ב"ה

אין ליכט
פון תורה

ספר

מנורת המאור
נר ג׳ עד כלל ה׳

בלשון הקודש
ואידיש

96

הוצאת אמונה
ברוקלין נוא יארק,
שנת תשמ"ו לפ"ק

הנר השלישי

לקיום המצות ונחלק לעשרה כללים:

כלל הראשון למול הזכרים · כלל השני לגדל את הבן · כלל השלישי להתפלל · כלל הרביעי לכבד שבתות ומועדים · כלל החמישי בכבוד אב ואם · כלל הששי לישא אשה · כלל השביעי לעשות צדקה · כלל השמיני לגמול חסד · כלל התשיעי לדון דין אמת · כלל העשירי לרדוף אחר המצות:

עח הקדמה לנר שלישי

באהבת השם יתברך לישראל הרבה להם תורה ומצות לזכותם לשני עולמות ולנקותם *מזוהמת התאוות הגופניות ולהגינם *מקורות הזמן אשר רשתם פרושה על כל נתן להם חקים ומשפטים צדיקים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם וגרסינן במסכת מכות פרק אלו הן הלוקין דף כ"ד רבי חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר (ישעיה מב) ה' חפץ *למען צדקו וגו' ומצות עשה ולא תעשה עולות למנין תרי"ג כדגרסינן במסכת מכות דרש רבי שמלאי תרי"ג מצות נאמרו למשה בסיני ש"ה מצות לא תעשה כנגד ימות החמה ורמ"ח מצות עשה כנגד אבריו של אדם · אמר רב המנונא מאי קרא (דברים לג) תורה צוה לנו משה תורה בגימטריא הכי הוי תורה שית מאה וחד סרי הוי אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה *שמענום · בא דוד *והעמידן על י"א שנאמר (תהלים טו) ה' מי יגור באהלך וגו' עד סוף המזמור · הולך תמים *זה אברהם אבינו דכתיב ביה התהלך לפני והיה תמים · ופועל צדק זה *אבא חלקיה · ודובר אמת בלבבו כגון *רב ספרא · *לא רגל על לשונו זה יעקב דכתיב ביה (בראשית כז) אולי ימושני אבי · לא עשה לרעהו רעה זה שלא ירד לאומנות חבירו · *וחרפה לא נשא על קרובו זה המקרב את קרוביו · *נבזה בעיניו נמאס זה חזקיה מלך יהודה *שגרר עצמות אביו על מטה של חבלים · ואת יראי ה' יכבד זה יהושפט מלך יהודה כשהיה רואה תלמיד חכם היה עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וקורא לו רבי ומורי · נשבע להרע ולא ימיר כדר' יוחנן דאמר אהא בתענית עד שאבא לביתי · כספו לא נתן בנשך *אפי' רבית דעובד כוכבים ושוחד על נקי לא לקח *כגון רבי ישמעאל בר' יוסי · וכתיב עושה אלה לא ימוט כשהיה ר"ג מגיע

נפש יהודה

מזוהמת התאוות כהבהמות שהגוף מתאוה: ולהגינם מקורות הזמן מאורעות רעות הבאים על עונש החטא: למען צדקו את ישראל לקבל שכר הרבה: לפיכך וגו' כנגד וכו' וכל אבר אומר עשה בי מצוה וכל יום אומר אל תחטא בי: שמענום ומפי משה הרי"א וכיינו דכתיב תורה צוה לנו משה שתים מפי הגבורה הרי תרי"ג מצוה שנאמר אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי: והעמידן על י"א שבתחלה היו צדיקים והיו יכולין לקבל עול מצות הרבה אבל דורות האחרונים לא היו צדיקים כל כך ואם באו לשמור כולן אין לך להם בינה: בא דוד והעמידן וכו' כדי שיזכו אם יקימו י"א מצות הללו וכן כל פעם שהדורות הולכין ומתמעטין ובאותו מזמור כמנא אלו י"א דברים הולך תמים וגו': זה אברהם שהיה מאמין במקום ומבטל דעתו וחכמתו אצל המקום והאמין בו' ושנד בנסיון ולא הרהר אחריו: אבא חלקיה מפורש בתענית דהוה אגיר יומא ויהבו ליה רבנן שלמא ולא אהדר להו אפיה כי היכי דלא ליפגר פירוש דלא ליבטל ממלאכתו וכי אתא יהיב גלימא אחד כתפיה ולבוי אחורך כתפיה משום דהות שאולה ולכהי אמוליה ליה ולהכי לא אמוליה ליה : מעשה דרב ספרא כדאיתא בבר חלק בני בדבכי הונאות סי' מ"ו : לא רגל על לשונו: לא רצה לבקר מתחלה שאמר אולי ימושני אבי אלא שאמו הכריחתו ועל פי כהנ"ד דכתיב עלי קללתך בני ומתרגמינן עלי אתאמר בנבואה דלא ייתון עליך לווטיא ברי : ותרפה לא נשא על קרובו לא סבל חרפת קרובו : נבזה בעיניו נמאס נבזה היה בעיני אביו ונמאס בעבודת כוכבים ומזלות : שגרר במטה של חבלים גמרא הוא ולא קרא : ואפי' עובד כוכבים כדי שלא יתבון ויבא ללוות ישראל ברבית : ושוחד על נקי לא לקח ואפילו שוחד שהיה רשאי ליקח : כגון רבי ישמעאל ברבי יוסי שהיה אריסו מביא לו מפלו קודם זמנו ולא רצה ליקח כדי להיות לו דין :

עח באהבת השם יתברך לישראל איבער די ליבשאפט וואש הש"י האט צוא די ישראל האט ער זייא דרום גימערט תורה אונ מצות זייא זאלן פערדינן דורך דעם די ביידע וועלטן די וועלט אונ יענע וועלט · אונ כדי צו ריין מאכן זיי פון די שמוטציגע גילוסטיקייט וואס דער גוף גלוסט צו זיי · אונ כדי זיי צו בעהיטען פון די שלעכטע טרעפינש פון דר וועלט וואס זייער נעץ איז פאר שפרייט אויף אלע לעבעדיגע האט גאט דרום גיגעבן צו זיי גיזעץ אונ גרעכטע משפטים וואס דער מענטש זאל זיי טאן אונ זאל לעבן דורך זיי · אויך לערנען מיר אין מסכת מכות רבי חנניא בן עקשיא זאגט גאט האט גיוואלט מזכה זיין די ישראל דרום האט ער גמערט צו זיי תורה ומצות וויא אין פסוק שטייט גאט האט גיוואלט צו גירעכט מאכן די ישראל דרום האט ער גיגרייסט די תורה אונ האט זיא גישטארקט מיט מצות · אונ די מצות עשה ולא תעשה דאס זיינן די מצות וואש זיינען דעם מענטשן גיבאטן יוא צו טאן מיט די מצות וואס זיינן אים פר באטן דאס ער זאל ניט טאן די אלע זיינן זעקס הונדערט אונ דרייצעהן וויא מיר לערנען אין מסכת מכות רבי שמלאי האט גידרשת זעקס הונדערט אונ דרייצעהן מצות זיינען גיזאגט גיווארן צו משה אויף דעם בארג סיני · דרייא הונדערט אונ פינף אונ זעכציג זיינן אזעלכע מצות די וואס פאר באטן דעם מענטשן פון צו טאן קענן די טעג פון דעם יאר דאס זיי זיינן אויך דרייא הונדרט אונ פינף אונ זעכציג · אונ צווייא הונדרט אונ אכט אונ פערציג זיינן אזעלכע מצות וואס דר מענטש איז גיבאטן זיי יוא צו טאן קענן די גלידר פון דעם מענטשן דען אזו פיל גלידר זיינען דא אין מענטשן · רב המנונא זאגט עס שטייט אין פסוק תורה צוה לנו משה דאש ווארט תורה טרעפט אן זעקס הונדערט אונ עלף דען אזו פיל מצות זיינן אונז גיבאטן גיווארן דורך משה אונ צווייא מצות האבן מיר גיהערט פון גאט אליין אנכי ה' אלהיך אונ לא יהיה לך אלהים אחרים סך הכל זיינן זיי מיט אנאנדר זעקס הונדרט אונ דרייא צעהן מצות בא דוד איז דוד גיקומען אונ האט גיוויזן דאס אויף עלף מצות שטייט די תורה אונ ווער עס היט דיא עלף מצות האט אויך חלק לעולם הבא וויא אין תהלים אין מזמור ט"ו שטייט · וועלכר מענטש קען וואונן אין גאטס גיצעלט · דער וואס גייט גאנצען וועג אזו וויא אברהם אבינו דאס בייא אים שטייט גייא פאר מיר אונ זייא גאנץ מיט מיר · אונ דער וואס טוט מיט גירעכטיקייט וויא אבא חלקיה בשעת ער האט גיטאן פרעמדע ארבייט האט ער ניט גיגעבן קיין שלום צו די רבנים כדי ער זאל ניט מבטל זיין פון דר ארבייט · אונ דער וואס רעט אמת אין זיין הארצן אזו וויא רב ספרא האט גיטאן אזו וויא מיר האבן אויבן גישריבן די מעשה פון רב ספרא אין סימן מ"ו · אונ דר וואס טרייבט ניט קיין רכילות מיט זיין צונג וויא מיר גיפינן ביי יעקב דאס ער האט גיזאגט צו זיין מוטער רבקה טאמר וועט מיך מיין פאטער טאפן וועל איך זיין אין זיינע אויגן וויא איין פראירטער אונ איך וועל דאך ניט אויס זאגן דאס די מוטער האט מיר דאס גיהייסן · אונ ער טוט ניט צו זיין חבר קיין בייז דאס מיינט מען דער וואס גייט ניט אריין אין דעם אנדערענס געשעפט אפ צו נעמן פון אים זיין פרנסה · אונ ער לייט ניט קיין שאנד איבר זיין קרוב דאס איז דער וואס העלפט זיינע קרובים אונ לאזט זיי ניט קומן צו פרעמדע הילף דען וועט עס אים אויך זיין איין שאנד · אונ דר וואס איז מבוזה איבר זיינע בייזע מעשים דר איז פר אכטעט אין זיינע אויגן וויא חזקיה מלך יהודה האט גיטאן דאס ער האט גהייסן שלעפן די ביינר פון זיין פאטר אין איין שטריק בעט אונ האט אים ניט בגראבן בכבוד וויא עס פאסט צו איין מלך ווייל זיין פאטער איז גיוועזן איין רשע אונ האט גידינט כוכבים ומזלות האט ער אים ניט אפגיגעבן קיין כבוד אונ דיא גאטס פארכטיגע טוט ער ערליך האלטן וויא יהושפט מלך יהודה האט גיטאן אז ער האט גיזעהן איין תלמיד חכם איז ער אויף גישטאנען פון זיין שטול אונ האט אים גיהאלזט אונ גיקושט אונ האט אים גירופן מיין רבי מיין האר · אונ ווען ער שווערט אפילו זיך בייז צוא טאן פר בייט ער דאך ניט די שבועה וויא רבי יוחנן האט גיטאן ער האט גישווארן ער זאל פאסטן ביז ער וועט אהיים קומן אונ האט גיהאלטן זיין שבועה · אונ זיין געלט האט ער ניט גיגעבן אויף רווחים אפילו צו איין כותי כדי ער זאל זיך ניט גוואונען צו נעמן רווחים · אונ קיין שוחד אפילו איין ריינעם האט ער ניט גינומן וויא רבי ישמעאל ברבי יוסי האט גיטאן דאש זיין גערטנר האט אים גיבראכט די פירות פון זיין גארטן איין טאג פריער וויא אלע מאל ווייל ער האט גיהאט איין משפט פר רבי ישמעאל · האט רבי ישמעאל שוין די פירות ניט גיוואלט צוא נעמן בייא אים אונ

האט

הקדמה לנר שלישי

למקרא זה היה בוכה אמר מאן דעביד לכלהו לא ימות בחד מינייהו ימות אמר לו רבי עקיבא אלא מעתה (ויקרא יט) אל תטמאו בכל אלה בכל אלה אין אחד מינייהו לא אלא באחד מכל אלה · הכא נמי באחד מכל אלה · בא ישעיה והעמידן על שש דכתיב (ישעיה לג) הולך צדקות ודובר מישרים מואס *בבצע מעשקות נוער כפיו מתמוך בשוחד *אוטם אזנו משמוע *דמים ועוצם עיניו מראות ברע וגו' · הולך צדקות זה אברהם אבינו. דכתיב למען אשר יצוה וגו' ודובר מישרים זה שאין מקניט פני חברו ברבים · מואס בבצע מעשקות כגון ר' ישמעאל בן אלישע · נוער כפיו מתמוך בשוחד כגון ר' ישמעאל בר' יוסי · אוטם אזנו משמוע דמים *כדר"א בר"ש דלא שמע בזילותא דצורבא מרבנן ושתיק · ועוצם עיניו מראות ברע כדר' חייא בר אבא דאמר ר' חייא בר אבא זה המעלים עיניו מן הנשים בשעה שעומדות *על הכביסה וכתיב הוא מרומים ישכון וגו' · בא מיכה המורשתי והעמידן על שלש דכתיב (מיכה ו) ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט וגו' עשות משפט זה הדין · ואהבת חסד זו גמילות חסדים · והצנע לכת *זו הוצאת המת והכנסת כלה · והלא דברים קל וחומר ומה *דברים שאין דרכן לעשות בצינעא אמרה תורה והצנע לכת דברים שדרכן לעשות בצינעא עאכ"ו · בא ישעיה והעמידן על שתים שנאמר (ישעיה נו) שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות · בא עמוס והעמידן על אחת שנאמר (עמוס ה) כה אמר ה' לבית ישראל דרשוני וחיו · מתקיף לה רב נחמן בר יצחק ואימא דרשוני בכל התורה כולה אלא בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר (חבקוק ב) וצדיק באמונתו יחיה · וכל מצוה היא להאיר לעושיה בעולם הזה ובעוה"ב · כדגרסינן במסכת סוטה פרק היה נוטל דף ס"א דרש ר' מנחם בר' יוסי מאי דכתיב (משלי ו) כי נר מצוה ותורה אור וגו' תלה הכתוב את המצוה בנר ואת התורה באור · את המצוה בנר לומר לך מה הנר אינה מאירה אלא לפי שעה אף מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה · ואת התורה באור לומר לך מה אור מגין לעולם אף תורה מגינה לעולם · ואומר (שם ו) בהתהלכך תנחה אותך וגו' · בהתהלכך תנחה אותך בעולם הזה · בשכבך תשמור עליך זה יום המיתה · והקיצות *היא תשיחך

בבצע מעשקות ולא רלה ליקח לעלמו דאמרת הגז שהביא לו אדם אחד מפום שהיה בא לידון לפניו אע"ג דהוי כהן דדמי כאילו עסק לכהן שהיה רגיל זה ליתן מתנותיו : אוטם אזנו משמוע דמים אזנו אטומה וסתומה כדבר זה שלא שמע בה דבר גנאי ושתק : דמים הייתו לשון שתיקה : כגון רבי אלעזר ברבי שמעון כשהוכר את הפועלים דנפק ריתחא מאידיה ואתחזי לאיתתיה כאילמא ואמר שמעתי בזילותא דחד מדרבנן ולא מחאי כדבעי לי אלמא בחייו היה רגיל לדקדק ולפיכך הקפיד הקדוש ברוך הוא על אותו פעם שלא מיחה : על הכביסה שעומדין במים כשכובסין בגדיהן ורגליהן נראות: זו הוצאת המת והכנסת כלה דכתיב בהו לכת טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה : דברים שאין דרכן לעשות בצינעא כגון כמת שמגלין לו גופו כדי לטהרו אמרה תורה הצנע לכת שאין לו לגלות מה שאינו צריך לגלות וגם בדבור אין כמת לבא על ידי כן בהרהור כגון לגלות אם טהרו במקום ערוה אע"פ כן לא יהרבו דברים כאילו על אחת כמה וכמה שאין לדבר בהכנסת כלה לחופה דברים כלה שמביאין לידי הרהור : בא ישעיה בן אמוץ כל שעה כיו הדורות מתמעטין : היא תשיחך אלין

האט ניט געוואלט זיצן איבר זיין משפט וויא מיר האבן אויבן דיא מעשה געשריבן אין סימן י"ד · שטייט ווייטר אין פסוק דר וואס טוט די דאזיגע עלף זאכן דר וועט זיך ניט אויס גליטשן ביז אייביג אונ קען קומען צוא עולם הבא · אונ ווען רבן גמליאל איז גיקומן צו דעם פסוק האט ער גוויינט אונ האט גיזאגט ווער עס טוט אלע זאכן וועט זיך ניט אויס גליטשן אבר ווער עס טוט נאר איינש פון די זאכן וועט זיך יוא אויס גליטשן אונ מיר גיפינן וויניג מענטשן וואס זא"ן אלע זאכן טאן · האט רבי עקיבא גזאגט צו רבן גמליאל נאך דיין מיינונג נאך ביא עריות שטייט איר זאלט אייך ניט פר אום רייניגן מיט די אלע זאכן מיינט מען דען נאר דאס מיט די אלע זאכן זאלט איר אייך ניט פר אום רייניגן אבר מיט איינעם פון דיא זאכן מעגט איר אייך פר אום רייניגן מוז דאך זיין דאס דר פסוק מיינט מיט איינע פון די זאכן אזו דא מיינט אויך דר פסוק דר וואס טוט איינש פון די זאכן דר וועט זיך אויך ניט אויס גליטשן אונ וועט האבן עולם הבא : בא ישעיהו דער נאך איז גיקומען ישעיהו הנביא אונ האט געוויזען דאש אויף זעקס מצות שטייט די תורה אונ ווער עס היט די זעקס מצות האט חלק לעולם הבא וויא אין פסוק שטייט · דר וואס גייט אום צו טאן צדקות אונ רעט רעכט פארטיגע רייד · אונ איז ממאס אין גרויבט געלט · אונ נעמט אוועק זיינע הענט פון צו נעמן שוחד · אונ פר שטאפט זיינע אויערן פון צו הערן שולד בלוט · אונ מאכט צו זיינע אויגן פון צו זעהן דאס בייז · די זיינן די זעקס מצות וואס ברייננגען דעם מענטשן צוא עולם הבא · אונ די גמרא איז זיי ווייטער מפורש אלעם דר וואס גייט אום צו טאן צדקות דאס מיינט מען אברהם וויא אין פסוק שטייט דאס ער וועט הייסן זיינע קינדר צו טאן צדקה · אונ דער וואס רעט רעכט פארטיגע רייד דאס איז דר וואס דר צארינט ניט זיין חבר פאר לייטן כדי ער זאל ניט מבויש ווערן דורך אים · אונ ער איז ממאס אונ גירויבט געלט וויא רבי ישמעאל בן אלישע האט ניט צו גינומן דיא ערסטע אפגעשארענע וואל פון פרעמדע שטאט לייט · ווייל דארמן זיינן אויך דא כהנים קומט עס זיי וויא אויבן אין סימן י"ד שטייט דיא מעשה בשיידליך · אונ ער נעמט אוועק זיינע הענט פון צו נעמן שוחד וויא רבי ישמעאל ברבי יוסי האט גיטאן וויא מיר האבן אויבן געשריבן · אונ פר שטאפט זיינע אויערן פון צו הערן שולד בלוט וויא רבי אלעזר ברבי שמעון האט גיטאן דאס ער האט קיין מאל ניט גיהערט וויא מען האט איין תלמיד חכם מבזה גיוועזן אונ זאל שווייגן נייערט ער האט זיך אן גינומן פר דעם תלמיד חכם אונ ער מאכט צוא זיינע אויגן פון צו זעהן אין בייז וויא רבי חייא בר אבא האט גזאגט דאס מיינט מען ער מאכט צו זיינע אויגן פון צו קוקן אויף די ווייבר אין דר צייט ווען זיי שטייען ביא דעם טייך אונ וואשן זייערע קליידר אונ זייער לייב איז אויף גידעקט · שטייט ווייטר אין פסוק

דר וואס טוט דיא זאכן דר וועט הויך רוען אונ וועט האבין עולם הבא : בא מיכה דער נאך איז גיקומען מיכה המורשתי דר נביא אונ האט גיוויזן דאס די תורה שטייט אויף דרייא מצות וויא אין פסוק שטייט אונ וואש פערלאנגט גאט פון דיר ישראל נייערט דוא זאלסט טאן גירעכטיקייט אונ צו טאן חסד איינער מיט דעם אנדרין אונ זאלסט גיין בצניעות פאר גאט דיין גאט דאס מיינט מען ווען דוא גייסט פירן איין כלה אונטר דר חופה אדר ווען ארויס פירן איין מת זאלסטו דיך פירן מיט צניעות · אונ פון דאנן קען מען זיך אפ לערנן איין קל וחומר ווען די זאכן איז דאך ניט דר סדר צו טאן באהאלטענער הייד האט דאך דיא תורה אן גיזאגט דוא זאלסט דיך פירן דרינן מיט צניעות · מכל שכן שוין די זאכן וואס דער סדר איז צו טאן זיי באהאלטענער הייד דארף מען בוודאי זיי טאן בצניעות : בא ישעיה דר נאך איז ווידר גיקומן ישעיה הנביא אונ האט געוויזן דאס דיא תורה שטייט נאר אויף צווייא מצות אונ מיט דיא צווייא קען מען אויך האבן עולם הבא וויא אין פסוק שטייט היט דאס משפט אונ טוט צדקה דען מיין הילף איז נאהענט צו קומן אונ מיין גירעכטיקייט איז נאהענט זיך צו בעווייזן צו אייך : בא עמוס דר נאך איז גיקומן עמוס אונ האט גיוויזן דאס דורך איין מצוה קען מען אויך האבן עולם הבא וויא אין פסוק שטייט אזו זאגט גאט צום הויז גיזינד פון ישראל פארשט מיך וועט איר דורך דעם לעבן · האט רב נחמן בר יצחק איין קשיא גיפרעגט טאמער מיינט ער פארשט מיך מיט דער גאנצער תורה וועט איר לעבין דורך דעם נייערט חבקוק איז גיקומן אונ האט גישטעלט אויף איין זאך אזו וויא אין פסוק שטייט אונ דר צדיק דורך זיין גלויבונג אין גאט וועט ער לעבן אונ האבן עולם הבא : וכל מצוה אונ איטליכע מצוה איז ווארן גיגעבן צו לייכטן צו דעם וואס טוט זיא בעולם הזה ובעולם הבא וויא מיר לערנען אין מסכת סוטה רבי מנחם בר יוסי האט גדרשת וואס מיינט דער פסוק כי נר מצוה ותורה אור גלייכט ער די מצוה צו איין ליכט וואס לייכט נאר ביא נאכט אונ די תורה גלייכט ער צו דר ליכט פון דעם טאג דאס איז צו ווייזן אזו וואול וויא איין ליכט לייכט נאר לפי שעה אזו אויך דיא מצוה בעשיצט דעם מענטשן נאר אין דער צייט ווען ער טוט די מצוה · אונ אזו וואול וויא די ליכט פון דעם טאג לייכט אייביג אזו אויך די תורה בעשיצט דעם מענטשן אייביג · אויך זאגט דר פסוק בהתהלכך תנחה אותך וגו' דאס מיינט מען ווען דו וועסט גיין אויף דר וועלט וועט דיך די תורה פירן אין גלייכן וועג אונ ווען דוא וועסט זיך לייגן צו שטארבן וועט זיא דיך היטין דוא זאלסט האבן יענע וועלט · אונ ווען דוא וועסט זיך אויף וואכן צו תחית המתים וועט דיא תורה זיין דיין פיר שפרעכערן דאס דוא זאלסט לעבין בכבוד · עס איז איין משל צו איין מענטשן וואס גייט אין וועג אין איין גאנץ פינסטערע נאכט אונ ער האט מורא ער זאל זיך ניט אפ שלאגן אן

דערנר

הקדמה לנר שלישי

לע״ל · משל לאדם אחד שהיה מהלך בדרך באישון לילה ואפילה ומתיירא מן הקוצים ומן *הברקנים ומן *הפחתים ומחיה רעה ומלסטים · ואינו יודע באיזה דרך מהלך *נזדמנה לו אבוקה של אור ניצול מן הקוצים ומן הברקנים ומן הפחתים *ועדיין מתיירא מחיה רעה ומלסטים ואינו יודע באיזה דרך מהלך כיון *שעלה עמוד השחר ניצול מחיה רעה ומן הלסטים *ועדיין מתיירא שאינו יודע באיזה דרך ילך *הגיע לפרשת דרכים ניצול מכלם · ד״א *עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה שנאמר (שיר השירים ח) מים רבים לא יוכלו *לכבות את האהבה וגו׳ · *אמר רב יוסף *מצוה בעידנא דעסיק בה מגינה ומצלא *בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגינה אצולי לא מצלא · תורה בין בעידנא דעסיק בה בין בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנא ואצולי מצלא · מתקיף לה רבא אלא מעתה דואג ואחיתופל דהמאו מי לא עסקי בתורה *אמאי לא אגין עלייהו אלא אמר רבא תורה בעידנא דעסיק בה מגנא ומצלא בעידנא דלא עסיק בה אגוני סגנא אצולי לא מצלא · מצוה בין בעידנא דעסיק בה בין בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנא אצולי לא מצלא · ואע״פ שגדולה שכר המצוה לא נכתבה טעמה ושכרה בפירוש כדי שלא יתרשלו בה כדגרסינן במסכת סנהדרין פרק כהן גדול דף ט״ו ואמר רבי יצחק מפני מה *לא נתגלו טעמי תורה שהרי שני מקראות נתגלה טעמן ונכשל בהם גדול העולם · כתיב (דברים יז) לא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו אמר שלמה אני ארבה ולא אסור וכתיב (מלכים א יא) ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו · וכתיב (דברים יז) לא ירבה לו סוסים ולא ישיב וגו׳ · אמר שלמה אני ארבה ולא אשיב וכתיב (מלכים א י) ותעלה ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף · ואע״פ שלא נתגלה טעמה ולא שכרה לכל מצוה ומצוה יש סגולה מיוחדת מתועלת גדולה להגין לעושיה בעולם הזה ולזכותו לעולם הבא · כדגרסינן במסכת מנחות פרק התכלת דף מ״ד תניא אמר רבי נתן אין לך כל מצוה קלה שבתורה שאין מתן שכרה בעולם הזה ולעולם הבא אבל איני יודע כמה צא ולמד ממצות *ציצית · מעשה באדם אחד שהיה זהיר במצות ציצית כדאיתא בפרק ציצית

נעדן את זכותן : הברקנים מין קוצים : פחתים גומות : נזדמנה לו אבוקה של אור כך זכה לקיים המצות ניצול ממקצת פורעניות : ועדיין מתיירא מחיה רעה ומלסטים שדרכן לילך בלילה כן יפגעו בו כדכתיב תשת חשך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער : שעלה עמוד השחר וכו׳ ואף כאן זכה לתורה ניצול מן החטא ומן היסורין : ועדיין אינו יודע וכו׳ שמא יכפנו יצרו לבעל ויבוא עליו הרע ופורעניות : הגיע לפרשת דרכים וגם הכיר את דרכו ואף כאן הגיע ליום מיתה ולא פירש מן התורה עד יום מותו ניצול מכלם והכי מפרש לה בגמרא דסוטה : עבירה מכבה שכר מצוה ואין עבירה מכבה שכר מי שעסק בתורה קודם לכן תימא מצוה לא מגני כולי האי : לכבות את האהבה זו תורה כדכתיב הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה סוד בגימטריא יין : אמר רב יוסף לעולם מגנה מן היסורין הרבה ומאי איכא מגנה דקאמר תנא קמא מן החטא שלא יכשילנו יצר הרע קאמר : מצוה בעידנא דעסיק בה והיינו לפי שעה דקאמ׳ מגנה מן היסורין ומצלה מן יצר הרע שלא יכשילנו לחטא : בעידנא דלא עסיק בה מאגמר המצוה ואינו עוסק במצות אגוני מגנה מן הפורענות אצולי לא מצלה : אמאי לא אגין עלייהו מיצר הרע שהחטיא ועשאן רשעים גמורים כלומר אמאי לא הצילהו מן העבירות : מצוה בין בעידנא וכו׳ אגוני מגנא מן הפורענות כי מהני׳ ודקתני

מגי בברייתא עבירה מכבה מצוה לאו מלהגין מן היסורין קאמר אלא מליטול שכר לעתיד : לא נתגלו טעמי תורה כגון למה נאסרה לביאת עמוני ואכילת חזיר וכיוצא בהן : ציצית מצוה קלה עשה בעלמא :

דערנער אונ אין שטעכעדיגע זאכן אדר ער זאל אין איין גרוב ניט אריין פאלן · אויך האט ער מורא פר חיות רעות אונ פר גזלנים אונ ער ווייסט ניט אויב ער גייט אין רעכטן וועג האט זיך אים גיטראפן איין פלאקר אזו ווערט ער ניצול פון די דערנער אונ גריבער ווארום ער קען זעהן וויא צו גיין גייעט ער האט נאך מורא פאר חיות רעות אונ פר גזלנים אונ ער ווייס ניט אויב ער גייט אין גוטן וועג · וויא דר מארגן שטערן איז אויף גיגאנגען אונ עס איז טאג גיווארן אזו ווערט ער ניצול פון חיות רעות אונ פון גזלנים אבער ער ווייסט נאך ניט אויב ער גייט אין גוטין וועג אונ אז ער קומט צו דעם ארט וואו די וועגן צו שיידן זיך אונ דארטין דר קענט ער זיין וועג אזו ווערט ער שוין ניצול פון דיא אלע זאכן · אזו איז אויך מיט דעם מענטשן דען די וועלט איז גיגליכן צו איין פינסטערע נאכט אונ אין דר וועלט איז דא פיל שטרויכלונג פערפירט צו ווערן צו יסורים אונ צרות וויא ער טוט איין מצוה ווערט ער איין גיהיט פון די שטרויכלונג אבער נאך דעם קען ער נאך אריין פאלן בייא דעם יצר הרע וואס איז גלייך צו איין חיה רעה אונ צו איין גזלן · אבער ווען ער לערינט תורה וואס זיא איז גיגליכן צו דר ליכט פון טאג ווערט ער ניצול אויך פון יצר הרע · אבער ער ווייסט נאך ניט דעם רעכטן וועג אונ ער קען פערבלאנזין נאר וויא ער קען שוין גוט לערנן אונ איז פיל אן גילערינט ווייזט אים די תורה דעם ריכטיגן וועג : דבר אחר אדר דרום גלייכט דער פסוק דיא מצוה צו איין ליכט דען אזו וואול וויא איין ליכט קען מען פר לעשן אזו אויך קען איין עבירה פר לעשן דעם שכר פון איין מצוה אונ די תורה איז גיגליכן צו דר ליכט פון דעם טאג דאס אזו וואול וויא מען קען ניט פר לעשן די ליכט פון דעם טאג אזו אויך קען קיין עבירה ניט פר לעשן דעם שכר פון דר תורה וויא אין פסוק שטייט פיל וואסערן קענן ניט פר לעשן דאס ליבשאפט פון דר תורה · רב יוסף זאגט איין מצוה אין דר צייט וואס דר מענטש טוט איר באשיצט זיא אויף אים פון יסורים אונ איז אים מציל פון דעם יצר הרע ווען ער האט זיא שוין אפ גיטאן בעשיצט זיא נאר אויף אים פון יסורים אונ איז אים ניט מציל פון דעם יצר הרע · אבער די תורה סייא אין דר צייט וואס דר מענטש לערינט זיא אונ סייא נאך זיין לערנן בעשיצט זיא אויף אים פון יסורים אונ איז אים מציל פון דעם יצר הרע · האט רבא איין קשיא גיפרעגט דואג אונ אחיתופל זיי האבן דאך גיזינדיגט אונ האבין אויך פיל תורה גילערינט · אונ ווארום האט דיא תורה זיי ניט בעשיצט פון דעם יצר הרע · דרום זאגט רבא אזו די תורה אין דער צייט וואס דר מענטש לערינט בעשיצט זיא אים פון יסורים אונ איז אים מציל פון יצר הרע · אונ ווען דער מענטש לערינט זיא ניט בעשיצט זיא אים נאר פון יסורים אונ איז אים ניט מציל פון דעם יצר הרע · אונ איין מצוה סייא אין דער צייט וואס דר מענטש טוט איר סייא אין דר צייט וואס ער טוט איר ניט בעשיצט זיא אים פון יסורים אונ איז אים ניט מציל פון דעם יצר הרע : ואע״פ שגדולה שכר המצוה אונ כאטשע דער שכר פון איין מצוה איז גרויס איז דאך ניט גישריבין גיווארן בפירוש אין דר תורה דער טעם פון איטליכר מצוה ווארום האט גאט גיהייסן זיא טאן · אונ אויך ניט וואס פר איין שכר דר מענטש וועט האבן פר איר כדי די מענטשן זאלן זיך ניט פוילן צו טאן זייא וויא מיר לערנן אין סנהדרין רבי יצחק זאגט ווארום זיינן ניט דר קלערט אין דער תורה די טעמים פון די מצות דהיינו ווארום טאר מען ניט עסין קיין חזיר אדער ווארום טאר מען ניט גיין אין שעטנז אדר נאך אזעלכע גלייכעניש דאס איז כדי די מענטשן זאלן ניט גישטרויכילט ווערן אין זיי דען בייא צווייא מצות האט די תורה גישריבן דעם טעם איז גישטרויכילט גיווארן דר ריגן דר גרעשטער חכם פון דר גאנצער וועלט דאס איז שלמה המלך דען די תורה האט גישריבן דר מלך זאל ניט נעמן פיל ווייבר אונ האט דעם טעם דר בייא גישריבן כדי זיי זאלן ניט אפ נייגן זיין הארץ פון גאט האט שלמה המלך גיזאגט איך וועל נעמן פיל ווייבר אונ וועל מיך ניט לאזין אפ נייגן פון גאט · שטייט אין פסוק אונ עס איז גיוועזן אין דר צייט וואס שלמה המלך איז אלט גיווארן האבן זיינע ווייבער אפ גינייגט זיין הארץ פון גאט · אויך שטייט אין דר תורה איין מלך זאל זיך ניט מערן פיל פערד אונ האט דעם טעם דער בייא גישריבן כדי ער זאל ניט מאכן אום קערן דאס פאלק ישראל קיין מצרים אום צו ברייגן פון דארטן פערד אונ די תורה האט דאך אן גיזאגט מען זאל ניט גיין קיין מצרים · האט שלמה גיזאגט איך וועל מיר מערן פערד אונ וועל ניט שיקן קיין מצרים נאך פערד · שטייט אין פסוק דאס שלמה המלך האט גילאזט פערד אויף ברייגן פון מצרים אונ עס איז אויף גיגאנגן צו שלמה המלך פון מצרים איין גישפאן פערד צו איין רייט וואגן דהיינו פיר פערד פר זעקס הונדערט זילבערנע שקלים · אזו זעהן מיר דאס ער האט עובר גיוועזן אויף דר תורה : ואע״פ שלא נתגלה טעמה · אונ כאטשע עס איז ניט וואָרן דר קלערט אין דער תורה דער טעם פון איטליכער מצוה אונ איר שכר · האט דאך איטליכע מצוה איין בזונדרע טייערקייט אין זיך פון איין גרויש נוץ אונ זיא בשיצט צו דעם וואס טוט זיא אויף דער וועלט אונ איז אים מזכה לעולם הבא · וויא מיר לערנן אין מנחות · רבי נתן זאגט עס איז ניט דא קיין גרינגע מצוה אין דר תורה וואש זיא זאל ניט האבן איין גוטין שכר אויף דער וועלט אונ אויף יענר וועלט נאר איך ווייס ניט וויא גרויס איר שכר איז

ווייל

הקדמה לנר שלישי

בנר זה · ותנן נמי בראש השנה ובמסכת פאה דף ז' *אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא *כבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחברו *ותלמוד תורה כנגד כולם ואם לכיוצא באלו שהם חובה מדרך ארץ ומנהגו של עולם ואפילו לא נצטוינו בהם מן הדין היה לעשותן יש שכר לעולם הזה ולעולם הבא כל שכן למצות התמורות שבתורה שיש בעשייתן טורח גדול ואין הדעת מחייבתן והאדם מקבלם ועושן בסבר פנים יפות לקיים מאמר האל יתברך שנתנם · ואם יש צדיק שאינו זוכה לשתי שולחנות שמצינו הרבה צדיקים סבלו כמה מיני צער ועניות בעולם הזה ברוך היודע שגלוי לפניו סדר המציאות והנהגתו ועלה במחשבה מלפניו לסדרו בענין זה · וגם לענותו בעולם הזה אשר הוא כלה ואבד ואין בו טובה גמורה כדי להרבות שכרו בעולם הבא בעולם התמידי והארוך וקיים עדי עד · ועם כל זה שהוא גלוי וידוע גדולת שכר המצות המובהר לאדם השלם לעשות המצוה לשם שמים ולא לשם כונת השכר · כדגרסינן במסכת פסחים פרק מקום שנהגו ד' נ' רבא רמי כתיב (תהלים קח) כי גדול עד שמים חסדך · וכתיב כי גדול מעל שמים חסדך · הא כיצד כאן *בעושין לשמה כאן בשאין עושין לשמה · וכדאמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות ואפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה · וגרסינן במסכת נזיר פרק מי שאמר דף כ"ג ובמסכת הוריות פרק כהן משיח דף י' אמר רבה בר בר חנה מ"ד (הושע יד) כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם · משל לב' בני אדם שצלו את פסחיהן אחד אכלו לשם מצוה צדיקים ילכו בם *ואחד אכלו לשם אכילה גסה ופושעים יכשלו בם · ואמרינן עלה אמר רב נחמן בר יצחק *גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה דכתיב (שופטים ה) תבורך מנשים יעל וגו' מאי נינהו מנשים באהל תבורך *שרה רבקה רחל ולאה וכו' · ואמרינן עלה אמר רב לעולם *יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמה וכו' · ואע"פ שהתירו לעשות המצוה כדי לקבל שכר עד שיזכה לידע עשייתה לשמה אבל לא התירו לעשותה כדי לקחת בה יוהרא ולעשות עצמו פרוש בפני העם כדי שיכבדוהו כי אנשים כאלו מחריבים העולם כדגרסינן במס' סוטה פ' היה נוטל דף כ"ב ת"ר שבעה פרושים הם · פרוש שכמי · פרוש נקפי · פרוש קיזאי · פרוש מדוכיא · פרוש מה חובתי ואעשנה · פרוש מאהבה · פרוש מיראה · פרוש שכמי זה העושה *מעשה שכם ·

אלו דברי' אבל כתב כל המצות היום לעשותן ולמחר ליטול שכרם : כבוד אב ואם וכו' · שבשכר דכתיב בהם הם הפירות בעולם הזה מה שאין כן בשאר מצות דלא כתיב בהן רק לעולם הבא : ותלמוד תורה דכתיב כל חפציך לא ישוו בה וכתוב אחר אומר כל חפצים לא ישוו בה חפציך אלו אבנים טובות ומרגליות חפצים אלו המצות דכתיב כי באלה חפצתי : עושין לשמה מעל שמים ושלא לשמה עד שמים דמצוה מיהא עביד כדרב יהודה : ואחד אכלו לשם אכילה גסה או מתאות תאוה באלו כרעבון : גדולה עבירה לשמה כלומר לשם מצוה : דכתיב תבורך מנשים יעל אשת חבר הקיני כלומר באותן נשים שמצינו בהם שעשו מצות שלא לשמה וכולן נאמר בהן אהל תבורך על שעשתה עבירה לשמה כדי להמית כחו של אותו רשע כדי שתהא יכולה להרגו : שרה רחל ולאה שמסרו לבעליהן לבא אל שפחתן ולא לשם מצוה נתכוונו אלא שהיו מתקנאות זו בזו רחל באחותה ושרה ולאה באמהות וכולן נאמר בהן אהל כדכתיב בקרא' : מעשה שכם שמלו שלא לשם שמים אף זה מעשיו שיכבדוהו בני אדם

ווייל עס שטייט ניט קלאר אין דער תורה אונ מיר קענן עס אפ לערנען פון מצות ציצית דאס איז איין מצוה וואס קאסט ווייניג געלט אונ עש איז דאך איין גרוישר שכר דרויף וויא מיר וועלין ווייטר אין הלכות ציצית שרייבן די מעשה פון איין מאן וואס איז זייער נזהר געווען אין ציצית · אויך האבן מיר גילערינט אין מסכת פאה דאס זיינן די זאכן וואש דער מענטש עסט די פירות פון די מצות אויף דר וועלט אונ דאס קרן פון דיא מצות בלייבט אים שטיין אויף יענר וועלט · דהיינו כבוד אב ואם · אונ גמילות חסדים · אונ ווען ער מאכט שלום צווישן לייטן · אונ תלמוד תורה אליין איז גלייך קעגן די אלע מצות אונ ווען אויך אזעלכע זאכן וואס זיי זיינן איין חיוב צו טאן על פי דרך ארץ אונ נאך דעם פירונג פון דר וועלט אונ אפילו מען וואלט אונז ניט גיהייסן זיי צו טאן וואלט דר שכל מחייב גיוועון צו טאן זיי האט דאך דער מענטש איין גרויסן שכר פאר זיי אויף דר וועלט אונ אויף יענר וועלט · מכל שכן ווען דר מענטש טוט די הארבע מצות פון דר תורה וואס גרויס טרחא איז אין זייער טאן אונ דר שכל איז זייא ניט מחייב צו טאן אונ דר מענטש נעמט זיי אן אונ טוט זיי מיט זיין גוטן ווילן ווייל ער וויל האלטן די זאג פון גאט וואס ער האט זיי גבאטן · האט ער פשיטא איין גרוישן שכר דרויף בעולם הזה ובעולם הבא · ואם יש צדיק שאינו זוכה לשתי שלחנות אונ ווען עס איז דא איין צדיק וואש ער איז ניט זוכה צו צווייא טישן דהיינו צו האבן די וועלט אונ יענע וועלט דען מיר גיפינן דאס פיל צדיקים האבן גיליטן פיל ערלייא צער אונ עניות אויף דר וועלט · אבער גילויבט איז גאט וואס ער ווייסט אליין אונ פר אים איז אנטפלעקט דאס פירונג פון דער וועלט וויא עס דארף זיין אונ עס איז אויף גיגאנגן אין דר מחשבה פר אים איין צוא ארדנן אין אזו איין ארט · אונ אויך דרום פייניגט גאט דעם צדיק אויף דער וועלט וואס זיא גייט באלד. פאר בייא אונ פאר לארין אונ אין איר איז ניט דא קיין רעכטע גוטש כדי ער זאל מערין זיין שכר אויף יענער וועלט וואס זיא איז איין אייביגע אונ איין לאנגע וועלט אונ דויערט ביז אייביג אונ אייביג : ועם כל זה אונ בייא דעם אליימען דאס עס איז אנטפלעקט אונ גוואוסט דאס דער מענטש איז מקבל איין גרויסן שכר אויף דיא מצות · איז דאך בעסער פר דעם פרומען מענטשין וואס ער איז גאנץ מיט גאט דאס ער זאל טאן די מצות לשם שמים אונ ניט פון וועגן דעם שכר ויויא מיר לערנן אין פסחים רבא האט צווייא פסוקים ווידר אנאנדר גיפרעגט איין מאל שטייט דען עס איז גרויס ביז דעם הימיל דיין חסד אונ איין מאל שטייט עס איז גרויס איבער דעם הימל דיין חסד · זייגען דאך דיא פסוקים דער ווידר · איז דער תירוץ ווען ער טוט די מצוה לשם שמים בעקומט ער גאטש חסד גרויס איבר דעם הימל · אונ ווען ער טוט אבר די מצוה נ' ט לשם שמים בעקומט ער נאר גאטס חסד ביז אין הימל · אונ זיא ווערט דאך גירעכינט פר איין מצוה וויא רב יהודה האט גיזאגט פון וועגן רב דאס דר מענטש זאל עסק זיין אין תורה אונ אין מצות אפילו ווען עס איז ניט לשם שמים דען ווייל ער וועט זיין גוואונט צו לערנען תורה אונ צו טאן מצות וועט ער דורך דעם קומן צו טאן עס לשם שמים : וגרסינן אויך לערנען מיר אין מסכת נזיר אונ אין מסכת הוריות רבה בר בר חנה זאגט וואס מיינט דר פסוק דען גאטס וועגן זיינען רעכט פארטיג די צדיקים גייען אין זיי אונ די זינדיגער ווערין גישטרויכילט אין זייא · עס איז איין משל צו צווייא מענטשין וואס האבין גיבראטן זייער קרבן פסח איינער האט אים גיגעסן לשם שמים ווייל גאט האט גיהייסן אויף אים איז גיזאגט די צדיקים גייען אין זיי · אונ איינער האט אים גיגעסן נאר פון זיין הנאה וועגן אויף אים איז גיזאגט די זינדיגר ווערן גישטרויכילט אין זיי · אויך זאגן מיר אין דער גמרא רב נחמן בר יצחק זאגט עס איז גרעסער ווען מען טוט איין עבירה לשם שמים וויא מען טוט איין מצוה ניט לשם שמים · דען מיר גיפינן דאס יעל האט איין עבירה גיטאן אונ איז בייא סיסרא גלעגין נאר איר כוונה איז גיוועזן לשם שמים כדי אים קענן הרגנן אונ מציל זיין די ישראל פון אים · וויא שטייט אויף איר אין פסוק זיא זאל זיין גיבענטשט יעל דאס ווייב פון חבר הקיני מער פון די ווייבר וואס בייא זיי שטייט דאס ווארט אהל דאס זיינן שרה רבקה רחל ולאה בייא שרה שטייט הנה באהל אונ בייא רבקה שטייט ויביאה יצחק האהלה שרה אמו אונ בייא רחל ולאה שטייט ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל · אונ ווען דר מענטש טוט איין מצוה ניט לשם שמים האט ער דאך איין שכר דרויף אזו וויא מיר האבן אויבן גישריבן : ואע"פ שהתירו אונ האטשע די חכמים האבן מתיר גיוועזן דעם מענטשן צו טאן איין מצוה אפילו נאר צו מקבל זיין שכר פר איר ביז ער וועט זוכה זיין צו וויסין וויא צו טאן זיא לשם שמים · אבר דאס האבן די חכמים ניט מתיר גיוועזן דעם מענטשין ער זאל טאן איין מצוה כדי זיך גרויס צו מאכן אונ זאל זיך מאכין פאר איין פרוש כלומר פר איין פרומען מאן כדי לייט זאלן אים כבוד אן טאן דען אזעלכע מאנן מאכן חרוב די וועלט וויא מיר לערנן אין מסכת סוטה דיא רבנים האבן גילערינט זיבין ערלייא פרושים זיינן פר האנדן כלומר אזעלכע מענטשן וואס מאכן זיך פר פרום · איינער הייסט פרוש שכמי דאס איז טייטש ער איז פרום וויא די לייט פון שכם דאש זיי האבין זיך מל גיוועזן ניט לשם שמים נאר ווייל שכם האט גיוואלט נעמן דינה פר איין ווייב אזו אויך זיינן דא לייט וואס טוען נאר זייער פרומקייט כדי מען זאל זייא כבוד אן טאן אונ ניט לשם שמים · אונ איין טייל הייסן פרוש נקפי דאס איז טייטש ער שלאגט זיך אפ זיינע פיס אן שטיינר ווייל ער גייט

טריט

פרוש נקפי זה *המנקף את רגליו · פרוש קיזאי אמר רב נחמן זה *המקיז דם לכתלים · פרוש מדוכיא אמר רבה בר שילא *דמשפע כמדוכיא · פרוש מה חובתי *הא מעליותא היא אלא דאמר מה חובתי *תו ואעשנה · פרוש מאהבה פרוש *מיראה אמרי ליה אביי ורבא לתנא לא תתני פרוש מאהבה פרוש מיראה דאמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות וכו׳ · אמר רב נחמן *דמטמרא כמטמרא ודמגליא מגליא · בי דינא רבה ליתפרע מהני *דחייפי גונדי מן המתכסים בטליתות ומראים עצמן כפרושין ואינן פרושין · אמר לה ינאי מלכא לדביתהו *אל תתיראי לא מן הפרושין *ולא מן שאינן פרושין אלא מן הצבועין שדומים לפרושין שעושין מעשה זמרי ומבקשין שכר כפנחס · על כן הרוצה לקיים המצוה לשמה יעשנה מאהבת השם יתברך ולקיים מאמרו ומצותו וירוץ אחריה בצינעא ולא להתגדל בפני העם אלא לעשות רצון אביו שבשמים שבנה את העולם בחסדו וברא את האדם מאין ומקיימו ושומרו ומצילו מן המקרים ועל זה בלבד הוא חייב לעבדו כל ימיו ולעשות מצותו אפי׳ יחיה אלף שנים וגדול העצה ורב העליליה אשר הוא רואה כל הצפונות ויודע כל נסתרות ובוחן כליות אשר יודע לבו ומבין כוונתו הוא יתן *משכורתו כפי לבו וכפי מעשיו · ולא עוד אלא שאם נגמר בלבו של אדם לעשות המצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה · כדגרסינן במסכת כלה בפרקא קמא מאי דכתיב (תהלים כה) טוב וישר ה׳ וגו׳ בוא וראה צדקותיו של הקב״ה שכל המעלה בלבו לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה שנא׳ (מלאכי ג) ליראי ה׳ ולחושבי שמו · וכל המעלה בלבו לעשות חטא עד שעת מעשה לא ליחייב דכתיב (תהלים סו) און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה׳ · וגרסינן נמי בפ״ק דברכות דף ו׳ ובמסכת שבת פרק במה אשה דף נ״ז מאי ולחושבי שמו · אמר רבי אסי אפילו חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה · וכשיעשה המצוה יעשנה מאהבה ובהבה גדולה לא *כמי שפורק ממנו עול ומשא אלא *בחריצות ומאהבה כדגרסינן בפ״ק דברכות דף ז׳ אריב״ל לעולם ירוץ אדם לדבר הלכה ואפילו בשבת והוא הדין לדבר מצוה וכו׳ :

ולא לשם שמים : המנקף רגליו מהלך בשפלות עקב בצד גודל ואינו מרים רגליו מן הארץ ומתוך כך מנקף אצבעותיו באבנים : מקיז דם לכתלים עושה עצמו כעוצם עיניו שלא יסתכל בנשים ומתוך כך מכה ראשו בכותל והדם יוצא : דמשפע כמדוכיא הולך כפוף : פרוש מה חובתי ואעשנה למדוני מה עלי לעשות ואעשה : הא מעליותא היא אם אינו בקי באיסורין ודקדוקי מצות ובא ללמוד : מה חובתי תו ואעשנה מה לעשות עוד ולא עשיתי דמראה עצמו כאילו קיים את הכל : פרוש מאהבה בשכר המצות ולא לאהבת מצות בוראו : מיראה של עונשין אלא מה על האדם לעשות מאהבת השי״ת כאשר צונו ה׳ אלהינו וסוף השכר לבא : דמטמרא מטמרא וכו׳ הנסתרות נסתרות מבני אדם והגלויות גלויות ומ״מ לבית דין הגדול כולם גלויות והוא יפרע מן המתכסים בטליתות ומראין עצמן כפרושין ואינן פרושין : דחפו גונדי מכסה בבגדים שחורים : אל תתיראי מן הפרושין שהפרושין היו שונאין אותו לפי שהרג החכמים ונהפך להיות צדוקי כדאמר בקדושין וכשמת היתה אשתו יראה מהחכמים שלא יעבירו המלוכה מבניה והיתה אומרת לו לנקם מלפניהם עליה ואמר אל תיראי מן הפרושין שצדיקים הן ולא יגמלך רעה ולא לבניך שלא חטאו להם : ולא ממי שאינן פרושין שהם הצדוקין אוהבי אלא מן הצבועים כלומר שאין מראין כתולדותן אלא צבועין מבחוץ ואין תוכן כברן שמעשיהן כמעשה זמרי שהן רשעים ומבקשין שכר כפנחס אומרים לבריות לכבדן כפנחס : משכורתו שכר מצות ועונש העבירות שאדם עושה : למי שפורק כלומר מחויב אני לעשות כן ועושה רק להפטר ממנו כמי שנעשה כהוגן או לא : בחריצות בחוזק תרגום אז התרן בכן היתקף :

טריט בייא טריט כדי מענטשן זאלן אים האלטן פר פרום · אונ איין טייל הייסן פרוש קיזאי דאס איז טייטש ער שלאגט זיך אפ זיין קאפ אן וואנד ווייל ער האלט די אויגן צו געמאכט כדי ער זאל ניט קוקין אויף ווייבער וועט מען אים האלטן פר פרום · אונ איין טייל הייסן פרוש מדוכיא זאגט רבה בר רב שילא דאס איז טייטש ער גייט איין גיבויגן קרום וויא דיא אויבערשטע פון שטייסעל שטייט אלע מאל קרום · אונ איין טייל הייסן פרוש מה חובתי דאס איז טייטש ער פרעגט וואס איז מיין שולדיגקייט צו טאן וועל איך טאן · פרעגט דיא גמרא דאס איז דאך גוט ווען ער וויל וויסן וואס אים פעהלט צו טאן · ענטפערט דיא גמרא אזו זאגט ער וואש פעהלט מיר נאך צו טאן וועל איך טאן ווייזט ער דר מיט דאס ער האט שוין אלין גיטאן · אונ ווידר איז פאר האנדן איין פרוש מאהבה אונ איין פרוש מיראה דאס זייגען לייט וואס זייגען פרום אונ טוען מצות ווייל זיי האבן ליב דעם שכר פון מצות אדר זיי טוען ניט קיין עבירות ווייל זייא האבן מורא פר דעם עונש פון דיא עבירות אבר זיי טוען דאס ניט פון גאטס וועגין · האט אביי אונ רבא גיזאגט צו דעם תנא דוא זאלשט ניט לערנן די לייט וואס זיינן פרום פון ליבשאפט וועגן צו דעם שכר פון די מצות אדר פון וועגין דר מורא פון עבירות דען ווען אפילו זיי טוען דיא מצות ניט ערינשט פון גאטש וועגן האבן זיי דאך איין שכר דרויף דען רב יהודה האט גיזאגט פון וועגין רב אייביג זאל איין מענטש עוסק זיין אין תורה אונ אין מצות אפילו ווען ער טוט עס ניט לשם שמים דען דורך דעם וועט ער גוואונט ווערן צו טאן די מצות לשם שמים : אמר רב נחמן רב נחמן האט גיזאגט די זאכן וואס זיינן פר בארגן פון אונז לאזן בלייבן פר בארגן אונ דעם מענטשן דארף ניט אן גיין וואס ביי אים אין הארצן איז אבר דר וואס איז אנטפלעקט פר אונז זיינן אנטפלעקט אונ דארויף דארפן מיר זעהן · אבר דר גרויסער בית דין וואס איז אין הימל וואס ער ווייסט אלע פר בארגענע געדאנקן וועט נעמן געצאלט אונ שטראפן פון די מענטשן וואס טוען זיך אן אין פרומע קליידר אונ אין הארצין האבין זיי שלעכטע געדאנקן : אמר לה ינאי מלכא לדביתהו ינאי המלך האט גיזאגט צו זיין ווייב פר זיין טויט דו זאלסט קיין מורא ניט האבן פר דיא פרומע לייט טאמער וועלן זיי זיך נוקם זיין פון דיר פר וואס איך האב פון זייא פיל גיהרגת דען זיי זיינן גוט אונ וועלן דיר מוחל זיין · אונ אויך דארפסטו קיין מורא ניט האבין פר דיא ניט פרומע לייט דען זיי זיינן מיינע גוטע פריינט וועלן זייא דיר ניט טאן קיין בייז · נייערט דוא דארפסט מורא האבן פר די גיפארבטע לייט כלומר פר די לייט וואס זייגען פון דרויסן גיפארבט פר פרום אונ אין הארצן זיינן זיי שלעכט · דען זיי טוען בייזע מעשים אזו וויא זמרי אונ באגערן שכר צו האבן אזו וויא פנחס כלומר זיי ווילן דאס לייט זאלן זיי כבוד אן טאן אזו וויא צו פנחס · זיי קענען דיר יוא טאן שלעכטס : על כן דרום דר וואס וויל מקיים זיין איין מצוה לשמה זאל ער זיא טאן פון וועגין גאטס ליבשאפט אונ כדי צוא האלטין גאטס זאג אונ זיין גיבאט אונ ער זאל נאך לויפן צו טאן זייא אין פאר בארגעניש אונ ניט זיך גרוים צו מאכן דר מיט פר לייטן · נייערט זיין כוונה זאל זיין צו טאן דעם ווילן פון גאט וואס אין הימל איז וואס ער האט גיבויעט דיא וועלט מיט זיין חסד אונ האט בשאפין דעם מענטשן פון נישט אונ דר האלט אים אונ היט אים אונ איז אים מציל פון בייזע טרעפונג · אונ דרויף אליין איז דער מענטש מחויב צו דינן גאט כל זמן ער לעבט אונ צו טאן זיין גיבאט אפילו ווען ער זאל לעבן טויזנט יאר אונ גאט וואס זיין עצה איז גרוים אונ טיף אונ ער טוט פיל וואונדרליכע מעשים דאס ער זעהט אלע באהאלטענע זאכן אונ ווייסט אלע פרבארגענע זאכן אונ פרובט די נירן פון דעם מענטשן דאס ער ווייסט דעם מענטשינס הארץ אונ פר שטייט זיין כוונה וועט ער געבן דעם מענטשינס שכר נאך זיין הארץ אונ נאך זיינע מעשים נאך : ולא עוד אונ ניט אליין ווען ער טוט איין מצוה בעקומט ער שכר נייערט אפילו ווען עס איז נגמר גיווארן אין זיין הארצן צו טאן איין מצוה אונ עס האט זיך אים איין אונס גיטראפן אונ ער האט זיא ניט גיטאן רעכינט מען אים גלייך וויא ער האט זיא גיטאן · אזו וויא מיר לערנען אין מסכת כלה וואס מיינט דער פסוק גאט איז גוט אונ רעכט פארטיג · קום אונ זעה די צדקות פון גאט דען איטליכר וואס טראכט אין זיין הארצן צו טאן איין מצוה אונ עס טרעפט זיך אים איין אונס אונ ער טוט זיא ניט רעכינט מען אים גלייך וויא ער האט זיא גיטאן וויא אין פסוק שטייט ליראי ה׳ ולחושבי שמו ג״ז די וואס האבן מורא פר גאט אונ צו די וואס טראכטן אויף זיין הייליגן נאמן אונ ווילן מצות טאן בעצאלט גאט זייא דעם שכר גלייך וויא זייא האבין גיטאן · אונ איטליכער וואס טראכט אין זיין הארצן איין עבירה צו טאן ווערט ער ניט גישטראפט ביז ער טוט דיא עבירה וויא אין פסוק שטייט ווען איך זעה אין מיין הארצן איין אום רעכט צו טאן הערט עס גאט ניט אונ שטראפט ניט פר די שלעכטע מחשבה : וכשיעשה המצוה אונ ווען ער טוט איין מצוה זאל ער זיא טאן מיט ליבשאפט אונ מיט גרויש חשק ניט וויא איינער וואס ווארפט אראפ איין משא פון זיך וואס ער וויל נאר פטור ווערן דר פון נייערט ער זאל די מצוה טאן מיט קלוגקייט אונ מיט ליבשאפט ·

הכלל הראשון

למול את הזכרים ויש בו שני חלקים · החלק הראשון בגודל ענינה · החלק השני בשמחתה :

החלק הראשון בגודל ענינה ויש בו ג׳ פרקים :

עט פרק ראשון אברהם אבינו עליו השלום מצא את בני דורו *שלא היה בהם משיג *אמתת המציאות · *ומי היה מניע את העולם והוא ברוב חכמתו שחננו האל ית׳ השיג את האמת מקטנותו ואחר שגדל התחיל לריב עמם להביאם לידע שהכל בא *מהמניע הראשון כדגרסינן סוף פרק ארבעה נדרים דף ל״ב אמר רמי בר חמא בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו שנאמר (בראשית כו) עקב אשר שמע אברהם בקולי שנותיו של אברהם קע״ה שנה נשארו ג׳ למנין עקב ואמר רמי בר חמא כתיב אברם וכתיב אברהם · בתחלה המליכו הקב״ה לאברהם על רמ״ג אברים ולבסוף על מאתים וארבעים ושמונה ואלו הן שני עינים וב׳ אזנים · *וראש הגויה · ולא ניתן לו טעם לדבר המילה ולזה רומז באמרו (שם יז) התהלך לפני והיה תמים ר״ל שלא ישאל טעם · ועכ״ז לא הניחו האחרונים מלדבר בטעם המילה · כתב הרב מורה צדק בסוף ספרו בטעמי המצות פ׳ מ״ט וכן המילה אצלי אחד מטעמיה למעט *תאות המשגל ולהחליש זה האבר כפי היכולת עד שימעט *במעשה הזה וכבר חשבו שזאת המילה היא השלמת *חסרון יצירה נמצא לכל חולק יש מקום לחלוק ולומר איך היו הדברים הטבעים חסרים עד שיצטרכו להשלמה מחוץ *עם מה שהתבאר מתועלת העור ההוא ולא ניתנה מצוה זו להשלים חסרון הבריאה רק להשלים חסרון המדות והנזק ההוא הגופני המגיע לאבר ההוא הוא המכוון אשר לא יפסד בו דבר מן הפעולות שבהם עמידת האיש ולא תבטל בעבורה ההולדה אבל תחסר בו התאוה היתירה על הצורך · והיות מילה מחלשת כח הקושי ופעמים שתחסר ההנאה הוא דבר שאין בו ספק כי האבר כשישפך דמו *ויוסר מכסהו מתחלת ברייתו יחלש בלא ספק׳ זה טעם החזק שבטעמי המילה אצלי · ומי היה מתחיל בזה המעשה אלא אברהם אשר נודע ביראת חטאו כמה שזכרו הז״ל באמרו *הנה נא ידעתי וגו׳ ויש במילה עוד ענין אחר צריך מאד לאנשי זאת האמונה כלם ר״ל מאמיני יחוד השם *אות אחת גשמי שיקבצם · ולא יוכל מי שאינו מהם לומר שהוא מהם · כי פעמים יעשה האדם זה כדי להגיע אל תועלת או כדי *להתנכל על אנשי הדת הזה · אך זה המעשה

אמתת המציאות שלא היה בהם מי שישיג בשכלו שיש אלוה שברא כל שנמצא בעולם והוא באמת כך : ומי הוא מניע להילוך המזלות חמה ולבנה ורוח וגשם ומתחלפות העתים בזה לבד יש להבין שיש אלוה המניעם ומנהיגם כרצונו לקיום העולם: מהמניע הראשון מאלוה שברא הכל ואין חלק בזה לדבר הנבראת בכח אלוהות : וראש הגויה היינו אבר המילה שהיא בראשה : תאות המשגל תאות הנשים כמו המשגל יושבת אצלו והיא המלכה : במעשה הזה בתשמיש : חסרון יצירה כלומר שלא נברא האדם שלם רק כשהוסר הערלה אז הוא שלם ונמצא לכל מי שירצה לחלוק וכו׳ : עם מה שנתבאר כלומר שלא כן הוא שבלא המילה ג״כ שלם הוא בבריאתו רק שאכות האדם שהולך אחר יצרו להיות תועה בו לנהוע אחר הזנות על כן צוה הקב״ה שני דברים אחד להיות בריתו בבשרנו ועוד צוה להיות במקום שיש לנו תועלת על ידה להפריש מן הזנות ולא יהיה על ידה שום נזק לגוף שנברא להוליד בנים לא יבטל על ידי כן : ויוסר מכסה היא הערלה שנבראת עמו ומכסה הגיד : קשה לפרוש להאשה מן הערל על ידי שיש לו ערלה תאותם והנאתם יותר : הנה נא ידעתי מזה נראה שלא היה שוטף בזנות : אות אחת גשמי נתן הקב״ה סימן ואות בגוף ישראל לדעת ולהכיר מי הם הישראלים כשיקבלם מן האומות : להתנכל לעברים נעובד כוכבים ומזלות שלא

ווי מיר לערנען אין ברכות רבי יהושע בן לוי זאגט אייביג זאל איין מענטש לויפן צו הערן איין דבר הלכה אפילו אום שבת וואס דענסט מאל טאר מען ניט לויפן׳ אונ אויך אמצוה צו טאן מעג ער אויך לויפן אום שבת :
עט אברהם אבינו אברהם אבינו עליו השלום האט גיפונן די לייט פון זיין דור דאס עס איז ניט גיוועזן צווישן זיי איינער וואס זאל פר שטיין ריכטיג צו וואס איז אלע זאכן בשאפן אין דר וועלט · אונ ווער עס פירט די וועלט אלץ וואס עס געשעהעט אין איר · אונ אברהם דורך זיין פיל חכמה מיט וואס גאט האט אים גילייט זעייגט דר קענט דעם אמת פון קינדהייט אן אונ דר נאך אז ער איז גרוים גיווארן האט ער אן גיהויבין זיך צו קריגן מיט די לייט פון זיין דור ער זאל זיי ברייגגן זיי זאלן וויסן דאס איין קומט פון גאט וואס ער איז דר ערשטער פירער פון דר וועלט ווי מיר לערנען אין מסכת נדרים רמי בר חמא זאגט אז אברהם אבינו איז אלט גיוועזן דרייא יאר האט ער דר קענט זיין בשעפר דען אין פסוק שטייט עקב אשר שמע אברהם בקולי ווי פיל דיא צאל פון עקב דאס איז הונדרט צווייא אונ זיבעציג אזו פיל יאר האט אברהם צו גיהערט אין גאטס קול אונ ער האט דאך גילעבט הונדרט פינף אונ זיבעציג יאר אז ער איז אלט גיוועזן דרייא יאר האט ער דר קענט גאט · אונ נאך האט רמי בר חמא גיזאגט פריער האט ער גיהייסן אברם אונ דער נאך האט ער גיהייסן אברהם דען פריער איידר ער האט זיך מל גיוועזן האט אים גאט גימאכט קיניגן איבער צווייא הונדרט אונ דרייא אונ פערציג גלידר אזו ווי אברהם טרעפט אן דאס ער זאל ניט זינדיגן מיט זיי אונ דר נאך אז ער האט זיך מל גיוועזן האט אים גאט גימאכט קיניגן נאך איבר פינף גלידר זיי זאלן זיין אין זיין רשות ער זאל ניט זינדיגן מיט זיי סך הכל איז רמ״ח אזו פיל ווי אברהם טרעפט אן אונ דאס זיינען זיי די צווייא אויגן אונ די צווייא אויערן אונ דאס ארט וואו ער האט זיך מל גיוועזן :
ולא ניתן לו טעם לדבר המילה אונ עס איז צוא אברהם ניט גיזאגט גיווארן קיין טעם ווארום ער זאל זיך מל זיין אונ דאס האט גאט גימיינט וואס ער האט גיזאגט צו אברהם גייא פר מיר אונ זייא גאנץ מיט מיר כלומר פרעג מיך ניט קיין טעם ווארום דוא זאלסט דיך מל זיין · אונ פון דעסט וועגן האבן די לעצטע חכמים גזאגט איין טעם אויף מצות מילה דען דר רב מורה צדק דאס איז דער רמב״ם שרייבט אין סוף פון זיין ספר מורה נבוכים דאס איינש פון די טעמים איז וואס גאט האט גיהייסן זיך מל צו זיין כדי צו ווייניגר צו מאכן די גילוסטיקייט · אונ ווי מיגליך צו שוואכן די תאוות כדי ער זאל זיך דר פון אפ האלטן · אונ אנדרע האבן גימיינט

דס די מצות מילה מאכט דם מענטשן גאנץ פון דם פעהלער מיט וואס ער איז באשאפן · אבער עס בעווייזט זיך דאס יעדער וואס וויל קריגן וועט האבן איין ארט דרויף צו קריגן אונ צו זאגן וויא קען זיין די זאכן פון דר נאטור זאלן פעהלן דאס זיי זאלן באדארפן גאנץ צו מאכן פון דרויסן אונ בפרט מיר וייסן די נוטצין פון דר הויט דרום איז די מצוה ניט גיגעבין גיווארין גאנץ צו מאכן די פעהלער וויא ער איז באשאפין נאר גאנץ צו מאכן די פעהלער פון זיינע מדות אונ דעם שאדן וואס קען דעם מענטשן גישעהען פון די תאוות איז דאס דער מיין דאס עס זאל דורך דעם ניט בעשעדיגט ווערן קיין זאך פון דיא פעולות וואס מיט זיי בעשטייט דער מענטש · אונ עס ווערט ניט בטל דורך דעם דאס דר מענטש זאל קענן קינדר האבן · נאר עס ווערט געשוואכט די איבעריגע גילוסטיקייט וואס דר מענטש דארף זיי ניט · אונ דאס איז דר שטארקסטער טעם ביא מיר וואס אין די טעמים פון מצות מילה איז · אונ ווער האט אן גיהויבין אין דר מצוה פון מילה נאר אברהם אבינו וואס ער איז בעוואוסט מיט זיין יראת שמים דאס ער איז גיוועזן אפ גיהיט פון אלע תאוות ווי אונזרע חכמים האבן גיזאגט ווען אברהם האט גיזאגט צו שרה הנה נא ידעתי וכו׳ היינט וייס איך דאס דוא ביסט איין שיינע אשה מוז זיין דאס ביז אין דר צייט האט ער ניט גיוואוסט אויב זיא איז שיין דען ער האט ניט גיקוקט אפילו אויף זיין איינגע ווייב : ויש במילה אונ עס איז דא אין דער מצוה פון מילה נאך איין טעם ווארום האט גאט גיהייסן די ישראל זאלן זיך מל זיין וואס דאס איז זייער נייטיג צו די מענטשן וואס זיינען פון דעם גלויבן כלומר דאס גאט איז איינער אין דר גאנצער וועלט · דען גאט האט גיהייסן די ישראל זאלן מאכן איין צייכן אין זייער גוף דאס זיי זאלן דער קענט ווערן דאס זיי זיינען ישראל אין דר צייט וואס ער וועט זיי איין זאמלן פון דעם גלות אונ ער זאל ניט קענן זאגן ווער עס איז ניט פון זיי דאס ער איז יוא פון זיי דען צו צייטן קען זיך איין מענטש פר שטעלן פר איין ישראל כדי ער זאל איין טובה מקבל זיין דורך דעם אדר כדי ער זאל קענן בלבולים מאכן אויף זיי ווען ער פארשטעלט זיך פר איין ישראל אבער היינט קען מען זעהן אויב ער איז גימל״ת אדר ניט · דען די מעשה פון מילה וועט איין מענטש ניט מאכן אין זיך אדר אין זיין זון נייערט דורך דעם ריכטיגן גלויבן וואס ער האט אין גאט דען די זאך איז ניט אזו וויא איין שמארקר קראץ אין פוס אדער וויא איין ברען פון פייער אין דם ארום נייערט דם איז זייער איין שווערע זאך דרום וועט עס קיין מענטש ניט טאן פון וועגין זיך צו פר שטעלן פר איין יהודי · אונ דאס איז אויך גיוואוסט דאס פיל

כלומר המילה לא יעשנה אדם בו או בבנו רק מתוך אמונה אמתית · כי אין זה שרט בשוק ולא כויה בזרוע אבל הוא ענין קשה מאד וידוע ג"כ רוב האהבה והעזר הנמצא בין אנשים שהם כלן בסימן אחד ושהוא על צורת ברית · וכן זאת המילה ה"א הברית אשר כרת את אברהם אבינו על אמונת יחוד השב"י וכן כל מי שימול יכנס בברית אברהם להאמין היחוד להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך וגם זה ענין חזק כראשון בטעם המילה · ואפשר שהוא חזק יותר מן הראשון ושלמות זאת התורה וקיומה לא נשלם רק במילה עכ"ל · וי"א בה טעם אחר כפי מה שהוא כתוב בנר זה בחלק קדושת התפילין ויש בה טעמים אחרים · וכלל הדברים מצוה זו ה"א עטרה ויופי לישראל שקבלה אברהם בשמחה ובטוב לבב בעדו ובעד כל זרעו להבדל ולהדור ולקידוש השם ולהקריב כל אדם בנו בזה קרבן אשה לה' · והערלה בישראל היא מאוסה כמו שמצינו בפ' ד' נדרים דף ל"א ר' אלעזר בן עזריה אומר מאוסה היא הערלה שנתגנו בה הרשעים שנאמר (ירמיה ט) וכל בית ישראל ערלי לב · גם נ"ל כי כמו שרצתה התורה למעט תאות המאכל וצותה לכלות הפרי היוצא ראשונה מהנטעים ולפי שרוב הנטעים נותנין פרי בתוך ג' שנים ע"כ אמרה תורה (ויקרא יט) שלש שנים יהיה לכם ערלים וגו' כך קרא ערלה לעור שבראש הגיד שהוא התחיל הנאת המשגל וצוה למולו כדכתיב (בראשית יז) וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו וגו' להרגילנו במעוט הנאות לטובתנו לגוף ולנפש · ומכאן למדנו מפורש שהמילה במקום ההולדה ושעושה פרי ועל דא גרסינן במסכת שבת פ' ח' שרצים דף ק"ה מנין למילה שהיא באותו מקום נאמר כאן ערלתו ונאמר *להלן ערלתו מה להלן מקום שעושה פרי אף כאן מקום שעושה פרי דברי רבי יאשיה רבי נתן אומר אינו צריך הרי הוא אומר וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה מקום שניכר בין זכרות לנקבות · וכתב במדרש שנתנה מצות מילה להתפאר בה לישראל שנאמר *מעשה ידי להתפאר הקטן יהיה לאלף ר"ת מילה ובזכותה עתידין ישראל להגאל אף על פי שיתמעטו כל הזכיות ולא יהיו ראוין ליגאל דכתיב בתריה (ישעיה ס) אני ה' בעתה אחישנה :

יבירוהו שהוא עובד כוכבים ומזלות כדי שירצה להעליל עליהם בעלילות שקר על ידי שידע להעמיד דבריו כאילו הם אמת · מתוך שהיה מלוי אללים ויודע עסקיהם : להלן ערלתו גבי נטיעה שעושה פירות : שתי עורות ערלה ופריעה : ואגוז תחלתו

פ פרק שני

המצוה *ראשונה שצוה הקב"ה שיקימו זרע אברהם אוהבו היתה ברית מילה · ועל מצוה זאת כרת ברית עם אברהם אבינו ועם זרעו אחריו וגרסינן במדרש חזית על מצות המילה (שיר השירים ז) אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל מה אגוז זה יש בו שתי קליפות אחת עבה ואחת רכה כך המילה יש בה *שתי עורות אחת עבה ואחת רכה *ואגוז תחלתו א' וכופו ז' כמנין שמונה ימי המילה באבי הנחל אבי בגימטריא י"ג כמנין י"ג בריתות שנכרתו על המילה · ואלו הן · א' ואתנה בריתי ביני ובינך · ב' הנה בריתי אתך · ג' והקימותי את בריתי ביני ובינך · ד' ובין זרעך אחריך לדורותם לברית עולם · ה' ואתה את בריתי תשמור · ו' זאת בריתי אשר תשמרו ז' והיה לאות ברית · ח' והיתה בריתי · ט' לברית עולם · י' וערל זכר וגו' את בריתי הפר · י"א והקימותי את בריתי אתך · י"ב לברית עולם · י"ג ואת בריתי אקים את יצחק · ועל תיבת אקים אנו מתחילין בברכת מילה *אשר *קדש *ידיד *מבטן ר"ת אקי"ם זה יצחק · וחוק

ליבשאר: אונ הילף ווערט גיפונן צווישן די מענטשן וואס זיינן גיצייכינט מיט איין צייכן אונ דאריבר איז דר צייכן גימאכט פר איין סימן אויף דעם בריתות ברית אונ פריינדשאפט וואס צווישן זיי איז · אונ אזו איז אויך די מצות מילה איין בריתות ברית וואס גאט האט פר שניטן מיט אברהם אבינו אויף דר אמונה פון יחוד השם אונ אזו איז אויך איטליכער וואס איז זיך מל דער קומט אין דעם בריתות ברית פון אברהם צו גלויבן אין יחוד השם דאס גאט איז צו אים אונ צו זיינע קינדר איין גאט · אונ דער טעם איז אויך אזו שטארק וויא דער ערשטער טעם אין מצות מילה אונ אפשר איז ער נאך שטארקר פון דעם ערשטן טעם · אונ דאס גאנצקייט פון דר תורה אונ איר באשטאנד ווערט אנדרש ניט גאנץ גייערט דורך מצות מילה ביז אהער איז דאס לשון פון דעם רמב"ם · אונ איין טייל זאגן איין אנדר טעם אין מצות מילה אזו וויא ווייטר אין דעם נר ווערט שטיין אין חלק קדושת תפלין · אונ נאך אנדרע טעמים זיינן דא אין דר מצוה וכלל הדברים אונ דר כלל איז פון די רייד דאס די מצוה פון מילה איז איין קרוין אונ איין שיינקייט צו ישראל אונ אברהם האט זיא אן גינומען מיט שמחה אונ מיט איין פריילך הארץ פר זיך אליין אונ פר אלע זיינע קינדר דאס זיי זאלין זיין אפ גישייד דר מיט אונ באשיינט אונ צו מקדש השם זיין דר מיט אונ דאש איטליכר ישראל זאל מקריב זיין דר מיט זיין זון פר איין קרבן צו גאט : גם נ"ל אויך דוכט מיר צו זיין דאס אזו וויא די תורה האט גיוואלט קלענער צוא מאכן דאס גילוסטיקייט פון עסין אין דעם מענטשן אונ דרום האט גאט גיהייסן מען זאל פאר לענדין דיא פירות וואס וואקסן צום ערשטן אין די נייע גיפלאנצטע בוימער אונ ווייל דאס רוב בוימער הייבן אן צו געבן פירות אין די ערשטע דרייא יאר פון זייער פלאנצינג דרום האט דיא תורה גיזאגט דרייא יאר זאלן זיין דיא ערסטע פירות פון די בוימר פר שטאפט מען זאל זיי ניט עסן · אזו אויך האט די תורה גירופן ערלה צו דר הויט וואס אין אן הויב גיד איז וואס דר פון איז דר אן הויב הנאה פון תשמיש אונ האט גיבאטן מען זאל עש אפ שניידן וויא אין פסוק שטייט אונ איין ערל זכר וואס ער ווערט ניט אפ שניידן דאס פלייש פון זיין ערלה ווערט ער ווערן פאר שניטן אונ דאס האט דיא תורה גיבאטן אונז כדי צו גוואונן אונז אין ווייניג הנאות פון אונזר טובה ווענן צום גוף אונ צום נפש · אונ פון דאנען לערנן מיר אפ דאס די מילה דארף זיין אין דעם ארט וואו דר מענטש קען מאכן טוליד זיין אונ דרויף

לערנן מיר אין מסכת שבת · פון וואנן ווייסן מיר דאש די מילה איז אין דעם ארט דען עש שטייט דא בייא מילה ערלתו אונ בייא איין בוים שטייט אויך ערלתו זאג איך אזו וויא בייא איין בוים איז דיא ערלה אין דעם ארט וואו פירות קומען אזו אויך בייא מילה איז די ערלה אין דעם ארט וואו פירות קומן פון דארטן דהיינו קינדר אזו זאגט רבי יאשיה אונ רבי נתן זאגט איך דארף עס ניט אפ לערנן פון קיין אנדער ארט דען עס שטייט אין פסוק אונ איין ערל זכר וואס ער ווערט זיך ניט אפ שניידין דאש פלייש פון זיין ערלה ווערט ער ווערן פר שניטען פון דר וועלט לערן איך דר פון אפ וואו עס דארף זיין דיא מצות מילה : וכתב במדרש אויך שטייט אין מדרש דאס דיא מצוה פון מילה איז וואָרן גיגעבן צו ישראל דאס זיי זאלן זיך בשיינן מיט איר וויא אין פסוק שטייט מעשה ידי להתפאר הקטן יהיה לאלף מאכן די ערשטע אותיות מילה צו ווייזן דאס די מצוה איז וואָרן גיגעבן צו ישראל צו בשיינען זיך מיט איר · אונ דורך איר זכות וועלן דיא ישראל דער לייזט ווערן פון גלות אפילו ווען אלע זכיות וועלן ווערן ווייניג אונ די ישראל וועלן ניט ווערט זיין צו דר לייזט ווערן וועלן זיי בזכות מילה דר לייזט ווערן דען נאך דעם פסוק מעשה ידי להתפאר הקטן שטייט אני ה' בעתה אחישנה איך גאט וועל אין דר צייט פון דר גאולה איילן צו ברענגן די גאולה צו ישראל דורך דעם זכות פון מצות מילה :

פ המצוה הראשונה דיא ערשטע מצוה וואש גאט האט גיבאטן דאש די קינדער פון אברהם זיין ליב האבר זאלן האלטן דאס איז גיוועזן מצות מילה אונ אויף דר מצוה האט גאט כורת ברית גיוועזן מיט אברהם אונ מיט זיינע קינדר נאך אים · אויך לערנן מיר אין מדרש חזית · אויף דר מצוה פון מילה זאגט דר פסוק אין איין נוס גארטן האב איך גינידערט צו זעהן אין דיא פירות וואס וואקסן אין דעם טאל פון דעם גארטן דאש גייט אויף מילה דען אגוז איין נוס איז דער ערשטער אות איין אלף אונ דר לעצטר איין זין · וואס צו זאמן טרעפן זיי אן אכט ווייל צו אכט טעג איז מען דאס קינד מל · ווייטר שטייט אין פסוק באבי הנחל דאש ווארט אבי טרעפט אן דרייצעהען דאס איז קעגן דיא דרייצעהען מאל וואס דאס ווארט ברית שטייט בייא מצות מילה · אויך שטייט אין פסוק ואת בריתי אקים את יצחק אונ איבר דעם ווארט אקים הייבן מיר אן אין ברכת מילה אשר קדש ידיד מבטן מאכן דיא ערשטע אותיות אקים דאס איז יצחק ווייל גאט האט גיזאגט צו אברהם מיין בריתות ברית וועל איך דר האלטן מיט יצחק

בשארו שם זה יעקב · וצאצאיו חתם באות ברית קודש · אלו י"ב שבטי ישראל · ואלו הי"ג בריתות רומזים לי"ג מדות *ונתת השלם לשלם נעשה האדם שלם · ובכריתת הערלה לא נשאר חסר כי לא ניטל ממנו רק היתר ושנינו בפרק ג' דנדרים רבי ישמעאל אומר גדולה היא מילה שי"ג בריתות נכרתו עליה רבי יוסי אומר גדולה היא מילה שדוחה את השבת החמורה רבי יהושע בן קרחה אומר גדולה היא מילה שלא נתלה למשה רבינו עליה *אפילו שעה אחת · רבי נחמיה אומר גדולה היא מילה שהיא *דוחה את הנגעים · רבי מאיר אומר גדולה היא מילה שכל מצות שעשה אברהם אבינו לא נקרא שלם עד שמל שנאמר (בראשית יז) התהלך לפני והיה תמים ואומר ואת בריתי אקים את יצחק · ד"א גדולה היא מילה שאלמלא היא לא ברא הקב"ה את עולמו שנאמר (ירמיה לג) אם לא בריתי וגו' · רבי אומר גדולה היא מילה ששקולה כנגד כל המצות שבתורה שנאמר (שמות כד) *הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים · ואמרינן עלה בגמרא תניא רבי יהושע בן קרחה אומר גדולה היא מילה שכל זכיות שעשה משה רבינו לא עמדו לו בשעה *שנתרשל מן המילה שנאמר (שם ד') ויהי בדרך במלון ויפגשהו ה' ויבקש המיתו אמר רבי יוסי ח"ו שמשה נתרשל מן המילה אלא כך אמר משה *אמול ואצא סכנה היא דכתיב (בראשית לד) ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים אמול ואשהה שלשה ימים הקב"ה אמר לי לך שוב מצרים אלא מפני מה נענש מפני *שנתעסק תחלה במלון שנאמר ויהי בדרך במלון · ר' שמעון בן גמליאל אומר לא למשה רבינו בקש אותו שטן להרוג אלא לאותו תינוק שנאמר כי חתן דמים אתה לי צא וראה מי קרוי חתן משה או התינוק *הוי אומר התינוק · דרש רבי יהודה בר זבינא בשעה שנתרשל משה מן המילה באו אף וחמה ובלעוהו ולא שיירו ממנו אלא רגליו מיד ותקח צפורה צור וגו' · באותה שעה בקש משה *להרגן שנאמר (תהלים לז) *הרף מאף ועזוב חמה · וי"א חמה הרג *שנאמר (ישעיה כז) חמה אין לי והכתיב (דברים ט) כי יגורתי מפני האף והחמה מאי חמה *גונדא דחמה ואי בעית אימא תרי חמה הוו

של אות א' וסוף האות ז': ונתת השלם הם י"ג בריתות של מילה לי"ג מדות של רחמים שהם שלמים ותמימים במדות עליונים יחד כ"ו כמנין השם ובזה נעשה האדם שלם וד"ל: שהיא דוחה את השבת החמורה דכתיב וביום השמיני ימול וביום ואפילו בשבת: אפילו שעה אחת לא נתלה לא המתין לו הקב"ה אלא מיד שהיה ביכולת בידו להמול בשבא לאושפיזא בא המלאך ובקש להרגו על שלא מיהר למולו: דוחה את הנגעים דכתיב ימול בשר ערלתו ואפילו יש שם בהרת לבנה שהוא סימן טומאה ואסור לקצץ אעפ"כ ימול: התהלך לפני נאמר לו בשעה שצוהו על המילה: הנה דם הברית ואע"ג דהאי דם לאו דם מילה הוא אלא קרבן מכל מקום כיון דתורה כולה ברית ובמילה נמי כתיב ברית בקרא מלמד שהיא שקולה נגד כל המצות: שנתרשל שרפו ידיו שלא מלו מיד מגנוב חזקו ידים רפות ידיא יתרשלון: אמול ואצא סכנה אם אלך בדרך תוך ג' ימים דכל שלשה ימים כאב ליה טפי מיומא קמא אלא לכך המתינו במשון ולוי עד יום השלישי כדי שיהיו חלושים ביותר שכאבו שלשה ימים והכי מוכח בפרק רבי אליעזר דמילה: שנתעסק במלון תחלה שנאמר ויהי בדרך במלון דמשמע שמיד שבא מן הדרך נתעסק במלון והיה לו למול מתחלה וכי תימא היאך ימול כיון שהיה לו עדיין ללכת בדרך יש לומר דאותו מלון סמוך למצרים היה ובאורחא פורחא ליכא סכנה: הוי אומר זה התינוק שנעשה חתן ע"י הברית במתנ.ין אותו כמנוה רחבונ: ולא שיירו ממנו אלא רגליו מקום המילה כדכתיב לא עשה רגליו ולשון תקון הוא זה שנכרת שער הבינהרגלים: להרגן לאותן שני המלאכים שבלעו: שנא' הרף מאף ועזוב חמה כלומר הקב"ה אמר לו שיעזבם אלמא רוצה היה להרגם: שנא' חמה אין לי אלמא שנהרג: גונדא דחמה

יצחק וחוק בשארו שם דאש איז יעקב וואש האט גיטאן אין זיין לייב דאס גיזעץ פון מצות מילה וצאצאיו חתם באות ברית קודש דאס זיינן דיא צוועלף שבטים פון ישראל די אלע זיינען גיצייכינט גיווארן מיט דעם הייליגן צייכן פון מילה · אונ דיא דרייצעהן מאל ברית וואש שטייען ביי מצות מילה די זיינן קעגן די שלש עשרה מדות וואש שטייען אין דעם פסוק ה' ה' אל רחום וחנון · ווייל דורך דיא מצות מילה וועט גאט אים בעוויזן זיינע ערבארמונג אונ גנאד · אונ די איבעריגע גוטס פון די שלש עשרה מדות אונ גאט האט גיגעבן די דרייצעהן מאל ברית וואס זיי זיינן גאנץ צו דיא דרייצעהן מדות פון גאט וואש זייא זיינען גאנץ · אונ מיט זייאביידען ווערט אויך דער מענטש גאנץ · דען דורך דעם אפ שניידן פון דר ערלה בלייבט ניט דער מענטש מיט איין פעלער דען מען האט אים נאר ארא‍פ גענומען דאש וואס איבעריג איז : ושנינו אונ מיר לערנן אין דר גמרא נדרים רבי ישמעאל זאגט די מצוה פון מילה איז זייער גרויס דען דרייצעהן בריתות זיינן פר שניטן גיווארן אויף איר · רבי יוסי זאגט דיא מצות מילה איז זייער גרויס דאס זיא איז דוחה שבת וואס הארב איז דען מען מעג איין קינד אים שבת מל זיין · רבי יהושע בן קרחה זאגט מצות מילה איז זייער גרויס דען גאט האט ניט גיווארט אויף איר צו משה רבינו אפילו איין שעה דען וויא באלד ער איז גקומען אין דר הארבערג אונ האט גקענט מל זיין זון אליעזר אונ האט אים ניט אזו גיך מל גיוועזן אזוא איז באלד גיקומען איין מלאך אונ האט אים גיוואלט ממית זיין · רבי נחמיה זאגט מצות מילה איז זייער גרויס דאס זיא איז דוחה איין נגע כלומר ווען איין מענטש האט איין צרעת האט דיא תורה אן גזאגט דאס מען זאל עס ניט אפ שניידן אבער ווען איין קינד האט איין צרעת אויפדעם ארט פון דער מילה מעג מען אים מל זיין אונ אפ שניידן דאס צרעת · רבי מאיר זאגט מצות מילה איז זייער גרויס דען אלע מצות וואס אברהם אבינו האט גיטאן איז ער ניט ווארין גרופן גאנץ צוא גאט ביז ער האט זיך מל גיוועזן וויא אין פסוק שטייט דאס גאט האט גזאגט צו אברהם גייא פאר מיר אונ זייא גאנץ דאס האט ער גמיינט ער זאל זיך מל זיין · אדער אזו איז גילערנט גיווארן דיא מצות מילה איז זייער גרויס דען ווען ניט דיא מצוה וואלט גאט דיא וועלט ניט באשאפן וויא אין פסוק שטייט · ווען ניט מיין ברית פון מילה אזוא וואלט איך גאט דיא גיזעצן פון הימל אונ ערד ניט באשאפן · רבי זאגט דיא מצות מילה איז זייער גרויס דען זיא איז גיוואוגן קעגין אלע מצות פון דער תורה וויא אין פסוק שטייט איבער דאס בלוט פון דעם ברית דאס איז דיא מילה האט גאט גמאכט פאר שניטן מיט אייך איין בונד אויף אלע דיא דאזיגע רייד פון דער תורה: ואמרינן עלה אויך זאגין מיר אין דער גמרא רבי יהושע בן קרחה זאגט דיא מצות מילה איז

זייער גרויס דען אלע זכיות וואס משה רבינו האט גיטאן האבין זייא אים ניט גיקענט בייא שטיין אין דער צייט ווען ער האט זיך גיפוילט דיא מצוה צוא טאן וויא אין פסוק שטייט אונ וויא ער איז גוועזן אין וועג אין איין הארבעריג האט אים גאט גיוואלט טייטן ווייל ער האט זיין קינד אליעזר ניט מל גיוועזן · רבי יוסי זאגט חס ושלום דאס משה רבינו האט זיך גיפוילט צוא טאן דיא מצוה פון מילה נייערט משה האט ניט גיוואוסט וויא ער זאל טאן דען וויא דאס קינד איז אלט גיווארן אכט טאג האט גאט גיזאגט צוא אים ער זאל גיין קיין מצרים · האט זיך משה גיטראכט וויא זאל איך טאן · זאל איך מל זיין דאס קינד אונ דער נאך גיין מיט אים אין וועג איז דאך ביז דרייא טעג איין סכנה פאר דעם קינד וויא מיר גיפינן בייא שכם וויא זייא האבן זיך מל גיוועזן אזוא זיינען זייא ביז דרייא טעג זייער שלאף גיווארין אונ האבין גרויס ווייטאג גיהאט · זאל איך מל זיין דאס קינד אונ זאל נאך זאמען דא דרייא טעג דאס קען איך ניט דען גאט האט מיר דאך גיהייסן גיין קיין מצרים · אבער משה איז אין דער מצוה ניט שוואך גיוועזן · נאר ער איז דרום גישטראפט גיווארן דאס דער מלאך האט אים גיוואלט טייטן · ווייל ער האט זיך פריער בעשעפטיגט מיט זיין הארבערג איי ער האט דאס קינד מל גיוועזן · רבן שמעון בן גמליאל זאגט דער שטן האט ניט גיוואלט משה רבינו טייטן נאר דאס קינד האב ער גיוואלט טייטן דען עס שטייט אין פסוק דאס צפורה דם וייב פון משה האט דאס קינד מל גיוועזן אונ האט גיזאגט דו בישט איין חתן צו מיר דע דורך דעם בלוט פון דיין באשניידונג בישטו ניצול גיווארין פון דעם טויט אונ דאס קינד איז ווארין גירופן חתן ווייל ער איז ערשט באנייט גיווארן מיט דר ערשטער מצוה · דרש ר' יהודה בר זבינא רבי יהודה בר זבינא האט גידרשת אין דער צייט וואס משה רבינו איז פויל גיווארין זיין קינד מל צו זיין זיינן גיקומן צווייא משחיתים וואס הייסין אף אונ חמה אונ האבין אים איין גישלונגען אונ האבין ניט איבער גילאזט פון אים נאר דיא פיס אזו האט צפורה באלד גינומען איין שארפין שטיין אונ האט אפ גישניטן דיא ערלה פון איר זון אונ האט עס אן גירירט אין דיא פיס פון משה האבין זייא אים דערנאך מאל ערשט אפ גלאזט · אין דער צייט האט משה גיוואלט הרגנן דיא צווייא משחיתים נאר גאט האט ניט גיהייסין וויא אין פסוק שטייט דאס גאט האט גיזאגט צו משה לאז אפ פון אף אונ פאר לאז דעם חמה דוא זאלשט זייא ניט הרגנן · מיין טייל זאגין דאס דער משחית חמה האט משה גיהרגנט דען עס שטייט אין פסוק דאס גאט זאגט איך האב קיין חמה ניט דען משה האט אים גהרגנט · פרעגט דיא גמרא עס שטייט דאך אין פסוק דאס משה האט גיזאגט דען איך האב מורא גיהאט

פון

חיל של חמה אבל אליהו גופא נהרג : כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית כלומר ברית מילה שנשקולה ככל הדברים דהיינו ככל המצות : ומלאך הברית זה אליהו שיבא לבשר הגאולה :

תניא רבי יהודה אומר גדולה מילה שאין לך צדיק גמור בעולם כאברהם אבינו ולא נקרא תמים אלא על שם המילה שנאמר התהלך לפני והיה תמים וכתיב ואתנה בריתי ביני ובינך · דבר אחר גדולה מילה ששקולה כנגד כל המצות שנאמר (שמות לד) *כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית · ד"א גדולה מילה שאלמלא מילה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר (ירמיה לג) אם לא בריתי וגו' · איתא במדרש ובפרקי רבי אליעזר (יהושע ה') כל העם הילודים במדבר בדרך · רבי ישמעאל אומר וכי ערלים שמעו קולו של הקב"ה בהר סיני אלא נימולים היו שלא כתיקונן שהיו כורתין הערלה ולא היו פורעים לכך אמר הכתוב לא מלו שמל ולא פרע כאלו לא מל וכשבאו לארץ ישראל צוה הקדוש ברוך הוא ליהושע (שם) עשה לך חרבות צורים וכן עשה וקבץ כל הערלות ועשה אותן גבעה לכך נאמר אל גבעת הערלות · והיו ישראל מכסין הדם והערלה בעפר המדבר וכשבא בלעם ראה המדבר מלא ערלות של ישראל · אמר מי יוכל לעמוד בזכות דם המילה המכוסה בעפר שנאמר (במדבר כג) מי מנה עפר יעקב ומספר את רובע ישראל מכאן התקינו שיהיו מכסין את הערלה בעפר הארץ לפי שנמשלו ישראל לעפר הארץ שנאמר (בראשית כח) והיה זרעך כעפר הארץ · וכן היו נוהגים למול עד שנחלקו לשתי מלכיות ומלכות אפרים מנעה מהם ברית מילה · ועמד אליהו ז"ל והיה מתפלל לפני הקב"ה אמר לו הקב"ה לא טוב אתה מאבותיך · עשו בקש להרוג את יעקב וברח ממנו שנאמר (שם ב) קום ברח לך אל לבן אחי חרנה · פרעה בקש להרוג את משה וברח ממנו שנאמר (שמות ב) ויברח משה מפני פרעה וגו' · שאול בקש להרוג את דוד ונמלט ממנו שנאמר (שמואל א יט) אם אינך ממלט את נפשך הלילה מחר אתה מומת וכתוב אחד אומר (שם) ודוד ברח וימלט לומר כל הבורח נמלט ואתה ברח ומלט · ועמד אליהו זכור לטוב וברח מארץ ישראל לבאר שבע ואחר כך אל המדבר שנאמר (מלכים א יט) ויקם וילך אל נפשו ושם נגלה לו הקדוש ב"ה ויאמר לו מה לך פה אליהו · ויאמר לו קנא קנאתי לה' אלהי צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל וגו' · אמר הקב"ה לעולם אתה מקנא · קנאת בשטים על גלוי עריות דכתיב (במדבר כה) פינחס בן אלעזר וגו' וכאן קנא קנאת חייך שאין ישראל עושין ברית מילה עד שאתה רואה בעיניך · מכאן התקינו חכמים לעשות כסא לאליהו שנקרא מלאך הברית שנאמר (מלאכי ג) *ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא · ועוד מצינו במדרש גדולה מילה שעמה חתום בבשר ישראל שמו של שדי בנחירים דמות שי"ן ובזרוע דמות דל"ת

פון פאר אף און חמה נוא זעהן מיר דאך דאס חמה איז נאך געוועזן ענטפערט דיא גמרא דאס איז געוועזן דאס חיל פון חמה אבער דעם חמה אליין האט משה גהרגת · אדער מען קען זאגין עס זיינען געוועזן צוויא משחיתים וואס האבין געהייסען חמה · איינם האט משה גהרגת און איינר לעבט נאך · תניא מיר האבין געלערינט רבי יהודה זאגט דיא מצוה פון מילה איז זייער גרויש דען עס איז ניט דא קיין צדיק גמור אין דער וועלט וויא אברהם אבינו איז געוועזן און פון דעסט וועגין איז ער ניט ווארין גירופין גאנץ פר גאט ביז ער האט זיך מל געוועזן וויא אין פסוק שטייט גאט האט גיזאגט צו אברהם גייא פאר מיר און זיי גאנץ מיט מיר מיט דעם וואס דוא וועשט זיך מל זיין אדער פון דאנען קען מען ווישן וויא גרויש מצות מילה איז דען זיא איז גיוואוגען אנטקעגין אלע מצות פון דער תורה וויא אין פסוק שטייט כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית דען קעגן אלע די דאזיגע רייד פון דער תורה האב איך מיט דיר ישראל פאר שניטן דעם ברית פון מילה דאס זיא איז גלייך צוא אלע מצות פון דער תורה אדער פון דאנען קען מען זעהן וויא גרויש דיא מצות מילה איז דען ווען ניט דיא מצוה וואלטען הימל און ערד קיין קיום ניט גיהאט וויא אין פסוק שטייט ווען ניט מיין ברית פון מילה וואלט געווען וואלט איך גאט דיא גיזעץ פון הימל און ערד ניט געטאן: איתא במדרש עס שטייט אין מדרש און אין פרקי רבי אליעזר עס שטייט אין פסוק דאס נאר דאס פאלק וואס זיינען גבארין גווארן אין דר מדבר דיא האט מען ניט מל געוועזן · פרעגט רבי ישמעאל האבין דען ערלים געהערט דאס קול פון גאט אויף דעם בארג סיני · נייערט אזו מיינט מען זייא האבין זיך ניט רעכט מל געוועזן דען זייא האבין אפ געשניטן דיא ערלה און ניט פורע געוועזן דרום זאגט דער פסוק זייא האבין ניט מל געוועזן ווארום דער וואס איז מל און איז ניט פורע איז גלייך וויא ער האט ניט מל געוועזן · און אז דיא ישראל זיינען גיקומען קיין ארץ ישראל האט גאט גיבאטין צו יהושע דאס ער זאל זיך מאכען שארפע שווערדן און זאל נאך איין מאל מל זיין דיא ישראל און אזו האט יהושע געטאן און דיא ישראל פלעגן אין דר מדבר צו דעקן דאס בלוט און דיא ערלה מיט דער שטויב פון דר ערד פון דער מדבר און וויא בלעם איז גיקומען האט ער געזעהן דאס דר מדבר איז פול מיט ערלות פון ישראל האט ער גיזאגט ווער קען בשטיין קעגין דיא ישראל דען זייא האבין צו גניסן דעם זכות פון דר מילה וואס איז בארעקט מיט שטויב וויא אין פסוק שטייט ווער קען ציילין דיא ערלות פון ישראל אס ליגען אין שטויב און ווער קען וויסן די צאל פון דיא רביעיות דם מילה פון ישראל וואס אין דער ערד איז · און דרום האבין דיא חכמים מתקן געוועזן דאס מען זאל צוא דעקין דיא ערלה מיט דעם שטויב פון דער ערד ווייל דיא ישראל זיינען גיגליכן צום שטויב פון דער ערד וויא אין פסוק שטייט און דיינע קינדר וועלין זיין אזו פיל וויא דער שטויב פון דער ערד · און אזו האבין זיך די ישראל נוהג געוועזן אלע צייט מל צוא זיין ביז דיא מלוכה פון ישראל א"י צוא טיילט גיווארין אויף צווייא חלקים דהיינו דער מלך פון בית דוד · און דער מלך ישראל וואש איז געוועזן פון שבט אפרים דאס איז געוועזן ירבעם בן נבט · ער האט אפ גיהאלטין דיא ישראל פון זיך מל צו זיין און האבן גהרגת דיא נביאים פון גאט וואס האבן זייא גישטראפט און האבן אליהו הנביא אויך גיוואלט הרגנן אזוא איז אליהו הנביא אויף גישטאנען און האט גיבעטין גאט ער זאל ניצול ווערין פון זייא · האט גאט גיזאגט צוא אים דוא ביסט ניט בעסר פון דיינע עלטערן דען עשו האט גיוואלט הרגנן זיין ברודער יעקב איז יעקב אנטלאפן גיווארין פון פאר אים וויא אין פסוק שטייט דאס זיין מוטר האט גיזאגט צו אים שטייא אויף און אנטלויף צו מיין ברודר לבן קיין חרן · פרעה האט גיוואלט הרגנן משה איז משה אנטלאפין גיווארין פון אים וויא אין פסוק שטייט ויברח משה מפני פרעה שאול המלך האט גיוואלט הרגנען דוד איז ער אנטרונען גיווארין פון אים וויא אין פסוק שטייט דאס די ווייב פון דוד האט גיזאגט צו דוד ווען דוא וועסט ניט מאכין אנטרינען דיין לייב דיא נאכט אזו ווערשטו מארגען גטייט · און עס שטייט דאס דוד איז אנטלאפין גיווארין און איז ווארין אנטרונען · נוא זעהן מיר דאס דיא וואס אנטלויפן דיא ווערין גערא(ט)טעוועט דרום לויף דוא אויך אוועק וועשטו ווערין אנטרונען · אזו איז אליהו אויף גישטאנען און איז אנטלאפין פון ארץ ישראל קיין באר שבע און דער נאך איז ער גיקומן אין דר מדבר וויא אין פסוק שטייט און אליהו איז אויף גישטאנען און איז אוועק גגאנגען צוא מציל זיין זיין לייב און דארטן אין דר מדבר האט זיך גאט צו אים אנפלעקט און האט גיזאגט צו אים וואס טוסטו דא אליהו אזו האט אליהו גזאגט צוא אים איך האב מיך געצירענט און אנגעצונדען פון וועגין דיר גאט דר האר איבר אלע חיילות דען דיא קינדער ישראל האבין עובר געוועזן אויף דיין ברית מילה און זיינען זיך ניט מל · האט גאט גיזאגט אייביג ביסטו דיך מקנא · אין שטים האסטו דיך מקנא געוועזן ווייל דיא ישראל האבין זנות גטריבן מיט דיא טעכטר פון מואב וויא אין פסוק שטייט פינחס בן אלעזר האט אום געקערט גאטש צארן פון די ישראל ווייל ער האט זיך מקנא געוועזן פון גאטש וועגן · און פינחס איז אליהו · און היינט בישטו דיך ווידער מקנא פון מיינט וועגן · ביי דיין לעבן גשווארן דאס די ישראל וועלין ניט מאכן קיין ברית מילה ביז דוא וועשט עס זעהן מיט דיינע אויגין · דרום האבין די חכמים מתקן געוועזן מען זאל מאכין איין שטול צו אליהו הנביא וואס ער ווערט גרופן מלאך הברית וויא אין פסוק שטייט און דר מלאך הברית וואס איר בגערט דאס איז אליהו נון ער וועט קומן צו זאגן אייך די בשורה פון דר גאולה ועוד מצינו במדרש און נאך גיפינן מיר אין מדרש די מצות מילה איז זייער גרויש דען מיט איר איז איין גיצייכנט אין דעם פלייש פון ישראל דר שם שדי דהיינו אין דיא נאז לעבר איז דיא צורה פון איין שין און אין דר ארים איז דיא צורה פון איין דלת ווען מען האלט דיא ארים איין

ניבויגין

גזר הים דכתיב לנוזר יש סוף לנזרים למ"ד לנוזר וממ' דים כוה מל וכן לנזרים : מבשרי בזכות המילה שהיא בבשרי אחזה אלוה : והכשר מילה כל הכלים שצריכין למול בו כגון האיזמל אם לא הביאו מע"ש בשבת מביאו בשבת וכל מה שצריך למילה ולרפואתה: מה לידידי בביתי שאמר הקב"ה לאברהם כן בשעת חורבן בבית המקדש :

ובמילה דמות יו"ד והישמעאלים אינם בכלל זה שמל ולא פרע כאלו לא מל ופריעה בגימטריא שס"ה נמצא שמי שיש בו פריעה כאלו קיים שס"ה מצות לא תעשה · גדולה מילה שהיא שקולה כנגד כל התורה · דכתיב (דברים ל) "מי "יעלה "לנו "השמימה ראשי תיבות מילה · דבר אחר מילה ים לה ר"ל "גזר הים בשבילה · ד"א מי לה בכל המצות דומה לה · גדולה מילה שבזכותה ישראל מקבלין פני שכינה שנאמר (איוב יט) "מבשרי אחזה אלוה · ר"ל בזכות המילה שבבשרי אחזה אלוה · למה דוחה את השבת "והכשר מילה ורפואתה איתנהו בפרק רבי אליעזר דמילה ב ככבת שבת · גדולה מילה שהיא דוחה את השבת משל לשתי מטרונות שפוגעות זו בזו קטנה נדחת מפני הגדולה · גדולה מילה שבזכותה ירשו ישראל את הארץ שנאמר (בראשית טו) ביום ההוא כרת ה' את אברם וגו' וכשבטלוה גלו מן הארץ שנאמר (ירמיה יא) ובשר קדש יעברו מעליך · גדולה מילה שבזכותה הקב"ה שומע תפלתן של ישראל וזכר לדבר מה שאנו אומרים בתפלה כי אתה שומע תפלת כל פה וזה תפלת ישראל בזכות המילה פה בגמטריא מילה · וזהו ודאי כי מאחר שישראל גלו בארצות נכריות זמן רב היו כלים לולי השי"ת שומע תפלתם ועונה להם בעת צרתם ר' מאיר אומר (כי) ידיד זה אברהם כדדרשינן במסכת מנחות (שם) "מה לידידי בביתי זה אברהם · וחוק בשארו שם זה יצחק · וצאצאיו חתם באות ברית קדש זה יעקב · וכי תימא מנא לן שנתקדש אברהם מן הבטן · יש לומר דהכי קים להו דדרשינן ג"ש ידיעה ידיעה באברהם כתיב (בראשית יח) ידעתיו והתם כתיב (ירמיה א) בטרם אצרך בבטן ידעתיך · מצאתי כתוב באות ברית קדש זו מילה שעשויה ביו"ד שהוא סימן לעולם הבא שנברא ביו"ד שצדיקים שבאותו הדור מועטים וקדושים · ד"א באות ברית הקדושים שהמילה עשויה כקולמוס שחותכין מן העורות של מעלה שלא יעשה ככרות שפכה · כתוב במנהיג ברוך הבא הנימול לח' בחשבון הבא והעם עונים בשם ה' · עוד כתוב שם נהגו להביא ספל מלא חול עפר ונותנין שם את המילה · ויש סמך לדבר בפרקי רבי אליעזר כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא היו פורעים מפני עינוי הדרך וכשהיו ישראל מוהלין נוטלין אותה ערלה וטומנין אותה בעפר ומאותה שעה ואילך נהגו ישראל לתת הערלה בעפר עד שנדלה מלכות ירבעם ובטלה עד שבא אליהו ז"ל והחזירה והיינו דכתיב (מלכים א יט) עזבו בריתך בני ישראל וגו' · וכתב בעל המנהיג

גבויגן אונ די מילה איז גליך וויא איין יוד · אונ די ישמעאלים האטשע זייא זיינן זיך מל האבן זייא דאך ניט דעם צייכן ווייל זייא האבן קיין פריעה ניט דען דר וואס איז זיך מל אונ איז ניט פורע איז גליך וויא ער האט זיך גאר ניט מל גיוועזן · אונ דאס ווארט פריעה טרעפט אן שס"ה דר פון איז צו זעהן דאס דר וואס האלט די מצוה פון פריעה איז גליך וויא ער האט גהאלטן די שס"ה מצות לא תעשה וואס גאט האט פאר באטן צו מאן · די מצות מילה איז זייער גרויס דס זיא איז גליך קעגן דר גאנצר תורה דען עש שטייט אין פסוק מי יעלה לנו השמימה מאכן די ערשטע אותיות מילה צו ווייזן דאש דיא מצוה איז גליך צו דר גאנצר תורה וואס גאט האט גגעבין פון דעם הימל · אויך קען מען זאגין מילה מאכט ים לה צו ווייזן דאס דורך דעם זכות פון מילה איז דער ים גישפאלטן גיווארן צו ישראל · אויך קען מען זאגן מילה מאכט מי לה וואס פאר איין מצוה איז גליך צו איר · מילה איז אזו גרויש דס דורך איר זכות זיינן די ישראל זוכה מקבל צו זיין פני השכינה ווי אין פסוק שטייט מבשרי אחזה אלוה דורך דיא מצוה פון מילה וואס אין מיין פלייש איז וועל איך זוכה זיין צו זעהן די שכינה פון גאט : למה דוחה את השבת ווארום איז דיא מצוה פון מילה דוחה שבת אונ אויך אלע זאכן וואס מען דארף צו איר אונ איר היילונג וויא עס שטייט אלץ אין דר גמרא פון שבת אין פרק רבי אליעזר דמילה · איז דאך דיא מצוה פון מילה אזו גרויס דאס זיא איז דוחה שבת · דאס איז גליך צו צווייא פירסטינען וואס האבין זיך בגעגנט מיט אנגדר אויף איין וועג אזו ווערט די קליינע פירסטן אב געשטויסן פון פר דר גרוישר אזו איז אויך דיא מצוה פון מילה גרעסר פון שבת דרום ווערט שבת נדחה פר איר דאס מען מעג מל זיין אום שבת · דיא מצוה פון מילה איז זייער גרויש דאס דורך איר זכות האבן דיא ישראל גירשת ארץ ישראל וויא אין פסוק שטייט אין דעם דאזיגן טאג וואש אברהם האט זיך מל גוועזן האט גאט פר שניטן מיט אברהם איין ברית צו געבן דאס לאנד ארץ ישראל צו זיינע קינדר · אונ וויא די ישראל האבן מבטל גיוועזן דיא מצוה אזו זיינן זייא פאר טריבן גוואורן פון דעם לאנד וויא אין פסוק שטייט דאש גאט האט גזאגט צו זייא דו ישראל ביסט גיווארן פר טריבן פון דיין לאנד ווייל דאס היילגס פלייש האט מען גימאכט אפ טאן פון דיר דאס דו האסט דיך ניט מל גיוועזן · דיא מצוה פון מילה איז זייער גרויש דאס דורך איר זכות הערט גאט צו די תפלה פון ישראל אונ איין סימן איז דער צו וואס מיר זאגין אין אונזער תפלה כי אתה שומע תפלת כל פה דען דו גאט הערשט צו די תפלה פון אלע אידשע מיילר אונ פה טרעפט אן אזו פיל וויא מילה צו ווייזן דאס פון וועגין זכות מילה הערט גאט צו אונזר תפלה · אונ דאס איז גווים דען מיר זעהן דאס די ישראל זיינן אין גלות צווישן דיא עובדי כוכבים ומזלות אזו איין לאנגע צייט נוא וואלטין זייא גווים שוין לאנג פאר לענגט גיווארן פון דר וועלט ווען ניט דאס גאט הערט צו די תפלות פון ישראל אונ ענטפערט זייא אין דר צייט פון זייער צרה : רבי מאיר אומר רבי מאיר זאגט דאס וואס מיר זאגן אין דער ברכה פון מילה אשר קדש ידיד מבטן ער האט גיהייליגט דעם גליבטן פון דעם בויך דאס איז אברהם ער איז דר גליבטר פון גאט וויא מיר זאגן אין דר גמרא מנחות דאס גאט האט גיזאגט צו אברהם וואס טוט מיין גליבטר אין מיין הויז וחוק בשארו שם אונ איין גיזעץ אין זיין פלייש האט ער גיטאן דאס איז יצחק דען ער איז גיוועזן דער ערשטר וואס איז גימלת גיווארן צו אכט טעג · וצאצאיו חתם באות ברית קודש אונ זיינע קינדר האט ער גיצייכנט מיט דעם צייכען פון היילגען ברית דאס איז יעקב ער האט אלע זיינע קינדער מל גיוועזן · אונ דאס וואס מיר זאגין דאס אברהם איז גיווארן גהייליגט פון דעם בויך אן דאס לערנן מיר אפ איין גזירה שוה פון ירמיה הנביא דען ביא אברהם שטייט ידעתי אונ ביא ירמיה שטייט בטרם אצרך בבטן ידעתיך זאג איך אזו וואול וויא ירמיה הנביא איז גווארן גיהייליגט פון דעם בויך אזו אברהם ואיז אויך גווארן גהייליגט פון דעם בויך · מצאתי כתוב איך האב גפונען גישריבן אין איין ספר באות ברית קודש מיינט מען דיא מילה וואס זיא איז גליך וויא איין יוד · אונ דאס איז איין סימן אויך עולם הבא וואס איז גווארן בשאפן מיט איין יוד דען וויא איין יוד איז דאס קלענשטע אות פון אלע אותיות אונ איז איין אות פון דעם היליגן שם הוי"ה אזו אויך די צדיקים פון עולם הבא זיינן גאר ווייניג אונ זיינן היליג · אדער באות ברית קודש מיינט מען דיא מילה מוז גיצייכינט ווערין מיט איין צייכן וויא איין פען ווערט גימאכט צו שרייבן מיט איר היליגע זאכן אזו אויך מוז דר מוהל אפ שניידן דיא הויט פון דר מילה אין גישטאלט פון איין פען כדי ער זאל ניט אן רירן אין גיד ווארום עס איז איין סכנה פר דעם קינד: כתוב במנהיג עס שטייט גשריבין אין ספר המנהיג דאס וואס מען זאגט ברוך הבא ווען דאס קינד ווערט גיבראכט אין שול אריין איז דר פירוש דר פון גיבענטשט איז דאס קינד וואס ווערט גמלת צו אכט טעג דען הבא טרעפט אן אכט · אונ דר עולם ענטפערט בשם ה' דס איז טייטש מיט גאטש נאמן זאל דאס קינד ווערן גיבענטשט · נאך שטייט גשריבן אין ספר המנהיג דאס דר מנהג איז דאס מען ברייננט איין בעקן מיט זאמד אדער מיט ערד אונ מען לייגט דרינן אריין די ערלה אונ אין פרקי רבי אליעזר שטייט אויך אזו · דען עס שטייט דארטן דאס דיא אלע פערציג יאר וואס דיא ישראל זיינן גוועזן אין דר מדבר האבן זייא ניט גיהאלטן די מצוה פון פריעה ווייל זייא זיינן גוועזן שלאף פון דעם וועג אונ אז זייא פלעגן מל זיין פלעגין זייא נעמן די ערלה אונ פלעגן זיא בהאלטן אין ערד אונ פון דער צייט אן אונ ווייטר האבן זיך די ישראל נוהג גוועזן צו געבין די ערלה אין ערד ביז דאס מלכות פון ירבעם איז גרויש גיווארן · האט ער מבטל גוועזן פון ישראל די מצוה פון מילה · ביז אליהו הנביא איז גיקומן אונ האט די מצוה צוריק גקערט צו די ישראל אונ דאס האט אליהו הנביא גזאגט צו גאט דאס הויז גזינד פון ישראל האבן

פאר

יש סמך לחול (בראשית כב) ושמתי את זרעך כחול הים · ולעפר (שם כא) ושמתי את זרעך כעפר הארץ :

פא פרק שלישי

הבורא יתברך שמו ברא את העולם כאין ויצר בו את האדם ונתן בו כח להוליד כמוהו · לקיום המין · בהתחברו עם זוגתו · והאל בחכמתו יצר בו קרבים ובני מעים בתוך גוף הנולד ונותן בו הצורה האנושית ונופח בו נשמת חיים · וספרו רבותינו בזה נפלאותיו · כדגרסינן במסכת ברכות פ"ק דף י' רב שימי בר עוקבא הוה שכיח קמיה דרבי שמעון בן פזי בשמעתא והוה רגיל קמיה דריב"ל באגדתא אמר ליה מאי דכתיב (תהלים קג) וכל קרבי את שם קדשו · אמר ליה בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם · אדם צר צורה ואין בה קרבים ובני מעים והקדוש ב"ה צר צורה בתוך צורה וכו' · כדאיתא בהקדמת החבור ומוסף על זה מקיימו בבטן אמו זמן ידוע *מקופל ומונה בשמירה מעולה כדי שיצא לאויר העולם בריה קיימא · כדגרסינן בסוף פרק המפלת במסכת נדה דף ל' דרש רבי שמלאי למה הולד דומה במעי אמו מקופל ומונח *כפנקס שתי ידיו על שתי צדעיו *ושתי אציליו על שתי ארכבותיו *ושתי עקבותיו על שתי עגבותיו · וראשו מונח לו בין ברכיו · ופיו סתום · וטבורו פתוח · ואוכל ממה שאמו אוכלת ושותה ממה שאמו שותה *ואינו מוציא רעי שמא יהרוג את אמו וכיון שיצא לאויר העולם *נפתח הסתום ונסתם הפתוח שאלמלא כן אינו יכול לחיות אפילו שעה אחת · ונר דלוק מונח על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו שנאמר (איוב כ) בהלו נרו עלי ראשי לאורו אלך חשך · ואל תתמה שהרי אדם ישן כאן ורואה חלום באספמיא ואין לך ימים שאדם שרוי בטובה אלא אותן הימים שנאמר (שם) מי יתנני כירחי קדם כימי אלוה ישמרני · ומה הן הימים שיש בהם ירחים ואין בהם שנה הוי אומר אלו ירחי לידה · ומלמדין אותו כל התורה כולה שנאמר (משלי ד) ויורני ויאמר לי יתמך דברי לבך וגו' ואומר (איוב כט) בסוד אלוה עלי אהלי וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך *וסוטרו על פיו ומשכחו כל התורה כולה (פירוש זה דנקים השכל כחומר שיודע ממנו כל הכמה והוא מסך מבדיל ביני לבין הדעת שנאמר לפתח חטאת רובץ) ואינו יוצא משם עד שמשביעים אותו שנאמר (ישעיה מה) כי לי תכרע כל ברך זה יום המיתה שנאמר (תהלים כב) לפניו יכרעו כל יורדי עפר וגו' תשבע כל לשון זה יום הלידה שנאמר (שם כד) *נקי כפים ובר לבב וגו' · ומה שבועה משביעין אותו אומרים לו הוי צדיק ואל תהי רשע · ואפילו כל העולם כלו אומרים עליך צדיק אתה *הוי בעיניך כרשע והוי יודע שהקדוש ברוך הוא טהור ומשרתיו טהורים ונשמה שנתן

מקופל לשון כפילה הוא כמו אין מקפלין בגדים בשבת : כפנקס לוחין שנותנין בהן הגלחין : צדעיו דהיינו של זרועותיו עד שהאצבעות מגיעין לצדי הגולגל לפניו : ושתי אציליו אילו הזרוע של אמצע היד והיא הקודא כמו הארכובה של רגל ונמצא שהארכובה של רגל ויד סמוכים להדדי : ושתי עקביו של רגליו עד הארכובה נוטים לאחורו לגביו לעגביתיו הוא הבשר מאחורי האדם שיושב עליו : שמא יהרוג את אמו שבית הרחם אינו רחב להוציא רעי הנאסף בו : נפתח הסתום פיו: ונסתם הפתוח טבורו : וסוטרו מכה באצבעו על שפתו העליונה של פיו : נקי כפים וגו' שלא השא עדיין : הוי בעיניך שלא תתגאה בשביל צדקתך אלא

פר לאזן דיין ברית דאס איז מצות מילה · נאך שרייבט דער ספר המנהיג עס איז איין ראיה אויך פון דעם פסוק דאס מען זאל טאן די ערלה אין זאמד דען עס שטייט אין פסוק איך וועל טאן דיינע קינדר אזו וויא די זאמד פון דעם ים · אונ עס שטייט אויך איך וועל טאן דיינע קינדר אזו וויא דר שטויב פון דר ערד · דאס מיינט ער דיא ערלה פון דיינע קינדר וועט גיטאן ווערן אין זאמד אדער אין שטויב פון דער ערד :

פא הבורא יתברך שמו דער בשעפער גלויבט איז זיין נאמן האט בשאפין די וועלט פון נישט אונ האט אין איר בשאפין דעם מענטשן אונ האט אים גגעבן כח ער זאל קענן מאכן גיוויינן קינדר וויא דאס זיין גלייכנש כדי דר מין זאל זיך האלטן דורך דעם וואס ער בהעפט זיך מיט זיין ווייב אונ גאט מיט זייי קלוגקייט בשאפט אין דעם גוף פון דעם קינדס אינגעוייד אונ גדערים אונ גיט אים אמענטשליכע צורה אונ בלאזט אים אריין אלבעדיגע נשמה · אונ אונזרע חכמים האבן דער ציילט דרינן גאטס וואונדר וויא מיר לערנן אין ברכות · רב שימי בר עוקבא איז גוועזן גוואונטליך צוא לערנן פר רבי שמעון בן פזי אין דינים · אונ פאר רבי יהושע בן לוי איז ער גיוועזן גוואונטליך צו לערנן אגדות האט ער גזאגט צו זיין רבי וואס מיינט דר פסוק וואס ער זאגט · אונ אלע מיינע אינגעוייד לויבן זיין היילגן נאמען · האט זיין רבי גזאגט צו אים קום אונ זעה דאס די מדה פון הקב"ה איז ניט אזו וויא די מדה פון איין מענטשין דען ווען איין מענטש בשאפט איין צורה איז אין איר ניט דא קיין אינגעוייד אונ קיין גדערים אונ הקב"ה בשאפט איין צורה אין דער אנדערער דהיינו איין קינד אין זיין מוטערס לייב אונ באשאפט אינוויינין אלין וואס דער מענטש האט אין זיין לייב אזו וויא אין דר הקדמה פון דעם ספר שטייט גישריבן אונ נאך מער וואונדר טוט גאט דס ער האלט דאס קינד אין דער מוטערס בויך אזו לאנג וויא זיא טראגט אונ עס ליגט צו אננדר גיוויקלט אונ ליגט גוט גהיט כדי עס זאל פריש אונ גזונד קומן אויף דר וועלט וויא מיר לערנן אין מסכת נדה רבי שמלאי האט גידרשת צו וואס איז דאס קינד גלייך אין די גידערם פון זיין מוטער ער ליגט צו אננדר גיוויקלט וויא איין צו זאמען גיוויקעלטס בוך · זיינע צווייא הענט ליגן אויף זיינע צווייא עליינבוגן אונ ביידע עלענבויגענס אויף זיינע ביידע קניא אונ זיינע צווייא טריט פון די פיס ליגן אויף די צווייא זייטן פון דעם הינטער לייב אונ זיין קאפ ליגט צווישן זיינע קניא · אונ זיין מויל איז צו גמאכט אונ דר נאפיל איז אפין אונ ער עסט דורך דעם נאפיל פון דעם וואס זיין מוטער עסט אונ טרינקט פון דעם וואס זיין מוטער טרינקט אונ ער איז ניט מוציא קיין צואה כדי ער זאל ניט ממית זיין די מוטער דורך דער צואה · אונ וויא באלד דאס קינד גייט ארויש אויף דר וועלט אז ווערט דאס מויל אויף גימאכט אונ דר נאפיל ווערט צוא גימאכט דען ווען ניט אזוי וואלט דאס קינד ניט גיקענט לעבן אפילו איין שעה · אונ איין ליכט ברענט איבער זיין קאפ אונ ער קוקט דורך דער ליכט פון איין עק וועלט ביז אין דער אנדערר עק וועלט וויא אין פסוק שטייט · אין זיין מאכן שיינען זיין ליכט איבער מיין קאפ אונ דורך דר ליכט האב איך גיקענט זעהן אין אלע פינסטערע ערטר · אונ עס זאל דיך ניט וואנדערין וויא קען מען מיט איין ליכט זעהן פון איין עק וועלט ביז דיא אנדערע עק וועלט דען מיר זעהן דאס איין מענטש שלאפט דא אונ זעהט אין חלום וואס ער ווערט גיטאן אין גאנץ ווייטע ערטר · אונ עס איז ניט דא נאך אזעלכע טעג וואס דער מענטש זאל רוען אין גוטש אזו וויא די טעג וואס ער איז אין זיין מוטערס בויך וויא אין פסוק שטייט דאס איוב האט גיזאגט ווער וואלט מיך גיגעבן איך זאל זיין אזו וויא איך בין גיוועזן אין די פריערדיגע חדשים · אזו וויא דיא טעג וואס גאט האט מיך גיהיט · דאס מיינט ער די טעג וואס ער איז גיוועזן אין זיין מוטערס בויך וואס אין זייא איז נאר דא חדשים אונ ניט קיין יאר דען עס גווערט נאר ניין חדשים · אונ מען לערינט אים אין זיין מוטערס בויך כל התורה כולה וויא אין פסוק שטייט · ער האט מיך גילערינט אונ האט גיזאגט צוא מיר מיינע רייד זאלין אונטער לערהן דיין הארץ · אויך שטייט אז די סודות פון גאט זיינן גיוועזן אויף מיין גיצעלט דאס מיינט ער אין זיין מוטערס בויך אונ וויא באלד דאס קינד קומט אויף דר וועלט אזוי קומט איין מלאך אונ גיט אים איין קלאפ אויף זיין מויל אונ מאכט אים פאר געסין אליץ וואס ער האט גילערינט · אונ מען לאזט אים ניט ארויש גיין פון זיין מוטערס בויך ביז מען בשווערט אים · וויא אין פסוק שטייט כי לי תכרע כל ברך פר מיר קניען אלע קניא דס איז ווען דר מענטש שטארבט אזו וויא אין פסוק שטייט פר גאט קניען אלע די וואס נידערין אין דר ערד : תשבע כל לשון אונ איטליכר צונג טוט שווערין פר מיר דאס איז איידר דר מענטש ווערט גבארין ווי אין פסוק שטייט נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשי ווען דער מענטש האט ריינע הענט פון גזילה אונ איין לויטר הארץ פון עבירות דאס איז איידר ער ווערט נאך גיבארן זאל ער ניט שווערין בייא גאט צו פאלש דהיינו ער זאל ניט עובר זיין אויף דר שבועה וואס ער שווערט איידר ער קומט אויף דר וועלט · אונ דיא שבועה בשווערט מען אים · זייא איין צדיק אונ זאלסט ניט זיין קיין רשע · אונ ווען אפילו די גאנצע וועלט וועלין זאגין אויף דיר דאס דו בישט איין צדיק זאלסטו דאך זיין אין דיינע אויגן וויא איין רשע אונ זאלשט זעהן אליץ זיך צו בעסרין · אונ דוא זאלשט וויסין דאס הקב"ה איז טהור אונ זיינע דינער

זיינע

פרק ג נר ג כלל א חלק א

בך טהורה אם אתה משמרה בטהרה מוטב ואם לאו הרי הוא נוטלה ממך · תנא דבי רבי ישמעאל משל לכהן חבר שנתן תרומה לכהן עם הארץ ואמר לו אם אתה משמרה בטהרה מוטב ואם לאו הריני שורפה לפניך אמר רבי אלעזר *מאי קרא (שם עא) ממעי אמי אתה גוזי · מאי משמע דהאי גוזי לישנא דשבועתא הוא דכתיב (ירמיה ז) גזי נזרך והשליכי · אמר רבי אלעזר למה הולד דומה במעי אמו לאגוז מונח בספל של מים. אדם נותן אצבעו עליו *שוקע לכאן ולכאן · תנו רבנן ג' חדשים הראשונים ולד דר במדור התחתון · אמצעיים ולד דר במדור אמצעי · אחרונים ולד דר במדור העליון כיון שהגיע זמנו לצאת *מתהפך ויורד ויוצא וזהו *חבלי אשה · תנא חבלי נקבה מרובין משל זכר מאי טעמא זה *דרך תשמישו בא וזו דרך תשמישה באה האי מתהפך והאי לא מתהפך · אמר רבי אלעזר מאי קרא (תהלים קלט) אשר עשיתי בסתר רקמתי בתחתיות ארץ דורתי לא נאמר אלא *רקמתי · מ"ט חבלי נקבה מרובין משל זכר היינו דאמר רבי אלעזר זה דרך תשמישו בא · וזו דרך תשמישה באה · זה הופך פניו וזו אינה הופכת פניו · ואמרינן עלה דרש רבי חייא בר פפא מ"ד (איוב ט) עושה גדולות עד אין חקר וגו' בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם · אדם נותן חפציו בחמת צרורה ופיה למעלה ספק משתמר ספק אינו משתמר ואלו הקב"ה צר את העובר במעי אמו אשה פתוחה ופיה למטה ומשתמר · דבר אחר אדם נותן חפציו בכף מאזנים כל זמן שמכביד יורד למטה ואילו העובר כל זמן שמכביד *עולה למעלה · דרש רבי יוסי הגלילי מאי דכתיב (תהלים קלט) אודך על כי נוראות נפליתי וגו' בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם · בשר ודם נותן זרעונים בערוגה וכל אחד ואחד עולה למינו ואלו הקדוש ב"ה צר את העובר במעי אשה *וכלן עולין למין אחד דבר אחר הצבע נותן הסמנים ביורה כולן עולים לצבע אחד והקדוש ברוך הוא צר את העובר באשה וכל אחד ואחד עולה למינו · ואמרינן עלה דרש רבי חנינא בר פפא מאי דכתיב (שם) *ארחי *ורבעי *זרית וגו' מלמד שלא מכל טפה אדם נוצר אלא מן הברור שבה · תנא דבי רבי ישמעאל משל לאדם שזורה תבואה בבית הגרנות נוטל אוכל ומניח פסולת כדרבי אבהו · דרבי אבהו רמי כתיב (שמואל ב כא) ותזרני חיל וכתיב (תהלים יח) ותאזרני חיל אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא *זרתני וזרזתני · דרש רבי אבהו מ"ד (במדבר כג) מי מנה עפר יעקב וגו' מלמד שיושב הקב"ה וסופר את *רביעיותיהן

כמי שאין לך נדקות: מאי קרא שמשביעין לו: גזי נזרך לשון נזירות דהיינו נדר דדמי לשבועה: גזי גזור שערך כמיר: שוקע נעתק לכאן ולכאן כך נעתק הולד במעי אמו אלא ניזק כשהיא נושאת דבר על בטנה: מתהפך מלמעלה למטה: חבלי נקבה: דרך תשמישו האיש פניו למטה כך הזכר שנולד פניו למטה לארץ אשה פנים למעלה הלכך נקבה צריכה להתהפך דהא כשהיא במעי אמה פניה למטה כדאמרינן לעיל כשהיא מטה אבל זכר אין צריך להתהפך: רקמתי היינו יצירה ראשונה וכתיב בתחתיות היינו מדור תחתון: עולה למעלה כדתניא לעיל אחרונים דר במדור העליון: וכולן עולין למין אחד לצבע אחד ואינו יכול לצבוע ביורה אחת משנים ושלשה גוונים בבנים ושלשה מקומות וזרע האב וזרע האם נעשים ביורה אחת וכל אחד ואחד עולה למינו לובן מן האיש ואדום מן האשה: ארחי תשמיש כמו דרך גבר בעלמה: ורבעי תשמיש לשון לרבעה: זרית כברת בנפה שקורין ווי"ן כמו כברת וכמזרה ווינ"ד שויפע"ל בלע"ז שמכבר ומנקה התבואה מן הפסולת כך לא מן כל הזרע נברא האדם אלא מן הזך והנקי שבו וזה ותזרני חסר אל"ף לשון מזרה: וזרזתני ואח"כ תאזרני זרתני מן הברור אח"כ אזרתני בכח במתנים: רביעיותיהן והן עונות

זיינן אויך טהור אונ די נשמה וואס גאט האט גגעבן אין דיר איז אויך טהור · ווען דוא וועשט זיא האלטין ריין בטהרה אונ ניט פאר אום רייניגן מיט עבירות איז גוט · אונ ווען ניט וועט גאט צו נעמן די נשמה פון דיר ; תנא דבי ר' ישמעאל די ישיבה לייט פון רבי ישמעאל האבן גילערינט די זאך איז גלייך צו איין כהן איין פרומער וואס האט גיגעבן תרומה צוא איין כהן איין עם הארץ אונ האט גזאגט צו אים ווען דו וועסט די תרומה היטין צוא האלטין זיא בטהרה איז גוט אונ ווען ניט אזוי וועל איך זיא פאר ברענן פאר דיר · וויא דער דין איז פון תרומה טמאה · אזוי איז אויך ווען דער מענטש האלט ניט זיין נשמה ריין פון עבירות נעמט מען איר צוא פון אים אונ מען פאר ברענט איר אין גיהנם · רבי אלעזר זאגט וואו שטייט אין פסוק דאס מען בשווערט דעם מענטשין איידער ער ווערט גיבארין ער זאל זיין איין צדיק דען עס שטייט אין פסוק ממעי אמי אתה גוזי דאס איז טייטש פון די גידערים פון מיין מוטער טושטו מיך בשווערן · דען דאס ווארט גוזי איז טייטש שווערין וויא עס שטייט בייא איין נזיר גזי נזרך שנייד אפ דיינע האר דוא נזיר וואס דוא האסט גישווארין צו זיין איין נזיר · רבי אלעזר זאגט צו וואס איז דאס קינד גלייך אין די גידערים פון זיין מוטער צו איין נוס וואס שווימט אין איין בעקין וואסער אונ ווען איין מענטש לייגט זיין פינגער דרויף אזו גייט דער נוס אינטר אין דר וואסר אזו איז אויך דאס קינד אין זיין מוטערס בויך ווען די מוטר טראגט אמשא אויף איר בויך בייגט זיך דס קינד אין איר לייב אריין כדי עס זאל אים ניט שאטין : תנו רבנן די רבנים האבן גילערינט דיא ערשטע דרייא חדשים וואס איין אשה טראגט וואונט דס קינד אין דעם אונטערשטן טייל פון דער אשה · דיא מיטעלשטע דריי חדשים וואונט דם קינד אין דעם מיטלשטין טייל · די לעצטע דרייא חדשים וואונט דס קינד אין דעם אויבערשטין טייל פון דר אשה בייא איר לייב · אונ ווען די צייט קומט דאס קינד זאל ארויס גיין קערט ער זיך אום פון אויבין אראפ צוא אונ נידערט אונ גייט ארויס אונ דער פון קומען דיא ווייען וואס איין אשה האט ווען זיא גייט צו קינד · מיר האבען גילערינט דיא ווייען פון איין נקבה צו גיווינען איז מער וויא ווייען פון איין זכר ווארום איין זכר דארף זיך ניט אום קערין דען ער ליגט אין זיין מוטערס לייב מיט דעם פנים אראפ אונ אזו אויך קומט ער אויף דער וועלט אבער איין נקבה קומט אויף דר וועלט מיט דעם פנים ארויף צו אונ אין בויך ליגט זיא מיט דעם פנים אראפ אונ זי מוז זיך אום קערין אין בויך צו קומען מיט דעם פנים ארויף דרום האט דיא אשה פיל ווייענעש דער פון · רבי אלעזר זאגט וואו שטייט אין פסוק דאס דאס קינד גייט אין זיין מוטערס לייב פון איין טייל צום אנדערין דען עס שטייט אין פסוק · איך בין גיווארן בשאפין אין פאר בארגענש · איך בין גיווארן בצויגען מיט הויט אין דעם אונטערשטן טייל וואש איז צו דר ערד אונ דער נאך גייט עס ווייטער ארויף · ואמרינן עלה אויך זאגין מיר אין דער גמרא רבי חייא בר פפא האט גדרשת עס שטייט אין פסוק גאט טוט גרויסע זאכין וואס קיין פארשטונג איז ניט צו זייא אונ וואונדער טוט ער וואס קיין דער ציילונג איז ניט צו זייא · קום אונ זעה דאס די מדה פון הקב"ה איז ניט אזו וויא די מדה פון איין בשר ודם · דען איין מענטש ווען ער גיט עפיס אין איין לאגיל אונ פאר בינט דעם לאגיל אונ היינגט אים אויף אפילו מיט דעם מויל ארויף איז דאך איין ספק אויב עס וועט גיהיט ווערין דרינען · אונ הקב"ה בשאפט דאס קינד אין דר מוטערס לייב אונ די אשה איז אפין אונ דאס קינד הייננט אראפ צוא אונ עס ווערט דאך גיהיט אין איר לייב אונ פאלט ניט ארויס · אדער אזו איז עס ווען איין מענטש גיט עפעש אין איין וואג שאל וואס די זאך איז שווערר ווענגט דאך אלץ די שאל אראפ · אבער דאס קינד נאס ער ווערט גרעשר אונ שווערר גייט עס אלץ ארויף אזו וויא מיר האבן אויבן גשריבן · דרש רבי יוסי הגלילי רבי יוסי הגלילי האט גדרשת וואס מיינט דר פסוק איך לויב דיך גאט דאס דו האסט מיך מיט שרעקליכע וואונדר בשאפין קום אונ זעה די מדה פון הקב"ה איז ניט גלייך צו דר מדה פון איין בשר ודם · דען איין מענטש ווען ער גיט עטליכע מינים זאמען אין דר ערד וואקסט איטליכס מין באזונדר אונ בייא דעם מענטשין קומט דיא זרע האב אונ זרע האם צו זאמען אונ עס ווערט נאר איין בשעפניש דרויס · אדער עס איז אזו ווען איין פארבער גיט פיל ערליי פארב אין איין קעסיל · קומט דאך נאר ארויס איין קאליר אונ עס קען ניט גיפארבט ווערין אין איין קעסיל צווייא אדער דרייא קאלירין · אונ הקב"ה בשאפט דעם מענטשין אין זיין מוטערס לייב אונ איטליכע זאך גיט איין אנדער פארב דהיינו די הויט איז ווייס דיא האר זיינן שווארץ אונ דאס בלוט איז רויט · אויך זאגין מיר אין דר גמרא רבי חנינא בר פפא האט גידרשת וואס מיינט עס דער פסוק מיין גלעגר מיט מיין ווייב האסטו קלאר גימאכט דאס לערינט אונז דאס ניט פון דער גאנצער טפה ווערט דער מענטש בשאפין נייערט פון דעם קלערסטן טייל פון איר · די בני ישיבה פון רבי ישמעאל האבין גילערינט עס איז איין משל צו איין מענטשין וואס ווינט שויפילט תבואה אין שייער קלאפט ער אויס דאס קארין אונ לאזט איבר דאס פסולת אזו איז אויך מיט דעם מענטשין ער ווערט בשאפן פון דעם קלערסטן וואס אין דר טפה איז · וויא רבי אבהו האט ווידער אנגדער גיפרעגט איין מאל שטייט דאס דוד המלך האט גיזאגט דוא גאט האסט מיך גילייטערט אונ איין מאל שטייט דאס דוד המלך האט גיזאגט דוא גאט האסט מיך גישטארקט · איז דער תירוץ · דאס האט דוד גיזאגט פאר הקב"ה פריער

איידער

פרק ג נר ג כלל א חלק א

של ישראל *אומר מתי תבא טפה שהצדיק נוצר ממנה · ועל דבר זה נסמית עינו של בלעם אמר מי שהוא טהור ומשרתיו טהורים יציץ בדבר זה מיד נסמית עינו והיינו דכתיב (שם כד) נאם הגבר שתום העין׳ והיינו דאמר ר׳ יוחנן מ״ד (בראשית ל) וישכב עמה בלילה וכו׳ יששכר חמור גרם חמור גרם לו ליששכר אמר רבי יצחק דבי רבי אמי אמרי אשה מזרעת תחלה יולדת זכר איש מזריע תחלה יולדת נקבה שנאמר (ויקרא יב) אשה כי תזריע וילדה זכר · תנו רבנן בראשונה היו אומרים אשה מזרעת תחלה יולדת וכו׳ *ולא פירשו חכמים את הדבר מנא לן עד שבא רבי צדוק ופירש שנאמר (בראשית מו) אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב בפדן ארם ואת דינה בתו · תלה הכתוב את הזכרים בנקבות ואת הנקבה בזכר · וכת׳ב (ד״ה א ח) ויהיו בני עילם אנשים גבורי חיל דורכי קשת מרבים בנים ובני בנים וכי בידו של אדם להרבות בנים ובני בנים אלא מתוך *שמשהין עצמן כדי שיזריעו נשותיהם תחלה שיהיו בניהם זכרים מעלה עליהם הכתוב כאלו מרבים בנים ובני בנים · והיינו דאמר רב קטינא *יכולני לעשות כל הבנים זכרים · אמר רבי יצחק אין אשה מתעברת אלא סמוך לוסתה שנאמר (תהלים נא) *הן בעוון חוללתי · רבי יוחנן אמר סמוך לטבילתה שנאמר *ובחטא יחמתני אמי מאי משמע דההוא חטא לישנא דדכיא הוא דכתיב (ויקרא יד) וחטא את הבית ומתרגמינן וידכי ית ביתא · ואי בעית אימא מהכא (תהלים נא) תחטאני באזוב ואטהר · ואמר רבי יצחק דבי רבי אמי אמרי כיון שבא זכר בא שלום בעולם זכר זה כר וכתיב (ישעיה טז) שלחו כר מושל ארץ מסלע מדברה אל הר בת ציון ואמר רבי יצחק דבי ר׳ אמי אמרי כיון שבא זכר בא ככרו עמו זכר זה *כר דכתיב (מלכים ב ו) ויכרה להם כרה גדולה ויאכלו · נקבה באה אין עמה כלום *נקיה באה *עד דאמרה מזוני לא יהבי לה שנאמר (בראשית ל) *נקבה שכרך · שאלו תלמידיו לר״ש בן יוחאי מפני מה אמרה תורה יולדת תביא קרבן · אמר להם בשעה שכורעת לילד קופצת ונשבעת שלא תזדקק לבעלה · *לפיכך אמרה תורה תביא קרבן · מתקיף לה רב אשי האי מזידה היא ובחרטה תליא מלתא · ועוד קרבן שבועה בע׳ לאתויי ומפני מה אמרה תורה זכר לז׳ ונקבה לי״ד זכר שהכל שמחים בו *מתחרטת לז׳ · נקבה שאין הכל שמחין בה מתחרטת לי״ד · *ומפני מה אמרה תורה מילה לח׳ שלא יהו הכל שמחים ואביו ואמו עצבים · תניא רבי אומר מפני מה אמרה תורה תהא *נדה שבעה *מפני שרגיל בה קץ בה לפיכך *אמרה תורה תהא נדה ז׳ כדי שתהא חביבה עליו כיום כניסתן לחופה · ואשריו מי שרוב בניו זכרים מכמה טעמים רבו מספר · וגרסינן במסכת קדושין פ׳ י׳ יוחסין דף פ״ב תניא אמר רבי יהודה אין לך אומנות *שעוברת מן העולם אשרי מי שראה את הוריו באומנות

תשמישן : ולא פירשו את הדבר מנא לן : הזכרים בנקבות בני לאה הנקבות בזכרים ואת דינה בתו משום כך דרשה איש מזריע תחלה יולדת נקבה : שמשהין עצמן מלהזריע : יכולני שאשהה עצמי מלהזריע : הן בעוון חוללתי נבראתי בעון על ידי דם נדה שהוא סימן להריון כדקיימא לן כל אשה שדמיה מרובין בניה מרובין ושם מביאה לידי עון וקא דייק רבי יצחק בעון שסמוך לעון נידות שהוא מוזהר לפרוש הימנה בסמוך לוסתה עת של רגילות נדתה לבא : בחטא לשון טהרה וטבילה כדמפרש והכי קאמר על ידי דם נידות שהוא מביאו לידי עון חוללתי שהוא גרם לי שאברא ובשנתחטאה אמי מנדתה יחמתני נבראתי על ידי חימום התשמיש : כר מנחה וסעודה דהיינו סימן שלום : נקיה חסרה כמו ינא פלוני נקי מנכסיו : עד דאמרה מזוני שיודעת להתפלל : נקבה כשהנקוב הפרש שכרך ואתנה ונקבה נמי הכי דרשינן : לפיכך תביא קרבן שבועת ביטוי חטאת : מזידה היא ואין כאן קרבן דהא ונעלם כתיב בשבועת ביטוי ובחרטה הלכה לפתוח לה נתרטה ויתיר לה חכם שבועתה אבל קרבן אינו עוקר ומתיר שבועות : ועוד קרבן שבועה בעיא לאתויי כשבה או שעירה והאי עוף הוא : מתחרטת לשבעה מתאוה לתשמיש בעלה כדי שתתאוה ותתעבר זכר : ומפני מה מילה לשמונה ולא לשבעה שלא יהו הכל שמחין שאוכלין ושותין בסעודה ואביו ואמו עצבין שאסורין בתשמיש : נדה שבעה לאו כיולדת קאי : מפני שרגיל בה נאסרו כל שעה שירצה קץ בה מאוסה עליו : אמרה תורה כל שעה שתראה נדה תהא טמאה שבעה כדי שלא יהא רגיל בה ותתחבב עליו : שעוברת מן העולם שבטלה מן העולם בין שהיא נקיה ובין שהיא מאוסה יש בה צורך ואם לא ילמדנה זה ילמדנה אחר ובכל מקום אשרי מי שרואה את

איידער איך בין געבארין האסטו מיך געלייטערט געבארין צו ווערין און דער נאך האסטו מיך געשטארקט : דרש רבי אבהו רבי אבהו האט גידרשת וואס מיינט עס דער פסוק ווער קען ציילין דיא שטויב פון די ישראל · און ווער קען ציילין דאס ליגין פון ישראל וואס זייא ליגין בייא זייערע ווייבער כדי זייא זאלין האבין קינדער וואס זאלין זיין צדיקים · דאס לערינט אונז דער פסוק דאס הקב״ה זיצט און ציילט די צייט ווען עס וועט קומען די טפה וואס איין צדיק זאל באשאפין ווערין פון איר · און איבער דער זאך איז בלינד גיווארין דאס אויג פון בלעם דען ער האט גיזאגט גאט וואס ער איז טהור און זיינע משרתים דיא מלאכים זיינען אויך טהור זאל ער קוקין אין אזעלכע זאכין · איז אים דרום איין אויג בלינד גיווארין און דרום שטייט אין פסוק דאס איז דיא רייד פון דעם מאן וואס איין אויג איז אים פאר שטאפט · און דאס איז אויך וואש רבי יוחנן האט גיזאגט וואס מיינט דר פסוק וישכב עמה בלילה הוא ער איז גלעגן מיט איר אין דר נאכט כדי יששכר דער צדיק זאל געבארין ווערין · אמר רבי יצחק רבי יצחק זאגט איין אשה ווערט אנדערש ניט מעוברת נאר פריער פאר איר צייט פון נדות וויא אין פסוק שטייט נון נאהענט פון דער צייט פון דעם עון נדה בין איך באשאפין גיווארין · רבי יוחנן זאגט נאהענט פון איר טבילה ווערט זיא מעוברת אזו וויא אין פסוק שטייט ובחטא יחמתני אמי און נאהענט פון איר ריינגין האט מיין מוטער מיך גוואונן דען דאס ווארט ובחטא איז טייטש ריינגין וויא אין פסוק שטייט וחטא את הבית ער זאל ריינגין דאס הויז · אדער פון דעם פסוק לערנן מיר דאס דען עס שטייט אין פסוק תחטאני באזוב ואטהר דוא זאלסט מיך ריינגן מיט דעם קרייטער אזוב דען וועל איך זיין ריין · רבי יצחק זאגט די בני ישיבה פון רבי אמי זאגין ווען איין זכר קומט אויף דער וועלט אזו קומט שלום אויף דער וועלט דען זכר מאכט זה כר דאס איז טייטש דער ברייננט איין מתנה וואס דאס איז איין סימן אויף שלום וויא אין פסוק שטייט שלחו כר מושל ארץ מסלע מדברה אל הר בת ציון שיק ארויס איין מתנה דוא וועלטיגער פון דעם לאנד פון סלע מדברה צום בארג ציון צוא מאכין שלום · אויך זאגט רבי יצחק דיא בני ישיבה פון רבי אמי זאגין ווען איין זכר קומט אויף דער וועלט אזו קומט זיין שפייז מיט אים דען זכר מאכט זה כר דר ברייננט זיין שפייז מיט זיך דען כר איז טייטש איין סעודה וויא אין פסוק שטייט ויכרה להם כרה גדולה ער האט זיי גמאכט איין גרויסע סעודה · און ווען איין נקבה קומט אויף דער וועלט ברייננט זיא גאר ניט מיט זיך און קומט ליידיג אן שפייז ביז זיא אליין מוז בעטן איר פרנסה דען נקבה איז טייטש ארויש ריידין באשיידליך אזו וויא אין פסוק שטייט נקבה שכרך עלי ואתנה רייד ארויש באשיידליך דיין שכר אויף מיר וועל איך אים געבין : שאלו תלמידיו לר״ש בן יוחאי דיא תלמידים האבין גיפרעגט צוא רבי שמעון בן יוחאי פר וואס האט די תורה גיזאגט דאס איין יולדת זאל ברייננן איין קרבן · האט רבי שמעון זייא גיענטפערט ווייל אין דער צייט וואס זיא גייט צו קינד שווערט זיא פאר צער דאס זיא זאל ניט וואונן מיט איר מאן און דער נאך האט זיא חרטה דרום האט די תורה גיהייסין זיא זאל ברייננן איין קרבן אויף איר שבועה · האט רב אשי גיפרעגט זיא שווערט דאך מיט איר ווילין במזיד און דארף חרטה האבין אויף איר שבועה אבער איין קרבן ווערט נאר גיבראכט אויף דיא עבירה וואס מען טוט אונגערין · און נאך אקשיא · נאך דעם טעם האט זיא גידארפט ברייננן אקרבן שבועה אשאף אדר אציקעלע און זי ברייננט נאר אטויב דרום מוז זיין דא איין אנדר טעם · און פר וואס האט די תורה גיזאגט צו אזכר זאל די אשה נאך זיבן טעג זיין ריין צו איר מאן און צו אנקבה זאל זיא ערשט נאך פערצן טעג ריין ווערין צו איר מאן · איז דר תירוץ בייא אזכר האט זיא באלד צו זיבן טעג חרטה אויף איר שבועה ווייל זי פרייעט זיך מיט דעם קינד דרום ווערט זיא שוין צו זיבן טעג מותר צו איר מאן · אבער בייא איין נקבה איז קיין גרויש שמחה ניט האט זיא ערשט צוא פערצעהן טעג חרטה פון איר שבועה · דרום ווערט זיא צוא פערצעהן טעג ערשט מותר צו איר מאן : ומפני מה אמרה תורה און פאר וואס האט דיא תורה גיזאגט מען זאל דאס קינד ערשט צו אכט טעג מל זיין דאס איז דרום דאש אלע לייט אויף דעם ברית מילה זאלין לוסטיג זיין און פאטער און מוטער זאלן זיין טרויעריג ווייל זיי מוזן זיין אפ גישייד איינער פון דעם אנדערין · דרום האט דיא תורה גיזאגט מען זאל מל זיין אין אכטין טאג ווען זיא ווערט ריין מן התורה צוא איר מאן : תניא מיר האבין גילערינט רבי זאגט ווארום האט דיא תורה גיזאגט דאס איין נדה זאל זיין טמא זיבין טעג און אסור צו איר מאן דאס איז דרום ווייל ווען איר מאן איז צוא גוואונטליך מיט איר קען זיא אים נמאס ווערין · אבער ווען ער איז זיבען טעג אבגישייט פון איר ווערט זיא אים דר נאך איבער נייעש ליב וויא אין דעם טאג פון דער חופה : ואשריו מי שרוב בניו זכרים און וואול

פרק ג נר ג כלל א חלק א

מעולה אוי למי שרואה את הוריו באומנות פגומה · א"א לעולם בלא בושם ובלא בורסקי · אשרי מי שאומנתו *בושם אוי למי שאומנתו *בורסקי · א"א לעולם בלא זכרים ובלא נקבות · אשרי מי שבניו זכרים אוי למי שבניו נקבות · ע"כ יש לאדם לשמוח לילידת הזכר וגם למצות מילה · והזהיר בנדה יזכה למצוה זאת שכן דרשו ז"ל על פסוק תן חלק לשבעה וגם לשמונה רבי יהודה בר סימון פתר קרא בנדה · אמר הקב"ה תן חלק לז' אלו ז' ימי הנדה · וגם לשמונה אלו ח' ימי המילה אמר הקדוש ב"ה אם תשמור ימי הנדה כראוי הריני נותן לך בן זכר הנימול לח' ימים אם תהא זריז בזאת המצוה *לא תדע דבר רע כמו שנאמר (קהלת ח) שומר מצוה לא ידע דבר רע · ואין לך דבר רע כעונשו של גיהנם · ותנצל ממנו בזכות המילה כמו שאמרו חכמים ז"ל בזכות המילה ניצולין שלשה מעונשו של גיהנם אביו ואמו והמוהל שנאמר (זכריה ט) וגם בדם בריתך שלחתי אסיריך *מבור אין מים בו · ואמרו בפרק עושין פסין שאברהם אבינו אינו מניח לנימול ליכנס בגיהנם רק לבועל ארמית מעובדי כוכבים ומזלות כדאיתא למעלה בנר א' בחלק תאות המשגל סוף פ"ה וכתוב במדרש (מגילה ד) כל איש ואשה אשר יבוא אל המלך וגו' אחת דתו להמית · ר"ל כל איש או אשה אשר לא יקרא לקבל התורה אחת דתם להמית המיתה האמתית שהיא עונשו של גיהנם · לבד מאשר יושיט לו המלך ר"ת מילה ונשי ישראל שלא נימולו מנין שניצולים דכתיב את שרביט הזהב ר"ת אשה ר"ל אשה שלא נימולה ועל זה אומרים בברכת המילה על כן בשכר זאת אל חי חלקנו צורנו צוה להציל וכו' ומאהבת הש"י לזרע אברהם אוהבו חתם בריתו בבשרם לאות ולברית עולם שנאמר והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם ר"ל לאות ולמגן בעדם וז"ש בב"ר ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ כנען לאחוזת עולם והייתי להם לאלהים אם בניך מקבלין אלהותי אני אהיה להם לאלהים *ופטרון לפיכך יש לנו לקיים תורתו ולשמוח בבריתו ולקבל אלהותו והוא יגן בעדנו :

טוריו וילדיו כאומנות נקיה : בושם מוכר בשמים : בורסקי מעבד עורות ומלאכה בזויה ומסרחת היא : לא תדע דבר רע שאירע אסון נדה כשעת השמיש : מבור אין מים בו רק אש זהו גיהנם : ופטרון מליץ שימליץ וידבר עלינו טובה על שקבלנו עלינו תורתו ובריתו :
שש אנכי על אמרתך אמירה יחידה שקדמה לבאר אמירות והיא מילה שישראל עושין ושמחין עליה דכל שאר מצות אינן שכיחות כל שעה כגון תפילין ומזוזה וציצית דאינן כשהוא בשדה וערום בבית המרחץ אבל זו מעידה עליהם לעולם כדאמרי' במנחות בדוד שראה עצמו ערום בבית המרחץ ונצטער ואמר אוי לי שאני ערום מכל מצוה כיון שנסתכל במילה נתיישבה דעתו : בשמחה

החלק השני

בשמחה ויש בו שני פרקים :

פב **פרק ראשון** כל המצות שעושה אדם מאהבה ובשמחה ובטוב לבב נקראות מצוה מן המובחר ועל כולם כשהאדם זוכה למצות מ ל ה בנו יש לו לשמוח שמחה יתירה ולהלל לבוראו אשר זכהו והגיעו להוליד בן לקיים בו מצוה זאת ולפי שקבלוה עליהם ישראל בשמחה שמחים בה עדי עד · כדגרסינן במס' שבת פרק רבי אליעזר דמילה דף ק"ל תניא אמר רשב"ג כל מצוה שקבלוה ישראל עליהם בשמחה כגון מילה דכתיב (תהלים קיט) *שש אנכי על אמרתך עדיין עושין אותה *בשמחה וכל מצוה שקבלוה עליהם בקטטה כגון עריות

דעם וואס דאס רוב פון זיינע קינדער זיינען זכרים איבער פיל טעמים זייא זיינען צו פיל פון צו דער ציילין · אויך לערנען מיר אין מסכת קדושין רבי יהודה זאגט עס איז ניט דא קיין שום מלאכה וואס זאל אויפהערין פון דער וועלט דען אלע מלאכות דארף מען נייטיג האבן וואול דעם וואס זעהעט זיינע קינדר וואס ער האט דר צויגן אין איין שיינע ריינע מלאכה אונ ווייא דעם וואס זעהט זיינע קינדער אין איין מיאוסע אונ שלעכטע מלאכה · דיא וועלט קען ניט זיין אן גיווירץ אונ אויך ניט אן גארבירייא וואול דעם וואס זיין מלאכה איז אין גיווירץ דער האט איין שיינעם ריח · ווייא דעם וואס זיין מלאכה איז גארבירייא דען איין גרוישער סרחון איז דער פון · די וועלט קען ניט זיין אן זכרים אונ אויך ניט אן נקבות וואול דעם וואס זיינע קינדר זיינען זכרים · ווייא דעם וואס זיינע קינדער זיינען נקבות · דרום זאל זיך דער מענטש משמח זיין ווען עס ווערט אים גיבארין איין זון אונ אויך וייל ער וועט זוכה זיין מקיים זיין דיא מצוה פון מילה · אונ דער וואס איז נזהר אין דער מצוה פון נדה וויא רעכט איז וועט ער זוכה זיין צוא האבין זין אונ צו מקיים זיין אין זייא דיא מצוה פון מילה דען אזו האבין אונזערע חכמים גדרשת אויף דעם פסוק גיב איין חלק צו די זיבין טעג אונ אויך צום אכטין טאג · רבי יהודה בר סימון האט דעם פסוק בשייד אויף איין נדה · דען גאט זאגט צום מענטשין גיב איין חלק צוא דיא זיבין טעג דאס זיינען דיא שבעת ימי נדה · אונ אויך צום אכטין טאג דם זיינען דיא ימי מילה כלומר אזו זאגט גאט צום מענטשין ווען דו וועסט היטין די זיבין טעג פון נדה אזו וויא רעכט איז וועסטו זוכה זיין צו האבין אזון אונ וועסט מקיים זיין אין אים די מצוה פון מילה אין אכטין טאג · אונ ווען דו וועסט נזהר זיין אין דר מצוה פון מילה אין אכטין טאג וועסטו ניט וויסן פון קיין בייזע זאך · ווי אין פסוק שטייט דר וואס היט אמצוה דר וייס ניט פון א בייזע זאך · אונ עס איז ניט דא קיין ערגערע בייזע זאך אזו ווי דר עונש פון דעם גיהנם וועסטו דאך ניצול ווערן פון אים דורך דעם זכות פון מילה ווי אונזערע חכמים האבן גזאגט דורך דעם זכות פון מילה ווערן דריי מענטשן ניצול פון דעם עונש פון דעם גיהנם · דר פאטר אונ מוטר אונ דר מוהל ווי אין פסוק שטייט דורך דם הברית האב איך ארויס גשיקט דיינע גיבונדינע פון דר גרוב וואס וואסר איז ניט דא אין איר דאס איז דער גיהנם וואס ער האט נאר פייער · אויך זאגן מיר אין עירובין אין פרק עושין פסין דאס אברהם אבינו זיצט אויף דער טיר פון גיהנם אונ לאזט ניט אריין גיין אין גיהנם דעם וואס איז גימלת נאר דר וואס איז גלעגן ביי אכותית וואס דינט צו פרעמדע אפגעטר אונ אברהם דר קענט אים ניט דאס ער איז גימלת דער קומט אין גיהנם · אויך שטייט גישריבין אין מדרש עס שטייט אין פסוק כל איש ואשה אשר יבוא אל המלך אשר לא יקרא אחת דתו להמית וכו' דאס מיינט מען איטליכער מאן אדער איין אשה פון די עובדי כוכבים ומזלות וואס איז ניט ווארין גרופין מקבל צו זיין דיא תורה איז זייער דין גרייט צוא גיטייט ווערין דעם אמתן טויט דאס איז די שטראף פון דעם גיהנם חוץ דיא וואס זיינען גמלת די קומן ניט אין גיהנם דען די ערשטע אותיות פון מאשר יושיט לו המלך מאכט מילה צוא ווייזין דאס די וואס זיינען גימלת די קומן ניט אין גיהנם אונ דיא ווייבער פון דיא ישראל ווערין אויך ניצול פון דעם גיהנם דען די ערשטע אותיות פון את שרביט הזהב מאכט אשה צו ווייזין דאס דיא ווייבר פון ישראל ווערן אויך ניצול פון דעם גיהנם · אונ דרום זאגין מיר אין דער ברכה פון מילה · פון וועגן דעם שכר פון מצות מילה דוא לעבדיגר גאט וואס דוא ביסט אונזער חלק אונ אונזער באשעפר בעפעהל צו מציל זיין אונזר לייב פון דער גרוב פון דעם גיהנם · אונ פון וועגן דעם ליבשאפט וואס גאט האט צו דיא קינדר פון אברהם זיין ליב האבער האט ער דרום גיצייכנט זיין ברית אין זייער פלייש צוא איין צייכן אונ צו איין אייביגין ברית וויא אין פסוק שטייט אונ מיין ברית וועט זיין אין אייער פלייש צו איין אייביגען ברית דס מיינט ער עס זאל זיין צוא איין צייכין דאס גאט זאל בשיצין אויף דיא ישראל פון אלם בייזין · אונ דאס אויך שטייט אין מדרש בראשית רבה · עס שטייט אין פסוק אונ איך וועל געבין צו דיר אונ צוא דיינע קינדער נאך דיר דאס לאנד כנען צו איין אייביגע ירושה · אונ איך וועל זיין צו זייא צו איין גאט · דאס האט גאט גיזאגט צוא אברהם ווען דיינע קינדער וועלין מיך אן נעמן פאר איין גאט אונ וועלין האלטין מיינע מצות וועל איך אויך זיין צו זייא צו איין גאט אונ צוא איין בעשיצער · דרום דארפין מיר ישראל האלטין גאטש תורה אונ זיך פרייען אין זיין ברית וואס ער האט גימאכט מיט אונז אונ צו מקבל זיין זיין אלהות אויף אונז · דאן וועט גאט אונז בשיצן פון אלים בייזען :

פב כל המצות שעושה אדם מאהבה ובשמחה אלע מצות וואש דר מענטש טוט פון ליבשאפט אונ מיט שמחה אונ מיט איין גוט הארץ די ווערן אן גרופין מצות וואס ווערין גיטאן צום בעסטין · אונ איבער אלע ווען דער מענטש איז זוכה מל צוא זיין זון גיהער ער זיך צו פרייען איין גרוישע פרייד אונ זאל לויבין צוא גאט זיין בשעפר וואס ער האט אים מזכה גוועזן

אונ

פרק א נר ג כלל א חלק ב

דכתיב (במדבר יא) וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו *על עסקי משפחותיו עדיין עושין אותה בקטטה דליכא כתובה דלא רמו בה *תיגרא · כתוב במנהיג כי לעשות סעודת שמחה ביום הברית יש סמך במדרש דכתיב (בראשית כא) ויעש אברהם משתה גדול ביום *הגמל את יצחק דרשו ביום שמל את יצחק וכן משמע מדאיתא בנדה רב פפא הוה סבר לברוכי שהשמחה במעונו אם לא משום דאיכא צערא לינוקא משמע דעבד סעודה וכן כתב דוד (תהלים נ) אספו לי חסידי כורתי בריתי *עלי זבח · ואעפ״כ לא יברך שהשמחה במעונו בסעודת ברית מילה כדגרסינן בפרק קמא דכתובות דף ח׳ רב חנינא איקלע *לבי כהולא בריך שהשמחה במעונו · ולית הלכתא כוותיה משום דטרידי דאית ליה צערא לינוקא · ומשום הכי פסק רבינו תם דאין אומרים שהחיינו · וגרסינן נמי בפ״ק דמגלה דף י״ג (אסתר ח) ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר · אמר רב יהודה *אורה זו תורה דכתיב (משלי ו) כי נר מצוה ותורה אור · שמחה זה *יו״ט דכתיב (דברים טז) ושמחת בחגך · ששון *זו מילה דכתיב (תהלים קיט) שש אנכי על אמרתך · ויקר אלו תפילין שבראש דכתיב (דברים כח) וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש וגרסינן במדרש תהלים (תהלים ע״א) ואני תמיד *איחל והוספתי על כל תהלתך אמר רשב״י בוא וראה שאין חביב לאדם יותר מבניו וכדי לעשות רצון בוראו רואה בנו שנשפך ממנו דם מילה ומקבלו עליו בשמחה · אמר רב הונא ולא עוד אלא שמוציא הוצאות ועושה אותו היום יום שמחה מה שלא נצטוה וזהו שאמר ואני תמיד *איחל וגו׳ וגרסינן במסכת מנחות פרק התכלת דף מ״ג תנו רבנן חביבים ישראל שחבבן הקדוש ב״ה במצות תפילין בראשיהן ותפילין בזרועותיהן וציצית בבגדיהן ומזוזה בפתחיהן ועל זה אמר דוד (תהלים קיט) שבע ביום הללתיך · ובשעה שנכנס דוד לבית המרחץ וראה עצמו ערום אמר אוי לי שאני ערום מכל מצוה וכיון שנזכר למילה שבבשרו נתישבה דעתו ואמר (שם ח) למנצח בנגינות על השמינית ר״ל על מצות מילה שעושין בשמיני :

עושין משתה : על עסקי משפחותיו שנאסרו להם קרובים : תיגרא מחלוקת וריב : הגמל ביום ה״ג מל דהיינו ביום השמיני : עלי זבח אספו לי חסידים לברית מילה וזה כורתי בריתי לסעודה על זבחים : לבי כהולא לסעודת מילה : דטרידי אינשי מצער הולד הם טרודים ואין כאן שמחה : אורה זו תורה שגזר המן עליהם שלא לעסוק בתורה : זה יום טוב קיימו עליהם ימים טובים : זו מילה שעל כל אשר גזר : איחל אקוה לך למלאות לי הוצאות ממון המילה לפי שהוספתי על תלותיך ועשיתי יותר ממה שנצטויתי שעשיתי סעודה מחמת שמחה שיש לי שקיימתי מצותיך :

ויתמעו כלומר יתערבו עמם להיות עכו״ם כמו שעשו באותן שעריה תרגום

פג פרק שני

משגבו״רה מלכות עובדי כוכבים ומזלות על ישראל בעונותינו גזרו על ישראל גזרות קשות ורעות וכדי לאבדם גזרו עליהם שלא יקיימו תורה ומצות שהם מגינים על ישראל · וגם גזרו על המילה כדי שישארו ערלים *ויתמעו בין העובדי כוכבים והקב״ה למען רחמיו וחסדיו

און גיגרייכט צו גיווינען איין זון ער זאל מקיים זיין אין אים דיא מצוה פון מילה · און ווייל דיא ישראל האבין דיא מצוה פון מילה מקבל גיוועזן אויף זיך בשמחה פרייען זייא זיך אין איר אייביג און אייביג · וויא מיר לערנען אין מסכת שבת רבן שמעון בן גמליאל זאגט איטליכע מצוה וואס דיא ישראל האבין זיא מקבל גיוועזן אויף זיך מיט שמחה אזו וויא מצות מילה אזו וויא אין פסוק שטייט איך טוא מיך פרייען אויף דיין זאג דאס איז מצות מילה וואס זיא איז וואורין גיגעבין צוא אברהם מיט גאטש זאג · דיא מצוה טוען די ישראל נאך היינט אויך מיט שמחה · און איטליכע מצוה וואס די ישראל האבין זיא אן גינומן מיט קריג אזו וויא עריות וויא אין פסוק שטייט דאס משה האט גיהערט דאס פאלק וויינט צוא זיינע משפחות כלומר ווייל עס איז זייא אסור גיווארן צוא נעמן קרובים און אליץ וואס אין דער פרשה פון עריות שטייט דיא מצוה טוען זייא נאך היינט איך מיט קריג דען עס ווערט ניט גישריבין קיין כתובה דאס קיין קריג זאל דער בייא ניט זיין : כתוב במנהיג עס שטייט גישריבין אין ספר המנהיג דאס עס איז דא אבאוויין אין מדרש דאס מען זאל מאכין איין סעודה אין דעם טאג וואס מען איז מל דאס קינד דען עס שטייט אין פסוק דאס אברהם האט גימאכט איין גרושע סעודה ביום הגמל את יצחק דרשנן מיר ביום ה״ג מל · ה״ג איז אכט דאס וויזט דאס ער האט גימאכט איין סעודה אין דעם טאג וואס ער האט מל גיוועזן זיין זון יצחק · אויך קען מען זעהן אין דר גמרא נדה דאס מען פלעגט מאכין איין סעודת ברית מילה דען רב פפא האט גיוואלט מאכין אויף איין ברית מילה אין בענטשין די ברכה שהשמחה במעונו ווייל מען איז פרייליך נאר דרום האט ער ניט גימאכט דיא ברכה ווייל דאס קינד האט צער פון דער מילה איז דרום דיא שמחה ניט גאנץ · זעהט מען דאס מען פלעגט צו מאכין איין סעודת ברית מילה · און דוד המלך האט אויך גשריבן דאס גאט זאגט זאמילט מיר איין מיינע חסידים וואס פאר שניידין מיין ברית אויף זבחים כלומר וויא זיינען מל זייערע קינדער און קוילין בהמות אויף סעודת ברית מילה · און מען מאכט דאך ניט די ברכה שהשמחה במעונו אויף איין ברית מילה וויא מיר לערנען אין כתובות רבי חנינא איז גקומען אויף איין ברית מילה און האט גימאכט דיא ברכה שהשמחה במעונו אבער די הלכה בלייבט ניט אזו דען דיא שמחה איז ניט גאנץ ווייל די לייט זיינען אונרוהיג איבער דעם צער וואס דאס קינד האט פון דער מילה · און אויך דרום האט דער רבינו תם גפסקנת דאס מען זאל ניט זאגין שהחיינו אויף דר מצוה : וגרסינן אויך לערנען מיר אין מסכת מגילה עס שטייט אין פסוק ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר זאגט רב יהודה אורה מיינט מען תורה דען דיא תורה איז ליכט וויא אין פסוק שטייט די מצוה איז גלייך וויא איין ליכט און די תורה איז גלייך וויא די ליכט פון דעם טאג · ושמחה מיינט מען יום טוב וויא אין פסוק שטייט ושמחת בחגך · וששון מיינט מען מילה וויא אין פסוק שטייט שש אנכי על אמרתך דאס איז מצות מילה · אזו וויא מיר האבין דא פריער גישריבין · ויקר מיינט מען תפילין פון קאפ · און די תפילין ווערין אן גרופן יקר ווייל זייא זיינן איין גרויסער כבוד צוא די ישראל וויא אין פסוק שטייט און אלע פעלקר וועלין זעהן דאס גאטס נאמן ווערט גרופין אויף דיר וועלין זיי מ רא האבין פר דיר · און מיר האבין גילערינט רבי אליעזר הגדול זאגט דאס מיינט מען זייא וועלין זעהען דיא תפילין של ראש אויף אייער קאפ און דאס אליץ דיא תורה און יום טוב און דיא מילה און דיא תפילין איז גיווארין גוט צו דיא ישראל וויא המן איז איפ עהאנגען גיווארין : וגרסינן אויך לערנען מיר אין מדרש תהלים דוד המלך האט גזאגט איך טוא תמיד האפין צוא דיר גאט און האב גימערט אויף אלע דיינע לויב זאגט רבי שמעון בן יוחאי קום און זעה דאס קיין זאך איז ניט אזו ליב צום מענטשין וויא זיינע קינדער און פון דעסט וועגין כדי צו טאן דעם רצון פון גאט זיין בשעפר זעהט דער מענטש דאס מען פר גיסט פון זיין זון דאס דם מילה און איז עס מקבל אויף זיך בשמחה · רב הונא זאגט נאך מער טוט ער דאס ער גיט אויס פיל געלט און מאכט דעם טאג איין יום שמחה און איין סעודה וואס ער איז דאס גאר ניט גיבאטן גיווארין וויא אין פסוק שטייט דאס איך טוא תמיד האפין צו דיר וואס דוא וועסט מיר ממלא זיין דאס וואס איך האב אויס גיגעבין אויף דער סעודת ברית מילה · אויך לערנען מיר אין מנחות דיא רבנים האבין גלערנט דיא ישראל זיינן גליבט דאס גאט האט זיי גליבט מיט תפילין אויף זייערע קעפ און מיט תפילין אויף זייערע ארמס און מיט ציצית אין זייערע קליידער און מיט מזוזות אין זייערע טירין און דרויף האט דוד המלך גיזאגט מיט זיבין ערלייא זאבין טוא איך דיך גאט לויבין אין טאג דהיינו פיר ציצית און צווייא תפילין און איין מזוזה · און אין דער צייט וואס דוד איז גגאנגן אין בית המרחץ און האט גיזעהען דאס ער איז נאקיט האט ער גזאגט וויא צו מיר דס איך בין אין דר שעה נאקיט אן אמצוה · און ווי ער האט זיך דר מאנט אין דר מצוה פון מילה וואס אין זיין פלייש איז אזו איז זיין דעה ווידר רוהיג גיווארן און ער האט דרויף גימאכט אמזמור למנצח בנגינות על השמינית איז דר מיין ער האט דעם מזמור גיזונגען אויף דר מצוה פון מילה וואס זי איז גבאטן גווארן צו טאן אין אכטין טאג :

פג משגברה מלכות עובדי כוכבים ומזלות על ישראל בעונותינו וויא דאס מלכות עובדי כוכבים ומזלות האט זיך גישטארקט איבר דיא ישראל פון וועגן אונזערע זינד האבין זיי גוזר גיוועזן אויף ישראל שווערע גזירות און בייזע · און ווייל זייא האבין גיטראכט זיי אויס צו ראטין דרום האבין

זייא

פמפו מלרעת תרעסה: דלא יעדון מאורייתא שלא יעסקו לנתק עצמם מן התורה: אי שמים כלומר למען הקב"ה: סיפר קומי שגלח השער של מלתו וכנית השער של אחריו כעין כלורית שהעובדי כוכבים עושין כדי שלא יכירו בו שהוא יהודי: מי שיש לו אויב רצונו שיעשיר או רצונו שיעני:

בזכרו את השבועה אשר נשבע לאבותינו ואת הברית אשר שם בהם כדכתיב (ויקרא כו) לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר וגו' הוכיחם ביסורים ובגלות וצרות רבות ולא רצה לכלותם ולא הפר בריתו ושמע צעקתן וראה איך מוסרין עצמן היהודים בכל דור ודור על המצות · והטה לב גדולי המלכות ובטל הגזרות והתירום לקיים המצות בפרהסיא · כדגרסינן בפ"ק דר"ה דף י"ט בעשרים וח' באדר אתיא בשורתא טבא ליהודאי *דלא יעדון מפתגמי אוריתא · ר"ל שפעם אחת גזרה מלכות עובדי כוכבים ומזלות על ישראל שלא יעסקו בתורה ושלא ימולו את בניהם ושיחללו שבתות וימים טובים מה עשה יהודה בן שמוע וחבריו הלכו ונטלו עצה ממטרוניתא אחת שכל גדולי המדינה מצויין אצלה אמרה להם צאו והפגיעו (פי' צעקו) בלילה בשוקים וברחובות כדי שישמעו השרים וירחמו עליכם הלכו והפגיעו בלילה אמרו *אי שמים לא אחיכם אנחנו לא בני אב אחד אנחנו לא בני אם אחת אנחנו מה נשתנינו מכל אומה ולשון שאתם גוזרים עלינו גזירות קשות ובטלום ואותו היום עשאוהו יום טוב · וגרסינן נמי במס' מעילה פרק קדשי מזבח דף י"ז פעם אחת גזרה מלכות עובדי כוכבים ומזלות גזירה על ישראל שלא ישמרו את השבת ושלא ימולו את בניהם ושיבעלו את נשיהם נדות · הלך רבי ראובן בן אצטרובלי · *וסיפר קומי והלך וישב עמהם · אמר להם *מי שיש לו אויב רוצה שיעני או שיעשיר אמר ליה שיעני אם כן לא יעשו מלאכה בשבת מפני שיענו אמר ליה יפה דברת תבטל גזרה זו · ועוד אמר לו אדוני המלך מי שיש לו אויבים רוצה שיהיו גבורים או חלשים · אמר לו חלשים א"ל יהודים אלו אינם חלשים מכם אלא מפני שהם מקיימים את המילה כיון שנולד לו בן לאחד מהם הם מתקבצים וחותכים את בשרו לח' ימים ותשש כחו שוב אין בו כח ואם אתה מבטל המילה מהם הם מתגברים ומורדים בך א"ל המלך יפה דברת תבטל גזירה זו · ושוב אמר לו מי שיש לו אויבים הוא רוצה שיהו מרובין או מועטין א"ל מועטין אמר לו יהודים אלו אינם מועטין אלא מפני שמקיימים את הנדה אחת כהן יושבת ז' וי"ד ומ' ופ' יום ואם אתה מבטל את הנדה הם משמשין מטותיהם בכל יום ויום וירבו כמותכם ומורדים בך · אמר ליה יפה אמרת תבטל גזירה זו: תנו רבנן פעם אחת גזרה מלכות עובדי כוכבים ומזלות גזירה על ישראל שלא למול את בניהם ובאותו זמן נולד רבינו הקדוש · ואמר רבן שמעון בן גמליאל אביו הקב"ה צונו למול ורשעים הללו גזרו עלינו שלא למול כיצד אנו מבטלים גזרתו של הקב"ה ונקיים גזרתו של אותו מלך מיד עמד רשב"ג ומל את בנו כשהודיעו הדבר בפני השר שהיה בעיר שלח וקרא

זייא גוזר גיוועזן אויף זיי דאס זיי זאלין קיין תורה ניט לערנען אונ זאלין קיין מצות ניט טאן וואס זייא זיינען מגין אויף דיא ישראל פון אלים בייזען · אויך האבין זיי גוזר גיוועזן דאס די ישראל זאלן זייערע קינדר ניט מל זיין כדי זיי זאלין בלייבן ערלים אונ זאלין ווערין צו מישט צווישין די עובדי כוכבים ומזלות · אבר הקב"ה פון וועגין זיין רחמנות אונ זיינע חסדים וייל ער האט גידאכט דיא שבועה וואס ער האט גישוואורין צו אונזערע עלטערין אונ דעם ברית וואס ער האט פאר שניטן מיט זיי אזו וויא אין פסוק שטייט איך וועל זייא ניט ממאס זיין אונ וועל זייא ניט פר אום ווערדיגען צו פר לענדן זייא צו פאר שטערין מיין ברית וואס איך האב כורת גיוועזן מיט זייא האט ער דרום גישטראפט דיא ישראל מיט יסורים אונ גלות אונ פיל צרות אונ האט ניט גיוואלט צו פאר לענדין זייא גאר פון דער וועלט אונ האט ניט פאר שטערט זיין כריתות ברית וואס ער האט גימאכט מיט זייא אונ האט גיהערט זייער גישרייא אונ האט גיזעהען וויא דיא ישראל זיינען זיך מוסר נפש אין אלע דורות איבר דיא מצות אונ האט דרום גינייגט דאס הארץ פון דיא גדולי המלכות צו גוטין אויף דיא ישראל אונ האט גימאכט דאס זייא האבין מבטל גיוועזן דיא גזירות אונ האבין מתיר גיוועזן צוא דיא ישראל צוא מקיים זיין דיא מצות אפין בפרהסיא . וויא מיר לערנן אין מסכת ראש השנה אכט אונ צוואנציג טעג אין אדר איז איין גוטע בשורה גקומען צוא ישראל דאס זייא דארפין זיך ניט אפ טאן פון דר תורה דען איין מאל האט דאס מלכות עובדי כוכבים ומזלות גוזר גיוועזן אויף דיא ישראל דאס זייא זאלין קיין תורה ניט לערנען אונ זאלין זייערע קינדער ניט מל זיין אונ זאלין מחלל זיין שבתות אונ ימים טובים · איז גיגאנגן יהודה בן שמוע אונ זיינע חברים אונ האבין גיפרעגט איין עצה פון איין הערינטע וואס אלע גרעשטע לייט פון דער מדינה האבין זיך איינגעפונען ביי איר האט זיא גיזאגט צו זייא גייט אונ שרייעט בייא נאכט אין די מארקין אונ אין דיא גאסין כדי די הארין זאלין הערין אונ זאלין זיך דער בארמען איבר אייך · זיינען זייא גיגאנגען אונ האבין גישריען ביי נאכט אונ האבן גזאגט טוט עס פון גאטש וועגין זיינען מיר דען ניט אייערע ברידר · זיינען מיר דען ניט קינדר פון איין פאטער זיינען מיר דען ניט פון איין מוטער אונ ווארום זיינען מיר פר ענדערט פון אלע פעלקער אונ לשונות וואש איר זייט אויף אונז גוזר שווערע גזירות · האבין זייא מבטל גיוועזן די גזירות · אזו האבין די ישראל דעם טאג יום טוב גימאכט: וגרסינן אויך לערנן מיר אין מסכת מעילה איין מאל האט דאס מלכות עובדי כוכבים ומזלות גוזר גיוועזן איין גזירה אויף דיא ישראל דאס זייא זאלין ניט היטין קיין שבת אונ זאלין ניט מל זיין זייערע קינדר אונ זאלין ליגין מיט זייערע ווייבר ווען זיי זיינען נדות · איז גיגאנגען רבי ראובן בן אצטרובל אונ האט זיך אפ גישארין דיא האר וואס איבר דעם שטערן אונ פון הינטין האט ער זיך בייא האר צוא גילאזט כדי ער זאל ניט דר קענט ווערן דאס ער איז איין יהודי אונ איז גיגאנגן אונ האט זיך גזעצט

צווישין זייא · אונ האט גיזאגט צו זייא ווער עס האט איין פיינט ציא דארף ער וועלין דאס דר פיינט זאל ארום זיין אדר ער זאל רייך זיין · האט דער מלכות גיזאגט ער דארף בעסער וועלין ער זאל זיין ארום · האט ער גיזאגט דרום איז אויך בעסר דאס דיא ישראל זאלין אום שבת קיין מלאכה ניט טאן אונ וויניגר ארבייטין דען וועלין זייא זיין ארום · האט דר מלכות גיזאגט דו האשט רעכט · די גזירה זאל בטל ווערין · האט ער ווידר גזאגט צו אים אדוני המלך ווער עס האט פיינט ציא וויל ער דאס זייא זאלין זיין שטארקע לייט אדר שלאפע לייט · האט דער מלך גזאגט ער וויל דאס די פיינט זאלין זיין שלאפע לייט האט רבי ראובן גזאגט דיא דאזיגע יהודים זיינען נאר דאריבער שלאפר פון אייך ווייל זיי זיינען מקיים מצות מילה דען ווען עס ווערט גיבארין איין זון צו איינם פון זיי אזו זאמלען זיי זיך איין אונ שניידין אים אפ זיין פלייש צוא אכט טעג אונ פאר גיסין זיין בלוט ווערט דרום דעם קינדש כח גישלאפט · אונ ווען דו ווערשט אבר מבטל זיין פון זייא דיא מצוה פון מילה אזו וועלין זייא זיך שטארקין אונ וועלין מורד זיין אין דיר · האט דער מלך גיזאגט צו אים דוא האסט רעכט גרעט די גזירה זאל אויך בטל ווערין · דער נאך האט ווידער רבי ראובן גזאגט צום מלך ווער עש האט פיינט ציא וויל ער דאס זייא זאלן זיין פיל אדר ווייניג · האט דער מלך גזאגט ער וויל זייא זאלין זיין ווייניג · האט ער גיזאגט די דאזיגע יהודים זיינען נאר דעריבער ווייניג ווייל זייא האלטין מצות נדה · דען ווען איינע פון זייא ווערט דם אזו מוז זיא זיצין אפ גישייד פון איר מאן זיבין טעג אדער פערצעהען טעג · אונ ווען איינע האט איין קינד אזו מוז זיא זיין אפ גישייד פון איר מאן פערציג טעג אדר אכציג טעג דרום ליגין זייא ניט פיל צייטין בייא זייערע ווייבער · ווען דוא ווערסט אבר מבטל זיין פון זייא דיא מצות נדה וועלין זייא ליגין בייא זייערע ווייבר אלע צייט אזוא וועלין זייא זיך מערן אזו וויא איר זייט פיל אונ וועלין מורד זיין אין דיר · דרום איז בעסר דוא זאלסט זייא לאזין האלטין דיא מצוה פון נדה דען וועלין זייא בלייבין ווייניג · האט דער מלך גיזאגט דו האסט רעכט גירעט · דיא גזירה זאל אויך בטל ווערין אזו האט דער רבי ראובן די אלע דרייא גזירות מבטל גיוועזן · תנו רבנן דיא רבנים האבין גילערנט איין מאל האט דאס מלכות עובדי כוכבים ומזלות גוזר גיוועזן איין גזירה אויף דיא ישראל דאס זיי זאלן ניט מל זיין זייערע קינדר · אונ אין דער צייט איז גיבארין גיווארין רבינו הקדוש האט זיין פאטער רבי שמעון בן גמליאל גיזאגט הקב"ה האט אונז גיהייסין מיר זאלין מל זיין אונזערע קינדר אונ דיא דאזיגע עובדי כוכבים ומזלות האבין גוזר גיוועזן אויף אונז מיר זאלין ניט מל זיין · וויא אזו זאלין מיר מבטל זיין דיא גזירה פון הקב"ה אונ זאלין מקיים זיין די גזירה פון דעם מלך עובדי כוכבים ומזלות אזו באלד איז רבי שמעון אויף גישטאנען אונ האט מל גיוועזן זיין זון רבינו הקדוש · אונ וויא דר האר פון שטאט איז דאס גיוואר גיווארן האט ער גישיקט אונ האט גרופין צו רבי שמעון בן גמליאל

און

את רשב"ג א"ל מפני מה עברת על גזירתו של מלך ומלת את בנך · אמר לו כך צונו הקב"ה אמר לו אותו השר הרבה כבוד יש לך עלי שאתה ראש לאומתך אלא גזרתו של מלך היא ואיני יכול להניחך אמר ליה וכ"ה אתה מבקש אמר לו אני רוצה שנשלח אותך אצל המלך ומה שהוא רוצה לעשות יעשה אמר לו עשה כל מה שאתה חפץ מיד שלוז את רבינו הקדוש ואת אמו והלכו כל היום לדרך לערב הגיעו למלון בית אביו של אנטונינוס באותו הזמן נולד אנטונינוס נכנסה אמו של רבינו הקדוש אצל אמו של אנטונינוס אמרה לה מה טיבך אמרה לה כך וכך גזרו עלינו שלא לימול ועכשיו מלתי את בני ולכך מוליכין אותנו אל המלך כאחד כיון ששמעה ממנה כן אמרה להן אם רצונך קחי את הילד שלי שאינו מהול ותן לי את הילד שלך ולכי ומלטי את נפשך ואת נפש בנך מאת המלך מיד עשתה כן והלכה למלך · נכנס אותו השר למלך אמר לו אדוני המלך זו עברה על גזרתך ומלה את בנה ועכשיו הבאתי אותו אצלך ומה שתרצה לעשות עשה · אמר להם המלך ראו בנה אם הוא מהול נמצא שאינו מהול באותה שעה כעס המלך על אותו השר אמר ליה אני גזרתי על מהול ואתה הבאת לי שאינו מהול באותה שעה היו גדולים יושבין לפני קיסר ואמרו לו אדונינו המלך אנו מעידין בודאי שבנה של זו מהול היה אלא אלהידם של אלו קרוב הוא להם וכיון שהם קוראים אליו מיד הוא עונה להם שנאמר (דברים ד) מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו מיד צוה המלך ונהרג אותו השר ובטל את הגזרה · ושלח את רבינו הקדוש ואת אמו לשלום כיון שחזר לביתו של אנטונינוס אמרה אמו הואיל ועשה לך הקב"ה נס על ידי ולבנך על יד בני יהיו *שושבינים לעולם · ובשכר אותו חלב שינק אנטונינוס מאמו של רבינו הקדוש זכה ולמד תורה ושימש את רבינו הקדוש ונעשה מלך לאומתו וירש העולם הזה והעולם הבא · וגרסינן נמי במסכת בתרא פרק חזקת הבתים דף מ' אמר רבי ישמעאל בן אלישע מיום שחרב בית המקדש דין הוא שנגזור עלינו שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין אבל אין גוזרין גזרה על הצבור אלא אם כן רוב הצבור יכולים לעמוד בה · ומיום שפשטה מלכות עובדי כוכבים ומזלות וגוזרין עלינו גזירות קשות ומבטלים ממנו תורה ומצות ואין מניחין אותנו ליכנס *לשבוע הבן דין הוא שנגזור על עצמנו שלא לישא נשים ושלא נוליד בנים אם כן *נמצא זרעו של אברהם אבינו כלה · *אלא הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין · והמצות שהיו מוסרין עצמן עליה לקיימה הקב"ה היה מבטל הגזרות ומחזיק בידם המצות · כדגרסינן בפרק רבי אליעזר דמילה תניא כל מצוה שמסרו ישראל עצמן עליה בשעת הגזירה עדין מוחזקת היא בידם וכו' · כדאיתא למטה בחלק קדושת תפילין שהיא מקומה · ומ"מ מצות מילה אפילו שלא בשעת הגזירה מוסרין עצמן עליה שזוכחין בנידם על קדושת השם ולפעמים מתים מחמת המילה · כדגרסינן התם במסכת שבת פרק רבי אליעזר דמילה דף קל"ד · תניא א"ר נתן פעם אחת הלכתי לכרכי הים ובאה אשה אחת לפני

שושבינים אוהבים ותנרים וכן היה שנעשה למלך על עמיו ונתגייר בסוד והיה רגיל אצל רבינו הקדוש ולמד ממנו תורה : לשבוע הבן מילה ססיא לסוף בנעה : נמצא זרעו של אברהם אבינו כלה מאליו ולא על ידי עובדי כוכבים ומזלות ומלות לא יבטלו עוד : אלא הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין כדכר כמה שלוקחין נשים שאינם סבורים שיש עבירה בדבר ואל יהיו מזידין דמאחר שלא יוכלו לעמוד בה

אין האט גיזאגט צו אים ווארום האסטו עובר גיוועזן אויף דר גזירה פון דעם מלך אונ האסט מל גיוועזן דיין זון · האט רבי שמעון גיזאגט אונזר גאט האט גיהייסן קינדער מל זיין · האט דער שר גיזאגט צו אים דו האסט ביי מיר פיל כבוד ווייל דו ביסט איין ראש איבר דיין אומה נאר עס איז אבער איין גזירה פון דעם מלך דרום קען איך דיך ניט אפ לאזין · האט רבי שמעון גיזאגט צו אים אונ וואס ווילסטו מיר טאן · האט דער שר גיזאגט איך וועל דיך שיקין צום מלך אונ וואס ער וועט דיר וועלין טאן וועט ער טאן האט רבי שמעון גיזאגט צום שר טוא מיט מיר וואס דוא ווילשט · אזו האט דר שר באלד גישיקט רבינו הקדוש אונ זיין מוטר צום מלך · זיינען זיי גגאנגען אגאנצן טאג אין וועג · קעגין נאכט זיינען זיי גיקומען אין דעם גאסט הויז פון דעם פאטער פון אנטונינוס אונ אין דער צייט איז אנטונינוס גיבארין גיווארין · איז דיא מוטר פון רבינו הקדוש אריין גיגאנגען צוא דער מוטער פון אנטונינוס · האט דיא מוטר פון אנטונינוס גיפרעגט צוא דער מוטר פון רבינו הקדוש וואו הין זיא גייט מיט איר קינד · האט זיא גיזאגט צוא איר דר מלך האט גוזר גיוועזן אויף אונז מיר זאלן אונזערע קינדר ניט מל זיין אונ איך האב מיין זון יוא מל גיוועזן דרום פירט מען אונז מיט אנדר צום מלך צוא טייטן אונז · וויא דיא מוטער פון אנטונינוס האט עס גיהערט פון איר · האט זיא גיזאגט צו איר אויב דוא ווילסט נעם מיין קינד מיט דיר צום מלך וואס ער איז ניט גמלת אונ דיין קינד גיב מיר ביז דוא וועסט זיך אום קערן פון דעם מלך אונ גייא צום מלך אונ ראטעווע דיין לייב אונ דיין קינדש לייב פון דעם מלך האט זיא אזו גיטאן אונ איז גיקומען צום מלך · איז דער שר אריין גיגאנגען צום מלך אונ האט גיזאגט צוא אים אדוני המלך דיא אשה האט עובר גיוועזן אויף דיין גזירה אונ האט גילאזט מל זיין איר זון אונ היינט האב איך זיא דיר גיבראכט מיט איר קינד אונ וואס דוא ווילסט טאן מיט איר קענסטו טאן · האט דער מלך גיזאגט צו זיינע לייט זעהט אויב דאס קינד איז גימלת · איז ווארין גיפינען דאס ער איז ניט גימלת · אין דער צייט איז דר מלך בייז גיווארין אויף דעם שר אונ האט גזאגט צוא אים איך האב גוזר גיוועזן אויף דעם וואס גימלת איז אונ דו האסט מיר גיבראכט איין קינד וואס ניט גימלת איז אין דער צייט זיינען גיזעסין גרוישע הארין פאר דעם קיסר · האבין זיי גיזאגט צו אים אדונינו המלך מיר זאגין גיווים עדות דאס דאס קינד פון דער אשה איז גיוועזן גימלת נאר זייער גאט איז נאהינט צו זייא אונ ווען זייא רופין צו אים אזו ענפערט ער זייא תיכף וויא אין פסוק שטייט ווער איז אזו וויא גאט אונזר גאט דאס ער איז נאהינט צו אונז ווען מיר רופין צו אים · אזו האט דר מלך תיכף גהייסן אונ מען האט גהרגת דעם שר אונ ער האט מבטל גיוועזן די גזירה אונ האט דאס קינד אונ דיא מוטער אהיים גישיקט לשלום · וויא זי איז ווידר גיקומן צו דר מוטר פון אנטונינוס האט זיא איר אפ גגעבין איר קינד אונ האט ביי איר אפ גינומען איר קינד רבינו הקדוש · האט דיא מוטער פון אנטונינוס גיזאגט צוא דער מוטר פון רבינו הקדוש ווייל גאט האט דיר איין נס גיטאן דורך מיר אונ צוא דיין זון דורך מיין זון דרום זאלין די קינדר זיין גוטע פריינד איינר מיט דעם אנדרין ביז אייביג · אונ פון וועגין דעם שכר וואס אנטונינוס האט גיזויגן פון דער מוטר פון רבינו הקדוש איז ער גיווארין איין מלך איבר זיין אומה אונ האט גירשת די וועלט אונ יענע וועלט · וגרסינן אויך לערנן מיר אין בבא בתרא רבי ישמעאל בן אלישע זאגט פון דעם טאג אן וואס דער בית המקדש איז חרוב גיווארן אזו וואלט רעכט גיוועזן דאס מיר זאלין גוזר זיין אויף אונז מיר זאלין ניט עסין קיין פלייש אונ זאלין ניט טרינקן קיין וויין נאר מען קען ניט גוזר זיין איין גזירה אויף איין ציבור סיידין דאס רוב פון דעם ציבור קענען בשטיין דר ביי אבר אז דר ביי קענן דאס רוב ציבור ניט בשטיין דרום איז מען עס ניט גוזר · אונ פון דעם טאג אן וואס דאס מלכות עובדי כוכבים ומזלות האט זיך מתפשט גיוועזן איבער ישראל אונ זיינען גוזר אויף אונז שווערע גזירות אונ זיינן אונז מבטל פון תורה אונ מצות אונ לאזין אונז ניט אונזערע קינדר מל זיין · וואלט רעכט גיוועזן דס מיר זאלין גוזר זיין אויף אונז ניט צו נעמען קיין ווייבר אונ קיין קינדער ניט האבין וועלין דיא קינדר פון אברהם ממילא ווערין פר לענגט פון דער וועלט ניט דורך די עובדי כוכבים ומזלות אונ זיי וועלן שוין ניט קענן מבטל זיין אונז פון תורה אונ מצות נאר מען קען עס ניט גוזר זיין ווייל דאס רוב ציבור וועלין דאס ניט קענן האלטן אונ וועלין במזיד עובר זיין דיא גזירה דרום איז בעסער מען זאל ניט גוזר זיין אויף זייא דיא גזירה כדי זייא זאלין זיין שוגגים דאס זייא זאלין מיינען זייא טוען קיין עבירה ניט דער מיט וואס זייא נעמן ווייבר : והמצות שהיו מוסרין עצמן עליה אונ דיא מצות וואס דיא ישראל האבין זיך מוסר נפש גיוועזן איבער זייא בשעת גזירות צוא מקיים זיין זייא האט הקב"ה מבטל גיוועזן דיא גזירות אונ האט זיי גיהאלפין זיי זאלן קענן מקיים זיין די מצות · אזו וויא מיר וועלין ווייטר אין חלק קדושת תפילין שרייבין · אבר די מצות מילה אפילו ניט בשעת גזירה זיינען זיי אויך מוסר נפש זייערע קינדר אויף קידוש השם אונ לאזין זייא מל זיין דען צוא צייטן שטארבין זייא איבער דעם אזו וויא מיר לערנען אין מסכת שבת רבי נתן זאגט איין מאל בין איך גיגאנגן אין די שטעט וואס זיינן אויף דעם ים איז גיקומן פר מיר איין אשה וואס זיא האט איר ערשטין זון מל גיוועזן אונ ער איז גישטארבין פון דער מילה אונ דעם אנדרין זון האט זי אויך מל גיוועזן אונ ער איז אויך גשטארבן דריבער · אונ דעם דריטן זון האט זיא גיבראכט פר מיר · האב איך גיזעהן

פרק ב נר ג כלל א חלק ב

שמלה בנה ראשון ומת ב׳ ומת ג׳ הביאתו לפני ראיתי שהוא אדום *הצצתי בו ולא ראיתי בו דם ברית · אמרתי לה המתיני לו עד שיבלע בו דמו והמתינה לו ומלו אותו וחיה והיו קורין אותו נתן על שמי · שוב פעם אחת הלכתי למדינת קפוטקיא ובאה אשה אחת לפני שמלה בנה ראשון ומת ב׳ ומת ג׳ הביאתו לפני ראיתיו שהוא ירוק הצצתי בו ולא ראיתי בו *דם (ברית) אמרתי לה המתיני לו *עד שיפול דמו המתינה לו ומלה אותו והיה והיו קורין לו נתן הבבלי על שמי ללמדנו כמה היו המצות חביבות בישראל שהיו מוסרין עצמן ובניהם שחביבין לבני אדם יותר מעצמן לקיים מצות בוראם :

הכלל השני

לגדל את הבן ויש בו שני חלקים׃החלק הא׳ בדברים שחייב לעשות לבנו׃החלק הב׳ לבן חברו :

החלק הראשון בדברים שחייב לעשות לבנו ויש בו ארבעה פרקים :

פד פרק ראשון בארבעה מקומות הזהירה תורה על מצות פריה ורביה בפרשת בראשית ותנן ביבמות פרק הבא על יבמתו ד׳ ס״ב ב״ה אומרים לא יבטל אדם מפריה ורביה אלא אם כן יש לו זכר ונקבה ואמרינן התם היו לו בנים ומתו רב הונא אמר קיים פריה ורביה ורבי יוחנן אמר לא קיים והלכתא כרבי יוחנן לפיכך ישתדל אדם בכל יכלתו לגדל את בניו כדי לקיים מצות פריה ורביה · ויותר על בן זכר כדי לסלק ממנו עברה · כדגרסינן במסכת בתרא פרק יש נוחלין ד׳ קי״ו אמר רבי יוחנן משום רשב״י כל שאינו מניח בן זכר ליורשו הקב״ה *מעלה עליו עברה כתיב הכא (במדבר כז) איש כי ימות ובן אין לו והעברתם · וכתיב התם (צפניה א) יום עברה היום ההוא · (תהלים כה) אשר אין *חליפות למו ולא יראו אלהים ר׳ יוחנן וריב״ל חד אמר כל מי שאינו מניח בן וחד אמר כל מי שאינו מניח תלמיד הסתיים דרבי יוחנן הוא דאמר תלמיד דא״ר יוחנן דין גרמא דעשיראה ביר (פי׳ נשאר אלו עם של אחד מבניו וכו היה מנחם *למרי נפש) תסתיים ומדר׳ יוחנן אמר תלמיד ריב״ל אמר בן והא ריב״ל לא הוה אזל *לבי אבלא אלא למאן דשכיב בלא בני דכתיב (ירמיה כב) בכו בכו להולך ואמר רב להולך בלא בנים זכרים · אלא ריב״ל אמר תלמיד ומדריב״ל אמר תלמיד רבי יוחנן אמר בן קשיא דרבי יוחנן אדרבי יוחנן לא קשיא *הא דידיה *הא דרביה · דרש ר׳ פנחס בר חמא מאי דכתיב (מ״א א יא) והדד שמע במצרים כי שכב דוד עם אבותיו וכי מת יואב שר הצבא מפני מה נאמרה בדוד שכיבה וביואב נאמרה בו מיתה דוד שהניח בן נאמרה בו שכיבה יואב שלא הניח בן נאמרה בו מיתה ?ויואב לא הניח בן והא כתיב (עזרא ח) מבני יואב עובדיה בן יחיאל אלא דוד שהניח בן כמותו נאמרה בו שכיבה יואב שלא הניח בן כמותו נאמרה בו מיתה על כן יש לו לאדם לעשות כל יכלתו

יבטלוהו ונמלאו מוזיין הלכך לא גזרינן : הצצתי הסתכלתי בו ולא היה בו דם הברית תרתי לריעות׳ דלאו מכיל ליה לא נפק מיניה דמא והעפת דם ברית מצוה כדכתיב גם את בדם בריתך ועוד דמסוכן הוא מפום חולשא שלא נולד בו עדיין דם : עד שיפול דמו עד שיבא בו דם :
מעלה עליו עברה כלומר בולא אותו :
חליפות חליפין ממלא מקומו : למרי נפש אבלים שבבן של מת אינו טמא דתנן באהלות פרק ג׳ כל בבמת טמא חוץ מן השינים והשער והצפורן ובשעת חבורן במת הכל טמא וכיון דרבי יוחנן לא הניח בן אם איתא דסבירא ליה דמי שלא הניח בן נקרא לא ירא אלהים לא היה אומר לבריות דין גרמא דעשיראה ביר דאמרינן בעלמא חציף ליה מאן דמפרסם חטאיה דכתיב אשרי נשוי פשע כסוי חטאה : לבי אבלא לנחם אבלים לפי שלא היה רוצה להתבטל מתלמודו : הא דידיה דין גרמא וכו׳ דסבירא ליה כר׳ יהושע בן לוי דאמר זה שלא הניח תלמיד : הא דרביה מה דאמר זה שלא הניח בן דרביה ולית לא ס״ל :

דאס ער איז רויט און זיין בלוט איז נאך ניט אריין גיגאנגען אין לייב האב איך גיזאגט צו אירווארט ביז זיין בלוט וועט אים אריין גיין אין לייב׳ האט זיא גיווארט און האט אים דער נאך מל גיוועזן איז ער גיבליבין לעבין און מען האט אים גרופן נתן הבבלי אויף מיין נאמן׳ און נאך איין מאל בין איך גיגאנגען אין דער מדינה קפוטקיא איז גיקומן פאר מיר איין אשה וואס זיא האט איר ערשטין זון מל גיוועזן און ער איז דריבער גישטארבין און איר אנדרין זון האט זיא מל גיוועזן און ער איז אויך דריבער גישטארבין · דעם דריטין זון האט זיא גיבראכט פר מיר · האב איך גיזעהן דאס ער איז גרין און עש איז נאך אין אים ניט דא קיין בלוט איז איין סכנה אים מל צוא זיין ווייל אן בלוט איז ער זייער שלאף׳ אזו האב איך גיזאגט צו איר ווארט ביז דאס בלוט וועט קומן אין דעם קינד · האט זיא גווארט און האט דר נאך מל גוועזן · איז דם קינד לעבן גבליבן און מען האט אים גירופן נתן הבבלי אויף מיין נאמן ללמדנו דאס אלץ קומט אונז צו לערנן ווי זייער די מצוה איז גוועזן גליבט צוא ישראל דאס זייא האבין זיך מסר נפש גיוועזן און אויך זייערע קינדער וואס זייא זיינען ליבער צוא דיא מענטשין פון זיך אליין נאר זייא זאלין מקיים זיין דיא מצוה פון זייער בשעפער :

פד בארבעה מקומות אין פיר ערטר אין פרשת בראשית האט די תורה אן גזאגט אויף דר מצוה פון פריה ורביה׳ און מיר האבן גלערינט אין מסכת יבמות · בית הלל זאגן איין מענטש זאל ניט בטל זיין פון פריה ורביה סיידן ווען ער האט שוין איין זון און איין טאכטער · אויך זאגין מיר אין דר גמרא ווען ער האט גהאט קינדר און זיי זיינען גישטארבן זאגט רב הונא ער האט מקיים גוועזן די מצוה פון פריה ורביה און רבי יוחנן זאגט ער האט ניט מקיים גוועזן דיא מצוה · און די הלכה בלייבט וויא רבי יוחנן · דרום זאל דר מענטש זיך בעמיהן מיט גאר זיין יכולת צוא מגדל זיין זיינע קינדר כדי ער זאל מקיים זיין די מצוה פון פריה ורביה · און נאך מער ווען ער האט איין זון זאל ער זעהן מיט זיין גאנץ יכולת אים אויף צו ציהן כדי ער זאל אפ טאן פון זיך גאטס צארן · וויא מיר לערנן אין בבא בתרא רבי יוחנן זאגט פון וועגין רבי שמעון בן יוחאי דר וואס לאזט ניט איבר איין זון אים צו ירשנן אזו צערנט הקב״ה אויף אים דען עס שטייט אין פסוק ווען איין מאן וועט שטארבן און וועט ניט לאזן קיין זון והעברתם און מיר גיפינן דאס והעברתם איז איין לשון פון צארן וויא עס שטייט יום עברה היום ההוא איין צארנדיגער טאג איז דער דאזיגר טאג שטייט אין פסוק קיין אפ

בייטונג א׳ז ניט דא אן שטאט זיי קריגן דרינן רבי יוחנן און רבי יהושע בן לוי איינר זאגט מען מיינט דער וואס לאזט ניט איין זון נאך זיין טויט וואש זאל זיין אן שטאט אים און איינר זאגט מען מיינט דר וואס לאזט ניט איבר איין תלמיד אויף זיין ארט די פר גייען פון דער וועלט און עס בלייבט ניט נאך זייא קיינע אפ בייטונג זאגט דיא גמרא עס מוז גדרונגען זיין דאס רבי יוחנן האט גזאגט ווער עס לאזט ניט איבר איין תלמיד דען בייא רבי יוחנן זיינען אוים גישטארבן זיינע צעהן זין און וויא דער יינגשטר איז גישטארבן האט ער פון אים גנומן איין צאן און האט אים גיטראגן צו טרייסטין דער מיט אבלים נוא וויא קען דאס זיין דאס רבי יוחנן זאל האבין גיזאגט ווער עס לאזט ניט איבר איין זון דר ווערט אן גירופן ער פאר גייט פון דר וועלט גאר אן אב בייטונג · וויא אזו וואלט ער גטרייסט לייט מיט דעם וואש איז פר אים אזו שלעכט דרום מוז זיין דאס רבי יוחנן האט גזאגט ווער עס לאזט ניט איבר איין תלמיד׳ פרעגט די גמרא ווען רבי יוחנן האט גיזאגט ווער עס לאזט ניט איבר איין תלמיד מוז זיין דאס רבי יהושע בן לוי האט גיזאגט ווער עס לאזט ניט איבר איין זון פר גייט פון דר וועלט אן אב בייטונג׳ און דאס קען דאך ניט זיין דען רבי יהושע בן לוי פלעגט קיינעם ניט גיין מנחם אבל זיין ווייל ער האט ניט גיוואלט מבטל זיין פון זיין לערנן נאר דר וואס איז גישטארבן אן זין איף דעם פלעגט ער גיין מנחם אבל צו זיין ווייל עס שטייט אין פסוק ווינט אויף דעם וואס גייט אוועק · און רב האט דרויף גזאגט מען מיינט ווער עס גייט אוועק פון דר וועלט אן זין · זעהן מיר דאך דאס רבי יהושע בן לוי האט גיטרייסט די אבלים פון די מתים וואש זיינען גישטארבין אן זין · איז דאך דאס ניט אזו שלעכט׳ ענטפערט די גמרא רבי יהושע בן לוי האט אין אמת גיזאגט ווער עס לאזט ניט איין תלמיד דר פר גייט פון דר וועלט אן אב בייטונג און רבי יוחנן האט גזאגט ווער עס לאזט ניט איין זון נאר דאס האט רבי יוחנן גזאגט פון וועגן זיין רבי אבר ער אליין האלט אזו וויא רבי יהושע בן לוי דרום איז שוין ניט קשה אויף רבי יוחנן פאר וואס ער האט לייטען דר ציילט דאס אלע זיינע זין זיינען אים אויס גשטארבן : דרש רבי פנחס בר חמא רבי פנחס בר חמא האט גדרשת וואס מיינט דר פסוק און הדד האט גהערט אין מצרים דאס דוד האט זיך גלייגט מיט זיינע עלטרין און דאס יואב דר הויפט מאן איז גישטארבן · פר וואס שטייט בייא דוד גלייגט און בייא יואב שטייט גישטארבן · דאס איז ווייל דוד האט גלאזט איין זון נאך זיך הייסט גלייך וויא ער האט זיך נאך אנידר גיליינט

פרק א נר ג כלל ב חלק א

לגדל את בנו ולהרחיקו *מן המקרים ולהדריכו בדרך ישרה וללמדו תורה ולהשיאו אשה וללמדו אומנות לפרנסתו · כדגרסינן בפ"ק דקדושין דף כ"ט תנו רבנן האב חייב בבנו למולו *ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה וללמדו אומנות ויש אומרים *אף להשיטו בנהר · רבי יהודה אומר כל שאינו מלמד את בנו אומנות מלמדו לסטות *לסטות סלקא דעתך א א *כאלו מלמדו לסטות · ואמרינן התם דף ל' תניא (דברים יא) ולמדתם אותם את בניכם ולא בני בניכם והא כתיב והודעתם לבניך ולבני בניך לומר לך שכל המלמד לבנו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו למדה לבן בנו עד סוף כל הדורות · הוא דאמר כי האי תנא דתניא ולמדתם אותם את בניכם אין לי אלא בניכם בני בניכם מנין ת"ל והודעתם לבניך ולבני בניך · אם כן מה ת"ל בניכם בניכם ולא בנותיכם · וגרסינן נמי במסכת סוטה פרק היה נוטל דף כ"א רבי אליעזר אומר כל המלמד לבתו תורה מלמדה תפלות תפלות ס"ד אלא אימא *כאלו למדה תפלות · אמר רבי אבהו מאי טעמא דרבי אליעזר דכתיב (משלי ח) אני חכמה שכנתי ערמה כיון שנכנסה בו באדם חכמה נכנסה בו ערמימות · והאומנות הטובה ללמד האדם את בנו הוא תלמוד תורה שהיא פרנסתו בעולם הזה ומקיימו לעולם הבא · כדגרסינן בסוף מסכת קדושין דף פ"א אמר רבי נהוראי מניח אני *כל אומניות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה שיהו אוכלין שכר עמלן בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא · אבל נפל לידי חולי או למכה של יסורין או נכנס לז לפי שכל אומניות שבעולם אינם עומדים לו לאדם אלא בנערותו ובזמן שכחו עליו · אבל נפל לידי חולי או למכה של יסורין או נכנס לזקנה אינו יכול לעמוד במלאכתו נמצא מת ברעב · אבל התורה אינה כן אלא מגדלתו ומשמרתו מכל רע בנערותו ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו ולא עוד אלא שהמקום ברוך הוא מחבב את הצדיקים בזקנותן יותר מבנערותן וכן אתה מוצא בצדיקים שקיימו את התורה עד שלא באת וברכן הקב"ה · בנערותן מהו אומר (ישעיה מ) וקוי ה' יחליפו כח וגו' · בזקנותן מהו אומר (תהלים צב) *עוד ינובון בשיבה · וכן אתה מוצא באברהם אבינו ששמר את התורה עד שלא באת שנאמר (בראשית כה) עקב אשר שמע אברהם וגו' וברכו הקב"ה בנערותו ובזקנותו · בנערותו מהו אומר (שם יב) ואעשך לגוי גדול · בזקנותו מה' אומר (שם כד) ואברהם זקן בא בימים וה' ברך וגו' וכן כל הצדיקים שקיימו את התורה בילדותן מהו אומר וקוי ה' יחליפו כח · ובזקנותן מהו אומר עוד ינובון בשיבה :

מן המאורעות הרעים פגעים רעים כגון ע"י מזיקים רעים : ולפדות חמשה סלעים אם בכור הוא : אף להשיטו בנהר שמא יפרוש בספינה ותטבע ויסתכן אם אין יודע לשוט : לסטות סלקא דעתך וכי יסב ולא למדו כלום : כאלו מלמדו לסטות ילך בפרשת דרכים וילסטם את הבריות דכיון דאין לו אומנות ויחסר לחמו יגזול : כאלו למדה תפלות דהיינו ערמימות ורמאות : כל אומניות אין לה מתן שכר לאחר זמן אלא שכר המלוי להם בשעתן אבל תורה מתן שכרה אחר מלוי לאורך ימים ואף לחולה ולזקן שאינו יכול לעסוק בה עכשיו אוכל מן הקודמת : שנאמר עוד ינובון בשיבה דשנים ימלאו נמת ורעננים יהיו וגו' :

שירים ביסרים מדכריו של נער תרומה לכהן

פה פרק שני

לעולם *ישתדל אדם לחנך את בנו מקטנותו ללמדו תורה כפי כח הנער וכפי שניו כמו שיוכל הנער לסבול עול התורה כיצד כשידע לדבר מחנכו בפסוקים כגון תורה צוה לנו משה מורשה וגו' וכגון פסוק שמע ישראל וכדומה לזה כדי *שירים ממנו לה' תרומה ובכורים ויהא ראשית

לייגט און ניט געשטארבן אבר יואב האט ניט גלאזט נאך זיך איין זון שטייט דאס ער איז געשטארבן · פרעגט די גמרא מיר געפינן דאך דאס יואב האט אויך געלאזט איין זון דען עס שטייט אין פסוק און פון די קינדר פון יואב איז געווען עובדיה בן יחיאל · נייערט אזו מיינט מען דוד האט געלאזט איין זון וואס איז מלך געווארן אן שטאט אים שטייט בייא אים ער האט זיך געלייגט · אבר יואב האט ניט געלאזט איין זון וואס זאל זיין איין הויפט מאן אן שטאט אים שטייט בייא אים ער איז געשטארבן : על כן דרום דארף דער מענטש טאן מיט נאר זיין יכולת צו מגדל זיין זיין זון צו גוטן און צוא דער ווייטערן אים פון בייזע טרעפונג וואס קענן קומן איבר עבירות · און זאל אים פירן אין רעכטע פארטיגין וועג און זאל אים תורה לערנן און זאל אים געבין איין ווייב און זאל אים איין מלאכה לערנן ער זאל זיך קענן מפרנס זיין פון איר · וויא מיר לערנן אין קדושין די רבנים האבן געלערנט איין פאטר איז מחויב כל צו זיין זיין זון און אים אוים צו לייזען ווען ער איז איין בכור און צו לערנן אים תורה און צוא געבין אים איין ווייב און צו לערנן אים איין מלאכה ער זאל זיך קענן מפרנס זיין פון איר · און איין טייל זאגן ער איז אויך מחויב אים צו לערנן שווימען כדי ער זאל זיך קענן מציל זיין ווען ער טרינקט זיך אין וואסר · רבי יהודה זאגט ווער עס לערנט ניט זיין זון איין מלאכה איז גלייך וויא ער לערנט אים צו בגזלנן לייטן דען ווייל ער קען קיין מלאכה ניט וועט ער מוזן לייטן בגזלנן כדי זיין פרנסה צוא בקומן : ואמרינן אויך זאגן מיר אין דר גמרא עס שטייט אין פסוק איר זאלט די תורה לערנן מיט אייערע קינדר איז משמע אבר ניט מיט אייערע קינדרש קינדר און עס שטייט ווידר אין פסוק דוא זאלסט די תורה לאזן ווישן צו דיינע קינדר און צו דיינע קינדרש קינדר · איז דר תירוץ דר פסוק והודעתם ווייזט מיר דאס דר וואס לערנט תורה מיט זיינע קינדר איז גלייך וויא ער האט אויך געלערנט מיט זיינע קינדרש קינדר ביז סוף כל הדורות · און איין תנא לערנט אפ פון והודעתם דאס מען איז מחויב תורה צו לערנן צו קינדר און צו קינדרש קינדר אויך און דאס וואס עס שטייט נאר ולמדתם אותם את בניכם דאס לערנט אונז דאס נאר מיט אייערע זין זאלט איר תורה לערנן אבער ניט מיט אייערע טעכטער · וגרסינן אויך לערנן מיר אין מסכת סוטה רבי אליעזר זאגט ווער עס לערנט מיט זיין טאכטער תורה איז גלייך וויא ער לערנט זיא שעדליכע זאכן · זאגט רבי אבהו פון רבי אליעזר דר טעם איז ווייל עס שטייט אין פסוק דאס די תורה זאגט איך חכמה איך רוע אויך מיט פאלשקייט דרום ווען דר מענטש וועט מיט זיין טאכטר תורה לערנן וועט זיא ווערן אויך פאלש און פאר בארגן איהרע בייזע מעשים והאומנות הטובה און דיא בעסטע מלאכה וואס איין מענטש זאל לערנן זיין זון איז דיא תורה דאס זיא שפייזט דעם מענטשן אויף דר וועלט און דר האלט אים אויף יענר וועלט · וויא מיר לערנן אין קדושין רבי נהוראי זאגט איך לאז אוועק אלע מלאכות און לערין ניט מיט מיינע קינדר נאר תורה דאס זייא זאלין עסין דעם לוין פון זייער ארבייט אויף דר וועלט און דאס קרן זאל זייא בלייבן שטיין לעולם הבא דען אלע מלאכות וואס אין דער וועלט איז בשטייען נאר צום מענטשין אין זיין יוגינט און ווען זיין כח איז אויף אים אבער ווען ער פאלט אין איין קרייניק אדער ער ווערט געשלאגין מיט יסורים אדער ער ווערט אלט אזו קען ער ווייטער ניט ארבטין און שטארבט אין הונגער · אבר די תורה איז ניט אזו נייערט זיא דר הויבט דעם מענטשין און היט אים פון אלעם בייזן אין זיין יונגקייט · און גיט אים איין גוטן סוף און איין האפונג אין זיין אלטקייט און ניט דאס אליין נאר גאט ברוך הוא האט אויך ליב די צדיקים אויף זייער עלטער מער וויא אין זייער יונגקייט · און אויך אזו געפינן מיר ביי די צדיקים וואס האבן די תורה געהאלטן איי וויא איז געגעבן געווארן און גאט האט זייא געבענשט · אין זייער יונגקייט זאגט דר פסוק אויף זייא און די וואס האפין צו גאט די וועלן זיך באנייען מיט כח · און אין זייער עלטר זאגט דר פסוק זייא וועלין נאך פריש זיין אין אלטקייט · און אויך אזו געפינסטו בייא אברהם אבינו דאס ער האט געהיט די גאנצע תורה איידר זיא איז געגעבן געווארן וויא אין פסוק שטייט · ווייל אברהם האט צוא געהערט אין מיין קול און האט געהאלטן מיין תורה · און גאט האט אים געבענשט אין זיין יונגקייט און אין זיין אלטקייט · אין זיין יוגינט האט גאט געזאגט צו אים איך וועל דיך מאכן צו איין גרויס פאלק און אין זיין עלטר זאגט דר פסוק און אברהם איז געווארין אלט און איז געקומן אין טעג און גאט האט אים געבענשט מיט אלע גוטע ברכות · און אויך אזו אלע צדיקים וואש האבן די תורה געהאלטן · אין זייער יוגינט איז אויף זייא געזאגט און די וואס האפן צו גאט וועלין זיך באנייען מיט כח און וועלן זיין שטארק · און אין זייער עלטר איז אויף זייא געזאגט זייא וועלן נאך פריש זיין אין אלטקייט :

פה לעולם ישתדל אדם אייביג זאל זיך איין מענטש זיך בעמיהן צו געוואוינן זיין זון פון זיין יוגינט צו לערנן אים תורה נאך דעם כח פון דעם יונג און נאך זיינע יארן וויא פיל דער יונג קען דר ליידין דעם יאך פון דער תורה דהיינו ווען דאס קינד הייבט אן צו קענן ריידן זאל ער אים געוואוינן אין פסוקים צו זאגן דהיינו תורה צוה לנו משה און שמע ישראל און נאך אזעלכע פסוקים

פרק ב נר ג כלל ב חלק א

דבורו בעבודת האל יתברך וצריך לפייסו בדברים שיראה שאוהבים התינוק ומתאוה להם לפי שילך בסבר פנים יפות ללמוד וכשיגדיל וימאס במתנות הקטנות הראשונות יתן לו אחרות כפי תאותו וכשיהא גדול וימאס בכל זה יחזור לומר לו למוד תורה כדי שתשב בראש ויקראוך רב ויכבדוך וכשלא יתפייס בזה יאמר לו למוד תורה ותהא זוכה לגן עדן ולבסוף אם ידריך בתורה הוא ישיג בדעתו אמתת כוונתה ועדונה ואהבתה וילמדנה לשמה ועד שיהא הקטן בן ו' או בן ז' שנים אל יכריחהו בעול הלמוד אלא דבר מועט בפיוס כדגרסינן במסכת בתרא פרק לא יחפור דף כ"א אמר רב יהודה א"ר ברם זכור אותו האיש לטוב *ויהושע בן גמלא שמו שאלמלא הוא נשתכחה תורה מישראל שבתחלה מי שהיה לו אב היה מלמדו תורה ומי שאין לו אב לא היה לומד תורה מאי דרוש ולמדתם אותם את בניכם *ולמדתם אתם התקינו שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים מאי דרוש כי מציון תצא תורה וגו' ועדיין מי שיש לו אב מעלהו ומלמדו מי שאין לו אב לא היה עולה ולומד · התקינו שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל *פלך ופלך ומכניסין אותן כבן ט"ז וי"ז ומי שהיה רבו כועס עליו היה *בועט בו ויוצא עד שבא יהושע בן גמלא ותיקן שיהיו מושיבין בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר ומכניסין אותן כבן ו' וכבן ז' אמר ליה רב *לרב שמואל בר שילת עד בר שית לא תקבל מכאן ואילך קבל *וספי ליה כתורא · ואמר ליה רב לרב שמואל בר שילת כי מחית לינוקא לא תמחי ליה אלא בערקא *דמסאנא (פי' ברצועת מנעל) *דקארי קארי ודלא קארי *להוי צוותא לחבריה · וגרסינן נמי במסכת כתובות פרק נערה דף נ' אמר רבי יצחק באושא התקינו שיהא אדם *מגלגל עם בנו עד י"ב שנה מכאן ואילך *יורד עמו עד לחייו איני והא אמר ליה רב לרב שמואל בר שילת בציר מבר שית לא תקבל בר שית קבל *וספי ליה כתורא · לא קשיא הא למקרא והא למשנה דאמר אביי אמרה לי *אם בר שית למקרא בר עשר למשנה בר תריסר *לתעניתא מעת לעת *ובתינוקת · ואמרינן עלה אמר רב כל המכנים את בנו ללמוד תורה פחות מבן שש *רץ אחריו ואינו מגיעו · איכא דאמרי *חבריו רצין אחריו ואין מגיעין אותו ותרוייהו איתנהו *הא דכחיש הא

לס' שיהיה כבורים לאבות דבורו בדברי קודש לה': יהושע בן גמלא אחד מן הכהנים הגדולים שעמדו בבית שני: ולמדתם אותם האב עצמו מלווה ללמדו: פלך הרבה מדינות בפלך אחד והוא לשון אפרכיא: מבעיט בועט כלומר מורד ברבו ויוצא לאלו: רב שמואל בר שילת מלמד תינוקות היה: וספי ליה האכילוהו והשקוהו תורה כעל כרחו כשור שנותנין עליו עול על צוארו: דמסאנא לא תכה אותו אלא מכה קלה ברצועה קטנה שלא יזיק: דקארי אם רוצה ללמוד: להוי צוותא הכי לאחרים הינך זקוק ליסרו יותר מדאי ולא לסלקו מלפניך אלא ישב עם האחרים בחברותו וסופו ליתן לב וילמוד: מתגלגל עם בנו אם מסרב מללמוד יגלגל עמו בנחת ובדברים רכים: יורד עמו לחייו לרדותו ברצועה ובהוסר להם כדי שיהיה לו חיי נער עד שילמוד: וספי ליה כתורא כלעיטהו תורה כשור שאתה מלעיטו ואובסו מאכל כן פירש רש"י בכתובות: אם מינקת ומגדלת של אביי כמו אני הייתי אמון אצלו: לתעניתא מעת לעת להתענות כל היום וכגון יום כפור ותשעה באב שמתענה מעת לעת ותנוכה לשעות מקודם לכן שנתים כדאמרינן ביומא: ובתינוקת שהיא ממהרת להביא כח שאינה מתשת כח בלימוד תורה ותרתי סרי דקאמר שנת י"ב גופה קאמר דאי בת י"ב ויום א' דאוריתא היא במביאה שתי שערות ובת עונשין היא ואין צורך לנו ללמוד ממיקתו של אביי: רץ אחריו להכרותו ולהחיותו ואין מגיעו כלומר לא יועיל לו כל כרפותות כי מסוכן הוא למות מרוב חולשה שהתורה מתשת כחו: חבריו רצין אחריו להיות פקחין בתורה כמוהו ואינן מגיעין דמשמע טוב הוא כשילמוד בקטנותו: הא דכחיש אל יכניסנו

פסוקים כדי ער זאל אפ שיידן איין חלק פון דעם קינדש רייד צו גאט און דם די ערשטע רייד פון דעם קינד זאל זיין אין גאטס דינסט און דר פאטר דארף דאס קינד איין ריידן מיט גוטע רייד דאס דאס קינד זאל זעהן דאס מען האט אים ליב וועט ער אויך גלוסטן צו זיינע עלטרין און גיין מיט חשק צו לערנן · און ווען דאס קינד ווערט גרויס און איז ממאס אין דיא ערשטע קליינע מתנות · זאל ער אים געבן אנדרע מתנות גרעסערע נאך דעם פערלאנג פון דעם קינד און ווען דאס קינד ווערט נאך גרעסר און איז אין דיא גרעסרע מתנות אויך ממאס זאל ער זאגין צוא אים לערין תורה כדי דוא זאלסט חשוב ווערין און וועסט זיצין אויבין אן און מען וועט דיך רופין רבי און מען וועט דיר כבוד אן טאן · און ווען דאס קינד וועט דער מיט אויך זיך ניט לאזן איבער ריידן זאל ער זאגן צו אים לערן תורה כדי דו זאלסט זוכה זיין צו קומן אין גן עדן · און ווען ער וועט דם קינד גוואונן אין דר תורה וועט דאס קינד צום סוף מיט זיין שכל גרייכן די אמתע כוונה פון דר תורה און איר תענוג און איר ליבשאפט און וועט זיא לערנען לשמה · ועד שיהא הקטן בן ו' או בן ז' שנים און ביז דאס קינד וועט זיין אלט זעקס אדר זיבין יאר זאל ער אים ניט צווינגען אין דעם יאך פון לערנן נאר ער זאל לערנן מיט אים ווייניג מיט גוטע רייד וויא מיר לערנען אין בבא בתרא רב יהודה האט גיזאגט פון וועגן רב פאר וואר דר מאן יהושע בן גמלא זאל ווערן גדאכט צו גוטן דען ווען ניט ער וואלט דיא תורה פר געסן גווארן פון ישראל דען צום ערשטן איז דר מנהג גוועזן וועלכם קינד עס האט גהאט איין פאטר האט דר פאטר מיט אים תורה גילערנט און וועלכם קינד עס האט ניט גיהאט קיין פאטער האט ער קיין תורה ניט גילערנט דען זייא האבין גדרשת דעם פסוק ולמדתם אותם את בניכם גלייך וויא עס שטייט ולמדתם אתם דאס איז טייטש איר אליין זאלט לערנן מיט אייערע קינדר · דיא חכמים האבן אבר מתקן גיוועזן מען זאל זעצן מלמדים אין ירושלים זייא זאלן מיט קינדר לערנן ווייל עס שטייט אין פסוק דען פון ציון וועט ארויס גיין דיא לערנונג און גאטש רייד פון ירושלים · און פון דעסט וועגן האבן דאך פיל קינדר ניט גלערנט דען וועלכש קינד עס האט גהאט איין פאטר האט דער פאטר אים אויף גבראכט קיין ירושלים און האט אים דארטן גלאזט לערנען און וועלכש קינד עס האט ניט גהאט קיין פאטר איז ניט אויף גגאנגן און האט ניט גלערנט · האבן די חכמים ווידר מתקן גוועזן מען זאל זעצן מלמדי תינוקות אין אלע לענדר און מען פלעגט זייא ארין ברייננן צו לערנן ווען זייא זיינן אלט גיוועזן זעכצין אדר זיבצין יאר אבער ווען דר רבי איז בייז גווארן אויף דעם קינד פלעגט דאס קינד ווידר שפענגן קעגן רבי און אוועק גיין ביז יהושע בן גמלא איז גקומן און האט מתקן גיוועזן מען זאל זעצן

מלמדים אין איטליכע מדינה און אין איטליכע שטאט און מען זאל ארייך ברייננן דאס קינד צום מלמד ווען ער איז אלט זעקס אדר זיבן יאר דען וועלן זייא מורא האבן פר דעם מלמד און ניט אנטלויפן פון לערנן: אמר ליה רב רב האט גיזאגט צו רב שמואל בר שילת ער איז גיוועזן איין מלמד תינוקות · דאס ווייניגר פון זעקס יאר זאלסטו ניט אן נעמן איין קינד צוא לערנן און פון זעקס יאר אן און ווייטר זאלסטו עס אן נעמן און זאלסט אים שטאפן דאס לערנן מיט גוואלד וויא מען שטאפט איין אקס דאס עסן מיט גוואלד · נאך האט גזאגט רב צו רב שמואל בר שילת ווען דו שלאגסט איין קינד זאלסטו אים ניט שלאגן נאר מיט דעם רימן וואס מען בינט דר מיט צו איין שוך ווען ער וועט וועלן לערנן וועט ער לערנן דורך דעם שלאגן און ווען ער וועט ניט וועלן לערנן זאלסטו אים בעסר צו פארן צו איין גיטן חבר וועט ער אויך וועלן לערנן: וגרסינן אויך לערנן מיר אין כתובות רבי יצחק זאגט אין דר שטאט אושא האבין די חכמים מתקן גוועזן דאס איין מענטש זאל זיך בפיהן מיט זיין זון אים מיט גוטע רייד צו לערנן ביז ער ווערט אלט צוועלף יאר אבר דר נאך זאל ער אים צווינגען צום לערנן ער זאל אים ניט געבין קיין עסן ביז ער וועט לערנן · פרעגט די גמרא עס קען דאך אזו ניט זיין דען רב האט גיזאגט צו רב שמואל בר שילת ווייניגר פון זעקס יאר אלט זאלסטו ניט אן נעמן איין קינד צו לערנן און פון זעקס יאר אן און ווייטר זאלסטו עס אן נעמן און זאלסט אים שטאפן דאס לערנן מיט גוואלד וויא מען שטאפט איין אקס דאס עסן מיט גוואלד זעהן מיר דאך דאס פון זעקס יאר אן און ווייטר זאל מען דאס קינד נייטן צום לערנן און וויא זאגט רבי יצחק דאס פון צוועלף יאר אן זאל מען ערשט דאס קינד נייטן צום לערנן · ענטפערט די גמרא פסוק צו לערנן דארף מען עס פון זעקס יאר אן און ווייטר נייטן צום לערנן · אבער משניות צו לערנן זאל מען עס ערשט נייטן צו צוועלף יאר דען אביי האט גזאגט מיין זייג אם וואס האט מיך אויף גיצויגן האט מיר גיזאגט צו זעקס יאר זאל דאס קינד אן הויבן פסוק צוא לערנן און צו צעהן יאר זאל ער אן הויבן משניות צו לערנן · און צו צוועלף יאר זאל ער אן הויבן צו פאסטן איין מעת לעת דהיינו יום כפור און תשעה באב ווען מען פאסט איין מעת לעת · און דאס איז נאר גזאגט בייא איין מיידל וואס זיא קען זיין לייכטר אן עסן ווי איין מאנש פערזאן דרום הייבט זיא אן צו פאסטן צום צוועלפטן יאר אבער איין מאנש פערזאן הייבט ערסט אן צו פאסטן צום דרייצעטן יאר: ואמרינן אויך זאגן מיר אין דר גמרא רב זאגט ווער עס ברייננט ארין זיין זון לערנן תורה ווייניגר פון זעקס יאר אלט לויפט ער לסוף דעם קינד צו גזונד צו מאכן און קען עס ניט דר גרייכן ער זאל גזונד ווערן דען דאס קינד ווערט שלאף איבר זיין פריא צייטיגע לערנען

פרק ב נר ג כלל ב חלק א

*דבריא · וחייב אביו ללמדו עד כל מה שיוכל להשיג כדדרשינן פרק קמא דקדושין דף ל׳ עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה אמר רב יהודה אמר שמואל כגון *זבולן בן דן שלמדו אבי אביו מקרא משנה הלכות ואגדות · גם מצינו בחזקיה מלך יהודה בהיותו מלך וגדול בישראל בחכת התורה שילמדו בניו אמרו עליו שהיה מוליכם על כתפו לבית המדרש · כדגרסינן בפרק קמא דברכות דף י׳ אמר רב מתנה מ״ד (קהלת ח) מי כהחכם ומי יודע פשר דבר מי כהקדוש ברוך הוא שיודע לעשות פשרה בין ב׳ צדיקים בין חזקיהו לישעיהו חזקיהו אמר ליתי ישעיה גבאי דהכי אשכחן באליהו דאזל לגבי אחאב ישעיהו אמר ליתי חזקיהו גבאי דהכי אשכחן *ביהורם בן אחאב דאזל לגבי אלישע · מה עשה הקב״ה הביא יסורין על חזקיהו ואמר לו לישעיהו לך ובקר את חזקיהו שהוא חולה שנאמר (מלכים ב ג) בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו וגו׳ · מאי כי מת אתה ולא תחיה מת אתה בעו״ם הזה ולא תחיה לעוה״ב אמר ליה אמאי א״ל דלא עסקת בפריה ורביה ולא הוו לך בנים אמר ליה דאמרין לי *הוזאי דנפקין מני בנין דלא מעלי אמר ליה כהדי *כבשי דרחמנא למה לך · את איבעי לך לאעסוקי בפריה ורביה ומאי דניחא קמיה קודשא ב״ה לעביד · אמר ליה הב לי ברתך אפשר דגרמא זכותא דידי ודידך ונפקא מינן בנין מעליא אמר ליה כבר *נגזרה גזרה אמר ליה בן אמוץ כלה נבואתך וצא · כך *מקובלני מבית אבי אבא אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים שנאמר (איוב יג) הן יקטלני לו איחל יהב ליה ברתיה נפקי מיניה מנשה ורבשקה יומא חד *ארכבינהו אכתפיה לאמטויינהו לבי מדרשא אמר ליה חד מינייהו *חזי רישא דאבא לאמטויי ביה גילדני וחד אמר *לאקרובי עליה קורבנא לעבודת כוכבים ומזלות *חבטינהו בארעא רבשקה מית מנשה היה קרא אנפשיה (ישעיה לב) וכלי כליו רעים · וגם צריך אדם לחנך את בנו בנערותו במצות כדי שיהא מורגל בהן כשיגדל כדגרסינן במסכת סוכה פרק הישן דף כ״ה וגרסינן נמי פ׳ לולב הגזול דף מ״ב *קטן שאינו צריך לאמו חייב בסוכה קטן שיש בו דעת לנענע לולב אביו לוקח לו לולב היודע להתעטף חייב בציצית וכו׳ · וגרסינן נמי במסכת יומא פרק יו״ה דף פ״ב רב נחמן אמר בן תשע ובן עשר מחנכין אותן לשעות והוא הדין לכל כיוצא בזה · וכן כתוב (משלי כב) חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה ר״ל כשיהיה

לפי שמבוכן הוא פן יחלה וימות : דבריא יכניסנו לפי שמהפקח : זבולון בן דן תלמיד שהיה בימיהם : דאשכחן דאזיל אליהו לגבי אחאב דכתיב וילך אליהו להראות אל אחאב : ביהורם דאזל לגבי אלישע כשהלכו על מואב הוא ויהושפט דמתוך שלא היו הולכים זה אלא זה לא היה מוליכו על שלא נשא אשה : הוזאי חוזים בכוכבים אמרו לי שבני יהיו רשעים : כבשי דרחמנא סתריה דהקב״ה כמו ריצה בכנסת בהטמנת הספר : נגזרה גזרה שתמות : מקובלני מבית אבי אבא. דוד המלך שראה את המלאך וחרבו שלופה בידו בסוף ספר שמואל ולא מנע עצמו מן הרחמים : ארכבינהו נשא אותם על כתפיו להביאם לבית המדרש : חזי רישא דאבא לאמטויי ביה גילדני רואה אני שראוי לגלות דגים כגולגלתא דאבי כלומר שיעשה כלי מגולגולת לגלות בו דגים : לאקרובי עליה על ראש אבי : חבטינהו זרק חזקיהו אותם מן כתפיו לארץ : קטן שאינו צריך לאמו מחנכין אותו במצות :

לערנן און איין טייל זאגן זיינע חברים לויפן נאך דעם קינד צו קומן צו זיין חכמה און קענן ניט גרייכן אים דען ער בלייבט מער לערנן פון זייא · און די ביידע דעות זיינן אמת דען איין שלאף קינד זאל מען עס ניט געבן פר זעקס יאר לערנן ווארום עס איז איין סכנה פר דעם קינד · אבר איין שטארק קינד זאל מען עס יוא געבן פר זעקס יאר לערנן וועט ער ווערן איין גרוישר למדן : וחייב אדם ללמדו און דר פאטר איז מחויב צו לאזן לערנן זיין קינד וויא ווייט ער קען דר לאנגן און דאס קינד קען דער לאנגן וויא מיר לערנן אין קדושין ביז וויא לאנג איז איין פאטר מחויב צו לאזן לערנן זיין זון זאגט רב יהודה פון וועגן שמואל אזו וויא זבולון בן דן דאס זיין עלטר פאטר האט מיט אים גילערנט מקרא און משנה און הלכות און הגדות · דאס אלץ איז איין פאטר מחויב צו לאזן לערנן זיין זון : גם מצינו אויך געפינן מיר בייא חזקיהו מלך יהודה חאטשע ער איז גיוועזן איין מלך און גרויש גיוועזן צווישן די ישראל פון דעסט וועגן איבר די ליבשאפט צו דר תורה וואס זיינע קינדר זאלין לערנן האבן די חכמים גיזאגט אויף אים דאש ער האט זייא אליין גטראגן אויף זייני אקסלן אין בית המדרש אריין · וויא מיר לערנן אין ברכות · רב מתנה זאגט וואס מיינט דר פסוק ווער איז אזו וויא דער חכם וואס וויים איין פשרה צו מאכן אין איין זאך · דאס מיינט מען ווער איז איין חכם וויא הקדוש ברוך הוא דאס ער האט גיוואוסט צו מאכן איין פשרה צווישן צוויי צדיקים · דהיינו צווישן חזקיה המלך און צווישן ישעיה הנביא דען חזקיה המלך האט גיזאגט ישעיה הנביא דארף קומן צו מיר דען מיר גיפינן דאס אליהו הנביא איז גיגאנגען צו אחאב ווייל ער איז גיוועזן איין מלך · און ישעיה הנביא האט גיזאגט חזקיה דארף קומן צו מיר דען מיר גיפינן דאס יהורם בן אחאב ער איז גוועזן איין מלך און איז גגאנגן צו אלישע הנביא · און ווייל זייא האבן זיך איינר מיט דעם אנדרן ניט גיעהן האט דרום ישעיה הנביא ניט גשטראפט צו חזקיה ווייל ער האט קיין ווייב ניט גנומן האט גאט גמאכט איין פשרה צווישן זייא און האט גבראכט יסורים אויף חזקיה דאס ער איז קראנק גווארן אזו האט גאט גזאגט צו ישעיה הנביא גייא צו חזקיה און זייא אים מבקר חולה דען ער איז קראנק אזו וויא אין פסוק שטייט אין די דאזיגע טעג איז חזקיה קראנק גווארן צו שטארבן פון דר קריינק און עס איז גקומן צו אים ישעיה בן אמוץ הנביא און האט גזאגט צו אים לאז צוואה צו דיין הויז גזינד דען דו וועסט שטארבן און וועסט ניט לעבן · דאס האט ער גמיינט דו וועסט שטארבן אויף דר וועלט און וועשט ניט לעבן אויף יענר וועלט · האט אים חזקיה גפרעגט פר וואס · האט ישעיה אים גזאגט ווייל דו האסט קיין ווייב ניט גנומן און האסט קיין קינדר ניט גבראכט אויף דר וועלט · האט חזקיה אים גזאגט די שטערן זעהר האבן מיר גזאגט דאס ניט קיין גוטע קינדר וועלן ארויס גיין פון מיר דרום האב איך קיין ווייב ניט גנומן · האט ישעיה גזאגט צו אים מיט דיא פר בארגנע זאכן פון גאט וואס האסטו צו טאן · דו דארפסט טאן וואס גאט האט דיר גיהייסן אין זיין תורה און גאט לאז טאן מיט דיינע קינדר וואס ער וויל · האט חזקיה גזאגט צו ישעיה גיב מיר דיין טאכטר אפשר וועט דיין זכות און מיין זכות גורם זיין דאס גוטע קינדר וועלן ארויס קומן פון אונז · האט ישעיה גזאגט עס איז שוין דאך נגזר גיווארן די גזירה דו זאלסט שטארבן · האט חזקיה גזאגט צו אים דו בן אמוץ לאז אויס דיין נביאות און גייא ארויס פון מיר דען איך האב אזו בקבלה פון מיין עלטר פאטר דוד המלך דאס אפילו ווען איין שארפע שווערד ליגט אויף דעם מענטשנס האלז זאל ער זיך דאך ניט פר מיידן פון גאט צו בעטן דען גאט קען אים מציל זיין · וויא אין פסוק שטייט ווען מען וויל מיך הרגנן טוא איך דאך צו גאט האפן · האט חזקיה אויך גאט גבעטן און איז ווארן גהיילט פון דר קריינק און ישעיה האט אים געגבן זיין טאכטר האט זיא צו אים גהאט צווייא זין מנשה און רבשקה · איין מאל האט חזקיה גטראגן זייא אויף זיין אקסיל צוא ברייגגן זייא אין בית המדרש תורה צוא לערנן · האט איינר פון זייא גזאגט צום אנדרן פון אונזר פאטרש קאפ טויג צו מאכן זיין טאפ צוא בראטן אין אים פיש · און דר אנדרר האט גזאגט אונזר פאטרש קאפ איז גוט צו מקריב זיין אויף איהם קרבנות צוא דר דמות כוכבים ומזלות · האט חזקיה זייא אראפ גווארפן פון זיין אקסיל צו דר ערד איז רבשקה גישטארבן דר פון און מנשה איז לעבן גבליבן · האט חזקיה גלייענט אויף זיך דעם פסוק און די כלים פון דעם שלעכטן מענטשן כלומר די קינדר די זיינן בייז : וגם צריך אדם און איך מוז איין מענטש גוואוינן זיין זון אין זיין יוגינט אין מצות כדי ער זאל זיין גוואוינט אין זייא אז ער וועט גרויש ווערן וויא מיר לערנן אין מסכת סוכה איין קליין קינד וואס דארף ניט נייטיג צו דר מוטר איז ער מחויב אין מצות סוכה און ווען ער וויים צוא שאקלין מיט איין לולב דארף אים דר פאטר צו קויפן איין לולב און ווען ער וויים איין טלית אן צוא טאן דארף דער פאטר קויפן אים איין טלית כדי צו גוואוינן אים יונגר הייד אין מצות · אויך לערנן מיר אין מסכת יומא רב נחמן זאגט איין קינד וואס איז אלט ניין אדר צעהן יאר מוז מען אים גוואוינן עטליכע שעות צו פאסטן ווען איין תענית איז · און אויך אזו מוז מען אים גוואוינן אין אלע מצות · און אזו אויך שטייט אין פסוק גוואוין דעם קינד נאך זיין כח נאך אין גוטן וועג כדי אז ער וועט אלט ווערן זאל ער זיך אויך ניט אפ טאן דר פון · דאס מיינט מען ווען דאס קינד וועט אין זיין יוגינט האבן אין זיך דאס לערנן און דאס גוואוינונג אין מצות און דאס גוואוינונג אין גוטע מדות איז איין כל שכן דאס אין זיין אלטקייט וועט ער דיא גוטע מדה ניט אפ טאן פון זיך דען דר הרגל אין די גוטע מדות וועט ווערן צו אים איין טבע · און נאך מער אויף דר עלטר דאס דאס היטן פון דעם נאטור און דם

נאך

פרק ב נר ג כלל ב חלק א

לפי שההרגל הרגילות גורם לו בילדותו כ״א כן בזקנותו כטבע:
הוא שונאו של בנו בגורם לו רעות כ״א לסוף לתרבות רעה: מלרדותו מלהכות וליסרו:
געגועין מחשבת אהבה ודבר חבה אלא יכול לדבר עליו רק טובה: שתאב בתאב ומצפה למיתת אביו: למה רגשו גוים ומה הועלת להם

לו הלימוד וחנוך המצות והרגל המדות טובות בנערותו כל שכן בזקנותו שלא יסור וזאת המדה *לפי שההרגל נעשה לו טבע ׳ ויותר בזקנותו שמתקרר רתיחת הטבע ורדיפת התאוות והגיעו שנים שאומר עליהם אין לי בהם חפץ ד״א אם תעזוב לנער שיהנך את עצמו על פי דרכו לישב בטל ולרדוף אחר יצרו ולא תמחה בידו להחזירו למוטב גם כי יזקין לא יסור ממנה ר״ל אפילו שיזקין לא יוכל להסיר עצמה ממנה לפי שנעשה לו הנבלות בטבע ולא יוכל לפרוש מהם ולפי זה הפירוש הוא כמו (קהלת יא) שמח בחור וגו׳ ר״ל אם תשמח בחור דע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט וכן זה אם תניח לנער שיחנך כפי דרכו למלא תאותו לא יסיר ממנו בזקנותו ואם תחנכנו במצות כשיזקין ירבה ויגדל:

פו פרק שלישי

בכל דבר יאהב אדם את בנו רק ליסרו שאם ימנענו ממנו *הוא שונאו ויצא לתרבות רעה כמו שמצינו בואלה שמות רבה (משלי יג) חושך שבטו שונא בנו ואוהבו שחרו מוסר ׳ בנוהג שבעולם אדם שאמר להברו פלוני הכה לבנך יורד עמו עד לחייו ומה ת״ל חושך שבטו שונאיבנו ללמדך שכל המונע בנו *מלרדותו סופו בא לתרבות רעה שכן מצינו בישמעאל שהיו לו *געגועין על אברהם ולא רדהו ויצא לתרבות רעה ושנאו אברהם והוציאו מביתו ריקם מה עשה ישמעאל כשהיה בן ט״ו שנה התחיל להביא דמות כוכבים ומזלות מן החוץ והיה מצחק ואין מצחק אלא עבודת כוכבים ומזלות כד״א (שמות לב) ויקומו לצחק ועבד כמו שראה מאהרים מיד ותאמר לאברהם גרש את האמה הזאת ואת בנה שמא ילמוד בני אורחותיו מיד וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודות בנו על שיצא לתרבות רעה ׳ כיוצא בו (בראשית כה) ויאהב יצחק את עשו וגו׳ לפיכך יצא לתרבות רעה על שלא רדהו כמו ששנינו המש עבירות עבר עשו באותו היום בא על נערה מאורסה והרג את הנפש וכפר בתחיית המתים וכפר בעיקר ובזה את הבכורה ועוד *שתאב מיתת אביו ובקש להרוג את אחיו שנאמר (שם כז) יקרבו ימי אבל אבי וגרם ליעקב לברוח מאבותיו והלך אף הוא אצל ישמעאל ללמוד ממנו תרבות רעה ולהוסיף על חטאתו פשע שנאמר (שם כח) וילך עשו אל ישמעאל ׳ כיוצא בו דוד לא רצה לרדות לאבשלום ויצא לתרבות רעה ובקש להרוג את אביו ושכב נשי אביו וגרם לו לילך יחף והוא בוכה והפיל מישראל כמה אלפים וגרם לאביו דברים קשים שאין להם סוף דכתיב (תהלים ג) מזמור לדוד בברחו וגו׳ מה כתיב אחריו ה׳ מה רבו צרי וגו׳ ׳ וגרסינן בפרק קמא דברכות (דף ז׳) אמר רבי שמעון בן יוחאי קשה תרבות רעה בביתו של אדם יותר ממלחמות גוג ומגוג דאילו באבשלום כתיב ה׳ מה רבו צרי ובמלחמות גוג ומגוג כתיב (שם ב) *למה רגשו גוים וגו׳ ראה כמה יש לאדם לעשות וליסר

נאך יאגן נאך תאוות ווערט אפגיקילט בייא דעם מענטשן און עס קומן אלטע יארין וואס דער מענטש זאגט אויף זייא דאס ער בגערט זייא ניט איז איין כל שכן דאס ער וועט זיך דערנעשטן מאל האלטן אין די גוטע מדות׳ אדר אזו מיינט דר פסוק ווען דו וועשט לאזן דעם קינד דאס ער זאל זיך גוואונען אין זיין וועג צו זיצן ליידיג אונ צוא נאך יאגן נאך דעם ווילן פון זיין יצר הרע אונ דוא וועסט אים ניט פאר ווערן זיך אים צו קערן צוא גוטן וייל דו וועשט דיר טראכטן ער איז נאך יונג ׳ זאגט דר פסוק אפילו ווען ער וועט אלט ווערן וועט ער זיך ניט אפ טאן פון דעם שלעכטין גוואונונג כלומר ווען ער וועט אלט ווערן וועט זיין די שלעכטע זאכן בייא אים וויא נאטירליך ווייל ער האט זיך אזו לאנג גיהאלטין אין זייא׳ אונ וועט זיך ניט קענן אפ טאן דר פון אונ דאס איז דר פירוש פון פסוק וואס שלמה המלך האט גזאגט אין קהלת שמח בחור וגו׳ דוא בחור ווען דו וועשט זיך פרייען אין דיינע יונגע יארין אזו וויס דאס עס וועט דיר שווער זיין זיך אפ צו שיידן דר פון אונ גאט וועט דיך ברייננן אין משפט פאר אים ׳ אונ דאס מיינט אויך דער פסוק חנוך וגו׳ ווען דו לאזט דעם קינד ער זאל זיך גוואונן אין זיין וועג צו ערפילן זיינע תאוות אזו אפילו ווען ער וועט אלט ווערן וועט ער זיך אויך ניט אפ קערן פון דעם בייזן וועג ׳ אונ ווען דו וועשט אים אבר גוואונן אין מצות אין זיין יוגינט אזו ווען ער וועט אלט ווערן וועט ער נאך מערן אונ גרייסן מצות צו טאן :

פו בכל דבר אין אלע זאכן זאל דר מענש ליב האבן זיין זון אבער ער מוז אים שטראפן ער זאל גיין אין גוטן וועג דען ווען ער פר מייד שטראף פון זיין זון האט ער פיינט זיין זון דען ער ברייננט אים ער זאל ווערין צו לאזין וויא מיר גיפינן אין ואלה שמות רבה עס שטייט אין פסוק דר וואס פר מייד זיין רוט פון זיין זון דר האט פיינט זיין זון אונ דר וואס האט ליב זיין זון זוכט ער אים צו שטראפן זאגט דר מדרש די וועלט פירט זיך ווען איין מענטש זאגט צו זיין חבר יענר מענטש האט גישלאגן דיין זון אזו קריגט ער זיך מיט אים ביז אין לעבן אריין אונ ווארום זאגט דר פסוק דר וואס פר מייד זיין רוט פון זיין זון דר האט פיינט זיין זון ׳ נייערט דר פסוק קומט צו לערנן דר וואס פר מייד זיין רוט פון צו שטראפן זיין זון אויף זיינע שלעכטע מעשים גייט דר זון דורך דעם ארויש לתרבות רעה דען אזו גפינן מיר בייא ישמעאל דאס אברהם האט גרויש ליבשאפט גהאט צו אים אונ האט אים ניט גישטראפט אויף זיינע בייזע מעשים ׳ איז ער לסוף ארויש גגאנגן לתרבות רעה אונ אברהם האט אים פיינט גקריגן דריבר אונ האט אים ליידיג אויש גיצוגין פון זיין הויז ׳ דען אז ישמעאל איז אלט גיוועזן פופצען יאר האט ער אן גהויבן צו ברייננען איין דמות כוכבים ומזלות פון דר נאס אין דעם הויז פון אברהם אונ האט זיך גשפילט דער מיט ׳ דאס מיינט מען ער האט עס גדינט וויא עס שטייט בייא דעם עגל אונ זיי זיינען אויף גשטאנען צו שפילן זיך אונ צו דינן דעם עגל ׳ אזו האט ישמעאל אויך גדינט וויא ער האט גזעהן פון אנדרע אזו באלד האט שרה גזאגט צו אברהם פר טרייב די דאזיגע דינסט הגר מיט איר זון ווארום טאמר וועט זיך מיין זון יצחק אפ לערנן זיינע בייזע מעשים ׳ וויא באלד אברהם האט עס גהערט איז די זאך זייער איבל גפעלן אין די אויגן פון אברהם פון וועגן זיין זון ווייל ער איז ארויס גגאנגען לתרבות רעה: כיוצא בו אויך גיפינן מיר אזו איין גלייכנש ביי יצחק דאס ער האט ליב גהאט עשו אונ האט אים ניט גשטראפט ווען ער האט גיטאן בייז איז ער לסוף ארויס גגאנגן לתרבות רעה ׳ אזו וויא מיר האבן גילערינט פינף עבירות האט עשו עובר גיוועזן אין דעם טאג וואס ער האט די בכורה פאר קויפט׳ ער איז גלעגן ביי איין נערה מאורסה ׳ אונ האט גהרגת איין מענשן׳ אונ האט גלייקינט אין תחית המתים ׳ אונ האט גלייקינט אין גאט ׳ אונ האט מבזה גוועזן די בכורה ׳ אונ נאך מער בייז האט ער גטאן דאס ער האט געווינשט דעם טויט פון זיין פאטר אונ האט גוואלט הרגנן זיין ברודר יעקב וויא אין פסוק שטייט דאס עשו האט גזאגט עס זאלן נאר גנעהנן די טרויער טעג פון מיין פאטערס שטארבן דען וועל איך הרגנן מיין ברודר יעקב ׳ אונ ער האט גורם גוועזן צו יעקב דאס ער האט גמוזט אנטלויפן פון זיינע עלטרן ׳ אונ עשו איז אויך גגאנגען צו ישמעאל זיך אפ צו לערנן פון אים נאך מער בייז אונ דאס ער זאל נאך מערן זינד אויף זיינע זינד וויא אין פסוק שטייט ׳ אונ עשו איז גגאנגען צו ישמעאל׳ כיוצא בו נאך אזו איין גלייכנש גפינן מיר ביי דוד דס ער האט ניט גוואלט הערשן איבר זיין זון אבשלום ׳ איז ער לסוף ארויש גגאנגן לתרבות רעה אונ האט גוואלט הרגנן זיין פאטר אונ איז גילעגן ביי זיין פאטערס ווייבר אונ האט גורם גוועזן דאס זיין פאטר איז גיגאנגן בארוויס אונ האט גוויינט ׳ אונ עס זיינען דריבר גפאלן פיל טויזינט מענטשן ׳ אונ האט גורם גוועזן צו זיין פאטר פיל שווערע זאכן גאר אן איין סוף וויא עס שטייט דאס דוד האט גמאכט איין מזמור אין זיין אנטלויפן פון פאר זיין זון אבשלום ׳ שטייט דרינן דאס דוד האט גזאגט ׳ דו גאט וויא פיל מיינע בליידיגר זיינן פיל לייט זיינן אויף גשטאנן אויף מיר ׳ אונ מיר לערנן אין דר גמרא ברכות רבי שמעון בן יוחאי זאגט עס איז ערגר איין שלעכטע ערציהונג אין דעם מענטשינש הויז מער פון דער מלחמה פון גוג ומגוג ׳ דען ביי אבשלום שטייט דאס דוד האט גזאגט ה׳ מה רבו צרי דו גאט וויא פיל זיינען מיינע בליידיגר האט זיך דוד גשראקן פאר אים ׳ אונ ביי דר מלחמה פון גוג ומגוג שטייט למה רגשו גוים ווארום זאלט איר שטורמן איר פעלקר עס וועט אייך

גאר

את בנו כדי שלא יצא לתרבות רעה · ושבח גדול הוא לאדם שאינו יוצא ממנו בן ותלמיד שאינו הגון כדגרסינן במסכת ברכות פרק היה קורא דף י״ז כי הוו מיפטרי רבנן מבי רב חסדא הוו אמרי (שם קמ״ד) אלופינו מסובלים אין פרץ וגו' מאי אלופינו מסובלים רב ושמואל חד אמר אלופינו בתורה ומסובלים במצות וחד אמר אלופינו בתורה ובמצות ומסובלים ביסורין · אין פרץ שלא תהא *סיעתנו כסיעתו של שאול שיצא ממנו דואג האדומי · ואין יוצאת שלא תהא סיעתנו כסיעתו של דוד שיצא ממנו אחיתופל · ואין צוחה שלא תהא סיעתנו כסיעתו של אלישע שיצא ממנו גיחזי · ברחובותינו שלא יהא לנו בן ותלמיד *שמקדית תבשילו ברבים · ואל ישנה אדם את בנו משאר אחיו מפני הקנאה כדגרסינן במסכת שבת פרק קמא דף י' אמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב לעולם אל ישנה אדם את בנו בין הבנים שבשביל *שני סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים · וצריך אדם ליזהר שלא יוציא דבר מגונה מפיו בפני בנו וכל שכן שלא לעשותו כדי שלא ילמוד בנו ממנו אבל ישתדל להרחיקו מן הכיעור ומן הדומה לו אפילו שלפעמים *נוגע בו האב יזהר יותר מפני בנו אבל יקרבנו למדת החסידים וירחיקנו מן האיבה והקנאה והמריבה · ואם יחרפהו אדם או יכהו יעלים הדבר מבנו כדי שלא יכניס עצמו בסכנה בקנאת כבוד אביו · אמרו מעשה בחסיד שהיה מתוכח עם חבירו בשער אצל הדיינין והיה בנו אצלו · והיה בעל דינו מחרפו ומגדפו ואומר לו עשית כך וכך והיה אומר דברים מגונים ומכוערים עד מאד · שמע בנו חרה אפו ובקש להתקוטט עם אותו האיש בעל דינו של אביו וכשהרגיש אביו כדבר אמר ליה בני למה חרה לך אם אמת היה הדבר ועשיתי אלו הדברים המכוערים שאמר עלי למה תתקוטט עמו אני הוא שעשיתי שלא כדין · וראוי אני לשמוע חרפות וקללות על מעשי הרעים ואם לא עשיתי אותם הדברים המכוערים למה תחיש לדברים בטלים שאמר הנח לו ויאמר מה שירצה כי השם יתברך שהוא יודע נסתרות יודע שהוא אומר דברי שוא ודברי כזב · סוף דבר ישתדל אדם עם בנו ביסורין ותוכחות זולת אם טבעו טוב שאין צריך להדריך לבנו בדרך ישרה :

אלמא דבר קל הוא בעיניו ואילו אם רבו מרי לא כתיב : סיעתנו חברתנו ותלמידנו : שמקדית שורף התבשיל כלומר שיצא לתרבות רעה : משקל ב' סלעים לאו דוקא נקט · בשם תלמידי רבי יצחק הלוי כתונת פסים סביב פס ידו נתן מילת ולא כל הכתונת : כיגע האב בדבר מיאוס אל יגע בן לפני בנו :

דשדי ריסנא ארישיה פירוש אינו ראוי לעטיפ' ה״א אלא כסוי בעלמא שם על ראשו שלא ילך בגלוי ראשו ולא הספיק להתעטף בסודרו:

פז פרק רביעי

המלמד את בנו תורה שכרו גדול · כדגרסינן בפרק קמא דקדושין דף ל' אמר רבי יהושע בן לוי כל המלמד את בן בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו קבלה מסיני שנאמר (דברים ל) והודעתם לבניך ולבני בניך וסמיך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב · רב חייא בר אבא אשכחיה לריב״ל *דשדי ריסנא ארישיה וקא ממטי להו לינוקא לבי כנישתא אמר ליה

נאר ניט העלפן · און עס שטייט ניט דר ביי ווי פיל מיינע בלייזדיגער זיינן · און ער שרעקט זיך נאר ניט פר זיי ווי עס שטייט ביי אבשלום · דר פון זעהן מיר ווי זייער א מענטש מוז שטראפן זיין זון כדי ער זאל ניט ארויס לתרבות רעה: ושבח גדול הוא לאדם און עס איז א גרוישער לויב צום מענטשן ווען עס גייט פון אים ניט ארויס איין ניט ארינטליכר זון אדר א תלמיד · ווי מיר לערנן אין ברכות אז די רבנים פלעגן אוועק גיין פון רב חסדא פלעגן זיי זאגן דעם פסוק אלופינו מסובלים וגו' קריגן דרינן רב און שמואל איינר זאגט אלופינו מיינט מען זיי זיינן הארן אין דער תורה · און מסובלים מיינט מען זייא זיינן בלאדן מיט מצות · און איינר זאגט אלופינו מיינט מען זיי זיינן הארן אין תורה און אין מצות · און מסובלים מיינט מען זיי זיינן בלאדן מיט יסורים און לערנן דאך תורה און טוען מצות · שטייט ווייטר אין פסוק אין פרץ עס זאל אונטר אונז ניט זיין קיין פאר ברעכער דאס אונזר חברותה זאל ניט זיין ווייא די חברותה פון שאול דאס דואג האדומי איז ארויס גגאנגן פון זיי · ואין יוצאת און עס זאל פון אונזר חברותה קיין שלעכטעס ניט ארויס גיין ווייא עס איז גוועזן אין דר חברותה פון דוד דאס אחיתופל איז ארויס גגאנגן פון זיי · ואין צוחה און עס זאל צווישן אונז ניט זיין קיין גשריי ווייא עס איז ארויש גגאנגן פון דער חברותה פון אלישע דאס גיחזי איז ארויס גיגאנגן פון זיי · ברחובותינו עס זאל ניט ווערן געהערט אין אונזרע גאסן קיין בייז גשרייא · דאס צו אונז זאל ניט זיין אזון אדר א תלמיד וואס זאל טאן אפען פר פיל מענטשן בייזע מעשים · ואל ישנה אדם את בנו און איין מענטש זאל ניט פר ענדרן זיין זון אים מער צו געבן ווייא די איבעריגע ברידער כדי עס זאל ניט זיין קיין קנאה צווישן זיי · ווי מיר לערנן אין מסכת שבת רבא בר מחסיא זאגט פון וועגן רב חמא בר גוריא פון וועגן רב · אייביג זאל א מענטש ניט פר ענדרן איין זון צווישן די אנדרע זין דען פון וועגן דר וואג פון צוויי סלעים זייד וואס יעקב האט געגעבן צו יוסף מער ווייא פון זיינע אנדרע זין האבן זיך זיינע ברידר מתקנא גוועזן אין אים און די זאך האט גורם גוועזן דאש אונזרע עלטרן האבן גנידרט קיין מצרים : וצריך אדם ליזהר און איין מענטש דארף זיך היטן דאס ער זאל ניט ארויס ציהן איין מיאוס ווארט פון זיין מויל פאר זיין זון און מכל שכן דאס ער זאל ניט טאן איין מיאוסע זאך פאר זיין זון כדי זיין זון זאל זיך ניט אזוי לערנן פון אים · נאר ער זאל זעהן צו דר ווייטרן זיין זון פון איין מיאוסע זאך און אויך פון איין זאך וואס נאר גלייך איז צו מיאוס · אפילו ווען צו צייטן רירט דער פאטר אן אין דר מיאוסר זאך זאל ער זיך זייער היטן אן צו רירן דרינן פר זיין זון · נייערט ער זאל ברענגען זיין זון צו דר מדה פון די חסידים און זאל אים דר ווייטרן פון פיינדשאפט מיט לייטן און פון קנאה און פון קריג · און ווען איין מענטש שענט אים אדר ער שלאגט אים זאל ער בעסר פר הוילן די זאך פאר זיין זון כדי ער זאל זיך ניט ארין ברענגען אין איין סכנה ווען ער וועט זיך אן נעמען פר זיין פאטערס כבוד · מען האט גזאגט עס איז גוועזן איין מעשה מיט איין חסיד דאס ער האט זיך גיקריגט מיט זיין חבר אין טויער פאר די דיינים און זיין זון איז אויך גוועזן בייא אים · אזו האט זיין בעל דין אים גישענט און גלעסטערט און האט גזאגט צו אים דו האסט אזו און אזו גטאן און ער האט גזאגט אויף דעם חסיד זייער מיאוסע און שענדליכע רייד · האט דר זון פון דעם חסיד דאס געהערט און עס האט גיגרימט זיין צארן דריבר און ער האט זיך גיוואלט קריגן מיט דעם מאן זיין פאטרס בעל דין ווייל ער האט זיין פאטר אזו גשענט · חיא זיין פאטער האט דער פילט דרינן דאס זיין זון וויל זיך קריגן מיט זיין בעל דין פון זיינט וועגן · האט ער גזאגט צו זיין זון · מיין זון ווארום גרימט עס דיך · איז אנדרש אמת די זאך און איך האב גטאן דיא בייזע מעשים וואש דר בעל דין האט גזאגט אויף מיר · ווארום זאלסטו דיך קריגען מיט אים · איך האב גטאן ניט ווייא רעכט איז דרום בין איך דאך ווערט צו הערן דאש שענדונג און די קללות אויף מיינע בייזע מעשים וואס איך האב גטאן · און אויב איך האב אנדרש ניט גטאן די בייזע מעשים וואס ער זאגט אויף מיר ווארום זאלסטו זארג האבן אויף די דברים בטלים וואס ער זאגט · לאז אים גיין און לאז ער זאגן וואס ער וויל דען השם יתברך וואס ער ווייס די פר בארגנע · אבן ער ווייס דאס ער זאגט פאלשע רייד און ליגן · סוף דבר דר סוף פון דר זאך איז דאס איין מענטש דארף זיך פירען מיט זיין זון מיט שלאגן און שטראף רייד כדי ער זאל זיך בעסערין · נאר ווען דאס קינד איז פון דער נאטור גבארן גוט דער דארף אים ניט פירן אין גראדן וועג דען ער וועט שוין גלייך גיין :

פז המלמד את בנו תורה דער וואס לערינט זיין זון תורה איז זיין שכר גרויס ווייא מיר לערנן אין קדושין רבי יהושע בן לוי זאגט ווער עס לערינט מיט זיין איניקל תורה איז גלייך ווייא ער האט די תורה מקבל גווען אויף דעם בארג סיני דען עש שטייט אין פסוק דוא זאלסט די תורה מאכן וויסן צו דיינע קינדר און דיינע קינדס קינדר און עס שטייט דר נאך גידיינק דעם טאג וואס דו ביסט גשטאנען פר גאט דיין גאט אויף דעם בארג חורב דאס איז דער בארג סיני · ווייזט אונז דער פסוק ווען ער לערינט מיט זיינע קינדר און קינדס קינדר תורה איז גלייך ווייא ער האט די תורה מקבל גיוועזן אויף דעם בארג סיני · רבי חייא בר אבא האט אן גטראפן רבי יהושע בן לוי דאס ער האט איין לייליך אויף זיין קאפ גילייגט און האט זיין

קינד

פרק ד נר ג כלל ב חלק א

מאי כולי האי במיהרת לאחת כלא עטיפה ההוגנת לך : לא טעים אומצא בשר אלי מעט בגהלים היו רגילין לטעום כבוקר: עד דמקרי לינוק׳ ומוספי׳ מהדר לו מה שקרא אתמול ומלמדו עוד פסוק יותר : גדולה הבטחה שהרי קראן שאננות ובוטחות : לבי כנישתא היגוקות של בית רבן היו רגילין להיות למדין לפני רבן בבית הכנסת : בי רבנן בית המדרש ששם שונין משנה וגמרא : ומנטרן לגברייהו ממתינות לבעליהן ונותנין להם רשות ללכת וללמוד תורה בעיר אחרת : לעולם זכות דתורה עומדת להגה אם לסוטה עומדת מכל שכן לכשרים : אינה מצווה אין לה שכר כמצווה : מי לא פלגי בשכר לימוד של בעלה ובניה : דמשייר מיין קידוש להבדלה : מפיך ומפי זרעך אמר ה׳ מעתה ועד עולם הקב״ה אמר כך אני ערב מעתה שלא ימוש עד עולם : על אכסניא שלה על אושפיזא כלומר על אותן שהיו רגילין ללמדה: ארבעין קמייתא היה מתענה שלא הפסוק תורה מזרעו : ויניחך כמנוחה

*מאי כולי האי אמר ליה מי זוטרא מ״ד והודעתם לבניך וגו׳ וסמיך ליה יום אשר עמדת׳ מכאן ואילך רבה בר רב הונא *לא טעים אומצא עד דמייתי לינוקא לבי מדרשא׳ רבי חייא בר אבא לא טעים אומצא *עד דמקרי לינוקא ומוספיה׳ וגם הנשים אף על פי שאינן חייבות בלמוד בניהן יש להן שכר טוב בעמלן בהולכת בניהן לבית המדרש׳ כדגרסינן בברכות סוף פרק היה קורא דף י״ז תנו רבנן *גדולה הבטחה שהבטיחן הקדוש ב״ה לנשים יותר מן האנשים שנאמר (ישעיה לה) נשים שאננות קומנה שמענה קולי בנות בוטחות האזנה אמרתי אמר ליה רב לרב אשי הני נשי במאי זכיין אמר ליה באקרויי בנייהו *בי כנישתא ובאתנויי גברייהו *בי רבנן *ומנטרן לגברייהו עד דאתו מבי רבנן׳ וגרסינן נמי במסכת סוטה פרק היה נוטל דף כ״א רבינא אמר *לעולם זכות דתורה ודקא אמרת *אינה מצווה ועושה נהי דאפקודי לא אפקדא באגרא דמקריין ומתניין בנייהו ונטרן להו לגברייהו עד דאתו מבי מדרשא *מי לא פלגי בהדייהו׳ והמגדל בנו לתלמוד תורה משמחתו בעולם הזה דכתיב (משלי י) בן חכם ישמח אב וכתיב (שם כו) בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני׳ וגם נוחל אביו העולם הבא׳ כדגרסינן פרק ערבי פסחים דף ק״ג אמר רב יוחנן שלשה מנוחלי העולם הבא׳ הדר בארץ ישראל והמגדל בנו לתלמוד תורה והמבדיל על הכוס במוצאי שבתות מאי היא *דמשייר מקדושא לאבדלתא׳ וגדול השכר שאינה פוסקת מזרעו כדגרסינן בבבא מציעא פרק השוכר. את הפועלים דף פ״ה אמר רבי פרנך א״ר יוחנן כל מי שהוא ת״ח ובני ת״ח ובן בנו ת״ח שוב אין תורה פוסקת מזרעו לעולם שנאמר (ישעיה נט) ואני זאת בריתי וגו׳׳ אמר רבו יהודה אמר רב אמר הקדוש ברוך הוא אני ערב בדבר זה שלא ימוש *מפיך וגו׳׳ מאי מעתה ועד עולם׳ אמר רבי ירמיה מכאן ואילך תורה מחזרת *לאכסניא שלה׳ רב יוסף יתיב מאה ועשרין תעניתא *ארבעין קמייתא אקריון בחלמיה לא ימושו מפיך׳ ארבעין אחרנייתא אקריון בחלמיה ומפי זרעך׳ ארבעין בתרייתא אקריון בחלמיה ומפי זרע זרעך׳ אמר מכאן ואילך לא צריכנא תורה מהזרת על אכסניא שלה׳ ולא עוד אלא שהבן הלומד תורה מציל לאביו מדינה של גיהנם כמו שפירש במדרש (משלי כט) יסר בנך ויניחך וגו׳ למד לבנך תורה *ויניחך מדינה של גיהנם׳ ויתן מעדנים לנפשך שיכניסך בג״ע עם הצדיקים׳ ומצינו במדרש תנחומא מעשה ברבי עקיבא שהיה הולך בבית הקברות ופגע באדם אחד שהיה טעון עצים על כתפיו וכו׳ כדאיתא למעלה בנר ראשון כלל ראשון מן הקנאה חלק שני פרק שני׳ אמרו גדולה הצלת הבנים לאבות מהצלת האבות לבנים שהאבות אינם מצילין את בניהם אלא מן היסורין שבעולם הזה בלבד ומזכין אותם

קינד גפירט אין שול אריין צו לערנן האט רבי חייא בר אבא גיפרעגט צו רבי יהושע בן לוי ווארום איילסטו דוא דיך אזו צו פירן דיין קינד אין שול אריין דאס דו האסט ניט אן גטאן דיין היטל אויף דיין קאפ׳ האט רבי יהושע בן לוי גזאגט צו רבי חייא בר אבא איז דען דאס איין קליינע זאך וואס עס שטייט דר ביא גשריבן ווען דו וועסט מאכן וויסן די תורה צוא דיינע קינדר אונ צו דיינע קינדס קינדר איז גלייך וויא דו האסט די תורה מקבל גוועזן אויף דעם בארג סיני נוא וויא זאל איך מיך ניט איילן אזו איין מצוה צוא טאן׳ פון דר צייט אן אונ ווייטר האט רבי חייא בר אבא ניט פר זוכט זיינע גיבראטן פלייש וואש ער פלעגט אן צו בייסן ביז ער האט פריער איבר גלערינט מיט זיין קינד דאס וואס ער האט נעכטן גלערינט אונ האט נאך איין פסוק צו גלערינט מיט אים׳ אונ רבה בר רב הונא האט ניט פר זוכט זיינע גיבראטן פלייש וואס זייא פלעגן אן צו בייסן ביז ער האט פריער זיינע קינדר אין שול אריין גבראכט : וגם הנשים אונ אויך דיא ווייבר האטשע זייא זיינן ניט מחויב צו לאזן לערנן זייערע קינדר׳ האבין זייא דאך איין גוטן שכר פאר די מיא וואס זייא פירין זייערע קינדר אין בית המדרש צו לערנן׳ וויא מיר לערנן אין ברכות די רבנים האבן גלערינט עס איז גרעסר דאס פר זיכערונג וואס גאט האט פר זיכערט צוא די ווייבר פון ישראל מער וויא צו די מאנן דען עס שטייט אין פסוק דאס דר נביא זאגט׳ איר רוהיגע ווייבר הערט צו מיין קול איר פר זיכערטע טעכטר פר נעמט מיין זאג׳ זעהן מיר דאס דער פסוק רופט זייא אן רוהיגע אונ פר זיכערטע׳ רב האט גזאגט צו רב אשי דורך וואס זיינן די ווייבר זוכה לעולם הבא זיי לערנן דאך ניט קיין תורה׳ האט ער אים גיענטפערט דורך דעם וואס זייא ברייננן זייערע קינדר אין שול אריין צו לערנן אונ לאזן זייערע מאנן לערנן אין בית המדרש אונ זייא ווארטן אויף זיי ביז זיי קומן צוריק : וגרסינן אויך לערנן מיר אין מסכת סוטה רבינא זאגט דר זכות פון דער תורה קען אויך באשיטצען אויף די ווייבר דאס קיין שטראף זאל ניט קומן אויף זייא איבר איין חטא׳ אונ ווען דו וועסט מיך פרעגן זייא זיינן דאך ניט גיבאטן גווארן תורה צו לערנן׳ אבער פר דעם שכר וואס זייא מאכן זייערע קינדר לערנן אונ ווארטן אויף די מאנן ביז זייא קומן צוריק פון לערנן דרום צו טיילן זיי זיך מיט דעם שכר תורה פון זייערע מאנן אונ זייערע קינדר : והמגדל בנו לתלמוד תורה אונ דר וואס איז מגדל זיין זון צו תלמוד תורה דר פרייעט ער אים אויף דר וועלט וויא אין פסוק שטייט׳ איין קלוגר זון דר פרייעט דעם פאטר׳ אויך שטייט אין פסוק׳ מיין זון ווען דיין הארץ איז קלוג אזו פרייעט זיך מיין הארץ אויך׳ אונ אויך מאכט דאס קינד דאס זיין פאטר ערבט

עולם הבא וויא מיר לערנן אין ערבי פסחים רבי יוחנן זאגט דרייא זיינן דיא וואס ירשנן עולם הבא׳ דר וואס וואונט אין ארץ ישראל׳ אונ דר וואס ציהט אויף זיין קינד צו תלמוד תורה׳ אונ דער וואס מאכט הבדלה אין מוצאי שבת איבר איין בעכר ויין וואס ער האט איבר גילאזין פון קידוש אויף הבדלה׳ וגדול השכר אונ עס איז גרויס דר שכר ווען ער מאכט זיין זון תורה לערנן׳ דאס די תורה ווערט ניט אויף גהערט פון זיינע קינדר׳ווי מיר לערנן אין בבא מציעא רבי פרנך זאגט פון וועגן רבי יוחנן איטלכר ווער עס איז איין תלמיד חכם אונ זיין זון איז אויך איין תלמיד חכם אונ זיין זונס זון איז אויך איין תלמיד חכם אזו הערט די תורה ניט אויף פון זיינע קינדר ביז אייביג דען אזו שטייט אין פסוק אונ דאס איז מיין בונד וואס איך האב גישלאסין מיט זייא זאגט רב יהודה פון וועגן רב גאט האט גיזאגט איך פר זיכער אין דר זאך דאס די תורה וועט ניט אב גיטאן ווערין פון אייערע קינדר׳ רבי ירמיה זאגט ווען דריי דורות נאך אננדר זיינן תלמידי חכמים אזו קערט זיך די תורה אום צו איר הארבריג אונ ווען עס טרעפט זיך דאס איינער קען ניט לערנן וועלן זיינע קינדר אדער קינדס קינדר קענן לערנן תורה׳ רב יוסף האט גיפאסט הונדערט אונ צוואנציג טעג׳ די ערשטע פערציג טעג האט מען אים גמאכט לייענן אין חלום דיא תורה וועט ניט ווערן אפ גטאן פון דיין מויל׳ די אנדרע פערציג טעג האט מען אים גמאכט לייענן אין חלום די תורה וועט ניט ווערן אפ גטאן פון דיינע קינדרש מויל׳ די דריטע פערציג טעג האט מען אים גמאכט לייענן אין חלום דיא תורה וועט ניט ווערן אפ גטאן פון דיינע קינדרש קינדרש מויל האט רב יוסף גזאגט פון היינט אונ ווייטר דארף איך שוין מער ניט פאסטן דאס די תורה זאל בלייבן ביא מיינע קינדר דען פון דריי דורות אן אונ ווייטר וועט זיא זיך שוין אום קערן צו איר הארבריג אונ וועט שוין ניט ווערן אפ גטאן פון מיינע קינדר : ולא עוד אונ ניט דאס אליין נייערט דר זון וואס לערנט תורה איז מציל זיין פאטר פון דר שטראף פון דעם גיהנם׳ אזו וויא דער מדרש איז מפורש דעם פסוק׳ שטראף דיין זון וועט ער דיך בארוהיגן אונ וועט געבן זענפטקייט צו דיין לייב׳ מיינט מען לערן דיין זון תורה וועט ער דיך מאכן רוען פון שטראף פון גיהנם׳ אונ וועט געבין זענפטיקייט צוא דיין לייב כלומר ער וועט מאכן דאס מען וועט דיך אריין ברייננן אין גן עדן׳ אויך האבן מיר איבן אין סימן ט׳ גשריבן איין מעשה וויא רבי עקיבא האט אן גטראפן איין טויטן מענטשן דאס ער האט גטראגן האלץ אויף זיין אקסיל צו פר ברענט ווערן דרינן אין גיהנם אונ דורך זיין זון איז ער ניצול גווארן פון דעם גיהנם : אמרו גדולה הצלת הבנים לאבות אונזרע חכמים

האבין

העושר ומזכין אותם הכח ומזכין אותם החיים אבל ליום הדין אינם יכולין להציל מדינה של גיהנם שנאמר (דברים לב) ואין מידי מציל לא אברהם מציל את ישמעאל בנו ולא יצחק מציל את עשו בנו אבל הבנים מצילים את האבות מדינה של גיהנם בין גדולים ובין קטנים · כיצד גדולים מצילין אותם במעשיהם הטובים *וקטנים באסיפתן כשהם קטנים ומנין שהבנים מכפרין על עון אבותם שנאמר (ישעיה כז) לכן בזאת יכופר עון יעקב וזה כל פרי הסיר חטאתו *וכי פרי מסיר חטאתו אלא אלו בניו ובנותיו · רבי יהושע אומר וכי איזו היא מדה מרובה מדת הטובה או מדת הפורענות הוי אומר מדה טובה מרובה · ומה אם מדת הפורענות שהיא מעוטה נמשכו בה הבנים *אחר האבות · מדה הטובה שהיא מרובה אינו דין שימשכו בה האבות אחר הבנים לחיי העולם הבא · וכן הוא אומר ובניהם יראו ושמחו וגו' מלמד שהקב"ה מקרבן אלו אצל אלו אבות אצל הבנים ואם היו האבות רשעים והבנים צדיקים מקו"ב האבות למחיצתן של צדיקים וכן הוא אומר (משלי ג) כי את אשר יאהב ה' יוכיח וגו' ר"ל שהוא מרצה הבן הצדיק על אביו הרשע ומביאתו אצלו לחיי העולם הבא · רבי חנניה אומר הרי הוא אומר (דברים כב) כי יקרא קן צפור לפניך וגו' וכי מי הם גדולים רחמי הבריות או רחמי מי שאמר והיה העולם · ומה אם הבריות שרחמיהן מעוטין *נצטוו שאם יקחו את הבנים ישלחו את האם חפשית · הקב"ה שרחמיו מרובין על אחת כמה וכמה · כי בזכותם ישלח את האבות חפשית מדינה של גיהנם :

נקברך ולא הבוא לגיהנם : וקטנים באסיפתן במתים בעון אבותם ויש להם צער לאבותם ונחשב להם לכפרה : וכי פרי כלומר פירות דעלמא בתמיה אלא בניו ובנותיו הם פריו ומיתתם הסיר חטאת אבותם : אחר האבות ומתים בעונם : נצטוו שיהיה להם רחמנות ועל ידי לקיחת הבנים נגאלה האם : כי בזכותם של בניהם וכו' :

לאותו צדיק רבי אלעזר בר' שמעון: אסמכוה לרבי שיהיו קורין אותו רבי ונתן לו סמיכות כדי שיתקנא ויעסוק בנו על תלמוד תורה : ופרס ליה סודרא טלית על ראשו כמו הרבנים : כל יומא כל היום בשביה לומד אמר אותו הבן לקרייתי אנא איזיל לעירי אני חפץ לילך : אמר ליה רבי שמעון להבן תהיה תלמיד חכם אני עושה

החלק השני

בדברים שמצווה לעשות לבן חברו ויש בו שלשה פרקים :

פת פרק ראשון המלמד לבן חברו תורה הרי הוא כאלו עשאו · כדגרסינן במסכת סנהדרין פרק כ"ג דף י"ד אמר רבי יוחנן כל המלמד לבן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו שנאמר (במדבר ג) אלה תולדות אהרן ומשה וכתיב (שם) ואלה שמות בני אהרן הבכור נדב ואביהוא אלא אהרן ילד ומשה לימד לפיכך נקראו על שמו · וגרסינן נמי בפרק חלק דף צ"ט אמר רשב"ל כל המלמד בן חברו תורה כאלו עשאו שנאמר (בראשית יב) ואת הנפש אשר עשו בחרן ומתרגמינן וית נפשתא דשעבידו לאורייתא בחרן · וגרסינן בבבא מציעא פרק השוכר את הפועלים דף פ"ה איקלע רבי לאתריה דרבי אלעזר ברבי שמעון אמר ליה יש לו בן *לאותו צדיק אמרו לו יש לו בן וכל זונה שנשכרת בארבעה שוכרתו בשמונה (פירוש מפני יופיו) אתיוה אמר ליה הדר בך הדר ביה *אסמכוה לרבי ואשלמיה (פירוש מסרו לר"ש ל. מדו תורה) לרבי שמעון בן איסי בן לקוניא אחוה דאימיה אגמריה אורייתא *ופרס ליה סודרא ארישיה ואסמכיה ברבי · כל יומא הוה קאמר לקרייתי אנא איזיל (פירוש לעירי) *אמר ליה חכים עבדו יתך וגולתא דדהבא פרסו

האבן גזאגט עס איז גרעסר די הצלה וואס די קינדר זיינן מציל זייערע פאטרים מער ווי די הצלה וואס די פאטרים זיינן מציל זייערע קינדר· דען די פאטרים זיינן מציל זייערע קינדר נאר פון די יסורים וואס אויף דר וועלט איז אליין אונ קענן זייא געבן עשירות אונ קענן זייא געבן כח אונ קענן זיי געבן דאס לעבן פון דר וועלט · אבר ליום הדין קענן זייא ניט מציל זיין זייערע קינדר פון דר שטראף פון דעם גיהנם וויא אין פסוק שטייט דאס גאט זאגט פון כיין האנט קען קיינער ניט מציל זיין · אברהם קען ניט מציל זיין זיין זון ישמעאל פון גיהנם אונ יצחק קען ניט מציל זיין זיין זון עשו · אבר דיא קינדר קענן יוא מציל זיין זייערע פאטרים פון דר שטראף פון דעם גיהנם סיי גרויסע קינדר אונ סייא קליינע קינדר · דהיינו גרויסע קינדר זיינן מציל זייערע פאטרים פון דעם גיהנם דורך זייערע גוטע מעשים · אונ קליינע קינדר זיינן מציל זייערע פאטרים ווען זיי שטארבן קליינר הייד קומן זיי אב מיט דעם צער אויף דר וועלט אונ ליידן ניט קיין גיהנם וויא אין פסוק שטייט דרום מיט דעם וועט ווערן פר געבן די זינד פון יעקב אונ דס איז די פרוכט וואס זיין זינד זאל ווערן אפ גטאן דורך דעם די פרוכט מיינט מען די קינדר וואס דורך זייער שטארבן ווערט אפ גטאן זיינע זינד : רבי יהושע אומר רבי יהושע זאגט די גוטע מדה איז דאך תמיד בעסר פון דר בייזר מדה · נוא ווען מיר זעהן בייא בייז ווערין דיא קינדר גיצויגן נאך זייער פאטר אונ שטארבן איבר זייערע זינד · איז שוין אין כל שכן דס די פאטרים ווערן גצויגן נאך זייערע קינדר לחיי עולם הבא אונ ווערן דורך זיי ניצול פון דעם גיהנם אונ אזו שטייט אויך אין פסוק אונ זייערע קינדר וועלין זעהן דאס זייער פאטרים קומן צו זייא אונ וועלין זיך פרייען · דאס לערינט אונז דאס גאט ברייננט אויף יענר וועלט די פאטרים צו די קינדר אונ ווען די פטרים זיינן גיוועזן רשעים אונ די קינדר זיינן גוועזן צדיקים אזו ברייננט גאט די פאטרים אין די מחיצה פון די קינדר די צדיקים · אונ אויך זאגט דר פסוק וועמען גאט האט ליב דעם שטראפט ער אונ באווילינט אים ווייא איין פאטר באווילינט זיין זון · דאש מיינט מען דאס גאט באווילינט דעם זון וואס איז איין צדיק אונ ברייננט אפילו איין רשע צו דעם זון דעם צדיק לחיי עולם הבא · רבי חנניה זאגט עס שטייט אין פסוק · ווען עס וועט טרעפן פר דיר איין פויגל נעסט אזו זאלסטו די מוטר אוועק שיקן אונ די קינדר זאלסטו דיר נעמן · אונ דאס רחמנות פון גאט איז דאך פיל מער פון דעם רחמנות פון מענטשן · אונ ווען דיא מענטשין וואס זייער רחמנות איז ווייניג זיינן זייא גיבאטין גוואורן ווען זייא וועלן די קינדר נעמן זאלן זייא די מוטר פרייא שיקן · מכל שכן שוין דאס רחמנות פון גאט איז דאך פיל איז שוין איין פשיטא דאס דורך דעם וואס די קינדר ווערין צו גנומן בפרייעט ער דיא פאטרים פון שטראף פון דעם גיהנם :

פת המלמד לבן חברו תורה דער וואס לערינט מיט זיין חברש זון תורה איז גלייך וויא ער האט אים בשאפן · וויא מיר לערנען אין מסכת סנהדרין רבי יוחנן זאגט דר וואס לערינט מיט זיין חברש זון תורה רעכינט דער פסוק אויף אים גלייך וויא ער האט אים גוואונען דען אזו שטייט אין פסוק דאס זיינען דיא קינדר פון אהרן אונ משה · אונ עס שטייט דער נאך אונ דאס זיינען דיא נעמן פון דיא קינדער פון אהרן דער עלסטער זון האט גיהייסן נדב אונ דר אנדרער אביהוא האט דאך זייא אהרן גיוואונען · אונ וייל משה האט מיט זייא תורה גילערינט ווערין זייא אויך אן גירופין אויף זיין נאמען · אויך לערנען מיר אין פרק חלק רבי שמעון בן לקיש זאגט דר וואס לערינט מיט זיין חברש זון תורה איז גלייך וויא ער האט אים בשאפין דען עס שטייט אין פסוק בייא אברהם · אונ דיא נפשות וואס זייא האבין בשאפין אין חרן מאכט דרויף דער תרגום אונ דיא נפשות וואס זייא האבן צוא גיצויגין צו דער תורה אין חרן · זעהן מיר דאס דער פסוק רעכינט עס גלייך וויא זייא האבין זייא בשאפין · אויך לערנן מיר אין בבא מציעא רבי איז גיקומן אין דער שטאט וואו רבי אליעזר ברבי שמעון האט גוואונט · האט ער גיפרעגט דיא שטאט לייט איז גיבליבין איין זון צוא דעם דאזיגין צדיק · האבן זיי גיזאגט צו אים עס איז גבליבין · אונ איטליכע זונה וואס ווערט פאר דונגען פאר פיר גילדן דינגט זיא אים פאר אכט גילדן ער זאל ליגן מיט איר וייל ער איז זייער שיין האט רבי גיהייסן ברייננן אים פר זיך אונ האט אים גיזאגט טוא תשובה האט ער תשובה גיטאן אונ רבי האט אים מסמיך גיוועזן מען זאל אים רופין רבי אונ האט מוסר גיוועזן צוא רבי שמעון בן איסי בן לקוניא זיין מוטרש ברודר · האט ער מיט אים תורה גילערינט אונ האט אים איין טלית פאר שפרייט אויף זיין קאפ וויא דיא רבנים גייען אונ ער האט אים אויך געמאכט פאר איין רבי כדי ער זאל בגערין צוא לערנן · אונ פון דעסט וועגין פלעגט ער אלע טאג זאגין איך וויל גיין אין מיין שטאט אריין האט רבי שמעון גיזאגט צוא אים מען האט דיך גימאכט פאר איין תלמיד חכם אונ איין גאלדענע קלייד האט מען פר שפרייט אויף דיר אונ מען רופט דיך רבי · אונ דוא זאגסט איך וויל גיין

אין

אוהך וגולתא דדהבא מלבוש של זהב אפירוש עליך : ולוקח נפשות המלמד תורה קנאו לבן : שמקפת את בניו לשון מכה והכג שהיה רגיל לומר תקפת את בני כשהכהו : ולמה ליה לרבי כולי האי לחזור על בני אחרים לשאול אם יש לו בן : אם תשוב ישראל למוטב : ואשיבך אלי : לפני תעמוד הכניה אמר הקב"ה אמר לו שתעמוד ותתקיים לפניו אם תוכל להשיבם : יקר מזולל תלמיד חכם מעם הארץ אז כפי תהיה יהיה לך רשות לבטל גזירתי : המונע הלכה מללמדו : לאום הם הילדים מקללין אותו : נשקו הזיין בגר בבירור כתורה דאם לא כן פן יאנף יקלוף הקב"ה : ומרוה מי שמרוה מבטיע תלמידיו בדבר הלכה בעולם הזה גם הוא יורה לעולם הבא :

עלך ורבי קרו לך ואת אמרת לקרייתי אנא איזיל אמר ליה מומא עזובה דא (פירוש כשבועה כנתתי זאת ולא אומר יותר) כי גדל אתא יתיב במתיבתא שמעיה רבי לקליה אמר האי קלא דמיא לקלא דרבי אלעזר ברבי שמעון אמר ליה בריה הוא קרי עליה (משלי יא) פרי צדיק עץ חיים זה רבי יוסי ברבי אלעזר ברבי שמעון *ולוקח נפשות חכם זה רבי שמעון בן איסי בן לקוניא כי נח נפשיה אמטוייה למערתא דאבוה הוה הדרא עכנא למערתא (פירוש נחש) אמרי עכנא עכנא פתח פיך ויכנס בן אצל אביו לא פתחא להו כסבורים העם לומר שזה גדול מזה יצתה בת קול ואמרה לא שזה גדול מזה אלא שזה היה בצער מערה וזה לא היה בצער מערה · כדגרסינן בשבת דף ל"ג רבי אלעזר ברבי שמעון ורשב"י שהיו טמונים במערה שלש עשרה שנים בימי הגזרה איקלע ר' לאתריה דר"ט אמר ליה יש בן לאותו צדיק שהיה *מקפח את בניו אמרו בן אין לו בן בת יש לו וכל זונה שנשכרת בארבעה שוכרתו בשמונה אתיוה לקמיה אמר לו אי הדרת בך יהיבנא לך ברתיה הדר ביה איכא דאמרי נסבה וגרשה ואיכא דאמרי לא נסבה כלל שלא יאמרו בשביל זה חזר · *ורבי מאי כולי האי דא"ר יהודה אמר רב ואמרי לה אמר רבי חייא בר אבא ואמרי לה א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל המלמד בן חברו תורה זוכה ויושב בישיבה של מעלה שנאמר (ירמיה טו) כה אמר ה' *אם תשוב ואשיבך לפני תעמוד · וכל המלמד את בן עם הארץ תורה אפילו הקדוש ברוך הוא גוזר גזרה מבטלה בשבילו שנאמר (שם) ואם תוציא *יקר מזולל כפי תהיה · וגרסינן בפרק חלק דף צ"א אמר רב יהודה אמר רב כל *המונע הלכה מפי תלמיד כאלו גוזלו מנחלת אבותיו שנאמר (דברים לג) תורה צוה לנו משה מורשה וגו' מורשה היא לכל ישראל מששת ימי בראשית · אמר רב יהודה אמר רב כל המונע הלכה מפי תלמיד אפילו עוברין שבמעי אמן מקללין אותו שנאמר (משלי יא) מונע בר יקבוהו לאום ולאום מלאום יאמץ · ואין בר אלא תורה שנאמר (תהלים ב) *נשקו בר פן יאנף וגו' · עולא ברבי ישמעאל אמר מנקבין אותו ככברה נאמר כאן יקבוהו ונאמר להלן (מלכים ב יב) ויקוב חור בדלתו אביי אמר כאיבלא דקצרי (פירוש כלי של כובסין שהוא מנוקב) ואם מלמדו מה שכרו אמר רב ששת זוכה לברכות שנאמרו ליוסף שנאמר (משלי יא) וברכה לראש משביר ואין משביר אלא יוסף שנאמר ויוסף הוא המשביר · אמר רב ששת כל המלמד תורה בעולם הזה זוכה ומלמדה בעולם הבא שנאמר *ומרוה גם הוא יורה · למדנו מכל זה שכר המלמד לבן חברו תורה גדול שכרו בעולם הזה וגם לעולם הבא :

אין מיין שטאט · האט דר זון רבי אליעזר גזאגט צו רבי שמעון דא שווער איך דאס איך אל די רייד פר לאזין אונ מער ניט זאגין · אז ער איז גרויס גיווארין האט ער זיך גיזעצט אין דער ישיבה צוא לערנען · האט רבי גיהערט זיין קול · האט ער גיזאגט דאס קול איז גלייך גצום קול פון רבי אליעזר ברבי שמעון · האבין דיא לייט גיזאגט צו רבי דאס איז זיין זון · האט רבי גילייענט צויף אים דעם פסוק׳ די פרוכט פון דעם צדיק איז איין בוים פון לעבין דאש איז רבי יוסי דער זון פון רבי אליעזר ברבי שמעון׳ אונ דער וואס קויפט נפשות איז איין חכם דאס איז רבי שמעון בן איסי בן לקוניא וואש ער האט מיט אים תורה גילערינט האט ער אים דער מיט גיקויפט·אז דער רבי יוסי בן רבי אליעזר איז גישטארבין האבין זייא אים גבראכט צום הייל וואו זיין פאטר אונ רבי שמעון בן יוחאי איז גילעגן׳ האט איין שלאנג ארום גרינגילט דיא הייל אונ האט איר ווידיל גיהאלטין אין איר מויל · האבין זייא גזאגט צו דר שלאנג עפין דיין מויל אונ לאז ארייין גיין דער זון צו זיין פאטר · האט די שלאנג ניט גיוואלט עפענן איר מויל · האבין די לייט גימיינט ווייל דער פאטר איז גרעשער אין תורה וויא דער זון דרום וויל דיא שלאנג אים ניט ארייין לאזין צום פאטער · איז ארויש גיגאנגען איין בת קול אונ האט גיזאגט ניט ווייל דער פאטער איז גרעשער וויא דער זון וויל מען אים ניט ארייין לאזין · נאר ווייל דער פאטער איז גיזעסין לאנג אין איין הייל אונ האט גילערינט מיט צער · אונ דר זון האט ניט גיהאט דעם צער אין הייל׳וויא מיר לערנען אין מסכת שבת דאש רבי אליעזר ברבי שמעון אונ זיין פאטר רבי שמעון בן יוחאי זיינען בהאלטין גיוועזן דרייא צעהן יאר אין איין הייל אונ האבין דארטין תורה גילערינט אין דער צייט וואש דער מלך האט גוזר גיוועזן אויף רבי שמעון מען זאל אים הרגנן · איין אנדערם מאל איז רבי גיקומען אין דער שטאט וואו רבי טרפון האט גיוואונט · האט ער גיפרעגט די שטאט לייט איז גבליבן איין זון צוא דעם דאזיגן צדיק וואש ער פלעגט שווערין ביא דעם לעבן פון זיינע קינדער · האבין זייא גיזאגט צו רבי קיין זון איז ניט גיבליבן צו אים נאר איין טאכטערש זון איז גיבליבין צוא אים אונ איטליכע זונה וואש זיא פאר דינגט זיך פאר פיר גילדן · דינגט זיא אים פאר אכט גילדן ווייל ער איז זייער שיין · האט רבי גיהייסן ברייננגען אים פאר זיך אונ האט גיזאגט צוא אים ווען דו וועסט תשובה טאן אונ וועסט תורה לערנן וועל איך דיר געבין מיין טאכטער · האט ער תשובה גיטאן אונ איז גיגאנגן תורה צוא לערנן · איין טייל זאגין ער האט דיא טאכטער פון רבי גינומען אונ האט איר גיגט אונ איין טייל זאגין ער האט זיא גאר ניט גינומען כדי מען זאל ניט זאגין דאס ער האט נאר תשובה גיטאן כדי צו נעמן די טאכטער פו רבי׳ פרעגט די גמרא וואררום האט זיך רבי בעמיהעט זייא צוא צו פירין צו דער תורה ענפערט דיא גמרא ווייל רב יהודה האט גיזאגט פון וועגין רב אונ איין טייל זאגן רבי חייא בר אבא האט גיזאגט פון וועגן רבי יוחנן אונ איין טייל זאגן רבי שמואל בר נחמני האט גיזאגט פון וועגן רבי יונתן דר וואש לערינט מיט זיין חברש זון תורה איז ער זוכה צוא זיצין אין דער ישיבה של מעלה דען אזו שטייט אין פסוק אזו זאגט גאט ווען דו וועשט מאכין די ישראל אום קערין צו מיר אונ צו מיין תורה · וועסטו שטיין אין הימעל פאר מיר · אונ ווער עס לערינט מיט איין זון פון איין עם הארץ תורה · אזו אפילו ווען גאט איז גוזר איין גזירה איז ער זיא מבטל פון זיינט וועגין דען אזו שטייט אין פסוק · ווען דוא וועסט אוים ציהן איין טייערע זאך פון איין וואלוועלע דאס הייסט איין זון פון איין עם הארץ מאכט ער איין תלמיד חכם וועסטו זיין וויא מיין מויל · צו בעפעהלען איבער מיינע בעפעהלע: וגרסינן אויך לערנן מיר אין פרק חלק רב יהודה זאגט פון וועגן רב ווער עס פאר מייד צו לערנן איין הלכה מיט איין תלמיד איז גלייך וויא ער רויבט פון אים פון זיין פאטערס ירושה וויא עס שטייט אין פסוק תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב דאס איז טייטש משה האט אונז גיבאטין די תורה זי איז איין ירושה צום איין זאמלונג פון יעקב פון ששת ימי בראשית אויך האט רב יהודה גיזאגט פון רב ווער עס פר מייד איין הלכה פון איין תלמיד פלוכען אים דיא קינדער וואש זיינען אין מוטערס לייב וויא עס שטייט אין פסוק מונע בר יקבוהו לאום ווער עס האלט אפ דיא תורה · דען בר איז טייטש תורה ווי עס שטייט אין תהלים נשקו בר וואפנט אייך מיט דר תורה׳ שילטען אים דיא קינדער אין מוטערם בויך דען לאום אי קינדער וויא עס שטייט אין פסוק ביי רבקה מיט איהרע טראגענדיגע קינדר ולאום מלאום יאמץ אונ איין קינד וואס אין דיין בויך איז וועט זיך שטארקין מער פון אנדערין קינד · עולא זאגט ער איז ווערט מען זאל אים לעכרין וויא איין זיפ דען עס שטייט אין פסוק יקבוהו דאס איז טייטש לעכערין אזו וויא עס שטייט ויקוב חור בדלתו אונ ער האט גילעכערט איין לאך אין דער טיר · אביי זאגט ער איז ווערט צו גילעכערט ווערין וויא דיא כלי פון די וועשר וואס איז פול מיט לעכר · אונ ווען ער לערינט מיט תלמידים וואס פאר איין שכר האט ער · זאגט רב ששת ער איז זוכה צו די ברכות וואס זיינען גיזאגט גיווארין צו יוסף וויא אין פסוק שטייט ער וועט האבין דיא ברכות וואס זיינן גיזאגט גיווארין אויף דעם קאפ פון דעם שפייזר דאס איז יוסף וויא אין פסוק שטייט אונ יוסף איז דער שפייזר · רב ששת זאגט ווער עס לערינט תורה מיט לייטן אויף דר וועלט איז ער זוכה צו לערנען מיט לייטין אויף יענר וועלט דען אזו שטייט אין פסוק אונ ווער עס זעטיגט אן לייטין מיט תורה אויף דער וועלט וועט ער אויך זאט זיין פון דער תורה אויף יענר וועלט פון דעם אלימען לערנן מיר אפ דאס דר וואס לערינט מיט זיין חברש זון

פרק ב נר ג כלל ב חלק ב

פט פרק שני

מי שהוא מלמד תלמידים גדולים או קטנים לא יכוף אותם תמיד בשוטים וביסורין של דברים קשים אלא פעמים יכוף ופעמים *יגזים ופעמים יפייסם כפי טבע התלמידים וכפי השעה ועכ"ז לעולם יטיל אדם פחדו עליהם כפי שהיו רבותינו נוהגים · כמו שמצינו שצוה רבינו הקדוש לרבן גמליאל בנו ואמר ליה זרוק מרה בתלמידים כדגרסינן בכתובות פרק הנושא דף ק"ג וגרסינן בפרק במה מדליקין דף ל' אמר רב כל ת"ח שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר תכוינה וגו' כדאיתא למעלה בנר ב' כלל ח' ח"א פ"ב · וגרסינן במסכת סוטה פרק עגלה ערופה דף מ"ז לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת לא כאלישע שדחפו לגיחזי בשתי ידיו · אלישע מאי היא דכתיב (מלכים ב ה) ויאמר נעמן הואל וקח ככרים כסף וכתיב ויאמר אליו לא לבי הלך כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך · וכתיב העת לקחת את הכסף ולקחת בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות *מי שקיל כולי האי כסף ובגדים הוא דשקיל · אמר רבי יצחק באותה שעה היה אלישע עוסק *בשמונה שרצים בא ועמד לפניו אמר ליה רשע *הגיע העת שאתה מבקש ליטול שכר ח' שרצים · וצרעת נעמן תדבק בך (שם) וארבעה אנשים היו מצורעים אמר רבי יוחנן זה גיחזי ושלשת בניו כתיב (שם) וילך אלישע דמשק להיכן הלך אמר ר' יונתן שהלך להחזיר לגיחזי בתשובה ולא חזר אמר לו חזור בך אמר ליה כך מקובלני ממך כל שחטא והחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה · מאי עבד איכא דאמרי אבן שואבת (אבן שמגביה המתכת ומעמידו באויר) תלה ליה לחטאת ירבעם והעמידה בין ארץ לשמים · ואיכא דאמרי שם חקק על שפתה והיתה אומרת אנכי ולא יהיה לך · ואיכא דאמרי *רבנן דחה מקמיה שלא יעסקו בתורה *דכתיב (שם ו) ויאמרו בני הנביאים אל אלישע הנה נא המקום אשר אנחנו יושבים לפניך *צר מכלל דעד השתא לא הוי דחיק · תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר *יצר *תינוק *ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת :

יגזים יאיים ויפחיד מלבושם וי"מ מלשון גוזמא כמו עביד איניש דגזים ולא עביד פירוש עצמו כאלו רוצה ללקות ולא ילקה : **מי שקיל** כולי האי בהאי קרא כתיבי שמונה דברים כסף ובגדים וצאן ובקר ועבדים ושפחות וזיתים וכרמים: כסף ובגדים הוא דשקיל דכתיב ויצר ככרים כסף בשני חריטים ושתי חליפות בגדים : **בשמונה שרצים** בפרק ח' שרצים במסכת שבת : **הגיע עת** ליטול שכר תורתך בעולם הזה : **רבנן** מנע דוחה היה את התלמידים מלפני אלישע כשהיה משמש לפניו: **דכתיב** לאחר שפירש ממנו: **המקום** אשר אנחנו יושבים בית המדרש של רבינו : **צר** ממנו שניתוספו התלמידים שהיה גיחזי דוחה אותם : **יצר** כל תשמיש תקרבנו בימין שלא יקוץ בפריה ורביה וכן תינוק פן יברח ויאבד את עצמו ואשה אף היא דעתה קלה ואם ידחנה תצא לתרבות רעה :

סך מקרי דרדקי מנין התינוקות הראוין למלמד אחד: ומסייעינן ליה ממתא בני עירו של

צ פרק שלישי

כל קהל וקהל מצווים להעמיד ביניהם מלמדי תינוקות כדי שיוכלו להשתדל עמהם וללמוד כפי צרכם ובזה דברו רבותינו כדגרסינן בב"ב פרק לא יחפור דף כ"א אמר רבא *סך מקרי דרדקי עשרין וחמשא ינוקי ואי איכא חמשין מותבינן תרי ואי איכא ארבעין מותבינן ריש דוכנא (פירוש אחד שומע עם התינוקות מן המלמד וחוזר ומגירו כפי התינוקות) *ומסייעינן ליה ממתא ואמר רבה האי מקרי דרדקי דגרים לינוקי ואיכא

זון תורה איז זיין שכר גרויס אויף דר וועלט אונ אויך אויף יענר וועלט :

פט מי שהוא מלמד ווער עס לערינט מיט קינדער זייא מיט גרוישע אדער מיט קליינע זאל ער זייא ניט נייטין אלע צייט מיט ריטער אונ מיט שווערע שטראפונג נייערט אמאל זאל ער זייא נייטין אונ אמאל זאל ער זייא שרעקען דאס ער וויל זייא שלאגין אונ אמאל זאל ער זיי איין בעטין מיט גוטע רייד זייא זאלין וועלין לערנען · נאך דעם נאטור פון דיא תלמידים אונ וויא עס פאסט צו דער צייט · אונ דאך זאל ער אלע צייט זעהן דס די תלמידים זאלן פר אים מורא האבן וויא מיר גיפינן אין מסכת כתובות דס רבינו הקדוש האט צואה גילאזין זיין זון רבן גמליאל דאס ער זאל ווארפין איין שרעק אויף דיא תלמידים · אויך לערנען מיר אין פרק במה מדליקין דאס רב זאגט דר תלמיד וואס זיצט פר זיין רבי אונ לערינט אונ זייני ליפין ציטרין ניט פון שרעק דארפין זיי פר ברענט ווערין · וויא מיר האבין אויבין גישריבין אין סימן ס"ז : וגרסינן בסוטה אויך לערנען מיר אין דער מסכת סוטה אייביג זאל די לינקע האנד דעם תלמיד אפשטויסין אונ די רעכטע האנד זאל אים מקרב זיין כלומר ער זאל אים ניט צוא פיל צו לאזין צו זיך אונ אויך ניט צו פיל דער ווייטערן פון זיך ניט אזו וויא אלישע הנביא האט אוועק גישטויסין זיין תלמיד גיחזי מיט זיינע ביידע הענט וויא דער פסוק זאגט · אונ אזו האט אלישע גזאגט צו גיחזי איז דען היינט דיא צייט צו נעמן זילבער אונ קליידער אונ איילבערט בוימר אונ וויין גערטנער אונ שאף אונ רינדר אונ קנעכט אונ דינשטין · פרעגט דיא גמרא האט דען גיחזי נאר אזו פיל זאכן גינומען · ער האט דאך נאר גינומען צווייא צענטנר זילבר אונ איין פאר קליידר · זאגט רבי יצחק אין דר צייט האט אלישע עוסק גיוועזן אין פרק שמונה שרצים וואס אין דר מסכת שבת שטייט · איז גחזי גיקומען אונ האט זיך גישטעלט פאר אלישע · האט אלישע גיזאגט צוא אים רשע איז דען היינט גיקומען דיא צייט וואס דוא בגערישט צו נעמן דעם שכר פון דער תורה וואס דוא האסט גילערינט אין פרק שמונה שרצים אונ פר לאנגסט דער פר די אכט זאכין וואס דר פסוק רעכינט · נאר אבר קרעץ פון נעמן וועט זיך בהעפטין אין דיר · אונ דאס שטייט אין פסוק אונ פיר מאנען זיינען גיוועזן מצורעים אונ זיינען גיזעסין בייא דעם טויער פון דער שטאט שומרון · זאגט רבי יוחנן דאס איז גיוועזן גיחזי מיט זיינע דרייא זין דען איין מצורע טאר ניט וואוינען אין שטאט · אויך שטייט אין פסוק אונ אלישע הנביא איז גיגאנגען קיין דמשק · זאגט רבי יונתן ער איז גיגאנגען אהין ער זאל גיחזי מחזיר בתשובה זיין אונ ער האט ניט גיוואלט חוזר זיין · דען ער האט גיזאגט צוא אלישע איך האב גילערינט פון דיר ווער עס זינדיגט אונ מאכט לייטין אויך זינדיגען דעם לאזט מען ניט פון הימל ער זאל תשובה טאן · פרעגט דיא גמרא וואס האט גיחזי דען גטאן · איין טייל זאגין ער האט איין מאגנעט אויף גהאנגען איבר די גאלדנע קעלבער וואס ירבעם בן נבט האט גישטעלט אונ דער מאגנעט האט זייא אויף גיהויבין אין דער הויך דאס זייא זיינען גיבליבין צווישין הימעל אונ ערד · דעריבער האבין זייא אלע לייט כבוד אפ גיגעבין · אונ איין טייל זאגין ער האט אויס גיקריצט איין שם אויף דיא ליפין פון דיא קעלבער אונ זייא האבין דורך דעם גיקענט ריידין אונ האבין גיזאגט אנכי ה' אלהיך אונ לא יהיה לך אלהים אחרים · אונ דורך דעם האט ער גימאכט פיל לייטין זינדיגען · אונ איין טייל זאגין ער האט די רבנים אפ גישטויסין פון אלישע אונ האט גימאכט דאס פיל לייט האבין קיין תורה גילערינט · דען עס שטייט ווי גיחזי איז אוועק פון אלישע זיינען גיקומען דיא תלמידים אונ האבין גיזאגט צוא אים נון דאס ארט וואס מיר זיצין אונ לערנן פאר דיר איז צו אייננ פאר אונז ווייל פיל תלמידים זיינן צוא גיקומען · אבר פריער כל זמן גיחזי איז גוועזן איז ניט איינג גיוועזן דען ער האט אפ גישטויסין די תלמידים פון צו קומען לערנען בייא אלישע · תניא מיר האבין גילערינט רבי שמעון בן אלעזר זאגט · דעם יצר הרע אונ איין קינד אונ איין אשה זאל זייא די לינקע האנד אפ שטויסן אונ מען זאל זיי ניט לאזין אז זיי זאלן ניט ארויס גיין לתרבות רעה אונ מיט דער רעכטער האנט זאל ער זיי ווידער מקרב זיין :

צ כל קהל איטליכש קהל זיינען גיבאטין צוא שטעלין צווישין זיך מלמדים דס זיי זאלן קענן עוסק זיין מיט דיא קינדר אונ לערנען מיט זיי וויא זייא באדארפין אונ אונזערע חכמים האבן דעריבר גירעט וויא מיר לערנן אין בבא בתרא אין פרק לא יחפור · רבא זאגט די צאל פון די קינדר וואס איין מלמד זאל האבין צו לערנען איז פינף אונ צוואנציג · אונ ווען פופציג קינדער זיינען אין איין שטאט זאל מען זעצין צווייא מלמדים · אונ ווען פערציג קינדער זיינען אין איין שטאט זאל מען זעצין איין בהעלפר בייא דעם מלמד דאס ער זאל איבער לערנען מיט דיא קינדר דאס וואס דער רבי האט מיט זייא גלערינט · נאך זאגט רבא ווען עס איז דא אין איין שטאט א מלמד וואס לערינט מיט דיא קינדר אונ עס איז דא נאך איינער וואס לערינט מער מיט דיא קינדער · זעצט מען דעם ערשטין ניט אפ דען וויא ער ווערט בלייבין איין מלמד אין שטאט וועט ער אנהייבין שוואך

פרק ג נר ג כלל ב חלק ב

אחרינא דגריס טפי מיניה לא מסלקינן ליה מ"ט *דלמא אתי לאתרשולי רב דימי מנהרדעא אמר *כל שכן דגריס טפי דאמר מר קנאת סופרים תרבה חכמה ואמר רבא הני מקרי דרדקי חד *גריס ולא דייק וחד דייק ולא גריס מותבינן דגריס ולא דייק מאי טעמא שבשתא ממילא נפקא · רב דימי מנהרדעא אמר מותבינן דדייק ולא גריס דשבשתא כיון דעאל עאל דכתיב (מלכים א יא) כי ששה חדשים ישב שם יואב וכל ישראל עד הכרית כל זכר באדום · כי אתא לקמיה דדוד אמר ליה מ"ט עבדת הכי אמר ליה דכתיב (שמות יז) תמחה *את זכר עמלק *א"ל והא אנן זכר קרינן א"ל אנן זכר אקרינן אתא שייליה לרביה אמר ליה היכא אקרינן אמר ליה זכר עמלק · *שקל ספסרא בעי למקטליה אמר ליה אמאי אמר ליה דכתיב (ירמיה מח) ארור עושה מלאכת ה' רמיה אמר ליה שבקיה להההוא גברא וליקום בארור אמר ליה כתיב (שם) וארור מונע חרבו מדם וקטליה · ומאד יזהרו ללמוד התינוקות שבהבל פיהם מתקיים העולם כדגרסינן במסכת שבת פרק כל כתבי דף קי"ט אמר רשב"ל משום ר' יהודה הנשיא אין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן אמר ליה רב פפא לאביי דידי ודידך מאי א"ל אינו דומה הבל פה שיש בו חטא להבל פה שאין בו חטא · ואמר רשב"ל משום ר' יהודה נשיאה כך מקובלני מאבותי שאין מבטלין תינוקות של בית רבן ואפי' לבנין בהמ"ק · ואמר ר"ש בן לקיש כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחריבין אותה רבינא אמר מחרימין אותה ואמרינן התם אמר רב המנונא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שבטלו בה תינוקות של בית רבן שנאמר (ירמיה ו) *שפוך על עולל מחוץ מה טעם שפוך משום דעולל מחוץ · והמלמדים אם עוסקים עמהם לש"ש שכרם גדול כדגרסינן פ' סדר תעניות אלו דף כ"ד רבא גזר תעניתא *נחית קמיה שליהא דצבורא אמר משיב הרוח נשב זיקא אמר מוריד הגשם אתא מטרא א"ל מאי עובדיך א"ל מקרי ינוקי אנא ומקרינא לבני עניי כבני עשירי וכל דלא אפשר ליה לא שקילנא מיניה מידי ואית לי *פירא דכוורי *וכל מאן דפשע בינוקי *משחידנא בכוורי ומשתדלא ליה · וגרסינן בפ"ק דבתרא דף ח' (דניאל יב) ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד אלו *מלמדי תינוקות כגון מאן אמר רב כגון רב שמואל בר שילת רב אשכחיה לשמואל בר שילת דהוה קאי בגינתיה א"ל *שבקתיה להימנותך אמר ליה הא תריסר שנין דלא חזינא ליה והשתא נמי

במלמד נותנים שכר לריש דוכתא : דילמא אתי לאתרשולי יתפאר בלבו שאין כמוהו ויתרשל מן התינוקות ולא יירא שמא יסלקוהו : כל שכן כשחביריהו יתן לב להיות לומד יפה שדואג מקנאת חבירו שסלקוהו מפניו שיביישו בבני העיר : גריס ולא דייק שלומד הרבה ולא דייק בלימוד התינוקות שלא ישתבשו : מאי טעמא עבדת הכי שלא הרגת את הנקבות : את זכר עמלק הזכרים ולא הנקבות· זכר בקמ"ץ : אמר ליה דוד והא אנן זכר קרינן בסגו"ל זכרון של עמלק שלא יזכרו לומר זה מן עמלק וכולם תהרגו אף הנקבות: אמר ליה יואב לדוד רבי למד עמי זכר בקמ"ץ : שקל דוד ספסירא חרב למקטל לרביה של יואב על שלמד עמו ברמיה שלא דקדק יפה ואם דקדק לא פרשו יפה לתלמידיו שלא יטעו : שפוך על עולל רישיה דקרא ואת חמת ה' נלאיתי הכיל בפוך החמה בנקמה בבביל שעולל בחוץ ובטלין מבית רבן : נחית קמיה לפני התיבה : פירא דכוורי מחילות של דגים גומות שיש בו מים ודגים : כל מאן דפשע בינוקא מי שהיה פושע דלא בעי מיקרי שהתינוק לא רצה ללמוד : משחידנא ליה נחתי לו שוחד הדגים : מלמדי תינוקות מצדיקי רבים הן מלמדים המחנכין אותם בדרך טובה ובתרבוה וזה עיקר הלימוד: שבקתיה להימנותך שהיית רגיל ללמדם באמונה ולישב על גבם תמיד :

צוא לערנען אונ רב דימי פון נהרדעא זאגט מען זעצט יוא אפ דעם ערשטן מלמד דען דער אנדרער מלמד וועט גיוויס מעהר לערנען ווייל דורך דעם וואש מען נעמט זיך אן פר די וואש לערנען תורה אונ מען וויל מען זאל מעהר לערנען ווערט דיא חכמה גימערט : ואמר רבא אונ נאך האט רבא גיזאגט ווען צווייא מלמדים זיינען דא איינער לערינט פיל מיט די קינדער אבער ער לערינט ניט קלאר אונ גרונטיג אונ איינער לערינט קלאר אונ גרונטיג אבער ער לערינט ניט פיל זאל מען מאכן דעם פאר איין מלמד ווער עס לערינט פיל אונ ניט גרונטיג דען דיא גרייזען וואש קען קומען צום תלמיד פון דעם וואש מען האט מיט אים ניט גרונטיג גילערינט וועט אליין ארוים גיין ווען ער וועט זיך פיל אן לערנען · אונ רב דימי פון נהרדעא זאגט מען זעצט בעסער דעם מלמד וואס לערינט ווייניגער אונ גרונטיג דען איין גרייז וויא עס גייט נאר אריין בלייבט שוין אין אים · דען מיר גיפינען דאס יואב איז איבער אזו אזאך גישטרויכילט גיווארין דען עס שטייט אין פסוק דאס זעקס חדשים איז יואב מיט כל ישראל גזעסין אין לאנד אדום ביז ער האט פר שניטן אלע זכרים פון אדום אונ די נקבות האט ער איבער גילאזט · אונ וויא יואב איז גיקומען צוא דוד האט אים דוד גפרעגט ווארום האסטו נאר די זכרים ממית גיוועזן אונ ניט די נקבות אזו האט אים יואב גענטפערט עס שטייט אין פסוק תמחה זכר עמלק דס איז טייטש דיא זכרים פון עמלק · האט דוד גיזאגט צוא אים מיר לייענן דאך תמחה את זכר וואש דאש הייסט דאש גידעכעניש פון עמלק · האט יואב גיזאגט מיין רבי האט מיך גימאכט לערנען זכר מיט איין קמץ · האט דוד גילאזט רופין זיין רבי אונ האט אים גיפרעגט וויא האסטו גילערינט מיט יואב · האט ער גיזאגט איך האב מיט אים זכר גילערינט נאר איך האב ניט אכטונג גיגעבין וויא ער לייענט ווייל ער האט מיט זיינע תלמידים גילערינט ניט גרונטיג · האט דוד גינומען אשווערד אונ האט גיוואלט אים ממית זיין האט דער רבי אים גיפרעגט ווארום ווילסטו מיך ממית זיין האט דוד גיאגט עש שטייט אין פסוק פאר שאלטין זאל זיין דער וואס טוט די מלאכה פון גאט מיט פאלשקייט אונ דוא האשט פאלש גיטאן וואש דוא האסט ניט גוט אכטונג גיגעבן אויף די תלמידים · האט דר רבי אים גיזאגט לאז דעם מענטשין בלייבין ביא דער פלוכונג פון פסוק אבער פאר וואס ווילסטו אים טייטין · האט דוד גיזאגט צו אים עס שטייט ווייטר אין פסיק אונ פאר שאלטין זאל זיין דער וואס פאר מייד זיין שווערד פון צוא ממית זיין אזו איין מענטשין וואס טוט דיא מלאכה פון גאט מיט פאלשקייט · אונ דרום האט אים דוד ממית גיוועזן : ומאוד יזהרו ללמוד התינוקות אונ מען זאל זייער נזהר זיין דאס דיא קינדער זאלין לערנען דען דורך דעם הויך וואס גייט ארויס פון זייער מויל בשעת זייער לערנען האט דיא וועלט איין קיום

וויא מיר לערנען אין שבת רבי שמעון בן לקיש זאגט פון וועגין רבי יהודה הנשיא די וועלט האט מער קיין קיום ניט נאר דורך דעם הויך וואס גייט ארויס פון דעם מויל פון דיא קליינע קינדער בשעת אז זייא לערנען · האט רב פפא גיפרעגט צו אביי דר הויך וואש גייט ארויס דורך מיין לערנען אונ דורך דיין לערנען צי טוט ער אויך אזו גוט וויא דר הויך וואס גייט ארויס פון די קינדערס לערנן · האט אביי גיזאגט צוא אים עס איז ניט גלייך דער הויך וואס גייט ארויש פון איין מענטשין וואס האט שוין גיזינדיגט צו דעם הויך וואס גייט ארויס פון איין קליין קינד וואס האט נאך ניט גיזינדיגט · נאך האט גיזאגט רבי שמעון בן לקיש פון וועגין רבי יהודה הנשיא מיר האבין אזוא בקבלה פון מיינע עלטערין דאס מען איז ניט מבטל קליינע קינדער פון זייער לערנען אפילו צו בויען דעם בית המקדש · נאך האט גיזאגט רבי שמעון בן לקיש פון וועגין רבי יהודה הנשיא איטליכע שטאט וואס אין איר איז ניט דא אמלמד פר קליינע קינדער מאכט מען זיא חרוב · רבינא זאגט מען איז זיא מחרים · אויך זאגין מיר דארטן רב המנונא זאגט ירושלים איז מער ניט חרוב גיווארין נאר ווייל זיי האבן זייערע קינדר מבטל גיוועזן פון לערנען דען אזוא שטייט אין פסוק שפוך על עולל מחוץ דאס איז טייטש גאטס צארין איז ווארין פאר גאסין אויף ירושלים ווייל דיא יונגע קינדער זיינען גיוועזן אויף דער גאס אונ האבין ניט גילערינט והמלמדים אם עוסקים עמהם לשם שמים אונ ווען די מלמדים לערנען ערינסט מיט דיא קינדר לשם שמים איז זייער שכר גרויס וויא מיר לערנען אין פרק סדר תעניות אלו · רבא האט גוזר תענית גיוועזן ווייל קיין רעגין איז ניט גיגאנגען · איז איינער גיקומען צוא זיין דער שליח צבור אונ וויא ער האט גיזאגט משיב הרוח האט איין ווינט אן גהויבין צו וויען · אונ וויא ער האט גיזאגט מוריד הגשם האט איין רעגין אן גיהויבין צוא גיין · האט רבא אים גיפרעגט וואס איז דיין טאן וואס מען הערט צו באלד דיין תפלה · האט ער גיזאגט איך בין איין מלמד פון קינדער אונ לערן מיט דיא ארעמע קינדר גלייך וויא מיט די רייכעקינדר אונ וועלכר עס קען ניט צוא צאלין נעם איך פון אים גאר ניט אונ לערין מיט זיין קינד אום זיסט · אונ איך האב שאיווקעס מיט פיש אונ וועלכעס צווישין די קינדר עס וויל ניט לערנען בין איך אים משחד מיט פיש אונ רייד אים איין ביז ער לערינט : וגרסינן אויך לערנען מיר אין בבא בתרא עס שטייט אין פסיק אונ דיא וואס מאכין גירעכט לייטין דיא וועלין שיינען וויא דיא שטערין ביז אייביג אונ אייביג · דאס זיינען די מלמדים וואס לערנען ערינסט מיט דיא קינדער אונ פירען זייא צום גוטין · פרעגט די גמרא וויא ווער הייסט מען איין ערינסטער מלמד אונ פירן צו גוטין · זאגט רב וויא רב שמואל בר שילת · רב האט איין מאל אן גיטראפין צוא רב שמואל בר שילת דאס ער איז גישטאנען אין זיין גארטין

ידעתאי עליהו *ורבנן מאי אגרינהו אמר רבינא (שופטים ה) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו:

הכלל השלישי

להתפלל ויש בו ששה חלקים · חלק ראשון התפלות · חלק שני מקום התפלות · חלק שלישי הברכות · חלק רביעי הציצית · חלק חמישי התפילין · חלק ששי הספר תורה:

החלק הראשון התפלות ויש בו כ״ה פרקים:

צא פרק ראשון לעולם יהא אדם זריז ומהיר לקום בבוקר ממטתו בלי עצלות להודות לאל יתברך אשר עשה עמנו שהחזיר לו נשמתו אשר הפקיד בידו והצילו ממאורעות המזומנות *בשינה ומהפגעים המוכנים לבא בלילה יותר מביום *ושהחליף כחו ובזה תתחדש בלבו לבקרים אהבת הבורא יתברך *ואם יהא מנמנם בשינה ישים בלבו שאם יקראנו אדם להרויח אפילו זהב א״זד שישכים במהרה אף על פי *שיהיה מלוכלך בשינה · מה יש לו לעשות לעבודת מי שאמר והיה העולם · וגם ייחא ממה שאמרו רבותינו בפרק קמא דאבות רבי דוסא בן הרכינס אומר *שינה של שחרית *ויין של צהרים *ושיחת הילדים מוציאין את האדם מן העולם · ואז יקדים בלב שלם להשכים לעבודת הבורא לילך ולהתפלל וירבו ימיו · כדגרסינן בפרק קמא דברכות דף כ׳ אמרו ליה לרבי יוחנן איכא סבי בבבל תמה ואמר כתיב (דברים יא) למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה בארץ אין בחוצה לארץ לא לבסוף אמר להו מאי עבידתייהו אמרו ליה *מקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו דאמר להו ריב״ל לבריה אקדימו ואחשיכו לבי כנישתא כי היכי דתורכון חיי · אמר רבי אחא בר חנינא מאי קרא (משלי ח) אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי · וכתיב בתריה כי מוצאי מצא חיים וגו׳ ובקדימה הזאת היו מתפארים גדולי עולם שהיו עושין בבית המדרש · וגרסינן במסכת סוכה פרק הישן דף כ״ה ת״ר מעשה ברבי אליעזר ששבת בגליל העליון ושאלוהו שלשים הלכות בהלכות סוכה י״ח אמר להם שמעתי וי״ב אמר להם לא שמעתי · ר׳ יוסי בר יהודה אומר חלוף הדברים · אמרו לו רבי כל דבריך *אינם אלא מפי השמועה · אמר להם *הזקקתוני לומר דבר שלא שמעתי מרבותי מימי לא קדמני אדם בבית המדרש ולא ישנתי בבית המדרש ולא הנחתי אדם בבית המדרש ויצאתי ולא שחתי *שיחת חולין ולא אמרתי דבר שלא שמעתי מפי רבי לעולם אמרו עליו על רבי יוחנן בן זכאי שלא שח שיחת חולין מימיו · ולא הלך ד׳ אמות *בלא תורה ובלא תפילין ולא קדמו אדם לבית המדרש ולא הניח אדם בבית המדרש ויצא ולא ישן בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי ולא מצאו אדם יושב ודומם אלא יושב ושונה ולא פתח

דעתאי להתם נתינוקות : ורבנן מאי תלמיד חכמים העוסקים בתורה מאי כתיב בהו : **בשינה** שלא ייסן שינת עולמים : ושהחליף כחו שכל כשהוא עיף מעבודת היום ועומד בכח בריא : ואם יהא מנמנם בשינה שלא ייסן כל צרכו : שיהיה מלוכלך בשינה כלומר השינה הקועה עוד בעיניו : שינה של שחרית שהולך ויסן עד שעוה ק״ש עוברת : ויין של צהרים מושך לבו של אדם כדכתיב למשוך ביין את בשרי ומביא אותו לידי שכרות : ושיחת הילדים מבטלת את אבותיהן מלעסוק בתורה : מקדמי בשחרית: ומחשכי בערבית כלומר מאריכין בבית הכנסת : אינם אלא מפי השמועה כשמי׳ כלומר וכי לא תגיד דבר אלא הדברים ששמעת : הזקקתוני לומר דבר וכו׳ אגיד לכם את מדותי וזו את מהן : שיחת חולין דברי הבאי ושחוק כלומר מה שספק בידי לא מפני שלא ערחתי בכל

גארטין · האט רב גיזאגט צוא אים דוא האסט שוין איועק גילאזין דיינע טרייקיט צום לערנן אונ שטייסט אין גארטין · האט רב שמואל גיזאגט צו רב ענ איז שוין צוועלף יאר דאס איך האב דעם גארטין ניט גיזעהן אונ היינט ווען איך שטייא אין גארטין טראכט איך אויף דיא קינדר·דאס זייא זאלין לערנען · פרעגט דיא גמרא דיא גרויסע תלמידי חכמים וואס זיצין אונ לע־נען וואס איז זייער שכר · זאגט רבינא אויף זייא זאגט דר פסוק אונ גאטס ליב האבער וועלין שיינען וויא דיא זון ווען זיא גייט ארויס מיט איר שטארקייט :

צא לעולם יהא אדם זריז ומהיר אייביג זאל איין מענטש זיין גישווינד אונ שנעל אויף צו״שטיין אין דר פריא־פון זיין בעט אן פוילקייט צוא לדיבן צו גאט יתברך אויף זיינע גינאד וואס ער האט גיטאן מיט אים דאס ע״ר האט אים צוריק גיגעבין זיין נשמה וואס ער האט איר בהאלטין אין גאטס האנט פאר זיין שלאף אונ האט אים מציל גיוועזן פון דיא בייזע טרעפונג וואס זיינען אן גיברייט צוא קומען אין שלאף · אונ אויך פון דיא בייזע בגעגענים וואס זיינן אן גיברייט צו קומן ביי נאכט מער וויא ביא טאג · אונ דאס ער האט באנייעט זיין כח וויא ער שטייט אויף אין דער פריא · אונ דורך דעם טראכטין אין דעם וועט זיך באנייען אין זיין הארצין אלע פרי מארגין דאס ליבשאפט פון גאט יתברך · אונ ווען ער איז נאך שלעפעריג זאל ער זיך טראכטין אין הארץ דאס ווען איין מענטש זאל אים רופין אפילו נאר צוא פאר דינן איין גילדן אזו וואלט ער דאך גיך אויף גישטאנן אפילו ווען ער זאל נאך זיין גאנץ שלעפריג · אונ וויא דארף ער זיך שוין אליין צום דינסט פון השם יתברך דאס ער האט גיזאגט אונ דיא וועלט איז גיווארין · אויך זאל דער מענטש מורא האבין פאר דעם וואס אונזרע חכמים האבין גיזאגט אין מסכת אבות · רבי דוסא בן הרכינס זאגט דער שלאף פון אין דער פריא אונ דער וויין וואס דער מענטש טרינק אין מיטין טאג אונ פאר ברייננט זיין צייט אין טרינקען · אונ דאס נארישע רייד מיט די קינדר אונ דער וויל לערינט ער ניט · די זאכן ברייננן דעם מענטשין ארויס פון דר וועלט · דאמאלס וועט ער זיך שוין אליין מיט זיין גאנצין הארצין אויף שטיין פריא צוא גאטש דינסט צו גיין תפלה טאן אונ דורך דעם וועלין גימערט ווערין זיינע טעג · וויא מיר לערנן אין ברכות מען האט גיזאגט צו רבי יוחנן עס זיינן דא אלטע לייט אין בבל · האט ער זיך פר וואונדרט אונ האט גיזאגט עס שטייט דאך עס וועלין גימערט ווערן איי״ערע טעג אויף דר ערד דס איז גמיינט אין ארץ ישראל אבער ניט אין חוצה לארץ · דער נאך האבין זייא אים גיזאגט זייא גייען פריא אונ פאר נאכט אין שול ארייין אונ זאמען זיך דארטין · האט רבי יוחנן גיזאגט דער זכות האט זייא גיהאלפין דאס זייא לעבין לאנג דען רבי יהושע בן לוי האט גיזאגט צו זיינע קינדער גייט פריא אונ פאר נאכט אין שול ארייין כדי איר זאלט לאנג לעבין · זאגט רבי אחא בר חנינא פון דעם פסוק איז דאס גידרונגען דעם עס שטייט אין פסוק וואול דעם מענטשן וואס הערט מיר צו צוא קלאפין אויף מיינע טירין אלע טאג · צו היטין דיא ביא שטידליך פון מיינע טירין פון דר שול · אונ דר נאך שטייט דען דר וואס טוט דאס דער וועט לאנג לעבין · ובקדימה הזאת אונ מיט דעם פריער קומען אין בית המדרש האבין זיך בארימט גרוישע תלמידי חכמים וויא מיר לערנען אין מסכת סוכה · דיא רבנים האבין גילערינט עס איז גיוועזן איין מעשה מיט רבי אליעזר דאס ער האט שבת גיהאלטין אין גליל העליון · האבין זייא אים גיפרעגט דרייסיג הלכות אין הלכות סוכה · אכט צעהן הלכות האט ער זייא גיזאגט דאס ער האט זייא גיהערט פון זיין רבי · אונ צוועלף הלכות האט ער זיי גזאגט דס ער האט ניט גהערט פון זיין רבי־רבי יוסי בר יהודה זאגט די זאך איז פר קערט · צוועלף הלכות האט ער גיהערט פון זיין רבי · אונ אכט צעהן הלכות האט ער ניט גיהערט פון זיין רבי · האבין זייא גיזאגט צוא אים רבי אלע דיינע רייד זיינען דען ניט מער נאר דיא וואס דוא האסט גיהערט פון דיין רבי אונ אליין קענסטו ניט זאגין · האט ער גיזאגט צו זייא איר נייט מיך איך זאל אייך אויך זאגין דאס וואס איך האב ניט גיהערט פון מיין רבי · אונ דאס וויל איך אייך זאגין צייט איך לעב איז קיין מענטש ניט גיקומען פריער פאר מיר אין בית המדרש · נייערט איך בין תמיד גיוועזן דער ערשטער אין בית המדרש · אונ איך האב ניט גישלאפין אין בית המדרש · אינ האב קיין מאל ניט גילאזט קיין מענטשין אין בית המדרש אונ בין ארויס גיגאנגען נייערט איך בין תמיד גיוועזין דער לעצטר אונ איך האב קיין מאל ניט גירעט קיין לערע רייד · אונ האב קיין מאל ניט גיזאגט איין זאך וואס איך האב ניט גיהערט פון מיין רבי · מען האט גיזאגט אויף רבי יוחנן בן זכאי דאס ער האט פון זיינע לעב טאג אן ניט גירעט קיין לערע רייד · אונ איז ניט גיגאנגן פיר איילין אן תורה אונ אן תפילין אונ קיין מענטש איז ניט גיקומען פריער פר אים אין בית המדרש · אונ ער האט קיין מענטשין ניט איבער גילאזט אין בית המדרש אונ איז ארויס גיגאנגן דען ער איז גיוועזין תמיד דער לעצטער · אונ ער האט קיין מאל ניט גישלאפין אין בית המדרש ניט קיין לאנגען שלאף אונ

פרק א נר ג כלל ג חלק א

אדם פתח לתלמידיו אלא הוא בעצמו ולא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם ולא אמר הגיע עת לעמוד מבית המדרש *אלא בערבי פסחים *וערב יו"ה וכן היה רבי אליעזר תלמידו נוהג אהריו·ת"ר פ תלמידים היו לו להלל הזקן וכו' ואם לא יוכל להשכים ראשון: לפחות ימנה מעשרה ראשונים ויטול שכר כנגד כל הבאים אחר העשרה כדגרסינן בפרק שלשה שאכלו דף מ"ז אמר ריב"ל לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שימנה עם העשרה ראשונים שאפילו מאה באים אחריו נוטל שכר כנגד כולם ויש ימים שהם מובדלים בקדימה ואיחור · כדגרסינן בפרק הקורא את המגילה בתרא דף כ"ג · תנו רבנן *בימים טובים מאחרין לבא וממהרין לצאת · בשבת ממהרין לבא וממהרין לצאת · ביום הכפורים ממהרין לבא ומאחרין לצאת ובכל יום כשילך לבית הכנסת ימהר רגליו ואפילו בשבת וביציאתו אל ימהר כדגרסינן בפרק קמא דברכות דף ו' אמר רבי חלבו אמר רב הונא היוצא מבית הכנסת *אל יפסיע פסיעה גסה ולא אמרן אלא למיפק אבל למיעל כל שכן דרהיטנא שנאמר (הושע ו') ונדעה *נרדפה לדעת את ה' · אמר רבי זירא מריש כי הוה חזינא לרבנן דקא מרהטי *לפרקא בשבת וכו' כדאיתא התם ואל ילך אדם לבית חברו ליתן לו שלום קודם שיתפלל כדגרסינן בפרק היה קורא דף י"ד אמר רב כל הנותן שלום לחברו קודם שיתפלל *כאלו עשאו במה שנאמר (ישעיה ב') *חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא אל תקרי במה אלא במה ושמואל אמר במה חשבתו לזה ולא לאלוה · מתיב רב ששת בפרקים *שואל מפני הכבוד *תרגמה רבי אבא במשכים לפתחו · אמר רבי יונה אמר רבי זירא כל הנותן שלום לחברו קודם שיתפלל כאלו עשאו במה · אמר ליה במה קאמרת אמר ליה אסור אמרי · כדרב אידי בר אבין דאמר רב אידי בר אבין אמר רבי יצחק בר אשיאן אסור לאדם שיתן שלום לחברו קודם שיתפלל שנאמר (תהלים פה) צדק לפניו יהלך וגו' ואמר רב אידי בר אבין אמר רבי יצחק בר אשיאן כל המתפלל ויוצא לדרך הקדוש ב"ה עושה חפציו שנאמר *צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו · וקודם שיתפלל יבדוק עצמו ואם צריך לנקביו אל יתפלל כדגרסינן בפרק מי שמתו דף כ"ג תניא היה צריך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל אין

אלא ולא אפשר שאמרו רבותי דבר בבית המדרש ולא שמעתיו ומה שלא שמעתי לא אמרתי שכך היה מדתי : בלא תורה כלא גירסא שהיה הולך ושונה תמיד : אלא בערבי פסחים מפני עשיית פסחיהם ומפני התינוקות שלא יישנו כך מפורש בפסחים : וערב יום הכפורים שצריך לאכול מבעוד יום : ביום טוב מאחרין לבא לבית הכנסת שצריך לטרוח בסעודת יום טוב כך מפורש במסכת סופרים וממהרין לצאת משום שמחת יום טוב ובשבת ממהרין לבא שבשבר תיקנו שכל מערב שבת ויפה למהר ביאתן לקרות שמע כוותיקין וממהרין לצאת משום עונג שבת והעובר על זה עובר על דברי חכמים ושכנו נחש בלא לחש : אל יפסיע פסיעה גסה במראה כעומו בעזוב בית הכנסת דומה עליו כמשא: נרדפה לשון מרוצה משמע שהרודף רץ : לפרקא לשמוע הדרשה היו רצין : כאילו עשאו לחבירו כבמה למזבח להקריב לו ולא להקב"ה לא כחינו כזה כמה בשעת איסור הבמות והקריב שם קרבנו ולא הביאו לבה"מ · כך זה שמניח כבוד המקום והולך לכבוד הבריות : חדלו לכם מן האדם כשים לכם לעסוק בכבוד המקום אל תעסקו בכבוד אדם דאי לאו הכי מה קרא למה ליה לחדול ושמואל לא דריש לשון במה אלא כמשמעו במה חשבת לזה שהקדמת כבודו לכבודי : שואל מפני הכבוד והא ק"ש קודם תפלה הוא וקתני שואל : תרגמה דבי רבי אבא לסא דרב ושמואל דאסרי במשכים לפתחו אבל פגעו בדרך שואל : צדק לפניו תפלה שמצדיקו לבוראו

ניט קיין קורצין שלאף אונ קיין מענטש האט אים ניט גיפונען ער זאל זיצין אונ שווייגן נייערט ער איז תמיד גיזעסין אונ האט גילערנט · אונ קיין מענטש האט ניט גיעפינט דיא טיר צוא זיינע תלמידים נאר ער אליין · אונ ער האט קיין מאל ניט גיזאגט איין זאך וואס ער האט ניט גיהערט פון זיין רבי · אונ ער האט קיין מאל ניט גיזאגט עס איז גיקומען דיא צייט מען זאל אויף שטיין פון צוא לערנן נאר אום ערב פסח פלעגט ער הייסין אויף הערין פון צוא לערנען ווייל מען האט גידארפט מקריב זיין דעם קרבן פסח · אונ אום ערב יום כפור האט ער אויך גיהייסין אויף הערין צו לערנען ווייל מען מוז אפ עסין פאר נאכט· אונ אזו האט זיך רבי אליעזר זיין תלמיד אויך נוהג גיוועזן · אונ אין דער הקדמה פון נר ראשון האבין מיר גישריבין דאס רבי יוחנן בן זכאי איז גיוועזן איין תלמיד פון הלל · אונ אויך אלץ וואס רבי יוחנן האט אוים גילערנט : ואם לא יוכל להשכים ראשון אונ ווען ער קען ניט פרי קומען צוא זיין דער ערשטער אין שול זאל ער על כל פנים זעהן גיציילט צו ווערין פון דיא ערשטע צעהן וואס קומען אין שול דען וועט ער נעמן שכר קעגין אלע די וואס קומען נאך די צעהן וויא מיר לערנען אין פרק שלשה שאכלו רבי יהושע בן לוי זאגט אייביג זאל זיך איין מענטש איילין צוא קומען אין שול כדי ער זאל גיציילט ווערין מיט די ערשטע צעהן וואס קומען אין שול דען ווען אפילו הונדערט מענטשין קומען נאך אים נעמט ער שכר אקעגין אלע: ויש ימים אונ עס זיינען דא טעג וואס זיינען אפ גישייד פון דעם גאנצין יאר דאס אמאל גייט מען פריא אין שול אריין אונ אמאל שפעט וויא מיר לערנען אין מגילה · דיא רבנים האבין גילערנט · אום יום טוב קומט מען שפעט אין שול אונ מען גייט פריא ארויש כדי מען זאל מער צייט האבין זיך צו פרייען לכבוד יום טוב · אונ אום שבת גייט מען פריא אין שול אריין · אונ מען גייט ווידער פריא ארוים כדי מען זאל ניט פאסטין אום שבת ביז האלבן טאג · אונ אום יום כפור גייט מען פריא אין שול אריין אונ מען גייט שפעט ארוים : ובכל יום כשילך לבית הכנסת· אונ אין איטליכין טאג אז ער גייט אין שול אריין זאל ער איילין זיינע פים צו גיין גישווינד אפילו אום שבת דאס מען טאר ניט לויפין אבער אין שול אריין מעג ער יוא לויפין · אונ ווען ער גייט ארוים פון שול זאל ער ניט איילין צו גיין · וויא מיר לערנען אין ברכות רבי חלבו זאגט פון וועגין רב הונא דר וואס גייט ארוים פון שול זאל ניט מאכין קיין גרויסע טריט ווייל עס ווייזט אוים דאס ער וויל אנטלויפין פון שול · אבער ווען ער גייט אין שול אריין זאל ער גישווינד לויפין דען אזו שטייט אין פסוק אונ מיר וועלין וויסין אונ וועלין לויפין אין די שולין צוא וויסין גאט · רבי זירא זאגט צום ערשטין אז איך האב גיזעהן דיא רבנים זיינען גילאפין צוא הער דרשה אום

שבת האב איך גימיינט זייא זיינען מחלל שבת ווייל מען טאר אום שבת ניט לויפין · דר נאך אז איך האב גיהערט דעם דין דאס אין שול אריין איז איין מצוה צוא לויפין אפילו אום שבת · בין איך אויך גילאפין אין שול אריין אפילו אום שבת : ואל ילך אדם לבית חבירו אונ איין מענטש זאל ניט גיין אין זיין חברש הויז אים שלום צוא געבין פר זיין דאווענען דען מיר לערנען אין פרק היה קורא רב זאגט ווער עס גיט שלום צו זיין חבר פר זיין דאווענען איז גלייך וויא ער האט זיין חבר גימאכט פאר איין במה מקריב זיין צו אים קרבנות אונ ניט צו גאט · דען אזו שטייט אין פסוק פר מייט אייך פון דעם מענטשן אים אן צו טאן כבוד איי איר טוט תפלה כי במה נחשב הוא איז גלייך וויא עס שטייט במה מיט איין קמץ דאס איז טייטש ער ווערט גירעכינט גלייך וויא דו האשט אים גימאכט פאר איין מזבח צוא מקריב זיין קרבנות צוא אים אונ ניט צוא גאט · אונ שמואל זאגט דער פסוק מיינט פשוט מיט וואס אכשטו עס דעם מענטשין אונ ניט גאט דאס דוא גיבשט אים אפ כבוד פריער פר גאט · האט רב ששת איין קשיא גיפרעגט מיר האבין דאך גילערנט דאס צווישין איין פרשה אונ די אנדערע פון קריאת שמע מעג מען איינם שלום געבין וועמען ער דארף אפ געבין כבוד אונ קריאת שמע ווערט דאך גיזאגט פר תפלה· האט רבי אבא גיענטפערט דאס וואס מיר האבין גיזאגט מען זאל ניט געבין קיין שלום פר תפלה מיינט מען צו גיין אין יענעמס הויז אונ אים שלום געבין דאס טאר מען ניט אבער ווען יענער קומט צוא מיר מעג מען אים געבין שלום פאר דער תפלה· אמר רבי יונה רבי יונה האט גיזאגט פון וועגין רבי זירא דער וואס גיט שלום צו זיין חבר איי ער טוט תפלה אזו האט ער זיין חבר גימאכט פאר איין במה· האבין זיינע תלמידים אים גיפרעגט זאגסט דו דען דאס דיא עבירה איז אזו הארב וויא ער מאכט איין במה· האט ער זייא גיענטפערט איך מיין נאר דאש מען טאר ניט·וויא רב אידי בר אבין האט גיזאגט פון וועגין רבי יצחק בר אשיאן עס איז אסור צו איין מענטשין צוא געבן שלום צוא זיין חבר איי ער טוט תפלה דען אזו שטייט אין פסוק גירעכטיקייט זאל גיין פאר אים דאס איז דיא תפלה וואס זיא מאכט אים גירעכט פאר גאט · אונ דערנאך זאל ער טאן צום וועג זיינע טריט צוא טאן זיינע וועלטליכע זאכין · נאך האט גיזאגט רב אידי בר אבין פון וועגין רב יצחק בר אשיאן דער וואש טוט פריער תפלה אונ דער נאך גייט ער אין וועג אריין נאך זיין גישעפט · טוט אים גאט זיין בגער דען אזו שטייט אין פסוק דאש גירעכטיקייט דאס איז די תפלה זאל גיין פאר אים אונ דער נאך זאל ער טאן צום וועג זיינע טריט צוא זיין משא ומתן וועט אים גאט בגליקין : וקודם שיתפלל אונ איידר דער מענטש טוט תפלה זאל ער זיך ריינינגין · אונ ווען ער דארף נקבים האבין זאל ער

קיין

פרק א נר ג כלל ג חלק א

תפלתו תפלה · איכא דמתני לה הכי אם התפלל תפלתו תועבה וכו׳ תניא אידך היה צריך לנקביו אל יתפלל משום שנאמר (עמוס ד) הכון לקראת אלהיך ישראל · ואמרינן התם (קהלת ד) שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים · רב אשי ואי תימא רבי חנינא בר פפא אמר *שמור נקביך בשעה שאתה עומד בתפלה לפני ר״ל שלא יהא צריך לנקביו אבל יהא גופו נקי מכל לכלוך ומכל מחשבה · וגם יבדוק בבגדיו שיהיו נקיים כדגרסינן בפ״ק דשבת דף י׳ רבה בר רב הונא רמי *פוזמקי (א׳פילאוס בלע״ז קלאסונין) ומצלי א״ר אשי חזינא לרב כהנא כי איכא ריתחא פכר ידיה (פיס הונק ידיו באצבעותיו כאדם המצטער פ״אמת רכו) ומצלי · וכי איכא שלמא לביש ומתכסי ומתעטף ומצלי אמר הכון לקראת אלהיך ישראל · ואל יטעום שום דבר עד שיתפלל כדגרסינן בפרק קמא דברכות דף י׳ אמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב מאי דכתיב (ויקרא יט) לא תאכלו על הדם לא תאכלו עד שתתפללו *על דמכם אמר רבי יצחק מ״ד (מלכים א׳ י״ד) ואותי השלכת אחרי גוך אל תקרי גוך אלא גאך אמר הכתוב *אחר שנתגאה זה מקבל עליו עול מלכות שמים :

והדר ויבס לדרך פעמיו לדרכי חפציו: שמור נקביך בין רגליך כמו להסך את רגליו : פוזמקי מנעלים יפים לכבוד עבה ברגליו : על דמכם כלומר על פלגכם שנופו כבר ודם : אחר שנתגאה על ידי אכילה מתגאה ואין לנו נכנע עליו כא להתפלל :

הראה לו הקב״ה גבית בין הבתרים : תורה לפיד אש שהתורה ניתנה מתוך האש דכתיב הא דברי כאש נאם ה׳ : והסכים הקב״ה שימסרו ישראל ביד עובדי כוכבים בגלות כתגאה ולא יבואו בגיהנם : אלמלא מעמדות עסקי הקרבנות בישראל עוסין ובשעת הקרבה היו עומדין אצל הקרבן אנשי מעמד וקורין במעשה בראשית ומתפללין שיקבל הקב״ה הקרבן ברצון והם נקראו אנשי מעמד בעריהם היו מתכנסין והיו מתפללין בעת הקרבת התמיד והם נקראים אנשי מעמד ועתה הם כלין במתאן ותבין כלין במים ואלך שעומדים בזכות הקרבנות אין מתקיימין :

צב פרק עני

כשהיה בית המקדש קיים והיו קרבנות ישראל קרבים כהלכתן על גבי המזבח היו נצולין בזכות התורה ובזכות הקרבנות מדינה של גיהנם ומשעבוד עובדי כוכבים ומזלות כדגרסינן בפסיקתא שמעון בר אבא בשם רבי יוחנן אמר ד׳ דברים *הראה הקב״ה לאברהם אבינו ואלו הן תורה וקרבנות גיהנם ומלכיות · *תורה לפיד אש · קרבנות עגלה משולשת · גיהנם תנור עשן · מלכיות והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו · אמר לו הקב״ה כל זמן שבניך מתעסקין בשתים נצולין משתים · כל זמן שבניך מתעסקין בתורה ובקרבנות נצולין מגיהנם וממלכיות עובדי כוכבים ועתיד ביהמ״ק וקרבנות ליבטל במה אתה רוצה שירדו בניך בגיהנם או במלכיות עובדי כוכבים רבי חנינא בר פפא אמר אברהם בירר לו את המלכיות הה״ד (דברים לב) אם לא כי צורם מכרם ואין צורם אלא אברהם. שנאמר (ישעיה נא) הביטו אל צור חוצבתם וגו׳ *והסכים הקב״ה עמו ומימרא זו איתא בב״ר פ׳ מ״ב במלות שונות וכתובה למטה בפרק קמא מהלק חג המצות ולפי שאין לנו מזבח וקרבנות לא נשאר לנו אלא שיח שפתותינו שאנו מהללים את בוראנו וזה נקרא עבודה שבלב בזמן שאנו קורין בסדר הקרבנות מעלה עלינו הקב״ה כאלו הקרבנום על גבי המזבח · כדגרסינן בפרק בתרא דתענית ובסוף פרק בני העיר אמר רבי יעקב בר המא א״ר יוחנן *אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ שנא׳ (ירמיה לג) אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי (בראשית טו) ויאמר

קיין תפלה נית טאן וויא אין פרק מי שמתו שטייט מיר האבין גילערינט ווען איינער דארף נקבים האבין זאל ער קיין תפלה נית טאן ביז ער ווערט זיך ריינגין האט ער אבר יוא פריער תפלה גיטאן איז זיין תפלה קיין תפלה נית · אונ איין טייל האבין אזו גילערינט ווען ער האט יוא פריער תפלה גיטאן פר די נקבים איז זיין תפלה אונווערדיג · אונ אין איין אנדר ברייתא האבין מיר אזו גילערינט ווען ער דארף נקבים האבין זאל ער קיין תפלה נית טאן דען עס שטייט אין פסוק ברייט זיך אן דוא ישראל מיט איין ריינם גוף צו גיין תפלה טאן צו קעגין דיין גאט · אויך זאגין מיר דארטין עס שטייט אין פסוק היט דיינע פיס ווען דו גייסט אין גאטס הויז זאגט רב אשי אונ איין טייל לייט זאגין רבי חנינא בר פפא האט עס גיזאגט מען מיינט היט זיך צו זיין ריין ווען דו גייסט אין גאטס הויז תפלה צו טאן דאס דו זאלסט שטיין ריין פר גאט : וגם יבדוק בבגדיו אונ אויך זאל ער בודק זיין אין זיינע קליידר דאס זייא זאלין זיין ריין וויא מיר לערנען אין מסכת שבת רבה בר רב הונא האט זיך אן גיטאן שיינע ריינע שיך אונ האט תפלה גיטאן · זאגט רב אשי איך האב גיזעהן צו רב כהנא אז עס איז גיוועזן שלעכטע צייטין אויף דער וועלט האט ער צו זאמען גיבראכין זיינע הענט אונ האט תפלה גיטאן וויא איינער שטייט מיט מורא פר זיין הארין · אונ אז עס איז גיוועזן פרידען האט ער זיך אן גקלייד זיין שיין אויבר קלייד אונ האט זיך בדקט אונ ארום גיהילט אונ האט תפלה גיטאן אונ האט גיזאגט עס שטייט ברייט זיך אן קעגין דיין גאט דוא ישראל: ואל יטעום שום דבר עד שיתפלל אונ דער מענטש זאל נית פאר זוכין קיין זאך ביז ער זאל פריער תפלה טאן וויא מיר לערנען אין ברכות רבי יוסי בר חנינא זאגט פון וועגין רבי אליעזר בן יעקב וואס מיינט דר פסוק איר זאלט נית עסין אויף דעם בלוט · דאס מיינט מען איר זאלט נית עסין ביז איר זאלט פריער תפלה טאן אויף אייער בלוט · רבי יצחק זאגט וואס מיינט דר פסוק וואס גאט זאגט ואותי השלכה אחרי גוך אונ מיך האסטו גיווארפין הינטער דיין רוקען · דאס איז גלייך וויא עס שטייט אחרי גאך דאס איז טייטש הינטער דיין האפרקייט · דען גאט זאגט נאך דעם דאס ער האט זיך אן גיגעסין אונ איז בייא זיך גרויס גיווארין קומט ער צו מקבל זיין אויף זיך עול מלכות שמים אונ וויל תפלה טאן אונ גאט נעמט נאר צו איין תפלה פון איין געבויגענם הארצין:

צב כשהיה בית המקדש קיים אז דער בית המקדש איז גישטאנען אונ דיא קרבנות פון דיא ישראל האט מען גיבראכט אויף דעם מזבח ווי אין זיד תורה שטייט אזו זיינן די ישראל דורך דעם זכות פון דר תורה אונ דורך דעם זכות פון דיא קרבנות נצול גיווארין פון אלע שטראפין

וויא מיר לערנען אין דער פסיקתא שמעון בר אבא זאגט פון וועגין רבי יוחנן פיר זאכין האט גאט גוויזין צו אברהם אבינו · אונ דאס זיינען זייא תורה אונ קרבנות אונ גיהנם אונ גלות · תורה האט אים גאט גיוויזין איין פלאם פייער וואס זיא איז גיגליכין צוא פייער וויא אין פסוק שטייט כה דברי כאש נאם ה׳ · קרבנות האט אים גאט גיוויזין איין גדריטילט קאלב אויף די קרבנות וואש דיא ישראל וועלין מקריב זיין · גיהנם האט אים גאט גיוויזין איין אויס גיהייצטין אויבן מיט רויך · אונ גלות האט אים גאט געוויזין דאס איז איין גרוישע פארכט אונ איין פינסטערנעש איז גיקומן אויף אברהם · האט גאט גיזאגט צו אברהם כל זמן דיינע קינדר וועלין עוסק זיין אין דיא ערשטע צווייא זאכין דהיינו אין תורה אונ אין קרבנות אזו וועלין זייא נצול ווערין פון דיא אנדערע צווייא זאכין נאר לסוף ווען דער בית המקדש חרוב ווערין אונ דיא קרבנות בטל ווערין · נוא אין וואס ווילסטו דאס דיינע קינדער זאלין גישטראפט ווערין אויף זייערע זינד ציא אין גיהנם אדער אין גלות זאגט רבי חנינא בר פפא אברהם האט זיך אויס גיקליבין גלות דאס זיינע קינדער זאלין בעסר קומין אין גלות אונ נית אין גיהנם דאס זאגט דר פסוק האט דען נית אייער פעלין אייך איבר גיענפערט צוא גיין אין גלות דאס מיינט מען אברהם וואס איז דער פעלין פון ישראל דען עס שטייט אין פסוק קוקט צו דעם פעלין פון וועלכין איר זייט אויס גיהאקט גיווארין דאס מיינט מען אברהם וואס דיא ישראל זיינן ארויס גיקומען פון אים · אונ הקב״ה האט אויך מסכים גיוועזן מיט אברהם דאס זייא זאלין בעסער קומען אין גלות אונ נית אין גיהנם · אונ די זעלביגע רייד שטייען אויך אין מדרש רבה נאר מיט איין אנדר לשון אונ מיר וועלין עס ווייטער שרייבין אין חלק חג המצות: ולפי שאין לנו מזבח וקרבנות אונ ווייל מיר האבן היינט נית קיין מזבח אונ קרבנות אזו איז אונז מער נית גבליבין נאר דיא רייד פון אונזערע לעפצין וואס מיר לויבין מיט זייא אונזער באשעפער אונ דאס הייסט דינען גאט אין הארצין ווייל דאס הארץ מוז דיא רעכטע כוונה האבין דרויף אונ אין דער צייט וואס מיר לייענן אין דיא פרשה פון קרבנות רעכינט אונז גאט גלייך וויא מיר האבין דיא קרבנות מקריב גיוועזן אויף דעם מזבח · וויא מיר לערנען אין סוף מסכת תענית אונ אין סוף מסכת מגילה רבי יעקב בר אחא זאגט פון וועגין רבי יוחנן ווען נית דיא מעמדות דאס דיא ישראל זיינען גישטאנען בייא זייערע קרבנות דען אלע טאג ווען מען האט מקריב גיוועזן דעם קרבן תמיד זיינען גיוועזן לייט דאס זייא זיינן דר בייא גישטאנען אונ האבין דר וויל גילייענט אין מעשה בראשית וויא גאט האט דיא וועלט בשאפין · אונ זייא האבין

תפלה

פרק ב נר ג כלל ג חלק א

ה' אלהים *במה אדע כי אירשנה אמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע שמא יחטאו ישראל לפניך ותעשה להם *כאנשי דור המבול וכאנשי דור הפלגה · אמר לו לאו א"ל במה אדע כי אירשנה אמר ליה קחה לי *עגלה משולשת אמר לפניו רבונו של עולם תינח בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם אמר ליה כבר תקנתי להם סדר קרבנות שכל זמן שקורים בהם מעלה אני עליהם כאלו מקריבין לפני קרבן ואני מוחל להם כל עונותיהם · וגרסינן בואלה שמות רבה (שמות כט) וזה אשר תעשה על המזבח הה"ד (הושע ד) קחו עמכם דברים ושובו אל ה' וזהו שאמר (תהלים כו) ארחץ בנקיון כפי וגו' לשמיע בקול תודה וגו' יכול להקריב פרים ואילים ת"ל לשמיע בקול תודה · לפי שישראל בזמן שבית המקדש קיים חוטאים ומביאין קרבן ומתכפר להם המשיח חוטא ומביא קרבן ומתכפר לו אנו אין לנו קרבן · (ויקרא יד) *ואם כל עדת ישראל ישגו יביאו קרבן אמרו לו עניים אנו אין לנו להביא קרבנות אמר ליה דברים אני מבקש ואני מוחל לכם כל עונותיכם שנאמר קחו עמכם דברים ואין דברים אלא דברי תורה שנאמר (דברים א) אלה הדברים · אמרו לו אין אנו יודעין אמר ליה בואו והתפללו לפני ואני מקבל תפלתכם והתפלה נקראת עבודה שבלב ובעבודה זו חפץ הקב"ה וזה מצינו מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים · מן התורה מנין דכתיב (דברים יא) והיה אם שמוע תשמעו וגו' ולעבדו בכל לבבכם וכי יש עבודה בלב אלא זו תפלה · מן הנביאים מנין דכתיב קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ונשלמה פרים שפתינו · ר"ל נשלמה לאל בתפלה שהוא ניב שפתינו מקום קרבנות פרים · ומן הכתובים דכתיב (דניאל ו) אלהך די אנת פלח ליה תדירא הוא ישזבינך · וכי יש פולחן בבבל אלא זו תפלה והתפלות *כנגד התמידים תקנום · כדגרסינן פרק תפלת השחר דף כ"ו איתמר רבי יוסי בר חנינא אמר תפלות אבות תקנום · ריב"ל אמר תפלות כנגד תמידין תקנום · רבי יוסי בר חנינא אמר תפלות אבות תקנום · אברהם תקן תפלת שחרית שנאמר (בראשית כב) וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה' ואין עמידה אלא תפלה שנאמר (תהלים קו) ויעמוד פינחס ויפלל וגו' · יצחק תקן תפלת המנחה שנאמר (בראשית כד) ויצא יצחק לשוח בשדה ואין שיחה אלא תפלה שנאמר (תהלים קסב) אשפוך לפניו שיחי · יעקב תקן תפלת ערבית שנאמר (בראשית כח) ויפגע במקום וילן שם ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר (ירמיה יא) ואתה אל תתפלל ואל תפגע בי וסימן לדבר

במה אדע כי אירשנה באיזה זכות ומה תאמר לי ללמדן לבני דבר שיתכפרו בו עונותיהן : כאנשי דור המבול שכלין בחטאם ומאחר שהם כלין אין העולם מתקיים : עגלה משלשת והיינו בזכות הקרבנות ומשולשה לשון שנולד שלישי ורמז בו שיקריבו שלשה פרים פר יום כפור ופר העלם דבר של צבור ועגלה ערופה : ואם כל עדת ישראל ישגו בעבירה יביאו קרבן ויכפר : כנגד תמידין תקנום אנשי כנסת הגדולה :

תפלה גיטאן דאס גאט זאל דעם קרבן אן נעמען ברצון · אונ ווען דאס וואלט ניט גיוועזן אזו וואלט דיא וועלט קיין קיום ניט גיהאט וויא אין פסוק שטייט יען ניט מיין כריתות ברית פון קרבנות וואס איך האב גימאכט מיט אברהם אזו וואלט איך די געזעץ פון הימל אונ ערד ניט גיטאן בשאפין · עס שטייט אין פסוק דאס אברהם האט גיזאגט צוא גאט במה אדע כי אירשנה מיינט מען אזוא · אברהם האט גיזאגט צוא גאט רבונו של עולם טאמער וועלין מיינע קינדר זינדיגען פאר דיר · אזו וועסטו טאן צוא זייא וויא דוא האסט גיטאן צו דיא לייט פון דעם דור המבול דאס דוא האסט זייא פאר פלייצט · אונ אזו וויא דו האסט גיטאן צו די לייט פון דעם דור הפלגה דס דו האסט זייא פאר שפרייט אויף דר גאנצר וועלט · האט גאט גיזאגט ניין איך וועל דיינע קינדער ניט אזוא שטראפן · האט אברהם גזאגט לאז מיך וויסן דורך וואס פאר איין זכות וועלין מיינע קינדר ניצול ווערין ווען זייא וועלין זינדיגין פאר דיר · האט גאט גיזאגט דורך דעם זכות וואס זייא וועלין מקריב זיין קרבנות · האט אברהם גיזאגט רבונו של עולם דאס איז רעכט ווען זייא וועלין האבין דעם בית המקדש אזוא וועלין זייא קענען קרבנות מקריב זיין ווען אבר דער בית המקדש וועט חרוב ווערין וואס פר איין זכות וועלין זייא האבין · האט גאט גיזאגט איך האב זייא שון מתקן גיוועזן דעם סדר פון די קרבנות דאס ווען זייא וועלין לייענען אין זייא וועל איך זייא רעכענען גלייך וויא זייא זיינען מקריב פאר מיר קרבנות אונ וועל זייא מוחל זיין אלע זייערע זינד : וגרסינן אויך לערנען מיר אין מדרש ואלה שמות רבה · אויף דעם פסוק אונ דאס זאלסטו טאן מקריב זיין אויף דעם מזבח · דאס מיינט דר פסוק נעמט מיט אייך רייד אונ קערט אייך אום צו גאט דהיינו איר זאלט אנשטאט צוא ברייגען קרבנות זאלט איר ריידין אין די פרשה פון קרבנות וועט עס גירעכינט ווערין צו אייך גלייך וויא איר האט מקריב קרבנות גיוועזן · אונ דאס אויך מיינט דר פסוק וואס ער זאגט איך טוא וואשין מיט ריינקייט מיינע הענט אונ טוא ארום רינגלען דיין מזבח דוא גאט · וועסטו מיינען צו ברייגען אקסין אונ ווידער · זאגט דר פסוק ווייטער צו מאכין הערין מיט איין קול פון לויבונג פר גאט · דען אז דער בית המקדש איז גישטאנען אונ דיא ישראל האבין גיזינדיגט האבין זייא גיבראכט איין קרבן איז זייא פאר געבין גיווארין זייערע זינד · אונ ווען איין כהן משיח האט גיזינדיגט האט ער גיבראכט איין קרבן איז אים פאר געבין גיווארין זיין זינד · אבער פאר אונז איז דאך ניט דא קיין קרבן זאגט גאט צו דיא ישראל עס שטייט דאך אין דער תורה ווען דאס גאנצע איין זאמלונג פון ישראל וועלין זינדיגין בשוגג זאלין זיי ברייגען איין קרבן · זאגין די ישראל מיר זיינען ארימע לייט מיר האבין קיין געלד ניט קרבנות צו ברייגען זאגט גאט צוא זייא איך בגער פון אייך נאר גוטע רייד וועל איך אייך מוחל זיין אלע אייערע זינד · דען אזו שטייט אין פסוק נעמט מיט אייך רייד · דאס מיינט מען דיא רייד פון דר תורה · וויא עס שטייט א"ה הדברים · אגין די ישראל צוא גאט מיר קענען ניט תורה לערנען זאגט גאט ישראל קומט אונ טוט תפלה פאר מיר וועל איך אייער תפלה אן נעמן אונ וועל אייך מוחל זיין אויף אלע אייערע זינד · והתפלה נקראת עבודה שבלב אונ דיא תפלה הייסט גאט גידינט אין הארצין אונ אין דער דינסט וויל גאט · אונ דאס גיפינען מיר פון דער תורה אונ פון נביאים אונ פון כתובים דאס תפלה ווערט אן גירופין עבודה · פון דער תורה ווייסין מיר עס · דען עס שטייט והיה אם שמוע תשמעו וגו' ולעבדו בכל לבבכם אים צו דינען מיט אייער גאנצין הארצין נוא וואס פאר איין דינסט איז דען דא אין הארצן נייערט דיא תפלה דאס זיא ווערט גיטאן דורך דער כונה פון הארצין · אונ פון נביאים ווייסין מיר דען עס שטייט נעמט מיט אייך רייד אונ קערט אייך אים צוא גאט אונ מיר וועלין בצאלין אקסין מיט אונזערע לעפצין כלומר מיר וועלין בצאלין צו גאט מיט אונזער תפלה · וואש דאס איז די רייד פון אונזערע לעפצין · אנשטאט דיא קרבנות פון דיא אקסין · אונ פון כתובים ווייסין מיר דען אז מען האט דניאל ארין גיווארפן אין לייבין גרוב האט דריוש גיזאגט צוא אים דער גאט וואס דוא דינסט פר אים תמיד ער זאל דיך מציל זיין פון דיא לייבן · איז קשה דניאל איז דאך גיוועזן אין בבל אונ דארטין איז דאך קיין קרבנות ניט גיוועזין · נייערט דאס דינסט מיינט מען תפלה דאס זיא איז גיגליכין צו דעם דינסט פון קרבנות : והתפלות כנגד התמידים תקנום אונ דיא תפלות וואס מיר טוען אלע טאג דאס האבין אונזערע חכמים אונז מתקן גיוועזן קעגין דיא קרבנות תמידים וואס מען פלעגט אלע טאג מקריב זיין אין בית המקדש וויא מיר לערנען אין פרק תפלת השחר רבי יוסי בר חנינא זאגט דיא תפלות האבין דיא אבות מתקן גיוועזן · אונ רבי יהושע בן לוי זאגט די תפלות האבן די אנשי כנסת הגדולה מתקן גוועזן קעגין דיא קרבנות תמידים וואס מען פלעגט מקריב זיין אין בית המקדש אלע טאג · זאגט די גמרא מיר האבין גילערינט אזו וויא רבי יוסי בר חנינא זאגט דאס דיא אבות האבין דיא תפלות מתקן גיוועזן · דען עס שטייט אין פסוק אונ אברהם האט זיך גיאיילט אין דער פריא צו דעם ארט וואס ער איז דארטין גישטאנען פאר גאט דאס מיינט מען ער האט תפלה גיטאן דען אזו שטייט ביא פינחס אונ פינחס איז גישטאנען אונ האט תפלה גיטאן · יצחק האט מתקן גיוועזן תפלת מנחה דען עס שטייט אין פסוק אונ יצחק איז ארויס גיגאנגען צו ריידין אין פעלד דאס מיינט מען תפלה צו טאן וויא עס שטייט איך טוא פאר גיסין פר גאט מיינע רייד אין דער תפלה · יעקב האט מתקן גיוועזן תפלת ערבית דען עס שטייט אין פסוק ויפגע במקום וילן שם דאס מיינט מען ער האט תפלה גיטאן אין דעם ארט אונ האט איבער גינעכטיגט דארטין וויא עס שטייט דאס גאט האט גזאגט צו ירמיה הנביא ואתה וגו' ואל תפגע בי אונ דוא זאלסט ניט בעטין אין מיר · זעהען מיר דאס פגיעה מיינט מען תפלה · אונ איין סימן דער צו גיפינן מיר דאס אין דעם אנדערין אות פון איטליכין נאמען פון דיא אבות איז איין רמז אויף דער

תפלה

מצינו שבאות שניה של שם כל אחד ואחד יש רמז לתפלה שתקן *אברהם *יצחק *יעקב *בקר *צהרים *ע"ב · ומה שאירע לבנים בגליות הוא רמז בתפלות דאבות · תפלת אברהם שתיקן בבקר כנגד גלות מצרים שהיה ראשון ונתבאר לו דכתיב (בראשית טו) ויאמר לאברם ידוע תדע וגו' · ובזכות שעמד בי' נסיונות נעשו לבניו י' נסים במצרים · תפלת יצחק שהיה מנחת צהרים כנגד גלות בבל שהיה באמצע *שנתנסו בקורות מועטים כמו שעברו על יצחק · ותפלת יעקב בערב וזמנה כל הלילה עד שיעלה עמוד השחר כנגד הגלות עד שיגיע האור הגדול · המקום *יאמר לצרותיהם די ויוציאם מאפלה לאורה :

צג פרק שלישי

אף על פי שקורין בכל יום *פרשת התמידין קבעו רבותינו לשנות משנת איזהו מקומן השנויה במסכת זבחים ובריתא דרבי ישמעאל בשלש עשרה מדות משום הא דאמר רב ספרא בפרק קמא דקדושין דף ל' לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא ושליש במשנה ושליש בתלמוד ומי ידע כמה חיי לא צריכא *ליומי ולפי שבימים גם כן אינו יודע על כן תקנו לומר בכל יום פרשת התמידין ומשנת איזהו מקומן ובריתא דרבי ישמעאל · וגם תקנו בהקדמת התהלות ברוך שאמר שנאמר בנגון ובנעימה שהוא שיר נאה ונחמד וכתוב בספר היכלות שיש בו פ"ז תיבות והסימן ראשו כתם פז ויש בו ט"ו פעמים ברוך כנגד ז' רקיעים ושבעה *ארקים והמקום ברוך הוא שהוא אחד ושליט בכל · ויש בו. שבעה שבחים שבהם נהודך נשבחך וכו' כנגד מה שאמר דוד שבע ביום הללתיך · כתוב בספר המלמד פרשת וישמע שזאת הברכה היא ברכת הזמירות ודרכו בה מספר העשרה שהברו בה עשר ברכות · ואמרם ברוך שאמר והיה העולם ר"ל *העולם החמדי להורות שהשמים והארץ נבראו במאמר *ואמצעי היה בבריאתה שאליו היה המאמר והוא שכתוב (תהלים לג) כי הוא אמר ויהי וגו' · ואמרם ברוך עושה בראשית להורות שכל המעשים השכליים עשה השם יתברך אותם בראשית נבראיו *אמור בתורה או בחכמה או בעולם השכליות הכל אחד ובלשון ראשית למדנו שקודם שברא העולם החמדי ברא המלאכים ולפיכך נקראו ראשית רוצה בו ראשית הברואים ואמרם ברוך עושה בראשית הוא שלא תאמר הרי הוא אומר (בראשית א) ותוצא הארץ דשא ישרצו המים וכיוצא בהם ותאמר *שהם העושים לפיכך בא

שנתנסו בבקורות מועטים מאורעות מעט כמו יצחק שנוסה רק פעם אחת בעקידה ולא נוסה כמו אברהם :

פרשת התמידין היינו צו את בני ישראל וגו' דכתיב ביה עולת תמיד להקריב :

ליומי ליום של כל השבוע בכל יום ויום :

ארקים ארצות כמו שיש שבעה רקיעים כן יש שבעה ארצות : העולם החמדי · בחמד הקב"ה נבראות העולם לבריותיו להכיר אלהותו והוא ברא אותו נחמד ונעים כן מאתי ול"נ של"ל עולם החמרי הוא עולם השפל כמו האדם והבהמה הארץ ומלואה ונקרא עולם החמרי ע"ש שהוא מחומר הגס הגופני משא"כ שאר העולמות שהם מחומר זך ודומני כן הוא נוסחת ספרים ישנים :

ואמצעי היה המאמר הקב"ה ומאמרו והעולם כאומן שעושה כלי בכלי אומנתו והם אמצעי בין האומן והכלי וזהו כי הוא אמר ויהי הוא הקב"ה ואמרו ויהי הוא העולם : אמור בתורה פשטות התורה והמצות והכמת חכמה עליונה רזי התורה כמו שהוא כולה בעולם השכלי עולם המלאכים והם היו ראשית לבריאת העולם : שהם העושים בכח עצמן ומטבעם והיינו כן באין להם ליתן כח ופעולה לגדל צמחין רק להקדוש ברוך הוא בברא אותן ומה שאוליאן גדולין וגדולי גדולין כח אחיים פועלין אותן זרע מגדל עשב ועשב

תפלה וואס איטליכער האט מתקן געווען · דען דאס אנדערע אות פון אברהם איז איין בי"ת דאס מאכט בוקר איין רמז דאס ער האט מתקן געווען תפלת שחרית · דאס אנדערע אות פון יצחק איז איין צ' מאכט עס צהרים איין רמז דאס ער האט מתקן געווען תפלת מנחה וואס זיא איז אין מיטין טאג · דאס אנדערע אות פון יעקב איז איין ע' מאכט עס ערבית איין רמז דאס ער האט מתקן געווען תפלת ערבית : ומה שאירע לבנים בגליות אונ וואס עס האט זיך גיטראפין צוא דיא קינדר ישראל אין דיא גליות דאס איז אלץ מרומז אין די תפלות פון די אבות דען ער האט מתקן געווען תפלת שחרית דאס האט געוויזן אויף גלות מצרים וואס דאס איז גיוועזין דער ערשטער גלות אונ דר גלות איז גיווארין גיזאגט צוא אברהם וויא אין פסוק שטייט אונ גאט האט גיזאגט צו אברהם דוא זאלסט וויסין דאס דיינע קינדר וועלין זיין גרים אין איין פרעמדע לאנד דאס איז דאס לאנד מצרים אונ מען וועט מיט זייא ארבעטין דארטין · אונ דורך דעם זכות וואס אברהם איז בשטאנן ביא צעהן פרובונג איז גישאן גיווארין צו זיינע קינדר צעהן נסים אין מצרים · יצחק האט מתקן געווען תפלת מנחה וואש זיא איז אין מיטי טאג דאס האט מרמז געווען אויף גלות בבל וואס דאס איז געווען אין מיטין צווישין גלות מצרים אונ צווישין די אנדערע גליות · אונ די ישראל זיינען דארטין ניפרובט גיווארין מיט ווייניגער טרעפונג וויא אין דיא אנדערע גליות · גלייך וויא יצחק דאס ער איז נאר גיפרובט גיווארין מיט איין פרובונג דהיינו די עקידה · יעקב האט מתקן געווען תפלת ערבית אונ מען האט צייט די גאנצע נאכט די תפלה צו טאן ביז דער מארגין שטערין גייט אויף דאס איז מרמז קעגין דעם גלות וואש אנדערע אידין האבין אין דיא ווייטע לענדער ביז עס וועט צוא זייא אויך קומען דיא גרויסע ליכטי גאט זאל זאגין צו זייערע צרות עס איז שוין גינוג אונ זאל זייא ארויס פירין פון פינסטערנעס אין ליכטיגקייט :

צג אף ע"פ שקורין בכל יום פרשת התמידין חאטשע מיר לייענן אלע טאג דיא פרשה פון דעם קרבן תמיד האבן דאך אונזרע חכמים מתקן געווען מען זאל אלע טאג לערנן דעם פרק איזהו מקומן וואס אין דר מסכת זבחים אונ אויך די ברייתא רבי ישמעאל אומר בשלש עשרה מדות כדי מיר זאלן טאן וויא רב ספרא האט גזאגט אין קדושין אייביג זאל איין מענטש צו טיילן זיינע יארן אויף דרייא טייל · איין דריט טייל זאל ער לערנן מקרא דאס איז חומש אונ נביאים · אונ איין דריט טייל זאל ער לערנן משניות · אונ איין דריט טייל זאל ער לערנן גמרא · פרעגט די גמרא ווייסט דען דר מענטש וויא פיל ער וועט לעבן דאס ער זאל וויסן זיינע יארן צו טיילן אויף דריי חלקים ענטפרט די גמרא מען מיינט די טעג פון דר וואך זאל ער צו טיילן אויף דריי חלקים אונ וויל ער וייס דאס אויך ניט אויב ער וועט די טעג פון דר וואך אויס לעבן דרום האבן אונזרע חכמים מתקן געווען מען זאל אלע טאג זאגין דיא פרשת התמיד דאס איז מקרא אונ דעם פרק איזהו מקומן דאס איז משניות · אונ די ברייתא פון רבי ישמעאל דאס איז גמרא · אזו איז דר מענטש רער מיט יוצא פר אלע דרייא : וגם תקנו בהקדמת התהלות ברוך שאמר אויך האבין די חכמים מתקן געווען מען זאל זאגן אין אן הויב תהלות פון פסוקי דזמרה ברוך שאמר · אונ מען זאל עס זאגן מיט איין ניגון אונ מיט זיסקייט דען דאס איז איין שיין אונ איין גלוסטיגע גזאנג צו גאט · אויך שטייט אין ספר היכלות דאס אין ברוך שאמר זיינן זיבן אונ אכציג ווערטר אונ דר סימן איז דרויף ראשו כתם פז זיין קאפ דאס איז דער אנפאנג איז גין גאלד אונ דאס ווארט פז איז זיבן אונ אכציג · אונ עס שטייט אין ברוך שאמר פופצן מאל ברוך דאס איז קעגן די זיבן הימלן אונ די זיבן ערדן וואס זיינן איינש אונטר דעם אנדרן דאס איז פערצן אונ הש"י וואס ער געוועלטיגט איבר אלץ איז דר פופצענטר · אונ עס שטייט דרינן זיבן ערלייא ווערטר פון לויב קעגין דעם וואס דוד המלך האט גזאגט מיט זיבין ערלייא לויבונג לויב איך דיך אלע טאג כתוב בספר המלמד עס שטייט גשריבן אין ספר המלמד אין פרשת וישמע יתרו דאס ברוך שאמר הייסט דיא ברכה פאר פסוקי דזמרה אונ עס שטייט דרינן די צאל פון צעהן ברכות · אונ דער אן הויב איז ברוך שאמר והיה העולם דאס איז טייטש גלויבט איז גאט וואס ער האט גזאגט די וועלט זאל בשאפן ווערין אונ זיא איז בשאפין גיווארן · דאס איז די קערפרליכע וועלט וואס מענטשן אונ בהמות זיינן אין איר אונ אויך די הימלן אונ ערד דען דאס אלץ זיינען בשאפן גיווארן דורך גאטס ווארט אונ דאס ווארט איז גיוועזין צווישן גאט אונ די וועלט אונ אזו אויך שטייט אין פסוק כי הוא אמר ויהי דען גאט האט גזאגט איז אלץ גווארן · אונ דר נאך זאגט מען ברוך עושה בראשית דאס איז טייטש גלויבט איז גאט וואס ער האט בשאפן די ערשטע בשעפניש צו ווייזן דאס אלע קלוגע זאכן האט גאט בשאפן פריער פר אלע בשעפניש דהיינו די תורה מיט די מצות אונ אלע סודות פון דער תורה אונ אויך דיא וועלט פון די מלאכים איז אלץ בשאפן גיווארן פריער איי ער האט בשאפן די וועלט וואס מענטשן זיינן אין איר · אונ דרום זאגן מיר עושה בראשית צו לערנן אונז דאס איי ער האט בשאפן די וועלט וואס מענטשן זיינן אין איר האט ער בשאפן די וועלט וואס מלאכים זיינן אין איר וואס זייא הייסן ראשית אונ זיי ווערן אנגרופן ראשית ווייל זייא זיינן די ערשטע בשעפניש פאר אלע · אונ גאט הייסט עושה בראשית ער האט בשאפן אלע ערשטע בשעפניש כדי

ולמדך שאין ליחס להם המעשים לפי שלעושים ההם עושים אחרים ולעושים האחרים אחרים עושין כן עד ראשית · והשכ יתברך הוא עושה בראשית כלומר נותן הצורה בהם על ידי ראשית · והוא שבא במעשה בראשית ויאמר ויעש על כל ענין וענין להורות שהוא צוה לאחרים לעשות והמעשים נגדרים בו ולא יושלם אחד מהם זולתו הנכלל במאמר ברוך עושה בראשית · ואמרם ברוך אומר ועושה להורות שהוא מתמיד ההויה על הדרך הנזכר במאמר ובמעשה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת ב"ו שנוהג העולם האומר אינו עושה והעושה אינו אומר · אבל הקב"ה הוא אומר ועושה לעולם · והוא שאמרו ז"ל מאמרו של הקב"ה מעשה הוא ואמרם ברוך *גוזר ומקיים לאמת שינוי הטבע וחדוש הנפלאות כי בהתאמת זה תתאמת הדת וגם גזר הכל מראש כבר אמרו ז"ל תנאים התנה הקדוש ב"ה עם מעשה בראשית וכו' כלומר שבתחלת הבריאה הטביע בברואיו שיצאו מטבעם לזמנים ידועים או נאמר שהוא גוזר כפי רצונו לשנות הטבע ומכריחו לעשות רצונו וזה נאות לדעת התורה והוא שכתוב (תהלים קלו) לעושה נפלאות גדולות לבדו לפי שבעשיית הנפלאות הטבע בטל ונמצא שהוא עושה לבדו ואמרם ברוך מרחם על הארץ להורות שהוא משגיח בעולם השפל בדרך רחמים ולא כדברי הכופרים האומרים עזב ה' את הארץ אלא כמו שכתוב (זכריה ד) עיני ה' המה משוטטות בכל הארץ ורחמיו לעולם ואמרם ברוך מרחם על הבריות להורות שהשגחתו גם כן באישים שלא תאמר *המינים שהם עומדים השגחתו בהם אבל האישים הנפסדים אין בהם השגחה לפיכך בא ולימדך מרחם על הבריות כלומר על כל בריה ובריה כדכתיב (תהלים קמה) ורחמיו על כל מעשיו · ואם ראית רשע וטוב לו הוא דרך רחמנות כדכתיב (שמות לג) וחנותי את אשר אחון וגו' · ואמרם ברוך משלם שכר טוב ליראיו שלא תאמר הואיל ומשגיח על הבריות מפני מה צדיק ורע לו לכך בא ולמדך שהוא משלם שכר טוב ליראיו ושאין טוב העוה"ז תכלית טוב ואין רע תכלית רע *אלא הטוב האמיתי הוא בעולם שכולו טוב · ואמרם ברוך הוא וברוך שמו להורות שהיודע שמו המיוחד *ידע שהוא הוא והוא רצונו ורצונו הוא והוא ושמו אחד וכשם שלא נדע מהותו כך לא נדע רצונו והשגת שמו הוא השגתו יתברך ולפיכך נקרא השם כמו שכתוב (דברים כח) ליראה את השם הנכבד והנורא הזה · ואח"כ תארוהו בג' תארים

מארץ והארץ ברא הקב"ה ונתן לה הכח לגדל כמאמרו תוצא הארץ ממנה ואין באחד כח לפעול את עצמו ואיך יפעיל גדולין אלא הפעולה חוזר חלילה עד הקב"ה באליו ותמנו כח הפעולה חוזר עד ראשית הבריאה : ולא ישולם כח באחד מן הנבראים לפעול דבר בכח זולת הקב"ה שהוא מעמיד תמיד הכח ופעולה בכל דבר עד לעולם בכל כח ופעולת הנבראים שברא במאמרו : גוזר ומקיים כל מה שברא בדרך הטבע ואם רצה לשנות הטבע כבר התנה בבריאתו על כך לשנות אותם לעתים הידועים לו ונאות : ברכה אנו מודים לו שהאמת הוא שמשנה עתים הוא מאתו ובכחו וכן כשעושה דבר חידוש ונפלא בעולם והוא חיזוק האמונה והדת ביודע העתידות שהתנה הכל במעשה בראשית ואין חידוש תחת שמש ומגיד מראשית אחרית : המינים דברים שאין טועמין טעם מיתה ועומדים לעולם כגון מלאכים שמים וארץ אבל לא האדם וכל שמתים אין השגחת הקב"ה בהם : אלא טוב האמיתי עיקר שכר הטוב והעונש הרע נאמר על עולם הבא אבל בעולם הזה לא יקבל עיקר ואמת ותכלית שכר הטוב : ידע שהוא הוא בשמו יורה היה והוה ויהיה ויש כח בידו לעשות כרצונו ובלתי רצונו אין מי שיעשה דבר ומה שאומרים רצונו נעשית אין לכתוב בנפרד ממנו ח"ו רק שהוא רצונו ורצונו הוא כמו בשמו מורה עליו שבכל הכנויים ודמיונות הוא יחיד ומיוחד מעצמותו רק כל זה הוא מכח מעשיו מאתנו לכנות ולדמות ולומר עליו אלה הכנויים כפועל הבאת העולם ונפל עליו לומר בורא

דר מענטש זאל זיך ניט זאגן ווייל אין פסוק שטייט דאס גאט האט גזאגט די ערד זאל אויס ציהן גראז און די וואסר זאל ווידמען אלערלייא פיש · קען ער מיינן דאס די ערד און די וואשר אליין האבן אלץ גטאן דרום קומט דר פסוק אונז צו לערנן דאס מען זאל אין זייא אליין ניט אן הייבן קיין שום זאך דען צו די וואש מאכן איז דא איין כח וואש מאכט זיי · און צו די כחות וואש מאכן זיינען דאך אנדערע כחות וואש מאכן זיי ביז די מלאכים וואש הייסן ראשית · און הקדוש ברוך הוא הייסט עושה בראשית ווייל ער גיט דיא גישטאלטין אין אלע זאכן דורך די מלאכים און דרום שטייט אין דר תורה ווי גאט האט די וועלט בשאפן שטייט ביי איטליכר זאך גאט האט גזאגט און האט בשאפן צו ווייזן דאס ער האט גיהייסין צו דער ערד און צוא אנדערע זאכן זיי זאלין טאן און אן אים ווערט קיין זאך ניט גיטאן און דאס אלץ איז נכלל אין דיא ווערטער עושה בראשית דאס ער האט בשאפין דיא ערשטע בשעפניש · און דר נאך זאגן מיר ברוך אומר ועושה גלויבט איז גאט וואס ער זאגט און טוט צו ווייזן דאס אלץ וואס גפינט זיך אין דער וועלט האלט זיך אויף דעם ארט פון גאטס זאגן און ער טוט דען דיא מדה פון הקב"ה איז ניט אזו וויא די מדה פון איין בשר ודם דען דר סדר פון דר וועלט איז דר וואס רעט איז ניט דר וואס טוט און דר וואס טוט איז ניט דר וואס רעט · אבער גאט איז דר וואס רעט און דר וואס טוט שטענדיג און דאס האבן אונזרע חכמים גזאגט גאטש זאגן הייסט גטאן ווייל ער טוט אלץ נאר מיט זיין זאג · ער זאגט און עס ווערט אזו גטאן · און דער נאך זאגן מיר ברוך גוזר ומקים גלויבט איז גאט וואש ער איז גוזר און האלט דס · דאס איז צו אמת מאכן אלע נסים וואס גאט טוט דאס ער פאר ענדרט דעם סדר פון דער טבע און בנייעט וואונדר · דען ווען דס ווערט אמת ביא דעם מענטשן · אזו ווערט דר גאנצר דת יהודי אמת ביא דעם מענטשין דאס איז די תורה וואס אין איר שטייט דאס גאט האט די וועלט בשאפן און דאס ער איז איין איינציגר גאט · און אויך האט גאט אלץ גוזר גוועזן פון דעם אן הויב וויא ער האט די וועלט בשאפן דאס צו צייטן זאל דיא טבע פר ענדרט ווערן ווען ער וועט הייסן · ווי אונזרע חכמים האבן גזאגט דאס גאט האט תנאים אויש גנומן מיט מעשה בראשית וויא ער האט די וועלט בשאפן דאס זייא זאלן פאר ענדרן זייער סדר הטבע אין גוואסטע צייטען ווען ער וועט בפעלן אויף זייא און אין אן הויב בשאפונג האט גאט גגעבן כח אין זיינע בשעפניש דאס זיי זאלן קענן ארויס גיין פון זייער סדר הטבע אין גוואיסטע צייטין ווען נייטיג וועט זיין און ווען גאט וועט באפעלן אויף זייא · אדר מען קען זאגין דאס גאט בפעלט צו איטלעכע צייט נאך זיין ווילען · צו פר ענדערן דיא נאטור און צווינגט זיא דאס זייא זאלן טאן זיין ווילען האטשע פר קערט וויא זייער נאטור איז · און ד' מיינונג פאסט זייער נאך דר דעה פון דר תורה און דאס איז איין חיזוק צו דר אמונה דען דורך דעם זעהט מען דאס גאט אליין פירט די וועלט און ניט דיא נאטור און דאס זאגט דר פסוק גאט טוט גרוישע וואונדר אליין דען דורך די וואונדר וואס גאט טוט ווערט די נאטור בטל אזו ווערט דער פון גזעהן דאס גאט טוט אלץ אליין · און דר נאך זאגן מיר ברוך מרחם על הארץ גלויבט איז גאט וואס ער דער בארימט זיך אויף דר ערד דאס איז צו ווייזן דאס גאט גיט אכטונג אויף דער נידריגר וועלט מיט איין וועג פון דר בארימקייט · און ניט וויא די כופרים זאגן דאס גאט האט פר לאזן די ערד און גיט ניט אכטונג אויף איר דאס איז ליגן · נייערט וויא אין פסוק שטייט גאטס אויגן שוועבן אין דר גאנצר וועלט · און זיין רחמנות איז ביז אייביג · און דר נאך זאגן מיר ברוך מרחם על הבריות גלויבט איז גאט וואס ער דער בארימט זיך אויף זיינע בשעפניש צו ווייזן דאס זיין השגחה איז אויך אויף די מענטשן כדי דו זאלסט ניט זאגן דאס גאטס השגחה איז נאר אויף די זאכן וואס דויערן אייביג · וויא הימל און ערד און די מלאכים · אבער דיא מענטשן און דס גלייכן זאכן וואס פר גייען פון דר וועלט אין זייא איז ניט דא גאטס השגחה דרום קומט ער צוא לערנן אונז דאס גאט דער בארימט זיך איבר אלע זיינע בשעפניש און גיט אכטונג אויף איטלכש בשעפניש אזו ווי אין פסוק שטייט ורחמיו על כל מעשיו און זיין דר בארימקייט איז אויף אלע זיינע בשעפניש · און ווען דו זעהסט אפט מאל דאס איין רשע גייט גוט דאס טוט גאט מצד רחמנות וויא אין פסוק שטייט און איך טוא לייט זעליגן דעם וואס איך וועל לייט זעליגן אפילו ווען ער איז עס ניט ווערט · און דר נאך זאגין מיר ברוך משלם שכר טוב ליראיו גלויבט איז גאט וואס ער בצאלט איין גוטן שכר צו די וואס פארכטין זיך פאר אים כדי דוא זאלסט ניט פרעגן ווען גאט גיט אכטונג אויף אלמן ווארום גייט עס איין צדיק שלעכט אויף דר וועלט דרום קומט ער צו לערנן דיך דאס גאט בצאלט איין גוטן שכר צו זיינע פארכטיגע אויף יענר וועלט דען דאש גוטש פון דער וועלט הייסט ניט קיין רעכט גוטס און אויך דאס בייז פון דער וועלט הייסט ניט קיין רעכט בייז ווייל עס גיווערט ניט לאנג נאר וויא פיל דער מענטש לעבט · נייערט דאס רעכטע גוטס איז אויף יענם עולם דאס איז לויטר גוטס און עס גיווערט אייביג · און דר נאך זאגן מיר ברוך הוא וברוך שמו גילויבט איז ער און גילויבט איז זיין נאמען צו ווייזן דאס דער וואס ווייס זיין נאמען דער ווייס דאס ער איז שטענדיג אליין ער איז אליין אויף זיין ווילע און זיין ווילען איז ער · און גאט און זיין נאמן איז אויך אלץ איינס און אזו וואול וויא מען קען אים ניט וויסן · אזו אויך קען מען ניט וויסן זיין ווילן · און נאר צו פר שטיין זיין נאמן הייסט דאס צו פרשטיין גאט יתברך

דע

פרק ג נר ג כלל ג חלק א

כנגד ג' עולמות המלך כנגד העולם השפל שמולך בו ומלכותו בכל משלה · הגדול כנגד העולם הגדול שבו יראה גדלו ועוזו שזהו עולם הגלגלים והקדוש כנגד עולם המלאכים הקדוש · ותארוהו עוד אב הרחמן כפי הדרך שהזכרנו שהוא משגיח ומרחם עלינו כרחם אב על בנים · והתקינו בו מהולל בפי עמו משובח ומפואר בלשון כל חסידיו להודיע שהמהללים את השם הוא כלשון בני אדם *ולא שהוא בבחינת עצמו אצלו שבח אלא שהתורה הורה אותו כדי לאמת מציאותו לעם · *וזה אי אפשר בלי היתר התארים והמהללים כלשון בני אדם ועל דרך זה אמרו רז"ל אי לאו דאתי משה *ואמרינהו *אתו כנסת הגדולה ותקנינהו וכו' מצאתי כתוב כי לכן נקראו הזמירות והשירים מזמורים מלשון לא תזמור ולפי זה זמירות ר"ל זמורות שכשם שהמזמר בנפנים יקוץ כל הזמורות *ויניח מה שראוי לרטב כך הזמירות שאנו אומרים קודם התפלה יסירו ויקוצו כל המכשולות והעונות שיש לנו לפני השם יתברך וכשתבא תפלתנו שתהיה נשמעת ורצויה לפני השם · וסמכו מעין פתיחה לחתימה באמרם חי העולמים לרמוז בו כל העולמות :

ועל שמשבחהו בכל נקרא מל' ומושל וכן בכל השמות וכן כשמתפללים לו נותנין לו שם רחום וחנון וכן כולם על ידי רחמנייהו ומעשיו הטובים וזה באמר לא בבחינת עצמו בכל השמות אין לנו להשיג דבר מעצמותו שיפול עליו שום שם או דבר רק כל השמות שאנו נוהגים לו משיגים לומר רק על ידי מעשיו ואף שאנו משיגים לקרוא לו בשם על ידי מעשיו מעשיו עצמו שהם רצונו גם אין משיגין ועל כן כל מה שאנו עובדין לו ואוהבים אותו ויראין ממנו השגנו רק על ידי השמות שהם על ידי מעשיו ואומרים השם יתברך: ולא שהוא בבחינת עצמו אצלו שבח כל הברכות והשבח שאנו נותנין לו אין שייך ממנו כלום לעצמותו מאחר שאין להשיגו מה שם התן לו אף ע"י מעשיו אין להספיק בכחו רק עלינו לעשות כפי יכולת האדם האנושי כן מה שרואים בכבוד מלך בשר ודם או בהנהגת מנהגנו ושכלנו שהוא לפי טבע האנושי שיש בזה שבח והודאה וכל זה אי אפשר לנו לעשות אלא על ידי דמיון עצמנו אף שאין כל אלה כמלא לנו שום בזה כעצמותו אף ע"י מעשיו מ"מ בלתי זה אין לנו לפתוח פה איך יאמר רחם ה' לו בשם ה' וכמה נבא לו להתפלל אלא א"כ בדמיון האנושי וכחוביו כי מה נאמר על הדבר שאין להשיגו וכולם מאין כל הי כדכתיב ואל מי הדמיוני ואתוה יאמר קדוש כך מהמצות של הפסק

צד פרק רביעי

חייבין בכל קהל למנות להם שליח צבור הגון ויבקשו אדם שיהא ריקן מעבירות *ופרקו נאה ושפל ברך ומרוצה לעם ויש לו נעימה וקולו ערב ורגיל לקרות בתורה נביאים וכתובים כדגרסינן בפרק סדר תעניות דף י"ז תנו רבנן עמדו בתפלה אף על פי שיש שם זקן וחכם אין מורידין לפני התיבה אלא אדם *רגיל · רבי יהודה אומר *מיטפל ואין לו וביתו ריקן *ויש לו יגיעה בשדה ופרקו נאה ושפל ברך ומרוצה לעמו *ויש לו נעימה וקולו ערב ורגיל לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ובקי בכל הברכות

כזה במקלת : וזה אי אשר בלי היתר התארים אם לא שיותר הקב"ה בתוסים כמו שנא' ומבשרי אחזה אלוה כדי לשבר האוזן מה שיכול לשמוע כמו שאמרנו ולכן מותר לנו לומר רחם ובמעט אף שאין בו תארים כמו שאומרים לאדם שיש בו: ואמרינהו האל הגדול הגבור והנורא ואיך נופל דברים כאלו על אין סוף ב"ה אם לא בדמיון האנושי ומזה יש לנו פתח לשבחו אף שאין השבח לפי גודל מעלתו וערכו לגמרי ולשבחו כמה שיש שייכות לאדם אף שיודעים שאין בו גשמיות כלל רק להפליא רצון אדם בזה לעבוד אותו באימה וביראה : ויניח מה שראוי לרטב שייני הבורא ומה שהוא כך שיוכל לצמות ומה שיבא בו יקוץ ממנה : מעין פתיחה של ברוך שאמר והיה העולם הומריס המוך לחתימתו חי עולמים וי"א דקאי על ברכת ישתבח שהיא סוף ברכת ברוך שאמר והיא מסיימת חי העולמים : מעין פתיחה מכוימין : **עמדו** בתפילה כשהתחילו להתפלל: ושפל ברך עניו: ומרוצה לעם נוח לבריות ומכרימין בתפלתו: נעימה כשומעי קולו שמוכרלב: ופרקו נאה אפי' כשעמד בפרק בתרוהו היה נאה בלי שם לעז רגיל להתפלל והפלגו בגורס כשיו ולא יטעה שבל חזן שטועה סימן רע לשולחיו: מיטפל ואין לו להתפרנס ולבו דואג עליו ומתפלל מקירות לבו עליהם ומתוקל לי מדוקך אי לשון טפלי בנים קטנים: ויש לו יגיעה

דען אים אליין קען מען בשום אופן ניט פרשטיין · אונ דריבר ווערט גאט גירופן השם דר נאמן וויא עס שטייט אין פסוק צו פירכטן דעם נאמען דעם גערהמטן אונ דעם שרעקליכען אונ דר נאך לויבן מיר אים מיט דריי ערלייא לשונות המלך הגדול והקדוש קעגין די דרייא וועלטן וואס גאט האט בשאפן · המלך איז גזאגט קעגן דר נידריגר וועלט וואס מיר מענטשן זיינן אין איר וואס גאט האט זיא בשאפן כדי צו ווייזן זיין קינגרייך צו אלע מענטשן אונ דאס זיין קינגרייך גוועלטיגט איבר אלץ וואס אין דר וועלט איז · הגדול דאס איז קעגן דר גרוישר וועלט וואס איבר אונז איז · דאס איז דר הימל דאס דורך אים ווערט גזעהן דאס גרוישקייט אונ שטארקייט פון הקב"ה אונ דס איז די וועלט וואס אלע רעדר זיינן אין איר וויא די זון אונ די לבנה אונ אלע שטערן אונ מזלות זיינן אין זייא · אונ דאס ווערט אן גרופן עולם הגלגלים · אונ הקדוש דאס ווייזט אויף דעם עולם וואס נאך העכר אין הימל איז אונ דאס ווערט אן גרופן עולם המלאכים די וועלט וואס די הייליגע מלאכים זיינן אין איר · אונ דר נאך זאגן מיר אב הרחמן דר בארימדיגר פאטר אויף דעם וועג וויא מיר האבן פריער גשריבן דאס גאט גיט אכטונג אונ דר בארימט זיך איבר אונז אזו וויא איין פאטר דר בארימט זיך איבר זיינע קינדר אונ מען האט איך מתקן גיוועזן צו זאגן אין ברוך שאמר מהולל בפה עמו משובח ומפואר בלשון כל חסידיו גאט איז גלויבט אין דעם מויל פון זיין פאלק · ער איז גלויבט אונ בשיינט אין דעם צונג פון אלע זיינע חסידים צו לאזן אונז וויסן דאס די וואס לויבן גאט לויבן זייא אים מיט אזו איין לשון וואס צווישן מענטשן ווערט גרעט אונ מען זאגט הגדול הגבור והנורא אבר ניט דאס דיא זאכן זיינן בעצם ביא אים פר איין שבח דען גאט אליין איז ניט קיין גוף אונ האט ניט קיין גשטאלט אונ דאס האט די תורה מתיר גוועזן צו לויבן אים מיט אזוא איין לשון וויא מענטשן קענן פר שטיין כדי מען זאל אמת מאכן זיין מציאות צום המון עם דאס זייא האבן ווייניג שכל אונ קענן ניט פר שטיין וואש גאט איז מען זייא אים לויבן מיט זייער לשון וויא זיי ריידן אונ פרשטיין דרום האט די תורה מתיר גוועזן צו לויבן גאט מיט אזו איין לשון · אבר די וואס האבן שכל ווייסן וואול דאס די שבחים אונ תוארים זיינן קעגן גאט ניט גרעכינט פר שבחים דען וויל ער האט קיין דמות אונ קיין דמיון ניט נוא וואס פאר איין שבחים אונ תוארים קען מען דען געבן צו אים · וויא אין פסוק שטייט אונ צו וועמען ווערט איר מיך גלייכן אונ איך זאל גלייך זיין טוט זאגן די הייליגר גאט פון ישראל אדר וואס פר איין גשטאלט קענט איר דען אן גליכן צו גאט · אונ אויף דעם וועג האבן אונזרע חכמים גיזאגט ווען ניט משה וואלט עס גזאגט אין דר תורה האל הגדול הגבור והנורא אונ

די אנשי כנסת הגדולה וואלטן עס ניט מתקן גוועזן צו זאגן אין אונזר תפלה אזו וואלטן מיר עס ניט גזאגט דען וויא שיקט זיך אזעלכע שבחים צו זאגן אויף אין סוף ב"ה וואס קיין שיעור אונ קיין ערך איז ניט צו אים : מצאתי כתוב איך האב גפונן גשריבן דאס דרום ווערן די פסוקים אונ מזמורים וואס מיר זאגין פאר ישתבח אן גירופן פסוקי דזמרה וויל זמרה איז טייטש פאר שניידן דען אזו וואול וויא דער ווין גערטנער שנייט אפ אלע צווייגן וואס ניט גוט אונ פרוכטיג זיינן אונ לאזט איבר די צווייגן וואס פרוכטיג זיינן אונ קענן וואקסן אזו זיינן אויך די מזמורים וואס מיר זאגן פאר אונזר תפלה די פר שניידן אלע שטרויכלונג אונ זינד וואס ווילן אונזר תפלה אויף האלטן דאס זיא זאל ניט קומן פאר גאט · די ווערן פר שניטן דורך די מזמורים כדי ווען אונזר תפלה וועט דר נאך קומן זאל זיא דער הערט אונ בווילגט ווערן פר גאט · אונ מיר האבן אן גהויבן ברוך שאמר והיה העולם דריבר לאזן מיר אוים אויך חי העולמים דאס איז טייטש גאט איז מהיה אלע וועלטן אונ גיט אלע רגע זיין היות אין זיי דען ווען ער זאל איין קליינע ווייליע ניט געבן זיין היות אין זיי אזו וואלטן זיי בטל גווארן :

צד חייבין בכל קהל למנות להם שליח צבור הגון איטליכש קהל זיינן מחויב צו אויף נעמן צו זיך איין ארענטליכן חזן · אונ זיי זאלן זוכן צו אויף נעמן אזו איין מענטשן וואס זאל זיין ליידיג פון עבירות אונ זיין אויף פירונג זאל זיין שיין · אונ איז איין עניו אונ איז בעליבט צום פאלק אונ האט איין גשמאק אונ זיס קול · אונ איז גוואונטליך צו לייענן אין דר תורה אונ אין נביאים וכתובים · וויא מיר לערנן אין פרק סדר תעניות · די רבנים האבן גלערינט ווען זיי האבן זיך גשטעלט תפלה צו טאן אויף רעגן חאטשע עס איז גוועזן צווישן זיי איין זקן אונ איין חכם האט מען דאך ניט גשטעלט פר דעם עמוד נאר אזו איין מענטש וואס איז גוואונטליך צו דאווגן דאס ער זאל זיך ניט טועה זיין דען ווען איין חזן איז זיך טועה אין דר תפלה איז ניט קיין גוטר סימן פר דעם קהל וואס האבן אים גמאכט פר איין שליח ער זאל מתפלל זיין אויף זייא פר גאט · רבי יהודה זאגט מען זאל נעמן אזעלכן וואס האט פיל קינדר אונ האט ניט מיט וואס צו מפרנס זיין זייא דען וויל זיין הארץ איז בזארגט וועט ער ערינסט תפלה טאן אויף ישראל מיט זיין גאנצן הארצן · אונ זיין הויז זאל זיין ליידיג דאס וועט ווייטר די גמרא מפורש זיין וואס מען מיינט · אונ ער זאל האבן ארבט אין פעלד דען וועט ער אויך איבר דעם ערינשט בעטן אויף רעגן · אונ דאס זיינע אויף פירונגן זאלן זיין שיין · אונ איז איין עניו · אונ איז מרוצה צום קהל צו זיין איין חזן · אונ האט איין גשמאק אונ איין זיס קול · אונ איז גוואונטליך צו לייענן אין דר תורה

פרק ד נר ג כלל ג חלק א

כולן · ואמרינן עלה ביתו ריקן אמר רב חסדא ביתו ריקן מעבירה · מאי זקן ופרקו נאה זה שלא יצא עליו שם רע בילדותו · (ירמיה יב) היתה לי נחלתי כאריה ביער נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה · אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה אמר רב אחא אמר רבי אלעזר *זה שליח צבור היורד לפני התיבה שאינו הגון וצריך שיהא ממולא זקן להיות ש"צ קבוע כדגרסינן פרק קמא דחולין דף כ"ד תנו רבנן נתמלא זקנו ראוי הוא להיות שליח צבור ולירד לפני התיבה ולישא את כפיו ואם לא ימצאוהו בכל השנה שלם בכל התנאים אלו יבחרו בימות התעניות והצרות ובימות השנה יבקשוהו שיהא שלם במקצתן · והקבוע צריך שיהא ממולא זקנו ויהא לבוש ומתעטף בהתפללו בעד העם כדתנן בסוף מגילה דף כ"ד *פוחח *פורס על שמע *ומתרגם אבל אינו קורא בתורה ואינו נושא את כפיו · וכתב הרא"ש בתשובה ומה שכתבת שממנים חזן להתפלל כל השבוע קודם שנתמלא זקנו וסומכין על זה שיש להם חזן אחר שיתפלל בשבת וביום כניסה טעות הוא כי זה נקרא חזן קבוע כיון שמינהו להתפלל אע"פ שיש אחד שהוא ממונה דדוקא בעראי בלא מינוי יכול להתפלל אחר שהביא שתי שערות ע"כ · ומי שאינו שליח צבור קבוע אם יאמרו לו שירד לפני התיבה *יסרב מעט כדגרסינן פרק אין עומדין דף ל"ד תנו רבנן העובר לפני התיבה יסרב ואם אינו מסרב דומה לתבשיל שאין בו מלח ואם יסרב יותר מדאי דומה לתבשיל *שמקדיחתו מלח כיצד יעשה ראשונה יסרב שניה *מהבהב שלישית פושט את רגלו ויורד ואם טעה יעבור אחר תחתיו · כדתנן העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ולא יהא סרבן באותה שעה · ויזהר מאד בתפלתו שלא יטעה · כדתנן התם המתפלל וטעה סימן רע לו ואם שליח צבור הוא סימן רע לשולחיו ששלוחו של אדם כמותו · במסכת ברכות אמרו עליו על רבי חנינא בן דוסא שהיה מתפלל על החולים ואומר זה חי וזה מת אמרו לו מנין אתה יודע אמר להם *אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שמקובל ואם לאו יודע אני *שמטורף כנא הני מילי אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן דאמר קרא (ישעיה נז) *בורא ניב שפתים שלום שלום :

זריעם כשדס שורת כו וזרעו מתכוין יותר בתפלות גשמים : זה המעמיד חזן שאינו הגון לפני התיבה רשע שהקב"ה שונא אותו יותר מכולם והוא נותן בקולו לפניו : פוחח שבגדיו קרועין עליו וכרעיו נראין תרגום ערום ויחף ערטילאי ופחח : פורס על שמע יתברך ברכו והברכות קודם ק"ש תרגום כי הוא יברך הזבח אחרי הוא יפרים נכסתא : ומתרגם כמשמיע הדרשה לרבים : יסרב כאומרים לו לך יעבה עמו כאלו אינו רוצה כלומר איני כדאי : שמקדיחתו רוב מלח כאילו נשרף כמו כי אש קדחה באפי : מהבהב מזמין עצמו כמו נכנר לעמוד ומנענע ברא וכן : אם שגורה אם סדורה תפלתי בפי במרוצה ואיני נכשל והתחתי נובעת מלבי אל פי כל מה שאני חפץ להאריך בתחנונים : שהוא מטורף החולה לשון טורפין לו תפלתו בפניו כלומ' התפלה שהתפללו עליו מטורפת וטרודה ממנו ואינה מקובלת : בורא ניב שפתים אם גורה לו הקב"ה שידברו שפתיו דבריו במרוצה אז שלום בהקובל התפלה :

צה פרק המישי

אין אומרים קדיש בפחות מעשרה' כדגרסינן בפרק הקורא'את המגילה דף כ"ג אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן אמר קרא (ויקרא כב) ונקדשתי

אונ אין נביאים אונ אין כתובים · אונ איז קלאר אין אלע ברכ'ת צו מאכן וויא רעכט ,יז · אונ דאס וואס דא איז גשטאנן זיין הויז זאל זיין ליידיג זאגט רב חסדא מען מיינט זיין הויז זאל זיין ליידיג פון עבירות · אונ דאס וואס איז גשטאנן זיין אויף פירונג זאל זיין שיין · דאס מיינט מען עס איז אויף אים ניט ארויס גגאנגן איין בייזר שם אין זיין יונגקייט' עס שטייט אין פסוק דאס גאט זאגט היתה לי נחלתי כאריה ביער נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה מיין נחלה איז גוועזן צו מיר אזו וויא איין לייב וואס שרייט אין וואלד אזו האט זיא גגעבן קעגין מיר מיט איר קול דרום האב איך זיא פיינט · זאגט מר זוטרא בר טוביה פון וועגן רב · אונ איין טייל זאגן רב אחא האט עס גזאגט פון וועגן רבי אליעזר דאס דר פסוק מיינט ווען איין חזן שטעלט זיך דאוונן פר דעם עמוד וואס איז ניט ראוי צו זיין איין חזן ווייל ער איז ניט פרום · דעם האט גאט פיינט אונ וויל זיין תפלה ניט אן נעמן : וצריך שיהא ממולא זקן איך מוז בייא איין שטענדיגן חזן זיין בארד בוואקסין מיט האר · וויא מיר לערנן אין חולין' די רבנים האבן גלערנט ווען זיין בארד איז בוואקסן מיט האר דר איז ראוי צו זיין איין שטענדיגר חזן אונ צו שטעלן זיך פר דעם עמוד צו דאוונן אונ ווען ער איז איין כהן מעג ער דוכנן · אונ ווען מען קען ניט געפינן איין חזן אויף איין גאנץ יאר וואס זאל די אלע גוטע מדות אין זיך האבן · זאל מען דאך זעהן צום ווייניגסטן ווען מען איז גוזר תענית דאס מען זאל האבן אזו איין חזן וואס זאל דיא אלע גוטע מדות אין זיך האבן · אונ אויף דעם גאנצן יאר זאל מען זעהן איינם צו קריגן וואס זאל חאטשע איין טייל פון די גוטע מדות אין זיך האבין והקבוע אונ איין שטענדיגר חזן דר מוז האבן איין בוואקסנע בארד אונ מוז זיין בקלייד אונ ארום גוויקילט מיט איין טלית ווען ער טוט תפלה פון וועגן דעם פאלק וויא מיר לערנן אין מגילה דר וואס זיינע קליידר זיינן אים צו ריסן אונ מען זעהט ארויס זיינע קניא מעג ער זאגן קדיש אונ ברכו אונ מעג איבער זאגן אונ דר קלערן די דרשה פון דעם רב פר דעם עולם אבר ער זאל ניט לייענן אין דר תורה פר דעם עולם אין די צו ריסנע קליידר אונ זאל ניט גיין דוכנן אין די צו ריסנע קליידר · אונ אזו שרייבט אפ דר רבינו אשר צו איינם אין איין תשובה' אונ וואס דוא האסט גשריבן אין דיין בריב דאס מען נעמט אויף איין חזן צוא דאוונן די גאנצע וואך נאך איי זיין בארד איז אים בוואקסן מיט האר אונ מען איז זיך סומך אויף דעם וואס עס איז דא איין אנדר חזן וואס מיט איין בוואקסנע בארד איז וואס זאל דאוונן אום שבת אונ אום מאנטיג אונ אום דאנרשטיג · איז דאס איין טעות דען דער ווערט שוין אן גירופן איין שטענדיגר חזן ווייל מען האט אים אויף גנומן צו דאוונן בקביעות חאטשע עס איז דא איין אנדר חזן אויף שבתות ·דען דוקא נאר צייטן ווייס מעג דאוונן

איינר וואס נאך דרייצעהן יאר איז אבער ניט ער זאל זיין איין שטענדיגר חזן : ומי שאינו שליח צבור קבוע אונ ווער עס איז ניט גזעצט פאר איין חזן ווען מען זאגט צוא אים ער זאל גיין דאוונען פאר דעם עמוד · אזוי זאל ער זיך אביסיל לאזן בעטן וויא מיר לערנען אין פרק אין עומדין · דיא רבנים האבין גילערנט ווען מען הייסט איינעם גיין צו דאוונען פאר דעם עמוד אזו זאל ער זיך אביסל לאזן בעטן איי ער גייט אונ ווען ער לאזט זיך ניט בעטן אונ גייט באלד וויא מען הייסט אים גיין אזו איז עס גלייך צו איין עסן וואס קיין זאלץ איז ניט דרינען האט עס דאך קיין גשמאק אונ ווען ער לאזט זיך צו פיל בעטן איז עס גלייך צו איין עסן וואש צו פיל זאלץ איז דרינען ביז עס ווערט פר דארבן' נייערט אזו זאל ער טאן דאס ערשטע מאל ווי מען הייסט אים גיין דאוונן זאל ער ניט וועלן גיין · דאס אנדרע מאל ווען מען הייסט אים גיין זאל ער זיך נאך עפיש לאזן בעטן אבר ניט פיל · דאס דריטע מאל זאל ער שוין גיין · אונ ווען דר חזן האט זיך טועה גוועזן אונ קען ווייטר ניט דאוונן זאל איין אנדרר גיין צו ענדיגן דאס דאוונען אויף זיין ארט · אונ ער זאל זיך ניט לאזן בעטן נייערט ער זאל גיין באלד וויא מען הייסט אים גיין ווייל מען האלט אין מיטן דער תפלה פאסט ניט דאס דר עולם זאל ווארטן אויף אים אונ דר חזן זאל זיך זייער היטן ער זאל זיך ניט טועה זיין אין זיין תפלה דען עס איז ניט קיין גוטר סימן פר דעם קהל ווען ער איז זיך טועה' וויא מיר לערנן אין דר גמרא ווען איינר איז זיך טועה אין זיין תפלה איז עס איין בייזר סימן צו אים · אונ ווען ער איז איין חזן איז עס איין בייזר סימן פר דעם קהל וואס האבן אים גמאכט פר איין שליח צו בעטן פר זייא דען דר שליח פון דעם מענטשן איז גלייך וויא ער אליין : במסכת ברכות אין דר מסכת ברכות שטייט מען האט גזאגט אויף רבי חנינא בן דוסא דאס ער פלעגט תפלה טאן פאר קראנקע לייט אונ פלעגט זאגן דר חולה וועט לעבן אונ דר וועט שטארבן · האט מען אים גפרעגט פון וואנן ווייסטו עס · האט ער גזאגט ווען מיין תפלה גייט ריכטיג אונ גלאט ארויס פון מיין מויל אזו ווייס איך אז מיין תפלה ווערט אן גינומן אונ דר חולה וועט לעבן · ווען אבר ניט אזו ווייס איך אז דיא תפלה ווערט פאר צוקט אונ ניט אן גנומן ממילא וועט דר חולה איך ווערן פר צוקט אונ וועט שטארבן · פרעגט דיא גמרא פון וואנן ווייסן מיר עס' זאגט רבי חייא בר אבא פון וועגן רבי יוחנן עס שטייט אין פסוק ווען גאט בשאפט אים די רייד פון די לעפצן דאס ער קען גשווינד ריידן אין זיין תפלה וויא לאנג ער בגערט צוא בעטן אזו ווייזט עס אויף שלום :

צח אין אומרים קדיש בפחות מעשרה מען זאגט ניט קיין קדיש ווען עס זיינען נאר דא ווייניגר וויא צעהן מענטשן ווי מיר לערנן אין פרק הקורא

את

בתודכני ישראל כל דבר שבקדושה לא יהא בפחות מעשרה והטעם לפי שבעשרה *נשלמת הקדושה שהיא למעלה מעשר ספירות · ולזה רומז בה שאמרו בפ"ק דסוכה דף ה' תניא ר' יוסי אומר מעולם *לא ירדה שכינה למטה ולא עלו משה ואליהו *למרום שנא' (תהלים קטו) השמים שמים לה' וגו' ולעולם העשירי הוא קדש *שהוא שלמות המנין *והוא תחת כסא הכבוד · ולזה רומז מ"ד (ויקרא כז) העשירי יהיה קדש · וארון ט' וכפורת טפח ולמעלה השכינה וגם כל המעשרות והעשירות וגם הבכורות והבכורים והתרומה ולזה רמז רבי אברהם בן עזרא באמרו הבכור והמעשר אחד הוא ואין בינידם אלא חשוב ממטה למעלה או מלמעלה למטה *וכן הוא יום הדין ויום הכפורים כפי דעת אחד ואמרינן בירושלמי בריש פאה בפרק מאימתי קורין במגילת סתרים של רבינו שהקדיש הוא זכר לקץ הימין ולמלחמות ישועת גוג ומגוג ועל כן אומרים יתגדל ויתקדש על שם והתגדלתי והתקדשתי דכתיב בה במלחמת גוג ומגוג שבו יתגדל שמו של הקב"ה בכל הארץ · כדכתיב (זכריה יד) ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד · ונשבע שלא יהיה שלם עד שינקום ממנו כדכתיב (שמות יז) כי יד על כס יה וגו' · לומר שאין השם שלם ולא הכסא שלם אבל לאחר שינקום יהיה השם שלם וגם הכסא דכתיב (תהלים ט) האויב תמו וגו' וכתיב וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו הרי השם שלם והכסא שלם ר"ל כי בכל זמן שיש בעולם מי שהוא מאמין באלהות

נשלמת הקדושה שמקדישין להקב"ה בעשרה כיא שלימה והשובה יותר ממה שמשבחין לו בעשר ספירות והקדושה מה שאומרים יתגדל ויתקדש שהם עשרים תיבות כפל הספירות ועולה עד אין סוף שהוא למעלה מעשר ספירות: **לא ירדה** שכינה למטה מעשרה טפחים וקרא כתיב דעל כפורת ירד שמע מינה למעלה מעשרה מפסיקן רגליו ומשם דבר עם משה: **למרום** לשמים רק לשר עלה ככתוב כתורה עלה אלי ההרה ומשה היה בהר: **ואליהו** למעלה תחת השמים כנביהו ולא בא לשמים וה' ידע את מקומו איה הוא ואולי שהוא בג"ע התחתון שהיה אדם הראשון שם: **שהוא** שלימות המנין עשרה נשלם המנין ומשם חוזר לאחד: **והוא** תחת כסא הכבוד כמנין העשר האמור שלא ירד למטה מעשרה רק השכינה למעלה מעשרה תחת כסא כבוד ותלה השכינה מלשון ויסכן מקדש לג"ע שבא להורות שאם להם התרב וכן ונתתי משכני בתוככם להורות שהתגלות הענין והשמעת קול בתוככם יהי' וכן בכל מקום בנתעורר הדבר מה מהקב"ה יהיה מה שיהי' דבר שיש בו מעשה בין שנראה הדבר לאדם בין שאינו נראה או שמע קול או בא לו נס או ישועה נגלה במקום שהוא רז באומרים לאדם כשמעשה תלוי זו תקת שכר טוב נופל לומר על המקום שעושה התלוי השכינה שם ע"י השגחת הקב"ה עליו לבלם לו שכר טוב וכן לעונש באמרם השכינה שם ורואה מעשיך והשלם גמולך וכמו שאמרו חכמים עשרה שיושבין ומדברין בדברי תורה שכינה ביניהם שנאמר על השכר שיתן להם הקב"ה והשגחתו עליהם במקום שלומדים ומתפללים והמקום שנאמר בו השכינה שם הוא נאמר נגד האדם שניפל עליו לומר מקום ונכול מעשה ה' וכן שנראה דבר מה או שמע דבר מה או שהוא מקום קדוש כגון בית הכנסת או בית המדרש שנודע לנו שהשגחתו של הקב"ה שם לקבל התפלה נאמר השכינה שם אבל אין זה על עצמותו של הקב"ה שאין נופל בה לומר שהוא שם כי מלא כל הארץ כבודו וכתיב ברוך כבוד ה' ממקומו שהוא מקומו של העולם ואין העולם מקומו וכדי להבין זה תדע ותשכיל כשרם שברא הקב"ה העולם הי' הכל ההיולי הוא כמו האויר שהראה בין השמים והארץ וברא הקב"ה העולם בתוך ההיולי וכמו שהי' ההיולי קודם שהי' העולם כו כן כשיכלה העולם יחזור ההיולי כבראשונה והנה אף שהראה בהיולי כאויר שבין השמים והארץ שתוכל לצייר ולומר שהיא דבר מה או לדמות דבר לדמיון או ליתן לו מדה וקצב וסוף והוא הקב"ה אין סוף כ"ש שהוא אלהינו אלהי ישראל ונמצא שהעולם עומד בתוכו כבו ובתוכו העולם והוא בתוך העולם ותולה לו עד אין סוף והוא נעלם מעין כל חי וכל מה שאומרין עליו וכל השמות והכחות שנותנין לו הכל ע"י מעשיו אבל על עצמותו אין פה פונה לדבר דבר בשם או בכינוי להשיג אפי' נקודה כאשר יראה האדם בעיניו היוכל להשיג דבר מתה שרואה וכבוד ה' נעלם בו מעין כל חי כן על מעשיו אי אפשר לאדם שישיג מתעשי ה' לעמוד על הכליתו אף לא על עצמו וגופו על אחת כמה וכמה שאין להשיג דבר מעלמות הקב"ה הנעלם והנסתר ועל זה אמרו חכמים מי שלא חס על כבוד קונו להשיג דברים הנעלמים ממנו ושאין בשכלו להבין ולהשיגו טוב לו שלא נברא ונמצא על מעשיו ועל התגלות הדבר נאמר נגד האדם שכינה שם וזה וירד ה' על הר סיני אין שייך בו ירידה ועליה רק התגלות כדברים על שהי' על הר סיני והשמעת קולו נאמר בו ירידה וזה הי' למעלה מעשרה ואמרו לא ירדה השכינה למטה מעשרה היינו התגלות הדברים כמו שאמרנו ועתה תבין מה שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד כי יזכור שהוא נגד פניך בכל מקום כמו שנאמר הנה אלך מרוחק וגו' כי אין מקום פנוי ממנו ואין לו סוף ומה שאמר מספר העשרה הוא תחת כסא כבודו נאמר כדמיון מלך ב"ו שיושב על כסא המלוכה וגוזר ואומר כן כדמיון בעבור האדם שיבין מעשי ה' אבל אין שייך לומר כן על עצמותו ב"ה שאין סוף שיושב על כסא אף כל מה שראו הנביאים הוא רק למראות עיניהם ונתוחים כאדם הרואה בחלום אף שאין בו ממש רק לאות כמו דבר לסכחו ע"י דבר כאמרו במעשיו שמעשי רתיקי פי ה' עיני ה' להבין אותנו מעשיו כדמיונו שאדם עושה מעשיו ע"י אבריו מלאכו פתח לבנינו ולומר לו גם כדמיון האדם שנאמר ומבשרי אחזה אלוה אבל אין נופל לעצמותו לומר שיש לו כסא לישב עליו וכן כל כיוצא בזה הוא רק לכראות דמיון בחזיון לעיני אדם והכל מעשיו ולא לעצמותו וכן בעשר ספירות הם עשר במות של שבח ע"י מעשיו ואם לחשב הלא אין מספר ותקר והכליה למעשיו ומי יוכל גבורות ה' אמת הדבר הכל גם לעשר אין סוף ותכלית למספרם ועל שלא נמצא בעולם מלא אומה ולשון מספר יותר על העשרה ומעשר תחזור לאחד ומאחד לעשר וכן חוזר חלילה עד אין סוף ונמצא בכל עשר יש עשר עד אין סוף על כן אחד ואין ביניהם בין הבכור בהמ אחד והיינו ראשון ראשית בקרך וכן הבכורים ראשית אדמתך ותרומה ראשית דגנך ומעשר שהוא העשיריות אלא הבוא ממטה למעלה שלא תוכל לבא למספר שני אלא א"כ בתבוא בתחלה אחד והוא ראש כמספר העשר והאחד הוא ראש בתחלת המספר ולמטה מאחד אין מספר ולמעלה מעשר אין מספר ואם תספור יותר מעשר תחזור לאחד ונמצא שהם ראש וסוף סוף וראש במספר והאחד תמלמי' וגם העשר נמנה לעשר ולאחד בכמות מלמעלה למטה ומלמטה למעלה על כן אחד ועשר שוים בקדושה במספר ובמנין : וכן יום הדין הוא ראש השנה וראש החודש והוא אחד ויום כפור

את המגילה רבי חייא בר אבא זאגט פון וועגן רבי יוחנן עס שטייט אין פסוק איך וועל גהייליגט ווערן צווישן די קינדר ישראל דאס מיינט מען ווען מען דארף זאגן איין זאך פון הייליקייט דהיינו תפלה אדר קדיש זאל ניט זיין ווייניגער פון צעהן לייט · דען צווישן צעהן לייט פון ישראל רוהט די שכינה אזו איז דיא קדושה גאנץ · אונ דאס מיינט דיא גמרא אין סוכה · רבי יוסי זאגט פון אייביג אן האט די שכינה ניט גנידערט אויף דר ערד אין ווייניגער פון צעהן טפחים הויך פון דר ערד · אונ משה רבינו אונ אליהו הנביא זיינען ניט אויף גיגאנגן אויף דעם הימל נייערט זייא זיינען אויף גגאנגן ביז צעהן טפחים אונטר דעם הימל · דען אזו שטייט אין פסוק די הימלען זיינען צו גאט אונ די ערד איז ווארן גגעבן צו די מענטשן · אונ אייביג איז דאס צעהנטע הייליג דען מיט דעם ווערט גגאנצט די צאל פון צעהן אונ דער נאך הויבט מען ווידר אן צו ציילן פון איינש · אונ אויך אזו זיינען צעהן שמות פר האגרון אונ אויך דרום מוז בייא אלע דברי קדושה צום ווייניגסטן זיין צעהן דאס די שכינה זאל בייא זייא רוען · אונ דיא צאל פון צעהן איז אונטר דעם כסא הכבוד דען די שכינה מיט דעם כסא הכבוד האבן ניט גנידערט אין נידעריגער פון צעהן טפחים פון דער ערד · אונ דרום האט דיא תורה גזאגט דאס דער מעשר ווייל ער איז דר צעהנטר זאל ער זיין הייליג · אויך איז דר ארון הויך גוועזן ניין טפחים אונ דר כפורת איז גוועזן גראב איין טפח · אונ אויבן האט ערשט די שכינה גרוהט · זעהן מיר דאס דאס צעהנטע איז הייליג · אונ אויך דרום זיינען אלע מעשרות הייליג ווייל זיי זיינען די צעהנטע · אונ בכורות אונ בכורים אונ תרומה די ווערן אן גרופן ראשית · בייא בכורות שטייט ראשית בקרך · בייא בכורים שטייט ראשית אדמתך · בייא תרומה שטייט ראשית דגנך · זיינען די אויך הייליג ווייל מען קען קיין צעהען ניט ציילן סיידן מען ציילט פריער איינס · דרום איז דר ערשטר פון דר צאל צעהן אונ דר לעצטר פון צעהן גלייך הייליג אונ דאס האט גמיינט רבי אברהם בן עזרא וואס ער האט גזאגט דר בכור אונ דר מעשר איז גלייך הייליג אונ עס איז קיין חילוק ניט צווישן זיי נאר אין רעכנונג דר בכור איז דאס ערשטע פון צעהן אונ דר מעשר איז דאס צעהנטע · אויך ראש השנה איז דר ערשטר טאג פון דעם יאר אונ פון דעם חודש אונ יום כפור איז דר צעהנטר טאג פון דעם יאר זיינען זיי בידע הייליג · ואמרינן בירושלמי אונ מיר זאגן אין ירושלמי אין מסכת פאה דאס דר קדיש איז איינגעבענש צו דר גאולה אונ צו דר מלחמה פון גוג ומגוג דאס גאט וועט דענסט מאל העלפן די ישראל אונ דרום זאגן מיר אין קדיש יתגדל ויתקדש ווייל ביי דר מלחמה פון גוג ומגוג שטייט אויך דאס זעלבע לשון דאס גאט זאגט והתגדלתי והתקדשתי איך וועל גגרייסט אונ גהייליגט ווערן דען דורך דר מלחמה פון גוג ומגוג וועט גגרייסט ווערן גאטס נאמן אין דר גאנצר וועלט אונ אלע עובדי כוכבים ומזלות וועלן זעהן דאס עס איז ניט דא מער קיין גאט נאר דר גאט פון ישראל וויא אין פסוק שטייט אין דעם דאזיגן טאג ווען גאט וועט טאן איין נקמה אין גוג וועט גאט זיין איינציג אונ זיין נאמן וועט זיין איינציג דען אלע עובדי כוכבים ומזלות וועלן זעהן דאס עס איז ניט דא קיין אנדר גאט נאר דר גאט פון ישראל · אונ גאט האט געשווארן דאס זיין הייליגר נאמן אונ זיין שטול זאל ניט זיין גאנץ ביז ער וועט זיך נוקם זיין פון עמלק אונ וועט די ישראל אויס לייזן פון זיין האנט וויא אין פסוק שטייט כי יד על כס יה דאס איז טייטש גאט האט אויף גהויבן זיין האנט צו שווערן ביי זיין שטול אונ ביי זיין נאמן דאס זייא זאלן ניט זיין גאנץ ביז ער וועט טאן איין נקמה אין איס דרום שטייט כס אן איין אלף ניט כסא אונ אויך יה דאס איז דר האלבר שם אונ עס שטייט ניט אין פסוק דר גאנצר שם צו ווייזן דאס זיין שטול אונ זיין נאמען וועלן ניט גאנץ זיין ביז אין דר צייט · אבר דר נאך ווען גאט וועט זיך נוקם זיין אין אים וועט דר שם אונ די שטול זיין גאנץ · דען אזו שטייט אין פסוק האויב תמו דער פיינט פון גאט וועט אויס גיין אונ חרוב ווערן ביז אייביג · שטייט ווייטר וה' לעו"ם ישב כונן למשפט כסאו דען וועט גאט בלייבן קיניגן ביז אייביג אונ ער וועט אן ברייטן צום משפט זיין שטול · שטייט שוין אין פסוק דר שם אונ דאס ווארט כסא גאנץ גשריבן אונ דר מיין דר פון איז דען כל זמן עס איז דא אין דר וועלט ווער עס גלויבט אין איין אנדר גאט חוץ גאט אזו איז זיין קיניגרייך אונ זיין נאמן ניט בקאנט אין דר גאנצר וועלט ממילא הייסט דר שם ניט אין גאנצן אונ אויך כל זמן דאס גאט בפעלט ניט

אחר בלתי לה׳ לבדו אין מלכותו ושמו נודע בכל העולם נמצא שאין השם שלם וגם כשאינו פוקד על מלכי האדמה באדמה להנקם נקמתו מהם נמצא עדיין יש רשות לצבא המרום לקטרג תחת הכסא נמצא שאין הכסא שלם · וכשיהיו רחמיו להודיע שמו ואמתתו ומציאותו ואחדותו בכל העולם להנקם מאויבי השם שהם אויבי ישראל *יפקוד על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה באדמה ויסיר היכולת מכל המקטריגים אז יהיה שמו שלם בכל העולם וכסאו שלם בלי קטרוג · וכלם יאמינו שאין מלכות בעולם אלא לו לבדו ולא יהיה בכל המציאות מי שיעבור על גזרתו וברוך יודע כל נסתרות אשר לו לבדו הממשלה וגלוי לפני כסא כבודו למה מעכב כל כך מלהראות לכל באי עולם אמתת מלכותו ושלמותו וכפי אמונתנו הוא *עונות ישראל *שהיו כוונה ראשונה לבריאת העולם עד שיחזרו בתשובה או עד שיבא עתה הקצוב כמו שדרשו ז״ל על פסוק (ישעיה ס) אני ה׳ בעתה אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתה · או שירחם על בריותיו ואז מלאה הארץ דעה את ה׳ כמים לים מכסים · ונהגו לומר הקדיש בלשון ארמית לפי שאין מלאכי מעלה יודעים בלשון ארמית זולתי ג׳ השרים הגדולים הממונים להליץ טוב בין ישראל לאביהם שבשמים וכדי *שלא יבינוהו האחרים ויקטרגו אומרים אותו ארמית · ויענו בכל כוונתם אמן יהא שמיה רבא מברך על שם שנאמר (תהלים לד) *גדלו לה׳ אתי ובזה יקבל שכר גדול כדגרסינן במסכת שבת פרק כל כתבי הקדש דף ק״ט אמר ריב״ל כל העונה אמן יהא שמיה רבא מברך *בכל כחו קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה שנאמר (שופטים ה) *בפרוע פרעות בישראל *בהתנדב עם ברכו ה׳ מה טעם בפרוע פרעות משום דברכו ה׳ אמר רבי יוחנן אפילו יש בו שמץ עבודת כוכבים ומזלות מוחלין לו כתיב הכא בפרוע פרעות וכתיב (שמות לב) *כי פרעה אהרן · ואמר רבי לוי כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן שנאמר (ישעיה כו) פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי אמונים אלא אמנים מאי לשון אמן אמר רבי חנינא אל מלך נאמן · במתניתא תנא אמת מלך נאמן · ואיתא בתנחומא כל העונה אמן בעוה״ז זוכה לענות אמן בעוה״ב שנאמר (שמואל א כח) ברוך ה׳ אלהי ישראל מן העולם ועד העולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן · אמן בעולם הזה ואמן לעולם הבא · ויזהר שלא יפסיק בינ׳ דאיתא בירושלמי ריב״ל אשכחיה לאליהו דהוה *מדבר קומי תריסר אלפי גמלי טעונין ריגוז אמר ליה הני למאן אמר ליה כולהו

הוא עשר עשרה יתים כתוב על כן הם בוים בקדושה וזה שאמרו יום כפור נקרא ראש השנה: יפקוד על צבא המרום שאין הקב״ה נפרע מאומות אלא נפרע משרים של מעלה תחלה: עונות ישראל שלא עושין תשובה מאחר הגאולה עד עתה: שהיו כוונה ראשונה של הקב״ה שבשביל ישראל נברא העולם ולא יקרב הגאולה אם לא בתשובה אבל יוהר מעתה לא יאחר: שלא יבינוהו מלאכים אחרים שקדים שהוא שבח גדול ויקנאו בנו ויקטרגו ע״י כן או משום שגרמו בו מפלת שרי מעלה כמו שאמרנו שהוא זכר לגאולה מלחמת גוג ומגוג: גדלו לה׳ אתי ונרוממה שמו יחדו המתפלל והעונה אמן: בכל כחו כוונתו אל מלך נאמן כך מעידים על בוראו שהוא אל מלך נאמן: בפרוע פרעות ביטל פורענות כגון פרוע תרגום בטל: בהתנדב עם ברכו כשמתנדבין ישראל לברך את בוראם: כי פרעה אהרן עובדי כוכבים ומזלות והכי קאמר ובהבטל פורעניות עובדי כוכבים ומזלות שתבטלו ותשכח שלא יזכור עונה משום התנדבות עם הוא: מדבר קומי מנהיג לפניו בנים עשר אלף גמלים טעונים

אויף די מלכי עובדי כוכבים ומזלות אויף דער ערד צו נוקם זיך זיין פון זיי אזו האט איטליכער מלך איין שר אין הימל אונ די שרים האבן רשות צו ריידן בייז אויף ישראל פון וועגן זייערע עבירות אונ די שרים זיינן אונטער גאטס שטול · דרום הייסט עס דא די שטול איז ניט גאנץ · אבר ווען גאטס דער בארימקייט וועט זיין צו מאכן וויסן זיין נאמן אונ זיין אמת אונ זיין מציאות דאס ער אליין ווערט גפונן אין דר גאנצר וועלט וואס ער האט אלין בשאפן אונ דאס ער איז איין איינציגר גאט אויף דעם הימל אונ אויף דר ערד · אונ וועט זיך נוקם זיין פון זיינע פיינט די עובדי כוכבים ומזלות וואס זיי זיינן די פיינט פון ישראל דענסט מאל וועט גאט בפעלן בייז פריער אויף די שרים פון די מלכי עובדי כוכבים ומזלות וואס אין הימל זיינן אונ דר נאך וועט ער בפעלן בייז אויף די מלכי עובדי כוכבים ומזלות אויף דר ערד · אונ וועט אפ טאן דאס יכולת פון אלע מקטרגים דאס זיי וועלן שוין ניט קענן מקטרג זיין אויף ישראל׳ דענסט מאל וועט זיין נאמן זיין גאנץ אין דר גאנצר וועלט אונ זיין שטול וועט זיין גאנץ אן איין קטרוג׳ אונ אלע מענטשן וועלן גלויבן דאש קיין קיניגרייך מער אין דר גאנצר וועלט איז ניט נאר צו גאט אליין איז דאש קיניגרייך אונ עס וועט ניט זיין קיינר צווישן אלע מענטשן וואס זאל עובר זיין אויף גאטס רייד : ברוך יודע כל נסתרות אונ גלויבט איז גאט וואס ער וויים אלע פר בארגנע זאכן דאס צו אים אליין איז דאס גוועלטקייט׳ אונ עס איז אנפלעקט פר זיין כסא הכבוד ווארום ער האלט אויף אזו לאנג פון צו ווייזן צו אלע לייט פון דר וועלט דעם אמת פון זיין קיניגרייך אונ פון זיין גאנצקייט · אונ נאך אונזר גלויבן וואס מיר ישראל גלויבן אין גאט זאגן מיר דאס איבר די עבירות פון ישראל ווערט די גאולה אזו לאנג אויף גהאלטן דען די ישראל זיינן גוועזן די ערשטע כוונה פון גאט דאס ער האט פון זייערט וועגן די וועלט בשאפן נאר ווייל זיי זיינן ניט פרום האלט ער דרום אויף די גאולה ביז זיי וועלן תשובה טאן אדר ביז די צייט פון דר גאולה וועט קומן אזו ווי אונזרע חכמים האבן גדרשנט אויף דעם פסוק אני ה׳ בעתה אחישנה דאס מיינט מען גאט זאגט איך גאט וועל די גאולה שיקן אין איר צייט ווען איר וועט קיין תשובה ניט טאן · אבר ווען איר וועט תשובה טאן אזו וועל איך איילן צו ברייננגן די גאולה פר איר צייט · אדר ווען גאט וועט זיך דר בארימן איבר זיינע בשעפניש די ישראל אונ וועט זיא אויס לייזן פון דעם גלות אפילו ווען זיי וועלן ניט ווערט זיין נאך זייערע מעשים נאך · דענסט מאל וועט די גאנצע וועלט פול ווערן צו וויסן אונ צו קענן גאט אזו וויא די וואסרן דעקן צו אונ דר פילן די גרוב וואס זיי זיינן אין איר׳ ונהגו אונ מען האט זיך נוהג גוועזן צו זאגן דעם קדיש אויף תרגום לשון ווייל די מלאכים פון דעם הימל פר שטייען ניט קיין תרגום לשון נאר די דרייא גרוישע שרים · אס זיינן גזעצט צו ריידן גוטס צווישן ישראל אונ צווישן זייער פאטער וואס אין הימל איז · אונ כדי די אנדרע מלאכים זאלן ניט פאר שטיין אונ זאלן ניט מקטרג זיין אויף ישראל זאגט מען אים דרום אויף תרגום לשון ויענו בכל כוונתם אונ דאס צבור זאלן ענטפרן מיט גאר זייער כוונה אמן יהא שמיה רבא מברך דען אמן ענטפרט מען אויף דער לויב וואס דר חזן האט גזאגט אין קדיש׳ אונ מען גיט נאך איין לויב צו גאט אונ מען זאגט זיין גרוישר נאמן זאל זיין גלויבט ביז אייביג אונ גאנץ אייביג וויא אין פסוק שטייט מאכט גרויס צו גאט מיט מיר אונ לאמיר דער הויבן זיין נאמן מיט אנדר · אונ דורך דעם וועט דער מענטש האבן איין גרוישן שכר וויא מיר לערנן אין מסכת שבת רבי יהושע בן לוי זאגט ווער עס ענטפרט אמן יהא שמיה רבא מברך מיט גאר זיין כח כלומר מיט גאר זיין כוונה · אזו אפילו ווען ער האט אויף זיך איין בייזן גזר דין פון זיבציג יאר אן צוא רייסט מען אים דאך דען אזו שטייט אין פסוק בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה׳ אזו איז דר פירוש פון דעם פסוק עס ווערט בטל די שלעכטע גזירות וואס צו שטערן די ישראל ווען דאס פאלק טוט זיך בווילגן צו לויבן גאט׳ רבי יוחנן זאגט אפילו ווען עס איז אין אים דא איין עבירה פון עבודת כוכבים ומזלות איז מען אים דאך מוחל אויף איר׳ דען עס שטייט דא פרעות אונ בייא דעם עגל שטייט כי פרעה אהרן לערן איך אפ דאס אפילו די עבירה פון עבודת כוכבים ומזלות ווערט דאך בטל פון וועגן ווען דאס פאלק לויבט גאט · נאך האט גזאגט רבי יהושע בן לוי דר וואס ענטפערט אמן יהא שמיה רבא מברך מיט זיין גאנצר כוונה עפינט מען אים אויף די טויערן פון דעם גן עדן דען אזו שטייט אין פסוק עפינט אייך איר טויערן אונ לאז אריין קומן דאס גרעכטע פאלק וואס היט אמונים איז גלייך וויא עס שטייט אמנים דאס איז גמיינט וואס היט צו זאגן רעכט אמן מיט גאר דר כוונה ווי ווייט דר מענטש פר שטייט׳ זאגט די גמרא וואס איז דאס ווארט אמן גמיינט · זאגט רבי חנינא אמן מאכט אל מ״ך נאמן דאס מיר ישראל זאגן דר מיט עדות דאס גאט איז איין בגלויבטר מלך · אונ אין איין ברייתא האבן מיר גלערנט אמן מאכט אמת מלך נאמן דר אמת איז צום בגלויבטן מלך דאס איז גאט׳ אויך שטייט אין מדרש תנחומא ווער עס ענטפרט אמן אויף דר וועלט איז ער זוכה צו ענטפרן אמן אויף יענר וועלט וויא אין פסוק שטייט גלויבט איז גאט פון איין וועלט אונ ביז דער אנדרר וועלט אונ זיין כבוד זאל דר פילן די גאנצע וועלט אמן ואמן׳ שטייט צווייא מאל אמן איינר איז גזאגט אויף דער וועלט אונ איינר אויף יענר וועלט : ויזהר שלא יפסיק כ״ה אונ דר מענטש זאל זיין גהיט דאס ער זאל ניט מפסיק זיין אין קדיש צווישן יהא שמיה רבא אונ צווישן מברך דען עס שטייט אין דער גמרא ירושלמי דאס רבי יהושע בן לוי האט אן גטראפן צו אליהו הנביא דאס ער האט גפירט פאר זיך צוועלף טויזנט קעמלן בלאדין מיט צארן · האט אים רבי יהושע גפרעגט פר וועמן איז דער צארן · האט

אל ה׳

רוצה וכעס לענות אמן מפסיקין בין יהא שמיה רבא למברך :

כן אברכך בחיי וכמו חלב ודשן תרי קראי דסמיכי להדדי : רננות שפתים כמשמע :

טעונין ריצוי למאן דמפסיק בין אמן יהא שמיה רבא מברך · ובכל בקר כשמגיע זמן לקדיש יתברך בתפלה אם אינם מתקבצים לקדשו ולברכו כועס הקדוש ב״ה כדגרסינן בפרק קמא דברכות דף ו׳ אמר ר׳ יוחנן בשעה שהקב״ה בא בבית הכנסת ולא מצא שם עשרה מיד כועס שנאמר (ישעיה נ) מדוע באתי ואין איש וגו׳ כלומר איש ראשי תיבות אמן יהא שמיה וכשמתקבצין עשרה ועונין לקדיש השכינה מסתלקת ובוכה על שהגלתה את בניה כלומר דואגת על שחטאו בניה שהבדילם וקדשם מכל העובדי כוכבים ומזלות ונתחייבו גלות ומדת הדין מעכבת כדגרסינן בפרק קמא דברכות דף ג׳ תניא אמר רבי יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך וכו׳ כדאיתא בהלק זה פרק י״ט עד תפלה׳ אמר ליה מה קול שמעת בחורבה זו אמרתי שמעתי קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי לי שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתי את בני לבין העובדי כוכבים ומזלות אמר לי בני חייך וחיי ראשך לא שעה זו בלבד אומרת כך אלא שבכל יום ויום שלשה פעמים אומרת כך ולא עוד אלא בזמן שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין אמן יהא שמיה רבא מברך פותח ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך ומה לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם · וכל זה עד שישוב ברחמים ויגאלם · ותקנו לומר יוצר משרתים ואשר משרתיו משום הא דאיתא פרק אין דורשין דף י״ד כל יומא מיברו מלאכי השרת מנהר דינור שנאמר (איכה ג) חדשים לבקרים והכי פירושו יוצר משרתים אותם המתחדשים בכל יום · ואשר משרתיו מעולם כגון מיכאל וגבריאל כלם עומדים לפניו :

צו פרק ששי

לעולם יהא אדם זהיר בק״ש וברכותיה שלפניה ולאחריה שהם בבקר ובערב שבע כנגד שבע ביום הללתיך · והקורא אותם כהלכתם ערב ובוקר נוחל העולם הזה והעולם הבא כדגרסינן בפרק היה קורא אמר רבי אלעזר מאי דכתיב (תהלים סג) *כן אברכך בחיי בשמך אשא כפי · כן אברכך בחיי זו ק״ש בשמך אשא כפי זו תפלה · אם עושה כן עליו הכתוב אומר כמו חלב ודשן תשבע נפשי ולא עוד אלא שנוחל ב׳ עולמות העולם הזה והעולם הבא שנאמר (שם) ושפתי *רננות יהלל פי · וגרסינן במדרש תנחומא אמר רבי מני לא תהא ק״ש קלה בעיניך מפני שיש בה רמ״ח תיבות כמנין אברים שבאדם ומהם ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד · אמר הקדוש ברוך הוא אם שמרת את שלי לקרותה בעונתה אני אשמור את שלך לכן דוד מקלס (שם יז) שמרני כאישון בת עין אמר ליה הקדוש ברוך הוא שמור את מצותי וחיה· העולם הבא מנין כדגרסינן בפרק ג׳ דמסכת שקלים דף ה׳ וגו׳ · אז תבין יראת ה׳ וגו׳ · תנא בשם רבי מאיר כל מי שקבוע בארץ ישראל ומדבר בלשון הקדש ואוכל פירותיו בטהרה וקורא את שמע בבקר ובערב יהיה מבני העולם הבא ויחשוב אדם בלבו שנתן לו

אליהו גיזאגט צו אים פר דעם וואס איז מפסיק צווישן יהא שמיה רבא אונ צווישן מברך ובכל בקר אונ אין אלע פריא מארגן ווען די צייט קומט מען זאל זאגן קדיש אונ ברכו ווען די לייט זאמלן זיך ניט איין אין שול אריין צו זאגן קדיש אונ ברכו אזו צארינט הקב״ה אזו וויא מיר לערנן אין ברכות רבי יוחנן זאגט אין דר צייט וואס הקב״ה קומט אין שול אונ גפינט דארטן ניט קיין צעהן לייט אזו צארינט ער באלד דען אזו שטייט אין פסוק ווארום בין איך גקומן אונ עס איז ניט גוועזן קיין איש דאס מיינט ער עס זיינן ניט גוועזן קיין צעהן לייט מען זאל קענן זאגן אמן יהא שמיה רבא דען איש מאכט אמן יהא שמיה אונ ווען צעהן לייט זאמלן זיך איין אין שול אריין אונ ענטפרן אמן יהא שמיה רבא אזו קומט די שכינה צו גיין פון איר ארט אונ וויינט ווייל זיא האט פר טריבן אירע קינדר אין גלות דאס זייא זיינן אזו איין היילינ פאלק דאס גאט האט זייא אפ גשייד פון אלע עובדי כוכבים ומזלות אונ זיינן דורך זייערע זינד ווארן פר טריבן אין גלות אונ דער מדת הדין האלט אויף דאס זייא זאלן ניט דר לייזט ווערן · אזו וויא עס שטייט ווייטר דארטן אין דער גמרא וויא רבי יוסי איז גגאנגן אין איין חורבה אריין אונ האט דארטן תפלה גטאן אונ אין זיין ארויש גיין פון דארטן האט אים אליהו הנביא בגגנט אונ האט אים גפרעגט וואס פר איין קול האשטו גהערט אין דר חורבה · האט רבי יוסי גזאגט איך האב גיהערט איין קול דאס עס האט גיברומט וויא איין טויב אונ האט גזאגט וויא צוא מיר דאס איך האב חרוב גמאכט מיין הויז אונ האב פר ברענט מיין פאלין אונ האב פר טריבן מיינע קינדר צווישן די עובדי כוכבים ומזלות · האט אליהו גזאגט צוא אים מיין זון בייא דיין לעבן אונ בייא דעם לעבן פון דיין קאפ גשווארן דאס ניט די שעה אליין האט דאס קול אזו גזאגט נייערט אלע טאג דרייא מאל זאגט דאס קול אזו · אונ נאך מער ווען די ישראל גייען אריין אין דיא שולן אונ אין די בתי מדרשים אונ זאגן אמן יהא שמיה רבא מברך אזו זאגט דיא שכינה וואול דעם מלך וואס מען לויבט אים אזו אין זיין הויז אונ וואס איז דאס גוועזן צום פאטר וואס ער האט פר טריבן זיינע קינדר · אונ וויא צו די קינדר וואס זיינן ווארן פר טריבן פון זייער פאטרס טיש · אונ דאס וועט אזו זיין ביז גאט וועט זיך אום קערן מיט זיין רחמנות אונ וועט זיי אויש לייזן : ותקנו לומר אונ מען האט תקנה גמאכט מען זאל זאגן נאך ברכו יוצר משרתים ואשר משרתיו וויא עס שטייט אין פרק אין דורשין דאס גאט בשאפט אלע טאג נייע מלאכי השרת פון דעם טייך נהר דינור אזו וויא אין פסוק שטייט חדשים לבקרים דו בנייעסט צו אלע פריא מארגן נייע מלאכים אונ דרום זאגן מיר יוצר משרתים דאס איז טייטש גאט בשאפט אלע טאג נייע מלאכים זיי זאלן אים דינן ואשר משרתיו

אונ די וואס דינן אים פון לאנג אן דהיינו מיכאל וגבריאל וואס זייא זיינן פון בריאת עולם אן די אלע שטייען פאר גאט :

צו לעולם יהא אדם זהיר בקריאת שמע וברכותיה אייביג זאל דער מענטש זיין גהיט קריאת שמע צו לייענן מיט דיא ברכות וואס ווערין גיזאגט פריער אונ דר נאך דאס זייגען צו זאמען מיט דיא ברכות פון אין דר פריא אונ פון דער נאכט זיבין ברכות קעגין דעם וואס דוד המלך האט גיזאגט זיבין ערלייא לויבונג טוא איך דיך גאט לויבין אלע טאג פאר קריאת שמע אונ דער נאך אונ דער וואס לייענט קריאת שמע אזו וויא רעכט איז פריא אונ אויף דער נאכט דר ירשת די וועלט אונ יענע וועלט וויא מיר לערנען אין פרק היה קורא רבי אלעזר זאגט וואס מיינט עס דר פסוק · אזו טוא איך דיך לויבין זא לאנג איך לעב · אין דיין נאמן טוא איך אויף הויבין מיינע הענט · דאס מיינט ער איך טוא דיך לויבין מיט קריאת שמע וואש מען מוז שטענדיג ריידין אין איר וויא עס שטייט אין קריאת שמע ודברת בם וגו׳ אונ איך הויב אויף מיינע הענט מיט תפלה דאס איז שמונה עשרה · אונ ווען ער טוט אזו זאגט דער פסוק אזו וויא פון חלב אונ פעטקייט ווערט מיין לייב זאט פון אים · אונ ער ירשת די וועלט אונ יענע וועלט וויא אין פסוק שטייט אונ מיט לעפצן פון גיזאנג וועט מיין מויל לויבן גאט אויף דר וועלט אונ אויף יענער וועלט · אויך לערנען מיר אין מדרש תנחומא רבי מני זאגט די מצוה פון קריאת שמע לייענען זאל ניט זיין גרינג אין דיינע אויגין דען עס איז אין איר רא צווייא הונדערט אונ אכט אונ פערציג ווערטר אזו פיל וויא דיא צאל פון דעם מענטשינש גלידר זיינן אונ ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד איז גירעכינט דרינען זאגט הקב״ה ווען דוא וועשט היטין מיין קריאת שמע צוא לייענען זיא אין איר צייט וועל איך היטין אלע דיינע גלידר · דרום האט דוד המלך גילויבט צו גאט אונ גיזאגט היט מיך אזוא וויא דאס שווארץ אפיל פון דעם אויג · האט גאט גיזאגט צו אים היט מיינע מצות וועשטו לעבין · זעהן מיר דאס דורך קריאת שמע לייענען אין דער רעכטר צייט ווערין גהיט דעם מענטשנש גלידר אונ ער בלייבט דורך דעם לעבין אויף דער וועלט · אונ דאס ער ירשת עולם הבא ווייסין מיר וויא מיר לערנען אין שקלים עס שטייט אין פסוק דענשט מאל וועשטו פאר שטיין די פארכט פון גאט · מיר האבין גילערינט פון וועגין רבי מאיר ווער עס וואונט אין ארץ ישראל אונ רעט לשון הקודש אונ עסט זיינע פירות בטהרה אונ לייענט קריאת שמע פריא אונ אויף דער נאכט דער איז פון די וואש האבין יענע וועלט · ויחשוב אדם בלבו אונ דער מענטש זאל זיך טראכטין אין זיין הארצן דס אים איז גגעבין גווארין רשות צו לייענען קריאת שמע

אונ

פרק ו נר ג כלל ג חלק א

ואין יודעות מקום כבודו כי מלא כל הארץ כבודו ואין מקום פנוי ממנו ואין צריכין לחפשו ולבקשו והוא נגד כל פנים והכל עומד בו ואעפ"כ כבודו נעלם מעין כל חי אף מן המלאכים מחיים לעולם והוא רואה ואינו נראה כי כבודו נעלם וזה כי לא יראני האדם וחי הוא כבודו של חי עולמים ואם רצונו להראות כבודו הוא בהתגלות שכינה לעיני האדם כדאיתא בסימן למעלה מזה אבל דבר מעצמיהו נסתר ונעלם ואין להשיג וכמו שעצמותו נעלם מעיני האדם כן הוא מעיני המלאכים וכמו שהבנת האדם הוא רק ע"י מעשיו של הקב"ה והתגלות שכינתו כן הוא הכשגה במלאכי' ע"י דמיון שיש להם להבין נכח השגתם ושכלם שנתן להם הקב"ה ברצונו כדי להבין להם מעשיו הגדולות והנוראות להראות כבודו בדמיון אבל אין כל זה בעצמותו הנעלם ואין סוף לזה אמר ואין יודעות מקום כבודו כמו שכבודו נעלם מאדם כך הוא נעלם מהם לומר בזה המקום

רשות לקרוא ק"ש להזכיר שמו של הקדוש ב"ה אחר ב' תיבות מה שלא נתן למלאכים עד אחר שלש תיבות כדגרסינן באלה הדברים רבה חביבין ישראל יותר ממלאכי השרת שמלאכי השרת אינם מזכירין את השם אלא לאחר שלש תיבות שנאמר (ישעיה ו) וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש ה' צבאות וישראל מזכירין את ה' אחר שתי תיבות שנאמר (דברים ו) שמע ישראל ה' · וגרסינן בספרי למה התקינו ק"ש שחרית וערבית לפי שאמר הקדוש ב"ה לישראל (יהושע א) לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה והזר ואמר (שמות לה) ששת ימים תעשה מלאכה היאך יתקיימו שני מקראות הללו לפיכך תקן להם ק"ש שחרית וערבית שכל הקורא אותה כאלו קורא כל התורה משל למלך שנתן לבנו שדות הרבה והיה יגע בעבודתם כיון שראה המלך שהיה יגע בהן תקן לו כרם אחד והביא כל מעדני עולם ושתל בו כך הקדוש ברוך הוא נתן לישראל תורה נביאים וכתובים אמר כל מי שמיגע בהן אין קץ למתן שכרו וכל מי שאין יכול להתיגע בהן דיו שיקרא ק"ש שחרית וערבית · וכשישראל קורין אותה מלאכי השרת יורדין לשמוע מהם שנאמר (שיר ח) היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני · היושבת בגנים אלו ישראל שיושבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות · חברים מקשיבים לקולך אלו מלאכי השרת כל זמן שישראל מקלסין אותו מלמטה הוא מקלסן מלמעלה · הם אומרים שמע ישראל והוא אומר (תהלים נ) שמעה עמי ואדברה · הם אומרים ה' אחד והוא אומר (שמואל ב ז) מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ · הם אומרים ואהבת את ה' אלהיך והוא אומר (ירמיה לא) ואהבת עולם אהבתיך · הם אומרים ושננתם לבניך והוא אומר (ישעיה נד) וכל בניך למודי ה' · ומצינו כתוב בפרקי ר"א פ"ד ארבעה כתות של מלאכי השרת מקלסין לפני הקדוש ב"ה מחנה ראשונה של מיכאל על ימינו · מחנה שניה של גבריאל על שמאלו · מחנה שלישית של אוריאל מלפניו · מחנה רביעית של רפאל לאחריו · ושכינתו של הקב"ה מלמעלה באמצע והוא יושב על כסא רם ונשא וכו' ב' שרפים עומדים אחד מימינו ואחד משמאלו שש כנפים לכל אחד בשתים מכסים פניהם שלא יביטו פני שכינה ובשתים מכסים רגליהם שלא יראו כדי לשכח עמידת רגל עגל ובשתים מעופפין ומקדישין ומעריצין זה עונה וזה קורא זה קורא וזה עונה ואומרין קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו והחיות עומדות תחת כסא כבודו *ואין יודעות מקום כבודו ואומרות בכל מקום שכבודו שם ברוך כבוד ה' ממקומו · וישראל שהם גוי אחד בארץ שהם מיחדין שמו בכל יום תמיד פעמים בכל יום ואומרים שמע ישראל וגו' והוא משיב ואומר אני ה' אלהיכם המציל אתכם מכל צרה וצוקה · וגרסינן בואלה שמות רבה אמר רבי לוי צריך אדם להיות זהיר בקריאת שמע שהיא שקולה כנגד כל הקרבנות מה

אונ צו דר מאנען דעם שם פון גאט נאך צווייא ווערטער אונ צו מלאכים איז ניט וואריין גיגעבין רשות צו דער מאנען דעם שם ערשט נאך דריי ווערטר ווייא מיר לערנען אין אלה הדברים רבה דיא ישראל זיינען גיליבטר מער פון דיא מלאכי השרת דען די מלאכי השרת דער מאנן ניט דעם שם ערשט נאך דריי ווערטר אזו וויא אין פסוק שטייט אונ איין מלאך האט גירופין צום אנדרן מלאך אונ האבן גיזאגט קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו דר מאנן זיי ערשט דעם שם נאך דרייא מאל קדוש · אונ דיא ישראל דער מאנען דעם שם נאך צווייא ווערטר וויא אין פסוק שטייט שמע ישראל ה' · איך לערנען מיר אין ספרי ווארום האט מען מתקן גיוועז צוא לייענען קריאת שמע אין דר פריא אונ בייא דער נאכט ווייל הקב"ה האט גיזאגט צו ישראל דיא ספר תורה זאל ניט ווערין אפ גיטאן פון דיין מויל אונ דו זאלשט ריידין דרינען טאג אונ נאכט · אונ האט ווידער גיזאגט זעקס טעג אין דער וואך זאלסטו איין מלאכה טאן צו מפרנס זיך זיין מיט איר · נוא וויא קענן דיא ביידע פסוקים מקוים ווערין דען ווען איך וועל טאג אונ נאכט תורה לערנען וויא אזו וועל איך קענען איין מלאכה טאן דרום האט גאט מתקן גיוועז צו זייא צוא לייענען קריאת שמע פריא אונ אויף דר נאכט דען דער וואש לייענט קריאת שמע איז גלייך וויא ער לייענט דיא גאנצע תורה · עש איז איין משל צו איין מלך דאש ער האט גגעבין צו זיין זון פיל פעלדר · אונ דער זון האט זייער פיל מיא גיהאט צו בארבטין אלע פעלדרי וויא דער מלך האט גיזעהן דאס זיין זון באמידט זיך זייער אין זיי · האט ער אים צוא רעכט גימאכט איין גארטין אונ האט גיבראכט אלע מעדני עולם אונ האט גיפלאנצט אין דעם גארטין כדי דער זון זאל נאר אין דעם איין גארטין דארפין ארבעטין · אזו אויך הקב"ה האט גגעבין צו ישראל תורה נביאים וכתובים אונ האט גיזאגט צוא זייא ווער עס וועט זיך במיהן אין זייא אזו איז קיין ענד ניט צוא זיין שכר · אונ ווער עש קען זיך ניט במיהן אין זייא אלע איז גינוג פאר אים דאס ער זאל לייענען קריאת שמע פריא אונ אויף דער נאכט : וכשישראל קורין אותה אונ ווען דיא ישראל לייענען קריאת שמע אזו נידערין דיא מלאכי השרת פון דעם הימל צוא הערין זיא פון זייא · וויא אין פסוק שטייט היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך · היושבת בגנים מיינט מען די ישראל וואש זיצן אין בתי כנסיות אונ אין בתי מדרשות חברים מקשיבים לקולך מיינט מען דיא מלאכי השרת דיא פאר נעמן צו דער קול פון ישראל · אונ אלע צייט ווען דיא ישראל לויבין גאט אונטין אויף דער ערד · אזוא לויבט זייא גאט אויבין אין הימל · זייא זאגין הער צוא ישראל גאט איז אונזער גאט · אונ גאט זאגט · הער מיין פאלק אונ איך וועל ריידין · איך בין גאט דיין גאט · די ישראל זאגין גאט איז איין איינציגר גאט · אונ גאט זאגט ווער איז אזו וויא דאס פאלק ישראל איין איינציג פאלק אויף דער ערד · דיא ישראל זאגין דוא זאלסט ליב האבין גאט דיין גאט · אונ גאט זאגט איין אייביג ליבשאפט האב איך דיך ישראל ליב · די ישראל זאגין דו זאלסט לערנען די תורה צו דיינע קינדר אונ גאט זאגט אלע דיינע קינדער זיינען דיא לערנר פון גאט · ומצינו כתוב אונ מיר גיפינען גישריבין אין פרקי רבי אליעזר · פיר פרטייען פון מלאכי השרת לויבין פר הקב"ה · דיא ערשטע מחנה איז פון מיכאל · דיא זיינען אויף דער רעכטער זייט · דיא אנדערע מחנה איז פון גבריאל דיא זיינען אויף דער לינקער זייט · די דריטע מחנה איז פון אוריאל דיא זיינען פון פארנט · דיא פערטע מחנה איז פון רפאל דיא זיינען פון הינטין · אונ די שכינה פון הקב"ה איז איבער זייא אין מיטין אונ ער זיצט אויף זיינעם הויכן אונ דר הויבנען שטול· צוויי מלאכים וואש הייסין שרפים שטייען פאר אים אייגר אויף דר רעכטר זייט אונ איינר אויף דער לינקער זייט · אונ איטליכר האט זעקס פליגיל · מיט צווייא דעקין זייא צוא זייער פנים דאס זייא זאלין ניט קוקין אויף דער שכינה · אונ מיט צווייא דעקין זייא צוא זייערע פיס דאס זייא זאלין ניט גיזעהען ווערין דען זייערע פיס זיינן גלייך וויא דיא פיס פון איין עגל דעקן זייא דרום צו די פיס כדי עס זאל דורך דעם ניט דר מאנט ווערין צו ישראל דער עון פון דעם עגל · אונ מיט צווייא פליגל פליען זייא אונ טוען הייליגין אונ שטארקין צו גאט · דער מלאך רופט אונ דער אנדרר מלאך ענפערט אים אונ זייא רופין זיך דרום אן איינער צום אנדערין כדי זייא זאלין גלייך אן היבין שירה זאגין · אונ זייא זאגין קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו דאס איז טייטש גאט איז הייליג אין הויכן הימל אונ איז הייליג אויף דר ערד אונ איז הייליג ביז אייביג אונ אייביג · ער איז דר גאט פון אלע חיילות וואס אויף דעם הימל אונ אויף דער ערד · דיא גאנצע וועלט איז פול מיט זיין כבוד · אונ די מלאכים וואס הייסין חיות שטייען אונטער זיין כסא כבוד אונ זייא ווייסין ניט דאס ארט וואו זיין שכינה איז אונ זייא זאגין ברוך כבוד ה' ממקומו גאטש כבוד איז גילויבט פון דעם ארט וואו זיין כבוד איז · אונ ישראל וואס זייא זיינען איין איינציג פאלק אויף דר ערד אונ זאגין שמע ישראל דער מיט איינציגין זייא גאטס נאמן אלע טאג צווייא מאל · אונ גאט ענטפערט אונ זאגט אני ה' אלהיכם איך בין גאט אייער גאט וואס איז אייך מציל פון אלע צרות אונ בדריקונג: וגרסינן אויך לערנען מיר אין אלה הדברים רבה רבי לוי זאגט איין מענטש דארף זיין גהיט אין קריאת שמע דען זיא איז גלייך קעגין אלע קרבנות · וויא מען האט מקריב גיוועזן

קרבנות

קרבנות נוהגים בשחר ובין הערבים אף קריאת שמע נוהגת בשחר ובערב שנאמר ובשכבך ובקומך ולא נתן הקדוש ברוך הוא קריאת שמע לישראל אלא שיהיו עוסקין בתורה תמיד שנאמר (יהושע א) לא ימוש ספר התורה הזה מפיך וגו' לכך נאמר שמע ישראל · וגרסינן באלה הדברים רבה שמע ישראל וש"ה (תהלים מ) ישישו וישמחו בך כל מבקשיך אלו יראי שמים ויאמרו תמיד יגדל ה' אלו ישראל שהם מיחדים שמו של הקדוש ברוך הוא בכל יום ויום ואומרים שמע ישראל ומאחר שק"ש יש בה כל הדברים האלה יהא אדם זהיר בקריאתה שיהא באימה וביראה ובכוונה דהכי איתא במדרש ויקרא רבה אמר רבי ברכיה מלך בשר ודם משגר פרטיגמא (פירוש אגרת) שלו למדינה מה הם עושין כל המדינה עומדים על רגליהן ופורעין את ראשיהם וקורין אותה באימה ויראה ברתת ובזיע · אבל הקדוש ברוך הוא אמר לישראל *פרטיגמא שלי לא הטרחתי אתכם לקרותה לא עומדין לא פורעים ראשיהם אלא בלכתך בדרך אבל צריך שיקראנה בגזרת מלך וקבלת עול מלכות שמים באימה וביראה ברתת וזיע ואף על פי שקורין בין עומד בין יושב כדגרסינן בפרק קמא דברכות דף י"א תנו רבנן ב"ה אומרים עומדין וקורין יושבין וקורין *מטין וקורין עוסקין במלאכתן וקורין וצריך שיכוין *בה ואל יתן עיניו ולבו בדברים אחרים כדגרסינן בפרק קמא דיומא דף י"ט אמר רבי יצחק בר שמואל בר מרתא הקורא את שמע לא *ירמוז בעיניו ולא יקרוץ בשפתיו ולא יורה באצבעו ותניא ר"א בן חסא אומר הקורא את שמע וקורץ בשפתיו ומרמז בעיניו ומורה באצבעותיו עליו הכתוב אומר (ישעיה מג) ולא אותי קראת יעקב וגו' · ועיקר הכוונה הוא בפסוק ראשון כדגרסינן בפרק היה קורא דף י"ג תנו רבנן שמע ישראל וגו' ע"כ כוונת הלב דברי רבי מאיר אמר רבא הלכה כרבי מאיר · ר"ל שהכונה ההזקה והמובדלת מכל עיון *היא בפסוק ראשון אבל לכתחלה יכוף לבו לכוין בו בכולה וזה מצוה מן המובחר ולפי שהפסוק הראשון צריך לכוין בו יותר על כן נהגו לאומרו בקול רם לחזק הכונה וגם בו צריך עמידה לדברי הכל ויש אומרים אף בפרשה ראשונה עד על לבבך · וצריך להאריך בדל"ת דאחד שיעור שיכוין בו הקדוש ברוך הוא הוא יחיד ומולך בארבע רוחות העולם ולמעלה ולמטה כדגרסינן בריש פרק היה קורא דף י"ג תניא סומכוס בן יוסף אומר כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו אמר רב אחא בר יעקב *ובדל"ת אמר רב אשי ובלבד שלא יהטוף בחי"ת · ולימא בתריה בחשאי ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד כדגרסינן בסוף פ' מקום שנהגו דף נ"ו דרש רבי שמעון בן פזי (בראשית מט) ויקרא יעקב אל בניו וגו' ראובן בכורי אתה וגו' בקש יעקב לגלות לבניו *קץ הימין ונסתלקה ממנו

הוא כבודו נגלה לגלות להם קץ כמו שאמר איוב מי יתן ידעתי ואמצאהו אבוא עד תכונתו כן קדם אהלוך ואיננו ואחור ולא אבין לו והיינו שכבודו נעלם ואין להשיג אף שהוא מלא כל בכבודו ואין דבר ממלא אותו כי אין סוף הוא : פרטיגמא היינו ק"ש : מטין נוטה על צדו : ירמוז יקרוץ יורה כולן לשון א' כן אלא שזה נופל על העינים וזה נופל על הרגלים וזה נופל על האצבעות שלאחר קורץ בעיניו מולל ברגליו מורה באצבעותיו : היא בפסוק ראשון מחויב לומר בכוונה גדולה אע"פ שלא יכול לכוין בכל הק"ש : ובדל"ת ולא בחי"ת דכל כמה דלאמר אחד בלא דל"ת לא משתמע מידי ומה שנוגע להאריכו הכל בדל"ת יאריך עד כשיעור שיטעמו שלבו יחיד בשמים ובארץ וד' רוחות ובלבד שלא יאמר הד' כאילו יש נקודה ההיא כגון קמץ או פתח רק יוציאה מפיו וכן הדין בכל אות האחרון שאין נקודה תחתיו וצריך להאריכו : קץ הימין ביחזור ימינו לפניו שהשיב אחור ימינו מפני אויב והיינו ישועתו ומעשיו כי אין נופל לומר עליו ימין ושמאל וכן עומדים לימינו ולשמאלו בא על ידיהם שנופל

קרבנות פריא און פאר נאכט אזו אויך לייענט מען קריאת שמע פריא און ביא נאכט וויא אין פסוק שטייט דו זאלסט לייענען קריאת שמע ווען דו ליגשט זיך און ווען דו שטייסט אויף · און דרום האט גאט גיבאטין צוא ישראל ויי זאלין קריאת שמע לייענען כדי זייא זאלין דר מיט תמיד עוסק זיין אין דער תורה · וויא אין פסוק שטייט עס זאל ניט ווערין אפ גיטאן דיא דאזיגע ספר תורה פון דיין מויל און דוא זאלסט ריידין אין איר טאג און נאכט · דרום שטייט שמע ישראל אויך לערנן מיר אין אלה הדברים רבה א יף דעם פסוק שמע ישראל וואס מיינט דער פסוק וואס ער זאגט זייא פרייען זיך שטארק אין דיר אלע דיא וואס בגערין דיך דאס מיינט מען דיא וואס פארכטין זיך פאר גאט און זאגין תמיד גאט זאל ווערין גגרויסט דאס מיינט מען דיא ישראל וואס זייא איינציגין גאטש נאמען אלע טאג און זאגין שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד · ומאחר שקריאת שמע יש בה כל הדברים האלה און וויל אין קריאת שמע איז דא דיא דאזיגע אלע זאכין דרום זאל דר מענטש זיין גהיט צוא לייענען קריאת שמע מיט פארכט און מורא און כונה דען אזו שטייט אין מדרש ויקרא רבה רבי ברכיה זאגט איין מלך בשר ודם ווען ער שיקט זיין בריף אין זיין מדינה וואס טוען די לייט פון דר מדינה · שטעלין זייא זיך אויף זייערע פיס און דעקין אויף זייערע קעפ און לייענן די בריף מיט פארכט און מורא און מיט שרעקעניש און ציטערניש · אבער הקב"ה זאגט צו ישראל מיין בריף וואס איך האב אייך גיהייסין לייענען דאס איז קריאת שמע האב איך אייך ניט מטריח גוועזן צו לייענן שטייענדיג אויף אייערע פיס און אויך ניט מיט איין אויף גידעקטין קאפ נייערט וויא דוא ווילסט אפילו ווען דוא גייסט אין וועג מעגסטו אויך קריאת שמע לייענען · אבער דאך מוז ער לייענען קריאת שמע וויל דער מלך הקב"ה האט איז גיהייסין און דאס ער זאל דער מיט מקבל זיין אויף זיך דעם יאך פון מלכות שמים און זאל זיא לייענן מיט פארכט און מורא און שרעקעניש און ציטערניש האטשע ער מעג זיא לייענען וויא ער וויל שטייענדיג אדער זיצענדי: אזו וויא מיר לערנן אין ברכות דיא רבנן האבין גלערינט בית הלל זאגין מען מעג לייענען קריאת שמע שטייענדיג אדר זיצענדיג אדער איין גיבויגענער הייד אויך מעג מען איין מלאכה טאן בשעת קריאת שמע לייענען · אבער פון דעסט וועגין מוז ער דאך מכוין זיין אין איר און זאל נים געבין זיינע אויגן און זיין הארץ צו זעהן און צו טראכטין אין אנדרע זאכין וויא מיר לערנען אין מסכת יומא רבי יצחק בר שמואל בר מרתא זאגט ווער עש לייענט קריאת שמע זאל ניט ווינקן צו זיין חבר מיט זיינע אויגין און זאל ניט ווייזין מיט זיינע פינגר און אויך ניט מיט דיא ליפן און מיר האבין גילערינט רבי אליעזר בן חסמא זאגט ווער עש לייענט קריאת שמע און ווינקט מיט זיינע אויגין אדר מיט זיינע ליפין אדר ער ווייזט מיט זיינע פינגער · אויף אים זאגט דר פסוק און ניט מיך האשטו יעקב גירופן כלומר דו האשט מיך ניט ערינשט אן גירופין : ועיקר הכונה און דר עיקר כוונה דארף זיין אין ערשטין פסוק וויא מיר לערנען אין פרק היה קורא די רבנים האבין גילערינט דעם פסוק שמע ישראל ביז אחד דארף דרינן זיין די כוונה פון דעם הארצן אזו זאגט רבי מאיר · זאגט רבא די הלכה בלייבט וויא רבי מאיר · איז דר מיין דער פון דאש דיא שטארקשטע כוונה וואש זיא איז אפ גישייד פון איין שום טראכטונג די מוז זיין אין ערשטין פסוק און ווייטער איז ניט אזו איין גרוישר חיוב אבר דאך זאל ער לכתחלה זעהן צו צווינגען זיין הארץ מכוין צוא זיין אין גאנץ קריאת שמע וועט ער טאן דיא מצוה אויף דעם בעסטין אופן · און וויל אין ערשטין פסוק מוז מען גרויש כוונה האבין דרום האט מען זיך נוהג גיוועזן צוא זאגין דעם ערשטין פסוק מיט איין הויך קול כדי מען זאל קענען שטארקר די כוונה האבין · אויך מוז מען שטיין ווען מען זאגט דעם ערשטין פסוק נאך אלע דעות נאך · און איין טייל זאגין מען מוז שטיין ביז מען האלט על לבבך אויך מוז מען אנ ווייט כוונה האבין · וצריך להאריך בדלת דאחד און ער מוז לאנג ציהען דעם דלת פון אחד דאס ער זאל דער וויל קענען אין זין האבין דאש גאט איז איין איינציגער גאט און קיניגט אין דיא פיר זייטן פון דער וועלט און אויף דעם הימל און אויף דער ערד · אזו וויא מיר לערנן אין פרק היה קורא סומכוס בן יוסף זאגט ווער עש דר לייניגערט אין אחד דעם דער לייניגערט מען אים זיינע טעג און זיינע יארין · זאגט רב אחא בר יעקב מען מיינט ווער עס ציהט לאנג די דלית פון אחד · זאגט רב אשי ער מוז אבר ניט חאפין אין דר חית פון אחד דען דאש ווארט האט קיין פירוש ניט ווען דער חית ווערט ניט גיהערט : ולימא בתריה און נאך דעם פסוק שמע ישראל זאל מען זאגין שטילר הייד ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וויא מיר לערנען אין פרק מקום שנהגו רבי שמעון בן פזי האט גידרשית עש שטייט אין פסוק דאש יעקב האט גירופין צו זיינע קינדער און האט גזאגט צו זייא זאמילט אייך איין און איך וועל אייך זאגן וואש עש וועט זיך אייך טרעפין אין סוף דיא טעג און דער נאך שטייט נאר דאש ער האט גיזאגט ראובן בכורי אתה שמעון ולוי אחים איז דער תירוץ יעקב האט גיוואלט מגלה זיין צוא זיינע קינדר ווען דיא טעג פון דר אוים לייזונג וועט זיין · איז האט זיך דיא שכינה אפ גיטאן פון אים · האט יעקב גיזאגט אפשר איז דא צווישן מיינע קינדר איין פסול וויא ביא אברהם דאש ישמעאל איז ארויס

ניקומען

שכינה אמר שמא יש במטתי פסול כאברהם שיצא ממנו ישמעאל וכיצחק שיצא ממנו עשו אמרו לו *שמע ישראל וגו' כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד · באותה שעה פתח ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אמרי רבנן היכי נעביד *נימריה לא אמריה משה לא נימריה הא אמריה יעקב התקינו שיהו אומרים אותו בחשאי · אמר רבי יצחק דבי רבי אמי אמרי משל לבת מלך שהריחה *ציקי קדרה תאמר יש לה גנאי לא תאמר *יש לה צער התחילו עבדיה והביאו לה בחשאי על כן נוהגין לאמרה בחשאי אפילו במקום שנוהגין *לאמרה כולה בקול רם · ויש נוהגין לקרותה כולה בחשאי כדי שלא יבטל כל אחד כונתו בשמוע דברי חברו · ואותם שנוהגין לקרות כולה בקול רם הוא כדי שישמיעו לאזניהם ויכונו בה יותר וכל אדם יבחר בה הדרך שיוכל לכוין בה ואם יקראנה בחשאי ידקדק בהשמיעה לאזניו ואע"פ שאמר בפ' היה קורא הלכה כדברי שניהם להקל שאם לא השמיע לאזנו יצא ואם לא דקדק באותיותיה יצא׳ דוקא בדיעבד אבל לכתחלה לא לפיכך הרוצה לבחור הדרך הישרה יכוין בכולה:

כמו ימין ושמאל : שמע ישראל ישראל סבא לבניהם היו אומרים : נימריה להאי כמ"ש בק"ש : ציקי דבר היוצא ונימוק לקדירה לבשל : יש לה צער גופה שמתאוה לאכול מתבשיל : לאמרה כולה קריאת שמע בקול רם :

שנמנו חבריו לדבר מצוה שאמרו לו בוא עמנו ולא הלך בחסר עצמו מאותו מנין לא יוכל למנות עוד כאותו מנין שכבר עשו את סמנוה : הוי וכיה כנור ונבל בסיפא דקרא ואת פועל ה' לא יביטו לא שמו לב ליחד שמו על בריותיו : ותיקין אנשים ענוים ומחבבין

צז פרק שביעי

המבטל קריאת שמע שחרית וערבית בבזות בעיניו מצוה זו אין לו תקנה עולמית · כדגרסינן בפרק קמא דחגיגה דף ט' תניא (קהלת א) מעוות לא יוכל לתקון · זה שבטל ק"ש שחרית וערבית · והסרון לא יוכל להמנות זה *שנמנו חבריו לדבר מצוה ולא נמנה עמהם ר"ל בבזות המצוה אבל מי שאינו יכול לכוין בקריאתה: ברוב אנחה או מגודל שמחה כגון מי שמתו מוטל לפניו או חתן ושושביניו שהם פטורים מקריאת שמע כפי תקנת חז"ל אין זה חסרון · *בעון בטול שמע חרבה ירושלים · כדגרסינן בפרק כל כתבי הקודש דף קי"ט *אמר רבי אבהו לא חרבה ירושלים אלא מפני שבטלו בה ק"ש שחרית וערבית שנאמר (ישעיה ה) *הוי משכימי בבקר שכר ירדופו מאחרי בנשף יין ידליקם וכתיב לכן גלה עמי מבלי דעת וכבודו מתי רעב והמונו צחה צמא · וע"כ יש לו לאדם להיות זהיר בקריאת שמע כדי שלא ישכח לקרותה· וגם יקבל עליו עול מלכות שמים באהבה ובזריזות יקום בבקר · ואף על פי שאמרו שקורין אותה בשחרית כדי שיראה חבירו ברחוק ד' אמות ויכירנו יותר הוא טוב לשהות מעט ויקראנה בהנץ החמה כמנהג *הותיקין · כדגרסינן בפרק קמא דברכות דף ט'

גיקומען פון אים אונ וויא ביי יצחק דאש עשו איז ארויס גיקומן פון אים · האבין זיינע קינדער גיזאגט צוא אים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד הער צו ישראל אזוא וואול וויא אין דיין הארצין איז נישט מער דא נאר איין גאט אזו אויך איז אין אונזר הארצין נישט דא מער אויף דר גאנצר וועלט נאר איין גאט · אין דער דאזיגער צייט האט יעקב גיעפינט זיין מויל אונ האט גיזאגט ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד · האבין דיא רבנים גיזאגט וויא זאלין מיר טאן· זאלן מיר אויך זאגין נאך שמע ישראל ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד · משה רבינו האט עש אין דער תורה ניט גיזאגט דען אין דער תורה שטייט באלד נאך שמע ישראל · ואהבת · זאלין מיר עס ניט זאגין· יעקב האט עש דאך אבער יוא גיזאגט· דרום האבין דיא רבנים מתקן גוועזן מען זאל עש זאגין שטילער הייד· רבי יצחק זאגט די בני ישיבה פון רבי אמי זאגין עס איז איין משל צוא איין בת מלך דאס זיא האט דער שמעקט איין געקעכטס עסין · זאל זיא זאגין מען זאל איר דער פון געבן איז עס איין שאנד צוא איר · זאל זיא ניט זאגין האט זיא גרוים צער דער פון ווייל זיא האט גרוים לוסט דער צוא בקומען · זיינן אירע קנעכט גיקומען אויף איין שכל אונ האבין איר גיבראכט פון דעם עסין שטילער הייד · אזו אויך איז מיט ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד זאגין מיר שטילער הייד אונ אפילו וויא מען איז זיך נוהג צוא זאגין גאנץ קריאת שמע הויך זאגט מען דאך ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שטיל · איין טייל לייט זיינן זיך נוהג צו לייענן גאנץ קריאת שמע שטיל כדי איטליכר זאל ניט שטערן די כוונה פון דעם איבריגן עולם דורך דאס וואס ער וועט הויך לייענען · אונ דיא וואס זיינען זיך נוהג צוא לייענן גאנץ קריאת שמע אין דער הויך טוען זייא עס כדי זייערע אויערין זאלין בעסער דער הערין וואש זייא זאגין וועלין זייא דורך דעם קענן בעסר מכוין זיין אין קריאת שמע · אונ איטלכער מענטש זאל פר זיך אויש דער ווילין דעם בעסטין וועג וויא ער זאל דורך דעם קענען בעסער מכוין זיין · אונ ווען ער לייענט קריאת שמע שטילער הייד זאל ער דאך מאכין הערין צו זיינע אויערין וואס ער רעט · אונ חאטשע די גמרא זאגט אין פרק היה קורא דאס די הלכה בלייבט וויא ביידע דעות לקולא דהיינו ווען ער האט ניט גימאכט הערן צוא זיינע אויערין וואס ער האט גירעט איז ער דאך יוצא אונ אויך ווען ער האט די ווערטר ניט רעכט ארויש גיזאגט איז ער אויך יוצא · דס איז נאר גזאגט ווען עס איז שוין אזו גישעהן אבער לכתחלה דארף מען זעהן הויך צוא זאגין צוא מאכין הערין צו דיא אויערין וואס דאס מויל רעט אונ אויך דיא ווערטר רעכט ארויס צו ריידין · דרום דער וואס וויל אויש דער ווילין דעם רעכט פארטיגין וועג זאל ער כוונה האבין אין גאנץ קריאת שמע :

צז המבטל קריאת שמע דער וואס איז מבטל צו לייענן קריאת שמע אין דער פריא אונ אויף דער נאכט ווייל דיא מצוה איז מבוזה אין זיינע אויגין צוא אים איז שוין אייביג קיין תקנה ניט וויא מיר לערנען אין חגיגה עס שטייט אין פסוק דאס פערקרימטע קען מען שוין ניט פארריכטין דאס מיינט מען ווער עס האט מבטל גיוועןקריאת שמע צו לייענן אין דער פריא אונ אויף דער נאכט דר קען עס שוין ניט פארריכטין · אונ וואס עס פעלט קען שוין ניט גיציילט ווערין · דס איז ווען זיינע חברים האבין זיך גיציילט צוא גיין איין מצוה טאן אונ ער איז ניט גיציילט גיווארין מיט זייא ווייל ער האט דיא מצוה מבזה גיוועןדער קען שוין אייביג ניט ציילין וואס אים פעלט אונ דאס איז נאר גיזאגט ווען ער האט גיקאנט קריאת שמע לייענן אונ האט בכוונה מבטל גיוועןווייל דיא מצוה איז גיוועןמבוזה אין זיינע אויגין · אבער דער וואס קען ניט מכוין זיין אין קריאת שמע פון וועגין פיל זיפצין וואס ער האט · דאס איינער איז בייא אים גישטארבין אדער פון גרוים שמחה אזו וויא איין חתן אונ די אונטער פירער · דיא זיינען פטור פון קריאת שמע דורך דער תקנה פון די חכמים דאס זייא האבן זייא נפטרת פון קריאת שמע צוא לייענן דאריבער ווערט עס ניט גירעכינט פאר קיין חסרון : ובעון בטול שמע אונ דורך דער זינד וואס זייא האבין מבטל גיוועןקריאת שמע איז ירושלים חרוב גיווארן וויא מיר לערנן אין פרק כל כתבי רבי אבהו זאגט ירושלים איז מער ניט חרוב גיווארין נאר ווייל זייא האבין קיין קריאת שמע ניט גילייענט פריא אונ אויף דר נאכט · דען אזו שטייט אין פסוק וויא גישריען איבער די לייט זייא שטייען אויף אין דער פריא אונ יאגין נאך דעם אלטין וויין אונ בלייבין שפעט אין דער נאכט אונ דער וויין דר היצט זייא אונ ווייל זייא זיינען שטענדיג שכור דעריבר לייענן זייא ניט קיין קריאת שמע ניט אין דר פריא אונ ניט בייא דר נאכט · שטייט ווייטר אין פסוק דרום איז מיין פאלק פאר טריבן גיווארין פון זייער לאנד ווייל זייא האבין ניט גיהאט קיין וויסן שאפט צוא דער קענן מיך אונ זייערע שיינע לייט זיינען גישטארבין פאר הונגער אונ זייער פאלק וועלין שטארבין פאר דארשט · אונ דרום מוז דער מענטש זיין גיהיט אין קריאת שמע דאס ער זאל ניט פאר געסן צוא לייענן זיא · אונ ער זאל אויך מקבל זיין אויף זיך עול מלכות שמים מיט ליבשאפט אונ זאל גישווינד אויף שטיין אין דער פריא דער צוא · אונ חאטשע אונזרע חכמים האבין גיזאגט דאס מען מעג קריאת שמע לייענן אין דער פריא וויא עס הייבט אן טאג צו ווערין ווען ער קען זיין חבר דר קענן ווען ער איז ווייט פון אים פיר איילין פון דעסט וועגין איז בעסער אביסיל לייגער צוא ווארטין דאס ער זאל לייענן קריאת שמע נאהינט צום אויף שיינען פון דער זון וויא דער מנהג איז פון דיא פרומע לייט· וויא מיר לערנען אין ברכות · רבי יוחנן זאגט דיא פרומע לייט האבין אוים גילאזט זייער קריאת שמע לייענן ווען דיא

זו׳

אמר רבי יוחנן ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה · תניא נמי הכי רבי יהודה בן תימא אומר ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיהא סומך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום · ואע"פ שקורא אדם ק"ש שחרית וערבית יקראנה על מטתו · כדגרסינן בפרק קמא דברכות דף ד' אריב"ל אע"פ שקורא אדם ק"ש שחרית וערבית מצוה לקרותה על מטתו · אמר רב אשי מאי קרא (תהלים ד) רגזו ואל תחטאו וגו'. אמר רב נחמן בר יצחק אם תלמיד חכם הוא אינו צריך · אביי אמר תלמיד חכם צריך להו למימר חד מפסוקי דרחמי כגון בידך אפקיד רוחי וגו' · אמר רבי לוי בר חמא לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר רע שנאמר רגזו ואל תחטאו · אי אזיל מוטב ואם לאו יעסוק בתורה שנאמר אמרו בלבבכם · ואי אזיל מוטב ואם לאו יקרא ק"ש שנאמר על משכבכם · ואי אזיל מוטב ואם לאו יזכור לו יום המיתה שנאמר ודומו סלה · וגרסינן בפסיקתא על פסוק זה רגזו ואל תחטאו וגו' · ר' יעקב בר אבין ורבנן רבי יעקב אומר הרגז יצרך ואל יחטיאך ורבנן אמרי הכעס יצרך ואל תבא לידי חטא אמר הקב"ה לישראל אני אמרתי לך שתתפלל בבהכ"נ שיש בעירך ואם אין אתה יכול להתפלל בבהכ"נ התפלל בתוך שדך ואם אין אתה יכול להתפלל בתוך שדך התפלל בתוך ביתך ואם אין אתה יכול להתפלל בתוך ביתך התפלל על מטתך ואם אין אתה יכול להתפלל על מטתך אמרו בלבבכם וגו' · ובוחן כליות יודע מי שהוא יכול להתפלל בכל הענינים הללו שהוא חייב בכלן ואם עושה כן שכרו הרבה ·

המנ"ח נקראין כן בלשון יון : הנץ החמה לדברי הכל הוא ויכול להתפלל : ואם תלמיד חכם הוא שרגיל במשנתו לחזור על גרסתו תמיד דיו בכך : ירגיז לשון רוגז כלומר כרוגז ובכל כחו יגביר יצר הטוב שיעשה מלחמה עם יצר הרע : אמרו בלבבכם אמרו מה שכתוב בק"ש על לבבך על משכבכם : ודומו סלה יום הדומיה הוא יום המות שסופו דומים עולמית : הרגז עליך יצרך שלא תעשה רצונו : הכעס יצרך במעשים טובים ואז לא תבא לידי חטא אף אם יחטיאך : כאלו אוחז חרב בידו להרוג את המזיקים : ומאי משמע דבקריאת שמע הוא : רוממות אל היינו ק"ש על כן יעלזו חסידים וגו' : ובני רשף יגביהו עוף התורה שנקראת עוף יגביהו ממך רשף : התעיף עיניך בו אם תבטל ותסגור עיניך בתורה ואיננו התורה מסתלקת ממך : שיר של פגעים יושב בסתר עליון ונקרא פגעים דכתיב ביה יפול מצדך אלף והיינו מזיקין שפוגעין בו :

והק"ש שקורא אדם על מטתו הוא לאדם מגן ומחסה להצילו מן התלאות המזומנות בלילה יותר מביום · כדגרסינן בפרק קמא דברכות דף ה' אמר רבי אלעזר כל הקורא ק"ש על מטתו כאלו אוחז חרב של שתי פיות בידו שנאמר (שם קמט) רוממות אל בגרונם וגו' מאי משמע אמר מר זוטרא מרישיה דקרא שמעת ליה שנאמר יעלזו חסידים בכבוד וגו' וכתיב רוממות אל בגרונם · אמר רבי יצחק כל הקורא ק"ש על מטתו מזיקין בדלין ממנו שנאמר (איוב ה) ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר (משלי כג) התעיף עיניך בו ואיננו ואין רשף אלא מזיקין שנאמר (דברים לב) מזי רעב ולחומי רשף · ובענין הק"ש שעל מטתו י"א שאומר פרשה ראשונה וי"א שקורין גם כן פרשת והיה אם שמוע לפי שיש בה גם כן ובשכבך ובקומך · ואומרה עם שיר של פגעים ופסוקי דרחמי · דגרסינן במסכת שבועות

זון האט אויף גישיינט מיר האבין אין איין ברייתא אויך אזו גילערינט · רבי יהודה בן תימא זאגט דיא פרומע לייט האבין זייער קריאת שמע לייענען אויס גילאזט ווען דיא זון האט אויף גישיינט דאס דענשט מאל איז שוין גיווען טאג · אונ באלד נאך דעם האבין זייא מתפלל גיוועזין שמנה עשרה אונ זייא האבין דרום אזו גיטאן כדי זייא זאלין קענן אויס לאזין דיא ברכה גאל ישראל וואס זיא איז דיא סוף פון ברכת קריאת שמע אונ זאלין קענען תיכף נאך דעם דאווענען שמנה עשרה וויל עס איז גיווים טאג : ואעפ"י אונ חאטשע איין מענטש לייענט קריאת שמע אין דר פריא אונ ביי נאכט זאל ער דאך נאך איין מאל קריאת שמע לייענען ווען ער לייגט זיך שלאפין וויא מיר לערנען אין ברכות רבי יהושע בן לוי זאגט חאטשע איין מענטש לייענט קריאת שמע אין דער פריא אונ ביי נאכט איז דאך איין מצוה צוא לייענען נאך איין מאל קריאת שמע פאר זיין לייגען זיך · רב אשי זאגט דאס וויים איך פון דעם פסוק רגזו ואל תחטאו קריגט אייך מיט דעם יצר הרע ווערט איר ניט זינדיגין · אונ ווען ער לייענט קריאת שמע אין דער צייט ווען דער יצר הרע רעט אים אן צו שלאפן ווערט ער שוין ניט זינדיגין· רב נחמן בר יצחק זאגט ווען ער איז איין תלמיד חכם אזו רעט ער תמיד אין דער תורה בדארף ער קיין קריאת שמע ניט לייענען פאר דעם שלאף דען דיא תורה איז מגין אויף אים פון אלעם בייזין · אביי זאגט דער תלמיד חכם מוז דאך עפעס איין פסוק זאגן דס ער זאל תפלה טאן אויף זיך דהיינו דעם פסוק בידך אפקיד רוחי וגו' אין דיין האנט גיב איך באהאלטין מיין נשמה אונ דוא ווארהפטיגער גאט זאלסט מיר אויס לייזין אונ היטין פון אלעם בייזין : אמר רבי לוי בר חמא רבי לוי בר חמא זאגט אייביג זאל דער מענטש מאכין קריג צווישן דעם יצר טוב אונ דעם יצר הרע וויא אין פסוק שטייט מאכט קריג מיט דעם יצר הרע דאס איר זאלט אייך שטארקן איבר אים אונ זינדיגט ניט ווען דער יצר הרע גייט אוועק דער מיט איז גוט אונ ווען ניט זאל דער מענטש תורה לערנען ווערט ער דער פון אוועק גיין וויא אין פסוק שטייט זאגט די תורה מיט אייערע הערצער · אונ ווען ער גייט דער פון אויך ניט אוועק זאל דער מענטש לייענען קריאת שמע דען אזו שטייט אין פסוק אמרו בלבבכם על משכבכם דאס מיינט מען זאגט קריאת שמע וואס עס שטייט אין איר על לבבכם אונ מען לייענט איר ווען מען לייגט זיך· אונ ווען ער גייט דער פון אויך ניט אוועק זאל ער אים דער מאנן דעם יום המיתה · ווען אזו שטייט אין פסוק ודומו סלה גדענקט דאס איר ווערט אייביג מוזן שווייגען דאס איז דער יום המיתה · דען ווערט ער גווים אוועק גיין פון אים · איך לערנען מיר אין דער פסיקתא אויף דעם פסוק רגזו ואל תחטאו רבי יעקב זאגט קריגט מיט דעם יצר הרע דען ווערט ער דיך ניט מאכין זינדיגין · אונ דיא רבנים זאגין מאך בייזן דיין יצר הרע מיט דיינע מעשים טובים ווערשטו ניט קומען צוא קיין זינד אפילו ווען ער ווערט דיך וועלין מאכין

זינדיגין · הקב"ה זאגט צוא ישראל איך האב דיר גיזאגט דוא זאלסט קומען תפלה טאן אין שול · אונ ווען דו קענסט ניט קומען אין שול טוא תפלה אין פעלד אונ ווען דוא קענשט ניט תפלה טאן אין פעלד · טוא תפלה אין דיין הויז · אונ ווען דו קענסט ניט תפלה טאן אין דיין הויז טוא תפלה אויף דיין בעט · אונ ווען דו קענסט ניט תפלה טאן אויף דיין בעט · טוא תפלה אין דיין הארצין אזו בישטו אויך יוצא · אונ גאט וואס ער פרובט דיא נירין פון דיא מענטשין ער ווייסט ווער עס קען תפלה טאן אין די אלע ערטער דען אין דיא אלע ערטער איז דער מענטש מחויב תפלה טאן צוא גאט · אונ ווען ער טוט אזו איז זיין שכר זייער פיל : והקריאת שמע שקורא האדם על מטתו אונ די קריאת שמע וואס דר מענטש לייענט ווען ער וויל זיך שלאפין לייגין אויף זיין בעט דאס איז צום מענטשין צוא איין פאנצר אונ צוא איין בשיצונג אים מציל צו זיין פון די טרעפענג וואס זיינען אן גיברייט צוא קומן ביי נאכט מער וויא ביי טאג וויא מיר לערנען אין ברכות רבי אליעזר זאגט ווער עס לייענט קריאת שמע ווען ער וויל זיך לייגען אויף זיין בעט איז גלייך וויא ער האלט איין שווערד מיט צווייא שארפין אין זיין האנט זיך צוא בשיצען פון דיא מזיקים דען אזו שטייט אין פסוק ווען די דער הויבונג פון גאט איז אין זייער האלז איז גלייך וויא איין שווערד מיט צווייא שארפין איז אין זייער האנט פרעגט די גמרא פון וואנען ווייסין מיר דאס דער פסוק רעט פון קריאת שמע וואס מען לייענט אויף דעם בעט זאגט מר זוטרא פון דעם ערשטין פסוק איז דאס גידרונגן דען פריער שטייט אין פסוק דיא חסידים פרייען זיך מיט כבוד זייא זינגען אונ לויבן גאט אויף זייער בעט דאס איז דאס זייא לייענען קריאת שמע ווען זייא לייגן זיך אויף זייער בעט · רבי יצחק זאגט ווער עס לייענט קריאת שמע ווען ער לייגט זיך שלאפין שיידין זיך די מזיקים אפ פון אים דען אזו שטייט אין פסוק ובני רשף יגביהו עוף דאס איז טייטש די מזיקים וואס זייא ווערין אן גירופין רשף אזו וויא עס שטייט מזי רעב ולחומי רשף · דאס איז טייטש גשוואלן פון הונגר אונ מלחמה פון די מזיקים · די ווערין דער הויבין אונ אפ גישיידט פון דעם מענטשין דורך קריאת שמע וואס לייענן וואס אין דר תורה שטייט וואס זיא הייסט עוף אזו וויא עס שטייט התעיף עיניך בו ואיננו ווען דו ווערסט אפ קערין דיינע אויגין פון דער תורה אונ ווערסט נים לערנען אזו ווערט דאס לערנען באלד ניט זיין ביי דיר דען דו ווערסט עס פאר געסין : ובענין הקריאת שמע שעל מטתו אונ אין דער זאך פון קריאת שמע לייענען ווען ער וויל זיך שלאפין לייגין וויא זיים ער מוז לייענען · זאגין איין טייל ער מוז די ערשטע פרשה פון שמע לייענען · אונ איין טייל זאגין ער מוז די פרשה והיה אם שמוע אויך זאגין וויל אין איר שטייט אויך ובשכבך ובקומך דאס איז טייטש דו זאלסט קריאת שמע לייענען ווען דו לייגסט זיך אונ ווען דו שטייסט אויף · אונ דער נאך זאגט ער שיר של פגעים דאס איז ויהי נועם

אונ

פרק ידיעות הטומאה דף ט"ו ת"ר *שיר של תודה וכו' שיר של פגעים בכנורות ובנבלים ובתופים ואומר יושב בסתר עליון עד כי אתה ה' מחסי וחוזר ואומר מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו עד לה' הישועה וגו' · ריב"ל אמר להני קראי *וגני · והיכי עביד הכי והא אמר ריב"ל *אסור להתרפאות בד"ת *להגן שאני · ורב עמרם סדר והוסיף ברכת המפיל חבלי שנה וכו' · יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתשכיבני לשלום וכו' ואומר ברוך ה' ביום ויאמר ה' אל השטן יגער וגו' בידך אפקיד רוחי וגו' יברכך וגו' · והרא"ש היה אומר השכיבנו · ועם כל זה אם נאנס בשינה ולא אמר יותר מפסוק ראשון יצא · וגרסינן פרק היה קורא דף י"ג אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב אמר שמע ישראל ונאנס בשינה יצא · אמר לו רב נחמן לדרו עבדו *בפסוק קמא צערן טפי לא צערן · אמר לו רב יוסף לרב יוסף בריה דרבא אבוך היכי קא עביד אמר לו בפסוק קמא קא מצער נפשיה טפי לא מצער נפשיה והכל כפי לבו דרחמנא לבא בעי :

צח פרק שמיני

קריאת שמע כהלכתה היא אלו הג' פרשיות על הסדר שתקנום כמו ששנינו בפרק היה קורא דף י"ג אמר רבי יהושע בן קרחה למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך יקבל עליו עול מצות · והיה אם שמוע לויאמר *שוהיה אם שמוע נוהגת בין ביום ובין בלילה *ויאמר אינו נוהג אלא ביום · ואמרינן עלה בגמרא תניא רשב"י אומר דין הוא שיקדים שמע לוהיה אם שמוע *שזה ללמוד וזה ללמד · והיה אם שמוע לויאמר שזה ללמד *וזה לעשות ואלא שמע ללמוד הוא דאית ביה ללמד ולעשות לית ביה והא כתיב ושננתם *וקשרתם וכתבתם והיה אם שמוע ללמד הוא דאית ביה ללמוד ולעשות לית ביה והא כתיב ולמדתם וקשרתם *אלא שמע יש בו ללמוד וללמד ולעשות והיה אם שמוע יש בו ללמד ולעשות ויאמר אין בו אלא עשיה בלבד · ואמרינן בסוף פרק קמא דברכות דף י"ב פרשת ציצית מפני מה קבועה בק"ש · אמר רב יהודה בר חביבא מפני שיש בה חמשה דברים מצות ציצית · יציאת מצרים · *עול מצות · הרהור עבירה · והרהור עבודת כוכבים ומזלות · בשלמא הני תלתא מפרשי אלא הרהור עבירה והרהור עבודת כוכבים ומזלות מנא לן דתניא אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אחרי לבבכם זו *מינות שנאמר (תהלים י) אמר נבל בלבו אין אלהים השחיתו התעיבו עלילה וגו' · ואחרי

שיר של תודה מזמור לתודה והיו אומרים אותו בבית המקדש בכלי זמרים : וגבי אתא שאמר שכב וישן : אסור להתרפאות שיאמר דברי תורה כדי להתרפאות : להגן שאני שלא היה צריך עדיין רפואה אלא שיגין עליו שלא יזיקו המזיקין : בפסוק קמא שמע ישראל נצרך אם רא"ת אותו מנמנם בשעת אמירה נצרכי עד שאומר יפה בפסוק ראשון :

שוהיה אם שמוע נוהג בין ביום ובין בלילה דמשתעי בת"ת דכתיב ולמדתם אותם את בניכם : ויאמר אינו נוהג אלא ביום דמשתעי בציצית שאינ' נוהגת אלא ביום דכתי' וראיתם אותו פרט לכסות לילה : שזה ללמוד לעצמו דכתיב ודברת בם וזה ללמד לאחרים דכתיב ולמדתם אותם את בניכם ואם לא למד תחלה היאך ילמד את בניו : וזה לעשות ויאמר אין בה אלא עשיה לעשות ציצים : וקשרתם דתפילין וכתבתם דמזוזה כמי עשיה היא : אלא תרין הכי שמע יש בו ללמוד וגו' : עול מצות ועשיתם את כל מצותי : מינות אותם ההופכים דברי התורה למדרש טעות

און יושב בסתר עליון וואש דרינען שטייט דאס גאט איז מציל דעם מענטשן פון די מזיקים וואס זייער שליטה איז אלץ ביי נאכט און דער נאך זאגט ער פסוקים תפלה צו טאן אויף זיך דאס גאט זאל אים מציל זיין פון אלים בייזן און זאל אים היטן זיין נשמה ביז ער וועט אויף שטיין אין דר פריא· דען אזו לערנן מיר אין שבועות דאס יושב בסתר הייסט שיר של פגעים דען אזו שטייט דארטן די רבנים האבין גילערינט דער שיר של תודה דאס איז מזמור לתודה און דער שיר של פגעים איז יושב בסתר עליון דיא זייגען געווארין גיזאגט אין בית המקדש מיט הארפין און פידלען און פויקין · און ער זאגט יושב בסתר עליון ביז כי אתה ה' מחסי און דער נאך זאגט ער מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו וואס דרינען שטייט ה' מה רבו צרי און זאגט אויס דעם גאנצין מזמור · רבי יהושע בן לוי האט גיזאגט די פסוקים און האט זיך דר נאך גילייגט שלאפין כדי צו זיין גיהיט אין שלאף פון דיא מזיקים דאס הייסט שלעכטע גידאנקען און חלומות· פרעגט די גמרא רבי יהושע בן לוי האט דאך אליין גיזאגט דאס מען טאר זיך ניט היילין מיט דברי תורה· ענפערט די גמרא זיך צו בשיטצען דאס דיא מזיקים זאלין ניט קומען צו אים מעג מען · אבער דר וואש איז קראנק טאר זיך ניט היילין מיט פסוקים פון דר תורה · און דער רב עמרם האט מסדר גיוועזן קריאת שמע צו לייען און האט נאך צו גילייגט צו זאגין פאר דעם שלאף דיא ברכה המפיל חבלי שנה און יהי רצון שתשכיבני לשלום און דר נאך ברוך ה' ביום און ויאמר ה' אל השטן און בידך אפקיד רוחי און יברכך וגו' און דר רבינו אשר האט השכיבנו אויך גזאגט : ועם כל זה און ביי דעם אלימען ווען ער איז אום גערין אנשלאפין גיווארן און האט מער ניט גיזאגט נאר דעם פסוק שמע ישראל האט ער יוצא גיוועזן און אזא האבין מיר גילערינט אין פרק היה קורא · רב יצחק בר שמואל בר מרתא האט גיזאגט פון וועגין רב ווען ער האט גיזאגט דעם פסוק שמע ישראל און איז אום גערין באלד אנטשלאפין גיווארין האט ער יוצא גיוועזן ידי חובת קריאת שמע · רב נחמן האט גיזאגט צוא דרו זיין קנעכט ווען דו וועסט זעהן דאס איך האב איינגעשלאפין אין דעם לייענען פון דעם ערשטין פסוק שמע ישראל זאלסטו מיך מצער זיין צו אויף וועקין אבר מער פון דעם פסוק זאלסטו מיך ניט מצער זיין צוא אויף וועקין · רב יוסף האט גיפרעגט צו רב יוסף בריה דרבא וויא האט זיך דיין פאטער גימאכט מיט קריאת שמע ווען ער איז שלעפעריג גיוועזין · האט ער אים גיענפערט אין דעם ערשטין פסוק שמע ישראל האט ער זיך מצער גיוועזן צוא אויף וואכין זיך פון דעם שלאף אבער מער פון דעם פסוק האט ער זיך ניט מצער גיוועזן · און אלץ איז נאך דעם מענטשינס הארץ נאך דאס ער זאל וועלין גאט דינען דען גאט וויל האבין דער מענטש זאל אלץ טאן מיט איין ערינשטן הארץ :

צח קריאת שמע כהלכתה קריאת שמע מוז מען לייענן וויא רעכט איז דאש איז דיא דרייא פרשיות אין דעם סדר וויא אונזערע חכמים האבן מתקן גיוועזן ווי מיר לערנן אין פרק היה קורא רבי יהושע בן קרחה זאגט ווארום זאגט מען פריער דיא פרשה שמע פאר והיה אם שמוע דאס איז כדי ער זאל פריער מקבל זיין אויף זיך עול מלכות שמים וואס אין שמע שטייט און דער נאך זאל ער מקבל זיין אויף זיך דעם עול פון מצות וואס שטייט אין והיה אם שמוע און דרום זאגט מען והיה אם שמוע פאר ויאמר ווייל והיה אם שמוע איז נוהג ביי טאג און ביי נאכט דען מצות מוז מען שטענדיג טאן · אבר ויאמר איז די פרשה פון ציצית איז נאר נוהג ביי טאג אבער ניט ביי נאכט דען ביי נאכט איז מען פטור פון ציצית טראגן · אויך זאגט די גמרא ווייטר מיר האבן גלערנט רבי שמעון בן יוחאי זאגט עס איז רעכט מען זאל פריער זאגן שמע פר והיה אם שמוע דען אין שמע שטייט דו זאלסט אליין לערנן תורה און אין והיה אם שמוע שטייט ולמדתם אותם את בניכם איר זאלט לערנן מיט אייערע קינדר און מען מוז דאך פריער אליין לערנן איי מען קען לערנן מיט אנדערע און והיה אם שמוע זאגט מען פריער פאר ויאמר ווייל אין והיה אם שמוע שטייט מען זאל לערנן מיט די קינדר און אין ויאמר שטייט מען זאל די מצות טאן און מען מוז פריער לערנן איי מען זאל מצות טאן דרום זאגט מען עס פריער· פרעגט די גמרא אין שמע שטייט דאך אויך מען זאל מיט קינדר לערנן און מען זאל מצוה טאן דהיינו ושננתם לבניך וקשרתם וכתבתם און אין והיה אם שמוע שטייט אויך און מען זאל מצות טאן· ענפערט אזו מיינט ער· אין שמע שטייען דרייא זאכן מען זאל אליין לערנן און מען זאל מאכן אנדרע לערנן און מען זאל מצות טאן דרום זאגט מען שמע צום ערשטן · און אין והיה אם שמוע שטייען צוויא זאכן מען זאל מאכן לערנן און מען זאל מצות טאן · זאגט מען עס דר נאך · און אין ויאמר שטייט נאר איין זאך מען זאל מצות טאן · זאגט מען עס נאר צום סוף : ואמרינן און מיר זאגן אין דער גמרא ברכות ווארום האבן די חכמים ארין גישטעלט דיא פרשה פון ציצית אין קריאת שמע · זאגט רבי יהודה בר חביבא ווייל פינף זאכן שטייען אין איר· דיא מצוה פון ציצית · און יציאת מצרים · און מען זאל אויף זיך נעמן דעם עול פון מצות וויא אין פסוק שטייט און איר זאלט טאן אלע מיינע מצות · און מען זאל ניט טראכטין נאך זנות · און אויך ניט נאך עבודת כוכבים ומזלות צו דינן · פרעגט די גמרא די ערשטע דרייא זאכן שטייען קלאר אין דר פרשה אבר דאס מען זאל ניט טראכטן נאך זנות און אויך ניט נאך
עבודת

אליעזר בפני מלך בשר ודם אם בן עני צריך לומר דבר בפניו אינו שומע ממנו ואם בן עשיר הוא מיד שומע ממנו *ומסלקו אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן הכל שוין בתפלתם לפניו האנשים והנשים העניים והעשירים שהרי משה רבן של כל הנביאים כתוב בו תפלה דכתיב תפלה למשה איש האלהים · ובעני כתיב (תהלים קב) תפלה לעני כי יעטוף זו תפלה וזו תפלה להודיעך שהכל שוין לפניו בתפלתם · ואם נתן צדקה קודם התפלה יותר היא נרצית כדגרסינן בפרק קמא דבתרא דף י׳ רבי אלעזר יהיב פרוטה לעני והדר מצלי אמר אני בצדק אחזה פניך וגו׳ · ואם הקדימה בתשובה יותר היא מקובלת ומבטלת את הגזירה · כדגרסינן בפסיקתא רבי יודן בשם רבי אליעזר אומר שלשה דברים הם מבטלים את הגזרה התפלה והצדקה והתשובה ושלשתן בפסוק אחד שנאמר (ד״ה ב ז) ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם · ויתפללו זו תפלה · ויבקשו פני זו צדקה שנאמר (תהלים יז) אני בצדק אחזה פניך · וישובו מדרכיהם הרעים זו תשובה · מה כתיב תמן ואני אשמע מן השמים ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם · וכן מצינו בחזקיהו שנתבטלה מעליו גזירת מיתה בתפלתו שנאמר (מלכים ב כ) בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו כה אמר ה׳ צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל אל ה׳ וגו׳ ויבך חזקיהו בכי גדול · וכתיב ויהי דבר ה׳ אל ישעיהו לאמר וגו׳ שמעתי את תפלתך ראיתי את דמעתך וגו׳ · ואף על פי שב עונותינו ננעלו שערי תפלה שערי דמעה לא ננעלו כשבוכה עם תפלתו כשערי בצרה · כדגרסינן פרק אין עומדין דף ל״ב ואמר רבי אליעזר משחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה שנאמר (איכה ג׳) גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי ואף על פי שננעלו שערי תפלה שערי דמעה לא ננעלו שנאמר שמעה תפלתי ה׳ ושועתי האזינה אל דמעתי *אל תחרש וגו׳ · ועוד גרסינן בפרק תעניות אלו · תנו רבנן מעשה ברבי אליעזר *שגזר וכו׳ געו בבכיה וירדו גשמים וכו׳ כדאיתא למטה בנר חמישי כלל א׳ חלק ו׳ פרק ג׳ בדברי הצומות :

עני ובין עשיר הכל שוין לפניו כדין : ומסלקו לעשות רצונו : אל תחרש מדלא כתיב אל דמעתי הרלה ש״מ נראית היא לפניו ואין צריך להרצאה אלא שתתקבל לפניו : שגזר על הגשמים ולא באו :

היו שוהין שעה אחת במקום שבאו להתפלל ולאו שעה ממש אלא מעט כדי שיתפוס הכוונה ויסלק הרהור מחשבת הון שיניות כמות רוחו מטורח הלוכו וידבר בנוסי : לא מתוך

קב פרק שנים עשר

כשיעמוד אדם להתפלל ישהה מעט לכוין את לבו ואל יחשוב במחשבה אחרת כמו ששנינו בריש פרק אין עומדין דף ל׳ חסידים הראשונים *היו שוהין שעה אחת ומתפללים כדי שיכוונו את לבם למקום · ואמרינן עלה בגמרא תניא אין עומדין להתפלל *לא מתוך שיחה ולא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך שמחה של תורה שנאמר (מלכים ב ג) ועתה קחו לי מנגן וכו׳ וכל זה כדי לכוין בתפלתו כי אם לפני בשר ודם כשישאל אדם צרכיו ממנו הוא מפנה את לבו מכל מחשבות שבעולם מה יש לעשות לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ב״ה היודע מה שבלבבות שאינו חפץ כמי שמתפלל לפניו ולבו בל עמו · ונאמר עליו (ירמיה יב) קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם · ושומע תפלת האדם שלבו נשבר ונדכה ומכוין לבו בתפלתו ·

צו אונ טוט אים זיין ווילן · אבער בייא הקב״ה איז ניט אזו נייערט אלע זיינן פר אים גלייך אין זייער תפלה מאנן אדר ווייבר ארימע אונ רייכע דען משה רבינו איז גוועזן דר רבי פון אלע נביאים שטייט בייא אים תפלה למשה אונ בייא איין ארימן שטייט אויך תפלה לעני שטייט בייא איינם ארימן תפלה וויא בייא דעם רייכן צו ווייזן דאס אלע זיינן גלייך אין זייער תפלה פר גאט · אונ ווען דר מענטש גיט צדקה פאר דער תפלה איז זיין תפלה נאך מער באוויליגט פר גאט · וויא מיר לערנן אין בבא בתרא רבי אלעזר האט געגעבן איין פרוטה צוא איין ארימן אונ האט דער נאך תפלה גטאן דען ער האט גזאגט עס שטייט אין פסוק אני בצדק אחזה פניך מיט צדקה וואס איך גיב פריער זע איך דיין אנגזיכט מיט מיין תפלה · אונ ווען ער טוט תשובה פריער איידר ער טוט תפלה איז זיין תפלה נאך מער אן גנומן פאר גאט אונ איז מבטל איין גזירה רעה וויא מיר לערנן אין דער פסיקתא רבי יודן זאגט פון וועגן רבי אליעזר דרייא זאכן זיינן מבטל איין גזירה תפלה אונ צדקה אונ תשובה · אונ אלע דרייא שטייען אין איין פסוק · דען עס שטייט אונ מיין פאלק ישראל וואס מיין נאמן איז ווארן אן גרופן איף זייא ווען זייא וועלן אונטר טעניג ווערן אונ וועלן בעטן פר מיר דאס איז תפלה · אונ וועלן בגערן מיין פנים מיט צדקה געבן אזו וויא עס שטייט מיט צדקה געבן קום איך זעהן דיין פנים · אונ וועלין זיך אום קערין פון זייער בייזין וועג דאס איז תשובה · שטייט ווייטר דאס גאט זאגט אונ איך וועל הערן פון דעם הימל זייער תפלה אונ וועל פאר געבן זייערע זינד אונ וועל היילן זייער לאנד פון דר בייזר גזירה וואס איך האב גוזר גוועזן דרויף · אונ אזו גפינן מיר בייא חזקיהו המלך דאס עס איז בטל גווארן פון אים די גזירה פון מיתה דורך זיין תפלה דען עס שטייט אין פסוק · אין דיא דאזיגע טעג איז חזקיהו קראנק גווארן צו שטארבן פון דר קריינק אונ עס איז גקומן צוא אים ישעיהו בן אמוץ הנביא אונ האט גזאגט צו אים לאז צוואה צו דיין הויז דען דו וועסט שטארבן אונ וועסט ניט לעבן · האט חזקיהו אוועק גקערט זיין פנים צו דר וואנט אונ האט גבעטן צו גאט אונ חזקיהו האט גוויינט איין גרויש גוויין · שטייט ווייטר אין פסוק אונ עס איז גוועזן גאטש רייד צו ישעיהו צו זאגן צו חזקיהו אזו האט גאט גזאגט · איך האב גהערט דיין תפלה איך האב גזעהן דיינע טרעהרן · איך וועל דיך היילן פון דיין קריינקי ואע״פ אונ חאטשע פון אונזרע זינד ווען זיינן פר שלאסן גווארן די טויערן פון די תפלות אבער דיא טויערן פון די טרעהרן זיינן ניט פר שלאסן ווען איינר וויינט אין זיין תפלה ווען ער איז אין איין צרה · וויא מיר לערנן אין פרק אין עומדין רבי אליעזר זאגט פון דעם מאל אן וואס דער בית המקדש איז חרוב גווארן זיינן פאר שלאסן גווארן די טויערן פון דר תפלה וויא אין פסוק שטייט ווען איך טוא שרייען אונ בעטן איז דאך פר שטאפט מיין תפלה · אבער דיא טויערן פון טרעהרן זיינן ניט צוא גשלאסן וויא אין פסוק שטייט דאס דוד האט גזאגט הער צו גאט מיין תפלה אונ מיין גשרייא פר נעם צו מיינע טרעהרן וועסט גענוים ניט שווייגן ווייל טרעהרן פר שווייגט גאט קיין מאל ניט · אויך שטייט אין מסכת תענית איין מעשה דאס רבי אליעזר האט גוזר תענית גוועזן ווייל קיין רעגן איז ניט גגאנגן אונ וויא זייא האבן אן גהייבן צו וויינן אין זייער תפלה איז באלד רעגן גגאנגן · וויא ווייטר אין נר חמישי אין דברי הצומות וועט גישריבן ווערין :

קב כשיעמוד אדם להתפלל ווען דער מענטש שטעלט זיך תפלה טאן זאל ער אביסיל זיך אבהאלטין איידר ער הויבט אן תפלה טאן כדי ער זאל קענן אנבריטין זיין הארץ צו זיין תפלה אונ זאל ניט טראכטן אין אנדרע טראכטונג · וויא מיר לערנען אין פרק אין עומדין די פר צייטיגע חסידים פלעגין ווארטין איין שעה פאר דער תפלה אונ דער נאך האבין זייא תפלה גיטאן כדי זייא זאלין אנברייטין זייער הארץ צו גאט אין זייער תפלה · אויך זאגין מיר אין דער גמרא מיר האבין גילערינט מען שטעלט זיך ניט תפלה טאן ווען מען האט גפלוידערט אונ אויך ניט ווען מען איז אין טרויער אדער אין פוילקייט אונ אויך ניט ווען ער איז צו פרייליך · אויך ניט ווען ער האט גירעט אזעלכע רייד וואש האבין קיין נוטצין ניט · דען דורך אזעלכע זאכין רועט דיא שכינה ניט אויף דעם מענטשן נייערט דורך איין שמחה פון דר תורה וויא עס שטייט בייא אלישע דאס ער האט גיהייסין ברייננען איין שפילר פר זיך כדי ער זאל לוסטיג זיין דאס דיא שכינה זאל אויף אים רוען · אונ דאס זאל דער מענטש טאן כדי ער זאל קענן כוונה האבין אין זיין תפלה · דען ווען איין מענטש בגערט זייניע בדערפענש פון איין בשר ודם אזו קערט ער דאך אפ זיין הארץ פון אלע גדאנקען וואס אין דער וועלט איז אונ האט נאר אין זין זיין בקשה וואס ער בעט פון יענם · נוא וואס דארף שוין אמענטש טאן פר דעם מלך מלכי המלכים הקב״ה וואס ער וייס וואס אין דעם מענטשנס הארץ איז אונ ער וויל ניט מען זאל פאר אים תפלה טאן אונ דאס הארץ זאל ניט זיין דר בייא · אויף אזעלכע מענטשן זאגט דער פסוק דו גאט ביסט נאהינט אין זייער מויל אונ ביסט ווייט פון זייערע נירין וואס פון דארטין קומען אלע טראכטונג : ושומע תפלת האדם אונ גאט הערט צוא דיא תפלה פון דעם

פרק יב נר ג כלל ג חלק א

כדגרסינן התם פרק אין עומדין דף ל"א תנו רבנן המתפלל צריך שיכוין את לבו· אבא שאול אומר סימן לדבר תכין לבם תקשיב אזנך ואם אינו יכול לכוין את לבו בכל ברכות התפלה יכוין במקצתה ועל כלם באבות· כדגרסינן בסוף פרק אין עומדין דף ל"ד תניא המתפלל צריך שיכוין את לבו בכלן ואם אינו יכול לכוין את לבו בכלן יכוין את לבו באחת· אהייא אמר רב ספרא משום חד דבי רבי באבות ואם אינו יכול לכוין בשום דבר ממנה יעזבנה עד שיפנה מחשבתו· כדגרסינן במסכת ערובין פרק הדר עם הנכרי דף ס"ה אמר רבי חנינא כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יורה *שנאמר בצר אל יורה רבי חנינא *ביומא דהוה רתח לא הוה מצלי אמר בצר אל יורה וגרסינן במדרש תהלים (תהלים סה) נוראות בצדק תעננו וגו'· רבי חנינא בר פפא שאל לשמואל בר נחמני מאי דכתיב (איכה ג') *סכותה בענן לך מעבור תפלה· אמר שערי תפלה פעמים פתוחים פעמים נעולים· וכן אמר רבי יוסי בן חלפתא (תהלים סט) ואני תפלתי לך ה' עת רצון עתים מזומנים יש לה לתפלה רבי ברכיה. ורבי חלבו ורב ענן ורב יוסף בשם רב אידי אמרי שערי תפלה אינם ננעלים לעולם· בן עזאי ורבי עקיבא חד מנהון אמר מי שהוא גומל חסדים יהא מבושר שתפלתו נשמעת שנאמר (הושע י) זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד מה כתיב בתריה *ועת לדרוש את ה'· וחורנא אמר אינו כמבטל דברי רבי אלא כמוסיף עליו ואני תפלתי לך ה' עת רצון מיד עננו באמת ישעך בזמן שתפלתו של אדם בכוונה היא עת רצון ותפלתו נשמעת ובזמן שאדם קורא באמת לפני הקדוש ברוך הוא תפלתו נשמעת שנאמר (תהלים קמה) קרוב ה' לכל קוראיו וגו' יכול לכל תלמוד לומר לכל אשר יקראוהו באמת· וכתיב (שם עג) אך טוב לישראל יכול לכל ת"ל לברי לבב· וכתיב (נחום א') טוב ה' למעוז ביום צרה יכול .לכל ת"ל ויודע חוסי בו· וכתיב (איכה ג') טוב ה' לקוין יכול לכל תלמוד לומר לנפש תדרשנו· וכתיב (תהלים קכה) הטיבה ה' לטובים· יכול לכל תלמוד לומר ולישרים בלבותם· ועוד אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם (שם יז) אמרי האזינה ה' בינה הגיגי בשעה שיש בי כח לעמוד לפניך בתפלה ולהוציא דבר מפי אמרי האזינה ה' ובשעה שאין בי כח לעמוד לפניך בתפלה התבונן מה בלבי וכתיב (שמואל ב ז) ויבא המלך דוד וישב לפני ה' וכי יש ישיבה לפני הקב"ה והלא אין אדם מתפלל אלא מעומד אלא שישב דעתו וכוון לבו בתפלה· אמר רבי שמואל בר נחמני אם כוונת לבך בתפלה תהא מבושר שישמע תפלתך שנאמר (תהלים י) תכין לבם תקשיב אזנך· וכתיב (עזרא ז) כי עזרא הכין לבבו ויתן לו המלך כיד ה' הטובה עליו· וכחזקיהו כתיב

שיחה כדאיתא בסימן ס"ג: שנאמר בצר אל יורה לאו קרא הוא אלא כן נדרש מפסוק אחר היערוך שועך לא בצר כלומר בשעת צרה אל תערוך תפלתך ושועתך כשיש לך טירוד ושמא פסוק בספר בן סירא הוא: ביומא דהוי ליה טירוד: סכותה בענן לך נדרש סכותה קבלת התפלה כמו הסוכה המכסה שמים: ועת לדרוש ה' אז כשגומל חסד דרוש ה' בתפלה כי עת רצון לפניו לקבלה:

מענטשן וואס זיין הארץ איז צו בראכין און צו שטויסן און ער ברייט אן זיין הארץ צו זיין תפלה וויא מיר לערנן אין פרק אין עומדין· דיא רבנים האבין גילערינט דער וואס טוט תפלה מוז ער אנברייטין זיין הארץ צוא זיין תפלה· אבא שאול זאגט עס שטייט אזו אין פסוק ווען דו גאט ברייטסט אן זייער הארץ דאס זיי קענן מיט כוונה תפלה טאן אזו פאר נעמט דיין אויער זייער תפלה· און ווען ער קען זיין כוונה ניט האבין אין אלע ברכות פון שמונה עשרה זאל ער זיין כוונה האבין אין איין טייל פון זיי און דער עיקר איז דאס ער מוז זיין כוונה האבין אין דער ערשטער ברכה דאס איז מגן אברהם וויא מיר לערנען אין פרק אין עומדין· ווער עס טוט תפלה מוז כוונה האבין אין אלע ברכות פון שמונה עשרה און ווען ער קען זיין כוונה ניט האבין אין אלע ברכות זאל ער כוונה האבין אין איינע פון זייא· זאגט רב ספרא פון וועגין איין תלמיד חכם דיא איינע ברכה מיינט מען דיא ערשטע ברכה דאס איז מגן אברהם און ווען ער קען אין דער איינער ברכה אויך קיין כוונה ניט האבין זאל ווארטין אין מיטין תפלה ביז זיינע גידאנקען וועלין ריין ווערין וויא מיר לערנען אין עירובין רבי חנינא זאגט איטליכער מענטש וואס זיין דעה איז ניט רוהיג אויף אים דאס ער זאל קענען כוונה האבין אין זיין תפלה· זאל ער קיין תפלה ניט טאן' דען אזו שטייט גישריבין ווען איינער איז אין איין צרה און איז ניט רוהיג דער זאל קיין תפלה ניט טאן· רבי חנינא האט קיין תפלה ניט גיטאן אין דעם טאג וואס ער האט גיהאט איין צער דען ווייל ער איז ניט גיוועזן רוהיג אזו האט ער קיין כוונה ניט גיקענט האבין אין זיין תפלה· אויך לערנען מיר אין מדרש תהלים דוד המלך האט גיזאגט דו פארכטיגר גאט· מיט גירעכטיקייט זאלסטו אונז ענטפערין· רבי חנינא בר פפא האט גיפרעגט צו שמואל בר נחמני וואס מיינט דער פסוק סכותה בענן לך מעבור תפלה האט ער גיזאגט דען דיא טויערין פון תפלה זיינען אפט מאל אפען און אפט מאל צו געמאכט· אבער מיר האט גאט פר דעקט מיט וואלקין דאס דיא תפלה זאל קיין מאל ניט קענען קומען צוא גאט· אויך אזו האט גיזאגט רבי יוסי בן חלפתא דוד המלך האט גיזאגט און איך מיין תפלה זאל זיין צו דיר גאט אין איין צייט פון באוויליגונג· זעהען מיר דאס אן גיברייטע צייטין זיינען צו דר תפלה ווען זיא ווערט דער הערט אדער ניט· רבי ברכיה און רבי חלבו און רב ענן און רב יוסף זאגין פון וועגין רב אידי דאס דיא טויערין פון תפלה ווערן קיין מאל ניט צוא גשלאסין· בן עזאי און רבי עקיבא קריגן· איינער זאגט ווער עס איז גומל חסד מיט לייטין קען ער זיין פאר זיכערט דאס זיין תפלה וועט דער הערט ווערין דען אזו שטייט אין פסוק זייעט איך צדקה און שנייט חסד כלומר טוט צדקה און חסד מיט לייטין שטייט ווייכר ועת לדרוש את ה' אזו איז דיא צייט צוא בעטין גאט דען ער וועט

אייער תפלה צוא הערין· און דער אנדערער זאגט איך קום ניט מבטל צו זיין דיא רייד פון מיין רבי נייערט איך קום צוא מערין אויף זיינע רייד· דאס ווען דעם מענטשינס תפלה איז בכוונה דענסט מאל איז איין עת רצון פאר גאט און זיין תפלה ווערט גיהערט וויא אין פסוק שטייט און ווען איך טוא תפלה צוא דיר גאט בכוונה איז דענסט מאל איין עת רצון און דוא ענפערסט מיר באלד מיט דיין אמתע הילף· און אין דער צייט וואס דער מענטש רופט מיט אמת פאר גאט ווערט זיין תפלה דער הערט דען אזו שטייט אין פסוק גאט איז נאהענט צוא אלע דיא וואס רופין אים אן· וועסטו מיינען נאר צו אלע דרום זאגט דער פסוק צוא אלע דיא וואס רופין אים אן מיט אמת· אויך שטייט אין פסוק גאט איז גוט צוא ישראל וועסטו מיינען צוא אלע איז גאט גוט דרום זאגט דער פסוק ווייטער צוא דיא וואס האבין ריינע הערצער פון זינד· אויך שטייט אין פסוק גאט איז גוט צוא איין שיטצונג אין דעם טאג ווען עס איז איין צרה וועסטו מיינען צו אלע מענטשין איז אזו דרום זאגט דער פסוק און גאט ווייס דיא וואס בשיצין זיך אין אים זייא שיצט ער· אויך שטייט אין פסוק גאט איז גוט צו דיא וואס האפין צו אים· וועסטו מיינען צו אלע דרום זאגט דר פסוק צו די לייבר וואס טוען אים ערינסט פארשטין צוא זייא איז גאט גוט· אויך שטייט אין פסוק גאט טוט בגיטיגין צוא דיא גוטע וועסטו מיינען צו אלע מענטשין דרום זאגט דער פסוק ווייטער צוא די וואס זיינען רעכט פארטיג אין זייערע הערצר טוט גאט באגיטיגן· און נאך האט דוד גיזאגט פר הקב"ה רבונו של עולם מיין זאג פר נעם דו גאט און פר שטייא מיין טראכטונג· דהיינו אין דער צייט וואס איך האב כח צו שטיין פאר דיר תפלה טאן און צוא אויס ציהען מיין גיבעט פון מיין מויל אזו פאר נעם מיין זאג דוא גאט· און אין דער צייט וואש איך האב קיין כח ניט צו. שטיין פר דיר תפלה טאן און מיין גיבעט ארויס ריידין אזו פאר שטייא מיין טראכטונג וואס איך האב אין מיין הארצין· אויך שטייט אין פסוק און דער מלך דוד איז גיקומען און האט זיך גיזעצט פאר גאט· איז קשה זיצט מען דען פאר גאט· איין מענטש מוז דאך שטייענדיג תפלה טאן נייערט מען מיינט ער האט בזעצט און בארוהיגט זיין דעה און האט אנגיברייט זיין הארץ תפלה צו טאן· רבי שמואל בר נחמני זאגט ווען דו האסט אנגיברייט דיין הארץ אין דיין תפלה אזו זאלסטו זיין פאר זיכערט דאס דיין תפלה וועט דער הערט ווערין דען אזו שטייט אין פסוק ווען דוא גאט ברייטסט אן זייער הארץ זייא זאלין קענען בכוונה תפלה טאן אזו פאר נעמען דיינע אויערין זייער תפלה· אויך שטייט אין פסוק דען עזרא האט אן גברייט זיין הארץ אין זיין תפלה פאר גאט האט גאט צו גיהערט זיין תפלה און האט גיגעבין דעם מלך אין זיין זין דאס ער האט צו עזרא גיטאן זיין ווילן·

און

(ד"ה ב' כ') כי כל לבבו הכין לדרוש את ה' וכתיב שמעתי את תפלתך וגו' אמר דוד *הואיל והוא כוון את לבו נכון לבי אלהים וגו' א"ל אתה כוונת לבך בתפלה אני אכין את כסאך דכתיב (מלכים א ב) וכסא דוד יהיה נכון עד עולם :

קג פרק שלשה עשר

כל אדם ישתדל להיות זהיר בתפלתו ויאמר אותה באימה ביראה ברתת בזיע כמי שעומד לבקש על נפשו מלפני אדון העולם וישים לבו בכפו · כדגרסינן בפ"ק דתענית דף ח' ואמר רבי אמי אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן *משים לבו בכפו שנאמר (איכה ג) נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים · וצריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה · כדגרסינן בפרק מצות חליצה דף ק"ה רבי חייא ורבי שמעון הוו יתבי נפק מילתא מבינייהו פתח חד מנייהו ואמר המתפלל צריך שיהיו *עיניו למטה שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים · פתח אידך ואמר המתפלל צריך שיהא *לבו למעלה שנאמר נשא לבבנו אל כפים וגו' אדהכי אתי רבי ישמעאל בר' יוסי לגבייהו אמרי להו במאי עסקיתו אמר ליה בתפלה · אמר להו כך אמר אבא המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה לקיים שני המקראות הללו · מצאתי במדרש חייב אדם לנענע עצמו בתפלה על שם שנאמר (תהלים לה) כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך וכן מנהג החסידים · וגרסינן בפ' אין עומדין א"ר חמא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא המתפלל צריך שיראה את עצמו כאלו שכינה שרויה כנגדו שנאמר (שם יו) שויתי ה' לנגדי תמיד ולפי שלאו יסתכל בדבר אחר *יחזיר פניו אל הקיר כמו שלמדנו מחזקיה שנאמר (מלכים ב כ) ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל · ויעשה תפלתו בכוונה ובחיתוך שפתים ובלחש בלי השמעת קול כמו שלמדנו מחנה כדגרסינן בפרק אין עומדין דף ל"א אמר רב המנונא הלכתא גברוותא איכא למשמע מהני קראי דחנה · (שמואל א א) וחנה היא מדברת על לבה מכאן למתפלל שיכוין את לבו · רק שפתיה נעות מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו · וקולה לא ישמע שלא ישמיע קולו בתפלתו · ויחשבה עלי לשכורה מכאן שהשכור אסור להתפלל · ויאמר אליה עלי עד מתי תשתכרין הסירי את יינך מעליך · מכאן לרואה דבר מגונה בחבירו שחייב להוכיחו · ותען חנה ותאמר לא אדוני אמר עולא ואי תימא ריב"ח אמר ליה לא אדון אתה בדבר זה ולא רוח הקדש שורה עליך שאתה הושדני בדבר זה · אשה קשת רוח אנכי וגו' מכאן למי שחושדין אותו בדבר ואין בו *שצריך להודיעו · ויען עלי ויאמר לכי לשלום מכאן לחושד לחבירו ואין בו שצריך לפייסו ולא עוד אלא שצריך לברכו שנאמר ואלהי ישראל יתן את שלתך · אל תתן וגו' אני האשה *הנצבת עמכה בזה אמר רבי יהושע בן לוי מכאן שאסור לישב בד' אמות של תפלה ומצינו

נפש יהודה

הואיל והוא כוון את לב ישראל על שראה הקב"ה שישראל כוונו את לבם בתפלתם והוא הכוחן הלב : **משים** נפשו בכפו · כלומר שנפשו מכוונה בכפו דהיינו שמתפלל בלב שלם : עיניו למטה כלפי ארץ ישראל משום דשכינה התם קיימא כדכתיב והיו עיני ולבי שם : שצריך להודיעו שנחשד צריך לנקות את עצמו ולהודיע את חושדו שאין בו אותו דבר מגונה : לפני בת בליעל אל תתני כבת בליעל לחשדני בשכרות : הנצבת עמכה משמע אף סוף עמה

אונ בייא חזקיהו המלך שטייט דאס ער האט גאר זיין הארץ אן גיברייט צו פארשטין גאט · שטייט דער נאך דאס גאט האט גיהייסין זאגין צו אים איך האב צוא גיהערט דיין תפלה·אונ אויך אזו האט דוד גיזאגט ווייל גאט האט אן גבערייט דאס הארץ פון כל ישראל אזו זאל מיין הארץ אויך זיין אן גברייט צוא דיר גאט · האט גאט גיזאגט צו אים ווייל דוא דוד האסט אן גיברייט דיין הארץ אין דיין תפלה אזו וועל איך אן ברייטין דיין שטול פון דער מלוכה · וויא אין פסוק שטייט אונ דיא שטול פון מלוכה פון דוד זאל זיין אן גיברייט ביז אייביג :

קג כל אדם ישתדל להיות זהיר בתפלתו איטליכער מענטש מוז זיך במיהען צוא זיין גיהיט אין זיין תפלה אונ זאל זיא זאגין מיט פארכט אונ מיט מורא אונ מיט ציטערניש אונ מיט שרעקין וויא איינער שטייט צו בעטין פר זיין לעבין פון גאט וואס ער איז דער האר פון דער גאנצער וועלט אונ ער זאל טאן זיין הארץ אין זיין האנט וויא מיר לערנען אין תענית רבי אמי זאגט דעם מענטשינס תפלה ווערט אנדערש ניט דער הערט סיידין ער טוט זיין הארץ אין זיין האנט כלומר ער טוט תפלה מיט זיין גידאנקען אונ מיט זיין כח · וויא אין פסוק שטייט מיר וועלין טראגין אונזערע הערצער אין אונזערע הענט צוא גאט אין הימל · אונ ער מוז האלטין זיינע אויגין אראפ צוא דער ערד ווען ער דאווינט שמונה עשרה אונ זיין הארץ גיבין ארויף צוא גאט · וויא מיר לערנען אין פרק מצות חליצה רבי חייא אונ רבי שמעון זיינען גיזעסין בייא אנגדר · איז ארויס גיגאנגען איין זאך פון זייא אין הלכות תפלה · איינער פון זייא האט גיזאגט דער וואס דאוינט שמונה עשרה מוז קוקין מיט זיינע אויגין אראפ צוא כלומר צו ארץ ישראל ווייל דיא שכינה איז דארטין אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דאס גאט האט גיזאגט מיינע אויגין אונ מיין הארץ וועלין זיין דארטין אין ירושלים אלע טעג · אונ דער אנדערער האט גיזאגט דער וואס דאווינט שמונה עשרה מוז קוקין מיט זיין הארץ ארויף צו גאט וויא אין פסוק שטייט מיר וועלין טראגין אונזרע הערצער צו דיא וואלקין צו גאט אין הימל · וויא זייא האבין ביידע אזו גירעט איז גראד אן גיקומען רבי ישמעאל ברבי יוסי צוא זייא אונ האט גיזאגט צוא זייא אין וואס זייט איר עוסק · האבין זייא גיזאגט צוא אים אין הלכות תפלה · האט ער גיזאגט צוא זייא אזו האט מיין פאטער גיזאגט דער וואס דאוינט שמונה עשרה מוז געבין זיינע אויגן אראפ צו דר ערד אונ זיין הארץ ארויף צו גאט כדי מקיים צו זיין די ביידע פסוקים :

מצאתי במדרש איך האב גיפונען אין איין מדרש דאס איין מענטש איז מחויב צוא שאקלען זיך אין זיין תפלה ווייל עס שטייט אין פסוק אלע מיינע ביינער טוען זאגין ווער איז וויא דו גאט אונ אזו איז אויך דער מנהג פון די חסידים · אויך לערנן מיר אין פרק אין עומדין · רבי חמא בר ביזנא זאגט פון וועגין רבי שמעון חסידא דער וואס טוט תפלה מוז זיך איין ריידין גלייך וויא דיא שכינה רוהט קעגין אים וויא אין פסוק שטייט איך טוא תמיד גאט קעגין מיר · אונ כדי דער מענטש זאל ניט קוקין אין קיין אנדערע זאכין זאל ער אום קערין זיין פנים צו דר וואנט וויא מיר לערנען אפ פון חזקיהו המלך דען עס שטייט אין פסוק אונ חזקיהו האט אוועק גיקערט זיין פנים צו דר וואנט אונ האט גיבעטין צו גאט · אונ דר מענטש זאל תפלה טאן בכוונה אונ זאל די ווערטר רעכט ארויש ריידין אונ זאל שטיל דאוונען שמונה עשרה מען זאל ניט הערין זיין קול וויא מיר לערנן אפ פון חנה אזו וויא מיר לערנען אין פרק אין עומדין רב המנונא זאגט פיל גרוישע דינים קענן מיר אפ לערנען פון דער תפלה פון חנה · דען ביי חנה שטייט אונ חנה האט גירעט מיט איר הארץ פון דאנן לערנען מיר אפ דאס דער וואס טוט תפלה מוז מיט דעם גאנצין הארצין תפלה טאן · אויך שטייט נאר אירע ליפין האבין זיך גישאקילט · פון דאנען לערנן מיר אפ דאס מען מוז דיא ווערטר ארויש ריידין מיט דיא לעפצין · אונ איר קול איז ניט ווארין גיהערט פון דאנען לערנען מיר אפ דאס דער מענטש זאל ניט לאזין הערין זיין קול אין שמונה עשרה · אונ עלי האט זיא גירעכינט פאר איין שיכורה פון דאנען לערנען מיר אפ דאס איין שכור טאר ניט דאוונען דען דאריבער איז עלי ביין גיוועזין וואש זיא האט שכורד הייד מתפלל גיוועזין · אונ עלי האט איר גישטראפט ביז וויא לאנג וועסטו זיין שכור טוא אפ דיין ויין פון דיר אונ ניכטער דיך אויש · פון דאנען לערנן מיר אפ ווען איינר זעהט אין זיין חבר איין מאיסע זאך איז ער מחויב אים צו שטראפין · אונ חנה האט גיענטפערט אונ האט גיזאגט ניט אזו מיין האר · זאגט עולא אונ איין טייל זאגין רבי יוסי בר חנינא האט עס גיזאגט · אזו האט חנה גיזאגט צוא עלי דו בישט קיין האר ניט אין דער זאך אונ דער רוח הקודש מוז אויף דיר ניט רוהען דאס דו בישט מיך חושד דאס איך בין שכור נייערט איך בין איין אשה וואס האט איין שווער גמיט דריבר האב איך עס אזו ערינשט תפלה גטאן פאר גאט פון דאנען לערנען מיר אפ דאס ווען מען איז איינם חושד אין איין זאך אונ דיא זאך איז ניט דא אין אים דאס ער מוז מודיע זיין צו זייא דאס זייער חשד איז פאלש · אונ עלי האט איר גיענטפערט גייא לשלום פון דאנען לערנען מיר אפ דאס ווען איינער האט דעם אנדערין חשד גיוועזן אים זיסט מוז ער אים איבער בעטין אונ נאך מער ער מוז אים בענטשין וויא עלי האט גיטאן אונ האט גיזאגט צוא חנה · דער גאט פון ישראל זאל דיר געבין דיין גיבעט וואש דו האסט גיבעטין פון אים ·

אויך

פרק יג נר ג כלל ג חלק א

במדרש זה גימטריא י"ב ד' אמות לפניו וח' אמות לב' צדדיו מצינו בתשובת הגאונים בשם רב ברגלוני א' יושב וב' מתפללין *סימן רע ליושב אלא מרחיק ד' אמות וכו' פלל דכתיב אני האשה הנצבת *עמכה בזה מלא ה' וה"מ כד יתיב במילי דעלמא ובטיל · אבל יתיב וקרי ק"ש או *במילי דצלותא לית לן בה · ומאי דבעי מתרחק ה' אמות ד' לשכינה ואחד לדידיה · ועוד לגאון ז"ל אסור לישב בצד ד' אמות מפני שד' אמות של תפלה מקום שכינה הוא · וראיה לדבר שכשיפטר אדם מתפלתו צריך לפסוע ג' פסיעות לאחוריו · ואחר כך *יתן שלום ואם לא עשה כן ראוי לו כאלו לא התפלל וכל כך למה מפני כבוד השכינה ואם היה קורא קריאת שמע או עסק בדברי תפלה *ואין מפליג עצמו לדברים אחרים מותר · ועל כלם אם יודע אדם לפני מי הוא מתפלל יכוין כראוי ויטול שכרו משלם · כדגרסינן בפרק תפלת השחר דף כ"ח תנו רבנן כשחלה רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו אמרו לו רבי למדנו ארחות חיים אמר להם הזהרו בכבוד חבריכם וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים ובדבר הזה תהיו נכנסים לחיי העולם הבא :

בעמ"ה : סימן רע ליושב שונש יבא לו על שהוא יושב בתוך ד' אמות של המתפללים : עמכה מלא ה' לרמז לה' אמות ד' אמות הוא מקום השכינה לפניו ולצדדיו ואמה שהוא עומד בו ופוסע ג' פסיעות לאחוריו להרחיק עצמו ממקום השכינה ולהראות שהשכינה כנגדו והוא קבלת תפלתו שהתפלל במקום הזה : במילי דצלותא תפלה אחרת מותר לו לישב : יתן שלום אחר שפסע לאחוריו יאמר עושה שלום וכו' : ואין מפליג מחליק ומפריש עצמו ופוסק מתפלתו אלא מתפלל מותר לישב כמו שאמר אבל יתיב וקרי ק"ש וכו' לית לן בה : עלה ראש הפסגה בדבר תפלה זו נתרציתי להראותך אותה : ובפרשכם כפיכם אי לאו דגדולה תפלה כיון דאמר למה לי רוב זבחיכם למה לי תו ובפרשכם הא אפילו זבחיכם לא ניחא ליה : היערוך שועך לא בצר כך היו אומרים חביריו לאיוב כלום הקדמת שועך לא בצר עד לא באה צרה אם היית עושה כן היו הכל מאמצים את כחך : כל המאמץ עצמו בתפלה מלמטה אין צרים יכולין לשטינו מלמעלה : לעולם יבקש אדם רחמים שיהיו הכל מאמצין את כחו שיסייעוהו מלאכי השרת לבקש רחמים וכו'

קד פרק ארבעה עשר

גדולה תפלה יותר ממעשים טובים ומכל הקרבנות כדגרסינן בפרק אין עומדין דף ל"ב אמר רבי אלעזר גדולה תפלה יותר ממעשים טובים שאין לך גדול במעשים טובים כמשה רבינו ואפילו הכי לא נענה אלא בתפלה דכתיב (דברים ג') אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה וסמיך ליה *עלה ראש הפסגה וגו' · ואמר רבי אלעזר גדולה תפלה יותר מכל הקרבנות שנאמר (ישעיה א') למה לי רוב זבחיכם יאמר ה' וכתיב בתריה *ובפרשכם כפיכם אעלים עיני וגו' · גדולה תפלה שהקישה הכתוב לקטורת שנאמר (תהלים קמא) תכון תפלתי קטורת לפניך · ואע"פ שהאל ית' עונה למתפלל בצרתו יותר היא מקובלת המקדים תפלה לצרה · כדגרסינן במסכת סנהדרין פרק נגמר הדין דף מ"ד (איוב לו) *היערוך שועך לא בצר וכל מאמצי כח אמר רבי אלעזר לעולם יקדים אדם תפלה לצרה שאלמלי לא הקדים אברהם אבינו תפלה בין בית אל ובין העי לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט ר"ל אמר *כל המאמץ עצמו בתפלה מלמטה אין לו צרים מלמעלה · רבי יוחנן אמר *לעולם יבקש אדם רחמים שיהיו הכל מאמצין כחו ולא יהיו לו צרים מלמעלה · גדולה תפלה שהקדוש ב"ה

איך שטייט ווייטער אז חנה האט גיבראכט איר זון אין בית המקדש אריין · האט זיא גזאגט צו עלי איך בין די אשה וואס זיא איז דא גישטאנן מיט דיר · זעהן מיר דאס עלי איז או׳, גישטאנען ווען זיא האט תפלה גיטאן · זאגט רבי יהושע בן לוי פון דאנען לערנן מיר אפ דאס מען טאר ניט זיצן אין דיא פיר איילין פון דעם וואס דאווינט שמונה עשרה · מיר גפינען אין מדרש ז"ה בטרעפט צוועלף צו ווייזין דס מען טאר ניט זיצן פר דעם וואס דאווינט שמונה עשרה אין זיינע פיר איילן אונ אויך ניט אויף זיינע ביידע זייטין פיר איילין איז סך הכל צוועלף איילין · מיר גפינן אין תשובת הגאונים פון וועגן רב ברגלוני דאס מען מוז פינף איילין דר ווייטרן זיך פון דעם וואס טוט תפלה · פיר איילין ארום אונ ארום אונ איין אייל וואו דר מתפלל שטייט אין איר אונ דרויף ווייזט דיא ה' פון עמכה וואס חנה האט גיזאגט אני האשה הנצבת עמכה מיט איין ה' צום לעצטין דען עס האט גידארפט שטיין עמך אן איין ה' צו ווייזין אויף די פינף איילין · אבר דאס איז נאר צוא זיצין אונ ריידין דברים בטלים טאר מען ניט אין יענעמס פיר איילין אבער ווען ער לייענט קריאת שמע אדר ער דאווינט מעג ער זיצין אין די פיר איילין פון דעם מתפלל · אונ דער טעם איז וואס מען טאר ניט זיצין אין די פיר איילין פון דעם מתפלל ווייל די שכינה איז אין דיא פיר איילין וואו מען טוט תפלה · אונ דרום ווען דער מענטש לאזט אויס שמונה עשרה מוז ער גיין דרייא טריט הינטער זיך אונ זאל זיך בוקין אונ זאל זאגין עושה שלום פון וועגין כבוד השכינה וואס זיא האט גירועט אין דעם ארט וואו ער האט תפלה גיטאן אונ ווען ער טוט ניט אזו וואלט בעסר גיוועזן פאר אים ווען ער וואלט גאר קיין תפלה ניט גיטאן : ועל כולם אונ איבר דיא אלע זאכין וואס מיר האבין דא גישריבן ווען דר מענטש ווייס פאר וועמען ער טוט תפלה · וועט ער בכוונה תפלה טאן · אונ וועט נעמן זיין שכר אין גאנצן · וויא מיר לערנן אין פרק תפלת השחר די רבנים האבין גילערינט אז רבי אליעזר איז קראנק גיווארין זיינען אריין גינאנגען זיינע תלמידים מבקר חולה זיין אים · האבין זייא גיזאגט צו אים רבי לערין אונז דיא וועגין וואס דורך זייא בקומט מען דאס אייביג לעבן · האט ער גיזאגט צו זייא זייט גיהיט אין דעם כבוד פון אייערע חברים · אונ אז איר טוט תפלה ווייסט פאר וועמען איר שטייט אונ טוט תפלה אונ דורך די זאכין וועט איר קומן לחיי עולם הבא :

קד גדולה תפלה יותר ממעשים טובים ומכל הקרבנות תפלה איז גרעשער פאר מעשים טובים אונ פר אלע קרבנות וויא מיר לערנען אין פרק אין עומדין רבי אלעזר זאגט תפלה איז גרעשר מער פון מעשים טובים דען עס איז ניט דא קיין גרעשרר מענטש אין מעשים טובים וויא משה רבינו

אונ פון דעסט וועגין איז ער דאך ניט גיענפערט גיווארין נאר דורך תפלה וויא אין פסוק שטייט דאס גאט האט גיזאגט צו אים דוא זאלסט ניט מערן צוא ריידין צו מיר נאך אין דער דאזיגר זאך דאס דו זאלסט קומן קיין ארץ ישראל · אונ דורך זיין תפלה איז ער דאך גיענפערט גיווארין דאס גאט האט גיזאגט צו אים · גייא אויף אויף דעם שפיץ פון בארג אונ איך וועל דיר ווייזין גאנץ ארץ ישראל · נאך האט רבי אלעזר גיזאגט תפלה איז גרעשר מער פאר אלע קרבנות דען אז דיא ישראל האבין גיזינדיגט האט גאט גיזאגט צו זיי וואס טויג מיר אייערע פיל קרבנות וואס איר ברייגט פאר מיר איך בגער ניט אין זייא אונ עס שטייט דער נאך אונ ווען איר וועט פר שפרייטין אייערע הענט תפלה צו טאן וועל איך אבקערין מיינע אויגין פון אייך איז דער פון צוא זעהן דאס תפלה איז גרעסער פר קרבנות דען גאט זאגט · ניט נאר אייערע קרבנות פארלאנג איך ניט· נאך אפילו אייער תפלה וואש זיא איז דאך גרעשר וועל איך אויך ניט הערין · תפלה איז זייער גרויש דאס דער פסוק גלייכט זיא צוא קטורת וויא עש שטייט מיין תפלה זאל זיין אן גיברייט פאר דיר אזוא וויא קטורת : ואעפ"י שהאל יתברך עונה למתפלל בצרתו אונ חאטשע גאט ענטפערט צו דעם וואס בעט פר אים ווען אצרה איז צו אים · אבר בעסער איז דאך די תפלה ווען ער בעט איי די צרה קומט אויף אים וויא מיר לערנען אין סנהדרין אין פסוק שטייט היערוך שועך לא בצר וכל מאמצי כח האסטו דען דיין תפלה אנגירעכט איי די צרה איז גיקומען אונ האסטו דען גיבעטין מיט דיין גאנצן קראפט · רבי אלעזר זאגט אייביג זאל דער מענטש פריער תפלה טאן איי די צרה קומט אויף אים דען ווען אברהם וואלט קיין תפלה ניט גטאן צווישן בית אל אונ צווישין עי וויא ער האט גיזעהן בנבואה דאש דיא ישראל וועלין דארטין גישלאגין ווערין אין דער צייט פון יהושע אזו וואלט חלילה ניט איבער גיבליבין פון דיא ישראל קיין שום איבר בלייבונג · ריש לקיש זאגט דער וואס שטארקט זיך אין זיין תפלה פון אונטין דער האט ניט קיין בליידיגער פון אויבין אין הימל דאס זייא זאלין מקטרג זיין אויף זיין תפלה זיא זאל ניט אן גינומן ווערין · רבי יוחנן זאגט אייביג זאל דער מענטש גאט בעטן דאס אלע מלאכים זאלין שטארקין זיין כח תפלה צוא טאן בכוונה אונ דם ער זאל ניט האבין קיין בליידיגער אויבין אין הימל דאס זיי זאלין מקטרג זיין אויף זיין תפלה זיא זאל ניט ווערין אן גינומען : גדולה תפלה תפלה איז זייער גרויש דאס הקב"ה דער הערט די תפלה פון ישראל אונ דר בארימט זיך איבר זייא אין דר צייט ווען איין צרה קומט אויף זייא · אונ אלע אבות אונ דיא נביאים האבין תפלה גיטאן פאר אים פון וועגין דער וועלט אונ פון וועגין דיא קינדער ישראל זיין פאלק אונ גאט האט דער הערט זייער

תפ'ה

שומע תפלתן של ישראל ומרחם עליהם בעת צרתן וכל האבות והנביאים סדרו תפלה לפניו בעד העולם ובעד בני ישראל עמו ושמע תפלתם · אברהם אבינו עליו השלום התפלל לפני הקדוש ב"ה שנאמר (בראשית יח) ויגש אברהם ויאמר האף תספה וגו' אולי יש חמשים וגו' · והקדוש ב"ה שמע תפלתו שנאמר ויאמר אם אמצא בסדום וגו' · יצחק אבינו עליו השלום התפלל בעד אשתו לפני הקדוש ב"ה ושמע תפלתו שנאמר (שם כה) ויעתר לו ה' · ואף רבקה התפללה דכתיב (שם) ותלך לדרוש את ה' ושמע תפלתה · דכתיב ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך וגו' · יעקב אבינו ע"ה התפלל דכתיב (שם לב) הצילני נא וגו' · ושמע תפלתו דכתיב (שם לג) ויבא יעקב שלם · משה רבינו ע"ה התפלל בעד ישראל דכתיב (שמות לב) ויחל משה את פני ה' אלהיו · ושמע תפלתו דכתיב (במדבר יד) ויאמר ה' סלחתי כדברך · אהרן התפלל בעד העם דכתיב (שם יז) ויתן את הקטורת · והקטורת חביבה כתפלה · דכתיב תכון תפלתי קטורת לפניך · ושמע תפלתו דכתיב ותעצר המגפה · פינחס התפלל ושמע תפלתו · דכתיב (תהלים קו) ויעמוד פינחס ויפלל ותעצר המגפה · יהושע התפלל שנאמר ויפול על פניו ארצה · ושמע תפלתו דכתיב ויאמר ה' אל יהושע קום לך למה זה אתה נופל על פניך כלומר שמעתי את תפלתך · חנה התפללה דכתיב (שמואל א ג) ותתפלל חנה ושמע תפלתה דכתיב אל הנער הזה התפללתי וגו' · שמואל התפלל ושמע תפלתו דכתיב (שם ז) ויזעק שמואל אל ה' בעד ישראל ויענהו ה' · דוד התפלל דכתיב (שם ב כד) נפלה נא ביד ה' וגו' · ושמע תפלתו דכתיב ויעתר ה' לארץ ותעצר המגפה מעל ישראל · שלמה התפלל דכתיב (מלכים א ח) ויעמוד שלמה לפני מזבח ה' נגד כל קהל ישראל ויפרוש כפיו לשמים ושמע תפלתו דכתיב ויאמר ה' שמעתי את תפלתך ואת תחנתך אשר התחננת לפני · אליהו התפלל דכתיב (שם יט) ענני ה' ענני וגו' · ושמע תפלתו דכתיב ותעל אש אלהים מן השמים ותאכל את העולה ואת העצים וגו' · אלישע התפלל דכתיב (שם ב ה) ויבא ויסגר הדלת בעד שניהם ויתפלל אל ה' ושמע תפלתו דכתיב ויפקח הנער את עיניו · חזקיהו התפלל דכתיב (שם כ) ויתפלל חזקיהו אל ה' וגו' ושמע תפלתו דכתיב שמעתי את תפלתך וגו' · וכן עשו הצדיקים והחסידים אשר בכל דור ודור התפללו בלב שלם והקב"ה שמע תפלתם ומובטח לנו כי כשיתפללו ישראל והמובחרים שבהם בכל דור ודור ויבקשו מהקדוש ב"ה שיזכור להם ברית אבות וברית שלש עשרה מדות שהודיע סודו למשה רבינו עליו השלום שהן מדות שאינן חוזרות ריקם כשיתפללו בתשובה ובלב טהור שהאל יתברך ישמע תפלתם ויוציאם מצרותם :

יהיו לו מסטינים מלמעלה והכי משמע כיערוך שוען אם באת לערוך שוע בזאת תערכה לא בצר שלא יהיו לך צרים והכל יהיו כמתאמצי כחך :

בחמדת תפלתם שאוה הקב"ה גרם או יסורין לצדיקים כדי שיתפללו אליו

קה פרק חמשה עשר

באהבת השם יתברך לצדיקים מנסה אותם *בחמדת תפלתם ועונה אותם ומרחם עליהם · כדגרסינן בפרק הבא על יבמתו דף ס"ד אמר

תפלה · אברהם אבינו עליו השלום האט תפלה גיטאן פר הקב"ה פון וועגין סדום וויא אין פסוק שטייט אונ אברהם האט גינעהנט תפלה צו טאן פאר גאט אונ האט גיזאגט ווילשטו דען אום ברייננגען דעם צדיק מיט דעם רשע טאמר איז אין סדום דא פופציג צדיקים ווילשטו דען אומברייננגן אלעמען אונ קיינעם ניט מוחל זיין אונ גאט האט דער הערט זיין תפלה אונ האט גיזאגט צוא אים ווען איך וועל גיפינען אין סדום פופציג צדיקים וועל איך פאר געבי צו דעם גאנצן ארט פון זייערט וועגין · יצחק אבינו עליו השלום האט תפלה גיטאן פאר הקב"ה פון וועגין זיין ווייב אונ גאט האט דר הערט זיין תפלה וויא אין פסוק שטייט אונ גאט איז ווארין איבר גיבעטין צוא יצחק אונ זיין ווייב רבקה איז טראגינדיג גיווארין · אונ רבקה האט אויך תפלה גיטאן וויא עס שטייט אונ זיא איז גגאנגען צו פארשטין גאט · אונ גאט האט דער הערט איר תפלה אונ האט גיזאגט צו איר צווייא פעלקער זיינען אין דיין בויך · יעקב אבינו עליו השלום האט אויך תפלה גיטאן וויא עס שטייט · זייא מיך מציל דוא גאט פון מיין ברודער פון עשו · אונ גאט האט דער הערט זיין תפלה וויא עס שטייט אונ יעקב איז גיקומען גאנץ אין דער שטאט שכם אונ איז ניצול גיווארין פון עשו · משה רבינו עליו השלום האט תפלה גיטאן פאר גאט פון וועגין דיא ישראל וויא עס שטייט אונ משה האט גיבעטין פאר גאט זיין גאט · אונ גאט האט דר הערט זיין תפלה וויא עס שטייט אונ גאט האט גיזאגט צוא אים איך האב זייא פאר געבין אזו וויא דיינע רייד וואס דו האסט גיבעטין אויף זייא · אהרן האט אויך תפלה גיטאן פון וועגין דעם פאלק ישראל וויא עס שטייט אונ ער האט גיגעבין די קטורת אונ האט מכפר גיוועזן אויף דעם פאלק · אונ דיא קטורת איז גליבט פאר גאט אזוא וויא תפלה וויא אין פסוק שטייט מיין תפלה זאל זיין אן גיברייט גלייך וויא איך טוא ברייננגען קטורת פר דיר · ממילא איז קטורת אזו גיליבט וויא תפלה · אונ גאט האט דער הערט זיין תפלה וויא עס שטייט אונ די מגפה איז ווארין איין גיהאלטן · פנחס האט אויך תפלה גיטאן אונ גאט האט זיין תפלה דער הערט וויא עס שטייט אין פסוק · אונ פנחס איז אויף גישטאנען אונ האט תפלה גיטאן אונ די מגפה איז ווארי איין גיהאלטן · יהושע האט אויך תפלה גיטאן וויא עס שטייט אונ ער איז גיפאלין אויף זיין פנים צוא דער ערד · אונ גאט האט דער הערט זיי תפלה וויא עס שטייט אונ גאט האט גיזאגט צוא יהושע שטייא אויף וואריום פאלשטו אויף דיין פנים איך האב שוין דער הערט דיין תפלה · חנה האט תפלה גיטאן וויא אין פסוק שטייט אונ חנה האט מתפלל גיוועזן · אונ גאט האט דער הערט איר תפלה וויא עס שטייט אויף דעם יאונגין יונג האב איך גיבעטין אונ גאט האט מיר גיגעבין מיין גיבעט וואס איך האב גיבעטין פון אים · שמואל הנביא האט תפלה גיטאן אונ גאט האט דער הערט זיין תפלה וויא אין פסוק שטייט אונ שמואל האט גשריען צו גאט פון וועגין דיא ישראל אונ גאט האט אים גיענטפערט · דוד המלך האט מתפלל גיוועזן וויא עס שטייט לאמיר ליברסט פאלן אין גאטש האנט דען זיינע דער בארימונג זיינן פיל אונ אין מענטשינס הענט לאמיר ניט פאלין · אונ גאט האט דער הערט זיין תפלה וויא עס שטייט אונ גאט איז ווארין איבר גיבעטין צום לאנד אונ דיא מגפה איז ווארין אויף גיהאלטין פון די ישראל · שלמה האט מתפלל גיוועזן וויא עס שטייט אונ שלמה האט זיך גישטעלט פאר דעם מזבח פון גאט קעגין דעם גאנצין איין זאמלונג פון ישראל אונ האט פאר שפרייט זיינע הענט צום הימיל תפלה צו טאן · אונ גאט האט דער הערט זיין תפלה וויא עס שטייט אונ גאט האט גיזאגט צוא שלמה איך האב דער הערט דיין תפלה אונ דיין גיבעט וואס דוא האסט גיבעטין פר מיר · אליהו הנביא האט תפלה גיטאן אונ האט גזאגט ענטפער מיר גאט ענטפער מיר אונ שיק איין פייער פון דעם היכל · אונ גאט האט דער הערט זיין תפלה וויא עס שטייט אונ עס איז ארויס גינאנגן איין פייער פון דעם הימיל אונ האט פאר ברענט דיא עולה אונ די העלצר אונ אלץ וואס דארטין איז גיוועזן · אלישע האט תפלה גיטאן וויא עס שטייט אונ ער איז גיקומען אונ האט צו גישלאסין דיא טיר פאר זייא ביידע אונ האט תפלה גיטאן צוא גאט דאס ער זאל דאס טויטע קינד ווידר לעבדיג מאכן · אונ גאט האט דער הערט זיין תפלה וויא עס שטייט אונ דער יונג האט געפינט זיינע אויגין אונ איז ווידער לעבדיג גיווארין · חזקיהו המלך האט תפלה גיטאן וויא עס שטייט אונ חזקיהו האט גיבעטין צוא גאט דאס גאט זאל אים היילין פון זיין קריינק · אונ גאט האט דער הערט זיין תפלה וויא עס שטייט דאס גאט האט גזאגט צו אים איך האב דער הערט דיין תפלה · אונ אזו האבין גיטאן דיא צדיקים אונ חסידים וואס אין אלע דורות זיינען גיוועזן די האבין תפלה גיטאן פר גאט מיט דעם גאנצן הארצין אונ הקב"ה האט דער הערט זייער תפלה · אונ מיר זיינען פר זיכערט דאס ווען דיא ישראל וועלין תפלה טאן אונ דיא אויס דער וויילטע פרומע לייט וואס אין אלע דורות וועלין בעטין גאט דאס ער זאל גידיינקען צו זייא דעם כריתות ברית וואס ער האט גימאכט מיט אונזערע עלטערין אונ דעם ברית פון דיא שלש עשרה מדות איז ה' ה' אל רחום וחנון דאס גאט האט מודיע גיוועזן דעם סוד דער פון צו משה רבינו דאס זייא זיינען אזעלכע מדות וואס זייא קערין זיך ניט אום לידיג אונ ווען דיא ישראל וועלין תפלה טאן צוא גאט דורך תשובה אונ מיט איין ריין הארץ זיינען זייא פאר זיכערט דאס גאט יתברך וועט דר הערן זייער תפלה אונ וועט זיי אויס ציהן פון זייערע צרות :

רבי יצחק מפני מה היו אבותינו עקורים מפני שהקדוש ברוך הוא מתאוה לתפלתן של צדיקים דאמר רבי אלעזר למה נמשלה תפלתן של צדיקים *לעתר (פי"א בלע"ז) מה *עתר זה מהפך את התבואה בגורן ממקום למקום אף תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקדוש ברוך הוא ממדת הנזנות למדת רחמנות · וגם בפרק קמא דסוכה דף י"ד איתא האי מימרא דרבי אלעזר · וגרסינן בב"ר למה נעקרו אמהות רבי לוי אמר שהקדוש ב"ה מתאוה לתפלתן ושיחתן שנאמר (שיר ב') *יונתי בחגוי הסלע וגו' · וגרסינן באלה הדברים רבה (דברים ז) ברוך תהיה מכל העמים לא יהיה בך עקר ועקרה וגו' מהו עקר ועקרה שלא תהא תפלתכם עקורה שלא תעשה פירות וכן הוא אומר (ישעיה סה) והיה טרם יקראו ואני אענה וגו' למדנו *שהעקר האמתי מי שאינו נשמע תפלתו אבל אבותינו הראשונים שהיתה נשמעת תפלתן לא היו עקורים ומי שענה ליעקב אבינו בכל צרותיו כדכתיב (בראשית לה) האל העונה אותי ביום צרתי הוא עונה ולישראל בכל צרותם אם מתפללים בכל לב ובכל נפש כדגרסינן במדרש תהלים (תהלים כ) יענך ה' ביום צרה זה שאמר הכתוב יקראני ואענהו וגו' אמר הקב"ה בשעה שמגעת צרה לישראל ומבקשין אותי ומשתפים כבודי עמהם אענם שנאמר יקראני ואענהו וגו' אמר רבי יודן משל לה"ד לאשה עוברה שהיתה עם אמה בכעס בשעת לידתה עלתה אמה למעלה והיתה היא צווחת מלמטה ואמה שומעת קולה ונוהמת גם היא כנגדה והיו השכנות אומרות לה מה טיבך וכי את יולדת עמה אמרה להן בתי יולדת בצער אף על פי שהכעיסה אותי איני יכולה לסבול צוחתה אלא הריני צווחת עמה לפי שצרת בתי שלי הוא · כך כשחרב בית המקדש קרא הקדוש ב"ה לבכי ויללה בעולם שנאמר (ישעיה כב) ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה ולחגור שק ולא עוד אלא צוה לשמים להתאבל עליה שנאמר (שם נ) אלביש שמים קדרות וגו' אמרו לפניו מלאכי השרת רבונו של עולם וכו' :

*לתפלתם : לעתר דכתיב ויעתר יצחק וגו': עתר ווינ"ד שויפ"ל בלע"ז : יונתי בחגוי הסלע וכתיב השמיעני וגו' היינו התפלה : שהעקר אמיתי מי שאינו מוליד על שהוא עקר באמת ועומד בעקרתו הוא על שלא רצה הקב"ה לקבל תפלתו בעבור חטאיו :

שמונה עשר אזכרות שמות שבמזמור הבו לה' בני אלים שהוא רמז לאבות וגבורות וקדושת השם כדאמרינן בפרק הכונס מנין שאומרים אבות תלמוד לומר הבו לה' בני אלים : ביבנה תקנוה לאחר זמן מרובה ברכת ולמלשינים: להלל כנגד אל הכבוד הרעים על הגשמים

קו פרק ששה עשר

התפלה מעומד היא שמונה עשרה ברכות בימות החול · כדגרסינן בפרק תפלת השחר רבי שמעון בן גמליאל אמר בכל יום ויום מתפלל אדם י"ח ואמרינן עלה בגמרא כנגד מי אמר הלל בריה דרבי שמואל בר נחמני כנגד *שמונה עשרה אזכרות שאמר דוד במזמור הבו לה' בני אלים · רב יוסף אמר כנגד י"ח אזכרות שבקריאת שמע · רבי תנחום אמר ריב"ל כנגד י"ח חוליות שבשדרה · ואמרינן עלה הני תמני סרי תשסרי הויין · אמר רבי לוי ברכה אחת *ביבנה הוסיפו · כנגד מי תקנוה · *להלל כנגד אל הכבוד הרעים · לרב יוסף

קה באהבת השם יתברך לצדיקים איבר דיא ליבשאפט פון גאט צו די צדיקים

פרובט ער זייא דריבער מיט יסורים ווייל ער גילוסט צו זייער תפלה אונ גאט ענטפערט זייא אונ דער בארימט זיך איבר זייא וויא מיר לערנען אין פרק הבא על יבמתו רבי יצחק זאגט פון וועסט וועגין האבין אונזערע עלטערין אין אנפאנג ניט גיהאט קיין קינדער · ווייל גאט גילוסט צו דער תפלה פון דיא צדיקים דריבער האט ער גיוואלט דאס זייא זאלין צוא אים פריער תפלה טאן קינדער צו האבן · דען רבי אליעזר האט גזאגט ווארום איז ווארין גיגליכען די תפלה פון דיא צדיקים צוא איין ווינד שויפל וויא עס שטייט ויעתר יצחק לשון עתר דאס איז איין ווינד שויפל צו ווייזין אזו וויא מיט איין ווינד שויפל קערט מען איבר דיא תבואה אין שייער פון איין ארט צום אנדערין אזוא אויך די תפלה פון דיא צדיקים פאר קערט די דעה פון הקב"ה פון צארן צו דר בארימקייט · אויך לערנן מיר אין בראשית רבה ווארום זיינען אונזערע מוטרס גיוועזן עקרות זאגט רבי לוי ווייל הקב"ה גילוסט צו זייער תפלה אונ צו זייער רידין וויא אין פסוק שטייט מיין טויב דאס מיינט מען דיא ישראל איז אין די שפאלטין פון איין שטיין דאס הייסט אין איין צרה · שטייט ווייטער מאך מיך הערין דיין קול אונ טוא תפלה פר מיר וועל איך דיר העלפין דען גאט פארלאנגט דיא תפלה פון די ישראל : וגרסינן אונ מיר לערנן אין אלה הדברים רבה עס שטייט אין פסוק דו וועסט זיין גיבענטשט מער פון אלע פעלקר עס וועט ניט זיין אין דיר איין עקר אונ איין עקרה דאס איז גימיינט אייערע תפלות וועלין ניט ווערין אויס גריסין דאס גאט זאל זייא ניט צו הערין נייערט זייא וועלין דער הערט ווערן · אונ אזו זאגט אויך דער פסוק אונ עס וועט זיין איי איר וועט רופין צו מיר וועל איך אייך ענטפערין · דער פון לערנען מיר אפ דאס איין רעכטער עקר איז דר וואס זיין תפלה ווערט ניט דער הערט אבר אונזערע ערשטע עלטערין וואס זייערע תפלות זיינען ווארין דער הערט זיינען זייא ניט גיוועזן קיין עקרים · אונ דר גאט וואס האט גיענפערט צו יעקב אבינו אין אלע זיינע צרות וויא עס שטייט דאס יעקב האט גיזאגט דער גאט וואס ענפערט מיר אין דעם טאג פון איין צרה · דער גאט ענפערט צוא דיא ישראל אין אלע זייערע צרות ווען זייא בעטין פאר אים מיט דעם גאנצין הארצין אונ מיט דעם גאנצין ווילין וויא מיר לערנען אין מדרש תהלים עס שטייט אין פסוק גאט וועט דיר ענפערין אין דעם טאג פון איין צרה · דאס זאגט אויך דער פסוק ווען ער וועט מיך אן רופין וועל איך אים ענפערין · הקב"ה זאגט אין דער צייט וואס איין צרה קומט צו די ישראל אונ זייא בגערין מיך אונ בהעפטין מיין כבוד מיט זיך דאס זייא רופין מיך אן איך זאל זייא העלפין · וועל איך זייא ענטפערין · וויא אין פסוק שטייט ער וועט מיך אן רופין אונ איך וועל אים ענטפערין עמו אנכי בצרה · רבי יודן זאגט עס איז איין משל צוא איין טראגינדיגע אשה וואס איר מוטער איז מיט איר גיוועזן ברוגז אונ וויא זיא איז גיגאנגען צוא קינד איז איר מוטער אויף גיגאנגען אין דער הויך איבער דער טאכטערש חדר אונ וויא דיא מוטער האט גיהערט וויא איר טאכטער שרייעט פון אונטן אין חדר אזו האט זיא אויך גשריען קעגין איר פון אויבן · האבין אירע שכנות גיזאגט צוא איר גיישטו דען אויך צו קינד וויא דיין טאכטר וואס דוא שרייעשט אזו · האט זיא גיזאגט צוא זייא מיין טאכטר גיווינט מיט אזו איין גרויש צער. חאטשע זיא האט מיך דער צערינט קען איך דאך ניט לידין איר גישרייא נייערט איך מוז אויך שרייען מיט איר דען מיין טאכטערש צרה איז מיין צרה · אזו אויך אז הש"י האט חרוב גמאכט דעם בית המקדש האט ער גיהייסן דער עולם זאל וויינן אונ קלאגין וויא אין פסוק שטייט אונ גאט דער האר האט גירופין אין דעם דאזיגין טאג צוא גיוויין אונ קלאג אונ צוא אויס רייסונג פון האר פאר צער אונ צוא אן גורטין איין זאק · אונ נאך מער ער האט אויך גהייסן די הימלן זאלן טרויערן דריבר וויא אין פסוק שטייט איך וויל בקליידין דיא הימלען מיט שווארצקייט · נוא זעהן מיר ווען די ישראל שרייען צוא גאט אין זייערע צרות אפילו ווען זייא האבין גזינדיגט דר בארימט זיך גאט דאך איבר זייא אונ העלפט זיי :

קו התפלה מעומד די תפלה וואס מען מוז זאגן שטייענדיג די איז אכט צעהן ברכות וואס מען מוז דאווענען אין דר וואכין אזו וויא מיר לערנן אין פרק תפלת השחר רבן שמעון בן גמליאל זאגט אלע טאג מוז דר מענטש דאווענען אכט צעהן ברכות · פרעגט די גמרא קעגין וואס האבן עס אונזערע חכמים מתקן גיוועזן זאל דאווענען אכט צעהן ברכות זאגט הלל דר זון פון רבי שמואל בר נחמני קעגין די אכט צעהן שמות וואס שטייען אין מזמור הבו לה' בני אלים רב יוסף זאגט קעגין דיא אכט צעהן שמות וואש שטייען אין קריאת שמע · רבי תנחום זאגט פון וועגין רבי יהושע בן לוי קעגין די אכט צעהן ריפען וואש זיינען אין רוקין פון מענטשין · פרעגט דיא גמרא דוא זאגסט אכט צעהן ברכות זיינען · עס זיינען דאך ניין צעהן ברכות · זאגט רבי לוי דיא איין ברכה ולמלשינים האט מען דר נאך מתקן גיוועזן אין דר שטאט יבנה · פרעגט דיא גמרא קעגין וואס האט מען דיא איין ברכה מתקן גיוועזן · זאגט די גמרא נאך הלל נאך וואס ער זאגט דיא אכט צעהן ברכות האט מען מתקן גיוועזן קעגין די אכט צעהן שמות וואס שטייען אין מזמור הבו לה' בני אלים · האט מען די ניינצעהנטע ברכה מתקן גיוועזן קעגן דעם פסוק אל הכבוד הרעים וואס שטייט אין דעם מזמור גאט וועט

שטורמען

*כנגד אחד שבק"ש · לרבי תנחום כנגד *חוליא קטנה שבשדרה · וגרסינן במדרש תנחומא ילמדנו רבינו כמה תפלות מתפלל אדם בכל יום כך שנו חז"ל בכל יום מתפלל אדם י"ח ולמה י"ח אמר רבי שמואל בר נחמני כנגד שמונה עשרה פעמים שהאבות כתובים בתורה · האחד (בראשית נ) פקוד יפקוד אלהים אתכם וגו' אל הארץ אשר נשבע לאברהם · *והאחרון (דברים לד) ויאמר ה' זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב · ורבי יוחנן אמר כנגד י"ח ציווין שבמשכן שהן בספר ואלה שמות וסוף הספר כאשר צוה ה' את משה · ורבי סימון אמר כנגד י"ח חוליות שבשדרה שבשעה שמתפלל וכורע צריך שיכרע עד *שיתפקקו כל חוליות שבשדרה שנאמר (תהלים לה) כל עצמותי תאמרנה · ורבי שמעון אומר כנגד י"ח מזמורים שמראש תהלים עד יענך ה' ביום צרה · וגרסינן בפרק הקורא את המגילה דף ט"ז בבתניתא תנא מאה ועשרים זקנים ומהם כמה נביאים תקנו י"ח ברכות *על הסדר · תנו רבנן מנין שאומרין אבות שנאמר (שם כט) *הבו לה' בני אלים · ומנין שאומרין גבורות שנאמר הבו לה' כבוד ועוז · ומנין שאומרין קדושת השם תלמוד לומר *הבו לה' כבוד שמו · ומה ראו לומר בינה אחר קדושה דכתיב (ישעיה כט) והקדישו את קדוש ישראל וכתיב בתריה וידעו תועי רוח בינה · ומה ראו לומר תשובה אחר בינה דכתיב (שם כו) השמן לב העם הזה וגו' ולבבו יבין ושב ורפא לו · אם כן לימא רפיאה אחר תשובה לא ס"ד דכתיב וישוב אל ה' וירחמהו וגו' אלא בתר תשובה סליחה היא · ומאי חזית דסמכת אהא סמוך אהא כתיב קרא אחרינא (תהלים קג) הסולח לכל עונכי הרופא לכל תחלואיכי הגואל וגו' למימרא דגאולה *ורפואה בתר סליחה הוא והא כתיב ושב ורפא לו · ההיא רפואה לאו דתחלואים היא ההיא דסליחה היא · *ומה ראו לומר גאולה בשביעית אמר רבי חייא בר אבא מתוך שאנו עתידין ליגאל בשביעית לפיכך קבעוה בשביעית · ומה ראו לומר רפואה בשמינית אמר רבי לוי מתוך שניתנה מילה בשמינית וצריכה רפואה לפיכך קבעוה בשמינית · ומה ראו לומר ברכת השנים בתשיעית אמר רבי אלכסנדראי בשביל מפקיעי שערים דכתיב (שם י) *שבור זרוע רשע · ודוד כי אמרה *בפרשה תשיעית אמרה · ומה ראו לומר קבוץ גליות אחר ברכת השנים שנאמר (יחזקאל לו) ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו *ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא · *וכיון שנתקבצו הגליות נעשה דין ברשעים

סורענותא והיינו אל במדת הדין : כנגד אחד כשיכלו הרשעים יהיה אחד והם י"ט כמנין אח"ד בצירוף תיבות הפסוק שהם שם : חוליא קטנה וי"ח גדולות הם י"ט : והאחרון ויאמר ה' וגו' ובתר שמות האבות הם אמצעים : שיתפקקו שיראו הפקקים הם קשרים למעלה על השדרה על גב האדם : על הסדר כמשפט המקראות וכדיליף לקמן : הבו לה' כוכבו לפניו את אילי הארץ אילי חוזק הארץ והם האבות : הבו לה' כבוד שמו סיפיה דקרא בהדרת קודש : ומה ראו לומר גאולה בשביעית ולא רפואה אחר סליחה כדכתיב קרא הסולח לכל עונכי הרופא לכל תחלואיכי מתוך שעתידין ליגאל בשביעית : שבור זרוע רשע אלו המייקרין את התבואה ומפקיעין את השער וממאי דבמפקיעי שערים כתיב דכתיב בההיא פרשתא יארוב במסתר כאריה בסוכו יארוב לחטוף עני וכי הלסטים אורב את העני והלא את העשיר הוא אורב אלא במפקיעי שערים הכתוב מדבר שרוב דעתם לעניים הוא וקא בעי דוד רחמי עלה דמילתא שבור זרוע רשע ומן שובע בעולם וככך זרוע שבור ורע תדרוש רשעו בל תמצא וזה שהיה בדעתו להיות רשע כשתדרוש רשעו לא תמצא עולה שלא הספיק לעשותה : בפרשה תשיעית אמרה ואם תאמר שמינית היא אשרי ולמה רגשו גוים תרתי פרשתא היא : ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבא אלמא קבוץ גליות בעת ברכת השנים היא : וכיון שנתקבצו הגליות נעשה דין

שטורמע אויף די רשעים אונ אזו שטייט אויך אין דיא ברכה פון ולמלשינים אונ נאך רב יוסף וואס ער זאגט די אכט צעהן ברכות האט מען מתקן גיוועזן קעגין די אכט צעהן שמות וואס אין קריאת שמע שטייען · האט מען דיא ברכה ולמלשינים גימאכט אקעגין דעם ווארט אחד וואס אין קריאת שמע שטייט דען גאט ווערט איינציג ווען עס זיינען ניט דא קיין רשעים וואס לייקענען אין אים · אונ נאך רבי תנחום וואס ער זאגט די אכט צעהן ברכות האט מען מתקן גיוועזן קעגין דיא אכט צעהן קנעפ ריפין וואש דר מענטש האט אין רוקן האט מען די איינע ברכה נאך דר בייא גימאכט קעגין דעם קליינעם ריפ וואש דער מענטש האט נאך אין דער שדרה · וגרסינן אויך לערנן מיר אין מדרש תנחומא דיא תלמידים האבין גיזאגט צו זייער רבי לאז אונזר רבי לערנן וויא פיל ברכות אין דאוונען מוז דר מענטש זאגין אלע טאג · האט ער גיזאגט צוא זיי אזו האבין אונזערע חכמים גילערינט אכט צעהן ברכות מוז איין מענטש דאוונען אלע טאג · אונ ווארום דווקא אכט צעהן · זאגט רבי שמואל בר נחמני קעגין אכט צעהן מאל וואס אונזערע אבות שטייען גידאכט אין דער תורה · אונ רבי יוחנן זאגט קעגין אכטצעהן מאל וואס שטייט אין ספר שמות בייא מלאכת המשכן כאשר צוה ה' את משה דאש איז טייטש משה האט אלץ גיטאן אזו וויא גאט האט אים גיבאטין · אונ רבי סימון זאגט קעגין דיא אכט צעהן ריפין וואש דר מענטש האט אין רוקין דען ווען דער מענטש טוט תפלה אונ בוקט זיך מוז ער זיך אזו בוקין ביז אלע ריפין פון רוקין נעמן זיך פון אנדר דען עש שטייט אין פסוק אלע מיינע ביינר טוען גאט לויבין אונ זאגין ווער איז אזו וויא דוא גאט בישט · אונ רבי שמעון זאגט קעגין דיא אכט צעהן מזמורים וואש שטייען פון דעם אן הויב פון תהלים ביז אין דעם מזמור יענך ה' ביום צרה · וגרסינן אויך לערנען מיר אין פרק הקורא את המגילה מיר האבין גילערינט אין איין ברייתא הונדערט אונ צוואנציג זקנים אונ פיל פון זיי זיינען גיוועזן נביאים די האבין אתנו מתקן גיוועזן מיר זאלין זאגין דיא אכטצעהן ברכות פון שמונה עשרה אלע טאג נאך דעם סדר וויא מיר זאגין · די רבנים האבין גילערינט פון וואנין ווייסין מיר דאס מען זאגט אין שמונה עשרה דיא ברכה פון אבות דאס איז די ערשטע ברכה וואש דרינען שטייט אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב וייל עס שטייט אין פסוק הבו לה' בני אלים גיט צו גאט לויבונג אונ דר מאנט פאר אים דיא שטארקע צדיקים דאש זיינען דיא אבות · אונ דער נאך זאגין מיר אתה גבור דוא בישט איין שטארקר גאט דען עש שטייט אין פסוק הבו לה' כבוד ועוז גיט צו גאט כבוד אונ שטארקייט · אונ דער נאך זאגין מיר אתה קדוש דוא בישט הייליג דען עש שטייט אין פסוק הבו לה' כבוד שמו גיט צוא גאט כבוד פר זיין נאמען אונ עש שטייט דר נאך בהדרת קודש מיט שיינקייט

אונ הייליגקייט · אונ דרום זאגין מיר נאך אתה קדוש אתה חונן לאדם דעת דאס גאט גיט דעם מענטשין פרשטאנד וייל אין פסוק שטייט זייא וועלין הייליגען דעם הייליגין פון ישראל שטייט נאך דעם אונ דיא פר אירטע גמיטר וועלן וויסן פרשטאנד · אונ דרום זאגן מיר נאך אתה חונן השיבנו דען ווען דער מענטש האט פרשטאנד טוט ער תשובה ווי אין פסוק שטייט מיט פעטקייט איז פרשטאפט זיין הארץ ווען אבר זיין הארץ וועט פרשטיין אונ תשובה טאן וועט ער גהיילט ווערן · פרעגט די גמרא לאמיר זאגן נאך השיבנו רפאנו ווי דא אין פסוק שטייט ושב ורפא לו נאך תשובה רפואה · ענטפערט די גמרא מיר קענן אזוא ניט זאגן דען עס שטייט אין פסוק (וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח) שטייט נאך תשובה סליחה · דרום מוזין מיר זאגן נאך השיבנו סלח לנו · פרעגט די גמרא ווארום ביסטו זיך סומך אויף דעם אנדערן פסוק · זיי זיך בעסער סומך אויף דעם פסוק פון ושב ורפא לו שטייט נאך תשובה רפואה · ענטפערט די גמרא עס שטייט נאך איין פסוק הסולח לכל עונכי הרופא לכל תחלואיכי וגו' שטייט סליחה פר רפואה אונ דאס וואס עס שטייט אין פסוק ושב ורפא לו נאך תשובה רפואה דאס מיינט מען ניט איין היילונג אויף קראנקייט נייערט איין היילונג אויף די זינד ווען דר מענטש טוט תשובה היילט אים גאט פון זיינע זינד · אונ דאס וואס מיר זאגן ראה נא בענינו אין דר זיבעטער ברכה פון שמונה עשרה אונ מיר בעטין אין איר דאס גאט זאל אונז אויש לייזן פון דעם גלות זאגט רבי חייא בר אבא ווייל מיר זיינן אן גבריית אויס גלייזט צו ווערן אין דעם זיבטן יאר פון שמיטה דרום בעטין מיר דרויף אין דער זיבטער ברכה פון שמונה עשרה · אונ ווארום זאגן מיר רפאנו אין דער אכטער ברכה פון שמונה עשרה זאגט רבי לוי ווייל די מצוה פון מילה איז ווארן געגעבן מען זאל דאס קינד מל זיין אין אכטין טאג אונ דאס דארף האבן איין רפואה דרום בעט מען אויף רפואה אין דער אכטער ברכה · אונ ווארום זאגן מיר ברך עלינו אין דר נייני טער ברכה אונ מיר בעטן אין איר דאס גאט זאל בענטשן דאס יאר מיט אלם גוטן דאס עס זאל זיין איין זול זאגט רבי אלכסנדראי דאס איז איבר די וואס מאכן אן טייערונג אויף דעם מארק אונ דוד המלך האט אויף אזעלכע לייט גיזאגט צו ברעך דו גאט די שטארקע ארעם פון דעם רשע וואס מאכט אן טייערונג אין דער וועלט · אונ דאס האט דוד גיזאגט אין ניינטין קאפיטל פון תהלים דרום בעטין מיר אויף איין זול אין דר ניינטע ברכה · אונ דרום זאגן מיר נאך ברך עלינו תקע בשופר דאס גאט זאל איין זאמלן די ישראל פון דעם גלות דען אזו שטייט אין פסוק נאך אנגדר · אונ איר בערג פון ישראל איר זאלט אייערע צווייגן מאכין וואקסין אונ אייערע פירות זאלט איר טראגין צו מיין פאלק ישראל דען מיין פאלק ישראל

פרק טז נר ג כלל ג חלק א

דכתיב (ישעיה א) ואשיבה ידי עליך וגו' ואשיבה שופטיך כבראשונה · וכיון שנעשה דין ברשעים *כלו הפושעים וכלו הזדים עמהם שנאמר (שם) ושבר פושעים וחטאים יחדו · וכיון שכלו הזדים מתרוממות קרנות הצדיקים שנאמר (תהלים עה) וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק · וכולל הגרים עם הצדיקים שנאמר (ויקרא יט) מפני שיבה תקום וגו' וסמיך ליה וכי יגור אתכם גר וכו' · והיכן מתרוממות קרנות הצדיקים הוי אומר בירושלים שנאמר (תהלים קכב) שאלו שלום ירושלים ישליו אוהביך · וכיון שבאו לירושלים בא דוד שנאמר (הושע ג) *אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דויד מלכם · וכיון שבא דוד באת תפלה שנאמר (ישעיה נו) והביאותים אל הר קדשי וגו' · וכיון שבאת תפלה באת עבודה שנא' עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי וגו' · וכיון שבאת עבודה באת הודאה שנאמר (תהלים נ) *זובח תודה יכבדנני וגו' · ומה ראו לומר ברכת כהנים אחר הודאה שנאמר (ויקרא ט) וישא אהרן את ידיו אל העם *ויברכם וגו' · ולימרה מקמי עבודה מי כתיב וירד לעשות מעשות כתיב · ולימרה בתר עבודה · הא כתיב זובח תודה יכבדנני · ומאי חזית דסמכת אהא סמוך אהא מסתברא עבודה והודאה *חדא מילתא היא · ומה ראו לומר שים שלום אחר ברכת כהנים שנאמר (במדבר ו) ושמו את שמי על בני ישראל וגו' · וברכה דהקדוש ברוך הוא שלום היא שנאמר (תהלים כט) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום · ומכאן ואילך *אסור לספר בשבחו של הקב"ה והיינו דאמר רבי אליעזר מאי דכתיב (תהלים קו) מי ימלל גבורות ה' וגו' למי נאה למלל גבורות ה' *למי שיכול להשמיע כל תהלתו · ואמרינן בגמרא דבני מערבא דאשכחן בתפלת חנה מעין שמונה עשרה · *רמה קרני כנגד מגן אברהם · ה' ממית ומחיה כנגד מחיה מתים · אין קדוש כה' כנגד האל הקדוש · חונן הדעת · כי אל דעות · הרוצה

ברשעים קודם שנתיישבו בירושלים שנא' ואסירה כל בדיליך ועל ידי כן ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחלה כמו שנאמר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה לכן סמכה לקיבוץ גליות השיבה שופטינו וצדקנו במשפט אז יעשה השופט כמו שיועץ היועץ עלם כשהדין בצדק כי מה יעשה היועץ שיועץ האמת אם השופט לא יעשה משפט אמת: כלו הפושעים שנאמר עוזבי ה' אלו הפושעים ושבר פושעים אלו זדים כדאמר פושעים אלו המורדים שאינם מאמינים בדת משה שהיא מן השמים לכן סמכו לה ברכת הפושעים: אחר ישובו בני ישראל אחר שישובו לבית המקדש ובקשו את הקב"ה ואת דויד מלכם: זובח תודה יכבדנני אחר זביחה הן הודאה רצה ה' אלהינו הוא עבודה ומודים הוא הודאה שאנחנו מודים שהוא אלהינו: ויברכם וירד מעשות החטאת והעולה וגו': חדא מילתא היא אף ההודאה עבודה של מקום היא: אסור לספר בקביעות ברכה: למי שיכול ואין מי שיכול לספר את כולו נפיק אין לספר מדעתו אלא את מה שתקנו חכמים שנאמר היסופר לו כי אדבר הכי דרש ליה היסופר שבחו כולו כי אדבר אז דברי שבח אם אמר לעשות כן כי יבולע האדם ואינו יכול לספר שבחו של מקום אחד מני אלף: רמה קרני

ישראל זיינען נאהינט צו קומן צוריק אין זייער לאנד · אונ אז די ישראל וועלין ווערן איין גזאמלט אין זייער לאנד אריין וועלן די רשעים גשטראפט ווערן אונ גרעכטע שופטים וועלן זיין אין ישראל וויא אין פסוק שטייט איך וועל מיין האנד קערן אויף דיר צו שלאגן די רשעים אונ וועל דר נאך אום קערן דיינע שופטים אזו וויא צום ערשטן כלומר איך וועל דיר שטעלן אמתע שופטים אונ יועצים · דרום זאגן מיר אויך נאך מקבץ נדחי עמו ישראל השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחלה · אונ אז די רשעים וועלן גשטראפט ווערין וועלין אויך אוים גיין די זינדער אונ די מוטוויליגע וויא אין פסוק שטייט אונ דר בראך פון די פושעים דאס זיינן די וואס זיינן מורד אין גאט אונ פון די זינדיגע וועט זיין ביי אננדר · דרום זאגן מיר דער נאך ולמלשינים · אונ אז די מוטוויליגע וועלן פאר לענט וועט ווערן דער הויבען דאס הערשאפט פון די צדיקים דען אזו שטייט אין פסוק אונ אלע הערשאפט פון די רשעים וועל איך פר שניידן · אזו וועט ווערין דר הויבן דאס הערשאפט פון די צדיקים דרום זאגן מיר נאך ולמלשינים על הצדיקים אונ מיר זיינן כולל די פרעמדע איין וואונער מיט די צדיקים אונ תלמידי חכמים צו בעטן אויף זיי אין איין ברכה דען אויך אין פסוק שטייט דו זאלסט אויף שטיין פאר איין אלטן אונ אים כבוד אב געבן אונ דער נאך שטייט דער פסוק ווען איין פרעמדר וועט וואונן מיט אייך זאלסטו אים ליב האבן וויא זיך אליין · אונ דאס הערשאפט פון די צדיקים וועט ווערן דר הויבן אין ירושלים וויא אין פסוק שטייט · בעט אויף דעם שלום פון ירושלים דען אין איר וועלין זיצן רוהיג דיינע ליב האבר · דרום זאגן מיר נאך על הצדיקים ולירושלים דאס גאט זאל אום קערן זיין שכינה קיין ירושלים · אונ ווען די ישראל אונ די שכינה וועלן קומן קיין ירושלים וועט דוד המלך קומן דען אזו שטייט אין פסוק דער נאך וועלן זיך די קינדער ישראל אום קערן קיין ירושלים אונ וועלן זוכן גאט אונ דוד זייער מלך · דרום זאגן מיר נאך ולירושלים את צמח דוד דאס גאט זאל ווידר מאכן שפראצין דאס הערשאפט אונ די מלוכה פון דוד · אונ ווען דוד אונ די ישראל וועלן קומן קיין ארץ ישראל וועלן די ישראל ווידר תפלה טאן דען אזו שטייט אין פסוק אונ איך וועל ברייננן די ישראל אויף מיין היליגען בארג אונ וועל זיי דער פרייען אין מיין הויז פון תפלה דרום זאגן מיר נאך את צמח שמע קולנו דס גאט זאל צו הערן דאס קול פון אונזערע תפלות · אונ אז די ישראל וועלן קענן תפלה טאן וועלן זיי ווידר קרבנות מקריב זיין דארטן וויא ווייטר אין פסוק שטייט זייערע עולות אונ זבחים וועלן זיין צו איין באוויליגונג אויף מיין מזבח · דרום זאגין מיר נאך שומע תפלה רצה דאס גאט זאל בוויליגין אין זיין פאלק ישראל אונ זאל אום קערן דאס דינסט פון קרבנות אין בית המקדש אונ ווען מיר וועלין טאן דיא עבודה פון קרבנות אין בית המקדש וועלן מיר לויבן גאט אויף די נסים וואש ער וועט טאן מיט אונז וויא אין פסוק שטייט דער וואס קוילעט קרבנות אונ לויבט מיך גאט דער טוט מיך ערליך

האלטין · שטייט דאס נאך קרבנות קוילין זאל מען לויבין גאט דרום זאגין מיר נאך רצה וואס דריגען ווערט גיבעטין אויף קרבנות זאגין מיר דער נאך מודים אנחנו לך מיר לויבין דיך גאט · אונ נאך מודים זאגין מיר ברכת כהנים דען עס שטייט אזו אין פסוק וירד וגו' וישא אהרן וגו' וויא אהרן איז אראפ גגאנגן פון צו טאן די עבודה אין בית המקדש אזו האט ער אויף גהויבן זיינע הענט קעגן פאלק אונ האט זיי גבענטשט · פרעגט די גמרא לאז מען זאגן ברכת כהנים פר רצה · ענפערט די גמרא שטייט דען וירד לעשות ער האט גנידרט ערשט צו טאן די עבודה · עס שטייט דאך וירד מעשות ער האט גנידרט פון צו טאן די עבודה האט ער דאך פריער די עבודה גיטאן אונ דר נאך זייא גיבענצט · פרעגט די גמרא ווען אזו דארף מען דאך זאגן ברכת כהנים באלד נאך רצה פאר מודים דען אהרן האט דאך אויך באלד נאך דר עבודה גזאגט ברכת כהנים · ענטפערט דיא גמרא עס שטייט אבער אין דעם פריערדיגן פסוק זובח תודה יכבדנני דאס נאך דעם קרבן קומט דר דאנק דרום זאגן מיר אויך מודים באלד נאך רצה וואש רעט פון קרבנות · פרעגט ווידר די גמרא וואורום ביסטו דיך סומך אויף דעם פסוק וואס נאך עבודה שטייט הודאה · זייא דיך סומך אויף דעם פסוק פון אהרן וואס נאך עבודה האט ער גזאגט ברכת כהנים · ענטפערט די גמרא גאט דינן אונ גאט דאנקן איז איין זאך דרום זאגן מיר נאך רצה מודים אונ דר נאך ברכת כהנים · אונ דרום זאגן מיר שים שלום נאך ברכת כהנים דען עס שטייט אין פסוק אונ די כהנים זאלן טאן מיין נאמן אויף די קינדר ישראל אונ איך וועל זייא בענטשן · אונ די ברכה פון גאט איז שלום וויא אין פסוק שטייט גאט וועט געבן שטארקייט צו זיין פאלק גאט וועט בענטשן זיין פאלק מיט שלום · ומכאן ואילך אונ מער פון דיא אכצעהן ברכות טאר מען ניט דער ציילין נאך שבחים פון הקב"ה אונ דאס איז וואס רבי אליעזר האט גזאגט וואס מיינט עס דר פסוק מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו ווער קען אויס ריידן גאטס שטארקייט נאר דר וואש קען מאכן הערן אלע זיינע לויב · אונ דאס קען דאך קיין מענטש ניט ואמרינן בגמרא דבני מערבא אונ מיר זאגן אין דער גמרא פון ארץ ישראל דאס איז די גמרא ירושלמי דאס מיר גפינן אין דער תפלה פון חנה איין גלייכנעש פון אלע אכצעהן ברכות · חנה האט גזאגט רמה קרני גאט האט דר הויבן מיין הערשאפט דאס איז קעגן דר ברכה פון מגן אברהם וואס גאט האט דר הויבן דאס הערשאפט פון אברהם אויף דר וועלט: ה' ממית ומחיה איז קעגן דר ברכה פון מחיה מתים · אין קדוש כה' איז קעגן דר ברכה פון האל הקדוש · כי אל דעות ה' איז קעגן דר ברכה פון חונן הדעת אונ קעגן די ברכה פון הרוצה בתשובה האט חנה גזאגט דיא וואס זיינן גשטרויכלט פון זייערע עבירות ווערין ווידר אן גגורט מיט כח ווען זייא טוען תשובה · אונ קעגן די ברכה פון מרבה לסלוח האט חנה גזאגט גאט מאכט נידרן דעם מענטשן אין דר גרוב אונ פר גיבט אים זיינע זינד אונ ברייננגט אים ווידר אויף אונ קעגן די ברכה פון גואל ישראל האט חנה גזאגט דען איך טוא מיך פרייען מיט

דיין

בתשובה ·ונכשלים אזרו חיל · מרבה לסלוח ·מוריד שאול ויעל · גואל ישראל כי שמחתי בישועתך · רופא חולים ·מקים מעפר דל · מברך השנים שבעים בלחם נשכרו · נדחי ישראל · רגלי חסידיו ישמור · אוהב משפט · ה' ידין אפסי ארץ · מכניע זדים ורשעים בחושך ידמו · מבטח לצדיקים ·קשת גבורים חתים · מצמיח ישועה וירם קרן משיחו · שומע תפלה · ·ואין צור כאלהינו · עבודה ·אל תרבו תדברו גבוהה · ·הודאה יצא עתק מפיכם · ·שים שלום ויתן עוז למלכו · הא למדנו כי תפלה זאת מובחרת בימות דיחול מכמה טעמים :

קז פרק שבעה עשר

אל יעשה אדם תפלתו קבע כאדם שהוא מחויב להוליך משוי ממקום למקום ועושה כל יכלתו לפרקו מהרה מעל צוארו אלא כעבד המתחנן לפני רבו ומבקש ממנו צרכו אולי ישמע תפלתו וימלא את שאלתו ויעשה בחסדו בקשתו · ועל כן שנו רבותינו במסכת אבות אל תעש תפלתך קבע אלא תחנונים לפני המקום · ועל כלם ישים הכוונה ·באבות שהוא עיקר השבח והיא רמוזה בפסוק (בראשית יב) ואעשך לגוי גדול כדגרסינן בפרק ערבי פסחים דף קט"ז ואמר ריש לקיש ואעשך לגוי גדול זה שאומרים אלהי אברהם · ואברכך זה שאומרים אלהי יצחק · ואגדלה שמך זה שאומרים אלהי יעקב · יכול ·יהיו חותמין בכולן תלמוד לומר והיה ברכה בך חותמין ואין חותמין בכולן · ולפי שהשלש ראשונות הם שבח קודמות לאמצעיות שהן תפלה כדגרסינן בפרק קמא דעבודת כוכבים דף ו' דרש רבי שמלאי לעולם ·יסדר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך יתפלל מנלן ·ממשה · ולא ישאל אדם צרכיו ·אלא באמצעיות כדגרסינן בפרק אין עומדין דף ל"ד אמר רב יהודה לא ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות אלא באמצעיות אמר רבי חנינא ראשונות למה הוא דומה לעבד שמסדר שבח לפני רבו · אמצעיות למה הוא דומה לעבד שמבקש פרס מרבו · אחרונות למה הוא דומה לעבד שנוטל פרס מרבו ·והולך לו · וגרסינן נמי בפ"ק דעבודת כוכבים דף ז' תניא רבי אליעזר אומר לעולם ·ישאל אדם צרכיו ואחר כך יתפלל שנאמר (תהלים קב) תפלה לעני ·כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו ואין שיחה אלא תפלה שנאמר (בראשית כד) ויצא יצחק ·לשוח בשדה · רבי יהושע

דיין הילף וואס דו האשט מיר געהאלפן · אונ קענן די ברכה פון רופא חולים גאט היילט די קראנקע האט חנה גזאגט מקים מעפר דל גאט שטעלט אויף פון דר ערד דעם ארימן אונ דעם קראנקן וואש זיינן גפאלן ביז צו דר ערד קענן די ברכה פון מברך השנים האט חנה גזאגט גאט מאכט דאס די זאטע לייט ווערן פאר דונגן פר ברויט אונ די הונגריגע לייט הערן אויף צו הונגערן אונ קענן די ברכה פון מקבץ נדחי עמו ישראל האט חנה גזאגט גאט טוט היטן די פיס פון זיינע חסידים זיי ווידר איין צו זאמלן · מיר זאגן אוהב משפט האט חנה אויך גזאגט גאט טוט משפטן אלע גרענעצן פון דר וועלט · מיר זאגן מכניע זדים האט חנה גזאגט די רשעים ווערן אין פינסטערניש פר שניטן · מיר זאגן מבטח לצדיקים גאט איז איין פר זיכערונג צו די צדיקים · האט חנה אויך גזאגט גאט צו ברעכט די בויגן פון די שטארקע כדי מציל צו זיין די צדיקים וואס ער האט זייא פר זיכערט צו העלפן · מיר זאגן מצמיח קרן ישועה גאט מאכט שפראצן דאס הערשאפט פון ישראל דורך די הילף פון מלך המשיח · אונ חנה האט אויך גיזאגט גאט טוט דער הויבן דאס הערשאפט פון זיין מלך המשיח · מיר זאגן שומע תפלה גאט דר הערט די תפלות פון ישראל · האט חנה אויך גזאגט עס איז ניט דא קיין שוץ וויא אונזער גאט דען ער בשיצט אלעם די וואש רופן צו אים · מיר זאגן רצה אונ מיר בעטן דריינן דאס גאט זאל אונז מזכה זיין אים צו דינען האט חנה אויך גזאגט איר זאלט ניט מערן צו ריידן הויכע האפרדגע רייד נייערט מען מוז גאט דינען אין הארצן קענן די ברכה פון מודים אנחנו לך מיר לויבן דיך גאט · האט חנה אויך גזאגט עס זאל שטארקע לויב ארויס גיין פון אייער מויל צו גאט · מיר זאגן שים שלום גאט זאל אונז געבן פרידען האט חנה אויך גזאגט גאט זאל געבן שטארקייט צו זיין מלך אונ דורך שטארקייט קומט פרידען וויא אין פסוק שטייט ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום לערנן מיר פון דעם אלימן אפ דאס די תפלה שמונה עשרה פון דר וואכן איז אויש דר ווילט גווארן אזוי צו זאגן פון פיל טעמים וויא מיר האבן דא געשריבן :

קז אל יעשה אדם תפלתו קבע איין מענטש זאל ניט מאכן זיין תפלה פאר איין מוז גלייך וויא איין מענטש וואס ער מוז טראגן איין משא פון איין ארט צום אנדרן אונ ער טוט נאר זיין מיגליכקייט אראפ צו נעמן גיך דיא משא פון זיין האלז · נייערט ער זאל טאן זיין תפלה וויא איין קנעכט וואס בעט פר זיין האר אונ בגערט פון אים זיין בדערפניש · טאמר וועט ער צוא הערן זיין תפלה אונ וועט דר פילן זיין געבעט אונ וועט טאן דורך זיין חסד זיין בגער את דרום האבן אונזרע חכמים גלערינט אין מסכת אבות דוא זאלשט ניט מאכן דיין תפלה פר איין מוז דאס דו מוזט תפלה טאן אונ בעט

גערן פטור צו ווערן דר פון נייערט דו זאלשט דיין תפלה טאן מיט געבעט פר השי"ת · אונ איבר אלע זאל ער טאן זיין כוונה אין דער ערשטער ברכה פון שמונה עשרה זיא הייסט ברכת אבות ווייל די אבות זיינן דר מאנט אין איר דען זיא איז דר עיקר לויב פון דר תפלה · אונ זיא איז אן גוויזן אין דעם פסוק וואס גאט האט גזאגט צו אברהם ואעשך לגוי גדול אונ איך וועל דיך מאכן צו איין גרויש פאלק וויא מיר לערנן אין ערבי פסחים ריש לקיש זאגט דאס וואס השי"ת האט גזאגט צוא אברהם ואעשך לגוי גדול איך וועל דיך מאכן צו איין גרויס פאלק דאס איז וואס מען זאגט אלהי אברהם אונ ואברכך אונ איך וועל דיך בענטשן דאס איז וואס מען זאגט אלהי יצחק · ואגדלה שמך אונ איך וועל מאכן גרויס דיין נאמן דאס איז וואס מען זאגט אלהי יעקב וועסטו וועלן מיינן א"ז וואול וויא מיר זאגן אין אן הויב ברכה אלהי אברהם יצחק ויעקב אזוי זאלן מיר די ברכה אויך אויס לאזן מגן אברהם יצחק ויעקב דרום זאגט דר פסוק והיה ברכה דו אברהם אליין וועסט זיין דר אויס לאז פון דער ברכה דאס מען וועט נאר זאגן מגן אברהם · ולפי שהשלש הראשונות הם שבח אונ ווייל די ערשטע דרייא ברכות פון שמונה עשרה זיינן איין לויב צו השי"ת דרום זאגן מיר זייא פריער פאר דיא מיטעלשטע ברכות וואש אין זייא בעטן מיר אויף אונזר בדרפניש ווי מיר לערנן אין עבודת כוכבים רבי שמלאי האט גדרשנת איביג זאל איין מענטש מסדר זיין די לויב פון השי"ת אונ דר נאך זאל ער בעטן אויף זיין באדרפניש אונ דאס לערנן מיר אפ פון משה רבינו · דאס ער האט פריער גירעט די לויב פון השי"ת ה' אלהים אתה החלות להראות את עבדך את גדלך וגו' אונ דר נאך האט ער גבעטן אעברה נא וגו' ער זאל קומן קיין ארץ ישראל · אונ דער מענטש זאל ניט בעטן אויף זיין בדערפניש נאר אין די מיטלשטע ברכות · וויא מיר לערנן אין פרק אין עומדין רבי יהודה זאגט איין מענטש זאל ניט בעטן אויף זיין בדערפניש ניט אין דיא ערשטע דרייא ברכות פון שמונה עשרה אונ ניט אין די לעצטע דרייא ברכות נאר אין די מיטלשטע · רבי חנינא זאגט די ערשטע דרייא ברכות זיינן גלייך צו איין קנעכט וואס רעט די לויב פון זיין הארן · די מיטעלסטע ברכות זיינן גלייך צו איין קנעכט ווס בגערט אגאב פון זיין הארן אונ בעט אים דרויף · די לעצטע דריי ברכות זיינן גלייך צוא איין קנעכט וואס האט בקומן איין גאב פון זיין הארן אונ דאנקט אים דער פאר אונ נעמט פון אים רשות אוועק צו גיין · וגרסינן אויך לערנן מיר אין דר מסכת עבודת כוכבים רבי אליעזר זאגט איביג זאל איין מענטש פריער בעטן אויף זיין בדרפניש אונ דר נאך זאל ער דאוונן שמונה עשרה דען אזו שטייט אין פסוק תפלה לעני כי יעטף דער ארימאן זאל פריער תפלה טאן צו גאט אויף זיין בדערפניש ווען זיין הארץ איז פר שמאכט אונ

אברהם נקרא רס גדול (יהושע יד) האדם הגדול בענקים זה אברהם : ונכשלים כשעוברין העבירה אזרו חיל : מוריד שאול ואחר כך סולח להם ומעלן משאול : מקים מעפר דל ואין דל אלא בחולה שנאמר מדוע אתה ככה דל בן המלך : קשת גבורים חתים להציל חסידיו לקיים להם הבטחתו : ואין צור כאלהינו ששומע בשועם אליו ומושיע בחזקה להציל מיד כלם ואין מי שיתחזק כנגדו כל צור לשון חוזק : אל תרבו תדברו גבוהה והדברים נגד הקרבנות וכתיב למה לי רוב זבחיכם שבאים על החטא טוב מעט שלא בחטא כן יהיו לי לרצון וכן טוב מעט בכוונה בנמיכות רוח מהרבה דברים שלא בכוונה ובגבהות רוח : הודאה יצא עתק מפיכם דברים חזקים ואמת להודות לה' באמת : שים שלום ואז יחזור המלוכה לדוד ה' עוז לעמו יתן וכתיב ויתן עוז למלכו ואז ה' יברך את עמו בשלום :

באבות שלש ברכות הראשונות של י"ח : יהיו חותמין בכלן לומר מגן אברהם יצחק ויעקב כמו שאומר בתחלה אלהי אברהם יצחק ויעקב ת"ל וכו' : יסדר אדם שבחו של הקב"ה שלש ברכות הראשונות אבות גבורות קדושת השם שאין בהם תפלה אלא שבח ואח"כ בשאר ברכות יש דברי תחנה ותפלה : ממשה רבינו שנאמר ה' אלהים אתה החלות להראות וגו' דברי שבח ואח"כ אעברה נא וגו' היינו תפלה : והולך לו שנוטל רשות : ישאל אדם צרכיו מהקב"ה תחלה ואח"כ יתפלל י"ח : כי יעטוף עטיפת נפשו והשגת לבו יתפלל התפלה ושוב לפני ה' ישפוך שיחו במוגה עטרה עטיפה לשון כאב ופריחת לב מתוך צרה כמו בהתעטפם כחלל : לשוח בשדה תפלת

אומר יתפלל ואחר כך ישאל צרכיו שנאמר (תהלים קמב) אשפוך לפניו שיחי צרתי לפניו אגיד וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא ישאל אדם צרכיו בשומע תפלה· אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אף על פי שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה *מעין כל ברכה וברכה אומר · אמר רב חייא בר אשי אף על פי שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם יש לו חולה בתוך ביתו אומרה בברכת חולים ואם צריך לפרנסה אומרה בברכת השנים · אמר ריב"ל אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומר אחר תפלתו אפילו כסדר יום הכפורים אומר · והכריעות לכל אדם הן חמש עם האחרונה · כדגרסינן בפרק אין עומדין דף ל"ד תנו רבנן אלו ברכות שאדם שוחה בהן · באבות תחלה וסוף · *בהודאה תחלה וסוף · ואם בא לשחות בסוף כל ברכה וברכה *מלמדין אותו שלא ישחה · ואמרינן בפרק תפלת השחר דף כ"ח אמר רבי תנחום אריב"ל כל המתפלל יכריע עצמו *עד שיתפקקו כל החוליות שבשדרה ועולא אמר עד שיראה *איסר כנגד לבו רבי חנינא אמר כיון שנענע בראשו שוב אינו צריך רבא אמר והוא *דמצער נפשיה ומתחזי כמאן דכרע · ואמרינן בפרק קמא דברכות דף י"ב ואמר רבה בר חנינא סבא משמיה דרב המתפלל *כשהוא כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם · אמר שמואל מאי טעמא דרב דכתיב (תהלים קמו) ה' זוקף כפופים וכו' · רב ששת כי הוה כרע כרע *כחיזרא (פירוש כשבט) וכי הוה זקיף *זקיף כחויא (פירוש נחש) · ומצינו במדרש מנין שאומרין הגדול הגבור והנורא שנאמר (דברים י) האל הגדול הגבור והנורא שומר הברית וגו' · ומנין שמזכירין ג' אבות שנאמר (שמות לא) זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך וגו' · וכן הוא אומר באליהו (מלכים א יח) ה' אלהי אברהם יצחק וישראל · ומנין שחתימת ברכה ראשונה מגן אברהם שנאמר (בראשית טו) אל תירא אברם אנכי מגן לך · ומנין שתחיית המתים קרויה תפלה דכתיב באליהו (מלכים א יז) ויקרא אל ה' ויאמר ה' אלהי הגם על האלמנה אשר אני *מתגורר עמה הרעות להמית את בנה · *ויתמודד על הילד שלש פעמים ויקרא אל ה' ויאמר ה' אלהי תשב נא נפש הילד הזה על קרבו וישמע ה' בקול אליהו ותשב נפש הילד על קרבו ויחי · וכן הוא אומר באלישע (שם ב ד) ויבא ויסגור הדלת בעד שניהם ויתפלל אל ה' · ומנין שהקדושה נקראת תפלה שנאמר (ישעיה ח) את ה' צבאות אותו תקדישו והוא מוראכם והוא מעריצכם · ומנין שצריכין להיות שלש ברכות הראשונות שבחו של

סמנהו מקן בפרק תפלת השחר : מעין כל ברכה וברכה אם היה מסכת תלמודו מאריך בתחנון כדעת אם כפל תשובה הוא מאריך בהרואה בתשובה וכן כולן : בהודאה תחלה וסוף במודים ולך נאה להודות : מלמדין אותו שלא ישחה שלא לעבור על תקנת חכמים ותיישינן ליוהרא: עד שיתפקקו שיראו בגבו פקקים שבשדרו : איסר שני קמטים אחד מלמטה ואחד מלמעלה וכאיסר רוחב בשר באמצעי: דמצער נפשיה שהוא ניכר שחסן לכרוע אלא שהוא מצטער: כשהוא כורע באבות ובהודאה כורע כשאומר ברוך וזוקף את עצמו כשהוא מזכיר את השם על שם ה' זוקף כפופים : כחיזרא שבט ביד אדם ותוכטו כלפי מטה בבת אחת : זקיף כחויא בנחת ראשו תחלה ואח"כ גופו שלא תראה כריעתו עליו כמשא כנחש הזה כשהוא זוקף עצמו מגביה הראש תחלה ונזקף מעט מעט : מתגורר שגרתי אצלה : ויתמודד לשון מדה נשתטח עליו :

דער נאך זאל ער פאר גאט פר גיסן שיחו זיינע רייד אונ זאל דאוונן שמונה עשרה וויא עס שטייט ויצא יצחק לשוח בשדה דאס מיינט מען ער איז גגאנגן אין פעלד אריין שמונה עשרה צו דאוונן אונ האט מתקן גוועזן תפלת מנחה · רבי יהושע זאגט ער זאל פריער תפלה טאן צוא גאט אונ דער נאך זאל ער בעטן אויף זיינע בדערפעניש דען עס שטייט אזו אין פסוק אשפוך לפניו שיחי איך טוא פר גיסן פאר גאט מיינע רייד מיט תפלה אונ דער נאך צרתי לפניו אגיד טוא איך מיינע צרות זאגין פאר אים אונ בעט אים אויף זייא · אונ די חכמים זאגין ניט וויא זייא ביידע נייערט דער מענטש זאל בעטין אויף זיין בדערפעניש אין דר ברכה פון שומע תפלה · רב יהודה דר זון פון רב שמואל בר שילת האט גזאגט פון וועגן רב · חאטשע די חכמים האבן גזאגט דאס איין מענטש זאל נאר בעטן אויף זיין בדערפעניש אין שומע תפלה · ווען ער וויל אבר זאגן אין סוף איטליכר ברכה פון שמונה עשרה אזו איין בקשה וואס איז גלייך צו דר ברכה מעג ער זאגן דהיינו אין רפאנו מעג ער בעטן אויף איין קראנקן אונ אין ברך עלינו מעג ער בעטן אויף זיין פרנסה · אונ אזו קען ער אויך אין איטליכר ברכה בעטן איין גלייכניש וויא די ברכה רעט דר פון · אונ אויך אזו האט גזאגט רבי חייא בר אשי רבי יהושע בן לוי זאגט חאטשע אונזרע חכמים האבן גזאגט דאס איין מענטש זאל בעטן זיין בדערפעניש אין שומע תפלה · ווען ער וויל אבר זאגן נאך שמונה עשרה פיל בקשות אפילו אזו פיל בקשות וויא מען זאגט אום יום כפור נאך עושה השלום מעג ער אלץ זאגן · והכריעות לכל אדם אונ דאס בוקן זיך וואס איטלכר מענטש מוז זיך בוקן אין שמונה עשרה איז פינף מאל מיט עושה שלום וויא מיר לערנן אין פרק אין עומדין די רבנים האבן גלערנט דאס זיינען די ברכות וואס דער מענטש בוקט זיך אין זייא · אין ברכת אבות מוז ער זיך בוקן אין אן הויב ברכה בייא ברוך אתה אונ ווען ער לאזט אויס דיא ברכה ברוך אתה ה' מגן אברהם אונ בייא מודים אנחנו לך · אונ אויך ווען ער לאזט אויס דיא ברכה דהיינו ברוך אתה ה' הטוב שמך · אונ ווען ער גייט אויס שמונה עשרה אונ זאגט עושה שלום מוז ער זיך אויך בוקן · אונ ווען ער וויל זיך בוקן אין איטלכר ברכה לערנט מען אים ער זאל זיך ניט בוקן · אויך זאגן מיר אין פרק תפלת השחר · רבי תנחום זאגט פון וועגן רבי יהושע בן לוי דער וואס דאווינט שמונה עשרה מוז זיך אזו ווייט בוקן ביז אלע ביינער פון רוקן זאלן זיך פון אנדר נעמן אונ זאלן ווערן אן גנעהן אויף זיין רוקן אין דר הויך · אונ עולא זאגט ער מוז זיך אזו ווייט בוקן ביז זיין הויט פון הארצן זאל זיך צוא נויף קנייטשן אויף צוויא גרוישע קנייטשן אונ דאס לייב זאל נאר אזוא ברייט ווערן ווי איין איסר דס איז אגראשן · רבי חנינא זאגט ווען ער בייגט נאר איין דיא קאפ דארף ער שוין מער זיך ניט בוקן · זאגט רבא דאס איז נאר ווען ער האט פיל צער ווען ער זאל זיך מער בוקן אונ עס ווערט אן

געזעהן דאס ער וויל זיך מער בוקן נאר ער קען ניט דאן איז גנוג ווען ער בייגט נאר איין די קאפ : ואמרינן אויך זאגן מיר אין ברכות רבה בר חנינא סבא זאגט פון וועגין רב דער וואס דאווינט ווען ער בוקט זיך מוז ער זיך בוקן ווען ער זאגט ברוך אונ אז ער קומט צום שם זאל ער ווידר אויף הויבן זיין קאפ · זאגט שמואל דר טעם דער פון איז ווייל עס שטייט אין פסוק ה' זוקף כפופים גאט שטעלט אויף די איין גיבויגענע דרום מוז מען צום שם אויף הויבן זיין איין גבויגענעם קאפ · רב ששת אז ער האט זיך גבוקט האט ער זיין קאפ מיט אמאל איין גבויגן גלייך וויא איין מענטש טוט איין מאך מיט איין מאל איין רוט צוא דר ערד · אונ אז ער האט זיך ווידר אויף גשטעלט האט ער ביסליך ווייס אויף גיהויבן זיין קאפ פון דער ערד וויא איין שלאנג וואס הויבט זיך ביסלך ווייס אויף אבער ער האט זיך ניט אויף גיהויבן גשווינד · כדי עס זאל ניט אויס ווייזן דאס עס איז אים שווער צו זיין איין גבויגן פר גאט · ומצינו במדרש אונ מיר גפינן אין מדרש פון וואנען ווייסן מיר דאס מען זאגט אין שמונה עשרה האל הגדול הגבור והנורא דען משה רבינו האט אויך גזאגט האל הגדול הגבור והנורא שומר הברית וגו' · אונ פון וואנען ווייסן מיר דאס מיר זאלן דער מאנען אונזרע אבות אין אונזר תפלה · דען משה רבינו האט גזאגט אין זיין תפלה גדיינק דו גאט דעם זכות פון אברהם יצחק אונ יעקב דיינע קנעכט · אונ אליהו הנביא האט זייא אויך גדאכט אין זיין תפלה אונ האט גזאגט ה' אלהי אברהם יצחק וישראל אונ פון וואנען ווייסן מיר אויס צו לאזן דיא ערשטע ברכה מיט מגן אברהם ווייל גאט האט גזאגט צו אברהם אנכי מגן לך · אונ פון וואנען ווייסן מיר דאס תחיית המתים ווערט אן גרופן תפלה דען מיר גפינן דאס אליהו הנביא האט מיט זיין תפלה מחיה מתים גוועזן וויא אין פסוק שטייט ויקרא אל ה' וגו' אונ אליהו האט גרופן צו גאט דאס ער זאל אום קערן די נשמה אין דעם לייב פון דעם קינד פון דר אלמנה די צרפתית וואס ער האט גוואונט בייא איר · אונ עס שטייט ווייטר וישמע ה' בקול אליהו וגו' אונ גאט האט צוא געהערט אין דעם קול פון אליהו אונ עס האט זיך אום גקערט די נשמה פון דעם קינד אין זיין לייב אריין אונ ער איז לעבדיג גווארן · אונ בייא אלישע הנביא גפינן מיר אויך דאס ער האט מיט זיין תפלה איין טויט קינד לעבדיג גימאכט ווי אין פסוק שטייט אונ אלישע איז גקומן אונ האט צו גשלאסן דיא טיר פר זייא ביידע דהיינו פאר זיך מיט דעם קינד אונ האט גבעטן צו גאט · אונ האט דורך זיין תפלה דאס קינד לעבדיג גמאכט · אונ דרום זאגן מיר אין אונזר תפלה אתה קדוש ווייל עס שטייט אין פסוק גאט דר האר איבר אלע שטערן אים זאלט איר היילגן אונ דרום זאגן מיר צום ערשטין אין די ערשטע ברכות פון שמונה עשרה די לויב פון השי"ת ווייל מיר גפינן דאס משה רבינו האט אויך גיזאגט אין זיין שירה די ערשטע דרייא פסוקים דיא לויב פון השי"ת

דהיינו

הקדוש ברוך הוא שנאמר (שמות טו) אשירה לה׳ כי גאה גאה וגו׳ וזמרת יה וגו׳ ה׳ איש מלחמה וגו׳ ואחר כך צרכיו שנאמר מרכבות פרעה וגו׳ ׃ ומנין *ששאלת הדעת קרויה תפלה דכתיב אדין דניאל לביתיה אזל ולחנניה מישאל ועזריה מילתא הודע · וכתיב ורחמין למבעא מן קדם אלה שמיא וגו׳ · וכתיב לך אלהא אבהתי מהודא ומשבח אנא *די הודעתנא די בעינא מינך · ומנין *ששאלת התשובה קרויה תפלה דכתיב (ד״ה ב לג) ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תפלתו *וישיבהו למלכותו וכתיב קחו עמכם דברים ושובו אל ה׳ וגו׳ · ומנין ששאלת הסליחה קרויה תפלה דכתיב (במדבר יג) סלח נא לעון העם הזה כגודל חסדך ואין נא אלא לשון תפלה שנאמר (דברים ג) ואתחנן אל ה׳ אעברה נא וגו׳ · ומנין *ששאלת הגאולה וההצלה קרויה תפלה שנאמר (ישעיה מט) כה אמר ה׳ בעת רצון עניתיך ר״ל בעת התפלה כד״א (תהלים סט) ואני תפלתי לך ה׳ עת רצון וכתיב בתריה לאמר לאסורים צאו. שהיא הגאולה · ומנין ששאלת הרפואה נקראת תפלה דכתיב (בראשית כ) ויתפלל אברהם אל האלהים וגו׳ וירפא אלהים וגו׳ · ומנין ששאלת ברכת השנים קרויה תפלה שנאמר (מלכים א יח) ויעלה אחאב לאכול ולשתות ואליהו עלה אל ראש הכרמל ויגהר ארצה וגו׳ (פירוש ויגהר כהנפל כפיבוש ידיס ורגליס) · ומנין ששואלין הגשמים בעונתן שנאמר (זכריה י) שאלו מה׳ מטר בעת מלקוש · ומנין ששואלין להעביר כל מיני פורענות שנאמר (מלכים א ח) רעב כי יהיה בארץ דבר כי יהיה שדפון ירקון ארבה חסיל כי יהיה כי יצר לו אויבו בארץ שעריו כל נגע כל מחלה כל תפלה כל תחנה אשר תהיה לכל אדם לכל עמך ישראל אשר ידעון איש נגע לבבו ופרש כפיו אל הבית הזה ואתה תשמע השמים מכון שבתך וגו׳ · ומנין ששאלת קיבוץ גליות קרויה תפלה שנאמר (תהלים קז) תעו במדבר בישימון דרך וגו׳ · וידריכם בדרך ישרה וגו׳ · ויצעקו אל ה׳ · ונקראו הגליות תועים שנאמר (ירמיה כ) צאן אובדות היו עמי וגו׳ · ונקראו אסורים שנאמר (ישעיה מט) לאמר לאסורים צאו · ומנין ששאלת המשפט קרויה תפלה שכן אמר שלמה בתפלתו (מלכים א ח) אשר יחטא אי״ש לרעהו וגו׳ ואתה תשמע השמים ועשית ושפטת את עבדיך · ומנין ששאלת הכנעת אויבים קרויה תפלה שנאמר (מלכים ב יט) אולי ישמע ה׳ אלהיך את כל דברי רבשקה אשר שלחו מלך אשור אדוניו לחרף אלהים חי והוכיח בדברים אשר שמע ה׳ אלהיך ונשאת תפלה בעד השארית הנמצאה · ומנין שהבטחת הצדיקים קרויה תפלה שנאמר (משלי טו) ותפלת צדיקים ישמע · ומנין שכוללין עמם את גרי הצדק שכן שלמה אמר בתפלתו (מלכים א ח) וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען שמך כי ישמעון את שמך הגדול

ששאלת הדעת אתה חונן לאדם דעת : די הודעתנא לי פתרון החלום כל כנוכדנצר והיינו דעת : ששאלת התשובה השיבנו אבינו : וישיבהו למלכותו היינו שצריכים להתפלל על זה והספרים נחמעת : ששאלת הגאולה ראה נא בענינו וגאלנו וכן כל ברכה וברכה כלול בפסוקים האלו ונרמזים בו שנקראים תפלה וצריכים אנחנו כן לסדרם ולהתפלל עליהם :

דהיינו אשירה לה׳ עזי וזמרת יה׳ ה׳ איש מלחמה אונ דער נאך האט ער גזאגט וואס ער האט בעדארפט מרכבות פרעה וגו׳ אונ פון וואנען ווייסן מיר דאס צו בעטן אויף פרשטאנד איז איין תפלה אונ מיר זאגן אין אונזר תפלה אתה חונן לאדם דעת דען עס שטייט ביא דניאל דאס ער איז אריין גגאנגן אין זיין הויז אונ האט גאט גבעטן ער זאל אים געבן שכל אונ ווישן שאפט ער זאל קענן פותר חלום זיין צו נבוכדנצר אונ דר נאך וויא זיין תפלה איז דר הערט גווארן האט ער גזאגט צו דיר גאט פון מיינע עלטרן טוא איך לויבן וואס דו האסט מיך גמאכט ווישן די זאך וואס איך האב בגערט פון דיר · אונ דאס וואס מיר בעטן אויף תשובה אונ זאגן אין שמונה עשרה השיבנו דאס לערנן מיר אפ פון מנשה דען ער האט אויך דרויף תפלה גטאן וויא אין פסוק שטייט אונ מנשה האט גבעטן צו גאט אונ גאט איז ווארן איבער גבעטן צוא אים אונ האט צוא גהערט זיין תפלה אונ האט אים אום גקערט קיין ירושלים צו זיין מלוכה · אויך שטייט אין פסוק נעמט מיט אייך רייד פון תפלה אונ קערט אייך אום צו גאט · אונ דאס וואס מיר זאגן אין אונזר תפלה סלח לנו דאס גאט זאל אונז פר געבן אונזרע זינד · לערנן מיר אפ פון משה רבינו דען ער האט אויך דרויף תפלה גטאן וויא אין פסוק שטייט סלח נא פאר גיב צו דיא זינד פון דעם דאזיגן פאלק אונ נא איז איין לשון פון בעטן ווי אין פסוק שטייט אעברה נא איך בעט דיך לאז מיך איבר פארן קיין ארץ ישראל · אונ דאס וואס מיר זאגן אין אונזר תפלה גואל ישראל גאט איז דער אויס לייזער פון ישראל דאס לערנן מיר אפ פון דעם פסוק וואס ישעיה הנביא האט גזאגט · אזו זאגט גאט אין איין באוויליגטע צייט וועל איך דיר ענטפרן · דאס מיינט ער · אין דר צייט פון תפלה וויא דוד המלך האט גזאגט אונ ווען איך טוא תפלה צו דיר גאט בעט איך דיך עס זאל דענשט מאל זיין איין באוויליגטע צייט פר דיר · אונ עס שטייט ווייטר אין פסוק דאס ישעיה הנביא האט גזאגט דורך די תפלה וועט ווערן גזאגט צו דיא גפאנגענע ישראל וואס זיינן גפאנגן אין גלות · גייט ארויס פון דעם גלות אין אייער לאנד · אונ דאס וואס מיר בעטן אין אונזר תפלה רפאנו גאט זאל היילן צוא אלע קראנקע דאס לערנן מיר אפ פון אברהם אבינו דען ער האט אויך דרויף תפלה גטאן וויא אין פסוק שטייט אונ אברהם האט תפלה גטאן צו גאט אונ גאט האט גהיילט צו אבימלך · אונ דאס וואס מיר בעטן אין אונזר תפלה דאס גאט זאל געבן איין גיבענטשט יאר דאס לערנן מיר אפ פון אליהו הנביא ער האט אויך דרויף תפלה גטאן אין די טעג פון אחאב אז דער הונגר איז גוועזן · וויא אין פסוק שטייט אונ אחאב איז אויף גגאנגן צוא עסין אונ צו טרינקן אונ אליהו איז אויף גגאנגן אויף דעם שפיץ פון דעם בארג כרמל אונ האט זיך פאר שפרייט אויף דער ערד אונ האט גבעטן גאט דאס דר הונגר זאל אויף הערן צוא זיין אונ ער זאל שיקן איין זאטקייט אין לאנד · אונ דאס וואס מיר בעטן אין אונזער

תפלה ותן טל ומטר דאס גאט זאל געבן טויא אונ רעגן אין דער צייט · דאס לערנן מיר אפ פון דעם פסוק וואס זכריה הנביא האט גזאגט בעט פון גאט רעגן אין דר צייט פון דעם שפעטיגן רעגן · אונ דאס וואס מיר בעטן אין אונזר תפלה דאס גאט זאל אלע שטראף אפ טאן פון אונז דאס לערנען מיר אפ פון שלמה המלך ער האט גבעטן אונ האט גזאגט רעב כי יהיה וגו׳ כל נגע כל מחלה וגו׳ אלערלייא פלאג אונ אלערלייא קריינק אלע תפלות אונ גיבעט וואס עס וועלן זיין צו איין מענטשן פון דיין פאלק ישראל וואס זייא וועלן וויסן איטלעכר די פלאג פון זיין הארצן אונ ער וועט קומן אונ וועט פר שפרייטן זיינע הענט אין דעם דאזגן הויז צו בעטן פאר דיר אזו זאלסטו צו הערן זיין גבעט פון דעם הימל אונ זאלסט געבן צו איטלכן זיין גבעט · אונ דאס וואס מיר בעטן אין אונזר תפלה דאס גאט זאל אונז איין זאמלן פון דעם גלות דאס לערנן מיר אפ פון דעם פסוק וואס עס שטייט · זייא זיינן פר אירט אין דר מדבר אונ ווייסן ניט צו גפינן איין בזעסנע שטאט · אונ גאט פירט זיי אין איין רעכט פארטיגן וועג צו קומן אין איין באזעסנע שטאט דורך דעם וואס זייא שרייען צו גאט ווען עס איז אייננג צו זייא · אונ מיר זיינן אין גלות גלייך וויא פר אירטע וויא אין פסוק שטייט וויא פר לארנע אונ פר אירטע שאף זיינן מיין פאלק אויך זיינן די ישראל אן גרופן גיוועזן אין גלות גפאנגענע וויא אין פסוק שטייט עס וועט ווערן גזאגט צוא די גפאנגענע ישראל גייט ארויס פון דעם גלות · אונ דאס וואס מיר בעטן אין אונזר תפלה דאס עס זאל זיין גירעכטיקייט אין דר וועלט · דאס לערנן מיר אפ פון שלמה המלך ער האט גזאגט צו גאט ווען איין מענטש וועט זינדיגן צוא זיין חבר · אזו זאלסטו גאט הערן פון דעם הימל אונ זאלסט משפטן דיינע קנעכט וועט דאמאלס זיין גירעכטיקייט אונ דאס וואס מיר בעטן אין אונזער תפלה דאס גאט זאל זיינע פיינט אונטר טעניג מאכן דס לערנן מיר אפ פון חזקיה המלך וואס ער האט גשיקט צו ישעיהו הנביא מיט דעם לשון טאמר וועט גאט דיין גאט הערן גאר די רייד פון רבשקה וואס סנחריב מלך אשור זיין האר האט אים גשיקט צו שענדן דעם לעבדיגן גאט אונ ער האט בווערט מיט רייד וואס גאט דיין גאט האט גיהערט דיא רייד דרום זאלסטו תפלה טאן פר גאט פון וועגן דעם איבר בלייבונג פון ישראל וואס איז נאך ווארן גפונן דאס סנחריב זאל אונטר טעניג ווערן פאר זייא אונ זאל זיי ניט קענן איין נעמן · אונ דאס וואס מיר זאגן אין אונזר תפלה דאס גאט איז איין פר זיכרונג צו די צדיקים ווייל עס שטייט אין פסוק דס גאט דר הערט די תפלה פון די צדיקים · אונ מיר זיינן כולל פרעמדע איין ווזונר מיט די צדיקים צו בעטן אויך אויף זייא ווייל שלמה המלך האט זיי אויך כולל גוועזן אין זיין תפלה מיט די ישראל · וויא אין פסוק שטייט · אונ אויך צו דעם פרעמדן וואס ניט פון דיין פאלק ישראל איז אונ ער וועט קומן פון איין וויט לאנד פון וועגן דיין נאמען דען זייא וועלן הערן

ואת ידך החזקה וזרועך הנטויה ובא והתפלל אל הבית הזה אתה תשמע השמים מכון שבתך · ומנין ששאלת בנין ירושלים קרויה תפלה שכן דניאל אמר בתפלתו (דניאל ט) והאר פניך על מקדשך השמם · אף לראותה קרויה תפלה שנאמר (דברים ג) ואתחנן אל ה' וגו' ה' אלהים וגו' אעברה נא וגו' · ומנין ששאלת ביאת המשיח קרויה תפלה שכן אמרה חנה בתפלתה (שמואל א ב) ויתן עוז למלכו וירם קרן משיחו · ומנין ששואלין לשמוע תפלתן ולעשות בקשתן שנאמר (תהלים לט) שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי וגו' · ומנין ששאלת העבודה קרויה תפלה שנאמר (שמואל ב כד) ויבן דוד מזבח לה' ויעל עולות ושלמים ויעתר ה' לארץ וגו' · ומנין שההודאה על הטובה נקראת תפלה שנאמר (שם ז) כי אתה ה' צבאות אלהי ישראל גליתה את אוזן עבדך לאמר בית אבנה לך על כן מצא עבדך את לבו להתפלל אליך את התפלה הזאת · ועתה ה' אלהים אתה הוא האלהים ודבריך יהיו אמת ותדבר אל עבדך את הטובה הזאת · ומנין ששאלת ברכה נקראת תפלה שנאמר (שם) ועתה הואל וברך את בית עבדך להיות לעולם לפניך כי אתה ה' אלהים דברת ומברכתך יבורך בית עבדך לעולם ברכתו של הקב"ה קרויה שלום שנאמר (תהלים כט) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום · הא למדת איך ברכות שמ"ע נקראות תפלה:

קח פרק שמונה עשר

כשיתפלל אדם תפלה מעומד יחשוב בלבו לפני מי הוא עומד לפני מלך מלכי המלכים ולא יפסיק בתפלתו אפי' במחשבה וכל שכן במעשה ואפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק · וגרסינן בפרק אין עומדין דף ל"ב תנו רבנן מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך ובא הגמון אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום והמתין לו עד שסיים תפלתו לאחר שסיים תפלתו אמר לו כתוב בתורתך (דברים ד) רק השמר לך ושמור נפשך מאד וכתיב (שם) ונשמרתם מאד לנפשותיכם אלמלי התכתי את ראשך מי יתבע את דמך מידי אמר ליה המתן לי עד שאפייסך בדברים אמר אילו לפני מלך ב"ו היית עומד ובא אדם אחד ונתן לך שלום אם אתה מחזיר לו שלום מה היו עושין לך אמר ליה חותכין את ראשי אמר ליה והלא דברים קל וחומר מה אם אתה עומד לפני מלך בשר ודם שהיום בכאן ומחר בקבר חותכין את ראשך בסייף אני שעומד לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה · מיד נתפייס אותו הגמון ונפטר אותו חסיד והלך לביתו לשלום ומצינו גם כן כתוב במדרש מעשה באדם אחד שהיה עומד ומתפלל ובא נחש ועבר על רגליו ולא הפסיק אמרו לו תלמידיו רבי לא חשת בעצמך על הנחש שבא ועבר אמר להם תבוא לי שלא חשתי ושוב מעשה באדם אחד שהיה עומד ומתפלל ובא הזאב ונטל את בנו מאצלו ולא הפסיק את תפלתו כשסיים אמרו לו תלמידיו רבינו לא חשת בעצמך כשבא הזאב

דיין גרויסן נאמן אונ דיין שטארקע מאכט אונ דיין אויס גישטרעקטע ארום אונ ער וועט קומן תפלה טאן אין דעם דאזיגן בית המקדש · אזו זאלסטו צו הערן זיין תפלה פון דעם הימל אונ זאלסט טאן זיין בקשה · אונ דאס וואס מיר בעטן אין אונזר תפלה דאס גאט זאל ווידער אויף בויען ירושלים דאס לערנן מיר אפ פון דניאל דאס ער האט גזאגט אין זיין תפלה טוא דר לייכטן דיין שכינה אויף דיין פאר וויסטן בית המקדש דאס ער זאל ווידער גבויט ווערן · אונ מען מוז אויך תפלה טאן מען זאל זוכה זיין צו זעהן ארץ ישראל וויא עס שטייט ביי משה רבינו דאס ער האט גאט גבעטן ער זאל איבר פארן אונ זאל זעהן דאס גוטע לאנד פון ישראל · אונ דאס וואס מיר בעטן אין אונזר תפלה אויף דעם קומען פון משיח דאס לערנן מיר אפ פון חנה דאס זיא האט גזאגט אין איר תפלה אונ גאט וועט געבן איין שטארקייט צוא זיין מלך אונ ער וועט דער הויבן דאס הערשאפט פון זיין גיזאלבטן מלך · אונ דאס וואס מיר בעטן דאס גאט זאל צו הערן אונזרע תפלות אונ זאל טאן אונזרע בקשות דאס לערנן מיר אפ פון דוד המלך דען ער האט דרויף תפלה גטאן אונ האט גזאגט · הער צו מיין תפלה דוא גאט אונ פר נעם מיין גשרייא צוא מיינע טרערן זאלסטו ניט שווייגן אונ דאס וואס מיר בעטן מיר זאלן ווידר טאן די עבודה פון קרבנות אין בית המקדש דאס לערנן מיר אויך אפ פון דוד וויא אין פסוק שטייט אונ דוד האט גבויט איין מזבח צוא גאט אונ האט אויף גבראכט אויף אים עולות אונ שלמים אונ גאט איז דר נאך ווארן איבער גבעטן צום לאנד · אונ דאס וואס מיר לויבן אין אונזער תפלה גאט אויף אלעם גוטין וואס ער טוט תמיד מיט אונז דאס לערנן מיר אויך אפ פון דוד דאס ער האט גאט גלויבט ווייל ער האט אים גמאכט וויסן דאס זיין מלוכה וועט בלייבן ביי זיינע קינדר אונ האט גזאגט דרום האט דיין קנעכט גפונן זיין הארץ צו בעטן צוא דיר דיא דאזיגע תפלה דאס דיינע רייד זאלן זיין אמת וואס דו האסט גרעט אויף דיין קנעכט דאס דאזיגע גוטס · אונ דאס וואס מיר בעטן אין אונזר תפלה דאס גאט זאל אונז געבן שלום אונ זאל אונז בענטשן דאס לערנן מיר אפ פון דוד · וואס ער האט גזאגט אונ היינט וויל אונ בענטש דיין קנעכטס הויז · אונ דיא ברכה פון הקב"ה איז שלום וויא אין פסוק שטייט גאט וועט געבן שטארקייט צו זיין פאלק · גאט וועט בענטשן זיין פאלק מיט שלום · פון דאנען לערנן מיר אפ דאס אלע ברכות פון שמונה עשרה הייסן תפלה דרום מוזן מיר אויף די אלע זאכן תפלה טאן פר גאט:

קח וכשיתפלל אדם תפלה מעומד ווען דער מענטש דאווינט די תפלה וואס מען דארף דאמאלסט שטיין זאל ער זיך טראכטן אין זיין הארצן פר וועמן ער שטייט דהיינו פאר מלך מלכי המלכים הקב"ה אונ ער זאל ניט מפסיק זיין אין זיין תפלה אפילו נאר צו זו טראכטן אנדרע זאכן אונ כל שכן דאס ער זאל ניט אויס ריידן אין זיין תפלה · ווען שוין איין מלך פון ישראל פרעגט אין זיין שלום זאל ער אים ניט ענטפרן · אונ ווען אפילו איין שלאנג וויקילט זיך ארום זיין טריט זאל ער דאך ניט מפסיק זיין אין זיין תפלה · אויך האבין מיר גלערינט אין פרק אין עומדין · די רבנים האבן גלערינט עס איז גוועזן איין מעשה בייא איין חסיד דאס ער האט גדאווינט שמונה עשרה אין דער וועגנס · איז גקומן איין שר אונ האט אים געגבן שלום אונ דר חסיד האט אים ניט אפ גיענפערט קיין שלום · אזו האט דער שר גיווארט צו אים ביז ער האט אויס גלאזט זיין תפלה · נאך דעם אז ער האט אויס גילאזט זיין תפלה · האט דער שר גזאגט צו אים עס שטייט אין אייער תורה גייערט זיי גהיט אונ היט דיין לעבן זייער · אויך שטייט איר זאלט זייער גהיט זיין אין אייער לעבן נוא ווארום האסטו מיר ניט גענטפרט קיין שלום דען ווען איך וואלט אפ גשניטן דיין קאפ מיט איין שווערד ווער וואלט גמאנט דיין בלוט פון מיר אונ דוא אליין וואלסט שולדיג גוועזן דרינן · האט דר חסיד גזאגט צו אים ווארט מיר ביז איך וועל דיך איבר בעטן מיט רייד · דען ווען דו וואלסט גשטאנן פר איין מלך בשר ודם אונ איינר וואלט גקומן אונ וואלט דיר גגעבן שלום אונ דו וואלסט אים אפ גיענפערט שלום · וואס וואלט מען דיר גטאן · האט דר שר גזאגט מען וואלט מיר אפ גשניטן מיין קאפ · האט דר חסיד גזאגט צום שר נוא קענסטו אפ לערנן איין קל וחומר מה דאך ווען דו וואלסט גשטאנן פר אזו איין מלך וואס פון בלוט אונ פלייש איז וואס היינט לעבט ער אונ מארגן קען ער זיין טויט וואלט מען דיר אפ גשניטן דיין קאפ מכל שכן איך בין גשטאנן פאר מלך מלכי המלכים הקב"ה וואס ער לעבט אייביג אונ אייביג וואס פאר איין עונש וואלט איך גקענט האבן ווען איך וואלט דיר אפ גיענפערט · וויא דער שר האט דאס דר הערט איז ער איבר גבעטן גווארן אונ דער חסיד איז פרייא גווארן פון אים אונ איז בשלום אהיים גקומן · ומצינו ג"כ אונ מיר גפינן אויך גשריבן אין מדרש עס איז גוועזן איין מעשה בייא איין מענטשן דאס ער איז גשטאנען אונ האט גדאווינט · איז גקומן איין שלאנג אונ איז איבער גגאנגן איבר זיינע פיס אונ ער האט ניט מפסיק גוועזן האבן זיינע תלמידים גזאגט צו אים רבי האסטו דען ניט געפילט דאס איין שלאנג איז גגאנגען איבר דיינע פיס · האט ער גשווארן דאס ער האט ניט געפילט · אויך האט זיך גטראפן איין מעשה בייא איין מענטשין דאס ער איז גשטאנן אונ האט גדאווינט · איז גקומן איין וואלף אונ האט צוא גנומן זיין זון אונ ער האט דאך ניט מפסיק גוועזן זיין תפלה · וויא ער האט אויס גדאווינט · האבן זיינע תלמידים גזאגט צו אים רבי האסטו דען ניט געפילט וויא דער וואלף

ונטל את בנך אמר להם *תבוא לי שלא חשתי ולא הספיק לגמור את הדבר עד שהביא הזאב את התינוק למקומו אמר לו אביו מה עשה לך הזאב אמר הכניסני לתוך חורבה אחת ושמעתי בת קול שהיתה אומרת לא על זה שלחתיך אלא על בן פלוני ולא הספיק הנער לגמור את הדבר עד ששמעו קול בכי צועקים ואומרים בן פלוני נשכו הזאב · ואף על פי שנעשו הנסים כאלו לחסידים הראשונים אל יסמוך כל אדם על הנס וכשיהיה במקום סכנה גדולה יפסיק ועל-כן אמרו התם בפרק הנזכר אמר רב ששת לא שנו אלא נחש *אבל עקרב פוסק ואמרינן עלה בירושלמי מאי טעמא *דמחיא בתר מחיא · אמר רב יצחק ראה שוורים פוסק דתני רב יוסף מרחיקין *משור תם המשים אמה ומשור מועד כמלא עיניו · ועכ"ז החסיד אשר כל ימיו זהיר במצוה זו ובוטח בה' חסד יסובבנו · כדגרסינן התם תנו רבנן מעשה במקום אחד שהיה בו *ערוד וכו' עד בן דוסא :

קט פרק תשעה עשר

אף על פי שבכל הדברים טוב לקצר אבל בתלמוד תורה ותפלה טוב שלא יקצר יותר מדאי ושלא יאריך יותר מדאי וכשיתפלל עם הצבור אל יאריך ויטריח לצבור · כדגרסינן בפרק אין עומדין דף ל"א אמר רב יהודה כך היה מנהגו של רבי עקיבא כשהיה מתפלל עם הצבור היה מקצר ועולה מפני טורח הצבור וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו אדם הניחו בזוית זו ומוצאו בזוית האחרת מפני הכריעות והשתחואות יכול *יהא אדם מתפלל והולך כל היום כלו כבר מפורש על ידי דניאל (דניאל ו) וזמנין תלתא ביומא הוה בריך על ברכוהי ומצלי ומודה קדם אלהיה · יכול משבא לגולה החל ת"ל כל קבל די הוה עביד מן קדמת דנא · יכול *יהא כוללן בבת אחת כבר מפורש על ידי דוד (תהלים נה) ערב ובוקר וצהרים אשיחה ואהמה · יכול ישמיע קולו בתפלתו · כבר מפורש על ידי חנה (שמואל א א) ותנה היא מדברת על לבה · יכול *ישאל צרכיו ואח"כ יתפלל כבר מפורש ע"י שלמה שנאמר (מלכים א ח) לשמוע אל הרנה ואל התפלה *רנה זו תפלה תחנה זו בקשה · אין אומרים דברים *אחר אמת ויציב כדי שיסמוך גאולה לתפלה אבל אם בא לומר אחר תפלתו אפילו כסדר יום הכפורים אומר ועם כל זה יש טעם להאריך ויש טעם לקצר · דאמרינן נמי התם דף ל"ד מעשה בתלמיד אחד שירד לפני רבי אליעזר והיה מאריך בתפלתו יותר מדאי אמרו לו תלמידיו כמה ארכן הוא זה · אמר להם כלום ארכן הוא יותר ממשה רבינו דכתיב ביה (דברים י) ארבעים יום וארבעים לילה · ושוב פעם אחת ירד תלמיד אחד לפני רבי אליעזר והיה מקצר בתפלתו אמרו לו תלמידיו כמה קצרן הוא זה · אמר להם כלום קצרן הוא יותר ממשה רבינו דכתיב (במדבר יב) אל נא רפא נא לה · ואם יאריך לכוין בה אין תפלתו חוזרת ריקם · כדגרסינן בפרק הרואה דף נ"ד אמר רב יהודה שלשה דברים מאריכין ימיו של אדם · ואלו הן · המאריך בתפלתו *והמאריך בשולחנו *והמאריך בבית הכסא ·

תבוא לי כלומר נזכה שתבוא לו דבר מה בין רע ובין טוב אם הם לנחת לבטל התפלה :
אבל עקרב פוסק ונוטלו לפי שהעקרב מסוכן לעקוץ יותר מנחש מוכן לישוך : דמחיא בתר מחיא מכה בתרה ומכה כלומר נושך כמה פעמים זה אחר זה : משור תם שלא נגח אדם כי מועד שנגח ג' פעמים ונקרא מועד על שמעידין בבעליו לשמרו : ערוד הוא מין נחש שבא מן הנחש והצב שמזקקין זה עם זה ויצא מביניהם ערוד והיתה כחור אחד ונשכה הבריות שעברו עליה ובא ר' חנינא והעמיד רגלו על חורה ונשכו ומתה והוא לא ניזק :
יהא כוללן בבת אחת כל שלש תפלות יתפלל בפעם אחת : ישאל צרכיו כגון שיתחיל אתה חונן ויאמר עד שומע תפלה ואח"כ יתפלל ג' ברכות ראשונות שהן של שבח : רנה זו תפלה של שבח בקשה הוא שאלת צרכיו : אחר אמת ויציב קודם ג' ראשונות : והמאריך בשולחנו מתוך כך עניים באין ומתפרנסים : המאריך בבית

איז גקומן און האט דיין זון צו גנומן · האט ער גישוואורן דאש ער האט ניט גיפילט און איידר ער האט אויש גירעט די רייד האט דר וואלף צו ריק גבראכט דאס קינד צוא דעם ארט וואו ער האט אים גנומן פון דארטן · האט דר פאטר גזאגט צום קינד וואס האט דיר דר וואלף גטאן · האט ער גזאגט ער האט מיך אריין גבראכט אין איין וויסט הויז האב איך גהערט איין קול פון דעם הימל האט גזאגט צו דעם וואלף ניט דאס קינד האב איך דיך גשיקט צוא ברייגגן נייערט יענעמס מענטשינש קינד און איידר דאס קינד האט אויס דר ציילט די זאך האט מען גהערט איין קול פון גוויין דאס מען האט גישריען און מען האט גזאגט יענעמש זון האט איין וואלף צוא ביסן ; ואעפ"י שנעשו הנסים כאלו לחסידים הראשונים און האטשע אזעלכע נסים זיינן גיטאן גווארן צו די פר צייטיגע חסידים פון דעסט וועגן זאלן זיך ניט אלע מענשן פר לאזן דאס אים וועט טרעפן איין נס און ווען ער איז אין איין ארט וואו עס איז אגרויסע סכנה זאל ער מפסיק זיין און דרום שטייט אין דר גמרא דאס רב ששת זאגט עס איז מער ניט גלערנט גווארן דר מענטש זאל ניט מפסיק זיין זיין תפלה נאר ווען איין שלאנג וויקילט זיך ארום זיין פוס דען דאס קען טרעפן דאס דער שלאנג וועט אים ניט בייסן אבר ווען איין ענדש וויקילט זיך ארום זיין פוס זאל ער מפסיק זיין אים אראפ צו נעמן פון זיין פוס ווייל ער וועט אים גיוויס איין בייסן · רב יצחק זאגט ווען ער זעהט אקסן קומן זאל ער מפסיק זיין זיין תפלה און זאל אוועק גיין דען רב יוסף האט גילערינט · מען זאל זיך דר ווייטרן פון איין אקס וואס האט נאך קיין מאל ניט גשטויסן פופציג איילן · און פון איין אקס וואס האט שוין גשטויסן זאל מען זיך דר ווייטרן וויא ווייט מען קען זעהן און פון דעסט וועגן דער חסיד וואס ער איז כל ימיו גהיט אין דער דאזיגר מצוה צו תפלה טאן בכוונה און ער פר זיכרט זיך אין גאט וועט אים גאטס חסד ארום רינגלן דאס קיין בייז וועט אים ניט גשעהן וויא מיר לערנן אין דר גמרא דאס איין בייזר שלאנג האט איין בים גטאן רבי חנינא בן דוסא איז דר שלאנג דורך דעם אום גקומן און רבי חנינא האט עס גאר ניט גשאט:

קט אע"פ שבכל הדברים טוב לקצר חאטשע אין אלע זאכין איז גוט צו קירצין זייגע רייד אבער אין תורה לערנען און אין תפלה איז גוט דאס ער זאל ניט צו פיל מקצר זיין אבער אויך ניט צו פיל מאריך זיין · און ווען ער דאווינט מיט דעם צבור און דאס צבור ווארט אויף. אים ביז ער וועט אויס דאווענען זאל ער ניט מאריך זיין און זאל דאס צבור ניט מטריח זיין צוא ווארטן אויף אים נייערט ער זאל גישווינד דאווענען וויא מיר לערנען אין פרק אין עומדין רבי יהודה זאגט אזו איז גיוועזן דער מנהג פון רבי עקיבא אז ער האט גידאווינט מיט דעם צבור האט ער קורץ גידאווינט כדי דעם עולם ניט לאנג אויף צו האלטין · און אז ער האט אליין גידאווינט פלעגט אים איין מענטש לאזין שטין אין דעם ווינקלע און פלעגט אים דער נאך גפינען שטיין אין איין אנדער ווינקלע פון וועגן דעם פיל קניען און בוקין זיך וואס ער פלעגט אין זיין תפלה : יכול יהא אדם מתפלל והולך כל היום כלו דוא וועסט מיינען דאס איין מענטש מעג דאווענען שמונה עשרה אגאנצין טאג ווען ער וויל · זאג איך דיר ניין דען עס איז שוין ווארין דער קלערט דורך דניאל וויא פיל מאל מען זאל דאווינען שמונה עשרה וויא אין פסוק שטייט אונ דרייא מאל אין טאג האט דניאל גיקניעט אויף זיינע קניא און האט גיבעטין און האט גילויבט פאר זיין גאט · וועסטו מיינען דאס דניאל האט עס ערשט אן גיהויבין צוא טאן אין גלות בבל דרום זאגט דער פסוק אזו פלעגט ער טאן פון פריער אז ער איז נאך גיוועזן אין ירושלים · וועסטו מיינען דאס מען מעג אלע דרייא תפלות פון שמונה עשרה דאווענען נאך אננדר · דרום האט עס דוד המלך גיזאגט · בייא דער נאכט און אין דער פריא און אין מיטן טאג טיא איך ריידין מיין תפלה · וועסטו מיינען מען מעג מאכין הערין זיין קול אין שמונה עשרה דרום שטייט בייא חנה און חנה האט גירעט פון איר הארצין און האט שטילער הייד תפלה גיטאן און איר קול איז ניט ווארן גהערט · וועסטו מיינען מען זאל פריער פאר שמונה עשרה בעטין אויף דאש וואס מען דארף און דער נאך זאל מען זאגן שמונה עשרה דרום האט שלמה המלך פריער גיזאגט דו גאט זאלסט צוא הערין צו דעם לויב וואס איך גיב דיר און דר נאך שטייט דו זאלשט הערן מיין גיבעט וואש איך בעט פון דיר אויף מיין בדערפנעש : אין אומרים דברים אחר אמת ויציב מען זאגט קיין גיבעט ניט נאך דער סוף ברכה פון אמת ויציב דהיינו נאך גאל ישראל נייערט מען מוז תיכף אן הויבין שמונה עשרה · אבער נאך שמונה עשרה מעג מען זאגין תחנות ובקשות אפילו אזו פיל וויא מיר זאגין אים יום כפור · און פון דעסט וועגין קען דר מענש גיפינען איין טעם לאנג תפלה צוא טאן און איין טעם קורץ צו מאכין וויא מיר זאגן אין דער גמרא עס האט זיך גיטראפין איין מעשה ביי איין תלמיד דאס ער האט זיך גישטעלט דאווענען פאר רבי אליעזר · און האט זייער לאנג גידאווינט · האבין זיינע איבעריגע תלמידים גיזאגט וויא זייער

לאנג

הכסא לסולה היא לו: ומעיין בה מלפה שולאי מעשה בקבתו ע"י הלכתו וסוף שאינה נעשית ונמלאת הוחלתו מושכת חנם והיא כאב לב כשאדם מלפה ואין תאותו באה: ומאי תקנתיה כשבא לידי כאב לב יעסוק בתורה שהיא עץ חיים: ועץ חיים תאוה באה סופו של מקרא הוא ירפא ויסיג תאותו: קיר נטוי ועובר תחתיו מזכיר עונותיו שאומרים למעלה כלום ראוי זה לעשות לו נס שלא יפול הכותל עליו מתוך כך נבדקים מעשיו אם הוא ראוי להציל: ועיון תפלה סומך על תפלתו שתהא נשמעת ומתאמץ לכוין לבו כדי שיעשה רצונו: והמוסר דין כגון ישפוט ה' ביני וביניך אומר ראוי הוא שיענש חברו על ידו: עיון תפלה כדפרישית: אבק לשון הרע כגון כולה כי פלניא כמס' ערכין כלומר בנית זה תמלא אם שמבשלין תמיד: מעין י"ח מעין כל ברכה אומר בקיצור והוא הביננו וכו' תפלה שתקנו לזה:

וגרסינן נמי בפרק אין עומדין דף ל"ב אמר רבי חנינא כל המאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם מנ"ל ממשה דכתיב ואתנפל לפני ה' ארבעים יום וארבעים לילה · וכתיב וישמע ה' אלי גם בפעם ההיא · אבל יזהר שלא יעיין בה לומר תקנתי תפלתי וראויה היא לקבלה · דגרסינן שם עלה · אמר רבי חייא אמר רבי יונתן כל המאריך בתפלתו *ומעיין בה סוף בא לידי כאב לב שנאמר (משלי יג) תוחלת ממושכה מחלה לב *ומאי תקנתיה יעסוק בתורה שנאמר *ועץ חיים תאוה באה ואין עץ חיים אלא תורה שנאמר (שם ג) עץ חיים היא למחזיקים בה · ועוד מסבב עיון כזה להזכיר למעלה עונותיו של אדם לתת טעם שלא תקובל תפלתו כדגרסינן בפרק קמא דר"ה דף ט"ז · אמר רבי יצחק שלשה דברים מזכירין עונותיו של אדם · ואלו הן *קיר נטוי *ועיון תפלה *והמוסר דין על חבירו וכו' · יש לך עיון שהוא להרבות בכונה והוא נקרא עיון לטובה ועל עיון כזה אמרו במסכת שבת פרק כל כתבי דף קי"ח · אמר רב יהודה תיתי לי דקיימתי עיון תפלה (פירוש כוונה פירש"י) ובמקום אחר כתבו עיון על מי שאינו מכוין בה · כדגרסינן בפרק גט פשוט דף קס"ד · אמר רב עמרם אמר רב מג' עבירות אין אדם ניצול בכל יום ואלו הן · הרהור עברה ועיון תפלה ולשון הרע · לה"ר ס"ד אלא אימא *אבק לשון הרע · ואם אינה שגורה תפלתו בפיו לעשות בכונה יתפלל *מעין י"ח כמו ששנינו בפרק תפלת השחר דף כ"ט רבי עקיבא אומר אם שגורה תפלתו בפיו מתפלל י"ח ואם לאו *מעין י"ח · ואמרינן שם עלה בגמרא מאי מעין י"ח רב אמר מעין כל ברכה וברכה ושמואל אמר הביננו ה' אלהינו לדעת את דרכיך ומול לבבנו *ליראתך לסלוח היה לנו ולהיות גאולים ורחקנו ממכאוב ודשננו בנוה ארצך והנפוצים בארבע רוחות תקבץ וכו' ואמרינן התם דף כ"ט תנו רבנן המהלך במקום גדודי חיות ולסטים מתפלל תפלה קצרה מאי תפלה קצרה רבי אליעזר אמר עשה רצונך בשמים וכו' רבי יהושע אומר וכו' · רבי אליעזר בן צדוק אומר וכו' · אחרים אומרים צרכי עמך ישראל מרובים ודעתן קצרה · יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה כדי מחסורה והטוב בעיניך עשה ברוך אתה ה' שומע תפלה אמר רב הונא הלכה

לאנג דר דאזיגר דאווינט · האט רבי אליעזר גיזאגט צוא זייא דאווינט ער דען לייגגר פון משה רבינו דאס ער האט פערציג טעג אונ פערציג נעכט תפלה גיטאן פר ישראל אונ איין אנדר מאל האט זיך איין תלמיד גשטעלט דאוונען פאר רבי אליעזר. אונ האט זייער גישווינד גידאווינט · האבן זיינע תלמידים גיזאגט צו אים וויא זייער גישווינד דער דאזיגר דאווינט · האט רבי אליעזר גזאגט צו זייא דאווינט ער דען גישווינדר פון משה רבינו דאס ער האט פאר זיין שוועסטר מרים תפלה גיטאן אונ האט נאר גיזאגט · דו גאט איך בעט דיך היילן זיא ואם מאריך לכוין בה אונ ווען ער איז מאריך אין זיין תפלה כדי ער זאל קענן רעכט מכוין זיין אזו קערט זיך זיין תפלה ניט אום צוא ריק ליידיג וויא מיר לערנן אין פרק הרואה רב יהודה זאגט דריי זאכין דער לייגערן דעם מענטשנש טעג אונ דאס זיינען זייא · דער וואס טוט לאנג תפלה · אונ דער וואס זיצט לאנג בייא זיין טיש כדי די ארימע לייט זאלן אים אן טרעפן ביי דעם טיש אונ זאלן בקומן עסן פון אים · אונ דר וואס זיצט לאנג אין בית הכסא דער לעבט לאנג דען עס איז גיזונד צום מענטשין ווען ער ריינגט זיך גוט אוים: וגרסינן נמי אונ מיר לערנן אויך אין פרק אין עומדין רבי חנינא זאגט דער וואס טוט לאנג תפלה קערט זיך זיין תפלה ניט אום צוא ריק ליידיג אונ דאס לערנן מיר אפ פון משה רבינו דען עס שטייט אין פסוק דאס משה האט גיזאגט אונ איך בין גפאלן פאר גאט פערציג טעג אונ פערציג נעכט צו תפלה טאן פאר אייך · שטייט ווייטער אין פסוק אונ גאט האט אין דעם דאזיגן מאל אויך צו גיהערט צוא מיר · אבער דער מענטש מוז זיין גהיט ער זאל ניט טראכטין איך האב בכוונה תפלה גיטאן דרום איז רעכט דאס גאט זאל מיין תפלה צוא הערין דען מיר לערנען אין דער גמרא רבי חייא זאגט פון וועגין רבי יונתן דער וואס טוט לאנג תפלה אונ טראכט דריגען דאס גאט דארף זיין תפלה אן נעמן וייל ער האט בכוונה תפלה גיטאן דער קומט צו ווייטאג פון הארצין דען זיין תפלה ווערט גראד ניט אן גינומען · וויא אין פסוק שטייט איין האפונג וואס ווערט לאנג גיצויגין מאכט דאס קראנקייט אין הארצין · אונ דיא רפואה דער צו איז דאס ער זאל תורה לערנן דען וועט אים גאט געבין זיין פרלאנג וויא אין פסוק שטייט אונ דער בוים פון לעבין ברייגגט צום מענטשין זיין פרלאנג · אונ דער בוים פון לעבין מיינט מען די תורה · וויא אין פסוק שטייט · איין בוים פון לעבין איז די תורה צוא די וואס האלטין אין איר · אויך איז דאס טראכטין גורם דאס זיינע זינד ווערין אויבין אין הימיל דער מאנט אונ דרום ווערט זיין תפלה ניט אן גינומן וויא מיר לערנן אין מסכת ראש השנה רבי יצחק זאגט דריי זאכין דר מאנן דעם מענטשנש זינד · אונ דאס זיינען זייא ווען ער גייט אונטר איין איין גיבויגנע וואנט וואס זיא קען איין פאלין אזו זוכט מען אין הימיל אין זיינע מעשים אויב ער איז ווערט מען זאל אים איין נס טאן דאס די וואנט זאל ניט איין פאלן אויף אים · אונ ווען ער טראכט אין זיין תפלה דאס זי דארף אן גינומן ווערן · זוכט מען נאך זיינע מעשים אויב ער איז ווערט מען זאל זיין תפלה אן נעמן · אונ דר וואס איז מוסר דין אויף זיין חבר אונ זאגט גאט זאל משפטין דעם אום גירעכטין וואס צווישין אונז איז · אזו זוכט מען אויך נאך אין זיינע מעשים אויב ער איז ווערט דאס זיין תפלה זאל דער הערט ווערין. נייערט ווען ער טראכט אין זיין תפלה כדי ער זאל קענן בכוונה תפלה טאן איז איין טראכטן אין דער תפלה איז גוט אונ דרויף האבין אונזרע חכמים גיזאגט אין מסכת שבת · רב יהודה האט גיזאגט עס זאל מיר בייא שטיין וואס איך האב אלע צייט גיטראכט אין מיין תפלה איך זאל בכוונה תפלה טאן · אונ אין איין אנדער ארט אין דר גמרא האבין מיר גילערנט וועגין דעם וואס האבן ניט קיין כוונה אין תפלה וויא מיר לערנען אין פרק גט פשוט רב עמרם זאגט פון וועגן רב פון דריי עבירות ווערט דר מענטש ניט ניצול אלע טאג. אונ דאס זיינען זייא ער טראכט נאך זנות · אונ טראכט אין זיין תפלה דאס זיא דארף אן גינומען ווערין · אונ ער רעט אלע טאג לשון הרע · פרעגט די גמרא וועט דען דער מענטש אלע טאג אזו איין עבירה טאן דאס ער זאל ריידין לה"ר · ענטפערט דיא גמרא מען מיינט דעם שטויב פון לה"ר דאס הייסט ער רעט אלע טאג עפיס בייז אויף זיין חבר דהיינו ער זאגט דארטין קאכט מען אלע צייט עסין שפייז אונ נאך אזו איין גלייכנעס דאס הייסט דער שטויב פון לה"ר אונ דער פון ווערט דר מענטש ניט ניצול אלע טאג: ואם אינה שגורה תפלתו בפיו לעשות בכוונה אונ ווען זיין תפלה איז ניט גיוויינטליך אין זיין מויל אונ קען ניט דאווענן דריבער בכוונה · זאל ער נאר זאגן א קורצע תפלה פון אלע אכט צעהן ברכות וויא מיר לערנען אין פרק תפלת השחר רבי עקיבא זאגט ווען דיא תפלה איז גישיקט אין מענטשינש מויל זאל ער דאוונען אלע אכטצעהען ברכות אונ ווען ניט זאל ער נאר דאוונען בקיצור פון אלע אכטצעהן ברכות · זאגט דיא גמרא וואס הייסט בקיצור · זאגט רב ער זאגט פון איטליכר ברכה נאר עטליכע ווערטר · אונ שמואל זאגט ער זאגט נאר איין ברכה זיא הייבט זיך אן הביננו ה' אלהינו אונ אין איר שטייט דער קיצור פון אלע אכט צעהן ברכות: ואמרינן התם אויך זאגין מיר אין דער גמרא דיא רבנים האבין גילערנט ווען איינר גייט אין איין ארט וואו פיל חיות רעות אדר גזלנים זיינן · אונ ער קען ניט דאוונן אלע אכט צעהן ברכות אזו זאל ער נאר דאוונן איין קורצע תפלה · פרעגט דיא גמרא וואס איז דיא קורצע תפלה · זאגט רבי אליעזר ער זאגט איין תפלה זיא הויבט זיך אן עשה רצונך בשמים · רבי יהושע זאגט ער זאגט איין תפלה זיא הויבט זיך אן שמע שועת ישראל · רבי אליעזר בן צדוק זאגט ער זאגט איין תפלה זיא הויבט זיך אן שמע צעקת עמך ישראל אנדערע זאגין ער זאגט די תפלה די בדערפעניש פון דיין פאלק ישראל זיינן פיל אונ זייער פרשטאנד איז קורץ צו בעקומען זייער בדערפניש עס זאל זיין איין ווילן פון פאר דיר גאט אונזר גאט דאס דו זאלסט געבין צו איטליכן מענטשין וויא פיל ער בעדארף אונ צו איטליכן לייב וואס אים פעלט אונ

וואס

כאחרים · והלכות הב״נו ותפלה קצרה ובאיזה זמן יכול לאמרן והלכות ·טעה ולא הזכיר גבורות גשמים ושאלה והבדלה והזכרת ר״ח וחנוכה ופורים ודברים אחרים הם דברים ארוכים האמורים במסכת ברכות ובמקומות אחרים אין זה מקומן אלא מכלל הדברים הכתובים בשלחן הפנים :

קי פרק עשרים

חכמי התלמוד היו רגילין לומר אחר סיום הפלה כל אחד מה שהיו רואים בדעתו שהיה צריך בו יותר ועכשיו כל אחד יבחר מה שיראה לפי דעתו ובלבד כשיתפלל בצבור שיקצר בהם שלא יטריח את הצבור · כדגרסינן בפרק היה קורא דף ט״ז רבי אליעזר בתר דמסיים צלותיה אמר הכי · יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו שתשכן בהוכנו אהבה אחוה שלום ורעות ותרבה גבולנו בתלמידים ותצליח סופנו *אחרית ותקוה ותשים חלקנו בגן עדן *ותקננו חבר טוב ויצר טוב בעולמך *ונשכים ונמצא יחול לבבנו *ותבא לפניך קורת נפשנו לטובה· רבי יוחנן בתר צלותיה אמר הכי · יהי רצון מלפניך שתציץ בבשתנו *ותביט ברעתנו ותתלבש ברחמיך ותתכסה בעוזך ותתעטף בחסידותך ותתאזר בהנינותיך ותבא לפניך מדת רחמיך וענותנותך · רבי חייא בר אבא בתר דמסיים צלותיה אמר הכי · יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו שתהא תורתך אומנותנו ואל ידוה לבנו ואל יחשכו עינינו · רבי זירא בתר דמסיים צלותיה אמר הכי · יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו שלא נבוש ולא נכלם מאבותינו · רב בתר צלותיה אמר הכי · יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו שתתן לנו חיים ארוכים חיים של שלום חיים של ברכה חיים של פרנסה חיים שיש בהם יראת חטא חיים שאין בהם בושה וכלימה · רבי בתר צלותיה אמר הכי · יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו שתצילנו *מעזי פנים *ומעזות פנים מאדם רע מחבר רע משכן רע מדין קשה *ומבעל דין קשה בין שהוא בן ברית ובין *שאינו בן ברית · ואף על גב דקיימי קצוצי (פירוש סריסי מלך אנטונינוס שהיו מוכנים להכות ולקצץ לכל הקמים עליו) · רב ספרא בתר צלותיה אמר הכי · יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי שתשים שלום *בפמליא של מעלה *ובפמליא של מטה בין עוסקין לשמה בין עוסקין שלא לשמה וכל העוסקין שלא לשמה יהי רצון מלפניך שיהיו עוסקין לשמה · רבי אלכסנדראי בתר צלותיה אמר הכי · יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו שתעמידנו *בקרן אורה ואל תעמידנו בקרן חשכה ואל ידוה לבנו ואל יחשכו עינינו וא״ד הא רב המנונא מצלי לה ור׳ אלכסנדראי אמר הכי רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך *ומי מעכב שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות עובדי כוכבים · יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו שתכניעם מלפנינו ומאחרינו ונשוב

אחרית ותקוה שתהא אחריתנו טובה ונראה מה שקוינו : ותקננו לשון תקון : ונשכים ונמצא יחול לבבנו ליראה את שמך שלא יתגבר עלינו יצה״ר בהרהור הלילה לסור מאחריך ביום אלא כשנשכים בכל בקר נמצא לבבנו מיחל לך : ותבא לפניך קורת נפשנו כלומר ספוק צרכנו וקורת רוחנו : ותביט ברעתנו תדע ותתן לבך ברעה הבאה עלינו : מעזי פנים שלא יתגרו בי העזי פנים : ומעזות פנים שלא יהיה בוה עזות פנים ולא יאמרו עליו מדעזות פנים בוה וחליף כולי האי מחזר בוה: מבעל דין קשה שלא יבא לפני למשפט איש אלא שמא יתחייב בדין ויבא רודף אותי : שאינו בן ברית שאינו מהול : בפמליא של מעלה בחבורת שרי העובדי כוכבים ומזלות כשהשרים של מעלה יש תגר ביניהם תיכף יש קטטה בין העובדי כוכבים ומזלות כדכתיב ואני אשוב להלחם עם שר פרס : ובפמליא של מטה בחבורת החכמים: בקרן אורה בזוית אורה: ומי מעכב שאין אנו עושים רצונך : שאור

וואס דיר וואול גיפעלט אין דיינע אויגין דאס טוא · גילויבט ביסטו גאט וואס ער דער הערט דיא תפלות · זאגט רב הונא די הלכה בלייבט וויא די אנדערע זאגין אונ אלע דינים פון הביננו אונ פון קורצע תפלות אונ אין וועלכער צייט מען זאל זיא זאגין אונ אויך די דינים ווען איינר האט זיך טועה גיוועזן אונ האט ניט גזאגט משיב הרוח אדר ותן טל ומטר אדר ער האט פאר געסין צו זאגין אתה חוננתנו אין מוצאי שבת אונ יעלה ויבא אין ראש חודש אדר על הנסים אין חנכה אדר פורים אונ נאך מער דינים דס שטייט אלין אין מסכת ברכות אונ אין אנדרע ערטר אין דער גמרא · אונ דא האבן מיר נאר ארויס גינומען וואס עס איז גישריבין אין מיין ספר וואס הייסט שלחן הפנים :

קי חכמי התלמוד דיא חכמים פון דער גמרא זיינען גיוואונטליך גוועזן צוא זאגין נאך שמונה עשרה פר עושה שלום אין תפלה וויא עס האט איטליכין אוים גיוויזין אין זיין דעה דאס ער דארף מער נייטיג דרויף צוא בעטין · אונ היינט מעג אויך איטליכער מענטש אוים דר ווילין זיך איין תפלה וויא ער זעהט אין זיין דעה דאס ער דארף דרויף צו בעטן · נייערט ווען ער דאווינט פאר דעם עולם זאל ער מקצר זיין דריגען כדי ער זאל ניט מטריח זיין דעם צבור צוא ווארטין אויף אים · וויא מיר לערנען אין פרק היה קורא · רבי אליעזר האט נאך דעם אז ער האט אוים גילאזין שמונה עשרה האט ער אזו גיזאגט עס זאל זיין איין ווילין פון פאר דיר גאט אונזער גאט דאס דוא זאלסט מאכין רוען צווישין אונז ליבשאפט ברידרשאפט אונ שלום אונ אייניגקייט אונ זאלסט מערן אונזערע גרענצין מיט תלמידים אונ זאלסט בגליקן אונזר ס״ף מיט איין גוטין אוים לאז אונ האפנונג אונ זאלסט טאן אונזער חלק אין גן עדן אונ זאלסט אונז אן ברייטין מיט איין גוטין חבר אונ איין גוט הארץ אויף דער וועלט · אונ ווען מיר שטייען אויף אלע פריא מארגין זאלין מיר גיפינן די האפענונג פון אונזר הארץ אונ עס זאל קומען פאר דיר דאס פאר לאנגען פון אונזער לייב צום גוטין · רבי יוחנן האט נאך שמונה עשרה אזו גיזאגט עס זאל זיין איין ווילין פון פאר דיר גאט דאס דוא זאלסט זעהן אונזר בושה אונ זאלסט קוקין אין דעם בייז וואס עס קומט אויף אינז אונ זאלסט זיך בקליידין מיט דיין דר בארימקייט אונ זאלסט זיך בדעקין מיט דיין שטארקייט אונ זאלסט זיך ארום וויקלין מיט דיין גינאד אונ זאלסט זיך אן גורטין מיט דיין לייטזעליקייט אונ עס זאל קומען פר דיר די מדה פון דיין דר בארמקייט אונ פון דיין עניוות· רבי חייא בר אבא האט נאך שמונה עשרה אזו גיזאגט עס זאל זיין איין ווילין פון דיר גאט אונזער גאט דאס דיין תורה זאל זיין אונזר גישעפט אונ עס זאל ניט וויא טאן אונזר הארץ אונ עס זאלין ניט פאר פינסטערט ווערין אונזערע אויגין · רבי זירא האט נאך זיין תפלה אזו גזאגט עס זאל זיין איין ווילין פון דיר־גאט אונזר גאט דס מיר זאלין ניט פר שעמט אונ פר אכטעט ווערין פון אונזערע עלטערין דאס מיר זאלין ניט זינדיגין · רב האט נאך זיין תפלה אזו גיזאגט עס זאל זיין איין ווילין פון דיר גאט אונזער גאט דאס דו זאלסט אונז געבין לאנג לעבן פון שלום אונ ברכה אונ פרנסה מיט גאטש פארכט דאס מיר זאלין זיך ניט דארפין שעמן · רבי האט נאך זיין תפלה אזו גיזאגט עס זאל זיין איין ווילין פון דיר גאט אונזר גאט דאס דוא זאלסט מיך מציל זיין פון פאר שייטע מענטשין אונ דאס איך זאל קענן אנדרע ניט ברויכן פר שייטקייט·אויך זאלסטו מיך מציל זיין פון איין שלעכטין מענטשין אונ פון איין שלעכטין חבר אונ פון איין שלעכטין שכן אונ פון איין שווערין דין תורה אונ פון איין שווערין בעל דין וואס וויל ניט מאכין קיין שלום סייא ער איז איין ישראל אדר איין כותי אונ חאטשע בייא רבי זיינען גישטאנען קנעכט פון דעם מלך אנטונינוס צוא שלאגין די וואס וועלין בייז טאן צו רבי פון דעסט וועגין האט דאך רבי דרויף תפלה גיטאן · רב ספרא האט נאך זיין תפלה אזו גיזאגט עס זאל זיין איין ווילין פון דיר גאט מיין גאט דאס דוא זאלסט טאן שלום אין הימעל · אונ אויך זאלסטו טאן שלום צווישין די תלמידי חכמים אויף דר ערד סייא זייא זיינן עוסק אין דר תורה לשם שמים אונ סייא זייא זיינען ניט עוסק לשם שמים נייערט פון זייער הנאה וועגין אונ דיא וואס זיינען ניט עוסק לשם שמים זאלסטו געבין אין זייער הארצין דאס זייא זאלין לערנן לשם שמים · רבי אלכסנדראי האט נאך זיין תפלה אזו גיזאגט עס זאל זיין איין ווילין פון דיר גאט אונזער גאט דאס דוא זאלסט אונז שטעלין אין גן עדן אין איין ווינקעלע פון ליכט אונ ניט אין איין ווינקעלע פון פינסטערנעש אונ עס זאל ניט וויא זיין צוא אונזערע הערצר אונ עס זאל ניט פאר פינסטערט ווערין אונזערע אויגין · אונ איין טייל זאגין דאס האט רב המנונא גיזאגט אונ רבי אלכסנדראי האט אזו גיזאגט · האר פון דער גאנצר וועלט עס איז אנפלעקט אונ גיוואוסט פאר דיר דאס אונזר ווילין איז צו טאן דיין ווילין נאר ווער האלט עס אויף דאס זויער טייג וואס אין טייג איז כלומר דר יצר הרע וואס איז אין אונז וויא זויער טייג וואס מאכט אירען אונזער בלוט · אונ אויך דיא צרות וואס מיר האבין עס זאל זיין איין ווילין פון דיר גאט אונזער גאט דאס דו זאלסט אונזער יצר הרע בייגין פאר אונז אונ הינטער אונז דאן ווען מיר זיך אום קערין צוא טאן דיין ווילין מיט דעם גאנצין הארצין · רבא האט נאך זיין תפלה אזוא גיזאגט מיין גאט איי איך בין

פרק כ נר ג כלל ג חלק א

לעשות רצונך בלבב שלם · רבא בתר צלותיה אמר הכי · אלהי עד שלא נוצרתי *איני כדאי שנוצרתי כאלו לא נוצרתי עפר אני בחיי קל וחומר במיתתי הרי אני לפניך ה׳ אלהי ואלהי אבותי ככלי מלא בושה וכלימה יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי שלא אחטא עוד ומה שחטאתי לפניך *מרק ברחמיך הרבים אבל לא על ידי יסורין · והיינו וידוי דרב המנונא זוטא ביומא דכפורי · מר בריה דרבינא אמר הכי · אלהי נצור לשוני מרע ושפתותי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום *ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך ואחרי מצותיך תרדוף נפשי וכל הקמים עלי לרעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבותם · יהיו לרצון אמרי פי וגו׳ · ועתה נוהגין העם לומר אלו השנים האחרונים בסוף תפלתם וכל המרבה בסליחות ותחנונים יוסיף ברצונו ובלבד שיכוין ולא יטריח את הצבור :

שבעיסה יצה״ר שבלבנו המחמיצנו : איני כדאי לא הייתי חשוב והגון להיות נוצר : ועכשיו שנוצרתי מה חשיבותי הרי אני כאלו לא נוצרתי ק״ו שכמיתתי עפר אני : מרק כלה ותתם : ונפשי כעפר לכל תהיה שאמ״ה שפל אף אם דורסין עלי כעל העפר לא אכעס כאברהם שהיה משפיל עצמו ואמר אנכי עפר ואפר ויזכור כי עפר הוא ואל עפר ישוב ולמה יתגאה על כן ישמע חרפתו ולא ישיב :
שהחזירו העטרה ליושנה · לקדמותה כמו ישן נושן והיינו לעטר להקב״ה לשבחו שבות האל הגדול הגבור והנורא כמו שהיו אומרים בקדמותא : עובדי כוכבים ומזלות מרקדין בהיכלו · שראה שרי נבוכדנצר נכנסין להיכל ומריעים בו ככל רצונם : לא אמר נורא · בפרשת סנה תגמאל כתיב עושה חסד לאלפים ומשלם עון אבות אל חיק בניהם אחריהם האל הגדול והגבור ה׳ צבאות שמו : דניאל לא אמר גבור בתפלתו בספרו : עובדי כוכבים ומזלות משעבדים בבניו זה שבעים שנה : זו היא גבורתו שכובש עצמו כל השנים הללו שנשתעבדו בהן ומאריך אפו על כל הגזירות שגוזרים על בניו: אלו הן נוראותיו שאלמלא מוראו וכו׳ מן יום החורבן עד הנה

קיא פרק אחד ועשרים

אינו רשאי אדם לא בצבור ולא ביחיד להוסיף בתפלתו גבורות השם יתברך על מה שתקנו אנשי כנסת הגדולה *שהחזירו העטרה ליושנה · כדגרסינן במסכת יומא פרק בא לו כ״ג דף ס״ט אמר ריב״ל למה נקרא שמם אנשי כנסת הגדולה שהחזירו העטרה ליושנה משה אמר (דברים י) האל הגדול הגבור והנורא · אתא ירמיהו ואמר *עובדי כוכבים ומזלות מרקדים בהיכלו איה נוראותיו *ולא אמר נורא · אתא *דניאל ואמר *עובדי כוכבים ומזלות משעבדים בבניו איה גבורותיו ולא אמר גבור · אתו אינהו אמרי אדרבה *זו היא גבורתו שכובש את עצמו ונותן ארך אפים לרשעים *אלו הן נוראותיו שאלמלא מוראו היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות וכל המוסיף על שבחים אלו שתקנו חכמים גורע · כדגרסינן בפרק אין עומדין דף ל״ג ובפרק הקורא את המגילה דף כ״ה · ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא אמר האל הגדול הגבור והנורא האדיר העזוז והיראוי אמר ליה סיימתינהו לכולהו שבחי דמרך השתא ומה הני תלתא אי לאו דאמרינהו משה ואתו כנסת הגדולה ותקנינהו בתפלה לא הוה אמרינן להו ואת שבתתיה כולי האי משל למלך בשר ודם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב והיו מקלסין אותו בשל כסף והלא גנאי הוא לו · והמתפלל אם שגורה תפלתו בפיו ובלבו הוא סימן טוב לאותם שמתפלל בעדם · כדגרסינן בברכות סוף פרק אין עומדין דף ל״ד תנו רבנן מעשה וחלה בנו של רבן גמליאל ושיגר שני תלמידים אצל רבי חנינא בן דוסא לבקש עליו רחמים כיון שראה אותם עלה לעליה ובקש עליו רחמים בירידתו אמר להם לכו כבר חלצתו חמה (פירוש שלפתו ונטלה מגופו חמה פי׳ חולי הקדחת)

בשאפין געווארין בין איך ניט ווערט געוועזן בשאפין צוא ווערין און היינט דאס איך בין בשאפין געווארין בין איך דאך גירעכינט גלייך וויא איך בין ניט בשאפין געווארין · איך בין ערד ביא מיין לעבין מכל שכן נאך מיין טויט · פאר וואר איך בין פר דיר גאט מיין גאט און דער גאט פון מיינע עלטערין וויא איין כלי וואס איז פול מיט בושה און שאנד עס זאל זיין איין ווילין פון דיר גאט מיין גאט דאס איך זאל ניט זינדיגן נאך און וואס איך האב שוין גיזינדיגט פאר דיר זאלסטו עס אפ מעקין דורך דיין פיל דער בארימהקייט אבער ניט דורך יסורים און דאס איז די וידוי וואס רב המנונא זוטא האט גיזאגט אום יום כפור · מר בריה דרבינא האט אזו גיזאגט נאך זיין תפלה · מיין גאט היט מיין צונג פון בייזין און מיינע לעפצין פון צוא ריידין פאלשקייט און צוא דיא וואס שילטין מיך זאל מיין לייב שווייגין איך זאל זייא ניט ענטפערין און מיין לייב זאל זיין אזו וויא ערד פאר אלע מענטשין דאס מען טרעט אויף איר אזו זאל מיך אויך ניט הארין ווען מען וועט טרעטין אויף מיר און מיך שענדין · עפין מיין הארץ אין דיין תורה און נאך דיינע מצות זאל מיין לייב נאך יאגין און אלע די וואס שטייען אויף מיר צוא בייזין זאלסטו באלד פאר שטערין זייער עצה און זאלשט צוא נישט מאכין זייערע מחשבות · עס זאל זיין צו ווילין די זאג פון מיין מויל און דאס טראכטונג פון מיין הארץ פאר דיר גאט מיין בשעפער און מיין אויס לייזער פון אלע צרות : ועתה נוהגים העם און היינט איז זיך דאס פאלק נוהג צו זאגין דיא לעצטע צווייא תפלות נאך זייער תפלה און ווער עס וויל מערין צוא זאגין סליחות און גיבעט דער מעג מערין אזו וויא זיין ווילין איז נאר ער זאל כונה אין זייא האבין און זאל דאס צבור ניט מטריח זיין :

קיא אינו רשאי אדם איין מענטש טאר ניט סייא ער דאווינט פר דעם צבור און סייא ער דאווינט פאר זיך אליין טאר ער ניט צוא לייגין אין דיא לויב פון השי״ת מער וויא דיא אנשי כנסת הגדולה האבין מתקן געוועזן וואס זייא האבין צוריק גיקערט גאטס קרוין צו איר פריערדיגען שטאנד · וויא מיר לערנן אין מסכת יומא רבי יהושע בן לוי זאגט ווארום איז ווארין זייער נאמען אן גרופין אנשי כנסת הגדולה ווייל זייא האבין גיקערט גאטס קרוין צוריק צו איר פריערדיגען שטאנד · דען משה רבינו האט גזאגט האל הגדול הגבור והנורא איז געקומען ירמיה הנביא און האט געזאגט דיא עובדי כוכבים ומזלות טאנצין אין זיין פאליץ און ער שווייגט זייא · וואו איז שוין זיין שרעקין דרום האט ער ניט געזאגט אין זיין תפלה דאס ווארט נורא נאר האל הגדול הגבור · דער נאך איז געקומען דניאל און האט געזאגט דיא עובדי כוכבים ומזלות ארבעטין מיט די ישראל און ער לייזט זייא ניט אויס · וואו איז שוין זיינע גבורות דרום האט ער ניט געזאגט דאס ווארט גבור אין זיין תפלה · זיינען געקומען די אנשי כנסת הגדולה און האבין גזאגט אדרבה דאס איז זיין שטארקייט וואש ער האלט זיך אויף און דר לייננגערט זיין צארין צוא די רשעים ביז די צייט וועט קומען זייא צו שטראפין און דאס זיינען אויך זיינע נוראות דען ווען ניט זיין שרעקין וויא וואלט איין פאלק וויא דיא ישראל זיך קענן האלטין צווישן אזו פיל פעלקר (פון אזיא און אפריקא) : וכל המוסיף על שבחים אלו שתקנו חכמים און דר וואס לייגט צו אויף דיא לויב וואס אונזערע חכמים האבן מתקן גוועזן צו זאגן · דער פאר קלענערט דיא לויב פון השי״ת וויא מיר לערנען אין פרק אין עומדין און אין מסכת מגילה איינער האט זיך גשטעלט דאווענען פאר רבי חנינא און האט גיזאגט האל הגדול הגבור והנורא האדיר והחזק העזוז והאמיץ האט רבי חנינא גזאגט צו אים האסטו שוין דען אויס גיזאגט אלע לויב פון השי״ת דען דיא דרייא ווערטער האל הגדול הגבור והנורא ווען ניט משה רבינו וואלט זייא גשריבין אין דער תורה און דיא אנשי כנסת הגדולה וואלטן ניט מתקן גוועזן צו זאגן אין אונזר תפלה וואלטן מיר זייא ניט גזאגט ווייל דר מענטש קען ניט אויס דער ציילן די לויב פון השי״ת און דו זאגסט מער וויא אונזערע חכמים האבן מתקן גוועזן צו זאגן · עס איז איין משל צו איין מלך בשר ודם וואס ער האט טויזנט מאל טויזנט רענדלך און מען לויבט אים דאס ער האט אזו פיל זילבערנע גילדן איז עס דאך איין שאנד צוא אים ווייל מען לויבט אים מיט ווייניגר וויא ער האט · אזו איז אויך דר וואס לויבט גאט מיט פיל לויב דר מינערט פון גאטס לויב דען גאטס לויב קען מען גאר ניט אויס זאגן והמתפלל אם שגורה תפלתו בפיו ובלבו און דר וואס טוט תפלה ווען זיין תפלה גייט גשווינד פון זיין מויל און ער פרצעפט זיך ניט און זיין הארץ טראכט וואש ער זאגט איז דאס איין גוטער סימן פאר דיא וועלכע ער טוט תפלה · ווי מיר לערנן אין ברכות · די חכמים האבין גילערינט עס איז גיוועזן איין מעשה דאס דר זון פון רבן גמליאל איז קראנק גיווארין · האט רבן גמליאל גישיקט צווייא תלמידים צוא רבי חנינא בן דוסא ער זאל פר זיין זון תפלה טאן · וויא רבי חנינא האט דר זעהן די שלוחים איז ער ארויף גיגאנגען אויף זיין בוידם און האט תפלה גיטאן פר אים · ביי זיין ארונטר גיין פון דעם בוידם האט ער גיזאגט צו דיא שלוחים גייט אהיים דען די היץ איז שוין פון אים אפגישטאנען · האבין זיי אים גיפרעגט פון וואנן ווייסטו דאס · האט ער גיזאגט איך האב דעם סימן ווען מיין תפלה גייט מיר גשווינד ארויש פון מיין מויל ווייס איך וואול דאס מיין תפלה ווערט אן גינומען

פרק כא נר ג כלל ג חלק א

אמרו לו מנין אתה יודע אמר להם אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שמקובל ואם לאו יודע אני שמטורף כתבו אותה שעה וכונו וכשבאו אצל ר"ג אמר להם לא חסרתם ולא יתרתם באותה שעה חלצתו חמה ושאל לנו מים לשתות׃ וצריך שיהא המתפלל הגון כדאמרינן שם עלה ושוב מעשה ברבי חנינא בן דוסא שהלך אצל רבי יוחנן בן זכאי ללמוד תורה וחלה בנו של ריב"ז אמר ליה בקש עליו רחמים שיחיה בקש עליו רחמים וחיה׃ אמר אלמלי *הטיח בן זכאי את פניו בקרקע כל היום לא השגיחו בו׃ אמרה לו אשתו וכי הוא גדול ממך אמר לה הוא דומה *כעבד לפני המלך ואני *כשר לפני המלך׃ אם התפלל אדם ולא נענה אל יתייאש מן הרחמים וירבה בתחנות ויחזור ויתפלל כדגרסינן בפרק אין עומדין דף ל"ב׃ אמר רב הונא בר חנינא כל המתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל שנאמר (תהלים כז) *קוה אל ה' וגו'׃ והשומע מפי שליח צבור כשחוזר אותה חייב לענות אמן על כל ברכה ולכוין את לבו לידע על איזו ברכה עונה אמן ויטול בזה שכרו כפול׃ כמו שאמרו בסוף מסכת נזיר דף ס"ו תניא רבי יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך (פירוש אמן עולה

מסגולו נ"א *כמנין יהו"ה אדנ"י דבר אחר העונה אמן בכוונה על כל ברכה עושה הדבר כפול בכוונה לברכה בלבו ולאמיתה בפיו והמברך פעמים אומרה בלא כוונה בהיות הדבר שגור בפיו

ולא כלו)׃ וצריך לעמוד *שומע התפלה כששליח צבור חוזר התפלה׃ דגרסינן בפרקי ר"א כתיב (שמות יז) ומשה אהרן וחור עלו ראש הגבעה עמדו במקום גבוה אחד מימינו ואחד משמאלו מכאן אתה למד ששליח צבור אסור להתפלל אם אין שנים עומדין אצלו וכל ישראל עומדין חוץ לאהלי׳ם ורואים את משה כורע על ברכיו והם כורעין על ברכיהן ונופל על פניו והם נופלים על פניהם פורש כפיו לשמים והם פורשין את כפידם לאביהם שבשמים מכאן ששליח צבור המתפלל הכל עונין אחריו׃ וגרסינן באלה הדברים רבה פרשת והיה אם שמוע תשמעו הלכה *אדם מישראל שהיה עובר לפני התיבה מהו שיענה אמן אחר הכהנים *מפני הטירוף ולימדנו רבינו אם היה יכול לענות שלא תטרף דעתו יענה למה שאין גדול לפני הקב"ה יותר מאמן שישראל עונין׃ אמר ר' יהודה בר סימון אמן זה יש בו ג' *אספילאות שבועה קבלה אמונה׃ שבועה דכתיב (במדבר ה) והשביע הכהן את האשה וגו' וכתיב ואמרה האשה אמן אמן׃ קבלה מנין דכתיב (דברים כז) ואמר כל העם אמן׃ אמונה

אתה למד מרלותיו שכל האומות נאספים להשמידם ונתקיימו מהם : הטיח דתה רחצו עד בין ברכיו : כעבד בן בית נכנס ויוצא שלא ברשות : כשר לפני המלך שאינו רגיל לבא לפניו : קוה והתחזק ואל תמנע ידך אלא חזור ותתפלל וקוה אל ה' : כמנין יהו"ה אדני ונמצא שהוא כפל השם: שומע התפלה מפי השליח צבור : אדם מישראל הייא שליח צבור : מפני הטירוף שמא יטעה בברכת כהנים שצריך להתחיל כל תיבה להשמיע לכהנים : אספילאות יש גורסין אסכילאות והוא דקדוקים

גינומען אונ דער חולה ווערט ווידר געזונד׃ אונ ווען ניט אזו׃ ווייס איך וואול דאס דער חולה איז פאר צוקט אונ וועט שטארבין׃ האבין זייא אויף גישריבין דיא שעה ווען ער האט דאס גיזאגט אונ וויא זייא זיינען גיקומן צו רבן גמליאל האט ער גיזאגט צוא זייא איר האט גיטראפין די רעכטע צייט דען אין דר זעלביגער צייט איז דיא היץ אבגישטאנגען פון דעם קינד אונ האט אונז גיבעטין מען זאל אים געבין וואסר צו טרינקן : וצריך שיהא המתפלל הגון אונ דער וואס בעט גאט פאר אנדערע מוז זיין איין פרומער מאן דאס ער זאל זיין ראוי פאר אנדערע לייט תפלה צו טאן וויא מיר זאגין ווייטער אין דער גמרא עס איז ווידער גיוועזן איין מעשה מיט רבי חנינא בן דוסא דאס ער איז גיגאנגען תורה לערנען בייא רבי יוחנן בן זכאי׃ איז קראנק גיווארין דער זון פון רבי יוחנן בן זכאי׃ האט רבי יוחנן גיזאגט צוא רבי חנינא טוא תפלה דאס מיין זון זאל גיזונד ווערין׃ האט ער תפלה גיטאן איז ער גיזונד גיווארין׃ האט רבי יוחנן גזאגט ווען איך וואלט אגאנצין טאג תפלה גיטאן אונ וואלט מיך גיבוקט מיט מיין קאפ ביז אין דיא קניא וואלט מיין תפלה דאך ניט דער הערט גיווארין אונ דיא תפלה פון רבי חנינא איז באלד דער הערט גיווארן׃ האט זיין ווייב אים גיפרעגט איז דען רבי חנינא גרעשר פר דיר׃ האט ער גזאגט נין נייערט ער איז גלייך וויא איין קנעכט ביי דעם מלך וואס גייט אריין ווען ער וויל אונ קען אלע צייט ריידין מיט דעם מלך׃ אונ איך בין גלייך וויא איין האר בייא דעם מלך דער קומט ניט אפט צו דעם מלך אונ קען ניט אלע צייט ריידין מיט דעם מלך׃ אזו אויך רבי חנינא ער טוט אפט תפלה פר לייטין אונ האט ענטפרט איס שוין אונ נעמט אן זיין תפלה׃ אונ איך בין ניט גיוואינט תפלה צו טאן פאר פרעמדע דרום מוז איך לאנג תפלה טאן איי מיין תפלה זאל ווערין דער הערט : ואם התפלל אדם ולא נענה אונ ווען איין מענטש האט תפלה גיטאן אונ איז איינמאל ניט גיענטפרט גיווארין פון דעסט וועגין זאל ער נאך איינמאל בעטין וויא מיר לערנען אין פרק אין עומדין רב הונא בר חנינא זאגט דער וואס האט תפלה גיטאן אונ איז ניט גיענטפרט גיווארין זאלווער נאך אמאל תפלה טאן וויא אין פסוק שטייט האף צו גאט אונ שטארק אונ קרעפטיגע דיין הארץ אפילו ווען ער האט דיר איינמאל ניט גיענטפרט האף צו אים אונ בעט ווייטער : והשומע מפי שליח צבור אונ דער וואס הערט וויא איינער זאגט דיא הויכע שמונה עשרה איז ער מחויב צו ענטפערין אמן אויף איטליכער ברכה אונ זאל וויסין אויף וועלכר ברכה ער ענפערט אמן וועט ער דער פאר נעמן איין טאפלן שכר וויא ער וואס מאכט דיא ברכה׃ ווי מיר לערנן אין מסכת נזיר רבי יוסי זאגט עס איז גרעשער דר שכר פון דעם וואס ענטפרט אמן מער פון דעם ווס מאכט די ברכה דען דער וואס מאכט די ברכה זאגט ער נאר איין שם אונ דר וואס ענפערט אמן דאס בטרעפט צ"א וויא צווייא שמות הוי"ה אדנ"י׃ אדר דער וואס ענטפרט אמן בכונה דער טוט איין טאפלע לויב צו גאט׃ דען ער לויבט גאט אין זיין הארצין אונ רעט עס נאך ארויש מיט זיין מויל אונ מאכט אמת דיא לויב וואס יענר זאגט צוא גאט אבער דער וואס מאכט דיא ברכה דער זאגט אפטמאל אן כוונה נאר מיט דעם מויל אליין ווייל זיא איז גוואונטליך אין זיין מויל אונ האט עס ניט אין הארצין : וצריך לעמוד אונ דער וואס הערט דיא הויכע שמונה עשרה פון דעם חזן דר מוז שטיין וויא מיר לערנען אין פרקי רבי אליעזר׃ עס שטייט אין פסוק וויא יהושע האט מלחמה גיהאלטין מיט עמלק איז משה אונ אהרן אונ חור אויף גגאנגען אויף דעם שפיץ פון בארג אונ האבין זיך גישטעלט איינר אויף דער רעכטר זייט פון משה אונ איינער אויף דער לינקער זייט׃ פון דאנן לערנן מיר אז דאס איין שליח צבור טאר קיין תפלה ניט טאן ווען צווייא מענטשין שטייען ניט בייא אים אויף איטליכער זייט איינער אונ כל ישראל זיינן גישטאנען אין דרויסין פון זייערע גיצעלטין אונ האבין גיזעהן וויא משה רבינו קניעט אויף זיינע קניא׃ האבין זייא אויך גיקניעט אויף זייערע קניא אונ וויא משה פאלט אויף זיין פנים זיינן זיי אויך גפאלין אויף זייער פנים׃ אונ וויא משה פאר שפרייט זיינע הענט צום הימל האבין זיי אויך פר שפרייט זייערע הענט צו דעם הימל׃ פון דאנען לערנן מיר אז וואס דר חזן זאגט מוז דאס קהל נאך זאגן : וגרסינן אויך לערנן מיר אין אלה הדברים רבה אין דר פרשה והיה אם שמוע מען האט גפרעגט איין הלכה דר וואס דאווינט פר דעם עמוד אויב ער מעג ענטפערן אמן אויף דר ברכה וואס ער הערט פון דיא כהנים ווען זייא דוכנן דען ער קען זיך צוא מישן אונ ניט וויסן וויא ער זאל פר זאגן פר די כהנים איטלכש ווארט פון ברכת כהנים׃ האט מען גענטפערט ווען ער ווייס בייא זיך דאס ער קען ענטפערן אמן אונ ער זאל זיך ניט טועה זיין צו וויסן וויא ווייטער פאר צוא לייענן זאל ער יוא ענטפערן אמן דען עס איז ניט דא קיין גרעשערע זאך פר הקב"ה וויא דר אמן וואס דיא ישראל ענטפרן׃ רבי יהודה בר סימון זאגט דאס ווארט אמן האט דרייא טייטשן אין זיך׃ איין שבועה׃ אונ צוא ווייזן דאס ער נעמט אן וואס יענער זאגט׃ אונ איין פר זיכערונג דאס עס איז ריכטיג וואס ער זאגט וויא אין פסוק שטייט אונ דר כהן זאל בשווערן די אשה אונ זיא זאל זאגן אמן׃ זעהן מיר ווייל זיא ענטפרט אמן אויף דר שבועה איז גלייך וויא זיא אליין האט גישווארן׃ אויך שטייט אין פסוק דאס מען האט מיט די ישראל אויש גנומן איין תנאי אונ מען האט גזאגט צו זייא פר שאלטן זאל זיין דר מענטש וואס וועט ניט האלטן נאר די רייד פון דר תורה׃ שטייט דר נאך אונ דאס גאנצע פאלק האבן גענטפרט אמן צו ווייזן דאס זייא נעמן אן וואס מען האט גזאגט׃ אויך ווען איינר וויל פר זיכערן דאס די זאך וועט גשעהן זאגט ער אמן וויא אין פסוק שטייט דאס דוד המלך האט גהייסן מען זאל זאלבן זיין זון שלמה ער זאל זיין איין מלך איבר ישראל׃ האט בניהו בן יהוידע גענטפרט צום מלך אמן כן יאמר ה' עס איז געוויס גאט זאל אויך אזו זאגן׃ רבי יודן זאגט ווער עס ענטפרט אמן

פרק כא נר ג כלל ג חלק א

מנין דכתיב (מלכים א א) ויען בניהו בן יהוידע את המלך ויאמר אמן כן יאמר ה׳ · אמר רבי יודן כל העונה אמן בעולם הזה זוכה לענות אמן לעתיד לבא · וגרסינן בפ׳ שלשה שאכלו דף מ״ז תנו רבנן אין עונין לא אמן *חטופה ולא אמן *קטופה ולא אמן *יתומה ולא *אמן קצרה *ולא יזרוק ברכה מפיו · בן עזאי אומר העונה אמן חטופה יחטפו ימיו · קצרה יתקצרו ימיו · וכל המאריך ובו מאריכין לו ימיו ושנותיו ובלבד שלא יאריך בו יותר מדאי · אמר רב חסדא אין הבוצע רשאי *לבצוע עד שיכלה אמן מפי רוב העונים · וכשמגיע שליח צבור למודים שוחין עמו הצבור דגרסינן בירושלמי פרק קמא דברכות הכל שוחין עם שליח צבור בהודאה רבי זירא אומר ובלבד במודים וגרסינן במסכת סוטה פרק אלו נאמרין דף מ׳ · בזמן ששליח צבור אומר מודים העם מה הם אומרים מודים אנחנו לך שאתה ה׳ אלהינו אלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייתנו וקיימתנו כן תחיינו ותחננו ותקיימנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם על שאנו מודים לך · וכשיגיע שליח צבור לברכת כהנים מי שראה חלום ואינו זוכרו או אינו יודע פתרונו יאמר זה בברכת כהנים כדגרסינן בפרק הרואה דף נ״ה אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי אמרי כל חד מינן לימא מילתא דלא שמיע ליה לחבריה פתח חד מינייהו ואמר מאן דחזא חלמא ולא ידע מאי חזא ליקום קמי כהני בעידנא דפרסי ידייהו ולימא הכי רבונו של עולם אני שלך וחלומותי שלך וכו׳ וליסיים בהדי כהני ועם צבורא אמן · פתח אידך ואמר מאן דאזיל למתא ודחיל מעינא בישא לינקוט זקפא (גודל) דידא דימינא בידא דשמאלא ושל שמאלא בידא דימינא ולימא

פירושים של דבר : חטופה שקורין את הא׳ בחטף ולא בפתח ואומר אמן : קטופה שמחסר קריאת הנו״ן שאינו מוציאה בפה שתהא ניכרת : יתומה שלא שמע הברכה אלא ששמע שעונין אמן והא דאמרינן בהגדול שבאלכסנדריא של מצרים היו מניפים בסודרים כשהגיע עת לענות אמן אלמא לא שמעו והא שאני התם מידע ידעי שהם עונים אחר ברכה ועל איזה ברכה הם עונים ידעו אלא שלא שמעו את הקול אבל הכא איירי שאינם יודעים כלל היכא החזן עומד ומתפלל ובאיזה ברכה הוא עומד אלא עונה אחר האחרים כשלא שמיעה ולא ידיעה : אמן קצרה במהירות מהר · ולא יזרוק ברכה מפיו במהירות שדומה עליו כמשא אלא שחוק קבוע הוא לו : לבצוע לפרוס הפרוסה מן הפת עד שיכלה אמן מפי העונים אמן אחר ברכת המוציא דאף עניית אמן מן הברכה היא ואמרינן בפרק כיצד מברכין צריך שתכלה ברכה קודם בציעה : עלי עין שליטין על העין ולא העין שולט בהן : דחלש מי בחולה : דסאני לי דשונא לי ישמח ומתוך כך ישוב חרון אף מעלי : ומאן דרחים הכואה אוהבי יתפלל עלי שאתרפא :

אנא פלוני בר פלוניתא מזרעא דיוסף קא אתינא דלא שלטא ביה עינא בישא דכתיב (בראשית מט) בן פורת יוסף בן פורת *עלי עין אל תקרי עלי עין אלא עולי עין · רבי יוסי בר חנינא אמר מהכא (שם מח) וידגו לרוב בקרב הארץ מה דגים שבים מים מכסין עלידם ואין העין שולטת בהן אף זרעו של יוסף אין העין שולטת בהן ואי דחיל מעינא בישא דידיה ליחזי אטרפא דנחיריה דשמאלא (דופן השמאלית של חוטמו) · פתח אידך ואמר האי מאן *דחליש יומא קמא לא לימא מידי כי היכי דלא ליתרע מזליה כי הא דרבא כי הוה קא חליש יומא קמא אמר ליה לשמעיה לא תגלי · למחר אמר ליה פוק אכריז עלי בשוקא רבא חלש רבא חלש *דסאני לי לחדי לי *ומאן דרחם לי ליבעי עלי רחמי · דסאני לי לחדי לי וכתיב (משלי כד) בנפול אויבך אל תשמח וגו׳ והשיב מעליו אפו · ועניני פתרון החלומות ואיך כל החלומות הולכין אחר הפה כתובים בפרק הרואה :

קיב פרק שנים ועשרים

לעולם יהא אדם זהיר בנפילת אפים שיתחנן בכוונה ויהא נענה מן השמים שכן מצינו שנענה רבי אליעזר בנפילת אפים על רבן

אויף דר וועלט · דר ווערט זוכה זיין צוא ענטפרן אמן לעתיד לבוא : וגרסינן אויך לערנן מיר אין פרק שלשה שאכלו די רבנים האבן גלערינט מען ענטפרט ניט קיין גחאפט אמן דאס ער זאל דעם אלף צו גיך זאגן · אונ אויך ניט קיין אפ געהאקטן אמן דאס ער זאל דעם נון אפ האקן אונ מען זאל ניט ענטפרן קיין אמן ווען מען וייס ניט אויף וועלכר ברכה מען ענטפרט אמן אויך זאל מען דאס ווארט אמן ניט צוא גשווינד זאגן · אויך זאל מען איין ברכה ניט גיך אויס ריידין פון מויל נייערט ער זאל דיא ברכה זאגן ווארט בווארט בכוונה · בן עזאי זאגט דר וואס ענטפרט איין גחאפטן אמן ווערן אים זיינע טעג אוועק גיחאפט ווערן · אונ דער וואס ענטפרט דאס ווארט אמן צו גשווינד דעם וועלן פאר קירצט ווערן זיינע טעג · אונ דער וואס זאגט לאנג דאס ווארט אמן אונ בכוונה דעם דער לייננרט מען זיינע טעג אונ זיינע יארין נאר ער זאל ניט צוא לאנג ציהן דאס ווארט אמן דען מען וועט ניט פאר שטיין וואס ער זאגט : אמר רב חסדא רב חסדא זאגט דער וואס מאכט איין המוציא טאר ניט אפ שניידן די המוציא ביז דם מערהרסטע האבן אויס גלאזט צו ענטפרן אמן אויף דר ברכה דען דאס אמן ענטפרן איז אויך גרעכינט פון דר ברכה אונ מען טאר די המוציא ניט אפ שניידן ביז מען זאגט אויס די גאנצע ברכה · וכשמגיע שליח ציבור למודים אונ ווען דער חזן האלט מודים מוז זיך דאס גאנצע קהל מיט דעם חזן מודים בוקין דען אזו לערנן מיר אין ירושלמי פון ברכות · אלע לייט מוזן זיך בוקין מיט דעם חזן אין הודאה · זאגט רבי זירא דאס מיינט מען זייא מוזן זיך מודים בוקן מיט דעם חזן · אויך האבן מיר גלערנט אין מסכת סוטה ווען דר חזן זאגט מודים מוז דר עולם זאגן מודים אנחנו לך וכו׳ ביז על שאנו מודים לך · וכשיגיע שליח צבור לברכת כהנים אונ ווען דר חזן האלט ברכת כהנים אזו זאל דער וואס האט גזעהן איין חלום אונ האט אים פר געסן אדער ער וייס ניט וואס דר חלום בעטייט זאל ער זאגן דעם רבש״ע אני שלך וחלומותי שלך וכו׳ בשעת ברכת כהנים וויא מיר לערנן אין פרק הרואה · אמימר אונ מר זוטרא אונ רב אשי זיינן גזעסן בייא אננדר · האבן זייא גזאגט איטליכר פון אונז זאל זאגן אזוא איין זאך וואס זיין חבר האט דאס נאך קיין מאל ניט גהערט · האט איינר אן גהויבן אונ האט גזאגט ווער עס האט גזעהן איין חלום אונ וויים ניט וואס דער חלום בעטייט זאל ער זיך שטעלן פאר דיא כהנים ווען זייא דוכנן אונ זאל זאגן רבונו של עולם אני שלך וחלומותי ש״ך אונ ער זאל אויש לאזן מיט די כהנים גלייך כדי אז דאס קהל וועט ענטפרן אמן אויף דר ברכה פון די כהנים וועט דר אמן אויף גיין אויף זיין תפלה · דר נאך האט דער אנדרר אן גהויבן אונ האט גזאגט ווען איינר גייט אין איין שטאט אריין אונ האט מורא פאר איין עין הרע זאל ער נעמן דעם גראבן פינגר פון זיין רעכטע האנט אונ זאל געבן אין זיין לינקע האנט אונ דעם גראבן פינגר פון זיין לינקע האנט זאל ער געבן אין זיין רעכטע האנט אונ זאל זאגן איך פלוני בר פלונית קום ארויש פון דיא קינדר פון יוסף דאס קיין עין הרע איז ניט שולט אין זייא אזו וויא אין פסוק שטייט בן פורת יוסף בן פורת עלי עין יוסף האט חן איבר אלע אויגן וואס זעהן אים · זאג איך עס איז גלייך ווי עס שטייט עולי עין דס הייסט זיינע קינדר גייען איבר די אויגן אונ קיין אויג שאדעט זיי ניט · אונ רבי יוסי בר חנינא זאגט פון דעם פסוק איז גדרונגן דאס אין דיא קינדר פון יוסף איז קיין עין הרע ניט שולט דען עס שטייט אין זייער ברכה אונ זייא זאלן זיך מערן צווישן דעם לאנד וויא די פיש אין וואשר זאג איך אזו וואול ווי פיש זיינן פר דעקט אין וואשר אונ קיין עין הרע איז ניט שולט אין זייא · אזו איז אויך אין די קינדר פון יוסף קיין עין הרע ניט שולט · אונ ווען ער האט מורא ער זאל לייטן קיין עין הרע ניט געבן זאל ער קוקין אויף דר לינקר זייט פון זיין נאז · דר נאך האט דר דריטר אן גיהויבין אונ האט גזאגט ווער עס ווערט קראנק זאל ער דעם ערשטן טאג ניט זאגן פר קיינם כדי ער זאל בייא זיך ניט אראפ פאלן צוא פיל ווען אלע וועלין זאגין דאס ער איז קראנק · וויא רבא אז ער איז קראנק גווארן · האט ער דעם ערשטן טאג גזאגט צו זיין בדינר דו זאלסט ניט זאגן פר קיינם דאס איך בין קראנק · דעם אנדרן טאג האט ער גזאגט צו אים גייא ארויס אונ רוף אויס אין מארק רבא איז קראנק דר וואס האט מיך ליב וועט גאט בעטן פאר מיר איך זאל גזונט ווערן אונ דער וואס האט מיך פיינט וועט זיך פרייען פון מיין קראנקייט אונ עס שטייט אין פסוק ווען דיין פיינט פאלט זאלסטו זיך ניט פרייען דען גאט וועט דורך דעם אפ קערן זיין צארן פון דיין פיינט אויף דיר · אונ אלע אויס לייגונג פון חלומות אונ וויא אלע חלומות גייען נאך דעם ווי מען לייגט זיי אויס מיט דעם מויל אונ אויך אלע זאכן פון חלומות דס שטייט אל״ץ אין ברכות אין פרק הרואה:

קיב לעולם יהא אדם זהיר בנפילת אפים אייביג זאל דר מענטש זיין גהיט דאס ער זאל זאגן רחום והנון מיט כוונה דען וועט ער גענטפרט ווערן

אויף

גמליאל גיסו בתנור של עכנאי בגמרא מציעא פרק הזהב כדאיתא למעלה בנר ב׳ כלל ז׳ חלק א׳ פ״ב וגם במזמור תהלה לדוד פעם שנית להשלים ג״פ כדאיתא למעלה בפ״ג מחלק זה • וגם יזהר בסדר קדושה לאומרו בכוונה שהוא אחד מב׳ דברים שבו מתקיים העולם כדגרסינן בסוף מסכת סוטה דף מ״ט אמר רשב״ג משום ריב״ל מיום שחרב בהמ״ק אין לך יום שאין בו קללה ולא ירד טל לברכה אמר רבא ובכל יום מרובה קללתו מיום שלפניו *אלא עלמא אמאי קאי *אסדרא דקדושה ואמן יהא שמיה רבא דאגדתא • ואחר כך אומרים בכל יום אותו מזמור שהיו משוררים הלוים בדוכן כשהיה בהמ״ק קיים זכר לדבר • וגרסינן במסכת ר״ה פרק י״ט דף ל״א תניא רבי יהודה אומר משום רבי עקיבא בראשון מהו אומר (תהלים כ״ד) *לה׳ הארץ ומלואה על שם *שקנה והקנה *ושליט בעולמו • בשני מהו אומר (שם מח) גדול ה׳ ומהולל מאד על שם *שחלק מעשיו ומלך עליהם • בשלישי מהו אומר (שם פב) אלהים נצב בעדת אל וגו׳ על שם *שגלה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו • ברביעי מהו אומר (שם צד) אל נקמות ה׳ על שם שברא *חמה ולבנה ועתיד ליפרע מעובדיהם • בחמישי מהו אומר (שם פא) הרנינו לאלהים עוזנו על שם *שברא עופות ודגים לשבח לשמו • בששי מהו אומר (שם צג) ה׳ מלך גאות לבש על שם שנגמר מעשיו ומלך עליהם • בשביעי מהו אומר (שם צב) מזמור שיר ליום השבת *ליום שכלו שבת • אמר רבי נחמיה וכי מה ראה רבי עקיבא לחלק בין הפרקים האלו • אלא בראשון קנה והקנה ושליט בעולמו • בשני על שם שחלק מעשיו ומלך עליהם • בג׳ שגלה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו • בד׳ שברא חמה ולבנה ועתיד ליפרע מעובדיהם • בה׳ שברא עופות ודגים לשבח לשמו • בו׳ שנגמר מעשיו ומלך עליהם • בז׳ על שם ששבת • וכשיצא מבה״כ אל יצא במהירות כמי שבורח ממקום צר או כמי שפורק מעליו משוי אלא כמי שנפטר מאת המלך והוא קשה לו על שלא נתעכב עמו יותר • כדגרסינן בפרק קמא דברכות דף ו׳ אמר רבי חלבו אמר רב הונא היוצא מבה״כ אל יפסיע פסיעה גסה וכו׳ כדאיתא למעלה בפרק קמא מחלק זה • ובצאתו יבקש רחמים מהשם יתברך שינחנו בדרך אמת ואל יחזיר אחוריו משכינה אלא כמי שנפטר ממלך בשר ודם או מלפני רבו שיש לו לילך כנגד אחוריו ופניו כנגד פניו עד שירחיק ממנו • כדגרסינן במסכת יומא פרק הוציאו לו דף נ״ג וכן כהנים לעבודתם ולוים לדוכנם וישראל למעמדן כשנפטרין לא היו מחזירין פניהם והולכין אלא *מצדדים פניהם והולכין • וכן תלמיד הנפטר מרבו אל יחזיר פניו כנגד רבו אלא מצדד והולך • כי הא דרבי אלעזר כי הוה מיפטר מיניה דרבי יוחנן כי הוה רבי יוחנן *בעי לסגויי הוה גחין וקאי

אלא עלמא אמאי מקיים מאחר שהקללה הולכת תמיד ורבה : אסדרא דקדושה קדושה ובא לציון שלא תקנוהו אלא שיהו כל ישראל עוסקין בתורה בכל יום דבר מועט שאומר קדושה ותרגומו והן כעוסקין בתורה וכיון שנוהג בכל ישראל בתלמידים ובעם הארץ ויש כאן שתים קדושת השם ותלמוד תורה חביב הוא וכן יהא שמיה רבא מברך שעונין אחר הגדה שהדרשן דורש ברבים בכל שבת היו נוהגין כך ויש כאן תורה וקדוש השם: לה׳ הארץ כל המזמור: שקנה שמים וארץ: והקנה תבל ליושבי בה כלומר קונה כדי להקנות : ושליט בעולמו יחיד שלא נבראו המלאכים עד יום שני : שחלק מעשיו כבדיל רקיע בין עליונים לתחתונים ונתעלה וישב במרום דוגמת שכנו בעירו והר קדשו : שגלה ארץ מקום מלך עדתו שנאמר ותראה היבשה בשלישי נאמר: שברא חמה ברביעי : שברא עופות ודגים לשבח לשמו כשאדם רואה עופות משונים זה מזה נותן שבח למי שבראם : ליום שכולו שבת שעתיד העולם להיות חרב ואין אדם וכל המלאכות שובתות על אותו יום אמרינן שיר של שבת : מה ראה רבי עקיבא לחלק בין הפרשיות הללו שכל ששת ימים נאמרין הפסוקים כולן על שם העבר ושל שבת על שם להבא : וישראל במעמדן העומדים בעזרה במקום כל ישראל שיש להם חלק בקרבן תמיד ואי אפשר לכולם לעמוד שם: מצדדין מהפכין פניהם קצת לצד בית המקדש : בעי לסגויי ליפטר ממנו לילך לביתו : הוה גחין

אויף זיי תפלה דען אזו גפינן מיר דאס רבי אליעזר איז גענטפערט גיווארן וויא ער האט גזאגט רחום וחנון ווען ער האט גבעטן אויף זיין שוואגר רבי גמליאל וויא מיר האבן איבן גישריבן די מעשה אין סימן ס״ב • אונ נאך רחום וחנון זאגט מען ווידר אשרי דען מען מוז אלע טאג דרייא מאל אשרי זאגן מיט דעם מזמור תהלה לדוד וויא מיר האבן אויבן גשריבן • אויך זאל דר מענש זיין גיהיט צו זאגן דיא קדושה ובא לציון בכוונה דען עס איז איין זאך פון די צוויי וואס די וועלט שטייט אויף זיי ווי מיר לערנן אין סוטה רבי שמעון בן גמליאל זאגט פון וועגן רבי יהושע בן לוי פון דעם טאג אן וואס דער בית המקדש איז חרוב גווארן איז ניט דא איין טאג וואס קיין קללה איז ניט דא אין אים אונ דער טויא נידערט קיין מאל ניט פון דעם הימל דאס איין ברכה זאל זיין אין אים • רבא זאגט אלע טאג איז די קללה מער פון דעם פריערדיגן טאג אונ די וועלט שטייט נאר אויף דעם זכות פון דר קדושה וואס מען זאגט אין ובא לציון אונ אויף אמן יהא שמיה רבא וואס מען זאגט נאך דעם לערנן אדר נאך איין דרשה ואח״כ אומרים בכל יום אונ דר נאך זאגט מען אלע טאג דעם מזמור וואס די לוים פלעגן אים זינגן אז דער בית המקדש איז גשטאנן כדי מען זאל גדיינקן אין דעם בית המקדש • אונ מיר לערנן אין מסכת ראש השנה מיר האבן גילערנט רבי יהודה זאגט פון וועגן רבי עקיבא אין זונטאג האבן דיא לוים גזאגט אין בית המקדש דעם מזמור לה׳ הארץ ומלואה ווייל אין זונטאג האט גאט בשאפן דיא וועלט אונ האט זיא איבר גיענטפערט צוא דיא מענטשן אונ ער האט זונטאג אליין געוועלטיגט אויף זיין וועלט • אין מאנטאג האבן זייא גזאגט גדול ה׳ ומהולל מאד בעיר אלהינו הר קדשו ווייל אין מאנטאג האט גאט צוא טיילט זיינע מעשים דאס ער האט גימאכט איין צווישן שייד צווישן די הימל אונ דיא ערד אונ האט געקיניגט איבר זייא • אין דינשטאג האבן די לוים גזאגט אלהים נצב בעדת אל ווייל אין דינשטאג האט גאט אנטפלעקט דיא ערד מיט זיין חכמה פון וואסר אונ די טריקניש איז גווארן רעכט אן גזעהן אונ ער האט אן גבריי״ט די וועלט צו זיינע איין גזאמלטע בשעפניש פון דר וועלט • אונ מיטוואך האבן זיי גזאגט אל נקמות ה׳ ווייל אין מיטוואך האט גאט בשאפן די זון אונ דיא לבנה אונ ער וועט שטראפן די לייט וואס דינגען צו זייא • אונ דאנערשטאג האבן זייא גזאגט הרנינו לאלהים עוזנו ווייל אין דאנערשטאג האט גאט בשאפן דיא פויגלען אונ דיא פיש אונ פיל ערלייא בשעפעניש וואס לויבן גאט • אונ פרייטאג האבן זייא גזאגט ה׳ מלך גאות לבש ווייל אין פרייטאג האט גאט פארטיג גמאכט אלע זיינע בשעפניש אונ האט גיקיניגט איבר זייא • אונ שבת האבן זייא גזאגט מזמור שיר ליום השבת דאס גייט אויף לעתיד לבוא וואס דענסט מאל וועט זיין לויטר רואונג • זאגט רבי נחמיה ווארום האט רבי עקיבא די זאכן צו טיילט אונ זאגט דאס דיא זעקס טעג גייען אויף די טעג וואס גאט האט די וועלט באשאפן אונ שבת גייט אויף דעם שבת וואס וועט זיין לעתיד לבוא נייערט עס איז אזוא גמיינט מען האט דרום גזאגט אום שבת מזמור שיר ליום השבת ווייל אום שבת האט גאט גרועט פון צו בשאפן • וכשיצא מבית הכנסת אונ אז ער גייט ארויס פון שול זאל ער ניט גיך גיין וויא איינר לויפט פון איין איינגען ארט אדר וויא איינר וואס ליידיגט אפ איין משא פון זיך דאס ער לויפט גשווינד אוועק דר פון • נייערט וויא איינער וואס גייט אוועק פון איין מלך אונ עס טוט אים באנק וואס ער קען ניט לאנגר בלייבן בייא דעם מלך • גייט ער דאך פאמעלך אוועק • אזו זאל דר מענטש אויך גיין ווען ער גייט ארויס פון דר שול • וויא מיר לערנן אין ברכות רבי חלבו זאגט פון וועגן רב הונא דער וואס גייט ארויס פון שול זאל ניט גישווינד גיין ובצאתו יבקש רחמים מהש״י שינחנו בדרך אמת אונ ווען ער גייט ארויס פון שול זאל ער בעטן פון השי״ת דאס ער זאל אים פירן אין רעכטן וועג • אונ ער זאל ניט אום קערן זיין פנים פון שול בשעת אוועק גיין נייערט וויא איינר וואס טרעט אפ פון איין מלך בשר ודם אדר פון זיין רבי גייט ער דאך הינטר זיך אונ זיין פנים איז קעגן דעם מלך אדר קעגן זיין רבי ביז ער איז ווייט פון אים אזוא אויך זאל ער גיין פון דר שול • וויא מיר לערנן אין מסכת יומא ווען דיא כהנים זיינן גישטאנן אונ האבן דיא עבודה גטאן אין בית המקדש אונ ווען דיא לוים זיינן גשטאנן אויף דר טרעפ אונ האבן דארטן שירה גזאגט • אונ ווען אנדערע פון די ישראל זיינען גישטאנן אין דר עזרה צו זעהן וויא די כהנים זיינן מקריב דעם קרבן תמיד אונ ווען דיא אלע האבן גדארפט אוועק גיין פון דעם בית המקדש האבן זייא ניט אפ גיקערט זייער פנים פון דעם בית המקדש נייערט זייא האבן אויס גבויגן זייער פנים צום בית המקדש אונ זיינן אוועק גגאנגן • אונ אזו אויך מוז טאן איין תלמיד ווען ער גייט אוועק פון זיין רבי מוז ער אויס בייגן זיין פנים צו זיין רבי אונ אוועק גיין וויא רבי אליעזר האט גטאן • דהיינו ווען רבי יוחנן זיין רבי איז אוועק גגאנגן פון אים האט ער זיך איין גבויגן קעגן רבי יוחנן אונ איז גשטאנן אזו איין גבויגן ביז רבי יוחנן איז אוועק גגאנגן פון אים דאס ער האט אים מער ניט גזעהן • אונ ווען רבי אליעזר איז אוועק גגאנגן פון רבי יוחנן איז ער גגאנגן הינטר זיך ביז רבי יוחנן האט אים מער ניט גזעהן • האט ער ערשט א־

גיקערט

רבי אלעזר ארוכתיה עד דהוה מכסי מיניה רבי יוחנן · וכד הוה בעי רבי אלעזר לסגויי הוה קא אזיל לאחוריה עד דמכסי מיניה *דרבי יוחנן · רבא כי הוה מיפטר מרב יוסף הוה אזיל לאחוריה עד דהוו *מנגפן כרעיה ומתווסן אסקופת דבי׳ רב יוסף דמא *אמרו ליה לרב יוסף הכי עביד רבא אמר יהא רעוא דתירום רישיך אכולא כרכא · והאדם שרוצה לילך בדרך אם יוכל לעכב עד שיתפלל עם הצבור הרי טוב ואם לאו יתפלל יחידי · כדגרסינן בפרק היה קורא דף י״ד אמר רב אידי בר אבין אמר רבי יצחק בר אשיאן *כל המתפלל ויוצא לדרך הקב״ה עושה לו חפציו שנאמר (תהלים פה) צדק לפניו יהלך וגו׳ · וענין תפלת ההולך בדרך והולך במקום סכנה ותפלת הדרך ביציאתו לדרך והודאה בבואו מן הדרך וכל שאר הפרטים אשר באים על ענינים אלו הלא הם מפורשים בשלחן הפנים:

מהרש״א: עד דהוה מכסי מיניה ר׳ יוחנן שאין רבי יוחנן רואהו או היה מחזיר פניו: מנגפן הכה ונגף רגליו: ומתווסן ומלכלך רגליו על אסקופה שתחת הפתח מפני שהלך אחריו: אמרו ליה לרב יוסף על שהיה סגי נהור ואינו מכיר בדבר: דתירום רישיך תהיה ראש ישיבה על כל העיר: כל המתפלל קודם שיוצא לדרך:

ויכלו הקב״ה וזה שמספר בשבחו של מקום ובשבח של שבת: שדבור כמעשה כדאמרינן זה שדבר בשבחו נעשה שותף למעשה בראשית: סלקו תפלת י״ח ואין אומרים רק ג׳ ברכות ראשונות וג׳ ברכות אחרונות ואחד מעניני דשבת מפני דאמצע הברכות מדברים על הסרת יגון ואנחה ובשבת אין לצעוק: מזכירין גבורות גשמים משיב הרוח שאינו לשון בקשה אלא נ׳ שבח שהקב״ה עושה כן כי אין לשאול בקשה בג׳ ראשונות:

קיג פרק שלשה ועשרים

סדר תפלות השבת כלם מפורשות וחייב כל בר ישראל המודה בחדוש העולם שהוא יסוד אמונת הדת להעיד עליו בכל כניסת שבת באמור עליו פרשת ויכולו וע״ז אומר אותו מעומד · דגרסינן בפרק כל כתבי הקדש דף קי״ט · אמר רב ואי תימא ריב״ל אפילו יחיד המתפלל צריך לומר ויכולו דאמר רב כל המתפלל ואומר ויכולו מעלה עליו הכתוב כאלו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית שנאמר ויכולו אל תקרי ויכולו אלא *ויכלו · אמר רבי אליעזר מנין *שדבור כמעשה שנאמר (תהלים לג) בדבר ה׳ שמים נעשו · אמר רב חסדא אמר מר עוקבא כל המתפלל בערב שבת שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם מניחים ידיהם על ראשו ואומרים לו וסר עונך וחטאתך תכופר וכתפלות שבתות וימים טובים סלקו י״ח להסיר כל אנחה ותקנו שבעה · ואמרינן בפרק תפלת השחר דף כ״ט · הני שבע דשבתא כנגד מי · אמר רבי חלפתא כנגד שבעה קולות שאמר דוד על המים · ועל חלוק התפלות של שבת אמרו במדרש שלשה מעידין זה על זה הקב״ה וישראל ושבת · הקדוש ברוך הוא וישראל מעידין על שבת שהוא יום מנוחה · ישראל ושבת בהקב״ה שהוא אחד · הקב״ה ושבת בישראל שהם יחידים באומות · ועל זה תקנו בשבת שלשה עניני תפלות · אתה קדשת · ישמח משה · אתה אחד · וביו״ט לא תקנו אלא אחד אתה בחרתנו · מפני שאלו שלשה תפלות תקנום כנגד שלשה שבתות · אתה קדשת כנגד שבת בראשית כמו. שמוכיח מתוכו · ישמח משה כנגד שבת של מתן תורה · דכ״ע מודו דבשבת נתנה תורה · ואתה אחד כנגד שבת שלעתיד ובמוצאי שבת אומרים הבדלה בחונן הדעת כדגרסינן בפרק אין עומדין דף ל״ג *מזכירין

געקערט זיין פנים פון רבי יוחנן · אויך רבא ווען ער איז אוועק געגאנגן פון רב יוסף איז ער גיגאנגן הינטר זיך ביז ער האט אפ גקלאפט זיינע פיס אין די שוועלן פון רב יוסף ביז בלוט איז גגאנגן פון זייא אונ די שוועלן זיינען וואָרן איין גריכט אין בלוט · האט מען עס דר ציילט צו רב יוסף דאס רבא טוט אזו דען רב יוסף איז גיוועזן בלינד האט ער עס ניט גזעהן · האט רב יוסף גזאגט עס זאל זיין נאטס ווילן דאס רבא זאל ווערן איין האר איבער דר גאנצער שטאט דהיינו איין ראש ישיבה: והאדם שרוצה לילך בדרך אונ דר מענטש וואס וויל גיין אין וועג אויב ער קען ווארטן ביז ער זאל דאווענען בצבור איז גוט אונ ווען ניט זאל ער דאווענן פר זיך וויא מיר לערנן אין פרק היה קורא רב אידי בר אבין זאגט פון וועגן רבי יצחק בר אשיאן ווער עס טוט פריער תפלה איידר ער גייט אין וועג אזו טוט אים גאט זיין בגער וויא אין פסוק שטייט דאס פרומקייט דאס איז די תפלה זאל גיין פאר אים אונ דר נאך זאל ער טאן זיינע טריט צו גיין אין וועג דען וועט אים גאט בגליקן אין זיין וועג · אונ אלע דינים פון תפלת הדרך אונ וואס ער זאל תפלה טאן ווען ער גייט במקום סכנה · אונ ווען ער גייט אין וועג אריין אונ אויך דעם דאנק צוא גאט ווען ער קומט פון וועג אהיים · אונ אלע דינים פון די ענינים די שטייען בשיידליך אין מיין ספר שלחן הפנים:

קיג סדר תפלות השבת דר סדר תפלות פון שבת שטייען שוין קלאר אין די סידורים אונ איטליכער בר ישראל וואס איז מודה דאס גאט האט די וועלט בנייעט אונ בשאפן וואס דאס איז דר גרונד פון דעם גלויבן פון דת יהודי איז ער מחויב עדות צו זאגן דרויף ווען שבת גייט אריין דס ער זאל דערנסטמאל זאגן די פרשה ויכולו וואס דרינן שטייט דאס גאט האט די וועלט בשאפן דרום מוז ער זאגן ויכולו שטייענדיג דען עדות מוז מען זאגן שטייענדיג · ווי מיר לערנן אין פרק כל כתבי רב זאגט אונ איין טייל זאגן רבי יהושע בן לוי האט עס גזאגט אפילו ווען איין מענטש דאווינט אליין מוז ער דאך זאגן ויכולו ווארום רב האט גזאגט דער וואס דאווינט פרייטאג צו נאכט אונ זאגט ויכולו רעכינט דר פסוק אים גלייך וויא ער איז גווארן איין שותף צו גאט אין מעשה בראשית דען דאס ווארט ויכולו ווערט גלייענט גלייך וויא עס שטייט ויכלו דאס איז טייטש זייא ביידע האבן פר לענט צו בשאפן דיא וועלט דאס איז גמיינט הקב״ה אונ דער וואס זאגט ויכולו· זאגט רבי אליעזר פון וואנען ווייסן מיר דאס ריידן פון דיא וועלט בעשאפונג איז גלייך וויא ער האט מיט גיטאן אין דר באשאפונג דען עס שטייט אין פסוק דורך גאטש רייד זיינן די הימל בשאפן גווארן זעהן מיר דאס דורך רייד איז ווארן גטאן · רב חסדא זאגט פון וועגן מר עוקבא דער וואס דאווינט אום ערב שבת פאר נאכט אונ זאגט ויכולו אזו דיא צווייא מלאכי השרת וואס באלייטן דעם מענטשן פון שול אהיים די לייגן זייערע הענט אויף דעם מענטשינש קאפ אונ זאגן צו אים דיין זינד איז ווארן אפ גטאן אונ פאר געבן: וכתפלות שבתות ויו״ט אונ אין די תפלות פון שבת אונ יום טוב זאגט מען ניט דיא מיטעלסטע ברכות פון אתה חונן ביז רצה כדי מען זאל אום שבת ניט דאכטן קיין זיפצן אונ צער · אונ אונזרע חכמים האבן מתקן גיוועזן מען זאל נאר זיבן ברכות זאגן אום שבת ויום טוב דהיינו דיא ערשטע דרייא ברכות פון שמונה עשרה אונ די לעצטע דרייא ברכות אונ איינע אין מיטן · אונ מיר זאגן אין פרק תפלת השחר קעגין וואס האבן אונזרע חכמים גימאכט מען זאל זאגין זיבן ברכות אום שבת · זאגט רבי חלפתא קעגן זיבן מאל קול וואס דוד המלך האט גזאגט אין מזמור הבו לה׳ בני אלים · אונ דאס וואס מיר זאגן אום שבת איטלעכע תפלה אנדערש דהיינו פרייטאג צו נאכט זאגן מיר אתה קדשת אונ שבת פריא זאגן מיר ישמח משה אונ צו מנחה זאגן מיר אתה אחד אונ אום.יום טוב זאגן מיר אין אלע תפלות גלייך אתה בחרתנו שטייט דער טעם דער פון אין מדרש מיט דעם לשון · דרייא זאגן עדות איינר אויף דעם אנדרן · הקב״ה אונ ישראל.אונ שבת · הקב״ה אונ ישראל זאגן עדות אויף שבת דאס ער איז דר איינציגר טאג צו רוהען·אונ ישראל אונ שבת זאגין עדות אויף הקב״ה דאס ער איז איין איינציגר גאט · אונ הקב״ה אונ שבת זאגן עדות אויף ישראל דאס זייא זיינן איין איינציגע אומה צו הקב״ה צווישן אלע אומות · אונ אויך דרום האבין דיא חכמים מתקן גיוועזן אום שבת דרייא ערלייא תפלות · אתה קדשת·אונ ישמח משה אונ אתה אחד אונ אום יום טוב נאר איין ערלייא אתה בחרתנו ווייל דיא דרייא תפלות פון שבת ווייזט איטלכע אויף איין בזונדר שבת · אתה קדשת ווייזט אויף דעם ערשטען שבת וואס תיכף נאך מעשה בראשית איז גוועזן וויא עס שטייט דרינן דר מאנט דאס בשעפניש פון דר וועלט·אונ ישמח משה ווייזט אויף דעם שבת וואס משה האט דיא תורה מקבל גוועזן אין אים דען דאס האלטן אלע דאס אום שבת איז דיא תורה ווארן געגעבן אויף דעם בארג סיני · אונ אתה אחד ווייזט אויף דעם שבת פון לעתיד לבוא דאס גאט וועט דענסט מאל דר קענט ווערן פר איין איינציגן גאט אין דער גאנצר וועלט: ובמוצאי שבת אונ אין מוצאי שבת זאגט מען אין שמונה עשרה אתה חוננתנו אין דר ברכה פון חונן הדעת וויא מיר לערנען אין פרק אין עומדין מען זאגט משיב הרוח ומוריד הגשם אין אתה גבור · אונ ותן טל ומטר זאגט מען אין ברך עלינו · אונ אתה חוננתנו זאגט מען אין אתה חונן · אונ אלע דינים פון הבדלה אין שמונה עשרה אונ איבר איין כוס שטייט דארטן אין דר גמרא · אונ חאטשע ער זאגט אתה חוננתנו אין שמונה עשרה וואס דאס הייסט הבדלה · איז דאך גוט ער זאל

ווידער

פרק כג נר ג כלל ג חלק א

גבורות גשמים בתחית המתים *ושואלים את הגשמים בברכת השנים *והבדלה בחונן הדעת וכו' · וכל עניני הבדלה בתפלה ועל הכוס דכתיבי התם *ואף על פי שמבדיל בתפלה טוב *להבדיל על הכוס שהוא נראה כמלוה למלך ונפטר ממנו בברכה כמו שקבלו בהכנסתו בברכה ועל כן אמרו על הזהיר בו שהוא מנוחלי העולם הבא · כדגרסינן בפרק ע"פ דף ק"ג · אמר רבי יוחנן שלשה מנוחלי העולם הבא הדר בארץ ישראל והמגדל בניו לתלמוד תורה והמבדיל על היין במוצאי שבת והוא ששייר מקדושא לאבדלתא · כלומר שאם אין לו אלא כוס אחד ואין בו שיעור שני כוסות לקדוש ולהבדלה דמקדש אריפתא דאפשר · והיין דאית ליה להבדלה שאי אפשר בפת · ובמוצאי שבת מתחילין בהבדלה לומר אליהו הנביא לפי שהוא עתיד לבשר את ישראל בגאולה · דגרסינן בעירובין פרק כי שהוציאוהו דף מ"ג · מובטח להם לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי י"ט *מפני הטורח · וע"כ כשעבר השבת שאפשר לבוא אנו זוכרים אות בשאלה מאלהינו שישלחו לבשר הגאולה · וגרסינן בפסחים ירושלמי פרק מקום שנהגו · אמר רבי לוי במוצאי שבת זימן הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון *שני רעפין והקישן זה בזה ויצא מהן אור ובירך עליו בורא מאורי האש · אמר שמואל לפיכך מברכים עליו במוצאי שבת וכתיב בפרקי רבי אליעזר פרק כ"א בין השמשות של שבת היה אדם הראשון מהרהר בלבו ואומר שמא הנחש שהשיאני יבא אלי בערב וישופני עקב · ונשתלח לו עמוד של אש להאיר לו ולשמרו מכל רע ואדם ראה את עמוד האש ושמח בלבו ופשט את ידיו לאור האש ואמר בורא מאורי האש וכשהרחיק את ידיו מאור האש אמר יודע אני עכשיו שנבדל יום הקדש מיום החול למה שאין להבעיר אש בשבת באותה שעה אמר המבדיל בין קדש לחול ונוהגין לומר ש"צ בתפלה קדוש בערב שבת והבדלה במוצאי שבת כדי להוציא צבור ידי חובתן לאותן שהם דחוקים ואין להם כוס לקדוש או להבדלה · כדגרסינן בפרק סדר תעניות אלו דף כ"ד רבי גזר תעניתא נחית קמיה אילפא אמר משיב הרוח *נשב זיקא אמר מוריד הגשם אתא מטרא · אמר ליה מאי עובדיך אמר ליה דיירנא בקיסא דחיקא (פירוש כפר שדרים בו דחוקים שהם עניים) *טרחנא ומייתנא קדושא ואבדלתא ומפיקנא צבורא ידי חובתייהו ובמוצאי שבת ליום טוב בתפלה ותודיענו ועל הכוס יקנה"ז :

ושואלים ותן טל ומטר וזה ל' בקשה : והבדלה בחונן הדעת כמוצאי שבת אתה חוננתנו : ואע"פ שמבדיל בתפלה אתה חוננתנו יבדיל בביתו על הכוס ונראה כמי שעושה לויה למלך ומכבדו כהפרדו ממנו ל"א כמי שלוה למלך ועשה רצונו וכשנפטר ממנו מראה לו פנים שוחקות שלא עצב על שהלוה לו ובטוח הוא שישלם לו שכרו משלם ומה שהלוה לו כך כשם שקבל השבת בשמחה וכבדו בהוצאת הבית צריך להראות ולכבדו ביציאתו ולסמוך על מי שאמר לוו עלי ואני פורע : מפני הטורח שמניחין צרכי השבת והולכין להקביל פניו וכשיצא שבת מזכירין אותו שיבא : שני רעפין אבנים שאש יוצא מהן כשמכין זה בזה : נשב זיקא סרוח : טרחנא ומייתנא לכם יין לקידוש ולהבדלה :

קיד פרק ארבעה ועשרים

תפלות חנוכה ופורים ור"ח ומועדים וימים טובים כלם הם מפורשים כתקנן בשלחן הפנים · ואומר בהם הלל גמור או בדלוג להודות ולהלל ולשבח לשם יתברך היושב ברומו של עולם והגיענו לכל זמן וזמן ומצילנו מכל צרה חוץ מפורים לפי שהמגילה היא הלל וגם לפי שנשארו עבדי אחשורוש · ובראש השנה ויום הכפורים אין אומרין הלל לפי שהם ימי דין · כדגרסינן במסכת ערכין פרק אין נערכין דף י' אמר רבי יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק י"ח יום יחיד גומר בהן את ההלל שמונה ימי חנוכה וח' ימי החג ויום טוב ראשון של פסח ויום טוב של עצרת · ובגולה כ"א יום ט' ימי החג וח' ימי חנוכה וב' י"ט של פסח וב' ימים טובים של עצרת ומ"ש בחג דאמרינן כל יומא ומ"ש

ווידר מאכן הבדלה איבר איין כוס דען עס ווערט אן גזעהן דאס ער לאזט ארויס דעם מלך אונ ווערט אפ גישייט פון אים מיט איין ברכה אזו וויא ער האט אים צו גינומען בייא דעם אריין גיין פון שבת מיט איין ברכה אויף קדוש אונ דרום האבן די חכמים גיזאגט אין ערבי פסחים רבי יוחנן זאגט דרייא זיינן פון די לייט וואס ירשנן עולם הבא · דר וואס וואונט אין ארץ ישראל · אונ דר וואס איז מגדל זיינע קינדר צו תלמוד תורה · אונ דר וואס מאכט אין מוצאי שבת הבדלה איבר ויין דאס ער לאזט איבער דעם ויין פון קידוש אויף הבדלה דהיינו ווען ער האט נאר איין כוס ויין מאכט ער קידוש איבר חלה אונ דעם ויין לאזט ער אויף הבדלה וואס מען קען ניט מאכן איבר ברויט נאר איבר איין כוס · אונ אין מוצאי שבת נאך הבדלה זאגט מען זמירות וואס אליהו הנביא איז גדאכט אין זייא ווייל ער וועט קומען אן צו זאגן דיא ישראל דאס דיא גאולה קומט אן דען מיר לערנען אין עירובין עס איז פאר זיכרט צו ישראל דאס אליהו הנביא וועט ניט קומען אן צו זאגן אויף דר גאולה ניט אין ערב שבת. אונ ניט אין ערב יום טוב ווייל די ישראל זיינן דאמאלסט באשעפטיגט אן צוא גרייטן אויף שבת אונ יום טוב · אבער ווען דער שבת גייט אוועק דאן קען אליהו ווידר קומען · דרום גדיינקן מיר אים אין זמירות אונ מיר בעטן פון אונזר גאט ער זאל אים שיקן אונז אן צו זאגן איין בשורה טובה דאס מיר וועלן דער לייזט ווערן · אויך לערנן מיר אין פסחים פון ירושלמי · רבי לוי זאגט אין מוצאי שבת האט גאט אן גבריט צו אדם הראשון צווייא שטיינר וואס פייער קען ארויס גיין פון זייא · אונ אדם הראשון האט זייא גישלאגן איינש אין דעם אנדרן איז פייער ארויס גגאנגן · האט אדם הראשון דרויף גמאכט איין ברכה בורא מאורי האש · זאגט שמואל דרום מאכן מיר אויך די ברכה בורא מאורי האש אין מוצאי שבת · אויך שטייט אין פרקי רבי אליעזר · דאס שבת שפעט פר נאכט האט אדם הראשון גטראכט אין זיין הארצן אונ האט גזאגט טאמער וועט די שלאנג וואס האט מיך אן גרעט צו עסן פון דעם עץ הדעת טאמער וועט זיא קומען אויף דר נאכט אונ וועט מיך בייסן אין דר טריט · האט אים גאט גשיקט איין פייערדיגע זייל צו לייכטן אים אונ צו היטן אים פון אלעם בייזן · אונ אדם האט גזעהן די פייערדיגע זייל אונ האט זיך גפרייט אין זיין הארצן אונ האט אויס גשטרעקט זיין האנט צו דר ליכט פון דעם פייער אונ האט גמאכט איין ברכה בורא מאורי האש אונ וויא ער האט צוא גנומען זיין האנט פון דר ליכט פון פייער · האט ער גזאגט איך וייס היינט וואול דאס דר היילגר טאג שבת איז אנדערש פון די אנדערע טעג פון דער וואך דאס מען טאר אום שבת קיין פייער ניט אן צינדן דרום איז דיא פייערדיגע זייל ערשט גיקומען אויף דער נאכט ווען אויס שבת איז · אזוא האט ער הבדלה גמאכט אונ האט גזאגט המבדיל בין קודש לחול אונ דר מנהג איז דאס דר חזן מאכט אין שול פרייטאג צו נאכט קידוש אונ מוצאי שבת הבדלה כדי ער זאל מוציא זיין דיא ארימע לייט וואס האבן ניט קיין ויין אויף קידוש אונ הבדלה · וויא מיר לערנן אין פרק סדר תעניות אלו · רבי האט גוזר תענית גוועזן ווייל עס האט ניט גרעגנט · האט אילפא זיך גישטעלט דאוונן פר דעם עמוד אונ וויא ער האט גזאגט משיב הרוח האט איין ווינט אן גהויבן צו וייען אונ וויא ער האט גזאגט ומוריד הגשם האט אן גהויבן צוא רעגנען · האט רבי אים גפרעגט וואס זיינע מעשים זיינען וואס זיין תפלה איז אזוא באלד דער הערט גווארן · האט ער גיזאגט איך וואון אין איין דארף וואו ארימע לייט זיינען · אזוא במיהע איך מיך אונ ברייינג ויין אויף קידוש אונ הבדלה אונ בין זייא אלע מוציא דער מיט · דעם זכות האב איך · אונ ווען יום טוב גפאלט אין מוצאי שבת זאגט מען אין שמונה עשרה ותודיענו אונ קידוש מאכט מען יקנה"ז :

קיד תפלות חנוכה דיא תפלות פון חנכה אונ פורים אונ ראש חודש אונ ימים טובים שטייען אלע בשיידליך אין דעם ספר שלחן הפנים · אונ מען זאגט אפט מאל אין דיא טעג גאנץ הלל אונ אפט מאל האלב הלל צו לויבן צו גאט יתברך וואס ער זיצט אין הויכן הימל אונ האט אונז דער גרייכט צו דיא צייטן פון ימים טובים אונ דאס ער איז אונז מציל פון אלע צרות · נאר אום פורים זאגט מען ניט קיין הלל ווייל די מגילה לייענען איז אן שטאט הלל אונ אויך דריבער זאגט מען אום פורים קיין הלל ניט ווייל מיר זיינען ניט אין גאנצן דער לייזט גווארן דען מיר זיינן נאך גבליבן דיא קנעכט פון אחשורוש · אונ אין ראש השנה אונ יום כפור זאגין מיר אויך ניט קיין הלל ווייל זייא זיינן ימי דין · וויא מיר לערנן אין ערכין רבי יוחנן זאגט פון וועגין רבי שמעון בן יהוצדק אכטצעהן טעג זיינען אין יאר וואס איטליכר מענטש מוז אין זייא זאגן גאנץ הלל דהיינו אכט טעג פון חנכה · אונ אכט טעג פון סוכות · אונ דר ערשטר טאג פון פסח אונ פון שבועות · אונ אין גלות מאכט מען צווייא טעג יום טוב · אזוא זאגט מען איין

פרק כד נר ג כלל ג חלק א

ימי החג חלוקין בקרבנותם דפרי החג מתמעטין והולכין: ראש חודש אקרי מועד דכתיב קרא עלי מועד בס"ב דמסכת תענית תמוז דכתיב שחט תלויי מלוים דכתיב קרא עלי מועד: קריאתה קריאת המגילה הוא כאמירת הלל: ההרים רקדו כאילים בשעת מתן תורה דכתיב למה תרצדון

בפסח דלא אמרינן כל יומא · ידחג חלוקים קרבנותיו ופסח אין חלוקים קרבנותיו · שבת דהלוק בקרבנותיו לימא· לא איקרי מועד· ידר"ח דחלוק בקרבנותיו ואיקרי מועד לימא · לא איקדיש בעשיית מלאכה דכתיב (ישעיה ל) השיר יהיה לכם כליל התקדש חג המקודש לחג טעון שירה שאין מקודש לחג אין טעון שירה · ר"ה ויו"ה דאיקרי מועד ואיקדיש בעשיית מלאכה לימא · משום דרבי אבהו דאמר רבי אבהו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם מפני מה אין ישראל אומרין לפניך שירה בר"ה וביו"ה אמר להם אפשר אני יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפני וישראל אומרין שירה לפני · והא חנוכה דלאו הכי ולאו הכי וקא אמרינן משום ניסא · פורים דאיכא ניסא לימא · אמר רב יצחק לפי שאין אומרים הלל על נס שבחוצה לארץ · מתקיף לה רב נחמן בר יצחק והרי יציאת מצרים נס שבחוצה לארץ היא ואמרינן · התם כדתניא עד שלא נכנסו לארץ הוכשרו כל הארצות לומר שירה משנכנסו לארץ לא הוכשרו כל הארצות לומר שירה · רב נחמן אמר קריאתה זו היא הלילא · רבא אמר בשלמא התם הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה אבל הכא הללו עבדי ה' ולא עבדי אחשורוש · אכתי עבדי אחשורוש נינהו · והלל זה פותח בהללויה שהוא גדול שבהלולים · כדגרסינן בפרק ע"פ דף קי"ז אמר ריב"ל מאי הללויה הללוהו בהלולות הרבה · ופליגא דידיה אדידיה דאריב"ל בי' לשונות נאמר ספר תהלים בניצוח בניגון במשכיל במזמור.ובאשרי ובשיר ובתפלה ובתהלה ובהודאה ובהללויה · גדולה שבכולן הללויה מפני שכולל שם ושבח בבת אחת · אמר רב יהודה אמר שמואל שיר שבתורה משה וישראל אמרוהו בשעה שעמדו ישראל על הים והלל זה נביאים שביניהם תקנוהו שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהם ג"יש בו ה' דברים גדולים של נסים · כדגרסינן התם דף קי"ח מ"ט אמרינן הלילא · אמר רבי יוחנן מפני שיש בו ה' דברים · יציאת מצרים וקריעת ים סוף ומתן תורה ותחיית המתים ותבלו של מש"ח · יציאת מצרים דכתיב בצאת ישראל ממצרים · וקריעת ים סוף דכתיב הים ראה וינוס · מתן תורה דכתיב ההרים רקדו כאילים · תחיית המתים דכתיב אתהלך לפני ה' בארצות החיים · חבלי משיח דכתיב לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד על חסדך על אמתך ואיכא דאמרי תנא רבי חייא לא לנו ה' לא לנו זו מלחמת גוג ומגוג · רב נחמן בר יצחק אמר מפני שיש בו מילוט נפשותם של צדיקים מגיהנם שנאמר אנה ה'

און צוואנציג טעג אין יאר גאנץ הלל ניין טעג פון סוכות און אכט טעג פון חנכה · און די ערשטע צוויי טעג פון פסח און צוויי טעג פון שבועות · פרעגט די גמרא ווארום זאגט מען אום סוכות אלע טאג גאנץ הלל און אום פסח זאגט מען נאר דיא ערשטע צווייא טעג גאנץ הלל און ווייטר האלב הלל · ענטפערט די גמרא אום סוכות איז מען מקריב יעדען טאג אנדערס די קרבנות דריבער זאגט מען אלע טאג גאנץ הלל אבער פסח ברייננגט מען אלע טאג די זעלביגע קרבנות דרום זאגט מען נאר האלב הלל · פרעגט די גמרא אום שבת האט מען דאך אויך אנדרש קרבנות מקריב גוועזן וויא אין גאנצן יאר נוא לאז מען אום שבת אויך זאגן גאנץ הלל · ענטפערט דיא גמרא שבת ווערט אבער ניט אן גרופן קיין מועד און מען זאגט אנדרש ניט קיין הלל סיידין דער טאג ווערט אן גירופן מועד · פרעגט די גמרא ראש חודש האט מען דאך אויך אנדערש קרבנות מקריב גוועזן וויא אין גאנצן יאר און ער ווערט אויך אן גרופן מועד וויא אין פסוק שטייט קרא עלי מועד ער האט גירופן דעם חודש תמוז אויף מיר פר איין מועד נוא לאז מען אום ראש חודש זאגן גאנץ הלל · ענטפערט די גמרא ראש חודש איז אבר ניט גהייליגט גווארן דאס מען זאל אין אים ניט טארן טאן איין מלאכה דען עס שטייט אין פסוק דר דאזיגר גזאנג פון הלל זאל זיין צו אייך אין איין צייט וואס איז גהייליגט צו זיין יום טוב און ווען דר טאג איז אבר ניט גהייליגט און מען מעג טאן איין מלאכה אין אים אזו ברייננגט דר טאג ניט מיט מען זאל אין אים זאגן גאנץ הלל · פרעגט דיא גמרא ראש השנה און יום כפור זיינן דאך גהייליגט מען זאל אין זיי ניט טארן טאן איין מלאכה און זיי ווערן אויך גרופן מועד און זיינן אויך אפ גטיילט מיט די קרבנות פון אנדרע טעג לאז מען אין זיי זאגן הלל · ענטפערט די גמרא דר טעם איז ווי רבי אבהו האט גזאגט דען רבי אבהו האט גזאגט דיא מלאכי השרת האבן גזאגט פאר הקב"ה רבונו של עולם פאר וואס זאגן ניט די ישראל פר דיר קיין שירה דאס איז הלל אום ראש השנה און יום כפור · האט הקב"ה גזאגט צוא זייא וויא איז מיגליך זייא זאלין היינט שירה זאגין ווען אלע ביכר פון דיא וואס זאלין לעבין און וואס זאלין שטארבין זיינן איצט אפין פאר מיר און די מענטשין ווייסין ניט ווי זייער גזר דין וועט זיין וויא זאלן זיי דען שירה זאגין פר מיר · פרעגט ווידר די גמרא חנכה הייסט דאך ניט קיין מועד און מען מעג אויך איין מלאכה טאן און מען זאגט דאך גאנץ הלל · ענטפערט דיא גמרא דאס איז וויל דער נס פון חנכה איז זייער גרוים · פרעגט דיא גמרא פורים איז דאך אויך אגרויסר נס און פאר וואס זאגט מען ניט קיין הלל · זאגט רב יצחק מען זאגט ניט קיין הלל אויף איין נס וואס איז גישעהן אין חוץ לארץ און דער נס פון פורים איז גישעהן אין שושן דאס איז חוצה לארץ · האט רב נחמן בר יצחק איין קשיא גיפרעגט דר נס פון יציאת מצרים איז דאך אויך גיוועזן אין חוצה לארץ און מיר זאגין דאך דרויף הלל · ענטפערט די גמרא דאס איז איין אנדר זאך וויל מיר זיינען נאך ניט גיקומען קיין ארץ ישראל האט מען גימעגט אין אלע לענדער זאגין שירה אויף די נסים וואס דארטין איז גישעהן · אבר דער נאך דאס מיר זיינען גיקומען קיין ארץ ישראל האט מען קיין שירה ניט גיזאגט נאר אויף דיא נסים וואס זיינען גישעהן אין ארץ ישראל · רב נחמן זאגט מען זאגט דרום אום פורים ניט קיין הלל וויל מען לייענט די מגילה · איז דאס דער הלל פון פורים · רבא זאגט דרום זאגט מען אום פורים קיין הלל ניט דען וויא מיר זיינען דער לייזט גיווארין פון מצרים האבין מיר גיקענט זאגן הלל וואס דרינען שטייט לויבט גאט איר גאטש קנעכט און ניט דיא קנעכט פון פרעה · אבר ביא דעם נס פון פורים וויא קענן מיר דען זאגין לויבט גאט איר גאטש קנעכט און ניט דיא קנעכט פון אחשורוש מיר זיינן דאך נאך גיבליבין דיא קנעכט פון אחשורוש דרום קענן מיר קיין הלל ניט זאגין והלל זה פותח הללויה און דר הלל הייבט זיך אן מיט הללויה וום דס איז די גרעשטע לויב וואס אין ספר תהלים שטייט וויא מיר לערנן אין ערבי פסחים רבי יהושע בן לוי זאגט דאס ווארט הללויה איז טייטש לויבט גאט מיט פיל ערלייא לויב · און מיר גיפינען אויך דאס רבי יהושע בן לוי אליין האט דאס ווארט אנדערש גיטייטשט דען רבי יהושע בן לוי האט גזאגט מיט צעהן ערליי לשונות פון שבח איז דר ספר תהלים גזאגט גווארן · דהיינו מיט למנצח און ניגון און משכיל און מזמור און אשרי און שיר און תפלה און תהלה און הודו און הללויה און דאס גרעשטע פון אלע איז הללויה דען הללו איז טייטש לויבט און יה איז טייטש גאט · שטייט דרינן צווייא ערלייא זאכין די לויב און גאטס נאמען · אמר רב יהודה רב יהודה האט גיזאגט פון וועגין שמואל די שירה פון אז ישיר האבין משה און דיא ישראל גזאגט אין דער צייט וואס זייא זיינען גיגאנגען איבר דעם ים · און דעם הלל האבין די נביאים פון ישראל מתקן גיוועזן דאס מען זאל אים זאגין אלע ראש חודש און יום טוב וואס עס קומט פון איין צייט צו דער אנדרר און אויך ווען די ישראל זיינען אין איין צרה און ווערין דער פון דער לייזט זאלין זייא זאגין הלל · און אין הלל שטייט פינף גרוישע זאכין פון נסים וויא מיר לערנן אין דער גמרא ווארום זאגין מיר דעם הלל זאגט רבי יוחנן וויל עס שטייט דרינען פינף זאכין · יציאת מצרים · און דאס שפאלטין פון ים · און מתן תורה · און תחית המתים · און חבלי משיח · בצאת ישראל ממצרים דאס איז יציאת מצרים · הים ראה וינוס דאס איז דיא שפאלטונג פון ים · ההרים רקדו כאילים דאס איז מתן תורה · דענסט מאל האבין די בערג גישפרונגן און האבין גיוואלט מען זאל אויף זייא די תורה נעבין · אתהלך לפני ה' בארצות החיים דאס איז תחית המתים · לא לנו ה' דאס איז חבלי משיח דאס ישראל וועלין גרוישע צרות האבין און זייא וועלין בעטין צוא גאט און זאגין ניט פון אונזערט וועגין העלף אונז נייערט צוא דיין גרוישן נאמען גיב כבוד איבער דיין גינאד און דיין ווארהייט · און איין טייל זאגין דאס רבי חייא האט גזאגט לא לנו ה' גייט אויף דער מלחמה פון גוג ומגוג · רב נחמן בר יצחק זאגט מען זאגט דרום דעם הלל וויל עס שטייט דרינען דאס גאט נעמט ארוים דיא לייבער פון דיא

פרק כד נר ג כלל ג חלק א

מלטה נפשי׃ חזקיה אמר מפני שיש בו ירידתן של צדיקים לכבשן האש ועלייתן מכבשן האש · ירידתן לא לנו ה׳ לא לנו אמר חנניה · כי לשמך תן כבוד אמר מישאל · על חסדך על אמתך אמר עזריה · למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם אמרו כלם · בעלייתן הללו את ה׳ כל גוים אמר חנניה · שבחוהו כל האומים אמר מ׳שאל · כי גבר עלינו חסדו אמר עזריה · ואמת ה׳ לעולם הללויה אמרו כלם · וי״א ואמת ה׳ לעולם אמר גבריאל דאמר רבי יוחנן ואמת ה׳ לעולם *גבריאל אמרו בשעה שהפיל *נמרוד הרשע את אברהם אבינו לתוך כבשן האש אמר גבריאל לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם ארד ואצנן את הכבשן ואציל את צדיק זה אמר לו הקדוש ברוך הוא אני יחיד בעולמי ואברהם יחיד בעולמו נאה ליחיד שיציל את יחיד · ולפי שאין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר כל בריה אמר ליה תזכה ותציל שלשה מבני בניו · כדדרש רבי שמעון השילוני בשעה שהפיל נבוכדנצר את חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש עמד יורקמי שר הברד לפני הקב״ה אמר לפניו רבונו של עולם · ארד ואצנן את הכבשן ואציל את הצדיקים הללו אמר לו גבריאל אין גבורתו של הקב״ה בכך אלא אני שר של אש ארד ואקרר מבפנים *ואקדיח מבחוץ ואעשה נס בתוך נס אמר ליה הקב״ה רד · באותה שעה פתח גבריאל ואמר *ואמת ה׳ לעולם הללויה · וי״א דגים שבים אמרוהו כדרב הונא דאמר רב הונא ישראל שבאותו הדור קטני אמנה היו כדדרש רבא בר מרימר מ״ד (תהלים קו) וימרו על ים בים סוף ויושיעם למען שמו מלמד שהמרו ישראל על ים סוף באותה שעה אמרו ישראל *כשם שעלינו מן הים מצד זה כך עולין מצרים מצד אחר · אמר ליה הקדוש ברוך הוא לשרו של ים פלוט אותם ליבשה אמר לפניו רבונו של עולם כלום יש עבד *שנותן לו רבו פרנסה לתוך פיו וחוזר ונוטלו ממנו · אמר ליה אני נותן לך עד אחד ומחצה שבהם אמר לפניו רבונו של עולם כלום יש עבד שתובע את רבו אמר ליה נחל קישון יהא ערב בדבר זה מיד פלט אותם ליבשה ובאו ישראל וראו אותם · והיינו דכתיב וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים · ומאי אחד ומחצה בהם דאילו בפרעה כתיב ויקח שש מאות רכב בחור ואילו בסיסרא כתיב תשע מאות רכב ברזל אתא עלייהו *בדיקרי דפרזלא הוציא הקדוש ברוך הוא כוכבים ממסלותם שנאמר (שופטים ה׳) מן שמים נלחמו הכוכבים ממסלותם כיון דנחיתו כוכבי עלייהו איתחממו הנך רכבי דפרזלא נחיתו לאיקרורי נפשיה בנחל קישון אמר ליה הקדוש ברוך הוא לך והשלם ערבותך לים מיד גרפם נחל קישון והשליכם לים שנאמר נחל קישון גרפם נחל

ס״ים וגו׳ : גבריאל אמרו כשניצולו חנניה מישאל ועזריה והוא היה שם דכתיב וריוה די דמיה לבר אלהין לפי שהקב״ה הבטיחו על כך כשהציל אברהם מאור כשדים והקיים לו מאמר ואמת ה׳ לעולם שקיים הבטחתו : נמרוד נקרא אמרפל על שם שאמר והפיל את אברהם בכבשן : ואקדיח מבחוץ ואשרוף את הזורקים אותם לתוך האור דכתיב גוברין אילך די הסיקו למישך שדרך ועבד נגו קטל המון שביבא דנורא : ואמת ה׳ לעולם שקיים לו דברו ואמר לו הבטחתו להציל מבני בניו של אברהם : כשם שאנו עולין מצד אחר כי לא עברו ישראל את הים סוף מעבר זה לצד עבר השני רק כמין כ״ף כשופה הלכו בצד זה שהלכו ליה יצאו לא קרע הקב״ה את הים רק לטבוע המצרים שירדפו אחרי ישראל בתוך הים : שנותן לו רבו מתנה פרנסה לדגים : בדיקרי דפרזלא פיס לסוסים ההם רגליהם נתחממו וכן הפריונים

צדיקים פון דעם גיהנם וויא אין פסוק שטייט אנא ה׳ איך בעט דיך גאט ציהע ארויס מיין לייב פון דעם גיהנם · חזקיה זאגט מען זאגט דרום דעם הלל ווייל עס שטייט דרינען וואס דיא צדיקים חנניה מישאל ועזריה האבין גיזאגט אז מען האט זייא אריין גיווארפן אין קאלך אויבין צו פר ברענגען אונ וואס זייא האבין ווידער גיזאגט ווען זייא זיינען ארויס גקומען פון דעם קאלך אויבין · וויא מען האט זייא אריין גיווארפין אין קאלך אויבין האט חנניה גיזאגט לא לנו ה׳ לא לנו · אונ מישאל האט גיזאגט כי לשמך תן כבוד · אונ עזריה האט גיזאגט על חסדך על אמתך · למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם האבין אלע דרייא גיזאגט · אונ וויא זייא זיינען ווידער ארויס גיקומען פון קאלך אויבין האט חנניה גזאגט הללו את ה׳ כל גוים אונ מישאל האט גיזאגט שבחוהו כל האומים · אונ כי גבר עלינו חסדו האט עזריה גזאגט· ואמת ה׳ לעולם האבין אלע דריי גיזאגט · אונ איין טייל זאגין ואמת ה׳ לעולם האט גזאגט גבריאל המלאך דען רבי יוחנן האט גזאגט דאס גבריאל המלאך האט גיזאגט ואמת ה׳ לעולם דען אין דר צייט וואס נמרוד הרשע האט אריין גיווארפין אברהם אבינו אין קאלך אויבין האט גבריאל המלאך גזאגט פאר הקב״ה רבונו של עולם איך וועל נידערין אונ וועל דעם אויבן קיל מאכין אונ וועל ראטעווען דעם דאזיגען צדיק אברהם · האט הקב״ה גיזאגט איך בין איין איינציגער אין מיין וועלט אונ ער איז איין איינציגר אין זיין וועלט פאסט דאס איין איינציגער זאל ראטעווען דעם אנדערין איינציגען · אונ ווייל הקדוש ב״ה האלט ניט אפ דעם שכר פון קיין בריה האט ער דרום גיזאגט צו גבריאל ווייל דוא האסט גיוואלט גוטש טאן צוא מציל זיין דעם צדיק אברהם פון דעם קאלך אויבן וועסטו דר פאר זוכה זיין צו מציל זיין דרייא קינדש קינדר פון אברהם פון דעם פייער · וויא רבי שמעון השילוני האט גידרשת אין דער צייט וואס נבוכדנצר האט גיהייסין אריין ווארפין חנניה מישאל ועזריה אין איין הייסין קאלך אויבין · איז גיקומען יורקמי שר פון האגיל פאר הקב״ה אונ האט גיזאגט רבש״ע איך וועל נידערין אונ וועל קיל מאכין דעם אויבין אונ וועל מציל זיין די דאזיגע צדיקים · האט גבריאל גיזאגט צו אים גאטש שטארקייט איז ניט אזו דען דוא ביסט דער שר פון וואסר איז קיין וואונדר ניט וואס דוא קענסט פייער אויש לעשין נייערט איך בין דר שר וואס איז גיזעצט איבר פייער וועל איך גיין אונ וועל דעם אויבין פון אין וויינג קיל מאכין אונ פון אויסין וויינג וועל איך אים הייס מאכין זועט עס זיין איין טאפעלר נס· האט הקב״ה גזאגט צו גבריאל גייא אונ טוא אזו · אין דער דאזיגער צייט האט גבריאל אנגיפאנגען אונ האט גיזאגט ואמת ה׳ לעולם גאט איז אמת ביז אייביג דאס ער האלט וואס ער האט מיר צוא גיזאגט · אונ איין טייל זאגין דאס דיא פיש אין ים האבין גיזאגט ואמת ה׳ לעולם וויא רב הונא האט גיזאגט דען רב הונא האט

גיזאגט די ישראל וואס זיינען גיגאנגען איבר דעם ים זיינן גיוועזן שוואך אין גלויבין וויא רבא בר מרימר האט גידרשת עס שטייט אין פסוק דאס דיא ישראל האבין ווידער גישפעניגט אונ גזינדיגט פאר גאט ווען זייא זיינען גיגאנגען איבר דעם ים סוף אונ גאט האט זייא דאך גיהאלפין וועגין זיין נאמען דען די ישראל האבין גזאגט אזו וואול וויא מיר זיינען דורך גגאנגען דעם ים פון דער זייט אזוא אויך גייען דיא מצרים דורך דעם ים פון איין אנדער זייט אונ וועלין קומען אויף אונז · האט הקב״ה גיזאגט צו דעם שר פון דעם ים ווארף ארויש דיא מצרים אויף דער יבשה כדי דיא ישראל זאלין זעהן דאס זייא זיינען טויט · האט דער שר גיזאגט פאר הקב״ה רבש״ע איז דען דער סדר ווען איין הער גיט שפייז צו זיין קנעכט דאס ער זאל ווידער אוועק נעמען פון אים די שפייז אונ דו האשט מיר געגבין די מצרים פאר איין עסין צוא מיינע פיש אונ ווילשט זייא ווידער אוועק נעמן פון מיר · האט הקב״ה גיזאגט צום שר איך וועל דיר דער פאר אפ געבן אנדער האלבין מאל אזו פיל וויא זייא זיינען · האט ווידער דער שר גזאגט קען דען איין קנעכט מאנען זיין הארן · דען איך וועל מיך שעמן צו מאנן דיך · האט הקב״ה גיזאגט דער טייך קישון זאל זיין איין ערב אין דר זאך · אזו האט באלד דר שר של ים אלע מצרים ארויש גווארפין אויף דר יבשה אונ דיא ישראל זיינען גיקומען אונ האבין זיי גיזעהן טויט ליגין אונ דאס זאגט דער פסוק אונ ישראל האבן גזעהן דיא מצרים ליגין טויט אויף דעם בארטין פון דעם ים · פרעגט דיא גמרא ווען האט דר שר של ים אנדר האלבין מאל אזו פיל גקריגען · ענפערט דיא גמרא ער איז בצאלט גיווארין אין דיא צייטין פון סיסרא דען בייא פרעה שטייט זעקס הונדערט רייט וועגין זיינען גיוועזן אונ בייא סיסרא שטייט ניין הונדערט אייזערנע רייט וועגין זיינען גיוועזן דען סיסרא איז גיקומען מלחמה צוא האלטין אויף ישראל מיט פערד וואס זיינן גוועזן די פיס גשמיט מיט אייזן · האט הקב״ה אויש גיצויגין דיא שטערין פון זייערע שטעגין ווי אין פסוק שטייט פון דעם הימל האבין דיא שטערין מלחמה גיהאלטין פון זייער שטעג אונ וויא דיא שטערין זיינען אראפ גינידערט פון דעם הימל האבן זייא די ערד הייס גימאכט אונ דאס אייזין וואס איז גיוועזן אין דיא פיס פון דיא פערד איז הייס גיווארין · זיינען דיא פערד גיגאנגן אין טייך קישון צו קילין זיך אונ זיינען אלע מיט אננדר דר טרונקן גיווארין · האט הקב״ה גיזאגט צום טייך קישון גייא אונ בצאל דיין ערבות צום שר של ים אזוא האט זייא דער טייך קישון באלד אריין גישארט אונ אריין גיווארפין אין ים וויא אין פסוק שטייט נחל קישון גרפם דער טייך קישון האט זייא ארויש גישארט אונ אריין גיווארפין אין ים נחל קדומים נחל קישון דער טייך קישון הייסט נחל קדומים דאס איז טייטש ער איז פון לאנג אן איין ערב גיוועזן

קדומים מאי נחל קדומים נחל שהיה ערב מקדם אותה שעה פתחו דגים שבים את פיהם ואמרו *ואמת ה׳ לעולם הללויה · אמר ריש לקיש מאי דכתיב מושיבי עקרת הבית וגו׳ אמרה כנסת ישראל לפני הקב״ה רבונו של עולם *שמוני בניך כחולדה זו הדרה בעיקרי הבתים · דרש רבא מאי דכתיב אהבתי כי ישמע ה׳ את קולי תחנוני · אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם אימתי *אני אהובה לפניך בזמן שאתה שומע קול תחנוני · דלותי ולי יהושיע אמרה לפניו רבונו של עולם אף על פי שדלה אני מן המצות *לי נאה להושיע · אמר רב כהנא כשחלה רבי ישמעאל ברבי יוסי שלח לו רבי אמור לנו ב׳ או ג׳ דברים שאמרת לנו משום אביך שלח לו כך אמר אבא הללו את ה׳ כל גוים שבחוהו כל האומים *א״ה מאי עבידתייהו משום דגבר עלינו חסדו הללו את ה׳ כל גוים ה״ק הללו את ה׳ כל גוים על גבורות ונפלאות דקא עביד בהדייהו *וכ״ש אנו כי גבר עלינו חסדו ועוד אמר עתידה ארץ מצרים שתביא דורון למשיח וכו׳ · ותו גרסינן התם דף קי״ז תנו רבנן הלל זה מי אמרו רבי אליעזר אומר משה ובני ישראל אמרוהו כשעמד עליהם פרעה הרשע על שפת הים הם אומרים לא לנו וגו׳ כי לשמך וגו׳ משיבה רוח הקודש ואמרה להם למעני למעני אעשה וגו׳ רבי יהושע אומר *יהושע וישראל אמרוה בשעה שעמדו על מלכי כנען הם אומרים לא לנו ה׳ לא לנו משיבה רוח הקודש למעני למעני וגו׳ רבי אליעזר המודעי אומר דבורה וברק אמרוה בשעה שעמד עליהם סיסרא הרשע הם אומרים לא לנו וגו׳ משיבה רוח הקדש ואמרה למעני למעני וגו׳ · רבי אלעזר בן עזריה אומר חנניה מישאל ועזריה אמרוה בשעה שעמד עליהם נבוכדנצר הרשע הם אומרים לא לנו וגו׳ · משיבה רוח הקודש ואמרה להם למעני למעני אעשה וגו׳ · ר׳ יוסי הגלילי אומר מרדכי ואסתר אמרוה בשעה שעמד עליהם המן הרשע אמרו כלם שירה והכמים אומרים נביאים שביניהם תקנו להם שיהו אומרים שירה על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבוא עליהם ובשנגאלים אומרים אותו על גאולתן · ועוד גרסינן התם דף קי״ט אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן אודך כי עניתני אמר דוד · *אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה אמר ישי · *מאת ה׳ היתה זאת אמרו אחיו · זה היום עשה ה׳ נגילה ונשמחה בו אמר שמואל · אנא ה׳ הושיעה נא אמרו אחיו · אנא ה׳ הצליחה נא אמר דוד · ברוך הבא אמר ישי · ברכנוכם מבית ה׳ אמר שמואל · אל ה׳ ויאר לנו אמרו כלם · *אסרו חג בעבותים אמר שמואל · אלי אתה ואודך אמר דוד · אלהי ארוממך אמרו כלם · ומדבריהם למדנו שבכל האנשים האלו ובכל הנסים האלו היה ראוי לומר הלל זה · כמו שנחלקו בפרק קמא דבתרא דף ט״ו באמרם *איוב בימי פלוני היה ר״ל שבכל אותם הזמנים היה בא מאורע לאדם כמעשה דאיוב או דומה לו · ובכל דבר חייב אדם להודות ולברך על הטובה ועל הרעה כמו

שפליהם : ואמת ה׳ לעולם שפילם לנו חונותינו מחיל פרעה להתפרנס ממנו כחיל סיסרא : שמוני בניך מרוב הצרות בגלות כנסת ישראל היינו הזקנים והחשובים שבהן הומריה על שאינם חשובים כל כך כדמשמע אם הבנים שהאם צועקת על הבנים שאמרו שפלים בגלות כחולדה זו שדרה בנקבים שבבתים תחת הארץ ולשון עיקרי היינו נקבים שתחת הארץ וזה עקרת הבית : אני אהובה לפניך אהבתי משמע כי אהבתני אהבת אותי : לי נאה להושיע יותר מכל האומות שהרי ישראל יתדון : אומות העולם מאי עבידתייהו לשבוחי משום דעלינו גבר חסדו הא עלן לשבותים על גבורות ונפלאות דחזינן שעשה בעולם : וכל שכן אנו כי גבר עלינו חסדו יותר מכל אומה ולשון : יהושע וכל ישראל אמרוה כלומר אף יהושע וכל ישראל אמרוה : אבן מאסו הבונים כלומר דוד שהיה רועה צאן ונעשה מלך : מאת ה׳ היתה זאת ונפלאת בעינינו לשון רבים : אסרו חג בעבותים הכילו זבחים ושלמים הרבה למות ומהן דמן למזבח : איוב בימי פלוני היה כלומר כמו שעשה הקב״ה לאיוב ניסיון ואח״כ הטיב לו

צום שר של ים אונ האט אים היינט בצאלט דאס ערבות · אונ וויא דיא פיש האבין דאס גיזעהן האבין זייא געפינט זייער מויל אונ האבן גזאגט ואמת ה׳ לעולם גאט איז אמת ביז אייביג אונ האלט וואס ער זאגט צו · אמר ריש לקיש ריש לקיש זאגט וואס מיינט עס דר פסוק מושיבי עקרת הבית דאס זאגט די כנסת ישראל דאס הייסט דער אידישער נאמן זאגט פאר השי״ת רבש״ע דיינע קינדר דהיינו די וואס זיינן ניט פרום האבין דעם נאמען איד אזו אין דער ערד אריין גיליינגט וויא דאס ווייזלי וואס וואונט אין דער ערד אין די לעכר פון די הייזר : דרש רבא רבא האט גידרשת וואס מיינט עס דער פסוק אהבתי כי ישמע ה׳ את קולי תחנוני דאס זאגט די כנסת ישראל פאר הקב״ה רבונו של עולם ווען ווייס איך דאס איך בין גיליבט פר דיר ווען דוא טוסט הערין דאס קול פון מיין גבעטי דלותי ולי יהושיע ווען איך בין שוין ארום פון מצות איז דאך שיין דאס דוא זאלסט מיר העלפין : אמר רב כהנא רב כהנא האט גיזאגט אז רבי ישמעאל ברבי יוסי איז קראנק גיווארין האט רבי גשיקט צו אים זאג אונז צווייא אדר דרייא זאכין וואס דוא האסט גיהערט פון דיין פאטער · האט ער גישיקט צו רבי אזו האט מיין פאטער גיזאגט עס שטייט אין פסוק לויבט גאט איר אלע פעלקר אונ לויבט אים איר אלע אומות דען ער האט גישטארקט צו אונז זיין חסד · איז קשה וואס האבין אים דיא אומות העולם צו לויבין דער פאר וואס ער האט אונז חסד גיטאן · נייערט עס איז אזו גימיינט לויבט אים אלע פעלקר אויף דיא שטארקייט אונ וואונדר וואש ער האט גיטאן מיט אייך מכל שכן דאס מיר ישראל דארפן אים צו לויבן דען אויף אונז האט ער נאך מער גישטארקט זיין חסד · נאך האט מיין פאטער גיזאגט דאס דאס לאנד מצרים וועט ברייננן איין מתנה צו דעם מלך המשיח · ותו גרסינן התם אונ נאך לערנן מיר אין דער גמרא די רבנים האבין גילערינט ווער האט דעם הלל גיזאגט רבי אליעזר זאגט משה אונ די ישראל האבין אים גיזאגט וויא פרעה איז גיקומען איבער זייא אויף דעם בארטין פון ים האבין דיא ישראל גיזאגט לא לנו ה׳ לא לנו ניט פון אונזערט ווענין העלף אונז דוא גאט נייערט גיב כבוד צוא דיין נאמען · אונ דער רוח הקודש האט זייא גיענפערט פון מיינט ווענין וועל איך עס טאן אונ אייך העלפן · רבי יהושע זאגט יהושע אונ ישראל האבין אים גיזאגט וויא די מלכי כנען זיינען גיקומען איבער זייא מלחמה האלטין אזו האבין די ישראל גיזאגט לא לנו ה׳ לא לנו · אונ גאט האט גיענפערט פון מיינעט ווענין וועל איך דאס טאן · רבי אליעזר המודעי רבי אליעזר המודעי זאגט דבורה אונ ברק האבין

אים גיזאגט וויא סיסרא איז גיקומען איבר זיי · האבין זייא גיזאגט לא לנו ה׳ לא לנו אונ גאט האט גיענפערט למעני אעשה רבי אלעזר בן עזריה זאגט חנניה מישאל ועזריה האבין אים גיזאגט אין דער צייט וואס נבוכדנצר האט זייא אריין גיווארפין אין קאלך אויבן האבן זיי גזאגט לא לנו ה׳ לא לנו אונ גאט האט גיענטפערט למעני אעשה רבי יוסי הגלילי זאגט מרדכי ואסתר האבין אים גיזאגט וויא המן הרשע איז אויף גישטאנען אויף זיי אזו האבן זייא אלע שירה גיזאגט דער נאך · אונ די חכמים זאגין די נביאים וואס צווישין ישראל זיינען גיוועזן דיא האבין מתקן גיוועזן דאס מען זאל הלל זאגין אין אלע צייט פון יום טוב אונ ראש חודש וואס זייא קומען פון איין צייט צו דער אנדרר אונ אויך ווען איין צרה איז גיוועזן צו ישראל אונ זיי זיינען דער לייזט גיווארין פון איר זאלין זייא זאגין הלל : ועוד גרסינן התם אונ נאך לערנן מיר אין דער גמרא רבי שמואל בר נחמני זאגט פון וועגין רבי יונתן אודך כי עניתני האט דוד גיזאגט וויא ער איז גיזאלבט גיווארין פאר איין מלך · אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה האט ישי דר פאטער פון דוד גיזאגט · מאת ה׳ היתה זאת היא נפלאת בעינינו האבין די ברידר פון דוד גיזאגט · זה היום עשה ה׳ נגילה ונשמחה בו האט שמואל הנביא גזאגט · אנא ה׳ הושיעה נא האבין דיא ברידער פון דוד גיזאגט · אנא ה׳ הצליחה נא האט דוד גיזאגט · ברוך הבא בשם ה׳ האט ישי גיזאגט · ברכנוכם מבית ה׳ האט שמואל גזאגט · אל ה׳ ויאר לנו האבין אלע מיט אננדר גזאגט · אסרו חג בעבותים האט שמואל גיזאגט · אלי אתה ואודך האט דוד גזאגט · אלהי ארוממך האבין אלע מיט אננדער גיזאגט · אונ פון די אלע רייד לערנן מיר אפ דאס ביי דיא אלע מענשין וואס זיינען דא דר מאנט אונ בייא די אלע נסים וואס זיינען גישעהן צו זיי איז ראוי גיוועזן מען זאל זאגין הלל · אונ אויך אזו איז איין פלוגתא אין דער גמרא אין וועלכר צייט איוב איז גיוועזן איז אויך אזו דר מיין דאס איטליכער פון די חכמים זאגט דאס אין דער צייט וואס ער זאגט איז אויך גיוועזן איין מענש וואס אים האט זיך גיטראפין וויא עס האט זיך גיטראפין צו איוב אדער אזוא גלייך וויא עס האט זיך גיטראפין מיט איוב : ובכל דבר אונ אין אלע זאכין איז דער מענטש מחויב צו לויבין גאט אונ צו דאנקן אים אויף ביז וויא אויף גוטס אזו וויא גאטש ווילין איז אזו זאל דער מענטש אן נעמען פאר ליב · אונ דער מענטש זאל זיך טראכטין דאס דאס ביז וואס גאט שיקט אויף אים דאס קומט אים מיט איין ריכטיגן דין אונ דם גוטס וואס גאט גיט אים דם איז גאר דורך זיין חסד אונ רחמנות גיט ער עס צוא אים אונ בייא דעם בייזין אונ בייא דעם גוטין האט דוד

המלך

פרק כד נר ג כלל ג חלק א

שהוא תפין הבורא ויחשוב אדם על הרעה שהיה בדין אמת ועל הטובה שהיא חסד ורחמים ובשניהם אמר דוד ובשם ה' אקרא · כדגרסינן בפרק הרואה דף ס' חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה · רבי תנחום אמר מהכא כוס ישועות אשא וגו' · כדאיתא למטה בחלק הברכות קרוב לזה ובחלק יסורי יחיד · ובזכות זה עתיד דוד המלך לברך לעתיד לבא בכוס של ישועות · כדגרסינן בסוף פרק ע"פ דרש רב עוירא וכו' עד כוס ישועות אשא כדאיתא בסוף נר ה' · ובליל הפסח שהיא ליל שמורים ואירע בה הנס הגדול ראוי להוסיף בה ולומר בה *הלל הגדול · ואם ירצה לשתות עליו כוס חמישי הרשות בידו והוא פותח מהודו לה' כי טוב וחותם בנשמת כל חי · וגרסינן התם דף קי"ח למה נקרא שמו הלל הגדול · אמר רבי יוחנן מפני שהקדוש ברוך הוא יושב ברומו של עולם ומחלק מזונות לכל בריה · אמר ריב"ל הני כ"ו כי לעולם חסדו כנגד מי כנגד כ"ו דורות שברא הקדוש ב"ה בעולמו ולא נתן לדם תורה וזן אותם בחסדו · אמר ריב"ל מאי דכתיב הודו לה' כי טוב הודו למי שגובה חובתו של אדם בטובתו · עשיר בשורו עני בשיו יתום בביצתו ואלמנה בתרנגולתה :

כך עושה הקב"ה לפרנה בני אדם על כן ילמדו מחיוב ואל יבעטו בהקב"ה וינקבו רחמים וייטיב להם ויסלחו לו : הלל הגדול היינו כל פסוקים שבמזמור קל"ו שמסיימין כל"ח :

המלך הקדוש לפי שבימים הללו הוא מראה מלכותו לשפוט את העולם : המלך המשפט כמו מלך המשפט כמו נוצחי הארון הברית כמו ארון הברית : דפליגי בדיעבד אם לא אמרו מסיקנא שדין הוא כן שצריך לחזור ולהתפלל : ואם אמרו אל ישאל אדם צרכיו בברכות ראשונות היינו היחיד : שאמרה חנה בפרשת עלץ לבי : ויש בכל אחד מהם עשרה פסוקים שכתוב בכם מלך ועשרה פסוקים כתוב

קטו פרק חמשה ועשרים

ראש השנה הוא יום הדין לפיכך מובדל בתפלה · כדאיתא בפרק קמא דברכות דף י"ב אמר רב חיננא סבא משמיה דרב כל השנה מתפלל האל הקדוש מלך אוהב צדקה ומשפט חוץ מעשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ שמתפלל *המלך הקדוש *המלך המשפט ואף על גב דפליגי בדיעבד מסיקנא דחוזר ואע"ג דקיי"ל לא ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות תקנו להוסיף זכירה במנן ובמחיה ובקשה בקדושה וגם בהודאה בשים שלום מעין החתימה · *ואם אמרו אל ישאל היינו בצרכי יחיד אבל בצרכי רבים שרי · וכן יש במסכת סופרים כשם שחתימתן של ר"ה ויוה"כ משונה משאר ימים טובים כך תפלתן משונה · וגם תפלת ר"ה מובדלת בתפלת המוסף מכל תפלות שבתות וי"ט שבכלן אין מתפלל אלא ז' ג' ראשונות וג' אחרונות ואחד באמצע שהוא קדושת היום ובר"ה הם ט' במוסף כדגרסינן פרק תפלת השחר דף כ"ט הני ט' דר"ה כנגד מי א"ר אבא דמן קרתגני כנגד ט' אזכרות *שאמרה חנה בתפלתה ר"ל לפי שהוא יום זכרון והם ג' ראשונות וג אחרונות וג' אמצעיות ראשונה מלכיות שנייה זכרונות שלישית שופרות כדגרסינן בפ"ק דר"ה דף ט"ז אמרו לפני בר"ה מלכיות וזכרונות ושופרות מלכיות כדי שתמליכוני עליכם זכרונות כדי שתעלה זכרונכם לפני לטובה ובמה בשופר · *ויש בכל אחד מהם י' פסוקים כנגד י' ימי תשובה

המלך גלייך גיזאגט ובשם ה' אקרא אונ אין גאטס נאמען טוא איך רופין אויף שלעכטס וויא אויף גוטס וויא מיר לערנען אין פרק הרואה דער מענטש איז מחויב איין ברכה צו מאכין אויף שלעכטס וויא אויף גוטן · רבי תנחום זאגט איך לערן עס אפ פון דעם פסוק וואס דוד המלך האט גיזאגט ווען איך טראג דעם בעכר פון הילף רוף איך גאטס נאמען וויא מיר וועלין די זאך ווייטר שרייבין : ובזכות זה אונ דורך דעם זכות וועט דוד המלך לעתיד לבוא בענטשין אויף דער סעודה פון דיא צדיקים אויף דעם כוס פון הילף וויא מיר לערנען עס אין סוף פרק ערבי פסחים וויא מיר וועלין ווייטער אין סוף נר חמישי שרייבין : ובליל הפסח אונ אין דר נאכט פון פסח וואס זיא הייסט ליל שמורים דאס גאט האט גהיט די ישראל פון אלים בייזין אונ דאס דער גרויסר נס האט זיך אין דער נאכט גיטראפין איז רעכט מען זאל אין דער נאכט מערין לויב צוא גאט אונ מען זאל זאגין הלל הגדול דאס איז דער מזמור קל"ו אין תהלים הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו אונ ווען ער האט שוין גיטרונקען ארבע כוסות אונ ער וויל נאך טרינקען דעם פינפטין כוס ווען ער זאגט הלל הגדול אזו מעג ער עס טאן אונ ער הויבט אן הודו ליי כי טוב אונ לאזט אויס מיט נשמת כל חי · אויך לערנען מיר אין דער גמרא ווארום הייסט ער הלל הגדול זאגט רבי יוחנן ווייל דרינען שטייט נותן לחם לכל בשר דאס ווייזט דאס גאט זיצט אין הויכין הימל אונ טיילט אויס שפייז צו אלע באשעפניש: רבי יהושע בן לוי זאגט ווארום שטייט אין דעם מזמור זעקס אונ צוואנציג מאל כי לעולם חסדו דאס איז קעגין די זעקס אונ צוואנציג דורות וואס זיינען גיוועזען איי די תורה איז ווארין גיגעבין אונ הקב"ה האט זייא דאך גישפייזט דורך זיין חסד · נאך זאגט רבי יהושע בן לוי וואס מיינט עס דער פסוק הודו לה' כי טוב דאס מיינט ער דאנקט צו דעם דער וואס מאנט איין זיינע שולדין וואס אים קומט מיט זיין גוטסקייט · פון איין רייכין ווען ער זינדיגט נעמט ער אב זיין אקס אונ פון דעם ארימאן נעמט ער אב זיין שעפסעלע · פון איין יתום נעמט ער אפ איין איי אונ פון איין אלמנה נעמט ער אפ איר הון · אבער אן זייער איינגענעם לייב רירט ער ניט אן · דאס איז דאך אגרויסער חסד :

קטו ראש השנה הוא יום הדין ראש השנה דאס איז דער יום הדין וואס גאט משפט אין אים דיא גאנצע וועלט דרום זאגט מען די תפלה פון שמונה עשרה אום ראש השנה אנדערש ווי אגאנץ יאר · ווי מיר לערנען אין דר גמ"א ברכות רב חיננא סבא זאגט פון וועגן רב דאס גאנצע יאר זאגט מען האל הקדוש אונ מלך אוהב צדקה ומשפט נאר אויס גינומען די צעהן טעג וואס צווישין ראש השנה אונ יום כפור זאגט מען המלך הקדוש המלך המשפט אונ דיא הלכה בלייבט ווען איינר האט פר געסן אונ האט ניט

גזאגט מוז ער ווידר פון פאריגט אן הויבן שמונה עשרה צו זאגן · אונ חאטשע מיר האבן גזאגט דאס דר מענטש זאל ניט בעטן זיינע בדערפניש ניט אין די ערשטע דריי ברכות אונ אויך ניט אין די לעצטע דריי ברכות פון דעסט וועגן האבן דאך אונזרע חכמים מתקן גוועזן מען זאל אין עשרת ימי תשובה זאגן אין די ערשטע ברכות זכרנו אונ מי כמוך אונ אין דיא לעצטע דרייא ברכות זאל מען זאגן וכתוב אונ בספר דען ווייל מיר בעטן עס פאר כל ישראל מעג מען · אונ אזו שטייט אויך אין מסכת סופרים אזו וויא דער אויס לאז פון אנדערע ברכות פון דיא שמונה עשרה פון ראש השנה אונ יום כפור איז אנדערש וויא דער אויס לאז פון אנדערע ימים טובים אזו איז אויך די תפלה אום ראש השנה אונ אום יום כפור אנדערש וויא אין אנדערע ימים טובים · וגם תפלת ר"ה אונ אויך איז די שמונה עשרה פון מוסף אין ראש השנה אנדערש וויא אום שבת אונ יום טוב דען אין שבת אונ יום טוב זאגט מען נאר זיבן ברכות אין מוסף שמונה עשרה די ערשטע דרייא ברכות אונ די לעצטע דריי ברכות אונ איינע אין מיטן וואס לאזט זיך אויס מקדש השבת אונ מקדש ישראל והזמנים · אבער אין ראש השנה זאגט מען ניין ברכות אין דער שמונה עשרה פון מוסף וויא מיר לערנן אין פרק תפלת השחר ווארום זאגן מיר ניין ברכות אין מוסף פון ר"ה זאגט רבי אבא פון קרתגני דאס איז אקעגין די ניין שמות וואס חנה האט גדאכט אין איר תפלה דען אין ר"ה איז חנה גדאכט גווארן אין הימל דאס זיא זאל טראגענדיג ווערין · אונ די ניין ברכות וואס מיר זאגין די זיינן די דריי ערשטע אונ דיא דריי לעצטע ברכות אונ דריי אין מיטן · די ערשטע הייסט מלכיות ווייל עס זיינען אזעלכע פסוקים וואס אין זייא שטייט דאס גאט איז איין מלך איבער דער גאנצר וועלט · די אנדערע הייסט זכרונות ווייל עס זיינען אזעלכע פסוקים וואס אין זיי שטייט דאס אונזר גידעכניש זאל קומן פאר גאט · די דריטע הייסט שופרות ווייל עס זיינען אזעלכע פסוקים וואס אין זייא שטייט מען זאל בלאזין מיט דעם שופר אונ דאס גאט וועט לעתיד לבוא בלאזין מיט איין שופר וויא מיר לערנן אין מסכת ראש השנה הקב"ה זאגט · איר ישראל זאלט זאגין פאר מיר אום ראש השנה מלכיות אונ זכרונות אונ שופרות · מלכיות זאלט איר זאגין כדי איר זאלט מיך פאר איין מלך מאכין איבר אייך אונ זכרונות זאלט איר זאגין כדי אייער גידעכניש זאל פאר מיר קומן צו גוטין · אונ דורך וואס · דורך דעם וואס איר וועט בלאזין מיט דעם שופר ויש בכל אחד מהם יו"ד פסוקים אונ אין איטליכער ברכה פון די דרייא ברכות איז דא צעהן פסוקים קעגין עשרת ימי תשובה אונ פון נאך מער טעמים וועגין וויא מיר לערנן אין דר גמרא ר"ה רבי לוי זאגט מיר זאגין דרום איז דא אין איטליכר ברכה פון

ר"ה

פרק כה נר ג כלל ג חלק א

וגם כנגד דברים ידועים דכתיבי התם בפרק בתרא דר"ה דף ל"ב הני י' מלכיות כנגד מי אמר ר' לוי כנגד עשרה הלולים שאמר דוד בספר תהלים והא טובא הוו אלא הנך דכתיב בהו *הללוהו בתקע שופר רב יוסף אמר כנגד *עשרה מאמרות שבהן נברא העולם הי נינהו אילימא ויאמר דבראשית הני ט' הוו אלא *בראשית נמי מאמר הוא דכתיב (תהלים לג) בדבר ה' שמים נעשו · ותפלות אלו לפי שאינן שגורות בפי האדם יסדירם קודם שיתפלל כדגרסינן בסוף ראש השנה דף ל"ה אמר רבי אלעזר לעולם יסדיר אדם תפלתו ואחר כך יתפלל אמר רבא מסתברא מילתיה דרבי אלעזר בברכות של ראש השנה ושל יוה"כ *ושל פרקים אבל בשאר ימות השנה לא צריך · וכמה היא פרקים *משלשים יום ולהלן · ובז' תעניות האחרונים הסדורין על עצירת גשמים או על צרות שלא יבואו על הצבור מוסיפין שש ברכות על י"ח להשלים כ"ד כדגרסינן בפרק סדר תעניות דף ט"ז · כיצד עמדו בתפלה מורידין לפני התיבה זקן *ורגיל ומי שיש לו בנים וביתו ריקן כדי שיהא לבו שלם בתפלה · *ואומר לפניהם *כ"ד ברכות י"ח שבכל יום ומוסיף עליהם עוד שש ואלו הן זכרונות ושופרות אל ה' בצרתה לי וגו' · אשא עיני אל ההרים וגו' · ממעמקים קראתיך וגו' · תפלה לעני כי יעטוף וגו' · רבי יהודה אומר לא היה צריך לומר זכרונות ושופרות אלא אומר תחתיהן רעב כי יהיה בארץ וגו' · אשר היה דבר ה' אל ירמיהו על דברי הבצרות וגו' ואומר חותמיהן · על האחד הוא אומר מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה ברוך אתה ה' גאל ישראל · ועל השני הוא אומר מי שענה את משה ואבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה ברוך אתה ה' זוכר הנשכחות · ועל הג' הוא אומר מי שענה את יהושע בגלגל וכו' ברוך אתה ה' שומע תרועה · ועל הד' הוא אומר מי שענה את שמואל במצפה הוא וכו' ברוך אתה ה' שומע צעקה · ועל הה' הוא אומר מי שענה את אליהו בהר הכרמל הוא וכו' ברוך אתה ה' שומע תפלה · ועל הו' הוא אומר מי שענה את יונה וכו' ברוך אתה ה' העונה בעת צרה · ועל הז' הוא אומר מי שענה את דוד ושלמה בנו בירושלים הוא וכו' בא"י המרחם על הארץ ואע"ג דכתיב ז' שש הן שהראשונה אינה אלא כמאריך בגאולה · וגרסינן בפרק תפלת השחר דף כ"ט הני כ"ד דתעניתא כנגד מי אמר ר' חלבו כנגד כ"ד רננות שאמר שלמה בשעה שהכנים ארון לבית קדשי הקדשים · אי הכי בכל יומא נמי נימרינהו אימת אמרינהו שלמה *ביומא דרחמי אף אנן נמי ביומא דרחמי אמרינן להו · ובכל יומי מוסיף בהן בקשת רחמים בתפלה זכרון י"ג מדות שאנו מובטחין

הכ זכרון ושופרות כתוב בהם שופר: הללוהו בתקע שופר וסוף המתחיל הללו אל בקדשו : עשרה מאמרות עשרה פעמים כתיב ויאמר במעשה בראשית והעולם נברא כר"ה: בראשית נמי מאמר הוא ואע"ג דלא כתיב ביה ויאמר יהי שמים כמאן דכתיב ביה דבאמירה איברי ולא בידים דכתיב בדבר ה' שמים נעשו : ושל פרקים מועדות : משלשים יום אם לא התפלל אותה תפלה ל' יום צריך לסדרה בפיו קודם שיתפלל : ורגיל שבקי ורגיל בתפלה: ואומר לפניהם אותו הזקן והרגיל: כ"ד רננות שאמר שלמה בפרשת ויעמוד שלמה רנה תפלה תחנה כלהון כ"ד איכא : ביומי דרחמי בהולך לבקש רחמים שדבקו שערים זה בזה ולא היו מניחין להכניס הארון בבית קדשי הקדשים

ר"ה צעהן פסוקים קעגין די צעהן מאל הללוהו וואס דוד המלך האט גזאגט אין דעם לעצטין מזמור וואס אין אים שטייט הללוהו בתקע שופר לויבט גאט מיט דעם בלאזין פון דעם שופר · רב יוסף זאגט דיא צעהן פסוקים זיינען גישטעלט קעגין די עשרת הדברות וואס זיינען ווארין גיזאגט צוא משה אויף דעם בארג סיני · רבי יוחנן זאגט עס איז קעגין די עשרה מאמרות וואס די וועלט איז מיט זיי באשאפין גיווארין דען ניין מאל ויאמר שטייט אין דר פרשה פון מעשה בראשית אונ דאס ווארט בראשית הייסט אויך איין מאמר דען עס שטייט דורך גאטש רייד זיינען די הימל באשאפן גיווארן אונ מיר גיפינען קיין אמירה ניט בייא דעם באשעפניש פון די הימיל מוז זיין דאס בראשית הייסט איין אמירה : ותפלות אלו אונ די תפלות פון ראש השנה אונ יום כפור ווייל דער מענטש איז ניט גוואונט אין זייא · זאל ער זייא דרום פריער רעבט מסדר זיין איי ער שטעלט זיך תפלה טאן כדי ער זאל זיין גיוואונט אין זייא וויא מיר לערנען אין ראש השנה · רבי אליעזר זאגט אייביג זאל דר מענטש זיין תפלה פריער מסדר זיין דאס ער זאל זיין גיוואונט אין איר אונ דער נאך זאל ער תפלה טאן · זאגט רבא עס איז גימיינט דיא שמונה עשרה פון ראש השנה אונ יום כפור דריגען איז דער מענטש ניט גיוואונט דרום מוז ער זיא פריער מסדר זיין · אויך די שמונה עשרה וואס דער מענטש זאגט נאר צייטין ווייס מוז ער אויך פריער מסדר זיין · אבר די תפלה וואס דער מענטש טוט אלע טאג דריגען איז ער שוין גיוואונט די דארף ער ניט פריער מסדר זיין · אונ איין תפלה וואס ווערט גיזאגט צייטן ווייס דאס איז ווען ער האט די תפלה דרייסיג טעג ניט גיזאגט אזו איז ער ניט גיוואונט אין איר מוז ער פאר די תפלה זיא מסדר זיין אונ אין די לעצטע זיבין תעניות וואס מען האט גוזר גיוועזן ווען עס האט ניט גירעגינט אדר ווען מען האט תפלה גיטאן אויף איין צרה דאס זיא זאל ניט קומען אויף ישראל אזו האט מען נאך זעקס ברכות צו גלייגט אין די שמונה עשרה דאס איז צוא זאמען פיר אונ צוואנציג ברכות וויא מיר לערנען אין סדר תעניות ווען זייא האבין זיך גישטעלט תפלה טאן האבין זיי גישטעלט פאר דעם עמוד איין אלטין מאן אונ דאס ער איז גיוואונט גיוועזן אין דער תפלה אונ דאס ער האט קינדר דריבער זארגט ער מער פאר די צרות אונ טוט תפלה מיט גרויס כוונה · אונ דאס זיין הויז איז ליידיג פון עבירות כדי זיין הארץ זאל זיין גאנץ אין זיין תפלה · אונ דער חזן האט גיזאגט פר זיי אין שמונה עשרה דיא פיר אונ צוואנציג ברכות דיא אכט צעהן ברכות וואס מען זאגט אלע טאג אונ נאך זעקס האט ער מוסיף גיוועזן אונ דאס זיינען זיי · די פסוקים וואס זכרון שטייט אין זייא וואס מיר זאגין אין ראש השנה · אונ אויך די פסוקים וואס שופר שטייט אין זיי אונ דעם מזמור אל ה' בצרתה לי אונ דעם מזמור אשא עיני אל ההרים אונ דעם מזמור ממעמקים קראתיך ה' אונ תפלה לעני כי יעטוף · רבי יהודה זאגט ער האט ניט גיזאגט זכרונות אונ שופרות נייערט ער האט גיזאגט אנשטאט דעם קפיטיל פון נביאים וואס דרינען שטייט רעב כי יהיה בארץ אונ אויך אשר היה דבר ה' אל ירמיהו על דברי הבצרות אונ ער האט אלץ אויש גילאזט מיט איין ברכה · די ערשטע ברכה האט ער גיזאגט מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה דר גאט וואס האט גיענטפערט אברהם אבינו אויף דעם הר המוריה דער זאל אייך אויך ענטפערין אונ זאל הערין דאס קול פון אייער גישריי היינטיגען טאג גילויבט בישטו גאט וואס דוא דער לייזט די ישראל · דיא אנדערע ברכה האט ער גיזאגט דער גאט וואס האט גיענטפערט צוא משה אונ אונזערע עלטערין ביי דעם ים דער זאל אייך אויך ענטפערין אונ זאל הערין אין דעם קול פון אייער גישרייא היינטיגין טאג גלויבט בישטו גאט וואס דוא גידיינקשט די פאר געסנע זאכין · די דריטע ברכה האט ער גיזאגט דער גאט וואס האט גיענטפערט צו יהושע אין גלגל דער זאל אייך אויך ענטפערין גילויבט בישטו גאט וואס דוא דר הערשט דאס גבעטי · דיא פערטע ברכה האט ער גיזאגט דער גאט וואס האט גיענטפערט צו שמואל אין מצפה דער זאל אייך אוך ענטפערין גילויבט בישטו גאט וואס דוא הערשט צוא דאס גישרייא · די פינפטע ברכה האט ער גיזאגט דר גאט וואס האט גיענטפערט צו אליהו הנביא אויף דעם בארג כרמל דר זאל אייך אויך ענטפערין גלויבט בישטו גאט וואס דוא הערשט צו די תפלה · דיא זעקסטע ברכה האט ער גיזאגט דער גאט וואס האט גיענפערט צוא יונה אין די גידערים פון דעם פיש דער זאל אייך אויך ענטפערין גילויבט בישטו גאט וואס דו ענטפערשט אין דר צייט פון איין צרה · די זיבעטע ברכה האט ער גזאגט דר גאט וואס האט גיענפערט צו דוד אונ צו זיין זון שלמה אין ירושלים דער זאל אייך אויך ענטפערין גילויבט בישטו גאט וואס דו דר בארימשט זיך איבר דעם לאנד פון ישראל · אונ חאטשע עס זיינען דא אויס גירעכינט זיבין ברכות הייסין זייא דאך מער ניט נאר זעקס דען דיא ערשטע ברכה ווערט ניט גירעכינט מיט זיי · אונ מיר לערנן אין פרק תפלת השחר רבי חלבו זאגט מיר זאגין דרום פיר אונ צוואנציג ברכות אין דיא תעניות קעגין דיא פיר אונ צוואנציג ערלייא לויב וואס שלמה המלך האט גזאגט אין דער צייט וואס ער האט דעם ארון אריין גיבראכט אין קדשי קדשים · פרעגט דיא גמרא ווארום זאגין מיר ניט אלע טאג די אלע ברכות אין שמונה עשרה · ענטפרט דיא גמרא ווייל שלמה האט זייא נאר גיזאגט אין דער צייט וואס ער האט נידארפט בעטין פון גאט דרום זאגין מיר זייא אויך נאר אין דער צייט וואס מיר דארפין בעטין רחמנות · ומוסיף בהן אונ ער האט גימערט צו זאגין אין די טעג וואס מען האט גיבעטין אויף רעגין אונ אויך אין אלע טעג וואס מען בעט רחמים פון גאט זאגט מען די שלש עשרה מדות דאס איז ה' ה' אל רחום

בהקדוש ברוך הוא שאינן חוזרות ריקם מלפניו · כדגרסינן בפרק קמא דראש השנה דף י״ז · ויעבור ה׳ על פניו ויקרא · אמר רבי יוחנן אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו מלמד שנתעטף הקדוש ב״ה כשליח צבור והראה לו למשה ואמר לו כל זמן שישראל חוטאים לפני עשה להם כסדר הזה ואני מוחל להם · *ה׳ ה׳ אני הוא קודם שחטא האדם ואני הוא לאחר שחטא האדם ועשה תשובה · אל רחום וחנון אמר רב יהודה *ברית כרותה לי״ג מדות שאינן חוזרות ריקם שנאמר *הנה אנכי כורת ברית · ובתעניות של צבור ומעמדות כאלו וביום הכפורים יש בהן תפלה אחרת הנקראת נעילה רצה לומר זמן נעילת שערים וכל הלכות הברכות ופרטידם והתיקון שלהם איתנהו כהלכתן בחבור האחד הנקרא שלחן הפנים :

במועד קטן : ה׳ ה׳ מדת רחמים אני מרחם קודם שיחטא ואני מרחם אחר שחטא אם ישוב : ברית כרותה לשלש עשרה מדות הללו שאם יזכירום ישראל בתפלת תעניתם אינן חוזרות ריקם : הנה אנכי כורת ברית על האמור למעלה היינו על שלש עשרה מדות :

בית רבינו כו׳ : וככרמל בים יבא למדנו שעבר כרמל את הים ואימתי היה בשעת

חלק שני

בבית התפלה ויש בו שלשה פרקים :

קטז פרק ראשון אף על פי שהאל יתברך משרה שכינתו על ישראל בכל מקום שמתפללין ומזכירין שמו בכוונה כדכתיב (שמות כ) בכל המקום אשר אזכיר וגו׳ טוב להם לישראל לקבוע בית מוכן להתכנס שם להתפלל ולבקש מהשם יתברך על כל צרכינו · כיון שחרב מקדשנו בעונותינו והבית המוכן להם לזה נחשב להם לישראל למקדש מעט · וגרסינן במסכת מגלה פרק בני העיר דף כ״ט (יחזקאל יא) ואהי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שמה · אמר רבי שמואל בר רבי יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות רבי אליעזר אומר זה *בית רבינו הגדול בבבל · דרש רבא מאי דכתיב (תהלים צ) ה׳ מעון אתה היית לנו בדור ודור אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות · אמר רבא מריש הוה גרסינא בגו ביתאי ומצלינא בבי כנישתא כיון דשמעית להא דקאמר דוד ה׳ אהבתי מעון ביתך לא גרסינא אלא בבי כנישתא היכא דקא מצלינא · תניא ר״א הקפר אומר עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבחוצה לארץ שיקבעו בארץ ישראל שנאמר (ירמיה מו) כי כתבור בהרים *וככרמל בים יבוא והלא דברים קל והומר ומה תבור וכרמל שלא באו ללמוד תורה אלא לפי שעה נקבעו בארץ ישראל בתי כנסיות ובתי מדרשות שקורין בהן ושונים בהן ומרביצין בהן את התורה עאכ״ו · והעוסק או נודר לבנות בית המקדש או לבנות ב״ה הנקראת מקדש מעט עוסק באורו של עולם · כדגרסינן בריש פ״ק דבתרא דף ג׳ על מעשה דהורדוס דקטלינהו לכולהו רבנן ושייר לבבא בן בוטא למישקל עצה מיניה: ובתר כן בעא מיניה השתא מאי תקנתיה דההוא גברא אמר ליה הוא כיבה אורו של עולם ילך ויעסוק באורו של עולם הוא כיבה אורו של עולם רבנים דכתיב (משלי ו׳) כי נר מצוה ותורה אור ילך ויעסוק באורו של עולם בהמ״ק דכתיב (ישעיה ב) ונהרו אליו כל הגוים איכא דאמרי ה״ק ליה הוא כיבה עינו של עולם רבנים דכתיב בה (במדבר טו) והיה אם

וחנון דאס מיר זיינען פאר זיכרט אין הקב״ה דאס זייא ווערין זיך ניט אום קערין ליידיג פון גאט · ווי מיר לערנן אין ראש השנה עס שטייט אין פסוק דאס גאט איז איבר גיפארין פאר משה אונ האט גירופין · זאגט רבי יוחנן ווען דער פסוק זאל ניט שטיין וואלט מען עס ניט גיקענט זאגין דען מיר לערנען אפ פון דעם פסוק דאס הקב״ה האט זיך ארום גיוויקילט אין איין טלית וויא איין חזן אונ האט גיוויזין אונ גיזאגט צוא משה רבינו ווען דיא ישראל וועלין זינדיגין פאר מיר אונ וועלין זיין אין איין צרה אונ וועלין זיך אן טאן אין איין טלית אונ וועלין קומן תפלה טאן פאר מיר אונ וועלין זאגין די שלש עשרה מדות וועל איך זייא זייערע עבירות מוחל זיין אונ וועל אן נעמן זייער תפלה · ה׳ ה׳ שטייט צווייא מאל אין פסוק דען גאט זאגט איך דער בארימע מיך איבר דעם מענטשין אייא ער זינדיגט אונ איך דער בארעמע מיך איבר אים ווען ער האט שוין גיזינדיגט אונ טוט תשובה · אל רחום וחנון ער איז איין דער בארימדיגער גאט אונ איין לייט זעליגר · רב יהודה זאגט הש״י האט מיט אונז כורת ברית גיוועזן ווען מיר וועלין זאגין דיא שלש עשרה מדות דאס זייא זאלין זיך ניט אום קערין ליידיג וויא אין פסוק שטייט אויף די דאזיגע רייד בין איך כורת ברית מיט אייך דאס ווען איר וועט זאגין פאר מיר דיא שלש עשרה מדות אזו וועל איך אייער תפלה אן נעמן · אונ אין דיא דאזיגע תעניות וואס דא זיינן גידאכט אונ אויך אין יום כפור האט מען נאך איין תפלה גידאוונט זיא ווערט אן גירופין תפלת נעילה ווייל זיא ווערט גיטאן אין דער צייט איי די טויערין פון תפלה ווערין צו גישלאסין אין הימל · אונ אלע דינים פון תפלה שטייט אלץ בשיידליך אין דעם ספר שלחן הפנים :

קטז אע״פ תאטשע דאס גאט יתברך מאכט רוען זיין שכינה אויף ישראל אין אלע ערטר וואו זייא טוען תפלה אונ דר מאנן זיין נאמן מיט כוונה וויא אין פסוק שטייט אין אלע ערטר וואו איך טוא דיר לאזן דער מאנן מיין נאמן וועל איך קומן צו דיר אונ וועל דיך בענטשין · פון דעסט וועגן איז דאך גוט צוא ישראל דאס זייא זאלן באשטעלן איין הויז עס זאל זיין אן גברייט דארטן זיך איין צו זאמלן תפלה צוא טאן אונ צוא בעטן פון הש״י אויף אלע אונזרע בדערפנש דען ווייל אונזר בית המקדש איז חרוב איבר אונזרע זינד אזו איז דאס הויז וואס איז אן גברייט צו איין שול ווערט גרעכנט צו ישראל ווי איין קליין בית המקדש · וויא מיר לערנן אין מסכת מגילה הקב״ה האט גזאגט איך וועל זיין צו ישראל צוא אקליין בית המקדש אין די לענדר וואס זייא וועלין דארטן קומן · זאגט רבי שמואל בר רב יצחק דאס זיינען דיא שולין אונ די בתי מדרשים · רבי אליעזר זאגט דאס איז דאס גרוישע בית המדרש פון רב וואס אין בבל איז · דרש רבא רבא האט גדרשת עס שטייט אין פסוק דו גאט בישט גוועזן איין וואונונג צוא אונז ישראל אין אלע דורות דס זיינן אונזרע בתי כנסיות אונ בתי מדרשות די זיינן איין וואונונג צוא דער שכינה · זאגט רבא צום ערשטן האב איך גלערנט אין מיין הויז אונ האב תפלה גטאן אין שול וויא איך האב גהערט דאס דוד האט גזאגט דו גאט איך האב ליב דאס וואונינג פון דיין הויז דאס זיינן די בתי כנסיות אונ בתי מדרשות אזו האב איך שוין אלץ גלערנט אין שול וואו איך האב תפלה גטאן : תניא מיר האבין גילערנט רבי אליעזר הקפר זאגט די בתי כנסיות אונ בתי מדרשות וואס אין חוצה לארץ זיינן דיא וועלן לעתיד איין גזעצט ווערן אין ארץ ישראל וויא אין פסוק שטייט אזו וויא דר בארג תבור צווישן די בערג אונ אזו וויא דר בארג כרמל וואס זייא זיינן גקומן איבר דעם ים בייא מתן תורה·נוא קען מען דר פון איין קל וחומר אפ לערנן ווען די בערג זיינן איין גזעצט גווארן אין ארץ ישראל ווייל זייא האבן גוואלט האבן מען זאל אויף זייא די תורה געבן וואס דאס איז נאר גוועזן לפי שעה מכל שכן שוין אין דיא בתי כנסיות אונ בתי מדרשות לערנט מען פיל צייטן תורה וועלן זייא בשיטא איין גזעצט ווערן אין ארץ ישראל · אונ דר וואס אי עוסק אדר ער זאגט צוא צו בויען דעם בית המקדש אדר איין שול וואס ווערט אן גרופן איין קליין בית המקדש · דר איז עוסק אין דר ליכט פון דר וועלט·וויא מיר לערנן אין בבא בתרא ביי דר מעשה פון הורדוס וויא ער האט ממית גיוועז די רבנים און האט גלאזט לעבן בבא בן בוטא ער זאל פון אים קענן איין עצה פרעגן · אזו האט ער אים גפרעגט וואס זאל איך טאן עס זאל מיר פאר געבן ווערן דאס וואס איך האב די רבנים ממית גוועזן · האט בבא בן בוטא גזאגט צו אים דוא האסט פר לאשין די ליכט פון דר וועלט דאס זיינן די רבנים וואס זייא לייכטן מיט זייער תורה וויא די זון וויא אין פסוק שטייט כי נר מצוה ותורה אור די תורה איז גגליכן צו דר ליכט פון דר זון גיי אונ בוי ווידר דעם בית המקדש וואס ער איז אויך די ליכט פון דר וועלט וויא אין פסוק שטייט זייא וועלן לייכטן דורך דעם בית המקדש אלע פעלקער · אונ איין טייל זאגן ער האט אזוא גזאגט דו האשט אויש גלאשן דאס אויג פון דר וועלט דאס זיינן די רבנים וואס זייא זיינען צום פאלק וויא אויגן וויא אין פסוק שטייט מעיני העדה פון די אויגן פון דר עדה דאס מיינט מען די רבנים · גייא אונ בוי דעם בית המקדש וואס ער ווערט אויך אן גרופן דאס אויג פון דער וועלט וויא אין

מעיני העדה וגו׳ ילך ויעסוק בעינו של עולם בית המקדש שנאמר (יחזקאל כד) *הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם מחמד עיניכם וגו׳ · ויהא זהיר שלא יסתור אחת לבנות אחרת *משום פשיעותא כדאמרינן התם אמר רב חסדא לא ליסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי איכא דאמרי משום פשיעותא וא״ד משום דליכא דוכתא *לצלויי · מאי בינייהו איכא בינייהו דאיכא דוכתא לצלויי · ואסיקנא *והנ״מ היכא דלא חזא ביה תיוהא (פירוש נקיעות) אבל חזא ביה תיוהא סתר ובני · כי הא דמר בר רב אשי חזי תיוהא בבי כנישתא דמתא מחסיא סתריה ובנייה *ועיילה לפוריא בגויה ולא אפקיה עד דתקין ליה שופכי (הצנורות שמשכנין גשמים שלא יפלו בבית) · והעוסק בבנין זה יעשנה נאה וגבוה מכל גגות העיר כדי שלא תחרב העיר · כדגרסינן בפרק קמא דשבת דף י״א · ואמר רב כל עיר שגגותיה גבוהין מב״ה לסוף חרבה שנאמר (עזרא ט׳) *לרומם את בית אלהינו ולהעמיד את חרבותיו והנ״מ בבתי אבל בקשקושי ואברורי (פירוש בירניות ומגדלים שעושין לחוזק) לית לן בה אמר רב אשי אנא עבדי למתא מחסיא דלא חרבה והא קא חרבה *מאותו עון לא חרבה והבונה בית הכנסת לשם שמים יזכה לראות בבנין ירושלים :

קיז פרק שני

בית התפלה אין נוהגין בה דברים של חול · ואם ח״ו נחרבה *יתמידנה בקדושתה · כדגרסינן במסכת מגילה פ׳ בני העיר דף כ״ח · אמר ר׳ יהודה בהכ״נ שחרב אין מספידין בתוכו ואין *מפשילין בתוכו חבלים ואין פורשין בתוכו *מצודות לעופות ואין שוטחין על גגו פירות ואין עושין אותו *קפנדריא שנאמר (ויקרא טו) והשמותי את מקדשיכם · בקדושתם הן עומדין אף כשהן שוממין · עלו בו עשבים לא יתלוש *מפני עגמת נפש ואמרינן עלה בגמרא תנו רבנן בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש אין אוכלים בהם ואין שותים בהם · *ואין נאותין בהם · *ואין מטיילין בהם ואין נכנסין בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים ואין מספידין בהן הספד של יחיד · אבל *קורין בהן ושונין בהן *ומספידין בהן הספד של רבים ואמרינן עלה ואין נאותין בהן אמר רבא חכמים ותלמידיהם מותרים דאמר רבי יהושע ב״ל *מאי בי רבנן ביתא דרבנן ואמרינן שם עלה ואין נכנסין בהן בחמה וכו׳ כי הא דרבינא ורב אדא בר אהבה הוו קיימי וקא שיילי שמעתא מרבא אתא *זילחא דמיטרא עיילי לבי כנשתא אמרו האי דקא עיילינא לבי כנישתא *לאו משום מיטרא הוא דקא עיילינן אלא משום דשמעתא בעיא *צילותא (דעת צלולה) כיומא *דאיסתנא (כיום שמנשב בו רוח דרומית שהוא צלול) · אמר ליה

מתן מורס וכן כל סגור: הנני מחלל את מקדשי סיפא דקרא מחמד עיניכם : משום פשיעותא דלמא מתרמי אונס ופשעי ולא בנו אחריתי : לצלויי אין מקום להתפלל כל זמן הבנין : והנ״מ דלא ליסתר לעתיקא אלא דלא חזא ביה תיוהא אבל אי חזא ביה תיוהא והוא מזומן ליפול: ועיילה לפוריא למטתו ההכ״די שלא יתיאש בבנינו שהחמה והגשמים מלערין אותו : לרומם בית אלהינו וע״י כן זכינו לתת לנו גדר ביהודה : מאותו עון לבנות בתים יותר גבוה מבית הכנסת :
יתמידנה תמיד הוא בקדושתו אפי׳ בחורבנו: מפשילין זורקין ומפשיטין כמו הפשיל כליו לאחוריו והוא שדין כל כלים וכל מלאכות אסור לעשות בו אלא לפי שהפשלת חבלים צריך מקום מרווח ופנוי וכהכ״נ גדול הוא וראוי ומספיק לכך : מצודות רשת לצוד בו עופות : קפנדריא לקצר דרכו הולך דרך פתחי בית הכנסת ושביל שמקצר הדרך נקרא קאנדרית : מפני עגמת נפש מניחין בו עשבים כדי שתהא עגמת נפש לרואיהן ויזכירו את ימי בנינו ואת שהיו רגילין להתאסף שם ויבקשו רחמים שיחזירו לקדמותו : ואין נאותין בהם אין מתקשטין בהם כאדם אפי׳ במלבושים ותכשיטים נאים שאסור לעשות שם שום דבר : ואין מטיילין שם כדרך שמטיילין במקום ריוח וגדול : קורין בהן מקרא : ושונין בהן משניות וגמרא: ומספידין בהן הספד של רבים של ת״ת שמת שצריכין להתאסף ולהספידו ובהכ״נ ראוי לכך לפי שהוא בית גדול : מאי בי רבנן למה קורין בתי מדרשות בי רבנן לפי שביתם הוא לכל דבר : זילחא דמטרא זרם מים שבא ממטר כמו: לאו משום מטרא שיגין עלינו מפני הגשמים שהם לא היינו עוסקין בשמעתא לא היינו נכנסין שם : צילותא דעת צלולה ומיושבת שאינו טרוד בכלום מחשבה על ידי דבר אחר שמטרידו : איסתנא שם רוח דרומית והוא לשון צלול וזוכר

פסוק שטייט איך וועל פר שטערבן מיין מקדש וואס ער איז דאס גרויסקייט פון אייער שטארקייט און דם גלוסטיקייט פון אייערע אויגן · ויהא זהיר שלא יסתור אחת לבנות אחרת און מען זאל זיין גיהיט ניט איין צו ברעכן איין שול איידר מען בויט איין אנדרע דען טאמר וועט זיך טרעפן איין פשיעה דאס מען וועט ניט אויף בויען די אנדרע שול וועט מען בלייבן גאר אן איין שול וויא מיר זאגן אין דר גמרא רב חסדא זאגט איין מענטש זאל ניט צו ווארפן איין שול ביז ער זאל פריער אויף בויען איין אנדר שול · איין טייל זאגן דר טעם איז טאמר וועט זיך טרעפן איין פשיעה וויא פריער איז גשטאנן און איין טייל זאגן דער טעם איז ווייל מען וועט דר ווייל ניט האבן איין ארט תפלה צו טאן · זאגט די גמרא דר חילוק איז צווישן די טעמים ווען מען האט איין ארט תפלה צו טאן איז נאך דעם ערשטן טעם טאר מען ניט צו ווארפן די ערשטע שול ביז מען זאל פריער די אנדרע שול אויף בויען און נאך דעם אנדרן טעם ווען מען האט איין ארט תפלה צו טאן מעג מען און דיא גמרא קומט אויס דאס איז נאר גזאגט ווען מען זעהט ניט קיין שפאלטן אין דעם מויער · אבר ווען מען זעהט שפאלטן אין דעם מויער פון דער אלטר שול דאס זיא קען באלד איין פאלן מעג מען פריער צוא ווארפן דיא אלטע שול איידער מען בויט אויף די נייע שול וויא מר בר רב אשי האט גיטאן דאס ער האט גזעהן שפאלטן אין דער מויער פון דער שול פון דער שטאט מחסיא האט ער זיא פריער צו ווארפן און האט דר נאך ווידר אויף גבויט און האט זיין בעט אריין גבראכט אהין כדי ער זאל אייל זיא אויף צו בויען און ניט ארויס גנומן פון דארטן ביז ער האט אפילו די רינעס צוא רעכט גמאכט דאס קיין רעגן זאל אין שול ניט אריין גיין · און דער וואס בויט איין שול זאל ער זיא מאכן שיין און העכער פון אלע דעכר פון דער שטאט כדי די שטאט זאל ניט חרוב ווערן וויא מיר לערנן אין מסכת שבת רב זאגט די שטאט וואס אירע דעכר זיינען העכר פון דער שול ווערט זיא לסוף חרוב וויא אין פסוק שטייט דורך דעם וואס מען זאל דער הויבן דאס הויז פון אונזר גאט וועט ווערן אויף גישטעלט זיינע פר וויסטונג און וועלן ניט חרוב ווערן און דאס איז נאר גזאגט דאס הייזר זאלן ניט העכר זיין פון דר שול אבר די שלעסר און טורמס וואס זיינן גמאכט צו פר פעסטיגן דיא שטאט דיא מעגן העכר זיין פון דער שול · רב אשי האט גזאגט איך האב גמאכט דאס די שטאט מחסיא זאל ניט חרוב ווערן דען איך האב דיא שול גלאזט העכר בויען פון די הייזר · פרעגט דיא גמרא די שטאט מחסיא איז דאך יא חרוב גווארן · ענטפערט דיא גמרא דאס איז גוועזן פון אנדרע זינד וועגן · און דר וואס בויט איין שול לשם שמים דר וועט זוכה זיין צוא זעהן דעם בנין פון ירושלים :

קיז בית התפלה אין איין שול וואו מען טוט תפלה טאר מען אין איר ניט טאן זאכן וואס אום הייליג זיינען און ווען זיא ווערט חס ושלום חרוב בלייבט זיא תמיד אין איר הייליקייט וויא מיר לערנען אין מסכת מגילה · רב יהודה זאגט איין שול וואס איז חרוב גווארין איז מען ניט מספיד דרינען און מען ציהט דארטן ניט אויס קיין שטריק און מען פאר שפרייט דארטן ניט קיין נעצן פויגל צוא חאפן · און מען פאר שפרייט ניט אויף דעם דאך פון דר שול קיין פירות צו טריקנן און מען מאכט ניט דיא שולנפר קיין דורך גאנג דאס ער זאל דורך דעם ווייניגר גיין דען עס שטייט אין פסוק · און איך וועל פר וויסטן אייערע מקדשים זעהן מיר דאס אפילו ווען זייא זיינען וויסט בלייבן זייא דאך אין זייער הייליקייט · ווען גראז איז אויף גוואקסן אין דר שול וואס חרוב איז זאל מען ניט אויס רייסן כדי דיא מענטשן זאלן דעריבר האבן פאר דרוס וועלן זייא דאריבער גיכער בויען · אויך זאגן מיר אין דר גמרא די רבנים האבן גלערנט אין די שולן איז מען ניט נוהג קיין קלות ראש · מען עסט ניט אין זייא און מען טרינקט ניט אין זייא און מען פוצט זיך ניט אין זייא און מען גייט ניט שפאצירן אין זייא · און מען גייט ניט אריין אין זייא אום זומער זיך צו בהאלטן פון דר זון און אום ווינטער זיך צו בהאלטן פון רעגן און מען איז ניט מספיד אין זיי איין הספד וואס גיהערט נאר צוא איין איינציגן מענטשן אבר מען מעג וואול לערנן אין זייא פסוק און משניות און גמרא · און מען מעג מאכן אין זייא איין הספד וואס גיהערט צוא פיל לייט דאס איז איין הספד פון איין תלמיד חכם וואס פיל לייט קומען צו דעם הספד דאס מעג מען טאן אין איין שול · אויך זאגט רבא די תלמידי חכמים מעגן טאן זייערע זאכן אין שול דען רבי יהושע בן לוי האט גזאגט דרום ווערט דאס בית המדרש גרופן בי רבנן דאס איז טייטש דאס איז דאס הויז פון דיא רבנים ווייל זייא לערנען און וואוינען דארטן שטענדיג · אויך זאגט די גמרא מען גייט ניט אריין אין דיא שולן ניט פאר דר זון און ניט פר קיין רעגן אזו וויא מיט רבינא און מיט רב אדא בר אהבה איז גשעהן דאס זייא זיינען גשטאנן אויף דר גאס און האבן גפרעגט איין

רב אחא בריה דרבא לרב אשי כי איצטריך ליה לאיניש למקרי גברא מבי כנישתא *מהו · אמר
ליה אי צורבא מרבנן הוא לימא שמעתא אי תנא הוא לימא הלכתא *אי קרא הוא לימא פסוקא
ואי לא לימא לינוקא מאי פסוקיך אי נמי *לישהי פורתא וליקום · ואמרינן שם עלה ומספידין בהן
הספד של רבים היכי דמי הספד של רבים מחוי רב חסדא *כגון הספדא דקאים בי רב ששת מחוי
רב ששת כגון הספדא דקאים בי רב חסדא · רפרם בר פפא ספדא לכלתיה בבי כנישתא וכו' ·
ויזהרו מאד בקדושתן שלאחר שחרב מקדשנו בעונותינו השכינה שורה בגלותנו בבתי כנסיותינו
ובבתי מדרשינו · כדגרסינן התם דף כ"ט · תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר חביבין ישראל שבכל
מקום שגלו שכינה עמהם · גלו למצרים שכינה עמהם שנאמר (שמואל א ב) הנגלה נגליתי לבית אביך
בהיותם במצרים · גלו לאדום שכינה עמהם שנאמר (ישעיה סג) מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה ·
גלו לעילם שכינה עמהם שנאמר (ירמיה יג) ושמתי כסאי בעילם · גלו לבבל שכינה עמהם שנאמר
(ישעיה מג) למענכם שלחתי בבלה · ואף כשהן עתידין ליגאל שכינה שרויה עמהם שנאמר (דברים ל)
ושב ה' אלהיך את שבותך · וישיב לא נאמר אלא ושב מלמד שהקדוש ברוך הוא שב עמהם מבין
הגליות. ללמדנו שהשכינה שרויה עם ישראל בגליות *לשמרם מכל רע ויותר בבית התפלה :

על שם כשהוא מנשב השמים זיהורים ורוח מזרחית שותא שמו רוח מערבית אוריה שמו רוח צפונית בריה : מאי כיעביד מאחר שאין נכנסין בבהכ"נ שלא לצורך : אי קרא הוא אם יודע מקרא יאמר קודם שיקרא גם מקרא אחד ואי לא יודע לומר אף מקרא אחד יאמר לתינוק שהתינוקות היו רגילין לקרות בבהכ"נ : לישהי פורתא ישהה עצמו וישב מעט ואח"כ יקום וילך לו : כגון הספדא דקאי בי רב ששת אם ימות אדם אחד מבני רב ששת : לשמרם מכל רע כל מעשה השמירה שהוא עלינו בגלות היא השכינה ששרויה בינינו :

כל בני מצוה שהוא בן י"ג שנים שמצטרפין אותו לעשרה מחויב הוא לבא לבהכ"נ שמא צריכין לו למנין עשרה ואף אם יש שם עשרה בלא הוא שם נשמעת התפלה יותר : במקום רנה בבית הכנסת ששם אומרים הצבור שירות ותשבחות בנעימת קול ערב : בעדת אל בבית מועד שלו : ומנין לעשרה וכו' עדה קרויה עשרה שנאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת יצאו כלב ויהושע ונשארו עשרה מרגלים וקוראם עדה : בקרב אלהים ישפוט אלהים ב"ד ואין קורין אלהים אלא בשלשה : איש אל רעהו היינו שנים : אבוא אליך לשון יחיד

קיח פרק שלישי

כל בני מצוה חייבין ליקבץ בשעת התפלה לבתי כנסיות שבמקומם להתפלל עם הקהל ושם נשמעת
תפלתם שהשכינה מצויה שם · כדגרסינן בפרק קמא דברכות דף ו' · אבא בנימין אומר אין
תפלתו של אדם נשמעת אלא בבה"כ שנאמר (מלכים א ח) לשמוע אל הרנה ואל התפלה *במקום רנה שם תהא תפלה · אמר אבין בר
אדא אמר רבי יצחק · מנין שהקדוש ברוך הוא מצוי בבה"כ שנאמר (תהלים פב) אלהים נצב *בעדת אל בקרב וגו' · *ומנין לעשרה שמתפללין
ששכינה עמהם שנאמר אלהים נצב בעדת אל · ומנין לג' שיושבין בדין ששכינה עמהם שנאמר *בקרב אלהים ישפוט · ומנין לב'
שיושבין ועוסקים בתורה ששכינה עמהם שנאמר (מלאכי ג') אז נדברו יראי ה' וגו' עד ולחושבי שמו מאי ולחושבי שמו אמר רב אסי
אפילו חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה · ומנין לאחד שיושב ועוסק בתורה שהשכינה שרויה עמו
וקובע לו שכר טוב שנאמר (שמות כ) בכל המקום אשר אזכיר את שמי *אבוא אליך וברכתיך · וכי מאחר דאפילו חד תרי צריכא למימר תרי

אין דין פין רבא האט אן גהויבן איין שטארקר רעגן צו גיין זיינן זייא ארויין
גנאנגן אין דר שול · אונ האבן גזאגט מיר גייען ניט אין שול זיך צו בהאלטן
פון רעגן נאר וייל צום לערנן מוז מען האבן איין קלארן זין וויא דער טאג
איז קלאר · אונ דר רעגן האט אונז צו מישט דעם זין דריבר זיינן מיר ארוין
גנאנגן אין שול · אמר ליה האט גזאגט רב אחא דר זון פון רבא צו רב אשי ווען
איין מענטש דארף נייטיג איינם צו רופן פון שול צי מעג ער ארוין גיין אין
שול ארויס צו רופן דעם מענטשן וואס ער דארף · האט רב אשי גזאגט צוא
אים ווען ער איז איין למדן זאל ער עפיס לערנן אין שול ווען ער וויל אר ויס
רופן איינם · אונ ווען ער האט נאר פסוק גלערינט זאל ער זאגן דארטן איין
פסוק כדי ער זאל ניט ארוין גיין אין שול אום זיסט · אונ ווען ער קען קיין
פסוק אויך ניט זאל ער זאגן צו איין קינד זאג מיר דיין פסוק וואס דו האסט
היינט גלערינט כדי ער זאל תורה הערן · אדר ער זאל זיך זאמן אביסיל אין
דר שול אונ דר נאך ארויס גיין דען עס איז איין בזיון פר דער שול ווען ער
גייט ארייז אין איר אונ גייט באלד ווידר ארויס · אויך זאגט דיא גמרא
וועלכעש הייסט איין הספד וואס גיהערט צו פיל לייט דאס מען מעג אים
מאכן אין איין שול · האט רב חסדא גוויזן דהיינו ווען איין הספד זאל זיין
אין דעם הויז פון רב ששת דאן וואלטן פיל לייט גקומן צו דעם הספד אונ
רב ששת האט גוויזן דהיינו ווען איין הספד זאל זיין אין דעם הויז פון רב
חסדא דאס וואלט גהייסן איין הספד של רבים · רפרם בר פפא האט מספיד
גוועז זיין זונס וייב אין שול דען ער האט גזאגט עס וועלן פיל לייט קומען
צוא דעם הספד פון מיין כבוד וועגן אונ פון דעם מת כבוד וועגן הייסט עס
איין הספד וואס גהערט צוא פיל לייט דרום מעג מען אים מאכן אין שול ·
ויזהרו מאד בקדושתו אונ מען זאל זייער זיין גהיט די שולן בקדושה צו האלטן
דען פון דר צייט אן וואס דער בית המקדש איז חרוב גווארן איבר אונזרע
זינד רוהט די שכינה מיט אונז אין גלות אין אונזרע שולין אונ בתי מדרשים
וויא דיא גמרא זאגט רבי שמעון בר יוחאי האט גלערינט די ישראל זיינען
גליבט פר גאט דאס אין אלע ערטר וואו זייא זיינן פר טריבן גווארן איז די
שכינה גוועזן מיט זיי · זייא זיינען פאר טריבן גיווארן קיין מצרים איז דיא
שכינה גוועק מיט זייא וויא אין פסוק שטייט דאס גאט האט גזאגט צוא עלי
הכהן בין איך דען פאר טריבן גווארן צו דיין פאמיליע צו די כהנים אז זייא
זיינן גוועזן אין מצרים · זייא זיינן פר טריבן גיווארן קיין אדום איז די שכינה
גוועזן מיט זייא וויא אין פסוק שטייט דאס מען וועט לעתיד זאגן ווער איז
דר וואס קומט מיט דיא ישראל פון אדום מיט רויטע קליידר קומט ער פון
הצרה דאס איז גמיינט דאס הקב"ה וועט קומן מיט דיא ישראל פון גלות
אדום · זייא זיינן גיווארן פר טריבן קיין עילם איז די שכינה גוועזן מיט זייא
וויא אין פסוק שטייט אונ איך וועל טאן מיין שטול אין עילם · זייא זיינען
ווארן פאר טריבן קיין בבל איז דיא שכינה גיוועזן מיט זייא וויא אין פסוק
שטייט פון אייערט וועגן בין איך ווארן גישיקט קיין בבל · אונ אויך ווען
די ישראל וועלן דר לייזט ווערן וועט די שכינה קומן מיט זיי פון גלות ווי אין
פסוק שטייט ושב ה' אלהיך את שבותך שטייט ניט וישיב דאס ער וועט אנדרע
מאכן אום קערן נייערט עס שטייט ושב דאס איז טייטש גאט וועט זיך אום
קערן מיט די ישראל וואס וועלן ווערן אום גקערט פון גלות · לערנן מיר פון
דאנן אפ דאס די שכינה רוהט מיט די ישראל אין גלות צוא היטן זייא פון
אלעם בייזן אונ צום מיינסטן רוהט דיא שכינה אין דיא שולן דרום גיהער
מען זיי האלטן בקדושה :

קיח כל בני מצוה אלע דיא וואס זיינן בר מצוה מוזן זיך איין זאמלן בשעת
התפלה אין די שולן פון זייערע ערטר צוא דאוונן דארטן מיט קהל
דען אין די שולן ווערט די תפלות דר הערט וייל דיא שכינה רוהט דארטן
וויא מיר לערנען אין ברכות אבא בנימין זאגט דעם מענטשינס תפלה
ווערט אנדערש ניט דער הערט נאר אין שול וויא אין פסוק שטייט לשמוע
אל הרנה ואל התפלה דאס איז גמיינט אין דעם ארט וואו מען לויבט גאט מיט
גזאנג דארטן הערט גאט צו די תפלות · אבין בר אבא זאגט פון וועגן רבי
יצחק פון וואנן לערנן מיר אפ דאס די שכינה רוהט אין שול דען עס שטייט
אין פסוק אלהים נצב בעדת אל גאט שטייט אין דעם איין זאמלן פון גאט דאס
איז אין שול · אויך לערנן מיר אפ פון דעם פסוק אלהים נצב בעדת אל ווען
צעהן לייט דאוונן צו זאמען רוהט די שכינה בייא זייא דען צעהן לייט ווערן
אן גרופן איין עדה · אונ פון וואנען ווייסן מיר ווען דרייא לייט זיצן אונ
קלערן איין דין דאס דיא שכינה רוהט אויך בייא זייא דען עס שטייט אין
פסוק צווישן די דיינים וואס טוען משפטן איז גאט אונ דיינים זיינען דריי ·
אונ פון וואנען ווייסן מיר ווען צווייא לייט זיצן אונ לערנן תורה מיט אנאנדר
דאס די שכינה רוהט אויך ביי זיי דען עס שטייט אין פסוק אז נדברו יראי ה'
איש אל רעהו וגו' ווען גאטס פארכטיגע וועלן ריידן איינער מיט דעם אנדרן
אין דער תורה אזו פאר נעמט גאט זייערע רייד אונ דר הערט זייא אונ פאר
שרייבט עס אין ספר הזכרון · אויך שטייט ווייטער אין פסוק ולחושבי שמו
זאגט רב אסי דאס איז גמיינט אפילו ווען איין מענטש האט נאר גטראכט
צו טאן איין מצוה פון גאטס נאמען וועגן אונ איז ווארן גיצוואונגן אונ האט
איהר ניט גיטאן · ווערט עס אים דאך גירעכינט וויא ער האט זיא גטאן ·
אונ פון וואנן ווייסן מיר ווען נאר איינר זיצט אונ לערינט דאס דיא שכינה
רועט

מיכתבן מילייהו בספר הזכרונות חד לא *מיכתבן מיליה בספר הזכרונות · וכי מאחר דאפילו תרי תלתא צריכא למימר מהו דתימא דינא שלמא בעלמא הוא ולא אתיא שכינה ביניהו קא משמע לן דדינא נמי היינו תורה · וכי מאחר דאפילו תלתא עשרה צריכא למימר עשרה *קדמה שכינה ואתיא תלתא עד דיתבי · ואם לא נכנס שם להתפלל בלכתו לדבר הרשות חוטא · כדאמרינן שם עלה ואמר רבין אמר רבי יצחק כל הרגיל לבא לבית הכנסת ויום אחד לא בא הקב״ה *משאיל בו שנאמר (ישעיה נ׳) מי בכם *ירא ה׳ שומע בקול עבדו *אשר הלך חשכים וגו׳ אם לדבר מצוה הלך נוגה לו ויבטח בשם ה׳ ואם לדבר הרשות הלך אין נוגה לו מ״ט משום דה״ל למבטח בשם ה׳ ולא בטח ולהשען באלהיו ולא נשען · ומי שלא נכנס לבה״כ להתפלל עם בני עירו נקרא שכן רע · כדאמרינן התם דף ח׳ אמר רשב״ל כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואין נכנס לתוכו להתפלל נקרא שכן רע שנאמר (ירמיה יב) כה אמר ה׳ על כל שכני הרעים ולא עוד אלא שגורם גלות לו ולבניו אחריו שנאמר *הנני נותשם מעל אדמתם · ויזהר לבל יחזיר אחוריו לבה״כ כשיתפלל כדאמרינן התם דף ו׳ אמר רבי חלבו אמר ר״ה כל המתפלל *אחורי ב״ה נקרא רשע שנאמר (תהלים יב) סביב רשעים יתהלכון וגו׳ אמר אביי לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבי כנישתא אבל מהדר אפיה לבי כנישתא לית לן בה · ואם נכנס להתפלל לבית הכנסת עם חברו ימתין לו כדאמרינן התם דף ה׳ תניא אבא בנימין אומר שנים שנכנסו לבית הכנסת להתפלל ולא המתין אחד לחברו ויצא טורפין לו תפלתו שנאמר (איוב יח) *טורף נפשו באפו *הלמענך תעזב ארץ ויעתק צור ממקומו ואין צור אלא הקדוש ברוך הוא שנאמר (דברים לב) צור ילדך תשי וגו׳ ואם המתין לו מה שכרו אמר רבי יוסי בר חנינא זוכה לברכות הללו שנאמר (ישעיה מח) *לו הקשבת *למצותי ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים ויהי כחול זרעך וצאצאי מעיך כמעותיו · ואמרינן נמי התם דף ח׳ אמר רב חסדא לעולם יכנס אדם שני פתחים ואחר כך יתפלל שנאמר (משלי ח) לשמור מזוזות פתחי שני פתחים סלקא דעתך אלא אימא *שיעור שני פתחים (ר״ל שלא יתפלל מיד כשנכנסו אלא שישהה כשיעור שכנסת שני פתחים) · ואם האדם הוא אנוס ואינו יכול לבא לבה״כ יתפלל מכל מקום כדגרסינן בפסיקתא (תהלים ד׳) רגזו ואל תחטאו וגו׳ אמר הקדוש ברוך הוא לישראל אני אמרתי לך שתתפלל בבית הכנסת שיש בעירך ואם אינך יכול בבה״כ התפלל בתיך שדך וכו׳ כדאיתא בפרק ז׳ מחלק התפלות :

סוה: מיכתבן מלייהו כדכתיב ויכתב בספר זכרון לפניו: קדמה שכינה ואתיא קודם שיהיו כל העשרה שנאמר נצב בעדת אל מעידה משמע: משאיל בו מה טיבו של פלוני למה לא בא: ירא ה׳ שהיה רגיל לבא אליו: אשר הלך חשכים ואין נוגה לו אבל עתה הלך למקום חושך אבל מנע עצמו מלהשכים לפתחי נגד המלוה והתורה הנקראים נר ואור ואשר מעשיו נקראים חושך אבל לא עבר עבירה שהיא חושך וצלמות: הנני נותשם מעל אדמתם סיפיה דקרא הוא: אחורי בית הכנסת נקרא רשע שנראה כמכחיש עצמו משתחוה מבה״כ שבמזרח: טורף נפשו באפו זה שהלך לו אומר לו הקב״ה עליך מקרא זה נאמר שגרמת לך לטרוף את נפשך בפניך ומה היא הנפש זו תפלה כמו שנאמר ואשפוך את נפשי לפני ה׳ תפלתו אינה מקובלת לפני הקב״ה: הלמענך תעזב ארץ וכי סבור היית שבשבילך שיצאת מסלק השכינה ויעזוב את חבירך המתפלל לפניו ופירש ר״ת דזה היה להם בבתי כנסיות שלהם שהיו בשדה ולכך בלילה יש להמתין ונאה להחמיר אף לנו: לו הקשבת לשון המתנה היא: למצותי בשביל מצותי אבל טוסי לגמול חסד להמתין על חבירך: שיעור של שני פתחים רוחב יכנס לפנים שלא ישב סמוך לפתח דנראה עליו כמשוי עבוד בהכ״נ שיהא מזומן סמוך לפתח לצאת כן פירש״י והמחבר לא פירש כן מפני שרבים יש להם מקומות אצל הפתח ומיהו אם אין להם מקומות אצל הפתח ויכול ליכנס שיעור של שני פתחים ילך ותרווייהו איתא כיה שצריך נ״כ להמתין קודם שיתפלל כדי לפיס רוחו וידבר בנוסי:

רועט בייא אים אונ באשטעלט אים איין גוטן שכר דר פאר דען עס שטייט אין פסוק אין איטליכן ארט וואס איך וועל דיך לאזן מיין נאמען דער מאנן אהין וועל איך קומען צו דיר אונ וועל דיך בענטשן · אונ דאס לשון ווערט גרעט צו איין יחיד · נאר דער חילוק איז ווען איינר אליין לערנט האט ער נאר איין גוטן שכר דר פאר אבר עס ווערט ניט אן גשריבן אין ספר הזכרון דס עס זאל אים צו גערכנט ווערן צו די איבעריגע מצות זיינע אונ ווען צוויי לערנן ווערט עס אן גשריבן אין ספר הזכרון אונ דוא ווערסט מיינן ווען דריי זיצן אונ משפטן הייסט עס ניט קיין תורה גלערנט נייערט זיי מאכן נאר שלום צווישן די לייט דרום לאזט דיך דער פסוק הערן ווען דרייא זיצן אונ משפטן הייסט עס אויך תורה גילערנט אבר די שכינה קומט ניט ביז וויא זיצן פריער אונ טוען משפטן · אבר ווען צעהן לייט זאמלן זיך צו זאמען צו לערנן אדר תפלה טאן קומט פריער דיא שכינה איידר אלע ווערן איין גזאמלט דען פיל לייט זיינן מער גליכט צו גאט · ואם לא נכנס שם להתפלל אונ ווען דר מענטש גייט ניט אין שיל ארייין תפלה צו טאן אונ ער גייט אין זיינע איינענע גשעפטן טוט ער זינדיגן דר מיט וויא דיא גמרא זאגט רבין האט גזאגט פון וועגן רבי יצחק איטלעכר וואס איז גוואונט צו קומן אין שיל אונ איז איין טאג ניט גקומן אזו פרעגט הקב״ה אויף אים ווארים איז ער ניט אין שיל וויא אין פסוק שטייט ווער איז צווישן אייך איין גאטס פארכטיגר וואס הערט אלע מאל צו אין דעם קול פון גאטס קנעכט דאס מיינט מען די נביאים אונ איצט איז ער גגאנגן נאך פינסטרע זאכן אונ קיין ליכט איז ניט צו אים ווען ער איז גגאנגן א מצוה טאן וועט אים זיין ליכטג אונ קען זיך פאר זיכערן אויף גאט דאס זיין פאר לאנג וועט גשעהן ווען ער איז אבער גינאנגן אין זיינע גשעפטן וועט אים קיין ליכט ניט זיין דען ער האט זיך בעדארפט בעסר פאר זיכערן אויף גאט דאס ער וועט אים בשערן זיין בדערפעניש אונ ער האט דאס ניט גטאן דרום וועט אים קיין ליכט ניט זיין · ומי שלא נכנס לבה״כ אונ ווער עס גייט ניט אין שול תפלה צו טאן מיט קהל דר ווערט אן גרופן איין שכן רע וויא אין פסוק שטייט אזוא זאגט גאט איף אלע מיינע בייזע שכנים וואס קומן ניט אין שול ארייין · אונ נאך מער ער איז גורם דאס ער אונ זיינע קינדער קומען אין גלות וויא ווייטר אין פסוק שטייט נון איך וועל זייא פר טרייבן פון זייער לאנד · אונ ער זאל זיין גהיט דאס ער זאל ניט שטיין הינטר דר שול תפלה צו טאן וויא מיר לערנען אין דר גמרא רבי חלבו זאגט פון וועגן רב הונא ווער עס טוט תפלה הינטר דער שול הייסט איין רשע וויא אין פסוק שטייט די רשעים גייען ארום שול אונ גייען ניט אין שול ארייין תפלה טאן · זאגט אביי דאס איז נאר גזאגט ווען ער שטייט ניט מיט דעם פנים צו דער שול אבר ווען ער שטייט מיט דעם פנים צו דר שיל מעג ער הינטר דר שול תפלה טאן · אונ ווען ער איז ארייין גיגאנגען מיט נאך איינעם אין שיל ארייין דאווינן מוז ער ווארטן נאך זיין תפלה אויף דעם אנדערן דען ווען זיין חבר וועט אליין בלייבן אין שיל וועט ער זיך שרעקן אונ וועט ניט קענן בכוונה תפלה טאן דען פר צייטן זיינן די שולן גוועזן אין פעלד איז האט איינר אליין מורא גהאט דרינן צו בלייבן אבר דער רבינו תם וויל האבן דאס ביי אונז איז אויך דער זעלביגער דין וויא מיר לערנן אין דער גמרא אבא בנימין זאגט ווען צווייא זיינען ארייין גגאנגן מיט אננדר אין שיל ארייין תפלה צו טאן אונ איינר האט פריער אפ גידאווינט אונ איז ארויס גגאנגן אונ האט ניט גיווארט אויף זיין חבר אזו פאר צוקט מען אים זיין תפלה דאס זיא ווערט ניט דר הערט ווי אין פסוק שטייט דס זאגט גאט ער פר צוקט אליין זיין נפש דורך זיין צארן · מיינסטו דען דאס פון דיינט וועגן וועט פר לאזן ווערן די ערד כלומר ווען דו גייסט אוועק מיינסטו דאס קיינער איז שוין ניט גבליבן · אונ איך הקדוש ברוך הוא האט זיך אויך אפ גערוקט פון זיין ארט אונ איז אוועק גגאנגן מיט דיר צו גלייך · אונ ווען ער ווארט אויף אים וואס פר אשכר האט ער · זאגט רבי יוסי בר חנינא ער איז זוכה צו די ברכות וואס אין דעם פסוק שטייען ווען דוא האסט גיווארט אויף דיין חבר אזו וויא איך האב גבאטן דאס דיא מענטשן זאלן איינר מיט דעם אנדערן חסד טאן · אזו וועט דיין שלום קוועלן וויא די וואסר פון איין טייך אונ דיין גרעכטיקייט וועט אזו שטארק זיין וויא די אינדן פון דעם ים אונ דיינע קינדר וועלן אזו פיל זיין וויא דר זאמד פון דעם ים אונ די וואס וועלן ארויס גיין פון דיינע גדערם וועלן אזו פיל זיין וויא די פיש פון דעם ים · ואמרינן נמי אויך זאגן מיר אין דר גמרא רב חסדא זאגט איביג זאל דר מענטש זיך אויף האלטן פר זיין תפלה ווען ער קומט אין שול וויא פיל עס דארף גווערן צו גיין די ברייט פון צווייא טירען פון דער שול אונ ווען דער מענטש איז איין אונס אונ ער קען ניט קומען אין שול זאל ער אין דער היים תפלה טאן וויא מיר לערנן אין דער פסיקתא עס שטייט אין פסוק איר זאלט אייך שטארקן איבער דעם יצר הרע אונ זאלט ניט זינדיגען · הקב״ה זאגט צוא ישראל איך האב דיר גזאגט דו זאלשט תפלה טאן אין שול וואס אין דיין שטאט איז · ווען דוא קענשט אבר ניט קומן אין שול מעגשטו תפלה טאן וואו דו קענשט אזו וויא מיר האבן אויבן גשריבן אין סימן צ״ו :

ברכת

חלק שלישי

בענין הברכות ויש בו ארבעה פרקים :

קיט פרק ראשון ברכת נטילת ידים היא הקודמת לכל הברכות כולן לפי שאין אדם רשאי לברך בידים מטונפות ואפילו ליגע בהן בפה ובחוטם ובאזנים ובעינים לפי שבלילה שורה רוח רעה על הידים עד שנוטל ידיו ג' פעמים כדגרסינן במסכת שבת פרק שמונה שרצים דף ק"ט הוא היה אומר *יד לעין תקצץ יד לחוטם תקצץ יד לפה תקצץ יד לחסודה (מקום סמקיז דם) תקצץ *יד לאמה תקצץ יד *לפי טבעת תקצץ יד לגיגית שמטיל בה שבר תקצץ *יד מסמאה יד מחרשת יד מעלה פוליפוס (ריח כהוטם או כפה) תניא רבי יוסי אומר *בת חורין היא ומקפדת עד שלשה פעמים וגרסינן במסכת כלה פרק רבי יהודה (ישעיה כז) הנחמים באלים תחת כל עץ רענן וגו' אמר שמואל יד שופכת דמים וכו' כדאיתא למעלה בנר א' כ"ב ח"ג פ"ג ולמטה בחלק דרך ארץ ואל יזלזל בנט"י לדברים שצריכין נטילה כדגרסינן בפרק קמא דסוטה דף ד' דרש רב עוירא זמנין אמר ליה משמיה דרבי אמי וזמנין אמר ליה משמיה דרבי אסי כל האוכל לחם בלא נטילת ידים כאלו בא על אשה זונה וכו' אמר רבי זריקא אמר רבי אליעזר כל *המזלזל בנטילת ידים *נעקר מן העולם הבא · ואמרינן עלה אמר רבי אבהו כל האוכל פת *בלי ניגוב ידים כאלו אוכל להם טמא שנאמר (יחזקאל ד') ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים · ואמרינן נמי בפרק ו' דעדיות דף י"ט ובריש פרק מי שמתו במסכת ברכות דף י"ט את מי נדו אלעזר בן הגר שזלזל בנטילת ידים ונדוהו חכמים ומת בנדוי *וסקלו את ארונו · וגרסינן בפרק במה אשה יוצאה דף ס"ב ואמר רבי אמי שלשה דברים מביאין את האדם *לידי עניות ואלו הן המשתין מים בפני מטתו ערום · והמזלזל בנטילת ידים · ומי שאשתו מקללתו בפניו · המשתין מים אמר רבא לא אמרן אלא דמהדר אפיה לפורייה אבל *לבראי לית לן בה · וכי מהדר אפיה לפורייה נמי לא אמרן אלא אארעא אבל למנא לית לן בה · והמזלזל בנטילת ידים אמר רבא לא אמרן אלא דלא משא כלל אבל *משא ולא משא לית לן בה ולאו מילתא היא דאמר רב חסדאי אנא משאי *מלא חפנאי מיא ויהבו לי מלא הפנאי טיבותא · *ושאשתו מקללתו בפניו אמר רבא על עסקי תכשיטים והני מילי דאית ליה ולא עביד לה וכבר מצינו ברבי עקיבא שהחמיר בדבר נטילת ידים אף על פי שהיה אנוס מה יש לעשות כאשר יכולין לקיימו שלא על ידי הדחק כדגרסינן במסכת עירובין פרק עושין פסין דף כ"א תנו רבנן מעשה ברבי עקיבא שהיה חבוש בבית האסורים והיה יהושע *הגרסי משרת אותו בכל יום ויום היו מכניסין *מים במדה פעם אחת מצאו שומר בית האסורים אמר ליה מה היום מימיך מרובין *שמא לחתור את האסורים אתה צריך שפך לו הציין והניח

יד לעין הנוגע בעיניו שחרית קודם נט"י תקנה נוח לו שתקצץ ידו מלעשות כזה שרוח רעה שורה על היד ומסמאתו וכן כולם: יד לאמה לעולם אסור מפני שמוליא ש"ז לבטלה : לפי טבעת נקב פרעי בעגול כטבעת : יד לעין מסמאת קודם נטילה ואם נגע באוזן מחרשת בפי טבעת מביאה לידי תחתוניות שיצא אחוריו : בת חורין היא זו הרוח השורה על הידים לפני נטילה היא בת חורין ויש לה כבוד ברוחות כבן חורין בבני האדם על כן אין יוצאת ומקפדת בנטילה לניטלו יפה עד שישפוך מים יפה ג' פעמים על ידיו : המזלזל האוכל תמיד בלא נט"י : נעקר מן העולם דעובר על דברי חכמים כו' דכתיב ופורץ גדר ישכנו נחש : בלא ניגוב ידים שעדיין המים כנטילה עליהם דבר מאוס הוא וחשיב כטומאה שנאמר ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא אלמא דבר מאוס קרוי טומאה שאמר הקב"ה ליחזקאל שיעבה מאכלו בגלי מאים ואמר ככה יאכלו לחמם טמא : וסקלו את ארונו הניחו אבן גדול על ארונו : לידי עניות דאמרינן בכל הבשר שרא דעניותא נביל שמיה ונביל קרא ליה ואוהב מקום מיאוס ומשתין לפני מטהו היינו מיאוס ערום אורחא דמלתא נקט מתוך שהוא ערום אינו יוצא לחוץ להשתין דעורת כיא ללבוש ונלאה והוא סדין כבהוא לבוש אסור להשתין: אבל לבראי לית לן בה שהקילוח ארוך וניתז למרחוק : משא ולא משא שאינו רוחץ ומשפשף יפה אלא מגע מים כגון רביעית מצומצם : מלא חפנאי מיא מלא ידים של מים כגון בהדנה מים יהב ליה הקב"ה הרבה טובה עשירות : ושאשתו מקללתו לבעלה על שלא רוצה לעשות לה תכשיטים דרך שהוא כנים ואית ליה ביכולת לעשות ואינו עושה גורם לו עניות : הגרסי שם מקום א"א שהיה עושה גריסים: מים במדה די ספוקו לשתות וליטול ידיו : שמא לחתור את האסורים שתשפוך מים על הכותלים כדי להחליש ולהפחית הכתלים לבמיע מהם

קיט ברכת נטילת ידים די ברכה פון נטילת ידים איז פריער פאר אלע ברכות וואס דר מענטש זאגט אין דער פריא דען דר מענטש טאר קיין ברכה ניט מאכן ווען זיינע הענד זיינען נאך אום ריין אונ ער טאר אפילו ניט אן רירן מיט אום גוואשענע הענט אין מויל אונ אין נאז אונ אין דיא אויערן אונ אין די אויגן דען בייא נאכט רוהט איין רוח רעה אויף די הענט פון דעם מענטשן אונ גייט ניט אוועק ביז ער גיסט דריי מאל וואשר איבר די הענט · ויא מיר לערנן אין מסכת שבת ווען ער לייגט זיין האנט צוא דיא אויגן אין דר פריא איידר ער האט זיך גוואשן וואלט בעסר גוועזן דאס זיין האנט וואלט אפ גהאקט גווארן אדער ווען ער לייגט זיין האנט אין זיין נאז אדער אין מויל אדר אין פולס · אדר ווען ער טוט זיין האנט אין דער מילה· אויך ווען ער לייגט זיין אום גוואשנע האנט אין דעם ארט וואו ער טוט צורך דען עס קען אים שאטן · אויך ווען ער לייגט זיין אום גוואשנע האנט אין דר פאס פון ביר דען דאס ביר ווערט פר דארבן דורך דעם· דען איין אום גוואשנע האנט קען בלינד מאכן ווען ער רירט אן מיט איר אין די אויגן · אונ זיא קען טויב מאכן ווען ער רירט אן מיט איר אין די אויערן אונ זיא ברייננט אים אויף איין ריח רע ווען ער רירט אן מיט איר אין מויל אדר אין דר נאז · מיר האבן גלערינט רבי יוסי זאגט די רוח רעה וואס רועט בייא נאכט אויף דיא הענט הייסט בת חורין זיא איז פרייא אונ זיא גייט ניט אוועק ביז מען גיסט דרייא מאל וואשר אויף די הענט· ואל יזלזל בנט"י אונ דר מענטש זאל ניט גרינג האלטן אין נטילת ידים אין די זאכן וואו מען דארף דיא הענט וואשן ווייא מיר לערנן אין סוטה רב עוירא האט גדרשת אמאל האט ער עס גזאגט פון וועגן רבי אמי אונ אמאל האט ער עס גזאגט פון וועגן רבי אסי ווער עס עסט ברויט אום גוואשן איז גלייך וויא ער איז גלעגן בייא איין זונה · רבי זריקא זאגט פון וועגן רבי אליעזר ווער עס איז מזלזל אין נטילת ידים דר ווערט אויש גריסן פון דר וועלט · אויך זאגט די גמרא רבי אבהו זאגט ווער עס עסט ברויט איידר ער האט דיא הענט אפ גטריקענט איז גלייך וויא ער עסט לחם טמא דען עס איז מיאוס צוא עסן מיט נאסע הענד אונ וואס מיאוס איז דס הייסט טמא ווי אין פסוק שטייט דאס האט גזאגט צו יחזקאל ער זאל זיין ברויט עסן מיט אום ריינקייט אונ האט אים דר בייא גזאגט אזו וועלן דיא בני ישראל עסן זייער ברויט אין טומאה זעהן מיר דאס איין זאך וואס מיאוס איז הייסט טמא · אויך זאגט די גמרא אין עדיות אונ אין ברכות מען האט אלעזר בן הגר מחרים גוועזן ווייל ער האט מזלזל גוועזן אין נטילת ידים אונ ער איז גשטארבן אין חרם אונ מען האט פר שטיינט זיין ארון · אויך לערנן מיר אין פ"ק במה אשה רבי אמי זאגט דרייא זאכן ברייננן דעם מענטשן צוא ארימקייט אונ דאס זיינן זייא ווען ער איז משתין פר זיין בעט נאקעטער הייד אונ ווען ער איז מזלזל אין נטילת ידים · אונ ווען זיין ווייב שילט אים אין די אויגן · ווייל פון די דרייא זאכן ווערט גזעהן דאס ער איז אב גלאזן · אונ געלט קען האבן נאר דר וואס וויל ארבייטן אונ זעהט זיך גוט ארום · אונ דאס וואס מיר זאגן דאס ארומקייט קומט ווען ער איז משתין פר זיין בעט זאגט רבא דאס איז גמיינט ווען ער שטייט מיט דעם פנים צום בעט אונ איז משתין אויף דער ערד · אבער ווען ער קערט זיך אפ פון בעט אדער ער איז משתין אין איין כלי איז נישט קשה · אויך ווען ער איז מזלזל אין נטילת ידים זאגט רבא דאס איז נאר גזאגט ווען ער וואשט זיך גאר ניט אבער ווען ער וואשט זיך יוא נאר ניט וויא רעכט איז איז נישט קשה · אבער די זאך איז ניט אזו וויא רבא זאגט דען רב חסדא האט גזאגט איך האב מיך גוואשן מיט פיל וואשר האט מיר גאט גיגעבן פיל גוטש · אונ ווען זיין ווייב שילט אים אין די אויגן זאגט רבא דאס איז גזאגט ווען זיא וויל פון אים האבן קליידר אונ צירונג אונ ער פאר מאגט אונ וויל איר ניט מאכן קומט ער צוא ארומקייט דורך דעם וואס ער איז אפ גלאזן· ווען ער האט אבער ניט דארף מען ניט אונ ער טאר ניט זעהן דרויף וואס דיא ווייב וויל · וכבר מצינו אונ מיר גפינן בייא רבי עקיבא דאס ער האט זייער מחמיר גוועזן אין נטילת ידים חאטשע ער איז איין אונס גיוועזן · נוא וויא דארף מען שוין נזהר זיין דרינען ווען מען קען דיא מצוה מקיים זיין גאנץ לייכט וויא מיר לערנן אין עירובין עס האט זיך גטראפן איין מעשה בייא רבי עקיבא דאס ער איז גיזעסן אין תפיסה אונ יהושע הגרסי האט אים בדינט · אלע טאג פלעגט ער אים ברייננן וואשר מיט דר מאס דאס עס זאל גנוג זיין די הענט צו וואשן אונ צו טרינקן · איין מאל האט אים דר שומר פון תפיסה אן גטראפן אונ האט אים גפרעגט ווארום האסטו היינט אזו פיל וואשר גנומען אפשר ווילסטו דעם מויער פון דר תפיסה דר מיט ווייך מאכן דס רבי עקיבא זאל קענען

חציין כיון שהגיע אצל רבי עקיבא אמר לו יהושע אין אתה יודע שזקן אני *וחיי תלוין בחייך סח לו כל המאורע אמר לו תן לי מים ליטול ידי אמר לו לשתות אין מגיעין לנטילת ידים מגיעין אמר ליה ומה אעשה שחייבין עליהם מיתה מוטב שאמות מיתת עצמי ואל אעבור על דברי חברי אמרו שלא טעם כלום עד שהביא מים ונטל ידיו · וכששמעו חכמים את הדבר אמרו בזקנותו כך *בילדותו עאכ"ו בבית האסורים כך בביתו עאכ"ו · אמר רב יהודה אמר שמואל בשעה *שתקן שלמה עירובין ונטילת ידים יצתה בת קול ואמרה (משלי כג) בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני · ומצינו מנין התיבות שבברכת נטילת ידים י"ג ועם *האנטל שהוא הכלי הם י"ד כמנין י"ד אברים שביד עם ראשי אצבעות · וצריך הנוטל ידיו לקריאת שמע ולתפלה ולאכול פת או כל דבר שטבולו במשקין צריך ליטול ידיו ולברך ברכת נטילת ידים והסימן הוא שטפתנ"י "שמע "טבול "פת "תפלה "נטילת "ידים ועל אלו הנטילות יברך ולא באחרת שאלו חייבות וצריכות ברכה :

קב פרק שני

בכל החסדים שעושה האל יתברך עם האדם בכל עת חייב להודות לו ולברכו ע"כ תקנו רבותינו שבכל יום יברך האדם בשכבו בערב ובקומו בבקר להודות לבוראו על כל הטובות שעשה עמו כדגרסינן בפרק הרואה דף ס' הנכנס לישן על מטתו אומר משמע עד והיה אם שמוע ואומר ברוך אתה ה' המפיל חבלי שינה על עיני ותנומה על עפעפי ומאיר לאישון בת עין יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתשכיבני לשלום ותעמידני לשלום *ותהא מטתי שלימה לפניך ברוך אתה ה' המאיר לעולם כלו בכבודו *כי מתער מאי אמר אלהי נשמה וכו'ו' *כי שמע קול תרנגולא אומר ברוך אתה ה' הנותן לשכוי בינה · כי לביש אומר וכו' ולפי שאינו יכול לברך עד לאהר נטילה על כן סדרום לאחריה · ויברך ברכת תפלין וציצית ושאר המצות שיכול לקיים עד שישלים בכל יום מאה ברכות שהם מסורת בידינו מאבותינו שחייב כל אדם לברך בכל יום · וראיה לדבר מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים·מן התורה מנין שנא' (דברים יא) ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך וגו' אל תקרי מה אלא מאה·· מן הנביאים מנין שנאמר (שמואל ב כג) ונאום הגבר *הוקם על ודרשו חכמים ז"ל שהיו מתים בכל יום מישראל מאה עמד דוד ותקן להם מאה ברכות · נמצא כי לאחר שתקנם משה רבינו עליו השלום ושכחום בא דוד ויסדן · מן הכתובים מנין שנאמר (תהלים קכח) הנה כי כן יבורך גבר ירא ה' (פירוש גבר ירא ה' יברך בכל יום מאה ברכות כמנין כ"י כ"ן) על כן סדרו חכמים ז"ל אלו המאה ברכות *בסדר העולם ובהנהגתו בכל יום · וצריך כל אדם ליזהר בהן ואל יפחות מהן · היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך מאה

המכנים לתחור כתומה : וחיי תלוין בחייך שאין לי אלא מה שהוא נותן ומזמן : בילדותו שהיה יכול לקבל טורח ועינוי : שלמה היקן עירובי חצירות וגזר שלא להוציא מרה"י לרה"ר חכירו לעשו' סייג והרחקה לאיסור תורה שלא יצא להתיר מרה"ר לרה"י והיינו דכתיב אזן ותקר תיקן משלים שעשה אזנים לתורה כאזני כלי שאוחזין אותו בו : האנטל על כן אומרים נטילת ידים ולא רחיצת ידים משום שהכלי שרוחצין ממנו נקרא אנטל והוא כלי שמחמין בו מים ועל שם הכלי נקרא נט"י: **ותהא** מטתי שלמה שלא יהא פסול ורשע בזרעו : כי מתער כי נגער בהתחלת מנוחתו אומר אלהי נשמה וכו' : כי שמע קול תרנגולא דאיכא דוכתי דקרו לתרנגול שכוי א"מר ברוך שנתן לשכוי בינה לידע עת בקורא והוא הדין אפי' כי לא שמע דאין ברכה זו אלא להנהגה על כאות האור בתרנגול מבחין והוא נהנה מן האור : הוקם על בגימטריא מאה : מסדר העולם ובהנהגתו בכל יום יש לברך אותן מאה ברכות שהם מסודרים על בריאת העולם איך שברא הקב"ה העולם בחכמה ובתבונה ואיך הוא מנהג עולמו וזן הבריות בחסדו הגדול ונותן לכל אחד לרכיו וכן בכל הדברים כאלו מה בא"ת כ"ש

קֶעגְן אַנְטְלוֹיפְן הָאט דֶער שׁוֹמֵר הַאלְבּ וַואשֶׁר אוֹיס גְגָאסְן אוּנ הַאלְבּ הָאט עֶר גְלָאזְט · וְויא דֶער יְהוֹשֻׁעַ הַגַּרְסִי אִיז גְקוּמֶען צוּא רַבִּי עֲקִיבָא הָאט רַבִּי עֲקִיבָא גְזָאגְט צוּ אִים יְהוֹשֻׁעַ ווייסְטוּ דֶען נִיט דָאס אִיךְ בִּין אַיין אַלְטֶר מַאן אוּנ מַיין לֶעבְּן הֵיינְגְט אִין דַיין לֶעבְּן דֶען אִיךְ הָאבּ נִיט מֶער נָאר דָאס וָואס דוּ בְּרֵיינְגְסְט מִיר נוּא וָוארוּם הָאסְטוּ דִיךְ אַזוֹ לַאנְג גְזַאמְט · הָאט עֶר אִים דֶער צֵיילְט דִיא מַעֲשֶׂה דָאס דֶער שׁוֹמֵר הָאט אִים אוֹיף גְהַאלְטְן · הָאט רַבִּי עֲקִיבָא גְזָאגְט צוּ אִים גִיבּ מִיר וַואשֶׁר דִי הֶענְט צוּ וַואשְׁן · הָאט עֶר גְזָאגְט רַבִּי צוּ טְרִינְקְן וֶועט נִיט גְנוּג זַיין אוּנ דוּ וִוילְסְט נָאךְ דִי הֶענְט וַואשְׁן פוּן דֶר וַואשֶׁר · הָאט רַבִּי עֲקִיבָא גְזָאגְט וָואס זָאל אִיךְ טָאן וֶוען מֶען עֶסְט אוּם גְוַואשְׁן אִיז מֶען חַיָּיב מִיתָה דְרוּם וִויל אִיךְ לִיבֶּר שְׁטַארְבְּן פַר דָארְשְׁט אוּנ וִויל נִיט עוֹבֵר זַיין אוֹיף דִיא רֵייד פוּן מַיינֶע חֲבֵרִים וָואס זֵייא הָאבְּן גְזָאגְט מֶען זָאל אוּם גְוַואשְׁן נִיט עֶסְן · מֶען הָאט דֶר צֵיילְט דָאס עֶר הָאט נִיט פַר זוּכְט בִּיז מֶען הָאט אִים גְבְרַאכְט וַואשֶׁר אוּנ עֶר הָאט זִיךְ גְוַואשְׁן · וְויא דִי חֲכָמִים הָאבְּן עֶס גְהֶערְט הָאבְּן זֵייא גְזָאגְט וֶוען רַבִּי עֲקִיבָא הָאט אוֹיף זַיין עֶלְטֶר אַזוֹ מְדַקְדֵּק גְוֶוען אִין נְטִילַת יָדַיִם וֶוען עֶר אִיז שׁוֹין קְרַאנְק גִיוֶועזְן הָאט עֶר אִין זַיינֶע יוּגְנְט פְּשִׁיטָא מְדַקְדֵּק גְוֶוען וַוייל דֶעמְסְט מָאל אִיז עֶר דָאךְ גְזוּנְד גִיוֶועזְן אוּנ וֶוען עֶר הָאט אִין דֶר תְּפִיסָה אַזוֹ מְדַקְדֵּק גְוֶוען מִכָּל שֶׁכֵּן דָס עֶר הָאט מְדַקְדֵּק גְוֶוען רֶעכְט צוּ וַואשְׁן זִיךְ אִין דֶר הֵיים·אמר ר' רַב יְהוּדָה הָאט גְזָאגְט פוּן וֶועגְן שְׁמוּאֵל אִין דֶער צַייט וָואס שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ הָאט מְתַקֵּן גְוֶוען מֶען זָאל מַאכְן אַיין עֵירוּב אוּנ מֶען זָאל וַואשְׁן דִי הֶענְט פַר דֶעם עֶסְן אִיז אַרוֹיס גְגַאנְגְן אַיין בַּת קוֹל פוּן דֶעם הִימְל אוּנ הָאט גְזָאגְט מַיין זוּן וֶוען דַיין הַארְץ אִיז קְלוּג אַזוֹ טוּט זִיךְ מַיין הַארְץ אוֹיךְ פְרֵייעְן אוּנ מִיר גְפִינְן דָאס אִין דֶר בְּרָכָה פוּן נְטִילַת יָדַיִם אִיז דְרֵייצֶעהְן וֶוערְטֶר אוּנ מִיט דֶער כְּלִי וָואס מֶען וַואשְׁט זִיךְ מִיט אִיר אִיז פֶערְצֶעהְן דָאס אִיז קֶעגְן דִי פֶערְצֶעהְן גְלִידֶר וָואס דֶר מֶענְטְשׁ הָאט אִין דֶער הַאנְט מִיט דִי שְׁפִּיצְן פוּן דִי פִינְגֶר · אוּנ דֶר וָואס וַואשְׁט זִיךְ דִיא הֶענְט צוּ קְרִיאַת שְׁמַע אָדֶר צוּ תְּפִלָּה אָדֶר בְּרוֹיט צוּ עֶסְן אָדֶר אַזוֹ אַזַאךְ וָואס וֶוערְט גְטוּנְקְט אִין אַמַשְׁקֶה מוּז עֶר מַאכְן אַבְרָכָה על נטילת ידים אוּנ דֶר סִימָן אִיז שטפתנ"י דָאס מַאכְט שמע טבול פת תפלה נטילת ידים צוּ דִי זַאכְן מוּז מֶען דִי הֶענְט וַואשְׁן אוּנ מַאכְן על נטילת ידים אָבֶּר וֶוען עֶר וַואשְׁט זִיךְ צוּ אַנְדֶרֶע זַאכְן מַאכְט עֶר קֵיין בְּרָכָה נִיט :

קב בכל החסדים שעושה האל יתברך עם האדם בכל עת אִיבֶּר אַלֶע חֲסָדִים וָואס גָאט טוּט מִיט דֶעם מֶענְטְשְׁן אִין אַלֶע צַייט מוּז דֶער מֶענְטְשׁ גָאט לוֹיבְּן דֶער פַר אוּנ אַיין בְּרָכָה מַאכְן דְרוּם הָאבְּן אוּנְזֶרֶע חֲכָמִים מְתַקֵּן גְוֶוען דָאס דֶער מֶענְטְשׁ זָאל אַלֶע טָאג אַיין בְּרָכָה מַאכְן וֶוען עֶר לֵייגְט זִיךְ בַּייא דֶר נַאכְט אוּנ וֶוען עֶר שְׁטֵייט אוֹיף אִין דֶר פְרִיא צוּ לוֹיבְּן זַיין בַּשֶׁעפֶר אוֹיף אַלֶם גוּטְשׂ וָואס עֶר טוּט מִיט אִים וְויא מִיר לֶערְנְן אִין פֶּרֶק הָרוֹאֶה וֶוען עֶר גֵייט שְׁלָאפְן אוֹיף זַיין בֶּעט זָאל עֶר זָאגְן שמע ישראל בִּיז והיה אם שמוע אוּנ זָאל זָאגְן דִיא בְּרָכָה המפיל חבלי שינה אוּנ וֶוען עֶר וַואכְט זִיךְ אוֹיף פוּן זַיין שְׁלָאף זָאל עֶר זָאגְן אלהי נשמה אוּנ וֶוען עֶר הֶערְט דֶעם הָאן קְרֵייעְן זָאל עֶר זָאגְן דִי בְּרָכָה הנותן לשכוי בינה אוּנ וֶוען עֶר קְלֵייד זִיךְ אָן זָאל עֶר זָאגְן דִיא בְּרָכָה מלביש ערומים אוּנ אוֹיךְ אַלֶע בְּרָכוֹת·אַזוֹ וְויא דִיא חֲכָמִים הָאבְּן מְתַקֵּן גְוֶוען · אוּנ וַוייל דֶר מֶענְטְשׁ קֶען קֵיין בְּרָכָה נִיט מַאכְן בִּיז נָאךְ דֶעם וַואשְׁן זִיךְ דְרוּם הָאט מֶען דִיא בְּרָכוֹת מְסַדֵּר גִיוֶוען נָאךְ דֶר בְּרָכָה פוּן נְטִילַת יָדַיִם אוּנ דֶער נָאךְ זָאל דֶר מֶענְטְשׁ אַיין בְּרָכָה מַאכְן אִיבֶּר צִיצִית אוּנ תְּפִלִּין אוּנ אִיבֶּער אַנְדֶערֶע מִצְוֹת וָואס עֶר קֶען טָאן בִּיז עֶר זָאל אַלֶע טָאג מַשְׁלִים זַיין הוּנְדֶרְט בְּרָכוֹת דֶען מִיר הָאבְּן בְּקַבָּלָה פוּן אוּנְזֶרֶע עֶלְטֶערְן דָאס דֶר מֶענְטְשׁ מוּז אַלֶע טָאג מַאכְן הוּנְדֶרְט בְּרָכוֹת אוּנ מִיר הָאבְּן אַיין רְאָיָה דֶער צוּ פוּן דֶר תּוֹרָה אוּנ נְבִיאִים אוּנ כְּתוּבִים· אִין דֶר תּוֹרָה שְׁטֵייט ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך אוּנ הֵיינְט דוּ יִשְׂרָאֵל גָאט דַיין גָאט פַאר לַאנְגְט נָאר פוּן דִיר מה דוּ זָאלְסְט אַלֶע טָאג מַאכְן הוּנְדֶרְט בְּרָכוֹת דֶען דָס וָוארְט מה וֶוערְט גְלֵייעְנְט גְלַייךְ וְויא עֶס שְׁטֵייט מאה · אוּנ אִין נְבִיאִים שְׁטֵייט ונאום הגבר הוקם על דָאס זַיינֶען דִי רֵייד פוּן דֶעם מַאן דָוִד הַמֶּלֶךְ וָואס עֶר הָאט אוֹיף גְשְׁטֶעלְט צְווִישְׁן יִשְׂרָאֵל מֶען זָאל אַלֶע טָאג מַאכְן הוּנְדֶערְט בְּרָכוֹת דֶען עַל בַּטְרֶעפְט הוּנְדֶרְט אוּנ אוּנְזֶרֶע חֲכָמִים הָאבְּן גְזָאגְט דָאס אַלֶע טָאג זַיינֶען גְשְׁטָארְבְּן פוּן יִשְׂרָאֵל הוּנְדֶרְט מַאן אִיז דָוִד אוֹיף גְשְׁטַאנְן אוּנ הָאט זֵייא מְתַקֵּן גְוֶוען זֵייא זָאלְן אַלֶע טָאג מַאכְן הוּנְדֶרְט בְּרָכוֹת הָאבְּן זֵייא אוֹיף גְהֶערְט צוּ שְׁטַארְבְּן דֶען פְרִיעֶר הָאט מֹשֶׁה מְתַקֵּן גְוֶוען זֵייא זָאלְן אַלֶע טָאג הוּנְדֶרְט בְּרָכוֹת מַאכְן אָבֶּר מֶען הָאט זֵייא פַר גֶעסְן אוּנ דְרוּם זַיינֶען הוּנְדֶרְט מֶענְטְשְׁן גְשְׁטָארְבְּן אַלֶע טָאג פוּן יִשְׂרָאֵל בִּיז דָוִד הַמֶּלֶךְ הָאט דִיא בְּרָכוֹת וִוידֶר מְתַקֵּן גְוֶוען הָאבְּן זֵייא עֶרְשְׁט אוֹיף גְהֶערְט צוּ שְׁטַארְבְּן · אוּנ אִין כְּתוּבִים שְׁטֵייט הנה כי כן יבורך גבר ירא ה' דָאס אִיז טַייטְשׁ וְויא פִיל כי כן בַּטְרֶעפְט דָאס אִיז הוּנְדֶרְט אַזוֹא פִיל בְּרָכוֹת מוּז דֶר גָאטְשׁ פָארְכְטִיגֶר מֶענְטְשׁ אַלֶע טָאג מַאכְן · אוּנ אוּנְזֶרֶע חֲכָמִים הָאבְּן דִיא בְּרָכוֹת גְשְׁטֶעלְט צוּא מַאכְן אוֹיף זַאכְן וָואס אִין דֶר וֶועלְט קוּמְט פָאר אוּנ אוֹיף זַאכְן וָואס קוּמֶן דֶעם מֶענְטְשְׁן אַלֶע טָאג צוּ הַאנְדְן · אוּנ דֶר מֶענְטְשׁ מוּז זַיין גְהִיט דָאס עֶר זָאל נִיט וֶוייניגֶער פוּן הוּנְדֶרְט בְּרָכוֹת אַלֶע טָאג מַאכְן · דֶען אַזוֹא הָאט רַבִּי מֵאִיר גְזָאגְט דָאס דֶער מֶענְטְשׁ אִיז

מתיב

ברכות בכל יום שנאמר ועתה ישראל מה וגו׳ ובשבתות וימים טובים *שגורעין (כ״א י״א) כ״א ברכות מן התפלות משלימין אותם · וכדגרסינן במסכת מנחות פרק התכלת דף מ״ג · רב חייא בריה דרב אויא בשבת ויום טוב *טרח וממלאם *באספרמקי ומגדים וחוץ מזה משלים אדם וגם מוסיף על זה כמה ברכות בכל יום *בתנועותיו ובהודאותיו ובראותו מקום נס ובראותו אותות השמים ובדברים אחרים · בתנועותיו כיצד כשנכנס לבית הכסא אומר התכבדו מכובדים וכו׳ · כשיצא אומר אשר יצר וכו׳ · כשנכנס למרחץ אומר יהי רצון מלפניך ה׳ וכו׳ וכשיוצא אומר מודה אני · כשנכנס להקיז דם אומר יהי רצון וכו׳ · וכשמקיז אומר ברוך אתה ה׳ רופא חנם · וכשיצא לדרך וכשנכנס לכרך מתפלל שתים וביציאתו שתים כדאיתא שם בפרק הרואה ובכניסתו לבית המדרש אומר יהי רצון שלא אכשל בדבר הלכה וכו׳ וביציאתו מודה אני לפניך · גם *כשירדו הגשמים בעתם יתן הודאה · וגם בפרק קמא דתענית דף ה׳ ובפרק המפקיד דף מ״ח *ההולך למוד גרנו אומר יהי רצון ואחר שיתחיל למוד נותן הודאה · וגם בתנועות אחרות בהוראותיו כיצד ד׳ צריכין להודות יורדי הים והולכי מדברות וחולה שנתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורין ויצא וכו׳ · וגם הנכנס לראות את החולה *כשסועד מחליו אומר בריך רחמנא דיהבך לן וכו׳ · וגם חייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה וכו׳ · כדגרסינן התם דף נ״ד בראותו מקום נס כיצד הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה נסים וכו׳ וגם במקום שנעשה בו נס לאביו או לעצמו או לרבו ועל כלם יודה לאל יתברך · בראותו אותות השמים כיצד אמר רב יהודה הרואה לבנה בחדושה אומר ברוך אתה ה׳ אשר במאמרו ברא שחקים וכו׳ אמר רבי יונתן עד מתי מברכין על החודש וכו׳ · על הזיקים ועל הזועות כדאיתא בברכות וכו׳ · ואמרינן עלה בגמרא דף נ״ט מאי זיקים וכו׳ · תנו רבנן הרואה חמה בתקופתה ולבנה בטהרתה וכו׳ ובראותו דברים אחרים כיצד תנו רבנן הרואה *מרקולים אומר וכו׳ אמר רב המנונא הרואה בבל הרשעה חייב לברך ה׳ ברכות · תנו רבנן הרואה אוכלוסי ישראל וכו׳ · תנו רבנן הרואה מלכי ישראל וכו׳ · תנו רבנן הרואה בתי ישראל בישובן וכו׳ · תנו רבנן הרואה קברי ישראל וכו׳ · תנו רבנן הרואה הכושי וכו׳ · תנו רבנן הרואה את *הפיל ואת הקוף וכו׳ · אמר ר׳ יהודה האי מאן דנפיק ביומי ניסן וכו׳ אמר רבי יוחנן הרואה חלום ונפשו עגומה וכו׳ · כל זה ללמדנו שהחסדים באים מן השמים :

מגה : שגורעין י״א ברכות מן התפלות מן הג׳ שמונה עשרה ערבית שחרית מנחה י״א ברכות מן כל שמונה עשרה : טרח וממלאם הברכות : באספרמקי בשמים : ומגדים מיני פירות או מאכלים מתוקים שטעונין ברכה : בתנועותיו דברים שאדם עושה בגופו ע״י פעולת אבריו וחושיו שמכניסים אותם לפעולה זו ומה שצריך לגופו : כשירדו הגשמים בעתם צריך ליתן שבח והודיה להקב״ה: ההולך למוד את גרנו כתבואה שבגורן: כשסועד מחליו שמתרפא מחליו כמו ה׳ יסעדנו על ערש דוי : מרקולים שם עבודת כוכבים ועבודתה שזורקין בה אבנים : את הפיל מין חיה עליפנ״ט בל״א וכן הקו״ף אפי״א או מערק״ן בל״א:

קכא פרק שלישי

כשהאדם נהנה מן העולם הזה בשום פנים חייב לברך לאדון הכל אשר כל ההנאות באות מטובו ואם נהנה בלא ברכה

מחויב אלע טאג הונדערט ברכות צוא מאכן אונ האט עס אפּ געלערנט פון ועתה ישראל מה וגו׳ אונ אין שבתות אונ ימים טובים זאגט מען אין דיא דרייא שמונה עשרה דאך ווייניגר ברכות וויא אין דער וואכן זאל דער מענטש זעהן ער זאל זייא ווידר משלים זיין ביז הונדערט ברכות וויא מיר לערנן אין מסכת מנחות רב חייא בריה דרב אויא האט זיך באמיהט ער זאל אום שבת האבן שמעקעדיגע זאכן אונ פירות ער זאל איין ברכה מאכן איבר זייא כדי ער זאל די הונדערט ברכות משלים זיין · אונ אויך אזו קען דער מענטש מאכן אלע טאג ברכות מיט זיינע אינטערעסן וואש ער דארף אדר ווען ער לויבט גאט ווען ער זעהט דאס ארט וואו איין נס איז געשעהן צו ישראל אדר ווען ער זעהט וואנדערליכע זאכן אין הימל אונ נאך אנדרע זאכן וואס דר מענטש מוז אברכה מאכן דריבר · די זאכן וואס ער דארף טאן ווען ער גייט אין איין בית הכסא זיין צורך טאן האט מען פר צייטן גזאגט התכבדו מכובדים וגו׳ דאס האט ער געבעטן דיא מלאכים וואס גייען מיט אים דאס זייא זאלן ווארטן אויף אים ביז ער וועט זיין צורך טאן אונ זאלן ניט אוועק גיין פון אים אונ זאלן אים היטן פון אלעם בייזן · אונ ווען ער האט אפּ גטאן זיין צורך זאגט ער די ברכה אשר יצר · אויך ווען ער גייט אין באד אריין מוז ער זאגן איין יהי רצון וואס אונזרע חכמים האבן דרויף מתקן גוועזן · אונ ווען ער גייט ארויס מוז ער גאט איין שבח געבן אויך ווען ער לאזט זיך איין אדר מאכט ער אברכה בא״י רופא חנם אדר ווען ער וויל גיין אין וועג מוז ער זאגן תפלת הדרך אונ ווען ער וויל אריין גיין אין איין גרוישע שטאט אונ וויל ווידר ארויס גיין פון איר מוז ער אויך תפלות טאן וויא אין פרק הרואה שטייט · אויך ווען ער גייט אריין אין בית המדרש אונ ווען ער גייט ווידער ארויס פון אים מוז ער גאט בעטן אונ לויבן · אויך ווען עס רעגינט אין דר צייט מוז ער גאט לויבן דר פר · אויך לערנן מיר אין תענית אונ אין המפקיד ווען ער גייט זיין תבואה מעסטן זאל ער גאט בעטן דאס איין ברכה זאל קומן אין זיין תבואה אונ ווען ער הויבט אן צו מעסטן זאל ער געבן איין שבח צוא גאט וגם בתנועות אחרות בהוראותיו כיצד ארבעה צריכין להודות אונ אויך אין אנדערע זאכן דארף דער מענטש גאט לויבן אונ ברכות מאכן דריבר דהיינו ווען ער איז גפארן איבער דעם ים אדר ווען ער איז גגאנגן אין דער מדבר אדער איין קראנקר וואש איז געזונד גיווארן אדער ווען ער איז תפוס גוועסן אונ איז ארויס פון דר תפיסה · מוז ער גאט לויבן דר פר · אויך ווען ער זעהט איינם ווער עס איז גזונד גווארן פון איין קראנקייט מוז ער זאגן גלויבט איז גאט וואס ער האט דיך גגעבן צו אונז אונ האט דיך ניט גגעבן צו דער ערד ·

אויך זאגן מיר אין דר גמרא דאס ער מוז גאט לויבן אויף שלעכטם וויא אויף גוטש · אויך ווען ער זעהט איין ארט וואו איין נס איז געשעהן דארטין צו כל ישראל זאגט ער גלויבט איז גאט וואס ער האט געטאן איין נס צו אונזרע עלטרן אין דעם דאזיגן ארט · אויך ווען ער זעהט דאס ארט וואו אים אדר זיין פאטר אדר זיין רבי איז דארטן איין נס געשעהן מוז ער אלץ גאט לויבן דער פאר אונ איין ברכה מאכן · אונ ווען ער זעהט דיא צייכען פון דער פר ענדערונג אין הימל דארף ער גאט לויבן דער פאר דהיינו ווען ער זעהט די לבנה אין איר בנייאונג מוז ער איין ברכה מאכן בא״י אשר במאמרו ברא שחקים וכו׳ · אדר ווען ער הערט דונרן אדר ער זעהט בליצן אדער איין שטורם ווינט · אדר ווען ער זעהט די זון אדר די לבנה ווען זיי קומן ווידר אויף דעם ארט וואו זיי זיינן גוועזן ווען זיי זיינן ווארין אויף גהאנגן אין הימל מוז ער אלץ איין ברכה מאכן דריבער · אויך ווען ער זעהט איין דמות כוכבים ומזלות מאכט ער איין ברכה דאס גאט דער לייגנערט זיין צארן צו די וואס זיינן עובר אויף זיין רצון · אדר ווען ער זעהט די בייזע שטאט בבל מוז ער פינף ברכות מאכן וויא אין דר גמרא שטייט · אדר ווען ער זעהט זעקס הונדערט מאל טויזנט מענטשן פון ישראל אדר ער זעהט מלכי ישראל אדר אנדרע מלכים) אדר ער זעהט הייזר פון ישראל ווען זיי זיינן בזעצט אדר ער זעהט קברי ישראל אדער ער זעהט איין שווארצן מענטשן איין מלפע (אבעזיאני) אדר איין העלפאנד אויף די אלע זאכן מוז ער איין ברכה מאכן · רב יהודה זאגט ווען ער גייט אין די טעג פון ניסן אונ זעהט די בוימר בליען מוז ער איין ברכה מאכן · רבי יוחנן זאגט ווען ער זעהט איין חלום אונ ער איז טרויעריג דריבער זאל ער זאגן רבש״ע אני שלך וחלומותי שלך וויא מיר זאגן ווען דיא כהנים דוכנן · דאס אלץ קומט אונז צוא לערנן דאס אלע חסדים קומען אלין פון גאט ברוך הוא :

קכא כשהאדם נהנה מן העולם הזה בשום פנים ווען דער מענטש האט עפּעש הנאה פון דער וועלט מוז ער איין ברכה מאכין צוא גאט וואס ער איז איין האר איבר אלימען אונ דאס אלע פערגעניגען פון דר וועלט קומט אלץ פון גאט אונ ווען דער מענטש האט הנאה פון דר וועלט אן איין ברכה האט ער גיפעלשט אין גאט וויא מיר לערנן אין פרק כיצד מברכין די רבנים האבין גילערינט עס איז אסור צום מענטשין הנאה צוא האבין פון דער וועלט אן איין ברכה · אונ דער וואס האט הנאה פון דער וועלט אן איין ברכה דער פעלשט אין גאט אונ דער תיקון דער צוא איז ער זאל גיין צו איין חכם· פרעגט דיא גמרא וואס קען אים דר חכם העלפין ווען ער האט שוין גיגעסין

פרק ג נר ג כלל ג חלק ג

*מעל כדגרסינן בפרק כיצד מברכין דף ל"ה תנו רבנן אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל · מאי תקנתיה ילך אצל חכם · חכם מאי עביד ליה הא עבדיה לאיסוריה · אלא אמר רבא ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו ברכות שלא יבא לידי מעילה · ואמאי קרי ליה מעל לפי שכל מי שאוכל בלא ברכה לשם נראה שהוא חושב שבאה לו *בהריצותו ואינו כן כי הכל בא מאת השם יתברך ובזה מעל · ועוד שקודם ברכה הוא קדש ומועל בו כמו בקדש · ולאחר ברכה זכה בו מאת שלחן ה' שנתנו לו ונעשה שלו · לפיכך הנהנה בלא ברכה מועל כמו שאכל קודש בלא פדיון והכי מסתברא מדאמרינן עלה אמר רב יהודה אמר שמואל כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל כאלו נהנה מקדשי הקדשים שנאמר (תהלים כד) לה' הארץ ומלואה · רבי לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה וגו' וכתיב והארץ נתן לבני אדם לא קשיא כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה והכי נמי מסתברא מדאמרינן עלה שם ואף בפרק חלק דף ק"ב · אמר רבי חנינא בר פפא כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאלו *גוזל להקדוש ברוך הוא *וכנסת ישראל שנאמר (משלי כח) גוזל אביו ואמו ואומר *אין פשע וגו' ואין אביו אלא הקדוש ברוך הוא שנאמר (דברים לב) הלוא הוא אביך קנך · ואין אמו אלא כנסת ישראל שנאמר (משלי א) ואל תטוש תורת אמך · מאי חבר הוא לאיש משחית חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים · וכמו שתקנו ברכה לפניה כך תקנו ברכה לאחריה · *וטוב לסמכה לנטילה אחרונה · כדאמרינן בירושלמי אמר רב ג' תכיפות הן תכף לסמיכה שחיטה דכתיב וסמך ושחט · תכף לגאולה תפלה שנאמר (תהלים יט) ה' צורי וגואלי וסמיך ליה יענך ה' ביום צרה · תכף לנטילת ידים ברכה דכתיב (שם קלד) שאו ידיכם קדש וברכו את ה' · וברכת המזון יש לה סמך מן התורה · כדגרסינן בפרק שלשה שאכלו דף מ"ח תנו רבנן מנין לברכת המזון מן התורה שנאמר (דברים ח) ואכלת ושבעת וברכת וגו' · וברכת זו *ברכת הזן · *את ה' אלהיך זו ברכת הזימון · *על הארץ זו ברכת הארץ · *הטובה זו ברכת נחמה · *אשר נתן לך זו הטוב והמטיב · אין לי אלא לאחריו לפניו מנין ת"ל אשר נתן לך משעה שנתן לך · רבי אומר ואכלת ושבעת וברכת זו ברכת הזן · אבל ברכת זימון מן *גדלו לה' אתי נפקא · על הארץ זו ברכת הארץ · הטובה זו בונה ירושלים · וכן הוא אומר (שם ג) ההר הטוב הזה והלבנון · *והטוב והמטיב ביבנה תקנו · ואין לי אלא לאחריו לפניו מנין אמרת ק"ו *כשהוא שבע

מעל כנכנס מן ההקדש : בהריצותו נתכמתו וכחריפותו הגיע לזה : גוזל להקב"ה את ברכתו : ולכנסת ישראל שחוטא הוא שלא כך ועי"כ הפירות לוקין : אין פשע לפי שהוא מיקל רואין האחרים ולומדין ממנו לעשות כן ליהנות מן העולם בלא ברכה ולכך נקרא זה המיקל חבר לאיש משחית לירבעם בן נבט שחטא והחטיא את ישראל כך הוא חוטא ומחטיא וכן בכל העבירות שאחרים רואין ממנו ועושין גם הם כך : וטוב לסמכה אותה ברכה אחרונה לאומרה מיד אחר שנטל ידיו במים אחרונים אחר אכילתו : ברכת הזן ברכה ראשונה של ברכת המזון שמסיים ברוך אתה ה' הזן את הכל: את ה' אלהיך זו ברכת הזימון שצריך לזימון לברך בשלשה וכן בעשרה את לברכות כו' : על הארץ זו ברכת הארץ נודה לך ה' אלהינו על שהנחלת וכו' : הטובה זו ברכת נחמה רחם ה' אלהינו וכו': אשר נתן לך זו הטוב והמטיב ברכת האל אבינו דכתיב בה הטוב והמטיב לכל : גדלו שנים אתי שלש : הטוב והמטיב ביבנה תקנו על הרוגי ביתר שלא נסרחו עד שניתנו לקבורה : כשהוא שבע מצוה לברך ולהודות על שבעו כשהוא רעב והוא בא להפסיק את רעבו ע"י בריותו של

אן איין ברכה · זאגט רבא מען מיינט ער זאל פריער גיין צו איין חכם צוא לערנען אלע דינים פון די ברכות כדי ער זאל ניט קומען צו פעלשין אין גאט הנאה צו האבין אן איין ברכה · אונ דרום הייסט עש גיפעלשט דען ווער עס עסט אונ דאנקט ניט צו גאט ווערט גיוועהן דס ער מיינט דאש ער האט עס באקומען מיט זיין מאכט אונ פאר שטאנד אונ עס איז אבער ניט אזו נייערט אלץ וואס דער מענטש האט קומט אים פון השי"ת דרום הייסט עס גיפעלשט אין גאט · אונ ווידער איי ער מאכט איין ברכה איז עס הקדש אונ ווען ער עסט איז ער מועל בהקדש אבר נאך דער ברכה גיהערט עס צו אים אונ עס איז זיינע דרום ווען איינער האט הנאה אן איין ברכה פעלשט ער גלייך וויא איינער וואס עסט איין הייליגע זאך איי עס ווערט אויס גילייזט פון הקדש אונ פון דער גמרא איז אויך אזו גידרונגען דען רב יהודה האט גיזאגט פון וועגן שמואל דר וואס האט הנאה פון דער וועלט אן איין ברכה איז ער מועל גלייך וויא ער האט הנאה גיהאט פון קדשי קדשים דען עס שטייט אין פסוק צו גאט איז די ערד אונ איר דר פילונג אונ איין מאל שטייט די ערד איז ווארין גגעבין צו דיא מענטשין איז דר תירוץ איי ער מאכט איין ברכה איז עס צו גאט אונ נאך דר ברכה גיהער עס צום מענטשין · אונ אין פרק חלק זאגט די גמרא אויך אזו רבי חנינא בר פפא זאגט ווער עס האט הנאה פון דר וועלט אן איין ברכה איז גלייך וויא ער גזלת פון דעם אויבערסטין אונ צוא כנסת ישראל דען ווייל ער מאכט קיין ברכה ניט קומט איין קללה אין דיא פירות וויא אין פסוק שטייט גוזל אביו ואמו דער וואס גזלת זיין פאטר דאס איז גימיינט גאט וויא עס שטייט ער איז דיין פאטר וואס האט דיך בשאפין · אונ זיין מוטער דאס איז גימיינט די כנסת ישראל וויא עס שטייט דוא זאלסט ניט פאר לאזין דיא תורה פון דיין מוטר · ואומר אין פשע אונ זאגט ער טוט קיין עבירה ניט חבר הוא לאיש משחית דער איז איין חבר צום פאר דארבענן מאן דאס איז ירבעם בן נבט וואס ער האט פאר דארבין די ישראל אונ האט זייא גימאכט זינדיגען צו גאט אזו אויך דר מענש וואס מאכט קיין ברכה ניט · אונ פיל לערנען זיך אפ פון אים הייסט דאס ער האט זייא גימאכט זינדיגען : וכמו שתקנו ברכה לפניה אונ אזו וויא מען האט מתקן גיוועזן מען זאל איין ברכה מאכין איי מען האט הנאה אזו אויך האט מען מתקן גיוועזן מען זאל איין ברכה מאכן נאך דעם דאש מען האט הנאה גיהאט אונ עס איז גוט דאס מען זאל דיא ברכה אחרונה מאכין תיכף וויא מען וואשט דיא הענט נאך דעם עסין · וויא מיר זאגן אין ירושלמי רב זאגט דריי זאכין מוז מען תיכף טאן דהיינו וויא באלד מען לעהנט אן די הענט אויף דעם קרבן מוז מען אים תיכף קילן וויא אין פסוק שטייט וסמך ושחט ער זאל אן לעהנן די הענט אויף דעם קרבן אונ זאל אים תיכף קילין · אונ וויא באלד מען זאגט אויש גאל ישראל מוז מען תיכף שמונה עשרה דאוונן דען עס שטייט אין פסוק ביי אננדר ה' צורי וגואלי גאט איז מיין שטארקר אונ מיין אויס לייזער אונ עס שטייט באלד דער נאך דיא תפלה יענך ה' ביום צרה גאט זאל דיר ענטפערין אין דעם טאג פון איין צרה · אונ וויא באלד מען וואשט דיא הענט נאך דעם עסין מוז מען תיכף בענטשין דען עס שטייט אין פסוק הייבט אויף אייערע הענט ווען זייא זיינען הייליג דהיינו נאך דעם וואשין אונ לויבט תיכף גאט · וברכת המזון יש לה סמך מן התורה אונ דאש מען מוז בענטשין נאך דעם עסין דאס שטייט אן גיוויזין אין דער תורה וויא מיר לערנען אין פרק שלשה שאכלו דיא רבנים האבין גילערינט פון וואנען ווייסין מיר פון דער תורה דאס נאך דעם עסין מוז מען בענטשין דען עס שטייט אין פסוק ואכלת ושבעת וברכת דו וועסט עסין אונ וועסט זאט זיין אונ זאלשט גאט לויבין דאס איז דיא ברכה פון הזן את הכל דער נאך שטייט אין פסוק את ה' אלהיך דאס איז ווען דרייא עסין אין איינם מוזין זייא בענטשין בזימון אונ ווייטר שטייט אין פסוק על הארץ דאס ווייזט דאס מען מוז זאגין דיא ברכה על הארץ ועל המזון · דער נאך שטייט אין פסוק הטובה דס ווייזט דאס מען מוז זאגין דיא ברכה בונה ירושלים · דער נאך שטייט אין פסוק אשר נתן לך דאס ווייזט דאס מען מוז זאגין דיא ברכה הטוב והמטיב אונ פון דעם אייגענעם ווארט אשר נתן לך לערין איך אפ דאס מען מוז איין ברכה מאכין פאר דעם עסין דהיינו דו זאלסט דאנקען גאט פון דער צייט אן וויא ער האט דיר גיגעבין · רבי זאגט ואכלת ושבעת וברכת דאס ווייזט אויף דר ברכה הזן את הכל · את דאס מען מוז בזימון בענטשין דאס לערין איך אפ פון דעם פסוק גדלו לה' אתי דאס זאגט איינר צו צווייא מאכט גרויס גאט מיט מיר דאס מיר זאלין מיט אננדר בענטשין · על הארץ ווייזט אויף דער ברכה על הארץ ועל המזון · הטובה ווייזט אויף דער ברכה בונה ירושלים דען ירושלים הייסט טובה וויא אין פסוק שטייט ההר הטוב הזה והלבנון דאס מיינט מען ירושלים אונ דעם בית המקדש · אונ די ברכה הטוב והמטיב האבין דיא חכמים מתקן גיוועזן אין דער שטאט יבנה אין דער צייט וואס אין דער שטאט ביתר זיינען פיל יהודים דער שלאגין גיווארין אונ זיינן איין לאנגע צייט גילעגין איי זייא זיינען בגראבין גיווארין אונ זיינען דאך ניט פאר שטונקן גיווארין אונ דער נאך וויא זיי זיינען בגראבין גיווארין האבין די חכמים מתקן גיוועזן דיא ברכה הטוב והמטיב · אונ דאס וואס מען מוז פר דעם עסין איין ברכה מאכין דאס לערין איך אפ מיט איין קל וחומר ווען מען מוז בענטשין נאך דעם עסין דאס ער איז שוין זאט מכל שכן דאס ער מוז איין ברכה מאכין פאר דעם עסין דאס ער איז נאך הונגעריג ·

מברך כשהוא רעב לא כ"ש · רבי יצחק אומר *אינו צריך הרי הוא אומר (שמות כג) וברך את לחמך ואת מימיך אל תקרי וברך אלא וברך · ואימתי קרוי להם קודם שיאכלנו רבי נתן אומר אינו צריך הרי הוא אומר כבואכם העיר כן תמצאון אותו *כי הוא יברך הזבח · *וכ"כ למה אמר רב מכאן שהנשים דברניות הן · ושמואל אמר כדי להסתכל ביפיו של שאול שנאמר (שמואל א ט) משכמו ומעלה גבוה מכל העם · רבי יוחנן אמר מכאן *שאין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא · ואין לי אלא ברכת המזון ברכת התורה מנין אמר רבי ישמעאל ק"ו לחיי שעה מברך לחיי עולם לא כ"ש · רבי חייא ב"ר נחמני תלמידו של רבי ישמעאל אמר משמו אינו צריך הרי הוא אומר על הארץ הטובה אשר נתן לך ולהלן הוא אומר (שמות כד) ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה וגו' רבי מאיר אומר מנין שכשם שמברך על הטובה כך מברך על הרעה הרי הוא אומר אשר נתן לך דיינך בכל דין שדנך אחת *מדה טובה ואחת מדה של פורענות · רבי יהודה בן בתירא אומר אינו צריך הרי הוא אומר הטובה · טובה זו תורה וכן הוא אומר (משלי ד) כי לקח טוב נתתי לכם וגו' · הטובה זו בונה ירושלים וכן הוא אומר ההר הטוב הזה והלבנון · ולא בהנאת אכילה ושתיה בלבד אמרו אלא אף בהנאת הריח כדגרסינן בסוף פרק כיצד מברכין דף מ"ג אמר רב חסדא בר טוביה אמר רב מנין שמברכין על הריח הטוב שנאמר (תהלים קנ) כל הנשמה תהלל יה · ואיזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ולא הגוף הוי אומר זה ריח · וגם כשיראה את חברו לאחר זמן או ישמע בשורות טובות כשמקבל הנאה כל אלו והדומה להם יברך לאל יתברך שהכל בידו ובמאמרו :

הקב"ה לא כ"ש שזה צריך לברך להקב"ה יותר: אינו צריך לקל וחומר זה אלא וברך את לחמך ברך על לחמך: כי הוא יברך הזבח ואח"כ יאכלו הקרואים למדך שטעון לברך לפני אכילה על הזבח הוא אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול את הזבח והיכן צונו והבשר תאכל: וכל כך למה היו הנשים מאריכות דבריהן בדברים עם שאול: שאין מלכות נוגעת בחברתה לפי ששמואל היה מנהיג את ישראל ושאול היה נוטל את השררה מדבר שמואל אליו ואורך דברים עכב לפי שעה: מדה טובה כלומר לעולם צריך האדם לברך להקב"ה על כל מה שיבא לו בין רע בין טוב אז גם הרעה טובה היא לו ותורה מדה טובה היא וצריך לברך עליה:

צריכין להודות כשיוצאין מן הסכנה · וסימן חיים *חולה *ים *יסורין *מדבר אך יש נותנין סימן *חבוש *ים *יסורין *מדבר דהא

קכב פרק רביעי

יש ברכות אחרות שהן ברכת השבח וההודאה שמחויב אדם להודות לאל יתברך על הטובות שעשה עמו · כדאמרינן בפרק הרואה דף נ"ד אמר רב יהודה ד' *צריכין להודות ואלו הן · יורדי הים · והולכי מדברות · ומי שהיה חולה ונתרפא · ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא · יורדי הים מנא לן דכתיב (שם קכז) יורדי הים באניות וכתיב בתריה יודו לה' חסדו · הולכי מדברות דכתיב תעו במדבר וגו' וידריכם וגו' יודו וגו' · ומי שהיה חולה ונתרפא מנ"ל דכתיב אוילים מדרך פשעם וגו' יודו וגו' · ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא מ"ל דכתיב יושבי חושך וצלמות וגו' ויצעקו וגו' יוציאם וגו' יודוגו' · מאי מברך אמר רב יהודה ברוך הגומל לחייבים טובות שגמלני טוב · אמר אביי וצריך לאודויי קמי עשרה דכתיב וירוממוהו בקהל עם · אמר מר זוטרא והוא דאיכא תרי רבנן בהדייהו דכתיב ובמושב זקנים

רבי יצחק זאגט מען דארף עס ניט אפ לערנען פון איין קל וחומר דען עס שטייט וברך את לחמך דאס הייסט דו זאלסט גאט לויבין פר דיין ברויט· רבי נתן זאגט איך דארף עס ניט אפ לערנן פון דעם פסוק דען עס שטייט בפירוש אין פסוק דאס דיא מיידין האבין גיזאגט צו שאול אונ צוא זיין יונג וויא איר וועט קומן אין שטאט אריין וועט איר באלד אן טרעפין שמואל הנביא דען ער וועט פריער איין ברכה מאכין איבער דעם זבח אונ דער נאך וועט דאס פאלק עסן · זעהן מיר דאס מען מוז פריער פאר דעם עסין איין ברכה מאכין· אונ דאס וואס דיא מיידין האבין אזו לאנג גירעט מיט שאול אונ האבין אים דער ציילט מער וויא ער האט זייא גיפרעגט · זאגט רב פון דאנען קען מען זעהן דאס די ווייבר האבין ליב פיל צו ריידין · אונ שמואל זאגט זייא האבין דרום אזו לאנג גירעט מיט שאול כדי זייא זאלין דער וויל קוקין אין זיין שיינקייט דען ער איז זייער איין שיינער מענטש גיוועזן וויא אין פסוק שטייט פון זיין אקסיל אונ ארויף צוא איז ער העכר גיוועזן פון גאר דעם פאלק · אונ רבי יוחנן זאגט דריבער האבין זיי אים גיזאגט דאס שמואל וועט מאכין דיא ברכה אויף דעם זבח ווייל דאמאלס האט נאך שמואל גיהערשט דארף שאול זיך ניט אריין מישן אין שמואלס מלוכה אונ ער זאל מאכין דיא ברכה פאר דאס פאלק אבער דאס ווייסין מיר נאר דאס אויף עסין מוז מען מאכין אברכה אונ בענטשין אבר פון וואנען ווייסין מיר דאס אויף דער תורה מוז מען אויך מאכין אברכה · זאגט רבי ישמעאל איך לערין עס אפ פון איין קל וחומר ווען מען מוז איין ברכה מאכין איבר עסין וואס דאס גיט נאר לעבין לפי שעה מכל שכן ווען דער מענטש וויל תורה לערנן וואס דאס גיט אים דאס אייביגע לעבין מוז ער פשיטא איין ברכה מאכין · רבי חייא בר נחמני דר תלמיד פון רבי ישמעאל זאגט פון וועגין זיין רבי רבי ישמעאל איך דארף ניט אפ לערנן איין קל וחומר דאס מען מוז איבער דער תורה איין ברכה מאכין דען עס שטייט אין פסוק אשר נתן לך דו מוזט אברכה מאכן איבר די זאכין וואס גאט האט דיר געגעבין אונ די תורה האט דיר גאט אויך געגעבן וויא אין פסוק שטייט. אונ איך האב דיר גיגעבין די שטיינערנע לוחות אונ די תורה אונ די מצות דרום מוז מען אויף דר תורה אויך איין ברכה מאכין · רבי מאיר זאגט פון וואנן ווייסין מיר דאס מען מוז אויף שלעכטס אויך איין ברכה מאכין וויא אויף גוטש דען עס שטייט אין פסוק אשר נתן לך וואס גאט האט דיר גיגעבין סייא שלעכטס א"ר גוטש מוזטו אלץ אברכה מאכין דריבר· רבי יהודה בן בתירא זאגט איך לערין דער פון אפ דאס מען מוז איבער דער תורה איין ברכה מאכין דען עס שטייט אין פסוק ואכלת ושבעת וברכת וגו' על הארץ הטובה וגו' · הטובה מיינט מען די תורה וויא אין פסוק שטייט כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו דען איין גוט לערנונג האב איך אייך גיגעבין דאס איז מיין תורה איר זאלט זיא ניט פאר לאזין · הטובה מיינט מען אויך ירושלים וויא אין פסוק שטייט ההר הטוב הזה והלבנון דר דאזיגר גוטר בארג ירושלים אונ דר בית המקדש · ולא בהנאת אכילה ושתיה בלבד אמרו אונ ניט נאר אויף עסין אונ טרינקען אליין מוז מען מאכן אברכה נייערט אפילו ווען ער האט הנאה פון איין גוטין ריח מוז ער אויך איין ברכה מאכין וויא מיר לערנן אין פרק כיצד מברכין · רב זוטרא בר טוביה זאגט פון וועגין רב פון וואנן לערנען מיר אפ דאס מען מוז איין ברכה מאכן איבר איין גוטן ריח דען עס שטייט אין פסוק כל הנשמה תהלל יה דאס איז גימיינט איין גוטין ריח דאס די נשמה אליין האט דער פון הנאה אונ ניט דער גוף מוז מען דרויף אויך גאט לויבן · אויך ווען ער זעהעט זיין חבר דאס ער האט אים אין דרייסיג טעג ניט גיזעהן אדר ווען ער הערט גוטע בשורות וואס ער האט הנאה פון זייא אונ דעם גלייכין מוז ער לויבין צוא גאט יתברך וואס אלץ איז אין זיין האנט אונ עס ווערט גיטאן דורך זיין זאג :

קכב יש ברכות אחרות עס זיינען דא נאך אנדערע ברכות וואס זייא זיינען ברכות פון לויב אונ פון דאנק דאס דער מענטש מוז דאנקען גאט אויף דעם גוטש וואס גאט האט מיט אים גיטאן וויא מיר לערנען אין פרק הרואה · רב יהודה זאגט פיר ערלייא מענטשן דארפין גאט צו לויבין ווען זייא ווערין דער לייזט פון זייער צרה אונ דאס זיינען זייא · ווען ער איז גיפארין איבר דעם ים · אונ ווען ער איז גיגאנגן אין דער מדבר · אונ ווען ער איז גיפאנגען גיווארין אין איין תפיסה אונ איז לויז גיווארין אונ ווען ער איז קראנק גיוועזן אונ איז ווידר גיזונד גיווארין דען אזו האט דוד המלך גיזאגט אין מזמור ק"ז אונ ער רעכינט אין דעם מזמור דיא אלע פיר וואס מיר האבין דא גירעכינט אונ עס שטייט בייא זייא גישריבין זייא טוען גאט לויבן אויף דעם חסד וואס גאט האט מיט זיי גיטאן אונ זייא מוזין גומל בענטשין · זאגט רב יהודה זיי מוזין זאגן די ברכה ברוך הגומל לחייבים טובות שגמלני טוב גלויבט איז גאט וואס ער בצאלט גוטש צוא דיא שולדיגע אונ זינדיגע מענטשין דאס ער האט מיר אויך בצאלט גוטש · זאגט אביי זייא מוזין די ברכה זאגין פר צעהן לייט דען עס שטייט אין פסוק וירוממוהו בקהל עם זייא טוען גאט דר הויבין צווישן איין קהל עם דאס איז צעהן לייט · מר זוטרא זאגט צווייא פון דיא צעהן לייט מוזין זיין רבנים דען עס שטייט אין פסוק ובמושב זקנים יהללוהו אונ צווישן דעם זיצונג פון תלמידי חכמים לויבין זייא אים דען זקנים מיינט מען תלמידי חכמים · פרעגט דיא גמרא מאי מיינט

פרק ד נר ג כלל ג חלק ג

חולה ויסורין מדבר כו': ואימא בעשרה ובתרין רבנן דצריך שניה עשר להודות בפניהם: חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטוב' משמע שכל הטוב והמטיב והכן על בשורות טובות אומר הטוב והמטיב ועל שמועות רעות אומר ברוך דיין האמת אלא לקבליהו בשמחה מברך על מדת פורענות כלכב שלם: בה' מדת רחמים אלהים זו מדת הדין לשון דיין כמו עד אלהים יבא דבר שניהם: הוה בהדיה תרנגולא להקיצו משנתו: בת בדברא לן בשדה: הכל לטובה אילו היה הנר דלוק היו הגייסות רואין אותי ואילו היה החמור נוער או תרנגול קורא היו הגייסות באו ושובים אותנו: כי אנפת בי מפני שכעסת עלי אני מודה שלטובתי היה: ישב לו קוץ ברגלו של אחד מהם ולא יכול

יהללוהו · ואימא בעשרה רבנן מי כתיב בקהל זקנים בקהל עם כתיב · ואימא בעשרה ובתרין רבנן קשיא · והסימן מאלו הד' הוא וכל החיים יודוך סלה · חולה ים יסורין מדבר · בארבעה דברים אלו חייב להודות ברבים בגזרת הכתוב אבל בכל שעה יש לו לאדם להודות ולברך לאל. יתברך בינו לבין המקום על כל הטובות והחסדים שעושה עמו בכל עת · ושמצילו מכל מקרים ופגעים הפרושים על כל החיים ומזומנים לבא ויבקש ממנו חסד על העתיד כי לא בחיל ולא בכח ולאו בחנית יהושיע ה' וכל השמירות מאתו יתברך שמו · ואם הוא לא ישמור עיר שוא שקד שומר ועל כן אין לאדם לשום בטחונו כי אם באדון הכל שהיכולת בידו ויבקש ויתחנן ממנו כי הכל נעשה ברשותו ובמאמרו · ואם לפעמים בחטאו יבא לו רעה יודה לדיין האמת שהכל בא בדין ויברך לו על הרעה כשם שמברך על הטובה כדאמרינן התם בפרק הרואה במשנה דף ס' · חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה וכו' ומסיקנא בגמרא לקבולה בשמחה ואמרי עלה מה"מ אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן אמר קרא (שם נו) בה' אהלל דבר באלהים אהלל דבר · בה' אהלל דבר זו מדה טובה באלהים אהלל דבר זו מדת פורענות רבי אבהו אמר מהכא (שם קא) חסד ומשפט אשירה לך ה' אזמרה אם לחסד אשירה אם למשפט אשירה · רבי תנחום אמר אמר קרא (שם קיא) כוס ישועות אשא וגו' צרה ויגון אמצא ובשם וגו' רבה אמר אמר קרא (איוב א) ה' נתן וה' לקח וגו' אמר רב הונא אמר רב משום רבי מאיר ותנא משמיה דרבי עקיבא לעולם יהא אדם רגיל לומר כל מאי דעבדין מן שמיא לטב עביד · כי הא דרבי עקיבא הוה אזיל באורחא והוו בהדיה חמרא · ותרנגולא ושרגא מטא להההוא דוכתא בעא אושפיזא ולא יהבו ליה אזל · בת בדברא אתא אריה אכליה להמרא אתא שונרא אכליה לתרנגולא אתא זיקא כבייה לשרגא · אמר כל מה דעבדין מן שמיא לטב בליליא אתא גייסא שבייה למתא אמר לאו אמרי לכון כל מה דעבדין מן שמיא · לטב · ללמדנו שהרבה פעמים בא לו לאדם דבר שנראה לו לכאורה שהוא רע לו ומסבב לו טובה · ולפעמים בא לו לאדם מעט רע בדין של רחמנות ונכנס לו במקום עונש גדול שהיה חייב · ועל הכל יודה למלך המשפט שמרחם עליו אפילו בכעסו · כדגרסינן במסכת נדה פרק המפלת דף ל"א דרש רב יוסף מאי דכתיב (ישעיה יב) אודך ה' · כי אנפת בי וגו' במה הכתוב מדבר בשני בני אדם שיצאו לסחורה · ישב לו קוץ לאחד מהם התחיל מחרף ומגדף · לימים

מיינט דר פסוק עס מוזין אלע צעהן זיין תלמידי חכמים · ענפערט די גמרא עס שטייט דאך ניט בקהל זקנים דאס איך זאל זאגין דאס אלע צעהן זאלין זיין רבנים נייערט עס שטייט בקהל עם דאס איז צעהן לייט אפילו ווען זייא זיינען ניט אלע רבנים · פרעגט ווידער די גמרא טאמר מיינט דער פסוק עס זאלין זיין צעהן לייט אונ נאך צווייא רבנים דאס איז סך הכל צוועלף לייט · בלייבט דיא גמרא בייא דער קשיא · והסימן מאלו הד' אונ דער סימן פון די פיר זאכן איז וכל החיים יודוך סלה דאס ווארט חיים מאכט חבוש ים יסורים מדבר · אויף די פיר זאכין מוז דער מענטש גאט לויבין פר פיל לייט וויא אין פסוק שטייט · אבר חוץ דעם דארף אויך דר מענטש גאט לויבין אלע שעה אויף די טובות אונ חסדים וואס גאט טוט מיט אים אלע צייט אונ דאס ער איז אים מציל פון אלע בייזע טרעפונג אונ אונגליקען וואס זיינען פאר שפרייט אויף אלע לעבעדיגע אונ זיינען אן גיברייט צו קומען אונ ער זאל בעטין פון גאט ער זאל מיט אים ווייטער חסד טאן דען ניט דורך מאכט אונ קראפט אונ דורך שפיזן פון דעם מענטשין העלפט גאט · נייערט אלע היטונג קומען פון גאט אליין אונ ווען גאט היט ניט די שטאט במיהעט זיך דר שומר אומזיסט צו היטין די שטאט דען דיא וועט ניט גהיט ווערין אונ דרום דארף דער מענטש זיין האפונג טאן נאר אין גאט וואס ער איז איין האר איבר אלעמען אונ דאס יכולת איז אין זיין האנט אונ ער זאל בגערין אונ בעטין נאר פון גאט דען אלץ ווערט גיטאן דורך זיין רשות אונ דורך זיין זאג · אונ ווען צו צייטין קומט צום מענטשין בייז דורך זיין זינד זאל ער דאך לויבין צוא גאט וואס ער איז איין ריכטיגער דין דען אלץ קומט צום מענטשין מיט רעכט · אונ ער זאל לויבין גאט אויף בייז וויא ער לויבט אים אויף גוטש וויא מיר לערנן אין פרק הרואה איין מענטש מוז גאט לויבין אויף בייז אזו ווי ער לויבט אויף גוטש · אונ די גמרא קומט אוים מען מיינט ער זאל עס אן נעמן בשמחה וויא ער נעמט אן דאס גוטס · זאגט די גמרא פון וואנען ווייסין מיר דאס פון דער תורה · זאגט רבה בר בר חנה פון וועגין רבי יוחנן עס שטייט אין פסוק דוד המלך האט גזאגט בה' אהלל דבר באלהים אהלל דבר ה' איז רחמים אונ אלהים איז דין דאס איז טייטש סייא דוא גאט גיישט מיט מיר מיט רחמנות אונ סייא דוא גיישט מיט מיר מיט דין אונ שטראפשט מיך טוא איך דיך אלץ אויך לויבין · רבי אבהו זאגט איך לערין עס אפ פון דעם פסוק דען דוד האט גיזאגט חסד ומשפט אשירה סייא דוא גאט טושט מיט מיר חסד אדר משפט טוא איך דאך דיך לויבן · רבי תנחום זאגט איך לערין עס אפ פון דעם פסוק דען דוד המלך האט גיזאגט כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא ווען איך טראג דעם בעכר פון הילף רוף איך אין גאטש נאמן · אדר צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא ווען איך טוא גיפינען איין צרה אונ טרויערקייט טוא איך אויך אין גאטש נאמען רופין אונ לויב אים דרויף · רבה זאגט עס שטייט אין פסוק ה' נתן וה' לקח

יהי שם ה' מבורך גאט האט גיגעבין אונ גאט האט ווידר צו גינומען גאטש נאמען זאל דאך זיין גלויבט: אמר רב הונא רב הונא זאגט פון וועגין רב פון וועגין רבי מאיר אונ מען האט עס אויך גילערינט פון וועגין רבי עקיבא אייביג זאל דער מענטש גיוואונט זיין צוא זאגין אלץ וואס מען טוט דעם מענטשין פון הימיל איז דאס לטובה וויא בייא רבי עקיבא איז גישעהן איין מעשה דאס ער איז גגאנגען אין וועג אונ האט גיהאט בייא זיך איין אייזיל אונ איין האן ער זאל אים אויף וועקן פון זיין שלאף אונ איין ליכט · איז ער גיקומען אין איין שטאט אונ האט גיוואלט דארטין נעכטיגען האט מען אים ניט גילאזין איז ער גגאנגען אונ האט גינעכטיגט אין פרייען פעלד אונ אין מיטן נאכט איז גיקומן איין לייב אונ האט אויף גגעסין דעם אייזיל אונ איין קאץ איז גיקומען אונ האט אויף גיגעסין דעם האן אונ איין ווינט איז גיקומען אונ האט פאר לאשין דאס ליכט האט רבי עקיבא גיזאגט אלץ וואס מען טוט דעם מענטשין פון דעם הימל איז אים לטובה · ביי נאכט איז גיקומען איין חיל אונ האט אלע לייט פון דער שטאט גיפאנגען · האט רבי עקיבא גזאגט צוא זיינע מענטשין האב איך אייך דען ניט גיזאגט אלץ וואס מען טוט דעם מענטשין פון דעם הימיל איז אים לטובה דען ווען איך וואלט גיוועז אין שטאט וואלט מען מיך אויך גיפאנגען · אונ ווען דער אייזיל אדר דער האן וואלטין גלעבט אונ גישריען אזו וואלטין דיא שונאים גיהערט דאס איינער איז דא אונ וואלטין מיך באקומען אדר ווען דאס ליכט וואלט גיברענט וואלטין זיי מיך גיזעהן דרום איז אלץ לטובה גיוועזן: ללמדנו דאס קומט צו לערנן אונז דאס פיל מאל קומט דעם מענטשין איין זאך צו האנדין וואס ער מיינט דאס דאס איז שלעכט פאר אים אונ דער נאך זעהט ער דאס דיא זאך האט אים גיבראכט גוטש אונ אפט מאל קומט אויף דעם מענטשין עפעס שלעכס דאס גאט שטראפט אים מיט רחמנות אונ עס ווערט גירעכינט צו אים גלייך וויא ער האט איין גרוישע שטראף באקומען אונ מען איז אים דורך דעם מוחל זיינע זינד אונ דרום זאל דער מענטש אויף אלעמן גאט לויבין וואס ער הייסט מלך המשפט דאס ער דער בארימט זיך איבער דעם מענטשין אפילו ווען ער איז צארינדיג איבר אים · וויא מיר לערנן אין מסכת נדה רב יוסף האט גידרשת וואס מיינט דער פסוק אודך ה' כי אנפת בי איך טוא דיך גאט לויבין וואס דוא האשט גיצערינט איבר מיר · דאס רעט דער פסוק פון צווייא מענטשין וואס זיינן צו זאמען גיגאנגן האנדלען אונ וויא זיי האבין גיוואלט אריין גיין אין איין שיף האט זיך איינעם פון זייא אריין גישטאכין איין דארין אין זיין פוס אונ ער האט גימוזט בלייבן אין דר היים האט ער אן גיהויבין צו שענדין אונ לעסטערין דען עס האט אים פרדראסין וואס ער קען ניט פארין אויף דעם שיף · אין עטליכע טעג ארום הערט ער דאס דיא שיף וואס זיין חבר איז גיפארין אין איר איז פר טרונקען גיווארין צו זאמען מיט זיין חבר אזו הויבט

שמע שטבעה ספינתו של חברו בים התחיל מודה לכך נאמר ישוב אפך ותנחמני והיינו דאמר רבי אליעזר מאי דכתיב (תהלים לו) לעושה נפלאות גדולות *לבדו אפילו בעל הנס אינו מכיר את נסו · ר"ל שלפעמים עושה הקדוש ברוך הוא נס עם האדם ודומה לו בהפכו לפי שכולם הם כסומים רואים ואינם יודעים מה רואים שומעים ואינם יודעים מה שומעים ומה שחושבים שבא לטובה פעמים יתגלגל ממנו הפכו ומה שמדמין שבא לרעה פעמים שיסתבב שבא לטובה על כן יודה על הכל ויברך לש"י :

החלק הרביעי

מצות ציצית ויש בו שלשה פרקים :

קכג פרק ראשון עטיפת ציצית היא מצוה גדולה ואל יזלזל אדם בה · כי שכרה גדול עד שאמר שהיא שקולה כנגד כל המצות כדגרסינן במסכת מנחות פרק התכלת דף מ"ג תניא וראיתם אותו וזכרתם ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת התלויה בה ואיזו *זו קריאת שמע דתנן מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן · תניא אידך וראיתם אותו וזכרתם וגו' ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת הסמוכה לה ואיזו זו מצות כלאים דכתיב (דברים כב) לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו גדילים תעשה לך · תניא אידך וראיתם אותו וזכרתם וגו' *כיון שחייב אדם במצוה זו נתחייב בכל המצות כולן *ורבי שמעון היא דאמר מצות עשה שהזמן גרמא היא · תניא אידך וראיתם אותו וזכרתם וגו' *שקולה מצוה זו כנגד כל המצות כולן ותניא אידך וראיתם אותו וזכרתם ועשיתם *ראיה מביאה לידי זכירה זכירה מביאה לידי מעשה · ורשב"י אומר כל הזהיר במצוה זו זוכה ומקבל פני שכינה כתיב הכא וראיתם אותו וכתיב התם (שם ו) *את ה' אלהיך תירא וגו' · תנו רבנן חביבין ישראל שחיבבן הקב"ה במצות תפילין בראשיהן ותפילין בזרועותיהן וציצית בבגדיהן וכו' · כדאיתא בענין המילה · ואמרינן עלה תניא אמר רבי נתן אין לך כל מצוה קלה שבתורה שאין מתן שכרה בעוה"ז ובעוה"ב אבל איני יודע כמה · צא ולמד ממצות ציצית · מעשה באדם אחד שהיה זהיר במצות ציצית · שמע שיש זונה אחת בכרכי הים שנוטלת ארבע מאות זהובים בשכרה שיגר לה ארבע מאות זהובים וקבעה לו זמן כשהגיע לו זמנו הלך וישב על פתח ביתה נכנסה שפחתה אמרה לה אותו האיש ששיגר לך ת' זהובים בא וישב לו על הפתח אמרה לה יכנס נכנס הציעה לו שבע מטות שש של כסף והעליונה של זהב ובין כל אחת ואחת סולם של כסף ועליונה של זהב ועלתה וישבה על גבי העליונה ערומה ואף הוא עלה לישב ערום כנגדה באו ציציותיו וטפחו לו על פניו נשמט וישב על

נגלה : לבדו היא לבדו יודע שהוא נס אבל בעל הנס אינו מכירו :

זו קריאת שמע דכשתכיר מנין של ציצית קורא אתה ק"ש וכן תכלת שיש בציצית דכתיב וראיתם אותו שיהא ניכר הצבועים: כיון דנתחייב במצוה זו שהזכיר היום נתחייב בכל המצות דרוב מצות נוהגין ביום ל"א כיון שנתחייב אדם במצוה זו בציצית כשיגיע לי"ג שנים נתחייב בכל המצות : ורבי שמעון היא דפוטר הנשים ממצות ציצית משום שהיא מצות עשה שהזמן גרמא דכסות לילה פטור מן הציצית : שקולה מצוה זו מדכתיב את כל המצות ועוד דציצית בגימ' ת"ר וחמש קשרים וח' חוטין הרי תרי"ג : ראיה להיות ציצית מביאה לידי זכירת מצות התורה : את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד מה להלן שכינה אף כאן אותו

ער אן גאט צוא לויבן וואס ער האט גילאזט דעם דארין קומן אין זיין פוס אונ האט ניט גיקענט פארן אין שיף דרום שטייט ווייטער אין פסוק ישוב אפך ותנחמני דו גאט האשט דיין צארן ווידר גקערט אונ האסט מיך גטרייסט דאס איך האב גיזעהן דאס די שטראף איז מיר גיוועזן לטובה·אונ דאס אויך האט גיזאגט רבי אליעזר וואס מיינט דער פסוק לעושה נפלאות גדולות לבדו גאט טוט גרוישע וואונדער אליין דאס נאר ער אליין ווייש דיא וואונדער וואס ער טוט צום מענשין אבר דר מענש אליין פר שטייט ניט דאס הייסט גאט טוט אפט איין נס מיט דעם מענטשין אונ דעם מענשין דאכט זיך דס עס איז פאר קערט דאס איז פאר אים שלעכט חייל די מענטשין זיינן גליך וויא בלינדע מענטשין זייא זעהן אונ ווייסין ניט וואס זייא זעהן · זייא הערין אונ ווייסין ניט וואס זייא הערין · וואס זיי מיינען עס איז איין טובה קומט צו צייטין דער פון ארוים בייז אונ וואס זייא מיינען עס איז איין רעה קומט צו צייטין דורך דעם ארוים איין טובה · דרום זאל דער מענטש אויף אלעמן גאט לויבן אונ זאל איין ברכה מאכין סיי אויף בייז אדר אויף גוטס:

קכג עטיפת ציצית היא מצוה גדולה זיך צו באקליידין מיט ציצית איז איין גרוישע מצוה אונ קיינער זאל די מצוה ניט פאר גרינג האלטן

דען איר שכר איז אזו גרוים דאס אונזערע חכמים האבין גיזאגט דאס דיא מצוה איז גלייך קעגין אלע מצות וואס גאט האט גיבאטין וויא מיר לערנן אין מנחות עש שטייט אין פסוק איר זאלט זעהן די ציצית אונ זאלט גדיינקן אלע מצות וואס גאט האט אייך גיבאטין דאס איז גימיינט איר זאלט זעהן די מצוה פון ציצית אונ זאלט גידיינקען אן איין אנדר מצוה וואס הייננט אפ פון איר דאס איז קריאת שמע צו לייענן וויא מיר לערנן אין ברכות דאס די צייט פון קריאת שמע לייענן אין דער פריא איז ווען מען קען דר קענן צווישין די פעדים פון תכלת וואס אין די ציצית אונ צווישין דיא ווייסע פעדים וואס אין זייא איז·אויף איין אנדער ארט האבין מיר אזוא גילערינט איר זאלט זעהן דיא מצוה פון ציצית אונ זאלט גידיינקן די אנדערע מצוה וואס שטייט דער בייא דאס איז די מצוה פון כלאים דען עס שטייט אין פסוק דו זאלסט ניט אן קליידין קיין שעטנז וואל אונ ליינען צו זאמן אונ דו זאלסט דיר מאכין ציצית אין דיא פיר עקן פון דיין קלייד · אויך האבין מיר גילערינט ווען איר קענט זעהן דיא ציצית דהיינו ווען עס ווערט טאג מוזט איר שוין טאן אלע מצות וואס דער מענטש מוז טאן ביי טאג · אויך האבין מיר גילערינט איר זאלט זעהן דיא ציצית אונ זאלט גידיינקען אלע מצות פון גאט דאס קומט צו ווייזן אונז דאס די מצוה פון ציצית איז גלייך קעגין אלע מצות פון דר תורה · אויך האבין מיר גילערינט דאס דער פסוק מיינט איר זאלט זעהן די ציצית וועט איר גידיינקען אונ וועט טאן אלע מצות דען דורך דאס זעהן בריינגט צוא גדיינקען אונ דורך דעם גידיינקען בריינגט דעם מענטשין צו טאן די אלע מצות · רבי שמעון בן יוחאי זאגט דער וואס איז גהיט אין דער מצוה פון ציצית צו טאן וויא רעכט איז דער וועט זוכה זיין אונ וועט מקבל זיין פני שכינה דען ביי ציצית שטייט וראיתם אותו דאס איז גימיינט איר וועט זעהן די שכינה דורך דעם זכות פון דר מצוה וויא אין פסוק שטייט את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד פאר גאט דיין זאלסטו מורא האבין אונ אים דינען שטייט דאס ווארט אותו אויף דער שכינה אזו מיינט דער פסוק וראיתם אותו אויף גאט· אויך האבין די רבנים גילערינט די ישראל זיינען זייער גליבט צו גאט דען גאט האט זייא ליב גימאכט מיט פיל מצות מיט תפילין אויף זייערע קעפ אונ מיט תפילין אויף זייערע ארעמס אונ מיט ציצית אין זייערע קליידר אונ מיט מזוזות אין זייערע טירין וויא מיר האבין אויבין גישריבן : ואמרינן אויך זאגין מיר אין דער גמרא רבי נתן זאגט עס איז ניט דא קיין מצוה אין דער תורה אפילו די גרינגסטע דאס דר מענטש זאל ניט האבין זיין שכר פאר איר אויף דער וועלט אונ אויף יענער וועלט נאר מען ווייס ניט וויא פיל שכר דער מענטש האט דרויף קען מען עס אפ לערנן פון מצות ציצית זיא איז גרינג צו האלטין אונ דער מענטש האט דאך פיל שכר דרויף וויא עס איז גיוועזן איין מעשה מיט איינם דאס ער איז זייער גהיט גיוועזן אין מצות ציצית האט ער גיהערט דאס אין די שטעט וואש זיינען ביי דעם ים איז דא איין זונה וואש זיא נעמט אנדערש ניט אז פיר הונדערט גילדין פר איר שכר · האט ער איר גשיקט פיר הונדערט גילדען אונ האט איר איין צייט בעשטימט ווען ער וועט קומען צו איר · וויא די צייט איז גיקומען איז ער גנאנגן אונ האט זיך גיזעצט בייא דער טיר פון איר הויז איז איר דינסט ארייין גיגאנגן צו איר אונ האט איר גיזאגט דר מאן וואס האט דיר גשיקט דיא פיר הונדערט גילדין זיצט אויף דער טיר · האט זיא גיזאגט צו איר לאז ער אריין גיין · איז ער אריין גינאנגען האט זיא אוים גיבעט זיבן בעטין זעקס זילבערנע בעטין אונ דיא אויבערשטע בעט איז גיוועזן פון גאלד אונ צווישין איטליכר בעט איז גיוועזן איין זילבערנר לייטר אונ דער אויבערשטער לייטער איז גיוועזן פון גאלד · איז זיא אויף גינאנגן אונ האט זיך גיזעצט נאקיט אויף דער אויבערשטער בעט אונ ער איז אויך אויף גנאנגען צוא זעצין זיך נאקיט קעגין איר·זיינע ציצית אונ האבין אים איין קלאפ גיטאן איבר זיין פנים · איז ער אראפ גינאנגן אונ האט זיך גיזעצט אויף דער ערד איז זיא אויך אראפ גינאנגען אונ האט זיך גיזעצט ביי אים

איף

פרק א נר ג כלל ג חלק ד

דורחיפס שכינה: שליש למלכות שינתגה לכתגייר: הוציאה כתב מידה ושיסרה לו כל שמחורע שלשה הש"י היא מתניירת לפי שמעה גם גדול של חומר מצות שבטחו לו ארבע ניניות על פניו: אותן מצעות לא מכרה והביאה וכוא היא מתן שכרו בעוה"ז: כשהן עסוקות בו שעושין ניניות ונותנין למי שצריך להם כאשתו של ר' חנינא שהיתה עושה ניניות: טליתות המצויצות הנילית היו עליה אף כשהרקו לכבשן ועל כן ניצולו דאל"כ מאי קמ"ל שהיו עליהן:

בחבורת מצוה כגון מסתה של כרית מילה או גם כהן לכהן: איזהו ע"ה

גבי קרקע ואף היא נשמטה וישבה על גבי קרקע אמרה לו בשבועה איני מניחך עד שתאמר לי מה מום ראית בי אמר לה העבודה שלא ראיתי אשה יפה כמותך אלא מצוה אחת צונו ה' אלהינו וציצית שמה וכתיב בה אני ה' אלהיכם ב' פעמים אני הוא שעתיד ליפרע ואני הוא שעתיד ליתן שכר · ועתה נדמו עלי כארבעה עדים · אמרה לו בשבועה איני מניחך עד שתכתוב לי מה שמך ומה שם עירך ומה שם רבך ומה שם מדרשך שאתה לומד בו תורה · כתב ונתן בידה · עמדה וחלקה כל נכסיה *שליש למלכות ושליש לעניים ושליש נטלה בידה חוץ מאותן מצעות ובאת לבית מדרשו של רבי חייא אמרה לו צוה עלי ויעשוני עברית · אמר לה בתי שמא עיניך נתת באחד מן התלמידים *הוציאה כתב מידה ונתנה לו אמר לה זיל זכי במקחך *אותן מצעות שהציעה לו באיסור הציעה לו בהיתר · זו מתן שכרה בעולם הזה ולעולם הבא איני יודע כמה · מעשה זה גם כן כתוב במדרש תנחומא · ולא עוד אלא אפילו הנשים שהן פטורות מן הציצית זוכות *כשהן עסוקות בו · כדגרסינן בפרק המוכר את הספינה דף ע"ד יש ארגז אחד גנוז לאשתו של רבי חנינא בן דוסא דשדיא ביה תכלת לצדיקים לעתיד לבא · ובזכות הציצית אמר במדרש שנצולו חנניה מישאל ועזריה מתוך כבשן האש · דכתיב (דניאל ג) באדין גובריא אילך כפיתו בסרבליהון פטישיהון וכרבלתהון ולבושיהון ורמיו לגו אתון נורא יקידתא · ופירשו לבושיהון אלו *טליתות המצויצות שלהן · גם כתוב בספרי כל המתעטף בציצית קדושתו כפולה משל חברו שנאמר למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם וגו' מלמד שהציצית מוספת קדושה והזהיר בו יבורך:

קכד פרק שני

גדול עונש המבזה בעיניו מצות ציצית · כדגרסינן בפרק ע"פ דף קי"ג ת"ר שמנה כמנודין לשמים ואלו הן מי שאין לו אשה ומי שיש לו אשה ואין לו בנים ממנה ואינו מגרשה ומי שיש לו בנים ואינו מגדלן לתלמוד תורה ומי שאין לו תפילין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו והמונע מנעלים מרגליו וי"א אף מי שאינו מסב *בחבורת מצוה · וגם המבזה בעיניו מצות ציצית נקרא עם הארץ לכל חומרותיו כמבטל ק"ש שחרית וערבית שנקרא מעוות לא יוכל לתקון · כדגרסינן בפרק היה נוטל דף כ"ב ובברכות פרק שלשה שאכלו דף מ"ז ת"ר *איזהו עם הארץ כל שאינו קורא קריאת שמע שחרית וערבית דברי רבי אליעזר · רבי יהושע אומר כל שאינו מניח תפילין · בן עזאי אומר כל מי שאין לו ציצית בבגדו · רבי יונתן בן יוסף אומר כל מי שיש לו בנים ואינו מגדלן לתלמוד תורה · אחרים אומרים אפילו קרא ושנה

אויף דער ערד אונ האט גיזאגט צו אים דא שווער איך דאס איך וועל דיך ניט אוועק לאזין ביז דוא וועסט מיר זאגין וואס פאר איין מום דו האסט גיזעהן אין מיר · האט ער גיזאגט צוא איר דא שווער איך דאס איך האב ניט גיזעהן אזו איין שיינע אשה וויא דו ביסט נייערט אונזר גאט האט אונז גיבאטין איין מצוה דאס איז מצות ציצית אונ עס שטייט דער ביא גישריבן צוויי מאל אני ה' איך בין גאט וואס וועט שטראפין דעם מענטשן ווען ער וועט טאן איין עבירה אונ איך בין גאט וואס וועט געבין איין גוטין שכר ווען ער האלט זיך אפ פון איין עבירה אונ היינט האבין דיא ציצית מיר איין קלאפ גיגעבין איבער מיין פנים אונ האבין מיר אוים גיוויזן וויא זייא ווערין פיר עדים אויף מיר ווען איך וועל די עבירה טאן · האט זיא ווידר גיזאגט דא שווער איך דאס איך וועל דיך ניט אוועק לאזין ביז דוא וועסט מיר אויף שרייבין וויא דיין נאמן איז אונ וויא דיין שטאט הייסט וואו דו וואונסט אונ וויא דיין רבי הייסט אונ וויא דיין בית המדרש הייסט וואס דוא לערנסט דרינן תורה · האט ער אלץ אויף גישריבן אונ האט איר גגעבין אין האנט · איז זיא אויף גישטאנען אונ האט צו טיילט אלע אירע גיטר איין שליש האט זיא גיגעבין צום מלכות אונ איין שליש האט זיא צו טיילט צוא ארומע לייט אונ איין שליש האט זיא מיט זיך גינומען חוץ די זיבין בעטין האט זי אויך מיט גינומן אונ איז גיקומן אין בית המדרש פון רבי חייא אונ האט גיזאגט צו אים רבי הייס דאס מען זאל מיך מאכן פר אידנע · האט רבי חייא גיזאגט צו איר מיין טאכטער טאמר האסטו גגעבין דיינע אויגן אין איינעם פון מיינע תלמידים ער זאל דיך נעמן פאר איין ווייב אונ דו טוסט ניט פון גאטס וועגין · האט זיא אוים גיצויגן דאס כתב פון איר האנט אונ האט עס גיוויזן צוא רבי חייא אונ האט אים דער ציילט די גאנצע מעשה · האט רבי חייא גזאגט צוא איר גייא אונ זייא זוכה אין דיין מקח כלומר נעם דיר דעם תלמיד פאר איין מאן · אונ דיא בעטין וואס זיא האט אים אויף גיבעט איין עבירה צו טאן מיט אים דיא האט זיא אים דער נאך אויף גיבעט זיין ווייב צו זיין · דאס איז גיוועז זיין שכר אויף דער וועלט פר דער מצות ציצית אונ ווער ווייס וואס פאר איין שכר ער האט נאך גיהאט אויף יענער וועלט · אונ די מעשה שטייט אויך אין מדרש תנחומא: ולא עוד אונ ניט אליין דאס די מצוה האט איין גרויסן שכר נייערט אפילו די ווייבער וואס זייא זיינען פטור פון דער מצוה האבן זייא דאך איין גרויסן שכר דרויף ווען זיי שפינען ציצית אונ גיבען זיי צו לייטין וויא מיר לערנן אין בבא בתרא אין פרק המוכר את הספינה דאס איין דימענטענע קעסטיל איז בהאלטין פר די ווייב פון ר' חנינא בן דוסא דם זיא וועט דרינען האלטין תכלת פאר דיא צדיקים לעתיד לבוא ווייל זיא

האט בייא איר לעבין עוסק גיוועזן אין דער מצוה: ובזכות הציצית אונ פון וועגין דעם זכות פון ציצית איז גיזאגט אין מדרש דאש חנניה מישאל ועזריה זיינען ניצול גיווארין פון דעם קאלך אויבן וויא אין פסוק שטייט דענסטמאל זיינען די דאזיגע מאנן גיבונדין גיווארין מיט זייערע מאנטלען אונ מיט זייערע איבעריגע טייערע קליידער אונ מיט זייערע טליתים מיט ציצית אונ זיינען אריין גיווארפין גיווארין אין קאלך אויבן · אונ איבר דיא טליתים מיט דיא ציצית זיינען זייא ניצול גיווארין · אויך שטייט אין ספרי דר וואס בקלייד זיך מיט איין טלית מיט ציצית איז זיין קדושה טאפל וויא דיא קדושה פון זיין חבר וואס גייט אן ציצית וויא אין פסוק שטייט איר זאלט גידיינקן אונ זאלט טאן אלע מיינע מצות דאן וועט איר זיין הייליג צו אייער גאט · דאס לערינט אונז דאס דיא מצוה פון ציצית פאר מערט קדושה אונ דער וואס איז נזהר דרינען וועט ווערין גיבענטשט פון גאט:

קכד גדול עונש המבזה בעיניו מצות ציצית עס איז גרוים דיא שטראף פון דעם וואס פאר אכטעט אין זיינע אויגין דיא מצוה פון ציצית וויא מיר לערנן אין ערבי פסחים די רבנים האבין גילערינט אכט ערלייא לייט זיינען גלייך וויא מען האט זייא אפגישיידט פון דעם הימל אונ דאס זיינען זיי · ווער עס האט קיין ווייב ניט · אונ ווער עס האט אווייב אונ האט קיין קינדר ניט אונ ער גט איר ניט · אונ ווער עס האט קינדר אונ ציהט זיי ניט אויף זיי זאלין תורה לערנן · אונ ווער עס האט קיין תפילין ניט אויף זיין קאפ אונ אויף זיין האנט · אונ ווער עס האט ניט קיין ציצית אין זיין קלייד · אונ ווער עס האט ניט קיין מזוזה אין זיין טיר · אונ ווער עס קויפט זיך ניט קיין שיך אויף זיינע פים · אונ איין טייל לייט זאגין ווען מען רופט אים אויף איין סעודת מצוה אונ ער גייט ניט איז ער אויך אין דעם עונש: וגם המבזה בעיניו מצות ציצית אונ אויך דער וואס פר אכטעט די מצוה פון ציצית דר ווערט אן גירופין איין עם הארץ אין אלע זאכין וויא דר וואס לייענט ניט קיין קריאת שמע פריא אונ אויף דר נאכט דאס ער ווערט אן גירופין איין פאר קריסטער וואס ער קען שוין ניט פאר ריכט ווערין · וויא מיר לערנן אין פרק היה נוטל אונ אין פרק שלשה שאכלו די רבנים האבן גילערינט וועלכר ווערט גירעכינט בייא דיא חכמים פאר איין עם הארץ דאס איז דער וואס לייענט ניט קיין קריאת שמע פריא אונ אויף דער נאכט · אזו זאגט רבי אליעזר · אונ רבי יהושע זאגט ווער עס לייגט ניט קיין תפילין דר הייסט איין עם הארץ · בן עזאי זאגט ווער עס האט קיין ציצית ניט אין זיין קלייד הייסט איין עם הארץ · רבי יונתן בן יוסף זאגט ווער עס האט קינדער אונ ציהט זייא ניט אויף זייא זאלין תורה לערנען הייסט איין עם הארץ · אונ אנדערע זאגין אפילו ווען ער האט גילערינט פסוק אונ משניות

אונ

ולא שימש תלמידי חכמים זהו עם הארץ · וגדול עונש המבטלו בזמן הזה שאין צריך תכלת מן המבטל בזמן שהיה נמצא תכלת ביוקר · כדגרסינן בפרק התכלת דף מ"ג תניא היה ר' מאיר אומר קשה עונשו של לבן מעונשו של תכלת · משל למלך שקרא לשני עבדיו לאחד אמר לו הבא לי חותם של זהב · ולאחד אמר לו הבא לי חותם של טיט ופשעו שניהם ולא הביאו · איזה מהם עונשו מרובה הוי אומר זה שאמר לו הבא לי של טיט ולא הביא · על כן היו זהירים מאד רבותינו בדבר זה · כדגרסינן בפרק כל כתבי דף קי"ח · אמר רב נחמן בר יצחק תיתי לי דקיימית מצות ציצית אמר ליה רב יוסף לרב יוסף בריה דרבא אביך במאי זהיר טפי אמר ליה במצות ציצית יומא חד הוה סליק בדרגא איפסיק ליה חוטא לא נחית מדוכתיה עד דרמייה · ראה כמה היו זהירין בדבר · ועל כן דרשו בפרק שואל אדם · בכל עת יהיו בגדיך לבנים זה ציצית · ושמן על ראשך אל יחסר אלו תפילין ללמדנו שמצותן כל היום ואם למען הקדושה החמורה שבתפילין אין אנו יכולין לקיימן כל היום יהיו ישראל זריזין במצות ציצית :

קכה פרק שלישי

בזכותו של אברהם אבינו ז"ל שהיה אוהב השם יתברך שפרסם אמונתו בראשונה בעולם ולא נכנסה בו שום חמדה אפילו במה שהיה שלו מן הדין מאחר שהצילו מן השביה לאחר יאוש בעליו זכו בניו למצות ציצית ותפילין · כדגרסינן בחולין פרק כיסוי הדם דף פ"ט · ובמס' סוטה פרק היה מביא דף ט"ז · דרש רבא בזכות שאמר אברהם אבינו (בראשית יד) אם מחוט ועד שרוך נעל זכו בניו לב' מצות לחוט של תכלת ולרצועה של תפילין בשלמא רצועה של תפילין דכתיב (דברים כח) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' וגו' · ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש · אלא חוט של תכלת מאי היא דתניא היה רבי מאיר אומר מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונים מפני שתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד שנאמר (שמות כד) ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וגו' · וכתיב (יחזקאל א') כמראה אבן ספיר דמות כסא · וכזה מצינו במדרש תנחומא אמר ליה

שדברו חכמים בכל מקום : ולא שימש תלמידי חכמים הוא הגמרא התלויה בסברא שהיו נותנים לדברי משנה טעם והיו מתאספים יחד ועוסקים בכך והוא דוגמת הגמרא שסדרו האמוראים: וגדול עונש של המבטלם ציצית בזמן הזה שהם רק לבנים ובזול מהמבטלם בעת שהיה צריך תכלת והיה ביוקר : חותם היו עושין לנכסים ולעבד כשקונין אותן לשם סימן עבדות זה שאומר לו המלך הבא חותם של טיט שמצוי הוא ולא הביאו עונשו מרובה: תיתי לי שכר הטוב לעוה"ב שקיימתי מצוה זו שלא הלכתי ד' אמות בלא ציצית : דרמייה שתקנתי הציצית וזה לשון תליית ציצית כדאמרי' בעלמא לא רמי חוטי :

אם מחוט ועד שרוך שלא רצה ליהנות מן הגזל כלומר שהם היו גוזלין אותם מאחרים אע"פ שבהיתר באו לידו לא רצה ליהנות מהם : שרוך רצועת מנעלים : זכו בניו לתכלת לציצית ורצועה של תפלין לקשיר : בשלמא רצועה של תפלין איכא הנאה דכתיב ויראו ממך : מאי היא מה הנאה איכא: מה נשתנה תכלת שהוזקקה תורה לציצית : שהתכלת דומה לים שהחלזון הוא דג שצובעין בדמו תכלת של ציצית מן הים הוא עולה אחד לע' שנה ומראית דמו דומה לים וים אנו רואין שדומה לרקיע ורקיע לספיר וספיר לכסא הכבוד דכתיב ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר והוא כעצם השמים לטוהר אלמא שמים דומין לספיר והספיר הוא כסא הכבוד דכתיב כמראה אבן ספיר דמות כסא שהקב"ה מסתכל בכסא הכבוד שלו נזכר במצוה זו שהיא כנגד כל המצות :

און האט קיין גמרא ניט גילערינט דער הייסט אויך איין עם הארץ · וגדול עונש המבטלו בזמן הזה און עס איז גרעסער דער עונש פון דעם וואס האלט ניט פון ציצית אין אונזער צייט וואס קיין תכלת איז ניט דא און דיא ווייסע ציצית דארף אים קאסטין גאנץ ווייניג געלט דרום איז זיין עונש גרעסר פון דעם וואס האט דיא מצוה ניט גיהאלטין פאר צייטין וואס תכלת איז גיוועזן און עס האט פיל געלט געקאסט · וויא מיר לערנען אין פרק התכלת רבי מאיר זאגט עס איז הארבער דער עונש פון דעם וואס גייט נאר אן ציצית וויא דער וואס האט קיין תכלת ניט אין זיינע ציצית · עס איז איין משל צוא איין מלך וואס ער האט גירופין צוא זיינע צוויא קנעכט צו איינם האט ער גיזאגט ברייננ מיר איין חותם פון גאלד פון איין סימן ווענין דאס דוא ביסט מיין קנעכט און צוא איינעם האט ער גיזאגט ברייננ מיר איין חותם פון ליים און זייא ביידע האבין אים ניט גיבראכט אזו איז דיא שטראף פון דעם וואס האט ניט גיבראכט דעם חותם פון דיא ליים גרעסר וויא דער וואס האט ניט גיבראכט דעם חותם פון גאלד דען דער חותם פון ליים האט אים ניט גידארפט קאסטין קיין געלט און ער האט אים דאך ניט גיבראכט · אזו אויך ווען ער טוט ניט אן דיא ווייסע ציצית וואס קאסט גאנץ ווייניג איז זיין שטראף גרעסער וויא דער וואס טוט ניט אן דיא בלאע פעדים וואש האבין טייער גיקאסט · דרום זיינען אונזערע חכמים זייער נזהר גיוועזן אין דר מצוה וויא מיר לערנען אין פרק כל כתבי רב נחמן בר יצחק זאגט עס זאל מיר בייא שטיין אויף יענער וועלט דער זכות דאס איך האב מקיים גיוועזין מצות ציצית · רב יוסף האט גיזאגט צוא רב יוסף בריה דרבא אין וועלכר מצוה איז דיין פאטר צום מיינסטין נזהר גיוועזן האט ער גיזאגט אין מצות ציצית · איין מאל איז מיין פאטער גיגאנגן אויף איין לייטר איז אים אפ גירסין גיווארין איין פאדים פון זיינע ציצית איז ער ניט אוועק גגאנגן פון דעם ארט ביז מען האט אים גיבראכט ציצית און ער האט איין גימאכט · דער פון קען מען זעהן וויא דיא לייט זיינען אין דער מצוה נזהר גיוועזן און דרום האבין אונזערע חכמים גדרשת אין פרק שואל אדם עס שטייט אין פסוק אין אלע צייט זאלין דיינע קליידער זיין נוייס דאס איז גימיינט דוא זאלסט ציצית האבין אין דיינע קליידר וואס זיי זיינן ווייס און דר בוימל וואס איבר דיין קאפ זאל ניט פעלין דאס איז גימיינט דו זאלסט תפילין לייגין · און דער פון לערנן מיר אפ דאס דיא מצוה פון ציצית און תפילין לייגין איז נוהג אגאנצין טאג נאר וויל תפילין מוז מען גאנץ הייליג האלטין קענן מיר דרום אגאנצין טאג ניט גיין אין תפילין אבער די מצוה פון ציצית מוז מען גיין אגאנצין טאג :

קכה בזכותו של אברהם אבינו ז"ל דורך דעם זכות פון אברהם אבינו ז"ל וואש ער האט ליב גיהאט גאט און האט מפרסם גיוועזן זיין גלויבין צום ערשטין אין דער וועלט און עס איז ניט אריין גיגאנגען אין אים קיין גלוסטיקייט אפילו אין דעם וואס מן הדין איז דאס זיינס גיוועזן דהיינו דאס גוטס פון סדום דאש ער האט עס מציל גיוועזן פון די מלכים וואס האבן עס גנומן אין גפיינקענש און די בעלים דר פון האבן זיך שוין מיאש גיוועזן דרום איז דאס מן הדין זיינס גיוועזן און פון דעסט וועגן האט ער עס דאך ניט בגערט דרום האבן זיינע קינדר זוכה גיוועזן צו מצות ציצית און תפילין וויא מיר לערנן אין חולין און אין סוטה · רבא האט גדרשת דורך דעם זכות וואס אברהם האט גזאגט צום מלך סדום אם מחוט ועד שרוך נעל אויב איך וועל נעמן פון דעם גוטס וואס איך האב מציל גיוועזן פון איין פאדים אדר איין רימען פון איין שוך דורך דעם האבן זיינע קינדער זוכה גיוועזן צו די פעדים פון תכלת צו האבן אין די ציצית און צו דיא רצועות פון תפילין וואס דאש איז פון רימן · פרעגט די גמרא בשלמא די רצועות פון תפילין איז יוא איין זכות צו ישראל דען זייא האבן הנאה דר פון וויא אין פסוק שטייט און אלע עובדי כוכבים ומזלות פון דר וועלט וועלן זעהן דאס גאטס נאמן איז גרופן אויף דיר · האט רבי אליעזר הגדול גזאגט דאס איז גמיינט ווען זייא וועלן זעהן דאס דו גייסט אין די תפילין של ראש וואס דר שם שדי איז דרויף וועלן זייא מורא האבן פר דיר · אבר דיא ציצית וואס פר הנאה האבן מיר דר פון · ענטפערט די גמרא מיר האבן אויך הנאה דר פון דען דורך די פארב פון תכלת וואס אין ציצית איז וואס דאס איז גלייך צו דר מראה פון כסא הכבוד גדיינקט הקב"ה ווען ער זיצט אויף זיין כסא הכבוד דאס די ישראל זיינן מקיים אזו איין מצוה וואס זיא איז גלייך צו אלע מצות וויא מיר האבן גלערנט רבי מאיר האט גזאגט ווארום האט די תורה גראד גהייסן נעמן תכלת וואס דאס ווערט גפארבט מיט בלאע פארב דאס איז דרום ווייל די פארב איז גלייך צו דעם קאליר פון דעם ים און דר ים האט איין קאליר וויא דר הימל און דער הימל האט איין קאליר וויא דער כסא הכבוד אזו וויא אין פסוק שטייט און אונטר זיינע פיס איז אזו וויא דר שטיין ספיר און אזוא וויא דאס לויטרקייט פון דעם הימל ציא קלארקייט זעהן מיר דאס דר הימל האט איין קאליר גלייך מיט דעם שטיין ספיר און עס שטייט ווידר אין פסוק איז וויא די מראה פון דעם שטיין ספיר אזו איז דאס גשטאלט פון דעם כסא הכבוד · דרום ווען הש"י קוקט אויף זיין כסא הכבוד וואס דאס איז גלייך צו דער מראה פון תכלת דער מאנט ער זיך דאס די ישראל האבן די מצוה פון תכלת אין זייערע ציצית וואס דאס איז גלייך צו אלע מצות : וכזה מצינו במדרש תנחומא און אזו אויך גפינן מיר אין מדרש תנחומא דאס הקב"ה האט גזאגט צו אברהם אבינו וויל

הקדוש ברוך הוא אתה אמרת אם מחוט אני מטהר את בניך במזבח שהוא מוקף בחוט של סיקרא כמו ששנינו *המזבח היה מוקף בחוט של סיקרא ועוד בשכר שאמרת אם מחוט אני נותן לבניך מצות חוטין של ציצית פתיל תכלת אתה אמרת ועד שרוך נעל אני נותן לבניך מצות יבמה וחלצה נעלו ובזכות שאמרת נעל אני נותן לבניך מצות אכילת פסח נעליכם ברגליכם · ועוד אני משבח את בניך בלשון זה (שיר ז) *מה יפו פעמיך בנעלים · ומדרש כזה בבראשית רבה פרשה מ"א מצינו שגודל מצות הציצית בא לנו בזכותו של אברהם שגדלן הקדוש ברוך הוא במצוה זו שהיא על ארבע כנפות יותר ממלאכי השרת שאף על פי שיש להן שש כנפים אין להם אלא שנים לכסות פניהם שנאמר (ישעיה ו) בשתים יכסה פניו ולישראל ארבעה שנאמר (דברים כב) על ארבע כנפות כסותך וגו' ובזכות זה הקדוש ברוך הוא מקבצן שנאמר (ישעיה יא) ונפוצות יהודה יקבץ *מארבע כנפות הארץ · וגם בזכות זה הרשעים כלים שנאמר (איוב לח) לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה · ובזכות זה יזרח לצדיקים לעתיד לבא שנאמר (מלאכי ג') וזרחה לכם יראי שמי *שמש צדקה ומרפא וגו' · היא שעמדה לישראל בימי חזקיה עם סנחריב שנאמר (ישעיה כ"ד) מכנף הארץ *זמירות שמענו וגו' והיא שעמדה עם המצות האחרות אשר מקיימים ישראל בכל דור ודור · ולפי ששורש מצוה זאת באה בזכות אברהם לכך תקנו שמנה חוטין כנגד שמנה ימי המילה שנצטוה אברהם אבינו עליו השלום וכנגד שמנה רקיעים *שעד כסא הכבוד מאחר שהתכלת שהיתה *יסוד המצוה דומה לרקיע · והמקיים מצוה זו כתקונה אל יתאוה לדבר עבירה כדכתיב (במדבר טו) ולא תתורו אחרי לבבכם זו מינות · ואחרי עיניכם זו זנות · נמצא שמרחיקו מאלו השני עברות שהן יסוד כל חטא ומצילתן מעונשה של גיהנם :

המזבח היה מוקף חוט של סיקרא והוא נעשה אדום כדי להבדיל בין הדמים הנזרקים למעלה למזבח ובין הדמים הנזרקים למטה מן החוט הסיקרא ליסוד המזבח: מה יפו פעמיך נאמר מן הגלות בזכות הנעלים שאמר אברהם ועד שרוך נעל: מארבע כנפות בזכות כנפות הציצית: שמש צדקה ומרפא בכנפיה בזכות כנפים של ציצית: זמירות שמענו שאמרה הארץ זמירות שירות בשעה שנהרגו חיל של סנחריב לפני ירושלים בימי חזקיהו המלך והיינו מכנף הארץ בזכות כנפות · אי זמירות לשון כריתה שנכרתו הכשדים: שעד כסא הכבוד הוא למעלה משבעה רקיעים כי מכח התחלת הבריאה מהרקיע העליון ולמעלה מתנו אין סוף ב"ה: יסוד המצוה עיקר המצוה היא תכלת ויש גם חסרון בים ובראותו התכלת זוכר נתיבו שבשמים:

ועבירי ענין נער מביא לגעו דרך שביה את במעיו וצריך כל פעם לנקביו כיון המים עכורין והוא סימן לצער שאף הוא עכור ומפני שלא היה נעת הזאת כות מגבעת על הים וראו המים נעשין גלין הבינו שלכבוד אדם גדול הוא זה ונסהר היה מובן מן אי לגבל: תהי כרית בו נקיקנו אם יין הוא או תומן כלומר נדקיבו אם מ"ת הוא

החלק החמישי

בקדושת תפילין ויש בו שלשה פרקים :

קכו פרק ראשון כתיבת הפרשיות עם בתיהן והנחתן וברכתן כתוב הוא במקומו ולפי שהן דבר קדוש אין כותבין אותן אלא על גבי עור בהמה טהורה ויש לדבר סמך מן התורה · כדגרסינן במס' שבת פ' שמנה שרצים דף ק"ח שמואל וקרנא הוו יתבי אגודא דנהר מלכא חזינהו שמואל למיא דקא דלו *ועבירי אמר ליה שמואל לקרנא גברא רבה קא אתי מנהרדעא וחש במעיה וקא דלו מיא לקביל אפיה (פירוש גליהן מגביהין לעצות מהולה סביב כבהות נפנה על דופני הספינה שלא יראם גלויו) קום זיל יתהי ליה אקנקניה אזל אשכחיה דרב הוה בעא מיניה מנין שאין כותבין תפילין אלא על גב עור של בהמה טהורה אמר ליה דכתיב (שמות יג) למען תהיה תורת ה' בפיך

ווייל דוא האסט גזאגט דו ווילסט קיין פאדים ניט נעמן פון דעם גוטש וואס דוא האסט מציל געווען פון די מלכים דרום וועל איך ריינגן דיינע קינדער פון זייערע זינד דורך דעם מזבח וואס ער איז ארום גרינגילט מיט איין רויטן פאדים · וויא מיר האבן געלערנט דער מזבח איז געווען ארום גרינגלט מיט איין רויטן פאדם · אונ וועל זיי אויך געבן די מצות ציצית וואס איין פאדים פון תכלת וועט דרינגן זיין · אונ ווייל דו האסט גזאגט דו בערסט קיין רימן פון איין שוך ניט צו נעמען וועל איך דרום געבן צוא דיינע קינדער מצות חליצה וואס די יבמה מוז דעם יבם די שיך אפ ציהן · אונ וועל זיי אויך געבן אין מצרים די מצוה דאס זיי זאלן עסין דעם קרבן פסח אונ זאלן האבן די שיך אויף די פים · אונ איך וועל דיינע קינדער לויבן מיט די שיך ווי אין פסוק שטייט ווי שיין איז דיינע טריט אין דיינע שיך · אויך אזו איין גלייכנש געפינען מיר אין מדרש רבה דאס די גרוישע מצוה פון ציצית האבן מיר זוכה געווען דורך דעם זכות פון אברהם אבינו דאס הקב"ה האט גגרויסט די ישראל מיט דער מצוה פון ציצית וואס זיא איז אויף די פיר עקין פון זיין קלייד וויא די מלאכים דאס האטשע זיי האבן זעקס פליגל דעקן זיי דאך זייער פנים נאר מיט צווייא פליגל וויא אין פסוק שטייט מיט צווייא פליגל דעקט דער מלאך צו זיין פנים אונ ישראל בדעקן זיך מיט פיר עקין וויא אין פסוק שטייט דוא זאלסט דיר מאכן ציצית אין די פיר עקין פון דיין קלייד וואס דוא בדעקסט זיך דער מיט · אונ דורך דעם זכות וועט גאט איין זאמלן די ישראל פון דעם גלות וויא אין פסוק שטייט אונ דאס פאר שפרייטונג פון יהודה וועט גאט איין זאמלן פון אלע פיר עקין פון דער וועלט פון וועגן דעם זכות פון ציצית וואש זייא טראגן אין די פיר עקין פון דעם קלייד · אונ אויך דורך דעם זכות וועט גאט אום ברייגגען די רשעים פון דר וועלט וויא אין פסוק שטייט דורך דעם זכות פון די ארבע כנפות פון ציצית וועט גאט אן נעמן אין דער ערד אונ וועט אויש שאקלן די רשעים פון איר · אונ דורך דעם זכות פון ציצית וועט גאט מאכן שיינן דיא זון צוא די צדיקים לעתיד לבוא וויא אין פסוק שטייט אונ צו אייך פארכטיגע פאר מיין נאמען וועט שיינן די זון אונ זיא וועט אייך היילן פון וועגן דעם זכות פון ציצית וואס איר טראגט אין דיא ארבע כנפות · אונ די מצוה איז ביי געשטאנן צו ישראל אין די טעג פון חזקיה המלך ווען סנחריב מלך אשור איז גקומן אויף אים וויא אין פסוק שטייט פון וועגן דעם זכות פון די ארבע כנפות פון ציצית האבן מיר גהערט גזאנג דאס די ערד האט שירה גזונגען אויף דר מפלה פון סנחריב · אונ דער זכות שטייט ביי צו ישראל אלע צייטן אין גלות מיט דעם זכות פון אנדרע מצות וואס ישראל טוען : ולפי ששורש מצוה זאת באה בזכות אברהם אונ ווייל דער שורש פון דר מצוה איז גקומן דורך דעם זכות פון אברהם אבינו דרום האבן אונזערע חכמים מתקן געווען אכט פעדים אין ציצית קעגן מצות מילה וואס זיא איז צו אכט טאג אונ איז צום ערשטן גבאטן גווארן צו אברהם אבינו · אונ אויך קעגן דיא אכט הימלן וואס זיינן דא אונ אין אויבערשטן הימל איז דר כסא הכבוד וואס די פארב פון תכלת איז גלייך דר צו · אונ דר וואס האלט די מצוה וויא רעכט איז דר וועט ניט גלוסטען צו איין עבירה וויא אין פסוק שטייט אונ איר זאלט ניט זעהן אונ נאך גיין נאך די טראכטונג פון אייער הארץ דאס איז גמיינט דאס טראכטונג פון מינות אונ נאך דעם וואס אייערע אויגן זעהן דאס איז גמיינט זנות נוא זעהן מיר דאס די מצוה דער ווייטערט דעם מענטשן פון די צווייא גרויסע עבירות וואס זיינען דער גרונט פון אלע עבירות אונ זיא איז מציל דעם מענטשן פון דעם שטראף פון דעם גיהנם :

קכו כתיבת הפרשיות וויא די פרשיות פון דיא תפילין מוזן געשריבן זיין אונ וויא מען מוז זייא ליינגן אונ וויא מען זאל איין ברכה מאכן אויף זיי דאס שטייט שוין קלאר אין ספרים אונ ווייל די תפילין זיינען איין היילגע זאך דרום שרייבט מען זייא נאר אויף פעל פון איין בהמה טהורה אונ עס איז דרויף דא איין רמז פון דער תורה וויא מיר לערנן אין מסכת שבת שמואל אונ קרנא זיינען געזעסן בייא דעם טייך וואס האט געהייסן נהר מלכא האט שמואל געזעהן דס דיא אינדן פון וואסר הויבן זיך אין דער הויך אונ זיינען ניט קלאר האט שמואל גזאגט צוא קרנא עס קומט אן איין חשובר מאן אין איין שיף פון נהרדעא אונ ער ליידעט אויף זיין בויך אונ טוט פיל מאל זיין צורך דרום דר הויבן זיך די אינדן כדי צו פר שטעלן דאס מען זאל זיין לייב ניט זעהן גייא אונ זעה אויב ער איז איין תלמיד חכם איז קרנא גגאנגן אונ האט גזעהן דאס דאס איז רב האט ער אים גפרעגט פון וואנען ווייסן מיר דאס מען שרייבט ניט דיא פרשיות תפלין נאר אויף איין פעל פון איין בהמה טהורה · האט רב גזאגט עס שטייט אין דר תורה למען תהיה תורת ה' בפיך די תורה פון גאט זאל זיין בייא דיר אין מויל דאס הייסט פון איין

*מן המותר בפיך · והן פאר לישראל כמו שדרשו על (יחזקאל כד) פארך חבוש עליך אלו תפלין שבראש · ואף הקב״ה שהוא יוצר הכל כביכול הוא מתפאר בהן עד שהמשילו ואמרו הנחת תפילין באל יתברך דגרסינן בפרק קמא דברכות דף ז׳ · אמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק מנין שהקדוש ברוך הוא מניח תפילין שנאמר (ישעיה סב) נשבע ה׳ בימינו ובזרוע עזו · ימינו זו תורה שנאמר (דברים לב) מימינו אש דת למו · ובזרוע עוזו אלו תפלין שנאמר (תהלים כט) ה׳ עוז לעמו יתן ה׳ יברך את עמו וגו׳ · וכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפלין שבראש · אמר ליה רב נחמן בר רב יצחק לרבי חייא בר אבין בתפילין דמרי עלמא *מאי כתיב בהו אמר ליה (שמואל ב ז׳) ומי כעמך כישראל גוי אחד וגו׳ אמר ליה ומי משתבח הקדוש ברוך הוא בתושבחותיהו דישראל אמר ליה אין דכתיב (דברים כו) את ה׳ האמרת היום וכתיב וה׳ האמירך היום · אמר ליה הקדוש ברוך הוא לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם שנאמר (שם ו) שמע ישראל וגו׳ · אף אני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד וגו׳ · אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי תינח בחד ביתא דתפלין *בשאר בתי מאי איכא אמר ליה מסתברא כי מי גוי גדול ומי גוי גדול דדמיין אהדדי בחד ביתא · אשריך ישראל או הנסה אלהים בחד ביתא · ולתתך עליון בחד ביתא · ומי כעמך בחד ביתא *וכלן כתיבי בדרעיה · ולפי שמצוה זו היא קדושה רבה שמתפאר בה יוצרנו על כן צריכין גוף נקי וקדוש · כדגרסינן במסכת שבת פרק במה טומנין דף מ״ט · ובפרק ר׳ אליעזר דמילה דף ק״ל · אמר ר׳ ינאי תפלין צריכין גוף נקי וקדוש כאלישע בעל כנפים מאי טעמא אביי אמר *שמא יפיח בהן ורבא אמר *שלא יישן בהם ואמאי קרו ליה אלישע בעל כנפים · שפעם אחת גזרה מלכות גזרה על ישראל שכל מי שיניח תפילין *ינקרו את מוחו והיה אלישע מניח תפילין ויוצא לשוק וראהו קסדור אחד (פירוש ממונה) וברח מפניו ורץ אחריו כיון שהגיע אצלו נטלן מראשו ואחזן בידו אמר לו מה זה בידך אמר ליה כנפי יונה פשט ידיה ונמצאו בו כנפי יונה · ולפיכך היו קורין אותו אלישע בעל כנפים ומ״ט אמר לו כנפי יונה דמתילא (פירוש מסולין) כנסת ישראל לכנפי יונה שנאמר (תהלים כח) כנפי יונה נחפה בכסף מה יונה זו *כנפים מגינות עליה אף ישראל מצות מגינות עלידם · וגרסינן נמי בפרק רבי אליעזר דמילה דף ק״ל · תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר כל מצוה שמסרו ישראל עצמן עליה עדיין היא מוחזקת

אם לאו: מן המותר בפיך פי׳ גבי עור בהמה טהורה שבשר ממנה מותר לאכול: מאי כתיב בהו בשלמא בתפילין דידן כתיב שמע והיה אם שמוע קדש לי כל בכור והיה כי יביאך פרשיות שנצטוו בהם לשום זכרון מצותיו של הקב״ה אות וזכרון להם לישראל אלא בדידיה מאי כתיב בהו: האמרת לשון חשיבות ושבח כמו יתאמרו כל פועלי און ישתבחו: בשאר בתי מאי שכרי ארבעה בתים הן: וכולן כתיבי בדרעיה כל הכתובים הללו כתובים בזרוע בבית אחד שאותן של יד אינן אלא בית אחד כדאמרינן במנחות וכל הפרשיות כתובות בו ומה שאמר אתם עשיתם לי חטיבה אחת פירוש חיבה בזה שמניחין התפילין לקיים מצותיו ובזה אנו עושין רצונו וכנגד זה הקב״ה מגלה לנו היבה על דרך המקראות שמצינו כתוב בכן ההבת הקב״ה לישראל נגד אותן הפרשיות של תפילין שמניחין ההבת ישראל להקב״ה ועל שאנו עושין כן בהנחת התפילין אומרים גם כן בלשון הזה נגד הקב״ה אף שאין שייך בו לומר כזה רק להבין אהבת ה׳ לנו כמו שאנחנו אוהבין אותו וכדוגמתנו כמו שאומרין הקבל מה רבינו הלוחות מידו של הקב״ה לידו על שיש לו יד לנוכח זה אמר היד בהקב״ה אלמלא היה לאדם אבר אחר הקבל בו היו גם כן מכנין כן להקב״ה וזה שאמר תינח בחד ביתא מש״ה שאמר רק מקרא אחד מי כעמך ישראל נגד שאנו כותבין בתפילין שמע ישראל הלא יש לנו יותר פרשיות ומה מקראות מצינו נגד שאר הפרשיות שמניחין לנו חיבת הקב״ה לישראל ומחשב כל הפסוקין שמניחין נגד פסוקים שבתפילין וכן בכל מה שאנו עושין ואומרין בדמיון כן נגד הקב״ה על דרך המקראות שמדברין במעשי ה׳ להבין נאדם מעשיו צריך הדמיון לומר נגד ה׳ כנגד האדם דאם לא כן אי אפשר לתפוס ולומר שום דבר ממעשה ה׳ שיבין האדם : ובולן כתיבי בדרעיה בזרוע שבתפילין של זרוע הם כל הפרשיות כתובים יחד ועל זה אמר הכתוב נשבע ה׳ בימינו ובזרוע עוזו וגו׳ ועל תפילין שבראש ה׳ עוז לעמו יתן ה׳ יברך את עמו בשלום וזה וראו ממך אלו תפילין שבראש וגו׳ : שמא יפיח בהם שצריך לדעת שיעמיד עצמו בשעת הרוח שלא יצא הרוח מאחוריו : שלא יישן בהם שמא יפיח או יראה קרי אבל א״כ שיודע שלא יישן בהם או מותר להניחם : ינקרו את מוחו ינקבו את המות שהוא תחת התפילין : כנפים מגינות על היונה

אין בהמה וואס דו מעגסט זיא עסין מיט דיין מויל · אונ די תפילין זיינן אין שיינקייט צו ישראל וויא אונזרע חכמים האבן גדרשת אויף דעם וואס גאט האט גזאגט צו יחזקאל דיין שיינקייט זאל זיין אן גבונדן אויף דיר דס מיינט מען דיא תפילין · אויך הקב״ה וואס ער איז דער בשעפר פון אלץ ברימט ער זיך מיט תפלין וויא אונזרע חכמים האבן גזאגט דרך משל דאס הקב״ה לייגט אויך תפילין וויא מיר לערנן אין ברכות רבין בר רב אדא זאגט פון וועגן רבי יצחק פון וואנן לערנן מיר אפ דאס הקב״ה לייגט תפילין דען עס שטייט אין פסוק גאט האט גשווארן ביא זיין רעכטע האנט אונ ביא זיין שטארקן ארום די רעכטע האנט איז גמיינט דיא תורה וויא אין פסוק שטייט פון גאטש רעכטע האנט איז די פייעריגע תורה ווארן געגעבן צוא ישראל אונ די שטארקע ארום זיינן דיא תפילין וויא אין פסוק שטייט גאט האט געגעבן איין שטארקייט צו זיין פאלק גאט האט גבענטשט זיין פאלק מיט שלום אונ עס שטייט אלע פעלקר וועלן זעהן דאס גאטש נאמן איז גרופן אויף דיר וועלן זייא מורא האבן פר דיר · אונ מיר האבן גלערנט רבי אליעזר הגדול זאגט דאס איז גמיינט די תפילין של ראש די וועררן גזעהן אונ דער שם שדי איז אין די תפילין של ראש · זעהן מיר דאס דיא תפילין זיינן איין שטארקייט צו די ישראל · רב נחמן בר רב יצחק האט גזאגט צו רבי חייא בר אבין וואס פאר פסוקים שטייען אין די תפילין פון הקב״ה האט רבי חייא גזאגט עס שטייט גשריבן אין זייא ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ וועער איז אזוא וויא דיין פאלק ישראל איין איינציג פאלק אויף דער ערד · האט רב נחמן אים גזאגט ברימט זיך דען גאט מיט דעם לויב פון ישראל · האט רבי חייא גזאגט יוא דען עס שטייט אין פסוק דוא האשט גאט היינט גלויבט אונ גאט האט דיך אויך היינט גלויבט · הקב״ה זאגט צו ישראל איר האט מיך גמאכט איין לויב אויף דער וועלט דאס איר זאגט שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד דאס איך בין איין איינציגר גאט אזו וועל איך אייך אויך מאכן איין לויב אויף דער וועלט ווי אין פסוק שטייט וועער איז אזוא וויא דיין פאלק ישראל איין איינציג פאלק אויף דר ערד · האט רב אחא בריה דרבא גפרעגט צו רב אשי די תפילין האבן דאך פיר בתים אונ דר פסוק שטייט אין איין בית · וואס שטייט אין די אנדרע דרייא בתים פון די תפילין פון הקב״ה · האט ער גזאגט צו אים דר שכל ברייננגט מיט דאס די צווייא פסוקים כי מי גוי גדול אונ ומי גוי גדול דיא ריידן פון איין זאך אזו שטייען זייא אין איין בית · אונ אשריך ישראל אונ או הנסה אלהים דיא ריידן ביידע פון דעם ליבשאפט פון ישראל די שטייען אויך אין איין בית · אונ דער פסוק ולתתך עליון גאט וועט דיך ישראל געבן צו זיין הויך דאס שטייט אויך אין איין בית · אונ דר פסוק ומי כעמך כישראל דאס שטייט אויך אין איין בית · אונ די אלע פסוקים צו זאמן שטייען אין די תפילין של יד וויא אין אונזערע תפילין שטייען דיא אלע פיר פרשיות פון של ראש צוא זאמען אין של יד · ולפי שמצוה זו אונ ווייל די מצוה האט גרויס קדושה אין זיך דאס השי״י ברימט זיך מיט איר דרום מוז זיא האבן איין ריינם אונ איין היילינן גוף וויא מיר לערנן אין מסכת שבת רבי ינאי זאגט תפילין מוזן האבן איין ריינם אונ איין היילינן גוף אזו וויא אלישע בעל כנפים איז גוועזן · אביי זאגט דריבער מוז ער האבן איין ריינעם גוף טאמער וועט ער אין זייא טאן איין נפיחה אונ רבא זאגט דאס ער זאל ניט שלאפן אין זייא דען דאמאלס קען זיך אים טרעפן איין טומאה דריבער מוז ער האבן איין היילינן גוף אונ מען האט אים דרום גירופן אלישע בעל כנפים דען אמאל האט דאס מלכות גוזר גוועזן איין גזירה אויף ישראל דאס דער וואס וועט לייגן תפילין זאל מען אים לעכרן זיין מוח וואו די תפילין ליגן · אונ דער אלישע האט דאך תפילין גלייגט אונ איז מיט זייא גגאנגן אין מארק האט אים איין שוטר אן גטראפן איז ער אוועק גלאפן פון אים אונ דר שוטר איז אים נאך גלאפן · וויא דער שוטר איז גקומן נאהנט פון אים האט אלישע אראפ גנומן די תפילין פון זיין קאפ אונ האט זייא גהאלטן אין האנט · האט אים דר שוטר גפרעגט וואס האסטו אין דיין האנט · האט ער גזאגט פליגלן פון איין טויב האט ער אים אויף גמאכט זיינן האנט זיינן גפונן גווארן אין איר פליגל פון איין טויב דרום האט מען אים גרופן אלישע בעל כנפים · אונ ער האט דרום גזאגט פליגל פון איין טויב ווייל די ישראל זיינן גגליכן צו פליגל פון איין טויב וויא אין פסוק שטייט די פליגל פון דר טויב דאס זיינן די ישראל די זיינן ווארן בדעקט מיט זילבר ווען זיי זיינן פון מצרים ארויס גגאנגן · אונ ער גלייכט די ישראל דרום צו די פליגל פון איין טויב דען אזו וואול וויא איין טויב בשיצן דיא פליגל אויף איר פון אלעם בייזן דאס זיא פליהט מיט זייא אונ בשיצט זיך מיט זייא פר קעלט אונ פון די וואס ווילן איר חאפן אזו אויך דיא ישראל זיינן דיא מצות מגין אויף זייא פון אלעם בייזן · אויך לערנן מיר אין פרק רבי אליעזר דמילה רבי

שמעון

פרק א נר ג כלל ג חלק ה

בידן וכל מצוה שלא מסרו ישראל עצמן עליה עדיין היא מרופה בידן · דאמר רבי ינאי תפילין צריכין גוף נקי וכו' כדאיתא למעלה · וחומרא זאת שצריכה גוף קדוש היא למי שיניחם כל היום · אבל להניחם בשעת התפלה כל אדם כשר שאינו הולך בדרך לא טובה ראוי להניחן ובלבד שלא יקל את ראשו ואל ימשוך בשחוק ולא בשיחה בטלה · ואם אינו מניחן אפילו בשעת התפלה מעיד עדות שקר בעצמו · כדגרסינן בפרק היה קורא דף י"ד אמר עולא כל הקורא קריאת שמע בלא ציצית ובלא תפילין *כאלו מעיד עדות שקר בעצמו · רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן *כאלו הקריב עולה בלא מנחה זבח בלא *נסכים · וגרסינן בספרי מי שאינו מניח תפילין יש עליו עונשין בכל שנה כנגד ימות החול שבשנה הראויה להניח בהם תפילין שאין לנו מצות שתהא אות ועדות כי אם ג' מילה ושבת ותפילין שנכתבו בשלשתן אות ואין ישראל מברר יהודותו אלא בשני עדים · הילכך בשבת או ביום טוב שיש לו ב' עדים מילה ושבת פטור מלהניח תפילין · אבל בחול. אם אינו מניחם לא נשאר לו כי אם עד אחד ולכך נחשבו מהשמנה שאמרנו שהם כמנודים לשמים ר"ל מרוחקין מרחמי שמים וגם אמרו על מי שאינו מניחן כלל שנקרא מפושעי ישראל בגופן וקראוהו *קרקפתא דלא מנח תפילין מעולם ונקרא עם הארץ לכל חומרותיו כדאיתא למעלה בענין ציצית · ולא עוד אלא שאמרו כל מי שאינו מניח תפילין עובר בשמנה עשה בכל יום שהרי יש בכל אחד ד' פרשיות שכתוב בהם מצות עשה · ראו כמה יש לו לאדם לעשות לקדש עצמו ואל יפול *בעונשין הללו:

קכז פרק שני

הנחת תפילין היא עטרת ישראל ופארם ועל כן היו מתפארים רבותינו הקדושים באמרם שלא הלכו ארבע אמות בלא תפילין וכבר אמרו עליו על רב תלמידו של רבינו הקדוש שבל ימיו לא ראוהו שהלך ארבע אמות בלא תורה ובלא ציצית ובלא תפילין ובזה היו מהדרין עצמן ומודים שבזה היו מאריכין ימים · כדגרסינן במגילה פרק בני העיר דף כ"ח ובפרק סדר תעניות אלו דף כ' שאלו תלמידיו את רב אדא בר אהבה במה הארכת ימים אמר ליה מימי *לא הקפדתי בתוך ביתי *ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני *ולא הרהרתי במבואות המטונפות *ולא הלכתי ד' אמות בלא תורה ובלא תפילין ושלא ישנתי בב"ה לא שינת קבע *ולא שינת עראי *ולא ששתי בתקלת חברי ולא קראתי לחברי *בכנויו ואמרי לה בחניכתו · וגם בזכות זה נכנסו לארץ כמו שאמרו והיה כי יביאך בפרשת תפילין למה נאמרה שהם חובת הגוף ונוהגת *בין בארץ בין בחוצה לארץ אלא אמר הקב"ה עשו מצוה זו שבשבילה תכנסו לארץ · ועוד מכפרת עונותיו ונוחל העולם הבא כדגרסינן

שמורה בהן וכן המלות מגינות לישראל והויא להם ככנפי היונה שהיא נמשלה ליונה והמלות ככנפים כי כנפי היונה מגינות עליה מן הצנה ומכל עוף ואדם שבא עליה היא נלחמת ומכה בראש גפיה מה שא"כ בשאר עופות: כאלו מעיד עדות שקר בעצמו ליתא מעליה: כאילו הקריב עולה בלא מנחה בחיינו הכתוב להקריב עמה שנאמר ועשירית האיפה וגו' אף הקורא וקשרתם לאות על ידך וגו' ואינו מקיים אינו גומר את המלה: נסכים הוא היין שמתנסך על גבי המזבח אחר העולה והזבח כדכתיב ונסכיהם חצי ההין וגו' וה"ה דהוי למימר כאילו הקריב עולה בלא מנחה ונסכים דהא עולה נמי טעונה נסכים אלא לשון דקרא נקיט עולה ומנחה זבח ונסכים: קרקפתא גלגולת דלא מנח תפילין: בעונשין הללו דכתיבי כאן וס"א קבר השר ליהודי א' שגר אצלו והיה אצלו גדול מאוד לאחר ימים עבר על קברו אמר אראה איך היהודי שוכב בקברו וצוה לפתוח ארונו ומצא נחש אחד עומד על מצחו במקום הנחת תפילין ובני נחשים נוקרין בשיהן במוחו ותולין למטה כנגד רצועות של תפילין וגם אחד כן על זרועו ונחש אחד כרוך על זרועו ועל ידו כבריכת התפילין שביד ובא השר אחר היהודים לראות ולשאול מה זה ועל מה זה ושאלו היהודים לשר כלא כל ימיו היה הולך ראית מימיך ממנו שהניח תפילין כדרך היהודים אמר לא אמרו לו הנה זה עונשו שמניחין לו תפילין עתה רחמנא ליצלן:

לא הקפדתי שלא היה מקפיד על דבר מה שנעשה בביתו אע"פ שהיה לו להקפיד שלא היה כרצונו: ולא צעדתי לא פסעתי: ולא הרהרתי בדברי תורה במבואות שהיה בהם דבר מטונף: ולא הלכתי ד' אמות במקומות נקיות שלא דברתי בד"ת: ולא ששתי לא שמחתי בקלקול חברי בין בדבר שהיו מכלימין לו או שבא לו צרה או היזק: בכנויו פירוש כינוי שמכנין אותו בני אדם לגנאי: בחניכתו כינוי שם משפחתו שם לווי כמו שם חניכת אנוש שכל בני משפחתו היו נקראים כך ואפילו הכי לא הוה קרא שם גנאי אסור לכנות להם אבל לשבח מותר: בין בארץ ובין בחוצה לארץ

שמעון בן אליעזר זאגט איטליכע מצוה וואס די ישראל האבן זיך מוסר נפש געוועזן איבר איר איז די מצוה נאך שטארק ביא זיי אונ די מצוה וואס זייא האבן זיך ניט מוסר נפש געוועזן איבר איר איז זיא נאך שלאף ביא זיי וויא מיר האבן אויבן געשריבן: וחומרא זאת שצריכה גוף קדוש אונ דאס וואס מען האט הארב געמאכט דאס זיא דארף האבן איין ריינעם גוף אונ איין הייליגן דאס איז נאר צו דעם וואס וויל אין זייא גיין אגאנצן טאג אבר זיי צו לייגן בשעת תפלה דארף איטליכר ערליכר יהודי וואס גייט ניט אין קיין שלעכטן וועג זייא לייגן נייערט ער זאל קיין פר שייטקייט ניט ברויכן אין זייא אונ זאל ניט לאכן אונ דברים בטלים ריידן אין זייא · אונ ווער עס לייגט גאר קיין תפילין ניט אפילו בשעת תפלה איז גלייך וויא ער זאגט פאלש עדות וויא מיר לערנן אין פרק היה קורא · עולא זאגט ווער עס לייענט קריאת שמע אן ציצית אונ אן תפילין איז גלייך ווי ער זאגט פאלש עדות · רבי חייא בר אבא זאגט פון וועגן רבי יוחנן עס איז גלייך וויא ער האט מקריב געוועזן איין קרבן עולה אונ דעם קרבן מנחה דער צוא אונ איין קרבן-אן די גיסונג אויף דעם מזבח דאס ער טוט נאר איינע האלבע מצוה· וגרסינן בספרי אונ מיר לערנן אין ספרי ווער עס לייגט ניט קיין תפילין האט ער אזו פיל שטראפן אין יאר וויא פיל וואכעדיגע טעג עס זיינן דא אין יאר אונ וועלכע מען מוז לייגן תפילין דען נאר דרייא מצות האבן מיר אידען צום צייכן אונ עדות דאס מיר זיינן אידען אונ דאס זיינן זיי מילה· שבת · אונ תפילין · דען ביא די דרייא שטייט דאס זייא זיינן צו איין צייכן צו ישראל אונ דיא ישראל קענן ניט זייער אידעסקייט מברר זיין סיידן פאר צווייא עדים דרום אום שבת אונ יום טוב האבן מיר צווייא עדים דאס זיינן מילה אונ שבת דען פון תפילין איז מען פטור אבר אין דער וואכן ווען ער לייגט ניט קיין תפילין בלייבט אים נאר איין עד דרום מוז ער תפילין לייגן כדי ער זאל צווייא עדים האבן דאס ער איז איין יהודי אונ דרום ווען ער לייגט קיין תפילין ניט איז ער גערעכנט איינער פון דיא אכט ערלייא לייט וואס זיינן פר טריבן פון הימל דאס איז גמיינט זייא זייגען דר ווייטרט פון דעם רחמנות פון גאט אין הימל · אויך זאגן אונזרע חכמים ווער עס לייגט ניט קיין תפילין הייסט איין פושע ישראל אין זיין גוף אונ ער ווערט גרופן דר קאפ וואס לייגט ניט קיין תפילין אונ ער הייסט איין עם הארץ אין אלע זאכן אזו וויא מיר האבן אויבן אין ענין ציצית גשריבן · אונ נאך מער האבן אונזרע חכמים גזאגט ווער עס לייגט ניט קיין תפילין איז אלע טאג עובר אויף אכט מצות עשה דען אין דיא ביידע תפילין שטייען אכט פרשיות וואס אין זייא שטייט מען זאל תפילין לייגן · דער פון קען מען זעהן וויא זייער דר מענטש דארף זיך צו הייליגן אין דר מצוה אונ ער זאל ניט אריין פאלן אין די שווערע שטראף:

קכז הנחת תפילין דיא מצוה פון תפילין לייגן איז איין קרוין צו ישראל אונ זייער שיינקייט דרום האבן זיך בארימט אונזרע הייליגע רבנים דאס זייא זיינן ניט געגאנגן פיר איילן אן תפילין· אויך האט מען גזאגט אויף רב ער איז געוועזן איין תלמיד פון רבינו הקדוש דאס אלע זיינע טעג האט מען אים ניט געזעהן פיר איילן גיין אן תורה לערנן אונ אן ציצית אונ תפילין אונ דער מיט האבן זיי זיך בשיינט אונ ברימט דאס זייא האבן דורך דעם לאנג גלעבט אזוא וויא מיר לערנן אין מסכת מגילה די תלמידים האבן גפרעגט רב אדא בר אהבה דורך וואס פר איין זכות לעבסטו אזו לאנג · האט ער גזאגט צו זייא איך בין קיין מאל ניט בייז געוועזן אין מיין הויז אונ איך בין ניט געגאנגן פריער פאר דעם וואס איז חשובר פון מיר · אונ איך האב ניט גטראכט אין דברי תורה אין אום ריינע גאסן · אונ איך בין ניט גיגאנגען פיר איילן אן תורה לערנען אונ אן תפילין · אונ איך האב ניט גשלאפן אין בית המדרש ניט קיין לאנגן שלאף אונ ניט קיין קורצן שלאף אונ איך האב מיך ניט גפרייט אין די שטרויכלונג אונ אום גליק פון אנדרע מענטשן אונ איך האב מיין חבר ניט גרופן מיט זיין צו נאמן אונ אויך ניט מיט זיין פאמיליע צו נאמן ווייל עס איז איין שאנדע פר אים אונ דורך דיא זאכן האב איך זוכה געוועזן אזו לאנג צו לעבן: וגם בזכות זה אונ אויך פון דעם זכות פון מצות תפילין האבן די ישראל זוכה געוועזן צוא קומן קיין ארץ ישראל וויא אונזרע חכמים זאגן ווארום שטייט אין דר פרשה פון תפילין ווען דו וועסט קומן קיין ארץ ישראל זאלסטו טאן די מצוה פון תפילין איז קשה די מצוה פון תפילין ליגט דאך אויף יעדן אידן וואו ער וואוינט סייא אין ארץ ישראל סייא אין חוץ לארץ אונ ווארום שטייט ביא תפילין ווען

דוא

בפרק התכלת דף מ"ד ואמר רבא כל המניח תפילין ומתעטף בציצית וקורא ק"ש ומתפלל מובטח לו שהוא בן העוה"ב ואמר אביי מערב אני.בו שאין אש של גיהנם שולטת בו רב פפא אמר מערב אני בו שכל עונותיו נמחלין ועוד אמרו שם אמר ריש לקיש כל המניח תפילין מאריך ימיו שנאמר (ישעיה לח) *ה' עליהם יחיו ולכל בהן חיי רוחי ותחלימני והחייני :

קכח פרק שלישי

האדם החסיד הוא השלם במעלות *המדות ובמעלות השכליות והמעשים הרצוים *המתמידים *ממלטים את הנפש מהפכיה *ומגיעים אותה אל השלימות וזו היא גזרת התורה ובזה הסכימו גם כן *הפילוסופים האלהיים באמרם כי במדע ובמעשה תדבק הנפש בעולם העליון וכן אמר *אריסטו אין החפץ המבוקש לדעת בלבד אלא לדעת ולעשות ולהיות החסידים נקשרים בדהות ותכלית·עשיית המצות היא ליראה את השם ברוך הוא והיא המישרת לעולם התמידי כדכתיב (תהלים יט) יראת ה' טהורה עומדת לעד ר"ל להשארית התמידי והמצות הם שני *סוגים עליונים · *האחד הוא קיום האמונה בבורא יתברך וציורה בשכל ע"ד האמת · והשני *התמדת הישוב וזהו אומרו (זכריה ה) האמת והשלום אהבו · והסוג האחד נחלק למינים והמין האחד הוא לידע *שיש שם אלוה מצוי *ואחדותו וקדמותו ושלימותו בתכלית השלימות כלו · ובמין הזה נכללין מצות לאהבו וליראה ממנו ולהתפלל ולהדבק בו ולהשבע בשמו *ולהדמות בדרכיו לקדש את שמו ולקרות ק"ש פעמים ללמוד תורה וללמדה למול כל זכר ולהתעטף בציצית ולהניח תפילין · ואלו השלשה מצות תפילין וציצית ומילה הם מיישרים להשיג אמתת מציאותו ואין אדם יכול להשיגו *כי אם מצד פעולותיו הבאים ממנו שהם נהלקים לג' מעלות זו למעלה מזו · הא' היא נקראת עולם העליון והוא *עולם השכל שהוא מציאות השכליים הנבדלים · *והשני הוא עולם האמצעי והוא מציאות הגלגלים עם הכוכבים שבהם · והג'

כי כל חובות גוף נוהגות כך ולמה כתיב וכיס כי יבואו במדבר בארץ ישראל : ה' עליהם אותם שמניחין עליהם שם ה' בתפילין יחיו מקרא (ישעיה ל"ח) פירוש ולכל בהם חיי רוחי בכל אברי אשר בהם הלוין חיי רוחי אמר ה' עליהם יחיו ותחלימני הבריאני ותחזקני ותחייני • בתחיית המתים :

המדות הטובים והמעלות השכליות שהם בכל טוב ומעשיו רצוים ומקובלים להקדוש ברוך הוא ולבריות: המתמידים שיש להם תמידות וקיום לעולם ועד ומצילין אותו בלא יחטא שחטא היא הרע הפוך הטוב שמביאים המקריות הרעות שהם דברים הפוכים : וממלטים את הנשמה מעונש ניכנס במקום שהיא נכרתת ממקור החיים והוא היפוך מחיי עד : ומגיעים אותה אל השלימות שנעשה צדיק שלם לעבוד להקב"ה באהבה כי מצוה גוררת מצוה: הפילוסופים האלהיים אנשים חכמים אוהבים האמת וחוקרים סבת הדברים : אריסטו שם איש חכם וכתב כן בספרו אין החפץ המבוקש לדעת בלבד כמאמר חז"ל לא המדרש עיקר אלא המעשה ושכר המעשה היא להכלית לקבל השכר בעולם הבא שהוא תמידי והנאת שכרו הוא תמידי בלי הפסק וע"י קיום המצות הם מייחדין אותו שיזכה לעולם הבא שהוא תמיד וקיים לעולם וזה להשארית התמידי שיזכה לדברים שהם נשארים לעולם ועד והוא השכר של עולם הבא : סוגי עליונים כמו סוגיא דשמעתא סדר ועיקר כדבר ודרך ישר: האחד הוא קיום האמונה ע"י עשיית המצות הוא מאמין בהקב"ה שישלם לו שכרו ונאמן הוא לזה לשלם השכר לעובדם ומצייר כל זאת בשכלו שהוא כן כדכתיב אני ה' נאמן לשלם לצדיקים ולרשעים שכרם: התמדת הישוב הם דברים שהשכל נותן לקיימם אף אלא נצטוו כגון גזל ועריות וכל מה שבין אדם לחבירו שהם קיום העולם שעל ידיהם מתקיים העולם בטובה בברכה ושלום ואהבת אמונת הקב"ה והם קיום העולם הוא גורם במצותיו שאוהב אותם לקיימם: שיש שם אלוה מצוי שם נופל על מקום האדם כאשר היא שם אלוה אלא מצוי ואין נופל שם לומר על הקב"ה כי לשם הוא מקום וגבול נ"א שם כמו שמו של הקב"ה מצוי שהוא הבורא ובלי מציאותו אין מציאות · ובהעדר הכל לא יתבטל מציאותו כי הוא ממציא כל הנמצאים : אחדותו שאומרין עליו שהוא יחיד וקדם ושלם הוא בתכלית האחדות וקדמות ושלימות שאין למעלה ממנו ואין לשם התחלה וסוף וגבול לא כמנין של אדם שמונה אחד וראשון וסוף המספר שיש התחלה לראשון בזמן ובמקום ובמנין וגבול ונקרא אחד על שיש אחריו שני במספר וראשון על שהוא זמן להתחלתו וסוף היינו האחרון נקרא סוף לזה שלפניו במנין כמו הראשון נקרא ראשון לשני שלאחריו ואין התחלתם ומדתם בגבול וזמן אבל בהקב"ה אין נופל בו כל זה אין ראשית לראשיתו וסוף לסופו על כן אין לו תכליות וגבול והתחלה וסוף והבדלה לאחדותו : ולהדמות בעצמו דמיון כמו לילך בדרכיו שיעיר בדמיונו ובמחשבתו ושכלו להדמות עצמו למעשי ה' מה הוא הלביש ערומים אף אתה כן מה הוא גומל חסדים מבקר חולים אף אתה כך וכמו שאמרו חז"ל וכי אפשר לידבק בשכינה אלא הדבק במדותיו וכו' : כי אם מצד פעולותיו והם מעשי הקב"ה שעל ידי מעשיו מכירוהו : עולם השכל הוא עולם המלאכים והנשמות שהם נבדלים מעולם הזה בטבעם כי הם רק אורות השכליים העליונים : והשני עולם הגלגלים שהו החמה והלבנה והכוכבים והמזלות הם אורות רוחניות ויש בהן ממשות

דו וועסט קומען אין לאנד ארץ ישראל נאר דער פסוק מיינט איז גאט זאגט מוט די מצות תפילין וויא רעבט איז וועט איר זוכה זיין דורך איר צו קומען קיין ארץ ישראל · אונ אויך איז מען דעם מענטשן דורך דר מצוה מוחל זיינע עבירות אונ ער ירשת עולם הבא וויא מיר לערנן אין פרק התכלת רבא זאגט ווער עס לייגט תפילין אונ באוויקילט זיך מיט איין טלית אונ לייענט קריאת שמע אונ דאווינט שמונה עשרה איז ער פאר זיכערט דאס ער איז איין בן עולם הבא · אביי זאגט איך בין אים ערב דם דאס פייער פון גיהנם וועט ניט גיוועלטגן אין אים · רב פפא זאגט איך בין אים ערב דאס מען וועט אים אלע זיינע עבירות מוחל זיין·אויך זאגט די גמרא ריש לקיש זאגט ווער עס לייגט תפילין דר לעבט לאנג וויא אין פסוק שטייט די וואס טראגן גאטש נאמן אויף זיך אין די תפילין די וועלן לעבן אונ אלע זייערע גלידר וואס דעם מענטשנס לעבן היינגט אין זייא זאגט גאט אויף זיי דאס ער וועט זייא שטארקין אונ גזונד מאכין אונ וועט זייא לעבעדיג מאכין צוא תחית המתים :

קכח האדם החסיד דער פרומער מענטש איז נאר דער ווער עס איז גאנץ אין אלע גוטע מדות אונ אין אלע קלוגע מעלות אונ אין בוווילינטע מעשים וואש זיינען שטענדיג ביי אים אונ זיי היטען אין דעם נפש דאס זיא זאל ניט פאר דרייט אונ פאר דארבן ווערן אונ זאל איר ברייננען צו גאנצקייט אונ דער צו האבן מסכים גיוועזן אלע געטליכע פילוסופים דאס דורך וויסן שאפט פין דער תורה אונ דורך וועלטליכע ווישענשאפט בהעפט זיך דעם מענטשינס נשמה אין אויבערשטן עולם ביי דר שכינה · אונ אזו האט אויך גזאגט אריסטוטלוס די רעכטע זאך וואס מען בגערט פון דעם מענטשן איז ניט דאס וויסן שאפט אליין נאר ער מוז וויסן וואס צו טאן אונ זאל טאן וואס ער וויים אונ די חסידים זאלן זיין אן גקניפט אין דער תורה · אונ דער תכלית פין די מצות צו טאן איז דאס דער מענטש זאל מורא האבן פאר הש"י אונ דאס וועט דעם מענטשן גלייך ברייננען אין דער אייביגר וועלט וויא אין פסוק שטייט די מורא פון גאט איז ריין אונ דויערט ביז אייביג דאס איז גמיינט דאס דיא נשמה דויערט אייביג : והמצות הם שני סוגים עליונים אונ דיא מצות זיינען גטיילט אין צוויא ערלייא גוטע טיילן · איין טייל מצות זיינן דאס דער מענטש זאל דורך זיי שטענדיג גלויבן אין גאט יתברך אונ ער מוז זיך פאר שטעלין אין שכל דאס דער אמת איז אזו · אונ די אנדרע טייל מצות זיינן זאכן וואס צווישן איין מענטש אונ דעם אנדרן זיינן דאס דיא וועלט זאל איין בשטאנד האבן דורך זיי וואס נוצליך זיינען צום ישוב פון דער וועלט דאס די מענטשן זאלן זיצן מיט אננדר מיט שלום אונ ליבשאפט · והסוג הראשון אונ די ערשטע טייל מצות איז ווידר גטיילט אין פיל ערלייא טייל·איין טייל איז דאס דר מענטש מוז וויסן דאס עס איז דא איין איינציגר גאט דאס ער איז פון אייביג אן אונ דאס ער איז גאנץ אין אלע זאכן אויף דעם גרעסטן ארט ובמין הזה אונ אין דם טייל זיינן נכלל די מצות דאס דער מענטש זאל גאט ליב האבן אונ זאל מורא האבן פר אים אונ זאל בעטן צו אים אונ זאל זיך בהעפטן אין אים אונ זאל שווערין ביי גאטס נאמן אויף אמת אונ זאל זיך פאר גלייכן צו די וועגן פון גאט דאס ער זאל טאן גוטש אונ האבן רחמנות אונ נאך אזעלכע גוטע מדות אונ דר מיט פר גלייכט זיך דער מענטש צו די וועגן פון גאט · אונ דאס דער מענטש זאל מקדש השם זיין אונ זאל קריאת שמע לייענן צווייא מאל אין טאג אונ זאל תורה לערנן אונ זאל מיט אנדרע לייט תורה לערנן אונ זאל זיינע קינדר מל זיין אונ זאל זיך בוויקלן מיט איין טלית מיט ציצית אונ זאל תפילין לייגן · ואלו השלשה אונ דיא דרייא מצות תפילין אונ ציצית אונ מילה די ברייננען דעם מענטשן גלייך דאס ער זאל קענן דר גרייכן דיא ריכטיגע מציאות פון גאט דען קיין מענטש קען ניט דר גרייכן צו דר קענן גאט נייערט דורך זיינע מעשים וואש גאט טוט אונ דיא מעשים זיינען גטיילט אין דרייא מעלות איינע העכר פון דער אנדערע · איינע ווערט גרופן עולם העליון די אויבערשטע וועלט אין וועלכע וועלט עס גפינען זיך די מלאכים אונ נשמות פון ישראל אונ הייסען לויטער קלוג · אונ דיא אנדערע וועלט הייסט עולם הגלגלים דאס איז דיא וועלט וואו דיא זון אונ לבנה אונ שטערן אונ מזלות זיינן · אונ די דריטע וועלט דאס איז דיא נידעריגסטע וועלט וואס אונטער דיא לבנה איז וואו מענטשן אונ אלע לייבליכע בשעפעניש זיינן אין איר · אונ די דרייא מצות תפילין אונ ציצית אונ מילה· די ווייזן אויף די דרייא וועלטן וואס דא שטייען דאס דר מענטש זאל דורך זייא טראכטין אונ פר שטיין אויף די דרייא וועלטן · מצות תפלין

פרק ג נר ג כלל ג חלק ה

היא נקראת *עולם השפל הכולל מה שתחת גלגל הלבנה ואלו הג' מצות תפילין וציצית ומילה הם מראות להסתכל ולהתבונן בהם לאלו הג' עולמות מצות תפילין לאות מציאות שכלים הנבדלים שבעולם השכל לפיכך צותה התורה להניחה בראש ובזרוע כנגד המוח והלב *שהם משכני השכל על כן אמר בפרשת יציאת מצרים (שמות יג) והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך · והתורה היא מעולם השכל והמלאכים · כדגרסינן בפרק אין דורשין דף י"ד א"ר שמואל בר נחמני על כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה נברא ממנו מלאך שנאמר (תהלים לג) וברוח פיו כל צבאם וע"כ מצוה זאת נקראת קדושה ויש פרשיות של עול מלכות שמים *וכלי תשמישיה נקראים כלי תשמישי קדושה ולפי שרומזת לעולם שאינו נראה לעין ע"כ עיקר המצוה שהיא הכתב אינה נראית לעין אלא תשמישיה שהיא העור וע"כ היא *חוץ מגופו של אדם כמו עולם השכל · אלא רצועותיה שהן נקשרות בה רומז להשגת השכל הנקשרות באדם השלם · וגם אמרו שיהו מגיעות רצועות הראש עד טבורו שהוא אמצעות גופו של אדם לרמוז *שהשפעת עולם השכל במצות בוראו באה עד טבור העולם לאפוקי מלבן של אומרים שהשגחת המשגיח מגעת עד גלגל הלבנה ולא יותר מצות ציצית רומזת לעולם האמצעי ויש בם הערה למציאות *גלגל עליון המכסה ומחופף כל מה שבתוכו שהם שאר הגלגלים *המתנועעים בתנועתו כתנועת החלק בכל *ועדיו הכסות וארבעה כנפים *כדמיון הרקיע שעל ארבעה חיות *שהן מצויירות בארבע תקופות השנה אשר הם חקוקות בגלגל המזלות אשר תחת לרקיע וגם הטלית וציציותיה מובדלים מעצם גוף האדם כמו התפילין *לפי ששניהם למעלה מעולם השפל אשר בו שוכן האדם אלא שמכסה בהם רוב גופו מה שאינו מכסה בתפילין מפני שהעולם האמצעי הוא יותר קרוב לאדם והציציות נראים לעין כמו הרקיע שהוא נראה לעין והם נקראין *תשמישי מצוה ולא קדושה לפי שרומזות לעולם הגלגלים שאין בו קדושה כמו בעולם השכל וגם מצוה זו נזכרת בה ראות העין *שהיא השגה הרגשית מה שלא נזכר בתפילין שנאמר בציצית וראיתם וזכרתם שהראות מביאה לידי זכירה ר"ל כי בראות האדם נפלאות השם שבעולם

הרלות: עולם השפל עולם הזה שהוא גופניות: שהם משכני השכל שהשכל והבינה בא ממוח והלב ונכח הם שוכנים: וכלי תשמישיה הם הבתים של תפילין והרצועות נקראין כהם: חוץ מגופו של אדם מניח התפילין וגם הם מתוסים מעור בהמה דרמז שאין גופניות בנבראים בעולם העליון שהוא עולם השכל והחכמה ומה שאדם יכול להשיג מזה העולם כשהוא שלם במעשיו הטובים נרמז לו ע"י קשירה הרצועות בתפילין שיש לו להשיג ממנו ע"י לימוד התורה וקיום המצות רזי עליונים ולהשיג לנשמה עליונה מעולם השכל להוסיף לו מדע וחכמה על ידה שיהא נקשר בו משפע עולם השכל שמשפיע בו החכמה והשכל להבין דברים נעלמים: שהשפעת עולם השכל שהשגחת הקב"ה הוא בזה העולם שעומד כאויר באמצע הרקיע שמסבב את הארץ כטבור של אדם באמצע גוף האדם: גלגל העליון והוא גלגל הגדול ובתוכו גלגל הגדול יש כמה גלגלים קטנים זה מזה וזה למעלה מזה ובתוכם המזלות ובהן קבועים הכוכבים והחמה והלבנה ועל ידי גלגל העליון מתגלגלים ומתנועעים הגלגלים האחרים הקטנים בו וזה בתוך זה וזה כמכסה ומחופף הגלגל העליון מכסה וסרוס על כל שאר הגלגלים שבו: המתנועעים הגלגלים הקטנים כשהגדול מתנועע אז גם הם מתנועעים על ידו כתנועת החלק ככל כדרך הגלגל העליון שכל שאר גלגלים קבועים בו כולם מגלגלין על ידו: ועדיו והמעיד ומראה על הדברים באלו הכסות וכו': כדמיון הרקיע של הארבע חיות כך ארבע כנפות של הטלית שבו תלוין הציצית תכלת דומה לרקיע למראות עיני האדם: שהן מצויירות בארבע תקופות השנה והם קור וחום וקיץ וחורף והם באים ע"י המזלות שהם קבועים בגלגלים וכשהמזל שהחמה בו מתגלגל למעלה הוא חום ולמטה קר וכן כלם: לפי ששניהם הפילין וציצית מרמזין לעולמות העליונים הפילין לעולם העליון וציצית לעולם הגלגלים שבני העולמות הם למעלה מעולם הזה: תשמישי מצוה שאין הטלית חייב בציצית אלא כשהוא מלבישו אותו ואין בו קדושה בטלית שהולך בו אף במקומות שאינן נקיים כגון בית הכסא מה שאסור בתפילין: שהיא השגה הרגשית שמרגיש כשרואה עליו נגע ומראהו נראה לו מהטלית כך נראה לו נגע הרקיע שבו הגלגלים כדמיון שיש לו הנגע כן להרגשות

איז צו איין צייכן צו דעם אויבערשטן עולם וואו מלאכים זיינן דרינן און לויטער קליגליכע זאכן און דרום האט דיא תורה גהייסן די תפילין לייגן אויף דעם קאפ קעגן דעם מוח און אויף דעם ארום קעגן דעם הארץ ווייל אין מוח און אין הארץ רועט דעם מענטשינס שכל און דרום שטייט אין דר פרשה פון תפילין די תפילין זאל זיין צו איין צייכן אויף דיין האנט און צוא איין גדעכעניש צווישן דייניע אויגן דאס גאטס תורה זאל זיין אין דיין מויל און די תורה איז פון דעם אויבערשטן עולם וואו דר שכל און די מלאכים זיינן ווייא מיר לערנען אין מסכת חגיגה רבי שמואל בר נחמני זאגט פון איטליכן דבור וואס גאט האט גרעט איז איין מלאך בשאפן גווארין וויא אין פסוק שטייט מיט דעם אטום פון גאטס מויל זיינן בשאפן גווארן אלע חיילות פון מלאכים און דרום ווערט דיא מצוה אן גרופן קדושה דען דיא תפלין זיינן היילי ווייל זייא בטייטן אויף דעם אויבערשטן עולם וואו מלאכים און היילינע נשמות זיינן און עס שטייט אין די תפילין פסוקים וואס אין זיי שטייט דאס דער מענטש זאל אויף זיך נעמן דעם יאך פון הקב"ה וואס ער רועט אין דעם אויבערשטין עולם · און די בתים מיט דיא רצועות פון די תפילין ווערן אן גרופן די כלים וואס בערינען די קדושה · ולפי שרומזות לעולם שאינו נראה לעין און ווייל דיא תפלין ווייזן אויף דעם אויבערשטן עולם וואש מען קען אים ניט זעהן מיט דעם אויג דרום איז אויך דער עיקר פון דר מצוה דאס זיינן די פרשיות וואס אין דיא תפילין בדעקט מיט דעם פארמט און ווערן ניט גזעהען נאר די רצועות און דיא בתים די אליין ווערן גזעהן · און דרום זיינן די פרשיות פון די תפילין אפגשייד פון דעם מענטשינס גוף ווייל זייא ווייזן אויף דעם אויבערשטן עולם וואו לויטר קליגהייט איז דא וואס ער איז אויך אפגשייד פון דעם מענטשן נאר די רצועות וואס זיינן אן גקניפט און דיא תפילין די ווייזן אויף דאס בעגרייפען פון די קלוגהייט וואס דער גאנץ פרומער מענש איז צו געקניפט מיט דער קלוגער וועלט · אויך האבן אונזרע חכמים גזאגט דאס די רצועות פון די תפילין של ראש מוזן גרייכן ביז אין נאפיל וואס דאס איז אין מיטען פון דעם מענטשינס גוף צו ווייזן דאס די השפעה פון דעם עולם השכל קומט דורך גאטס בפעל ביז אין דער אונטערשטן וועלט וואו מענטשן זיינן וואס זיא שטייט אין מיטן אויר פון דעם הימל אזו וויא דער נאפיל שטייט אין מיטן מענטשינש גוף · אבר ניט אזו וויא די מינים זאגן דאש גאטס השגחה גייט נאר ביז אין דעם הימל וואו די לבנה איז און ניט ווייטר און גאט האט פאר לאזין דיא וועלט וואו מענטשן זיינן דרום ווייזן

מיר מיט אונזערע רצועות דאס גאטס השגחה גרייכט ביז צו אונז וויא אין פסוק שטייט גאטס אויגן טוען קוקען אויף אלע ערטער פון דער ערד · מצות ציצית די מצוה פון ציצית ווייזט אויף דעם מיטלסטין עולם וואו דיא זון און די לבנה מיט די שטערן זייגען און די מצוה פון ציצית ווייזט אזו וואול וויא דער מענטש בדעקט זיך און בוויקילט זיך מיט דעם טלית זיין גאנץ לייב אזו איז אויך דא אין מיטעלסטן עולם איין גרויסע ראד וואס ער בדעקט און באריינגילט אלע קליינע רעדער וואס זיצן אין אים דיא זון און לבנה און נאך פינף גרויסע שטערן וואש זייא ווערין אן גרופן מיט אנדער שבע כוכבי לכת אויך זייגען אין אים די צוועלף מזלות און ווען דיא גרויסע ראד דרייט זיך אזו דרייען זיך אלע קליינע רעדער מיט אים · און די פיר ציצית מיט תכלת איז גליך צו דר פארב פון דעם הימל און זייא ווייזען אויף די פיר חיות הקודש וואס זייגען אין דעם כסא הכבוד · און דאס יאר איז גטיילט אויף פיר חלקים דאס הייסט פיר תקופות וואס אין זיי איז קאלט און ווארעם · זומר און ווינטר · און דאס קומט דורך די מזלות וואס זיי זייגען אום גקריצט אין דיא רעדער פון דיא מזלות וואס אין הינטערשטן הימל זיינן דען ווען דיא ראד פון דער זון דרייעט זיך אין דער הויך איז ווארים און ווען זיא דרייעט זיך אראפ איז קאלט · און מיר קענן דאס אלץ זעהן אזו וויא מיר קענן די ציצית זעהן · און דער טלית מיט דיא ציצית זייגען אויך אפ גשייד פון דעם מענטשנס גוף אזו וויא דיא תפילין ווייל זייא ביידע ווייזן אויף צווייא עולמות אויף עולם השכל און אויף עולם הגלגלים וואס זייא ביידע זיינן אפ גשייד פון דעם אונטערשטן עולם ווס דער מענטש איז אין אים · אבער מיט דעם טלית בדעקט זיך דער מענטש דעם גרעסטן טייל פון זיין גוף וואס מיט די תפילין קען ער עס ניט טאן דאס איז ווייל די מיטלסטע וועלט איז נעהנטר צום מענטשין וויא די אויבערשטע וועלט · און די ציצית ווערן גזעהן צו דיא אויגן וויא די מיטלסטע וועלט וואס אין איר געפינט זיך די זון און לבנה און שטערין · אויך הייסן די ציצית תשמישי מצוה זיי ווערין גנוצט צו איין מצוה און זייא הייסן ניט תשמישי קדושה אזו ווי די רצועות פון תפילין הייסן ווייל די מיטלסטע וועלט איז ניט אזוא היליג וויא דיא אויבערשטע וועלט · אויך שטייט ביי ציצית גדאכט מען זאל קוקין אויף זייא מיט דעם אויג און בייא תפילין שטייט עס ניט דען בייא ציצית שטייט וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' איר זאלט זעהען דיא ציצית וועט איר גדיינקען אלע מצות פון גאט זיי צו טאן דען דאס זעהן מאכט גדיינקען אזו אויך ווען דער מענטש וועט זעהן דיא גרויסע

וואגדער

הגלגלים *יזכור שיש מניע לכל ויתן בלבו להשיג כל מה שיוכל וכך אמר הנביא עליו השלום (ישעיה מ׳) שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה וגו׳ לא אמר שאו מרום עיניכם וראו הכוכבים אלא מי בראם הכוונה שמתוך ראיתם נמצא מתעורר למציאות בוראם *והתכלת שבציצית הוא דומה לצבע השמים כפי הנראה לעין מפני גובהי האויר לא שהשמים בעלי גוונים כפי האמת ולפיכך אין התכלת מעכב · מצות מילה יש בה סודות וטעמים רבים ואחד מהם היותה הערה להתבוננות מציאות זה העולם השפל *ולפי שעצם האדם הוא חלק מזה העולם ולא נבדל ממנו בשום זמן לפיכך מצוה זו בגופו חותם תמידי · *ובדבר שהתאוה בו יותר מוטבעת בבחרות האדם וצותה תורה לחתוך המותר למעט ממנה בענין שלא ישתת׳דבר מכל הפעלים הראוים לבוא ממנו להיות תמיד לאות ולזכרון בעיני האדם להתבונן במציאות זה החומר ההיולי שהוא כל העולם השפל שנברא לתשמיש האדם השלם *ולמאום בכל מותר חמדותיו לולי מה שצריך לקיום הגוף והמין · נמצא שהאדם הזריז השלם במצות ובמושכלות כאלו *הוא עולם כללי בפני עצמו מוכתר בתפילין עטוף בציצית נרשם במילה לבל *יליזו מעינו פעולות השם יתברך במציאות העליונים ואמצעיים והתחתונים שמתוך כך מכיר את מי שאמר והיה העולם ויעבדנו בלבב שלם וחי לעולם:

ולראות עיניו : יזכור שיש מניע לכל המזלות מניעות המאורות שקבועין בהן והמזלות מניעות הגלגלים והגלגלים מניעות גלגל העליון שהם קבועין בו והקב״ה מניע גלגל העליון שהוא ברא והוא מנהגו כרצונו כל זה ישיג בשכלו ושכן הוא על ידי ראיית הגלגלים : התכלת שדומה לצבע רקיע אין מעכב אם אין בו תכלת יקיים המצוה בלבנים בלא תכלת : לפי שעצם האדם בעיקר האדם הגוף שנברא מזה העולם עפר מן האדמה ועמידתו וחיותו הוא מזה העולם כל זמן שיחיה ואין רגע שיעמוד בלא עולם הזה : ובדבר שהתאוה בו שהערלה גורמת להיות והוא כלי ההולדה והערלה גורם להיות משוטף בזנות שהאדם מתאוה ובוחר בו וציוה הקדוש ב״ה לחתוך הערלה המביא מותרות הזנות ואין בזה השחתה לאבר כי עיקר הדבר שהוא לקיום פריה ורביה נשאר בו ולא ימעט ממנו ע״י המילה והוא לאדם ללמד ממנו למאוס לכל המותרות והתאוה שיהנה גופו מעולם הזה מכל מה שנמצא בעולם שהוא עולם החומר ההיולי שהוא עפר והכל היה מן העפר החומר ההיולי כל דבר המוקדם מחבירו קראו חכמי המחקרים היולי וכינוי לאויר שהעולם עומד בו : והמאס במותרות ויבחר לו מה שהוא לצרכו לקיום גופו והמין היינו לתולדות בנים לקיים מצות בוראו ולא לניאוף להשחית נפשו : הוא עולם כללי בפני עצמו שהאדם נקרא עולם הקטן בכל דוגמת אבריו הם כנגד העולם ונעשיות ג׳ מצות האלו נרמז לכל ג׳ העולמות : יליזו מלשון ולזות שפתים שלא יבזה ויסיר עצמו ממצות הקב״ה :

באילו חוטף מצוה מן השוק מצוה שניד אבל אי כתב הוי מצוה יתירה ספי : יקח בהם ספר תורה במקלת ובשכר אלו יתקיימו באהרים בידו כי המחזיק בנכסי הגר מידי דתמיה כונ׳ ותווהו בה אינשי לפי שבאו לו בלא יגיעה

החלק הששי

בכבוד ספר תורה ויש בו שני פרקים :

קכט פרק ראשון תיקון הספר ומי חייב בו וקריאתו ופרשיותיו וברכותיו הלא הם כתובים באורך כל דבר ובמקומו ואלו הם קצת מהדברים הכללים הצריכים לדרוש בהמון · כל בר ישראל חייב לכתוב ספר תורה משלו · כדגרסינן במסכת סנהדרין פרק כהן גדול על משנת וכותב לו ספר תורה דף כ״א · אמר רבא אף על פי שהניחו לו אבותיו ספר תורה מצוה לכתוב משלו שנאמר (דברים לא) ועתה כתבו לכם וגו׳ · וגרסינן במסכת מנחות פרק הקומץ דף ל׳ אמר רבי יהושע בר אבא אמר רב כל הלוקח ספר תורה מן השוק *כאלו חוטף מצוה מן השוק כתבו מעלה עליו הכתוב כאלו קבלה מהר סיני אמר רב יהודה אמר רב אם הגיה בו אפילו אות אחת מעלה עליו הכתוב כאלו כתבו ואם עשה כן מצליחין נכסיו · כדגרסינן במסכת עירובין פרק הדר עם הנכרי דף ס״ד המחזיק בנכסי הגר מה יעשה ויתקיימו בידו *יקח בהן ספר תורה אמר רב ששת אפילו בעל בנכסי אשתו רבא אמר אפילו עביד עיסקא ורווח רב פפא אמר אפילו מצא מציאה

וואונדר פון גאט וואס אין דעם עולם וואס איבר אים איז דאס איז דער עולם וואו די זון אונ לבנה אונ שטערין זיינען וואס מען קען אים זעהן ווערט ער איך גדיינקען דאס עס איז דא איין גאט וואס ער בעוועגט אונ דורך זיין ווילן ווערט אלץ גטאן אונ דורך דעם וועט זיך דר מענטש נעמן אין זיין הארצן צו זיין פרשטאנד פר שטיין גאטס וואונדר וואס זיין פרשטאנד וועט קענן אונ אזו אויך האט ישעיה הנביא גזאגט הויבט אויף אייערע אויגן אין דר הויך צום הימל אונ זעהט ווער עס האט די זאכן בשאפין איז דער מיין דורך דעם וואס ער וועט זעהן די זאכין וועט ער זיך דער וועקין צוא וויסן דאס עס איז דא איין גאט וואס האט די אלע זאכן בשאפן · אונ די תכלת וואס אין די ציצית זיינען גלייך צו דר פארב פון הימל נאך וויא אונזערע אויגן זעהן דען וויל די הימלן זיינען זייער הויך פון אונז ווייזט זיך אוים וויא ייא האבן איין פארב אזו וויא תכלת אבר אין אמת האבן דיא הימל ניט קיין פארב אונ דרום אויך ווען מען האט ניט קיין תכלת מעג מען דאך גיין אין ציצית : מצות מילה אין דר מצוה פון מילה זיינען פר האנדן פיל סודות אונ טעמים אונ איין טעם איז דאס דר מענטש זאל זיך דר וועקן דורך איר צו פר שטיין דעם שטאנד פון דער נידעריגן וועלט · דען דר מענטש איז בשאפן גוואָרן צו זארגן דאס די וועלט זאל איין קיום האבן · אבער צו פיל לוסטיקייט פון דר וועלט איז פר דעם מענטשן שעדליך · דריבר האט דיא תורה גהייסן אפ שניידן דיא ערלה ווייל זיא איז איבעריג אבער דורך דעם ווערט ניט וויינגער פון דעם אבר קיין זאך פון די זאכן וואס זיינן ראוי צוא קומן פון דעם אבר דאס ער זאל קענען קינדר האבן אונ די מצוה זאל דעם מענטשן זיין צו איין צייכן אונ צו איין גדעכניש דאס ער זאל דורך איר פר שטיין דם אלץ וואס עס גפינט זיך אין דר נידריגר וועלט איז בשאפן גוואָרן דאס דר פרומר מאן זאל ניצין האבן דר פון · אבער דר פרומער מאן דארף זיך פיאוס האלטן אלץ וואס איבעריג איז אונ ער זאל ניט צוא פיל הנאה האבן פון דער וועלט נאר וואס ער דארף נייטיג האבן זיין גזונד אונ זיין לעבן צו דר האלטן · נמצא דר פון ווערט גפונען דאס דר מענטש וואס איז איין זריז אונ איז גאנץ אין מצות צו טאן אונ אין קלוגע זאכין דאס ער לערינט די תורה דר מענטש איז גלייך וויא ער אליין איז איין גאנצר עולם · ער איז גקריינט מיט תפילין אויף זיין קאפ אונ איז אן גקלייט מיט איין טלית מיט ציצית אונ איז גצייכנט מיט מצות מילה כדי עס זאל ניט ווערן אפ גטאן פון זיינע אויגן גאטס מעשים וואס ער האט בשאפן אין די דרייא עולמות אין אויבערשטן עולם אונ אין מיטלסטן אונ אין אונטערשטן אונ דורך דעם קען ער דר קענן גאט וואס האט די וועלט בשאפן אונ ער זאל אים דינן מיט דעם גאנצן הארצן אזו וועט ער דורך דעם אייביג לעבין בעולם הבא :

קכט תיקון הספר וויא אזו מען זאל די ספר תורה שרייבין אונ ווער עס איז מחויב דאס צוא טאן אונ וויא מען זאל לייענען אין איר אונ וויא דיא פרשיות זאלין גיטיילט ווערין אונ וויא מען זאל איין ברכה מאכין איבר איר דאס אלץ שטייט גישריבן באריכות אין די ספרי פוסקים איטליכע זאך אין זיין ארט · אבר דאך מוזין מיר דא עטליכע זאכין דר פון שרייבין וואס מען דארף זייא דרשענען ברבים צוא לערנען דעם עולם דיא זאכין · איטליכער בר ישראל איז מחויב צוא לאזין זיך איין ספר תורה שרייבין פון זיין געלד וויא מיר לערנען אין סנהדרין רבא זאגט אפילו ווען איינר האט גירשנט איין ספר תורה פון זיינע עלטערין איז דאך איין מצוה ער זאל לאזין שרייבין פון זיין אייגענע געלד וויא אין פסוק שטייט אונ איר זאלט שרייבין צו אייך דיא רייד פון דער תורה · אויך לערנען מיר אין מנחות רבי יהושע בר אבא זאגט פון וועגין רב ווער עס קויפט איין ספר תורה פון דעם מארק איז גלייך וויא ער האט גיהאפט איין מצוה פון דעם מארק דאס הייסט ער טוט אפילו איין מצוה אבער ניט וויא רעכט איז אבער ווען ער האט אליין גילאזט שרייבין איז גלייך וויא ער האט דיא ספר תורה בעקומען פון בארג סיני · רב יהודה זאגט פון וועגין רב ווען ער האט אפילו נאר פר בעסערט אין איר איין אות איז אויך גלייך וויא ער האט זיא אין גאנצין גישריבן · אונ ווען ער טוט אזו וועלין בגליקין זיינע גיטער וויא מיר לערנן אין עירובין דער וואס האט איין חזקה גיטאן אין דיא גיטר פון איין גר וואס ער האט קיין יורשים ניט וואס זאל ער טאן דאס זייא זאלין זיך האלטין בייא אים זאל ער איין ספר תורה לאזין שרייבין פון דעם געלט וועט עס דורך דעם איין קיום האבין בייא אים · רב ששת זאגט אפילו ווען איין מאן באקומט גיטר פון זיין ווייב דארף ער אויך לאזין שרייבין איין ספר תורה וועט עס דורך דעם איין קיום האבין בייא אים · רבא זאגט אפילו ווען ער האט פאר דינט געלט אין משא ומתן · זאל

ער

אמר רב נחמן בר יצחק *אפילו כתב תפילין אמר רב חנינא *מאי קרא (במדבר כא) וידר ישראל נדר וגו' ואם יש לו ספר תורה אף על פי *שאינו צריך לו לא ימכרנו · כדגרסינן בפרק בני העיר דף כ"ז תנו רבנן לא ימכור אדם ספר תורה אף על פי שאינו צריך לו · יתר על כן אמר רבן שמעון בן גמליאל אפילו אין לו מה יאכל ומכר ספר תורה או בתו *אינו רואה סימן ברכה לעולם אפילו ישן ליקח בו חדש זולתי ללמוד תורה או לישא אשה כדאיתא התם אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן משום רבן שמעון בן גמליאל אין מוכרין ספר תורה אפילו ישן ליקח בו חדש · ואמרינן שם נמי אמר רבי יוחנן משום רבי מאיר אין מוכרין ספר תורה אלא ללמוד בדמיו תורה ולישא אשה ושמעינן מהכא *דתלמוד תורה ונישואין עדיף · וגם לאחר שבלה הספר בקדושתו עומד וגונזין אותו כדאמרינן התם אמר רבא ספר תורה שבלה גונזין אותו אצל תלמיד חכם *אפילו שונה הלכות אמר רב אחא בר יעקב ובכלי חרס שנאמר (ירמיה לב) ונתתם בכלי חרש למען יעמדו ימים רבים · וגם אמרו שם אמר מר זוטרא משמיה דרב ששת *מטפחות ספרים שבלו עושין אותן תכריכין *למת מצוה וזו היא גניזתן וחייב כל אדם לכבד התורה בכל כחו כדגרסינן בפרק חלק דף ק"ב אמר רבי יוחנן מפני מה זכה אחאב למלכות כ"ב שנה מפני שכבד את התורה שנתנה בכ"ב אותיות שנאמר (מלכים א כ) וישלח מלאכים אל אחאב ויאמר לו כה אמר בן הדד כספך וזהבך לי הוא ונשיך ובניך הטובים לי הם וגו' וכתיב כי אם כעת מחר וגו' והיה כל *מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו וכתיב ויאמר אל מלאכי בן הדד אמרו לאדוני המלך כל אשר שלחת אל עבדך בראשונה אעשה והדבר הזה לא אוכל לעשות (פירוש ספר תורה) ועל כן אמרו בפרק ד' ממסכת אבות רבי יוסי אומר כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות ללמדנו שגומל לו הקב"ה מדה כנגד מדה :

לפיכך אין מתקיימין אלא לא ע"י מצוה וכן נכסי אלא בעי למעבד בהו מצוה דלא ישלוט בהו עינא בישא : אפילו כותב בהו תפילין נמי מקיימי בידיה : מאי ק"א דעל ידי דעביד בהו מצוה מקיימי בידיה : דכתיב וידר ישראל וגו' והחרמתי לשון הקדש וע"י כך כשמעה הפלתם ונפלו בידם : שאינו צריך לו שיש לו ספר תורה אחר : אינו רואה סימן ברכה לעולם מאותן הדמים : דתלמוד תורה ונשואין עדיף מספר תורה : ספר תורה שבלה שנמחק הכתב ונימק הגויל גונזין אותו בקבר של תלמיד חכם שמת : אפילו שונה הלכות כלומר אפי' לא שימש תלמידי חכמים בתלמוד ובגמרא אלא במשניות ובברייתות : מטפחות בגדים שכורכים הספרים אף של ספר תורה : למת מצוה שאין לו תכריכין אחרים : מחמד עיניך היינו שביקש ס"ת ועל זו השיבו לא אוכל לעשות את הדבר הזה : המכבד את התורה מכבד ס"ת לעמוד בפניה ולא ליגע בידיו בגוילה ומכבד לומדי תורה והעוסקים בה כל אלו בכלל מכבד את התורה הן :

ישלים פרשיותיו של כל שבת ושבת : ואפי' עטרות ודיבון שאין להם תרגום :
ויקראו בספר תורת האלהי' בספר עזרא כתיב: זה מקרא לשון עברי של חומש : הפסוקין היאך נפסקין בין פסוק לפסוק ובין פרשה לפרשה : פיסוק הטעמים הנגינות הזרקא קדמא טעמים :

קל פרק שני

כל היודע לקרות בתורה מצוה להשלים פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום כדגרסינן בפרק קמא דברכות דף ח' אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי מנחם אמר רבי אמי אמר רבי יונתן לעולם *ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום *ואפילו עטרות ודיבון · ואמר רב הונא בר יהודה וכו' כל המשלים פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום משלימין לו ימיו ושנותיו וגרסינן במדרש תנחומא אמר ליה הקב"ה לישראל בני היו קוראים את הפרשה בזמנה בכל שנה ושנה ואני מעלה עליכם כאלו עמדתם לפני בהר סיני ומקבלין אותה · וגרסינן במסכת סוטה ובפרק קמא דמגילה דף ג' אמר רב מאי דכתיב (נחמיה ח') *ויקראו בספר תורת האלהים *זו מקרא · מפורש *זה תרגום · ושום שכל אלו *הפסוקין · ויבינו במקרא זה *פיסוק הטעמים ואמרי לה זה המסורת ·

ער אויך איין ספר תורה לאזין שרייבין דער פון · רב פפא זאגט ווען ער גיפינט איין מציאה זאל ער אויך איין ספר תורה לאזין שרייבין דער פון: רב נחמן בר יצחק זאגט ווען ער לאזט נאר תפילין שרייבין איז אויך גנוג· רב חנינא זאגט דאס שטייט אין פסוק דאס ווען מען טוט איין מצוה האט מען שוין קיין מורא ניט פר שלעכטס דען עס שטייט אין פסוק וויא ישראל האבין גיוואלט מלחמה האלטין מיט כנען האבין זייא מקדיש גיוועזן זייער געלט אונ האבין דורך דעם דיא מלחמה גיוואונען : ואם יש לו ספר תורה אונ ווען ער האט איין ספר תורה אפילו ווען ער דארף זיא ניט זאל ער זיא דאך ניט פאר קויפין וויא מיר לערנען אין פרק בני העיר דיא רבנים האבין גילערינט איין מענטש זאל ניט פאר קויפין איין ספר תורה אפילו ווען ער דארף זיא ניט · נאך מער האט גיזאגט רבן שמעון בן גמליאל אפילו ווען ער האט ניט צוא עסין אונ האט פאר קויפט איין ספר תורה אדר זיין טאכטער פר איין דינסט וועט ער דאך אייביג ניט קיין סימן ברכה פון דעם געלט· אונ אפילו צו פאר קויפין איין אלטע ספר תורה אף צוא קויפין פאר דעם איין נייע ספר תורה טאר מען אויך ניט· אבער תורה צו לערנן אדר איין ווייב נעמען דער מיט מעג ער אונ אזו שטייט אויך אין דער גמרא · זעהן מיר דער פון דאס תורה לערנען אדר איין ווייב צו נעמן איז נייטיגער וויא איין ספר תורה לאזין שרייבין וגם לאחר שבלה הספר אונ אפילו ווען די ספר תורה ווערט פר פוילט שטייט זיא דאך אין איר קדושה אונ מען מוז זיא בהאלטין וויא מיר זאגין אין דער גמרא · רבא זאגט איין ספר תורה וואס איז פאר פוילט גיווארין בהאלט מען זיא אין דעם קבר פון איין תלמיד חכם אפילו ווען ער האט נאר משניות גילערינט ניט קיין גמרא מעג מען זיא דאך ביייא אים בגראבין · רב אחא בר יעקב זאגט מען בעהאלט זיא אין איין ערדענעם טאפ כדי זיא זאל לאנג גיווערין אונ זיא זאל ניט גאר פאר פוילט ווערין וויא אין פסוק שטייט ונתתם בכלי חרש למען יעמדו ימים רבים זעהן מיר דם אין איין ערדנע כלי קען לאנג גווערין · אויך זאגין מיר אין דר גמרא מר זוטרא זאגט פון וועגן רב ששת די מענטליך אונ די מפות פון ספרי תורה וואס זיינען פאר פוילט גיווארין מעג מען מאכין פון זייא תכריכין צו איין מת מצוה אונ דאס ווערט אויך גירעכינט פר דיא מענטליך אונ דיא מפות וויא ער האט זייא בהאלטין : וחייב כל אדם לכבד התורה בכל כחו אונ איטליכער מענטש איז מחויב צו מכבד זיין דיא תורה מיט גאר זיין כח וויא מיר לערנן

אין פרק חלק · רבי יוחנן זאגט פאר וואס האט אחאב זוכה גיוועזן צוא זיין איין מלך צווייא אונ צוואנציג יאר ווייל ער האט דיא תורה כבוד אן גיטאן וואס זיא איז גישריבין מיט דעם אלף בית פון צווייא אונ צוואנציג אותיות וויא אין פסוק שטייט דאס בן הדד דער מלך פון ארם האט גישיקט שלוחים צו אחאב מלך ישראל אונ האט גיהייסין זאגין צו אים אזו האט גיזאגט בן הדד דיין זילבר אונ דיין גאלד איז מיין אונ דיינע ווייבר אונ דיינע גוטע קינדער זיינען אויך מיין איז אחאב מרוצה גיווארין דער צו ער זאל זיי אים אוועק געבין · דער נאך האט ווידער דר בן הדד גישיקט צוא אחאב צוא זאגין מארגין אין דער צייט וועל איך שיקן צו דיר מיינע מענטשין אונ זיי וועלין צוא נעמן דיין זילבר אונ דיין גאלד אונ גאר דאס גילוסטקייט פון דיינע אויגין וועלן זייא צו נעמן דאס איז גימיינט זייא וועלין דיא ספר תורה צו נעמן· שטייט דאס אחאב האט אים גיענטפערט דורך זיינע שלוחים אלך וואס דו האסט צוא מיר גישיקט צום ערשטין וועל איך דיר געבין אבער די ספר תורה וועל איך דיר ניט געבין · האט אחאב דיא תורה כבוד אן גיטאן אונ האט זיא ניט גיוואלט געבין איז ער דרום צווייא אונ צוואנציג יאר איין מלך גיוועזן : ועל כן אונ דרום האבין מיר גילערינט אין מסכת אבות רבי יוסי זאגט ווער עס איז מכבד דיא תורה דער ווערט פון לייטין אויך גיערט· דר פון לערנען מיר אף דאס גאט בצאלט איטליכן מדה כנגד מדה:

קל כל היודע לקרות בתורה איטליכער וואס קען צוא לייענען אין דער תורה איז איין מצוה אויף אים ער זאל אלע וואך אוים לייענן די סדרה פון דער וואך צווייא מאל איטליכען פסוק אונ איין מאל תרגום וויא מיר לערנן אין ברכות רב הונא בר יהודה זאגט פון וועגין רבי מנחם אונ רבי אמי אונ רבי יונתן אייביג זאל דער מענטש לייענן די סדרה פון דער וואך צווייא מאל דעם פסוק אונ איין מאל תרגום אפילו עטרות ודיבון דאס אין תרגום הייסין זיי אויך עטרות ודיבון זאל ער דאך זאגין דעם תרגום דרויף אונ ווער עס לייענט אוים אלע וואך דיא פרשיות פון דער סדרה צווייא מאל מקרא אונ איין מאל תרגום דעם לאזט מען אוים לעבין אלע זיינע יארין אונ טעגי· אויך לערנען מיר אין מדרש תנחומא הקב"ה זאגט צו ישראל מיינע קינדער לייענט דיא פרשה פון דר וואך אין איר צייט דאס איר זאלט אלע יאר אוים לייענן די גאנצע תורה וועל איך אייך אזו איין שכר געבין גלייך וויא איר זייט גישטאנען פאר מיר אויף דעם בארג סיני אונ האט די תורה מקבל

גווען

ולפי שיש *יושבי קרנות שאינם יודעים לקרות תקנו לקרות בתורה בצבור כדגרסינן במסכתא קמא בפרק מרובה דף פ"א תנו רבנן עשרה תקנות תקן עזרא שקורין במנחה בשבת וקורין בשני ובחמישי וכו' ואמרינן עלה שקורין במנחה בשבת משום יושבי קרנות ושיהו קורין בשני ובחמישי עזרא תקן והא מעיקרא הוה מיתקנא דתניא (שמות טו) וילכו דרך שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים דורשי *רשומות אמרו אין מים אלא תורה שנאמר (ישעיה נה) הוי כל צמא לכו למים כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה עמדו וקלקלו ותקנו להם נביאים שבינידם שיהו קורין בשני בשבת ומפסיקין בשלישי וברביעי וקורין בחמישי ומפסיקין בערב שבת כדי שלא ילכו שלשה ימים בלא תורה · אמרי מעיקרא אינהו תקינהו חד גברא לתלתא פסוקי אי נמי תלתא גברי לתלתא פסוקי כנגד כהנים לוים וישראלים · אתא איהו תיקן תלתא גברי לעשרה פסוקי כנגד *עשרה בטלנין · ואל יספר אדם באמצע הפרשה · כדאמרינן בסוטה בפרק אלו נאמרין דף ל"ט אמר רבה בר בר חנה כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפילו לדבר של הלכה שנאמר (נחמיה ח) ובפתחו עמדו כל העם ואין עמידה אלא שתיקה שנאמר (איוב לב) עמדו ולא ענו עוד · רבי זירא אמר רב חסדא מהכא (נחמיה ח) ואזני כל העם אל ספר התורה וכתב הרי"ף על מימרא זאת קשיא לן ההיא דברכות רב ששת מהדר אפיה וגרים אמר *אנן בדידן ואינהו בדידהו וכתב בעל הלכות הני מילי היכא דאיכא עשרה דצייתי לספר תורה אבל אי ליכא עשרה דצייתי לס"ת לא ורבוותא אחריני קאמרי דוקא רב ששת דתורתו אומנתו אבל כ"ע לא ומסתברא כוותייהו ואע"פ שהשלים אדם הפרשה בביתו יכוין לשמעה מפי ש"צ ואם יקרא אותו לקרות בתורה יעמוד מיד בשמחה ובטוב לב · דגרסינן בפ' הרואה דף נ"ה אמר רב יהודה ג' דברים מקצרין ימיו של אדם ואלו הן *מי שנותנין לו ס"ת לקרות ואינו קורא בו *וכוס של ברכה לברך ואינו מברך *והמנהיג עצמו ברבנות · וכשיקראו הפרשה אל יצא מבה"כ כדגרסינן בפ"ק דברכות דף ח' אמר הונא בר' יהודה א"ר מנחם אמר רבי אמי אמר רבי יונתן מאי דכתיב (ישעיה א) ועוזבי ה' יכלו זה המניח ס"ת כשהוא פתוח ויוצא רבי אבהו נפיק בין גברא לגברא בעי רב פפא בין פסוק לפסוק מאי תיקו · וכשהוא קורא בו אל יאחזנו *ערום אלא מעוטף בתיקו או בטלית כדגרסינן בסוף פרק בני העיר דף ל"ב אמר רבי

יושבי קרנות יושבי חנויות כל ימות החול עוסקין בסחורה ואין קורין בשני וחמישי תיקן נגייהו קריאה יתירה : רשימות מקראות : עשרה בטלנין בני אדם כשרים בטלין ממלאכתן לעסוק בצרכי צבור ומקדימין לבהכ"נ כדי שיהיו מצוין עשרה לעת התפלה ומתפרנסים משל צבור וכנגדם תקנו עשרה פסוקים ויותר על עשרה רק לא פחות מעשרה ואם יש בפרשה רק עשרה פסוקים קורין לכהן ד' פסוקים : אנן בדידן בלימודנו : ואינהו בדידהו בקריאת ס"ת : מי שנותנין לו ס"ת לקרות דהוי ליה כאילו נותנין לו חיים דכתיב כי היא חייך ואורך ימיך והוא אינו רוצה לקרות לכך מקצרין ימיו : וכוס של ברכה דכתיב ואברכה מברכיך והמברך בכוס"ו מברך לבעה"ב והאורח מתברך בברכתו של בעה"ב והוא אינו רוצה לכך מקצרין ימיו : והמנהיג עצמו ברבנות שהרבנות מקברת את בעליה וכן מצינו ביוסף שמת קודם אחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות : ערום

גיוועז : וגרסינן אויך לערנען מיר אין מסכת סוטה · רב זאגט עס שטייט אין פסוק בייא עזרא זייא האבין גילייענט אין דער תורה פון גאט דאס איז דיא פסוקים אין לשון קודש נאך דעם שטייט מפורש דער קלערט דאס איז דער תרגום וואש דער קלערט די פסוקים אונ דר נאך האבין זייא גוט בטראכט וויא די פסוקים אונ פרשיות לאזין זיך אויס · אונ דער נאך האבין זייא מיט פר שטאנד גילערינט דעם טראפ פון דר תורה וואש ווייזין אויף די מיינונג פון דעם ענין אונ איין טייל זאגין עס איז גימיינט זייא האבין גילערינט וויא משה רבינו האט גיהייסין שרייבין דיא ווערטר דען אפט ווערט איין ווארט גישריבין מיט איין יו"ד אדר איין וא"ו אונ אפט ווערט עס גישריבין אן איין יו"ד אדר אן איין וא"ו דס הייסט מסורת · ולפי שיש יושבי קרנות אונ וייל עס איז דא מארק זיצער וואס קענן ניט לייענען אין דער תורה האט מען דרום מתקן גיוועז מען זאל לייענען אין דער תורה אין שול פאר דעם צבור וויא מיר לערנען אין בבא קמא דיא רבנים האבין גילערינט צעהען תקנות האט עזרא מתקן גיוועז אונ איינש פון זיי איז מען זאל אלע מאנטג אונ דאנרשטאג אונ שבת צוא מנחה לייענן אין דער תורה בצבור פאר דיא מארק לייט פרעגט די גמרא וויא זאגשטו עזרא האט מתקן גיוועז מען זאל לייענן אין דער תורה מאנטיג אונ דאנרשטיג · מיר האבין דאך גילערינט דאס משה רבינו האט דאס מתקן גיוועז דען עס שטייט אין פסוק דיא ישראל זיינען גיגאנגע דרייא טעג אין דער מדבר אונ האבין ניט גיפונען קיין וואסר · האבין די חכמים וואס דרשנן די פסוקים גיזאגט עס איז גימיינט זיי זיינען גגאנגען דריי טעג אן תורה לערנן דען דיא תורה איז גגליכין צו וואסער וויא אין פסוק שטייט איטליכער וואס דארשטיג איז גייט צו וואסר דאס איז גימיינט דיא תורה · אונ ווי דיא ישראל זיינען גיגאנגן דרייא טעג אן תורה דאבין זייא גיווינדיגט דרום האבין די נביאים וואס צווישין ישראל זיינען גיוועז מתקן גיוועז דאס מען זאל לייענען מאנטאג אונ דינסטאג אונ מיטוואך ניט אונ דאנערשטאג זאל מען ווייטער לייענען אונ פרייטאג ניט אונ שבת ווייטער לייענען וועלין זייא ניט זיין דרייא טעג אן תורה זעהן מיר · דאך דאס משה רבינו האט מתקן גוועזן צו לייענן מאנטג אונ דאנרסטג · ענטפערט די גמרא אין דיא צייטין פון משה רבינו האט מען גימאכט מען זאל איינעם אויף רופין אונ מען זאל נאר דרייא פסוקים פאר אים לייענען אדר מען זאל דריי מענטשין אויף רופין אונ מען זאל אלע דריי נאר דריי פסוקים פיר לייענן קענין כהנים אונ לוים אונ ישראלים · איז עזרא גיקומן אונ האט גימאכט מען זאל דרייא לייט אויף רופין אונ מען זאל זיי צעהען פסוקים פיר לייענן קענין דיא צעהען פרומע לייט וואס קהל האט זייא גידונגען דאס זיי זאלין שטענדיג זיצין אין שול אונ לערנען אונ דאוונען ואל יספר אדם באמצע הפרשה אונ דער מענטש זאל ניט ריידין אין מיטין לייענן וויא מיר לערנן אין מסכת סוטה רבה בר בר חנה זאגט וויא באלד

די ספר תורה איז גיעפינט גיווארין צוא לייענען טאר מען ניט ריידין אפי' אפילו ניט לערנען נייערט מען מוז צו הערין דאס לייענען וויא אין פסוק שטייט בייא עזרא וויא מען האט דיא ספר תורה גיעפינט אזו זיינן אלע לייט גישטאנען דאס איז גימיינט זייא זיינען שטיל גישטאנן אונ האבין ניט גירעט וויא אין פסוק שטייט די חברים פון איוב זיינען גיבליבן שטיין אונ האבין ווייטער ניט גיענטפערט · רבי זירא זאגט פון וועגין רב חסדא איך לערן עס אפ פון דעם פסוק דען עס שטייט אונ דיא אויערין פון גאר דעם פאלק איז גיוועזן צו דר ספר תורה דאס הייסט זיי האבין צוא גהערט דאס לייענן · אונ דר רבינו יצחק אלפסי שרייבט · אויף דר גמרא איז קשה פון ברכות דאס רב ששת האט זיך אוועק גיקערט פון דער ספר תורה אונ האט גיזאגט לאמיר עוסק זיין אין אונזער זאך אין לערנען אונ זייא לאזין עוסק זיין אין זייער זאך אין לייענען זעהען מיר דאש ער האט יוא גילערינט בשעת לייענען · שרייבט דרויף דער בעל הלכות גדולות ווען עס זיינען דא צעהן וואש הערין צו דאס לייענען אן אים מעג ער לערנן אבער ווען עס זיינן ניט דא קיין צעהן אן אים וואס הערין צו דאס לייענן טאר ער ניט לערנן אונ איין טייל רבנים זאגין דאס נאר רב ששת האט גימיינט לערנען בשעת לייענן ווייל דאס לערנן איז גיוועזן זיינע גאנצע בשעפטיגונג · אבר איין אנדרר טאר ניט לערנן אין לייענן · אונ אזו בלייבט די הלכה : ואע"פ אונ חאטשע ער האט שוין די סדרה גלייענט אין דר היים מוז ער דאך גוט צו הערן פון חזן · אונ ווען מען רופט אים אויף צו לייענן אין דער תורה זאל ער באלד גיין מיט שמחה אונ מיט איין גוט הארץ דען מיר לערנן אין פרק הרואה רב יהודה זאגט דרייא זאכין פר קירצין דעם מענשינס טעג אונ דאס זיינען זייא ווען מען רופט אים אויף צוא לייענען אין דער תורה אונ ער גייט ניט · אונ ווען מען אי' אים מכבד מיט בענטשין אונ ער בענטשט ניט אונ ווען ער פירט זיך מיט גרויסקייט שטארבט ער אויך פאר זיין צייט דען גאוה פרקירצט דעם מענשענס יארין : וכשיקראו הפרשה אונ ווען מען לייענט דיא פרשה אין דר תורה זאל ער ניט ארוס גיין פון דער שול וויא מיר לערנן אין ברכות רב הונא בר יהודה זאגט פון וועגין ר' מנחם אונ ר' אמי אונ ר' יונתן וואס מיינט דער פסוק די וואס פר לאזין גאט וועלין פאר לענט ווערין דאס איז דער וואס גייט ארויש פון דער שול ווען די ספר תורה איז אפין אונ מען לייענט אין איר · רבי אבהו איז ארויס גגאנגען ווען מען האט איינם אויף גיהערט צו לייענן איי מען האט דעם אנדערין אן גיהויבין רב פפא האט גיפרעגט אויב מען מעג ארויס גיין צווישין איין פסוק אונ דעם אנדערין האט מען ניט גיוואוסט וויא דער דין איז דריבער טאר מען ניט פון ספק וועגין : וכשהוא קורא בו אונ ווען ער לייענט אין דער תורה זאל ער ניט האלטין אין דער ספר תורה מיט זיינע בלויזע הענט נייערט מיט איין מפה אדער מיט זיין טלית וויא מיר לערנען

יוחנן כל האוחז ספר תורה ערום נקבר ערום *ערום סלקא דעתך אלא אימא *ערום בלא מצוה · בלא מצוה סלקא דעתך אלא אימא ערום מאותה מצוה וגוללו *על התפר ונוטל שכר כנגד כלם · כדאמרינן התם דף ל"ב אמר רבי שפטאי אמר רבי יוחנן הגולל ספר תורה *עמידנו על התפר · תניא נמי הכי וכו' · ואמר רבי שפטאי אמר רבי יוחנן *עשרה שקראו בספר תורה *הגדול בהן גולל ספר תורה דאמר ריב"ל עשרה שקראו בתורה הגולל מהן ספר תורה נוטל שכר כלן שכר כלן סלקא דעתך אלא אמר אביי נותנין לו שכר כנגד כלן לפי שגומר המצוה ונקראת על שמו :

הכלל הרביעי

לכבד שבתות וימים טובים ומועדים ויש בו ז' חלקים :

חלק א' ראש חודש · חלק ב' חנוכה · חלק ג' פורים · חלק ד' חג המצות · חלק ה' חג השבועות · חלק ו' חג הסוכות · חלק ז' שביתת שבת :

החלק הראשון בענין ראש חודש ויש בו שני פרקים :

קלא פרק ראשון יום ראש חודש אע"פ שאינו אסור בעשיית מלאכה נהגו בנות ישראל לשומרו כדגרסינן בירושלמי הני נשי דנהגי דלא למעבד עבידתא בריש ירחא *מנהגא · איתא בפרק מ"ב כפרקי רבי אליעזר לפי שלא רצו הנשים ליתן נזמיהן לבעליהן במעשה העגל לכך נתן לוֹ[ן] הקדוש ברוך הוא שכרן שיהיו משמרות ר"ח יותר כהאנשים וי"א טעם לדבר לפי שהמועדים נתקנו כנגד האבות · פסח כנגד אברהם דכתיב לושי ועשי עוגות ובפסח היה · שבועות כנגד יצחק שתקיעת מתן תורה היה בשופר מאילו של יצחק · סוכות כנגד יעקב דכתיב ביה ולמקנהו עשה סוכות · וי"ב ר"ח של השנה שגם הם נקראים מועדים כנגד י"ב שבטי ישראל ובשחטאו בעגל ביטלו מהן והניחוה לנשותיהם לזכר שלא היו באותו חטא ומצוה להרבות בסעודתו לכבוד ר"ח שקרוי מועד וקורין בו הלל בדלוג · ואסור בהספד ותענית והוא זמן כפרה כשהיו ישראל מקריבין זבחי רצון שעירי חטאת לכפר בעדם והיה תשועת נפשם מיד שונא שהוא היצר הרע המקטרג על האדם להכניסו אל *התאוה ואל המחשבות הממיתות לשכל *וחושבות שיש גדולה בגודל אור הלבנה והפיכה במיעוט אורה שקורין אנתמע"א על כן צריכין כפרה על העולה על רוחם ואולי שלזה רמזו באמרם הביאו עלי כפרה על *שמיעטתי את הירח כדגרסינן במסכת חולין בפרק אלו טריפות דף ס' רבי שמעון בן פזי רמי כתיב (בראשית א) ויעש אלהים את שני המאורות *הגדולים וכתיב את המאור הגדול ואת המאור הקטן אמרה ירח לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר

בספר תורה ערום בלא מטפחת על הגויל לא יאחוז בגויל אלא יעטף לספר בחיק שלו ויהא מלבושיו ומטפחיו : ערום ס"ד וכי כל כך החטא גדול שיקבר ערום על שאחז בספר תורה ערום : ערום בלא מצוה משמע דאין לו מצות כלל : על התפר יעמידנו כנגד התפר שיהא התפר באמצע בין העמודים אז יכול היטב לתקן ולגללו : עשרה שקראו שנאספו למנין כדי שיכולין לקרות בספר תורה הג' או הז' כמו היום ולפי שאין קורין בתורה פחות מעשרה בבית הכנסת נקט עשרה שקראו בתורה : הגדול שבהן גולל ספר תורה לפי שהוא כבודו וגם לפי שהוא גדול שבכולן כדאי הוא ליטול שכר כנגד כולן :
מנהגא ינהגו כן ולא ישנו המנהג : ועל המחשבות הממיתות לשכל היא הנשמה שהיצר הרע מתגרה לעשות דברים שהם כנגד השכל : וחושבים שיש כח בלבנה לפעול טוב כשהיא מתמלאת והולך וכן להפוך לפעול רע כשהיא מתמעטת ועל כן חושבים אותה לאלהות ומילואה ומיעוטה נקרא הגהמע"א בלע"ז : שמיעטתי את הירח והוא גורם להם לעובדה בסוברים שיש בה כח זה מעצמה כדאמרינן במיעוטה ומילואה מכשילם : הגדולים דמשמע

אין פרק בני העיר רבי פרנך זאגט פון וועגין רבי יוחנן דער וואש האלט איין ספר תורה נאקיט אויף דעם בלויז פרמיט דער ווערט בגראבין נאקעט · פרעגט דיא גמרא איז דען די עבירה אזו גרויס דאש ער זאל דרום נאקיט בגראבין ווערין · ענטפערט די גמרא מען מיינט ער ווערט נאקיט בגראבין אן דר מצוה ווייל ער האט די ספר תורה נאקיט גיהאלטין : וגוללו על התפר און ווען ער וויקילט צו נוף דיא ספר תורה זאל ער זעהן דאס דיא ספר תורה זאל בלייבין אויף דעם נאט פון די יריעות כדי די ספר תורה זאל זיך ניט רייסין און דער וואש וויקילט צוא נוף דיא ספר תורה נעמט שכר אזו פיל וויא אלע דיא וואס האבין גילייענט אין דר תורה און אזו אויך שטייט אין דער גמרא רבי שפטאי זאגט פון וועגין רבי יוחנן ווען צעהען לייט האבין זיך איין גיזאמילט מיט אנאנדער צו לייענן אין דער תורה זאל דער חשוב וואס צווישין זייא גולל זיין די ספר תורה · דען רבי יהושע בן לוי האט גיזאגט ווען צעהען לייט האבין זיך איין גיזאמילט מיט אננדער צוא לייענען אין דער תורה און איינער איז גולל דיא ספר תורה נעמט דר גולל אזו פיל שכר וויא אלע דיא וואס האבין גילייענט אין דר תורה דען ווייל ער איז גומר די מצוה ווערט די גאנצע מצוה גירופין אויף זיין נאמען און ער נעמט איין גרויסן שכר דרויף :

קלא יום ראש חודש דער טאג · פון ראש חודש חאטשע עס איז ניט אסור איין מלאכה צו טאן אין אים האבין די ווייבר דאך איין מנהג דאס זיי טוען קיין מלאכה ניט אין אים וויא מיר לערנען אין ירושלמי די ווייבר וואס האבין זיך נוהג גיוועזן זייא זאלין קיין מלאכה ניט טאן אין ראש חודש איז דאס אגוטער מנהג און טארין ניט טאן קיין מלאכה · אויך שטייט אין פרקי רבי אליעזר ווייל די ווייבר האבין ניט גיוואלט געבין זייערע גילדינע אורינגליך צו זייערע מאנען צו מאכין דאס עגל דרום האט זייא גאט גגעבין זייער שכר דאס זייא זאלין היטן ראש חודש מער וויא די מאנן · און איין טייל זאגין איין אנדער טעם ווייל דיא ימים טובים זיינען גישטעלט גיווארן קעגין די אבות פסח איז קעגין אברהם דען עס שטייט דאס אברהם האט גיזאגט צו שרה נעם מעל און קנעט און מאך מצות און דאס איז גיוועזן אום פסח · שבועות קעגין יצחק דען גאט האט גיבלאזין בשעת מתן תורה מיט איין שופר אין איין הארין פון דעם איל של יצחק · סוכות איז קעגין יעקב ווי עס שטייט ביי אים ולמקנהו עשה סוכות און די צוועלף מאל ראש חודש וואס אין יאר זיינען דיא ווערין אויך גרופין ימים טובים · די זיינען קעגין די צוועלף שבטים פון ישראל און וויא דיא ישראל האבין גיזינדיגט מיט דעם עגל האט מען דעם יום טוב פון ראש חודש אבגינומען פון זייא און מען האט אים גילאזט צו די ווייבר צוא איין זכרון דאס זייא זיינן ניט גוועזן אין דעם חטא פון דעם עגל · ומצוה להרבות בסעודתו און עס איז איין מצוה מען זאל עפעש מערין אין דער סעודה פון ראש חודש מער וויא אגאנץ יאר לכבוד ראש חודש · וואס ער ווערט גירופין מועד און מען זאגט אין אים האלב הלל · און מען טאר קיין הספד ניט מאכין אום ראש חודש און אויך ניט פאסטין און ראש חודש איז די צייט פון כפרה דאס דיא ישראל האבין מקריב גיוועזן אין אים קרבנות זייא זאלין זיין באוויליגט צוא גאט · און ציקעלך צוא פאר געבין אויף דיא זינד פון ישראל און דורך דעם איז זייער נשמה גיהאלפין גיווארין פון דעם שונא דאס איז דער יצר הרע וואס ער זוכט צו אן ריידין דעם מענטשין צו בייזע גילוסטונג און צו בייזע מחשבות וואס טייטין דעם מענטשנש שכל דאס איז די נשמה · וחושבות שיש גדולה בגודל אור הלבנה און די מענטשין מיינען דאס ווען דיא ליכט פון דר לבנה ווערט גרעסר קומט דורך דעם גוטש אויף דער וועלט און ווען דיא ליכט ווערט קלענער קומט דורך דעם בייז אויף דער וועלט · און דינגען צו דער לבנה ווייל זייא מיינען דיא לבנה ברייננגט גוטס און שלעכטס אויף דער וועלט דעריבער מוזין זייא האבין איין קרבן מכפר צו זיין אויף די נארישע גידאנקען און עס קען זיין דאס מיינט אויך דיא גמרא וואש זיא זאגט גאט האט גיזאגט ברייננט צו מיר איין קרבן צו פערגעבין אויף מיר וואש איך האב קליין גימאכט די לבנה ווייל דורך דעם האבין אנדרע דעם טעות און דינגען צו דער לבנה וויא מיר לערנען אין חולין רבי שמעון בן פזי האט דיא פסוקים ווידר אננדר גיפרגט עס שטייט אין פסוק גאט האט בשאפן די צוויי גרויסע ליכט · איז די ליכט פון דער לבנה גלייך גיוועזן צו דער ליכט פון דר זון און עס שטייט ווידער איין פסוק גאט האט בשאפין דיא גרוישע ליכט דאס איז דיא זון צו לייכטין ביים טאג און דיא קליינע ליכט דאס איז דיא לבנה צוא לייכטין בייא נאכט · זעהן מיר דאש דיא ליכט פון דער לבנה איז קלענער פון דער ליכט פון דער זון · איז דער תירוץ צום ערשטין האט גאט די זון און דיא לבנהביידע גרויס בשאפין · נייערט דיא לבנה האט גיזאגט פאר הקב"ה רבונו של עולם קען דאס זיין דאס צווייא מלכים זאלין זיך בדינען מיט איין קרון האט גאט גיזאגט צוא דער לבנה גייא און מאך דיך קלענער פאר דער זון · האט די לבנה גזאגט פר הקב"ה רבונו של עולם

אחד · אמר לה הקדוש ברוך הוא לכי ומעטי את עצמך · אמרה לפניו לפי שאמרתי לפניך דבר הגון אמעט את עצמי אמר לה הקדוש: ברוך הוא לך ומשול ביום ובלילה · אמרה ליה מאי רבותא *שרגא בטיהרא מאי מהניא · אמר לה הקדוש ב"ה ימנו בך ישראל ימים ושנים *יומא דידיה נמי לא סגיא דלא מנו ביה תקופות ומזלות *דכתיב והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים אמר לה לך יקראו צדיקים על שמך *יעקב הקטן שמואל הקטן *דוד הקטן חזייה דלא הוה מיתבא דעתה אמר הקדוש ברוך הוא הביאו עלי כפרה שמיעטתי את הירח · והיינו דאמר רבי לוי מה נשתנה שעיר של ר"ח שנאמר בו *חטאת לה' אמר הקב"ה שעיר זה יהיה כפרה עלי שמיעטתי את הירח וגרסינן בבראשית רבה על פרשת *יהי מאורות רבי יוחנן פתח (תהלים קד) עשה ירח למועדים אמר רבי יוחנן *לא נברא להאיר אלא גלגל חמה בלבד אם כן למה נברא גלגל לבנה כדי לקדש בה ראשי חדשים ושנים וכו' · רבי ברכיה בשם רבי סימון אומר שניהם נבראו להאיר שנאמר *והיו למאורות ויתן אותם אלהים ברקיע השמים· והיו לאותות אלו שבתות· ולמועדים אלו שלשה רגלים· ולימים אלו ר"ח· ולשנים אלו קדוש שנים וכו' רבי יודן בשם רבי תנחום בר חייא ורבי פינחס בשם רבי סימון מאחר שהוא קוראם גדולים הוא חוזר ופוגמם את המאור הקטן אלא על ידי *שנכנס בתחומו של חבירו · אמר רבי פינחס בכל הקרבנות כתיב ושעיר עזים לחטאת ובר"ח כתיב ושעיר עזים אחד לחטאת לה' *אני הוא שגרמתי לו ליכנס בתחומו של חבירו ואם בנכנס ברשות כך פגמו הקדוש ברוך הוא *הנכנס שלא ברשות עאכ"ו · רבי לוי בשם רבי יוסי בר אלעאי דרך ארץ שגדול מונה לגדול וקטן לקטן *עשו מונה לחמה שהיא גדולה ויעקב מונה ללבנה שהיא קטנה אמר רב נחמן והוא סימן טוב לישראל עשו מונה לחמה מה חמה שהיא שולטת ביום ואינה שולטת בלילה אף עשו *יש לו חלק לעולם הזה ואין לו חלק לעולם הבא · ויעקב מונה ללבנה מה לבנה הזאת שולטת ביום ובלילה אף ישראל יש להם חלק בעולם הזה ובעולם הבא · ונהגו לקרות בר"ח מזמור ברכי נפשי את ה' שיש בו פסוק עשה ירח למועדים ללמדנו שמילואה ומיעוטה *אינו לעשות רושם בבני אדם כמו שחושבים החוזים בכוכבים אלא לספור בחדושה המועדים הנקראים מועדי ה' שצונו לעשות *בסדר מהלך כוכבי לכת להודיענו שהוא יתברך שליט ומושל על הכל וזה המזמור לעד נאמן המורה על מעשה בראשית המעיד על מלכותו ושהכל נברא

שניהם גדולים וכתיב הקטן : שרגא בטיהרא נר בצהרים אינו מאיר : יומא דידיה והיינו החמה נמי לא סגיא לא אפשר בלא היא למנות התקופות והחדשים : דכתיב והיו לאותות וגו' למנות בה הזמנים של ימים ושנים ומועדים כי תקופות נמנין לחמה ועל התקופות מעברין את השנה : יעקב הקטן מי יקום יעקב כי קטן הוא : דוד הקטן מקרא הוא בדברי הימים : חטאת לה' ובכולהו רגלים כתיב ושעיר חטאת אחד ולא כתיב בהו לה' : לא נברא להאיר אלא גלגל חמה שכל האור שיש ללבנה היא מקבלת מהחמה שאין לה אור מפני עצמה ומהלכת בגלגל והולכת אחר החמה ובתחלת וסוף החודש היא סמוך לחמה ע"כ אורה מתמעט והולך ובאמצע החודש היא מתרחקת מהחמה על כן נראית מלא ולפעמים ע"י הילוך הלבנה והחמה הם מתקרבין יחד ואז נראה כאילו אך הם נסבבים יחדו ונקרא לקוי וזה גורם חסרונה ומילואה ולכן כתיב יהי מארת חסר דמשמע אחד : והיו למאורות הרי שניהם למאור והא דכתיב מארת חסר לפי שהוא לשון קללה שבו ביום נבראת האסכרה כדאמרינן בתענית דף כ"ז שהיו אנשי מעמד מתענין בכל יום ד' על התינוקות שלא תפול בהן האסכרה והיא מיתה קשה : שנכנס בתחומו של חבירו שהיא נראית קודם שקיעת החמה וכל המוסיף גורע : אני גרמתי שסדרתי אותה בגלגל המזלות שהוא הולך כך : הנכנס שלא ברשות שעושה דבר שלא נתנה לו רשות לעשות כן עאכ"ו שיענש : עשו מונה לחמה שהם מחשבים שנותיהם אחר הילוך החמה ואנו מונין ללבנה כידוע ליודעי העבורות : יש לו חלק בעולם הזה שהוא נגלה ביום ואין לו חלק לעולם הבא שהוא נעלם ומכוסה מהעין כלילה : אינו לעשות רושם באדם שמזלה כזה שיש בה כח להיטיב ולהרע לאדם כפי רצונה למען שיעבדוה אינו כן אלא שמיעוטה ומילואה עשה הקב"ה כך כדי לידע על ידי כן ראשי חדשים כשהיא מתחדשת למנות מראש חודש המועדים בכמה ימים בחודש הוא לעשות בהן המועדות בזמנם : בסדר מהלך כוכבי לכת כמו שהמלכים ע"י המזלות שקבועים בו והמזלות ע"י הגלגלים שקבועים בהם כך הלוך הלבנה : וזה המזמור ברכי נפשי וגו' דכתיב ביה עשה ירח למועדים וגו' :

חייל איך האב פאר דיר געזאגט איין רעכטע זאך זאל איך דרום קלענער ווערין · האט הקב"ה געזאגט דרום זאלסטו געוועלטיגן טאג און נאכט דאס דוא זאלסט בייא טאג אויך לייכטין · האט ווידער דיא לבנה געזאגט רבונו של עולם וואס העלפט דען איין ליכט אין ליכטיגען טאג · האט הקב"ה געזאגט צוא דר לבנה די ישראל וועלין אין דיר ציילין טעג און יארין דאס אלע דרייסיג טעג וועט זיין איין אנדר חודש און אלע צוועלף חדשים וועט זיין איין יאר האט דיא לבנה געזאגט צוא הקב"ה די זאך איז דאך אין דר זון אויך דען מען ציילט נאך דער זון ווען דיא תקופה געפאלט און נאך די תקופות נאך ווערט גירעכינט דאס יאר וויא אין פסוק שטייט דיא זון מיט דער לבנה זאלין זיין צו צייכין צו ציילין אין זייא טעג און יארין און ימים טובים נא האט דאך די זון די זאך אויך · און פר וואס זאל איך קלענר ווערן · האט הקב"ה געזאגט די צדיקים וועלין ווערין גירופין מיט דיין נאמען דוא ביסט קליין און דיא צדיקים וועלין אויך הייסין קליין יעקב הקטן שמואל הקטן דוד הקטן · וויא הש"י האט געזעהין דאס דיא לבנה איז דער מיט ניט איבער געבעטין געווארין אזו האט הש"ית געזאגט ברענגט פאר מיר איין קרבן פר איין כפרה ווייל איך האב די לבנה קלענער געמאכט און דאס אויך האט רבי לוי געזאגט ווארום איז פאר ענדערט דער קרבן פון ראש חודש וואס דער בייא שטייט חטאת לה' דען הקדוש ברוך הוא האט געזאגט דער קרבן זאל מכפר זיין אויף מיר ווייל איך האב קלענער געמאכט דיא לבנה : וגרסינן אויך לערנען מיר אין בראשית רבה רבי יוחנן האט אן געהויבין צוא לערנען אין דעם פסוק עשה ירח למועדים זאגט רבי יוחנן גאט האט ניט מער באשאפין צוא לייכטין אויף דער וועלט נאר די זון און דיא לבנה איז נאר באשאפין געווארין ראש חודש צו מאכין ווען די לבנה באנייעט זיך און אלע צוועלף חדשים זאל זיין איין יאר · רבי ברכיה זאגט פון וועגין רבי סימון דיא זון און דיא לבנה זיינן ביידע באשאפין געווארין צוא לייכטין וויא אין פסוק שטייט די זון און די לבנה זאלין זיין צוא לייכטין · און גאט האט זיי געגעבין אין הימל צו לייכטין אויף דער ערד · און זייא זאלין זיין צו צייכין דאס איז גימיינט מען זאל דורך דער זון ווישין וויא שפעט איז מען זאל שבת מאכין און ווען מען זאל יום טוב מאכין אין דער רעכטער צייט פון די טעג אין חודש דאס זייטען די שלש רגלים פסח שבועות סוכות און מען זאל דורך דעם ציילין די טעג צו ווישין ווען מען זאל ראש חודש מאכין · און זאל דיא יארין אויך ווישין דורך דעם צו ציילין דאס מען זאל ווישין ווען ראש השנה איז דאס דאס נייע יאר הייבט זיך אן · רבי יודן פון וועגן רבי תנחום בר חייא און רבי פנחס פון וועגין רבי סימון האבין גיפרעגט פריער רופט דער פסוק אן דיא זון און די לבנה ביידע גרוישע ליכט און דר נאך רופט ער אן די לבנה די קליינע ליכט · נייערט ווייל די לבנה האט פר זינדיגט דאס זיא איז גיקומען אין דעם גבול פון דער זון דאס זיא ווערט געזעהן איי דיא זון פר גייט דרום איז זיא קלענר געווארין · רבי פנחס זאגט בייא אלע קרבנות שטייט דוא זאלסט ברייננגען איין ציקלע פאר איין קרבן חטאת און בייא דעם קרבן פון ראש חודש שטייט דוא זאלסט ברייננגען איין ציקלע פאר איין קרבן חטאת צוא גאט דאס איז דרום דען גאט זאגט איך האב גורם געווען צוא דער לבנה דאס זיא זאל קענן קומן אין דעם גבול פון דער זון דרום זאלט איר איין קרבן ברייננגען פר מיר ווייל איך האב דאס גימאכט פון דאנען קען מען אפ לערנען ווען איינר גייט ארין אין זיין חברס גבול מיט רשות איז עס ניט רעכט מכל שכן ווען ער קומט אין זיין חברס גבול אן רשות האט ער בוודאי ניט רעכט גיטאן ; רבי לוי זאגט פון וועגין רבי יוסי בר אלעאי וויא דיא וועלט פירט זיך דארף עשו דער גרוישער זון פון יצחק ציילין נאך דער גרוישר ליכט דאס איז דיא זון · און יעקב דער קליינער זון פון יצחק דארף ציילין נאך דער קליינער ליכט דאס איז דיא לבנה · רב נחמן זאגט דאס איז איין גוטר סימן פאר ישראל דען וויא דיא זון שיינט נאר בייא טאג אזו אויך האט עשו נאר איין חלק אין דעם עולם אבר דיא ישראל ציילין נאך דער לבנה די שיינט בייא טאג און ביי נאכט אזוי אויך דיא ישראל האבין חלק בעולם הזה ובעולם הבא · ונהגו לקרות בר"ח און דער מנהג איז דאס מען זאגט אום ראש חודש דעם מזמור ברכי נפשי את ה' ווייל עס שטייט דרינען דער פסוק עשה ירח למועדים גאט האט באשאפין דיא לבנה צו ציילין דורך איר דיא ימים טובים · צוא לערנען אונז דאס דאס פול זיין אדער קליין זיין פון דער לבנה האט ניט קיין בדייטונג אויף דעם מענשין וויא דיא שטערין זעהר מיינען נאר גאט האט עס דרום אזו גישטעלט כדי מען זאל ווישין ווען די לבנה באנייעט זיך איז ראש חודש דאס מען זאל דורך דעם ווישין וויא פיל טעג אין חודש מען זאל יו"ט מאכן אין דר רעכטר צייט וויא גאט האט גיהייסן מאכן די ימים טובים נאך דעם גאנג פון די זיבין שטערין און דיא לבנה איז איינע פון זייא און הש"י האט זייא דרום גיגעבין צוא זיין איינם נאך דעם אנדערין צו ווייזין דאס גאט יתברך טוט געוועלטיגן איבער אלעמען און דער מזמור ברכי נפשי איז איין
מגלויבטער

מאתו והוא אדון על הכל וכל צבאות מעלה ומטה אינן רשאין לעשות אלא רצונו ומאמרו כפי שסדר להם במעשה בראשית ׳ואם שום דבר יתחייב מערכתם ומהלכם הכל כפי סדרו ומצותיו ובידו לשנות ולהחליף כפי ערך הכלל או הפרט והכל כרצונו ונרמז בכתוב (שמות לג) והנותי את אשר אחון וגו׳ · והתחיל וסיים המשורר דבר זה במזמור ברכי נפשי את ה׳ לומר שהנפש המשכלת המכרת סוד המציאות אינה צריכה להודות ולהלל לאחד מהמשרתים שאין תלוי ברצונם שום דבר ואפילו פעולתם אינם עושים ברצונם אלא מטבעם המתוקן להם לעשות רצון קוניהם על כן ברכת הנפש החכמה היא למי שאמר והיה העולם וחתם מזמור זה בהללויה מפני שכתוב בו מפלתן של רשעים שהוא יתמו חטאים כי ביום שיכירו כל באי עולם האמת ככתוב במזמור הזה וידעו כי הכל בא מאתו זו היא מפלתן של רשעים שהם אויבי ה׳ והאמת כדגרסינן בפרק קמא דברכות אמר רבי שמעון בן פזי מאה וג׳ פרשיות אמר דוד בספר תהלים ולא אמר בהן הללויה עד שראה מפלתן של רשעים שנאמר (תהלים קד) יתמו חטאים מן הארץ וגו׳ ואין הלל ורנה בעולם כמו במפלתן של רשעים שהן מחריבי עולם שנאמר (משלי יא) באבוד רשעים רנה · ואומר (ישעיה לה) ופדויי ה׳ ישובון ובאו ציון ברנה ר״ל ברנה זאת כי באבוד רשעים רנה וישועה לצדיקים כמו שאמרו על פסוק (יחזקאל כו) ׳אמלאה החרבה מלאה זו חרבה זו לפי שזו הפך זו · וזהו שכתוב (איכה ד) תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך וגו׳ :

ואם שום דבר יתחייב מערכת׳ ומהלכם לשנות כמו כדור הגלגל שלא כמשו המזלות בין הגלגל בין שנה כל המזלות סדרם בין הפלגע מ״ל אחד כגון הלבנה או החמה שעמדו במלחמות יהושע וכן שחזרה החמה עשר מעלות בחזקיהו וכן נסים שנעשים הן לכל ישראל והן ליחיד הכל מאת ה׳ : אמלאה ירושלים וחורבנותיה אז החרבה ארצות עובדי כוכבים ומזלות :

שהמברך על החודש והיינו קידוש הלבנה : די אילו לא זכו למצוה אחרת אלא לזו שמקבלין פני השכינה פעם אחת בחודש כדאמרינן בגזרה שוה : מכתפי להו כל אחד שם ידו על כתף של חבירו כשמברכין הלבנה לחיבת המצוה : נשי דידן וכו׳ כלומר תפלה קצרה כזו

קלב פרק שני

ברכת הלבנה היא לאמת אצלנו שהכל בא מאתו והוא ברא הכל ובמאמרו נעשה ואל יחשוב שום אדם שיש ברשות שום נברא לעשות שום דבר. בעולם טוב או רע בלתי מאמר קונו · ועל כן אז״ל ׳שהמברך על החודש כמקבל פני השכינה והביא סמך מהפסוק כדגרסינן בסנהדרין פרק היו בודקין דף מ״ב אמר רב אחא בר חנינא. אמר רב אסי אמר רבי יוחנן כל המברך על החודש כאלו מקבל פני שכינה כתיב הכא (שמות יב) החודש הזה לכם ראש חדשים וכתיב התם (שם טו) זה אלי ואנוהו · תנא דבי רבי ישמעאל אלמלי לא זכו ישראל אלא להקביל פני שכינה ׳די · אמר אביי הלכך לימרינהו מעומד · מרימר ומר זוטרא ׳מכתפי להו ומברכי ליה · אמר ליה רב אדא לרב אשי במערבא מברכי הכי ברוך מחדש החדשים. אמר ליה הא ׳נשי דידן נמי מברכן אלא כדרב יהודה דאמר רב יהודה ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך העולם אשר במאמרו ברא שחקים וכו׳ ברוך אתה ה׳ מחדש החדשים לומר לנו שהברכה היא למחדש הלבנה · ובכל זמן שמתוספת אורה נקראת חדשה וראוי

בגלויבטער עדות דאס גאט האט בשאפין די וועלט אונ דאס ער איז איין מלך איבר אלץ אונ טוט איבער אלץ גיוועלטיגען אונ אלע בשעפניש וואס אויף דער ערד אונ אין הימיל זיינען דיא טארין ניט טאן נאר גאטס ווילין אונ גאטס זאג אזו וויא ער האט מסדר גיוועזן צו זייא אין אן הייב פון דר וועלט בעשאפונג אונ ווען אלץ וואס מוז זיין אין דער וועלט איז וויא נאך זיין בפעהל אונ זיין גיבאט איז אויך אין זיין האנד צו פרענדערין אונ איבר צו בייטין ענטוועדער אין גאנצין אדער אין איין טייל · אבער אלץ נאך זיין ווילין וויא דער פסוק זאגט איך וועל לייט זעליגען וועמן איך וויל אונ דאס שטייט אלץ אין דעם מזמור ברכי נפשי את ה׳ צוא ווייזין דאס דאס קלוגע נשמה וואס דער קענט דאס עס איז דא איין גאט אויף דר וועלט אזו לויבט ער ניט צו קיינעם פון די באדינער פון דער וועלט דהיינו צו דר זון אדער לבנה אדר שטערין אדר מזלות דען עס הייגט ניט אין זייער ווילין קיין שום זאך אונ אפילו וואס זיי טוען שיינען אונ לייכטין צוא דר וועלט אונ אלע זייערע מעשים טוען זייא ניט פון זייער אייגענעם ווילין נייערט דורך דער טבע וואס איז גיגעבין גיווארין צו זייא דאס זייא מוזין טאן דעם ווילין פון גאט זייער באשעפר דרום לויבט דאס קלוגע נשמה נאר צו גאט וואס ער האט גיזאגט אונ האט אלץ באשאפין מיט זיין זאג אונ דער מזמור לאזט זיך אוים מיט הללויה ווייל דרינען שטייט דיא מפלה פון דיא רשעים דאס איז יתמו חטאים מן הארץ דיא זינדיגע זאלין פר גיין פון דער ערד דען אין דעם טאג וואס אלע מענטשין פון דער וועלט וועלין דער קענן דעם אמת וויא אין דעם מזמור שטייט אונ וועלין וויסין דאס אלץ קומט פון גאט וועט דאס זיין איין מפלה פאר דיא רשעים וואס זייא זיינען דיא פיינט פון גאט אונ פון אמת וויא מיר לערנן אין ברכות רבי שמעון בן פזי זאגט הונדערט אונ דרייא קפיטליך האט דוד המלך גיזאגט אין ספר תהלים אונ האט אין זייא ניט גיזאגט הללויה ביז ער האט גיזעהן דיא מפלה פון דיא רשעים האט ער ערשט גיזאגט הללויה וויא עס שטייט דיא זינדיגער זאלין אוים גיין פון דער ערד הללויה לויבט גאט · אונ עס איז ניט דא קיין לויב אונ גיזאנג אין דער וועלט אזו ווען איין מפלה קומט אויף דיא רשעים וואס זיי פרדארבין די וועלט מיט זייערע בייזע מעשים וויא אין׳ פסוק שטייט ווען דיא רשעים ווערין פאר לארין איז איין גיזאנג אין דער וועלט אויך זאגט דר פסוק ווען דיא דער לייזטע פון גאט וועלין ווערין אום גיקערט פון גלות אונ וועלין קומען קיין ציון מיט גיזאנג דאס איז גימיינט מיט דעם גיזאנג וואס דיא רשעים וועלין פר לארין ווערין אזו וועט זיין איין גיזאנג אונ איין הילף צו די צדיקים דען ווען די רשעים זיינן שטארק אזו זיינען די צדיקים שלאף אונ ווען דיא רשעים ווערין פאר לארין ווערין דיא צדיקים גיהאלפין וויא אונזערע חכמים האבין גזאגט אויף דעם פסוק אמלאה החרבה ווען בבל וועט חרוב ווערין וועט ירושלים ווידער דער פילט ווערין דען דיא צוויי שטעט מוזן זיין איינער פרקערט וויא דיא אנדערע אונ קענען ניט זיין ביידע גלייך אונ דאס זאגט אויך דר פסוק עס האט זיך אוים גילאזט דיין זינד דו שטאט ציון ער וועט ניט מערין צוא פאר טרייבין דיך אונ עס וועט ווערין גדאכט דיין זינד דוא שטאט בבל :

קלב ברכת הלבנה די ברכה וואס מיר מאכין ווען מיר זיינען מחדש די לבנה דאס אמת צו מאכין אין אונז דאס אלץ קומט פון גאט אונ ער האט אלץ בשאפין אונ דורך זיין זאג איז אלץ ווארין גיטאן אונ קיין מענטש זאל ניט טראכטין דאס עס איז אין דער מאכט פון איין שום באשעפעניש צוא טאן איין זאך אין דער וועלט גוטס אדר בייז אן דעם ווילין פון גאט זיין בשעפר אונ דרום האבין אונזערע חכמים גיזאגט דר וואס מאכט איין ברכה אויף דעם בנייאונג פון דר לבנה איז גלייך ווי ער איז מקבל פני השכינה אונ זייא האבין גיבראכט איין ראיה דער צו פון איין פסוק וויא מיר לערנען אין סנהדרין רב אחא בר חנינא זאגט פון וועגן רב אסי פון וועגין רבי יוחנן דר וואס מאכט איין ברכה אויף דעם בנייאונג פון דער לבנה איז גלייך וויא ער איז מקבל פני השכינה דען עס שטייט אין פסוק החדש הזה לכם איך האב אייך גגעבין דיא מצוה פון קידוש החודש אונ עס שטייט אויך אין פסוק בייא דער שכינה זה אלי ואנוהו דאס איז מיין גאט אונ איך וועל אים בשיינען · שטייט בייא ביידע דאס ווארט זה צו ווייזין דאס דער וואס איז מקדש דעם חודש איז גלייך וויא ער איז מקבל פני השכינה ׳די ישיבה לייט פון רבי ישמעאל האבין גילערנט ווען ישראל וואלטין נאר זוכה גיוועזן צוא דער איין מצוה פון קידוש החודש וואס זייא זיינען מקבל פני השכינה אזו וואלט זיי אויך גינוג גיוועזן · זאגט אביי דרום מוז ער זאגין דיא ברכה פון קידוש החודש שטייענדיג פון כבוד השכינה וועגין · מרימר אונ מר זוטרא האט איטליכר פון זייא גיטאן זיין האנט אויף זיין חברס אקסיל בשעת קידוש הלבנה פר גרוים שמחה וואס זייא האבין גיהאט פון דער מצוה · רב אדא האט גיזאגט צו רב אשי אין ארץ ישראל מאכט מען אזו איין ברכה בשעת קידוש הלבנה ברוך מחדש חדשים · האט רב אשי גזאגט צו רב אדא אזו איין ברכה וויא דו זאגסט קענען אונזערע ווייבר אויך מאכין נייערט מען מוז זאגין דיא ברכה וויא רב יהודה האט גיזאגט ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך העולם אשר במאמרו ב״א שחקים וגו׳ דאס ער לויבט גאט דאס ער האט מיט זיין זאג בשאפין די הימל אונ דיא לבנה אונ ער לאזט אוים ברוך מחדש חדשים גילויבט איז גאט וואס

לברך עליה כדאמרינן התם דף מ"א אמר רב אחא בר חנינא אמר רב אסי אמר רבי יוחנן עד מתי מברכין על החודש ·עד שנתמלא פגימתה · וכמה אמר רבי יעקב אמר רב יהודה עד ז'· נהרדעי אמרי עד ט"ז ·ותרווייהו כרבי יוחנן סבירא להו הא למהוי כיתרא (פירוש כמו יתר של קשת שתהא פגימת הקשת מלאה עד היתר היינו הני פגון) · הא למהוי כי נפיא (פירוש עגולה כמנופה) ונרסינן במסכת סופרים אין מברכין על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם ובגדיו נאים · ותולה עיניו כנגדה ומיישר רגליו ומברך ואומר ג' פעמים סימן טוב תהיה לנו ולכל ישראל ברוך יוצרך ורוקד ג' פעמים כנגדה ואומר בכל פעם כשם שאני רוקד כנגדך ואיני יכול ליגע בך כך אם ירקדו אחרים כנגדי להזיקני לא יגעו בי ואומר תפול עליהם אימתה ופחד וכו' ולמפרע יחזור פסוק זה ואומר כן ג' פעמים אמן הללויה ואומר לחבירו ג' פעמים שלום עליך וילך לביתו בלב טוב · וי"א בזה הסדר ברוך יוצרך ברוך עושך ברוך קונך ברוך בוראך · והסימן יעק"ב והיא רמז לו כלומר שהלבנה רמוזת ליעקב · וגם מצינו חדוש לאבות בעולם הבא כחדוש הלבנה כדגרסינן בפרק השוכר את הפועלים דף פ"ה אליהו הוה שכיח במתיבתיה דרבי יומא חד ריש ירחא הוה נגה ליה ולא אתא אמר ליה מ"ט נגה ליה למר אמר ליה אדמוקי לאברהם ויהיבנא ליה מיא ומשי ידיה ומצלי ומגנינא ליה וכן ליצחק וכן ליעקב · אמר ליה ולוקמינהו בהדי הדדי ·תקפי ברחמי ומייתי ליה למשיחא בלא זמניה · אמר ליה ·ויש דוגמתן בעוה"ז · אמר ליה איכא רבי חייא ובניו זימנא חדא איצטריך עלמא למטרא גזר רבי תעניתא אחתינהו לרבי חייא ובניו קמי תבותא אמר משיב הרוח נשב זיקא אמר מוריד הגשם אתא מטרא כיון דמטו לאדכורי תחיית המתים רגש עלמא אמרי ברקיע ·מאן גלי רזא דנא בעלמא אמרי אליהו. אתיוהו לאליהו מחיוה ·בשתין פולסי דנורא · ·אזל אדמי להו כדובא עאל בינייהו ואפרשינהו וטרדינהו · למדנו שביום ר"ח יש חדוש גם בעולם הנשמות :

נפיש נמי תוכלו לברך בעל פה בלילה כן : עד שנתמלא פגימתה אבל בתר הכי לא שייך למימר מחדש חדשים שכבר עשה כיה : ותרווייהו במלתיה דר' יוחנן פליגי ועד שנתמלא סבירא להו מיהו רב יהודה סבר מילוי פגימתה דקאמר ר' יוחנן למיהוי כי יתר והאי לסוף שבעה הוא ונהרדעי סברי מילוי פגימה דקאמר רבי יוחנן עד דתהוי כי נפיא ככברה שהיא עגולה ומכוסה כל העיגול למטה ויתר הוא הקו שבקשת וזהו תני העיגול של לבנה כולה מלא כי מקודם לכן היא נראה כקשת בלא יתר : תקפי ברחמי מרבין בתפלה ומייתי למשיח בלא זמניה לכן לא ניתן לו רשות להעמידן יחד : יש דוגמתן שהאי תפלתן נשמעת כתפלות האבות : מאן גלי רזא דנא מי גלה סוד זה בעולם שר' חייא ובניו תפלתם נשמעת ע"כ עמדו להתפלל לפני : שיתין פולסי דנורא הכוהו ששים מכות מלקות בשוטין של אש לפי שהמלקות של מעלה הם מספר ששים כי הם מענשין מבן כ' שנים וג' פעמים כ' הם ששים ובית דין של מטה דנים בן י"ג שנים וג' פעמים י"ג הם ל"ט וזהו שאמרו אין מלקין אלא מלקות הראוין להתחלם : אזל אליהו בבחינת בבית הכנסת והראה להו כדוב ועל ידי כן הפסיקו מהתפלל :
יש מאין קודם בריאת העולם לא היה אלא

החלק השני

בימי חנוכה ויש בו שני פרקים :

קלג פרק ראשון הקדוש ברוך הוא עושה נסים ונפלאות עם ישראל בכל זמן כשהם צריכין להרבות גדולתו בעולם וכל יחשבו בלבם שהעולם כמנהגו נוהג אלא שהוא יתברך שמו חדשו ·יש מאין ובידו לשנותו מן הטבע ולעשות בו

ער בנייעט דיא ליכט פון דער לבנה אלע חודש · אונ כל זמן דיא לבנה ווערט גרעסר אונ שיינט מער מעג מען זיא מחדש זיין אונ איין ברכה מאכין איבר איר וויא מיר זאגין אין דער גמרא רב אחא בר חנינא זאגט פון וועגין רב אסי פון וועגין רבי יוחנן מען מעג דיא לבנה מחדש זיין ביז איר פגימה ווערט דער פילט · זאגט רבי יעקב פון וועגין רב יהודה דאס איז ביז זיבין טעג אין חודש · אונ דיא חכמים פון נהרדעא זאגין דאס איז ביז זעכצע טעג אין חודש אונ זייא קריגין אין דעם מיינונג פון רבי יוחנן דער וואס זאגט ביז זיבין טעג דער קלערט ער וואש רבי יוחנן זאגט ביז איר פגימה ווערט דער פילט וויא דאס גישטאלט פון אבויגין ווען איין שנור איז דריבער איבער גיצויגין דאס הייסט דיא לבנה ווערט איין האלבע ביז דר צייט מעג מען זיא מחדש זיין אונ ניט לייגגר · אונ דער אנדרר זאגט מען מעג זיא מחדש זיין ביז זיא ווערט אין גאנצין דר פילט אונ קיילעכדיג וויא איין זיפ דאס איז ביז זיא ווערט זעכצעהן טעג אלט וגרסינן אונ מיר לערנען אין מסכת סופרים מען זאל די לבנה מחדש זיין אום מוצאי שבת ווייל דענסט מאל איז דער מענטש פריילך אונ גייט אן גיטאן שיינע קליידער אונ ער זאל קוקין מיט זיינע אויגין אנטקעגין דער לבנה אונ זאל זיינע פיס גלייך ביי אננדער שטעלין ווען ער איז זיא מחדש אונ זאל זאגין דריי מאל איין גוטר סימן זאל זיין צו אונז אונ צו כל ישראל אונ זאל זאגין ברוך יוצרך אונ זאל דרייא מאל אין דער הויך שפרינגען אונ זאל זאגין איטליכש מאל כשם שאני רוקד כנגדך וכו' אזו וואול וויא איך שפרינג קענין דער לבנה אונ קען ניט אן רירין אין דיר אזו איך ווען אנדרע לייט וועלין שפרינגען קעגן מיר מיך מזיק צו זיין זאלין זייא ניט קענען אן רירין אין מיר · אונ ער זאגט תפול עליהם אימתה ופחד וגו' דו גאט זאלסט מאכין פאלין אויף מיינע פיינט אפארכט אונ איין אנגשט אונ זאגט ווידר דיא ווערטר צו ריק אונ אזו זאגט ער דרייא מאל · אונ זאגט אמן הללויה אונ זאגט דער נאך צו זיין חבר שלום עליך דרייא מאל אונ דער נאך זאל ער אהיים גיין מיט איין פריילך הארץ דאס ער האט זוכה גיוועז דיא מצוה צוא טאן אונ מקבל פני שכינה צו זיין · אונ איין טייל זאגן אזו ברוך יוצרך ברוך עושך ברוך קונך ברוך בוראך מאכין די ערשטע אותיות יעקב דען דיא לבנה ווייזט אויף יעקב דאס ער ציילט נאך דער לבנה נאך אונ האט אויך איין חלק בעולם הזה ובעולם הבא אזו וויא די לבנה שיינט טאג אונ נאכט וויא מיר האבין אין פריערינן פרק גשריבן: וגם מצינו אויך גפינן מיר איין בנייאונג צוא די אבות בעולם הבא ווען ראש חודש איז דאס די לבנה בנייעט זיך וויא מיר לערנען אין השוכר את הפועלים אליהו הנביא איז גוואונט גיוועזן צוא קומן אין דר ישיבה פון רבי איין טאג איז גיוועזן ראש חודש האט ער זיך גיזאמט אונ איז ניט גיקומען וויא ער איז דער נאך גיקומן האט אים רבי גיפרעגט ווארום האט ער זיך אזו גזאמט האט ער גיזאגט ביז איך האב אויף גיהויבין אברהם אבינו פון זיין גילעגר אונ האב אים גגעבין וואסער די הענט צו וואשין אונ ער האט תפלה גיטאן אונ איך האב אים ווידער שלאפין גילייגט אונ אזו אויך האב איך גיטאן צוא יצחק אונ אזו אויך צוא יעקב האט עס לאנג גיווערט דרום האב איך ניט גיקענט קומען · האט רבי גיזאגט צוא אליהו ווארום הייבסטו זיי ניט אויף צו זאמען אין איין מאל דאס זייא זאלין אלע בייא גלייך תפלה טאן דען וואלסטו גישווינד פארטיג גיווארין · האט אליהו גזאגט אלע צו זאמן וואלטין זיי זיך שטארקין תפלה צו טאן אונ ברייננגען משיח פאר זיין צייט ווייל זייער זכות מיט אננדער איז זייער גרויס דרום מוז איך זייא איינציג ווייס אויף שטעלן תפלה צו טאן · האט רבי גיזאגט צו אליהו איז דא זייער גלייכין אויף דער וועלט דאס גאט זאל זייער תפלה אן נעמן · האט אליהו גיזאגט עס איז דא רבי חייא מיט זיינע קינדער ווען זייא זאלין בייא גלייך תפלה טאן אזו וועט זייער תפלה דער הערט ווערין · אמאל האט די וועלט זייער נייטיג גיהאט רעגין האט רבי גוזר תענית גיוועזן אונ האט רבי חייא מיט זיינע קינדער גישטעלט פאר דעם עמוד תפלה צו טאן · וויא באלד ער האט גיזאגט משיב הרוח האט גיווייעט איין ווינט · אונ וויא ער האט גיזאגט מוריד הגשם איז גינאנגען רעגין · אונ וויא ער האט גיוואלט זאגין מחיה המתים האט דיא וועלט גישטורימט אונ די מתים האבן גיוואלט לעבעדיג ווערין · האט מען גיזאגט אין הימל ווער האט דעם סוד מגלה גיוועזן אויף דר וועלט דאס דיא תפלה פון רבי חייא מיט זיינע קינדר וועט דער הערט ווערין · האט מען גזאגט אליהו הנביא האט מגלה גיוועזן האט מען אים גישלאגין מיט זעכציג פייערדיגע ריטער · איז אליהו גגאנגען אונ האט זיך פר שטעלט פר איין בער אונ איז ארין גגאנגען אין שול צווישין זייא אונ האט זייא צו שייד אונ מבלבל גיוועזן די תפלה · פון דאנן לערנן מיר אז דאש אום ראש חודש ווען דיא לבנה בנייעט זיך איז אויך דא איין בנייאונג אין דעם עולם וואו די נשמות זיינען :

קמג הקב"ה גאט ב"ה טוט נסים אונ וואונדר מיט ישראל אלע צייט ווען זיי דארפן עס נייטיג האבן כדי צו ווייזן זיין גרויסקייט אויף דער וועלט אונ כדי מען זאל ניט מיינן דאש די וועלט ווערט אלץ גיפירט נאך דעם נאטור נאך דרום טוט גאט צו צייטין נסים צו ווייזן דאס גאט יתברך האט בנייעט אונ באשאפן די וועלט פון נישט אונ אין זיין מאכט איז צוא פר ענדרן די נאטור אונ צו טאן אין איר וואס עס גפעלט אין זיינע אויגן ·

הקב"ה ונתאמרו בכל העולם : אלא פך אחד ואי אפשר לתקן שמן טהור עד שעברו ז' ימים לטהר מטומאתן ויום אחד לכתישת הזיתים ותיקונם : בחותמו של כה"ג שהיה כ"ג חותמו וסלניעו שלא נגעו בו העובדי כוכבים ומזלות : כי קרבנו

הישר בעיניו · מכלל הנסים הגדולים שעשה האל יתברך עם ישראל היה בזה הנס שעשה עמהם בבית שני כשגברו העובדי כוכבים ומזלות על החשמונאים בהיות מלכים וכהנים וטמאו העובדי כוכבים ומזלות כל השמנים שבמקדש וכשגברה מלכות בית חשמונאי בסיועת השם ונצחו לעובדי כוכבים ומזלות ואח"כ לא מצאו *אלא פך שמן טהור כשיעור הדלקת יום א' ונעשה בו נס והדליקו בו ח' ימים כדגרסינן במס שבת בפ' במה מדליקין דף כ"א ת"ר בכ"ה בכסליו יומי חנוכה תמניא אלין דלא למספד בהון ודלא למגזר בהון תעניתא כשנכנסו עובדי כוכבים ומזלות להיכל וטמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכו' בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד שהיה חתום ומונח *בחותמו של כהן גדול ולא היה בו שמן אלא ליום אחד ונעשה בו נס והדליקו ממנו ח' ימים · לשנה אחרת קבעום ח' ימים טובים בהלל ובהודאה ומצינו כי זה הנס הגדול וחנוכה הזאת העתידה להיות באותו זמן בגלות הארוך הזה רמזה תורה בפרשת בהעלותך ונלתה שעתידה חנוכה זאת להתגולל ולבא על ידי אנשים מזרע אהרן כמו שהוא רמוז במדרש אגדה שהביא רש"י בפרשת בהעלותך וז"ל למה נסמכה פרשת המנורה לחנוכת הנשיאים כשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלש דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו אמר ליה הקדוש ב"ה חייך שלך גדולה משלהם שאתה מטיב ומדליק נרות בערב ובבקר ע"כ · וכתב הרמב"ן ואם הוא כפירושו למה לא נחמו בקטרת בבקר ובערב שהוא דבר גדול ושבחו הכתוב (דברים לג) ישימו קטורה באפך ובעבודת י"ה ובקרבנות אחרים · ועוד *כי קרבנו היה גדול משל נשיאים שהקריב כל ימי המלואים · אבל ענין הגדה זו לדרוש רמז מן הפרשה של חנוכה על נרות שהיתה עתידה להיות בבית שני על ידי אהרן ובניו ר"ל חשמונאי כ"ג ובניו · וכלשון הזה כתובה במגילת סתרים שהזכירו אגדה זו דאמר ראיתי במדרש כיון שהקריבו י"ב שבטים ולא הקריב לוי וכו' · אמר ליה הקב"ה למשה דבר אל אהרן ואמרת אליו יש חנוכה אחרת שיש בה הדלקת נרות ואני עושה ע"י בניך נסים ותשועה והנוכה שקרואה על שמם והיא חנוכת בית חשמונאי ולפיכך הסמיך פרשה זו לפרשת חנוכת המזבח ע"כ · וכתב בתנחומא וכן במדבר סיני רבה אמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה לך אמור לאהרן אל תירא לגדולה גדולה מזאת אתה מוכן הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הם נוהגים אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה יאירו והברכות שנתתי לך לברך את בני אינן בטלין לעולם ע"כ · וכתב הרמב"ן על זה וידוע הוא כי כשהקרבנות בטלין מפני חורבנו אף הנרות בטלות אבל לא רמז אלא לנרות חנוכת חשמונאי שהיא נוהגת אף לאחר

א'נ פון די גרויסע נסים וואס גאט האט גיטאן מיט ישראל איז צווישן זייא גיוועזן דר נס וואס ער האט גטאן מיט זייא אין בית שני אז די עובדי כוכבים ומזלות האבן זיך גשטארקט איבר דיא חשמונאים וואס זייא זיינען גוועזן מלכים אונ כהנים אונ דיא עובדי כוכבים ומזלות האבן מטמא גיוועזן אלע בוימל וואס אין בית המקדש איז גוועזן אונ דר נאך אז די חשמונאים האבן זיך גשטארקט מיט גאטס הילף אונ האבן מנצח גיוועזן דיא עובדי כוכבים ומזלות האבן זייא מער ניט גפונן נאר איין קריגל מיט ריינם בוימל וואס אין אים איז נאר גוועזן צוא ברענען איין טאג אין דר מנורה פון דעם בית המקדש · איז איין נס געשעהן דרינען דאס מען האט אכט טעג גיברענט פון דעם קרוג ביז מען האט ווידר ריינעס בוימל בקומן ווייא מיר לערנן אין מסכת שבת דיא רבנים האבן גלערנט פינף אונ צוואנציג טעג אין כסליו הויבן זיך אן אכט טעג חנוכה · דארף מען אין זייא קיין הספד ניט מאכן אויף איין מת אונ ניט גוזר תענית זיין דען אז דיא עובדי כוכבים ומזלות זיינן אריין גגאנגן אין היכל אין בית שני אין די טעג פון די חשמונאים האבן זייא מטמא גוועזן אלע בוימלן וואס אין בית המקדש איז גוועזן · אונ וויא דאס מלכות פון די חשמונאים האבן זיך גשטארקט אונ האבן מנצח גיוועזן די עובדי כוכבים ומזלות אזוא האבן זייא גזוכט אונ האבן מער ניט גפונן נאר איין קריגל מיט בוימל וואס איז גוועזן פר חתמת מיט דעם חותם פון דעם כהן גדול אונ זייא האבן דר קענט דאס די עובדי כוכבים ומזלות האבן ניט אן גרירט דרינן אונ עס איז אין אים נאר גוועזן בוימל צוא ברענן איין טאג אין דר מנורה איז איין נס געשעהן דרינן אונ מען האט דר פון גיברענט אכט טעג · אונ דעם אנדרן יאר האבן זייא די אכט טעג גימאכט פאר יום טוב ביז איביג מען זאל הלל זאגן אונ גאט לויבן אין זייא · ומצינו אונ מיר גיפינן דאס דעם גרויסן נס פון חנוכה וואס מיר האלטן היינט אין דעם לאנגן גלות האט די תורה אן גוויזן אונז אין פרשת בהעלותך אונ האט אנטפלעקט דאס אזו איין חנוכה וועט קומן דורך די קינדר פון אהרן הכהן וויא עס איז מרומז אין מדרש אגדה וואס רש"י ברייננט אין פרשת בהעלותך אונ אזוא שרייבט רש"י פון דעם מדרש אגדה וועגן ווארום שטייט די פרשה פון דר מנורה לעבן דר פרשה פון חנוכת המשכן וואס איטלכר נשיא האט מקריב קרבנות גיוועזן.אין דעם חנוכת המשכן דען וויא אהרן הכהן האט גזעהן דס אלע נשיאים האבן מקריב קרבנות גוועזן אין חנוכת המשכן אונ ער אונ זיין שבט זיינן ניט גוועזן צווישן זיי האט ער זיך מצער גוועזן דר דיבור · האט גאט גזאגט צו אהרן בייא דיין לעבן גשווארן דאס דיין זאך וועט גרעסר זיין פון זייער זאך דען דו זאלסט אלע פריא מארגן אויש ריינגן די רערליך פון דר מנורה אונ ברייטן זיי אן צו צינדן אונ אלע פר נאכט זאלסטו זייא אן צינדן אונ דאס איז איין גרעסערע זאך וויא זיי האבן גטאן · וכתב הרמב"ן אונ עס שרייבט דרויף דער רבי משה בר נחמן דאס קען ניט גמיינט זיין די מנורה פון דעם משכן דען איז קשה ווארום האט גאט ניט גיטרייסט צוא אהרן מיט די קטורת וואש אהרן האט מקטיר גוועזן אלע פריא אונ פר נאכט אונ דאס איז איין גרויסע זאך גוועזן וויא דער פסוק לויבט דיא קטורת אונ זאגט ישימו קטורה באפך די כהנים מאכן אויף גיין דאס דעמפונג פון קטורת אין דיין נאז · אויך האט אים גאט גיקענט טרייסטן מיט דער עבודה וואש אהרן האט גטאן אום יום כפור וואש דורך דעם האט גאט פר געבן די זינד פון ישראל אונ אויך נאך אנדרע קרבנות האט אהרן מקריב גוועזן · אונ ווידר איז קשה אהרן האט דאך אויך מקריב קרבנות גוועזן אין חנוכת המשכן אלע ערשטע זיבן טעג וואס מען האט דעם משכן מחנך גיוועזן מכילא איז דאך זיין קרבן גרעסר גיוועזן פון די קרבנות פון דיא נשיאים נוא ווארום האט זיך דען אהרן מצער גוועזן אבער דאס בעווייזט אלץ אויף די נרות פון חנוכה וואס אהרן איז דר מיט גטרייסט גווארן דאס דער נס פון חנוכה וועט געשעהן דורך די חשמונאים די כהנים די קינדער פון אהרן · אונ מיט דעם זעלביגען לשון שטייט אויך אין איין ספר מגילת סתרים דען ער ברייננט דעם מדרש אגדה אונ שרייבט איך האב גזעהען אין מדרש שטיין וויא דיא צוועלף שבטים האבן מקריב גוועזן קרבנות בשעת אז מען האט דעם משכן מחנך גוועזן אונ שבט לוי האט ניט מקריב גוועזן מיט זייא · אזו האט זיך אהרן הכהן מצער גיוועזן האט הקב"ה גזאגט צו משה זאג צו אהרן עס איז דא איין אנדר חנוכה פאר אים וואס מען וועט ליכט דרינן צינדין אונ איך וועל אין דר דאזיגר צייט נסים טאן דורך זיינע קינדר אונ איין גרויסע הילף צוא ישראל אונ דער נס וועט ווערן גרופן אויף זיינע קינדערס נאמען דיא חשמונאים הכהנים דהיינו חנוכת בית החשמונאי דרום שטייט אין דר תורה דיא פרשה פון דער מנורה בייא דער פרשה פון חנוכת המשכן · ביז אהער שרייבט דר רמב"ן · וכתב בתנחומא אויך שטייט אין מדרש תנחומא אונ אין מדרש במדבר רבה דאס הקב"ה האט גיזאגט צוא משה גייא אונ זאג צו דיין ברודר אהרן ער זאל קיין מורא ניט האבן פר די גדולה פון חנוכת המזבח וואס אים פעהלט דען איין גרעסערע זאך איז אן גיברייט צוא אים דען דיא קרבנות זיינן נאר נוהג כל זמן דער בית המקדש שטייט אבר די ליכט פון דער מנורה ווען איביג לייכטן · אונ אויך דיא ברכות וואס איך האב אים גגעבן צוא בענטשן דיא ישראל די וועלן איביג ניט בטל ווערן · אזו שטייט אין מדרש · שרייבט דרויף דר רמב"ן עס איז צו פרעגן וויא האט גאט גזאגט דיא מנורה וועט ניט בטל ווערן מיר זעהן דאך דאס נאך דעם דאס דער בית המקדש איז חרוב גווארן איז דאך דיא מנורה פון דעם בית המקדש אויך בטל גווארן נייערט עס איז אזו גמיינט די מנורה פון חנוכה די וועט אן גצונדן ווערן אויך אין גלות אונ אויך דיא ברכה וואס דיא כהנים בענטשן דיא ישראל ווען זייא דוכנן דאס וועט אויך קיין מאל ניט בטל ווערן דרום שטייען די זאכן בייא אננדר גשריבן אין דער תורה פריער שטייט ברכת כהנים אונ דר נאך חנוכת המזבח אונ דער נאך די פרשה פון דר מנורה דאס איז גישטעלט גווארן פון וועגן דעם כבוד פון

אהרוז

חורבן בגלותנו · וכן ברכת כהנים הסמוכה לחנוכת הנשיאים נוהגת לעולם ועל זה נסמכה ברכה ומנורה מלפני חנוכת המזבח ומלאחריה מפני כבודו של אהרן *שלא נמנה שבטו עמהם · והיתה מנורת חשמונאי גדולה ממנורת בית המקדש כי המנורה היתה משבעה נרות לרמוז *ולהתבונן בשבעה כוכבי לכת · ונעשה השלחן לערוך בו *י"ב חלות לחם בשתים מערכות שש המערכת לרמוז ולהתבונן בגלגל המזלות שיש בו י"ב מזלות *ששה שוקעים וששה יוצאים תמיד והמנורה רומזת כנגד המאורות והשלחן כנגד המזלות ועל כן *המנורה בדרום *והשלחן בצפון · ולאחר שבעונותינו נחרב כל תפארתנו ובטלו השלחן והמנורה וכל כלי המשכן המראים לישראל בראיית העין דמות המשכן העליון לא נשאר לנו זכר לכל זה רק מנורת חשמונאי בשביל אהרן ובניו שיעלה זכרונם תמיד *ובה נתוספה נר חשמינאי וביום הח' ח' נרות לכלול בה על אלו השני דברים · השבעה נרות לרמוז על השבעה כוכבי לכת · והח' לרמוז על הגלגל הח' שהוא גלגל המזלות להראותנו בעין וללמדנו בשכל שהכל מאתו ובמאמרו ובידו לשנותו מטבעו ולעשות בו כרצונו · ואל יחשוב שום אדם כי גלות ישראל באה במערכת הכוכבים ואף לא בחיוב המזלות *כי הנר והאור לפניו המצוה והתורה שנאמר (משלי ו) כי נר מצוה ותורה אור וגו' · וגם אינה עתידה לבא הגאולה מסבה זאת כי הוא אל שדי *שודד המערכות ומשנה הטבע והגלם בעונם והושיעם ברצונו בנסים וכנפלאות גדולות חוץ מן הטבע כאשר עשה עמהם ביציאת מצרים וגם בזמנים אחרים אין מספר וגם עשה עמהם הנס הזה לעיני ישראל והעובדי כוכבים ומזלות בשמן המנורה ועושה בכל יום תמיד עם ישראל בגלות בהיות מגן בעדם ומושיעם בכל צרה והוא נותן תשועה למלכים ומכנים בלבם לעשות טובה עם ישראל ושישמרם מידי שונאיהם עד ישקיף וירא ה' משמים ויושיעם תשועה נצחית האל המושיע :

קלד פרק שני

לפרסם בישראל הנס הגדול הזה תקנו רבותינו לעשות בכל שנה זכר לדבר בענין שיהא גלוי ומפורסם כדגרסינן התם בפרק במה מדליקין דף כ"א תנו רבנן מצות חנוכה

של אהרן שהקריב בעדו : שלא נמנה שבטו של לוי עמהם עם ישראל כיה לחנוכתם נרמז על חשמונאים לנרות חנוכה וברכת כהנים כדאמרן : להתבונן בו שבעה כוכבי לכת שהם נגד שבעה נרות המנורה : י"ב חלות על השלחן כזהב היו מסדרין שתים הפנים י"ב חלות בכל שבוע שש חלות כנגד זה ושש חלות כנגד זה : ששה מזלות שוקעים הולכין למטה בגלגל כשהשש הולכין למעלה בדרך הגלגל המתגלגל ממטה למעלה וסובב : המנורה בדרום כי השמש לעולם הולכת נגד דרום בין בקיץ ובין בחורף וגם במזרח ובמערב הולכת אבל שנחמעט משם הלוכה לפי הימים הקצרים והארוכים אבל בצפון לעולם אינה הולכת ביום רק בלילה מתחת הארץ : והשלחן בצפון כי מצפון זהב יאתה לפי שרות לפונית חמה מאד ומביא שרב והיוקר שוה · ופי"ב הוסב בזול כדאיתא ביומא ובכ"ב ורמז בי"ב חלות שעל השלחן לי"ב מזלות: ובה נתוספה נר חשמונאי על המנורה שהיה בבית המקדש שבעה נרות ובנרות חנוכה שמונה לרמז על הגלגל הח' שכל הגלגלים אחרים עם המזלות קבועים בו ובהיותו מתגלגל כלם מתגלגלים על ידו ועפ"י זה יבין האדם שאין בהם כח לפעול דבר מעצמם שהרי אין בהם כח להתגלגל אלא ע"י גלגל העליון מתגלגלים ומזה נראה בהם שאין בהם כח כן אין בגלגל העליון כח לפעול דבר אלא הקב"ה שברא הכל ומנהיג הכל לפי רצונו וצוויו : כי הנר והאור לפניו להראות וללמד לאדם שע"י התורה והמצות יזכו לגאולה וע"י שעברו עליהם גלו : שודד המערכות מחליש כחם שאינם יכולין לפעול כדרך טבעם ומשנה פעולתם ועושה דברים נפלאים שידוע שאין זה בטבע המזלות לפעול בכחם ואף אם הוא דבר שהוא בכחם אין פועלים כזאת בעת ובזמן הזה לפי סדרם וטבעם :

אהרן ווייל זיין שבט האט קיין חלק ניט גיהאט אין חנוכת המזבח שטייט דרום פר חנוכת המזבח ברכת כהנים וואס אהרן האט אייביג און נאך חנוכת המזבח שטייט דיא פרשה פון דער מנורה וואס דאס ווייזט אויף דיא נרות פון חנוכה וואס דאס גיווערט אויך אייביג · והיתה מנורת חשמונאי און די מנורה פון חנוכה וואס איז גשעהן דורך די חשמונאים איז גרעשער גיוועז פון דר מנורה וואס אין בית המקדש איז גיוועזן דען דיא מנורה פון דעם בית המקדש איז גיוועזן פון זיבן רערלך צו ווייזן אויף די זיבן שטערין וואס ווערן גרופן שבעה כוכבי לכת דאס מען זאל זיי קלערן און פרשטין און ביא דער מנורה איז גשטאנען דר שלחן האט מען אויף אים אלע שבת גלייגט צוועלף ברויט דאס האט גאט בשאפן די צוועלף מזלות זיינן דרינן זעקס פון אויבן און זעקס פון אונטין און דריבער האט גאט גהייסן לייגן דעם לחם הפנים אין דעם ארט מען זאל בטראכטין די צוועלף מזלות וואס גאט האט בשאפן און די מנורה האט גוויזן אויף די ליכט און דער שולחן האט גוויזן אויף די מזלות דרום איז די מנורה אייביג גשטאנען אין דרום זייט אין בית המקדש ווייל די זון גייט אייביג אלע טאג די גאנצע דרום זייט אבער מזרח און מערב ווען די טעג הייבן אן קירצער ווערן אזו הויבט זיא אן עפעס ווייניגר אויף צו גיין אין מזרח זייט און פאר גייט פריער אין מערב זייט און אויף צפון זייט גייט זיא גאר ניט ביי טאג · און דר שולחן איז גשטאנען אויף צפון זייט ווייל דער צפון ווינט איז גוט פאר דער תבואה וואס אויף דעם שולחן איז גבראכט גוואורן : ולאחר און נאך דעם דאס פון אונזערע עבירות וועגין איז חרוב גיווארן דער בית המקדש וואס ער איז גוועזן גאר אונזער שיינקייט און מיר האבן ניט קיין שולחן און מנורה און כלים פון דעם משכן דאס מיר זאלן קענן זעהן דער פון איין גלייכנש פון דעם משכן וואס אין היכל איז דען דר משכן און מקדש וואס אויף דר ערד איז גבויט גווארן נאך דעם גלייכנש פון דעם בית המקדש וואס אין הימל איז · אזוא איז אונז קיין גדעכנעש ניט איבר גיבליבן פון אלע כלים פון דעם בית המקדש נאר די מנורה פון די חשמונאים פון וועגן דעם זכות פון אהרן און זיינע קינדער דאס זייער גדעכנס זאל תמיד אויף גיין דורך דער מנורה · און די מנורה פון חנוכה איז גרעשר מיט איין רעריל פון דער מנורה פון דעם בית המקדש דאס מען זאל אין אכט טעג אכט רערליך אן צינדן און איר צו ווייזן אויף צוויא זאכן די זיבן רערליך ווייזן אויף דיא זיבן שטערן וואס לייכטן און פירען די וועלט זיי הייסן שבעה כוכבי לכתי און דאס אכטע רעריל קומט צו ווייזן אויף דעם גרויסן גלגל וואס אלע צוועלף מזלות זיצן אין אים צו ווייזן און צו לערנן אונז דאס אלץ קומט פון גאט און דורך זיין זאג און אין זיין מאכט איז צו פאר ענדערן אלע גלגלים ומזלות פון זייער טבע און צו טאן אין זיי אזו וויא זיין ווילן איז און אלץ וואס טוט דעם מענטשן גשעהן גוטס אדר בייז דורך די שטערין און מזלות דאס קומט אלץ דורך גאטס קראפט און ווילן דאס ער האט זיי געגעבן כח צו טאן זייערע פעולות · ואל יחשוב שום אדם און קיין מענטש זאל ניט טראכטן דאס דער גלות פון ישראל איז גקומן דורך די שטערין און אויך ניט דורך דעם פירונג פון די מזלות דאס זיי האבן עס מיט גבראכט דאס דיא ישראל זאלן גיין אין גלות · דען דער מענטש האט דאך פאר זיך דאס ליכט און די זון · דאס ליכט איז גמיינט די מצות וואס דער מענטש טוט און די זון איז גמיינט די תורה זיא איז גגליכן צו דער זון און דורך זיי קען דער מענטש די מזלות מיט אלע בדייטונג פון די שטערן פר קערן · און אזו וואול וויא דער גלות פון ישראל איז ניט גיקומען דורך די שטערין און מזלות אזו אויך וועלן זייא ניט דער לייזט ווערן דורך דעם בדייטונג פון די שטערן און מזלות דען דער אלמעכטיגער גאט קען פאר קערן די מזלות און קען דיא מאכט פון דיא מזלות צו נעמען און קען זייער נאטור פאר ענדרן · און גאט האט די ישראל פאר טריבן אין גלות נאר פון וועגן זייערע זינד און וועט זייא אויך ווידר העלפן פון דעם גלות דורך זיין ווילין מיט נסים און גרוישע וואונדער וואס קעגין דעם נאטור וועלן זיין אזו וויא ער האט גטאן מיט זיי אז ער האט זיי אויס גצויגן פון מצרים און אויך אין פיל אנדרע צייטן וואס קיין צאל איז ניט צו זיי און האט אויך גטאן איין נס צו ישראל אין דיא צייטן פון די עובדי כוכבים ומזלות וואס כל ישראל האבן גזעהן דהיינו מיט דעם בוים אייל פון דר מנורה און אזו אויך טוט ער אלע טאג נסים מיט ישראל אין גלות דס ער איז זייער בשיצר און העלפט זיי אין אלע צרות און ער גיט איין הילף צו די מלכים און גיט זיי אין זייער הארצן דאס זיי זאלן גוטס טאן מיט ישראל און זאלן זייא היטן פון זייערע פיינט ביז גאט וועט קוקען אויף זייא פון דעם הימל און וועט זיי העלפן איין אייביגע הילף דען ער איז איין גאט פון העלפין :

קלד לפרסם בישראל הנס הגדול הזה צוא מפרסם זיין צווישן ישראל דעם דאזיגן גרוישן נס פון חנוכה האבן אונזערע חכמים מתקן גוועזן מען זאל אלע יאר מאכן איין גדעכנס צו דעם נס אין אזו איין ארט דאש עס זאל זיין אפען און בקאנט פאר אלעם וויא מיר לערנן אין פרק במה מדליקין די רבנים האבן גלערינט דיא מצוה פון חנוכה איז מען זאל אלע נאכט איין ליכט אן צינדן איין מאן מיט זיין הויז גזינדי און די מענטשן וואס בשיינען דיא מצות דיא צינדן אן אלע נאכט איין ליכט צוא איטלכן

*נר איש וביתו *והמהדרין נר לכל אחד ואחד והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים יום אחד מדליק שמנה מכאן ואילך פוחת והולך · וב"ה אומרים ליל אחד מדליק אחד מכאן ואילך מוסיף והולך · טעמייהו דב"ש כנגד *פרי החג אי נמי *כנגד ימים הנכנסים · טעמייהו דב"ה כנגד *ימים היוצאים אי נמי משום *מעלין בקדש ואין מורידין · ואמרינן נמי התם ת"ר נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו *מבחוץ ואם היה דר *בעליה מניחה בחלון הסמוכה לרה"ר *ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו ואמרינן נמי התם דף כ"ב אמר רבה נר חנוכה *מצוה להניחה בטפח הסמוך לפתח היכא מנחה לה רב אחא בריה דרבא אמר *מימין ורב ירמיה מדפתי אמר משמאל והלכתא משמאל כדי שתהא *מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל · ואמרינן עלה אמר רב חייא בר אשי אמר רב המדליק נר חנוכה צריך לברך · ורבי ירמיה בר אבא אמר הרואה נר חנוכה חייב לברך מאי מברך אמר רב יהודה יום אחד המדליק מברך שלש והרואה מברך שתים מכאן ואילך מדליק מברך שתים *והרואה מברך] אחד מאי מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה ושעשה נסים ושהחיינו · וחביבה מצוה זו שאם אין לאדם בשבת וחנוכה אלא לקדוש או לנר חנוכה נר חנוכה עדיף כדאמרינן עלה דף כ"ג אמר רבא פשיטא לי *נר ביתו ונר חנוכה נר ביתו עדיף משום *שלום ביתו · נר ביתו *וקדוש היום נר ביתו עדיף משום שלום ביתו · בעי רבא נר חנוכה וקדוש היום איזה מהם עדיף · קדוש היום עדיף משום *דתדיר או דלמא נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא בתר דבעיא הדר פשטא נר חנוכה עדיף משום *פרסומי ניסא ולפי שמצוה זו היא תקנת חכמים הזהיר בה יצאו ממנו בנים חכמים כדקתני עלה שם דף כ"ג אמר רב הונא הרגיל בנר חנוכה הויין לו *בנים תלמידי חכמים · הרגיל במזוזה זוכה לדירה נאה · הרגיל בציצית זוכה לטלית נאה · הרגיל בקידוש היום זוכה וממלא גרבי יין וכו' כדאיתא למעלה בגמולים הבאים מדה כנגד מדה וכל שאר הלכות נר חנוכה איתנהו בפרק הנזכר · ואף על פי שבעונותינו נגזרו עלינו גזרות רבות לא הניחנו הקדוש ברוך הוא *למקרים המזומנים בעולם וגם לא נתננו מכל וכל ביד אויבינו לעשות בנו כרצונם כמו שעשה לז' אומות שגלו תחת אומה אחרת

נר איש וביתו נר א' בכל לילה לאיש ובני ביתו כגון לכל בנר א' : והמהדרין המצות מעיין המצות בסידור נאה נוקחין נר לכל אחד ואחד שבבית : פרי החג פרים שמקריבו בחג הסוכות מתמעטין והולכין בקרבנו' כדכתי' בפרשת פינחס : כנגד הימים הנכנסים העתידים לבא והם ח' מדליק ח' בלילה ראשון ביום שני כשאר ז' ימים מדליק ז' וכן כולם : ימים היוצאים שיצאו כבר ויום זה שהוא עומד בו מדליק אף נגד הימים שיצאו : מעלין בקודש כל דבר שהוא קדוש מעלין אותו למעלה ומרבין עליו ולא מורידין למטה ממנו או לקדושה שהיא קלה ממנו וכן סוף במנחות דף צ"ט וילפינן לה מקרא : מבחוץ משום פרסומי ניסא ולא ברה"ר אלא בחצירו שבתיהן היו פתוחין לחצר : בעליה אם אין לו מקום בחצירו להניח שם מניחה בפנים נגד חלון הסמוך לר"ה : ובשעת הסכנה שהיה להם לפרסיים חק שלא יבעירו נר ביום אידם אלא בבית עבודת כוכבים שלהם כדאמרינן בגיטין : מצוה להניחה בחצר או ברשות הרבים בטפח הסמוך לפתח שאם ירחיקנה להלן מן הפתח אינו ניכר שבשביל נר חנוכה הניח שם : מימין בכניסה לביתו לימין : מזוזה קיימא לן דבימין דכתיב ביתך דרך ביאתך וכי עקר איניש כרעיה דימינא עקר ברישא : והרואה חבירו שידליק מברך שתים שעשה נסים ושהחיינו אבל לא ברכה ראשונה להדליק שהרי הוא אינו מדליק ולא תיקנו ברכה זו אלא למי שלא הדליק עדיין או ליושב בספינה : נר ביתו ונר חנוכה נר ביתו בשבת והוא עני ואין לו כדי לקנות שמן לנר חנוכה ולנר שבת : שלום ביתו נר שבת והכי אמרינן ותזנח משלום נפשי זו הדלקת נר בשבת שבני ביתו מצטערין לישב בחושך : וקידוש היום יין לקידוש ואין לו מעות אלא או ליין או לנר שבת : דתדיר בכל שבת הוא קידוש ונר חנוכה משנה לשנה : פרסומי ניסא בנרות חנוכה מפרסמין לזכור הנס שעשה הקב"ה לישראל בימים האלו : בנים תלמידי חכמים דכתיב כי נר מצוה ותורה אור על ידי נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור דתורה : למקרים המזומנים לגזרות שבאות עלינו על ידי העובדי כוכבים שהיה

מענטשן וואש אין הויז איז אונ די לייט וואס זוכען נאך מער צו בשיינן די מצות די צינדען אלע נאכט אנדערש · בית שמאי זאגן די ערשטע נאכט צינדען זייא אן אכט ליכט אונ די אנדרע נעכט צינדען זיי אן אלע נאכט ווייניגער איין ליכט ביז די הינטערשטע נאכט צינדן זיי אן נאר איין ליכט ווארום בית שמאי זאגן מיר געפינען אין דער תורה דאס אום סוכות האט מען מקריב קרבנות גוועזן אלע טאג איינס ווייניגער · דעם ערשטן טאג דרייצעהן אקסן אונ דעם אנדרן טאג צוועלף אונ דעם דריטן טאג עלף אונ אזו האט מען אלע טאג ווייניגער מקריב גוועזן · אזו טוט מען ביי די חנוכה ליכט אויך אלע נאכט איינס ווייניגער · אויך זאגן די בית שמאי מען צינט דרום אן די ערשטע נאכט אכט ליכט קעגין די אכט טעג פון חנוכה וואס דארפן נאך זיין אונ וואס איין טאג גייט אוועק צינט מען אלץ אן איין ליכט ווייניגער אונ די בית הלל זאגן די ערשטע נאכט צינט מען נאר אן איין ליכט אונ דער נאך אלע נאכט צינט מען אן איין ליכט מער ביז די אכטע נאכט צינט מען אן אכט ליכט ווארום די בית הלל זאגן וויא פיל טעג פון חנוכה עס גייען אוועק אזו פיל ליכט צינט מען אן · אויך מוז מען ביי אלע זאכן וואס הייליג איז אלע מאל שטייגען העכר אבער ניט ארונטער גיין נידעריגער דרום מוז מען אלע טאג איינס מער אן צינדן וויא פריער · ואמרינן אויך זאגן מיר אין דער גמרא דיא רבנים האבן גלערינט די מצוה איז דאס מען זאל די חנוכה ליכט לייגן ביי דער טיר פון זיין הויז פון דרויסן כדי לייט זאלן זעהן דאס ער צינט חנוכה ליכט אונ טוט דיא מצוה אפען · אונ ווען ער וואוינט אויף איין אויבר שטוב זאל ער לייגן די חנוכה ליכט אויף דעם פענצטער וואס איז ארויס צום רשות הרבים · אונ ווען עס איז אסכנה אפין צו צינדין איבר די עובדי כוכבים ומזלות זאל ער לייגן דעם נר חנוכה אויף זיין טיש אונ איז יוצא דער מיט : ואמרינן אויך זאגן מיר אין דער גמרא רבה זאגט די חנוכה ליכט איז איין מצוה ער זאל זיא לייגן אין דעם טפח וואס איז נאהנט צו דער טיר · זאגט רב אחא דער זון פון רבא ער מוז די חנוכה ליכט שטעלן פון דער רעכטער זייט פון דער טיר אונ רב ירמיה פון דער שטאט דפתי זאגט ער זאל זיא שטעלן פון דער לינקר זייט פון דער טיר אונ אזו בלייבט דיא הלכה כדי דיא מזוזה זאל זיין פון דער רעכטער זייט אונ די חנוכה ליכט פון דער לינקער זייט : ואמרינן אויך זאגין מיר אין דער גמרא רבי חייא בר אשי זאגט פון וועגן רב ווער עס צינט אן די חנוכה ליכט מוז איין ברכה מאכן אונ רבי ירמיה בר אבא זאגט ווער עס זעהט די חנוכה ליכט מוז אויך איין ברכה מאכן · זאגט רב יהודה ווער עס צינט אן דיא חנוכה ליכט מוז דעם ערשטן טאג דרייא ברכות מאכן להדליק נר אונ שעשה נסים אונ שהחינו אונ די אנדערע נאכט מאכט ער צווייא ברכות להדליק נר אונ שעשה נסים · אונ דער וואס זעהט די חנוכה ליכט אונ ווערט אליין גיט צינדן מאכט ער דיא ערשטע נאכט צווייא ברכות שעשה נסים אונ שהחינו אונ די אנדרע נאכט מאכט ער שעשה נסים אליין ; וחביבה מצוה זו אונ די מצוה איז זייער גליבט דאס ווען דער מענטש האט ניט אום שבת חנוכה מער קיין געלט נאר אדר אויף חנוכה ליכט צו קויפן אדר ויין אויף קדוש אזו זאל ער בעסער חנוכה ליכט קויפען · וויא מיר זאגן אין דער גמרא רבא זאגט דאס איז מיר גווים ווען ער האט נאר געלט אויף חנוכה ליכט צוא קויפן אדר ליכט אויף שבת זאל ער ליבר קויפן ליכט אויף שבת פון שלום בית וועגן דען עס איז קיין שלום ניט אין הויז ווען מען זיצט אין דר פינצטר · אויך ווען ער האט נאר געלט צוא קויפן ליכט אויף שבת אדר ויין אויף קידוש איז אויך ליבר צו קויפן ליכט) אויף שבת וויא ויין אויף קידוש פון שלום בית וועגן · נאר דאס איז מיר איין ספק קדוש אונ חנוכה ליכט וועלכעס איז בילכר · צי זאל איך זאגן ויין אויף קידוש איז בילכר פון חנוכה ליכט וייל דאס איז גוואונטליך אונ חנוכה ליכט איז נאר איין מאל אין יאר · אדר חנוכה ליכט איז בילכער צו קויפן כדי צו מפרסם זיין דעם נס פון חנוכה · נאך דעם האט רבא אליין ווידער זיך פושט גוועזן זיין אבעיא דאש חנוכה ליכט איז בילכר צו קויפן וויא ויין אויף קדוש כדי מפרסם צו זיין דעם נס פון חנוכה · ולפי שמצוה זו אונ ווייל די מצוה פון חנוכה ליכט צו צינדן איז איין תקנה פון די חכמים וואש זיי האבן אונז די מצוה גבאטן דרום דער וואש איז גהיט אין דער מצוה וויא רעכט איז וועלן פון אים ארויס קומען קינדר תלמידי חכמים וויא מיר לערנן אין דר גמרא רב הונא זאגט ווער עס איז גוואונט צו צינדן חנוכה ליכט וויא רעכט איז דער וועט זוכה זיין צו האבן קינדער תלמידי חכמים · אונ ווער עס איז גוואונט צו האלטן די מצוה פון מזוזה וויא רעכט איז דר איז זוכה צו האבן איין שיינע דירה · אונ ווער עס איז גוואונט צו האלטן מצות ציצית וויא רעכט איז דר איז זוכה צו איין שיינם טלית · אונ ווער עס איז גוואונט צוא מאכן קידוש איבר ויין דר וועט זוכה זיין דאס ער וועט דער פילן פעסר מיט ויין וויא מיר האבן אויבן גשריבן דאס השי"ת בצאלט בייא אלעמן מדה כנגד מדה · אויך שטייט אין דער גמרא פון שבת אלע דינים פון חנוכה · ואע"פ אונ האטשע דאס פון אונזרע זינד וועגן זיינן די עובדי כוכבים ומזלות אויף אונז גוזר פיל גזירות פון דעסט וועגן לאזט אונז גאט דאך ניט פאר פאלן צו ווערן אין זייערע הענט דאס זייא זאלן טאן אין אונז זייער בייזן ווילן

וואש

שמקצתם נבטלו ׳ומקצתם נטבעו באלהותם אבל בכל זמן השגית בנו כדי שלא יעשו בנו כליה ומכל הצרות הצילנו ומכל הגזרות הוציאנו והעמיד לנו בכל עת ׳עמודי עולם העומדים בפרץ לעזרנו ולסמכנו בכל צרותינו׳ וגרסינן בפרק קמא דמגילה דף י״א במתניתא תנא לא מאסתים בימי כשדים שהעמדתי להם דניאל חנניה מישאל ועזריה׳ ולא געלתים בימי עובדי כוכבים ומזלות שהעמדתי להם מתתיהו וחבריו׳ לכלותם בימי המן שהעמדתי להם מרדכי ואסתר׳ להפר בריתי אתם בימים שנגזרה גזרה על ישראל שהעמדתי להם של בית רבי וחכמים של דורות׳ ׳כי אני ה׳ אלהיהם לעתיד לבוא ואין כל אומה ולשון שולטת בהם :

חלק שלישי

בשמחת פורים ויש בו שלשה פרקים :

קלה פרק ראשון דבר ברור וידוע כי אע״פ שהקדוש ברוך הוא רוצה ׳לאיים לישראל כדי שיחזרו בתשובה וגם מנסה אותם כדי להוסיף בשכרם מ״מ אינו גוזר גזרה עליהם אלא כחיובם ואפילו לצערם בלבד׳ אבל בהיותם מחויבים בעונם וגם לפחדם כדי שישובו בתשובה כמו שעושה האב לבנו האהוב לו פוקד עליהם את עונם מעט מעט ואינו רוצה להניחם עד שתתמלא כאתם אלא נפרע מהם ברחמנות ומטיל יראתו עליהם מאימת גזרה רעה שיחזרו למוטב כדגרסינן בפ״ק דעבודת כוכבים דף ד׳ ׳משתבח להו ר׳ אבהו למינאי ברב ספרא דאדם גדול הוא שבקו ליה מכסא דתליסר שני יומא חד אשכחוה אמרו ליה כתוב בתורתכם (עמוס ג׳) רק אתכם ׳ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד וגו׳ מאן דאית ליה ׳סיסיא (פירוש זעס) בישא ׳ברחמיה מסיק ליה (פירוש מעלהו על אוהבו) לא הוה בידיה׳ רמו ליה סודרא בצואריה וקא מצערי ליה׳ אתא רבי אבהו אשכחינהו אמר להו אמאי קא מצעריתו ליה אמרו ליה ולאו אמרת לן דאדם גדול הוא אמר להו ׳אימר דאמרי לכון ׳בתנויי בקראי מי אמרי לכון ׳ומ״ש אתון דידעיתו אמר להו ׳אנן דשכיחינן גבייכו רמינן אנפשין ומעיינינן בקראי אינהו לא מעייני אמרו ליה אימא לן את אמר להם אמשול לכם משל לשני בני אדם שלווין מאחד אחד אוהבו ואחד שונאו אוהבו ׳נפרע ממנו מעט מעט שונאו נפרע ממנו בבת אחת׳ והחיוב אמרו רבותינו שהיה מאי דגרסינן בפרק קמא דמגילה דף י״ב

רוצים לכלותנו : מקצתם נטבעו באלהותם שעובדים העבודת כוכבים שלהם ונתערבו בהם : עמודי עולם צדיקי׳ שבזכותם נצלנו ובזכותם העולם עומד : כי אני ה׳ אלהיהם לעתיד לבא שנאמר ביום ההוא יהיה ה׳ אחד וגו׳ במהרה בימינו אמן:

לאיים ליראם שיראו שגוזרים הרשעים עליהם גזרות ויחזרו בתשובה : משתבח להו רבי אבהו היה משבח את רב ספרא לפני המינים הם עובדי כוכבים שהוא אדם גדול על כן היו מניחין לו המכס של שלשה עשר שנים : ידעתי אתכם כמו יודע ה׳ דרך צדיקים וכמו ואדעך בשם : סיסיא כעס וכו׳ וכעס מתרגמינן נסיסן : ברחמיה אוהבו ל״א סוסיא סוס שעסקו רע את אוהבו מעלה עליו כדי שיפול ממנו וימות בתמיה: אימר דאמרי לכון שהוא אדם: בתנויי במשניות וגמרא אבל לא במקרא : ומאי שנא המינים אמרו לרבי אבהו מ״ש אתון דבקיאים במקרא : אנן דשכיחינן אנו רגילין אצלכם ויודעים שאתם באים עלינו בשאלות המינות רמינן עלינו ללמוד במקרא להשיבכם : נפרע ממנו מעט מעט כך ישראל נפרע מהן הקב״ה את כל עונותיהן בעולם הזה כדי שיזכו ליום הדין והעובדי כוכבים

וואס זיי וואלטן גערן טאן אין אונז וויא גאט האט גטאן צו די זיבן אומות וואס זיינן געווען אין ארץ ישראל אונ זיינן פאר טריבן גוואורן אונטר אנדרע אומות זיינן איין טייל פון זיי נאר אום גקומן אונ איין טייל פון זיי האבן אן גנומען דאס גלויבן פון דער אומה וואס זיי זיינען גקומען אונטער זייא׳ אבר אויף אונז ישראל האט גאט זיין השגחה אלע צייט כדי די עובדי כוכבים ומזלות זאלן אונז ניט קענן מכלה זיין דען ער איז אונז מציל פון אלערלייא צרות אונ גזירות אונ שטעלט אויף צוא אונז אלע צייט צדיקים וואס פון זייער זכות וועגן בשטייט דיא וועלט אונ העלפט אונז פון זייער זכות וועגן אין אלע אונזערע צרות וויא מיר לערנן אין דער מסכת מגילה מיר האבן גלערינט אין איין ברייתא עס שטייט אין פסוק דאס גאט זאגט אפילו ווען ישראל וועלן זיין אין דעם לאנד פון די עובדי כוכבים ומזלות לא מאסתים וגו׳ ׳ לא מאסתים מיינט ער אין די טעג פון די כשדים דאס דיא ישראל זיינן וואורן פאר טריבן אין לאנד בבל האב איך זיי ניט ממאס גוועזן נייערט איך האב אויף גישטעלט צו זיי דניאל חנניה מישאל ועזריהי ולא געלתים אונ איך האב זיי ניט פאר אום ווירדיגט אין די צייטן פון די עובדי כוכבים ומזלות דען איך האב אויף גישטעלט צו זייא מתתיהו כהן גדול אונ זיינע חברים דאס זיי האבן מציל גוועזן די ישראל פון זייערע הענט׳ לכלותם מיינט ער אין די טעג פון המן דאס איך האב אויף גישטעלט צוא זייא מרדכי ואסתר צו העלפן זיי׳ להפר בריתי אתם מיינט ער אין די טעג וואס מען האט בייזע גזירות גוזר גוועזן אויף ישראל האב איך אויף גשטעלט צו זייא דאס הויז גזינד פון רבי דאס ער איז זייער חשוב גוועזן ביי דעם מלך אנטונינוס אונ האט מבטל גוועזן דיא בייזע גזירות אונ אויך אלע חכמים וואס איך שטעל אויף אין איטליכן דור דאס זיי זיינען חשוב בייא די מלכים אונ שרים אונ זיינן ממליץ גוטס אויף ישראל׳ כי אני ה׳ אלהיהם דען איך בין גאט זייער גאט אזו וועט מען זאגן לעתיד לבוא דאס גאטס נאמען וועט דער קענט ווערין אין דער גאנצער וועלט אונ איטלכר וועט וויסן דאס גאט איז איין איינציגער גאט אונ זייא וועלן דער לייזט ווערין פון אלע הענט ביז אייביג במהרה בימינו זאל עס זיין אמן :

קלה דבר ברור וידוע דאס איז איין קלארע זאך אונ איין בעקאנטע דאס חאטשע הקב״ה מאכט צו צייטן איין מורא צו ישראל כדי זייא זאלן תשובה טאן׳ אויך פרובט ער זייא צו צייטן אויב זייא וועלן בשטיין בייא דעם ביוז אונ וועלן דאס בייז אן נעמן מיט ליבשאפט כדי זיי זאלין דורך דעם מער שכר האבן׳ אבר דאך שיקט גאט ניט קיין גזירה אויף ישראל נייערט ווען זיי זיינן שולדיג אפילו ווען ער מיינט נאר זיי מצער צו זיין אבער ווען זיי זינדיגן אזו מאכט זייא גאט איין מורא כדי זיי זאלין תשובה טאן וויא איין פאטער פירט זיך מיט זיין זון וואס ער ליבט אים ער שטראפט זיי ביסלעך ווייס אונ ער ווארט ניט ביז די מאס פון זייערע עבירות זאל פול ווערן דאס ער זאל זיי דר נאך שטראפן מיט אמאלי וויא מיר לערנן אין מסכת עבודת כוכבים רבי אבהו האט גלויבט פאר דיא מינים דאס רב ספרא איז איין גרויסר למדן האבן די מינים דרום גשיינקט צו רב ספרא דעם מכס פון דריי צעהן יאר׳ אמאל האבן די מינים אן גטראפן דעם רב ספרא האבן זיי גזאגט צו אים זאג אונז אין אייער תורה שטייט נאר אייך ישראל האב איך ליבר פון אלע משפחות וואס אויף דער ערד איז דרום וועל איך אייך שטראפן אויף אייערע זינד׳ איז קשה ווען איינר האט איין צארן לאזט ער אים דען אויס אויף זיין ליב האבר וואס גאט שטראפט נאר די ישראל׳ האט רב ספרא ניט גוואוסט צו ענטפערן זייא דרויף׳ האבן זיי אים איין מאנטיל ארויף גווארפן אויף זיין האלז אונ האבן אים גשלעפט אונ צרות אן גטאן׳ איז רבי אבהו אן גקומן דרויף אונ האט זייא גפרעגט ווארום זייט איר אים אזו מצער׳ האבן זיי אים גזאגט האסטו אונז דען ניט גזאגט דאס ער איז איין גרויסר למדן אונ היינט ווייס ער ניט אונז צו זאגן דעם פירוש פון דעם פסוק׳ האט רבי אבהו גזאגט צו זיי איך האב אייך נאר גזאגט ער איז איין גרוישר למדן אין משניות אונ אין גמרא אבר ניט אין פסוק׳ האבן זיי גפרעגט צו רבי אבהו אונ ווארום קענט איר יוא פסוק אונ ער ניט׳ האט רבי אבהו גזאגט צו זיי מיר זיינן אפט ביי אייך אונ איר פרעגט אונז אלע צייט קשיות אין פסוק דרום במיהן מיר זיך אונ לערנן פסוק כדי מיר זאלן וויסן אייך צו ענטפרן אבר זיי זיינן ניט אפט ביי אייך אזו לערנן זיי ניט קיין פסוק׳ האבן זיי גזאגט צו רבי אבהו זאג דוא אונז דעם פירוש פון דעם פסוק׳ האט ער גזאגט צו זיי איך וועל אייך זאגן איין משל ווען צווייא לייט האבן פון איינעם געלט גליהען איינער איז זיין גוטר פריינד אונ איינר איז זיין שונא׳ פון דעם גוטען פריינד ווערט ער גיצאלט ביסליך ווייס כדי עס זאל אים ניט שווער זיין אונ פון דעם שונא ווערט ער גצאלט מיט אמאל כדי עס זאל אים שווער זיין צו בצאלן׳ אזו זאגט גאט אויך ווייל איך האב אייך ישראל ליבר פון אלע פעלקער דרום וועל איך אייך שטראפן אויף אייערע זינד ביסליך ווייס כדי עס זאל אייך ניט זייער שווער זיין אף צוא קומען אייערע זינד : והחיוב אונ די שולד וואש די ישראל האבן גהאט אויף זיך אין די צייטן פון המן איז גוועזן וויא אונזערע חכמים האבן גלערינט אין מסכת מגילה די תלמידים האבן גפרעגט צו רבי שמעון בן יוחאי פר וואס האבן די ישראל פר דינט אין די צייטן פון

המן

שאלו תלמידיו את רשב"י מפני מה נתחייבו שונאיהם של אותו הדור כליה אמר להם אמרו לי אתם · אמרו לו מפני שנהנו מסעודתו של אחשורוש אמר להם אם כן של שושן יהרגו ושל העולם כלו לא יהרגו אמרו לו אמור לנו אתה אמר להם מפני *שהשתחוו לעבודת כוכבים ומזלות אמרו לו *וכי משוא פנים יש בדבר אמר להם הם לא עשו *אלא לפנים (פירוש מירא) אף הקדוש ברוך הוא לא עשה אלא לפנים והיינו דכתיב (איכה ג׳) *כי לא ענה מלבו ויגה בני איש · ואף על פי שהתשובה המעולה והראויה היא המקדמת לצרה מ"מ קרא הקדוש ברוך הוא *לזאת תשובה · כדגרסינן התם דף י"ד ויסר המלך את טבעתו אמר רבי אבא בר כהנא גדולה הסרת טבעת זו ממ"ח נביאים וז׳ נביאות שעמדו להם לישראל · שמ"ח נביאים וז׳ נביאות שעמדו להם לישראל לא החזירו את ישראל למוטב ואילו הסרת טבעת זו *החזירן למוטב · והקדוש ברוך הוא כראותו תשובת ישראל וגם ברחמנותו עליהם כלה את המן ובניו וקרוביו הצוררים לישראל והעמיד להם במקומם למרדכי ואסתר הצדיקים שבאה ההצלה על ידם · כדגרסינן התם דף י׳ ר׳ שמואל בר נחמני *פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא (ישעיה נה) תחת הנעצוץ יעלה ברוש וגו׳ תחת הנעצוץ זה המן שעשה עצמו.עבודת כוכבים דכתיב (שם ז) *ובכל הנעצוצים ובכל הנהלולים וגו׳ · יעלה ברוש זה מרדכי הצדיק שנקרא ראש לבשמים שנאמר (שמות ל׳) ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור ומתרגם *מירא דכיא · ותחת הסרפד זו ושתי הרשעה בת בנו של נבוכדנצר הרשע ששרף *בית מרפידו של אלהינו דכתיב ביה (שיר ג) *רפידתו זהב · יעלה הדס זו אסתר הצדקת שנקראת הדסה דכתיב ויהי אומן את הדסה וכתיב (זכריה א) והוא עומד בין ההדסים · והיה לה׳ לשם *זו מקרא מגילה · לאות עולם לא יכרת *אלו ימי פורים · ואמרינן נמי התם דף י׳ רבי אבא בר כהנא פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא (קהלת ב) כי לאדם שטוב לפניו *נתן חכמה ודעת וגו׳ זה מרדכי · ולחוטא נתן ענין לאסף ולכנוס זה המן · לתת לטוב לפני האלהים זה מרדכי ואסתר דכתיב ויסר המלך את טבעתו אשר העביר מהמן וגו׳ ותשם אסתר את מרדכי על בית המן · רבי אבא בר עופרן פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא (ירמיה מט) *ושמתי כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים נאם ה׳ · מלך זה ושתי · ושרים זה המן ועשרת בניו · רב דימי בר יצחק פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא (עזרא ט) *כי עבדים אנחנו ובעבדותנו לא עזבנו אלהינו ויט עלינו חסד לפני מלכי פרס לתת לנו מחיה לרומם את בית אלהינו ולהעמיד את חרבותיו׃

ומזלות אינו נסרע מהן כלל כדי לטרדן מן העולם סכא ופקידה משמע מעט מעט כאדם שפוקד את חבירו לפרקים : שהשתחוו לעבודת כוכבים ומזלות בימי נבוכדנצר : וכי משוא פנים יש בדבר היאך זכו לנס: אלא לפנים לפני המלכות כדי שלא יהרגום אבל לא בלבם היה לעבוד עבודת כוכבים ומזלות : כי לא ענה מלבו שלא היה בלב הקב"ה גזירת המן לקיים כסם אלא להבהילם וליראם ויעשו תשובה : לזאת התשובה שעשו אחר הגזירה גם כן תשובה : והחזירן למוטב שגזרו עליהם תעניות לתשובה כדכתיב וצום ובכי ומספד שק ואפר יוצע לרבים : פתח לה פתחא פתחיל לדרוש באגדת פורים מקרא זה : ובכל הנעצוצי׳ מקום שגדלין קוצים:ובכל הנהלולים וגו׳ בתי תועבותא ושם היו עובדים כוכבים ומזלות (ישעיה ז׳): מירא דכיא היינו מרדכי : בית מרפידו כ"ס : רפידתו זהב כפורת הזהב אשר עליו בית׳ השכינה שרויה ושם קיבוצו והדרו של בית המקדש : זו מקרא מגילה לפי שאין שם שמים נזכר במגילה אמר שעל ידי קריאת מגילה בברכותיה נזכר השם של הקב"ה : אלו ימי פורים שנאמר וזכרם לא יסוף מזרעם : נתן חכמה זה מרדכי שהיה חכם גדול כדאיתא במנחות שע"כ נקרא פתחיה ובלשן : ושמתי כסאי בעילם שושן הבירה היתה בעילם דכתיב בדניאל בשושן הבירה אשר בעילם המדינה : כי עבדים אנחנו פסוק הוא בספר עזרא ונסיפא

המן דאס מען זאל אלע אום ברייננן · האט רבי שמעון גזאגט צו זיי זאגט אירי' האבן זיי גזאגט מיר מיינן זיי האבן דאס פאר דינט ווייל זיי האבין הנאה גהאט פון דער סעודה פון אחשורוש · האט רבי שמעון גזאגט ווען דער טעם זאל דאס זיין וואלט די גזירה נאר גדארפט זיין אויף די יהודים וואס האבן גוואונט אין שושן די האבן איין הנאה גהאט פון דר סעודה' וואס האבן אבער פאר זינדיגט די יהודים וואס אין דער גאנצר וועלט דען המן האט דאך גוואלט אלע יהודים אום ברייננן · האבן די תלמידים גזאגט צו רבי שמעון זאג דו אונז דעם טעם · האט רבי שמעון גזאגט זיי האבן פאר זינדיגט ווייל זיי האבן זיך גבוקט צו דעם צלם וואס נבוכדנצר האט אויף גישטעלט · האבן זיי ווידר גזאגט נוא ווארום האט זייא גאט דען עם פאר געבן אזו איין גרוישן חטא אונ זיי זיינן ניצול גווארן · האט רבי שמעון גזאגט די ישראל האבן זיך גבוקט נאר לפנים ווייל זייא האבן מורא גהאט פאר נבוכדנצר אבר ניט אין אמת' האט הקב"ה די גזירה אויף זיי אויך נאר לפנים גמאכט זיי איין מורא צו מאכן כדי זיי זאלן תשובה טאן אונ דאס זאגט דער פסוק דען גאט האט ניט גפייניגט די ישראל מיט דער גזירה פון המן פון זיין גאנצן הארצן נייערט ער האט זיי נאר טרויעריג גמאכט כדי זיי זאלן תשובה טאן : ואע"פ אונ חאטשע די בעסטע תשובה וואש ביי גאט ווערט אן גנומען איז ווען מען טוט זיא איי די צרה קומט פון דעסט וועגן האט גאט די תשובה אין די צייטן פון המן אן גנומן פאר איין רעכטע תשובה חאטשע זיא איז גיטאן גווארן ווען די צרה איז שוין גקומן וויא מיר לערנן אין דר גמרא עס שטייט אין פסוק דער מלך אחשורוש האט אפ גטאן זיין פינגרל פון זיין האנט אונ האט עס גגעבן צוא המן צו תתמן די בייזע גזירה אויף ישראל · זאגט רבי אבא בר כהנא עס איז איין גרעסרע זאך גיוועז ביי ישראל דאס אוים טאן פון דעם פינגערל וויא אלע שטראף וואס אבט אונ פערציג נביאים אונ זיבן ווייבער נביאות האבין גישטראפט צו ישראל דען אלע נביאים האבן מיט זייער שטראף ניט גקענט ברייננן דם די ישראל זאלן פרום ווערן אונ זאלן תשובה טאן אונ דאס פינגרל וואס דר מלך האט אפ גיטאן פון זיין האנט אונ האט עס גגעבן צוא המן דאס האט גבראכט דאס די ישראל האבן תשובה גטאן אונ וויא הקב"ה האט גזעהן די תשובה פון ישראל אונ דורך זיין רחמנות וואס ער האט גהאט צו ישראל אזוא האט ער פאר לענט המן מיט זיינע קינדער אונ קרובים וואס האבן בליידיגט צו ישראל אונ האט אויף גשטעלט צו זייא אויף זייער ארט מרדכי אונ אסתר דיא צדיקים דאס דורך זייא זיינן ישראל ניצול גווארן וויא מיר לערנן אין דער גמרא פון מגילה רבי שמואל בר נחמני האט אן גהויבן צוא דרשנן אין דר מגילה פון דעם פסוק עס שטייט אין פסוק אויף דעם ארט פון איין דארן איז אויף גגאנגן איין בוקסן בוים · דר דארן איז גמיינט המן דאס דאס ער האט זיך גמאכט פר איין אפ גאט דאס זיא ווערט גרופן דערנר וויא אין פסוק שטייט אין אלע דערנר אונ אין אלע וועלדלך וועלן זיך מענטשן בהאלטן · אונ דער בוקסן בוים דער הייסט ברוש דאס איז מרדכי דאס ער ווערט גרופן דר בעסטר פון אלע בשמים וויא אין פסוק שטייט נעם צו דיר בשמים ראש הויבט גיווירץ מר דרור מאכט דר תרגום מירא דכיא אזו ווי מרדכי' אונ אין דעם ארט פון איין שטעכיגדיגר דארן · דאס איז גמיינט ושתי הרשעה דאס איינקל פון נבוכדנצר וואס ער האט פר ברענט בית מרפידו של אלהינו דאס צירלך הויז פון אונזר גאט וואס ביי דעם בית המקדש שטייט רפידתו זהב זיין אוים בעטונג איז פון גאלד · איז אויף גגאנגן איין הדס דאס איז אסתר המלכה זיא איז ווארן גרופן הדסה וויא אין פסוק שטייט אונ מרדכי האט דר צויגן הדסה דאס איז אסתר' אויך גפינן מיר דאס דיא צדיקים ווערן גרופן הדסים וויא אין פסוק שטייט בייא זכריה דאס ער האט גזעהן איין מאן איז גשטאנען צווישן די הדסים דם איז גמיינט די צדיקים שטייט ווייטר אין פסוק דאס וועט זיין צו גאט צוא איין שם דאס איז גמיינט דאס מיר לייענן אלע יאר די מגילה אונ דער צוילן דר מיט דעם גרוישן נס וואס גאט האט גטאן צו אונז אין דיא צייטן פון אחשורוש · אונ דאס וועט זיין צוא איין אייביגן צייכן עס וועט ניט פר שניטן ווערן · דאס זיינן דיא טעג פון פורים די וועלן אייביג גהאלטן ווערן צווישן ישראלי ואמרינן התם אויך זאגן מיר אין דר גמרא רבי אבא בר כהנא האט אן גהויבן צו דרשנן אין דר מגילה פון דעם פסוק כי לאדם שטוב לפניו וגו׳ דען צו דעם מענטשן וואס איז גוט פר גאט האט גאט גגעבן קלוגהייט אונ ווישן שאפט דאס איז גמיינט מרדכי דר איז איין גרוישר חכם גוועזן · אונ צו דעם זינדיגן האט גאט גגעבן איין זאך דאס ער זאל איין זאמלן פיל געלט דאס איז גמיינט המן ער איז איין גרויסר עושר גוועזן' דאס דער זינדיגר זאל זיין געלט אפ געבן צו דעם וואס איז גוט פאר גאט דאס איז צו מרדכי אונ אסתר וויא דער פסוק זאגט דר מלך האט אפ גטאן זיין רינג וואס ער האט אראפ גנומן פון המן אונ האט גגעבן צו מרדכי אונ אסתר האט גזעצט מרדכי איבער דאס הויז פון המן' רבי אבא בר עופרן האט אן גיהויבן צו דרשנן אין דער מגילה פון דעם פסוק ושמתי כסאי בעילם וגו׳ נאם ה׳ איך וועל טאן מיין שטול אין עילם אונ וועל מאכן פר לירן פון דארטן דעם מלך מיט די הארן אזו זאגט גאט · דר מלך דאס איז ושתי זיא איז ארויס גקומן פון מלכים' אונ די הארן דאס איז המן מיט זיינע צעהן זין' רב דימי האט אן גהויבן צו דרשנן אין דער מגילה פון דעם פסוק וואס עזרא

דאט

ולתת לנו גדר ביהודה ובירושלים אימתי הטה עלינו חסד לפני מלכי פרס בימי מרדכי ואסתר · רבי חנינא בר פפא פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא (תהלים סו) *הרכבת אנוש לראשנו באנו *באש ובמים · באש בימי נבוכדנצר · ובמים בימי פרעה · ותוציאנו לרויה בימי המן · רבי יוחנן וכו׳ (שם צח) זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל וגו׳ *אימתי ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו זה בימי מרדכי ואסתר רשב״ל וכו׳ (משלי כח) ארי נוהם ודוב שוקק מושל רשע על עם דל · ארי נוהם זה נבוכדנצר הרשע דכתיב ביה (ירמיה ד) עלה אריה מסובכו · ודוב שוקק זה אחשורוש דכתיב ביה במלכות פרס (דניאל ז) *וארו חיוא אחרי תנינא דמיא לדוב ותני רב יוסף אלו פרסיים שאוכלין כדוב ושותין כדוב *ומסורבלין בשר כדוב ומגדלים שער כדוב ואין להם מנוחה כדוב · מושל רשע זה המן · על עם דל אלו ישראל שהם דלים מן המצות רבי אלעזר וכו׳ (קהלת י) בעצלתים ימך המקרה ובשפלות ידים *ידלוף הבית · בשביל עצלות שהיה בישראל שלא עסקו בתורה *נעשה שונאו של הקדוש ברוך הוא מך · ואין מך אלא עני שנאמר (ויקרא כז) ואם מך הוא מערכך ואין מקרה אלא הקדוש ברוך הוא שנאמר (תהלים קד) המקרה במים עליותיו · רב נחמן בר יצחק וגו׳ (שם קכד) שיר המעלות לדוד וגו׳ בקום עלינו *אדם ולא מלך · רבה פתח וכו׳ (משלי כט) ברבות צדיקים ישמח העם וגו׳ · ברבות צדיקים זה מרדכי ואסתר דכתיב ומרדכי יצא מלפני המלך וכתיב ליהודים היתה אורה ושמחה וכו׳ ובמשול רשע יאנח עם זה המן וכן הוא אומר והמלך והמן ישבו וגו׳ · רב מתנא וכו׳ כי מי גוי גדול וכו׳ רב אשי אמר מהכא או הנסה אלהים וגו׳ · והקדוש ב״ה הקדים להם רפואה לצרה במצות השקלים שהיה זמנם *באחד באדר · כדגרסינן התם דף י״ג אמר רבי שמעון גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים הקב״ה שקליהם לשקליו והיינו דתנן באחד באדר *משמיעין על השקלים ועם כל הרפואה הזאת סבב הקב״ה להזדמן לפני המלך אחשורוש שתהיה אשתו נושאת חן בעיני אסתר הצדקת החכמה שידעה לעשות הדבר כסדר בענין שיתן לה המלך שאלתה ובקשתה וזמנה את המן לסעודתה על כמה טעמים · כדאיתא התם דף ט״ו ת״ר מה ראתה אסתר שזימנה את המן רבי אלעזר אומר פחים טמנה לו ללכדו שנאמר (תהלים סט) יהי שלחנם לפניהם לפח · רבי יהושע אומר *מבית אביה למדה שנאמר (משלי כח) אם רעב שונאך האכילהו לחם וגו׳ · וה׳ ישלם לך אל תקרי ישלם לך אלא

דקאי ויט עלינו חסד וגו׳ : הרכבת המשלת אנוש כל מלכי אומה ואומה לראשנו : באש בימי נבוכדנצר שהשליכנו לתוך כבשן האש : אימתי ראו וכו׳ בימי מרדכי ואסתר שהדבר נגלה לכל האומות שהלכו אגרות בכל העולם לאבד כל שונאי היהודים : וארו כמו והרי : חיוא חיה אחרת : ומסורבלין מלובשין בבשר ובשמן כסרבל : ימך המקרה כשאדם הוא עצל ואין מתקן ביתו בפרצה קטנה לסוף ימך המקרה יפול המקרה ונופל : ידלוף המטר נוטף בביתו : נעשה שונאו של הקב״ה מך כמו שלא היה יכול להושיע : אדם ולא מלך זה המן : באחד באדר והוא קודם הזמן שקבע המן לישראל בי״ג בו : משמיעין ב״ד מכריזין שיביאו שקלים למקדש : מבית אביה למדה

האט גזאגט · דען מיר זיינען קנעכט צום מלך פרס אונ אין אונזר קנעכטשאפט האבן מיר ניט פרלאזן אונזר גאט אונ גאט האט גנייגט אויף אונז חסד פאר די מלכי פרס דאס זייא זאלן אונז געבין איין דר נערונג צוא דר הייבן אונזר גאטש הויז אונ אויף צו שטעלן זיינע חורבות אונ צו געבן אונז איין צוים אין יהודה אונ אין ירושלים · אונ דעם חסד וואס גאט האט אונז גנייגט פאר די מלכי פרס דאס איז גוועזן אין די צייטן פון מרדכי אונ אסתר: רבי חנינא בר פפא האט אן גהויבן צו דרשנן אין דר מגילה פון דעם פסוק דו גאט האסט גמאכט גוועלטיגן דיא מענטשן פון די עובדי כוכבים ומזלות איבר אונזר קאפ אזו זיינן מיר גקומען דורך זיי אין פייער אונ אין וואשר · אין פייער אין די טעג פון נבוכדנצר דען ער האט חנניה מישאל ועזריה אין אהייסן קאלך אויבן אריין גווארפן· אונ אין וואסר אין די טעג פון פרעה דען ער האט גהייסן אלע זין פון ישראל אין וואשר ווארפן · אונ דוא האסט אונז אויס גצויגן צו איין דר ברייטרניש אין דיא טעג פון המן האסטו אונז דער לייזט פון זיינע הענד · רבי יוחנן האט אן גהויבן צוא דרשנן אין דער מגילה פון דעם פסוק גאט האט גדאכט זיין חסד אונ זיין אמתע הבטחה צום הויז גזינד פון ישראל אונ אלע הארן פון דר ערד האבן געזעהן די הילף פון אונזר גאט דאס איז גוועזן אין דיא טעג פון מרדכי אונ אסתר דען דר נס איז ווארן גהערט אין דער גאנצער וועלט · רבי יהושע בן לוי האט אן גהויבן צו דרשנן אין דר מגילה פון דעם פסוק ארי נוהם וגו׳ גלייך וויא איין לייב וואס ברומט דאס איז גוועזן נבוכדנצר דער איז גגליכן צו איין לייב וויא אין פסוק שטייט ביי נבוכדנצר דער לייב איז אויף גגאנגען פון זיין ביידיל · אונ גלייך וויא איין בער וואס שרייט דאס איז אחשורוש דען דאס מלכות פרס איז גיגליכן צוא איין בער אזו וויא דניאל האט געזעהן אין חלום אונ נון איין אנדער חיה איז גקומען זיא איז גוועזן גלייך וויא איין בער · רב יוסף זאגט דאס האט גוויזן אויף גלות פרס די זיינן גלייך וויא די בערן זיי עסין אונ טרינקן אונ זיינן גראב אונ פעט וויא איין בער אונ בוואקסן מיט האר וויא איין בער אונ האבן קיין מנוחה נים וויא איין בער· אזו איז מושל רשע על עם דל איין גוועלטיגר רשע דאס איז המן איבר דעם ארעם פאלק דאס זיינן די ישראל די זיינן אין זיינע צייטן ארעם גוועזן פון מצות אונ גאט האט זיי דורך זיין רחמנות גהאלפן · רבי אלעזר האט אן גהויבן צו דרשנן אין דער מגילה פון דעם פסוק דורך פוילקייט וואס איז אין איין הויז ווערט איין גבויגן דער באלקן פון דעם הויז אונ דורך אפ געשלאגענע הענט צו פאר שטאפן דיא לעכר פון דאך טוט דער רעגן טריפן אין הויז אריין דאס איז גזאגט אויף ישראל דורך דעם וואס זיי זיינן פויל גוועזן תורה צו לערנן זיינן זיי דרום ארעם גווארן פאר הקב״ה וואס ער האט גבעלקט דיא וועלט וויא אין פסוק שטייט גאט האט גבעלקט אי וואסר זיינע בוידימר · רב נחמן בר יצחק האט אן גהויבן צוא דרשנן אין דער מגילה פון דעם פסוק וואס דוד המלך האט גזאגט אין שיר המעלות ווען גאט וואלט ניט גוועזן מיט אונז ווען אמענטש איז אויף גישטאנען אויף אונז דס איז המן דר איז גוועזן איין פראסטר מענטש ניט קיין מלך אזו וואלטן זיי אונז פאר לענט · רבה האט אן גהויבן צו דרשנן אין דר מגילה פון דעם פסוק ווען די צדיקים ווערן גרויס אזו פרייט זיך דס פאלק דאס איז מרדכי אונ אסתר וויא אין פסוק שטייט אונ מרדכי איז ארויש גגאנגן פון פר דעם מלך אין קיניגליכע קליידר · שטייט ווייטר צוא די יהודים איז גוועזן שמחה וששון · אבר ווען דר רשע המן האט גוועלטיגט האט דאס פאלק גזיפצט וויא אין פסוק שטייט אונ דר מלך אונ המן האבן זיך גזעצט טרינקן אונ די שטאט שושן איז ווארן פר אירט פון ווענין צרות איבר דר גזירה פון המן · רב מתנא האט אן גיהויבן צו דרשנן אין דער מגילה פון דעם פסוק דען וואו איז אזו איין גרויש פאלק וויא ישראל דאס גאט איז נאהענט צו זייא ווען זייא רופן אים אן אונ טוט זייא נסים אזו וויא ער האט גטאן צו זייא אין די צייטן פון המן: רב אשי האט אן גהויבן צוא דרשנן אין דר מגילה פון דעם פסוק וואס ווייטר שטייט דאס גאט האט קיין אומה אזעלכע נסים ניט גטאן אזו וויא ער האט גטאן צו ישראל אזו וויא מיר האבן געזעהן אין די טעג פון מרדכי אונ אסתר · אונ דאס הקב״ה האט בשטעלט צו ישראל דיא רפואה פאר דר צרה דאס ער האט גהייסן געבן מחצית השקל וויא מיר לערנען אין דער מסכת מגילה רבי שמעון זאגט עס איז אנטפלעקט אונ גוואוסט גוועזן פר הש״י דס המן וועט לסוף ווגן שקלים צו קויפן מיט זייא די ישראל פון אחשורוש דרום האט ער גהייסן מען זאל פר דער צייט פון י״ד אדר געבן איין מחצית השקל אזו וויא מיר האבן גלערנט אום ראש חודש אדר האט מען אויס גרופן דיא לייט זאלן ברייננגען איין מחצית השקל אין בית המקדש : ועם כל הרפואה הזאת אונ דורך דר דאזיגר רפואה פון די מחצית השקל האט גאט גפירט דאס אחשורוש זאל לוסט האבן צו אסתר המלכה אונ דאס זיא זאל ביי אים חן האבן דאס זיא איז גוועזן איין גרויסע צדקת אונ האט גיוואוסט צו טאן די זאך בחכמה דאס דר מלך זאל איר געבן איר גבעט אונ בגער אונ זיא האט המן אן גבריט אונ גבעטן אויף דער סעודה פון פיל טעמים וועגן אזו וויא אין דער גמרא שטייט די רבנים האבן גלערנט ווארום האט אסתר גבעטן המן אויף דער סעודה רבי אלעזר זאגט זיא האט אים דער מיט איין נעץ אן גבריט צו חאפן וויא אין פסוק שטייט זייער טיש זאל זיין צו זיי צו איין נעץ · רבי יהושע זאגט פון איר פאטערס הויז גזינד האט זיא זיך דאס אפ גלערנט דען זיא האט זיי גהערט לערנן דעם פסוק ווען דיין פיינט איז הונגעריג מאך אים עסין ברויט דען עס איז גלייך ביא אים וויא דו שארפסט אים דער מיט הייסע קוילן אויף זיין קאפ אונ גאט וועט אים איבער ענטפרן אין דיין האנט · רבי מאיר זאגט זיא האט אים דרום גבעטן אויף דער

סעודה

*ישלימהו לך · ר"מ אומר כדי שלא יטול עצה *וימרוד · רבי יהודה אומר כדי שלא יכירו בה שהיא יהודית · רבי נחמיה אומר כדי שלא יאמרו ישראל אחות לנו בבית המלך ויסיחו דעתם מן הרחמים · רבי יוסי אומר *כדי שיהא מצוי לה בכל עת · רבי שמעון בן מנסיא אומר אולי *ירגיש המקום ויעשה נסים · רבי יהושע בן קרחה אומר שהסבירה לו פנים כדי *שיהרג הוא והיא · אמר רבן גמליאל אחשורוש *מלך הפכפך היה · אמר רבן גמליאל עדיין אנו צריכין למודעי · תניא רבי אלעזר המודעי אומר *קנאתו במלך וקנאתו בשרים · רבה אמר (שם טו) לפני שבר גאון · אביי ורבא דאמרי תרוייהו (ירמיה נא) *בחומם אשית את משתידם והשכרתים למען יעלוזו וישנו שנת עולם ולא *יקיצו נאם ה' · אשכחיה רבה בר אבהו לאליהו אמר ליה כמאן חזא אסתר ועבדא אמר ליה כבולהו תנאי וכבולהו אמוראי למדנו שכל דבריה עשתה בחכמה וכל דברי חכמים היו אמת ותורתם אמת :

קלו פרק שני

מקרא מגילה אף על פי שלא נכתבה בתורה בפירוש קבלוה עלידם ועל זרעם · כדגרסינן התם תנו רבנן מ"ח נביאים וז' נביאות שנתנבאו לישראל לא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה אפילו אות אחת *חוץ ממקרא מגילה · מאי דרוש אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יהושע בן קרחה קל וחומר ומה *מעבדות לחרות אומרין שירה ממות לחיים לא כל שכן אי הכי *נימא הלילא אמר רבי יצחק לפי שאין אומרין הלל על הנס הנעשה בחוצה לארץ מתקיף לה וכו' · כדאיתא התם למעלה על ענין הלילא בפרק כ"ד מחלק תפלות · ואם הקנוהו בית דין של מטה הסכימו עמהם ב"ד של מעלה · כדגרסינן בפרק אלו הן הלוקין דף כ"ג ובפרק שבועת הדיינים אמר רבי יהושע בן לוי שלשה דברים עשו בית דין של מטה והסכימו בית דין של מעלה על ידם · מקרא מגילה *ושאלת שלום בשם *והבאת מעשר · מקרא מגילה דכתיב קימו וקבלו היהודים קימו למעלה מה שקבלו למטה · ושאלת שלום בשם דכתיב (רות ב') והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ואומר (שופטים ו) ה' עמך גבור החיל מאי ואומר וכי תימא בועז הוא דעבד מנפשיה אבל משמיא לא הסכימו ת"ש ה' עמך גבור החיל · והבאת מעשר דכתיב (ד"ה ב לא) וכפרוץ הדבר הרבו בני ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר ודבש וכל תבואת שדה ומעשר הכל לרוב הביאו וכתיב (מלאכי ג) הביאו את כל המעשר

שמעה שהתינוקות לומדים כן : וימרוד במלך שהיתה שעתו מלאתה : ישלימהו ימסרהו לך : כדי שיהא המן מצוי לה אולי תוכל להכשילו בשום דבר לפני המלך : ירגיש המקום שאף אני מקרבת שונאיהן של ישראל אף נמי ירגיש שאף אני צריך להתקיף רשע זה ולגלגל בכבודי : שיהרג הוא והיא כשיתקנאו המלך ממנו ויהרוג את שניהם וכי נותנין גזירה ומית תלא מיניהו בטלי לה : מלך הפכפך היה וחוזר בדבורו אמרה שמא אוכל לפתותו ולהרגו ואם לא יהא מזומן העבור השעה ויחזור בו : קנאתו כדי שיקנא המלך והשרים בהמן על שאסתר מזמנו לו ויהרגהו : בחומם אשית את משתיהם על בלשצר ושיעתו נאמר כשובם מן המלחמה שדריוש וכורש היו צרין על בבל ונלחם בלשצר אותו היום והיו עיפים וצמאים וישבו לשתות בכלי בהמ"ק ונשתכרו ובאותו לילה נהרג ואף אסתר אמרה מתוך משתיהם של רשעים פורענות באה עליהם :

חוץ ממקרא מגילה וה"ה נר חנוכה ככר פסקו הנביאים אבל בימי מרדכי היו חגי זכריה ומלאכי : מעבדות לחרות שיצאו ממצרים אמרו שירה על הים : הלל נמי נימא שהיא שירה : ושאלת שלום בשם ואין כאן הוצאת שם לבטלה שנאמר ויאמר לקוצרים ה' עמכם והסכימו ב"ד של מעלה על ידן דקאמר ליה מלאך לגדעון ה' עמך גבור החיל : והבאת מעשר לבית המקדש כדי שלא יקבלום לוים שאינם מהוגנים ולא יחלקו לעובדי עבודת כוכבים ומזלות דכתיב בדברי הימים וכשרון הדבר ותקנת חזקיה היה נוהג לשכות בבית המקדש להביא את כל המעשרות בכן כדי שלא יקבלום הלוים עובדי עבודת כוכבים ומזלות דכתיב התם ויאמר חזקיה להכין

סעודה כדי ער זאל זיך דער ווייל קיין עצה ניט האלטן צוא מורד זיין אין דעם מלך האט זיא אים דריבער גהנפת · רבי יהודה זאגט זיא האט עס דרום געטאן כדי מען זאל ניט דער קענן אז זיא איז איין בת ישראל · רבי נחמיה זאגט זיא האט עס דרום געטאן כדי דיא ישראל זאלן ניט זאגן מיר האבן דאך איין שוועסטער אין קיניגס הויז וואס זיא איז זיין ווייב ווערלין זיי פאר געסן גאט צו בעטין אונ האפן אויף איר דריבער האט זיא אים געבעטין צום מאלצייט כדי די ישראל זאלן מיינן דאס אסתר האלט מיט המן ווערלין זיי זיך שוין אום קערן צו גאט דאס ער זאל מבטל זיין די גזירה · רבי יוסי זאגט זיא האט עס דרום געטאן כדי ער זאל אפט זיין ביא איר מאמער ווערט זיא אים קענן מיט איין זאך שטרויכלן פאר דעם מלך · רבי שמעון בן מנסיא זאגט זיא האט עס דרום געטאן טאמער ווערט גאט ווערלין אונ געפינען איין ארט צו טאן נסים צו דיא ישראל · רבי יהושע בן קרחה זאגט זיא האט עס דרום געטאן כדי זיא זאל ווייזן איין פריינדליכן פנים צוא המן ווערט דעם מלך פארדריסן ווערט ער זיי ביידן הרגנן · רבי יהושע זאגט דער מלך אחשורוש האט באלד חרטה געהאט אויף זיינע זאכן האט אסתר דרום געבעטן המן אויף דער סעודה כדי אויב זיא ווערט קענן איבר ריידין דעם מלך זאל ער אים הייסן ממית זיין זאל המן זיין דער ביי מען זאל אים באלד ממית זיין איי דער מלך ווערט חרטה האבן · רבן גמליאל זאגט מיר מוזן אויך זאגן וואס רבי אלעזר המודעי האט גזאגט דען ער האט גזאגט ווארום האט אסתר געבעטן המן אויף דער סעודה כדי זיא זאל רייצן אויף המן דעם צארן פון דעם מלך ווארום בעט זיא אים צום מאלצייט · אונ דעם צארן פון די איבעריגע הארן פאר וואס זיא האט זיי ניט געבעטין אונ דורך דעם ווערלין זיי זוכן אים ממית צו זיין · רבה זאגט זיא האט עס דרום געטאן דען עס שטייט אין פסוק פאר דעם בראך קומט גרויסקייט דרום האט זיא אים גרויס געמאכט כדי עס זאל באלד קומן איין בראך אויף אים · אביי אונ רבא האבן ביידע גזאגט עס שטייט אין פסוק ביי בלשצר בחומם אשית את משתיהם וגו' זעהן מיר דאס בלשצר האט איין מפלה בקומן אויף דער סעודה דרום האט אסתר זיך גיטראכט המן ווערט אויך איין מפלה בקומען אויף דער סעודה: אשכחיה רבה בר אבהו לאליהו רבה בר אבהו האט געפונען צו אליהו הנביא האט ער אים גפרעגט אזו וויא וועלכר פון דיא רבנים האט אסתר געמיינט אונ געטאן · האט אליהו גזאגט זיא האט גמיינט וויא אלע תנאים אונ אמוראים דען זיא האט זיך גטראכט אין איינם פון די אופנים ווערט זיא אים קענן ביי קומען פון דאנן לערנן מיר אפ דאס

אסתר האט אלע אירע זאכן געטאן מיט חכמה אונ אלץ וואס דיא חכמים זאגן איז אמת אונ זייער תורה איז אמת :

קלו מקרא מגילה צו לייענן די מגילה חאטשע דאס שטייט ניט אין דער תורה קלאר האבן עס ישראל דאך מקבל גוועזן אויף זיך אונ אויף זייערע קינדר וויא מיר לערנן אין דער גמרא די רבנים האבן גלערינט אכט אונ פערציג נביאים אונ זיבן ווייבר נביאות וואס האבן נביאות גזאגט צו ישראל די האבן ניט אראפ גנומען אויך ניט צו גלייגט אויף דעם וואס אין דער תורה שטייט אפילו איין אות נייערט דאס מען זאל דיא מגילה לייענן האבן זיי מוסיף גוועזן · פרעגט די גמרא פון וואנען האבן זיי זיך אפ גלערינט דאס מען זאל די מגילה לייענן · זאגט רבי חייא בר אבא פון וועגן רבי יהושע בן קרחה זיי האבן עס אפ גלערינט מיט איין קל וחומר ווען מיר זאגן שירה ווייל מיר זיינן פריי גווארן פון דיא קנעכטשאפט פון מצרים מכל שכן ביי דעם נס פון פורים זיינן מיר פון טויט צו לעבן דר לייזט גווארן דארף מען פשיטא שירה זאגן · אבער הלל זאגן מיר ניט אזו וויא מיר האבן אין פרק כ"ד מהלכות תפלה גשריבן · אונ חאטשע דיא זאך איז גמאכט גווארן דורך דעם בית דין אויף דער ערד האט דאס בית דין של מעלה אויך מסכים גוועזן דער צו · וויא מיר לערנן אין פרק אלו הן הלוקין · רבי יהושע בן לוי זאגט דרייא זאכן האט דאס בית דין של מטה געטאן אונ דאס בית דין של מעלה האט מסכים גוועזן דער צו · איינס איז דאס מען זאל די מגילה לייענן וויא אין פסוק שטייט אין דער מגילה קימו וקבלו מען האט אין הימל מקיים גוועזן וואס דאס בית דין של מטה האט אונטן מקבל גוועזן אויף זיך · דאס אנדערע איז מען זאל מענן זיין חבר שלום געבן מיט דעם נאמן פון גאט צו זאגן גאט איז מיט דיר וויא אין פסוק שטייט אונ בועז איז גקומען פון בית לחם האט ער גזאגט צו די שניטער פון זיין תבואה ה' עמכם גאט איז מיט אייך · אונ מען האט אין הימל מסכים גוועזן דער צו וויא אין פסוק שטייט דער מלאך האט גזאגט צו גדעון ה' עמך גבור החיל גאט איז מיט דיר דו שטארקר העלד · אונ די דריטע זאך איז מען זאל דעם מעשר ברייננגען אין בית המקדש וויא אין פסוק שטייט וויא דיא זאך וואס דער מלך חזקיה האט שטארק בפוילן אזו האבן די קינדר ישראל גמערט צו ברייננגען דאס ערשטע פון זייער קארן אונ ויין אונ בוימל אונ אלע תבואות פון דעם פעלד אונ דעם מעשר האבן זייא אלץ גאר פיל גבראכט · אונ מען האט אין הימל מסכים גוועזן דער צו אזו וויא גאט האט גזאגט דורך מלאכי הנביא ברייננגט דעם מעשר אין דעם אוצר פון דעם בית

אל בית האוצר ויהי טרף בביתי וגו׳ · אמר רב עד שיבלו שפתותיכם מלומר די · ואף על פי שמקרא מגילה לא נכתב בפירוש בתורה הכל נראה למרע"ה בסיני וכל מה שעבר וכל מה שעתיד להיות · כדגרסינן במגילה פרק ב׳ דף י"ט אמר רבי יוחנן מאי דכתיב (דברים ט) ועליהם ככל הדברים מלמד שהראה הקדוש ב"ה למשה דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים ומה שסופרים עתידין לחדש ומאי ניהו מקרא מגילה · וכשנכתבה אחר כך ברוח הקדש נאמרה · כדגרסינן התם דף ז׳ רבי אליעזר אומר אסתר ברוח הקדש נאמרה שנאמר ויאמר המן בלבו וגו׳ רבי עקיבא אומר אסתר ברוח הקדש נאמרה שנאמר ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה · רבי יוסי בן דורמסקית אומר אסתר ברוח הקדש נאמרה שנאמר ויודע הדבר למרדכי · רבי מאיר אומר אסתר ברוח הקדש נאמרה שנאמר ובבזה לא שלחו את ידם · אמר רב יהודה אמר שמואל אי הואי התם הוה אמינא להו דידי עדיפא מדידכו · קיימו וקבלו היהודים קיימו למעלה מה שקבלו למטה אמר רבה לכולהו אית להו פירכא בר מדשמואל דלית ליה פירכא ואמרינן התם דף ז׳ רב יוסף אמר וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים · רב נחמן בר יצחק אמר וזכרם לא יסוף מזרעם ומכאן למדו רבותינו שכל הכתובים עתידין ליבטל חוץ ממגלת אסתר · וגם כל המועדים חוץ מימי הפורים · כדגרסינן במדרש משלי בפסוק טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שלחנה כל המועדים בטלים וימי הפורים אינם בטלים שנאמר וזכרם לא יסוף מזרעם וגם כתיב שם אמר רב אף יום הכפורים אינו בטל לעולם שנאמר (ויקרא טז) והיתה זאת לכם לחקת עולם · ונראה פירוש שהוא מדבר בזמן הגלות שאי אפשר שלא יגרום החטא: כאחד מן המועדים כמו שכתוב (איכה ב׳) שכח ה׳ בציון מועד ושבת · אבל בימי הפורים הבטיח דכתיב לא יעברו וגם הבטיח על יום הכפורים שיכפר ואפילו אינם שבים כראוי :

לבכות בבית המקדש וגו׳ והספים הקב"ה על ידו דכתיב במלאכי הביאו את כל המעשר וגו׳: דקדוקי תורה רבויין אתין וגמין מעוטין אכין ורקין : דקדוקי סופרים שדקדקו אחרונים מלשון משנה הראשונים : ויאמר המן בלבו מנא ידעי כותבי המגילה שכך אמר בלבו אלא רוח הקדש נגלה עליהם : ויודע הדבר למרדכי מי גילה לו אלא רוח הקודש היה שורה עליו : ובבזה לא שלחו את ידם מנא ידעי מה עשו הרחוקים : לא יעברו מנא ידעי את העתיד :

שתי מנות לאדם אחר דכתיב ומשלוח מנות שתים משמע : ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני בני אדם די לכל אחד ואחד מתנה אחת דהא אביונים נמי תרתי משמע : אטמא דעגלא תילתא ירך מעגל שהוא שלישי לגבן : וגרבא דחמר חמת יין : הדר שלח ליה וכו׳ בגמרא לא גרסי׳ ליה ולפי גירסתו נ"ל דס"ס רבי יהודה שלח לרבי יהושע אטמא דעגלא וגרבא דחמר שלח ליה לא קיימת כי אם מתנות לאביונים כי דבר מועט כזה אינו מספיק לנו להיות נקרא בשם משלוח מנות רק כדרך ששולחים לאביונים דבר מועט : הדר שלח ליה כולי עגלא וכו׳ שלח ליה ר׳ יהודה באמת זה ראוי לקרות משלוח מנות כי הוא ראוי

קלו פרק שלישי

ימי הפורים קבעום להיות ימי משתה ושמחה לשם שמים ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים וגרסינן בפ"ק דמגילה דף ז׳ תני רב יוסף ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאדם אחד ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני בני אדם · רבי יהודה נשיאה שדר ליה לרבי יהושע אטמא דעגלא תילתא וגרבא דחמר שלח ליה קיימת בנו רבינו ומתנות לאביונים · הדר שלח ליה כולי עגלא תילתא ותלתא גרבי דחמרא שלח ליה קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו · רבה שדר ליה למרי בר מר ביד אביי מלא צנא דקשב (כל מלא תמרים) ·

המקדש א"נ עס זאל זיין שפייז צו די כהנים אונ לוים דען וועל איך אייך אזו פיל ברכות שיקן ביז אייערע לעפצן וועלן מיד ווערן פון צו זאגן מיר האבן גנוג : ואע"פ אונ חאטשע דאס דיא מגילה לייענן שטייט ניט קלאר אין דער תורה האט עס גאט דאך גוויזן צו משה רבינו אויף דעם בארג סיני אונ אויך אלץ וואס איז גוועזן אונ וואס עס וועט זיין וויא מיר לערנן אין מסכת מגילה רבי יוחנן זאגט וואס מיינט דר פסוק אויף די לוחות איז גשטאנען אלע רייד דאס לערינט אונז דאס גאט האט גוויזן צו משה רבינו אלע זאכן וואס דיא חכמים וועלן מתקן זיין דהיינו מען זאל די מגילה לייענן : וכשנכתבה אחר כך אונ אז דיא מגילה איז דער נאך גשריבן גווארן איז זיא בנבואה גשריבן גווארן וויא מיר לערנן אין דר גמרא רבי אליעזר זאגט דיא מגילה איז ברוח הקודש גזאגט גווארן דען עס שטייט אין איר דאס המן האט זיך גטראכט אין זיין הארצן אונ ווער קען וויסן וואס המן האט גטראכט אין זיין הארצן נייערט ער איז בנבואה גזאגט גווארן · רבי עקיבא זאגט פון דאנן איז גידרונגען דאס מגילת אסתר איז ברוח הקודש גזאגט גווארן דען עס שטייט דרינען דאס אסתר האט גהאט חן אין דיא אויגן פון אלע מענטשן אונ ווער קען וויסן וואס אלע מענטשן טראכטן נאר גאט אליין · רבי יוסי בן דורמסקית זאגט איך לערן עס אפ פון דעם פסוק דען עס שטייט דאס די זאך וואס בגתן ותרש האבן גירעט מיט אנאנדער איז ווארן גוואוסט צו מרדכי · דורך וואס · דורך דעם רוח הקודש · רבי מאיר זאגט פון דעם פסוק לערן איך עס אפ דען עס שטייט דאס אין רויב פון די הרוגים האבן די ישראל ניט גשטרעקט זייערע הענט אונ ווער קען וויסן דאס קיינר האט ניט גנומן קיין רויב נאר דר רוח הקודש אליין · רב יהודה האט גזאגט פון וועגן שמואל ווען איך וואלט גיוועזן דער בייא וויא דיא חכמים האבן דאס גלערינט וואלט איך איין בעשערע ראיה גבראכט פון אלע דאס אסתר איז ברוח הקודש גזאגט גווארן דען עס שטייט אין פסוק קימו וקבלו היהודים מען האט אין הימל מקיים גוועזן וואס דיא יהודים האבן אויף זיך מקבל גיוועזן אויף דער ערד מוז זיין דאס ער איז ברוח הקודש גזאגט גווארן · זאגט רבה אויף אלע רייד פון די חכמים וואס דא פריער זיינן גרעכינט איז דא אב צו פרעגן נאר אויף דיא רייד פון שמואל איז ניט דא וואס אפ צוא פרעגן : ואמרינן התם אויך זאגן מיר אין דער גמרא רב יוסף זאגט פון דאנן איז גדרונגען דאס אסתר איז ברוח הקודש גזאגט גווארן דען עס שטייט אין פסוק דאס די טעג פון פורים וועלן ניט בטל ווערן פון די יהודים אונ ווער קען וויסן וואס עס וועט זיין שפעטער נאר דער רוח הקודש אליין ·

רב נחמן בר יצחק זאגט עס שטייט אין פסוק דם דאס גדעכעניש פון פורים וועלן ניט אויף הערן פון די קינדער ישראל נוא פון וואנן קען מען וויסן דאס מוז זיין אז ברוח הקודש איז דאס גזאגט גווארן · אונ פון דאנען לערנן די חכמים אפ דאס אלץ וואס איז גשריבן קען אויף הערן אבער מגילת אסתר וועט ניט אויף הערן אויך ווען אלע ימים טובים וועלן בטל ווערן אבער פורים וועט אייביג ניט בטל ווערן וויא מיר לערנן אין מדרש משלי אין דעם פסוק טבחה טבחה מסכה יינה ווען אלע ימים טובים וועלן בטל ווערן אבער פורים וועט אייביג ניט בטל ווערן וויא אין פסוק שטייט אונ די טעג פון פורים וועלן ניט אויף הערן פון זייערע קינדר : וגם כתוב שם אויך שטייט אין דעם מדרש · רבי זאגט יום כפור וועט אויך ניט בטל ווערן וויא אין פסוק שטייט אונ יום כפור וועט צו אייך זיין צוא איין אייביג גזעץ אונ דער פירוש פון דעם מדרש איז דאס ער רעט אויף די צייטן פון דעם גלות דאס ער קען זיין דאס איבער דיא עבירות פון ישראל זאל איינער פון די ימים טובים בטל ווערן וויא אין פסוק שטייט גאט האט גמאכט פאר געסן אין ציון שבת אונ יום טוב אבער דיא טעג פון פורים האט גאט אונז פר זיכערט דם זיי זאלן אייביג ניט פר שטערט ווערן · אויך האט ער אונז פר זיכרט דאס דער טאג פון יום כפור וועט אלע צייט מכפר זיין ווען אפילו די ישראל וועלן קיין רעכטע תשובה ניט טאן :

קלו ימי הפורים דיא טעג פון פורים האט מען גימאכט צוא מאכין אין זייא סעודות אונ פריליך צו זיין לשם שמים אונ איין מאן דעם אנדערן זאל שיקן מתנות אונ מען זאל געבין מתנות צוא ארימע לייט · אויך לערנן מיר אין מסכת מגילה רב יוסף האט גילערינט עס שטייט אין פסוק ומשלוח מנות איש לרעהו · דאס ווייזט דאס איין מאן דעם אנדערן זאל שיקן צווייא מתנות פאר משלוח מנות אונ מתנות לאביונים ווייזט דאס ער זאל געבין צווייא מתנות צו צווייא אביונים איטליכין איין מתנה · רבי יהודה נשיאה האט גישיקט צו רבי יהושע איין זייט פון איין פעט קאלב אונ איין לאגיל וויין האט רבי יהושע גישיקט זאגין צוא אים דוא האסט מקיים גיוועזן אין אונז אויך מתנות לאביונים · דער נאך האט רבי יהודה נשיאה ווידער גשיקט צוא רבי יהושע איין גאנץ קאלב איין פעטש אונ דרייא לאגיל וויין האט רבי יהושע גישיקט זאגין צוא רבי יהודה נשיאה דוא האסט מקיים גיוועזן אין אונז ומשלוח מנות איש לרעהו · רבה האט גישיקט צו מרי בר מר דורך אביי איין קארב מיט טייטלן פאר משלוח מנות אונ איין קארב מיט מעל פין גבארטע זאנגן · האט אביי גזאגט צו רבה היינט וועט מרי זאגין

ומלא צנא דקמחא דאבישונא (סל מלא מקמח שנתייבשו החטים בתנור לעוזן כרמל וקמח שלהן מתוק לעולם) · ‎*אמר אביי ‎*השתא אמר מרי אי חקלאה ליהוי מלכא מצואריה דיקולא לא נחית · שדר ליה איהו מלי ‎*טיסקא דזנגבילא ומלי כסא דפלפלי אריכתא אמר אביי השתא אמר מרי אנא שדרי ליה חוליא (פירוש מתוק) ואיהו שדר לי ‎*חורפי: אמר אביי ‎*כי נפקי מבי מר הוה שבענא כי מטאי לבי מרי בר מר קריבו לי שיתין צעי (קערות) דשיתין מיני קדרה ואכלי בהו ‎*שיתין פלגי ואף בישולא בתראה קרו ליה צלי קדרה ובעי אכסייה (הייתי חפץ לכוס הקערה) לצעא אבתריה אמר אביי היינו דאמרי אינשי כפין עניא ולא ידע אי נמי ‎*רווחא לבסימא שכיח · אביי בר אבין ורב חנניא בר אביי מחלפי סעודתייהו להדדי · אמר רבא מיחייב איניש ‎*לבסומי בפוריא עד דלא ידע ‎*בין ברוך מרדכי לארור המן · רבא ורבי זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי ‎*איבסם רבא וקם שחטיה לרבי זירא למחר כי פקע ליה חמרא בעא רחמי עליה ואחייה לשנה אחרת אמר ליה ליתי מר ונעביד סעודת פורים אמר ליה לאו כל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא · אמר רבא סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו מ"ט ימי משתה ושמחה כתיב · רב אשי הוה יתיב קמיה דרב כהנא ‎*נגה להו ולא הוה קאתו רבנן · אמר ליה מ"ט לא אתו רבנן אמר ליה דלמא עסקי בסעודת פורים וליכלוה מאורתא אמר ליה לא סבירא ליה מר להא דרבה דאמר רבה סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו מ"ט ימי משתה ושמחה כתיב אמר ליה אמר רבה הכי אמר ליה אין תני מיניה ארבעין זימנין ודמ"א ליה ‎*כמאן דמנחא בכיסתיה · הא למדנו כי סעודת פורים חיובה ביום ‎*אף על גב דעשאה בלילה ושהשמחה הגדולה לשלוח מנות לרעהו והמובחרת מתנות לאביונים וכדי לשמוח שמחה יתירה שישתה עד שיבסם והי"מ בעושה לשם מצוה כאשר היו עושים אותו בזמן של חכמי התלמוד שלא היו שבעים מן היין בכל השנה והיו מרבים בימי הפורים לשם שמים לשמחה יתירה אבל עתה שעושים בני אדם כל ימיהם כחגים ושותים לשובע בכל יום ‎*העילוי מהשמחה והמצוה המובחרת היא להרבות במתנ"ות לאביונים ולאכול ולשתות כראוי לו שירבה מעט לשם שמחת פורים :

לקרות מנה יפה מאד : א"ל אביי לרבה : השתא אמר מרי עכשיו יאמר מרי בר מר עליך כשבן כפר נעשה מלך דיקולים מצואריו לא נחית הסל שהיה רגיל עליו כשהיה בן כפר ומאכיל בו לבהמתו לא יוריד עתה מצוארו כך אתה נעשית מלך ורגלא בסומכדיתא ואינך שולח לי אלא דברים המצוין לכל : טיסקא שק דזנגבילא והוא שורש עשב שנקרא אינגבר בל"א : חורפא דבר חריף : כי נפקי מבי מר כשיצאתי מבית אדוני רבה ואזלך לבית אבא מרי בר מר הייתי שבע : שיתין פלגי מכל קערה אכל חצי וקערה אחרונה בעי לאכסייה כל מאכל שאוכל שלא כדרכה נקרא כוסס כמו כוסס חטים וכן אמר על הקערה כי אין דרך לאכול הקערה ע"כ אמר שביקש לכוסס הקערה בשיניו מטוב הטעם של בשלי שהיה בתוכה : רווחא לבסימא שכיח ריוח מצוי לדבר המתוק בתוך מעיו : לבסומי בפוריא להשתכר בפורים : בין ברוך מרדכי וכו' דחושבנא דדין כחושבנא דדין : איבסם נשתכר : לאו כל שעתא וכו' שמא תשתכר ותהרוג אותי כדרך שעשית לי בפורים שעבר ולא אתרחש לך נס שתוכל להחיותי בתפלתך : נגה איחר היום ולא באו התלמידים לבית המדרש : כמאן דמנחא בכיסתיה כדבר המונח בכיס שלא יאבד כך לא ישכח ממנו : אע"ג דעשאה סעודה בלילה של סכנסת פורים : העילוי עיקר הכונה הוא כשאדם עושה שמחה וכו' :

בהלכות פסח דברים שהם איסור והיתר כדי שיודעים להזהר מאיסור ולא כמו שהוא בזמנינו שעומדים ודורשים בשבת הגדול ולפעמים הוא בערב פסח ובכבר עשו כל צרכי פסח ואף אין כוונתם רק להאריך ולהגדיל עצמן בחריפות הדרוש בפשטים ולא נכלל האיסורים כי אם מעט מזער ותקלה הרבים תלוי בהם כנבואת יחזקאל : וידבר משה מהו ידבר משה והי כל המצות כולן לא אמרן משה לישראל אלא מלמד שהיה מדבר עמהן הלכות כל מועד ומועד

חלק רביעי

בחג המצות ויש בו חמשה פרקים :

קלח פרק ראשון

ישראל שבכל דור ודור נהגו לדרוש לעם קודם המועדים ‎*בהלכות המועדים כדי שישמעו וילמדו וידעו מה לעשות · כדגרסינן בפרק בני העיר דף ל"ב תניא (ויקרא כג) ‎*וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל · משה תקן להם לישראל שיהיו שואלין

אויף דיר דאס שפריך ווארט ווען דער דארפס מאן ווערט איין מלך אזו לאזט ער דאך ניט אראפ דעם קארב פון זיין האלז אזו דוא אויך דו ביסט גיוועזן איין גימיינער מאן אונ היינט בישטו גיווארין גרוס פירסט דוא דיך דאך ווי אגימיינער מאן אונ שיקסט גימיינע זאכין טייטלין אונ מעל · דר נאך האט מרי אפ גישיקט צו רבה איין פולין זאק מיט איננבער אונ איין פולין בעכר מיט לאנגע פעפער · האט אביי גיזאגט צוא מרי היינט וועט רבה זאגין איך האב אים גישיקט זיסע זאכין אונ ער שיקט מיר אפ שארפע זאכין · זאגט אביי אז איך בין ארויש גגאנגען פון רבה בין איך זאט גיוועזן אונ ווען איך בין גיקומן צו מרי אזו האט מען מיר גיבראכט זעכציג שיסלען מיט אלערלייא זיסע עסין שפייז האב איך פון איטליכער שיסיל אויף גיגעסין האלב אונ דיא לעצטע שפייז איז גיוועזן טאפ גיבראטענס אזו האב איך דאס אין גאנצין אויף גיגעסין אונ האב נאך גיוואלט דיא שיסיל אויך איין שלינגען אזו אגוטין טעם האט דאס עסין גיהאט · זאגט אביי דרום זאגין לייט אשפריך ווארט דר ארימאן איז הונגעריג אונ ווייס ניט ווען ער ווערט זאט אדער פאר גוטע שפייז איז דא אפעטיט אין מאגען אונ דרום האט ער אזו פיל גיגעסין · אביי בר אבין אונ רב חנניא בר אביי האבין פר ביטין זייערע סעודות איינר צום אנדערין · רבא זאגט איין מענטש איז מחויב צו שיכורין אום פורים ביז ער זאל ניט ווישן דעם טייטש פון ארור המן און ברוך מרדכי · רבא אונ רבי זירא האבין בייא אננדר גיגעסין סעודת פורים איז רבא שכור גיוועזן אונ האט גיקוילט רבי זירא'אין דעם אנדערין טאג אז רבא איז ניכטער גיווארין האט ער תפלה גיטאן אונ האט ווידר לעבדיג גימאכט דעם רבי זירא · דאס אנדערע יאר דער נאך האט ווידער רבא גיזאגט צו רבי זירא לאמיר עסין סעודת פורים מיט אנאנדער · האט רבי זירא גיזאגט איך וויל ניט דען ניט אלע צייט טרעפט זיך איין נס דאס דוא זאלסט מיך קענן ווידער לעבדיג מאכין ווען דוא ווערסט מיך קוילן · זאגט רבא ווען ער האט גימאכט סעודת פורים בייא נאכט נאך דער מגילה לייענען האט ער ניט יוצא גיוועזן דען עס שטייט ימי משתה ושמחה דאס מען זאל בייא טאג איין סעודה מאכין אונ פריילך זיין · רב אשי איז גיזעסין אונ האט גילערינט בייא רב כהנא אום פורים איז שפעט גיווארין אונ דיא רבנים זיינען ניט גיקומען לערנען האט רב כהנא גיפרעגט ווארום קומן די רבנים ניט לערנן

האט רב אשי גיזאגט טאמער זיינען זייא עוסק צוא עסין די סעודה פון פורים האט רב כהנא גיזאגט ווארום האבין זיי ניט גימאכט בייא נאכט די סעודה פון פורים האט רב אשי גיזאגט רבה האט דאך גזאגט ווען מען האט גמאכט די סעודת פורים ביי נאכט איז מען ניט יוצא דען מען מוז זיא דווקא מאכין בייא טאג ווארום עס שטייט ימי משתה ושמחה · האט רב כהנא גיזאגט האט דען רבה אזו גיזאגט האט רב אשי גיזאגט יוא האט ער עס גילערינט פון אים פערציג מאל כדי ער זאל ניט פאר געסין אונ עס איז בייא אים גיוועזן גלייך וויא מען לייגט איין זאך אין איין בייטיל עס זאל ניט פר לארן ווערן · פון דאנען לערנן מיר אפ דאס מען מוז די סעודה פון פורים מאכין ביי טאג אונ חאטשע מען האט זיא גימאכט בייא נאכט מוז מען זיא נאך איין מאל מאכין בייא טאג : והשמחה גדולה אונ דיא גרעשטע שמחה זאל זיין דאס ער זאל מקיים זיין משלוח מנות לרעהו אונ דיא בעשטע מצוה איז דאס ער זאל שיקין מתנות צו אביונים דען מאכט ער פריילך אויך דיא ארימע לייט אונ כדי ער זאל אום פורים שטארק פריילך זיין זאל ער טרינקן מער וויא ער איז גוואונט ביז ער זאל אביסל שכור ווערין אונ דאס איז נאר גזאגט ווען ער טוט עס פון נאטס וועגין וויא די לייט האבין גיטאן וואס זיינען גיוועזן אין די צייטן פון דער גמרא די האבין דאס גאנצע יאר ווייניג וויין גטרונקן · האבין זייא אום פורים פיל גיטרונקען צו מאכין זיך לוסטיג לכבוד פורים · אבער אין דיא היינטיגע צייטין דאס עס זיינען דא מענטשן וואס מאכין זיך אלע טאג סעודות גלייך וויא פורים אונ יום טוב אונ טרינקן אלע טאג וויין אזו איז די גרעשטע שמחה אונ די בעשטע מצוה דאס מען זאל פיל מתנות שיקין צו ארימע לייט אונ מען זאל עסין אונ טרינקען וויא רעכט איז אונ מען זאל עפיס מער טרינקן וויא מען איז גוואונט פון שמחת פורים וועגין :

קלח חכמי ישראל שבכל דור ודור די חכמים פון ישראל וואס אין אלע דורות זיינען די זיינען זיך נוהג צוא דרשנן פאר יום טוב אלע דינים פון יום טוב כדי דיא לייט זאלין הערין דיא דינים פון יום טוב אונ זאלין וויסין וויא זיך נוהג צו זיין וויא מיר לערנען אין פרק בני העיר עס שטייט אין פסוק וידבר משה משה האט גירעט די דינים פון יום טוב צו די קינדר ישראל דאס מיינט דער פסוק משה האט גיהייסין צוא דיא קינדער ישראל דאס זיי זאלין לערנן דיא דינים פון איטלעכין יום טוב פאר יום טוב דיא דינים

פון

פרק א נר ג כלל ד חלק ד

דורשין בענינו של יום הלכות פסח בפסח והלכות עצרת בעצרת והלכות חג בחג · וגרסינן נמי בפסחים פרק קמא דף ו' תניא שואלין ודורשין *בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום · רבן שמעון בן גמליאל אומ' שתי שבתות · וצריך להקדים ולומר כי גלות מצרים עם הגליות האחרים הראה הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו בין הבתרים באמרו (בראשית טו) *והנה אימה חשכה גדולה וגו' · ודרשו רבותינו בב"ר פרק מ"ב אימה זו בבל דכתיב (דניאל ג') באדין נבוכדנצר התמלי חמה · חשכה זו מדי שהחשיכה עיני ישראל *בצום · *גדולה זו עובדי כוכבים ומזלות · רבי סימון ורבנן רבי סימון אומר מלכות עובדי כוכבים ומזלות היתה מעמדת פ"ה אפרפוסין ומאה איצטרוגלין · רבנן אמרי *משששים ששים דכתיב (דברים ח) נחש שרף ועקרב *נחש זו בבל · שרף זו מדי · עקרב זו עובדי כוכבים ומזלות מה עקרב זו יולדת לששים ששים כך העמידה עובדי כוכבים ומזלות מס' ס' · נופלת עליו זו אדום שנאמר (ירמיה מט) מקול נפלם וגו' · וי"א זו בבל שנאמר (ישעיה כא) נפלה נפלה בבל · גדולה זו מדי שנאמר אחר הדברים האלה גדל וגו' · חשכה כדכתיב לעיל · ואחר כך הראה לו הגאולה כדאיתא הת"ם עלה (בראשית טו) ויאמר לאברם ידוע תדע · ידוע שאפזרם תדע שאקבצם · ידוע שאני *ממשכנן תדע שאפרקם · ידוע שאשעבדם תדע שאגאלם · כי גר יהיה זרעך משתראה לך זרע אמר רבי יוחנן גירות עבדות בארץ לא להם ת' שנים *לאכספטיה שלהם אמר רבי חלבו וגם את הגוי גם הוא מצרים *וגם לרבות ארבע מלכיות · אשר יעבודו דן אנכי אמר רבי אלעזר בשני אותיות הללו הבטיח השם לאברהם אבינו שיגאל את בניו · אבל משיעשו תשובה אגאלם בע"ב אותיות דאמר רבי יודן מלבא לקחת לו גוי עד ובמוראים גדולים אתה מוצא ע"ב אותיות של הקדוש ברוך הוא ואם יאמר לך אדם ע"ה דם אמור לו צא מהם גוי שני שאינו מן המנין רבי אבין אמר *בשמו גאלם ששמו של הקדוש ברוך הוא ע"ב אותיות · ואחרי כן יצאו ברכוש גדול · ורמז לו גם כן השלשה בתים שעתידין ליבנות שהם אות וברית לירושת הארץ ועל כן שאל ואמר במה אדע כי אירשנה ויאמר קחה לי וגו' · הבית הראשון מרמז בעגל לפי שבתחלת המשכן הוא' נעשה העגל · וגם בתחלת הבית הראשון שעשה שלמה מיד אחר פטירתו עשה ירבעם העגלים שאלו השנים עם הראשון נעשו עגלה משולשת · ומעין זה ינקו ישראל בבית ראשון כדגרסינן בפרק חלק דף ק"ב אמר רבי אושעיא בתחלה היו *יונקים ישראל מעגל אחד מירבעם ואילך היו יונקים *מב' וג' עגלים · אמר רבי יצחק אין לך

נומן : והנה אימה וכו' דרש אימה כמו חימה בחילוף אותיות אהח"ע : בצום ובתעניות בימי המן וכן בתחלת מלכות אחשורוש בביטל בנין בה"מ : גדולה זו עובדי כוכבים ומזלות שהיו להם שרים גדולים כגון דוכסין ואפרכין ואיסטרטלוטין מיני שררות זו למעלה מזו : משששים ששים מדוכסין ואפרכין ואיסטרטלוטין מכל א' ששים : נחש זו בבל סימנא בעלמא והכי גמירי דבבל דמי לנחש ומדי לשרף : ממשכנן ביד העובדי כוכבים ומזלות בהעוניהם : אכספטיה שלהם נעיר המוכן להם וזהו במצרים והכל ביחד מיום שהיה לו זרע והוא יצחק שנאמר כי ביצחק יקרא לך זרע והוא ת' שנה ולית דמפרשי אכספטיא הבלמה תבונס מעת שנדבר עמו בין הבתרים : גם לרבות ד' מלכיות שידין אותם הקב"ה : בשמו של הקב"ה הם ע"ב אותיות כיוצאים מויסע ויבא ויט שבכל פסוק הם שבעים ושתים אותיות כדאיתא לקמן בפרק ו' מתג הסוכות והכם בגימטריא ע"ב כמנין חסד יו"ד ה"י וי"ו ה"י עולה ע"ב : יונקים מעגל אחד לוקין בעון עגל אחד שעשו במדבר : משנים ושלשה כלומר מבנים ששה ירבעם

פון פסח און פון שבועות פר שבועות און פון סוכות פר סוכות א'יך לערנען מיר אין פסחים מען פרעגט און מען דרשת דיא דינים פון פסח דרייסיג טעג פר פסח·רשב"ג זאגט פערצין טעג פר פסח איז גינוג צו לערנען די דינים פון פסח : וצריך להקדים ולומר און מען מוז לאזין ווישין און זאגין דעם ע'לם דאס דאס גלות פון מצרים און אויך די אנדערע גליות וואס ישראל האבין גיהאט האט הקב"ה זייא גוויזין צו אברהם אבינו ע"ה וויא ער האט מיט אים כורת ברית גיוועזן וויא אין פסוק שטייט און נון איין פארכט און איין גרויש פינסטערנש איז גיפאלין אויף אברהם דאס האט גיוויזען אויף די גליות וויא מיר לערנען אין מדרש רבה דאס וואס עס שטייט עס איז אויף אברהם גיקומען איין אימה דאס איז גליך וויא עס שטייט ח'מה און דאס האט גיוויזין אויף גלות בבל וואס דער בייא שטייט דאס נבוכדנצר איז ווארין דער פילט מיט חימה דאס איז צארין · דער נאך שטייט חשיכה עס איז איין פינסטערנעש גיקומען אויף אברהם דאס האט גיוויזין אויף גלות מדי דיא האבין פאר פינסטערט דיא אויגין פון ישראל דורך דעם פאסטין איבער דר גזירה פון המן · דער נאך שטייט גדולה דאס האט גיוויזין אויף גלות עובדי כוכבים ומזלות דיא האבין גרויש שררה שאפט גיהאט · רבי סימון זאגט דאס מלכות עובדי כוכבים ומזלות האט גיהאט פינף און אכציג גרויש'ע הארין און הונדערט דוכסים און דיא רבנים זאגין פון אלערלייא הארין האבין זייא גיהאט צוא זעכציג דען עס שטייט אין פסוק נחש שרף ועקרב נחש איז גימיינט גלות בבל און שרף איז גימיינט גלות מדי·און עקרב איז גימיינט גלות עובדי כוכבים ומזלות דען אזו וויא איין עגדיש גיווינט זעכציג ע'דישין אזוא אויך דאש מלכות עובדי כוכבים ומזלות דיא האבין גיהאט פון אלערלייא הארין צוא זעכציג · דר נאך שטייט נופלת עליו דם האט גיוויזין אויף גלות ישמעאל וויא אין פסוק שטייט פון דעם קול פון ישמעאלס פאלין ווערט ציטערין דיא ערד · און איין טייל זאגין דאס האט גיוויזין אויף גלות בבל וואס בייא איר שטייט נפלה נפלה בבל·און גדולה איז גימיינט גלות מדי וויא אין פסוק שטייט אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש נאך דיא דאזיגע זאכין האט דער מלך גרויס גימאכט דעם המן · ואחר כך הראה לו הגאולה און דער נאך האט הש"י גיוויזין צו אברהם אבינו די גאולה דם ער וועט די ישראל אויס לייזין פון אלע גליות וויא ווייטער אין מדרש שטייט דאס גאט האט גיזאגט צוא אברהם ידוע תדע דוא זאלסט וויסין דאס איך וועל די ישראל פאר שפרייטין אין גלות און דוא זאלסט וויסין דאס איך וועל זייא ווידער לייזין · דוא זאלסט וויסין דאס איך וועל זייא גיבין פאר איין משכון אין פרעמדע הענט פון די עובדי כוכבים ומזלות און דוא זאלסט וויסין דאס איך וועל זייא אויך אויס קייפין · דוא זאלסט וויסין דאס מען וועט מיט זייא ארבעטין שווערע ארבעט און דוא זאלסט וויסין דאס איך וועל זייא דער לייזין דער פון · און דיא צייט פון גלות וועט גירעכינט ווערין פון דער צייט וואס דיין זון יצחק וועט גבארן ווערין צוא דירי רבי יוחנן זאגט דיא פיר הונדערט יאר פון גלות מצרים ווערין גירעכינט פון דר צייט וואס אברהם איז גיגאנגען אין מצרים · רבי חלבו זאגט עס שטייט אין פסוק וגם את הגוי און אויך דאס פאלק וואס וועלן ארבעטין מיט די ישראל וועל איך גאט משפטין זיי גם מיינט מען מצרים וגם איז מרבה דיא פיר מלכיות בבל און מדי און עובדי כוכבים ומזלות און ישמעאל וואס ישראל וועלין בייא זייא זיין אין גלות · און עס שטייט ווייטער אין פסוק אשר יעבודו דן אנכי דיוואש וועלין ארבעטין מיט די ישראל וועל איך גאט משפטין זייא· זאגט רבי אלעזר מיט דיא צווייא אותיות פון דן האט גאט פאר זיכערט צוא אברהם אבינו דאס ער וועט דר לייזן דיא ישראל · אבער ווען זייא וועלין תשובה טאן אזו וועל איך זייא דער לייזין מיט צוויי און זיבציג אותיות רעדט רבי יודן זאגט פון די ווערטר לבוא לקחת לו גוי בין ובמוראים גדולים וואס דאס רעט פון דער גאולה פון ישראל זיינען דא צווייא און זיבעציג אותיות און ווען איין מענטש וועט דיך פרעגין עס זיינען דאך דא פינף און זיבעציג אותיות אזו ענטפר אים דאס אנדערע מאל גוי וואס אין פסוק שטייט ווערט ניט גירעכינט · רבי אבין זאגט הש"י האט דער לייזט דיא ישראל מיט זיין נאמען דען זיין נאמען זיינען צווייא און זיבעציג אותיות וויא דיא בעלי מקובלים ווייסין און זייא וועלין דער נאך מיט פיל גוטס ארויס גיין פון דארטין דאס האט גאט אים מרמז גיוועזן אויף די דרייא בתי מקדשים וואס וועלין גיבויעט ווערין וואס זייא זיינען איין צייכין און איין זיכערהייט דאס ישראל וועלין ירשנען ארץ ישראל און דרום האט אברהם גיפרעגט מיט וואס וויים איך דאס מיינע קינדר וועלין ירשנן ארץ ישראל · האט אים השם יתברך גיהייסין נעמן דרייא קעלבער און דרייא בעק און דרייא ווידער : הבית הראשון דעם ערשטין בית המקדש האט ער מרמז גיוועזן מיט דעם עגל דען וויא די ישראל האבין גיזאלט מאכן דעם משכן האבין זייא פריער גימאכט דעם עגל און אויך באלד ווי שלמה המלך האט גיבויעט דעם בהמ"ק אזו האט ירבעם גימאכט צווייא גילדינע קעלבער צו דינען צו זיי פאר איין עבודת כוכבים · דאס האט מיט אנדער גיהייסין דרייא קעלבער און דאס האט גאט מרמז גיוועזן צוא אברהם אבינו מיט עגלה משולשת און פון דעם חטא האבין די ישראל גיליטען כל זמן דער בית המקדש איז גישטאנען וויא מיר לערנען אין חלק רבי אושעיא זאגט צום ערשטין האבין דיא ישראל געליטין דעם עונש פון איין עגל און פון ירבעם אן און ווייטער האבין זייא געליטין דעם עונש פון דרייא קעלברי

רבי

פרק א נר ג כלל ד חלק ד

כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה *אחד מכ"ד בהכרע ליטרא של עגל הראשון · והבית שני רמז בעז לפי שהיו ישראל באותו זמן עזי פנים · וגם לפי שהיה שטן מרקד בין קרניהם הנמשל לעז וכתבו באותו זמן שטנה על ישראל וזהו הצפיר השעיר מלך עובדי כוכבים ומזלות אשר מלך בזמן ההוא בתחלת הבית השני · והבית השלישי רמז לאיל שהוא שלום ויהא חוזק בישראל לעד לעולם כמ"ש *יש לאל ידי ותתקיים לעד לעולם גם: בזכות עקידת יצחק אבינו שהיה עולה תמימה מאיל תמים שניתן בעדו האיל אשר נברא בע"ש *שבו נברא העולם · וכן נתגלה ליצחק אלו השלשה בתים בשמות השלשה בארות כי כל מה שהאריכה תורה לספר בענין שמות הבארות אלו היו כפשוטו אין בו תועלת ולא כבוד גדול ליצחק אבל בא להודיע דברי עתיד · כי באר מים חיים ירמוז לבית אלהים אשר יעשו בניו כי מהם יצא תורה ודבר ה' הנמשלת למים · ולכן הזכיר באר מים חיים את ה' ר"ל שאלו המים הם אשר לה' · וקרא הראשון עשק ירמוז לבית הראשון אשר עליה התעשקו עמנו בכמה מלחמות עד שהחריבוה · והשני קרא שטנה שהיה קשה מן הראשונה והוא הבית הכתוב עליו (עזרא ד') ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה על יהודה ועל ירושלים וכל ימיו היה לשטן *ועד שהחריבוה · והשלישי קרא רחובות הוא הבית העתידה ליבנות במהרה בימינו בלי ריב ומצה · והאל ירחיב את גבולנו כמו שנאמר (דברים יט) ואם ירחיב ה' וגו' שנאמר לעתיד · ונרמז גם כן שעבוד מלכיות עובדי כוכבים לאברהם כמו שנאמר לו (בראשית טו) ויהי השמש באה ועלטה היה והנה תנור עשן וגו' והביאו על זה בב"ר שמעון בר אבא בשם רבי יוחנן אמר ארבעה דברים הראה לו · גיהנם ומלכיות עובדי כוכבים מתן תורה ובית המקדש · אמר ליה כל זמן שבניך עוסקים *בשתים ניצולים משתים הן נידונים בשתים · אמר ליה במה תתרצה *שידונו בניך במלכיות עובדי כוכבים או בגיהנם רבי חנינא בר פפא אמר אברהם בירר לו המלכיות עובדי כוכבים רב יודן ורבי מאיר אמר רב אחא בר חנינא זקן אחד משום רבי מאיר אומר הקדוש ברוך הוא בירר לו המלכיות עובדי כוכבים הה"ד (דברים לב) אם לא כי צורם זה אברהם וה' הסגירם שהסכים לדבריו · רבי הונא בשם רב אחא אמר היה אברהם תמה כל היום כלו במה אבור גיהנם או מלכיות עובדי כוכבים וכו' נמצא שנבחר לזרע ישראל שיענשו על עונם בגלות בעוה"ז · וכשהיה יעקב יורד למצרים ראה כי הגלות התחיל בו ובזרעו ופחד ממנו וזבח זבחים לפחד אביו יצחק שלא תהא מדת הדין מתוחה כנגדו ועשה זה בבאר שבע שהיה בית תפלה. לאבותיו והקריב *שלמים להשלים אליו כל המדות כמו שדרשו שלמים שמטילין שלום בעולם *להשלים אליו

ואליהי שעשו במדבר והיינו שלשה כמו שלשה המה נפלאו ממני וארבעה לא ידעתים פירוש הרבעה הוא הרביעי: אחד מכ"ד לאו דוקא אלא דבר מועט כמו שכף המשקל מטה לצד זה יותר מלצד זה וככ"ב מפורש כמה הוא הכרע של ליטרא: יש לאל ידי שהוא ל' חוזק כמו ואת אילי הארץ לקח ואיל דרש לשון חוזק: שבו נברא העולם שהיה הבריאה א' שלימה והשלים הבריאה: בשתים בתורה וקרבנות וניצולים מגיהנם ומשעבוד מלכיות עובדי כוכבים: שידונו בניך אם יחטאו: שלמים נקראים בלשון שלום כי מהם על המזבח חלב ודם והמתנות לכהנים והבעלים אוכלין הבשר: להשלים אליו מדת הגבורה של הקב"ה שהיא פחד יצחק לממתיק הדין ויעשה עמנו חסד להיות עמנו בגלות לכליל אותנו

רבי יצחק האט געזאגט עס קומט ניט קיין שטראף אויף דער וועלט וואס דריגען זאל ניט זיין אביסל שטראף פון דעם חטא פון עגל: והבית השני אונ דעם אנדערין בית המקדש האט אים גאט מרמז געוועזן מיט עז משולשת דען די ישראל זיינען אין בית שני געוועזן עזי פנים אונ אויך ווייל דער שטן איז געשפרונגען צווישין זייערע הערנער וואס ער איז גגליכן צוא איין עז אונ אין דר צייט האבין די שונאי ישראל געשריבן בריף צום מלך אויף די ישראל דאס ער זאל זייא ניט לאזין אויף בויען דעם בית המקדש אונ דאס איז דער באק וואס דניאל האט געזעהן אין חלום דאס איז דער מלך פון עובדי כוכבים ומזלות דאס ער האט גיקיניגט אין אן הייב בית שני: ותבית השלישי אונ דר דריטער בית המקדש וואס לעתיד לבא וועט גיבויעט ווערין דאס האט אים גאט מרמז געוועזן מיט איל משולש דען איל איז טייטש שטארק אונ ישראל וועלין לעתיד לבא שטארק זיין אונ וועלין שלום האבין אונ וועלין האבין איין בשטאנד ביז אייביג · אויך וועט צוא ישראל בייא שטיין לעתיד דר זכות פון עקידת יצחק וואס מען האט אויף זיין ארט מקריב געוועזן דעם איל וואס איז בשאפין געווארין אום ערב שבת בין השמשות דאס דיא וועלט איז דענסט מאל שוין אין גאנצין באשאפין געוועזן · וכן נתגלה ליצחק אלו השלשה בתים אונ אויך אזוא האט גאט אנפלעקט צו יצחק די דרייא בתי מקדשים דורך די נעמן פון דיא דרייא ברונען וואס יצחק האט גגראבין דען די גאנצע מעשה וואס די תורה שרייבט פון דיא ברונען פון יצחק אונ ווי די ברונען האבן גיהייסין ווען דאס זאל זיין כפשוטו אונ זאל גאר נישט בטייטין אזו וואלט ניט נוצליך געוועזן צוא אן שרייבין דיא זאך אונ עס איז אויך ניט קיין כבוד פאר יצחק מען זאל די זאך דער ציילין נייערט דער פסוק וויל אונז דר מיט ווייזין דיא זאכין וואס וועלין גישעהן דער נאך דען דער ברונען פון מים חיים בטייט אויף גאטס הויז וואס זיינע קינדר וועלין בויען דאס מען האט דרינען גילערינט תורה וואס זיא איז גגליכין צו וואסר אונ דרום שטייט אין פסוק באר מים חיים את ה' צו ווייזין דאס דאס זיינען דיא וואסר פון דער תורה דאס זייא געהערין צוא גאט · אונ ער האט דעם ערשטין ברונן גירופין עשק צוא ווייזין אויף דעם ערשטין בית המקדש דען עשק איז טייטש קריגן ווייל די אומות האבין מיט אונז גיקריגט אונ האבין פיל מלחמות מיט אונז גיהאלטין ביז זייא האבין אים חרוב גימאכט אונ דעם אנדערין ברונן האט ער גירופין שטנה דאס איז טייטש פיינדשאפט אונ דס האט גוויזן אויף דעם בית שני דס מען האט אונז פיינד גיהאט אונ מען האט גישריבין בריף דרויף וויא אין פסוק שטייט אין אן הויב קינינגין פון אחשורוש האבן די פיינט פון ישראל גשריבן איין בריף פון פיינדשאפט אויף יהודה אונ ירושלים אונ כל זמן דער בית שני איז גישטאנען איז גיוועזן פיינדשאפט אונ מלחמות אויף ישראל ביז זייא האבין אים חרוב גימאכט · אונ דעם דריטין ברונען האט ער גרופין רחובות דאס איז טייטש דער ברייטרונג אונ דאס ווייזט אויף דעם בית המקדש וואס וועט גיבויעט ווערין לעתיד לבא אן קריג אונ אן צאנק אונ גאט וועט דער ברייטערין אונזרע גרענצין וויא ער האט אונז מבטיח געוועזן אין דער תורה ואם ירחיב ה' את גבולך אונ דאס איז גיזאגט אויף לעתיד לבא: ונרמז ג"כ שעבוד מלכיות לאברהם אויך האט גאט גיוויזן צוא אברהם אבינו וואס די ישראל וועלין ארבעטין אין גלות בייא דיא מלכי עובדי כוכבים ומזלות וויא אין פסוק שטייט אונ וויא דיא זון איז אונטר גגאנגען איז גיווארין איין פינסטערנס אונ איין אויבין האט זיך גרויכערט · שטייט דרויף אין מדרש רבה שמעון בר אבא האט גיזאגט פון וועגין רבי יוחנן פיר זאכין האט גאט גיוויזן צוא אברהם אבינו דהיינו דעם גיהנם אונ גלות אונ מתן תורה אונ דעם בית המקדש אונ הקב"ה האט גיזאגט צוא אברהם כל זמן דיינע קינדער וועלין עוסק זיין אין דער תורה אונ אין דעם בית המקדש וועלין זייא ניצול ווערין פון דעם גיהנם אונ גלות · ווען זייא וועלין זיך אבער אפ שיידין פון דער תורה אונ פון דעם בית המקדש וועלין זייא גישטראפט ווערין מיט דעם גיהנם אונ גלות וואס ווילשטו ליבר דאס דיינע קינדער זאלין גישטראפט ווערין צי מיט גיהנם אדר מיט גלות·רב חנינא בר פפא זאגט אברהם האט זיך אויס גיקליבן זיי זאלן ליבר קומן אין גלות איידר אין גיהנם· רבי יודן אונ רבי מאיר אונ רבי אחא בר חנינא זאגין דאס איין אלטער מאן האט גיזאגט פון וועגין רבי מאיר דאס הקב"ה האט אויס גיקליבן דיא ישראל זאלין ליבר קומען אין גלות וויא אין גיהנם וויא אין פסוק שטייט דאס זייער שטארקר האט זיי איבר גיענטפערט דאס איז גימיינט אברהם אונ גאט האט מסכים גיוועזן דר צו · רב הונא זאגט פון וועגין רב אחא אברהם אבינו האט אגאנצן טאג זיך בטראכט וועלכעש ער זאל פאר זיינע קינדער אויס קלייבין ביז השי"ת האט צו אים גזאגט קלייב דיר אויס דעם גלות כדי זייא זאלין ניצול ווערין פון דעם גיהנם: נמצא שנבחר לזרע ישראל גפינען מיר דאס פר ישראל איז ווארין אויס דער חיילט דאס זייא זאלין גישטראפט ווערין אויף זייערע זינד מיט גלות צו האבין אויף דער וועלט · אונ וויא יעקב האט גינידערט קיין מצרים האט ער גיזעהן דאס דער גלות האט זיך אן גהויבין פון אים אונ פון זיינע קינדער · אזו האט ער מורא גיהאט פאר דעם גלות אונ האט גיקילט קרבנות צום פארכטיגען גאט פון זיין פאטער יצחק כדי דער מדת הדין זאל קענן אים ניט שטארק אויס גישפרייט זיין אונ דאס האט ער גיטאן אין באר שבע וואו זיינע עלטערין האבין תפלה גיטאן אונ ער האט מקריב גיוועזן שלמים כדי ער זאל דורך דעם שלום האבן מיט דעם מדת הדין · אונ

נאט

מדת הגבורה ושם נאמר לו (בראשית טו) אנכי ארד עמך מצרימה להבטיח לו שבכל מקום שיגלו בניו ישרה שכינתו עמהם להגן עלירם משונאידם ולבסוף הוא גאלם כמו שאמרו בפרק בני העיר דף כ"ט תניא רשב"י אומר חביבין ישראל שבכל מקום שגלו שכינה עמהם · כדאיתא למעלה בפרק ב' מחלק בית התפלה · גלו למצרים שכינה עמהם שנאמר (שמואל א ב) הנגלה נגליתי לבית אביך בהיותם במצרים לבית פרעה · גלו לבבל שכינה עמהם שנאמר (ישעיה מג) למענכם שלחתי בבלה · גלו לעילם שכינה עמהם שנאמר (ירמיה מט) ושמתי כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים · גלו לאדום שכינה עמהם שנאמר (ישעיה סג) מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה וגו' · ואף כשהם עתידים ליגאל שכינה נגאלת עמהם שנאמר (דברים ל) ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך *וישיב לא נאמר אלא ושב מלמד שהקדוש ברוך הוא ישב עמהם מבין הגליות בכל היכא דשריין ע"כ · נמצא כי מאחר שהשכינה ממתנת לישראל והיא עמהם כמו שדרשו על פסוק (ישעיה סג) בכל צרתם לו. צר ומלאך פניו הושיעם וגו' אף על פי שאין אנו ראוים יעשה הדבר למען שכינתו :

בגבורותיו : וישיב משמע שהקב"ה ישיב ישראל מהגלות ושב כביכול הוא עצמו שב מהגלות עמנו והוא כאמר על ישועת ה' מה שהוא עושה עמנו בגלות אבל בעת הגאולה יבא לנו תשועת ה' בארץ הקדושה ויתגלה כבודו להיות שמו אחד בכל האומות :

וכי דרך לאסוף אטדים קוצים ודרדרים ולעשות מהן גורן : באטד גדר שעושים מן הקוצים סביב לגורן שלא יכנסו לשם בני אדם : ל"ו כתרים י"ב נשיאים דישמעאל וכ"ג דעשו וכתרו של יוסף הרי ל"ו : דלא כתיב וימת מלך מצרים וימלוך אחר תחתיו : ונתחכם למושיען נבקש לנו חכמה כנגדו במה נדונם שלא יכול לדונינו בו שידענו דרכיו שמודד בו והוא מדה כנגד מדה לדור המבול ולאנשי סדום :

קלט פרק שני

מנין גלות מצרים היה ת' שנה מהיום שנגזרה הגזרה אבל מהיום שירד יעקב למצרים היה ר"י שנים וסמכוהו למלת רד"ו ועב"ז השעבוד הקשה לא היה עד מות יוסף כי מצינו שאחרי שנפטר יעקב הלכו בניו לקברו עם יוסף אחיהם בכבוד גדול וברכב ובפרשים להניח' במערת המכפלה כאשר צוה להם כדגרסינן בפרק קמא דסוטה דף י"ג יוסף זכה לקבור את אביו שנאמר (בראשית נ) ויבואו עד גורן האטד · וכי גורן יש לו לאטד אלא אמר רבי אבהו מלמד שהקיפוהו כתרי מלכים לארונו של יעקב כגורן זה שמוקף *באטד שבאו בני עשו ובני ישמעאל ובני קטורה · תנא כלן למלחמה באו כיון שראו כתרו של יוסף תלוי בארונו של יעקב נטלו כלם כתריהם ותלאום בארונו של יעקב · תנא *ל"ו כתרים נתלו בארונו של יעקב וכו' כדאיתא התם · וכל המצריים נהגו כבוד לישראל עד מות יוסף כדגרסינן התם דף י"א (שמות א) ויקם מלך חדש רב אמר חדש ממש ושמואל אמר שנתחדשו גזרותיו · מאן דאמר חדש ממש דכתיב הדש מ"ד שנתחדשו גזרותיו *דלא כתיב וימת וימלוך · מאי אשר לא ידע את יוסף דהוה דמי כמאן דלא ידע ליה · ויאמר אל עמו וגו' תנא הוא התחיל בעצה תחלה לפיכך לקה תחלה שנאמר :בכה ובעמך וגו' · הבה נתחכמה לו להם מיבעי ליה אמר רבי חמא בר חנינא בואו *ונתחכם למושיען של ישראל במה נדונם נדונם

גאט האט אים דארטין מבטיח גיוועזן דאס ער וועט גיין מיט אים אין גלות קיין מצרים אונ האט אים אויך מבטיח גיוועזן דאס אין אלע ערטר וואו די ישראל וועלין פאר טריבין ווערין וועט ער זיין שכינה מאכין רוען מיט זייא זייא צוא בשיצען פון זייערע פיינט אונ דאש ער וועט זיי לסוף אויס לייזין וויא מיר זאגין אין פרק בני העיר מיר האבין גילערינט ר' שמעון בן יוחאי זאגט דיא ישראל זיינען זייער גליבט צוא גאט דען אין אלע ערטר וואו זייא זיינען פאר טריבן גיווארין איז דיא שכינה גיגאנגען מיט זייא · וויא זייא זיינען פאר טריבין גיווארין קיין מצרים איז דיא שכינה גיגאנגן מיט זייא וויא אין פסוק שטייט איך האב מיך אנטפלעקט צו דיין פאטערס הויז גיזינד אז זייא זיינען גיוועזן אין מצרים אין דעם הויז פון פרעה · אונ וויא זיי זיינען פאר טריבין גיווארין קיין בבל איז די שכינה גגאנגען מיט זייא וויא אין פסוק שטייט דאס גאט זאגט פון אייערט וועגין בין איך ווארין גישיקט קיין בבל · יויא זייא זיינען ווארין פאר טריבין קיין עילם איז דיא שכינה גגאנגען מיט זיי וויא אין פסוק שטייט איך וועל טאן מיין שטול אין עילם אונ וועל מאכין פארלירין פון דארטין דעם מלך מיט די הארין · וויא זייא זיינען פאר טריבן גיווארין קיין אדום איז דיא שכינה גיגאנגען מיט זייא וויא אין פסוק שטייט דאס מען וועט זאגין לעתיד ווען די גאולה וועט זיין ווער איז דער וואש קומט פון אדום מיט גיפארבטע קליידר קומט ער פון דער שטאט בצרה וואש זיא איז דיא הויפט שטאט פון אדום אונ דאס איז גימיינט השי"ת · אונ אויך ווען דיא ישראל וועלין דער לייזט ווערין וועט די שכינה אויך מיט זייא דער לייזט ווערין וויא אין פסוק שטייט ושב ה' אלהיך את שבותך ור זכך שטייט ניט דאש גאט וועט מאכין אום קערין דיא ישראל פון דעם גלות נייערט גאט אליין וועט זיך אום קערין מיט זיי פון דעם גלות פון אלע ערטר וואו זייא וועלין זיין אין גלות · נוא ווייל דיא שכינה איז מיט די ישראל אין גלות אונ ווארט אויף זייא ביז זייא וועלין דער לייזט ווערין וויא אונזערע חכמים האבין גידרשת אויף דעם פסוק · אין אלע צרות פון ישראל איז כביכול צו גאט לייד אונ גאט שיקט אלע צייט איין מלאך צוא העלפין דיא ישראל·אונ צו דער לייזין זייא דרום האטשע מיר זיינען עס ניט ווערט וועט עס גאט דאך טאן פון זיין שכינה וועגין אונ וועט אונז דער לייזין :

קלט מנין גלות מצרים דיא צאל פון גלות מצרים איז גיוועזן פיר הונדערט יאר פון דעם טאג אן וואס גאט האט דיא גזירה גוזר גיוועזן אבר פון דעם טאג אן וואס יעקב האט גינידערט קיין מצרים ביז זייא זיינען דר לייזט גיווארן איז גיוועזן צוויי הונדערט אונ צעהן יאר אונ דאס איז מרומז אין פסוק יאס יעקב האט גיזאגט צוא זיינע קינדער רדו שמה נידערט קיין מצרים דען רד"ו טרעפט אן צווייא הונדערט אונ צעהן יאר אבר דאך די שווערע ארבעט אין מצרים האט זיך ערשט אן גהויבין נאך דעם טויט פון יוסף דען מיר גיפינען אז יעקב איז גישטארבין זיינען זיינע קינדער גגאנגן מיט יוסף צו בגראבן אים בכבוד גדול אונ מיט רייטוועגן אונ רייטר אונ האבן אים גטראגן צום לאנד כנען צו לייגין אים דארטין אין דר מערת המכפלה וויא יעקב האט זייא בעפאלן · וויא מיר לערנען אין מסכת סוטה יוסף האט זוכה גיוועזן צוא בגראבין זיין פאטר וויא אין פסוק שטייט אונ זיי זיינען גיקומען ביז אין שייער פון דערנר · איז קשה מאכט מען דען איין שייער פון דערנר זאגט רבי אבוהו דאס לערינט אונז דאס מען האט ארום גירינגלט דעם ארון פון יעקב מיט קרוינן ווי מען רינגלט ארום אשייער מיט אצאם פון דערנר דאס קיין מענטשן זאלן ניט קענן ארייין גיין אין אים דען זיינען גיקומען דיא קינדר פון עשו אונ דיא קינדער פון ישמעאל אונ דיא קינדער פון קטורה · אונ מיר האבין גילערינט זייא אלע זיינען גיקומען מלחמה צו האלטין מיט דיא קינדער פון יעקב אונ וויא זייא האבין גיזעהן דאס די קרוין פון יוסף הייננט אן דעם ארון:פון יעקב אזו האבן אלע מלכים זייערע קרוינן אויף גהאנגען אן דעם ארון פון יעקב אונ דענשט מאל זיינן זעקס אונ דרייסיג קרוינן גהאנגן אויף דעם ארון פון יעקב דען פון ישמעאל זיינען גיוועזן צוועלף הארין וואס האבין גיהאט קרוינן אונ פון עשו זיינען גיוועזן דרייא אונ צוואנציג הארין אונ איין קרוין פון יוסף : וכל המצרים אונ אלע מצרים האבן גרויס כבוד אן גיטאן צו ישראל ביז יוסף איז גישטארבן וויא מיר לערנען אין דר גמרא עס שטייט אין פסוק ויקם מלך חדש על מצרים עש איז אויף גישטאנגן איין נייער מלך אויף מצרים · זאגט רב דר טייטש איז איין נייער מלך אין אמת אונ שמואל זאגט דער פסוק מיינט איין נייער מלך דאס ער האט בענייעט זיינע גזירות אבער אין אמת איז דאס גיוועזן דער אלטער מלך דען ער איז נאך ניט גישטארבין אונ דאס זאגט דער פסוק אשר לא ידע את יוסף דען ער האט זיך גימאכט גלייך וויא ער האט ניט גיקענט צו יוסף וואס ער האט דאס גאנצע לאנד מציל גיוועזן פון הונגר · ויאמר אל עמו אונ פרעה האט גיזאגט צו זיין פאלק אזו האט פרעה אן גהויבן אין דער עצה פריער פאר זיין פאלק דרום איז ער אויך פריער גישלאגין גיווארין פאר זיין פאלק וויא אין פסוק שטייט ובכה ובעמך יעלו הצפרדעים פריער אין דיר אונ דער נאך אין דיין פאלק וועלין אויף גיין די פרעש · הבה נתחכמה לו ברייט אייך אן לאמיר זיך קליגען צו אים· זאגט רבי חמא בר חנינא פרעה האט גימיינט לאמיר זיך קליגין אוים צו זוכין איין עצה קענין גאט דעם העלפר פון ישראל דאש מיר זאלין די ישראל שטראפן מיט אזו איין זאך דאס זייער גאט זאל אונז ניט קענן בצאלין מדה כנגד מדה דען ווען

מיר

באש כתיב (ישעיה סו) *כי באש ה' נשפט נדונם בחרב ובחרבו את כל בשר בואו *נדונם במים שכבר
נשבע הקב"ה שאינו מביא מבול שנאמר (שם כד) נשבעתי מעבור מי נח והם אינם יודעים שעל כל העולם
כולו אינו מביא אבל על אומה אחת מביא אי נמי הוא אינו מביא אבל הם באים ונופלים לתוכו · וכן
הוא אומר (שמות יד) ומצרים נסים לקראתו והיינו דאמר ר"א מ"ד (שם יח) כי בדבר אשר זדו עליהם בקדרה
*שבשלו בה נתבשלו וממאי דהאי זדו לישנא דבשולי הוא דכתיב (בראשית כה) ויזד יעקב נזיד · אמר
רבי חייא בר אבא אמר רבי סימאי שלשה היו *באותה עצה בלעם ואיוב ויתרו · בלעם שיעץ נהרג ·
איוב ששתק נדון ביסורין · יתרו שברח זכו בניו וישבו בלשכת הגזית שנאמר (ד"ה א ב) וממשפחות
סופרים *יושבי יעבץ *תרעתים שמעתים *סוכתים המה הקינים הבאים מחמת אבי רכב וכתיב ובני
קיני חותן משה עלו מעיר התמרים · ועלה מן הארץ *ועלינו מן הארץ מיבעי ליה אמר רבי אבא בר
כהנא כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו בחברו · וישימו עליו שרי מסים עליהם מיבעי ליה תנא
משמיה דרבי אליעזר ברבי שמעון מלמד שהביאו *מלבן ותלו לפרעה בצואר וכל אחד מישראל שאומר
איסטנים אני אומרים לו כלום אתה איסטנים יותר מפרעה · *שרי מסים דבר שמשים לבנים *למען
ענותו בסבלותם ענותם מיבעי ליה · למען ענותו לפרעה בסבלותם של ישראל · ויבן ערי מסכנות
לפרעה רב ושמואל חד אמר *שממסכנות את בעליהן וחד אמר *שממסכנות את בעליהן דאמר מר כל
העוסק בבנין מתמסכן · את פיתום ואת רעמסס רב ושמואל חד אמר פיתום שמה ולמה נקרא שמה
רעמסס שראשון ראשון מתרוסס (פירוש נופל והורין וכונין והוא נופל) וחד אמר רעמסס שמה ולמה נקרא שמה
פיתום שראשון ראשון *פי תהום בולעו · וכאשר יענו אותו *כן ירבה וכן יפרוץ *כן רבו וכן פרצו
מיבעי ליה אמר רשב"ל מלמד שהקדוש ברוך הוא אומר כן ירבה וכן יפרוץ · *ויקוצו מלמד שהיו
דומים בעיניהם כקוצים · בפרך רבי אליעזר אומר *בפה רך · רבי שמואל בר נחמני אומר *בפריכה ·
וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה אמר רבא בתחלה בחומר ובלבנים

כי באש ה' נשפט וכן לנו יגמול: נדונם במים כל סכן סילוק וגו': שבשלו לשון ויזד יעקב נזיד: באותה עצה הנה נתחכמה לו: יושבי יעבץ תלמידי יעבץ אדם גדול בתורה היה כדכתיב ויקרא יעבץ לאלהי ישראל אם ברך תברכני בתורה והרבית את גבולי בתלמידים וגו' ויבא האלהים את אשר שאל: תרעתים מפרש בספרי ששמעו תרועה בהר סיני ל"א תרעתים על שם שהיו יושבין בשערי ירושלים: שמעתים ששמעו מצות אביהם דכתיב יונדב בן רכב מפתחי קרא והם היו מבני בניו של יתרו כדמפרש ואזיל המה הקינים: סוכתים על שם שיושבין בסוכות דכתיב ובשב באהלים וקרי להו משפחות סופרים דהיינו סנהדרין וכן תרעתים זקני שער: ועלינו מן הארץ מיבעי ליה הם יגרשונו מן הארץ מאי ועלה מן הארץ כלומר שילכו שונאיהם מאליהם ואזיל ויראים מפניהם: מלבן כעין דפוס שעושין בו הלבנים שממלאין אותו טיט וממחקין והיא הלבינה ותלו לפרעה וכו' מי שאמר אסטנים מפונק אני איני יכול לעשות מלאכה מאוסה כזו: שרי מסים דבר שמשים רידוי של אומה שמרגילים ומשים אותה לעבודה אותו המלבן שהוא נו היה לישראל רידוי של המסים ר"ל לא שרים ממש דא"כ הוה ליה למימר ויפקוד מאן ויפסו אלא המסים והיינו מעשה שמעשה זו גרם לישראל לעשות לבנים בכפיה ובעל כרחם: למען ענותו לפרעה בסבלותם של ישראל שיעו שכמם לסבול עול המלאכה: שממסכנות את בעליהן של אותן הערים שמאותה העבודה נסכנו מצרים שעל ידם נטבעו בים: שממסכנות מדלדלות דכתיב וינצלו את מצרים ובשביל עבודה זו היה דאירע להם לבלם לישראל עבודתם והוא הדין נמי כל בנין של אדם מביאין לעניות ומסכנות פעמים שהבנין נופל וממית: פי תהום בולעו נבלע בארץ: כן ירבה וכן יפרוץ גווי לעתיד שירבו ויפרצו: כן רבו וכן פרצו מבעי ליה דהוה עבר ומשמע אף בקושי שיעבוד רבו אלא רוח הקדש מבשרתן לישראל ואומר למצרים אין מועיל אתכם כן ירבה וכן יפרוץ: ויקוצו היה דומה להם כאלו עיניהם וגופם מלאות קוצים: בפה רך מפתוס בדברים ובשכר עד שהרגילם בעבודה: בפריכה בשברון גוף ומתנים בחוזקה:

מיר וועלין זייא שטראפין מיט פייער וועט ער אונז אויך שטראפין מיט
פייער וויא אין פסוק שטייט דען מיט פייער טוט גאט משפטין · זאלין מיר
זייא שטראפין מיט דעם שווערד וועט ער אונז צוריק שטראפין מיט דעם
שווערד וויא אין פסוק שטייט אונ מיט זיין שווערד וועט גאט משפטין
אלע בשעפניש דרום לאמיר זיי משפטין מיט וואטער לאמיר זיי אין וואסער
ווארפן אונ זייער גאט האט שוין געשווארין דאס ער וועט מער ניט ברייגגן
קיין וואסער אויף דער וועלט וויא עס איז גיוועזן אין דיא טעג פון נח · אבער
זייא האבין ניט גוואוסט דאס אויף דער גאנצר וועלט וועט גאט קיין מבול
ניט בריינגען אבער אויף איין אומה וועט ער יוא בריינגען · אדער דעם
מבול אויף זיי וועט ער ניט בריינגן אבער זייא אין וואסער וועט ער יוא
בריינגען אונ אזו שטייט אויך אין פסוק אונ דיא מצרים זיינען גילאפין
קעגין דעם ים אונ זיינען דער טרונקען גיווארין אין אים אונ דאש האט
אויך רבי אליעזר גיזאגט וואס מיינט דער פסוק כי בדבר אשר זדו דען מיט
דער זאך וואס זייא האבין גימוטוויליגט קעגין די ישראל זיינען זייא ווידער
דער מיט גישטראפט גיווארין דאס איז גימיינט אין דעם טאפ וואס זייא
האבין גיקאכט האט מען זייא ווידער גיקאכט דען זדו איז טייטש קאכין
וויא עס שטייט בייא יעקב ויזד יעקב נזיד יעקב האט גיקאכט איין געקעכטס
פון ליגזן: אמר רבי חייא בר אבא רבי חייא בר אבא זאגט פון וועגין רבי
סימאי דרייא לייט זיינען גיזעסין בייא פרעה איבער דער עצה וואס מען
זאל טאן מיט די יהודים · בלעם אונ איוב אונ יתרו · בלעם האט דיא עצה
געגעבין מען זאל די יהודים אין וואסער ווארפין איז ער גיהרגת גיווארין ·
איוב האט גישוויגען איז ער גישטראפט גיווארין מיט יסורים · יתרו איז
אנטלאפין גיווארין אונ האט ניט גיוואלט מסכים זיין מיט זייא האט ער
זוכה גיוועזן דאס זיינע קינדער זיינען תלמידי חכמים אונ זיינען גיזעסן אין
בית המקדש צווישין די סנהדרין וויא אין פסוק שטייט אונ פון דר משפחה
פון די סופרים דאס זיינן די סנהדרין זיינען גיוועזן די זיצר פון יעבץ תרעתים
שמעתים סוכתים דאס זיינען דיא קינים וואס קומן ארויס פון חמת אבי רכב אונ
קיני איז דער שווער פון משה וויא אין פסוק שטייט די קינדער פון קיני
דער שווער פון משה דיא זיינען אויף גגאנגען פון עיר התמרים · זאגט דער
פסוק ווייטער פרעה האט גיזאגט דיא ישראל וועלין זיך שטארקין ועלה מן
הארץ וועט ער אויף גיין פון דעם לאנד · וואלט דארפין שטיין מיר וועלין
אויף גיין פון דעם לאנד אונ ישראל וועט אונז ירשנן · זאגט רבי אבא בר
כהנא עס איז גלייך וויא איינר וויל זיך שילטין אונ רעט די קללה אויף זיין
חבר אזו האט אויך פרעה גיטאן ער האט ניט גיוואלט דאס בייז אן הייגגן
אין זיך דאס ער מיט זיין פאלק וועלין פר יאגט ווערין דרום האט ער גיזאגט
דר ישראל וועט אוועק גיין פון דעם לאנד אבער ער האט זיך אליין דער
מיט גימיינט · וישימו עליו שרי מסים זייא האבין גיטאן אויף איםהארין איבער
דער ארבעט איז קשה עס האט גידארפט שטיין זיי האבין אן גיטאן איבר
דיא ישראל הארין ניט אויף אים · האבין מיר דעם תירוץ גילערינט פון
וועגין רבי אליעזר ברבי שמעון דאס לערינט אונז דאש זייא האבין אן גיטאן צו
פרעה דעם פורם וואס מען מאכט ציגל מיט אים אונ ער האט אליין ציגעל
גימאכט אונ ווען איינער פון דיא ישראל האט גיזאגט ער איז איין אידלר
מאן ער קען ניט טאן אזו איין מיאוסע מלאכה האט מען גיזאגט צוא אים
ביסטו דען אידלר פון פרעה אונ ער אליין ארבעט די ארבעט דרום מוזטו
אויך ארבעטין דיא ארבעט · אונ זייא האבין גיפיינגט צו פרעה כדי אלע
ישראל זאלין מוזין ארבעטן ויבן ערי מסכנות לפרעה אונ ישראל האט גיבויעט
שטעט צוא די אוצרות פון פרעה · רב אונ שמואל קריגן מיט אנגדר איינער
זאגט זייא הייסין דרום מסכנות ווייל דיא שטעט האבין גיבראכט איין
סכנה צו דיא מצרים דאס זיי זיינען דורך זייער בויען דער טרונקן גיווארין
אונ איינער זאגט זייא הייסין דרום מסכנות דאס איז טייטש פאר ארימן דען
דר וואס איז עוסק שטענדיג אין גיבויי ווערט פר ארימט וויא די גמרא זאגט
דר וואס איז עוסק אין גיבייא ווערט פאר ארימט · את פיתום ואת רעמסס רב
אונ שמואל קריגין אין דער זאך · איינר זאגט דער רעכטער נאמן פון דעם
ארט איז גיוועזן פיתום אונ דרום איז עס ווארין גירופין רעמסס דאס איז
טייטש צו פירין ווייל וויא באלד זייא האבין עפים אויף גיבויעט איז עס
באלד ווארין איין גיפאלין · אונ איינער זאגט דער רעכטער נאמן פון דער
שטאט איז גיוועזן רעמסס אונ דרום איז זיא ווארין גירופין פיתום ווייל וויא
באלד זייא האבין גיהאט עפים אויף גיבויעט אזוא איז עס איין גיזונקען
גיווארין אין דעם תהום · וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ אונ וויא מער דיא
מצרים האבין גיפייניגט דיא ישראל אזו וועלין זייא זיך אלץ מערין אונ
שטארקן · איז קשה עס וואלט גידארפט שטיין אזו האבין זייא זיך גימערט
אונ גישטארקט · זאגט רבי שמעון בן לקיש דאס לערינט אונז דאס הקב"ה
האט עס גיזאגט זיי וועלן זיך מערין אונ שטארקין חאטשע די מצרים ווילין
דס ניט ליידן · ויקוצו דאס ווייזט דאס די ישראל זיינן גיוועזן גיגליכין צו די
מצרים ווי דערנר · בפרך רבי אליעזר זאגט עס איז גלייך וויא עס שטייט בפה
רך דאס איז טייטש מיט אווייך מויל האבין זייא באקומן די ישראל צו דער
ארבייט אונ רבי שמואל בר נחמני זאגט בפרך איז טייטש זייא האבן צו
בראכין דיא לייבער פון ישראל דורך דער שווערע ארבעט · וימררו את חייהם

ולבסוף ובכל עבודה בשדה · *את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך · אמר רבי שמעון בר נחמני שהיו מחליפין מלאכת הנשים לאנשים · ומלאכת אנשים לנשים · ולפי שאמרו לו אצטגניניו שמושיען של ישראל לוקה במים גזר גזרת היאור כדאמרינן בפרק חלק דף ק״א תנו רבנן שלשה ראו ולא ראו ואלו הן נבט ואחיתופל ואיצטגניני פרעה · *נבט. ראה שיצאת אש ממנו וסבר הוא דמלך ולא היא דירבעם הוא דנפק מיניה · אחיתופל ראה שפרחה צרעת באמתו וסבר הוא דמלך ולא ידע דבת שבע הוא דנפק מינה שלמה · ואיצטגניני פרעה מאי היא דאמר רבי חמא בר חנינא מאי דכתיב (במדבר :) המה מי מריבה המה שראו איצטגניני פרעה וטעו ראו שמושיען של ישראל הוא לוקה במים ועמדו וגזרו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו ולא ידעו *שעל מי מריבה הוא לוקה · וגרסינן נמי בפרק קמא דסוטה דף י״א אמר רבי חמא בר חנינא מ״ד המה מי מריבה המה שראו אצטגניני פרעה *טעו והיינו דקאמר משה (שם יא) שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו · אמר להם משה *בשבילי נצלתם כלכם · ר״ח בר פפא אמר אותו היום כ״א בניסן היה · אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם מי שעתיד לומר *שירה על הים ביום זה ילקה ביום זה *רבי המא בר חנינא אמר. אותו היום ששה בסיון היה אמרו מלאכי השרת לפני הקב״ה רבונו של עולם מי שעתיד לקבל תורה בהר סיני ביום זה ילקה ביום זה · ואמרינן התם אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי סימאי שלשה היו באותה עצה וכו׳ כדאיתא למעלה בפרק זה · וכל זה היתה סבה אלהית כדי שיגדל מושיען של ישראל בבית המלך ויגבר לבו ויהיה ראוי והגון להיות מושיע ולדבר כל מצות השם בלי אימה *ולא יהא גדל בחומר ובלבנים בעבדות ובשפלות וכשהוטל ביאור המתינה מרים אחותו שעה אחת בשפת היאור לדעת מה יעשה לו ובזכות זה נתעכבו בעדה ישראל ז׳ ימים כדגרסינן בפרק קמא דסוטה דף ט׳ מרים המתינה למשה שעה אחת וכו׳ כדאיתא בפרק קמא מהכור זה ובשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו אבותינו כדגרסינן התם דף י״א דרש רבי עקיבא בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו אבותינו ממצרים שבשעה שהיו יוצאות לשאוב מים הקב״ה מזמין להם דגים בכדיהן ושואבות מחצה מים ומחצה דגים ובאות *ושופתות שתי קדרות *אחת של המין ואחת של דגים ומוליכות אותן אצל בעליהן לשדה ורוחצות אותם וסכות אותם

את כל לרבות מלאכת אנשים ונשים וכו׳ והוא קשה אלא כיו רגילין בכך: נבט ראה אש יוצא ממנו וסבר שמרמה על המלוכה והיא יהיה מלך ולא נאה בפיר שעה ואש מרמז על האש המחלוקת שנחלקת מלכות בית דוד על ידו וכן צרעת דאחיתופל כרמז על דוד שהיה מצורע ששה חדשים וסבר שיפסוק המלוכה מדוד ויבוא לו : על מי מריבה נעין מי מריבה שאמר שמעו נא המורים כעס ובא לידי טעות שהכה בסלע ונענש שלא יכנס לארץ ישראל : בשבילי וזה שש מאות רגלי כלומר בשבילי כמו ויברך ה׳ אותך לרגלי : בשבילי נצלתם כולכם כיון שנשלך משה למים פסק הגזירה כדאיתא שם : שירה על הים בכ״א בניסן היה כדתניא בסדר עולם ויסעו מרעמסס לסוכות ומסוכות לאיתם ומאיתם לפי החירות הרי ג׳ ימים וברביעי ויוגד למלך מצרים כי ברח העם חמישי וששי רדפו מצרים אחריהם ליל שביעי ירדו לים שנאמר ויאר את הלילה באחרית אמרו שירה ויום שביעי היה ויום טוב האחרון של פסח היה : ולא יהיה גדל בחומר ובלבנים וכו׳ וקשה והא שבט לוי לא היו בשעבוד וי״ל אף שלא היה משועבדים לעבודה כם מעלמם עזרו לישראל מכח רחמנות ואם לא היה משה בבית המלך ולבוש מבני מלך היה מתלכלך בטיט גם הוא לעזור להם : ושופתות כמושיבין את הקדרה על הכירה קרי ליה שפיתה : אחת של חמין לרחוץ רגלי בעליהן כנדה :

בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה זאגט רבא פריער האט פרעה גיארבעט מיט זייא אין ליים אונ ציגל אונ דר נאך האבן זייא גימוזט טאן אלע ארבעט אויף דעם פעלד את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך זאגט רבי שמעון בר נחמני פרעה האט פר ביטין די ארבייט פון דיא ווייבר האט ער גיהייסן דאס מאנן זאלן עס טאן אונ דיא ארבייט וואס מאנן טוען האט ער גיהייסן די ווייבר זאלן עס טאן כדי עס זאל זייא שווער אן קומען ווייל זיי זיינן ניט גיוואונט גיוועזן מיט דר ארבייט · ולפי שאמרו לו איצטגניניו אונ ווייל דיא שטערין זעהער פון פרעה האבין גיזאגט צו פרעה דאס דר העלפר פון ישראל דאס איז משה רבינו דר וועט גישטראפט ווערין דורך וואסער דרום האט ער גוזר גיוועזן דאס מען זאל די קינדער אין וואסער ווארפין וויא מיר זאגין אין פרק חלק דיא רבנים האבן גלערינט דרייא האבן גזעהן וואס וועט זיין אבער זיי האבין ניט רעכט גזעהן דאס זיינן זיי נבט דר פאטער פון ירבעם אונ אחיתופל אונ די שטערן זעהר פון פרעה · נבט האט גזעהן אפייער גייט ארוים פון אים האט ער גימיינט דאס עס באטייט דס ער וועט מלך ווערין אבער עס איז ניט אזו גיוועזן דען דאס פייער האט גיוויזן דאס זיין זון ירבעם וועט מלך ווערין אונ ער וועט אן צינדין אפייער פון קריג צווישין דיא ישראל · אחיתופל האט גיזעהן דאס צרעת האט גישפראצט אין זיין פלייש האט ער גימיינט דאס באטייט דיא מלוכה פון דוד אז ער וועט מצורע ווערין וועט איבער גיגעבין ווערן צוא אים אבער ער האט ניט רעכט גזעהן נייערט דאס האט באטייט דאס דוד וועט נעמן בת שבע זיא איז גיוועזן איין אייניקל פון אחיתופל אונ איר זון שלמה וועט קינינן נאך דוד · אונ די שטערן זעהר פון פרעה האבין אויך ניט רעכט גיזעהן ווי רבי חמא בר חנינא האט גזאגט עס שטייט אין פסוק דאס זיינן דיא וואסער פון קריג דאס איז גימיינט דיא וואסר וואס דיא שטערין זעהר פון פרעה האבין גיזעהן אונ האבן זיך טועה גיוועזן דען זיי האבן גזעהן דאס משה דר העלפר פון ישראל וועט גישטראפט ווערין דורך וואסר האבן זייא דרום גוזר גיוועזן מען זאל דיא קינדר אין וואסר ווארפן זייא האבן אבער ניט גיוואוסט דאס האט גיוויזן דאס משה וועט גשטראפט ווערין דורך וואסר אין דר מדבר ביי די מי מריבה · אונ אין דר גמרא סוטה לערנען מיר אויך אזו רבי חמא בר חנינא זאגט די שטערן זעהר האבן זיך טועה גוועזן דען זיי האבן גזעהן דאס משה וועט גישטראפט ווערין דורך וואסער האבן זייא דרום גוזר גוועזן מען זאל אלע קינדר אין וואסר ווארפין כדי משה זאל אויך דער טרונקען ווערין זיי האבן אבר ניט גוואוסט אז דאס באטייט אויף דר מי מריבה דאס דריבר איז משה גישטראפט גיווארין דאס ער איז ניט גיקומען קיין ארץ ישראל

אונ דרום האט משה גיזאגט צו ישראל זעקס הונדרט טויזינט מאן זיינן דאס פאלק וואס איך בין צווישין זיי דען דורך מיר זייט איר אלע ניצול גיווארן דען וויא מען האט משה רבינו אין וואסר גיווארפין אזו איז דיא גזירה בטל גווארן · רבי חנינא בר פפא זאגט דעם טאג וואס מען האט משה רבינו אין וואסר אריין גיווארפן איז גוועזן איין אונ צוואנציג טעג אין ניסן האבן דיא מלאכי השרת גיזאגט פר הקב״ה רבש״ע דער וואס וועט פר דיר שירה זאגין אין דעם טאג ביי דעם ים דען איין אונ צוואנציג טעג אין ניסן איז שביעי של פסח אונ דענסט מאל האט זיך דר ים גישפאלטן אונ די ישראל האבין שירה גיזאגט אז ישיר אונ וויא ווילסטו אין דעם לאזן אום קומן דורך וואסר · רבי חמא בר חנינא זאגט עס איז גיוועזן דער זעקסטער טאג אין סיון האבין דיא מלאכי השרת גזאגט פאר הקב״ה רבש״ע דער וואס וועט דיא תורה מקבל זיין היינטיגען טאג זאל ער דען היינט דער טרונקען ווערין אין וואסער : וכל זה היתה סבה אלהית אונ דאס איז אלץ גיוועזן איין סבה פון גאט דאס משה זאל אין וואסר גיווארפן ווערין כדי דיא טאכטער פון פרעה זאל אים ארויש נעמען פון וואשר אונ זאל אים אויף ציהן ביא זיך כדי ער זאל אין איין הויז פון איין מלך אויף גיצויגן ווערין וועט זיין הארץ גשטארקט זיין אונ ער וועט ראוי זיין צו העלפין דיא ישראל אונ דאס ער זאל קענען ריידין פר פרעה אלץ וואס גאט וועט אים הייסן אן פארכט אונ דאס משה זאל ניט אויף גיצויגן ווערין אין דר ארבעט פון ציגל אונ ליים צו ארבייטין שווערע ארבייט אונ זיין נידעריג פאר אלעמען : וכשהוטל ביאור אונ וויא משה איז ווארין אריין גיווארפן אין טייך האט זיין שוועסטער מרים גיווארט ביא דעם טייך צו זעהן וואש עס וועט זיך מיט אים טרעפין אונ דורך דעם האט זיא זוכה גיוועזן דאס כל ישראל האבין זיך גיזאמט פון אירעט וועגין זיבן טעג אז זיא איז מצורע גיווארין וויא מיר האבין אין ערשטין פרק פון דעם ספר גישריבין ובשכר נשים צדקניות אונ דורך דעם שכר פון דיא נשים צדקניות וואס אין דעם דור זיינען גיוועזן זיינן די ישראל דער לייזט גיווארן פון מצרים וויא מיר לערנן אין דער גמרא רבי עקיבא האט גידרשת דורך דעם שכר פון די נשים צדקניות וואס אין דעם דור זיינען גיוועזן זיינן אונזערע עלטערן אוים גלייזט גיווארן פון מצרים דען ווען די ווייבר זיינען גגאנגן צו שעפן וואסער האט זיי גאט צו גישיקט פיש אין זייערע קריג אונ זיי האבן אן גשעפט העלפט פיש אונ העלפט וואסער זיינען זייא אהיים גיקומען אונ האבין צוויי טעפ גישטעלט אויף דעם פייער איינם מיט וואסער צו וואשין דער מיט זייערע מאנן די פים אונ איין טאפ מיט פיש אונ האבין די טעפ גיטראגין צו זייערע מאנן אין פעלד אונ האבן די מאנן גוואשין אונ גשמירט

בין שפתים בין מצרי השדות מקומות לנועים מלד גבול השדה גובה מכאן ומכאן וחרין באמצע: יונה ישראל שנאמר יונתי תמתי: בשדה כדי שלא ירגישו בהם המצריים: עוררתיך לצאת ממעי אמך חבלה לשון חבלי לידה: ומשפיר ותקן כמו שחיות עושין לתינוקות ליישב את אבריהם ולתקנם שייתקנו מלטר הלידה: לא כרת שרך לא היו לך מילדות לחתך טבור הילד: עגולים כעין דדים עגולים: רבבה כצמח השדה גדלים מן הארץ כצמח השדה: לבתיהם לבית אביהם: הם הכירוהו שראו שכינתו כבר ואמרו זה אלי שעשה לנו מה שאמר למעלה ואנוהו:
דיה לצרה בשעה גלות מצרים ולמה אזכרם

ומאכילות אותם ומשקות אותם ונזקקות לבעליהן בין שפתים שנא׳ (תהלים סח) אם תשכבון *בין שפתים ובשכר אם תשכבון בין שפתים זכו ישראל לביזת מצרים שנאמר (שם) כנפי יונה נחפה בכסף וכיון שמתעברות באות לבתיהן וכיון שמגיע עת הלידה הולכות ויולדות *בשדה שנאמר (שיר ח) תחת התפוח *עוררתיך שמה חבלה ילדתך · והקדוש ב״ה שלח מלאך משמי מרום ומנקה אותם *ומשפיר אותם כחיה זו שמשפרת את הולד שנאמר (יחזקאל טז) ומולדותיך ביום הולדת אותך *לא כרת שרך וגו׳ · ונותן להם שני *עגולים (פירוש כעין ככר עגול) אחה של שמן ואחד של דבש שנאמר (דברים לב) ויניקהו דבש מסלע וגו׳ וכיון שמכירים בהם אויבים באים להורגן ונעשה בהם נס ונבלעין בקרקע ומביאין שוורים וחורשים על גביהם שנאמר (תהלים קכט) על גבי חרשו חורשים ולאחר שהולכין מבצבצין ויוצאין כעשב השדה שנאמר (יחזקאל יד) *רבבה כצמח השדה וגו׳ וכיון שמגדלים באים עדרים עדרים *לבתיהם שנאמר ותרבי ותגדלי ותבואי וגו׳ אל תקרי בעדי עדיים אלא בעדרי עדרים וכשנגלה הקדוש ב״ה על הים *הם הכירוהו תחלה שנאמר (שמות טו) זה אלי ואנוהו · וגרסינן במסכת סוטה פרק כשם שהמים דף ל׳ תנו רבנן רבי יוסי הגלילי אומר בשעה שעלו ישראל מן הים וכו׳ :

קמ פרק שלישי

אף על פי שהיה מגיע קץ גלות מצרים לא היו ראוים ליגאל כפי מעשיהם לולי מפני הצעקה הגדולה שעשו מרוב העבודה וכששמע אלהים את נאקתם ובזוכרו ברית אבות שלח את משה נביאו להעלות את ישראל מהגלות הקשה שהיו עומדים בו ומסר לו סוד שמו הגדול לשנות טבע המציאות בכל הדברים שיהא צריך לעשות וגם שם אהיה רומז להיות עמהם שם להצילם מיד אויביהם עד שיצאו מתחת ידם כדגרסינן בפרק קמא דברכות דף ט׳ (שמות ג) אהיה אשר אהיה אמר ליה הקדוש ב״ה למשה לך אמור להם לישראל אני הייתי עמכם בשעבוד זה אני אהיה עמהם בשעבוד מלכיות אמר לפניו רבש״ע ידיה לצרה בשעתה ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם · ופרעה בסרבנותו ובחוזק לבו כשמוע דברי השם הרף ואמר מי ה׳ אשר אשמע בקולו והשם נפרע ממנו בעצמו כדגרסינן בפרק חלק דף צ״ד תניא רבי יהושע בן קרחה אומר פרעה שחרף בעצמו הקב״ה נפרע ממנו בעצמו כדאיתא בפרק א׳ מחבור זה · ויחזק השם את לבו לתת מקום להענישו על השעבודים הגדולים ורעים שעשה את ישראל · ועל כן עונשו הראוי היה שלא הספיק בידו לעשות תשובה עד שבאו עליו ועל עמו המכות הגדולות · האחת היתה מכת מי היאור וזאת נרמה לו גאותו שעל היאור

אונ האבן זיי גיגעבן עסין אונ טרינקן אונ האבן זיך בהעפט צו זייערע מאנן אין פעלד וויא אין פסוק שטייט אם תשכבון בין שפתים פאר וואר איר זייט גילעגן מיט אייערע מאנן צווישן דיא גימארקן פון די פעלדר אונ דורך דעם זכות האבן דיא ישראל זוכה גיוועזן צו בזת מצרים וויא ווייטער אין דעם פסוק שטייט די ישראל וואס זיינען גיגליכן צו דיא פליגעל פון אטויב זייא זיינען וואורין באדעקט מיט זילבר פון בזת מצרים אונ וויא דיא ווייבר זיינן טראגעדיג גיווארן זיינן זיי אהיים גיקומן צו זייערע הייזר אונ ווען זיי האבן גיזאלט גיווינן זיינן זיי גנאנגען אין פעלד ארייַן אונ האבן דארטין גוואונן כדי די מצרים זאלן ניט טייטן דס קינד וויא אין פסוק שטייט אונטער דעם עפיל בוים האב איך דיר דער וועקט דארטין ביסטו ארויס פון דיין מוטערס בויך אונ דארטן האט דיין מוטער ווייענס באקומן אונ הקב״ה האט גשיקט אמלאך פון הימל אונ ער האט דאס קינד ריין גימאכט אונ האט דיא גלידר פון דעם קינד צו רעכט גמאכט אזו ווי איין הייב אם וואס מאכט ריין דאס קינד וויא אין פסוק שטייט אונ דיין גיווינערן אין דעם טאג וואס זיא האט דיך גיוואונן האט זיא ניט אפ גישניטין דיין נאפיל אונ האט דיך ניט ריין גימאכט אונ אויך ניט גיוויקילט נייערט אמלאך האט דאס אלץ גטאן אונ דער מלאך האט זיי גגעבן צווייא קיכליך איינש פון בוימל אונ איינש פון האניק וויא אין פסוק שטייט אונ גאט האט גמאכט די ישראל זייגין האניק פון איין שטיין אונ בוימל פון איין פעלזין וויא דיא מצרים האבן עס גוואר גיווארין זייגען זייא גיקומען צוא דער שלאגן דיא קינדר איז זייא אנס גישעהן דאס זיי זיינן וואורן איין גישלונגן אין דר ערד אזו האבן די מצרים גיבראכט אקסין אונ האבין גיאקערט אויף זייא וויא אין פסוק שטייט אויף מיין רוקין האבין גיאקערט אקיר לייט וויא דיא מצרים זיינען אוועק גנאנגן אזו האבין דיא קינדער ארויס גישפראצט פון דער ערד וויא דאס גראז פון דעם פעלד וויא אין פסוק שטייט פיל טויזנט מענטשין זיינען ארויס וויא דאס גראז וואס שפראצט פון דעם פעלד אונ וויא דיא קינדער זיינן גרויס גיווארין זייגען זייא גיקומען גאנצע פולקין וויים צו זייערע פאטערס הייזר וויא אין פסוק שטייט דוא האסט דיך גימערט אונ ביסט גרויס גיווארין אונ ביסט גיקומען בעדי עדיים דאס ווערט גילייענט גלייך וויא עס שטייט בעדרי עדרים דאס איז טייטש פולקן וויים אונ וויא הקב״ה איז באוויזען גיווארין צו ישראל אויף דעם ים אז זייא האבין שירה גזאגט האבין דיא קינדער אים פריער דער קענט ווייל זייא האבין אים שוין גיזעהן אז ער האט זייא דיא נסים גיטאן · וויא אין פסוק שטייט דאס זייא האבין גיזאגט זה אלי ואנוהו דער דאזיגער איז מיין גאט אונ איך וועל אים בשיינען :

קמ אעפ״י האטשע דר גלות מצרים האט זיך שוין אוים גילאזין זיינן אבר די ישראל נאך ניט ווערט גיוועז דער לייזט צוא ווערין · איבער זייערע מעשים ווען ניט דאס זייא האבין זייער פיל גישריען צו גאט איבר דיא שווערע ארבעט וואס זייא האבין גימוזט טאן אונ וויא גאט האט גיהערט זייער גישרייא אונ האט אויך גידאכט דעם כריתות ברית וואס ער האט גימאכט מיט דיא אבות אזו האט ער גישיקט משה זיין נביא צו אויף ברייגגן זיי פון דעם שווערן גלות וואס זייא זיינען אין אים גיוועזן אונ האט אים איבער גיענפערט דעם סוד פון זיין גרוישין נאמען דאס ער זאל קענען משנה זיין דיא נאטור פון אלע זאכין ווען ער וועט דארפין וואונדרליכע זאכין צו טאן : וגם שם אהיה אונ אויך דעם שם אהיה מיט וואס גאט האט אים מרמז גיוועזן דאס גאט וועט מיט זייא זיין אין גלות זיי מציל צו זיין פון זייערע פיינדס הענד ביז זייא וועלין לויז ווערין פון זייערע הענט וויא מיר לערנען אין ברכות גאט האט גיזאגט צו משה מיין נאמען איז אהיה אשר אהיה דאס הייסט אזו האט הקב״ה גיזאגט צוא משה גייא אונ זאג צו דיא ישראל איך וועל מיט אייך זיין אין דעם גלות אונ איך וועל מיט אייך זיין ווען איר וועט אין אנדערע גליות זיין · האט משה גיזאגט צוא הקב״ה רבש״ע עס איז זייא גינוג דיא איצטיגע צרות אונ צו וואס זאל איך זייא זאגין איצט פון אנדערע גליות · האט הקב״ה גיזאגט צוא משה צו די ישראל ואלסטו נאר זאגין דאס איך וועל זיין מיט זייא אין דעם גלות נאר דיר האב איך גיזאגט דאס דיא ישראל וועלין זיין אין נאך גליות אבער פרעה האט ווידער גישפעניגט אונ גישטארקט זיין הארץ קעגין גאט אונ וויא ער האט גיהערט דיא רייד פון גאט האט ער גישענט אונ האט גיזאגט ווער איז גאט דאס איך זאל צו הערין אין זיין קול דרום האט גאט אליין גיצאלט גינומען פון אים וויא מיר לערנען אין פרק חלק רבי יהושע בן קרחה זאגט· פרעה האט אליין גישענט גאט האט גאט אליין גיצאלט גינומען פון אים וויא מיר האבין גישריבין אין ערשטין פרק פון דעם ספר ויחזק ה׳ את לבו אונ גאט האט גישטארקט דאס הארץ פון פרעה כדי ער זאל אים קענן שטראפין פאר די שווערע ארבייט אונ די שלעכטס וואס ער האט גיטאן צוא ישראל אונ דרום האט אים גיקומט דיא שטראף צו שטארקין דיין הארץ דאס ער זאל קיין תשובה ניט טאן ביז עס וועט קומען אויף אים אונ אויף זיין פאלק דיא גרוישע מכות · דיא ערשטע מכה איז גיוועזן דאס גאט האט גישלאגין דיא וואשער אונ עס איז גיווארין בלוט אונ דאס האט צוא פרעה גיבראכט זיין גרוישקייט וואס ער האט זיך בארימט דאס ער איז איין גאט איבער דיא וואשער פון דעם גילוס דרום האט גאט באוויזן זיין קראפט אויף דעם

וואשער

להראות כח האל יתברך ביסוד המים שביאור שהיה *מתגאה עליו וזהו שאמר (שם ז׳) בזאת תדע כי אני ה׳ וגו׳ · המכה הב׳ הוציא צפרדעים מן היאור להזיקם בחדרי משכבם ובכל כלי ביתם להראות גבורת השי״ת שמו ביאור ובכל עת מוציאים המים דגים להנאותם ממנו הוציא בעלי חיים מזיקים להם להראותם ממשלתו שהיא כפי רצונו לטוב או לרע *כפי המקבלים אלו *השני שפטים היו ביסוד המים · ואחר כך עשה שני שפטים אחרים ביסוד העפר · האחד שנהפך העפר לכנים כמו המים לדם · והב׳ הביא בע״ח מזיקים הערוב מן הארץ כמו הצפרדעים מן המים ואמר למען תדע כי אני ה׳ בקרב הארץ והד׳ מכות האחרות באו עם ב׳ היסודות האחרים שהם האויר והאש ובא בתחלה הדבר אשר הוא *מעפוש האויר והשחין אשר בא מחמת יסוד האש וגם הברד בא כמו כן והארבה שהוא ממיני העופות המזיקין בארץ שעפים באויר נגד *הערוב אשר בא מהארץ והצפרדעים שיצאו מהמים הללו הם ח׳ מכות שנים מכל יסוד מהד׳ יסודות שבעולם השפל להודיע כי הוא מושל בכל גם ביסודות העולם השפל ולא עזב ה׳ את הארץ כמו שהושבים הכופרים ואחר שהראה ממשלתו ביסודות הד׳ הראה כחו בשמים שהוא היסוד החמישי במושל הגדול שבצבא השמים · מנע או״ר למצרים ג׳ ימים להראות גבורתו אצל הכופרים בממשלת השם יתברך על כל צבאיו ולכל בני ישראל היה אור במושבותם להודיע שהכל בידו לעשות בהם כרצונו ועם מכה זו השלים לט׳ מכות הנראות לעין כנגד *ט׳ גלגלים שמשיגים בני האדם בראות העין *והט׳ אף על פי שאין בו כוכב הוא המניע לכולם תנועה יומית *כתנועת החלק בכל ולכן נמשלה המכה הט׳ לרקיע המניע את כלם ובאה בחשכה אור השמש שבאה בכל לילה בסבת הרקיע הט׳ שמניע את הכל תנועה יומית ובכל זה עונש עונו הקשה לבו ולא שלח את בני ישראל עד שהאל יתברך בכבודו ובעצמו דנם לנקום נקמת בני ישראל בבכוריהם של מצרים עד שהמלך בעצמו בפחדו שימות קם ממשכבו כחצי הלילה והלך לבקש למשה ולאהרן ולישראל ופייסם שיצאו ממצרים וילכו לעבוד לשם יתברך להראותנו גבורתו על כל ברואיו איך מיראתו בא אדון הארץ לבקש מעבדיו ולהתחנן להם שילכו בשלום מתחת ידו וילכו בי״ רמה כתוב במדרש תנחומא בפרשת וארא רבנן אמרי *בטכסיסי של מלכים הביא הקב״ה את המכות עליהן מלך בשר ודם כשמדינה מורדת עליו משלח עליה לגיונות ומקיפין אותה בתחלה סוכר אמת המים שלה הזרו יפה ואם לאו מביא עליהם וכו׳ :

גלום כנאים אמר הקדוש ברוך הוא לך גליתי ולכם האמר אביא וגו׳ : מתגאה ואמר לי היאור ואני עשיתני ועשה עצמו אלוה : כפי שהוא למקבל הטוב דגים וכן להפוך לרע העונש : שני שפטים שהפך לדם והרבה צפרדעים : העפוש קיטור ריח רע הבא מן האויר כמו הלחם העפוש : הערוב חיות רעות הרבה באין בערבוביא ע״כ נקראו ערוב : ט׳ גלגלים שמשיגים בני האדם בראות העין לא יכולין לראותם אלא להשיג בשכלם מה שנגלה להם כבוד ה׳ על ידיהן לדעת הוייתם ומהלכם · שהגלגל הט׳ שהוא על גלגל הח׳ אין בו כוכב והוא מגלגל הח׳ גלגלים אחרים ומזלות וכוכבים קבועים בהם אף שהם מתגלגלים בזמנים שונים ואחרים הגלגל התחתון שהמאורות קבועין בהן מגלגלין תנועה יומית לכ״ד שעות והם יום ולילה : כתנועת החלק בכל שכל הגלגלים הקבועים בו בעליון מסבב מסבבין כולם רק גלגל היותר קטן מתהר לסבב : בטכסיסי כמנהג והדרך המלך בבא לכבוש העיר סותם המעינות כדי שלא יהיה להם מים לשתות כך הפך המים לדם והסדר כזה היו כל המכות במצרים :

קמא פרק רביעי

לפי שר׳אה הקב״ה שהיו ישראלרקים ממצות להיות ראוים לגאולה ולהיות ניצולין מהצרות המתרגשות בעולם התחיל להנכם במצות ולכן

וואשר אי׳ האט גיזאגט דער מיט וועסט פ׳רעה ווישן דאס איך בין גאט· די אנדערע מכה איז גיוועזן דאס גאט האט ארויס גיבראכט פון טייך פרעש אונ זיי׳א האבין מזיק גיוועזן די מצרים אין די שלאף קאמערין אונ אין אלע הויז כלים אונ דאס האט גאט גיוויזין דאס זיין מאכט איז אין וואסער אונ אויך אין אלע צייט ברייגגט ארויס דאס וואשער פיש מען זאל פון זייא הנאה האבין האט גאט גימאכט פון וואשער שעדליכע בשעפעניש צוא ווייזין גאטס מאכט · דאס אלין גייט נאך זיין ווילען צוא גוטין אדער צוא שלעכטין וויא די מענטשין פרדינען דיא צווייא שטראף האט גאט גשיקט פון וואשר · דר נאך האט גאט אויף זייא צוויי אנדרע שטראף גישיקט פון דר ערד · איינע איז גיוועזן דאס גאט האט פר קערט דיא ערד צו כנים אזו וויא דיא וואסער איז ווארין פר קערט צו בלוט · אונ די אנדרע שטראף איז גיוועזן דאס גאט האט גיבראכט אויף זייא אלערלייא היות רעות פון דער ערד זייא מזיק צו זיין וויא ער האט גיבראכט דיא פרעש פון דעם וואסער אונ דאס האט גאט גיטאן כדי פרעה זאל וויסען דאס נאר ער איז איין גאט אויף דער ערד · אונ דיא אנדערע פיר מכות זיינען גיקומן פון דער לופט אונ פון דעם פייער · צום ערשטין איז גיקומען דבר דאס איז פעסט וואס קומט פון בייזע לופט אונ דער נאך איז גיקומען דיא מכה פון שחין די איז גיקומע׳ פון דעם פייער דען קרעטץ קומט פון גרויש היץ אונ פייער אונ האגיל איז אויך גיקומען מיט פייער אונ דער נאך איז גיקומן דר היישריק דאס זיינן מינים פויגלן וואס זיינען מזיק אונ פליען אין דר לופטין אזו וויא דאס צו מישונג פון חיות רעות וואס זיינען גיקומען פון דער ערד אונ אזו וויא דיא פרעש וואש זיינען גיקומן פון דעם וואסר · דא זיינן אכט מכות וואס גאט האט גישיקט אויף זייא פון דיא ארבע יסודות פון דער וועלט אונ דאס זייגען זייא · וואסר · ערד · לופט · פייער · אונ דאס זיינן גיקומן צו ווייזין דאס גאט אליין הערשט אין אלץ אויך אין דיא יסודות פון אונזר וועלט אונ דאס גאט האט ניט פר לאזין די וועלט וויא די כופרים טראכטין אונ נאך דעם דאש גאט האט גיוויזין זיין מאכט אונ געוועלטיקייט אין די ארבע יסודות האט ער אויך גיוויזין זיין מאכט וואס ער האט אין הימיל דאס איז דער פינפטער יסוד אונ האט אויך גיוויזין דאס ער געוועלטיגט איבר דעם ווערעסטין מושל וואס אין הימל איז דאס איז דיא זון אונ האט פר מיטין דיא ליכט פון דער זון פון דיא מצרים דרייא טעג צו ווייזין זיין שטארקייט צו דיא כופרים וואס לייקענען דאס גאט געוועלטיגט ניט איבער אלע שטערי פון הימל · אונ צוא ישראל איז גיוועזן ליכטיג אין זייערע

וואוננגן צו ווייזין דאס אלץ איז אין גאטש האנט צוא טאן וויא זיין ווילין איז אונ דאס איז גיוועזן די ניינטע מכה וואס מען זעהט דאס איז קעגין די ניין רעדער וואס ווערין אנגירופין גלגלים אונ מענטשן קענן זיי זעהן מיט דעם אויג דורך דעם גאנג פון דיא שטערין אונ דיא זון אונ דיא איבעריגע מזלות אונ אין דיא ניין רעדער זיינען זיבין רעדער וואש דיא זיבין שטערן זיינען אין זייא וואס הייסין שבע כוכבי לכת אונ דיא אכטע ראד זיינן די מזלות אין איר אונ דיא ניינטע ראד איז אין איר ניט פאר האנדין קיין שטערין אונ מזלות נייערט זיא איז איין גרוישע ראד וואס אלע רעדר זיצין אין איר אונ ווען דיא גרויסע ראד דרייעט זיך אזו דרייען זיך אלע רעדר מיט איר אונ דרום איז דיא ניינטע מכה גגליכן צו דעם ניינטין גלגל וואס ער מאכט דאס אלע גלגלים דרייען זיך אונ דער לעצטר גלגל וואו די זון אונ לבנה זיצין אין אים דער ווערט אלע טאג ארום גידרייעט ווייל ער איז דער קלענשטר גלגל : ובכל זה אונ ביא אלעם דעם איבער די שטראף פון זיין זינד איז זיין הארץ הארט גיווארין אונ ער האט ניט ארויס גישיקט די ישראל ביז גאט יתברך אליין מיט זיין כבוד האט זיי דן גיוועזן אונ זיך נוקם זיין פר די ישראל מיט דעם טייטין אלע בכורים פון מצרים ביז פרעה אליין האט זיך גישראקין דאס ער זאל אויך ניט שטארבין איז ער אויף גשטאנן אין מיטין נאכט אונ איז גגאנגען זוכין צוא משה אונ צוא אהרן אונ צו כל ישראל אונ האט זייא גיבעטן דאס זייא זאלין ארויס גיין פון מצרים אונ זאלין גיין דינען צו השי״ת אונ דאס האט גאט גיטאן צו ווייזין זיין מאכט איבער אלע זיינע בשעפנש דאס איבער זיין מורא איז גיקומען דער מלך דער האר פון דעם לאנד אונ האט גימוזט בעטין צו זיינע קנעכט דאס זייא זאלין בשלום פרייא גיין פון זיין האנט אונ זייא זיינן אפין פריי גנאנגען : כתוב במדרש תנחומא עס שטייט גישריבין אין מדרש תנחומא דיא רבנים זאגין דאס וויא מלכים פירין קריג אזו האט גאט גיבראכט אויף זיי די מכות צום ערשטין פר שטאפט ער דיא וואסער כדי זיי זאלן ניט האבין וואס צו טרינקן וועלן זיי זיך מוזן אינטר געבן אונ דר נאך צווינגט ער זייא מיט נאך אנדערע זאכין ביז זייא מוזין זיך אונטער געבין אזו האט אויך גאט גיטאן צו די מצרים צום ערשטן האט ער זייא די וואסער פאר קערט צו בלוט אונ דר נאך האט ער איין מכה נאך דער אנדרר גישיקט ביז פרעה האט גמוזט פרייא לאזין די ישראל :

קמא לפי שראה הקב״ה ווייל הקב״ה האט גזעהן דאס די ישראל זיינן ליידיג פון מצות דאס זייא זאלן דורך זייא ווערט זיין דר לייזט צו ווערין

ואעבור עליך ואראך וגו' מתבוססת בדמיך כשתי דמים: שחורה אני כינוי לחטא: אם בשחורים ברשעים נמלא דבר טוב: לא מצינו שצוה הקב"ה מצות עשה שהמבטלה יהא חייב כרת חוץ מאלו: צומח עולה למעלה עליון בגלגל המזלות ומוזל בחודש ניסן ולא בהגלגלים סם בגלגל סעגלה או כפיגול חכיות אלא כקליפות

הקדים לקיחת הפסח מבעשור לחדש ארבעה ימים קודם הפסח מה שלא צוה בפסחדורות כדי שיקדימו בדם פסח ודם מילה קודם מכת בכורות של מצרים להגן עליהם מכל מסטין היה רבי מתיא בן חרש אומר הרי הוא אומר (יחזקאל טז) ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים הגיעה שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו ולא היו בידם מצות להתעסק בה כדי שיגאלו שנאמר ואת ערום ועריה ונתן להם שתי מצות דם פסח ודם מילה שמלו באותו הלילה שנאמר מתבוססת בדמיך בשני דמים ואומר גם את בדם בריתך וגו' ׃ ועל שהיו שטופין בעבודת כוכבים ומזלות אמר להם משכו ידיכם מעבודת כוכבים ומזלות וקחו לכם צאן של מצוה ואף על פי כן בכל מה שקלקלו בה תקנו במצות כדגרסינן בפסיקתא שחורה אני במצרים ונאוה אני במצרים שחורה אני במצרים וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי וגו' ונאוה אני במצרים בדם הפסח ובדם המילה הה"ד ואעבור עליך ואראך וגו' ואומר לך בדמיך חיי זה דם פסח בדמיך חיי זה דם מילה ׃ שחורה אני בים (תהלים קו) וימרו על ים בים סוף ונאוה אני בים (שמות טו) זה אלי ואנוהו ׃ שחורה אני במרה (שם) וילונו העם על משה לאמר מה נשתה ונאוה אני במרה שם שם לו חוק ומשפט ׃ שחורה אני ברפידים ויקרא שם המקום מסה ומריבה ונאוה אני כרפידים ויבן שם מזבח ׃ שחורה אני במדבר (תהלים עח) כמה ימרוהו במדבר ונאוה אני במדבר (שמות ל) וביום הקים את המשכן ׃ שחורה אני בחורב (תהלים קו) יעשו עגל בחורב ונאוה אני בחורב (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ׃ שחורה אני במרגלים ונאוה אני ביהושע וכלב ׃ שחורה אני בשיטים ונאוה אני בפנחס ׃ שחורה אני במלכי ישראל ונאוה אני במלכי יהודה ׃ אם בשחורים שלי כך בנאים שלי עאכ"ו באחאב מה כתיב (מלכים א כא) ויהי כשמוע את הדברים האלה ויקרע את בגדיו וישם שק על בשרו ויצום וישכב בשק ויהלך אט מהו אט אמר רשב"ל יחף ׃ ביורם מה כתיב (שם ב ו) וירא העם והנה השק על בשרו ׃ דבר אחר שחורה אני ונאוה אמר רבי לוי שחורה אני כל ימות השבת ונאוה אני בשבת ׃ שחורה אני כל ימות השנה ונאוה אני ביום הכפורים ׃ שחורה אני בעולם הזה ונאוה אני בעולם הבא ׃ למדנו שיצאו ישראל ממצרים בשתי מצות עשה דם פסח ודם מילה שהם הגדולות שבכלן שלא מצינו בכל התורה מצות עשה שיהא ענוש כרת המבטלה בלתי אלו שניהם ׃ וי"א כי מה שצוה שיהא קרבן זה מטלה לפי שמזל טלה בחדש ניסן הוא בכחו הגדול לפי שהוא צומח לכן צוה לשוחטו ולאוכלו: להוציא מלבן של מצרים שלא יחשבו כי בכח המזל יצאו אלא

אונ ניצול צו ווערן פון די צרות וואס קומען אויף דר וועלט ׃ האט ער אן גהויבן זיי איין צו גוואוינן אין מצות אונ דרום האט גאט גהייסן דעם קרבן פסח נעמען דעם צעהנטן טאג אין ניסן דאס איז פיר טעג איידר מען האט אים מקריב גיוועזן וואס גאט האט דאס ניט גיהייסן טאן אלע פסח פון ווייטערדיגע יארן דאס האט גאט דרום אזו גהייסן טאן כדי די ישראל זאלין פריער האבן די מצות פון דם פסח אונ דם מילה איידר די מכה פון בכורים וועט קומן אויף די מצרים דאס דיא מצות זאלן מגין זיין אויף זייא פון דיא וואס וועלן אויף זייא מלמד חוב זיין ׃ רבי מתיא בן חרש האט גזאגט אין פסוק שטייט דאס גאט האט גזאגט דורך יחזקאל הנביא איך בין פר בייא גגאנגן פר דיר אונ האב דיך גזעהן אונ נון דיין צייט איז דיא צייט פון ליב שאפט דאס איז גמיינט עס איז גיקומן די צייט פון דער שבועה וואס גאט האט גשווארן צו אברהם דאס ער וועט זיינע קינדר דר לייזן אונ זייא האבן קיין מצות ניט גהאט דאס זייא זאלן ווערט זיין דורך זייא דער לייזט צוא ווערן וויא אין פסוק שטייט אונ דוא ביסט גוועזן נאקעט אונ בלויז דאס איז גמיינט דו ביסט גוועזן נאקעט פון מצות ׃ אזו האט זייא גאט גיגעבן צווייא מצות דם פסח אונ דם מילה דאס זייא זאלן די נאכט טאן כדי זיי זאלן אויס גילייזט ווערן וויא אין פסוק שטייט דו ביסט גוועזן איין גריכט מיט צווייא ערלייא בלוט דאס איז דם פסח אונ דם מילה אויך שטייט אין פסוק דורך דעם בלוט פון ברית מילה האב איך פרייא גשיקט די גפאנגנע ישראל פון מצרים: ועל שהיו שטופים בעבודת כוכבים ומזלות אונ ווייל זייא זיינען גיוועזן צו גיטאן צוא דעם דינשט פון כוכבים ומזלות דרום האט גאט צו זיי גזאגט ציהט אפ אייערע הענט פון דעם דינסט פון כוכבים ומזלות אונ נעמט צוא אייך איין שאף פאר איין קרבן פסח ואעפ"כ אונ פון דעסט וועגן אין דעם ארט וואו די ישראל האבן גזינדיגט האבן זייא דארטן ווידר מתקן גוועזן מיט מצות וויא מיר לערנן אין דער פסיקתא עס שטייט אין פסוק שחורה אני ונאוה איך בין שווארץ אונ בין דאך שיין איז דר מיין די ישראל זאגן איך בין שווארץ גוועזן אין מצרים אונ האב גזינדיגט וויא אין פסוק שטייט זיי האבן ווידר גשפעניגט אין מיר אונ האבן ניט גוואלט צו הערן צו מיר ׃ אונ איך בין ווידר שיין גוועזן אין מצרים דאס איך האב מקיים גוועזן דיא מצות פון דם פסח אונ דם מילה וויא אין פסוק שטייט איך האב דיך גזעהן דאס דוא ביסט איין גריכט מיט דעם בלוט פון דעם קרבן פסח אונ דם מילה האב איך צו דיר גזאגט מיט דעם בלוט פון פסח אונ מילה וועסטו לעבן שטענדיג׳ שחורה אני ונאוה איך בין שווארץ גוועזן בייא דעם ים וויא אין פסוק שטייט זייא האבן ווידר גשפעניגט קעגן גאט בייא דעם ים סוף אונ איך בין ווידר שיין גוועזן בייא דעם ים סוף דאס איך האב שירה גזאגט זה אלי ואנוהו׳ שחורה אני איך בין שווארץ גוועזן אין מרה דאס פאלק ישראל האבין דארטן גקריגט אויף משה אונ האבן גזאגט וואס וועלן מיר טרינקן ונאוה אונ איך בין ווידר שיין גוועזן אין מרה וויא אין פסוק שטייט דאס די ישראל

האבן דארטן גנומן אויף זיך גזעץ אונ משפט ׃ שחורה אני איך בין שווארץ גוועזן אין רפידים דאס מען האט דאס ארט גרופן מסה ומריבה ווייל דיא ישראל האבן גפרובירט אונ גקריגט אויף גאט ונאוה אונ איך בין ווידר שיין גוועזן אין רפידים דאס איך האב דארטן גבויט איין מזבח צו גאט׳ שחורה אני איך בין שווארץ גוועזן אין דר מדבר דען איך האב דארטן פיל מאל ווידער גשפעניגט קעגן גאט ונאוה אונ איך בין ווידר שיין גוועזן אין דר מדבר דאס איך האב דארטן אויך גשטעלט דעם משכן׳ שחורה אני איך בין שווארץ גוועזן בייא דעם בארג חורב דען איך האב דארטן גמאכט דעם עגל ונאוה אונ איך בין ווידר שיין גוועזן ביי דעם בארג חורב דען איך האב דארטן גזאגט אלץ וואס גאט האט גרעט וועלן מיר טאן׳ שחורה אני איך בין שווארץ גוועזן מיט די מרגלים ונאוה אונ איך בין ווידר שיין גוועזן מיט יהושע וכלב דיא האבן ניט גזינדיגט׳ שחורה אני איך בין שווארץ גוועזן אין שיטים דאס דיא ישראל האבן דארטן מזנה גוועזן מיט דיא טעכטר פון מואב ונאוה אונ איך בין ווידר שיין גוועזן מיט פנחס דאס ער האט זיך מקנא גיוועזן פר גאט׳ שחורה אני איך בין שווארץ גוועזן מיט די מלכים פון ישראל די זיינן גוועזן רשעים ונאוה אונ איך בין שיין גוועזן מיט די מלכים פון יהודה די זיינן דם מערשטע צדיקים גוועזן ׃ נוא ווען מיר גפינן וויא די ישראל זיינן שווארץ גוועזן זיינן זייא דאך אויך עטוואס שיין גוועזן מכל שכן וואו זייא זיינן שיין גוועזן זיינן זיי פשיטא גאנץ שיין גיוועזן אונ גוט אונ פרומ׳ בייא אחאב גפינן מיר חאטשע ער איז גוועזן איין רשע וויא ער האט גהערט דאס איין בייזע גזירה איז אויף אים אויס גגאנגן האט ער צו ריסן זיינע קליידר אונ האט זיך אן גטאן איין זאק אונ האט גיפאסט אונ איז גגאנגן בארפוס ׃ בייא יורם שטייט וויא עס איז הונגר גוועזן אין שומרון אזו האט דאס פאלק גזעהן וויא איין זאק איז אויף זיין לייב ׃ אדר שחורה אני ונאוה זאגט רבי לוי איך בין שווארץ די גאנצע וואך רען איך טו ארבייטן אונ בין ווידר שיין אום שבת דאס איך טוא רוען׳ שחורה אני איך בין שווארץ דאס גאנצע יאר דען איך טוא עבירות ונאוה אונ איך בין ווידר שיין אום יום כפור דאס גאט איז מיר מוחל ׃ שחורה אני איך בין שווארץ אויף דער וועלט ונאוה אונ איך בין שיין אויף יענר וועלט ׃ למדנו דאס לערינט אונז דאס דיא ישראל זיינן ארויס גגאנגן פון מצרים דורך צווייא מצות עשה דהיינו דורך דם פסח אונ דם מילה דאס זייא זיינן די גרעסטע מצות פון אלע מצות דען מיר גפינן ניט אין דר גאנצר תורה איין מצות עשה דאס ווען מען האלט זיא ניט זאל זיין די שטראף כרת צו שטארבן פאר דר צייט נאר די צווייא מצות דם פסח אונ דם מילה ויש אומרים אונ איין טייל זאגן דר טעם איז וואס גאט האט גהייסן נעמן איין שעפס פר איין קרבן פסח ווייל דם מזל פון חודש ניסן איז איין שעפס אונ אין ניסן טוט דאס מזל גוועלטיגן דרום האט גאט גהייסן קוילן דעם שעפס אונ אויף עסין עס כדי די מצרים זאלן ניט מיינן דאס דורך דעם כח פון דעם מזל טלה זייגען דיא ישראל ארויס גגאנגן פון מצרים נייערט

דורך

בגזות עליון ואולי שעל כן אז"ל כי מעברין את השנה כדי שיבא פסח לאחר תקופת ניסן · ועוד כי המצרים לא היו אוכלים טלה כי תועבת מצרים כל רועה צאן והיו מניחין אותו עליהם לאלוה לפיכך צותה תורה לעשות בו שחיטה ולאוכלו צלי אש שלם כדי שיכירוהו מצרים ויראו אלהיהם נשפט לעיניהם כי לא מצינו מה שכתוב ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים מפורש בתורה באיזה אלוה נתקיים זולתי בזאת הזביחה מהטלה אע"פ שאז"ל של עץ היתה נרקבת ושל מתכת היתה ניתכת · ולפי שיתברר למצרים בבקר שהיתה הזביחה מהטלה לפיכך צותה תורה שלא ישברו בו עצם כדי שיהא שלם העצם ויכירו בו שהוא טלה · ועוד צוה ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף כדי שידעו בפרסום שהעברים שחטו טלאים ולא חששו ליראתם ועם כל זה יצאו ישראל ממצרים ביד רמה להודיענו כשיעשו המצות במצות בוראם שלא ייראו משום אדם · וגם לקיים להם הבטחתם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול אשר נאמר לאברהם אבינו כשהראה לו גלות מצרים · צוה להם שישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלות המשובחים שראו בביתם בשלשת ימי החשך שהיה בהם אור לישראל ונתן את חן העם בעיניהם לשאלם כפי בקשתם · כדגרסינן בפרק קמא דברכות דף ט' דבר נא באזני העם וגו' אמרי דבי רבי ינאי אין נא אלא לשון בקשה אמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה אמור להם לישראל בבקשה מכם שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם · אמרו לו ולואי שנצא בעצמנו משל למה"ד לעבד שהיה חבוש בבית האסורים אמרו לו למחר נתיר אותך ונותנין לך ממון הרבה אמר להם הוציאוני עכשיו ואין אני מבקש ממון · וישאילום אמר רבי אמי שהשאילום בעל כרחם איכא דאמרי בעל כרחייהו דישראל ואיכא דאמרי בעל כרחייהו דמצרים· וינצלו אמר רשב"ל עשאוה כמצולה שאין בה דגים · ואח"כ כשחזרו ישראל להיות תחת ידי האומות תבעו תביעה זו מצרים לישראל בפני אלכסנדרוס מוקדון ועמדו על זה במצוקה גדולה לולי שנצח את התביעה גביהה בן פסיסא · כדגרסינן בפרק חלק דף צ"א ת"ר בעשרים ותמניא בניסן איתנטלו דמונסאי (פירוש מעלי חמס) מיהודה ומירושלים כשבאו בני אפריקי לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון וכו' פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו להם הרי הוא אומר וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאילום וגו' תנו כסף וזהב שנטלתם ממנו אמר

כגלגל שמסבבים זו על זו כך הם מסבבים העולם והמזלות קבועים ברקיע שמסבב וסובב סביב העולם והעולם עומד באמצע כנקודה בתוך המחוגה שעושה עיגול : לאחר תקופת ניסן שלא יאמרו מזל טלה גרם לגאולה ויחשבו לאלהות : ושל מתכת עבודת כוכבים ומזלות של מתכת ניתכה נימוחת וניתכת אבל לא היה הנס מפורסם בהם כמו בטלה שהרבה שפטים נעשו בו : ולא חששו ליראתם לעבודת כוכבים ומזלות שלהם וגם המצרים עצמן בקשו שיתנו להם לאכול מהם שבשבת הקב"ה רוח מגן עדן עליו והריחו המצרים ובקשו שיתנו להם ואמרו להם כתיב כל ערל וכל בן נכר לא יאכל בו מיד מלו עצמם והם הערב רב : אותו צדיק אברהם : בעל כרחייהו דישראל שידעו שיביאו להם ליש סוף אוצרותיהם ולמה להם למשא יבאו ויביאו המצרים : כמצולה שאין בה דגים כמו מצולת ים כלומר בעומק הים אין מצוין דגים אלא על שפת הים היכא דאיכא מזון : דימונסאי עוררין בעלי חמס שהיו רוצין ליטול ארצות יהודה ובאו לדון ואמרו לנו סוף הארץ כנענים אנחנו והארץ נקראת ארץ כנען והביאו כנען עבד לבם ומה שקנה עבד קנה רבו וכן המצרים אמרו החזירו לנו כסף וזהב שהשאלנו לכם וכו' ואיתנטלו כלומר נטלו ונאחזו בדין לאוסם

דורך גאטס ווילן זיינן זייא ארויס גגאנגן פון מצרים אונ דאס איז אויך דער טעם וואס אונזערע חכמים האבן גזאגט דאס צו צייטן מאכט מען נאך איין חודש אדר דאס איז כדי פסח זאל גפאלן נאך תקופת ניסן ווען דאס מזל טלה איז פר בייא צוא ווייזן דאס ניט דורך דעם מזל זיינן די ישראל דער לייזט גווארן נייערט דורך גאטס הילף : ועוד אונ נאך איז דער טעם וואס מען האט איין שעפס גנומן פר איין קרבן פסח ווייל די מצרים האבן ניט געגעסן קיין שעפס אונ עס איז בייא זייא איין אום ווערדיקייט גוועזן שאף צו עסן דען זייא האבן איין שאף גהאלטן פר איין אפ גאט דרום האט די תורה גבאטן מען זאל קוילן איין שעפס אונ מען זאל עס עסן גבראטן אויף קוילן דער הייד דאס מען זאל עס קענן דר קענן דם דאס איז איין שאף כדי די מצרים זאלן זעהן וויא די ישראל קוילן זייער אפ גאט אונ עסן זיא אויף אונ זייער גאט ווערט בשטראפט פר זייערע אויגן וויא אין דר תורה שטייט אונ אין אלע עבודת כוכבים ומזלות פון מצרים וועל איך טאן שטראף אונ מיר גפינן ניט בשיידלך אין דער תורה אין וועלכער עבודת כוכבים ומזלות פון מצרים איז ווארן גיטאן משפטים נייערט מיט דעם קוילן פון דעם קרבן פסח דאטשע אונזערע חכמים האבן גזאגט דאס די הילצערנע עבודת כוכבים ומזלות איז ווארן פאר פוילט אונ די וואס פון אייזן איז ווארן צוא גאנגן · פון דעסט וועגן וואס מען האט גקוילעט דעם שעפס איז אויך גוועזן אשטראף פר זייער גאט ולפי אונ כדי די מצרים זאלן אין דר פריא קלאר וויסן דאס דיא ישראל האבן גקוילט זייער אפ גאט אונ האבן זייא אויף גיגעסן האט דרום די תורה גבאטן מען זאל קיין ביינער פון דעם קרבן פסח ניט צו ברעכן כדי די מצרים זאלן די ביינר קענן דר קענן דאס זיי זיינן פון איין שאף אונ אויך האט די תורה גבאטן מען זאל נעמן פון דעם בלוט פון דעם קרבן פסח אונ מען זאל געבן אויף די צוויא בייא שטידליך פון טיר אונ אויף דעם אויבער שוועל כדי די מצרים זאלין קלאר ווישן דס די ישראל האבן שאף גקוילט אונ האבן ניט גאכט זייערע עבודת כוכבים ומזלות · אונ נאך דעם אלימן זיינן די ישראל ארויס גגאנגן פון מצרים אפנטליך צו לאזן אונז ווישן ווען דיא ישראל טוען די מצות פון גאטס ווייגן דארפן זייא קיין מורא ניט האבן פאר קיין מענטשן · וגם לקיים להם הבטחתם אונ אויך כדי גאט זאל צו זיי מקיים זיין זיין צו זאג דאס זייא וועלן דר נאך ארויס גיין פון מצרים מיט פיל גוטס וויא גאט האט עס גזאגט צו אברהם אבינו וויא ער האט אים גוויזן גלות מצרים · דרום האט גאט גבאטן צו ישראל דאס זייא זאלן לייען פון די מצרים זילבערנע אונ גילדרנע כלים אונ חשובע קליידר וואס דיא ישראל האבן גזעהן בייא דיא מצרים אין די הייזר אין די דרייא פינצטערע טעג צו די מצרים· אונ צו דיא ישראל איז ליכטיג גוועזן · אונגאט האט דיא ישראל גיגעבן חן אין דיא אויגן פון די מצרים דאס זייא האבן זייא אנטליען וואס זייא האבן באגערט וויא מיר לערנן אין דר גמרא פון ברכות עס שטייט אין פסוק דבר נא באזני העם זאגן דיא תלמידים פון רבי ינאי נא איז טייטש בעטן דען גאט האט גזאגט צו משה גייא צו די ישראל אונ בעט זייא פון מיינט וועגן דאס זייא זאלן לייען פון דיא מצרים זילבערנע אונ גילדרנע כלים כדי דר צדיק אברהם זאל ניט זאגן דאס וואס גאט האט גזאגט דאס מען וועט מיט זייא ארבייטן אונ פייניגן דאס האט גאט יוא מקיים גוועזן אין זייא אונ דאס וואס ער האט צו גזאגט דאס זייא וועלן דר נאך ארויס גיין פון מצרים מיט פיל גוטס דאס האט גאט ניט מקיים גיוועזן אין זייא דרום בעט זייא דאס זייא זאלן לייען פון די מצרים זילבערנע אונ גילדרנע כלים · וויא משה האט עס גזאגט צו ישראל האבן די ישראל גזאגט הלואי מיר זאלן אליין ארויס גיין עס איז איין משל צו איין קנעכט וואס זיצט גפאנגן אין איין תפיסה זיינן דיא לייט גקומן צו אים אונ האבן אים גזאגט מארגן וועלן מיר דיך פרייא מאכן אונ מען וועט דיר פיל געלט געבן · זאגט דר קנעכט מאכט מיך ליבער היינט פרייא אן געלט · עס שטייט אין פסוק וישאילום זאגט רבי אמי זייא האבן זייא אנטליען מיט גוואלד איין טייל זאגן מען האט גצוואונגן דיא ישראל זיי זאלן לייען · אונ איין טייל זאגן די מצרים זיינן גוועזן גיצוואונגן זייא צו פר לייען וינצלו את מצרים דיא ישראל האבן אויש גליידיגט מצרים זאגט רבי שמעון בן לקיש זייא האבן גמאכט מצרים וויא איין טיפענש וואס אין איר איז ניט דא קיין פיש ווייל מען האט אלץ ארויס גינומן · ואח"כ אונ דר נאך וויא די ישראל זיינן ווידר גקומן אונטר דער מאכט פון דיא עובדי כוכבים ומזלות האבן די מצרים גמאנט זייער געלט פון די ישראל אונ זיינן גקומען מיט די ישראל צום משפט פאר אלכסנדרוס מוקדון אונ דיא ישראל זיינען דורך דעם אין איין גרויס נויט גיקומן ווען ניט דאס גביהה בן פסיסא האט מנצח גיוועזן דיא מצרים וויא מיר לערנען אין פרק חלק דיא רבנים האבן גלערנט אכט אונ צוואנציג טעג אין ניסן האט מען צו גינומן די עקוקוצים פון יהודה אונ ישראל דען עס זיינען גקומען לייט פון אפריקא אונ האבין גוואלט ארץ ישראל אוועק נעמן פון דיא יהודים האט גביהה בן פסיסא זיך גמשפט מיט זייא פר אלכסנדרוס מוקדון אונ האט גיוואונען דעם משפט אויך זיינען גיקומן דיא לייט פון מצרים צוא משפטן זיך מיט דיא ישראל פאר אלכסנדרוס מוקדון אונ האבן גזאגט עס שטייט אין אייער תורה דאס גאט האט גיגעבן צו ישראל חן אין דיא אויגן פון די מצרים אונ מען האט זייא גליען זילברנע אונ גילדרנע כלים אונ קליידר נוא גיט זיי אונז ווידר אפ · האט גביהה בן פסיסא גזאגט צו דיא חכמים גיט מיר רשות וועל איך גיין

להם נביהה בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם אם ינצחוני אמרו להם הדיוט שבנו נצחתם ואם אני מנצח אותם אמרו להם תורת משה רבינו נצח אתכם · הלך ודן עמהם אמרו לו אין אנו מבקשים מכם אלא טעם מן התורה אמר להם אף אני לא אביא אתכם אלא טעם מן התורה אמר להם הרי הוא אומר (שמות יב) ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ת' שנה תנו לנו שכר ששים רבוא ששעבדתם אמר להם אלכסנדרוס מוקדון חזרו להם תשובה הלכו להם ולא מצאו תשובה וברחו להם משם בפחי נפש וכו' עתידה ארץ מצרים להביא דורון למלך המשיח ובעד *האכסניא שעשו לישראל אף ע"פ שנשתעבדו בהם יקבלוה מידם · כדגרסינן בפרק ע"פ דף קי"ח אמר רב כהנא כשחלה רבי ישמעאל ברבי יוסי וכו' · כדאיתא למעלה בפרק כ"ד מחלק התפלות · ואמרינן שם עלה עתידה ארץ מצרים שתביא דורון למלך המשיח כסבור משיח שלא לקבל דורון אמר ליה הקדוש ברוך הוא קבל מהם אכסניא עשו לבני במצרים *מיד (תהלים סח) יאתיו חשמנים מני מצרים נשאה כוש ק"ו בעצמה *ומה הללו שנשתעבדו בהם כך אני עאכ"ו מיד כוש *תריץ ידיו לאלהים :

עורכין ועשו אותו יום ליום טוב דלא להספיד בו : האכסניא שנעשו לישראל אושפיזא שהיו דיים אצלם בגלות : מיד יאתיו כאומה חשמנים דורונות למלך המשיח כדכתיב לעיל מיניה לך יובילו מלכים שי פירוש דורונות ומתנות : ומה הללו מצרים שנשתעבדו בישראל לעבדם כאומר וטים וכו' : תריץ ירוץ ויביא דורון בידיו : **כאלו** בועל ארוסתו ולא המתין לזמן נשואין כך האוכל מצה בערב פסח ולא המתין עד בלילה : איסטנים מעונג היה ולא היה טעים מאכל לא מצי למטעם מצה להאכון לאורתא על כן לא אכל אפילו חמץ בע"פ : שרי יהודה רגמו על בנימין שהיה בלעיר נשבטים וירד תחלה בים : אושפיזכנו לשכינה פונדק שכים קדשי

קמב פרק חמישי

הלכות ביעור חמץ ותערובת חמץ והתגעלות והלבון וסדר ד' כוסות ושימור מצה ואכילת מצה ומרור וכל שאר הלכות הפסח הם ארוכות לכתוב פרטי כל אחד מהן כאן בין הדרשות אלא במקומן הקבוע להן אבל נאה לדרוש כאן כי משנכנסו ימי ניסן הם ימי שמחה של גאולה ולכן אמרו במסכת סופרים שאין אומרים תחנות בימי ניסן לפי שהי"ב נשיאים הקריבו קרבנם בי"ב ימים הראשונים ובם נגאלו ישראל ובם עתידין ליגאל. והבכורות מתענין בע"פ לפי שנצולו ממכת בכורות וגם הצנועים שרוצים לאכול בלילה מצה לתאבון אמרו בירושלמי כל האוכל מצה בע"פ *כאלו בועל ארוסתו בבית חמיו · ואמרינן נמי רבי לא הוה אכיל לא חמץ ולא מצה אית דאמרי משום *דאיסטנים הוה ומכאן סמך לאותם שמתענין בע"פ · ספור האגדה ופירושה כתובים בכמה מקומות · בליל שביעי של פסח כשרדפו מצרים אחרי בני ישראל והשיגו אותם על שפת הים וצוה הקדוש ברוך הוא למשה שיאמר לישראל שיסעו ויבאו בתוך הים וקפץ בנימין שהיה הצעיר ונכנס בראשונה בתוך הים ועל כן זכה להיות בחלקו המקדש וי"א יהודה נכנס תחלה כדגרסינן בסוטה פרק אלו נאמרין דף ל"ז תניא היה רבי מאיר אומר בשעה שהיו ישראל עומדין על שפת הים היו שבטים נוצחים זה עם זה זה אומר אני ארד תחלה לים וזה אומר אני ארד תחלה לים קפץ שבטו של בנימין וירד תחלה לים שנאמר (תהלים סח) שם בנימין צעיר רודם אל תקרי רודם אלא רד ים והיו שרי יהודה רוגמין אותם שנאמר (שם) *שרי יהודה רגמתם שרי זבולן וגו' לפיכך זכה בנימין ונעשה *אושפיזכנו לשכינה

אונ װעל זיך משפטן מיט זייא װען זייא װעלן מיך מנצח זיין װעט איר קענן זאגן צו זייא איר האט נאר איין פראסטן מאן פון אונז מנצח גװען אונ װען איך װעל זייא מנצח זיין װעט איר קענן זאגן צו זיי אונזר תורה האט אייך מנצח גװען · איז ער גגאנגן אונ האט זיך גמשפט מיט זייא · האבן זייא גזאגט צו אים מיר בעטן בייא אייך נאר דאס װאס עס שטייט בייא אייך אין דר תורה האט גביהה בן פסיסא צו זייא גזאגט איך וויל אייך אויך נאר בעווייזן פון אונזר תורה דען עס שטייט אין דר תורה װאס די ישראל זיינן גװעסן אין מצרים פיר הונדרט יאר אונ האבן גמוזט ארבעטן בייא אייך דרום גיט אונז אפ דעם שכר פון אונזר ארבעט פון זעקס הונדרט טויזנד מאן װאס האבין פיר הונדערט יאר גארבעט בייא אייך ממילא קומט אונז נאך פיל געלט פון אייך ארוים · האט אלכסנדרוס מוקדון גזאגט צו דיא מצרים גיט די יהודים איין ענטפער זיינן זייא אוועק גיגאנגן צו זוכען איין ענטפער אונ האבן ניט גפונן אזוא זיינן זייא אנטלאפן פון זייער לאנד מיט טרויעריגע געמיטער ועתידה אונ דאס לאנד מצרים איז אן גיברייט צוא ברייגגן איין מתנה צום מלך המשיח אונ ווייל דיא ישראל זיינען בייא זייא גישפייזט גיווארן אין הונגר צייטן חאטשע זייא האבן גיארבעט מיט זייא װעט דאך דר מלך המשיח די מתנה פון זייא צו נעמן וויא מיר האבן אויבן אין פרק כ"ד מחלק התפלות גישריבן דאס אין דר גמרא שטייט דאס מצרים װעט איין מתנה ברייגגן צו משיח װעט משיח מיינן ער דארף עס פון זייא ניט צו נעמן ווייל זייא האבן גארבעט מיט ישראל · װעט הקב"ה זאגן צוא אים נעם עס צו פון זייא דען זייא האבן מיינע קינדר איין הארבריג געגעבן אונ האבן זייא גישפייזט אין הונגער צייטן · װעלן דיא אנדערע עובדי כוכבים ומזלות ארוים נעמן זיך איין קל וחומר װען משיח האט פון מצרים די מתנה אן גנומן װאס זייא האבן גארבעט מיט ישראל מכל שכן דאס ער װעט אן נעמן דיא מתנה פון אונז · אזו װעלן אלע עובדי כוכבים ומזלות קומן אונ װעלן מתנות ברייגגן צוא משיח וויא אין פסוק שטייט דאס לאנד כוש װעט לויפן צוא ברייגען איין מתנה מיט זיינע הענט צוא גאט דהיינו צום מלך המשיח :

קמב הלכות ביעור המץ דיא דינים פון חמץ פאר ברענען אונ װען חמץ צוא מישט זיך מיט מצה אונ וויא מען זאל כלים כשרן אונ אוים ברענען אונ וויא מען זאל די ארבע כוסות טרינקן אונ מצות עסין אונ מרור אונ די איבעריגע דינים פון פסח די זיינן גאר פיל אוים צו שרייבן זייא אין דעם ספר נייערט זייא שטייען שוין גשריבן אין אנדרע ספרים װאס ריידן פון דינים איין טייל פון זייא װעלן מיר דאך דא שרייבן · װען ראש חודש ניסן קומט הויבן זיך אן די טעג פון שמחה פון װעגן דר גאולה פון מצרים אונ דרום שטייט אין מסכת סופרים דאס אין חודש ניסן זאגט מען ניט קיין תחנון דען דיא צוועלף נשיאים פון ישראל האבן מקריב קרבנות גװען אין די ערשטע צוועלף טעג פון חודש ניסן װאס מען האט דעם משכן בנייט · אונ אין דעם חודש זיינן די ישראל דר לייזט גװארן אונ װעלן אויך אין אים דער לייזט װערן · והבכורות מתענין בע"פ אונ די בכורים פאסטן אום ערב פסח ווייל זיי זיינן ניצול גװארן פון מכת בכורים אונ די פרומע לייט פאסטן אויך כדי זיי זאלן די מצות אויף דער נאכט עסין מיט לוסט אונ הונגער · אונ אין דר גמרא ירושלמי שטייט װער עס עסט מצה אום ערב פסח דער איז גליך צו איין חתן װאס ליגט ביי זיין כלה פר דר חופה· אויך זאגט די גמרא רבי האט אום ערב פסח קיין חמץ ניט געגעסן אונ ניט קיין מצה · איין טייל זאגן דער טעם איז ווייל רבי איז גװעז איין איידעלער מענטש אונ װען ער האט גגעסן ביי טאג האט ער שוין בייא דער נאכט ניט גיקענט עסן · ספור האגדה וויא מען זאל די הגדה זאגן אונ דער פירוש פון דער הגדה דאס שטייט שוין אין פיל ערטער : בליל שביעי ש"פ אין דר זיבטר נאכט פון פסח האבן די מצרים נאך גיאגט די ישראל אונ האבן זיי דער גרייכט ביי דעם ים אונ הקב"ה האט גהייסן צו משה דאס ער זאל זאגן צו ישראל דאס זיי זאלן גיין אין ים ארײן אונ זאלן ציהן אזו איז שבט בנימן װאס ער איז דער יונגסטער שבט איז ער צום ערשטן ארײן גשפרונגן אין ים דרום האט שבט בנימין זוכה גװען דאס דער בית המקדש איז אין זיין חלק גבויט גװארן אונ איין טייל זאגן שבט יהודה איז צום ערשטן אין ים גשפרונגן וויא מיר לערנן אין סוטה רבי מאיר האט גזאגט אין דער צייט װאס די ישראל זיינן גשטאנן בייא דעם ים האבן זיך דיא שבטים גקריגט איינר מיט דעם אנדרן · דר האט גזאגט איך װעל פריער אריין אין ים אונ דר האט גזאגט איך װעל פריער ארײן אין ים אזוא איז שבט בנימין צום ערסטן אין ים אריין גשפרונגן וויא אין פסוק שטייט דארטן איז בנימין דער יונגשטר שבט גנידערט אין ים · אונ דיא הארן פון יהודה האבן זיי שטיינער נאך גװארפן וויא אין פסוק שטייט די הארן פון יהודה האבן זיי שטיינער נאך גיװארפן ווייל זיי האבן גװאלט ארײן אין ים צום ערסטן אונ די הארן פון זבולן אונ פון נפתלי האבן זיי אויך שטיינער נאך גװארפן · אונ דרום האט בנימין זוכה גװען צו זיין איין הארבריג צוא דער שכינה דאס דער קדשי קדשים שטייט אין זיין חלק וויא אין פסוק

שטייט

שנאמר (דברים לג) ובין כתפיו שכן · אמר ליה רבי יהודה לא כך היה המעשה אלא זה אומר איני יורד תחלת לים וזה אומר איני יורד תחלה לים קפץ נחשון בן עמינדב וירד תחלה לים שנאמר (הושע יב) סבבוני *בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל ויהודה עוד *רד וגו' ועליו מפורש בקבלה (תהלים סט) הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש טבעתי ביון וגו' אל תשטפני וגו' באותה שעה היה משה מאריך בתפלה אמר ליה הקדוש ב"ה משה מעשה ידי טובעין בים ואתה מאריך בתפלה לפני אמר לפניו רבונו של עולם ומה יש בידי לעשות אמר ליה (שמות יד) דבר אל בני ישראל ויסעו ואתה הרם את מטך וגו' · לפיכך זכה יהודה לעשות ממשלה בישראל שנאמר (תהלים קיד) היתה יהודה לקדשו וגו' הים ראה וינוס מה טעם היתה יהודה לקדשו *ישראל ממשלותיו משום דהים ראה וינוס · וגזר הקדוש ברוך הוא הים לי"ב גזרים ועשה להם עשרה נסים בים · כדאיתא בתנחומא פרשת ויהי בשלח על פסוק ואתה הרם את מטך וגו' עשרה נסים נעשו להם על הים נבקע *כמין כיפה שנאמר (חבקוק ג') נקבת במטיו ראש פרזיו · ונחלק לשנים שנאמר ונטה את ידך על הים וגו' · ונעשה יבשה שנאמר ובני ישראל הלכו ביבשה · *ונעשה כמין טיט שנאמר (שם) דרכת בים סוסיך חומר מים רבים · ונעשו המים *פרורים שנאמר (תהלים עד) אתה פוררת בעזך ים · ונעשו סלעים סלעים שנאמר שברת ראשי תנינים על המים · ונעשה גזרים שנאמר (תהלים קלו) לגוזר ים סוף לגזרים · ונעשו ערמות ערמות שנאמר *נערמו מים ויצאו להם *כדי מים מתוקים מתוך מים מלוחים · *ונקפאו המים ונעשו ככלי זכוכית · רבי יהודה אומר הרי מקראות עשר ממקומות הרבה משל לאחד שהיה מהלך בדרך והיה מנהיג בנו לפניו באו לסטים לשבותו מלפניו החזירו מאחוריו בא הזאב לנוטלו מאחורין נוטלו על זרועותיו אף כאן הקב"ה ראה את ישראל שהים לפניהם ומצרים לאחוריהם קחם על זרועותיו *התחיל מצטער פירש עליו בגדו שנאמר (שם קה) פרש ענן למסך · הרעיב נתן להם לחם מן השמים · צמא נתן להם מים שנאמר (שם עח) ויוציא נוזלים מסלע ויורד כנהרות מים · וכנגדן אמרו לפניו עשר שירות · האחד במצרים והב' על הים שנאמר אז ישיר משה וגו' והג' על הבאר שנאמר (במדבר כא) אז ישיר ישראל וגו' והד' אמר משה שנאמר האזינו השמים ואדברה·הה' (יהושע י) אז ידבר יהושע·הו' (שופטים ה) ותשר דבורה·הז' וידבר דוד לה' את דברי השירה הזאת·הח' (תהלים ל) מזמור שיר הנוכת הבית לדוד וכי דוד חנכו והלא שלמה חנכו אלא מתוך שנתן נפשו עליו נקרא על שמו שירה· הט' שיר השירים אשר לשלמה · והי' לעתיד לבא שנא' (תהלים צח) מזמור שירו לה' וגו' כי נפלאות עשה לה' אמרוהו ולא אמרוהו לבשר ודם אימתי הושיעה לו ימינו אותו ימין הגדול שכתוב בו השיב אחור ימינו מפני אויב ולא עוד אלא שהראה הקב"ה לישראל את המצרים מתים על

קדשים כנוי כחלקו של בנימין : בכחש אפרים שירצו לסמוך עלי וכחשו כאמונתם : רד עם אל ירד לים על שבטח בהקב"ה : ישראל ממשלותיו דיהודה שנתקדש שמו של הקב"ה וזכה למשול בישראל : כמין כיפה כמו מערה וזה נקבת כעין נקב עשה במים והיינו ככיפה פרזיו כמו פרזות ישב ירושלים כלומר הים עשה פרוז לפניהם : ונעשה כטיט למצרים שנאמר דרכת בים סוסיך פרעה חומר היינו טיט : פרורים כעין ם עים שהמים היו כחתיכות קרח : נערמו שנעשו כתל גבוה מלדדיו : כדי מים מתוקים שיכולין לשתות : ונקפאו ככלי זכוכית היינו כקרח : התחיל כביכול מצטער שחמה זורחת עליו לו הגשם ירד עליו :

שטייט צווישן זיינע אקסלען האט די שכינה גירועט · רבי יהודה זאגט ניט אזו איז גיוועזן די מעשה נייערט קיינר האט ניט גוואלט צום ערשטן אריין אין ים אזו איז נחשון בן עמינדב צום ערשטן אריין גשפרונגען אין ים וויא אין פסוק שטייט זייא האבן מיך ברינגלט מיט ליגן אפרים אונ מיט פאלשקייט דאס הויז גזינד פון ישראל אבר יהודה האט גגלייבט אין גאט אונ אויף אים איז וואָרן גזאגט אין תהלים העלף מיר גאט דען די וואסער זיינען גקומען ביז צום לייב · איך בין וואָרן איין גזונקן אין טיפן ליים · איך בעט דיך גאט לאז מיך ניט פאר פלייצן דעם שטראם וואסער · אין דער דאזיגער צייט האט משה רבינו לאנג תפלה גטאן האט גאט גזאגט צו אים משה מיינע קינדער טרינקען זיך אין ים אונ דוא טוסט לאנג תפלה · האט משה גזאגט רבונו של עולם וואס דען זאל איך טאן·הט גאט גזאגט צו אים זאג צו די קינדר ישראל דאס זיי זאלן ציהען אונ דו הויב אויף דיין שטעקן אונ שפאלט דעם ים · אונ דרום האט יהודה זוכה גוועזן צו גוועלטיגן איבר ישראל דען דוד קומט ארויס פון שבט יהודה וויא אין פסוק שטייט היתה יהודה לקדשו אונ יהודה האט מקדש השם גוועזן אונ האט זוכה גוועזן צוא גוועלטיגן איבר ישראל ווייל ער האט גזעהן דעם ים אונ איז אריין גלאפן אין אים וגזר הקב"ה אונ הקב"ה האט דעם ים גשפאלטן אויף צוועלף שטיקר אונ האט צו די ישראל גיטאן צעהן נסים אין ים וויא מיר לערנען אין מדרש תנחומא צעהן נסים זיינען גשעהן צו די ישראל אין ים אונ דאס זיינען זיי · דער ים האט זיך גישפאלטן וויא איין גיוועלב וויא אין פסוק שטייט דוא האסט גילעכערט מיט דעם שטעקן דעם ים אונ איז איבר זיי גוועזן גלייך וויא איין גוועלב · אונ ער איז וואָרן צוא טיילט אויף צוויא טייל וויא אין פסוק שטייט נייג דיין האנט אויף דעם ים אונ שפאלט אים · אונ דער ים איז גוואָרן טרוקן וויא אין פסוק שטייט אונ די קינדר ישראל זיינען גינאנגען אין דר טריקעניש אין דעם ים · אונ דער ים איז גוואָרן וויא איין ליים וויא אין פסוק שטייט דוא האסט געפירט אין ים דיינע פערד אונ צוא ליים זיינען גיוואָרן פיל וואשער · אונ די וואסר פון דעם ים זיינען גוואָרן שטיקר וויא אין פסוק שטייט דוא האסט צו ברעקילט דעם ים אויף שטיקער · אונ די שטיקר זיינען הארט גוואָרן וויא שטיינער וויא אין פסוק שטייט דיא האסט צו בראכן די קעפ פון די מצרים אויף דעם וואסר ווייל זייא זיינען הארט גוועזן וויא שטיינר · אונ די וואשר זיינען גוואָרן גרוישע שטיקר וויא אין פסוק שטייט גאט האט צו שניטן דעם ים אויף שטיקער · אונ דיא וואסר זיינען גוואָרן הויפן וויא אין פסוק שטייט דיא וואסר זיינען גוואָרן הויפן אונ עס איז ארויס גנאנגען צוא זייא קריג מיט זיסע וואסר פון די גזאלצענע וואשר פון דעם ים אונ די וואסר זיינען פר גליווערט גוואָרן אונ זיינען גוועזן דורכזיכטיג וויא גלאז· רבי יהודה זאגט דיא צעהן פסוקים פון פיל ערטער וואס ווייזען אויף דיא נסים וואש גאט האט גטאן מיט ישראל עס איז איין משל צו איינם וואס גייט אין וועג אונ פירט זיין זון פר זיך אזו קומן גזלנים אים צו פאנגן נעמט ער אים הינטער זיך אזו קומט איין וואלף פון הינטער אים אונ וויל דעם זון אוועק נעמן אזו נעמט אים דר פאטר אויף זיין ארים · אזו אויך האט גאט זיך גפירט מיט ישראל וויא דר ים איז גוועזן פר זיי אונ דיא מצרים הינטר זייא אזו האט ער זייא גנומען אויף זיין ארים אונ האט זייא גטראגן אויף די וואלקן· וויא גאט דאס גזעהן דאס זיי האבן צער דורך דר היץ פון דר זון אזו האט ער זיין קלייד איבר זייא גשפרייט דם איז דר וואלקן וויא אין פסוק שטייט גאט האט פר שפרייט איין וואלקן צו בדעקן די ישראל · וויא זייא זיינען וואָרן הונגריג האט ער זייא געגעבן ברויט פון דעם הימל דאס איז דר מן · אונ וויא זייא זיינען דארשטיג גוואָרן האט ער זייא געגעבן וואשר וויא אין פסוק שטייט ער האט אויס גצויגן רעגנדיגע וואשר פון איין שטיין אונ האט זייא גמאכט רינען וואשר אזו ווי די טייכן · וכנגדן אמרו לפניו עשר שירות אונ קעגן די צעהן נסים האבן זייא צעהן מאל שירה גזאגט פר גאט · די ערשטע שירה איז גוועזן אין מצרים·דיא אנדרע איז גיוועזן בייא דעם ים וויא עס שטייט אז ישיר משה · דיא דריטע שירה האבן זייא גזאגט בייא דעם ברונן פון מרים וויא אין פסוק שטייט אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר · די פערטע שירה האט משה גזאגט דאס איז שירת האזינו · די פינפטע שירה האט יהושע גזאגט וויא דיא זון איז גבליבן שטיין וויא אין פסוק שטייט דענסט מאל האט יהושע גרעט די רייד פון דר שירה צו גאט · די זעקסטע שירה איז שירת דבורה·די זיבטע שירה איז שירת דוד וויא עס שטייט דאס דוד האט גרעט צו גאט די רייד פון דר שירה · די אכטע שירה איז וואס מען האט גזאגט וויא מען האט בנייט דעם בית המקדש וויא אין פסוק שטייט דעם מזמור האט מען גזונגען וויא מען האט בנייט דעם בית המקדש וואס דוד האט גבויט · איז צו פרעגן האט דען דוד דעם בית המקדש גבויט שלמה האט דאך אים גבויט נאר ווייל דוד האט זיין גאנצן לעבן דרויף גגעבן ווערט דריבר דם בויען גרופן אויף דוד'ש נאמן· די ניינטע שירה איז וואס שלמה המלך האט גזאגט ווי אין פסוק שטייט שיר השירים אשר לשלמה·די צעהנטע שירה וועט מען זאגן לעתיד לבוא וויא אין פסוק שטייט מזמור שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה זינגט צו גאט איין נייעם גיזאנג דען ער האט וואונדר גטאן · צוא גאט האט מען דעם מזמור גיזאגט אבער ניט צו איין מענטשן · אונ ווען האט מען דאס גזאגט זאגט דר פסוק הושיעה לו ימינו ווען זיין רעכטע האנט וועט העלפן דאס איז דיא גרויסע רעכטע האנט וואס עס שטייט בייא אים ביז יענער צייט ער האט

כדאיתא לעיל בסימן קי"ד ובס סיכתי: והמתנשא לכל לראש לכל הקמים להיות לתם סוף מתנשא שהוא נוגד ומעמיד : אפילו ריש

שפת הים · כדגרסינן בפרק ע"פ דף קי"ח דרש רבה בר מרימר מאי דכתיב (תהלים קו) וימרו על ים בים סוף מלמד שהמרו ישראל על ים סוף באותה שעה אמרו ישראל כשם שעלינו אנו מן הים כך עולין מצרים מצד אחר · אמר לו הקב"ה לשרו של ים פלוט אותם ליבשה אמר לפניו רבש"ע כלום יש עבד שנותן לו רבו מתנה והוזר ונוטלה ממנו · אמר ליה אני אשיב לך אחד ומחצה שבהם · אמר לפניו רבש"ע כלום יש עבד שתובע את רבו וכו' *כדאיתא לעיל · ובשכר שהאמינו ישראל בנבואת משה זכו ברוח הקודש לומר שירה · כדגרסינן במכילתא ויאמינו בה' וגו' אז ישיר משה וגו' · ר' נחמיה אומר מנין שכל העושה מצוה אחת באמונה לפני מי שאמר והיה העולם שכדאי הוא שתשרה עליו רוח הקודש ויאמר שירה שכך מצינו באבותינו שבשכר אמונה שהאמינו זכו שתשרה עליהם רוח הקודש ואמרו שירה שנאמר ויאמינו בה' אז ישיר משה וגו' · וכן אתה מוצא באברהם שלא ירש העולם הזה והעולם הבא אלא בשכר אמונה שנאמר (בראשית טו) והאמין בה' וגו' · וכן אתה מוצא שלא נגאלו ישראל אלא בשכר אמונה שנאמר ויאמן העם וגו' ואומר (תהלים לא) אמונים נוצר ה' ואומר (שמות יז) ויהי ידיו אמונה ואומר (ישעיה כו) פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים בשער זה בעלי אמונים נכנסין וכן הוא אומר (תהלים צב) ואמונתך בלילות כי שמחתני ה' בפעלך מי גרם לנו לשמוח בשמחה הזאת אמונה שהאמינו בעולם שכלו לילות · וכן יהושפט אומר (ד"ה ב כ) האמינו בה' אלהיכם וכן אתה מוצא שאין גליות מתכנסות אלא באמונה שנאמר (שיר ד) אתי מלבנון כלה וגו' ואומר (חבקוק ב) וצדיק באמונתו יחיה ואומר (ירמיה ה) ה' עיניך הלא לאמונה · ואומר (הושע ב') וארשתיך לי באמונה וגו' · הא גדולה אמונה לפני מי שאמר והיה העולם שבשכר אמונה שהאמינו שרתה רוה"ק עליהם ואמרו שירה שנאמר ויאמינו בה' וגו' ולהלן הוא אומר ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו וכל אלו הגבורות והנפלאות עשה עמנו בורא עולם כשרצה להראות לכל באי עולם שהוא מלך על הכל ועתיד לגלות כחו וגבורתו הגדולה לכל הנשארים בעולם לעת קץ כדגרסינן בברכות פרק הרואה דף נ"ח רבי שילא נגדיה לההוא גברא דבעל ארמית וכו' נפק לבי מדרשא ודרש לך ה' הגדולה זו יציאת מצרים וכן הוא אומר וירא ישראל את היד · והגבורה זו קריעת ים סוף שנאמר ויבאו בני ישראל בתוך הים · והתפארת זו חמה ולבנה שעמדו לו ליהושע שנאמר (יהושע י) וידום השמש וירח עמד' וההוד זו מלחמת נחלי ארנון שנאמר (במדבר כא) על כן יאמר בספר מלחמות ה' · כי כל בשמים ובארץ זו מלחמת עמלק שנאמר (שמות י) ויאמר כי יד על כס יה · *והמתנשא זו מלחמת גוג ומגוג וכן הוא אומר (יחזקאל לח) הנני אליך גוג נשיא ראש משך ותובל · לכל לראש אמר רב חנן בר רב *אפילו ריש גרגותא (פירוש הממונה על החופרים הבורות למלאותם מים לבקעת כגן כדוית) מן שמיא מוקמי לה

אפגעקערט זיין רעכטע האנט איבער דעם פיינד ולא עוד אונ נאך מער נסים האט גאט געטאן צוא ישראל ביא דעם ים דאס ער האט דיא מצרים ארויס געווארפן אויף דר יבשה כדי די ישראל זאלן זעהן די מצרים טויט ליגן ביא דעם ים וויא מיר לערנן אין ערבי פסחים רבה בר מרימר האט גדרשת עס שטייט אין פסוק די ישראל האבן ווידר געשפעניגט ביא דעם ים סוף דאס איז גמיינט זייא האבן געזאגט אזו וואול וויא מיר זיינן אויף געגאנגן פון דעם זייט ים אזו וועלן די מצרים אויף גיין פון איין אנדר זייט ים אונ וועלן קומן אויף אונז · האט הקב"ה געזאגט צו דעם שר של ים ווארף זייא ארויש אויף דר יבשה כדי די ישראל זאלן זעהן דאס זייא זיינן טויט האט דער שר של ים געזאגט רבש"ע איז דען דר סדר דאס איין האר זאל געבן איין מתנה צוא זיינע קנעכט אונ זאל זיא ווידר אוועק נעמן פון זייא וויא מיר האבן אויבן די זאך געשריבן באריכות : ובשכר שהאמינו ישראל בנבואת משה אונ פאר דעם שכר וואס די ישראל האבן געגלויבט אין דער נבואה פון משה רבינו האבן זייא זוכה געווען צו האבן רוח הקודש אונ צו זאגן שירה וויא מיר לערנן אין מכילתא עס שטייט אין פסוק דאס די ישראל האבן געגלייבט אין גאט אונ אין משה זיין קנעכט שטייט דער נאך דאס זייא האבן שירה געזאגט רבי נחמיה זאגט פון וואנן ווייסן מיר דאס דר וואס טוט איין מצוה מיט אמונה פר הקב"ה דאס ער איז ווערט דאס דר רוח הקודש זאל אויף אים רוען אונ ער זאל שירה זאגן דען אזו געפינן מיר ביא אונזרע עלטרן ווייל זייא האבן געגלייבט אין גאט אונ אין משה רבינו זיין קנעכט האבן זייא זוכה געווען דאס דר רוח הקודש האט אויף זייא גרועט אונ זייא האבן שירה געזונגן וויא אין פסוק שטייט ויאמינו בה' ובמשה עבדו שטייט ווייטער אז ישיר משה ובני ישראל אונ אזו געפינן מיר ביא אברהם אבינו דאס ער האט דרום זוכה געווען צו ירשנן די וועלט אונ יענע וועלט ווייל ער האט געגלויבט אין גאט וויא אין פסוק שטייט דאס אברהם האט געגלויבט אין גאט אונ אזו געפינן מיר אויך דאס ישראל זיינן דר לייזט געווארן פון מצרים דורך אמונה וויא אין פסוק שטייט אונ דאס פאלק האבן געגלויבט דאס גאט האט געדאכט זייא אויס צו לייזן פון מצרים · אויך שטייט אין פסוק די וואס גלויבן אין גאט די טוט גאט היטן · אויך שטייט ביא משה ווייל ער האט געגלויבט אין גאט זיינן דרום די ישראל געהאלפן געווארן·אויך זאגט דר פסוק עפינט אייך איר טויערן פון דעם גן עדן אונ לאז אריין קומן דאס גערעכטע פאלק וואס היט דאס גלויבן פון גאט דען אין דעם טויער קומן אריין די לייט וואס גלויבן אין גאט · אויך זאגט דר פסוק מען זאל דר ציילן דיין אמונה ביא נאכט דען דו גאט האסט מיך דער פרייעט מיט דיינע מעשים מיינט דער פסוק דורך וואס איז אונז גיקומן זיך צו פרייען מיט דר שמחה ווייל מיר האבן געגלויבט אין גאט אין די פינצטערע צייטן וואס איז געווען גלייך צו די נעכט אונ אזוא אויך האט געזאגט יהושפט המלך גלויבט איז גאט אייער גאט ער וועט אייך

העלפן פון אייערע פיינט · אויך געפינן מיר דאס נאר דורך דעם זכות וואס דיא ישראל גלויבן אין גאט וועלן זייא איין געזאמלט ווערן אין ארץ ישראל וויא אין פסוק שטייט מיט דעם גלויבן וואס איר האט געהאט אין מיר וועט איר קומן פון דעם גלות·אויך זאגט דר פסוק דר צדיק לעבט דורך זיין גלויבן· אויך זאגט דר פסוק דו גאט דיינע אויגן זעהן דיא וואס גלויבן אין דיר · אויך זאגט דר פסוק איך האב דיך ישראל פאר קנאסט צוא מיר דורך דיין גלויבן אין מיר פון דאנן לערנן מיר אפ דאס די אמונה איז זייער גרויש פר השי"ת דען דורך דעם גלויבן וואס די ישראל האבן געגלויבט אין השם יתברך האט דר רוח הקודש אויף זייא גרועט אונ זייא האבן שירה געזאגט וויא אין פסוק שטייט ויאמינו בה' שטייט ווייטר אז ישיר משה ובני ישראל אויך האט דוד המלך געזאגט זייא האבן געגלויבט אין גאטס רייד אונ האבן געזונגן זיין לויב · וכל אלו הגבורות אונ די אלע שטארקייט אונ וואונדר האט מיט אונז געטאן גאט דר וועלט באשאפר אז ער האט געוואלט ווייזן צו אלע מענטשן פון דר וועלט דאס ער איז איין מלך איבר אלע אונ ער וועט אויך ווייזן זיין קראפט אונ זיין גרוישע שטארקייט צו די גאנצע וועלט ווען די צייט וועט קומן וויא מיר לערנן אין ברכות ביא דער מעשה וואס רבי שילא האט איינם בשטראפט ווייל ער איז געלעגן ביא איין כותית האט מען אים פאר מסרת ביא דעם מלכות אונ וויא אים איז איין נס געשעהן דאס ער איז ניצול געווארן האט ער גדרשת דעם פסוק לך ה' הגדולה צוא דיר גאט איז דאס גרויסקייט דאס איז דר נס פון יציאת מצרים וויא אין פסוק שטייט דאס דיא ישראל האבן געזעהן די גרויסע מאכט פון גאט והגבורה אונ דאס שטארקייט דאס איז דר נס פון קריעת ים סוף וויא אין פסוק שטייט אונ דיא קינדר ישראל זיינן געקומן אין מיטן ים אונ האבן זיך נישט ארקט איבער דעם ים והתפארת אונ דאס שיינקייט דאס איז דר נס וואס די זון אונ די לבנה זיינן גיבליבן שטיין צו יהושע אזו וויא אין פסוק שטייט די זון האט געשוויגן אונ די לבנה איז געבליבן שטיל שטיין וההוד אונ דאס שיינונג דאס זיינן די נסים וואס גאט האט געטאן אין דיא טאלן פון ארנון וויא אין פסוק שטייט דרום וועט געזאגט ווערן די נסים וואס גאט האט געטאן אין די טאלן פון ארנון כי כל בשמים ובארץ דען אלץ וואס אויף דעם הימל אונ אויף דר ערד איז געמאכט דאס איז געזאגט אויף דיא מלחמה פון עמלק וויא אין פסוק שטייט דאס גאט האט געשווארן ביא זיין שטול אונ ביא זיין נאמן דאס ער וועט איין נקמה טאן אין עמלק המתנשא אונ דר גאט וואס מאכט דר הייבן דאס וועט זיין ביא די מלחמה פון גוג ומגוג וויא אין פסוק שטייט איך וועל קומן איבר דיר גוג דר האר פון משך אונ תובל לכל לראש דו מאכסט אלע גרויסע לייט זאגט רב חנן בר רב אפילו דער האר איבר די ערד גרעבר ווערט אויך געמאכט פון הימל · בםתניתא תנא אין איין ברייתא האבן מיר געלערנט פון וועגן רבי עקיבא לך ה' הגדולה דאס גייט אויף קריעת ים סוף והגבורה דאס

במתניתא תנא משמיה דרבי עקיבא לך ה׳ הגדולה זו קריעת ים סוף · והגבורה זו מכת בכורות · והתפארת זו מתן תורה · והנצח זו ירושלים · וההוד זה בית המקדש שיבנה במהרה בימינו :

חלק חמישי

בחג השבועות ויש בו שלשה פרקים :

קמג **פרק ראשון** זה החג נקרא בתורה חג שבועות לפי שבא ·אחר מלאת שבעה שבועות וקראוהו רבותינו עצרת לפי שהוא יום מובדל להקדוש ברוך הוא עם ישראל עמו כמו שמיני עצרת כדאיתא התם · ומצינו שקראוהו עצרת כדגרסינן במסכת פסחים פרק אלו דברים דף ס״ח הכל מודים ·בעצרת דבעינן נמי לכם יום שנתנה בו תורה לישראל · מר בריה דרבינא כולא שתא יתיב בתעניתא לבר מעצרתא ופוריא ומעלי יומא דכפורי · עצרת יום שנתנה בו תורה לישראל · פורים מעיקרא להכי איתקין · מעלי יומא דכפורי דתני חייא בר רב מדפתי כתיב (ויקרא כג) ועניתם את נפשותיכם בט׳ לחדש וכי בט׳ מתענין והלא אין מתענין וכו׳ · כדאיתא בהלק י״ה דף ס״ח ואמרינן נמי התם רב יוסף ביומא דעצרתא עבדי ליה עגלא ·תליתאי אמר ·אי לאו האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא · ולפי שנתנה בו תורה קראוהו גם כן יום מתן תורה ויש לנו לחקור למה לא נכתב כי ביום הזה נתתי לכם את התורה כמו שנתן טעם לחג המצות וחג הסוכות · צריך תחלה לידע שהקדמונים היו מיחסים כחות ·כל הנמצאות לז׳ כוכבי לכת והיו מיחסים ז׳ חלקי הישוב אליהם כל חלק לכל כוכב מהם וקצתם היו מיחסים לימי השבוע · ובראותם אור השמש שהיא גדולה מכולם ואחריו הירח ואחריו שאר הכוכבים ·היתה אמונתם בשמש שהוא אלוה הגדול בראותם רוב מעלתו בעולם השפל ·והאומות בחרו כל אחד כפי רצונו · כל החכמים שבהם בראותם שבתניעות שבעה גלגלים ·מתחדשים פעולות בעולם · היתה תפלתם ועבודתם אליהם · ולזה היתה כוונת בלעם הקוסם בבנותו ז׳ מזבחות והקריב בהם ז׳ פרים וז׳ אילים ובכל זאת רואים ואינם יודעים מה רואים כי מדמים בלבם שפועלים תנועת הגלגלים ·בהפין וכי יש בידם לשנות שום דבר ואינו כן כי הם פועלים בטבע ·כפי מתכונתם וכפי מצות בוראם ואין להם כח להדש ולשנות אלא לרצון פועל ·מניעם אם כן כל העובד אותם יגע לריק ומבעים לאדון הכל ולפי שנשאר מקום גם כן ·קצת הכמי ישראל לטעות בענין זה בראותם ·שמספר שבע הסובב בתורה בימים ובשנים עד מספר ימות העולם וגם בחגים וכן מצינו בהיקף יריחו שבעה כהנים ושבע שופרות ובשבעת הימים ובשביעי הקיפו שבעה פעמים ·וגם בהשיגם מ״ט תנועות לאלו השבעה גלגלים ובראותם בנבואת זכריה לכל

גרגותא רלס התוספיס בהיה מלאכה בשלה : **אחר** מלאת בין פסח לשבועות שבעה שבועות: בעצרת דבעינן נמי לכם שצריך לקיים שלרת תהיה לכם שישמח במאכל ובמשתה לכראות שנוח ומקובל יום זה לישראל שנתנה תורה בו : עבדי ליה כלומר היה מצוה לתנשי ביתו להכין לו סעודה : תליתאי שלישי לבטן ומובחר הוא : אי לאו האי יומא שלמדתי תורה ונתרוממתי הרי אנשי׳ הרבה בשוק בשמן יוסף מה ביני לבינם: כל הנמצאות כמו שדרשו שבע כחות במנודם נגד שבעה כוכבי לכת וכן כל שנמצא בהם שבעה וכן היו השבעה חלקי הישוב בעולם מיחסים להם כי כמו שיש שבעה רקיעים כך יש שבעה מזלות והם כדור אחד והשבעה כוכבים הם נקראים שבע כוכבי לכת שמהלכים. ומשבבים ברקיע לכוכבים הנחים שנקראים בל״ס הנכ״ל ״שבתאי ״צדק ״מאדים ״חמה ״נוגה ״כוכב ״לבנה : היתה אמונתם של אומות בשמש : והאומות אחרות בחרו לאלהים לבנה או אחת מן הכוכבים : מתחדשים פעולות בעולם כגון השמש שמאירה ובעל ידה בא קור וחום ומבשלת הצמחים וכן הלבנה והכוכבי׳ שמאירים בלילה וקצת דברים מתבשלים על ידה וכן ע״י הילוך המזלות יש לדעת העתים מלבד כחזים בכוכבים להבין נסתרות ע״כ היו חושבים אותם לאלהות : כהפץ שיש בידם כח לפעול כחפצם כאלו הם אלהות : כפי מתכונתם כמו שנתן להם הקב״ה וקבע להם מדה וזמן לפעול ולא יותר : שמספר שבעה שבעה ימי השבוע ושמיטה ויובל היא שבע שמיטות בשבעת אלפים שנות העולם וכן נחגים שבעה ימי פסח וסוכות : וגם בהשיגם מ״ט תנועות היודעים בחכמות

איז מכת בכורות והתפארת דאס איז מתן תורה והנצח דאס איז ירושלים וההוד אונ דאס שיינונג דאס גייט אויף דעם בית המקדש וואס ער וועט גבויט ווערן במהרה בימינו אמן :

קמג זה החג דער יום טוב ווערט אין דר תורה אן גרופין חג השבועות וויל ער קומט וויא עס גייט פר ביי זיבין וואכין נאך פסח אונ אונזערע חכמים האבן דאריבער גרופין דעם יום טוב עצרת וויל ער שליסט אפ אונ ענדיגט די זיבין וואכין פון ספירה ציילן וויא מיר לערנען אין פסחים דאס אלע חכמים זיינען מודה דאס אום שבועות וואס ער ווערט גרופין עצרת מוז דר מענש אים פר ברייגגן אויך מיט עסין אונ טרינקען וויל עס איז דר טאג וואס נאט האט די תורה גגעבין צוא ישראל׳ מר בריה דרבינא האט אגאנץ יאר גיפאסט חוץ שבועות אונ פורים אונ ערב יום כפור · אום שבועות האט ער ניט גיפאסט וויל עס איז דער טאג וואס מען האט דיא תורה גגעבן מוז מען דריבר פריילין זיין ·אונ פורים וויל פורים איז אין אן פאנג גימאכט גיווארין צו עסין די סעודה אונ צו טרינקען · ערב יום כפור האט ער ניט גיפאסט ווארים חייא בר רב פון דער שטאט דפתי האט גילערינט עס שטייט אין פסוק איר זאלט פייניגין אייערע לייבער אין דעם ניינטין טאג אין תשרי ·איז קשה מען פאסט דאך נאר דעם צעהנטין טאג אין תשרי נייערט דאס ווייזט מיר דר וואס עסט ערב יום כפור דעם ניינטין טאג דער האט אזו איין שכר גלייך וויא ער האט גיפאסט דעם ניינטין אונ דעם צעהנטין טאג דאס איז יום כפור וויא מיר וועלן ווייטער שרייבין אין הלק יום כפור · אויך זאגין מיר אין דער גמרא פר רב יוסף האט מען גימאכט אום שבועות איין פעט קאלב ווארום ער האט גיזאגט ווען ניט דער טאג פון שבועות וואס מיר האבין דיא תורה באקומען וואלט דאך אין נאס גיוועזן פיל מענשין וואס זיינען גלייך צו מיר יוסף : ולפי שנתנה בו תורה אונ וויל אום שבועות איז ווארין גגעבין די תורה ווערט ער דרום אן גירופין יום מתן תורה נאר מיר דארפין דר קלערן ווארום האט די תורה אליין ניט גישריבן דעם טעם אויף שבועות וויל אין דעם דאזיגין טאג איז נגעבן גווארן די תורה אזו ווי די תורה האט גישריבין אטעם אויף פסח אונ סוכות אבר פריער מוז מען וויסין דאס די אומות וואס פר צייטן זיינען גוועזן האבין אנגיהאנגן די קרעפטע פון אלץ וואס גיפינט זיך אין דער וועלט צו דיא זיבין שטערין וואס הייסין כוכבי לכת אונ האבין אנגיהאנגען די זיבין וועלט טיילין צוא דיא זיבין שטערין · איטליכן טייל צו איין שטערין אונ אנדערע האבין זייא אנגיהאנגען צו דיא זיבין טעג פון וואך · אונ וויא זיי האבין גיזעהן דאס די ליכט פון דער זון איז גרעשר פון אלע זיבין שטערין אונ דער נאך איז די לבנה אונ דער נאך זיינען דיא אנדערע פינף שטערין אזו האבין זייא גיגלייבט אין דער זון אונ האבין זיא אן גינומען פאר איין גאט וויל זייא האבין גיזעהן די גרויסע מעלה וואס די זון האט אויף אונזר נידעריגע וועלט׳ אונ אנדערע אומות האבין זיך אויס דער ווילט איין אנדערין שטערין פון דיא זיבין שטערין פאר איין גאט נאך זייער ווילין נאך אונ אלע חכמים פון דיא אומות וויא זייא האבין גיזעהן דאס דורך די זיבין שטערין בנייען זיך זאכין אין דער וועלט דען דורך דעם ווערט קעלט אונ היץ אונ ווינטין אונ דער גלייכין זאכין דרום איז זייער תפלה אונ זייער דינשט גיוועזן צו די שטערין אונ. דאס איז אויך גיוועזן די כוונה פון בלעם דר מכשף דאס ער האט גיבויט זיבין מזבחות מקריב צו זיין אויף זייא זיבין אקסין אונ זיבין ווידר קעגין די זיבן שטערין · אבר די שטערין זעהר זעהן אונ ווייסין ניט וואס זייא זעהן דען זייא מיינען אין זייער הארצין דאס דיא רעדר טוען דורך זייער איינענם ווילין אונ זייא קענען פאר ענדערין איין זאך אבר עס איז ניט אזו דען דיא רעדער טוען נאר דורך דער נאטור וואס גאט האט גיזעצט צוא זייא אונ זייא האבין אליין קיין מאכט ניט צוא בנייען אדר צו פאר ענדרין נאר מיט דעם ווילין פון גאט וואס ער האט זיי גגעבין כאכט זייא זאלין זיך בעוועגין דרום אויך דר וואס דינט די שטערן דר במידט זיך צוא נישט אונ דער צערינט הקב״ה וואס ער איז דער האר איבער דר גאנצר וועלט · ולפי שנשאר אונ וויל עס איז דא איין ארט דאס די חכמים פון ישראל זאלין זיך קענן טועה זיין דרינן אונ זאלין מיינען דאס זיבין איז אגרויסע זאך · וויל דיא צאל פון זיבין קומט אפט פאר אין דער תורה · אין טעג · וויל דער זיבענטער טאג איז שבת · אונ אין יארען · וויל דער זיבענטער יאר איז שמיטה אונ אויך דיא טעג פון דיא וועלט בעשאפונג ציילין זיך זיבין · אויך די ימים טובים פון פסח אונ סוכות זיינען זיבען טעג · אויך ביי דער בעלאגערונג פון דער שטאט יריחו זיינען גיוועזן זיבן כהנים אונ זיבין שופרות אונ מען זאל דר מיט ארום גיין זיבין טעג אונ אין דעם זיבטין טאג זאל מען ארום גיין זיבן מאל · אויך די זיבין רעדר פון די זיבין שטערן די האבן ניין אונ פערציג תנועות וויל יעדר שטערן האט

זיבין

נר מז׳ הנרות שבעה מוצקות שהם מ״ט וגם בדברי ישעיה הנביא אמר (ישעיה ל) ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים הוצרכה תורתנו התמימה לבטל מעלינו אמונה כוזבת ולהעיר אותנו על הדרך האמיתי וללמדנו שכל הממשלות הם תחת הממשלה הגדולה הקדומה ית״ש וכי לו לבדו המלוכה והוא מתנשא לכל לראש וכלם משרתיו עושי רצונו כמו שאמר (נחמיה ו) ואתה מחיה את כלם ועל כן הזהירה תורה לבל יטעו בני ישראל ויחשבו כי כמו שנתן הקב״ה כל האומות תחת ממשלת צבא השמים שכן עשה לישראל אמרה תורה בפירוש (דברים ד) אשר חלק ה׳ אלהיך אותם לכל העמים אמר הנביא (ירמיה י) כה אמר ה׳ וגו׳ ומאותות השמים אל תחתו וגו׳ עובדי כוכבים ומזלות יחתו ולא ישראל יחתו · ללמדנו כי כשישראל עושין רצונו של מקום אינם נמסרין ביד מזל וכוכב ׳וגם כל תנועתם אינה מזקת להם ואינם נעזבים למקרים · וע״כ כדי למחות מלב בני ישראל האמונה הבטלה ולקבוע בהם אמונה ישרה איך כל ממשלתם באה מאת השם יתברך צותה תורה בימים ובשנים לעשות אחר מספר מ״ט מספר חמשים קדוש להורות לישראל מי שהוא על הכל ׳שהוא מניע ולא יתנועע · ולפיכך צוה לקדש בשנים את שנת החמשים לשחרר הגופים והקרקעות · ובימים צוה לקדש את יום החמשים לעומר לפי ׳שהיום הראשון היה יום שחרור הגופים לכל בני ישראל · ויום החמשים הקדוש שהוא יום מתן תורה היה שחרור הנפשות לישראל שהיו בלא תורה עבדי׳ נפשותיהם לגופם · ולזה רמזו באומרם על פסוק (שמות לב) חרות על הלוחות אל תקרי חרות אלא חירות · וגם לזה רמזו באומרם שבשעת מתן תורה קרע הקב״ה שבעה רקיעים ופתח שבעה ארצות ואמר להם בינו בעליונים ובינו בתחתונים ודעו שאין אלוה עמי מיד פתחו והקדימו נעשה לנשמע · ללמדנו שכל התנועות הבאות בעולם ׳אינן מאלו השביעיות אלא הכל מאתו ואין זולתו ממשלה אלא בכחו ובמאמרו׳ לפיכך הטוב הנצחי האמיתי שאין בו הפסק ראוי שהיא קבלת התורה שיש בו מעלות המדות שהם נעשה ומעלות שכליות שהם נשמע׳ ועל זה הקדימו נעשה לנשמע שזו היא הדרך הישרה להתחיל בתיקון המדות המעשיות ואח״כ יכנס בשמעיות אם יהגה בתורה הכלולה בה כל חכמה ודעת ומוסר כי לפי שמצות התורה נחלקות לשני סוגים עליונים · האחד להתמדת הישוב ותיקון המדות והסרת הנזקים והקרבת התועלת שזהו נקרא מצות מעשיות · והסוג השני לקיים האמונה בבורא יתברך וציורה בשכל על דרך האמת ׳וזהו מצות

בגלגלים מגיעים שתנועתם הם כמ״ש לופנים : וגם כל תנועתם של המזלות אף כשמראין רעה שבא לעולם אין זה מזיק לישראל ואינם נעזבים ישראל לבא עליהם במקרים ברעים במראים במזלות כי הם אין מושלים על ישראל רק הקודש ברוך הוא בעצמו ובכבודו כי הם חבל נחלתו : שהוא הקדוש ברוך הוא מניע הכל ואין דבר שמניע לו : שהיום הראשון מהמש׳ הוא פסח שבגלגלים כו : אינון מאלו השביעיות סיינו שבעה כוכבי לכת : האחד הוא תקון הישוב והוא דבר שבין אדם לחבירו שבכלל ואהבת לרעך כמוך וזהו תיקון המדות של אדם לטובה להיטיב לכל ולסיות כלם עם כל ואלו יציק ויגזול וזהו תיקון לישוב העולם : ו.הו מצות שמעיות

זיבין אום נאנג · אויך ווען זיי זעהן אין די נבואה פון זכריה איין מנורה מיט זיבין רערליך אונ צוא איטליכען רעריל איז געוועזן זיבין ריגעס דאס דער בוים אייל זאל דורך זיי גיין אין דיא רערליך דס איז מיט אנדער ניין אונ פערציג ריגעס · אויך האט ישעיה הנביא גזאגט דאס לעתיד לבוא ווערט דיא ליכט פון דער זון זיין גרויס זיבין מאל זיבין וויא דיא ליכט פון דיא זיבען טעג פון דער וואך · קען מען דאך מיינען דאס אין די צאל פון זיבין איז דא די מאכט פון נאט אונ די זיבין שטערין האבין אויך געטליכע מאכט דרום האט אונזער גאנצע תורה גימוזט צו שטערין פון אונז דעם פאלשין גלויבין צוא דער וועקין אונז צוא דעם ריכטיגען וועג אונ אונז צו לערנען דאס אלע הערשאפטען זיינען אונטער דער גרויסין הערשאפט אונ דער ערסטין פון דעם איינציגען גאט יתברך שמו אונ דאס צוא אים אליין איז דיא מלוכה אונ ער איז דר הויפט פון אלע גרויסע לייט אונ אלע זיינע בדינער אונ מוזין טאן זיין ווילן וויא אין פסוק שטייט אונ דוא נאט מאכסט לעבין אלע בשעפעניש אונ דרום האט די תורה אן גיזאגט צוא ישראל דאס זייא זאלין זיך ניט טועה זיין אונ מיינען דאס אזו וואול ווי גאט האט געגעבן דיא אומות אונטער דער ממשלה פון די הערשאפט פון הימל דאס ער האט אויך אזו געטאן צו ישראל דרום האט די תורה קלאר אן געשריבן גאט האט זיי אפ גיטיילט צו אלע פעלקער אבער ניט צו ישראל דען זיי זיינען אונטר גאט אליין אונ אזו אויך האט ירמיה הנביא גזאגט אזו האט גאט גיזאגט צוא ישראל פון די צייכין פון דעם הימל זאלט איר זיך ניט שרעקין דען די עובדי כוכבים ומזלות זאלין זיך שרעקין אבר דיא ישראל דארפין זיך ניט שרעקין פאר זייא : ללמדנו דאס קומט צוא לערנען אונז דאס ווען דיא ישראל טוען גאטס ווילין אזו ווערין זייא ניט איבר געענטפערט אין דער מאכט פון איין מזל אונ איין שטערין אויך אלע זייערע בעוועגונג קענן ניט מזיק זיין צו ישראל אונ זייא זיינען ניט איבר גיגעבין צו איין טרעפונג וואס דורך די שטערין קומען : ועל כן אונ כדי אב צו מעקין פון דעם הארץ פון די ישראל דעם פאלשין גלויבין אונ עס זאל אין זייא פעסט זיין דאס רעכט פארטיגע גלויבין דאס אלץ קומט פון גאט יתברך דרום האט די תורה גיבאטין בייא די טעג אונ בייא דיא יארין דאס מען זאל דיא פופציגסטע צאל הייליג מאכין צו ווייזין דאס איינער איז דא דאס ער טוט גיוועלטיגען איבר די ניין אונ פערציג דאס איז גאט יתברך אונ ער אליין טוט אלץ בעוועגין אונ ווערט נים בעוועגט דורך אנדערע מאכט אונ דרום האט גאט גיהייסין דאס בייא דיא יארין זאל מען הייליג מאכין דאס פופציגסטע יאר דאס איז יובל דאס אלע קנעכט אונ אלע פעלדער אונ הייזר וואס זיינען פאר קויפט גיווארין זאלין פריי ווערין אונ ביי דיא טעג האט גאט גיהייסין דאס מען זאל דעם פופציגסטין טאג נאך דיא ניין אונ פערציג טעג פון ספירה הייליג מאכין דאס איז שבועות דען דער ערשטער טאג וואס מען הייבט אין אים אן צו ציילין

דאס איז דעם עומר פסח דר איז גיוועזן נאך דעם דאס ישראל זיינן זייערע גופים פרייא גיווארין פון דער דינסט אונ ארבעט פון מצרים אונ דער פופציגסטער טאג דר איז הייליג דס איז יום מתן תורה ווען די נשמות זיינן פריי גיווארין צוא ישראל דען כל זמן דאס זייא האבין די תורה ניט מקבל גיוועזן איז זייער נשמה איין קנעכט גיוועזן צו די גילוסטיגקייט פון זייער גוף אונ דאס האבן אונזערע חכמים אן גיוויזין פון דעם פסוק חרות על הלוחות דאס איז גלייך וויא עס שטייט חרות דאס איז טייטש דורך די לוחות איז זייער נשמה פרייא גיווארין פון אלע תאוות פון גוף : וגם לזה רמזו אונ אויך דאס איז דר מיין וואס אונזערע חכמים האבן גזאגט דאס בשעת מתן תורה האט הקב״ה גישפאלטין דיא זיבין הימלען אונ האט גיעפינט דיא זיבין ערדן אונ האט גיזאגט צוא ישראל גיט אכטונג אין דיא אויבערשטע בשעפעניש אונ אין די אונטערשטע ווערט איר וויסן דאס קיין אנדער גאט איז ניט מיט מיר דא אזו האבין די ישראל באלד אנגיפאנגן אונ האבין גיזאגט נעשה ונשמע מיר וועלין טאן וואס דוא וועסט אונז הייסין אונ מיר וועלין עס הערין · דאס קומט אויך צו לערנן אונז דאס אלע בעוועגונגען וואס קומען אויף דער וועלט דאס קומט ניט פון דיא זיבין שטערין נייערט אלץ קומט פון גאט יתברך אונ חוץ אים איז קיין הערשאפט ניט דא נאר אלץ קומט דורך זיין קראפט אונ בפעלונג : לפיכך הטוב הנצחי האמתי דרום אויך האבין די ישראל גיזעהען דאס דאס אייביגע וואר הפטיגע גוטש איז דאס זייא זאלין די תורה מקבל זיין וואס אין איר זיינן גוטע הויכע מדות וואס דער מענטש זאל טאן דאס איז נכלל אין דעםווארט נעשה · אויך שטייט אין דר תורה פיל קלוגע זאכין דאס איז נכלל אין דעם ווארט נשמע מיר וועלין הערין די קלוגע זאכן אונ דער גרייכין מיט דעם שכל דרום האבין זייא פריער גיזאגט נעשה מיר וועלין טאן וואס אין דער תורה שטייט אונ דער נאך האבין זיי גזאגט נשמע מיר וועלין הערין צו פרשטיין דיא קלוגע זאכין דען דאס איז דער רעכטער וועג וואס דער מענטש מוז זיך פריער גוואונן אין גוטע מדות אונ דער נאך מוז ער קלערין דיא קלוגע זאכין דורך דעם וואס ער לערינט דיא תורה וואס אין איר איז אלע חכמות אונ וויסין שאפט אונ פון זיך אב צו האלטין · דען דיא מצות פון דער תורה זיינען גיטיילט אין צווייא הויכע טייל · איין טייל איז זאכין וואס נייטיג איז צום בזיצונג פון דער וועלט אונ דאס פאר ריכטונג פון אלע גוטע מדות אונ דאס דער מענטש זאל זיין חבר קיין שאדין ניט טאן אונ דאס איין מענטש זאל דעם אנדערין בהילפיג זיין דאס ווערט אלץ גרופין מצות מעשיות דאס זיינען מצות וואס דער מענטש מוז טאן · אונ דיא אנדערע טייל איז צו דער האלטין דאס גלויבין אין גאט יתברך אונ דס דר מענטש זאל זיך פרשטעלן אין זיין שכל על פי אמת דס נאר איין איינציגער גאט איז׳ דיא ווערין גירופין מצות שמעיות דאס זיינען מצות וואס דער מענטש קען זייא הערין אונ דערגרייכין מיט זיין שכל : ואף על פי אונ

שמעיות · ואע"פ שזה הסוג השני הוא קודם במעלה וכן הקדימו הנביא באמרו האמת והשלום אהבו כפי טבע ההמון צריך להיישיר מדותיו קודם התיישבו במושכלות · ואם אמרו ז"ל והסכימו גדול התלמוד שהתלמוד מביא לידי מעשה ודאי הוא שלא ידע להכשיר מדותיו ולקיים מצות עשה אם לא ילמוד קודם · אבל יתחיל בלימוד המעשיות ואחר כך בלימוד השמעיות כי מהלמוד הקל שהוא המעשיות יכנס אל הלמוד החמור שהוא השמעיות · ובדרך הזאת בחרו בקבלת התורה גדולי ישראל בגודל חכמתם וזהו שאמרו במסכת שבת פרק אמר ר"ע דף פ"ה דרש רבי סימאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו ששים רבוא של מלאכי השרת וקשרו לכל אחד מישראל *שני כתרים בראשו אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע · וכיון שחטאו ירדו *מאה ועשרים רבוא של מלאכי חבלה ופרקום שנאמר (שם לג) ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב · אמר רבי חמא בר חנינא בחורב *טענו ובחורב פרקו · אמר רבי יוחנן וכולן זכה משה *ונטלן שנאמר ויתנצלו בני ישראל וגו' וסמיך ליה ומשה יקח את האהל אמרו ז"ל ועתיד הקב"ה להחזיר להם שנאמר (ישעיה לה) *ופדויי ה' ישובון וגו' שמחה שהיה מעולם על ראשם · וכוונת מימרא זו היא כלומר כיון שקבלו ישראל קבלה זו עליהם פיהם ולבם שוים נעשה שכל כל אחד כמלאך השרת ואלו הם הששים רבוא של מלאכי השרת שאין ביניהם אלא שזה שכל נבדל וזה שכל בגוף ושניהם משרתים לבורא וכשקרבו אל האמת חשק שכלם בשכל הפועל ושב גופם תשמישי קדושה ונקשר לכל אחד מהם שני כתרים מזיו השכינה *אחד בגופו כנגד נעשה שבגוף פעולת העשייה במדת המעשיות ואחד בשכל כנגד נשמע שבשכל משלמת השמיעה שהיא במצות השמעיות · וכבר הודו ובזה חכמי המחקר באמרם כי במעשה ובמדע תדבק הנפש בשכל הפועל וכו' וכשחטאו ישראל בעגל הפרית גופם ושכלם ונהפכו וטנפו גופם ושכלם ונעשו מלאכי חבלה כי כמו שהשכל המיישר נעשה מלאך השרת כן הדעת המחבלה נעשה מלאך חבלה כי כל הפועל שום דבר אפילו כפי טבעו נקרא מלאך כדכתיב (תהלים קד) *עושה מלאכיו רוחות וגו' · ולזה רמזו באמרם שני מלאכים המלוין לו לאדם אחד טוב ואחד רע כלומר הנפש והגוף כי *כפי טבעם הראשון זה טוב וזה רע · וגם בזה הנדון אחר שחטאו נעשו שכלם וגופם מחבלים גופם בעשית העגל ונפשם באמונת ההבל · ונעשו גופם ונפשם כפלים מס' רבוא שהיו

על דרך הסכת ושמע שהוא כונת השכל להשיג דברי אמת וצדק : שני כתרים קרן והוד שהיה עליהם מאירים מפני מהם מזיו השכינה : ק"כ רבוא כל אחד נטל כתר : טענו הכתרים והכי משמע את עדים מהר חורב שהיה להם מהר חורב: ונטלן אותן העדיין שנאמר ומשה יקח את האהל ל' בהלו נרו עלי ראשי וזהו קרון עור פניו: ופדויי ה' וגו' ושמחת עולם על ראשם שמחה שהיה להם מעולם בשעת מתן תורה יחזיר הקב"ה להם : אחד בגוף שהיו מאירים ושלימים בלא מום וסר מהם מלאך המות · והבני לנפש השכלית להשכילם שכל כמלאכים : עושה מלאכיו מטעם האדם מלוה מלאך טוב ומעבירה מלאך רע מלאכי רוחות וגו' : כפי טבעם הראשון שהנפש ממקור

חאטשע דר אנדערער טייל איז העכר במעלה פאר דעם ערשטין טייל אונ דער נביא האט עס אויך מקדים גיוועזן אין פסוק אונ האט גיזאגט האמת והשלום אהבו האט ליב אמת אונ שלום שטייט פריער אמת דאס איז גימיינט מען זאל ליב האבין דעם אמת פון גאט יתברך אונ שלום איז גימיינט דיא מצות וואס מאכין דאס דער מענטש זאל לעבין אין פרידען מיט אנדערע מענשין אבר דאך נאך דעם נאטור פון די מענטשין מוז מען פריער רעכט פאר גוט מאכין דיא גוטע מדות איי ער הייבט אן צוא לערנען דיא קלוגע זאכין פון דער תורה: ואם אמרו ז"ל אינ ווען שוין אונזערע חכמים האבין גיזאגט אונ אלע חכמים האבין דר מיט מסכים גיוועזן דאס דאס לערנען איז גרעסער וויא מצות צו טאן דען דאס לערנן ברייננט דאס דער מענטש טוט מצות · אבער דאס איז גוויס דאס דער מענטש קען ניט ווישין צוא רעכט פאר גוט מאכן זיינע מדות ווען ער לערינט ניט פריער דריבר מוז דר מענטש פריער לערנען די מצות וואס זיינען אים גיבאטין צוא טאן דאס ער זאל מיט לייטין שלום האבן אונ זאל קיינם קיין שאדין ניט טאן אונ זאל העלפן לייטין אונ זאל גוטש טאן צו זייא אונ דער נאך זאל ער לערנן די קלוגע געטליכע זאכין · דען נאך דעם דאס ער האט די גרינגע זאכין גילערינט וואס עס גיהערט צו מענשין וועט ער ווייטר קענן לערנן די הארבע קלוגע געטליכע זאכין · אונ אין דעם וועג האבין אויס דער וויילט די גדולי ישראל דורך זייער גרויש חכמה ווען זייא האבין אויף זיך דיא תורה מקבל גיוועזן אונ דאס האבין די חכמים גיזאגט אין מסכת שבת רבי סימאי האט גדרשת אין דער צייט וואס די ישראל האבין פריער גזאגט נעשה אונ דר נאך נשמע אזו זיינן גיקומן זעקס הונדערט טויזנט מלאכי השרת אונ האבין אן גקניפט צו איטליכן ישראל צוויי קרונן וואס דורך זיי האט זייער פנים גלויכטן דורך דער שכינה וואס האט אויף זייא גירועט · איין קרוין איז גיוועזן קעגין דעם ווארט נעשה אונ איינע איז גיוועזן קעגין דעם ווארט נשמע אונ וויא זיי האבין גיזינדיגט אונ האבין גימאכט דאס עגל אזו זיינען גינידערט צוועלף מאל הונדערט טויזנט מלאכי חבלה אונ האבין דיא קרוינן אוועק גינומן פון זייא ווי אין פסוק שטייט די קינדער ישראל זיינען ווארין אפ גילייזגט פון זייער צירונג וואס זייא האבין באקומן אויף דעם בארג חורב · רבי חמא בר חנינא זאגט אין בארג חורב האט מען זייא דיא קרונן ארויף גילייגט אונ אין חורב האט מען פון זיי אראפ גינומען · רבי יוחנן זאגט משה רבינו האט זוכה גיוועזן אונ האט דיא אלע קרונן צוא גינומען דען עש שטייט אין פסוק דאס דיא קינדער ישראל זיינען ווארין אפ גילייזגט פון זייער צירונג וואס זייא האבין באקומען אויף דעם בארג חורב אונ עס שטייט ווייטער דאס משה האט זייא גינומען צו זיך אין זיין גיצעלט · אונזערע חכמים זאגין לעתיד לבוא וועט הקב"ה די קרוינען אום קערין צו ישראל די אויס גילייזטע דורך גאט וועלין צוריק קערין אין ירושלים אינ די אלטע פרייד דאס זיינען דיא צוויי קרוינען פון בארג חורב וועט ווידער זיין אויף זייער קאפ : וכוונת מימרא זו אונ דער מיין פון דער גמרא איז אזו ווייל וויא די ישראל האבין מקבל גיוועזן די תורה מיט זייער מויל אונ הארץ צו גלייך אזו איז דר שכל פון איטליכין גיווארין גלייך וויא איין מלאך השרת אונ דאס זיינען גיוועזן דיא זעקס הונדערט טויזנט מלאכים וואס האבין דיא ישראל די קרונן אן גיקניפט דען עס איז קיין צווישין שייד ניט צווישין איין מענטש אונ איין מלאך נאר דאס דען אמלאך איז נאר אבזונדרר שכל אן אגוף אונ אמענטש איז דער שכל מיט איין גוף אונ זייא ביידע דער מלאך מיט דעם מענטשין דינן צו זייער בשעפר אונ וויא די ישראל האבין גינעהנט צו דעם אמת פון גאט אזו האט זיך זייער שכל בהעפט אן דעם הימלישין שכל וואס גיט אלעמן שכל אונ זייער גוף איז גיווארן הייליג האט זיך דורך דעם אנגקניפט אן איטליכין ישראל צוויי קרוינען פון דעם גלאנץ פון דער שכינה איינע אין זיין גוף קעגין דעם ווארט נעשה וואס זיי האבין גיזאגט דאס איז גימיינט מצות המעשיות וואס זייא ווערין גיטאן דורך דעם גוף · אונ איין קרוין האט מען אים אן גיקניפט אין דעם שכל קעגן דעם ווארט נשמע דאס איז גימיינט די מצות השמעיות וואס זיי ווערין גיטאן דורך דעם שכל · אונ דרינן זיינן אויך מודה דיא חכמים וואס קלערין מיט זייער פאר שטאנד אונ זאגן דאס דורך די גוטע מעשים אונ דורך זיין ווישין וואס ער וייש געטליכע זאכן בהעפט זיך די נשמה פון מענשן אן דעם הימעלשין שכל : וכשחטאו ישראל בעגל אונ וויא די ישראל האבין גיזינדיגט מיט דעם עגל אזו האט זייער גוף פר דארבין זייער שכל אונ זיי האבין פר אום ריינגט זייער גוף אונ זייער נשמה אונ זיי זיינן גיווארין מלאכי חבלה דען אזו וואול וויא דר שכל וואס פירט אין גלייכין וועג ווערט וויא איין מלאך השרת אזו אויך דער פר דארבענר שכל ווערט גלייך וויא איין מלאך חבלה דען איטליכע זאך וואס ווערט גיטאן דורך גאטס ווילען ווערט אן גירופין איין מלאך טוט ער גוטש ווערט ער אן גירופין איין גוטר מלאך טוט ער בייז ווערט ער אן גרופן איין בייזר מלאך וויא אין פסוק שטייט גאט מאכט די ווינטין פר זיינע מלאכים אונ דאס אויך האבין גימיינט אונזערע חכמים וואס זיי האבן גזאגט צוויי מלאכים בלייטין דעם מענטשין איין גוטר מלאך אונ איין בייזער מלאך דאס איז גימיינט די נשמה מיט דעם גוף דען נאך זייער ערשטן נאטור איז די נשמה גוט אונ דר גוף שלעכט אונ אזו אויך איז גיוועזן ביי די ישראל ווי זיי האבין גיזינדיגט איז זייער גוף אונ נשמה גיווארן פר דארבן דר גוף איז פר דארבן גיווארין ווייל זיי האבין גימאכט דעם עגל אונ זייער נשמה איז פר דארבין גיווארין ווייל זיי האבין גגלויבט אין דעם נארישקייט אזו איז זייער גוף אונ נשמה גיווארין גלייך וויא זיי זיינען צוויי מאל ששים רבוא מלאכי חבלה אונ דורך דעם זיינען זייא גיווארין אפ גילייזגט פון זייער צירונג וואס זייא האבן בקומען אויף דעם בארג חורב בשעת מתן תורה ·

אבער

כטוב והגוף ממקור כמש: לא נגרע ממשה עדיו וכל עדיו של ישראל לקח מבה אלא להחזירן להיכן שלמדו תורתו בחייו ואף אחר מיתת משה: עושי דברו מוכיח לעשות קודם שמעו ולא כדרך אחר עבדים שימעו מהתלה לידע אם יכולין לקיים הדבר אם לאו: אחד לתיקון המדות ואחר לתיקון המושכלות והיינו גוף ונשמה כדפרשינן לעיל:

מחשבתן של ישראל שאצב הקב"ה לכתחן: אלא בתחלה קודם שאמרו ישראל נעשה ונשמע ירלה שמא לא יקבלוה ויחזור העולם לתוהו ובוהו ולבסוף כשקבלוה שקטה: יום הששי מאי שנא דכתיב ה' ביום גמר מעשה בראשית: כלמד שהתנה כבשי ה' המיוחד לדבר לרמז להמיוחד במקום אחר והיינו לתנאי כדאמרינן: ויהי ערב ויהי בוקר שכל גמר בראשית תלוי ביום ו' והוא ו' בסיון שנתנה תורה לישראל

ישראל מלאכי חבלה ופרקו עדים שבהם שקבלו בשעת מ"ת בחורב · ובחסרונן *לא נגרע מעדי משה ומזיוו שום דבר אבל זכה ונטלן ברשותו להחזירן לכל מי שילמוד ממנו בחייו ומתורתו אחרי פטירתו · ובזמן הישועה כי מלאה הארץ דעה את ה' עתיד הקדוש ברוך הוא להחזירן להם שנאמר ופדויי ה' ישובון וגו' · גם נוכל לומר שהקדמת נעשה לנשמע היתה חמדת השלמת מצותיו בכל דבר קודם שידעו מה יצוה וקודם שיראו אם יכולין לקיימו ובזה נדמו למלאכי השרת שעושין כזה כדאמרינן עלה אמר רבי אליעזר בשעה שהקדימו נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה מי גלה לבם רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו שנאמר (שם) ברכו ה' מלאכיו גבורי כח *עושי דברו לשמוע בקול דברו · או נוכל לומר שהדברות שבאו לישראל נקראו מלאכי השרת כמו שאמרו כל דבור ודבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא נברא ממנו מלאך לפי שדבורו עושה שליחותו כרצונו · וזהו המשרת הטוב דכתיב משרתיו עושי רצונו ומאלו הדברות באו ב' כחות לכל אחד מישראל שהם ס' רבוא אחד לתקון הגוף ואחד לתקון הנפש כי למצות יש להם שתי סגולות לאלו השני תקונים והכי אמרינן עלה · ד"א (משלי ח) שמעו כי נגידים אדבר כל דבור ודבור שיצא מפי הקדוש ב"ה נקשרו לו ב' כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע רצה לומר *אחד לתקון המדות ואחד לתקון המושכלות:

קמד פרק שני

התורה היתה כלי חמדה שבו נברא העולם אשר ברא הקב"ה בשביל ישראל כמו שאמרו מחשבתן של ישראל קדמה לכל כדי שיקיימו את התורה ועל כן אמרו בפ' אמר רבי עקיבא דף פ"ה אמר ר' חזקיה מ"ד (תהלים עו) משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה *אלא בתחלה יראה ולבסוף שקטה ולמה יראה כדאמר רשב"ל מ"ד (בראשית א) *ויהי ערב ויהי בוקר *יום הששי *מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להן אם ישראל מקבלין את התורה מוטב ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו · וכ"ו דורות שהיה העולם בלא תורה קיימו הקב"ה בחסדו ובטובו הגדול בשומרו לתת תורתו לאומה הגונה לה כדגרסינן בפ' ע"פ דף קי"ח אריב"ל הני כ"ו כי לעולם חסדו כנגד מי כנגד כ"ו דורות שברא הקב"ה בעולמו ולא נתן להם תורה וזן כל העולם כלו חנם בחסדו· ולפי שמצאו כתוב (תהלים קה) דבר צוה לאלף דור שמוכיח מכאן שניתנה תורה לאלף דור אמרו שהיתה גנוזה תתקע"ד דורות קודם בריאת העולם כדגרסינן בפ' אמר ר"ע דף פ"ה ואריב"ל כשעלה משה למרום אמרו מה"ש לפני הקב"ה רבש"ע מה לילוד אשה בינינו אמר להם לקבל

אבער האטשע זיי זיינען געווארין פעלער האפט איז דאך ניט ווייניגער געווארין פון דיא צירונג פון משה אונ פון זיין גלאנץ נייערט ער האט זוכה געוועזן אונ האט גאר דאס צירונג פון ישראל צו גינומען צו זיך אין זיין רשות דאס ער זאל זייא ווידער אום קערין צו איטליכן ישראל וואס וועט תורה לערנן פון משה ביי זיין לעבין אונ אויך נאך דעם טויט פון זיין תורה וועט ער ווידער קריגין דאס שיינונג פון דיא קרוינען · אונ אין דער צייט פון די אייביגע הילף ווען דיא גאנצע וועלט וועט פול ווערין מיט פאר שטאנד צו ווישין גאט אונ אלע לייט וועלין תורה לערנען דען וועט הקב"ה ווידער אום קערין די קרוינן צו ישראל וויא דער פסוק זאגט דיא דער לייזטע פון גאט וועלין ווערין אום גיקערט קיין ירושלים אונ די אלטע פריידע דאס זיינען די קרוינען פון בארג חורב וועלין זיי ווידער האבין אויף זייער קאפ: גם נוכל לומר אויך קען מען זאגין דאס וואס די ישראל האבן פריער גיזאגט נעשה מיר וועלין טאן די מצות אונ דער נאך האבין זייא גזאגט נשמע מיר וועלין צוא הערין וואס גאט וועט אונז הייסין טאן דאס האבין זייא גיוויזין דאס זייא האבין גרויס לוסט צו טאן דיא מצות פון גאט אין אלע זאכן איי זיי האבין נאך גוואוסט וואס גאט וועט זיי הייסן אונ איי זיי האבן גוואוסט אויב עס וועט זייא מיגליך זיין צו האלטין אונ דער מיט זיינען זייא גלייך גיוועזן צו דיא מלאכי השרת דאס זייא טוען אויך אזו וויא מיר זאגין אין דער גמרא · רבי אליעזר זאגט אין דר צייט וואס דיא ישראל האבן פריער גזאגט נעשה אונ דער נאך נשמע איז ארויס גגאנגען איין בת קול אונ האט גזאגט ווער האט צו אייך מגלה גיוועזן דעם סוד צוא ריידין וויא די מלאכי השרת ריידין וויא אין פסוק שטייט די מלאכים טוען גאטס רייד אונ הערין דער נאך אין קול פון זיינע ריידי שטייט פריער זיי טוען גאטס רייד אונ דר נאך שטייט זיי הערין זיינע רייד ווי די ישראל האבין גיזאגט פריער נעשה אונ דער נאך נשמע · או נוכל לומר אדער מען קען אויך אזו זאגין דאס די רייד וואס גאט האט גירעט צו ישראל די ווערין גרופן מלאכי השרת ווי אונזערע חכמים האבין גיזאגט דאס איטליכר דבור וואס איז ארויס גגאנגן פון גאטס מויל איז איין מלאך דער פון בשאפין גיווארין דען גאטס רייד זיינן גאטס שלוחים וואס טוען גאטס ווילין אונ דאס איז איין גוטר בדינר פון גאט וויא אין פסוק שטייט זיינע באדינר טוען זיין ווילין · אונ פון די רייד זיינן צוויי ערלייא קראפט גיקומען צוא איטליכין ישראל וואס זיי זיינען גיוועזן ששים רבוא · איין קראפט האט מתקן גיוועזן דעם גוף אונ איין קראפט די נשמה דען צו די מצות זיינען צוויי ערליי סגולות איינע פאר דעם גוף אונ איינע פר דער נשמה · אונ אזו אויך האבין מיר גילערינט אויף דעם פסוק שמעו

כי נגידים אדבר הערט צו דען הערליכע זאכן טוא איך ריידין דען פון איטליכן דבור וואס איז ארויס גגאנגן פון גאטס מויל איז צווייא קרוינן אן גקניפט גיווארין צו איטליכן ישראל איינע קעגין נעשה אונ איינע קעגין נשמע דאס איז גימיינט איינע צו פרבעסערין די מעשים פון מענשין אונ איינע צוא פרבעסערין דעם פרשטאנד:

קמד התורה היתה כלי חמדה די תורה איז גיוועזן די גילוסטיגע כלי וואס גאט האט מיט איר דיא וועלט באשאפין פון וועגין ישראל וויא אונזערע חכמים האבין גיזאגט גאט האט אין זיין זין גיהאט די ישראל צו באשאפין נאך איי ער האט די וועלט בשאפין כדי זיי זאלין די תורה מקבל זיין אונ דרום האבין אונזערע חכמים גיזאגט אין פרק רבי עקיבא · רבי חזקיה זאגט וואס מיינט דער פסוק פון הימיל האסטו גימאכט הערין דיא תורה אונ די ערד האט זיך גישראקין אונ איז שטיל גבליבן · איז קשה ווען זי האט זיך גישראקן ווארום איז זיא שטיל גיבליבן · אונ ווען זיא איז שטיל גבליבן ווארום האט זיא זיך נשראקין נייערט אזו איז דר מיין · פריער האט זיא זיך גישראקן טאמר וועלן די ישראל די תורה ניט מקבל זיין אזו וועט די וועלט חרוב ווערין אונ דער נאך דאס די ישראל האבין די תורה מקבל גיוועזן איז זיא ווידער שטיל גיווארין · וויא רבי יהושע בן לוי האט גזאגט וואס מיינט דער פסוק עס איז גיוועזן אבינט אונ מארגין יום הששי פאר וואס שטייט דר ה' לעבין הששי וואס ביי די איבעריגע טעג שטייט ניט קיין ה' דאס לערינט אונז דאס הקב"ה האט איין תנאי אוים גינומען מיט מעשה בראשית אונ האט זיי גזאגט ווען די ישראל וועלין מקבל זיין די תורה איז גוט אונ ווען ניט וועל איך די וועלט חרוב מאכין · אונ זעקס אונ צוואנציג דורות וואס די וועלט איז גישטאנען אן תורה · דס איז גוועזן דורך דעם חסד אונ גרוים גוטסקייט פון הקב"ה דאס ער האט גיווארט ביז די אומה ישראל איז גיקומען וואס איר פאסט דיא תורה מקבל צו זיין וויא מיר לערנען אין ערבי פסחים · רבי יהושע בן לוי זאגט די זעקס אונ צוואנציג מאל כי לעולם חסדו וואס דוד המלך האט גיזאגט אין תהלים אין קפיטל קל"ו דאס איז קעגין דיא זעקס אונ צוואנציג דורות וואס גאט האט בשאפין אין זיין וועלט איי דיא תורה איז גיגעבין גיווארין אונ האט גישפייזט דיא גאנצע וועלט דורך זיין חסד אום זיסט · אונ ווייל מען האט גיפונען אין פסוק שטיין דאס גאט האט בעפוילן צו טויזינד דורות · איז דער פון גידרונגן דאס דיא תורה איז ווארין גיגעבין ערסט צום טויזנטין דור · האבין אונזערע חכמים גיזאגט דאס די תורה איז גיין הונדערט אונ פיר אונ זיבעצג דורות בהאלטין גיוועזן איי די וועלט איז בשאפין גיוועזן אונ מיט יענע זעקס אונ צוואנציג

זיינען

תורה נ"א · אמרו לו רבש"ע חמדה גנוזה שגנזת *תתקע"ד דורות קודם שנברא העולם ואתה משתעשע בה בכל יום אתה רוצה לתתה ביד בשר ודם מה אנוש כי תזכרנו וגו' (תהלים ח) ה' אדונינו *מה אדיר שמך בכל הארץ · אמר ליה הקב"ה למשה החזר להם תשובה אמר לפניו רבונו של עולם מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שפתותיהם אמר ליה אחוז בכסא הכבוד והחזר להם תשובה שנא' (איוב כו) מאחז פני כסא פרשז עליו עננו וא"ר תנחום מלמד *שפירש שדי מזיו שכינתו עליו אמר לפניו רבונו של עולם תורה שאתה נותן להם מה כתיב בה אנכי ה' אלהיך וגו' אמר להם למצרים ירדתם לפרעה נשתעבדתם תורה למה לכם · שוב מה כתיב בה לא יהיה לך אלהים אחרים על פני אמר להם בין ערלים אתם שרויים שעובדים כוכבים ומזלות · שוב מה כתיב בה לא תשא וגו' מה משא ומתן יש ביניכם שאתם צריכים שבועה · שוב מה כתיב בה זכור ושמור מלאכה אתם עושים שאתם צריכים שבת · שוב מה כתיב בה כבד את אביך ואת אמך כלום אב ואם יש לכם · שוב מה כתיב בה לא תרצח לא תנאף לא תגנוב כלום יש ביניכם *קנאה יש ביניכם יצר הרע יש ביניכם גלוי עריות שאתם צריכים לתורה · מיד חזרו והודו להקב"ה שנאמר ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ ואלו אשר תנה הודך על השמים לא קאמרי מיד כל אחד ואחד מסר לו דבר שנאמר (תהלים סח) עלית למרום שבית שבי · בשכר שקראוך אדם לשון שפלות נוצר מאדמה לקחת מתנות · ואף מלאך המות *מסר לו דבר שנאמר (במדבר יז) ויתן את הקטרת ויכפר על העם ואי לאו דאמר ליה מי הוה ידע · ולא נשאר פתחון פה לאומות לומר אלו היה נותנה לנו היינו מקבלים אותה כי לכלן אמר שיקבלוה לכל אחד בלשונו ולא רצו בלתי ישראל שהיו מוכנים לתורה כדגרסינן בספרי פרשת וזאת הברכה (דברים לג) ה' מסיני בא כשנגלה המקום ליתן תורה לישראל לא בלשון אחד נגלה אלא בד' לשונות · ה' מסיני בא זה לשון עברי · וזרח משעיר למו זה לשון יון · הופיע מהר פארן זה לשון ערבי · ואתה מרבבות קדש זה לשון ארמי · ויאמר ה' מסיני בא כשנגלה המקום ליתן תורה לישראל לא על ישראל בלבד נגלה אלא אף על אומות העולם בתחלה הלך אצל בני עשו אמר מקבלים אתם את התורה אמרו לו מה כתיב בה אמר להם לא תרצח אמרו לפניו רבש"ע כל עצמן של אותן אנשים אבותם רוצח היה שנא' (בראשית כז) והידים ידי עשו ועל כן הבטיחו אביו (שם) ועל חרבך תחיה · הלך אצל בני עמון אמר להם מקבלין אתם את התורה אמרו לו מה כתיב בה אמר להם לא תנאף אמרו לפניו רבש"ע כל עצמו של ערוה שלהן היא שנאמר (שם יט) ותהרין שתי בנות לוט מאביהן · הלך אצל בני ישמעאל אמר להם מקבלין אתם את התורה אמרו לו מה כתיב בה אמר להם לא תגנוב

מרכוי דס' דרים כ"ה ומי כא : תתקע"ד דורות שני אלפים שנה שקדמה תורה לעולם כיון שעתידים דורות הללו נסגרא שנאמר דבר צוה לאלף דור וראה הקב"ה שאין העולם מתקיים בלא תורה כל כך והעבירם ולא ברחם ונתנה התורה לכ"ו דורות הרי שחסרו תתקע"ד דורות מאלף : מה אדיר שמך אדיר הוא הרבה בארץ ואין ראוי לך ליתן הודך שם כי אם על השמים : שפירש שדי מזיו שכינתו נוטריקון של פרשז : יש ביניכם קנאה שאתם באים על ידה לידי רציחה : מסר לגד לו שהקטורת מעלת המגפה שהרי לא כתוב בתורה :

זיינן צו זאמען טויזנד וויא מיר לערנן אין פרק רבי עקיבא · רבי יהושע בן לוי זאגט אין דער צייט וואס משה רבינו איז אין הימעל אויף גגאנגן האבין גזאגט דיא מלאכי השרת פאר הקב"ה רבש"ע וואס טוט צווישין אונז איין מענטש וואס פון איין אשה איז גיבארין · האט הקב"ה גזאגט צו זיי ער וויל די תורה מקבל זיין · האבין די מלאכי השרת גיזאגט צו הקב"ה · רבש"ע אזו איין גילוסטיגע תורה וואס דו האסט זיא בהאלטן ביי דיר ניין הונדערט אונ פיר אונ זיבעציג דורות איי דיא וועלט איז בשאפין גיווארין אונ דוא פרייעסט זיך מיט איר אלע טאג · ווילסטו זיא היינט געבין אין דר האנט פון איין מענטשן וואס פון בלוט אונ פלייש איז · וואס איז דר מענטש דאס דו זאלסט אים גדיינקן · גאט אונזר האר דיין נאמן איז זייער שטארק אויף דר ערד אויך אן דער תורה · גיב ליבר דאש שיינקייט פון דיין תורה אויף דעם הימל · האט הקב"ה גיזאגט צו משה · משה ענטפער זיי דרויף · האט משה רבינו גזאגט רבש"ע איך האב מורא טאטר ווען זיי מיך פר ברענן מיט דר היץ פון זייער מויל · האט הקב"ה גזאגט צו משה נעם אן אין מיין שטול אונ ענטפער זיי דרויף · וויא אין פסוק שטייט ער האט אן גינומן אין גאטס שטול אונ גאט האט פר שפרייט איבער אים זיין וואלקין · זאגט רבי תנחום דאס לערינט אונז דאס גאט האט אויף משה פאר שפרייט דעם גלאנץ פון זיין שכינה כדי די מלאכים זאלין אים ניט פאר ברענן · אזו האט משה גיזאגט פר זיי רבש"ע די תורה וואס דו ווילסט געבן וואס איז אין איר גשריבן עס שטייט דאך איך בין דיין גאט וואש האב דיך ארויס גיפירט פון מצרים זייט איר דען גיוועזן אין מצרים האט איר דען גידינט צו פרעה · ווייטער וואש שטייט אין איר עס זאל צו אייך ניט זיין קיינע געטער פון כוכבים ומזלות וואונט איר דען צווישן היידן וואס דינען כוכבים ומזלות דאס גאט זאל אייך דאס פר באטן · אויך שטייט אין דר תורה דו זאלסט ניט שווערן פאלש · טוט איר דען גשעפטן דש איר מוזט שווערן · אויך שטייט אין איר מען זאל היטין שבת טוט איר דען אמלאכה די גאנצע וואך דאס מען זאל אייך מוזין זאגין דאס איר זאלט אום שבת רוען · אויך שטייט אין איר מען זאל פאטר אונ מטר ערליך האלטין האט איר דען פאטר אונ מוטר · אויך שטייט אין איר דו זאלסט ניט מארדען אונ זאלסט ניט מזנה זיין אונ זאלסט ניט גנבנן איז דען צווישן אייך דא קנאה אדר איין יצר הרע אדר זנות דס איר דארפט די תורה נייטיג האבין · אזו האבין דיא מלאכים באלד מודה גיוועזן צו גאט דאס משה רבינו האט רעכט אונ האבן גיזאגט דו גאט אונזר האר וויא זייער שטארק איז דיין נאמן אויף דער ערד אונ האבין ווייטער ניט גזאגט עס איז רעכט דו זאלסט דאס שיינקייט פון דיין תורה געבין אויף דעם הימל · אונ איטליכר מלאך האט צוא משה רבינו מגלה גיוועזן איין סוד וויא אין פסוק שטיים דוא ביסט אויף גגאנגן אויף דעם הימיל אונ האסט גיפאנגן די תורה אונ האסט מתנות גינומען פון די מלאכים ווייל זייא האבין דיך מבזה גיוועזן אונ האבין דיך גירופין אדם דוא ביסט איין מענטש וואס איז באשאפין פון ערד · אונ דער מלאך המות האט אים אויך איין סוד מגלה גיוועזן דאס קטורת האלט אויף די מגפה וויא אין פסוק שטייט ער האט געגעבן די קטורת אונ האט פר געבן אויף דעם פאלק אונ דיא מגפה איז ווארן אויף גיהאלטין אונ ווען דער מלאך המות וואלט עס אים ניט גזאגט וויא וואלט ער דען גיוואוסט דאס קטורת האלט אויף די מגפה : ולא נשאר פתחון פה. אונ עס איז ניט גבליבן קיין אויס רייד צו קיין אומה דאס זיי זאלין קענן זאגין ווען גאט וואלט אונז די תורה געבן וואלטן מיר זיא אויך מקבל גיוועזן דען צו אלע אומות האט גאט גיזאגט זיי זאלין די תורה מקבל זיין אויף זייער לשון אונ זיי האבין ניט גיוואלט נייערט ישראל די זיינן אן גיברייט גיוועזן מקבל זיין די תורה וויא מיר לערנן אין ספרי עס שטייט אין פסוק ה' מסיני בא גאט איז גיקומען פון דעם בארג סיני דען וויא גאט האט זיך אנטפלעקט צוא געבין די תורה צו ישראל האט ער זיך ניט נאר מיט איין לשון אנטפלעקט נייערט מיט פיר ערלייא לשונות וויא אין פסוק שטייט ה' מסיני בא גאט איז גיקומען פון דעם בארג סיני דאס איז לשון עברי וזרח משעיר למו אונ ער האט גשיינט פון שעיר צו זיי דס איז לשון יון הופיע מהר פארן גאט האט גיטאן שיינן פון דעם בארג פארן דאס איז לשון ערבי · ואתה מרבבות קודש אונ ער איז גיקומן מיט פיל טויזנט הייליגע מלאכים דאס איז לשון ארמי אונ וויא גאט האט זיך אנפלעקט די תורה צו געבן צו ישראל אזו האט ער זיך ניט צו די ישראל אליין אנפלעקט נייערט צו דיא אומות העולם אויך · צום ערשטין איז ער גיגאנגן צו די קינדר פון עשו אונ האט זיי גפרעגט ווילט איר די תורה מקבל זיין · האבן זיי אים גפרעגט וואס שטייט אין דר תורה האט ער גזאגט לא תרצח דו זאלסט ניט מארדן · האבן זיי גזאגט רבש"ע אונזר פאטר עשו איז דאך ארוצח גוועזן ווי אין פסוק שטייט והידים ידי עשו די הענט זיינן די הענט פון עשו וואס ער טוט מיט זייא רציחות אונ זיין פאטער יצחק האט אים גיבענטשט ועל חרבך תחיה דו זאלסט זיך מיט דיין שווערד דער נערין דרום קענן מיר דיא תורה ניט מקבל זיין · דר נאך איז גאט גגאנגען צו די קינדר פון עמון אונ האט זיי גיפרעגט ווילט איר די תורה מקבל זיין האבין זיי אים גיפרעגט וואס שטייט אין דר תורה האט ער גזאגט לא תנאף דו זאלסט ניט מנאף זיין האבן זיי גיזאגט רבש"ע וויא קענן מיר די תורה מקבל זיין מיר זיינן דאך דורך זנות גיבארן גווארן ווי אין פסוק שטייט די טעכטר פון לוט זיינען טראגינדיג גיווארין פון זייער פאטר · איז גאט ווידער גגאנגן צו דיא קינדער פון ישמעאל אונ האט זיי גיפרעגט ווילט איר דיא תורה מקבל זיין האבן זיי אים גיפרעגט וואס שטייט אין איר האט ער גיזאגט לא תגנוב דוא זאלסט ניט גנבנן האבן זיי גזאגט רבש"ע וויא קענן מיר די תורה מקבל זיין

אונזר

פרק ב נר ג כלל ד חלק ה

אמרו לפניו רבש"ע כל עצמו של אביהם ליסטס היה שנאמר (בראשית יז) והוא יהיה פרא אדם · לא היתה אומה שבאומות שלא הלך ודבר ודפק על פתחה שאם ירצו יקבלו את התורה וכן הוא אומר (תהלים קלח) יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך יכול שמעו וקבלו ת"ל ואותם לא יעשו ואומר (מיכה ה) ועשיתי באף ובחמה נקם את הגוים אשר לא שמעו · ולא עוד אלא אפילו ז' מצות שקבלו בני נח עליהם לא יכלו לעמוד בהן עד שפרקום ונתנם לישראל משל לאחד ששלח חמורו וכלבו לגורן וכו' לכך נאמר ה' מסיני בא :

קמה פרק שלישי

עשרת הדברות הם יסוד אמונתנו ובהם *כלולים תרי"ג מצות שבתורה ונתן הקב"ה בהם כח שכלי לשמעם מפי הגבורה לפי שיאמינו מכאן ואילך בנבואת משה רבינו ע"ה כדכתיב בעבור ישמע העם בדברי וגו' · ועוד לגדלם על כל אומה ולשון כדכתיב (דברים ד) השמע עם קול אלהים מדבר וגו' ועוד להסיר מעל ישראל *זוהמת נחש הקדמוני כדגרסי' במס' שבת פרק חבית דף קמ"ה ובמס' עבודת כוכבים פרק אין מעמידין ע"ש וברור הוא שאין באומות אומה ראויה לקבלת התורה אלא ישראל בני אברהם אוהבו כרותים בברית המילה *מלומדין לעבדות כי הנותן על צוארו עול תורה צריך שיהא מרוחק מן העדון ומן הגאוה לפי שלא ישכח בוראו ויבעט כדכתיב (שם ח) ורם לבבך ושכחת וגו' וכתיב (שם לב) וישמן ישורון ויבעט וכיון שכן דרכה של תורה כיצד יסבלו עול תורה כל אומה שהיא מורגלת בעדונין ובשכרות שאינם יכולים לשבר גאון לבם וחוזק גופם לקיים התורה ומצותיה המתשת כחו של אדם ולכן נקרא שמה *תושיה · ועל כן לא היתה ראויה אלא לישראל שהם מוכנים לחלוש גופם והקב"ה נותן בהם כח לעמוד כדגרסינן בפרק אמר רבי עקיבא דף פ"ח ואמר ריב"ל כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה יצתה נשמתן של ישראל שנאמר (שיר ה) נפשי יצאה בדברו וכי מאחר שבדבור ראשון יצתה נשמתן דבור ב' מי קבלו אלא שהוריד הקב"ה טל שעתיד להחיות בו את המתים והחיה אותם שנאמר (תהלים סח) *גשם נדבות תניף אלהים וגו' · ואמר ריב"ל כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה חזרו ישראל לאחוריהם *י"ב מיל והיו מלאכי השרת *מדדין אותם שנאמר (שם) מלכי צבאות *ידודון ידודון אל תקרי ידודון אלא ידדון *וגם מבשם הקב"ה ליהנות שכלם · כדאמרינן התם ואמר ריב"ל מ"ד (שיר ה) לחייו כערוגת הבושם כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה נתמלא כל העולם כלו בשמים · וכי מאחר שבדבור ראשון נתמלא כל העולם כלו בשמים דבור שני להיכן הלך

לגורן לחמור טעון לחך תבואה ולכלב טעון ריק ג' סאין כהמור סולך וטוען ככלב מלתית פי' גוזר עצמו ולא יכול לטעון לוקח ממנו ונותן על כחמור כך ז' מצות בני נח נתן לישראל :
כלולים תרי"ג מצות כל התורה נכלל ונרמז בעשרת הדברות : זוהמת נחש הקדמוני חטא של אדם וחוה וזוהמא שהטיל נחש על חוה והטיל בה זוהמא כיון שעמדו ישראל על הר סיני פסקה זוהמתן וכיון שחטאו בעגל חזרה זוהמתן : מלומדין רגילין ומסוגלין כמו ישככר חמור גרם לסבול עול תורה : תושיה לשון תשש וחלש שהתורה מחלשת כחו של אדם : גשם נדבות גבי מתן תורה כתיב בספר תהלים : י"ב מיל זו היתה מדת מחניהם והיו הקרובים לדבור חוזרים מאחר הקול עד קצה המחנה : מדדין אותם מסעדין אותם להתקרב מעט מעט שהיו חלשים כאשה המדדה את בנה בתחלת הלוכו כך היה מנהיגם לאט לאט : ידודון אל תקרי ידודון אלא ידדון ידודון משמע הם עצמן ידודון ידדון מדדין אחרים : וגם מבשם

אונזער פאטער ישמעאל איז דאך אליין איין רויבער גיוועזן וויא אין פסוק שטייט ער וועט זיין איין ווילדר מענטש איין וואלד רויבער דרום קענן מיר די תורה ניט מקבל זיין · אונ עס איז ניט גיוועזן קיין אומה וואס גאט איז ניט גגאנגן אונ האט אן גקלאפט אויף איר טיר אונ האט זיא גיפרעגט אויב זיא וויל די תורה מקבל זיין אונ אזוא שטייט אויך אין פסוק זיי האבן דיך גיטאן לויבן אלע הארין פון דער ערד דען זיי האבן גהערט די זאג פון דיין מויל · זיי האבין אבר ניט גיוואלט אן נעמן וויא אין פסוק שטייט זיי האבן גאטס גבאט ניט גטאן · אויך זאגט דער פסוק איך וועל טאן מיט צארין אונ מיט גרים איין נקמה אין די עובדי כוכבים ומזלות ווייל זיי האבן גאטש רייד ניט גוואלט צו הערין אונ מקבל זיין : ולא עוד אונ ניט אליין דאס זיי האבן דיא תורה ניט גיוואלט מקבל זיין נייערט אפילו די זיבן מצות וואס די קינדר פון נח זיינן בפוילן גיווארן האבן זיי אויך ניט גקענט בשטיין אין זיי אזו האט גאט אליץ צו גינומן פון זיי אונ האט זיי גגעבין צוא די ישראל עס איז איין משל צו איינם וואס שיקט זיין אייזל אונ זיין הונט אין זיין שייער לאדט ער אן דעם אייזיל מיט איין טון תבואה אונ דעם הונט נאר מיט דרייא מעסטליך דר אייזיל טראגט גוט דר הונד שלעפט זיך אונ קענניט גיין אזו גייט דר האר אונ נעמט אראפ די קליינע משא פון הונט אונ לייגט זיא ארויף אויף דעם אייזיל · אזו אויך האט גאט גיטאן ער האט צו גינומן די זיבן מצות פון די קינדר פון נח אונ האט זייא גגעבין צוא ישראל :

קמה עשרת הדברות דיא עשרת הדברות זיינן דער גרונד פון אונזר גלויבן אונ אין זייא איז נכלל אלע תרי"ג מצות פון דר תורה אונ גאט האט גגעבן צו די ישראל איין קרעפטיגן פרשטאנד דאס זייא זאלן קענן הערן דיא עשרת הדברות פון דעם מויל פון הקב"ה כדי זייא זאלן ווייטר גלויבן אין דר נבואה פון משה רבינו וויא אין פסוק שטייט כדי דס פאלק זאל הערן וויא איך וועל ריידן מיט דיר אונ דרום וועלן זייא אין דיינע רייד גלויבן אייביגי · אויך האט גאט דרום אליין גרעט מיט דיא ישראל כדי ער זאל זייא גרויס מאכן איבר אלע פעלקער וויא אין פסוק שטייט האט דען איין פאלק גהערט גאטס קול אזו וויא דוא האסט גיהערט · אויך האט גאט גרעט מיט דיא ישראל כדי ער זאל אפ טאן פון זייא דעם שמוץ וואס דער שלאנג האט אין חוה אריין גיווארפן אין דר צייט וואס ער האט זי אן גרעט צוא עסין פון דעם עץ הדעת אונ דורך דעם וואס די ישראל זיינן גשטאנן בייא דעם בארג סיני אונ האבן גהערט גאט ריידן איז דער שמוץ אוועק גגאנגן פון זייא וויא מיר לערנען אין מסכת שבת אונ אין מסכת עבודת כוכבים · וברור הוא אונ דאס איז קלאר דאס צווישן אלע אומות איז ניט דא קיין אומה וואס זאל ראוי זיין די תורה מקבל זיין אזו וויא דיא ישראל דיא קינדר פון אברהם דער ליב האבר פון גאט וואס זייא זיינן באשניטן מיט ברית מילה אונ זיינן גוואונט צו דינען דען ווער עס וויל געבן דעם יאך פון דר תורה אויף זיין האלז דר מוז זיין דער ווייטרט פון תענוגים אונ פון גאוה כדי ער זאל ניט פר געסן אין גאט אונ זאל ניט זינדיגן · וויא אין פסוק שטייט ווען דיין הארץ וועט זיך דער הויבין אזו וועסטו פאר געסין אין גאט · אויך שטייט אין פסוק ישראל איז פעט גווארן אונ האט גזינדיגט אונ ווייל דיא תורה מוז גיהאלטן ווערן אן גאוה אונ אן תענוגים וועלכע אומה קען דען דר טראגן דעם יאך פון דער תורה · דיא וואס זיינען גוואונט אין תענוגים אונ אין שכרות דען זיא קען ניט צו ברעכן איר הויך מוטיג הארץ אונ איר שטארקן גוף צוא האלטן דיא תורה אונ מצות וואס מאכן שלאף דעם כח פון דעם מענטשן אונ דרום ווערט די תורה אן גרופן תושיה זיא מאכט דעם מענטשן שלאף אונ דרום האט קיין אומה ניט גקענט מקבל זיין דיא תורה אזו וויא דיא ישראל וואס זייא זיינן אן גברייט צוא שוואכן זייער גוף פון וועגן דר תורה אונ הקב"ה גיט זייא כח זייא זאלן עס קענן דר לידן · וויא מיר לערנען אין פרק רבי עקיבא · רבי יהושע בן לוי זאגט בייא איטלכן דבור וואס איז ארויש גגאנגן פון גאטס מויל איז ארויס גגאנגן די נשמה פון ישראל וויא אין פסוק שטייט מיין נשמה איז מיר אויס גגאנגן וויא גאט האט גרעט · פרעגט די גמרא ווען בייא דעם ערשטן דבור איז זיי די נשמה אויס גגאנגען וויא האבן זייא גקענט דעם אנדרן דבור מקבל זיין · ענטפערט די גמרא הקב"ה האט אראפ גילאזן אויף זיי דעם טויא מיט וואס ער וועט דיא מתים לעבדיג מאכן אונ האט זייא לעבדיג גמאכט וויא אין פסוק שטייט איין בוויליגטן רעגן האסט גאט גמאכט ווייען אונ טריפן · ואמר ריב"ל אויך האט גזאגט רבי יהושע בן לוי בייא איטליכן דבור וואס איז ארויס גגאנגן פון גאטס מויל זיינען די ישראל צוריק גגאנגן צוועלף מייל פאר גרויס דער שרעקניש אונ דיא מלאכי השרת האבן זייא צוריק גבראכט וויא אין פסוק שטייט די מלאכים פון גאטש חיילות האבן גמאכט די ישראל צו ריק שפרינגן · אויך האט גאט זייא גמאכט שמעקן איין גוטן ריח דאס זייער נשמה זאל הנאה האבן דער פון אונ זאל גשטארקט ווערן וויא מיר זאגן אין דר גמרא רבי יהושע בן לוי זאגט וואס מיינט עס דער פסוק זיינע באקן זיינן גוועזן וויא דיא בייטן פון בשמים דאס לערנט אונז דאס פון איטלכן דבור וואס גאט האט גרעט איז פול גיווארן דיא גאנצע וועלט מיט בשמים · פרעגט דיא גמרא ווען פון דעם ערשטן דבור איז פול גווארן די גאנצע וועלט מיט בשמים וואו האבן דיא בשמים פון דעם

הוציא הקדוש ברוך הוא רוח מבית גנזיו והיתה *עוברת ראשון ראשון שנאמר (שיר ה) שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר · נמצא שכל הדברות שמעו מפי הגבורה והוא היה נותן להם כח · ואם אמרו בסוף מסכת מכות דף כ"ד אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום כי נראה שהשאר שמעו מפי משה הא כתיב (שמות כ) וידבר אלהים את כל הדברים האלה · ועוד כתוב בפירוש במשנה תורה (דברים ה) את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם · אע"פ שיש בזה דעות חלוקות י"א שלא שמעו מפי הגבורה דברות שיבינום בלי באור משה כי אם אנכי ולא יהיה לך ומן השאר היו שומעים קול בלי משמעות ומשה מבאר להם וי"א כי אחר ששמעו מפי הגבורה אנכי ולא יהיה לך אמרו למשה דבר את"ה עמנו ונשמעה *אף ע"פ שנכתב לבסוף שלא להפסיק בין הדברות · וראיתם כי בשני דברות הראשונות הם בלשון דבר השם אל בני ישראל שאומר (שמות כ) אנכי ה' אלהיך · אשר הוצאתיך · על פני · כי אנכי ה' אלהיך · נמצא שהם דברי השם לישראל · ושאר הדברות נאמרין בלשון מרע"ה שאומר לישראל לא תשא את שם ה' אלהיך · על כן ברך ה' · וכן כולם ובזה מורה שלא היו אלו הדברות דבר השם לישראל · ומצאתי בפרקי רבי אליעזר פרק ל"ט כל מצות שבתורה תרי"ג ודבר הקב"ה שני דבורים אנכי ולא יהיה לך ומשה תרי"א *סימן תורה וז"ש דוד (תהלים סב) *אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי · ונ"ל שאלו שני דבורים הראשונים הם שורש ויסוד לכל הדברות לכל התורה · דבור אנכי לכל מצות עשה ודבור לא יהיה לכל מצות לא תעשה שהם יסוד האמונה וקיומה כי בהאמין האדם ביסוד האל יתברך ובהדבקו בדרכיו ובאהבתו *ובהדמות למדותיו ידבק בכל מצותיו ובהרחיק עצמו מכל עניני כוכבים ומזלות אמונה כוזבת ישמור עצמו מכל אזהרות שבתורה · ועל זה הזהירה תורה בכמה מקומות מכל דברי כוכבים ומזלות וכשמשיה וענפיה · ועל זה אמרו אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום לפי שהם שורש האמונה · ואע"פ שהח' האחרונים כתובים *בלשון שליח והשנים הראשונים בלשון הקב"ה לא נבדלו אלא שהם יסוד ועיקר כל התורה · *והרוצה לדרוש *ימצאם כלולים בהם והמקיים יראה זרע יאריך ימים :

לידהנות שכלם בהנפש נהנה מן הריח : עוברת ראשון ראשון לגן עדן : שפתותיו של הקב"ה שושנים נוטפים מור בשמים ועובר הולך לגן עדן : אף על פי שנכתב דבר אתה עמנו לבסוף אחר עשרת הדברות : סימן תורה צוה לנו משה תורה בגימטריא תרי"א ושנים של הקב"ה הם תרי"ג : אחת דבר אלהים אנכי ולא יהיה לך בדבור אחד נאמרו מה שאין בריה יכול לעשות כן : ובהדמות למדותיו של הקב"ה מה הוא גומל חסד אף אתה כן תדמה מעשיך למעשה הקב"ה לעשות כמדתו : בלשון שליח והוא משה רבינו כמ"ש לעיל : והרוצה לדרוש איך כל המצות כלולים ונרמזים בעשרת הדברות : ימצא יבקש וימצא :

חלק ששי

בחג הסוכות ויש בו ט' פרקים :

קמו פרק ראשון דברי יום הדין וימי התשובה ויום הסליחה שהם מר"ה עד י"ה אין כאן מקומן אלא בנר הה' בדרכי התשובה וחג הסוכות צוה הקב"ה לשמוח בו לאחר ימי התשובה ללמדנו שאינו חפץ לענות גופנו כל הימים אלא כשהיה צורך להכנע

אנדרן דבור גהאט פלאץ צו זיין · ענטפערט די גמרא הקב"ה האט אויס גצויגן איי' ווינט פון זיין אוצר אונ האט איטלכן ערשטן ריח פון בשמים גמאכט אוועק ווייען וויא אין פסוק שטייט זיינע לעפצן האבן גטאן לערנן אונ רידן אונ האבן גמאכט טריפן בשמים וואס זיינן אוועק גגאנגן : נמצא שכל הדברות שמעו מפי הגבורה ווערט גפונן דאס דיא אלע עשרת הדברות האבן די ישראל גהערט פון הקב"ה אונ ער האט זייא גגעבן כח דאס זיי האבן עס גקענט דער ליידן אונ חאטשע אונזרע חכמים האבן גזאגט אין סוף מסכת מכות דאס די ערשטע צוויי דברות אנכי ולא יהיה לך האבן מיר גהערט פון גאט אליין איז משמע דער פון דאס דיא אנדרע אכט דברות האבן מיר גהערט פון משה רבינו דאס קען אבר ניט זיין דען עס שטייט דאס גאט האט גרעט אלע רייד פון דיא עשרת הדברות · אויך שטייט בשיידליך אין ספר אלה הדברים דאס דיא דאזיגע רייד פון דיא עשרת הדברות האט גאט גרעט צו גאר אייער איין זאמלונג · חאטשע דם לייט קריגן דאך דרינן · איין טייל זאגן מיר האבין אלע עשרת הדברות גהערט ריידן פון גאט נאר דיא ערשטע צווייא דברות האבן דיא ישראל גקענט רעכט פר שטיין אבר די אנדרע אכט דברות האבן זייא ניט גקענט רעכט פר שטיין ביז משה האט זייא גמוזט דער קלערן · אונ איין טייל זאגן נאך דעם וואס זייא האבן די ערשטע צווייא דברות גהערט פון הקב"ה האבן זייא באלד גזאגט צו משה רייד דו מיט אונז דאס מיר זאלן כח האבן צו הערין חאטשע דאס וואס זיי האבן גזאגט משה זאל מיט זייא רייד שטייט נאך די עשרת הדברות נאר דאס איז דרום ווייל דער פסוק האט ניט גוואלט מפסיק זיין צווישן די עשרת הדברות אונ זייא ברייגגן איין ראיה צו זייערע רייד דען די ערשטע צווייא דברות זיינן ווארן גרעט מיט איין לשון וויא גאט אליין רעט צוא ישראל וויא אין פסוק שטייט איך בין דיין גאט וואס האט דיך אויס גצויגן פון מצרים · אונ דר אנדרר דבור איז אויך גרעט מיט אזו איין לשון אונ דיא אנדרע אכט דברות זיינן גרעט מיט איין לשון וויא דורך משה רבינו איז ווארן גרעט וויא עס שטייט דו זאלסט ניט שווערן ביא דעם נאמן פון גאט דיין גאט אום זיסט אונ אויך דיא איבריגע דברות זיינן גרעט אין איין לשון וויא גאט אליין האט עס ניט גרעט : ומצאתי אונ איך האב גפונן גשריבן אין פרקי רבי אליעזר אלע מצות וואס אין דר תורה שטייען זיינן זעקס הונדערט אונ דרייצעהן · דר פון האט גאט אליין גרעט דיא ערשטע צווייא דברות אנכי ולא יהיה לך אונ משה האט גזאגט זעקס הונדרט אונ עלף אזו פיל וויא תורה בטרעפט אזו וויא אין פסוק שטייט תורה צוה לנו משה אזו פיל מצות וויא תורה בטרעפט האט משה רבינו צו אונז גזאגט אונ דאס האט דוד המלך גמיינט וואס ער האט גזאגט איין זאך האט גאט גרעט אונ מיר האבן צווייא דברות דר פון גהערט דען די ערשטע צווייא דברות אנכי ולא יהיה לך האט גאט אין איין מאל גרעט וואס קיין מענטש קען ניט ריידן צווייא זאכן מיט אמאל : ונראה לי אונ מיר געפעלט דאס די ערשטע צווייא דברות זיינן דר שורש אונ דער גרונד פון אלע דברות אונ פון דר גאנצר תורה · דער דבור אנכי ה' אלהיך איז דר גרונד פון אלע מצות וואס זיינן גיבאטן דעם מענטשן צו טאן אונ דר דבור לא יהיה לך איז דער גרונד פון אלע מצות וואס זיינען פאר באטן דעם מענטשן דאס ער זאל ניט טאן דען ווען דער מענטש גלויבט דאס גאט איז איין איינציגר גאט אונ דאס דער מענטש מוז זיך בהעפטן אין גאטש וועגן אונ אין גאטס ליבשאפט אונ דאס ער זאל זיך גלייכען צו גאטש מדות גומל חסד צו זיין מיט לייטן וויא גאט טוט · אזו וועט זיך דער מענטש בהעפטן אין אלע מצות · אונ ווען ער דער ווייטרט זיך פון אלע זאכן פון עבודת כוכבים ומזלות אונ פון דעם פאלשן גלויבן · אזו וועט זיך דר מענטש היטן פון אלע מצות וואס זיינן פר באטן אין דער תורה פון צוא טאן אונ דרום האט דיא תורה אויף פיל ערטר אן גזאגט מען זאל זיך דער ווייטרן פון אלע זאכן פון דער עבודת כוכבים ומזלות אונ פון אלע אירע דינשטן אונ פון אלע צווייגן וואס שפראצן פון איר אונ דרום האבן אונזרע חכמים גזאגט אנכי ולא יהיה לך האבן מיר פון גאט אליין גהערט ווייל זייא זיינן דר שורש פון דעם גלויבן אונ חאטשע די ערשטע צווייא דברות זיינן גרעט אין איין לשון פון גאט אליין אונ דיא אנדרע אכט דברות זיינן ווארן גרעט דורך משה רבינו איז דאך קיין צווישן שייד ניט צווישן זייא נייערט דם די צווייא זיינן דר גרונר אונ דר שורש פון דער גאנצר תורה · אונ ווער עס וויל זייא דר פארשטן דער וועט גפינן וויא אזו אלע מצות זיינען נכלל אין די צווייא מצות · אונ דר וואס האלט די מצות פון דר תורה דר וועט זוכה זיין קינדר צו האבן אונ וועט לאנג לעבן :

קמו דברי יום הדין וימי התשובה ויום הסליחה דיא זאכן פון דעם יום הדין אונ פון עשרת ימי תשובה דאס איז פון ראש השנה ביז יום כפור איז ניט דא דר ארט אונ מיר וועלן ווייטר שרייבן אין נר חמישי מיט אלע זאכן פון תשובה · אונ חג הסוכות האט הקב"ה גבאטן דאס מיר זאלן זיך פרייען אין אים נאך די טעג פון תשובה צו לערנן אונז דאס גאט בגערט ניט דאס מיר זאלן אלע צייטן פייניגן אונזרע לייבר נייערט ווען עס איז נייטיג גוועזן

צוא

כל זאת השמחה אפילו אכילה ושתיה ושאר שמחתך יהא לשם שמים כוונתך לכבוד חג שהוא מקבלים לשמוח בו ולקיים מצותו : מה חגיגה הקרבנות שצריך להקריב בחג דכתיב ולא יראו פני ריקם בלא קרבנות : אומר האדם יאמר לה' מחסי אתה : זמן בעיטה לכל כדכתיב ויאסף ישראל ויכעס : והפסולת לסכך בתתו שהכל לגורן האדם כלא להגן הסכך לביתו ממטר:

לבבנו לשוב לדרך ישרה ועם כל זה שנשוב לשמח לבבנו ולאנשי ביתנו לדבר מצוה ועל כן נקרא זה החג זמן שמחתנו כי כתוב בחג הזה אך בחמשה עשר יום כמו שכתוב ביום כפורים אך בעשור להבדילו בענוי מעונג המועדים שעברו שהם חג המצות וחג השבועות · גם כן כתיב בחג הסוכות אך בחמשה עשר כלומר אל תחשבו בלבבכם שנתתי לכם חג זה להתענות בו כמו בי"ה אלא שתאכלו ותשתו ותקריבו שלמים ונדבות לשמוח שבעת ימים · ולפי שלא יחשוב שום אדם שזאת השמחה היא של מילוי כרם על כן כתיב חג הסוכות שבעת ימים לה' כלומר כל זאת השמחה לא תהא אלא לשם שמים · ודרשו על פסוק זה במסכת סוכה פרק קמא דף ט' אמר רב ששת משום רבי עקיבא מנין לעצי סוכה שאסורין כל ז' ת"ל (ויקרא כג) חג הסוכות שבעת ימים לה' · ותניא רבי יהודה אומר מנין שכשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל שם שמים על הסוכה תלמוד לומר חג הסוכות שבעת ימים לה' מה חגיגה לה' אף סוכה לה' · ואף על פי שכפי הפשט הביאו פסוק זה ללמוד על עצי הסוכה · עיקר כוונת המדרש לא בא אלא להורותנו כי שמחת סוכה זו צריכה שתהא לה' ולא שתהא כולה להנאה גופנית · גם באמדם בפרק קמא דסוכה דף ב' צא מדירת קבע ושב בדירת עראי היתה כוונתם שבאה מצות סוכה זאת ללמדנו שלא ישים אדם בטחונו בגובה ביתו וחוזקו ותקונו הטוב ואף כי יהיה מלא מכל טוב ואל יבטיח סיועת שום אדם אף על פי שיהא אדון הארץ ומושל בה · אבל ישים בטחונו במי שאמר והיה העולם כי לו לבדו היכולת והאמונה ובמה שמבטיח אינו מתנחם ממנו כדכתיב (במדבר כג) לא איש אל ויכזב וגו' ולו לבדו המחסה והמסתור כדכתיב (תהלים לב) והבוטח בה' חסד יסובבנו ונאמר (תהלים צא) אומר לה' מחסי וגו' ולהעיר לאדם על זה באה מצות סוכה בזמן הזה אחר אסיפת גורן ויקב בארץ ישראל כמו שנאמר (דברים טז) באספך מגרנך ומיקבך לפי שבזמן הזה הוא זמן בעיטה לכל שהאוצרות מלאים כל טוב והאדם כבר נאסף לעיר ומטיח את גגו ומחזיק בדק ביתו להשמר בו מזרם וממטר ומרוח ושאר פגעים · לפיכך צוה לצאת מביתו החזק וישב בסוכות כדי שיתעורר וישים מבטחו בשם יתברך ויתן אל לבו כי כל הטוב הגיע אליו מן היוצא בשדה הכל בא לו כרצון השם · ועל זה רמזו לעשותה מפסולת גורן ויקב לזכר זה שאסף הפירות לאכול והפסולת לסכך בתתו מטר בעתו · ויזכור שכל שמירת גופו וכל אשר לו מאת השם יתברך ולא יבטח באשר לו · וגם באה מצוה זו להעיר ולהזכיר כי בסוכות הושיב השם יתברך את בני ישראל במדבר ושמרם מן ההורף והקרח והצנה והגשמים והחום בלי בית ותקרה · ובזה יראו כי בכל דור ודור שומרם בוראם בלי בית והומה דלתים ובריח וכמו שנאמר

צו בייגן אונזערע הערצער צוריק צו קערן צום רעכטן וועג און דאך זאלן מיר זיך דר נאך ווידר אום קערן צו דער פרייען אונזערע הערצער און אונזר הויז גזינד מיט דער מצוה פון יום טוב און דרום ווערט סוכות אן גרופן זמן שמחתנו ווייל ביא סוכות שטייט אך בחמשה עשר יום אזו וויא ביא יום כפור שטייט אך בעשור לחודש דאס יום כפורים איז אפ געזונדערט דורך פייניגן זיך פון די תענוגים וואס עס זיינען גיוועזן ביא די פאר נאגנגע ימים טובים דאס זיינען פסח און שבועות דרום שטייט אויך ביא סוכות אך בחמשה עשר יום אין פופצענטן טאג פון תשרי זאלט איר יום טוב מאכן און זאלט אייך פרייען און איר זאלט ניט טראכטן אין אייערע הערצער דאס איך האב אייך גגעבן דעם יום טוב פון סוכות אויך דאס איר זאלט פאסטן אין אים אזו וויא אין יום כפור נייערט איר זאלט עסן און טרינקן און זאלט מקריב זיין שלמים און נדבות וואס איר האט מנדר גוועזן צו גאט און זאלט אייך פרייען זיבן טעג · ולפי שלא יחשוב שום אדם און כדי דר מענטש זאל זיך ניט טראכטן דאס די שמחה פון יום טוב איז ער זאל זיך זיין בויך אן פילן מיט גוט עסין און טרינקן דרום שטייט אין פסוק חג הסוכות שבעת ימים לה' דוא זאלסט מאכין דעם יום טוב פון סוכות זיבן טעג צו גאט דאס איז גמיינט דיא כוונה פון דר שמחה זאל זיין לשם שמים און אונזרע חכמים האבן גדרשנת אויף דעם פסוק אין מסכת סוכה רב ששת זאגט פון וועגן רבי עקיבא פון וואנען ווייסן מיר דאס די העלצער פון דר סוכה זיינען אסור צו ניצן אלע זיבין טעג פון סוכות דען עס שטייט אין פסוק דער יום טוב פון סוכות זאל זיין זיבן טעג צו גאט און מיר האבן גלערינט רבי יהודה זאגט פון וואנען ווייסן מיר דאס אזו וואול וויא עס איז חל דר שם שמים אויף דעם קרבן חגיגה וואס מען האט אום יום טוב גמוזט ברייננגען אזו אויך איז חל דר שם שמים אויף דער סוכה דען עס שטייט אין פסוק חג הסוכות וגו' זאג איך דוא זאלסט מאכן די סוכה גלייך צום קרבן פון חג דאס איז דער קרבן חגיגה אזו וואול וויא דר קרבן חגיגה איז הייליג צו גאט אזו אויך זיינען די העלצער פון דער סוכה הייליג אלע זיבן טעג צו גאט און טארן ניט גיניצט ווערן צו קיין אנדער זאך : ואעפ"י און חאטשע נאך דעם פשט ווייזט דאך אויס דאס די חכמים האבן גבראכט דעם פסוק צו די העלצער פון סוכה דאס זייא זאלן זיין הייליג אבער דער עיקר פון דער מיינונג פון דעם דרש איז אונז צו ווייזן דאס די פריידע פון סוכות זאל זיין פון גאטס וועגן אבר ניט אין נאנצן פון דער הנאה פון זיין גוף אויך האבן די חכמים גזאגט די מצות סוכה איז ווארן גגעבן דאס דער מענטש זאל ארויס גיין פון זיין שטענדיגן וואוינונג און זאל וואוינן אין איין צייטליכע וואוינונג וואס איז נאר אויף זיבן טעג · איז זייער מיין גוועזן דאס גאט האט אונז דרום גגעבן מצות סוכה צו לערנן אונז דאס דר מענטש זאל ניט האבן זיין בטחון אין די שטארקייט פון זיין הויז ווען ער האט עס שוין גוט פאר ריכט און אפילו ווען עס איז פול מיט אלעם גוטן און ער זאל זיך אויך ניט פר זיכרן אין דר הילף פון קיין מענטשן אפילו ווען ער איז דר האר פון דעם לאנד און גוועלטיגט דריבר נייערט ער זאל טאן זיין פר זיכרונג אין גאט יתברך דען צו אים אליין איז די קראפט און די טרייע און ווען גאט פר זיכרט דעם מענטשן אויף עפעם האט ער קיין חרטה ניט דער פון וויא אין פסוק שטייט גאט איז ניט איין מאן דאס ער זאל ליגן זאגן און ער איז אויך ניט קיין מענטש דאס ער זאל זיך בדיינקן און צו גאט אליין איז דיא בשיצונג און דאס פר בארגונג וויא אין פסוק שטייט און דר וואס פר זיכרט זיך אין גאט ווערט אים ארום רינגלן חסד אויך שטייט אין פסוק איך זאג צו גאט דו ביסט מיין בשיצונג ולהעיר לאדם על זה און דם מען זאל דעם מענטשן דר וועקן דר צו האט גאט גהייסן מאכן די מצוה פון סוכה אין דר צייט וואס דער מענטש זאמילט איין אין ארץ ישראל די תבואה אין שייער און דעם וויין אין די קעלטר וויא אין פסוק שטייט דו זאלסט דיר מאכן חג הסוכות אין דיין איין זאמלן די תבואה פון דיין שייער און דעם וויין פון דיין קעלטר · דען וויל אין דר צייט איז דר סדר דם דר מענטש ווערט גרוים ביי זיך און פאר געסט אן גאט ווייל זיינע אוצרות זיינען פול מיט אלעם גוטן און דער מענטש קומט שוין פון דעם פעלד אין שטאט אריין און בשמירט זיין דאך און שמירט גוט צוא די שפאלטן פון זיין הויז דאס ער זאל זיך פר היטן דרינן פון רעגן און פון ווינטן און אנדערע בייזע טרעפונגען פון ווינטער · דרום האט גאט גבאטן דער מענטש זאל ארויס גיין פון זיין שטארק הויז און זאל זיך זעצן אין איין סוכה כדי ער זאל זיך דר וועקן און זאל טאן זיין פר זיכרונג אין גאט יתברך און זאל זיך נעמן צום הארצן · דאס אל דאס גוטס וואס איז צו אים גקומן פון דעם וואקסן פון פעלד איז דאס אלץ אים גקומן דורך דעם ווילן פון השי"ת און דרום האט די תורה גהייסן מען זאל דיא סוכה בדעקן מיט דעם פסולת פון דעם שייער און פון דעם קעלטער כדי דער מענטש זאל זיך דער מאנן דאס ער האט איין גזאמילט דיא פירות צוא עסין און אויך די פסולת טויגען צוא בדעקן זיין דאך דורך דעם וואס גאט האט גגעבן דעם רעגן אין זיין צייט און ער זאל גדיינקען דאס אלע היטונג פון זיין גוף און פון אלץ וואס צו אים איז קומט פון השי"ת און ער זאל זיך ניט פאר זיכערין אין זיין פאר מעגן: וגם באה מצוה זו אויך איז די מצות סוכה גבאטן צו דער וועקן דעם מענטשן דאס ער זאל גדיינקען דאס אין סוכות האט גאט גמאכט זיצן די ישראל אין דער מדבר און האט זיי גהיט פון קעלט און רעגן און היץ אן הייזר און ביידלאך און דורך דעם וועלן זייא זעהען דאס אין אלע דורות היט זייא גאט זייער בשעפר אן הייזר און טירין און רינגלן · וויא אין פסוק שטייט דען אין סוכות האב איך

נימאכט

ובכללה של תורה מצות סוכות: ונוטל באיין פי' כדון כלומר סנכר שעלער עלו חבירו: ומקטרגים

כי בסוכות הושבתי את בני ישראל ובזה נחלקו רבותינו שרבי אליעזר אומר ענני כבוד היו ר"ל להזכיר מעשה נס שהיה דבר פלא שהנהיגם במדבר ארבעים שנה מוקפים משבעה ענני כבוד הד' מד' רוחות שנאמר (דברים לב) יסובבנהו וגו' · וענן חמישי על ראשיהם · להיות צל להם שלא יכם שרב ושמש שנאמר (תהלים קה) פרש ענן למסך · וענן הששי היה מאיר להם שנאמר (שמות יג) וה' הולך לפניהם וגו' שלא היו צריכים למאור ולא לנר אלא לילה כיום יאיר כחשכה כאורה · והיה גם כן משוה להם הדרך וממלא הגומות ומשפיל את ההרים שנאמר (ישעיה סג) מוליכם בתהומות כסוס במדבר לא יכשלו וכתיב בתריה כבהמה בבקעה תרד רוח ה' תניחנו כן נהגת עמך לעשות לך שם תפארת · וענן שביעי היה הולך אחר כל המחנות לאסוף כל הנחשלים והחולים ועוברות ומניקות ויולדות וזקנים וזקנות וטף והיה נושאם הענן כאלו הולכים על גבי עגלות שנאמר (דברים לב) כנשר יעיר קנו וגו' וגם זה בא לישראל בזכות שבעה צדיקים ואלו הם אברהם יצחק ויעקב וקהת ועמרם ואהרן ומשה השביעי המנהיג את ישראל ועל ידו נתנה להם התורה *ובכללה מצוה זאת · ויש אומרים בזכות שבע כתות הצדיקים המקבלים פני שכינה כדגרסינן בויקרא רבה פ' ל' (תהלים טז) תודיעני אורח חיים שובע שמחות את פניך אל תקרי שובע אלא שבע אלו שבע כתות של צדיקים שהם מקבלים פני שכינה שפניהם דומים לחמה וללבנה לרקיע ולברקים ולכוכבים ולשושנים ולמנורת בית המקדש · לחמה מנין (שיר ו') ברה כחמה · ללבנה מנין יפה כלבנה · לרקיע מנין (דניאל יב) והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע · לברקים מנין (נחום ב) מראיהם כלפידים כברקים ירוצצו · לכוכבים מנין ומצדיקי הרבים ככוכבים וגו' · כשושנים מנין (תהלים מה) למנצח על שושנים · למנורות מנין שנאמר (זכריה ד) וארא והנה מנורת זהב כלה · נעימות בימינך נצח אמר דוד לפני הקב"ה רבון העולמים וכי מי מודיעני איזו כת חביבה ונעימה שבהן · פליגי תרי אמוראי · חד אמר זו היא שבאה מכח תורה ומעשים טובים · וחד אמר זו סופרים ומשנים ומלמדי תינוקות לאמיתן שהן עתידין לישב בצלו של עולם בימינו הה"ד (תהלים טז) שויתי ה' לנגדי תמיד וגו' ואומר נעימות בימינך נצח · ד"א תודיעני אורח חיים מדבר בישראל אמרו ישראל תודיעני אורח חיים אמר להם הקב"ה הרי לכם עשרה ימים של תשובה שבין ראש השנה ליה"כ · שובע שמחות את פניך אלו ז' מצות שבחג ד' מינין שבלולב · וסוכה וחגיגה · ושמחה · מהו נעימות בימינך נצח · אמר רבי אבין זה לולב כמי שהוא נוצח *ונוטל באיין משל לשנים שנכנסו אצל הדיין ולית אנן ידעין מי נוצח אלא מאן דנסב באיין בידון אנו יודעין הוא נוצח · לפי שישראל ושרי אומות העולם יוצאים *ומקטרגים לפני הקדוש ברוך הוא בראש השנה ולית אנן ידעין הי מנייהו נוצחין אלא ממה שישראל יוצאין מלפני הקדוש ברוך הוא

גמאכט זיצן די קינדר ישראל אין מיין אוים ציהן זיי פון מצרים · אונ אין דער זאך קריגן די רבנים · רבי אליעזר זאגט עס זיינן גוועז וואלקן וואס גאט האט גשיקט צו בשיצן אויף די ישראל אונ דורך דעם זאל זיך דער מענטש דער מאנן אין דעם וואונדערליכן נס וואס גאט האט גפירט די ישראל פערציג יאר אין דער מדבר ברינגגילט מיט זיבן וואלקן · פיר וואלקן פון פיר זייטן וויא אין פסוק שטייט גאט האט זיי ברינגגילט מיט וואלקן · אונ דער פינפטער וואלקן איז גוועזן איבר זייער קאפ פאר איין שאטן דאס די היץ פון דער זון זאל זיי ניט שאדן וויא אין פסוק שטייט גאט האט פאר שפרייט איין וואלקן איבר די ישראל צו בדעקן אונ בשיצן אויף זייא · אונ דער זעקסטער וואלקן האט גלויכטן צו זיי · וויא אין פסוק שטייט אונ גאט איז גגאנגן פאר די ישראל מיט איין פייערגן וואלקן זייל צו לייכטן צו זיי · אונ זיי האבן ניט גדארפט צו קיין זון אונ צוא קיין ליכט דען טאג אונ נאכט איז בייא זייא גלייך ליכטיג גוועזן אין פינסטערנעש וויא אין ליכטיקייט · אויך האט זיי דער פייעריגער וואלקן דעם וועג גלייך גימאכט · ער האט אן געפילט די גריבער אונ נידעריג גימאכט די בערג וויא אין פסוק שטייט גאט האט גפירט די ישראל אין די טיפע אפ גרונדן וויא איין פערד אויף זיין פיטערנעש אונ זיי זיינן ניט געשטרויכלט גווארן · אויך שטייט ווייטער אין פסוק וויא איין בהמה וואס גייט אין איין גלייכן פלאץ אזוי האסטו גפירט דיין פאלק ישראל דיר צו מאכן איין שיינם נאמן · אונ דער זיבטער וואלקען איז גגאנגען נאך אלע מחנות פון ישראל איין צו זאמלן אלע שלאפע מענטשן אונ טראגענדיגע ווייבער אונ זייגענדיגע גיווינערינש אונ אלטע מאנן אונ ווייבר אונ קליינע קינדר אונ דער וואלקן האט זיי גיטראגן גלייך וויא זיי זיינן גוועזן אויף וועגן וויא אין פסוק שטייט כנשר יעיר קנו וגו' ישאהו על אברתו וויא איין אדלר טראגט זיינע קינדר אויף זיינע פליגל האט גאט גטראגן די ישראל אויף די וואלקן · וגם זה בא לישראל אונ צו די זיבן וואלקן האבן די ישראל זוכה גוועזן דורך דעם זכות פון זיבן צדיקים אונ דאס זיינן זיי אברהם יצחק יעקב קהת עמרם אהרן אונ משה ער איז דר זיבטער וואס ער האט גפירט די ישראל אונ דורך זיין האנט איז די תורה גווארן גגעבן צו ישראל וואס אין איר איז נכלל אויך דיא מצוה פון סוכה: ויש אומרים אונ איין טייל לייט זאגן דאס זיי האבן צו די זיבן וואלקן זוכה גוועזן דורך זיבן ערלייא חברותות פון צדיקים וואס זיינן מקבל פני השכינה וויא מיר לערנן אין מדרש ויקרא רבה דוד המלך האט גזאגט תודיעני או"ח חיים מאך מיך וויסן דעם וועג פון לעבן שובע שמחות את פניך איך זאל מיך אן זעטן מיט דער פרייד וואס פאר דיין פנים איז · דאש ווערט גלייענט גלייך וויא עס שטייט שבע דאס איז טייטש זיבן דאס ווייזט אויף די זיבן ערלייא חברותות פון צדיקים וואס זיינן פאר גאט וואס זייער פנים איז גלייך ענטוועדער צו דער זון וויא אין פסוק שטייט זיי זיינן לויטער וויא די זון · אדער צו דער לבנה וויא אין פסוק שטייט זיי זיינען שיין וויא די לבנה · אדער צום הימל וויא אין פסוק שטייט אונ די קלוגע לייט וועלן לייכטן וויא דאס לויטערקייט פון דעם הימל · אדער צו בליצן וויא אין פסוק שטייט זייער מראה איז וויא פלאקרן פון פייער אונ וויא די בליצן לויפן זיי · אדער צו די שטערן וויא אין פסוק שטייט אונ דיא פרומע לייט וואס מאכען פיל לייט פר צדיקים די וועלן שיינן וויא דיא שטערן · אדר צו רויזן וויא אין פסוק שטייט למנצח על שושנים דוד האט דעם מזמור גמאכט אויף דיא צדיקים וואס זיינן גלייך צוא רויזן אדער וויא דיא מנורה פון דעם בית המקדש וויא אין פסוק שטייט דאס זכריה הנביא האט גזאגט איך האב גזעהן איין גילדרנע מנורה דאס איז גימיינט איין צדיק ווייטר שטייט אין פסוק נעימות בימינך נצח דאס איז גמיינט דוד המלך האט גזאגט פר הקב"ה רבש"ע ווער וועט מיר מודיע זיין וועלכע חברותה פון זייא איז מיר מער גליבט אונ גזיסט פאר גאט · קריגען אין דער זאך צווייא רבנים · איינר זאגט די וואס קומען דורך תורה אונ מעשים טובים דיא האט גאט ליבר אונ איינר זאגט די מלמדים וואס לערנען ערנסט מיט די קינדר די וועלן זוכה זיין צוא זיצן אין דעם שאטן פון הקב"ה אויף זיין רעכטן זייט וויא אין פסוק שטייט איך טוא גאט קעגן מיר תמיד דען ער איז פון מיין רעכטן זייט איך זאל מיך ניט אוים גליטשען · אויך שטייט אין פסוק נעימות בימינך נצח די זיסקייט איז אייביג אין דיין רעכטע האנט דבר אחר איין אנדר פירוש איז גמיינט אין דעם פסוק תודיעני אורח חיים דיא ישראל זאגן צו גאט מאך אונז וויסן דעם וועג פון לעבן · זאגט הקב"ה צו זייא איר האט צעהן טעג פון ראש השנה ביז יום כפור זייא הייסן עשרת ימי תשובה דר וואס טוט תשובה אין די צעהן טעג נעמט גאט אן זיין תשובה · שטייט ווייטר אין פסוק שובע שמחות את פניך דאס איז גלייך וויא עס שטייט שבע דאס איז גמיינט דורך די זיבן מצות וואס איך בין מקיים אין חג הסוכות דאס זיינן דיא פיר מינים וואס אין לולב אונ מצות סוכה אונ דעם קרבן חגיגה וואס מען מוז ברייגען פון וועגן יום טוב · אונ דאס מען מוז זיך משמח זיין לכבוד יום טוב לשם שמים אונ דורך דיא זיבן מצות וועל איך זוכה זיין זיך צו פרייען פון דעם זעהונג פון דיין שכינה · שטייט דר נאך נעימות בימינך נצח זאגט רבי אבין דאס איז גמיינט דער לולב ער ווערט גנומן אין דער רעכטער האנט אונ דער מיט ווייזן מיר ודאס מיר האבן אין יום כפור דיא מלחמה מנצח גוועזן אונ מיר גייען אוועק מיט דעם גווער · עס איז איין משל צו צווייא לייט וואס זיינן אריין גגאנגן צום דין צום ריכטר ווייסן מיר ניט ווער עס האט דעם משפט גוואונען · אבער ווען מיר זעהן דעם דר וואס נעמט דאס גיווער מיט זיך אזו ווייסן מיר דאס ער האט דעם משפט גוואונען · אזו איז אויך די ישראל אונ די עובדי כוכבים ומזלות גייען צו משפטן זיך פר השי"ת אום ראש השנה ווייסן מיר ניט ווער עס האט

ולולביהן בידיהן אנן ידעין דישראל נוצחין׳ ולפיכך משה הזהיר ולקחתם לכם ביום הראשון׳ וגרסינן במכילתא בחודש השביעי *שהוא מושבע במצות שופר בתוכו׳ כפור בתוכו׳ לולב וערבה בתוכו׳ סוכה בתוכו׳ שמיני עצרת בתוכו׳ ונ״ל כי מצות לולב לבדו הוא מושבע וגם יש בו רמז לשבע הרמוז *משובע שמחות את פניך׳ לולב אחד ואתרוג אחד ושני בדי ערבה וג׳ בדי הדס שהוא חובה הרי שבעה׳ והיה ניטל במדינה ז׳ ימים׳ וגם כן היתה מצות סוכה ז׳ כמו שנאמר בסוכות תשבו שבעת ימים *ואינה פחותה מז׳ ברוחב וכל זה לזכר השביעיות האמורות למעלה׳ וגם לזכר הנס של שבעה ענני כבוד הנעשה לאבותינו הקדושים שנאמר למען ידעו דורותיכם וגו׳ כדעת רבי אליעזר וצוה שידעו הדורות את מעשה ה׳ הגדול אשר עשה עמהם להפליא ששכן אותם בענני כבוד ובסוכה כענין שנאמר (ישעיה ד) וברא ה׳ על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן וגו׳ וסוכה תהיה לצל וגו׳ ודרשו פסוק זה בפרק המוכר את הספינה דף ע״ה׳ אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן עתיד הקב״ה לעשות לכל צדיק וצדיק ז׳ חופות בגן עדן שנאמר וברא ה׳ וגו׳ ׳ כדאיתא למטה בנר התורה כלל ב׳ פ״ב בשכר העולם הבא׳ ודעת רבי עקיבא שהיה אומר כי סוכות ממש היו אע״פ שיצאו ממצרים בחודש ניסן *ולאלתר עשה לא צונו לעשות סוכה לישב באותו זמן כי מאחר שהם ימי הקיץ ודרך כל אדם לישב בצל סוכתו לשמור שדהו וגנתו וכרמו ולא יאמרו שהיתה נעשית לשם מצוה׳ לכן צונו לעשותה בתחלת ימות הגשמים אחר אסיפת גורן ויקב שדרך כל אדם לצאת מסוכתו לישב בביתו ואנחנו יוצאין מן הבית לסוכה נראה שהוא למצות סוכה וי״א שבא ללמוד *כי סוכות ממש עשו ישראל בתחלת החורף מפני הקור כמנהג המחנות שיושבים באהלים בימות החום ובימות הגשמים עושים סוכות. ולכן צוה לעשותם בזמן הזה והטעם שיזכירו איך היו במדבר ארבעים שנה לא נכנסו בבית ולא באו לעיר. מושב והשם יתברך היה עמהם לא חסרו דבר כי דבר השם ורצונו היה להם סוכה מחורב ביום וקרח בלילה ומחסה ומסתור מזרם וממטר וכשיבטחו עליו ויחוגו את חג הסוכות כראוי השפע האלהית יהיה להם הגשם ברכה לברך תבואות השנה׳ ולרמוז על זה בא זכריה הנביא בהפטרת היום באומרו (זכריה יד) אשר לא יעלו לחוג את חג הסוכות ולא עליהם יהיה הגשם והוא כענין *ויבא כגשם לנו ועל זה אמרו בחג נידונין על המים׳ וגם נסכו לפני השם מים בחג כדאיתא למטה בחלק יום הדין פרק ב׳׳ וגם נוכל לומר כי מאחר שחג הסוכות הוא זמן האסיף והוא ראוי להודות בו לשם ויתברך על כל הטוב אשר הגיע מאתו מאוצרו הטוב דקדקה הנבואה *להזכיר על חג הסוכות מניעת הגשם שהיא הסבה הקרובה׳ ועל זה הענין כוונה תורה

כלומר דנים: שהוא מ׳שבע שבע במצות הרבה מצות נוהגות בו ראש השנה שופר יום כפור סוכות שמיני עצרת ארבעה מינים דלולב ומה שאמר לולב לבדו הוא משבע שצריך לו עוד ג׳ מינין: שובע שמחות והמדינן אל תקרי שובע אלא שבע דחסר כתיב: ואינה פחותה מסוכה מז׳ טפחים אורך ורוחב: ולאלתר עשה להם הקב״ה סוכות בענני הכבוד: כי סוכות ממש כדעת רבי עקיבא ויש לומר אף על פי שהיו להם ענני כבוד עשו להם סוכות ואהלים כל אחד לעצמו ועל זה צוה הקב״ה לעשות סוכה לזכר מיהו יש ג״כ לזכר הנס הגדול של ענני כבוד שהיו דומין לסוכה: ויבא כגשם לנו ולא למי שאינו חג בסוכות: להזכיר על חג הסוכות מניעת הגשם כמו שאמר הנביא אשר לא יעלו לחוג לא עליהם יהיה הגשם ולא אמר להם מונע אחר כי בעת חג הסוכות מתחיל הזמן שצריכין

האט דעם משפט גוואונן׳ אבער ווען מיר זעהן דאס דיא ישראל גייען ארויס פון הש״י אונ האבן איין לולב אין זייער האנט דרינן ווייסן מיר דאס זייא האבן דאס משפט גוואונן׳ דרום האט משה מזהיר גוועזן צו ישראל דאס זייא זאלן דעם ערשטן טאג פון סוכות נעמן איין לולב: וגרסינן במכילתא אונ מיר לערנן אין דער מכילתא עס שטייט אין פסוק בחודש השביעי דאס איז תשרי דאס ער איז זאט מיט מצות כלומר פיל מצות זיינען אין אים מצות שופר אונ יום כפור אונ מצות לולב אונ די מצוה פון ערבה אום הושענא רבה אונ מצות סוכה אונ שמיני עצרת דאס אלץ איז אין דעם חודש תשרי׳ אויך איז מצות לולב אליין גזעטיגט מיט מצות אונ האט זיבן זאכן׳ איין אתרוג אונ דרייא שטעקליך פון הדס אונ צווייא שטעקליך ערבה אונ דר לולב איז מיט אנאנדר זיבן׳ אויך ווייזט דרויף דר פסוק שובע שמחות את פניך דאס איז גלייך וויא עס שטייט שבע דהיינו דורך די זיבן זאכן פון מצות לולב וועל איך זוכה זיין צו דר פרייד פון דיין שכינה׳ אויך האט מען אין ארץ ישראל גבענטשט לולב זיבן טעג׳ אונ מצות סוכה האט אויך גידויערט זיבן טעג אונ דיא סוכה מוז ניט קלענר זיין פון זיבן טפחים אין דר ליינג אונ אין דער ברייט׳ דאס אלץ איז דרום מיט דער צאל פון זיבן קענן דיא זיבן ערלייא חברותות פון צדיקים וואס זיינן מקבל פני השכינה׳ אונ אויך כדי מיר זאלן זיך דער מאנן אין דעם נס פון די זיבן וואלקן וואס זיינן גוועזן בייא ישראל אין דער מדבר וואס גאט האט זייא גשיקט צו אונזרע הייליגע עלטרין וויא אין פסוק שטייט פון וועגן דאס אייערע דורות זאלן ווישן דאס איך האב אין סוכות גמאכט זיצן אייערע עלטרן אז איך האב זייא ארויס גצויגן פון מצרים אונ די סוכות זיינן גוועזן די זיבן וואלקן וויא רבי אליעזר האט אויבן גזאגט אונ גאט האט דרום גבאטן דיא מצות סוכה כדי דיא דורות וואס וועלן גבארן ווערן זאלן ווישן דעם גרוישן נס וואס גאט האט גטאן מיט ישראל אין דר מדבר דאס ער האט זייא גמאכט רוען אין הערליכע וואלקן וויא איין סוכה וויא אין פסוק שטייט וברא ה׳ וגו׳ וסוכה תהיה לצל וגו׳ אונ דר וואלקן וועט זיין איין סוכה צו איין שאטן אויף זייא׳ אונ די חכמים דרשנן דעם פסוק אין המוכר את הספינה רבה בר בר חנה זאגט פון וועגן רבי יוחנן לעתיד לבא וועט גאט מאכן צו איטלכן צדיק זיבן חופות אין גן עדן וויא מיר וועלן ווייטר שרייבן אין נר ד׳: ודעת רבי עקיבא אונ די דעה פון רבי עקיבא איז דאס די ישראל זיינן גיזעסן אין ריכטיגע סוכות אונ האטשע די ישראל זיינן דאך ארויס גינאנגען פון מצרים אין חודש ניסן אונ דאך האבן זייא זיך גמאכט סוכות צוא זיצן אין זייא פון דעשט וועגן האט אונז גאט ניט גבאטן מיר זאלן מאכן אין ניסן סוכות דען וויל דענסט מאל איז זומר צייט אונ אלע לייט מאכן זיך סוכות צו זיצן אין זיי אום זומער צו היטן זיין פעלד אונ זיין גארטן אונ ווייך גארטן אונ ווען מיר זאלן אין דער צייט סוכות מאכן וואלט מען זאגן דאס מיר מאכן די סוכה ניט פון מצוה וועגן׳ דרום האט גאט אונז גבאטן מיר זאלן סוכות מאכן אין תשרי אין אנפאנג פון רעגן צייט אונ אלע תבואות פון פעלד האט מען שוין אין הויז אריין גבראכט אונ איטליכר גייט שוין ארויש פון זיין סוכה אונ זעצט זיך אין זיין הויז אבער מיר גייען ארויס פון אונזער הויז אין איין סוכה אזו קען איטליכער זעהען דאס מיר טוען עס פון מצות סוכה וועגן: ויש אומרים אונ איין טייל זאגין דאס קומט צו לערנן אונז דאס דיא ישראל האבן זיך סוכות גמאכט אין אן הייב ווינטר זיך צוא שיטצען פון קעלט וויא דר סדר איז פון חיילות וואס שטייען אין לאגר׳ זיצן זייא אום זומער אין גיצעלטין אונ אום ווינטער זיצין זייא אין ביידלך דרום האט אויך גאט גהייסן מאכן סוכות אין דר צייט וואס ווינטער קומט אן כדי די ישראל זאלן זיך דר מאנן דאס זייא זיינן גוועזן פערציג יאר אין דר מדבר אונ זיינן אין קיין הויז ניט גקומן אונ אויך ניט אין קיין באוואונטע שטאט נייערט אין סוכות אונ הש״י איז מיט זייא גוועזן אונ עס האט זייא קיין זאך ניט גיפעלט דען גאטס רייד אונ זיין ווילן איז צוא זייא גוועזן איין צו דעק פר היץ בייא טאג אונ פאר קעלט בייא נאכט אונ איין בשיצונג אונ איין פאר בארגונג פון דעם שטראם אונ פון רעגן׳ אונ ווען די ישראל וועלן זיך פאר זיכרן אויף גאט אונ וועלן האלטן חג הסוכות וויא רעכט איז אזו וועט גאט שיקן דאס הער רעגן וועט גיין אין דער צייט אונ וועט זיין צוא איין ברכה דאס די תבואות וועלן גוט אויף וואקסן׳ אונ צו מרמז זיין דרויף האט זכריה הנביא גזאגט אונ מיר זאגן עס אין דער הפטורה פון סוכות׳ דיא אומה וואס וועט ניט אויף גיין קיין ירושלים צו האלטן חג הסוכות וועט קיין רעגן ניט גיין אין זייער לאנד׳ וויא דער פסוק זאגט גאט וועט קומען וויא דער רעגן צו אונז ישראל דאס הייסט גאט וועט אונז ברייננען בענטשונג אונ דרום האבן אונזערע חכמים גזאגט אום סוכות ווערט מען גמשפט וויא פיל רעגן דאס יאר זאל זיין׳ אויך פון דעם טעם וועגן האט גאט גהייסן אום סוכות וואשר גיסן אויף דעם מזבח וויא מיר וועלן ווייטר שרייבן אין חלק יום הדין: וגם נוכל לומר אויך קענן מיר זאגן וויל אום סוכות איז די צייט וואס מען זאמלט איין דיא תבואה פון פעלד אזו איז רעכט מען זאל דענסט מאל גאט לויבן אויף גאר דעם גוטס וואס דער מענטש האט בקומען פון גאט פון זיין גוטן אוצר דאס איז דער רעגן׳ דרום האט די תורה גהייסען דער מאנן אום סוכות דיא תפלה פון גשם אונ גיסען וואסער אין בית המקדש וויל רעגן איז דיא נאהענטסטע סבה

צוא

לצאת מן הבית לישב בסוכה שבעת ימים *במספר הסובב בתורה כדי שיתן האדם אל לבו תמיד ללמוד הראוי ולהתבונן במעשה השם עד שידע כי שמו אחד הביא הזמן של אסיפה לבית והלילות ארוכים מוכנים ללמוד · ומאחר שהזמין השם פרנסתו בביתו שיוסיף מכאן ואילך להגות בלילה ובזה *יכה האדם לבוא בחצרות ה' להתלונן בצל שדי לשבת בביתו לעולם העתיד כלו לה' ועל זה נקרא חג לה' מה שלא נקרא חג אחר :

קמז פרק שני

שיעור סוכה והלכותיה ושלא יגביהנה מכ' אמה כתובים במקומם אבל כשלא יהא למטה מעשרה נראה לי כי רמזו רבותינו טעמו הנסתר בפרק קמא דסוכה דף ה' באמרם תניא ר' יוסי אומר מעולם *לא ירדה שכינה למטה ולא עלו משה ואליהו למרום שנאמר (תהלים קטו) השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם · ולא ירדה שכינה למטה והכתיב (שמות יט) וירד ה' על הר סיני · למעלה מעשרה · והכתיב (זכריה יד) ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים · למעלה מי' · ולא עלו משה ואליהו למרום והכתיב (שמות יט) ומשה עלה אל האלהים · למטה מי' · והא כתיב (מלכים ב יא) ויעל אליהו בסערה השמים למטה מי' וכו' בא ללמדנו כי שלמות הקדושה *למעלה מתשעה גלגלים בדבר שאין בו גוף כלל אלא שכל נבדל ולפיכך כל בן אדם *בהיות שכלו כח בגוף אינו יכול ליכנס למקום שאין בו גופניות כלל עד שתשאר נפשו נבדלת מן הגוף וגם הרוחניות הנבדלת אינה יורדת *למקום חומריותו אלא אצילתו והשפעתו · על כן אמר שלא עלו משה ואליהו למעלה מעשרה ולא ירדה שכינה למטה מעשרה · נמצא כי שלמות הקדושה היה בעשרה הרומזים לעשר הויות:והם עשרה מאמרות שבהם נברא העולם ובעשירי הקדושה נשלמה · על כן לרמוז ולזכרו ולהעיר לזה וכדי שלא יעלה על לב שום אדם *שהרשות בצבא השמים צותה תורה בכל הדברים עליונים שיהיו בי' *כגון הארון עם הכפורת שלו והמעשרות ועשרה ימים שמראש השנה עד י"ה וי' פסוקים בר"ה וגם לקדיש ולקדושה אין פחות מעשרה · ולפי שבגלגלים העשירי הוא שכל נבדל.והט' גופניים על כן העשירי גדול שבכלם ככתוב (ויקרא כז) העשירי יהיה ק"ש לה' וכפורת טפח שהוא העשירי · *ולפי שרומז לעשירי שאין בו גופניות לא נכתבה בו מדה כמו בארון · וגם י"ה שהוא העשירי

לגדם : במספר הסובב בתורה מימים ושנים עד ימות העולם כדאיתא בסי' קמ"ג נכל הענינים ההם שבעה וגם ימי הסוכות ומדת הסוכה שבעה וגם בחודש השביעי בעת שבא המנוחה ולילות ארוכות וטוב ללמוד כל זה נרמז במצות סוכה :

לא ירדה שכינה למטה כדאיתא בסימן נ"ה :

למעלה מט' גלגלים שהם אין דבר גופניות רק אורות נשמות כדאיתא בסי' קכ"ח :

בהיות שכלו נשמתו נותן כח שכל בגוף והוא כל זמן שחי האדם אי אפשר לו לעלות בגופו לשמים רק כשמת אז נשמתו עולה והגוף נשאר בארץ שנאמר וישוב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים : למקום חומריותו לדבר שהוא חומר וגוף כעוה"ז אלא למולם אצילות שהם נשמות ישראל הקדושים והשפעתו השפע כמו שמפרש שבלות עליונות ודברים נעלמים ונסתרים מסתרי התורה קודש שבאה לגוף האדם : שהרשות נתן לצבא השמים לפעול כל מה שרוצים : כגון הארון עם הכפורת הארון ט' טפחים והכפורת טפח ועשרה פסוקים של זכרון ושל שופר ושל מלך שאומרים בר"ה : ולפי שהכפורת רומז לעשירי גלגל העשרה לא נכתב מדה בכפורת כמה יהא עביה כמו שנכתב בארון אמתים וחצי ארכו אמה וחצי רחבו אלא חכמים נתנו בה שיעור טפח :

צו האבן פיל תבואה · און דאס האט דיא תורה גמיינט וואס זיא האט געהייסן דער מענטש זאל ארויס גיין פון זיין הויז און זאל זיצן אין איין סוכה זיבן טעג אזו וויא דיא צאל איז פון פיל זאכן וואס אין דער תורה שטייט כדי דער מענטש זאל זיך די זאכן צום הארצן נעמן און זאל לערנן וואס רעכט איז און זאל פאר שטיין אין גאטס מעשים ביז ער וועט ווישן דאס גאטס איינציגער נאמן האט געבראכט די גוטע צייט דאס מען זאל איין זאמלן דיא תבואה פון דעם פעלד אין הויז אריין · און די נעכט זיינען שוין לייגנער אז קען מען מער אן געבריים זיין תורה צו לערנן · ומאחר שהזמין השם פרנסתו בביתו און ווייל גאט האט אים בשערט זיין פרנסה אין זיין הויז דארף ער שוין ניט ארבעטן אין פעלד מוז ער אויך מערן צו לערנען ביי נאכט און דורך דעם וועט ער זוכה זיין צו קומן אין הויף פון גאט צו בשיצן זיך אין דעם שאטן פון דעם אלמאכטיגן גאט און וועט זיצן אין גאטס הויז בעולם הבא וואס דאס איז איין אייביגע וועלט און איז אין גאנצן הייליג צו גאט · און דרום ווערט סוכות אן גרופין חג לה' וואס קיין אנדר יום טוב ווערט אזו ניט אן גרופן ווייל ער איז הייליג צו גאט :

קמז שיעור סוכה והלכותיה די מאס פון דער סוכה און אלע אירע דינים דאס ער זאל זיא ניט העכר מאכין פון צוואנציג איילין דאס שטייט גישריבן אין די ספרי דינים פר וואס דאס זאל אזו זיין אבר וואס די חכמים האבן גזאגט דאס די סוכה זאל ניט נידריגר זיין פון צעהן טפחים דאכט מיר דאס די חכמים האבן דעם בהאלטענם טעם דר פון אן גיוויזן אין דר גמרא סוכה וויא מיר לערנן דארטן רבי יוסי זאגט קיין מאל האט די שכינה ניט גנידערט גאנץ אויף דר ערד · אויך איז משה און אליהו ניט אויף גגאנגען גאנץ אין הימל וויא אין פסוק שטייט דר הימל איז צו גאט און די ערד איז ווארן געגעבין צו די מענטשן · פרעגט די גמרא איז דען די שכינה ניט גאנץ אראפ גיקומן · עס שטייט דאך דאס גאט האט גינידערט אויף דעם בארג סיני · ענטפערט די גמרא די שכינה איז געבליבן העכר פר דעם בארג צעהן טפחים אבר זיא איז ניט ארונטר נידעריג צום בארג · פרעגט ווידר די גמרא עס שטייט דאך גאטס פיס וועלין שטיין אויף דעם הר הזיתים · ענטפערט די גמרא ווידר זיי וועלין צעהן טפחים אין דר הויך פון דעם בארג בלייבן · פרעגט ווייטער די גמרא זיינען דען משה און אליהו ניט אין הימעל אויף גגאנגן עס שטייט דאס משה איז אויף גגאנגן צו גאט און ביי אליהו שטייט און אליהו איז אויף גגאנגן מיט איין שטורם אין הימל · ענטפערט די גמרא זיי זיינען ניט גאנץ אין הימל אויף גגאנגן נייערט זיי זיינען צעהן טפחים אונטר דעם הימל גיבליבן · בא ללמדנו דאס קומט אונז צו לערנן דאס גאנצע קדושה איז אין הויכן הימל איבר די זון און שטערין וויא מיר האבן אויבין גשריבן אין חנוכה און אין שבועות · דס איז אין דעם ארט וואו עס איז ניט דא קיין זאך וואס איין גוף האט נייערט לויטער נשמות און דרום אויך וויא לאנג דער מענטש לעבט און זיין נשמה איז אין איין גוף קען ער ניט אין הימל קומן ביז ער שטארבט דענשט כאל גייט אויף זיין נשמה אין הימיל · אויך די אפ גזונדערטע נשמות קענן ניט אראפ וואו עס זיינען דא די גופים נאר איר גלאנץ און איר גוטס קענען אראפ וואו די גופים זיינען דרום זאגט די גמרא דס משה און אליהו זא לאנג זיי זיינען גיוועזן צו זאמן מיט זייערע גופים זיינען זיי ניט גאנץ אין הימל אויף גגאנגן נייערט זיי האבן גמוזט בלייבן צעהן טפחים אונטר דעם הימל · אויך די שכינה וואס איז ניט קיין גוף קומט ניט גאנץ אויף דר ערד נייערט זיא בלייבט צעהן טפחים הויך פון דר ערד · גפינן מיר דא דאס מיט דער צאל פון צעהן איז די קדושה גאנץ דען דיא צאל צעהען ווייזט אויף צעהען זאגין וואס שטייט ביא מעשה בראשית דאס גאט האט זייא בשאפין · און מיט דעם צעהענטין מאמר איז די קדושה גאנץ גיווארין דען מיט אים איז די וועלט אין גאנצן בשאפן גיווארן · און כדי מען זאל דעם מענטשין מרמז זיין און אים צו דער מאנען און דער וועקין דאש ער זאל ניט מיינן דאס עס איז ווארן גיגעבין רשות צו די שטערין אין הימל זיי זאלן פירין די וועלט נאך זייער ווילין דרום האט די תורה גבאטן דס אלע הייליגע זאכן זאלן זיין מיט דר צאל פון צעהן צו ווייזן דאס די קדושה און ממשלה פון גאט איז וואו עס איז שוין גאר קיין גוף ניט דא נאר איין הייליגער רוח און דרום איז דר ארון מיט דעם כפורת צעהן טפחים הויך גיוועזן · אויך ביי מעשר איז דאס צעהנטע הייליג · און צעהן טעג זיינן פון ראש השנה ביז יום כפור און יום כפור איז הייליג · אויך זאגט מען אין תפלת מוסף פון ראש השנה צעהן פסוקים פון מלכיות און צעהן פסוקים פון זכרונות און צעהן פסוקים פון שופרות · אויך ווען מען וויל זאגן קדיש אדר קדושה מוזין צעהן לייט דר ביא זיין · און ווייל דר צעהנטר גלגל איז וואו לויטר מלאכים און נשמות זיינען · און דיא אנדערע ניין גלגלים וואס גייען אין הימל זיינן פון זאכן וואס האבין איין גוף דרום איז דער צעהנטר דר בעסטר פון אלע אזו וויא אין פסוק שטייט דר צעהנטר זאל זיין הייליג · אזו אויך דר כפורת איז גיוועזן דער צעהנטר טפח פון דעם ארון און איז גוועזן הייליג דען אויף אים זיינן גשטאנן די כרובים און אויף זיי האט די שכינה גרועט · און ווייל דער כפורת ווייזט אויף דעם צעהנטן גלגל וואס האט קיין גוף ניט דרום האט די תורה ביי דעם כפורת ניט גישריבן דייטליך קיין מאס וויא הויך ער זאל זיין דען אלע זאכין וואס האט קיין גוף ניט האבן אויך קיין מאס ניט · אבר דר ארון ווייזט אויף די ניין גלגלים די האבין איין גוף און האבן איין מאס דרום שטייט

אויך

וגם בי' פסוקים של מלכיות *שעשירי הוא שמע ישראל וגם לרמז שהעשירי גדול שבכלם · והשביעית דשמיטין והמועדים *שאין דברידם עליונים שאלו באין במנין ז' *ולפי שהסוכה באה בחג לשון חוג שהוא היקף המרובע שהוא בבנין ז' ונקרא חג לה' שהוא במנין י' · על כן תקנו גבהה בשיעור י' לרמז לקדושה שהיא לה' ושיערוהו בגובה שהוא למעלה מראשו של אדם כמו הקדושה ושיערו לרהבה שהיא ישיבת בני אדם *במנין ז' שהוא דבר גופניות ומורגשת·ולפי שרצון בוראנו הוא שלא נצטער במצות אבל נשמח בהם על כן צוו *לעשותה צלתה מרובה מחמתה ופטרו לחולים ולמצטערים בה וגם להולכי דרכים בזמן הליכתן ולשומרי העיר בעת שמירתן ולעוסקים במצות או הולכים בדרך מצוה כל זמן שהם טרודים במצות והתתן ושושביניו בכל שבעת ימי הסוכה · ולפי שאמרו במס' קמא ובכמה מקומות התנאה לפניו במצות צוו לעשות בסיכוך *שלא ידמה לדירתו סמכוהו לפסוק באספך מגרנך ומיקבך ושיעטרנה בפירות ודברים נאים כדגרסינן התם דף י' תניא סיככה כהלכתה ועיטרה *בקרמים ובסדינין המצויירים ותלה בה אגוזים שקדים ורמונים פרכילי ענבים ועטרות של שבלים *יינות שמנים וסלתות אסור להסתפק מהם עד מוצאי י"ט האחרון של חג ואם התנה עלידם *הכל לפי תנאו · נמצא שהיו רגילים לעטרה לנאות המצוה ולשמוח בה :

קמח פרק שלישי

הלכות ארבעה מינין שבלולב והכשרם ופסולם אין זה מקומן שהכלל הוא *לבחור הנאה מכל אחד מהם · אבל צריך לכתוב כונתם אמרו על דרך האגדות שהמינין האלו באו לרצות על המים לפי שמתחיל זמן *הרביעה הראשונה וצריכה הארץ למים ועל כן רמזה תורה *בפרשת הקרבנות מ"ם יו"ד מ"ם יתרים לרמז לניסוך המים *מה שלא צוה בכל ימות השנה · על כן באו אלו הד' מינין משובח כל אחד מהם במינו ובענינו לשבח בהם לאל יתברך שגדלם ולהללו בהם

שהעשירי הוא שמע ישראל שמסיימין פסוק העשירי והיה ה' למלך על כל הארץ וגו' שמע ישראל וגו' שנרמז על אחדותו וכולל בו מלכותו כיון שאין אחר זולתו הוא המלך : שאין דבריהם עליונים כאלו שהם עשרה ומרמזין על הקדושה העליונה כדאמרי' שהם רק ז' ומרמזין על ז' כוכבים כמו שהוא בסימן קמ"ו : ולפי שהסוכה באה בחג לשון חוג כש"ס לפניך מרובע ז' על ז' כשתקח החוג ותעשה עגול מבחוץ של המרובע נתוסף לך ג' טפחים ונקראת חג לה' קדושתה לה' שנרמז במנין עשרה : במנין ז' שכל ז' נרמז לשבעה כוכבי לכת ולשבע ארצות שהם דבר גופניות וממשות : לעשות צלתה שיסככה עד שיהיה הצל מסכך יותר מזריחת החמה בה : שלא ידמה לדירתו לביתו שהוא מסוכך בעצים ואבנים אלא לסכך מגורן ויקב : בקרמים מעשה אורג כגון בגדי צבעונין : ובסדינין המצויירים שאורגן בולטת כגון מעשה אורג ורוקם : יינות שמנים ונותנין לכוסות של זכוכית לנוי : הכל לפי תנאו כגון דאמר איני בודל מהם כל בין השמשות של יו"ט הראשון דלא חל קדושה עלייהו ותנאי אחריני לא מהני בהו : **לבחור** הנאה כיפה והנאה שימלא מהד' מינין: הרביעה הראשונה זמן היורה של גשמים : בפרשת הקרבנות כתיב בסוכות ביום השני ונסכיהם בששי ונסכיה בשביעי כמשפטם הרי מ"ם יו"ד מ"ם הרי מים לרמז וכו' : מה שלא

אויך בייא דעם ארון וויא הויך ער זאל זיין · אויך יום כפור איז דער צעהנטר טאג פון ראש השנה דרום איז ער הייליג · אויך די צעהן פסוקים פון תפלת מוסף פון ראש השנה דאס חלק פון מלכיות איז דר צעהנטער פסוק שמע ישראל דער איז דר הייליגסטר פסוק וייל אין אים דר קענן מיר דס גאט איז איין איינציגר גאט · דאס קומט אלץ צו ווייזן דאס בייא אלע הייליגע זאכן איז דאס צעהענטע צום הייליגשטין : והשביעית אונ די צאל פון זיבן וואס בייא שמיטה שטייט דאס אלע זיבן יאר איז שמיטה אונ אויך די זיבן טעג פון יום טוב דיא ווייזן ניט אויף אזעלכע הויכע זאכן דרום האבן זיי די צאל פון זיבן צו ווייזן אויף די שבעה כוכבי לכת אונ אויף די שבעה ארצות וואס זייא האבן איין גוף אונ איין ממשות · ולפי שהסוכה באה בחג אונ וייל סוכות ווערט גימאכט אין חג וואס דאס איז אויך טייטש צירקיל דען אזו וואול וויא איין צירקיל וואס בארינגילט איין פיר עקינדיגע זאך פון זיבן טפחים לאנג אונ ברייט קומט אויף דעם צירקל צו דריי טפחים אונ ער ווערט מיט אנדער ברייט צעהן טפחים אזו אויך איז די הויכע קדושה וואס אין דער צאל פון צעהען איז · דיא בארינגילט די זיבן רעדער צו ווייזן דאס גאט יתברך אין הויכן הימעל ברינגילט די הימלן וואס די זיבן רעדר זיינן אין זיי אונ זיין השגחה איז אויף אלץ וואס אין דר וועלט איז אונ אלץ ווערט דורך אים גיפירט אונ דרום ווערט סוכות אן גרופין חג לה' כלומר דס צרקיל איז הייליג צו גאט דען ארום זיבן מוז זיין איין צירקל פון צעהן דרום מוז די סוכה הויך זיין צעהן טפחים צו ווייזן דאס די קדושה אונ ממשלה פון גאט איז איבר די זיבן רעדר וואס אין הימל זיינען אונ נאך העכר דריי מעלות דאס איז סך הכל צעהן · אונ די סוכה בדעקט איבר דעם מענטשינש קאפ וויא די קדושה פון הש"י איז איבר דעם מענטשן · אונ די ברייט פון דר סוכה וואס דער מענטש זיצט אין איר מוז זיין זיבן טפחים קעגין דעם צאל פון דיא זיבן רעדר אונ די זיבן שטערין וואס פירן אונ ברינגלן די וועלט מיט די מענטשין דורך גאטס קראפט וואס ער גיט אין זייא אונ דורך זיין באפעל · אונ די זיבן שטערין זיינען זאכין וואס האבין איין גוף אונ איין ממשות דאס מען קען זיי אן טאפין ממילא האבין זיי איין מאס אויך · ולפי שרצון בוראנו הוא אונ וייל דר ווילן פון גאט אונזר בשעפר איז דאס מיר זאלין איבר די מצות קיין צער ניט האבן נאר מיר זאלין זיך פרייען מיט זיי דרום האבן אונזרע חכמים גזאגט מען מוז די סוכה בדעקין דאס עס זאל זיין מער שאטן דורך דעם סכך וויא זונען שיין כדי דער מענטש זאל קיין צער ניט האבין פון דער היץ פון דר זון · אויך האבין די חכמים גיפטרת פון דער סוכה די קראנקע אדר דיא וואס זיינען זיך מצער פון דר קעלט אויך דיא וואס גייען אין וועג זיינען פטור פון סוכה כל זמן זייא גייען אין וועג · אונ די היטר פון שטאט זיינען אויך פטור פון סוכה אין

דער צייט וואס זיי היטן · אויך די וואס גייען איין מצוה טאן זיינן פטור פון סוכה וויא לאנג זיי האבן צו טאן מיט דער מצוה · אויך איין חתן מיט זיינע אונטר פירר זיינען פטור פון סוכה אלע זיבין טעג פון דר חתונה וועו מען מאכט גאנץ שבעת ימי משתה סעודות · ולפי שאמרו אונ וייל אונזערע חכמים האבן גיזאגט·אין בבא קמא אונ אויף נאך ערטר דאס דר מענטש זאל טאן די מצות פאר גאט צום שענשטין דרום האבן זיי גיבאטן מען זאל די סוכה בדעקין דאס זיא זאל ניט אויס זעהן וויא זיין הויז אונ זיי האבן עס אן גוויזן פון דעם פסוק וואס גאט האט גיזאגט מען זאל מאכן סוכות אין דר צייט וואס מען זאמילט איין די תבואה פון דעם שייער אונ דעם וויין פון דעם קעלטר צו ווייזן דאס מען זאל די סוכה בדעקן מיט דר שטרוי פון תבואה אונ מיט צווייגן פון וויין שטאקן·אויך זאל דר מענטש דיא סוכה אויס צירין מיט שיינע פירות אונ מיט שיינע זאכן אזו וויא מיר לערנן אין דער גמרא ווען ער האט דיא סוכה בדעקט וויא רעכט איז אונ האט זיא אויס גצירט מיט גוועבטע קאבריצן אונ מיט גוועבטע ליילכר אונ האט אויף גהאנגן אין איר ניס אונ מאנדלען אונ מיל גרויזן אונ היינגלאך וויין טרויבן אונ קרוינן פון זאנגן פון תבואה אדר פון אנדרע זאכן אדר ער האט גלעזר מיט וויין אדר מיט בוימל אדר מיט זעמל מעל אויף גהאנגען אין איר טאר ער ניט ניצן דער פון ביז נאך דעם לעצטין טאג פון סוכות· ווען ער האט אבער איין תנאי אויס גינומען בייא דעם אויף היינגען דאס ער זאל עס מעגן אום יום טוב ניצן מעג ער עס ניצן · נו זעהן מיר דאס זיי זיינן גוואונט גיוועזן די סוכה אויס צו צירן צו בשיינן די מצוה אונ צו פרייען זיך מיט איר :

קמח הלכות ארבעה מינים שבלולב די דינים פון דעם לולב אונ אתרוג אונ הדס אונ ערבה וועלכס כשר אדר פסול איז ניט דא דר ארט צו שטעלן אונ דר כלל דר פון איז דאס דר מענטש דארף אויס קלייבן דאס שענסטע פון איטליכן פון זיי אבר דאך מוזין מיר דא שרייבין דיא כוונה פון זיי דיא חכמים זאגין די פיר מינים ווערין גיבראכט גאט צו בעטין מיט זייא דאס ער זאל אונז גינוג רעגין געבן אין דר צייט דען אין סוכות איז די צייט פון דעם ערשטין רעגין דען די ערד דארף האבן וואסר אונ דאס האט די תורה אן גיוויזן אין דער פרשה פון די קרבנות פון סוכות מיט די אותיות מים דען איינמאל שטייט ונסכיהם אנשטאט ונסכה איז אאיבעריגר מ"ם אונ איינמאל שטייט ונסכיה אנשטאט ונסכה איז איין איבעריגר יוד אונ צום לעצטין שטייט כמשפטים אנשטאט כמשפט איז ווייטר איין איבעריגר מ"ם · צוזאמן זיינן דיא אותיות מים ווייזט עס דאס מען זאל אום סוכות וואסר גיסין אויף דעם מזבח וואס דאס גאנץ יאר דארף מען ניט נאר אום סוכות איז די צייט פון ערסטין רעגין דרום קומען דיא פיר מינים די בעסטע פון זייער מין צו לויבין גאט יתברך דער מיט וואש ער האט זיי גימאכט וואקסין אונ צו זאגין

*הלל גמור בכל ימות החג · ולבקש ממנו שיתן גשמי ברכה בעולם להצמיח ולגדל כל הצריך לקיום בני אדם כדגרסינן בויקרא רבה פ' שלישי (תהלים קב) *ועם נברא יהלל יה שהקב"ה עתיד לבראן בריה חדשה ומה עלינו ליקח לולב ואתרוג לקלס להקב"ה לפיכך משה מזהיר את ישראל ואומר להם ולקחתם לכם (שם צו) יעלוז השדה וכל אשר בו וגו' יעלוז השדה זה העולם דכתיב (בראשית ד) *ויהי בהיותם בשדה · וכל אשר בו אלו הבריות כמה דתימא (תהלים כד) לה' הארץ ומלואה · אז ירננו עצי היער אמר רב אחא *כתיב יער וכתיב וכל עצי יער יער אלו אילנות שהן עושין פרי וכל עצי יער אלו אילנות שאין עושין פרי · לפני מי לפני ה' · כי בא למה כי בא בר"ה ויוה"כ לשפוט תבל בצדק ועמים במישרים · ארחץ בנקיון כפי *במקח ולא בגזל · ואסובבה את מזבחך ה' כי הא דתנינן בכל יום ויום היו מקיפין את המזבח ואומרים אנא ה' הושיעה נא · לשמיע *בקול תודה אלו הקרבנות · ולספר כל נפלאותיך א"ר אבין זה הלל שיש בו לשעבר ויש בו לדורות ויש בו לימות המשיח ויש בו לימות גוג ומגוג ויש בו לעתיד לבוא · בצאת ישראל ממצרים לשעבר · לא לנו ה' לא לנו לדורות · אהבתי כי ישמע ה' לימות המשיח · כל גוים סבבוני לימות גוג ומגוג · אלי אתה ואודך לעתיד לבא · ולקחתם תנא רבי חייא שתהא *לקיחה לכל אחד ואחד מכם · לכם משלכם ולא את הגזול · אמר רבי לוי כל מי שהוא נוטל לולב גזול למה הוא דומה *ללסטים שהוא יושב בפרשת דרכים ע"כ · ומצינו מזה הפסוק של אז ירננו עצי היער סמך לדברי ב"ה שאמרו בפרק לולב הגזול דף ל"ז היכן היו מנענעים *בהודו לה' תחלה וסוף ובאנא ה' הושיעה נא · והוא רמז כאן שאמר *אז ירננו עצי היער וגו' הודו לה' כי טוב וגו' ואמרו הושיענו וגו' ובזכות מצוה זאת זכו ישראל · ויזכו כדגרסינן בפ"ק דפסחים דף ה' · תנא דבי רבי ישמעאל *בשכר שלשה ראשון זכו ישראל לשלשה ראשון · להכרית זרעו של עשו · ולבנין בהמ"ק · ולשמו של משיח · להכרית זרעו של עשו דכתיב (בראשית כה) ויצא הראשון אדמוני · ולבנין בהמ"ק דכתיב (ירמיה טז) כסא כבוד מרום מראשון וגו' ולשמו של משיח דכתיב (ישעיה מא) ראשון לציון הנה הנם וגו' · וגרסינן נמי התם בויקרא רבה אמר רבי ברכיה בשם רבי אבא בר כהנא בזכות ולקחתם לכם ביום הראשון הריני נגלה אליכם שנקראתי ראשון ופורע לכם מן עשו הרשע שנקרא ראשון שנאמר ויצא הראשון אדמוני ובונה ב"ה שנקרא ראשון דכתיב כסא כבוד מרום מראשון וגו' ומביא לכם משיח שנקרא ראשון שנאמר ראשון לציון וגו' :

צוה כן לנסוך מים על הקרבנות בכל הבוקר רק בסוכות : הלל גמור שגומרים ההלל בכל ימי החג : ועם נברא ישראל שהם עתה בגלות כמתים ובעת הגאולה יהיו כבריה חדשה בזכות מצות סוכה ולולב : ויהי בהיותם בשדה קין והבל וקרא לעולם שדה : כתיב יער בדברי הימים י"ו אז ירננו עצי היער ובתהלים צ"ו כתיב כל עצי יער שהכל ירננו בעת הגאולה : במקח ולא בגזל שיקנה הלולב בדמים ולא יקח אותו בגזלה ודריש כפי לשון כפות תמרים : בקול תודה היינו קרבן תודה ובעת הקרבנות היו הלוים מזמרין ומשוררים בחצוצרות : לקיחת לולב לכל אחד יהיה לולב בפני עצמו : ללסטים גזלן שיושב בפרשת דרכים ומלסטם הבריות לאחר ימים נתפס הגזלן ובא אחד ואומר לו החזר לי מה שגזלת ממני ואני אמליץ טוב בעדך וכיון שהחזיר לו הולך ומראה הגזילה שגזל ונהרג על ידו כך הוא נוטל לולב הגזול והשטן מקטרג עליו ונענש על ידו : בהודו לה' תחלה וסוף הודו שבתוך ההלל והודו שבסוף ההלל : אז ירננו עצי היער בלולב הודו וגו' ואמרו הושיענו היינו הודו והושיעה נא : בשכר ג' ראשון שביתת ברגל דפסח ושביתת הרגל דחג ונטילת לולב שנקראו ראשונים זכו לשלשה ראשון :

מיט די מינים גאנץ הלל אלע טעג פון סוכות און צו בעטן גאט דאס ער זאל געבין רעגין פון ברכה אויף דר וועלט צו מאכין שפראצין און וואקסין אלץ וואש מען דארף האבין צו דר האלטין די מענשין וויא מיר לערנן אין מדרש ויקרא רבה עס שטייט אין פסוק דאס פאלק ישראל וועלין זיין גלייך לעתיד לבוא וויא נייא בשאפין און דענסטמאל וועלין מיר דארפין נעמן איין לולב און איין אתרוג צוא לויבין גאט דריבער האט משה אן גיזאגט די ישראל אויך איצט און דאס זיי זאלין מצות לולב רעכט האלטן · עס שטייט אין פסוק יעלוז השדה עס וועט זיך פרייען דאס פעלד ווען גאט וועט הערשין דאס פעלד ווערט גירופין דיא וועלט וויא אין פסוק שטייט ביי קין און הבל און עס איז גיוועזן אז זייא זיינען גוועזן אין פעלד דאס איז גימיינט דיא וועלט וכל אשר בו עס וועט זיך פרייען אויך אלץ וואס אין פעלד איז דאס זיינען אלע בשעפניש וויא אין פסוק שטייט צו גאט איז די וועלט און אלע בשעפניש וואס אין איר · אז ירננו כל עצי יער דענסטמאל וועלן גאט לויבין די בוימר פון דעם וואלד · זאגט רב אחא אין דברי הימים שטייט עצי היער און אין תהלים שטייט כל עצי יער עצי היער איז גמיינט די בוימר וואס ברייגן פירות און כל עצי יער איז גימיינט דיא בוימר וואס ברייגגן ניט קיין פירות די אלע וועלין לויבן לפני ה' כי בא וגו' פר דעם גאט וואס איז גקומן אום ראש השנה און אום יום כפור צו משפטן די וועלט מיט גרעכטקייט און די פעלקר מיט רעכט פארטיקייט · אויך שטייט אין פסוק ארחץ בנקיון כפי איך וועל וואשין מיט ריינקייט מיינע הענט דאס איז גימיינט איך וועל מיר קויפן איין אתרוג פאר מיין געלט און ניט גזלנן ואסובבה את מזבחך ה' און וועל דר מיט ארום רינגלן דיין מזבח.דו גאט וויא מיר האבן גילערינט אלע טעג פון סוכות פלעגט מען ארום רינגלן דעם מזבח מיט דעם לולב און אתרוג און מען פלעגט זאגן אנא ה' הושיעה נא · שטייט ווייטר אין פסוק לשמיע בקול תודה צוא מאכן הערן מיט איין קול פון לויב דאס איז גימיינט די קרבנות וואס מען האט אום סוכות גיבראכט מיט גיזאנג און לויב · ולספר כל נפלאותיך און צו דר ציילן אלע דיינע וואונדר זאגט רבי אבין דאס איז גמיינט מען זאגט הלל וואס דרינן שטייען די וואונדערליכע זאכן וואס זיינן שוין גיוועזן און אויך די זאכן וואס וועלן זיין · אויך שטייט דרינען פון משיח צייט און פון דער צייט פון גוג ומגוג · אויך שטייט דרינען פון לעתיד לבוא · בצאת ישראל ממצרים דאס איז שוין גיוועזן · לא לנו ה' לא לנו דאס איז אויף די דורות וואס וועלן קומן · אהבתי כי ישמע ה' וועלין די ישראל זאגן ווען משיח וועט קומן · כל גוים סבבוני וועלן די ישראל זאגן ווען גוג ומגוג וועט קומען אויף זיי ארום צו רינגלן · אלי אתה ואודך וועלן די ישראל זאגן לעתיד לבוא דו ביסט מיין גאט און איך טוא דיך לויבן ווייל דו האסט מיר גיהאלפיי פון אלע מיינע פיינט און דאס דוא ביסט דער קענט גיווארן אין דר גאנצר וועלט פאר איין איינציגן גאט · עס שטייט אין פסוק ולקחתם לכם זאגט רבי חייא דאס ווייזט דאס איטליכער איז מחויב צוא קויפן איין אתרוג מיט איין לולב און גאט צו לויבן מיט זיי · לכם איר זאלט עס פר אייער געלט קויפן אבער ניט גזלנן · זאגט רבי לוי ווער עס נעמט איין לולב וואס ער האט גגזלת דר איז גלייך צו אגזלן וואס זיצט וואו דיא וועגן צו שיידין זיך און באגזלת פיל לייט און מיט דעם געלט צאלט ער דיא מכס צו דעם מלך פון דעסט וועגן ווען מען האפט אים ווערט ער באשטראפט וויא איין גזלן · אזו איז אויך דר וואס נעמט אלולב וואס ער האט גגזלת חאטשע ער טוט דאך די מצוה פון דעסטוועגן וועט ער נאך פר דיא גזילה מער בעשטראפט ווערן · ומצינו און מיר גיפינען אראיה פון פסוק דאס מען דארף דעם לולב שאקלען וויא בית הלל זאגן ווען מען זאגט הודו און אנא דען עס שטייט אין פסוק אז ירננו עצי היער דיא בוימר פון וואלד.וועלין גאט לויבן שטייט דר ביי הודו לה' כי טוב און ואמרו הושיענו דאס איז קעגין הושיעה נא · ובזכות מצוה זו זכו ישראל ויזכו און דורך דעם זכות פון דר מצוה האבן די ישראל שוין פיל זאכן זוכה גיוועזן און וועלן נאך מער זאכן זוכה זיין וויא מיר לערנן אין פסחים דיא ישיבה.לייט פון רבי ישמעאל האבן גילערינט דורך דעם שכר פון דריי מצות וואס ביי זיי שטייט דאס ווארט ראשון האבן די ישראל זוכה גוועזן צו דריי זאכן וואס הייסין אויך ראשון דהיינו וואס ישראל האלטן יום טוב של פסח וואס דר ביי שטייט בחודש הראשון און ביי סוכות שטייט ביום הראשון מקרא קדש און ביי לולב שטייט ולקחתם לכם ביום הראשון · דורך דעם האבן דיא ישראל זוכה גיוועזן צו פר שניידן עמלק וואס ער קומט ארויס פון עשו הרשע וואס ער ווערט אן גרופן ראשון וויא אין פסוק שטייט ויצא הראשון אדמוני און זיי וועלן זוכה זיין דעם בית המקדש צו בויען וואס ער ווערט אן גרופין ראשון וויא אין פסוק שטייט כסא כבוד מרום מראשון און זיי וועלין אויך זוכה זיין צו משיח וואס ער ווערט אן גירופן ראשון וויא אין פסוק שטייט ראשון לציון הנה הנם דער ערשטער מלך וואס וועט קומען צו ציון דאס איז דר מלך המשיח : וגרסינן אויך לערנן מיר אין ויקרא רבה · רבי ברכיה זאגט פון וועגן רבי אבא בר כהנא דאס גאט זאגט צו ישראל דורך דעם זכות פון ולקחתם לכם ביום הראשון אזו וועל איך מיך אנפלעקן צו אייך וואס איך הייס ראשון ווייל איך בין דר ערשטער פון אלע · און איך וועל פון אייערט וועגן בצאלן צו עשו הרשע וואס ער ווערט גירופן ראשון ווי אין פסוק שטייט ויצא הראשון אדמוני און וועל אייך בויען דעם בהמ"ק וואס ער ווערט גרופן ראשון ווי אין פסוק שטייט כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו און וועל אייך ברייננגן משיח וואס ער ווערט גרופן ראשון וויא אין פסוק שטייט ראשון לציון הנה הנם :

פרק ד נר ג כלל ד חלק ו

קמץ פרק רביעי

כבר הקדמנו *איך ע׳ פנים לתורה ויודע כל תעלומות חכמה העלימם ונתנם כתובים בלשון שיובן מכל מלה המצוה כפשוטה וגם מורה בענין הרמוז בה למה היתה כוונת המצוה · *ובמצוה הזאת רמז לנו איך *הד׳ יסודות הנבראים אשר בהם *כל מיני העולם השפל שהם קיום גשמי בני אדם ויצירתם *במיזוגם · *ואפיסתם בסתירת אחד מהם *וכלם עומדין ברצון בוראם ואין מקיימם זולתי יתברך · על כן צותה תורה בזה החג שנקרא חג לה׳ להללו ולשבחו באלו הד׳ מינים מפוארים מהצמחים הנוצרים בעולם *שדומה כל אחד מהם ליסוד האחד ונוטה יותר אליו *ולקיחתם מסודרים במקרא כפי סדרם בעולם מלמעלה למטה פרי עץ הדר שהוא אתרוג נוטה קליפתו שהוא מראהו בחוץ ליסוד האש · כפות תמרים שהוא לולב נוטה לצד האויר כי אף על פי *שכל האילנות נוטים לצד האויר והאויר מושכם יש אילנות שהם נמשכים יותר אצלו כמו כפות תמרים והוא גבוה באויר והיינו דכתיב והיא יושבת תחת תומר דבורה ר״ל תחת האויר *וקראו לשון תומר *והעד הנאמן שפירותיו חמים וטובים לאכול מהם מעט וזהו טבע האויר · וערבי נחל זהו ערבה הגדלה על המים הנוטה ליסוד המים ועל כן נקרא ערבי נחל לפי שרובם גדלים על הנחל וענף עץ עבות שהוא הדס השפל שבעצים לפיכך דומה ליסוד הארץ *והוא קר ויבש בטבעו כיסוד הארץ ונכתב ענף עץ עבות קודם ערבי נחל *שלא כסדר היסודות כפי טבעם אבל מאחר שנקוו המים אשר מתחת השמים אל מקום אחד ונראית היבשה ובני אדם דרים בה והמים מכונסים לשפלות שבארץ כפי ישוב בני אדם יותר היא קרובה הארץ לאויר מהמים על כן נכתב ההדס בפסוק קודם הערבה · ובאת תורה להורות לנו כי בכל יסודותינו אנו מחויבים להודות לבוראנו על אשר זננו והחינו ולפי שהמין הראשון שהוא אתרוג יש בו דוגמת ארבע יסודות כאשר הם בנוים בעולם השפל הקליפה העליונה דומה ליסוד האש במראהו ובטבעו חם ויבש כמותו והלובן שתחת הקליפה דומה במראהו ליסוד האויר *והוא חם ולח כמוהו והלח שסביב הגרעינין דומה ליסוד המים *והוא כמים קרושין וקר ולח *כהן · והגרעינין הן קשין כארץ דומין ליסוד העפר וקרים ויבשים כמותו *על כן כתבו תורה בראשונה · ונוטל לבדו ביד

איך ע׳ פנים לתורה נדרשת בע׳ פנים ועל ידם ישיג אדם ויודע לו חכמות הנעלמים שנרמזו בה ואף שהקב״ה נהג שמלות הכתובים בה לשכינם כפשוטו וטעם המצוה לא כתיב בתורה כפי׳ כמו המלות עצמן רק נרמזו וכן ההכמה של דברים הנעלמים נרמזו נרמזים בה : ובמצוה הזאת של לקיחת הד׳ מינין בחג : הד׳ יסודות אש רוח מים עפר : כל מיני העולם השפל כל מה שהוא בעה״ז וכל הנבראים בין בעלי חיים בין דומם בין צמחים בכלם יש הד׳ יסודות וכן באדם וכל זמן שהד׳ יסודות הם ביחד ובמזוג השוה הכל מתקיים ואם יגבר או יחלש אחד מהד׳ יסודות אין מתקיים וזה שאמר שהם קיום גשמי גוף האדם ויצירתם של הד׳ יסודות שיהיה במזוגם שוים : ואפיסתם אם הם כלים ונאפסים ומתים הוא ביסוד אחד מהם חסר ונסתר : וכולם היסודות עומדים וכו׳ : שדומה כל אחד מהד׳ מינים ליסוד אחד : ולקיחתם של הד׳ מינים וכו׳ כפי סדרם בעולם בגידול נגד הד׳ יסודות שהם נתונים מלמעלה למטה בהביבות כמו אש רוח מים עפר : שכל האילנות האויר מושכם ומגדלם למעלה מ״מ יש להם ענפים נוטים לצד הארץ וזה מפני היסוד הארץ מעורב בו אבל גידול של כפות תמרים והם הלולבין אותו עץ גדל למעלה באויר גבוה מאד ואין לו ענפים כי אם למעלה לצד האויר וזה מפני היסוד האויר גובר בו יותר משאר אילנות : וקראו לאויר לשון תומר מפני שהתומר גדל למעלה באויר יותר משאר אילנות וקא משמע לן שדבורה ישבה במקום מגולה מפני יחוד שבאו אליה ללמוד תורה : והעד הנאמן דבר זה מעיד על התומר שהוא אילן גבוה מאד בפירותיו והם התמרים מתוקים מאוד שכל פירות שהם למעלה באויר נגד השמש הם יותר מתוקים ומחממים לאדם האוכל אותם : והוא קר ויבש כעוד שהוא לא הוא קר ומאחר בטבעו ליבש וכן רפואתו פועל קר ויבש : שלא כסדר היסודות כפי טבעם לא הוא יותר במעל׳ ולא מאחרו והרות מתים והמים מעפר והענף עץ עבות הוא מיסוד הארץ ונכתב בתורה קודם ערבי נחל שהוא מיסוד המים שהם קודם לארץ ביסודות : והוא חם ולח כמותו כמו שהות שהוא חם ולח והאוכל דבר שהוא חם מחמם אותו וכן דבר שהוא קר הו לח ויבש להאוכל אותו או לגומו ברפואות הם כפי טבעם: והוא כמים קרושין כקרח תרגום של קרח קרוש וקר ולח הוא מה שסביב הגרעינין: כהן כמים והיינו יסוד המים: על כן כתבו התורה לאתרוג בראשונה וכו׳:

קמץ כבר הקדמנו מיר האבן שוין לאנג גישריבן דאס די תורה האט זיבעציג דער קלערונגן · אונ דער וואס ווייס אלע פערבארגענע זאכין האט די זיבציג פירושים בהאלטן אין דר תורה אונ האט זיי גילאזט שרייבן אין אזו איין לשון דאספון איטליכין ווארט ווערט פרשטאנען די מצוה נאך דעם פשט נאך · אונ אויך ווייזט דר לשון מיט אזו איין ענין אונז צו ווייזין די כוונה פון יעדר מצוה אונ אין דער מצוה פון לולב האט אונז די תורה מרמז גיוועזן ווי גאט האט בשאפין דיא פיר יסודות פון דר וועלט דאס איז פייער אונ ווינט אונ וואשר אונ ערד וואס אין זיי איז דאס בשטאנד פון דר גאנצר וועלט אונ אויך דאס בשטאנד פון דעם מענטשן דען דאס בלוט איז היציג וויא פייער אונ דאס פייכטקייט וואס אין מענטשין איז · איז וואסר אונ דר אטום איז ווינט · אונ דאס לייב איז פון ערד· אונ גאט האט די פיר זאכין צו מישט ביי דעם מענטשין אונ כל זמן דיא פיר זאכן זיינען ביי דעם מענטשן כסדר הטבע בלייבט ער לעבן · ווען אבר איינש דר פון ווערט פר ענדערט אזו שטארבט דר מענטש · אונ די אלע פיר יסודות בשטייען דורך דעם ווילן פון גאט זייער בשעפר אונ אן זיין ווילן קענן זייא ניט בשטיין · דרום האט די תורה גיבאטין אין חג הסוכות וואס ער ווערט גרופין חג לה׳ עס איז איין יום טוב צו גאט · דאס מיר זאלין גאט לויבן מיט די פיר מינים וואס זיי זיינן די שענשטע פון די שפראצונג וואס וואקסין אויף דר וועלט · דען איטליכש מין פון די פיר מינים פון דעם לולב איז גלייך צו איין יסוד פון די פיר יסודות פון דר וועלט · אונ זיי שטייען אין דר תורה גישריבן נאך אנאנדער ווי די פיר יסודות ווערין גירעכינט נאך אנאנדר פון דעם בעשטין ביז אין ערגשטין · צום ערשטין שטייט אין פסוק מען זאל נעמן איין אתרוג וואס זיין אויס זעהן איז גלייך צום יסוד פון פייער דר נאך שטייט מען זאל נעמן איין לולב דר וואקסט גלייך ארויפצו דר לופט צו דאס ווייזט אויף דעם יסוד פון דר לופט דען האטשע אלע בוימר וואקסן דאך אויך ארויף צו אונ די לופט ציהט זיא אויך ארויף אבער דאך זיינן דא אנדערע בוימער וואס ווערין מער געצויגן צום לופט וויא דער לולב אונ ער איז הויך אין לופט אונ אזו שטייט ביי דבורה דאס זיא איז גזעסין אונטר איין טייטל בוים אונ האט גמשפט די ישראל דאס איז איין בוים וואס האט קיין צווייגן ניט דריבער איז זיא גזעסן אין פרייען לופט אונטער דעם הימעל · אבער אונטער בוימער מיט צווייגין האט זיא ניט גידארפט זיצין ווייל עס זיינן גיקומען אלערלייא מענטשן צו איהר צום משפט וואלט זיא דאך גיבליבן

מיט פרעמדע מענטשן אין איין פאר דעקטן ארט אונ דרום רופט מען אים תומר ווייל תומר איז טייטש רויך וויא עס שטייט אין פסוק כתמרות עשן אונ רויך ווערט אויך פאר שוואונדן אין לופט אונ איין ריכטיגער בעווייז דער פון איז דאס ער איז פון לופט דען דיא פירות פון דעם טייטל בוים דער היצן דעם מענטשן וואס עסט זייא אונ נאר ווייניג פון זיי איז גוט צו עסין וואס איז אויך די נאטור פון דער לופט · אונ דיא ווערבינע וואקסן צום מיינסטן ביי וואסר אונ דרום ווערן זיי גרופן ערבי נחל דיא ווערבעס פון דעם טייך ווייל זיי וואקסן צום מיינסטן ביי דעם טייך דאס איז קעגן דעם יסוד פון וואסר אונ ענף עץ עבות דאס איז דער הדס דער איז דער נידעריגסטער בוים פון אלע בוימער ווייל ער וואקסט בייא דער ערד אונ דרום איז ער גלייך צום יסוד פון ערד אונ ער איז קאלט אונ טרוקען אין זיין נאטור וויא דיא ערד אונ דער הדס שטייט פריער אין פסוק פאר ערבה וואס זיא איז קעגן דעם וואסר אונ אין אמת איז די וואסר העכר אין דר מעלה וויא די ערד אזו וואלט גהערט ערבה פריער שטיין נאר ווייל די וואשרן זיינן ווארין איין גזאמלט פון דער יבשה אזו וויא גאט האט גהייסן אונ האט גזאגט דיא וואשרין וואס אונטר דעם הימל זיינן זאלן ווערן איין גזאמילט אין איין ארט אונ דיא יבשה זאל ווערן גזעהן אונ די מענטשן וואונן אויף דר יבשה אונ די וואשרין זיינן איין גזאמלט אין די נידריגשטע ערטר פון דר ערד אזו איז די ערד נעהנטר צום לופט נאך דעם בזיצונג פון די מענטשן וויא דיא וואסר דרום שטייט דער הדס פריער אין פסוק פר דר ערבה אונ די תורה קומט צו לערנן אונז דאס מיר זיינן מחויב גאט צו לויבן מיט אלע אונזרע יסודות ווייל ער שפייזט אונז אונ לאזט אונז לעבן ולפי שהמין הראשון אונ ווייל דער אתרוג וואס ער שטייט גדאכט צום ערשטן אין פסוק האט אליין אין זיך די אלע פיר יסודות אזו וויא זיי גפינן זיך אין דר וועלט דען דיא אויבערשטע שאליכטש האט די מראה אזו וויא פייער אונ איר נאטור איז ווארים אונ טרוקן וויא פייער אונ דאס ווייסע וואס אונטר דר שאליכטש האט איין מראה וויא די לופט אונ איר נאטור איז ווארים אונ פייכטיג וויא די לופט אונ דיא זאפט וואס אין דעם אתרוג איז ארום די קערנדלך איז גלייך צום יסוד פון וואשר אונ איר נאטור איז קאלט אונ פייכטיג וויא דאס וואשער אונ דיא קערנדלך זיינען הארט וויא די ערד אזו זיינן זייא גלייך צום יסוד פון דר ערד אונ זייא זיינן קאלט אונ טרוקן ווי די ערד דרום שטייט דר אתרוג גדאכט אין דר תורה צום ערשטן

אחד לפי שיש בו כל ארבעה יסודות כנגד כלן · ואף על פי כן נוטלו בשמאלו לפי שאינו אלא מין אחד ולולב בימין לפי שהם שלשה מינים אגודין ביחד · וגם כן לפי שאלו הארבעה מינים דומין *לארבעה ראשים שהם באדם אשר בהם מהלל את בוראו שהם בראשונה *הלב אשר בו חיות כל אדם וקיומו ובלעדו לא יתקיים הגוף ואפילו רגע ובשכל אשר בו יעבוד את בוראו · *והאתרוג הנקרא פרי עץ הדר דומה לו · ולפי שדומה לאבר שבו תלוי חיות האדם כתוב בראשונה במקרא · השדרה שהיא יסוד ובנין כל גוף האדם וקיומו ובכריעתו לפני בוראו עד שמתפקקים כל חוליות שבשדרה הלולב הנקרא כפות תמרים דומה לו *ולפי שדומה אל אבר שבו תלוי העמדת האדם אחרי הלב הונח שני לו במקרא ולפי שיוצאין מן השדרה ותלויין ונקשרין בה צלעי האדם צוו לאגוד בלולב שאר המינים בלתי האתרוג שאינו נאגד לדבר אחר והכל תלוי בו · והעינים אשר בם מכיר האדם מעשה השם ונפלאותיו ורואה בתורה להשיג בה כפי כחו *וההדס הנקרא ענף עץ עבות דומה להם *והשפתים אשר בם מהלל ומשבח את בוראו ומגיד לכל באי עולם הנסים והישועות שעושה בעולמו כרצונו והערבה הנקראת ערבי נחל דומה לו ולפי שהאדם רואה בעינים קודם שיספר ורואה בתורה קודם שילמדנו נמצא שהעינים קודמים לשפתים · ועוד שהתינוק רואה קודם דברו על כן נכתב במקרא הדס הדומה לעינים קודם הערבה הדומה לשפתים · נמצא כי באלו הארבעה ראשים שבצמחים שדומין לארבע ראשי הגוף אשר בם מודה ומהלל את מלכו תמיד יש לו לאדם לשבח ליוצרו בזה החג שנקרא לה' על שם (תהלים לה) כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך · והכי איתא במדרש ויקרא רבה פ' ל' רבי מני פתח כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך לא נאמר הפסוק הזה אלא בשביל השדרה שבלולב דומה לשדרו של אדם · והדס דומה לעין · וערבה דומה לפה · ואתרוג דומה ללב · אמר דוד אין בכל האברים *גדול מהם אלא *ששקולין כנגד כל הגוף הרי כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך · ואמרינן התם פרי עץ הדר זה אתרוג שהוא דומה ללב · כפות תמרים זה שדרו של אדם שדומה לשדרו של לולב · וענף עץ עבות אלו העינים שדומין לעלה של הדס · וערבי נחל אלו השפתים שדומין לעלה של ערבה · ומה שאדם חוטא באלו הד' אברים כשאדם עושה תשובה הקדוש ברוך הוא מכפר לו באלו הד' מינין · וגם כן רמזה תורה בשמות שקרא לאלו הד' מינין להודיענו כי לא צוה לקחתם לשמחת קלות ראש אלא להודות בהם להקדוש ב"ה המצמיחם ומגדלם ולהורות לנו שכל הנברא בעולם הכל מאתו ואל יבטח אדם בעשרו ובגבורתו ורב טובו אבל ידע שכל הנבראים שבעולם אין גדולם וקיומם אלא בחסד הקדוש ב"ה וכבאמרו · ולזה רמזו באמרם במדרש הנזכר פרי עץ הדר זה הקב"ה דכתיב ביה (תהלים קד) הוד והדר לבשת · וכפות תמרים זה

לארבעה ראשים לארבעה אברים חשובים : הלב אשר בו חיות כל אדם והוא מרגיש בכל יסודי אדם והוא המלך על כל אבריו ע"כ כשבא לאדם צער או מכה כל הדם שבו נמשך ללב לכלילו וכיון שמת הלב מתו כל האברים וכל זמן שהלב חי אף שהוא חלש בכל אבריו יחזור הדם מהלב ויחיה כלם : והאתרוג דומה לו ללב : לפי שדומה הלולב לאבר השדרה של אדם שגם השדרה הוא חיות האדם אחר הלב כלומר הלב הוא עיקר והראשון שחיות האדם תלוי בו ושני לו השדרה והשדרה של אדם הצלעות קבועין בו כמו השדרה של לולב שהעלין קבועין בו : וההדס הנקרא ענף עץ עבות שמכסין העלין הענף עד שאין רואין כל עיקר הענף כמו שאין עין ניכר בשעה שהוא עצום והעלין נראין למעלה מהענף כעין הרואה בכל דבר : והשפתים והערבה דומה ללשון שהערבה ארוך וחלק כלשון של אדם ודומין לשפתיו שהן חדין כשפתי אדם : גדול מהם : ששקולין כד' אברים : והוא עומד

ווייל אלע פיר יסודות זיינן אין אים · און אויך דרום ווערט ער אליין גנומן אין איין האנט ווייל דיא אלע פיר זאכן זיינן אין אים אזו וויא אין דיא פיר מינים מיט אנדר אבר דאך נעמט מען דעם אתרוג אין דער לינקר האנט ווייל ער איז נאר איין מין און ביא דעם לולב זיינן דרייא מינים צו זאמן גבונדן דרום נעמט מען אים אין דער רעכטער האנט· וגם כן און אויך דרום האט די תורה גהייסן נעמן די פיר מינים ווייל זייא זיינן גלייך צו די פיר הויפט חלקים וואס אין דעם מענטשן מיט וואס ער לויבט זיין בשעפר· צום ערשטן איז דאס הארץ וואס דרינן היינגט דאס לעבן פון דעם מענטשן און זיין בשטאנד און ווען ניט דאס הארץ וואלט דער גוף ניט גקענט קיין בשטאנד האבן אפילו איין רגע און מיט דעם פאר שטאנד פון דעם הארצן דינט דער מענטש זיין בשעפר · און דער אתרוג וואס ער ווערט גרופן פרי עץ הדר איז גלייך צום הארצן און ווייל דער אתרוג איז גלייך צו אזו איין אבר וואס דעם מענטשנס לעבן היינגט דרינן דרום שטייט ער צום ערשטן אין פסוק און דיא שדרה וואס זיא איז דער יסוד און דער בנין פון דעם גאנצן גוף און זיין בשטאנד און ווען דער מענטש בוקט זיך פאר גאט זיין בשעפר מוז ער זיך בוקן ביז אלע ביינר פון דר שדרה גייען ארוים אין דער לולב וואס ער ווערט גרופן כפות תמרים גלייך צו דער שדרה דען אזו וויא דיא שדרה האט ריפן פון ביידע זייטן אזו האט אויך דער לולב בלעטער פון ביידע זייטן פון רוקן און ווייל דער לולב איז גלייך צו אזו איין אבר וואס דרינען היינגט דאס בשטאנד פון דעם מענטשן נאך דעם הארצן דרום שטייט דער לולב אין פסוק נאך אתרוג און ווייל די ריפען זיינן אן גקניפט אין דער שדרה דרום האבן די חכמים גהייסן מען זאל אן קניפן אין דעם לולב דעם הדס און די ערבה נאר דער אתרוג ווערט ניט אן גבונדן צו קיין אנדער זאך דען דאס גאנצע לעבן היינגט אין אים און די אויגן מיט וואס דער מענטש דער קענט די מעשים פון גאט און זיינע וואונדער און ער זעהט מיט זיי אין דער תורה צו פר שטיין נאך זיין כח און נאך זיין פאר שטאנד נאך און דער הדס וואס ער ווערט גרופן ענף עץ עבות איז גלייך צו די אויגן און די ליפן מיט וואש דר מענטש לויבט גאט זיין בשעפר און דר ציילט מיט זיי צו אלע מענטשן פון דער וועלט דיא נסים און הילף וואס גאט טוט אויף דער וועלט נאך זיין ווילן נאך · און די ערבה וואס זיא ווערט גרופן ערבי נחל איז גלייך צו די ליפן און ווייל דער מענטש זעהט פריער מיט זיינע אויגן איי ער קען דער ציילן און זעהט אין דער תורה איי ער לערנט אזו איז פריער

פר די ליפן · אויך קען איין קינד זעהן איי ער קען ריידין · דרום שטייט דר הדס וואס ער איז גלייך צו די אויגן פריער אין פסוק פאר דער ערבה וואש זיא איז גלייך צו די ליפען · נמצא גפינן מיר דאס מיט דיא פיר הויפט געוועקסע וואס זייא זיינען גלייך צוא דיא פיר הויפט חלקים וואש מיט זייא לויבט דער מענטש תמיד זיין מלך גאט דארף דער מענטש מיט זיי לויבן זיין בשעפר אין דעם יום טוב פון סוכות וואס ער ווערט גרופען חג לה' איין יום טוב צו גאט צו טאן וויא אין פסוק שטייט אלע מיינע ביינער לויבן גאט און זאגן דו גאט ווער איז אזו וויא דוא ביסט· והכי איתא און אזו שטייט אין מדרש ויקרא רבה רבי מני האט אן גהויבן צו לערנען אויף אתרוג פון דעם פסוק עס שטייט אין פסוק אלע מיינע ביינר זאגען דוא גאט ווער איז אזו וויא דו ביסט דער פסוק איז גזאגט גווארן קעגין דעם לולב וואס ער איז גלייך צו דער שדרה פון דעם מענטשן און דער הדס איז גלייך צו די אויגן · און די ערבה איז גלייך צום מויל און דער אתרוג איז גלייך צום הארץ · האט דוד המלך גזאגט עס איז צווישן אלע גלידער ניט דא קיין גליד וויכטיגער פון דיא פיר גלידער און זיי זיינען וויכטיג קעגין אלע גלידער פון דעם מענטשין · און דער מענטש לויבט מיט זיי גאט אזו ווערט מקוים אלע מיינע גלידער לויבן גאט : ואמרינן התם אויך זאגן מיר דארטן אין מדרש פרי עץ הדר דאס איז דער אתרוג וואס ער איז גלייך צו דעם הארץ · כפות תמרים דאס איז דער לולב וואס ער איז גלייך צו דער שדרה · ענף עץ עבות דאס איז דער הדס וואס ער איז גלייך צו די אויגן · וערבי נחל דאש איז די ערבה וואס זיא איז גלייך צו די ליפן און ווען דער מענטש זינדיגט מיט די פיר גלידר און טוט ווידער תשובה אזו איז אים גאט מכפר זיינע זינד דורך דיא פיר מינים פון דעם לולב · וגם כן רמזה תורה און אויך האט די תורה גרמזט גיווען מיט די נעמן פון די פיר מינים צו לאזן אונז וויסן דאס גאט האט ניט גהייסען נעמען די פיר מינים צוא פרייען זיך וויא מיט איין שפיל נייערט מען זאל מיט זייא גאט לויבן וואס ער האט זיי גמאכט שפראצן און וואקסין · און צו ווייזן אונז דאס אלץ וואס אין דער וועלט איז · איז אלץ פון גאט און דער מענטש זאל זיך ניט פאר זיכערין אין זיין רייכקייט און אין זיין שטארקייט און אין זיין פיל גוטס וואס ער האט · נייערט ער זאל וויסען דאס אלע בשעפעניש פון דער וועלט קענן ניט וואקסן און בשטיין נייערט דורך גאטס חסד און דורך זיין זאג און דרויף האבן אונזערע חכמים גזאגט אין מדרש פרי עץ הדר דאס איז גאט וויא עס שטייט ביי גאט

הוד

פרק ד נר ג כלל ד חלק ו

והוא הוא שמו של הקב"ה : למי שד' רוחות שלו מלוה זו אנו עושין כמו כן מולה כנגפתו שנענע לארבע רוחות העולם : שברא שמים וארץ וכל אשר בו לעבדו : לעצור טללים רעים כי הטל אינו נעצר רק שאין בו ברכה או הטל רע בעולם : שיכולה לבוא טובה בעולם לפי מנהג העולם אין זה שאין בא שום דבר בעולם אלא לפי דבורו של הקב"ה וגזירתו : ממקום שאין שם פרי והיינו ממדבר אל א"י : קורא בתורה צריך לסמוך כלולב לפי שגולל ס"ת ופותחו: נכנס לבית המדרש עכוב כמשעת ויפול מידיו:

לבדו שאתרוג נלקח לבד והלולב והדס וערבה

הקדוש ב"ה דכתיב ביה (שם צב) צדיק כתמר יפרח · וענף עץ עבות זה הקב"ה דכתיב ביה (זכריה א') *והוא עומד בין ההדסים · וערבי נחל זה הקב"ה דכתיב ביה (תהלים סח) סולו לרוכב בערבות וכן איתא בפסיקתא · ולכוונה זאת רמזו באמרם בפרק לולב הגזול דף ל"ז אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן מוליך ומביא *למי שד' רוחות שלו · מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו · ר"ל להודות לבוראו *שברא כל זה לשמשו · ואמרינן נמי שם עלה מוליך ומביא לעצור רוחות רעות מעלה ומוריד *לעצור טללים רעים · כל זה רומז שהכוונה לבקש מהאל יתברך על העתיד ולהודות לו על שעבר · ואל יהשוב שום אדם *שיכולה לבוא ברכה וטובה והצלחה אלא על פי דבורו · והרב המורה גלה בספרו הנכבד טעם למצוה זאת כדי לזכור שהביאם השם יתברך *ממקום שאין שם פרי ארץ מלחה לא תשב אל ארץ נחלי מים זבת חלב ודבש · ועל כן צוה לקחת בידם מהדברים החשובים שבארץ וגם כן יש לנו להודות בכל דור ודור על כל הנסים והנפלאות שעושה עמנו וזננו ומפרנסנו מטוב הארץ בהיותנו גולים בין העמים · ולפי שמצוה זו היתה גדולה וחביבה בעיני החסידים הראשונים היו זהירין בה מהבקר עד בואם לבית המדרש ללמוד תורה · כדגרסינן בפרק לולב הגזול דף מ"א תניא אמר ר"א בר' צדוק כך היה מנהגן של אנשי ירושלים אדם יוצא מביתו לולבו בידו בא לבית הכנסת לולבו בידו *קורא ק"ש לולבו בידו *קורא בתורה ונושא את כפיו מניחו ע"ג קרקע · לבקר חולים ולנחם אבלים לולבו בידו *נכנס לבית המדרש משגרו ביד בנו או ביד עבדו או ביד שלוחו · וכל זה היו עושים מרוב אהבתם למצות השם יתברך ועבודתו :

קנ פרק חמישי

הלשונות שנכתבו בתורה על אלו הד' מינין מגלה אזנינו שהוא לרמוז גם על ד' ראשי הנהר היוצא מעדן להשקות את הגן שהם ארבעה יסודי עולם השפל כאשר הוא מפורש במקומו · כי שמות הנהרים היו האחד פישון מלשון פושו תרגום פרו ורבו · וזאת היא הערבה שהיא גדלה במקומות הנחלים וצומחת הרבה וסובבת בהרבה מקומות מה שאין כן במינים האחרים ודומה לנהר הזה שכתוב עליו שסובב את כל ארץ החוילה מה שלא נכתב באחרים · ושם הנהר השני גיחון זהו ההדס שצומח שפל בקרוב לארץ ודומה שהוא על גחון ע"ש (בראשית ג) על גחונך תלך · ושם הנהר הג' הדקל זה לולב מלשון דקל חסר חי"ת · והנהר הד' הוא פרת זהו אתרוג שהוא פרי · והג' מינין אינם פרי על כן הוא *לבדו והג' ביחד וגם לשון הנכתב על אלו הד' מינין מורה על האבות והאמהות ועל עיני העדה שבכל דור ודור שהם עמודי עולם כמו שהוא רמוז במדרש האמור בפרשת ויקרא רבה פרי עץ הדר זה אברהם אבינו שהדרו הקב"ה בשיבה טובה שנאמר (שם כד) ואברהם זקן

הוד והדר לבשת·כפות תמרים דאס איז גאט וויא אין פסוק שטייט צדיק כתמר יפרח אונ דער צדיק איז גימיינט גאט · וענף עץ עבות דאס איז גאט וויא אין פסוק שטייט אונ גאט איז גשטאנן צווישן די הדסים· וערבי נחל דאס איז גאט וויא אין פסוק שטייט סולו לרוכב בערבות לויבט צו גאט וואס ער רועט אין ערבות : ולכוונה זאת אונ צו דער דאזיגער כוונה האבן אונזערע חכמים מרמז גוועזן אין פרק לולב הגזול רבי חייא בר אבא זאגט פון וועגן רבי יוחנן ווען איין מענטש שאקילט מיט דעם לולב זאל ער שאקלן צו זיך אונ פון זיך אויף אלע פיר זייטן פון דער וועלט צו לויבן גאט וואס ער הערשט אויף אלע פיר זייטן פון דער וועלט · אונ דער נאך זאל ער שאקלן ארויף אונ אראפ צו לויבן צו גאט וואס ער הערשט אויף דעם הימל אונ אויף דער ערד · אונ צוא לויבן אים וואס ער האט עס אלץ בשאפן צום נוטצען פון דעם מענטשנס וועגן · אויך זאגן מיר אין דער גמרא ער שאקילט דעם לולב אויף די פיר זייטען אויף צו האלטן די בייזע ווינטן אונ לופטן אונ ער שאקילט ארויף אונ אראפ אויף צוא האלטן די בייזע טויען דאס זייא זאלן ניט קומען אויף די פירות דאס אלץ בעווייזט דאס די כוונה מיט דעם לולב שאקלן איז צו בעטן פון גאט יתברך גוטס אויף דעם וואס עס וועט קומן אונ צוא לויבן אים אויף דיא גוטס פון דר צייט וואס איז אוועק גגאנגן אונ דער מענטש זאל ניט טראכטען דאס עס קען קומן איין ברכה אדר איין טובה אדר הצלחה אן גאטס ווילן · נאר אלץ קומט דורך גאטס רייד · והרב המורה אונ דר רמב"ם האט אונז אין זיין ספר מורה נבוכים איין טעם גשריבן אויף דר מצוה פון לולב אונ אתרוג דס עס איז כדי מיר זאלן גדיינקן דאס גאט האט דיא ישראל גיבראכט פון איין לאנד וואס קיין פירות איז דארטין ניט דא אונ עס איז וויסט אונ ניט באזעצט דאס איז פון דר מדבר האט ער זייא גבראכט אין אזו איין ארט וואס טייכן וואסר זיינן דארטן אונ עס רינט מילך אונ האניק דאס איז ארץ ישראל דרום האט גאט גיבאטן זייא זאלן נעמן אין זייערע הענט די בעסטע פירות וואס אין לאנד זיינן אונ מען זאל מיט זייא גאט לויבן וואס ער האט אונז אין אזו איין לאנד גבראכט · אונ אויך מוזן מיר גאט לויבן אין אלע דורות אויף אלע נסים אונ וואונדר וואס גאט טוט מיט אונז אונ שפייזט אונז פון אלעם גוטן פון דער ערד וואו מיר זיינן ·ולפי שמצוה זו אונ ווייל דיא מצוה פון לולב איז זייער גרויש אונ גליבט גוועזן אין די אויגן פון דיא פאר צייטיגע חסידים דרום זיינן זייא נזהר גוועזן די מצוה צו האלטן פון אין דער פריא ביז זייא זיינן גקומן אין בית המדרש אריין תורה צו לערנען וויא מיר לערנען אין פרק לולב הגזול רבי אליעזר ברבי צדוק זאגט אזו איז גיוועזן

דר מנהג פון די לייט פון ירושלים ווען איינער איז ארויס גגאנגן אים סוכות פון זיין הויז האט ער גהאלטן זיין לולב אין זיין האנט אונ ווען ער איז גגאנגן אין שול אריין האט ער גהאלטן זיין לולב אין זיין האנט · ווען ער האט קריאת שמע גלייענט האט ער גהאלטן זיין לולב אין זיין האנט · אונ ווען מען האט אים אויף גרופן צו דר תורה אדר ער איז גגאנגן דוכנן האט ער דעם לולב דער ווייל גלייגט אויף דער ערד · ווען ער איז גגאנגן מבקר חולים זיין אדר מנחם אבלים זיין האט ער זיין לולב אין זיין האנט גהאלטן אונ ווען ער איז גגאנגן אין בית המדרש אריין לערנן האט ער אים אהיים גשיקט דורך זיין זון אדר דורך זיין קנעכט אדר דורך זיין שליח · אונ דאס האבן זיי אלץ גטאן פון וועגן זייער פיל ליבשאפט וואס זיי האבן ליב גהאט די מצות פון גאט יתברך אונ זיין דינסט :

קנ הלשונות שנכתבו בתורה די לשונות מיט וואס עס זיינן גשריבן אין דר תורה דיא פיר מינים פון לולב דאס זאגט אונז אין אונזרע אויערין דאס זייא באווייזן אויך אויף דיא פיר טייכן וואס גייען ארויס פון דעם עדן אן צוא טרינקן דעם גארטן אונ דיא פיר טייכן זיינן קעגן דיא פיר יסודות פון דר וועלט · וויא מיר האבן עס שוין אמאל גשריבן דען דר נאמן פון איין טייך האט גהייסן פישון דאס איז טייטש מערונג · אונ דאס איז קעגן דיא ערבה וואס וואקסט ביא טייכן אונ וואקסט זייער פיל אונ נעמט ארום פיל פלעצר וואס דאס איז ניט ביא די אנדרע מינים אונ איז גלייך דער מיט צוא דעם טייך פישון וואס ער רינגילט ארום דאס גאנצע לאנד חוילה וואס ביא אנדרע טייכן שטייט עס ניט · אונ דר אנדרר טייך הייסט גיחון דאס הייסט קריכן אויף דעם בויך אונ דאס איז דער הדס וואס ער וואקסט ביא דר ערד אונ איז גלייך וויא ער קריכט אויף דעם בויך וויא ביא דער שלאנג שטייט על גחונך תלך אויף דיין בויך זאלסטו גיין· אונ דר דריטר טייך הייסט חדקל דאס הייסט איין בוים איז קעגן דעם לולב וואס ער וואקסט אויף איין טייטל בוים דען דקל איז טייטש איין בוים · אונ דער פערטר טייך הייסט פרת דאס איז טייטש איין פרי דאס איז קעגין דעם אתרוג וואס ער איז איין פרי דען דיא אנדרע דרייא מינים זיינען ניט קיין פרי אונ דרום נעמט מען דעם אתרוג אליין אין דר האנט אונ די אנדרע דרייא מינים נעמט מען צו זאמן אין דר אנדרר האנט · וגם לשון אונ אויך פון דאס לשון ווייזט פיר מינים אויף אונזרע אבות אונ די אמהות אונ אויף די פירער פון דר עדה וואס אין איטלכן דור איז · דאס זיינן די גרויסע לייט וואס זיינן משגיח אויף די ישראל וואס זייא זיינן די זיילן פון דער וועלט · וויא עס שטייט אין מדרש ויקרא רבה פרי עץ הדר דאס איז אברהם אבינו

וואס

פרק ה נר ג כלל ד חלק ו

וכתיב (ויקרא יט) והדרת פני זקן · כפות תמרים זה יצחק אבינו שהיה כפות ועקוד על גבי המזבח · וענף עץ עבות זה יעקב אבינו מה הדס זה ״רחוש והדוק בעלים כך היה יעקב רחוש והדוק בבנים · ״ערבי נחל זה יוסף מה ערבה זו ״כמושה ויבשה בפני ג׳ מינין כך יוסף מת קודם אחיו · ד״א פרי עץ הדר זו אמנו שרה שהדרה הקדוש ב״ה בשיבה טובה שנאמר (בראשית יח) ואברהם ושרה זקנים · כפות תמרים זו אמנו רבקה ״מה תמרה זו יש בה אוכל ויש בה קוצים כך העמידה רבקה צדיק ורשע · וענף עץ עבות זו אמנו לאה · מה הדס זה רחוש בעלים כך היתה לאה ״רחושה בבנים · וערבי נחל זו אמנו רחל מה ערבה זו כמושה בפני ג׳ מינין כך מתה רחל בפני אחותה · ד״א פרי עץ הדר זו סנהדרי גדולה שהדרם הקב״ה בשיבה טובה דכתיב מפני שיבה תקום והדרת · ״כפות תמרים אלו תלמידי חכמים שכופים את עצמם ללמוד תורה אלו מאלו · וענף עץ עבות ״אלו ג׳ שורות של תלמידי חכמים שיושבין לפני סנהדרין · וערבי נחל אלו ״שני סופרי הדיינין שהיו עומדין לפני הסנהדרין אחד מימין ואחד משמאל ודכוותה נמי איתא בפסיקתא · וכל זה להודיענו כי בזכות האבות והאמהות וחסידי עולם מתקיימים ישראל כשאין בינידם ראוי להגן על הדור שיעמדו בזכותו · ועל זה ראוי להללו בכל יום ובכל רגע ולפחות אחת בשנה בחג האסיף שנקרא חג לה׳ שהוא ראוי להודות לו ולשבחו ולפארו בכל ההודאות ובדברים הטובים והנאים שבעולם על הטובות שעושה האל יתברך עמנו בכל יום ועל העתיד לעשות:

נלקחים יחד : רחוש והדוק מנענע ורוחש ומרעים מפני שהוא מסורכל וממולא בעלים והעלים מדובקין בעלו וחוסף עליו כך יעקב היו לו הרבה בנים וגם כן ט״ט לו לער גידול בנים כמו שאמר עלי היו כלנה : כמושה ויבשה בפני ג׳ מינין ממהרת לכמוש וליבש יותר מבלשת מינים הללו לולב והדס ואתרוג : מה תמרה זו האילן שגדלו בו תמרים שהם אוכל וגדלו בו קוצים הם הלולבין שהם עוקלין כקוצים : רחושה בבנים מרובה בבנים שהיו לה שהם בנים כנגד כל שאר נשי יעקב : כפות דרש לשון כפייה : אלו ג׳ שורות הם סנהדרי קטנה כנגד ג׳ בדי הדס : שני סופרי הדיינין שהיו כותבין כעצות נגד בני בדי ערבות שדי בבתי ערבות : בלי חכמה בלא תורה אלא בהרגל מדות טובות שהוא נפש טוב והרגיל עצמו לעשות טוב :

קנא פרק ששי

אלו הד׳ מינין הן מפורדין בטעם ובריח כמו קהל ישראל · כי האתרוג יש לו טעם וריח ודומה לצדיק והכם שמריחין בני אדם ריח מעשיו ותכמתו הוא הפרי ללמוד ממנו בני אדם וזהו השלם שבכלם על כן הוא ראשון במקרא וניטל יחידי לפי שהאדם כזה הוא יהידי בדורו והלולב עושה פירות ואין לו ריח כמו שיש אדם אשר יש לו חכמה בלא מעשים טובים וההדס יש בו ריח ואין בו אוכל כמו שיש בני אדם שיש בהם מעשים ״בלי חכמה אלא בהרגל מדות טובות · והערבה אין בה טעם ולא ריח כגון אותם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים · ואף על פי כן נקבצים אלו עם אלו ומתפללים ביחד והקדוש ב״ה שומע תפלתם · והכי גרסינן התם בויקרא רבה · פרי עץ הדר אלו ישראל מה אתרוג זה יש בו ריח ויש בו אוכל כך הם ישראל יש בהם בני אדם שהם בעלי תורה ומעשים טובים · כפות תמרים אלו ישראל מה תמרה זו יש בה אוכל ואין בה ריח כך הם ישראל יש בהם בני אדם שהם בעלי תורה ואין בהם מעשים טובים · וענף עץ עבות אלו ישראל מה הדס זה יש בו ריח ואין בו אוכל כך הם ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם מעשים

וואס גאט האט אים בשיינט מיט איין שטארקע אלטקייט וויא אין פסוק שטייט ואברהם זקן בא בימים אונ עס שטייט והדרת פני זקן זעה איך ביא איין זקן דעם ווארט הדר · כפות תמרים דאס איז יצחק אבינו וואס ער איז גוועזן גיבונדן אויף דעם מזבח דען כפות איז טייטש גבונדן · וענף עץ עבות דאס איז יעקב אבינו דען אזו וויא איין הדס האט פיל בלעטר אזוא אויך האט יעקב גהאט פיל קינדר · וערבי נחל דאס איז יוסף דען אזו וויא די ערבות בלעטר ווערן צוא וויאנעט אונ פר דארט פריער פאר די אנדרע דרייא מינים אזו איז אויך יוסף פריער גשטארבן פר זיינע ברידער · אדער עס גייט אויף די אמהות · פרי עץ הדר דאס איז אונזר מוטר שרה וואס גאט האט זיא בשיינט מיט איין גוטן עלטער וויא אין פסוק שטייט ואברהם ושרה זקנים אונ עס שטייט והדרת פני זקן · כפות תמרים דאס איז אונזר מוטר רבקה דען אזוא וויא אויף איין טייטל בוים וואקסן פירות אונ אויך דערנר דען דר לולב שטעכט וויא דערנר אזו אויך האט רבקה גהאט צווייא קינדר יעקב אונ עשו איינר איז גוועזן איין צדיק אונ איינר איין רשע · וענף עץ עבות דאס איז אונזר מוטר לאה דען אזו וויא איין הדס האט פיל בלעטר אזו אויך האט לאה גהאט פיל קינדר מער פון אלע מוטרס · וערבי נחל דאס איז אונזר מוטר רחל דען אזו וויא איין ערבה ווערט פאר דארט פריער פון אנדרע מינים אזו איז אויך רחל גשטארבן פריער פון איר שוועסטר : דבר אחר אדר עס איז אזו גמיינט פרי עץ הדר דאס זיינן די סנהדרי גדולה וואס גאט האט זיא בשיינט מיט איין גוטע אלטקייט ווי אין פסוק שטייט מפני שיבה תקום והדרת פני זקן פאר איין אלטן מאן זאלסטו אויף שטיין אונ זאלסט בשיינן דאס פנים פון איין אלטן מאן דאס איז גמיינט די סנהדרי גדולה · כפות תמרים דאס מיינט מען דיא תלמידי חכמים וואס זייא נייטן זיך צו לערנן תורה איינר פון דעם אנדרן דען כפות איז טייטש נייטן · וענף עץ עבות דאס זיינען די דרייא שטעקליך פון הדס די זיינן קעגן די דרייא שורות פון תלמידי חכמים וואס זיינן גזעסן פר די סנהדרין · וערבי נחל דאס זיינן די צווייא שטעקליך פון ערבה די זיינן קעגן די צווייא סופרים פון דיא דיינים וואס זייא זיינן גשטאנן פר די סנהדרין איינר אויף דר רעכטר זייט אונ איינר אויף דר לינקר זייט · אונ אזו שטייט אויך אין דר פסקתא : וכל זה להודיענו אונ די אלע זאכן קומן אונז צו מאכן וויסן דאס דורך דעם זכות פון די אבות אונ אמהות אונ דורך די פר צייטיגע חסידים האבן די ישראל איין בשטאנד אפילו ווען עס איז ניט דא צווישן זייא איינר וואס זאל מגין זיין אויף דעם דור דאס זייא זאלן בשטיין דורך זיין זכות · אונ דרום איז

רעכט גאט צו לויבן אלע טאג אונ אלע רגע אונ צום ווייניגסטן איין מאל אין יאר אום סוכות וואס ער ווערט גרופן חג האסיף דער יום טוב וואס דער מענטש זאמלט איין זיין תבואה פון דעם פעלד אין הויז אריין אונ ער ווערט אויך גרופן חג לה׳ איין יום טוב צו גאט וואס אין אים איז רעכט גאט צו דאנקן אונ צו לויבן אונ צו בשיינן אים מיט אלערלייא לויב אונ מיט אלע גוטע אונ שיינע זאכן וואס אין דער וועלט זיינען פאר דיא גוטס וואס גאט יתברך האט מיט אונז גיטאן אונ אויף דעם גוטס וואס ער וועט מיט אונז טאן :

קנא אלו הד׳ מינין די דאזיגע פיר מינים פון לולב זיינן פאר שיידין איינס פון דעם אנדרין מיט דעם טעם אונ מיט דעם ריח אזו וויא דאס קהל פון ישראל זיינען אויך פרשיידין · דען דר אתרוג האט איין טעם אונ איין ריח דאס איז גליך צוא איין צדיק אונ איין תלמיד חכם דאס לייטן שמעקן דעם ריח פון זיינע גוטע מעשים · אונ זיין תורה איז דיא פרי וואס די לייט לערנן פון אים · אונ דאס איז דער בעסטר מענטש פון אלע · דרום שטייט דר אתרוג צום ערשטין אין פסוק · אונ מען נעמט אים אליין אין דר האנט דען אזו איין מענטש איז איינציג אין זיין דור · אונ אויף דעם לולב וואקסט פירות אונ ער האט קיין ריח ניט אזו ווי עס איז דא איין מענטש וואס האט תורה אונ ניט קיין מעשים טובים · אונ דער הדס האט איין ריח אונ ניט קיין עסן ווארג אזו ווי עס איז דא מענטשן וואס האבן גוטע מעשים אונ ניט קיין תורה נייערט זייא האבן זיך גיוואונט מעשים טובים צו טאן אונ דיא ערבה האט ניט קיין טעם אונ ניט קיין ריח וויא די מענטשין וואס האבין ניט קיין תורה אונ ניט קיין מעשים טובים אונ פון דעסט וועגן זאמלן זיי זיך צו זאמען תפלה צו טאן אונ גאט דר הערט זייער תפלה · אונ אזו לערנן מיר אין ויקרא רבה · פרי עץ הדר דאס זיינן די ישראל דען אזו וויא איין אתרוג האט איין ריח אונ טויג צום עסן אויך אזו איז אויך דא צווישן די ישראל אזעלכע לייט וואס זיינן תלמידי חכמים אונ טוען מעשים טובים · וכפות תמרים דאס זיינן די ישראל דען אזו וויא איין טייטל קען מען עסן אונ זיא האט ניט קיין ריח אזו זיינן דא צווישן די ישראל אזעלכע לייט וואס האבן תורה אונ ניט קיין מעשים טובים · וענף עץ עבות דאס זיינן די ישראל דען אזו ווי א הדס האט איין ריח אונ טויג ניט צום עסן אזו זיינן דא צווישן דיא ישראל אזעלכע לייט וואס האבין מעשים טובים אונ ניט קיין תורה · וערבי נחל דאס זיינן די ישראל דען אזו וויא איין ערבה האט ניט קיין טעם אונ ניט קיין ריח אזו איז דא צווישן די ישראל אזעלכע לייט וואס האבין

פרק ו נר ג כלל ד חלק ו

טובים ואינם בני תורה׳ וערבי נחל אלו ישראל מה ערבה זו אין בה טעם ולא ריח כך הם ישראל יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים אמר הקב״ה לאבדם אי אפשר אלא יעשו כלן אגודה אחת והן מכפרים אלו על אלו · ואם עשיתם כן אז אני מתעלה ׳שנאמר (עמוס ט) הבונה בשמים מעלותיו ׳ואגודתו על ארץ יסדה לפיכך משה מזהיר להם לישראל ואומר להם ולקחתם לכם · וגרסינן נמי במסכת מנחות בפרק הקומץ רבה דף כ״ו ד׳ מינין שבלולב יש מהן שעושין פירות ויש מהן שאינן עושין פירות אמרה תורה ׳שיהו זקוקין זה לזה לדרוש שתלמידי חכמים זקוקין לבקש רחמים על בעלי בתים שינצלו מכל מיני פורעניות · כדגרסינן בפרק גיד הנשה דף צ״ב אמר רבי לוי ׳אומה זו כגפן נמשלה׳ ׳זמורות שבה אלו בעלי בתים · אשכולות שבה אלו תלמידי חכמים · ׳עלין שבה אלו עמי הארץ · ׳קנוקנות שבה אלו ריקנין שבישראל · והיינו דשלחו מתם ליבעו רחמי ׳אתכליא על עליא דאלמלא עליא לא מתקיימין אתכליא כלומר שיתפללו תלמידי חכמים על בעלי בתים אשר מכינים להם כל צרכם וכל המקיים מצוה זו כהלכתה כאלו מקריב קרבן בזמנו · כדגרסינן בפרק לולב וערבה דף מ״ה אמר רבי אבהו כל המקיים לולב באגדו והדס בעבותו מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו עולה שנאמר (תהלים קי״ח) ׳אסרו חג ׳בעבותים וגו׳ · ואמרינן עלה דף ו׳ אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי המחוזי כל העושה ׳איסור לחג באכילה ובשתיה כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר אסרו וגו׳ · ואף על פי שמן התורה לא היתה מצות לולב אלא יום אחד ׳זולתי במקדש דכתיב ולקחתם לכם ביום הראשון וגו׳ ושמחתם וגו׳ · דמשחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה זכר למקדש · ואמרינן עלה בפרק לולב הגזול דף מ״א מנ״ל דעבדינן זכר למקדש אמר רבי יוחנן דאמר קרא (ירמיה ל) כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך נאם ה׳ כי נדחה קראו לך ציון היא דורש אין לה מכלל דבעיא דרישה׳ ותנן בפרק לולב וערבה דף מ״ה בכל יום ויום מקיפין את המזבח פעם אחת ואומרין אנא ה׳ הושיעה נא · ר׳ יהודה אומר ׳אני והו הושיעה נא ׳אותו היום מקיפין את המזבח ז׳ פעמים ועכשיו שאין לנו בעונותינו מזבח מקיפין את התי בה · ובירושלמי ׳איתא זכר ליריחו · וסדר יום הז׳ איתא בפרק זה :

שנאמר הבונה בשמים מעלותיו לישני סוף מעלה כשישראל עושין אגודה אחת שנאמר: ואגודתו על ארץ יסדה לפיכך משה מוסיף ואגודה אחת נרמז של לולב שנאמר ולקחתם לכם וגו׳ : יש מהן שעושין פירות אתרוג ותמרים : אין עושין פירות הדס וערבה : שיהו זקוקין כלומר טלן יהו כאחת : אומה זו ישראל כגפן נמשלה שנאמר גפן ממצרים תסיע : זמורות שבה אלו בעלי בתים דהם חשובים כמו שהזמורות נולדים ועלים ופרי והוא עיקר הגפן כך בעלי בתים גומלי חסד ומחזיקים ידי עניים ומפזרים ממון למלכים כשביל אחיהם ומתקיימים על ידם : עלין שבגפן סובלין הרוח ומגינים על האשכולות שלא יכם הרב והשמש ורוחות כך עמי הארץ חורשים חורעים וקוצרים מה שתלמידי חכמים אוכלים : קנוקנות הם הבדים שבראשי הגפנים דלא חזו למידי : אתכליא על עליא האשכול על העלין : אסרו אגודה של לולב : בעבותים כהדס שהוא עבות של ג׳ כדין קליעה : עד קרנות הרי הוא לכם כמתן דמים שבקרנות המזבח : איסור לחג אגודה לחג באכילה ושתיה שקורא לחג עונג במאכל ומשתה ויש אומרים יום שלאחר החג אסרו בעבותים בבהמות עבות ושמינות : זולתי במקדש אך בבית המקדש לבד היו נוטלין כל שבעה ולא בשאר מקומות שבא״י : אני והו גימטריא אנא ה׳ וגם הוא שם אחד מהשבעים ושנים שמות הכתובים בג׳ מקראות הסמוכין בבשלח ויבא בשלח ויסע וגו׳ ויבא בין מחנה וגו׳ ויט משה את ידו וגו׳ ושלשתן בני שבעים ושתים אותיות הן ומהן שם המפורש אות ראשון של פסוק ראשון ואחרונה של אמצעי וראשונה של אחרון וכן כוס הסדר טלן הכם הראשון והו ו״ו של ויסע פ״א דכל פלום ו״ו דויט וגם השלשים ושנים הוא אני אל״ף דמאחריהם וגו׳ן ראשון דסמ:ן כתנכין של מפ:ם ווי״ד דרות קדים : ואותו יום הכניסי בס א הוכע:א רכס : איתא זכר ליריחו במקיפין ז׳ פעמים כמו בכיו מקיפין ז׳ פעמים את העיר יריחו :

קנב פרק שביעי

ימי חול המועד הם הימים שבין ראשון ושביעי של פסח וראשון ושמיני של סוכות · ואף על פי

ניט קיין תורה אונ ניט קיין מעשים טובים זאגט גאט צו אוים צו ראטין דיא רשעים פון דעם עולם וויל איך ניט נייערט זייא זאלין זיך אלע מאכין איין בונד אזו וויא מיר נעמן צו זאמען אלע פיר מינים פון לולב אונ איינר זאל מכפר זיין אויף דעם אנדרן · אונ אז איר ישראל טוט אזו ווער איך גאט דר הויבן וויא אין פסוק שטייט תבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה דאס הייסט ווען בויעט גאט אין הימיל זיין הויכע וואונונג ווען די ישראל האבן זיין בונד אויף דר ערד געגרינדעט אונ דרום האט משה אנגיזאגט די ישראל ולקחתם לכם איר זאלט אייך אלע צו זאמן נעמן די פיר מינים אונ זיך צו זאמן בינדין : וגרסינן נמי אויך לערנען מיר אין מסכת מנחות די פיר מינים פון לולב זיינען דא איין טייל פון זיי וואס מאכין פירות אונ איין טייל פון זייא זיינען וואס מאכן ניט קיין פירות האט דיא תורה גיזאגט דאס זייא זאלין צו זאמען זיין איינר צום אנדערין צו ווייזין דאס די תלמידי חכמים זיינען מחויב תפלה צוא טאן אויף דיא בעלי בתים דאס זיי זאלין ניצול ווערן פון אלערלייא פורעניות · וויא מיר לערנן אין פרק גיד הנשה רבי לוי זאגט די אומה ישראל זיינן גליכין צוא איין ווין שטאק דיא צווייגין פון איר דאס זיינן די בעלי בתים דען די צווייגין שטעלין אויף דעם גאנצין בוים · דיא הייגלן ווין טרויבין דאס זיינן די פרי פון בוים דס זיינן די תלמידי חכמים די בלעטר וואס זייא בשיינען אונ בשיצן דעם בוים דאס זיינען דיא עמי הארצים וואש בעשיינן אונ בשיטצען די אירדן די ווייכע שפיצן פון דעם ווין שטאק וואס זיינען גאר ניט ווערט זיי זיינן גגליכן צו דיא ליידיגע לייט פון ישראל וואש האבן אויך גאר קיין ווערט ניט אונ דאס האט מען גשריבן פון ארץ ישראל קיין בבל לאזין דיא הייגלעך דאש איז דיא תלמידי חכמים גאט בעטן אויף די בלעטער דאס זיינען דאס פראסטע פאלק דען ווען ניט דיא בלעטער וואלטין דיא הייגלן קיין קיום ניט גיהאט דען דאס פאלק האלט אוים דיא תלמידי חכמים: וכל המקיים מצוה זו כהלכתה אונ איטליכער וואס איז מקיים דיא מצוה פון לולב וויא דעכט איז האט ער אזו איין שכר גליך וויא ער האט מקריב גיוועזן איין קרבן אין זיין צייט וויא מיר לערנן אין פרק לולב וערבה רבי אבהו זאגט דער וואס איז מקיים די מצוה פון לולב אין זיין בונט אונ דעם הדס גיפלאכטין איז גליך וויא ער האט גיבויעט איין מזבח אונ האט מקריב גיוועזן אויף אים איין קרבן וויא אין פסוק שטייט בינדט דעם לולב אין דעם פייער טאג ווערט עס אויך גליך

זיין וויא איר האט גיבראכט איין קרבן אויף דעם מזבח אויך זאגט די גמרא רבי יוחנן האט גיזאגט פון וועגן רבי יוסי המחוזי דר וואס פראיינגט נאך איין טאג צום יום טוב אין עסין אונ טרינקן וויא אום יום טוב דר האט איין שכר גליך וויא ער וואלט גיבויעט איין מזבח אונ וואלט איין קרבן גיבראכט אויף אים דען אזו שטייט אין פסוק מאכט בינד צוא נאך איין טאג צום יום טוב מיט פעטע בהמות · ווערט זיין גליך וויא איר האט איין קרבן גבראכט אויף דעם מזבח : ואף על פי אונ חאטשע מן התורה איז מען מער ניט מחויב צוא נעמן דעם לולב נאר איין טאג אבער אין בית המקדש האט מען אים גינומען זיבין טעג וויא די גמרא דרינגט דס פון פסוק אבר וויא דער בית המקדש איז חרוב גיווארין האט רבי יוחנן בן זכאי מתקן גיוועזן מען זאל דעם לולב נעמן אין אלע ערטר זיבין טעג כדי מען זאל גידיינקען דעם בית המקדש · פרעגט די גמרא פון וואנען לערנן מיר אפ דאס מען מוז מאכין איין גידעכעניש צום בית המקדש · זאגט רבי יוחנן דען עס שטייט אין פסוק דאס גאט זאגט דען איך וועל אויף ברייגגען דיר איין היילונג אונ פון דיינע שלעק וועל איך דיך היילן דען מען האט דיך גרופן פאר שטויסינע אונ צו ציון איז קיין פארשער ניט גיוועזן דאס ער זאל זיא גדיינקען · זעהן מיר דאס גאט וויל האבן מען זאל גדיינקען אין ציון אונ אין דעם בית המקדש · ותנן בפרק לולב וערבה אויך האבין מיר גילערינט אין פרק לולב וערבה אלע טעג פון סוכות האט מען ארום גרינגילט דעם מזבח מיט דעם לולב איין מאל אונ מען האט גיזאגט אנא ה׳ הושיעה נא רבי יהודה זאגט מען האט גזאגט אני והו הושיעה נא · אונ אום הושענא רבה האט מען ארום גרינגילט דעם מזבח זיבין מאל · אונ היינט דאס מיר האבין ניט קיין מזבח רינגלן מיר ארום די בימה · אונ אין דער גמרא ירושלמי שטייט דאס מען האט דרום ארום גרינגילט דעם מזבח אלע טאג איין מאל אונ אום הושענא רבה זיבן מאל צו איין גידעכעניש דאס מען האט ארום גרינגילט די שטאט יריחו אלע טאג איין מאל אונ אין דעם זיבטין טאג זיבן מאל אונ וויא מען זאל זיך נוהג זיין אום הושענא רבה שטייט דא באלד אין דעם אנדערין פרק :

קנב ימי חול המועד די טעג פון חול המועד דאס זיינן דיא טעג וואס צווישן דעם ערשטין טאג אונ דעם זיבטין טאג פון פסח אונ צווישן דעם ערשטין טאג אונ דעם אכטין טאג פון סוכות חאטשע עס שטייט ניט אין

שמן התורה לא מצינו מפורש שאסור במלאכה כיון שנקראים מקרא קדש ראוים הם לאוסרם במקצת מלאכות כדגרסינן במסכת חגיגה פרק אין דורשין דף י"ח תנו רבנן את חג המצות תשמור לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה דברי רבי יאשיה רבי יונתן אומר ק"ו ומה ראשון ושביעי שאין קדושה לפניהם ולאחריהם אסורין בעשיית מלאכה חוש"מ שיש קדושה לפניהם ולאחריהם אינו דין שיהו אסורין בעשיית מלאכה · ששת ימי המעשה יוכיחו שיש קדושה לפניהם ולאחריהם ומותרין בעשיית מלאכה מה לששת ימי המעשה שאין בהם קרבן מוסף ומותר בעשיית מלאכה תאמר בחוש"מ שיש בו קרבן מוסף ר"ח יוכיח שיש בו קרבן מוסף ומותר בעשיית מלאכה · מה לר"ח שכן אין קרוי מקרא קודש תאמר בחוש"מ שכן קרוי מקרא קודש הואיל וקרוין מקרא קודש דין שיהו אסורין בעשיית מלאכה · תניא אידך כל מלאכת עבודה לא תעשו לימד על חוש"מ שאסורין בעשיית מלאכה דברי רבי יוסי הגלילי רבי עקיבא אומר אינו צריך הרי הוא אומר (ויקרא כ"ג) אלה מועדי ה' מקראי קודש במה הכתוב מדבר אי בראשון הרי כבר נאמר שבתון ואי בשמיני הרי כבר נאמר שבתון הא אין הכתוב מדבר אלא בחולו של מועד שאסורין בעשיית מלאכה · תניא אידך (שם) ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת מה ז' עצור אף ו' עצור אי מה ז' עצור בכל מלאכה אף ו' עצור בכל מלאכה · ת"ל השביעי עצרת · הז' עצור בכל מלאכה ואין ו' עצור בכל מלאכה · שלא מסרן הכתוב אלא לחכמים לומר לך איזה יום מותר ואיזה יום אסור איזו מלאכה אסורה ואיזו מלאכה מותרת פרטי המלאכות המותרות אין זה מקומן אלא בארון העדות · אבל זה הכלל מאחר שעיקר איסורא מדרבנן התירו בהם כל צורך רבים וכל דבר האבד אפילו של יחיד · וכל שאינו מעשה אומן וכל מה שצריך למועד וגם התירו בהם כל פועל שצריך להרויח לצורך המועד אם אין לו מה יאכל לישא וליתן בדברים : כאלו ובלבד שיהא בצנעא ומובדל מימות החול הכל כפי שהוא מפורש במקומו כל דבר בפרט · ואע"פ כן יזהר כל אדם שלא יקל בעיניו שביתת חוה"מ בכל יכלתו שחמור עונשו כדגרסינן בפסחים פרק ע"פ דף קי"ח ובמסכת מכות פרק אלו הן הלוקין דף כ"ג אמר רב ששת כל המבזה את המועדות כאלו עובד כוכבים ומזלות שנאמר (שמות ל"ד) אלהי מסכה לא תעשה לך וסמיך ליה את חג המצות תשמור · וביום האחרון של חוש"מ מחג הסוכות נקרא יום הושענא רבה · וליל ז' נקרא ליל החתום לפי שבחג נידונין על המים והכל הולך אחר החתום ויש אומרים שהוא ג"כ

את חג המצות תשמור שבעת ימים לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה דריש ביה את חג המצות תשמור וכל תשמור אזהרה לא תעשה הוא שמרהו מן המלאכה : ראשון יום טוב הראשון והאחרון : ששת ימי בראשית השת ימי כל השבוע ושבוע בין שתי שבתות הן יוכיחו שיש קדושה לפניהם ולאחריהם : ראש חודש יוכיח אף אתה אל תתמה על חולו של מועד וכו' : כל מלאכת עבודה לא תעשו וכו' וסמיך ליה שבעת ימים תקריבו אשה לה' לימד על חולו של מועד וכו' והכי דריש ביה לא תעשו שבעת ימים ובחג הסוכות כתיב דעלים קיימא הך מתני' בתורת כהנים : מקרא קודש משמע קדשהו בעשיית מלאכה : עצור ממלאכה כדכתיב בהאי קרא גופיה לא תעשה מלאכה : שלא מסרן הכתוב אלא לחכמים כלומר מאחר שאמר לך הכתוב שהן עצורין ממלאכה ולא נכתב ולא פירש איזו מותרות ואיזו אסורות דע וראה שלא מסרן אלא לחכמים שיודעים להבין על איזו להטיל ההיתר ועל איזו להטיל האיסור וכן יאמרו איזה יום הוא יום טוב על פי ראיית הלבנה יאסור בכל מלאכה ואיזה חולו של מועד שאינו אסור בכל מלאכה ועל חולו של מועד יגידו לך איזו מלאכה אסורה שאינה דבר האבד ואיזו מלאכה מותרת שהיא דבר האבד : המבזה את המועדות העושה מלאכה בחול המועד שהיא אסורה לו ואינו נוהג בה קצת קדושה לכבדה באכילה ושתיה יותר משאר ימי החול : את חג המצות תשמור שבעת ימים ונלמד מיניה איסור מלאכה בחול המועד והיינו כל שבעת ימים : וליל ז' גיל הושענא רבה נחתם הגזר דין על מה שנגזר בחג

דר תורה קלאר דאס מען זאל אום חול המועד קיין מלאכה ניט טאן נייערט ווייל זייא ווערין גירופין מקרא קודש דרום איזורעכט מען זאל אנדערע מלאכות ניט טאן אין זיי וויא מיר לערנן אין מסכת חגיגה די רבנים האבין גילערינט עס שטייט אין פסוק את חג המצות תשמור לערנן מיר דער פון אף דאס מען טאר אום חול המועד קיין מלאכה ניט טאן · אזו זאגט רבי יאשיה · רבי יונתן זאגט איך קאן אפ לערנן איין קל וחומר דען דר ערשטער טאג פון יום טוב איז דר טאג וואס פר אים איז ניט היילינ אונ דר לעצטר טאג יום טוב איז דער טאג וואס נאך אים איז ניט היילינ פון דעסט ווענן טאר מען אין זיי קיין מלאכה ניט טאן מכל שכן חול המועד וואס דער טאג וואס פאר אים איז היילינ אונ דער טאג וואס נאך אים איז אויך היילינ אזו זיצט חול המועד צווישין צוויי קדושות איז שוין איין כל שכן דאס מען טאר אין אים קיין מלאכה ניט טאן · זאגט די גמרא די זעקס טעג פון דער וואך פרעגן אף דעם קל וחומר דען זיי זיצין אויך צווישן צווייא קדושות פר זייא איז שבת אונ נאך זייא איז שבת אונ מען מעג דאך איין מלאכה טאן אין זייא · ענטפערט די גמרא אין די זעקס טעג פון דער וואך האט מען קיין קרבן מוסף ניט גיבראכט דרום מעג מען איין מלאכה טאן אין זיי אבר אום חול המועד האט מען יוא איין קרבן מוסף גיבראכט דרום טאר מען ניט טאן קיין מלאכה אין זיי · פרעגט ווידר די גמרא ראש חודש האט מען דאך אויך גיבראכט איין קרבן מוסף אונ מען מעג דאך איין מלאכה טאן אין אים ענטפערט די גמרא ראש חודש ווערט ניט גרופן מקרא קודש דרום מעג מען איין מלאכה טאן אין אים אבר חול המועד ווערט גרופין מקרא קודש דרום טאר מען אין אים קיין מלאכה ניט טאן : תניא אידך אין איין אנדר ברייתא האבן מיר גילערינט עס שטייט אין פסוק כל מלאכת עבודה לא תעשו לערינט אונז דער פסוק דאס מען טאר אום חול המועד קיין מלאכה ניט טאן · אזו זאגט רבי יוסי הגלילי רבי עקיבא זאגט איך דארף עס ניט פון דעם פסוק אפ לערנען נייערט איך לערין עס אפ פון דעם פסוק אלה מועדי ד' מקראי קודש דאס זיינן די ימים טובים פון גאט זיי ווערן גרופן היילינ דאס מען זאל אין זייא קיין מלאכה ניט טאן קען דר פסוק ניט ווייזן אויף דעם ערשטן טאג פון יום טוב דאס מען זאל קיין מלאכה ניט טאן דען עס שטייט דאך שוין ביי אים שבתון מען זאל אין אים רוען פון איין מלאכה אונ אויך קען ניט ווייזן דאס אויף דעם לעצטין טאג דען ביי אים שטייט דאך אויך שבתון נייערט דער פסוק ווייזט אונז אויף חול המועד דאס מען טאר קיין מלאכה ניט טאן : תניא אידך אונ אין איין אנדר ברייתא האבין

מיר אזו גילערינט עס שטייט אין פסוק ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת זעקס טעג זאלשטו עסין מצות אונ אין זיבטן טאג זאלשטו זיין אויף גיהאלטן פון איין מלאכה · זאג איך אזו וואול וויא מען טאר אין דעם זיבטן טאג פון פסח קיין מלאכה ניט טאן אזו טאר מען אין די זעקס טעג פון פסח אויך קיין מלאכה ניט טאן · ווערשטו ווערלין מיינן דאס מען טאר אום חול המועד נאר קיין מלאכה ניט טאן אזו וויא אין דעם זיבטין טאג דרום שטייט וביום השביעי עצרת דעם זיבטין טאג זאלשטו אין גאנצין אויף גיהאלטן זיין פון איין שום מלאכה אבער אום חול המועד מעגשטו יוא טאן אנדערע מלאכות · אונ דיא זאך האט די תורה איבער גיענטפערט צו דיא חכמים דאס זייא זאלין זאגין וועלכר טאג איז מותר אדר אסור איין מלאכה צו טאן אונ וועלכע מלאכה איז מותר אדר אסור · אונ וואס פאר איין מלאכה עס איז מותר אדער אסור דאס שטייט אין דעם ספר ארון העדות · אונ דר כלל דער פון איז · דאס אלע זאכין וואס פיל מענשן האבן די מלאכה נייטיג מעג מען טאן אום חול המועד · אונ אויך אלע זאכין וואס מען וועט זיא ניט באלד טאן וועט פרדארבין ווערין אונ מען וועט ניט קענן פר ריכטן אפילו ווען זייא זיינן פון איין יחיד · אונ אויך אלע זאכין וואס מען דארף דר צו ניט קיין בעל מלאכה נאר איטליכר קען עס טאן דאס אלין מעג מען טאן אום חול המועד · אונ אויך האט מען מתיר גיוועזן איין בעל מלאכה וואס מוז פר דינגען יום טוב צו מאכן מעג ער ארבעטין אדר האנדלין אום חול המועד · נייערט ער זאל עס טאן בהאלטענר הייד דאס מענשין זאלין ניט זעהן אונ אנדערש וויא אום דר וואכן · וויא עס שטייט אין ספרים בשיידליך : ואעפ"כ אונ פון דעסט וועגן זאל דר מענטש נזהר זיין וויא ווייט מיגליך איז דאס ער זאל ניט גרינג האלטן אין זיינע אויגין דעם חול המועד דען דער עונש דער פון איז זייער הארב וויא מיר לערנן אין מסכת פסחים אונ אין מסכת מכות רב ששת זאגט דר וואס איז מבזה חול המועד אונ טוט אין אים איין מלאכה וויא אום דער וואכין דער איז גלייך וויא ער דינט עבודת כוכבים ומזלות דען עס שטייט אין פסוק קיין גינאסנע אפ גאט זאלשטו דיר ניט מאכין · אונ עס שטייט דער ביי את חג המצות תשמור וואס דער פון ווערט גדרשת מען זאל אום חול המועד קיין מלאכה ניט טאן וביום האחרון של חולו של מועד אונ דר לעצטר טאג פון חול המועד פון סוכות ווערט גרופן הושענא רבה אונ די נאכט פריער ווערט גרופין ליל החתום דען אום סוכות ווערט אין הימל אן גישריבן וויא פיל רעגין עס זאל גיין דאס יאר אונ אום הושענא רבה ווערט עס גיחתמת אונ אלץ גייט נאך דר חתימה · אונ איין טייל זאגין

דאס

*חתום חיי בני אדם ורמזו הרמב"ם כן בפסוק (במדבר יד) סר צלם מעליהם *וכן עמא דבר *ומרבין בסעודות כמו ביום טוב ומוסיפין בו מזמורים ונרות ונוטלים בו ערבה חדשה זכר למקדש · ופליגי בה בפ"ק לולב וערבה דף מ"ד איתמר רבי יוחנן וריב"ל חד אמר ערבה *יסוד נביאים וחד אמר ערבה *מנהג נביאים ואסיקנא אמר *איבו אנא הוה קאימנא קמיה דרבי אליעזר ברבי צדוק ואייתי ההוא גברא ערבה לקמיה אמר *חביט חביט ולא בריך קסבר *מנהג נביאים הוא ועל כן אין מברכין עליה · ואסיקנא דרב ששת דאמר שיעורה אפילו עלה אחד בבד אחד *ושאין אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב אלא בערבה הדשה בפני עצמה · ושמעתי שיש בה סגולת שמירה למתכוין בה בסכנת דרכים והכל כפי כושר מעשיו וטוב כונתו והבוטח בה' בצל שדי יתלונן :

קנג פרק שמיני

יום שמיני עצרת נקרא בשם עצרת לפי שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל עצרתי אתכם לפני כמלך שזימן בניו לסעודה לימים קצובים *כיון שהגיע זמנן אמר בבקשה מכם עכבו עמי יום אחד שקשה עלי פרידתכם כדאיתא בויקרא רבה · וגם דרשו בפסוק *תן חלק לשבעה וגם לשמונה · תן חלק לז' אלו ז' ימי החג · וגם לשמונה זה שמיני עצרת · וגרסינן בפסיקתא אמר ריב"ל ראויה היתה עצרת של חג *להיות רחוקה ממנו חמשים יום כשם שהעצרת רחוקה מן הפסח חמשים יום ומשלו משל למה"ד למלך שבאה לו שמחה והיו לו בנות נשואות במקום קרוב ובנות נשואות במקום רחוק אלו שהן נשואות במקום קרוב *דאית ביומיה דיזלון וייתון ואלו שהן נשואות במקום רחוק דלית ביומיה דיזלון וייתון אמר המלך אני ואתם *נשמח ביום אחד כך בפסח על ידי שישראל *יוצאין מן החורף אל הקיץ לפיכך היא רחוקה ממנו חמשים יום דאית ביומיה דיזלון וייתון אבל בחג על ידי שישראל נכנסין מהקיץ לחורף קשה להם טרחות דרכים אינה רחוקה ממנו חמשים יום דליתא ביומיה דילון וייתון אמר הקדוש ב"ה אני ואתם נשמח ביום אחד הכא נמי אמר *עצרת תהיה לכם ולהלן אמר עצרת לה' אלהיך הכל ביחד וכתיב זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו ר"ל עמו · כתב הרמב"ן בפרשת אמור אל הכהנים *יע"ד האמת ששת ימים עשה ה' את השמים וביום השביעי הוא שבת ואין לו בן זוג וכנסת ישראל היא בת זוגת שנאמר ואת הארץ · *והנה הוא שמיני

מפנפס : חתום חיי בני אדם שמתחין לאדם עד שנגזר עליו ביום הדין ע"י צלו שרואה בליל הושענא רבה באור הלבנה מה שנחסר מצלו בגולה דבגולה ודבר זה מבוק בזוהר : וכן עמא דבר לומר כן נוהגין לראות בצלו כי אמת הוא : יסוד נביאים הוא תקנות נביאים אחרונים חגי זכריה ומלאכי שהיו מתקנים תקנות ישראל כאנשי כנסת הגדולה : מנהג נביאים הנהיגו את העם ולא תקנו להם ונפקא מינה דלא בעי ברכה דליכא למימר וצונו דאסי' בכלל לא תסור ליכא : איבו אבוה דרב : חביט לשון נענוע והכאה : מנהג נביאים הוא כנגולין ולא יסוד נביאים הלכך אינה צריכה ברכה : ושאין אדם יוצא ידי חובתו בהושענא רבה שהוא יום לקיחת ערבה בפני עצמה ולחבוט אותה ויש נושאין אותם בגן מה שנשאר להם מהחבטה ואומרים היא סגולה לנושאם כוונה היא טובה לנחוין תועלת בטוח מכל מקום הבוטח בה' אין למעלה ממנו ותסד יסובבנו :

כיון שהגיע זמנן לילך בכל ימי הסעודה היה קבוע להם : תן חלק לכבד היום טוב ולשמוח בו באכילה ושתיה לכם מנוה : להיות שמיני עצרת חמשים יום אחר החג : דאית ביומיה כלומר ימים מועטין שבקרוב הם דרים ובמהרה יכולין לבוא ולחזור לביתם : נשמח ביום אחד ואחר כן ילכו כי לא נקרוב ימים יכולין לבוא אלי : יוצאין מן החורף אחר הפסח מתחיל הקיץ והדרכים מתוקנים ויכולין לחזור לעלות לרגל בחג השבועות בתוך חמשים יום מה שאין כן בחג שמתחיל עת הגשם והדרכי' מקולקלי' על כן צוה הקב"ה לעשות יום שמיני של חג מיד אחר החג ולא אחר חמשים יום כדי שהקב"ה ישמח עם ישראל יום אחד וזה שאמר עצרת לכם וכתיב עצרת לה' שיהיה יחד נשמח וכן נשמחה בו עמו עם הקב"ה ישראל נשמחה : ועל דרך האמת יש בו פירוש על דרך הקבלה מלגד השבועה שבת אין לו זוג ליום א' יש יום ב' ליום ג' יום ד' ליום ה' יום ו' ונתן הקב"ה ישראל לבן זוגו שנאמר ואת הארץ לרבות כנסת ישראל שנאמר כי תהיו אתם ארץ חפץ ארץ החיים ועלו במחשבה מקדם וזה הארץ לפנים יסדת והארץ היינו הגוף שנברא מהארץ ונשמה נרמז באת השמים תשכון נשמה ועל כן ישראל שומרים שבת והוו ושבתה הארץ שבת לה' ועיקר הסגולות שמירת שבת היא על ידי הארץ בשמיטה ויובל וזה ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות בחריש ובקציר תשבות ונקרא שבת הארץ שבל לנו' כמו שבת וכן קיום הארץ עד ז' אלפים ואז יהיה שבת וישראל קבלו עליהם השבת במרה ועי"כ נתן הקב"ה את התורה לעסוק בה ביום מנוחה וזהו שאמרו נעשה מה שקבלו היינו שבת ועל ידם נשמע לקבל התורה וע"כ אמר זכור ושמור והיא מלוה ראשונה לתועלת האדם בעצרת הסכות וע"כ ישראל בת זוגו ובזה גמר הבריאה ועיקר קיום הבריאה הוא על ידי הארץ והיינו שבת וזה הארץ יראה ושקטה בנעשה ונשמע כדאמרינן : וה"ה הוא שמיני

דאס אום הושענא רבה ווערט אויך גיחתמת דאס לעבין פון דעם מענטשן · אונ דר רמב"ן האט עס אן גוויזן אין דעם פסוק סר צלם מעליהם · אונ אנדערע מענשין זעהן אום הושענא רבה אין דעם שאטן · ומרבים בסעודות אונ מען מערט אום הושענא רבה צוא עסין וויא אום יום טוב · אונ מען זאגט פיל מזמורים · אויך צינט מען אן פיל ליכט וויא אום יום כפור אונ מען נעמט איין נייע ערבה פאר איין גידעכעניש וויא מען פלעגט אין בית המקדש צוא טאן · אונ עס קריגן אין דר זאך רבי יוחנן אונ ריש לקיש איינר זאגט די נביאים האבין גיהייסין דאס מען זאל איין ערבה נעמן · אונ איינר זאגט עס איז נאר איין מנהג פון נביאים אבר ניט קיין באפעל אונ דרום מאכט מען קיין ברכה ניט דריבער · אונ אזו בלייבט עס אין דער גמרא דען איבו האט גיזאגט איך בין גישטאנן פר רבי אליעזר בר צדוק האט איין מענטש גיבראכט איין ערבה פאר אים האט רבי אליעזר בר צדוק צו אים גיזאגט שלאג זיא אפ אונ מאך קיין ברכה ניט דריבער דען עס איז נאר איין מנהג פון די נביאים אונ איין זאך וואס נאר איין מנהג איז מאכט מען דריבער קיין ברכה ניט · אויך זאגט דיא גמרא רב ששת זאגט אפילו ווען מען נעמט נאר איין שטעקיל וואס דרויף איז נאר דא איין בלעטל איז מען אויך יוצא · אונ מען איז ניט יוצא מיט דר ערבה וואס אין לולב איז נייערט ער מוז איין נייע ערבה נעמן · אויך האב איך גיהערט דאס איז דא אין דער ערבה איין סגולה דאס מען זאל זיא טראגין ווען מען גייט אין וועג דען וועט מען ניט קומען צוא איין סכנה · אבער עס הייגט אלין אפ אין דיא רעכטע פארטיגע מעשים פון מענטשין אונ אין זיין גוטער כוונה אונ דאס בעשטע איז דאס דער מענטש זאל זיך פר זיכרין אויף גאט דען וועט ער אין גאטש שאטין איבער נעכטיגין אונ וועט פון אלעם בייזין גהיט אונ בשיצט ווערין :

קנג יום שמיני עצרת דער טאג פון שמיני עצרת ווערט דרום גירופין עצרת דאס איז טייטש אויף האלטין דען גאט האט גיזאגט צו די ישראל איך וויל אייך ביא מיר אויף האלטין דאס איר זאלט נאך איין טאג ביא מיר בלייבין · וויא איין מלך וואס האט פרבעטין זיינע קינדר אויף איין סעודה אויף גיזעצטע טעג · אונ וויא דיא צייט איז גיקומען דאס זיי זאלין אוועק גיין האט דער מלך גיזאגט איך בעט אייך האלט אייך אויף נאך איין טאג דען עס איז מיר שווער אייער אוועק גיין · וויא עס שטייט אין ויקרא רבה · אויך האבן אונזרע חכמים גדרשת אויף דעם פסוק תן חלק לשבעה וגם לשמונה דאס איז גימיינט גיב אחלק צו גאט אין די זיבן טעג פון סוכות דאס דוא זאלסט זייא רעכט האלטין · אונ אויך צו דעם אכטן טאג דאס איז שמיני עצרת · אויך לערנן מיר אין פסיקתא רבי יהושע בן לוי זאגט שמיני עצרת האט גדארפט זיין פופציג טעג נאך סוכות וויא שבועות איז פופציג טעג נאך פסח נאר דער משל איז צו אמלך וואש האט אשמחה אונ האט אויש גיגעבענע טעכטר אטייל וואונען נאהענט ביא אים אונ אטייל וואונען וייט פון אים · זאגט דר מלך די נאהנטע טעכטר מעגן אהיים גיין דען זייא קענן באלד ווידר ביא מיר זיין · אונ דיא ווייטע טעכטר זאלין נאך אטאג דא בלייבן דאס איך זאל מיך קענן מיט זיי נאך פרייען דען זיי קענן ניט באלד קומן · אזו איז דאס אויך דען פסח גייט קעגין זומער ווען מען קען איטליכן טאג קומן אין ירושלים דריבר האט גאט גהייסן צו האלטן שבועות נאך פופציג טעג · אבר סוכות גייט קעגין ווינטער אזו וועט פיל טרחא זיין זיי זאלין ווידער קומען שמיני עצרת האלטין דרום האט גאט גהייסן באלד נאך סוכות ווען זיי זיינן נאך אין ירושלים זאלן זיי שמיני עצרת האלטן אונ זיך מיט אנדר אום שמיני עצרת משמח זיין · דרום שטייט אין פסוק דער יום טוב פון עצרת זאל זיין צו אייך אונ עס שטייט אויך דער יום טוב פון עצרת זאל זיין צו גאט דען גאט אונ ישראל זיינען זיך מיט אנדר משמח אום שמיני עצרת · אויך שטייט אין פסוק דעם טאג האט גאט גימאכט מיר זאלן לוסטיג זיין אונ זאלן זיך פרייען מיט גאט : כתב הרמב"ן דר רמב"ן שרייבט אין פרשת אמור דאס רעכט מיינונג פון שמיני עצרת איז נאך דר חכמה פון קבלה · דען אין דר תורה שטייט זעקס טעג האט גאט די וועלט בשאפן אונ דער זיבטר טאג איז שבת · אונ איטליכר טאג האט איין בן זוג דהיינו זונטאג האט מאנטאג פאר איין בן זוג · דינסטאג האט מיטוואך · דאנערשטאג האט פרייטאג · אונ דער זיבטר טאג שבת האט ניט קיין טאג פאר איין בן זוג נייערט די כנסת ישראל זיינען זיין בן זוג דען קיין אומה האלט ניט קיין שבת נייערט ישראל · אונ דאס זאגט דער פסוק גאט האט

בשאפין

עצרת תו"א כי שם נעצר הכל וצוה בחג המצות שבעה ימים בקדושה לפניהם ולאחריהם *כי כלם קדושים ובתוכם ה' *ומנה ממנו מ"ט יום והשבועות כימי עולם *וקדש יום ח' כח' של חג *והימים הספורים בנתיים בחוש"מ בין הראשון והשמיני בחג *והוא יום מתן תורה שהראם בו את אשו הגדולה ודבריו שמעו מתוך האש ולכך יקראו חכמים בכל מקום חג השבועות עצרת כי הוא כיום שמיני של חג שקראו הכתוב כן · וזהו מאמרם שמיני רגל בפני עצמו הוא *לענין פז"ר קש"ב *ותשלומין דראשון הוא כי הוא אצילות הראשונים ואינו באחדות שלהם · ולכך יזכיר בפרשת כל הבכור שלשה רגלים חג המצות וחג השבועות וחג הסוכות ז' ימים ולא יזכיר הח' *כי שם אמר יראה כל זכורך ע"כ · *ומי שיבין שום דבר בהוויות ישכיל וימצא האמת · יש מקומות שנוהגין לקרות קהלת ביום ש"ע לפי שכתוב בו תן חלק לז' וגם לח' אלו ז' ימי החג וש"ע וקיי"ל שלמה ע"ה בחג אמרו בהקהל שנאמר (דברים כז) בבא כל ישראל לראות והוא בחג הסוכות הקהל את העם דכתיב (מלכים א ח) ויקהלו אל המלך שלמה בירח וגו' ואז אמרו · על כן יתכן לאמרו בחג · וגרסינן בפרק החליל דף נ"ה אמר רבי לוי *הני ע' פרים כנגד מי *כנגד שבעים אומות · *פר יחידי למה כנגד אומה יחידה · משל למלך בשר ודם שעשו לו עבדיו סעודה ליום האחרון אמר לאוהבו עשה לי סעודה קטנה כדי *שאהנה ממך · אמר רבי יוחנן אוי להם לאומות *שאבדו ואינן יודעין מה אבדו שבזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר עליהם ועכשיו מאי מכפר עליהם · וחסידים הראשונים היו מרבין בבית המקדש בשמחה ביום זה לשם שמים לפי שהיה היום מיוחד לשמח את ישראל עם אלהי אביהם כדגרסינן בפרק החליל במשנה דף נ"א והחסידים ואנשי מעשה היו מרקדים לפניהם *באבוקות של אור ואומרים לפניהם *שירות ותשבחות · והלוים בכנורות ובנבלים ובמצלתים ובתופים ובכל כלי שיר בלי מספר על *ט"ו מעלות היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים כנגד *ט"ו מעלות שבתהלים *שעליהם עומדין

עצרת ישראל הם השמיני שיום השבת הוא השביעי והם הזוג לה כי שם נעצר הכל הקב"ה וישראל והשבת כי השמיני קרא עצרת. וישראל הם שמיני לשבת ועל ידם קיום העולם כדאמרינן ועדות להקב"ה ועי"כ השכינה נעצר בישראל: כי כלם קדושים כל ימי השבעה של פסח הם נגד להקב"ה וישראל וכל ערל לא יאכל בו מה שאין כן בשבעת ימי הסוכות שהיה גם חלק נקרבנות לשבעים אומות: ומנה מפסח מ"ט ימים עם השבועות שצריך גם כן למנות כל שבוע כימי עולם כסדר של העולם שבעה ימים הם שבוע אחד: וקדש יום ח' אחר שמנה מ"ט יום שהם שבעה שבועות וכל שבוע שבעה ימים ויום השמיני אחר סוף השבוע השביעי הוא שבועות וקראו עצרת כמו עצרת של חג שהוא יום שמיני של חג ושבועות הוא שמיני של פסח: והימים הספורים בין פסח לשבועות אע"פ שהם מ"ט ימים מ"מ הם נמנין לשבוע ושבוע שהוא ז' ימים כז' של המועד בסוכות ויום השמיני עצרת כך שבועות עצרת לפסח ועל כן צוה הקב"ה למנות לספירות שהוא שייך לפסח כעצרת דחג אך למה עצרת דחג סמוך ועצרת דפסח רחוק פירשנו למעלה: והוא יום מתן תורה ח' דחג הוא כיום הח' דשבועות שהוא מ"ח להקב"ה וישראל כך יום שמיני של חג היה להקב"ה ולישראל ולא יתערב זר ביניהם כי לא הקריבו קרבן כיום הש"ע לשם אומה כמו כז' ימים של חג רק לה' ולישראל:

לענין פז"ר קש"ב פיים והוא שהכהנים היתה עבודתם בחג הוזין חלילה וביום הח' היה הגורל מחדש מי שיעבוד · זמן שאומרים שהחיינו · רגל בפני עצמו שאומרים יום שמיני חג עצרת ולא חג הסוכות ויש אומרים על העולם למנין אבילות לשבעה ימים · קרבן שלא היו מקריבין בו אלא פר אחד נגד ישראל ולא במדרגת שאר הימים שהיו פוחתין והולכין בו שמדרגת ע' פרים נגד האומות · שיר בפני עצמו שיר מיוחד היה ללוים למנצח על השמינית · ברכה שמברכין המלך כאמר ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך : ותשלומין דראשון הוא יום הח' כי הוא נאצל מן הראשונים וגם הוא אצילות סמוך אצל ימים הראשונים והוא עיקר החג אינו באחדות שלהם כימים הראשונים של חג כי הוא קדוש לה' ולישראל לבדו : כי שם אמר בשלש רגלים בפרשת ראה חג הסוכות שבעת ימים וכו' מפני שאמר יראה כל זכורך שהם במדת זכר ושמיני העצרת במדת נקבה שמקבלין בו ישראל השפע הטובה וברכה לכל השנה : ומי שיבין שום דבר בהוויות בסוד הקבלה והספירות יבין האמת מהדברים האלו כמו שהוא בלבוש אור יקרות בענין זה : הני ע' פרים שהיו מקריבין בימי החג מלבד יום השמיני : כנגד ע' אומות לכפר עליהם שירדו גשמים בכל העולם לפי שנידונין בחג על המים : פר יחידי של שמיני : שאהנה ממך אין לי הנאה וקורת רוח בשל אלו אלא בשלך : שאבדו שחרבו בית המקדש ועל ידי כן אבדו כפרתם : באבוקות של אור זורקין אותם כלפי מעלה ומקבלין אותם ויש שבקיאין לעשות כן בד' אבוקות או בשמונה וזורק זו ומקבל זו וזורק זו ומקבל זו : ט"ו מעלות אורך המעלה כרוחב העזרה ורוחב המעלה חצי אמה ורומה חצי אמה : ט"ו מעלות שיר המעלות בתהלים : שעליהם על המעלה עומדין הלוים בשיר לשמחת בית השואבה אבל דוכן לשיר הקרבן אצל המזבח היה ודוכן בנין שעומדין עליו

בשאפין דיא ערד דאס איז גימיינט די ישראל · עין נפש יהודה · אונ דער אכטער טאג יום טוב פון סוכות הייסט שמיני עצרת דאס איז טייטש אויף האלטין דאש דיא ישראל וואס זייא זיינען דאס אכטע דען שבת איז דאס זיבטע אונ די ישראל זיינן דאש אכטע האלטן זייא זיך אויף ביי דר שכינה אונ זיינען זיך מיט איר משמח · אונ גאט האט גיבאטין דאס מיר זאלין זיבין טעג פסח האלטין אונ דר ערשטער אונ דר לעצטר טאג איז קודש אונ אלע טעג פון פסח זיינען הייליג אונ גאט איז אין זייא אונ פון די זיבין טעג ווערין גיציילט ניין אונ פערציג טעג דאס איז זיבין וואכין קעגין די זיבן טעג פון פסח · דער פופציגטר טאג זאל זיין שבועות דאס איז דער אכטער טאג פון פסח אונ ער איז הייליג ווי דר אכטר טאג פון סוכות דאס איז שמיני עצרת · אונ דיא טעג וואס צווישן פסח אונ שבועות זיינען גלייך ווייא דר חול המועד וואס איז צווישין דעם ערשטין טאג פון סוכות אונ צווישין שמיני עצרת · אונ שבועות איז דער טאג וואס גאט האט אונז דיא תורה געבין אונ האט אונז געוויזן אין אים זיין גרוים פייער אונ מיר האבן גאטש רייד גיהערט פון דעם פייער · אונ דרום ווערט שבועות גירופן ביי דיא חכמים עצרת וייל ער איז גלייך צו שמיני עצרת · אונ דאס האבן אונזרע חכמים גימיינט וואס זיי האבן גיזאגט שמיני עצרת איז אין איין טייל זאכן איין בזונדר יום טוב אונ דר סימן דר פון איז פז"ר קש"ב דהיינו די פ' מאכט פייס די כהנים האבן אום שמיני עצרת ווידר גורל גיווארפן ווער עס זאל די עבודה טאן דען אום סוכות האבן זיי קיין גורל ניט גיווארפן נייערט זייא האבן אטאג אום אטאג די עבודה גטאן · דיא ז' מאכט זמן דאס מען מאכט אום שמיני עצרת שהחיינו · דיא ר' מאכט רגל עס איז איין בזונדער יום טוב דען אום סוכות זאגט מען את יום חג הסוכות הזה אונ אום שמיני עצרת זאגט מען את יום שמיני עצרת החג הזה· דיא ק' מאכט קרבן דאס מען האט אום שמיני עצרת אנדערש מקריב גוועזן קרבנות ווייא אום סוכות· דיא ש' מאכט שיר דאש די לוים האבן איין אנדר שיר גיזונגן אין בית המקדש דען אום סוכות האבן זיי גזאגט מזמור ע"ו ויהי בשלם סוכו אונ אום שמיני עצרת האבן זיי גיזאגט מזמור י"ב למנצח על השמינית · דיא ב' מאכט ברכה דאס שמיני עצרת האט מען גיבענטשט דעם מלך אונ ווען איינער האט זיין קרבן פון יום טוב ניט גבראכט אום סוכות האט ער נאך צייט גהאט צו באצאלן דעם קרבן אום שמיני עצרת דען שמיני עצרת קעגין בצאלין איז גלייך גיוועזן מיט סוכות אבר צום קרבן ברייננן איז עס ניט גלייך גיוועזן ווייא מיר האבן פריער גיזאגט דען ער קומט ארוים פון דיא ערשטע טעג סוכות דריבר קען מען אין אים בצאלין אבר ער איז ניט איינס מיט זיי · דריבר מוז ער האבן איין בזונדערין קרבן אונ דרום שטייט אין פרשת כל הבכור חג המצות וחג השבועות וחג הסוכות אונ שמיני עצרת שטייט ניט דר בייא וייל אין דעם פסוק שטייט יראה כל זכורך לשון זכר אונ אום שמיני עצרת זיינן דיא ישראל מקבל שפע אונ ברכה אויף דעם גאנצן יאר אזו ווערט עס גירעט בלשון נקבה דרום שטייט עס ניט דער ביי אונ ווער עס האט איין ידיעה אין חכמת הקבלה דר קען די זאך גרונטליך פר שטיין· יש מקומות עס זיינן דא איין טייל ערטר וואס זיינן זיך נוהג צו לייענן קהלת אום שמיני עצרת וייל דרינן שטייט גיב איין חלק צו די זיבין טעג פון סוכות אונ אויך צוא דעם אכטין טאג דאס איז שמיני עצרת אונ שלמה המלך האט קהלת אום סוכות גיזאגט ווייא כל ישראל האבן זיך צוא אים איין גיזאמילט ווייא אין פסוק שטייט אונ כל ישראל האבין זיך איין גיזאמילט צו דעם מלך שלמה אין חודש תשרי· וגרסינן בפרק החליל אונ מיר האבן גלערנט אין פרק החליל רבי לוי זאגט מען האט אום סוכות מקריב גוועזן זיבציג אקסין קעגן דיא שבעים אומות אונ אום שמיני עצרת האט מען נאר מקריב גוועזן איין אקס קעגן דער אומה פון ישראל· עס איז איין משל צוא איין מלך בשר ודם וואס זיינע קנעכט האבן אים גמאכט איין סעודה דעם לעצטן טאג פון דר סעודה האט דר מלך גזאגט צו זיין ליב האבר מאך מיר איין קליינע סעודה כדי איך זאל הנאה האבן אויך פון דיין סעודה· רבי יוחנן זאגט ווייא צוא דיא עובדי כוכבים ומזלות וואס זייא האבין דעם בית המקדש חרוב גמאכט אונ זייא ווייסין ניט דאס זייא האבן זיך אליין דער מיט שלעכט גיטאן דען אז דער בית המקדש איז גשטאנען האט מען פאר זייא מקריב גוועזן קרבנות האט עס אויף זייא אויך מכפר גוועזן אבר היינט איז ניט דא איין זאך וואס זאל אויף זייא מכפר זיין: והחסידים הראשונים אונ די פרצייטיגע חסידים האבן גמערט זייער פיל פרייד אין בית המקדש אין דעם טאג פון גאטס וועגן וייל דר טאג איז גוועזן בשטימט צו דר פרייען דיא ישראל מיט גאט פון זייערע עלטערן ווייא מיר האבן גלערנט אין פרק החליל די חסידים אונ די פרומע לייט האבן גטאנצט מיט שטאלקרטשן אונ האבן מזמורים גזאגט· אונ די לוים האבן גשפילט מיט הארפין אונ מיט פידלן אונ מיט פויקן · אונ

מיט

הלוים בשיר ואמרינן עלה בגמרא דף נ"ג תנו רבנן יש מהן אומרים אשרי ילדותנו שלא ביישה את זקנתנו אלו חסידים ואנשי מעשה ויש מהן אומרים אשרי זקנתנו שכיפרה על ילדותנו אלו בעלי תשובה · אלו ואלו אומרים אשרי מי שלא חטא ומי שחטא הקדוש ב"ה ימחול לו תניא אמרו עליו על הלל הזקן כשהיה שמח בשמחת בית השואבה היה אומר אם אני כאן הכל כאן ואם אין אני כאן מי כאן · ואף הקדוש ברוך הוא אומר לו אם אתה תבוא לביתי אף אני אבוא לביתך שנאמר (שמות כ) בכל המקום אשר אזכיר את שמי וגו' ואמרינן נמי שם תניא אמרו על רבי שמעון בן גמליאל כשהיה שמח בשמחת בית השואבה היה נוטל ח' אבוקות של אור בידו אחת וזורקן כלפי מעלה וזורק אחת ומקבל אחת ואין אחת נוגעת בחברתה והיה נועץ שני גודליו בארץ ונושק את הרצפה וזוקף מה שאין כל בריה יכולה לעשות כן וזו היא קידה עד שמאריך שם על שמחה זו תנו רבנן מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מעולם :

קנד פרק תשיעי

הימים טובים אסורין בכל מלאכת עבודה ואין בין שבת ליום טוב אלא אוכל נפש בלבד בלתי הוצאה והבערה שמתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך ובלבד שיהא בו קצת צורך כדי להרבות בשמחת יום טוב ואף על גב דחמור עונש שבת שיש בו איסור סקילה מעונש יום טוב שיש בו מלקות החמירו במוקצה ובהזמנת עובדי כוכבים ומזלות ביום טוב יותר מבשבת כדי שלא יקלו בדבר ובענין תקון האוכלים ומכשיריהן ומנות וקניות וכל שאר פרטי דיני יום טוב הלא הם כתובים במקומן בארון העדות · וכשהיו ישראל בארצם ועולין לרגל היתה שמחתן יפה לפני הקדוש ב"ה כדגרסינן בפרק לולב וערבה דף מ"ט ובפרק קמא דחגיגה דף ג' דרש רבא מאי דכתיב (שיר ז) מה יפו פעמיך בנעלים וגו' כמה נאים רגליהן של ישראל · בנעלים בשעה שעולין לרגל · בת נדיב בתו של אברהם אבינו שנקרא נדיב שנאמר נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם אלהי אברהם ולא אלהי יצחק ולא אלהי יעקב אלא אלהי אברהם שהיה תחלה לגרים · ולפי שהיתה שמחתן והליכתן לשם שמים לא היו ניזוקין בדרך וגם לא היו מוצאין נזק בביתם כדגרסינן בפרק קמא דפסחים דף ח' אמר רבי אלעזר שלוחי מצוה אינן ניזוקין לא בהליכתן ולא בחזירתן כמאן כי הא דתניא איסי בן יהודה

שלוים נקרא חזן : יש מהם אומרים היינו השנתות שמשמחין הקב"ה על כך : שלא ביישה אלא עשינו עבירות בילדותנו לבייש את זקנתנו : אלו חסידים כל חסיד הוא תמיד מעיקרא : אם אני כאן הכל כאן דורש היה לרבים שלא יחטאו ואומר בשמו של הקדוש ברוך הוא אם אני כאן הקב"ה בכל כאן כל זמן שאני חפץ בבית הזה ובביתי שרוים בו יבאו כבודי קיים ויבואו הכל כאן ואם תחטאו ואסלק שכינתי מי יבא כאן : שני גודליו של שתי ידיו ונסמך עליהם עד שמלאו ונושק את הרצפה וקיים מה שנאמר כי לא עבדיך את אבניה : וזו היא קידה האמורה בכתובים דאמר מר קידה על אפים אין לו להשתחוות לגביה לארץ גופו אלא פניו בלבד מי שיודע ויכול לעשות כן ובדורו של רבי שמעון לא היה אחד מבוקדי עורים יכול לעשות כן אלא הוא :

אוכל נפש מה שצריך לאכילת האדם מותר לעשות ביום טוב : בלתי הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים והכנעת אש גם כן מותר שמתוך שהותרה מלאכה לצורך אוכל נפש הותרו כמי דברים שאינם לצורך אוכל נפש רק כם לו לצורך גופו לשמחת יום טוב : ומכשיריהן דברים שצריכין לעשות כדי להכשיר ולעשות כהן במאכל ובעל ידיהם מתקן המאכל : בנעלים בעליית רגלים : נדיב שנדב לבו להכיר את בוראו : התחלה לגרים שנדבת לבו להתגייר :

מיט טאנצן אונ מיט אלערלייא כלים פון גזאנג וואס האבן קיין צאל ניט געהאט אונ זייא זיינן גשטאנן אויף דיא פופצעהן טרעפ וואס מען איז אויף זייא אויף גגאנגן פון עזרת נשים צוא עזרת ישראל אונ די פופצעהן טרעפ זיינען גוועזן קעגן דיא פופצעהן שיר המעלות וואס דוד המלך האט גזאגט אין תהלים אונ די לוים זיינן אויף זייא גשטאנן ווען זיי האבן שירה גזונגן · אויך זאגט די גמרא די רבנן האבן גלערינט · איין טייל לייט האבן גזאגט וואול אונזר יוגנט דאס עס האט ניט פר שעמט אונזר עלטר · דאס זיינען די לייט וואס זיינן אין דר יוגנט אזוי פרום גוועזן וויא אין דר עלטר · אונ איין טייל לייט האבן גזאגט וואול אונזר עלטר וואס עס איז מכפר אויף אונזר יוגנט דאס זיינן די בעלי תשובה וואס האבן אין דר יוגנט גזינדיגט אונ אויף דר עלטר האבן זייא תשובה גטאן אונ אלע מיט אננדר האבן גזאגט וואול צו דעם וואס האט ניט גזינדיגט אונ ווער עס האט יוא גזינדיגט זאל אים גאט מוחל זיין : תניא מיר האבן גלערינט מען האט גזאגט אויף הלל הזקן ווען ער האט זיך גפרייט אין שמחת בית השואבה וואס מען האט אום סוכות וואסר גגאסן אויף דעם מזבח האט ער גזאגט · גאט זאגט ווען איך בין דא אין בית המקדש אזו איז אלץ דא אונ דער בית המקדש וועט ניט חרוב ווערן · אבער ווען איך בין ניט דא דהיינו ווען איך וועל מיין שכינה אפ טאן פון בית המקדש נוא ווער וועט זיין דא דען דער בית המקדש וועט חרוב ווערן · אויך זאגט גאט צו ישראל ווען דוא וועסט קומן אין מיין הויז אונ וועסט מיך דינן אזו וועל איך אויך קומען אין דיין הויז אונ וועל דיך בענטשן וויא אין פסוק שטייט אין אלע ערטר וואו איך וועל מאכן דיך דער מאנן מיין נאמן וועל איך צו דיר קומן אונ וועל דיך בענטשן · ואמרינן נמי אויך זאגן מיר אין דר גמרא מען האט גזאגט אויף רבן שמעון בן גמליאל אז ער האט זיך גפרייט אין שמחת בית השואבה האט ער גנומן אכט ברענענדיגע שטאלקרטשן אין איין האנט אונ האט זיי גווארפן אין דער הויך אונ האט איינע גחאפט אונ די אנדרע האט ער אין דער הויך גווארפן אונ איינע האט ניט אן גריהרט אן דער אנדערער · אונ ער האט ארייין גשטעקט דיא צווייא גראבע פינגר פון זיינע הענט אין דער ערד אונ האט זיך איין גבויגן ביז ער האט גיקושט די גיפלאסטערטע ערד פון דעם בית המקדש אונ האט זיך ווידער אויף גשטעלט וואש קיין מענטש קען דאס ניט טאן אונ דאס רופט די גמרא אן קידה אונ אויף דער שמחה זאגט דיא גמרא דיא רבנן האבן גלערינט דער וואס האט ניט גזעהן דיא שטארקע שמחה פון שמחת בית השואבה דער האט קיין מאל קיין שמחה ניט גזעהן :

קנד הימים טובים אסורים בכל מלאכת עבודה די ימים טובים זיינן אסור אלע מלאכות צו טאן · אונ עס איז ניט קיין אונטר שייד צווישן שבת אונ יום טוב נאר אין די זאכן וואס געהערט צום עסין איז אום יום טוב מותר צו טאן אויך איז מותר אום יום טוב צו טראגן זאכן פון רשות היחיד אין רשות הרבים אונ צו אן צינדן פייער · אפילו ווען מען דארף זייא ניט האבן צו קיין עסין דען ווייל זיי זיינן מותר גווארן צום עסין צו טאן מעג מען זיי שוין טאן ווען מען בדארף זיי ניט גאנץ נייטיג נאר אביסלי אבער אין אנדרע זאכן זיינן שבת מיט יום טוב גלייך · אונ חאטשע דר עונש פון שבת איז הארבר פר יום טוב דען אויף חילול שבת איז מען חייב סקילה אונ אויף חלול יום טוב איז מען נאר חייב מלקות פון דעסט וועגן האט מען אין אנדערע זאכן מחמיר גוועזן אום יום טוב מער פון שבת דהיינו אין מוקצה דאס איז דיא זאכן וואס מען איז ניט גיוואוינט צו האלטן מער ניט וויא אום דער וואכן אויך איז אסור אן צו בריטן איין עובד כוכבים ומזלות ביי זיך אום יום טוב צום עסין דען ער וועט דורך דעם מער קאכן אונ דאס איז אסור · אבר אום שבת מעג מען וויא אלע טעג אין וואך אונ דער טעם פאר וואס מען האט מחמיר גוועזן אין די זאכן אום יום טוב כדי מען זאל ניט האלטן יום טוב פאר צוא גרינג אונ אלע דינים ווענין קאכין אום יום טוב אונ וואס מותר אדר אסור איז דאס שטייט קלאר אין ספר ארון העדות · וכשהיו ישראל בארצם אונ אז די ישראל זיינן גוועזן אין זייער לאנד אונ האבן עולה לרגל גוועזן איז זייער שמחה שיין גיוועזן פאר הקב"ה וויא מיר לערנן אין פרק לולב וערבה רבא האט גידרשת וואס מיינט דער פסוק וויא שיין זיינן דיינע טריט מיט דיינע שיך דאס מיינט ער וויא שיין זיינן די טריט פון ישראל ווען זיי זיינן עולה לרגל · בת נדיב דאס מיינט ער די ישראל וואש זיי זיינן די טאכטר פון אברהם אבינו וואס ער ווערט אן גרופן נדיב וויא אין פסוק שטייט דאס באווילינטע פאלק האבן זיך איין גזאמילט דאס פאלק פון דעם גאט פון אברהם היישן זייא נאך דעם גאט פון אברהם אונ ניט נאך דעם גאט פון יצחק אונ יעקב דאס איז ווייל אברהם איז גיוועזן דער ערשטער וואס האט געסט צו גנומן אונ זיי גגעבן עסין · ולפי שהיה שמחתן והליכתן לשם שמים אונ ווייל זייער שמחה אונ זייער גיין קיין ירושלים איז גוועזן לשם שמים דרום זיינן זייא ניט ניזוק גווארן אין וועג · אויך האבן זיי קיין היזק ניט גפונן אין דער היים אז זיי זיינן גקומן · וויא מיר לערנן אין מסכת פסחים רבי אלעזר זאגט ווער עס גייט איין מצוה טאן ווערט ניט ניזוק · ניט ווען ער גייט די מצוה טאן אונ אויך ניט אז ער גייט שוין צוריק וויא איסי בן יהודה האט גזאגט

אומר ילפי שאמרה תורה (שמות לד) ולא יחמוד איש את ארצך וגו' מלמד שתהא פרתך רועה באפר ואין חיה מזיקתה · תרנגולתך רועה באשפה ואין חולדה מזיקתה · והלא דברים ק"ו ומה דברים שדרכן לחזיק אינן מזיקין דברים שאין דרכן להזיק לא כ"ש אין לי אלא בהליכתם בחזרתם מנין תלמוד לומר (דברים טז) ופנית בבקר והלכת לאוהליך מלמד שתמצא אוהליך בשלום · ואף על פי שחרב הבית בעונותינו ואין אנו עולים לרגל חייבים אנחנו להרבות בשמחה ברגל לשם שמים כל אחד ואחד כפי נדבתו וכפי מסת ידו בכל השנה כדגרסינן בפרק ע"פ דף ק"ט תנו רבנן חייב אדם לשמח את ביתו ברגל שנאמר (שם) ושמחת בחגך וגו' ובמה משמחן רבי יהודה אומר אנשים בראוי להם ונשים בראוי להן בשלמא אנשים בראוי להם בחמרא נשים מאי היא אמר רב יוסף בבבל בבגדי צבעונין בארץ ישראל בבגדי פשתן יהמגוהצין · תניא רבי יהודה בן בתירא אומר בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר שנאמר (שמות כז) וזבחת שלמים ואכלת שם ועכשיו שאין בה"מ קיים אין שמחה אלא ביין שנאמר (תהלים קד) ויין ישמח לבב אנוש ועכ"ז לא יוציא אדם כל היום בשמחת אכילה אבל יחלקהו לקריאה ולאכילה כדגרסינן במסכת פסחים פרק אלו דברים דף ס"ט תניא רבי אליעזר בן יעקב אומר אין לו לאדם ביו"ט אלא או אוכל ושותה או יושב ושונה רבי יהושע אומר חלקהו חציו לאכילה ושתייה וחציו לבית המדרש · אמר רבי יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו כתוב אחד אומר (במדבר כט) עצרת תהיה לכם וכתיב (דברים טז) עצרת לה' אלהיך הא כיצד ר"א בן יעקב אומר או כולו לה' או כולו לכם רבי יהושע אומר חלקהו חציו לה' וחציו לכם ומסיקנא כר' יהושע וכן היו נוהגין ישראל בימי רבותינו היו יושבים עד חצי היום לשמוע מהלכות י"ט ואח"כ היו הולכין לבתיהן ושמחים עם חבורות בתיהם לשם שמים · ואם לא היה משיג ידם לווין על המקום והוא פורע לפי שהיו בטוחים בו · ואותן שהיו מקדימין לצאת מבית המדרש עד ששמעו הדרשה היו קורין להם גרגרנין ושכרנין ודומיהן כדגרסינן בפרק י"ט דף ט"ו ת"ר מעשה בר"א ישהיה יושב ודורש בהלכות יו"ט יצתה כת ראשונה אמר הללו יבעלי פטסין (פי' חביות גדולות) יצתה כת שניה אמר הללו בעלי חביות יצתה כת שלישית אמר הללו בעלי כדין יצתה כת רביעית אמר הללו בעלי לגינין · יצתה כת חמישית אמר הללו בעלי כוסות התחילה כת ששית לצאת אמר הללו יבעלי מארה נתן עיניו בתלמידים יהתחילו פני התלמידים להשתנות אמר להם בני לא לכם אני אומר אלא להללו שמניחין חיי עוה"ב ועוסקין יבחיי שעה · בשעת פטירתן אמר בני (נחמיה ח) לכו יאכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו

לפי שאמרה תורה מתוך שאמרה תורה כן אנו למדין שהבטיחו הכתוב שלא יזיק ממונו וכל שכן גופו דאין דרכו להזיק דאדם אית ליה מזלא ואינו מכיר להיות ניזוק בגופו : המגוהצין מלובנן ומחליקן ויפים ביותר : שהיה יושב ודורש ביום טוב יצתה כת ראשונה לסעוד סעודת יו"ט וכאיתוהו דורש: בעלי פטסין כלומר הכינו להם חביות גדולות לסיבך מהרו לנאת בעלי נפש כן ואינן רוצין ליגע בתורה אלא אוכלין ושותין : בעלי מארה שהיה בית המדרש מתרוקן מאד וגנאי הדבר וקשה בעיניו : התחילו פניהם משתנין כסבורין שכועם על כת ששית מפני שיאחרו לנאת וכ"ש עלינו כך פירש"י ומהרש"א פירש שהיו סבורין שנתן עיניו גם בם ותמדן שגם דעתן לנאת : חיי שעה הסעודה: אכלו משמנים

גזאגט עס שטייט אין פסוק דאס קיינר וועט ניט גלוסטן דיין לאנד ווען דוא וועסט גיין קיין ירושלים דאס איז גמיינט דו וועסט דיינע זאכן לאזען שטיין אונ זיי וועלן ניט ניזוק ווערן · לערנן מיר דער פון אפ דאס דיין קוא וועט זיך פאשין אין וואלד אונ קיין חיה וועט זיא ניט מזיק זיין · אונ דיין הון וועט פיקן אין מיסט אונ קיין קאץ וועט זיא ניט מזיק זיין · אונ ווען אזעלכע זאכן וואס זייער שטייגר איז זייער אפט ניזוק צו ווערן זיינן זייא דאך ניט ניזוק גווארן מכל שכן שוין די זאכן וואס קענען זיך היטען אונ זייער שטייגער איז ניט ניזוק צו ווערן איז ער פשיטא ניט ניזוק גווארען וועסטו וועלין מיינן נאר ווען זיי זיינן גגאנגן קיין ירושלים האבן זיי קיין שאדן ניט גהאט אבר אז זיי זיינן צוריק גגאנגן האבן זייא יוא איין שאדן גהאט דרום זאגט דער פסוק אונ דוא זאלסט זיך אום קערן אין דער פריא צו גיין אהיים צו דיין גצעלט איז גדרונגן דאס דו וועסט גפינן דיין גצעלט בשלום אן איין שאדן · ואע"פ אונ תאטשע דער בית המקדש איז חרוב גווארן איבער אונזרע זינד אונ מיר קענן ניט עולה לרגל זיין קיין ירושלים · מוזין מיר דאך פערין אין שמחה אום יום טוב לשם שמים איטלכר נאך זיין גוט ווילינ הארץ אונ נאך זיין פארמעגן · וויא מיר לערנן אין ערבי פסחים די רבנים האבן גלערינט · איין מענטש איז מחויב זיין הויז גזינד משמח צו זיין אום יום טוב וויא אין פסוק שטייט דו זאלסט דיך משמח זיין אום יום טוב מיט דיין הויז גזינד · פרעגט די גמרא מיט וואס זאל ער זייא משמח זיין · זאגט רבי יהודה די מאנן זאלן זיך משמח זיין מיט דעם וואס עס פאסט פר זייא אונ די ווייבר מיט דעם וואס עס פאסט פאר זייא · פרעגט ווידער די גמרא בשלמא מאנן קענן זיך משמח זיין מיט וויין · אבר ווייבר טארן דאך קיין פיל וויין ניט טרינקן מיט וואש קען מען זיי משמח זיין · זאגט רב יוסף אין בבל איז מען זיי משמח מיט שיינע גפארבטע קליידער אונ אין ארץ ישראל איז מען זיי משמח מיט קליידער פון ליינען אויס גיפרעסטע : תניא מיר האבן גלערינט רבי יהודה בן בתירא זאגט אין דער צייט אז דער בית המקדש איז גשטאנן איז קיין שמחה ניט גוועזן נאר מיט פלייש · וויא אין פסוק שטייט אונ דו זאלסט קוילן שלמים אונ זאלסט זיי עסין אין ירושלים אונ פריילך זיין · אבר היינט דאס עס איז ניט דא קיין בית המקדש איז די שמחה נאר מיט וויין וויא אין פסוק שטייט אונ וויין דער פרייט דאס הארץ פון דעם מענטשן : ועכ"ז אונ פון דעסט וועגן זאל דר מענטש ניט פאר ברייננגען דעם גאנצן טאג מיט פריילכקייט פון עסין אונ טרינקען · נייערט ער זאל דעם טאג צו טיילן העלפט אויף תפלה צו טאן אונ לערנן · אונ די אנדרע העלפט אויף עסין אונ טרינקען וויא מיר לערנן אין מסכת פסחים · רבי אליעזר בן יעקב זאגט · דער מענטש זאל אום יום טוב מער ניט טאן · אדר עסין אונ טרינקען אדער תורה לערנן אונ רבי יהושע זאגט מען זאל צו טיילן דעם טאג העלפט אויף תורה לערנן · אונ העלפט אויף עסין אונ טרינקען · זאגט רבי יוחנן דיא ביידע תנאים לערנן עס אפ פון איין פסוק דען אין איין פסוק שטייט דער יום טוב זאל זיין צו אייך אונ איין פסוק שטייט דער יום טוב זאל זיין צוא גאט · זאגט רבי אליעזר דער פסוק מיינט אדר דער גאנצר טאג זאל זיין צו גאט תורה צו לערנן אדר דער גאנצר טאג זאל זיין צו אייך צו עסין אונ טרינקען · אונ רבי יהושע זאגט איך טו ביידע פסוקים מקיים זיין · דאס מען זאל דעם טאג צו טיילן העלפט צו גאט אויף תפלה אונ תורה · אונ העלפט צו אייך אויף עסין אונ טרינקן · אונ די הלכה בלייבט וויא רבי יהושע · וכן היו נוהגין ישראל אונ אזו האבן זיך די ישראל נוהג גוועזן אין די צייטן פון די תנאים · ביז האלבין טאג זיינן זיי גזעסן אין בית המדרש צוא הערן דיא דינים פון יום טוב אונ דער נאך זיינן זיי גגאנגן אהיים אונ האבן זיך משמח גוועזן מיט זייער הויז גזינד לשם שמים אונ אז זיי האבן קיין געלט ניט גהאט פון שמחת יום טוב פלעגן זיי לייען אויף די האפונג צו גאט דאס ער וועט זיי צו שיקן מיט וואס צו בצאלן אונ גאט האט אויך בצאלט וויל זיי האבן גהאפט אויף אים אונ ווען לייט זיינן ארויס גגאנגן פון דעם בית המדרש איי זיי האבן אויס גהערט די דרשה האט מען זייא גרופן פרעסערס אונ שיכורים · וויא מיר האבן גלערינט אין פרק יום טוב די רבנים האבן גלערינט עס איז גוועזן איין מעשה מיט רבי אליעזר דאס ער איז גזעסן אונ האט גדרשנט אום יום טוב די דינים פון יום טוב · איז ארויס גגאנגען די ערשטע חברותה אין אן הייב דרשה האט רבי אליעזר גזאגט די לייט האבין גרויסע פעסר מיט וויין דרום גייען זיי פריא ארויס · דער נאך איז ארויס גגאנגען די אנדרע חברותה האט ער גזאגט די לייט האבן נאר קליינע פעסר מיט וויין · דער נאך איז ארויס גגאנגען די דריטע חברותה האט ער גזאגט די לייט האבן גרויסע קריג מיט וויין · דער נאך איז ארויס גגאנגען די פערטע חברותה האט ער גזאגט די לייט האבן נאר לאגלן וויין · דער נאך איז ארויס גגאנגען די פינפטע חברותה האט ער גזאגט די לייט האבן נאר בעכר מיט וויין · וויא די זעקסטע חברותה האט אן גהויבן ארויס צו גיין האט ער גזאגט די מוזן זיין פאר שאלטענע אונ ארעמע לייט · דען ער איז בייז גווארן וויל דער בית המדרש איז ליידיג גבליבן אין מיטן דרשה · דער נאך האט ער גגעבן זיינע אויגן אין די תלמידים זיינן זייערע פענימער פאר ענדערט גווארן פון פאר דרום דען זייא האבן גמיינט ער איז בייז אויף זיי האט ער גזאגט צו זיי מיינע קינדר ניט אייך מיין איך נייערט די לייט וואס לאזן אוועק די תורה וואס זיא איז איין אייביג לעבן אונ גייען עסין אונ טרינקן וואס איז נאר איין חיי שעה · וויא די תלמידים זיינן אהיים גגאנגן האט ער צוא זייא גזאגט מיינע קינדר

עסט

מנות לאין נכון לו · מאי לאין נכון לו אמר רב חסדא למי שלא הניח ערובי תבשילין · מאי כי יחדות ה' היא מעוזכם אמר רבי יוחנן אמר להם הקב"ה בני לוו עלי וקדשו היום והאמינו בי ·ואני פורע לכם ואם מוסיף לשם שמים בהוצאת יו"ט לשבחו יותר מכדי מסת ידו מוסיפין לו מן השמים כדגרסינן עלה פ' י"ט דף ט"ז תניא ·כל מזונותיו של אדם קצובין לו מר"ה ועד ר"ה ·חוץ מהוצאת שבת והוצאת יו"ט והוצאת בניו לתלמוד תורה שאם פוחת ·פוחתין לו ואם מוסיף מוסיפין לו אמר רבי אבהו ·מאי קרא דכתיב (תהלים פא) תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו וכתיב כי חק לישראל הוא ומאי משמע דהאי חק לישנא דמזוני הוא דכתיב (בראשית מז) ואכלו את חקם אשר נתן להם פרעה · מר זוטרא אמר מהכא (משלי ל) הטריפני לחם חקי · ושמחת המועד היא גדולה וטובה לבני ישראל שאינם עושין כל ימיהם כהנים ויותר לאותן שדרים בחוצה לארץ שלא היו בקללת (הושע א) והשבתי כל משושה · כדגרסינן במסכת שבת פרק חבית דף קמ"ה יתיב רבי חייא בר אבא ורב אסי קמיה דרבי יוחנן ויתיב רבי יוחנן וקא מנמנם אמר ליה רבי חייא בר אבא לרב אסי מפני מה ·עופות שבבבל שמנים אמר ליה לך ·למדבר עזה ואראך שמנים מהם מפני מה מועדים שבבבל שמחים ·מפני שהם עניים מפני מה ת"ח שבבבל ·מצויינין ·שאינן בני תורה מפני מה העובדי כוכבים ומזלות מזוהמין מפני שאוכלין שקצים ורמשים · אתער בהו רבי יוחנן אמר להו ·דרדקי לא כך שניתי לכם (משלי ז) אמור לחכמה אחותי את אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך אמרהו ואם לאו אל תאמרהו א"ל לימא לן מר איזהו מהן מפני מה וכו' · ועם כל זאת השמחה אל ימשוך עצמו באכילה ושתייה אבל ישמח עם ביתו לעניים והקב"ה ישמח לו ולביתו כדגרסינן בפסיקתא רבי לוליאני דרומה בשם רבי יהודה בר סימון אמר הקב"ה לישראל לך יש ד' בני בתים בנך ובתך ועבדך ואמתך ולי יש ד' בני בתים הלוי הגר היתום והאלמנה אשר בקרבך אמר הקב"ה אני אמרתי לך שתהא משמח את שלי ואת שלך ביו"ט שנתתי לך אף אני עתיד לשמח את שלי ואת שלך · אלו ואלו היכן אני משמחן בבית הבחירה דכתיב (ישעיה נו) והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי :

מקרא הוא בספר עזרא עד כי חדות ה' היא מעוזכם : חדות ה' שמחה שאתם עושים בשביל ה' כדי היא מעוזכם היא העוזר אתכם לבלם סקפותיכם וכלואתכם שמלוו בבילה : שלא הניח ערובי תבשילין ואין לאכול אלא יכול לבשל : ואני פורע והא דאמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות הני מילי כשאין לו מכון ויצטרך לצדקה אבל אם יש לו מכון אמר לוו עלי ואני פורע] וכן כתב המחבר לקמן : כל מזונותיו של אדם כל מה שעתיד להשתכר בשנה שיבא לו קצוב לו כך וכך ישתכר בשנה זו ע"כ יש לו ליזהר מלעבות יציאה מרובה כי לא יוסיפו לו שכר למזונותיו אלא מה שפסקו לו : חוץ מהוצאת שבת אותו לא פסקו לו מה ישתכר לצרכו ומהיכן שיבואו אלא לפי מה שרגיל להוציא ממציאין לו לגבה או לאחר שעה : פוחתין לו כלומר ממציאין לו שכר מועט : מאי קרא שקוצבים לו מזונות כר"ה : עופות שבבבל שמינים מארץ ישראל : למדבר עזה והיא מארץ ישראל: מועדים שבבבל שמחים רגילין לשמוח במועדים יותר מארץ ישראל : מפני שהם עניים וכל השנה אין להם שמחה במאכל ובמשתה ואין להם מרגוע ממלאכתם לסיכך במועדים כל שמחתם : מצויינין מקושטים מלויינין עצמם בלבושים נאים : שאינן בני תורה כ"כ לכבדם כבני ארץ ישראל מחמת תורתם ומכבדין אותם מחמת לבושיהן שנראין חשובין : דרדקי נתורים שלא הגיעו לסברא :

חלק שביעי

בכבוד שבת ויש בו שבעה פרקים :

קנה פרק ראשון כל דברי שמירת השבת מכל מלאכה ופרטי כל הענינים שנכתבו על הזהרות שבת מחללו בשום דבר הנה הכל מפורש

עסט גוטע שפייז און טרינקט זיסע גטראנק און שיקט מתנות צוא דעם וואס צו אים איז ניט אן גברייטי זאגט רב חסדא דאס איז גמיינט דער וואס האט ניט גמאכט קיין עירובי תבשילין טאר ער אליין ניט קאכן דעם זאלט איר שיקין · שטייט ווייטער אין פסוק דען דאס פרייליכקייט פון גאט איז אייער שטארקייט · זאגט רבי יוחנן דאס זאגט גאט צוא די ישראל מיינע קינדער אנטלייט געלט און מאכט איך יום טוב און פרייט איך און פאר זיכרט איך אויף מיר און איך וועל איך עס באצאלן : ואם הוסיף און ווען ער מערט געלט אויס צוא געבן לשם שמים פון שמחת יום טוב וועגן מער וויא ער פר מאגט. שיקט אים גאט צו מער געלד צו פרדינן וויא מיר לערנן אין פרק יום טוב מיר האבן גילערינט אלע בדערפניש פון מענטשן וויא פיל ער וועט דארפן דעם גאנצן יאר איז דעם מענטשן בשטימט אין הימל אום ראש השנה · נאר וויא פיל ער זאל פר דינען אויף הוצאות שבת און יום טוב און אויף שכר לימוד פר זיינע קינדער דאס ווערט ניט בשטימט אום ראש השנה נייערט ווען ער גיט פיל אויס דרויף שיקט אים גאט פיל צו גיט ער ווייניג אויס דרויף שיקט אים גאט ווייניג צו · זאגט רבי אבהו דאס איז גידרונגען פון דעם פסוק דען עס שטייט אין פסוק בלאזט שופר אין חודש תשרי אין דר צייט וואס די לבנה איז פאר דעקט אין דעם טאג פון אונזר יום טוב דען איטליכינס געזעץ ווערט דענסט מאל בשטימט · און געזעץ מיינט מען פרנסה וויא אין פסוק שטייט און זיי האבן געסין זייער געזעץ וואס פרעה האט זיי געגעבן · מר זוטרא זאגט איך קען עס פון דעם פסוק אפ לערנן דען שלמה המלך האט גזאגט מאך מיך שפייזן מיין געזעצטין ברויט : ושמחת המועד און די שמחה פון יום טוב איז גרויס און גוט צו דיא קינדר ישראל וואס די איבריגע טעג פון יאר קומן אפ ווי עס איז · און נאך מער איז די שמחה גרויס צו די וואס וואוינן אין חוץ לארץ דען זיי זיינען ניט גוועץ אין דר קללה וואס גאט האט גזאגט איך וועל פר שטערן אלע אייערע פריידי ווי מיר לערנן אין מסכת שבת · רבי חייא בר אבא און רב אסי זיינן גזעסן פר ר' יוחנן און ער איז גזעסן און האט עטוואס גשלאפן האט ר' חייא בר אבא גזאגט צו רב אסי ווארום זיינען די עופות פון בבל פעטער פאר די עופות פון ארץ ישראל האט רב אסי גזאגט צו אים גיי אין מדבר עזה וואס אין ארץ ישראל איז וועל איך דיר ווייזן פעטערע פאר זיי האט רבי חייא אים ווידר גפרעגט ווארום זיינען די לייט פון בבל אזו פרייליך אום יום טוב מער פאר די לייט פון ארץ ישראל האט רב אסי גזאגט צו אים ווייל זיי

זיינען ארימע לייט האבן זיי קיין אנדער שמחה ניט וויא יום טוב · האט ער אים ווידר גפרעגט ווארום זיינען די תלמידי חכמים פון בבל גפוצט מיט שיינע קליידער האט ער צו אים גזאגט ווייל זיי זיינען ניט קיין גרוישע לומדים דריבער מוזן זייא זיך פוצען מיט שיינע קליידר כדי צו האבן כבוד · האט אים רבי חייא ווידר גפרעגט ווארום זיינען די עובדי כוכבים ומזלות מזוהם אויף זייער לייב האט ער אים גזאגט ווייל זייא עסין שקצים ורמשים · האט זיך רבי יוחנן אויף גיכאפט און האט גזאגט צו זייא איך האב מיט איך דאך גלערינט דעם פסוק אמור לחכמה אחותי את זאג צו דר חכמה דוא ביסט מיין שוועסטער דאס איז גימיינט ווען דו ווייסט דיא זאך קלאר וויא דו ווייסט דאס דיין שוועסטער איז דיר אסור זאלסטו זיא זאגן און אז ניט זאלסטו זיא ניט זאגן · און די זאכן ווייסט איר דאך ניט רעכט און ווארום זאגט איר זייא · האבן זייא גזאגט צוא רבי יוחנן זאג דו אונז דעם טעם פון די זאכן · האט ער צוא זייא גזאגט פון אלעמן דעם רעכטן טעם · און דאס איז דר טעם ווארום די לייט פון בבל זיינען אזו פריילך אום יום טוב דען ווייל זייא וואונן אין חוץ לארץ זיינען זייא ניט גוועזן אין דער קללה וואס גאט האט גזאגט איך וועל פאר שטערן אין ארץ ישראל אלע פרייד פון דיא ישראל ועכ"ז השמחה און בייא די אלע פריידע זאל זיך דער מענטש ניט אפ געבן צו פיל מיט עסין און טרינקן נייערט ער זאל זיך משמח זיין מיט זיין הויז גזינד און זאל ארימע לייט אויך משמח זיין און דר פר וועט גאט דר פרייען אים און זיין הויז גזינד וויא מיר האבן גלערינט אין דר פסיקתא רבי לוליאני דרומה האט גזאגט פון וועגן רבי יהודה בר סימון דאס גאט זאגט צו ישראל דו האסט פיר ערלייא הויז גזינד דהיינו דיין זון און דיין טאכטר און דיין קנעכט און דיין דינסט מויד · און איך האב אויך פיר ערלייא הויז גזינד דהיינו דר לוי · און דר גר · און דער יתום · און די אלמנה · זאגט גאט איך האב דיר גזאגט דוא זאלסט דער פרייען מיינע פיר הויז גזינד צו זאמן מיט פיר הויז גזינד אום יום טוב · אזו וועל איך לעתיד לבוא אויך משמח זיין מיינע פיר הויז גזינד מיט דיינע פיר הויז גזינט אין בית המקדש וויא אין פסוק שטייט און איך וועל זייא ברייננגן צו מיין היילינן בארג און דר פרייען אין מיין תפלה הויז דס איז דער בית המקדש דאס ער וועט גבויט ווערן במהרה בימינו אמן :
קנה כל דברי שמירת השבת מכל מלאכה אלע זאכן פון שבת היטן פון איין מלאכה צו טאן און די אלע ענינים וואס זיינען נשריבן אויף די פר זאגונג
דאס

במקומו בארון העדות אבל נזכיר בכאן בכלליו ובכבודו ובשכרו ובהוסיפו מחול על הקדש כדי להיישיר לבות בני אדם לדרך ישרה ויהיה לבם תמיד מוכן לידע שהוא יתברך *ברא הכל עד כלותו בהכנסת כלה ולזכור השבת בכל ימי השבוע הסכימו ישראל לקרות לכל ימי השבוע בזכרון השבת באמרם באחד בשבת בשני בשבת וכן כולם · ולא בשמות שקראו להם האומות *בשמות הם זרתים ולא עוד אלא שקורין אפילו האומות ליום השבת בלשון שביתה להודות בשביתתו אף על פי שאינן נוהגים כן כי מצינו שבני אדום קורין ליום השבת שבא"דו ובני ישמעאל קורין סבא"ת נמצא עדות לכל באי עולם בחדוש העולם וביום השבת שהוא יום שביתה וגם יש מופת בדבר גלוי לכל באי עולם והוא נהר סמבטיון שהשביתה ביום השבת ונרסינן במסכת סנהדרין פרק ד' מיתות דף ס"ה שאל טורנוסרופוס את רבי עקיבא אמר ליה *מה היום מיומים *אמר ליה מה גבר בגוברין אמר ליה *דמרי צבי *שבת נמי דמרי צבי · אמר ליה הכי קאמינא *מי יימר דהאידנא שבת אמר ליה *נהר סמבטיון יוכיח *בעל אוב יוכיח שאינו עולה בשבת *קברו של אביו יוכיח שאין מעלה עשן בשבת וכו' ואם נושב רוחות ומוריד גשמים בשבת עולם כמנהגו נוהג לצורך העולם · ונרסינן בב"ר טורנוסרופוס שאל את ר' עקיבא אם כדבריך שהקב"ה חפץ בכבודו של שבת אל ישיב בה רוחות ואל יוריד בה גשמים ואל יצמיח בה אדמה אמר ליה אמשול לך משל להד"ד לאדם שהוא מטלטל *בחצר של ד' אמות · וגם לזכור תמיד יום השבת היה בזה שאם נזדמן לו חלק יפה בימי השבוע מזמינו לשבת ובריית זו שנויה במכילתא רבי אלעזר בן חזקיהו בן גוריון אומר זכור את יום השבת לקדשו שתהא זוכרו מאחד בשבת שאם נזדמן לך חלק יפה תהא מתקנו לשבת ואף על פי שהיה חולק בזה הלל הזקן עם שמאי הזקן · כדגרסינן במסכת ביצה פרק י"ט דף י' תניא אמרו עליו על שמאי הזקן שכל ימיו היה אוכל לכבוד שבת כיצד מצא בהמה נאה אומר זו לכבוד שבת מצא אחרת נאה הימנה היה *אוכל הראשונה ומניח את השניה אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה בו שכל מעשיו היו לשם שמים שנאמר (תהלים סט) ברוך ה' *יום יום · תניא נמי הכי בית שמאי אומר מחד בשבתיך לשבתיך · ובית הלל אומר ברוך ה' יום יום · ובמכילתא אחריתא כתוב בית שמאי אומר *זכירה עד שלא תבוא · שמירה משתבוא · ומעשה

ברא הכל בששת ימי בראשית עד שהבריאה כלה כשנכנס שבת : **בשמות המשרתים** כגון יום א' יום השמש ויום השני יום הירח יום ג' יום המאדים וכן כולם קוראין אחר שם מה : **מה יום מיומים** למה תחשבו יום השבת יותר מאלו ימים : **מה גבר בגוברין** מה ראית כמוך להיות שר וגדול מכל האנשים : **דמרי צבי** אדוני המלך חפץ לגדלני ולהשפילני : **שבת נמי דמרי צבי** הקב"ה חפץ והזהיר על כבודה : **מי יימר דהאידנא שבת** הוא ודלמא אחד מאלו ימים הוא שבת : **נהר סמבטיון יוכיח** נהר של אבנים הוא ובכל ימות השבוע שוטף והולך וזורק למעלה וביום השבת נח ושקט : **בעל אוב יוכיח** שאינו מעלה המת בשבת : **קברו של אביו** דטורנוסרופוס כל ימות השבוע היה עולה עשן מקברו שהיה נדון ונשרף ובשבת נחה שפושעי גיהנם שובתין בשבת : **בחצר של ד' אמות** וכל העולם של הקב"ה כד' אמות נחשב לו ומותר לטלטל : **אוכל את הראשונה** נמצא אוכל לזו כדי שתהא היפה נאכלת בשבת דהויא לו אכילתו של ראשונה לכבוד שבת : **יום יום** יעמס לנו את צרכנו ועזרתנו והיה אוכל מה שהיה לו ואומר הקב"ה יזמין לי גם לשבת : **זכירה** זוכר ומכין לשבת עד שלא

דאס מען זאל דעם שבת ניט פארשוועכן מיט קיין זאך דאס זיינן שוין אלץ דר קלערט אין דעם ארט פון ספר ארון העדות אבער מיר וועלין דא דער מאנען דעם כלל פון די זאכן אונ פון כבוד שבת · אונ דעם שכר וואס מען האט דר פר אונ וויא מען מוז צו לייגין פון די וואכעדיגע טעג צום הייליגן שבת דאס הייסט פון פרייטיג ווען מען וועט פריער צו נעמן דעם שבת · אונ דער נאך בייא דעם ארויס לאזין שבת זאל מען שפעטר ארויס לאזין דאס איז צו פירין די מענשליכע הערצר צום גלייכין וועג · אונ דאס זייער הארץ זאל זיין תמיד אן גיברייט צו וויסן דאס גאט יתברך האט אלץ בשאפין ביז עס איז אלץ פארטיג גיווארן וויא שבת איז אריין גנאנגען · אונ כדי צו גידיינקן שבת אין אלע טעג פון דער וואך האבין דיא ישראל מסכים גיוועזן דאס מען זאל רופין דיא טעג פון דר וואך נאך שבת דהיינו דעם ערשטין טאג פון דר וואך זאל מען רופן אחד בשבת אונ דעם אנדרן טאג שני בשבת אונ אויך אזו אלע טעג פון דער וואך · אונ ניט מיט דיא נעמן וואס די אומות העולם רופין זייא נאך די מזלות נאך · דהיינו זונטאג רופין זיי נאך דר זון אונ מאנטאג נאך דר לבנה אונ אויך אלע טעג פון דער וואך רופין זיי נאך די מזלות · אונ נאך מער איז צו זעהן דאס אלע אומות רופן אן שבת מיט איין לשון פון רואונג דאס זייא זיינן דר מיט מודה דאס מען דארף אין דעם טאג רוען חאטשע זיי רוען אין איין אנדער טאג · דען מיר גיפינען דאס אין לאנד אדום רופט מען שבת שבאד"ו אונ אין לאנד ישמעאל רופט מען שבת סאבת נמצא איז דאס איין עדות צו אלע מענטשן פון דער וועלט דאס גאט האט די וועלט בנייעט · אונ שבת איז דר טאג פון רוען : וגם יש מופת בדבר אויך איז דא איין צייכן אין דר זאך דאס שבת איז איין יום מנוחה וואס אלע מענטשן פון דר וועלט קענן דאס זעהן אונ דאס איז דאס דער טייך סמבטיון רועט אום שבת · אויך לערנען מיר אין דער מסכת סנהדרין טורנוסרופוס האט גיפרעגט צו רבי עקיבא ווארום איז ביי אייך דר טאג פון שבת חשובר פון אלע טעג · האט רבי עקיבא גיזאגט צוא אים פר וואס ביסטו חשובר פון אלע מענטשין האט ער צוא אים גיזאגט מיין האר דר מלך האט גיוואלט דאס איך זאל זיין איין האר האט רבי עקיבא גיזאגט שבת האט אויך דער האר גאט גיוואלט דאס ער זאל זיין חשובר פון אלע טעג · האט טורנוסרופוס צו אים גזאגט איך האב אזו נפרעגט פון וואנען ווייסט איר ווער זאגט דאס אייך דאס היינט איז שבת טאמער דארף מען רוען אין אנאנדר טאג · האט רבי עקיבא צו אים גיזאגט דאס קאן מען זעהן פון דעם טייך סמבטיון דען אגאנצע וואך רועט ער ניט נאר אום שבת · אויך קאן מען עס זעהן פון די מכשפים דאס זיי קענן אגאנצע וואך איין מת אויף ברייגן פון דר ערד אונ אום שבת קענן זיי עס ניט · אויך קאן מען עס זעהן פון דיין פאטערש קבר דאס אגאנצע וואך גייט איין רויך פון זיין קבר ווייל מען איז אים דן אין גיהנם אונ אום שבת גייט ניט קיין רויך דען אום שבת איז מען קיין רשע ניט דן אין גיהנם פון די אלע זאכן קאן מען זעהן דאס היינט איז שבת : ואם נושב רוחות אונ דאס וואס גאט לאזט ווייען ווינטין אונ מאכט גיין רעגין אום שבת וויא אגאנצע וואך דאס איז ווייל מען דארף עס נייטיג האבין צו דר וועלט · אויך לערנן מיר אין בראשית רבה טורנוסרופוס האט גיפרעגט צו רבי עקיבא ווען עס איז אמת וויא דוא זאגשט דאס גאט וויל מען זאל שבת בכבוד האלטן לאז ער ניט מאכן ווייען קיין ווינט אום שבת אונ לאז ער ניט לאזין גיין קיין רעגין אונ ניט מאכין שפראצין דיא ערד אום שבת · האט רבי עקיבא צו אים גיזאגט איך וועל דיר זאגין איין משל · עס איז גלייך צו איין מענטש וואס מען טראגט אין זיין הויף פון פיר איילן ווייל דאס איז ניט קיין מלאכה · דריבער טוט דאס גאט אום שבת ווייל ביי אים איז די גאנצע וועלט וויא פיר איילן אונ דיא גאנצע וועלט איז זיין הויף : וגם לזכור תמיד יום השבת אונ אויך דאס דער מענטש זאל תמיד גידיינקן אין שבת איז דאס דורך דער זאך · דאס ווען עס טרעפט זיך אים איין גוטר חלק פון איין זאך אים דער וואכין זאל ער עס אן גרייטן אויף שבת וויא עש שטייט אין דר מכילתא רבי אלעזר בן חזקיה בן גריון זאגט עס שטייט אין פסוק זכור את יום השבת לקדשו . דו זאלסט גדיינקן צו הייליגן דעם טאג פון שבת פון זונטאג אן דהיינו ווען עס וועט זיך דיר טרעפין איין גוטר חלק אום דר וואכין זאלסטו עס אן ברייטין אויף שבת · אונ חאטשע הלל הזקן קריגט אין דר זאך מיט שמאי הזקן וויא מיר לערנן אין מסכת ביצה · מיר האבין גילערינט מען האט גיזאגט אויף שמאי הזקן דאס אלע זיינע טעג האט ער גגעסן לכבוד שבת דהיינו ווען ער האט גפונן איין גוטע בהמה האט ער גזאגט די זאל זיין לכבוד שבת אונ ווען ער האט גיפונן איין בעסרע בהמה האט ער די ערשטע בהמה אויף גגעסן כדי דיא אנדערע בהמה זאל בלייבין אויף שבת אבר הלל הזקן האט איין אנדר מדה גיהאט אין זיך דאס אלע זיינע מעשים זיינן גיוועזן לשם שמים דען ער האט גיזאגט ברוך ה' יום יום גילובט איז גאט אלע טאג ער וועט מיר אויך בשערין וואס איך דארף האבין אויף שבת · תניא נמי הכי מיר האבן אויך אזו גילערינט · בית שמאי זאגין דער מענטש זאל פון זונטאג אן אן גרייטין אויף שבת · אונ בית הלל זאגין גילויבט איז גאט וואס ער בשערט דעם מענשין אלע טאג וואס ער דארף · אונ אין איין אנדר מכילתא האבן מיר אזו גילערינט · בית שמאי זאגין מען זאל גידיינקן אן צו ברייטין אויף שבת איי ער קומט · אונ מען זאל אים היטן אז ער קומט · אונ עס איז גיוועזן איין מעשה מיט שמאי הזקן דאס דאס די דער מאהנונג פון שבת האט זיך ניט אפ גיטאן פון זיין מויל די גאנצע וואך דען אז ער האט נאר גיקויפט אגוטע זאך האט ער גיזאגט דאס זאל זיין אויף שבת · אבר הלל הזקן האט אנדר

מדה

בשמאי הזקן שלא היה זכרון שבת זז מפיו לקח חפץ טוב אמר זו לשבת · אבל הלל הזקן היתה בו מדה אחרת שהיה אומר כל מעשיך יהיו לשם שמים · אל יתדמה בלב שום אדם שלא היה מודה הלל הזקן במצות עונג שבת אבל דברו היה כאשר היה *בזמן דחקו ואמר שאם יזדמן לו לאדם דבר נאה והוא צריך לו בחול שלא ישמרנו לשבת וישאר דחוק כל ימי השבוע אלא יאכל וישתה בחול לש"ש וישים בטחונו באל יתברך שיזמין לו בטובו בכל יום *ויותר שלום לכבוד השבת כי מי שצוה לו לשבות ולענוג בו והיה נותן במדבר ביום הששי לחם יומים יזמין לו כל צרכיו · ואם חו יגרע לו בשבת אחד הוא יוסיף לו בשבת אחר כשיבטח בו *ועד שיבא לו יתן משכונו וישען באלהיו והוא פורע כדגרסינן התם במסכת ביצה דף ט"ו מאי כי חדות ה' היא מעוזכם אמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר ברבי שמעון אמר להם הקב"ה לישראל בני לוו עלי וקדשו היום והאמינו בי ואני פורע · וכל זה אמרו במי שיש לו משכון למשכן אבל אם אין לו אל יתבייש עצמו לשאול לעונג שבת אבל יוציא כפי מסת ידו או יותר מעט ואל יצטרך לבריות כדגרסינן בפרק ע"פ דף קי"ב תנו רבנן ז' דברים צוה רבי עקיבא את רבי יהושע בנו *אל תשב בגובהה של עיר ותשנה ואל תדור בעיר *שראשה תלמידי חכמים *ואל תכנס לביתך פתאום וכל שכן לבית חברך *ואל תמנע מנעלים מרגליך *והשכם ואכול בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצנה ועשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות והוי משתדל עם מי שהשעה משחקת לו ואמר רב פפא *לא למזבן מיניה ולא לזבוני ליה אלא לאשתתופי בהדיה · והשתא דאמר רב שמואל בר יצחק מאי דכתיב (איוב א) מעשה ידיו ברכת שכל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך בה אפילו למזבן מיניה ולזבוני ליה · ואף על פי שיהא בצורך יוסיף שום דבר לכבוד שבת כדגרסינן התם תנא דבי אליהו אף על פי שאמר רבי עקיבא עשה שבתך חול ואל תצטרך וכו' עושה דבר מועט בתוך ביתו ומאי ניהו *כסא דהרסנא · כדתנן יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים כלומר שיתחזק במצוה יותר מהיכולת שבידו · והלל הזקן בהיותו בוטח ביוצרו שיזמין לו בשבת מנה יפה אף על פי שלא יכינהו מתחלת השבוע היה אומר ברוך ה' יום יום ושמאי הזקן בהיותו מתירא שלא יבא חלק טוב כזה לשבת היה שומרו מתחלת השבוע וזוכר בכל יום אהבת השבת ושניהם מודים במצות זכור ושמור שהזכירה צריכה קודם שיבא ושמירה בעצם השבת והכל אחד · וגרסינן נמי בפרק במה מדליקין דף ל"ג על עובדא דרבי שמעון בן יוחאי כד *טשו במערתא הוא ובריה וכד נפקו חזו ההוא סבא

הנא והנאה שמרנו והנחנו לסלכתו : בזמן דחקו כהסים עני : ויותר שלום יתן לו הקב"ה מיכו מגלס ליום הסכה : ועד שיבא לו אך עדיין אין לו יתן משכון ויגוס ויבטח כס' שיזדמן לו לפרוע : אל תשב בגובהה של עיר ותשנה כלומר במקום שבני אדם עוברים ושבים שמא יפסיקוך מתלמודך : שראשה ת"ח דטרוד בגרסתו ולא מבגיח במילי דצבורא : ואל תכנס וכו' אלא השמע קולך להם קודם כואך ,דלמא פגרי מלתא דצניעותא : ואל תמנע מנעלים דגנאי לת"ח ליוך בלא מנעלים : והשכם ואכול מקרא נפקא לן בכבא קמא לא ידענו ולא ינמאו ולא יכם שרב ושמש אי נמי מדכתיב והרך את לחמך ואת מימיך והסירותי מחלה מקרבך : לא למזבן מיניה ולא לזבוני ליה דאיידי דעדיף מזליה יגלה חכי עליך : כסא דהרסנא דגים קטנים מטוגנים בקמח בשומן שלהם : טשו נחבאו במערה מפני שהיו יראים ממלכות :

מדה גיהאט אין זיך דאס ער האט גיזאגט אלע דיינע מעשים זאל זיין לשם שמים· אל יתדמה בלב שום אדם אונ עס זאל זיך קיין שום מענטש ניט טראכטן אין זיין הארצין דאס הלל הזקן האט ניט מודה גיוועזן אין דר מצוה פון עונג שבת נייערט הלל הזקן האט זיינע רייד גיזאגט אז ער איז גיוועזן איין ארומן האט ער גיזאגט ווען עס טרעפט זיך צו איין מענטשן איין גוטע זאך וואס ער דארף זיא נייטיג האבן אום דער וואכין זאל ער זיא ניט בהאלטין אויף שבת אונ די גאנצע וואך לעבין אין נויט נייערט ער זאל עסין אונ טרינקן אום דער וואכן לשם שמים אונ זאל האפין אויף גאט יתברך דאס ער וועט אים צוא שיקן מיט זיין גוטקייט אלע טאג זיינע בדערפניש אונ נאך מער וועט ער אים צו שיקן זיין בדערפניש לכבוד שבת דען דער גאט וואס האט גיהייסן רוען אום שבת אונ מען זאל זיך תענוג אן טאן אין אים אונ דר וואס האט גגעבין אין דער מדבר אין דעם זעקסטין טאג טאפיל ברויט דאס איז דער מן דר וועט אים צו שיקן גאר זיין בדערפעניש אויף שבת · אונ ווען גאט וועט אים ח"ו ווייניגר צו שיקן אין איין שבת וועט ער אים צו לייגין דעם אנדרין שבת ווען ער וועט האפין אויף אים אונ איי גאט וועט דאס אים ברייננן זאל ער איין משכון פר זעצן אונ זאל זיך פר זיכרן אין זיין גאט וועט ער עס אים ווידר בצאלין וויא מיר לערנן אין מסכת יום טוב עס שטייט אין פסוק דען דאס פרייליכקייט פון גאט איז אייער שטארקייט זאגט רבי יוחנן פון וועגין רבי אלעזר ברבי שמעון גאט זאגט צו דיא ישראל מיינע קינדר לייעט געלט אויף מיר אונ מאכט הייליג דעם שבת אונ גלויבט אין מיר אונ איך וועל עס ווידר בצאלן: וכל זה אמרו אונ דאס איז נאר גירעט ווער עס האט איין משכון צו פרזעטצין אבר אז ער האט קיין משכון אויך ניט זאל ער זיך ניט מאכין צו שאנד אונ צוא בעטין ביי לייטין אויף שבת נייערט ער זאל אויס געבין אויף שבת נאך זיין פר מעגין אדר עפיס מער פון זיין פאר מעגין אונ זאל ניט דארפן צו לייטן וויא מיר לערנן אין ערבי פסחים דיא רבנים האבן גילערנט זיבין זאכין האט רבי עקיבא גיבאטין צו זיין זון רבי יהושע דו זאלסט דיך ניט זעצין לערנן אויף איין הויך ארט.אונ לערנן · דען פיל מענשין זעהן דאס ווייזט עס אויס וויא ער לערינט פון לייטין וועגין אונ דו זאלסט ניט וואונן אין איין שטאט וואס איר ראש איז איין תלמיד חכם דען וויל ער לערינט שטענדיג גיט ער ניט אכטונג אויף די זאכן פון קהלי· אונ זאלסט ניט אריין גיין פלוצלונג אין דיין הויז אריין דען טאמר טוען זיי אזו איין זאך וואס דו דארפסט ניט זעהן אונ מכל שכן דאס דוא זאלסט ניט אריין גיין אין דיין חבר'ש הויז פלוצלונג · אונ דו זאלשט ניט פר מיידן קיין שיך פון דיינע פים דען עס איז· איין תרפה צוא גיין בארפוס אונ דו זאלסט גאנץ פריא עסין אום זומר איבער דיא היץ וואש שפעטר וועט זיין וועסטו ניט קענן עסין אונ אום ווינטר איבער די קעלט. דען ניכטערהייט איז דעם מענשין קעלטר אונ מאך דיין שבת גלייך צו וואך אונ זאלסט ניט דארפין צוא לייטן אונ דו זאלסט האנדלן מיט דעם וואס די צייט גייט אים גליקליך: זאגט רב פפא עס איז ניט גימיינט דאס מען זאל עפיס פון אים קויפן אדר מען זאל אים פר קויפן דען ער איז איין בר מזל וועט ער אלץ פר דינן אין דיר נייערט דו זאלסט מיט אים חברותה מאכין אונ היינט דאס רב שמואל בר יצחק האט גיזאגט עס שטייט אין פסוק די מעשים פון די הענט פון איוב האסטו גיבענטשט דאס איז גימיינט ווער עס האט גינומען איין פרוטה פון איוב דר האט דרינן איין ברכה גיהאט אזו מעג מען שוין מיט אזעלכע לייט האנדלן צו קויפן פון זיי אונ צו פר קויפן צו זייא דען מיט זייער געלט קאן מען מזל האבן ואע"פ שיהא בצורך אונ חאטשע ער וועט זיין אין נויט זאל ער עפיס מער קאכן לכבוד שבת וויא מיר לערנן אין דר גמרא די ישיבה לייט פון אליהו האבן גילערנט חאטשע דאס רבי עקיבא האט גיזאגט מאך דיין שבת גלייך צוא וואך אונ זאלסט ניט דארפין צו לייטין · פון דעסט וועגין זאל ער איין קליינקייט מער קאכין לכבוד שבת אונ דאש איז קליינע פיש גפרעגילט אין זייער פעטקייטו מיט מעל · דען דער מענטש דארף זיך שטארקין אין גאטש דינסט וויא ווייט מגליך איז וויא מיר לערנן יהודה בן תימא זאגט:דו זאלסט זיין פאר שייט וויא איין לעמפערט אונ גרינג וויא איין אדלער, אונ זאלסט גישווינד לויפין וויא איין הירש ואונ זאלשט זיין שטארק וויא איין לייב צו טאן דעם ווילין פון גאט דיין פאטער וואס אין הימל איז דאס איז גמיינט דו זאלסט זיך שטארקין אין אלע מצות מער וויא דיין מאכט איז אונ מער וויא דיין פר מעגן והלל הזקן אונ הלל הזקן ווייל ער האט זיך פר זיכערט אין גאט זיין בשעפר דאש ער וועט אים צו שיקן איין גוטין חלק אויף שבת חאטשע ער האט ניט אן גגרייט פון אן הייב וואך· האט ער גיזאגט ברוך ה' יום יום גילויבט איז גאט וואס ער האט מיר צוא גישיקט אלע טאג מיין בדערפניש דער וועט מיר אויך צו שיקן וואס איך דארף האבן אויף שבת·אבר שמאי הזקן האט מורא גהאט דאס ער וועט ניט קריגין קיין גוטן חלק אויף שבת דרום האט ער דאס בעסטע פון דער גאנצער וואך בהאלטן אויף שבת אונ האט אלע טעג גדאכט דאש ליבשאפט פון שבת אונ זייא ביידע האבן מודה גיוועזן אין דר מצוה זכור ושמור אונ מען זאל אלע צייט טראכטן אויף שבת איי ער קומט אונ מען זאל היטין שבת אז ער קומט אים מכבד צו זיין אונ ביידע האלטן איינש : וגרסינן נמי אויך לערנן מיר אין פרק במה מדליקין ביא דער מעשה פון רבי שמעון בן יוחאי · וויא זיי זיינען גיוועזן בהאלטין אין דער הייל ער מיט רבי אלעזר זיין זון אונ וויא זיי זיינען ארויס גגאנגען האבין זיי געזעהן וויא איין אלטער

מאן

לקיט תיי *מדאני דאסא (הנילום של כדם) להריח בשבת אמרו ליה הני למה לך אמר להו לכבוד שבת אמרו ליה ותסגי לך בחד אמר להו חד כנגד זכור וחד כנגד שמור אמר ליה לבריה חזי כמה חביבין מצות עלייהו דישראל׳ וגם הכל מודים כי יש זכירה שהיא בעצם השבת לקדשו בברכה על היין כמו שאמרו במכילתא לקדשו קדשהו בברכה מכאן אמרו מקדשין על היין בכניסתו אין לי אלא בלילה ביום מנין תלמוד לומר ושמרתם את השבת וגרסינן נמי בפרק ע״פ דף ק״ו תנו רבנן זכור את יום השבת לקדשו זכרהו על היין בכניסתו אין לי אלא בלילה ביום מנין תלמוד לומר זכור וכו׳ · ביום מאי מברך אמר רב יהודה בורא פרי הגפן · רב אשי איקלע למחוזא אמרו ליה קדש לן מר *קרושא רבה וכו׳ וגם הנשים חייבות בקדוש היום כדגרסינן בפרק קמא דשבועות דף כ׳ נשים חייבות בקדוש דבר תורה שנאמר *זכור וגו׳ ונאמר שמור וגו׳ כל שישנו בשמירה אתנהו בזכירה׳ כתוב במדרש זכור בים שמור ביבשה · פירש הר״ם מקוצי בים מפני שאין שם צל בתים ואילנות נראה שהוא יום גדול אף כשהוא סמוך לחשכה · ביבשה ר״ל בעיר מפני צל הבתים אף כשהוא יום גדול *דומה שהוא סמוך לחשכה · כתוב במכילתא זכור מלפניו ושמור מלאחריו מכאן שמוסיפין מחול על הקודש :

מדאני לשון קשר כמו מעדנות כימה שהיא קושר כדי הדס יחד : קדושא רבה בפס״ג ואסכי קרי ליה קדושא רבה דאכולהו קדושא אמרי לה : זכור ודרשינן זכרהו על היין : דומה שהוא סמוך לחשיכה וימהר לעשות חול :

צריך להודיעו מתנה פלוני אתן לך וזהו דרך כבוד שמא יתבייש לקבלו ומתוך כך מתגלה כדברים ואינו טוב וכן אם נתנה בביתו שלא מדעתו צריך להודיעו שמידו באה לו שמתוך כך יבא לאהבו : לדעת כי אני ה׳ מקדשכם להודיעם אני בא שאני רוצה לקדשם : שייף ליה משחא ישפשפנו בשמן בין עיניו דבר הנראה כדי שתשאלנו אמו מי עשה לך כן ויאמר התינוק פלוני עשה לי כן וגם פת נתן לי : וממליא ליה כוחן כחול סביב עינו והוא מין צבע שהנשים כוחלות בו : לכשפים שהתחלנו שכשפו : שאיף ליה מאותו המין שנתן לו : ישכים אדם בע״ש

קנו פרק שני

גדולה שבת שקראה הקב״ה מתנה טובה כדגרסינן בפ״ק דשבת דף י׳ אמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב הנותן מתנה לחברו *צריך להודיעו שנאמר (תהלים סז) לדעת בארץ דרכך · תניא נמי הכי *לדעת כי אני ה׳ מקדשכם אמר ליה הקב״ה למשה משה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיעם מכאן אמר רשב״ג הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו מאי עביד ליה אמר אביי *שאיף ליה מישחא *ומליא ליה עיניה כוחלא · והאידנא דחיישי׳ *לכשפים אמר רב פפא *שאיף ליה מאותו המין · איני והא אמר רב חמא בר גוריא הנותן מתנה לחברו אין צריך להודיעו שנאמר (שמות לד) ומשה לא ידע כי קרן עור פניו לא קשיא הא במילתא דעבידא לאיגלויי הא במילתא דלא עבידא לאיגלויי והא שבת מילתא דעבידא לאיגלויי היא מתן שכרה לא עבידא לאיגלויי · ע״כ יש לו לאדם להקבילו בשמחה ויקדים בע״ש בבוקר להכין לצורך שבת כדגרסינן בפרקכל כתבי דף קי״ז אמר רב חסדא לעולם *ישכים אדם להוצאת שבת

מאן האמי גיטראגן צוויי בינדליך פון הדס צו שמעקן האבן זיי אים גפרעגט וואס טוי דיר דיא דאזיגע בינדליך האט ער צו זיי גזאגט צו שמעקן לכבוד שבת האבן זיי צוא אים גיזאגט לאז דיר גנוג זיין מיט איין בינדיל האט ער צו זיי גיזאגט איינש איז קעגין זכור אונ איינש איז קעגין שמור אזו האט רבי שמעון גזאגט צוא זיין זון רבי אלעזר זעה וויא זייער גליבט זיינען דיא מצות אויף די ישראל ; וגם הכל מודים אונ אויך זיינן אלע מודה דאס מען מוז גידיינקן דעם שבת ווענער איז שוין דא מיט קידוש צו מאכן איבר ויין ווי די חכמים האבין גיזאגט אין דר מכילתא עס שטייט אין פסוק לקדשו דאס איז גימיינט מען זאל דעם שבת היילינן מיט איין ברכה פון דאנן לערנן מיר אפ דאס מען מוז קידוש מאכן איבר וויין ווען שבת גייט אריין אונ פון וואנען ווייס איך דאס מען מוז אים היילינ מאכין ווען ער איז שוין דא הם איז שבת ביי טאג שטייט אין פסוק ושמרתם את השבת איר זאלט היטין דעם שבת ווען ער איז שוין גיקומן · אויך לערנן מיר אין פרק ערבי פסחים די רבנים האבן גילערנט עס שטייט אין פסוק זכור את יום השבת לקדשו דאס איז גימיינט דו זאלסט גידיינקן צו מאכן קדוש איבר וויין ווען שבת גייט אריין פרעגט די גמרא יוא עס איז גדרונגן דאס מען מוז אויף דער נאכט קדוש מאכין פון וואנען ווייש איך דאש מען מוז אין דר פריא אויך קדוש מאכן ענטפרט די גמרא עס שטייט אין פסוק זכור את יום השבת דו זאלסט גידיינקן דעם טאג פון שבת ווען ער איז שוין גיקומען פרעגט די גמרא וואס פר איין קידוש מאכט ער שבת אין דר פריא האט רבי יהודה גיזאגט ער מאכט בורא פרי הגפן רב אשי איז גיקומען קיין מחוזא האבן די שטאט לייט צו אים גזאגט שבת אין דר פריא מאך אונז דעם גרויסן קדוש האט ער גימאכט בורא פרי הגפן ; וגם הנשים אונ אויך די ווייבר זייגען חייב קדוש צו מאכן וויא מיר לערנן אין מסכת שבועות ווייבר זיינען מחויב מן התורה קדוש צו מאכין דען עס שטייט אין פסוק דו זאלסט דעם שבת גדיינקן מיט קדוש צו מאכן אונ עס שטייט אין פסוק דו זאלסט דעם שבת היטין פון איין מלאכה טאן לערנן מיר דר פון אפ · דאס דר וואס איז גיבאטן ער זאל קיין מלאכה ניט טאן אום שבת דער איז חייב קדוש צו מאכן · אונ ווייבר זיינן דאך גבאטן זיי זאלין קיין מלאכה ניט טאן אום שבת · זיינן זיי אויך חייב קדוש צוא מאכן ; כתוב במדרש עס שטייט גשריבן אין מדרש מען זאל דעם שבת גדיינקן אויף דעם ים אונ מען זאל אים היטין אויף דר יבשה איז דער ר״ם מקוצי מפורש עס איז גימיינט וויל אויף דעם ים איז ניט דא קיין שאטן פון קיין הייזער אונ בוימר אזו ווייזט עס אויס נאך גרויסער טאג אונ אין אמת איז שוין דאס באלד נאכט דרום מוז מען פריא שבת אן נעמן · אונ אויף דער יבשה איז גימיינט אין איין שטאט וייל עס איז דא דר שאטן פון די הייזר אזו חאשעש עס איז נאך גרושר טאג דאכט זיך עס איז שוין נאכט · דרום מוז מען זיך היטין מען זאל שפעט דעם שבת אויך ארוים לאזן אויך שטייט אין דר מכילתא מען זאל שבת גידיינקן פון פר שבת אונ מען זאל אים היטן פון נאך שבת פון דאנען לערנען מיר אפ דאס מען זאל שבת פריא אן נעמן אונ שפעט ארויש לאזין דען מען מוז מוסיף זיין מחול על הקודש :

קנו גדולה שבת שקראה הקב״ה מתנה טובה · שבת איז זייער גרויש דען גאט האט זיא גרופן מתנה טובה וויא מיר לערנן אין מסכת שבת רבא בר מחסיא האט גיזאגט פון וועגין רב חמא בר גוריא פון וועגין רב ווער עס וויל געבן איין מתנה צו זיין חבר מוז ער אים פריער אן זאגן דען עס שטייט אין פסוק מען זאל וויסין אויף דער ערד דיין וועג אויך האבן מיר גילערינט עס שטייט אין פסוק דאס גאט זאגט איך מאך וויסן די ישראל דאס איך גאט וויל זיי היילגן דאס איז גימיינט דאס גאט האט גיזאגט צו משה איך האב איין גוטע מתנה אין מיינע אוצרות אונ זיא הייסט שבת אונ איך וויל זיא געבן צו ישראל גיי אונ זייא זיי מודיע פון דאנן האט רבן שמעון בן גמליאל גיזאגט ווען איינר גיט איין קינד איין שטיק ברויט מוז ער עס מודיע זיין צו זיין מוטר · פרעגט דיא גמרא וויא אזוא איז ער עס מודיע האט אביי גיזאגט ער שמירט דעם קינד אן בוימל אויף זיין פנים אונ טוט אים פארב אין אויג אריין כדי די מוטער זאל אים פרעגין ווער האט עס דיר גיטאן · דען ווערט דאס קינד זאגין יענר מענטש וואס האט מיר אויך איין שטיק ברויט גגעבין · אונ היינט דאס מען האט מורא דר מיט אן צו שמירן · כדי מען זאל אים ניט חושד זיין דאס ער האט דעם קינד כישוף גטאן זאגט רב פפא מען שמירט דעם קינד איין פון דר אייגינר זאך וואס מען גיט אים · פרעגט די גמרא רב חמא בר גוריא האט דאך גיזאגט ווען איינר וויל געבין איין מתנה צו זיין חבר דארף ער אים פריער ניט מודיע זיין · דען עס שטייט אין פסוק אונ משה האט ניט גיוואושט דאס עס גלענצט דיא הויט פון זיין פנים אז ער איז אראפ גגאנגן פון דעם בארג סיני זעהן מיר דאס גאט האט אים איין מתנה גגעבן אונ האט אים פריער ניט מודיע גיוועז אונ וויא זאגסטו דם מען מוז פריער אן זאגן · ענטפרט די גמרא ווען עס איז אזו איין זאך דאס מען קאן עס גיוואר ווערן דארף מען עס ניט מודיע זיין · אונ אז עס איז אזו איין זאך וואס מען קאן עס ניט גיוואר ווערין דארף מען עס יוא מודיע זיין פרעגט די גמרא שבת איז דאך אזו איין זאך וואס די ישראל וואלטין עס גיוואר גוואורן אונ פון דעסט וועגין האט גאט דאך גהייסן זיי פריער מודיע זיין · ענטפערט די גמרא דעם שכר פון שבת האט מען ניט גקענט וויסין דרום האט גאט גיהייסן מען זאל זיי עס מודיע זיין · אונ דרום גהער איטליכר מענטש דעם שבת מקבל זיין מיט שמחה ; ויקדים בערב שבת בבוקר אונ דר מענטש זאל זיך מקדים זיין ערב שבת גאנץ פריא אן צו ברייטן אויף שבת וויא מיר לערנען אין פרק כל כתבי רב חסדא זאגט אייביג זאל דער

מענטש

פרק ב נר ג כלל ד חלק ז

שנאמר (שמות טז) והיה ביום הששי *והכינו לאלתר לפיכך *אל יהלך אדם בדרך רחוקה בע"ש אפילו בחזרתו לביתו כדי שיבוא בעוד היום גדול להכין לצורך שבת כדגרסינן בפ' לולב וערבה דף מ"ד אמר רבי איבו משמיה דר"א בר צדוק אל יהלך אדם בערבי שבתות יותר מג' פרסאות · אמר רב כהנא לא אמרן *אלא לביתיה *אבל לאושפיזא אמאי דנקיט סמיך · איכא דאמרי אמר רב כהנא לא נצרכא אלא *אפי' לביתיה אמר רב כהנא בדידי הוה עובדא ואפילו *כסא דהרסנא לא אשכחי · וגרסינן בפרק מקום שנהגו דף ג' בנ' בישן נהגו דלא הוו אזלי *מצור לצידון במעלי שבתא אתו בנייהו לקמיה דרבי יוחנן אמרו ליה *אבהתין הוה אפשר להו · אנן לא אפשר לן בהו אמר להו רבי יוחנן כבר קבלו אבותיכם עליהם וכתיב (משלי א) ואל תטוש תורת אמך · ומצינו לחכמי התלמוד שאף על פי שהיו להם משרתים היו מסייעין בשום דבר להכנות השבת בחבתו ולכבוד כדגרסינן בפרק כל כתבי דף קי"ט רבה הוה יתיב אתכתקא דשינא (כסא של שן) משום שהיה חשוב ועשיר *ומושיף נורא רב ענן *לביש גונדא (כלי שחור) משום *דתנא דבי רבי ישמעאל בגדים שבישל בהן לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו רב ספרא *מחריך רישא רבא *מלח שיבוטא רב הונא *מדליק שרגא רב פפא *גדיל פתילתא רב חסדא *פרים (מחתך) סילקא · רבה ורב יוסף מצלחו ציבי (מבקעים עצים) רבי זירא מיצתת צתותי (מצית האור בעצים דקים) · רב נחמן בר יצחק *מכתף ועייל מכתף ונפיק *אמר אלו מקלעין לי רב אמי ורב אסי לאו מכתיפנא קמייהו · גם צריך אדם למעט באכילתו בע"ש כדי שיכנס בשבת כשהוא תאב לאכול ולא יקבע סעודתו בע"ש וגם לא בשבת עצמו בעת הדרשה דגרסינן בפרק השולח גט לאשתו דף ל"ח אמר רבא בהני תלת מילי נתתי בעלי בתים מנכסיהון · *דמפקי עבדייהו לחירותא *וסיירי נכסיהון בשבתא ודקבעי סעודתייהו בשבתא *בעידן בי מדרשא דאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן שתי משפחות היו בירושלים אחת קבעה סעודתם *בע"ש ואחת קבעה סעודתם בשבת ושתיהם נעקרו · גם יזהר מלעשות מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה · דגרסינן בפרק מקום שנהגו דף נ' תניא העושה מלאכה בערב שבת ובערב יום טוב מן המנחה ולמעלה *ובמוצאי שבת ובמוצאי יום טוב בכל מקום שיש *נדנוד עבירה לאתויי *תענית צבור. אינו רואה סימן ברכה לעולם · גם מצינו קצת

לסרוח ולזמן הוצאות שבת : והכינו את אשר יביאו לאלתר בשעת הבאה הכנה והבאה בהשכמה היא דכתיב וילקטו אותו בבוקר בבוקר : אל יהלך אלא ישבות לו מבעוד יום גדול ויכין שעודת שבת : אלא לביתיה שהולך לביתו והן אינן יודעין שיבא היום ואין מכינים לצרכו והוה כועס עליהם : אבל לאושפיזא אמאי דנקיט עמו סמיך ואינו סומך על בעל הבית וישא עמו סעודתו ועל מה שבידו נסמך : אפילו לביתו דמה שמוצא אם מעט אם רב שלו היא אף על פי כן לא יהלך וכל שכן לאושפיזא שלא ימצא כלום : כסא דהרסנא סעודה מועטת דגים קטנים מטוגנין בקמח בשומן שלהם : מצור לצידון מקום קרוב והיה יום השוק בערב שבת והם מתמירין על עצמם שלא לבטל מצרכי שבת : אבהתן אבותינו אסור להם להמנע מן השוק שעשירים היו : ומושיף נורא נופח האש לכבוד השבת : לבש גונדא להודיע שהיום אינו כדאי להנהג בחשיבות מלהתעסק בתבשילי שבת ושלא ימנף בגדיו בבישול קדרות ולכן גם בבי"ה לבש בגדי שחור בגדים המיס ושחורים : דתנא דבי רבי ישמעאל וכו' דבישול קדרות מטנף בגדים: מחריך רישא אם היה לו ראש בהמה לחרוך הוא היה בעצמו מחרכו שרף השערות ממנו כאשר כדרך שעושין לראש עגל שאוכלין אותו בעורו : מלח שיבוטא דגים : מדליק שרגא נר שבת : גדיל פתילתא עשה פתילות לנרות שבת : פרים פי' מחתך סילקא ירק כרתין לשבת : מכתף ועייל מכתף ונפיק בערב שבת יוצא ונכנס לבית תמיד משאות כלי תשמיש ובגדי חופש ומגדים כאדם שמקבל את רבו בביתו ומראה לו שמחת תוב עליו וחרד לכבודו לסרוח ולסרכות בשבילו : ואמר אלו מקלעין לי אלו איקלע לי רבי אמי ורבי אסי לאורחים וכי לא הייתי מכבדן מכל שכן לשבת : דמפקי עבדייהו לחירותא ועוברים בעשה שנאמר לעולם בהם תעבודו : וסיירי נכסייהו שדותיהם מסתכלים בשבת לידע מה הן צריכין : בעידן בי מדרשא שהחכם דורש דרשה לרבים בשבת והם יושבין בסעודה והיה להם להקדים או לאחר : בערב שבת בליל שבת שאין כאן כבוד שבת דקי"ל כבוד יום קודם לכבוד לילה והם היו מתכוונין בשביל שלא לבטל בית המדרש ואיכא דמפרשי בערב שבת ממש וכן בכל יום מרוב עושר אכל כהא מיהא איכא איסורא שיכנס לשבת כשהוא שבע בלא תאוה : במוצאי שבת מפום כבוד שבת שמוסיפין מחול על הקודש : נדנוד עבירה רמז קלא לעבירה : תענית צבור אסור במלאכה במסכת תענית כשהיו מתענין על הגשמים אבל שאר תעניות לבור

מענטש ערב שבת גאנץ פריא אן גרייטן געלט אויף הוצאות שבת וויא אין פסוק שטייט ביי דעם מן דאס זיי זאלן אין דעם זעקסטן טאג אן ברייטן תכף וויא זייא וועלין דעם מן ברייגגן אונ דעם מן האט מען דאך אין דער פריא גיבראכט · דרום זאל איין מענטש ניט גיין אין איין ווייטן וועג אום ערב שבת אפילו ווען ער גייט אהיים · כדי ער זאל אהיים קומן אז עס איז נאך גרוישר טאג דאס ער זאל קענן אן ברייטן צרכי שבת וויא מיר לערנען אין פרק לולב וערבה רבי איבו זאגט פון וועגן רבי אלעזר ברבי צדוק איין מענטש זאל אום ערב שבת ניט גיין מער פר דריי מייל · האט רב כהנא גיזאגט דאס איז נאר גיזאגט ווען ער גייט צו זיין הויז דען ווען ער וועט שפעט קומן וועט מען זיך ניט ריכטין אויף אים וועט ער ניט האבן וואס צו עסין · אבער ווען ער גייט אין אהארבריג מעג ער קומן שפעט דען אין וועג פאר לאזט ער זיך נאר אויף דעם וואס ער האט ביי זיך · אונ אטייל זאגין דאס רב כהנא האט אזו גיזאגט ניט נאר אין איין הארבעריג זאל ער ניט קומען שפעט דען טאמער וועט ער גאר ניט גפינען · נאר אפילו אהיים דאס ווען ער וועט עפים גפינן אזו איז דאך אליץ זיינש זאל ער אויך דאך ניט שפעט קומן · זאגט רב כהנא מיט מיר האט זיך אמאל איין מעשה גיטראפין דאס איך בין פרייא טאג שפעט אהיים גיקומען האב איך ניט גיפונען צו עסין אפילו קיין קליינע פיש וואס מען פרעגילט זייא אין זייער פעטקייט מיט מעל · גרסינן בפרק מקום שנהגו אויך לערנען מיר אין פרק מקום שנהגו. דיא לייט פון בישן האבן איין מנהג גיהאט דאס זיי זיינן ניט גגאנגן אום פרייטאג פון צור קיין צידון אויף דעם מארק פון צידון חאטשע עס איז נאהינט גיוועזן צו בישן דר נאך זיינן זייערע קינדר גיקומן פר רבי יוחנן אונ האבן גזאגט צו אים אונזערע עלטערן זיינען גיוועזן עשירים האבן זיי ניט גידארפט נייטיג גיין אום ערב שבת אויף דעם מארק אבר מיר זיינן קיין עשירים ניט אזו דארפן מיר יוא גיין אויף דעם מארק האט רבי יוחנן צו זייא גיזאגט אייערע עלטערין האבין זיך שוין אזו נוהג גיוועזן דרום טארט איר עס ניט מבטל זיין דען עס שטייט אין פסוק דו זאלסט ניט פאר לאזין דיא תורה פון דיין מוטער · ומצינו לחכמי התלמוד אונ מיר גפינן דאס די חכמים פון דר גמרא חאטשע זיי האבן גהאט משרתים · פון דעשט וועגין האבין זיי אליין עפיש גיטאן לכבוד שבת איבר דיא ליבשאפט צו שבת אונ דאס זיי האבן אים גיוואלט כבוד אן טאן · וויא מיר לערנן אין פרק כל כתבי רבה איז גיזעסין אויף איין שטול פון העלפאן

ביין ווייל ער איז גיוועזן איין גרויסער מאן אונ איין רייכר אונ האט דאס פייער אויף גיבלאזין לכבוד שבת רב ענן האט זיך איין אלט קלייד אן גטאן אום ערב שבת כדי ער זאל זיינע קליידער וואס ער טוט אן צו גיין אין שול אריין ניט איין ריכטין מיט דעם קאכין פון שבת דען די ישיבה לייט פון רבי ישמעאל האבין גילערינט די קליידר וואס דר משרת קאכט אין זיי זאל ער אין זיי ניט אן גיסין איין כוס ויין צו זיין הארין · רב ספרא האט איין קאפ פון איין בהמה אפ גישמיילט לכבוד שבת · רבא האט פיש איין גזאלצין אויף שבת·רב הונא האט ליכט אן גיצונדן אויף שבת · רב פפא האט קנויטן גימאכט לכבוד שבת · רב חסדא האט קרייטעכער צו שניטן אויף שבת · רבה אונ רב יוסף האבן האלץ גישפאלטן אויף שבת · רבי זירא האט דאס פייער אן גיצונדין מיט קליינע שפענדליך לכבוד שבת· רב נחמן בר יצחק האט זיך אוים גיפוצט אונ איז ארין גיגאנגן אונ זיך אוים גיפוצט אונ ארוים גיגאנגען מקבל צו זיין דעם שבת דען ער האט גיזאגט ווען רבי אמי אונ רבי אסי וואלטין צוא מיר גיקומן וואלט איך מיך דען ניט אוים גיפוצט זיי מקבל פנים צו זיין מכל שכן דס איך דארף עס טאן לכבוד שבת· אויך גהער דר מענטש ווייניג עסין אום ערב שבת כדי ער זאל גלוסטין אום שבת צו עסין · אונ ער זאל זיין קביעות סעודה ניט האלטין אום ערב שבת אויך ניט אום שבת בשעת אז מען דרשת אין בית המדרש דען מיר האבן גלערינט אין פרק השולח. רבא זאגט פון וועגן דריי זאכן קומן די בעלי בתים אפ פון זייערע נכסים · ווייל זיי לאזין איין עבד כנעני פרייא ארוים אונ ווייל זיי גיבין אכטונג אויף זייערע נכסים אום שבת וואס מען דארף אין זיי טאן אונ ווייל זיי עסין זייער גועצטע סעודה אום שבת בשעת מען דרשת אין בית המדרש דען רבי חייא בר אבא האט גיזאגט פון וועגין רבי יוחנן צוויי משפחות זיינען גיוועזן אין ירושלים איינע האט גגעסין איין גזעצטע סעודה אום ערב שבת · אונ איינע האט גגעסין איין גזעצטע סעודה אום שבת בשעת אז מען האט גידרשת · זיינן זיי ביידע אויש גריסן גווארן פון דר וועלט · גם יזהר אויך זאל איין מענטש נזהר זיין דאס ער זאל קיין מלאכה ניט טאן אום ערב שבת פון מנחה צייט אן אונ ווייטר דען מיר לערנן אין פרק מקום שנהגו ווער עס טוט איין מלאכה אום ערב שבת אונ אום ערב יום טוב נאך מנחה אונ אום מוצאי שבת אונ אום מוצאי יום טוב אדר אין די צייטן וואס עס איז עפים איין עבירה · דאס איז נמיינט

איז

פרק ב נר ג כלל ד חלק ז

מהקדמונים שהיו נוהגין ליקח כל הבא לשוק בערב שבת למכור ליהודים מפני כבוד השבת *כדי שלא יניחו מלהביאו לשבת אחרת כמו שמצינו לרב הונא · כדגרסינן בפרק סדר תעניות אלו דף כ' אמר ליה רבא לרפרם בר פפא לימא לן מר מהני מילי מעליותא דהוה עביד רב הונא אמר ליה *בינקותיה לא דכירנא בסיבותיה דכירנא *ביומא דעיבא מפקין ליה *בגוהרקא דדהבא *וסייר ליה לכולא מתא *כל אשיתא דהות רעיעא הוה סתר ליה אי אפשר למאריה למבני ליה בני ליה ואי לא בני לה מדנפשיה וכו' בהדי פניא דמעלי שבתא משדר שליחא בשוקא וכו' ירקא דהוה יתיר לגינאי *זבין להו ושדי לנהרא · וליתביה לעניים אמר זימנין *דסמכא דעתייהו עלייהו ולא אתו למיזבן · ולשדייה לבהמה סבר מאכל אדם *אין מאכילין אותו לבהמה ולא למזבניה כלל נמצא מכשילן לעתיד לבא · כי הוי ליה *מלתא דאסוותא הוי מלי *כוזא דמיא ותלי ליה בסיפא דביתיה ואמר כל מאן דבעי ליתיה ולשקליה · איכא דאמרי *מלתא דשיבתא הוה גמיר הוה מנח ליה כוזא דמיא ותלו ליה אעיברא דדשא ואמר כל דצריך ליעול וליתי כי היכי דלא לסתכן כי הוה כריך ריפתא הוה פתח לבביה ואמר כל מאן דצריך ליתי וליכול אמר ליה כולהו מצינו דליקום ביה לבר מהא (פירוש מהו דכל מאן דבעי הוה עייל ואכיל) משום דנפישי *בני חילא דמחוזא וגם מצינו ליוסף *מוקיר שבי שהיה רגיל ליקח כל הבא בידו לכבוד שבת לשם שמים והיתה סבה מאת השם להתעשר כו · כדגרסינן בפרק כל כתבי דף קי"ט יוסף מוקיר שבי הוה ההוא עובד כוכבים ומזלות בשבבותיה דהוו נפישי נכסיה טובא · *אמרו ליה *כלדאי כלהו נכסי דההוא גברא יוסף מוקיר שבי *אכיל להוי אזל זבנינהו לכלהו נכסיה זבן בהו מרגניתא *אותביה בסייניה (פירוש בכובעו) בהדי דקא עבר מברא אפרחיה זיקא לסייניה ושדייה במיא בלעו כוורא אסקוה אתיוה אפניא דמעלי שבתא · אמרי מאן זבין כי השתא אמרו זילו אמטיוה לגבי יוסף מוקיר שבי דרגיל דזבין אמטיוה ניהליה זבניה קרעיה אשכחיה למרגניתא זבנה *בתליסר עיליתי דדינרי (פירוש דכר גומא ר"ל כון רב) פגע ביה ההוא סבא אמר ליה מאן דיזיף אשבתא פרע שבתא · גם היו זהירין רבותינו להוסיף מחול על הקודש בהכנסת שבת וביציאתו · כדגרסינן התם דף קי"ח ואמר רב יוסף יהא חלקי עם *מכניסי שבת בטבריא ועם *מוציאי שבת בצפורי · וגם היו רגילים להתעטף בהכנסת שבת בבגדים נאים לקבל את השבת בשמחה כמי שיוצא

לא : כדי שלא יניחו ואם לא יתכרו בערב שבת זה לא יביאו עוד בערב שבת הבא : בינקותיה מה דעביד בנעוריו לא ידעתי אלא מה דעביד בזקנותיה : ביומא דעיבא יום המעונן · דהוי רוח מנשבת ומשתפי בלא יפלו החומות : בגוהרקא תיבה תלויה בעגלה ושרות יושבות בה כאלן אשכנז : וסייר בודק פוקד תרגום משייר כמו שאי טבחא דלא טר סכינא קמי רבה : וכל אשיתא כל חומת הבתים דהות רעיעא נשברה ונסדקה : זבין להו ושדי בנהרא משום שכי זבין להו דאי הוה שייר להו מידי לגינאי אזל לאיבוד דמכמא בשבת ונמצא מכשילן לעתיד לבא דלא מייתי ירקא לסעודת שבת הבאה : דסמכא דעתייהו בסומכין עניים על אותו ירק ואומרין אין אנו צריכין לקנות ושמא לא ישתייר שם כלום ואין להם מה לאכול בשבת : אין מאכילין לבהמות משום ביזוי אוכלין ומאי כבועט בטובה שהשפיע הקב"ה בעולם אי נמי משום דחסה תורה על ממונן של ישראל וזורקין אותם לנהר והולכין למקום אחר ומוציאין אותן בני אדם ואוכלין אותם : מילתא דאסוותא רפואה או הקיז דם : כוזא דמיא כלי מלא מים תלה באסקופה דביתיה כדי מי שיכנס לאכול ירחץ ידיו : מילתא דשיבתא הוה גמיר שלמד דבר זה שהשדים מזיקין למי שיאכל בלא נטילת ידים ע"כ תלה להן האי כוזא דמיא שיטלו ידיהם : בני מחוזא דאיכא עניים טפי וקא מיכלי קרנא : מוקיר שבי מכבד שבת : אמרו ליה לאותו העובד כוכבים ומזלות : כלדאי חוזים בכוכבים : אכיל להו סופיה ליפול ביד יוסף : אותביה בסייניה עשה לו כובע בראשו וקבע אותו מרגליות בו : בלעו כוורא דג אחד גלע סגונע : תליסר עיליתא בי"ג חדרים מלא זהב ולאו דוקא אלא דרך בני אדם לומר כן הון רב בעילוי הרבה : ממכניסי שבת בטבריא מפני שהיא עמוקה ומחשיכה מבעוד יום וסבורים שחשיכה : מוציאי שבת בצפורי שיושבת בראש ההר ובעוד שהחמה שוקעת נראית שהאור גדול ומאחרין לצאת :

אין איין תענית צבור דאס מען האט גוזר תענית גיוועזן אזו האט מען ניט גיטארט קיין מלאכה טאן אין אים · דער וואס טוט איין מלאכה אין דיא צייטין דר האט קיין ברכה ניט אין דעם געלט וואס ער פאר דינט דער מיט ; גם מצינו אויך גיפינען מיר דאס די פר צייטיגע לייט האבן זיך נוהג גיוועזן צו קויפן אום ערב שבת אלץ וואס אין מארק איז גיבליבן פון דעם וואס מען האט גיבראכט פאר אידין צוא קויפין אויף שבת כדי די קרעמר זאלין זיך ניט פאר מיידן פון צו ברייננן זאכין אויף דעם אנדערין שבת ווען עס וועט בייא זיי בלייבן · ווי מיר לערנן אין פרק סדר תעניות אלו רבא האט גזאגט צו רפרם בר פפא זאג מיר פון די גוטע זאכן וואס רב הונא האט גיטאן · האט רפרם צוא אים גיזאגט פון זיין יוגנט גידיינק איך ניט נאר וואס ער האט גיטאן אויף זיין עלטר גדיינק איך דאס אין איין וואלקינדיגן טאג ווען עס קען זיין איין שלעכטער וועטער האט מען אים גיפירט אין איין גילדרנם וועגלע אונ ער האט אלע הייזר פון דער שטאט אום גזעהן · אונ האט אלע צו שפאלטענע מויערין וואס אין זיי רעגינט אריין אונ דר ווינט בלאזט אריין גיהייסין צוא ברעכין · אונ ווען דער בעל הבית האט אליין פאר מאגט ווידר אויף צו בויען האט ער עס אליין אויף גיבויעט אונ אז ניט האט רב הונא פון זיין געלט גלאזט דם מויער אויף בויען · אונ אלע פריי טאג פר נאכט פלעגט ער שיקין איין שליח אויף דעם מארק צו אום קויפין אלע ירקות וואס עס איז איבר גיבליבן ביי דעם גערטנר אונ האט עס אין וואסר אריין גיווארפין · פרעגט די גמרא פאר וואס האט ער עס ניט אפ גגעבין צו ארומע לייט · ענטפערט די גמרא · כדי די ארומע לייט זאלין זיך דרויף ניט פאר לאזן אונ וועלין ניט קויפין אונ טאמר וועט אמאל ניט בלייבן ביי די גערטנר וועלין זיי ניט האבן צו עסין · פרעגט ווידער דיא גמרא פאר וואס האט ער עש ניט גיגעבן צו איין בהמה · ענטפערט די גמרא · ער האלט דאס דיא זאכין וואס מענטשין עסן טאר מען עס ניט געבין צו קיין בהמה עסן דרום האט ער עס אין וואסר אריין גיווארפין · פרעגט די גמרא לאז ער גאר ניט קויפן ענטפערט די גמרא אז עש וועט ביי די גערטנר איבר בלייבין וועלין זייא שוין ניט ברייננן אויף דעם אנדרין שבת · אונ אז ער האט גיהאט איין זאך פון איין רפואה האט ער דר פילט איין קריגל דער פון אונ האט עס אויף גיהאנגן אויף דר טיר אונ האט גיזאגט ווער עס דארף די רפואה זאל קומן אונ זאל נעמען דאס קריגל · אונ איין טייל זאגין ער האט גילערינט דאס די שדים זיינען מזיק צו דעם וואס עסט אום גיוואשין · דרום האט ער איין קריגל וואסער אויף גיהאנגן אויף דר טיר דאס אלע זאלין קענן די הענט וואשין צום עסין דאס זיי זאלין צו איין סכנה ניט קומן · אונ אז ער האט זיך גיזעצט עסין האט ער גיעפינט די טיר אונ האט גיזאגט ווער עס דארף עסין מעג קומען עסין · האט רבא גיזאגט אלץ קאן איך אים נאך טאן · נאר דאס וואש ער האט גיעפינט זיין טיר דאס אלע זאלין גיין עסין דאס קען איך ניט דען אין דער שטאט מחוזא זיינן דא פיל ארומע לייט · וגם מצינו אויך גפינן מיר ביי יוסף מוקיר שבי דאס ער פלעגט צוא קויפין לכבוד שבת אלץ וואס האט זיך אים גיטראפין לשם שמים אונ דאס איז גיוועזן איין סבה פון גאט דאס ער זאל דורך דעם רייך ווערין וויא מיר לערנן אין פרק כל כתבי אין דר נאס פון יוסף מוקיר שבי האט איין עובד כוכבים ומזלות גוואונט וואס האט גיהאט זייער פיל נכסים האבין די שטערין זעהר צוא אים גזאגט אלע דיינע נכסים וועט יוסף מוקיר שבי אויף עסין כלומר זיי וועלין אריין פאלן אין זיין האנט · איז דער עובד כוכבים ומזלות גגאנגן אונ האט פר קויפט אלע זיינע נכסים אונ האט זיך גיקויפט איין פעריל פאר דעם געלט · אונ האט זיא איין גיזעצט אין זיין היטיל · איין מאל איז ער איבר איין וואסר גיפארין האט איין ווינט אראפ גיטראגין זיין היטל אונ האט זיא אין וואשר אריין גיווארפין · האט איין פיש איין גישלונגן די היטל · אונ דר פיש איז פרייטאג שפעט גיחאפט גיווארין האבין די פישר גיפרעגט ווער וועט אזו איין גרויסן פיש אזו שפעט קויפין · האבין זיי גזאגט לאמיר אים ברייננען צו יוסף מוקיר שבי דען ער קויפט אלע צייט די בעסטע פיש · האבן זיי אים גיבראכט דעם פיש האט ער אים גקויפט אונ האט אים אויף גשפאלטן אזו האט ער דעם פעריל אין אים גיפונען אונ האט אים פאר קויפט פאר דרייצעהן קאסטין מיט געלט · האט אים באגגינט איין אלטר מאן אונ האט גיזאגט צו אים דר וואס לייעט אויף שבת דעם בצאלט דר שבת ; גם היו זהירין רבותינו אויך זיינען אונזערע רבנים נזהר גיוועזן דאס זיי זאלן צוא לייגן פון וואכעדיגן טאג אויף שבת ווען שבת איז אריין גגאנגן. אונ ווען שבת איז ארויס גגאנגן וויא מיר לערנן אין דר גמרא רב יוסף האט גזאגט איך וויל איין חלק האבין מיט די לייט וואס נעמן אן שבת אין טבריא דען ווייל זיא שטייט אין איין נידעריג ארט ווערט פריא נאכט נעמן זיי דרום אן פריא שבת · אונ איך וויל איין חלק האבין מיט דיא לייט וואס לאזין ארויס שבת אין צפורי דען ווייל זיא שטייט אויף איין בארג אזו ווערט שפעט נאכט לאזן זיי שפעט ארויס שבת · וגם היו רגילים אונ אויך זיינען זיי גיוואונט גיוועזן שיינע קליידער אן צוא טאן אז שבת איז אריין גגאנגן

פרק ב נר ג כלל ד חלק ז

לקראת מלך כדגרסינן התם דף ק"ט ובפרק המניח את הכד דף ל"ב רבי חנינא *מעטף וקאי אפניא
דמעלי שבתא ואמר בואו ונצא לקראת שבת מלכתא ורבי יוסי אומר *בואי כלה :

קנז פרק שלישי

לפי שיהיו מוזהרים העם בהכנסת שבת מבעוד יום לשביתת שבת ולהדלקת נר שבת תקנו רבותינו *שש תקיעות כדגרסינן בפרק במה מדליקין דף ל"ה תנו רבנן ו' תקיעות תוקעין ע"ש תקיעה ראשונה לבטל את העם שבשדות ממלאכה · שניה *לבטל עיר וחנויותיהם · שלישית להדליק את הנר ותוקע ומריע ותוקע ושובת דברי רבי נתן · ר"י הנשיא אומר שלישית *לחלוץ תפילין ושוהה כדי לצלות דג קטן או כדי *להדביק פת בתנור ותוקע ומריע ותוקע *ושובת · וזמן הדלקת הנר קודם שקיעת החמה כדגרסינן התם אמר ליה רבה לשמעיה אתון דלא קים לכו *בשיעורא דרבנן אדאיכא שמשא בריש דקלי *אדליקו שרגא · ביום המעונן במתא *חזו תרנגולי בדברא חזו עורבי א"נ *אדאני (מין עשב) וחייב כל אדם להדליק נר בביתו בשבת כדגרסינן התם דף כ"ה אמר רב נחמן בר רבא אמר רב הדלקת נר בשבת *חובה *רחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית רשות ואני אומר מצוה מאי מצוה דאמר רב יהודה אמר רב כך היה מנהגו של רבי יהודה בר אלעאי ע"ש מביאין לו עריבה מליאה מים חמין ורוחץ בו פניו ידיו ורגליו ומתעטף ויושב *בסדינין המצוייצין ודומה למלאך ה' צבאות והיו תלמידיו *מחפין ממנו כנפי כסותן אמר להם בני לא כך שניתי לכם סדין בציצית *בית שמאי פוטרין *וב"ה מחייבין והלכה כב"ה *ואינהו סבור משום כסות לילה · ואמרינן נמי התם (איכה ג') *ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה · מאי ותזנח משלום נפשי · אמר רבי אבהו זו *הדלקת נר בשבת · נשיתי טובה אמר רבי ירמיה זו בית המרחץ · ורבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן זו רחיצת ידים ורגלים בחמין · רבי יעקב נפחא אמר זו מטה נאה וכלים נאים שעליה · אמר רבי אבא זו מטה מוצעת ואשה מקושטת לתלמידי חכמים · וכשהכל ערוך בטוב מבעוד יום והנרות דולקות יפה לכבוד שבת האל יתברך *יתמיד בטובו · כדגרסינן בפרק כל כתבי דף ק"ט · תניא רבי יוסי בר יהודה אומר ב' מלאכים מלוין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת

מתעטף בבגדים נאים לכבוד שבת : בואי כלה הכי קרי ליה לשבת שבת מתוך חביבותה : **שש** תקיעות אף התרועות במנין דסדר שלשה תקיעה תרועה תקיעה : לבטל בני העיר ממלאכה והחנויות ממקח וממכר : לחלוץ תפילין והדלקת הנר בינוני : להדביק פת בתנור ועדיין יש שהות כדי שיקרמו פניו של לחם שהיו ממהרין בתקיעות כדי להוסיף מחול על הקודש ותוקע הרי שש : ושובת אל שבת עליו : בשיעורא דרבנן איזה הוא בין השמשות : אדליקו הדליקו את הנר מבעוד יום : חזו תרנגולי היושבים על הקורות מבעוד יום וכן העורבין בשדה יושבין על האילנות : אדאני עשב שהעלין שלו נוטין נגד החמה שחרית כפופין למזרח ובחצי היום זקופין למעלה כשהחמה באמצע השמים ולערב כפופים מאוד למערב וונ"א בלו"ס בל"א : חובה כבוד שבת הוא שאין סעודה חשובה אלא במקום אור כעין יומא בפרק בסוף דיומא : רחיצת ידים ורגלים ערבית בע"ש לכבוד שבת: בסדינין המצוייצין סדינין של פשתן ובהן ציצית של צמר כלאים אלא שמותר מן התורה דדרשינן סמוכין לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך : מחפין ממנו כנפי כסותן שהיו להם סדינין שאינן מצויצין : בית שמאי פוטרין ואע"ג דציצית חובה בכל טליתות שיש לו לאדם ואפילו מונחים בקופסא הכי דסדין פטורין משום דכלאים לא שרא רחמנא דלא דריש סמוכין : ובית הלל מחייבין דדרשינן סמוכין : ואינהו סבור שהיו אוסרין סבר נהי דהלכה כב"ה וחייבין מדאורייתא מיהא גזרו בהו משום כסות לילה שמא יהא לו כסות שמיוחד ללילות ויטיל בו ציצית ונמצא לובש כלאים שלא במקום מצוה דכסות לילה לא מחייב בציצית דכתיב וראיתם אותו וזימנות מפכינן וכי בית דין מתנין לעקור דבר מן התורה לפטור את החייב ומשני שב ואל תעשה שאני : ותזנח נעזב : נשיתי נשכחתי : הדלקת נר בשבת שלא היה להם מה להדליק ובמקום שאין נר אין שלום שהולך ונכשל והולך באפילה : יתמיד בטובו יתן לו תמיד כן לכל שבת ושבת :

צו מקבל זיין דעם שבת מיט שמחה וויא איינער גייט קעגין איין מלך וויא מיר לערנן אין דר גמרא רבי חנינא האט זיך שיינע קליידר אן גיטאן אונ האט זיך נישטעלט פרייטאג פר נאכט אונ האט גיזאגט קומט לאמיר גיין קעגין דער מלכה שבת · אונ רבי יוסי האט גיזאגט בואי כלה אונ זיי האבן דעם שבת אזו גירופן ווייל ער איז בייא זייא גליבט גיוועזן וויא א כלה :

קנז לפי שיהיו מוזהרים העם בהכנסת שבת כדי דאס פאלק זאל גהיט זיין אן צו נעמן שבת ווען עס איז נאך טאג דאס זייא זאלין רוען אונ זאלן ליכט אן צינדן אויף שבת דרום האבן די רבנים מתקן גוועזן דאס מען זאל זעקס תקיעות בלאזן אום ערב שבת וויא מיר לערנן אין פרק במה מדליקין די רבנים האבן גלערנט זעקס תקיעות האט מען גבלאזן אום ערב שבת פר נאכט · די ערשטע תקיעה איז גוועזן אפ צו האלטן דיא פעלד ארבייטער פון דר ארבייט · די אנדרע תקיעה איז גיוועזן אפ צו האלטן די שטאט לייט פון ארבייט דאס זייא זאלן די קראמן צו מאכן · די דריטע תקיעה איז גוועזן דאס מען זאל ליכט אן צינדן אויף שבת · אונ דער נאך האט ער גבלאזן תקיעה תרועה תקיעה אזו איז שבת גיווארן · אזו זאגט רבי נתן · אונ רבי יהודה הנשיא זאגט דיא דריטע תקיעה איז גיוועזן אוים צו טאן די תפילין · דער נאך האט מען דיא טעפ בהאלטן אויף שבת אונ מען האט דיא ליכט אן גצונדן · אונ מען האט דער נאך גזאמט אזו לאנג וויא מען קען איין קליין פישל איין בראטין אונ וויא מען קען ברויט אין אויבן אריין זעצן אונ עס זאל זיך אן הייבן איין צו באקן · אונ דר נאך האט מען גבלאזן תקיעה תרועה תקיעה אזו איז שבת גווארן : וזמן הדלקת הנר אונ דיא צייט ליכט אן צו צינדן איז איידר דיא זון גייט אונטר וויא מיר לערנן אין דר גמרא רבה האט גזאגט צו זיין קנעכט ווייל איר ווייסט ניט דיא רעכטע צייט וואס דיא רבנים האבן בשטימט מען זאל שבת אן נעמן אזו קענט איר איין סימן האבן ווען דיא זון איז אויף די שפיץ בוימר דען וועט זיא באלד אונטר גיין איז צייט שבת אן צו נעמן אונ ליכט צו צינדן · אונ ווען עס איז אבר איין וואלקינדיגר טאג דאס דיא זון שיינט ניט אזוא קענט איר איין אנדר סימן האבן · אין שטאט איז דר סימן ווען דיא הינר זעצן זיך אויף די באלקן ווערט שון באלד נאכט אונ אין פעלד איז דער סימן ווען די ראבן זעצן זיך אויף דיא בוימר · דען איז באלד נאכט · אדר מען קען איין סימן האבן אין דעם גראז וואס עס ווערט גרופן זונן בלום דען זיינע בלעטר ציהן זיך אין דער פריא קיין מזרח אונ אין מיטן טאג שטייען זייא אין דר הויך אונ פאר נאכט נייגן זייא זיך קיין מערב אזו איז צייט שבת אן צוא נעמן וחייב כל אדם להדליק נר בביתו בשבת אונ איטליכער מענטש איז מחויב אן צוא צינדן ליכט אין זיין הויז אויף שבת · וויא מיר לערנן אין דער גמרא רב חנן בר רבא האט גזאגט פון וועגן רב ליכט צוא צינדן אויף שבת איז איין מוז צו טאן אונ צו וואשן דיא הענט אונ די פים מיט ווארמע וואשר אום ערב שבת דאס איז נאר רעכט צוא טאן אונ איך זאג עס איז איין מצוה צו טאן · דען רב יהודה האט גזאגט פון וועגן רב אזו איז גוועזן דר מנהג פון רבי יהודה בר אלעאי ערב שבת האט מען צוא אים גבראכט איין מולטר פול מיט ווארימע וואשר האט ער זיך אפ גוואשן דרינן זיין פנים אונ זיינע הענט אונ זיינע פים אונ האט זיך איין גוויקלט מיט לייליכר וואס ציצית איז גוועזן אין זייא אונ ער איז גליך גוועזן צו איין מלאך ה' צבאות אזוא האבן זיינע תלמידים פאר בארגן פון אים דייערע עקין פון די קליידר דען זייא האבן קיין ציצית ניט גיהאט דארטן ווייל זיי זיינן גיוועזן פון פלאקס האט ער צו זייא גזאגט מיינע קינדר האב איך דען מיט אייך ניט אזוא גלערנט דאס בית שמאי האלטן פלאקסנע קליידער זיינען פטור פון ציצית אונ בית הלל האלטן זייא זיינן חייב בציצית · אונ דיא הלכה בלייבט וויא בית הלל אונ ווארום האט איר קיין ציצית ניט איין גמאכט אין אייערע לייליכר · אבר דיא תלמידים האבן זיך גטראכט מען דארף קיין ציצית ניט מאכן אין לייליכר טאמר וועט ער זיי ניצן בייא דר נאכט ווען ער איז פטור פון ציצית וועלן דאך די וואלענע ציצית זיין שעטנז אין די לייליכר · ואמרינן נמי אויך זאגן מיר אין דר גמרא עס שטייט אין פסוק מיין לייב איז פאר לאזן פון שלום זאגט רבי אבהו דאס איז גמיינט ווער עס האט קיין ליכט ניט אויף שבת דר האט קיין שלום ניט דען ער מוז זיצן אין דר פינסטר · אויך שטייט אין פסוק איך האב פאר געסן דאס גוטס · זאגט רבי ירמיה דאס איז ווען מען האט קיין באד ניט מען זאל זיך קענן וואשן דרינן לכבוד שבת · רבי חייא בר אבא האט גזאגט פון וועגן רבי יוחנן דאס איז ווען מען וואשט ניט די הענט אונ די פים לכבוד שבת · רבי יעקב נפחא זאגט דאס איז ווען מען האט ניט קיין שיין בעט מיט שיין בעט גוואנט דרויף לכבוד שבת · רבי אבא זאגט דאס איז ווען מען האט ניט קיין שיין אוים גבעט בעט לכבוד שבת אונ איין אוים גצירטע אשה דר האט קיין גוטש ניט : וכשהכל ערוך בטוב אונ אז עס איז אלץ גוט אן גבריט פון בייא טאג אן · אונ די ליכט ברענן שיין לכבוד שבת אזו וועט גאט יתברך תמיד בייא אים דאס גוטס לאזן וויא מיר לערנן אין פרק כל כתבי · רבי יוסי בר יהודה זאגט צווייא מלאכים בגלייטן דעם מענטשן

פרייטאג

לביתו אחד טוב ואחד רע מצא נרו דלוק ושלחנו ערוך ומטה מוצעת מלאך טוב אומר יהי רצון שתהא בשבת אחרת כך ומלאך רע על כרחו עונה אמן · ואם לאו מלאך רע אומר יהי רצון שיהא כך בשבת אחרת ומלאך טוב בעל כרחו עונה אמן · ואף על פי שהדלקת נר בשבת היא חובה מוטלת על הנשים כדאמרינן בשבת פרק במה מדליקין דף ל"א על שלש עבירות נשים מתות ·בשעת לידתן על שאינן זהירות בנדה ובחלה ובהדלקת הנר ואמרינן עלה בגמרא בשעת לידתן מ"ט וכו' · וחייב אדם לזכור לה בדבר ולהזהירה בו בעת הצריך כמו ששנינו בפרק הנזכר דף ל"ד ג' דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת ·עם חשכה ·עשרתם ·ערבתם הדליקו את הנר ואמרינן עלה מנא ה"מ אריב"ל דאמר קרא (איוב ה') וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא · אמר רבה בר רב הונא אף על גב דאמור רבנן שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת איבעי ליה למימרינהו בניחותא כי היכי דלקבלן מיניה · אמר רב אשי אנא לא שמיע לי הא דרבה בר רב הונא וקיימתיה מסברא · ולא יטיל על זה ולא על דבר אחר אימה יתירה בתוך ביתו כדגרסינן בפרק קמא דגיטין דף ו' אמר רב חסדא לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו שהרי פלגש בגבעה הטיל עליה בעלה אימה יתירה והפיל כמה רבבות מישראל · אמר רב יהודה אמר שמואל כל המטיל אימה יתירה בתוך ביתו סוף בא לידי ג' עבירות ·גלוי עריות ·ושפיכות דמים וחילול שבת · ·והזהיר בנר שבת יוצאין ממנו בנים תלמידי חכמים כדגרסינן התם בפרק במה מדליקין דף כ"ג רב הונא הוה רגיל דחליף אפיתחא ·דאבין נגרא חזי דהוי רגילי ·בשרגי אמר תרי גברי רברבי נפקי מהכא · נפק מינייהו רב אידי בר אבין ורב חייא בר אבין:

קנח פרק רביעי

לכבד את השבת צריך אדם להבדילו מן החול בכל דבר במלבוש ובמאכל ובהלוך ובדבור כדגרסינן בפרק אלו קשרים דף קי"ג (ישעיה נח) וכבדתו מעשות דרכיך וגו' שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול כי הא דרבי יוחנן קרי למאניה ·מכבדותיה · מעשות דרכיך שלא יהא הלוכך של שבת כהלוכך של חול · ·ממצוא חפצך חפציך אסורים ·חפצי שמים מותרין · ודבר ·שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול · דבר דבור אסור ·הרהור מותר בשלמא כלהו לחיי אלא שלא יהא הלוכך של שבת כהלוכך של חול מאי היא כי הא דאמר רבי זירא אמר רב ואיתימא אמר רבי אבא אמר רב הונא היה מהלך בשבת ופגע באמת המים ·אם יכול להניח רגלו אחת ראשונה קודם שתעקר שנייה ·מותר ואם לאו ·אסור וכו' אלא כדבעא מיניה רבי מר' ישמעאל ברבי יוסי

פרייטאג אויף דער נאכט פון דער שול ביז אהיים איין גוטער מלאך אונ איין בייזר מלאך · ווען זייא געפינן דאס דיא ליכט ברענן אונ דער טיש איז גגרייט · אונ דאס בעט איז אויף גבעט לכבוד שבת · אזו זאגט דער גוטר מלאך עס זאל זיין דר ווילן פון גאט דאס דעם אנדרן שבת זאל אויך אזו זיין · אונ דר בייזר מלאך מוז מיט גוואלד ענטפרן אמן · אונ ווען עס איז חס ושלום ניט אזו זאגט דר בייזר מלאך עס זאל זיין דער ווילן פון גאט דאס דעם אנדרן שבת זאל אויך אזו זיין · אונ דער גוטר מלאך מוז מיט גוואלד ענטפרן אמן : ואע"פ אונ חאטשע ליכט אן צוא צינדן לכבוד שבת מוזן דיא ווייבר וויא מיר זאגן אין דר מסכת שבת איבער דרייא עבירות שטארבן ווייבר בשעת אז זייא גיינן ווייל זייא זיינן ניט נזהר אין נדה אונ אין חלה אונ אין ליכט צינדן אויף שבת פון דעסט וועגן מוז דר מאנזביל דר מאנן דאס ווייב אונ איר אן צוא זאגן אן צו צינדן ליכט אז דיא צייט קומט · וויא מיר לערנן אין דר גמרא דרייא זאכן מוז דר מענטש זאגן אין זיין הויז ערב שבת פר נאכט · עשרתם האט איר מעשר געגבן פון דיא זאכן וואס מען דארף עסין אום שבת דען אום שבת טאר מען קיין מעשר ניט געבן · ערבתם האט איר גלייגט עירובי תחומין דאס מען זאל מעגן גיין חוץ לתחום אונ עירובי חצירות דאס מען זאל מעגן טראגן פון איין הויז אין אנדרן · אויך מוז ער זאגן צינט אן ליכט אויף שבת · פרעגט די גמרא וואו שטייט עס אין פסוק דאס מען מוז דיא זאכן זאגן האט רבי יהושע בן לוי גזאגט עס שטייט אין פסוק דוא זאלסט וויסן דאס שלום זאל זיין אין דיין גצעלט · אונ דו זאלסט בפולן דיין וואונונג עס זאל נישט פעלן אויף שבת · רבה בר רב הונא האט גזאגט · חאטשע דיא רבנים האבן גזאגט דאס דער מענטש דארף דיא דרייא זאכן זאגן אין זיין הויז אום ערב שבת דארף ער נאר אבער זיי זאגן מיט גוטע רייד · כדי מען זאל אים צוא הערן · האט רב אשי גזאגט איך האב עס פון קיינם ניט געהערט דאס וואס רבה בר רב הונא האט גזאגט אונ האב עס דאך מקיים גוועון דורך מיין פאר שטאנד · ו"א יכיל אונ דר מענטש דארף ניט ווארפן קיין איבריגע שרעקן אויף זיין הויז גזינט ניט פון שבת וועגן אונ ניט פון איין אנדר זאך וועגן · וויא מיר לערנן אין מסכת גיטין רב חסדא זאגט · אייביג זאל דר מענטש ניט ווארפן קיין איבריגע שרעקן אין זיין הויז · דען מיר געפינן ביא פלגש בגבעה האט דער מאן גווארפן אויף איר איין גרוישע שרעקן זייגען דריבר געפאלן פיל טויזנט פון די ישראל · רב יהודה זאגט פון וועגן שמואל דר וואס ווארפט איין איבעריגע שרעקן אין זיין הויז דער קען קומען דורך דעם צוא דרייא עבירות צו גילוי עריות אונ צו שפיכות דמים אונ צו חלול שבת דען פון שרעק פר געסט מען אלץ אונ זיך צוא פאר היטן פון זיין פורכט קען מען ארייו פאלן דורך איין סבה אין דיא דרייא עבירות ·והזהיר בנר שבת אונ דער וואס איז נזהר ליכט אן צינדן אויף שבת אזו קומן פון אים ארויס קינדער תלמידי חכמים וויא מיר לערנן אין פרק במה מדליקין רב הונא איז גוואונט גוועזן פאר ביא צו גיין פר דער טיר פון אבין נגרא האט ער גזעהן דאס זייא זיינן גיוואונט גוועזן ליכט צו צינדן לכבוד שבת האט ער גזאגט צוויי תלמידי חכמים וועלן פון דעם הויז ארויס קומן · איז ארויס גקומן פון זייא רב אידי בר אבין אונ רב חייא בר אבין :

קנח לכבד את השבת כדי מכבד צו זיין שבת מוז דר מענטש אים אפ שיידן פון די וואכעדיגע טעג אין אלע זאכן · אין קליידר אונ אין עסין אונ אין גיין אונ אין ריידן · אזו וויא מיר לערנן אין פרק ואלו קשרים עס שטייט אין פסוק וכבדתו דוא זאלסט דעם שבת ערלאך האלטן דאס איז גמיינט דאס דיינע קליידר פון שבת זאלן ניט זיין וויא דיא קליידר פון דער וואכן · דען קליידר הייסט כבוד וויא רבי יוחנן האט גרופן זיינע קליידר מכבדותיה זייא גיבין כבוד דעם ווער עס טראגט זייא · מעשות דרכיך דיין גיין אום שבת זאל ניט זיין וויא אום דר וואכן : ממצוא חפצך דו זאלסט זיך איין האלטן אן צוא ברייטן דיינע זאכן אדר דיינע געשעפטן אום שבת אבר ווען גאטס זאכן דס איז די זאכן וואס זיינן איין מצוה מעג מען אן ברייטן אום שבת · ודבר אונ צו ריידן דאס איז גמיינט דיינע רייד אום שבת זאלן ניט זיין וויא אום דר וואכן ·ודבר איין רייד · דאס איז גמיינט ריידן מיט דעם מויל וועגן וואכעדיגע זאכן טארסטו ניט אבער טראכטן מעגסטו · פרעגט די גמרא בשלמא אלע זאכן זיינן רעכט · אבר דס וואס מיר האבן גזאגט דאס דר גאנג פון שבת זאל ניט זיין אזו וויא אום דר וואכן וויא אזו איז דאס · ענטפערט די גמרא דאס איז גמיינט וויא רבי זירא האט גזאגט פון וועגן רב אונ איין טייל זאגן רבי אבא האט עס גזאגט פון וועגן רב הונא ווען איינו מענטש גייט אום שבת אונ בגעגינט אין איין שמאלן וואסר · איז דער דין אזוי אז ער קען איין פוס פון דר זייט וואסר שטעלן · אונ איין פוס פון דער זייט וואסר שטעלן · אונ דארף ניט שפרינגען מעג

עד

בשעת לידתן מבוס דאיפרע מזלם מזומנת פורענותם לבא : עם חשכה שאם ימהר להזכיר מבעוד יום יפשעו ויאמרו עדיין שהות עשרתם פירות שאינן לסעודת שבת שאף אכילת עראי של שבת קובעת למעשר דשבת עונג איקרי וכל שאת הוי עונג : ערבתם עירובי תחומין ותצירות ובני הרי שייכי למימרינהו בלשון שאלה דמשמע ככר עשו אבל בנר לא שייך הדלקתם דדבר הנראה לעין הוא : גלוי עריות כשמגיע זמן טבילתה בעת לילה והיא יראה לומר לו טבלתי ומשמשתו נדה : שפיכות דמים כי הא דפלגש בגבעה או פעמים שבורחת מפניו ונופלת באחת הפחתים או מגבר וחילול שבת פעמים שמדלקת נר או מבשלת משתשיכה מפני אימתו והוא אינו יודע : והזהיר בנר דכתיב כי נר מצוה ותורה אור על ידי נר מצוה בא אור דתורה והוי ליה בנים תלמידי חכמים: דאבין נגרא חרש עצים: בשרגא דשבת: מכבדותיה שמכבדין בעליהן שעל ידיהן מכבדין אותו אם הוא לבוש יקר : ממצוא חפצך לא יטייל אדם לסוף שדהו בשבת לידע מה היא צריכה : חפצי שמים מותרין כגון פוסקין צדקה ומשדכין תינוקות לארוס : שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול כגון מקח וממכר וחשבונות : הרהור מותר להרהר בלבו כך וכך יציאות אני צריך להוציא על שדה זו : אם יכול להניח רגלו ראשונה שעקר מצד זה להניח בצד זה קודם שתעקר שנייה שאין רחבה יותר מכדי פסיעה ורגלו אחת בצד זה ושנייה בצד זה : מותר אף לדלג ולעקור את זו קודם שנחה ראשונה : אסור לקפוץ:

*מהו לפסוע פסיעה גסה בשבת אמר ליה וכי בחול מי התירה שאני אומר פסיעה גסה נוטלת אחת מת"ק ממאור עיניו של אדם ומהדר ליה *בקדושא דבי שמשי · אמרינן שם עלה (רות ג') ורחצת וסכת ושמת *שמלותיך אמר רבי אלעזר אלו בגדים של שבת · ואמרינן נמי התם אמר רב הונא יש לו להחליף מחליף אין לו להחליף *משלשל בגדיו · וגרסינן בויקרא רבה (ישעיה נח) וקראת לשבת עונג זה שבת · ולקדוש ה' מכובד זה י"ה · וכבדתו זה י"ט ראשון · מעשות דרכיך זה חולו של מועד ממצוא חפצך מכאן שאסור לאדם לעשות חפצו בשבת · ודבר דבר שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול · אמיה דרשב"י *כד הות מסגיאת במילי בשבת הוה אמר לה אמא אמא שבת היא והיא שתקה · ואחד מעשר תקנות שתקן עזרא שיהו *מכבסין בה' מפני כבוד השבת כדגרסינן במסכת קמא פרק מרובה דף פ"ב תנו רבנן עשר תקנות תקן עזרא שיהו קורין במנחה בשבת וקורין בשני ובחמישי *ושיהו בתי דינין קבועים בשני ובחמישי בשבת ומכבסים בחמישי *ואוכלין שום בערב שבת *ושתהא אשה משכמת ואופה ושתהא אשה חוגרת *בסינר ושתהא אשה *חופפת וטובלת ושיהו *רוכלין מחזירין בעיירות ותקן טבילה לבעלי קריין · ואמרינן עלה שקורין במנחה בשבת *משום יושבי קרנות ושיהו קורין בחמישי ושני והא מעיקרא הוה מתקנא דכתיב (שמות טו) וילכו שלשת ימים וגו' אינהו תקינו הד גברא לתלתא פסוקי אי נמי תלתא גברי לתלתא פסוקי כנגד כהנים לוים וישראלים אתא איהו תקון תלתא גברי עשרה פסוקי נגד עשרה בטלנין ודנין בשני ובחמישי בשבת דאתו למקרי בספרא · ושיהו מכבסין בחמישי בשבת מפני כבוד השבת · ושיהו אוכלין שום בע"ש משום עונה דכתיב (תהלים א) אשר פריו יתן בעתו ואמר רב יהודה זה המשמש מטתו מערב שבת לערב שבת · ושתהא אשה משכמת ואופה כדי שתהא פת מצויה לעניים · ושתהא אשה חוגרת בסינר משום צניעות · ושיהו רוכלין מחזירין על העיירות משום תכשיטי נשים שלא יהו בנות ישראל מתגנות על בעליהן · ולא עוד אלא אפילו האבל מחליף בגדו מפני כבוד השבת כדי שלא יצא בבגד קרוע ואם אין לו להחליף מהזיר את הקרע לאחוריו כדאיתא התם · כל זה להראותנו כמה אדם חייב לכבד את השבת :

מהו לפסוע פסיעה גסה מי עבר משום מעשות דרכיך פסיעה גסה יותר מאמה פסיעה בינונית אמה : קידושא דבי שמשי הכותס מיין של קידוש בלילי שבתות : שמלותיך וכי ערומה היתה אלא שמלות מיוחדות והיינו דשבת : יש לו להחליף יחליף מי שיש לו בגדים לכך מלותן שלבש בחול יחליפם בשבת : משלשל בגדיו מושכן למטה שילכו ארוכים והוא מדת עשירים שיושבים בביתם ואין צריכין להגביה בגדיהם מן הארץ בשביל מלאכה וכבוד שבת הוא : הות מסגיאת מרבה בדברים כדרך הנשים : ומכבסות בגדיהן לכבוד שבת : ודנין בב' ובה' דאתו למקרי בספרא שקורין בב' ובה' : ואוכלין שום שמרבה הזרע ושבת עת עונה הוא ושום שמרבה הזרע דוקא שום ולא בצל : ושתהא אשה משכמת ביום שבית צריכה לאפות ואופה בשחרית שתהא פת מצויה לעני המחזר על הפתחים : סינר דוגמת מכנסיים קטנים : חופפת ראשה במסרק ביום טבילתה משום חציצה : רוכלין מביאין בשמים לנשים להתקשט בהם מחזירין בעיירות ולא יבלו בני העיירות לעגב עליהם : משום יושבי קרנות יושבי חנויות כל ימות החול עוסקין בסחורה ואין קורין בשני ובחמישי אין עניינו קריאה יתירה כדאיתא בסי' קי"ל : זכור את יום השבת ולא תענה כתיב בעשרת הדברות ע"י עדות זה דשמירת

קנט פרק חמישי

שביתת השבת עדות ברורה בחדוש העולם כדגרסינן במכילתא (שמות כ) יזכור את יום השבת לקדשו וכתיב לא תענה ברעך עד שקר · מגיד שכל מי שהוא משמר את השבת מעיד לפני מי שאמר והיה העולם שברא את העולם בששת ימי בראשית ונח בשביעי שנאמר (ישעיה מג) אתם עדי נאם ה' ואני אל · ועוד גרסינן במכילתא ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם מגיד שהשבת מוספת קדושה

ער אריבר שפרייזן וועון עס איז אבר ברייטר טאר ער ניט אריבר שפרינגן אום שבת · רבי האט נפרעגט, פון רבי ישמעאל ברבי יוסי אויב מען מעג מאכן אום שבת גרויסע טריט, גרעסערע וויא איין איל האט רבי ישמעאל ברבי יוסי צו אים גזאגט · אונ אום דר וואכן וועד האט עס דען מתיר גוועין דען איך זאג דאס איין גרויסע טריט נעמט אוועק איין פינף הונדערט חלק פון דער ליכט פון דעם מענטשינס אויגן אונ עס קערט זיך אים ווידר אום דורך דעם קידוש פון פרייטאג צוא נאכט · אויך זאגן מיר אין דער גמרא עס שטייט אין פסוק דאס נעמי האט גזאגט צו רות דוא זאלסט דיך וואשן אונ זאלסט דיך שמירן אונ זאלסט דיינע קליידער טאן אויף דיר זאגט רבי אליעזר דאס איז גמיינט די קליידער פון שבת · אויך זאגן מיר אין דער גמרא · רב הונא זאגט ווען איין מענטש האט איבר צו בייטן אנדרע קליידר אויף שבת זאל ער דאס טאן אונ ווען ער האט ניט קיין קליידער איבר צוא בייטן זאל ער זיינע קליידר ליינגר אראפ ציהן · דאס ער זאל עפעס פר ענדרן. אין דיא קליידר לכבוד שבת · וגרסינן בויקרא רבה אויך לערנען מיר אין ויקרא רבה עס שטייט אין פסוק וקראת לשבת עונג דוא זאלסט רופן צום שבת עונג דאס איז גמיינט דו זאלסט דיר אום שבת אן טאן תענוג · ולקדוש ה' מכובד צו דעם היילינן טאג פון גאט זאלסטו כבוד אן טאן דאס איז גמיינט יום כפור זאל מען ערליך האלטן מיט שיינע קליידר · וכבדתו דו זאלסט אים ערליך האלטן דאס איז גמיינט יום טוב · מעשות דרכיך פון צו טאן דיינע גשעפטין דאס איז גמיינט מען זאל חול המועד אויך ערליך האלטן · ממצוא חפצך דוא זאלסט ניט אן ברייטן דיינע גשעפטן · דר פון לערנן מיר אז דאס איין מענטש טאר אום שבת זיינע זאכן ניט טאן · ודבר דבר אונ דו זאלסט ניט ריידן קיין רייד דאס איז גמיינט דיינע רייד אום שבת זאל ניט זיין וויא דיינע רייד אום דער וואכן · די מוטר פון רבי שמעון בן יוחאי אז זיא האט פיל גרעט אום שבת האט ער צו איר גזאגט מיין מוטער עס איז שבת האט זיא אויף גהערט צוא ריידן · ואחד מעשר תקנות אונ איינס פון די צעהן תקנות וואס עזרא האט מתקן גוועין · איז דאס מען זאל אום דאנרשטאג די קליידר וואשן לכבוד שבת וויא מיר לערנן אין בבא קמא די רבנים האבן גלערינט צעהן תקנות האט עזרא מתקן גוועין דאס מען זאל לייענן אין דער תורה שבת צוא מנחה אונ אויך אום מאנטאג אונ דאנערשטאג וויא מיר האבן איבן גשריבן דריבער גאנץ קלאר · אונ דאס בית דין זאלן זיצן אום מאנטאג אונ דאנערשטאג כדי ווען זיי וועלן איין משפט האבן מיט אנדר אזו וועט זיי דאס בית דין משפטן אונ מען זאל די קליידר וואשן אום דאנערשטאג לכבוד שבת אונ מען זאל עסין קנאביל פרייטאג צוא נאכט עיין נפש יהודה · אונ דאש די אשה זאל פריא אויף שטיין ברויט צו באקן כדי זיא זאל קענן בצייטן איין ארום מאן ברויט געבן אונ דאס איין אשה זאל גיין אין איין פארטאך פון צניעות וועגן אונ דאס איין אשה זאל זיך צו קאמן אירע האר ווען זיא וויל זיך טובל זיין כדי די וואשר זאל קענן דורך גיין דורך זיי · אונ דאס די בשמים קרעמר זאלן ארום פארן אין די שטעט בשמים פר קויפן כדי די ווייבער זאלן זיך קענן צירען אונ זאלן זיין גליבט אויף זייערע מאנן · אונ די שטאט קרעמר קענן זיי ניט פאר ווערן · אונ דער וואס האט רואה קרי גוועזן זאל זיך טובל זיין · ולא עוד אונ ניט דאס אליין דאס איטליכר מענטש מוז איבר בייטן ויינע קליידער לכבוד שבת נייערט אפילו איין אבל מעג אויך זיין קלייד איבער בייטן לכבוד שבת כדי ער זאל ניט ארוים גיין אום שבת מיט איין צו ריסן קלייד אונ ווען ער האט ניט איין אנדער קלייד איבר צו בייטן · מוז ער אום קערן דעם ריס הינטער זיך דאס אלץ קומט מיר צו ווייזן וויא אזו איין מענטש איז מחויב שבת כבוד אן צו טאן :

קנט שביתת השבת עדות ברורה בחדוש העולם דאס רוען אום שבת איז דאס איין קלאר עדות דאש די וועלט איז דורך גאט ניי בשאפן גווארן וויא מיר לערנן אין דער מכילתא עס שטייט אין די עשרת הדברות דוא זאלסט גדיינקן דעם שבת צו היילינן אים אונ אויך שטייט אין דיא עשרת הדברות דו זאלסט ניט עדות זאגן אין דיין חבר קיין פאלשע עדות דאס ווייזט דאס דער וואס היט שבת דער זאגט עדות פאר גאט יתברך דאס ער האט די וועלט בשאפן זעקס טעג אונ האט גרועט אין דם זיבטן טאג · וויא אין פסוק שטייט גאט זאגט איר זייט עדות דאס איך בין גאט · אויך לערנן מיר אין דער מכילתא עס שטייט אין פסוק איר זאלט היטן דעם שבת דען ער איז הייליג צוא אייך דאס ווייזט אונז דאס דער שבת מערט היילקייט צו ישראל דען ווען מען פרעגט ווארום האלט דר מענטש זיין קראם צו גשלאסן זאגט מען ווייל ער האלט שבת · ווארום ארבעט ניט דער מענטש דעם טאג זאגט מען ער האלט שבת אונ זאגט עדות

דאס

לישראל מה לפלוני חנותו נעולה לפי שהוא משמר את השבת מה לפלוני בטל ממלאכתו לפי שהוא משמר את השבת ומעיד לפני מי שאמר והיה העולם שברא את עולמו בששה ימים ונח בשביעי וכן הוא אומר אתם עדי נאם ה' ואני אל · ולברר הדבר בעיני יוצאי מצרים שלא ישאר להם *שום ספק בחדוש העולם העיד הקב"ה בדבר בירידת המן כדגרסינן בב"ר ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו ר' ישמעאל אומר ברכו במן וקדשו במן · ברכו במן שכל ימות השבוע יורד עומר אחד *ובע"ש ב' עומרים · וקדשו במן *שלא היה יורד בשבת כל עיקר · רבי נתן אומר ברכו במן *וקדשו במקושש *וברכו בעטיפה רב כהנא אמר *צריך להחליף · ר' חייא בשם רבי יונתן אמר *צריך לערב · אבין בר רב חסדא אמר *צריך לשלשל · ר' ירמיה ור' זעירא הוו מהלכין כחדא ואיסתלקת *גולתיה עילויה דר' ירמיה ושלשלה · רבי זעירא אמר הדא אמרו *צריך לשלשל · ר' אלעזר אמר *ברכו בנר כהדא מעשה פעם אחת הדלקתי הנר בליל שבת ובאתי במ"ש ומצאתי דלוק ולא חסר כלום · *ברכו באור פניו של אדם לא דומה אור פניו של אדם כל ימות השבוע כמו שהוא דומה בשבת · *ברכו במאורות וכו' · ואמרינן נמי התם *ברכו במטעמים רבינו הקדוש עשה סעודה לאנטונינוס בשבת הביא לפניו *תבשילין צוננין אכל מהן ערב לו עשה לו סעודה בחול הביאו לו תבשילין רותחין אמר ליה *אותן ערבו לי יותר מאלו אמר ליה *תבל אחד הן חסרין אמר ליה וכי *קילורין של מלך חסר כלום אמר ליה שבת הן חסרין *אית לך שבת · ואמרינן נמי אמר ליה קיסר לרבי יהושע בן חנניא מפני מה תבשיל של שבת *ריחו נודף אמר ליה תבל אחד יש לנו ושבת שמו שאנו מטילין בו וריחו נודף אמר ליה תן לנו הימנו אמר ליה כל המשמר את השבת מועיל לו וכל שאינו משמר את השבת אין מועיל לו · ואמרינן נמי התם בב"ר תני רשב"י אמרה שבת לפני הקב"ה רבונו של עולם *לכל יש בן זוג ולי אין בן זוג *אתמהא אמר ליה הקדוש ברוך הוא *כנסת ישראל היא בת זוגך וכיון שעמדו על הר סיני אמר להם *היו זכורין לאותו דבר שאמרתי לשבת כנסת ישראל היא בת זוגך הה"ד זכור את יום השבת לקדשו · וגרסינן בפרקי רבי אליעזר פרק ב' שבע *חניכות ברא הקב"ה בעולמו שש מהם חינך ואחד שמורה לדורות ברא יום ראשון ונגמר כל מלאכתו וחנך *שנאמר ויהי ערב ויהי בקר יום אחד ברא יום שני ונגמר כל מלאכתו וחנך שנאמר ויהי ערב ויהי בקר יום שני וכן עד כל ששת ימי המעשה ברא יום שביעי שלא נאמר בו כל מלאכה ולא נאמר בו ויהי ערב ויהי בקר למה שהוא שמור לדורות שנא' (זכריה יד) והיה יום אחד הוא יודע לה' לא יום ולא לילה משל לה"ד לאדם שהיה לו

שבת מעיד שהוא אל : מה לפלוני למה פלוני זה סגר חנותו : שום ספק בחדוש העולם שהקדוש ברוך הוא ברא העולם בששה ימים ונח בשביעי : ובערב שבת שני עומרין לגלגלת מלבד העומר ליום ו' אבל נשמה יתירה אוכלין יותר והיינו הברכה שנתן בהם : שלא היה יורד בשבת מזה נראה שהשגיח הקב"ה לשמירת שבת ביום השבת : וקדשו במקושש שצוה הקב"ה לרגום אותו על שחללו ומזה נראה לקדשו : וברכו בעטיפה בבגדי שבת : צריך להחליף בגדי שבת מבגדי חול : צריך לערב לתקן בגדי שבת שיהא נאים ומכובדים לרואה אותן : צריך לשלשל למשוך אותן למטה שיהו נגררין כדרך לבושי שרים שאינם עוסקין במלאכה : גולתיה בגד עליון של רבי ירמיה הסיר ר' זעירא החגורה ושלשלה : ברכו בנר הקב"ה ברך הנר של שבת שהאיר יותר ולמחר מבחול : ברכו באור פניו על ידי נשמה יתירה מאיר פניו של אדם בשבת : ברכו במאורות הקב"ה ברך השבת במאור הגדול שהיתה החמה מאירה בשבת ימי בראשית וגם הלבנה שלא חסרה בליל שבת בעבור חטא האדם אלא עד מוצאי שבת וגם בליל שבת היו מאירים : ברכו במטעמים במאכל שבת יש טעם טוב יותר מבחול : תבשילין צוננים מפני שבשבת היה לא היה יכול לחמם : אותן ערבו לי יותר אותן של שבת אע"פ שהיו צוננין : תבל מה שנותנין בקדירה מיני ירקות ובשמים לתקן הבשר : קילורין אוצר המלך : אית לך שבת בתמיה : ריחו נודף אף הריח של מאכל שבת הוא יותר טוב מבחול : לכל יש בן זוג כדאמרינן לעיל סימן קנ"ג : אתמהא למה כך שלא יהיה לי בן זוג בתמיה : כנסת ישראל שישמרו השבת ישבתו בו : היו זכורין כי ביום השבת יש לכם מנוחה ללמוד תורה ומנוחת שבת הוא עיקר לקבלת התורה : חניכות

דבר שמתחיל מלאכתו ופועל בו בתחלה לכמה בו נקרא חינוך : שנאמר ויהי ערב ויהי בוקר שהיה יום ראשון תמה ופועל פעולתו אחר שנגמרה בו בריאתו וכן כולם לבד מיום השבת שלא פעל

דאס גאט האט די וועלט בשאפן אין זעקס טעג · אונ האט גרועט אין זיבטן טאג · וויא אין פסוק שטייט דאס גאט זאגט איר זייט מיינע עדות דאס איך בין גאט · ולברר הדבר אונ קלאר צו מאכן די זאך אין די אויגן פון די לייט וואס זיינען ארויס געגאנגן פון מצרים דאס עס זאל זייא ניט זיין קיין שום ספק דאס גאט האט די וועלט בשאפן דרום האט גאט זיי באוויזן אין דער זאך מיט דעם מן · וויא מיר לערנן אין בראשית רבה עס שטייט אין פסוק גאט האט דעם זיבטן טאג געבענטשט אונ האט אים געהייליגט · זאגט רבי ישמעאל גאט האט דעם שבת געבענטשט מיט דעם מן אונ האט אים געהייליגט מיט דעם מן · ער האט אים גיבענשט מיט דעם מן דען דיא גאנצע וואך איז אלע טאג געפאלן איין מאס מן אונ אום פרייטאג איז צווייא מאס מן געפאלן עס זאל זיין אויף שבת · אונ האט אים געהייליגט מיט דעם מן דאס אום שבת איז גאר קיין מן ניט געפאלן · רבי נתן זאגט גאט האט געבענטשט דעם שבת מיט דעם מן אונ האט אים געהייליגט מיט דעם מקושש דאס ער האט אום שבת האלץ גקליבן אונ איז דריבר פאר שטיינט גווארן אזו איז שבת דורך דעם געהייליגט גווארן אויך האט גאט דעם שבת געבענטשט דאס מען זאל אין אים שיינע קליידר אן טאן · רב כהנא זאגט ער מוז איבער בייטן אנדערע קליידר אויף שבת · רבי חייא זאגט פון וועגן רבי יונתן ער מוז שיינע קליידר אן טאן אויף שבת · אבין בר רב חסדא זאגט די קליידר פון שבת דארפן לאנג זיין דאס זייא זאלן אראפ הייגגן · אזו וויא די חשובים גייען · רבי ירמיה אונ רבי זעירא זיינן געגאנגן צו זאמן איז דאס אויבר קלייד פון רבי ירמיה גוועזן אויף געהייבן האט רבי זעירא אפ גבונדן דעם גארטל פון רבי ירמיה אונ האט דאס קלייד גלאזט אראפ הייגגן ווייל דיא חכמים האבן געזאגט דאס דיא קליידר פון שבת מוזן אראפ הייגגן · רבי אלעזר זאגט גאט האט דעם שבת געבענטשט מיט די ליכט · וויא עס האט זיך בייא מיר איין מעשה גטראפן דאס איך האב אמאל איין ליכט אן גצונדן אויף שבת אונ האב זיא געפונן ברענן אים מוצאי שבת אונ עס איז פון איר גאר ניט אפ געגאנגן · אויך האט גאט דעם שבת געבענטשט מיט דער ליכט פון דעם מענטשנס פנים דען אום שבת האט דער מענטש איין שענערן פנים וויא אום דער וואכן · אויך האט גאט דעם שבת געבענטשט מיט דער ליכט פון דער וועלט דאס די זון אונ די לבנה זיינן ניט קלענער גווארן ביז מוצאי שבת · אויך זאגן מיר אין מדרש גאט האט דעם שבת געבענטשט מיט דעם געשמאק פון דעם עסן · רבינו הקדוש האט געמאכט איין סעודה אום שבת צו אנטונינוס אונ האט אים געגעבן עסן קאלטע מאכלים אזו זיינן זיי אים געשמאק גוועזן · איין מאל האט ער אים געמאכט איין סעודה אום דער וואכן אונ האט אים געגעבן עסן ווארעמע מאכלים האט אנטונינוס געזאגט צו רבי דאס קאלטע עסן איז מיר געשמאקר גוועזן פון דעם ווארימען · האט רבינו הקדוש געזאגט צו אים דא פעלט איין מין בשמים האט אנטונינוס געזאגט צו רבי פעלט דען דער מין בשמים אין אוצר פון מלך האט רבינו הקדוש צו אים געזאגט דער מין בשמים הייסט שבת האסטו עס דען דעם מין אין דיין אוצר · אויך זאגן מיר אין מדרש דער קיסר האט געזאגט צו רבי יהושע בן חנניא ווארום שמעקט דאס עסן פון שבת אזו גוט האט ער צו אים געזאגט מיר האבן איין מין בשמים וואס הייסט שבת טוען מיר עס אריין אין דעם עסן דריבער שמעקט אזו האט דער קיסר געזאגט צו רבי יהושע גיב מיר אויך דער פון האט ער צו אים געזאגט ווער עס היט שבת דעם העלפט עס אונ דער וואס היט ניט קיין שבת דעם העלפט עס ניט : ואמרינן התם אויך זאגן מיר אין מדרש בראשית רבה רבי שמעון בן יוחאי האט געלערנט שבת האט געזאגט פאר הקב"ה רבונו של עולם צו אלע טעג איז דא איין בן זוג אונ איך האב ניט קיין בן זוג וואונדערט מיך ווארום זאל עס אזו זיין · האט גאט געזאגט צו שבת די ישראל זיינן דיין בן זוג דאס זייא וועלין דיך היטן אונ אז די ישראל זיינען געשטאנן אויף דעם בארג סיני האט גאט צו זיי געזאגט גדיינקט די זאך וואס איך האב צו שבת געזאגט די כנסת ישראל וועלן זיין דיין בן זוג דאס זאגט דער פסוק גדיינקט דעם טאג פון שבת צו הייליגן אים · וגרסינן בפרקי רבי אליעזר אויך לערנן מיר אין פרקי רבי אליעזר זיבן מאל פון איין גוואונן האט גאט בשאפן אין דער וועלט · זעקס פון זיי זיינן שוין איין גוואונט גווארן · אונ דאס זיבעטע מאל איז ווארן בהאלטן לעתיד לבא דען גאט האט דעם ערשטן טאג בשאפן אונ האט אין אים אפ גטאן גאר זיינע ארבעט אונ האט אים דער מיט איין גוואונט וויא אין פסוק שטייט ויהי ערב ויהי בקר יום אחד · אונ אויך אזו אלע טעג פון דער וואך · אבר דעם זיבעטן טאג שבת האט גאט בשאפן אונ האט אין אים קיין ארבעט ניט גטאן · אונ עס שטייט ניט דער בייא ויהי ערב ויהי בוקר ווייל גאט האט אים בהאלטן לעתיד לבא וויא אין פסוק שטייט אונ עס וועט זיין איין טאג

וואס

כלי חמדה ולא רצה להנחילו אלא לבנו חעובד אותו כך הקב"ה יום ברכה וקדושה לפניו ולא רצה להנחילו אלא לישראל תדע לך שכן הוא בוא וראה כשיצאו ממצרים עד שלא נתן להם את התורה נתן להם השבת שנאמר (נחמיה ט') ואת שבת קדשך הודעת להם ואחר כך נתן להם את התורה שנאמר ומצות וחקים ותורה צוית להם ביד משה עבדך *הוא שמר וקדש את השבת וישראל אינן חייבין תדע לך שכן הוא בוא וראה כשנתן להם את המן מ' שנה היה נותן להם בששת ימי המעשה ובשבת לא היה נותן שמא תאמר לא היה בו כח כבר היה נותנו בכל יום ויום *אלא ששבת לפניו לפיכך היה נותן להם לחם יומים ביום הששי שנאמר (שמות טז) ראו כי ה' נתן לכם השבת על כן וגו' כיון שראו ישראל ששבת לפניו שבתו גם הם שנאמר (שם) וישבתו העם ביום השביעי ויברך אלהים את יום השביעי הקדוש ברוך הוא ברך וקדש את יום השבת *וישראל אינן חייבין לקדש ולשמור את יום השבת מכאן אמרו כל המברך ומקדש על היין בלילי שבתות מאריכין את ימיו בעולם הזה ובעולם הבא שנא' (משלי ט) כי בי ירבו ימיך בעולם הזה ויוסיפו לך שנות חיים בעולם הבא:

בו שום דבר ולא נגמר בו פעולתו השונה לשבת בו עד לעתיד לבא שיפעל אותו הגדול בזכות שבת שמשמרין ישראל: הוא שמר הקדוש ברוך הוא שמר וקדש את השבת שלא ירד בו המן וישראל אינן חייבין לשמור השבת כתמיה: אלא ששבת לפניו לפני הקב"ה שהוא שבת בו: וישראל אינן חייבים לקדש השבת אלא ודאי חייבין הם לקדש וכו':

במה הארכת ימים נאיזה זכות: בד' אמות של תפלה אלא היה מרחיק יותר והטעם כי אסור להתפלל בד' אמות של צואה: ולא כניתי שם לחברי אפילו כינוי דלא הוי גנאי דבכינוי של גנאי אין לו חלק לעולם הבא: כיפה נעיף: גרבי חביות גדולות: בנים ת"ח דכתיב כי נר מצוה ותורה אור על ידי נר שבת וחנוכה בא אור דתורה: כתיב הכא יום זכור את יום השבת: חבלו של משיח כדאמרינן בכתובות דור שבן דוד בא בו קטיגוריא בתלמידי חכמים חבלי לשון חבלי יולדה: בלי מצרים כלומר אין לה קץ: אז תתענג כתר וקראת לשבת עונג כתיב: נחלת יעקב ולא נחלת אברהם ויצחק: קום וגו' לאברהם ולרתכם ארץ זו ולא יותר: הארצות האל ולא יותר:

קם פרק ששי

גדול שכר הזהיר בקידוש היום והמענג את השבת לשם שמים בעולם הזה ובעולם הבא כדגרסינן במסכת מגילה פרק בני העיר דף כ"ז שאלו תלמידיו לריב"ז *במה הארכת ימים אמר להם מימי לא השתנתי מים *בתוך ד' אמות של תפלה *ולא כניתי שם לחברי ולא בטלתי קדוש היום אימא זקנה היתה לי פעם אחת מכרה *כיפה של ראשה והביאה יין לקדוש היום · תנא כשמתה הניחה לו ארבע מאות *גרבי יין כשמת הוא הניח לבניו ג' אלפים *גרבי יין · וגרסינן בפרק במה מדליקין דף כ"ג אמר רב כהנא הרגיל בנר חנוכה הויין לו *בנים תלמידי חכמים הזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה הזהיר בציצית זוכה לטלית נאה הזהיר בקדוש היום זוכה וממלא גרבי יין · וגרסינן בפרק כל כתבי דף קי"ח אמר רבי כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול מג' פורעניות · מחבלו של משיח ומדינה של גיהנם ומלחמת גוג ומגוג · *מחבלו של משיח *דכתיב הכא יום וכתיב התם (מלאכי ד) לפני בא יום ה' · מלחמת גוג כתיב הכא יום וכתיב התם (יחזקאל לח) והיה ביום בא גוג · מדינה של גיהנם כתיב הכא יום וכתיב התם (צפניה א') יום עברה היום ההוא · אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי כל המענג את השבת נותנין לו נחלה *בלא מצרים שנאמר (ישעיה נח) *אז תתענג על ה' וגו' וכתיב *נחלת יעקב אביך לא כאברהם דכתיב ביה (בראשית יג) *קום התהלך בארץ וגו' ולא כיצחק דכתיב ביה (שם כו) כי לך ולזרעך אתן את כל *הארצות האל אלא כיעקב דכתיב ביה (שם כח) ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה רב נחמן בר יצחק אמר ניצול משעבוד מלכיות כתיב הכא והרכבתיך על במתי ארץ וכתיב התם (דברים לג) ואתה על במותימו תדרוך אמר רב יהודה אמר רב כל המענג את

וואס ער וועט זיין געוואוסט צו גאט ער איז ניט קיין טאג אונ ניט קיין נאכט דאס איז דער טאג פון דער גאולה עס איז איין משל צו איין מענטש וואס האט איין גלוסטיגע כלי אונ וויל זיא ניט מאכן ירשנן נאר צו זיין זון וואש דינט אים אזו האט גאט דעם גיבענטשטן אונ גהייליגטן טאג צו קיינם ניט גוואלט מאכן ירשנן נאר צו ישראל · דען גאט האט דעם שבת געגעבן צו ישראל באלד וויא זיי זיינן פון מצרים ארויס געגאנגן נאך איי ער האט זיי די תורה געגעבן וויא אין פסוק שטייט דיין הייליגן שבת האסטו זייא מודיע געווען אונ דער נאך האט ער זיי די תורה געגעבן · וויא ווייטער שטייט אונ די מצות אונ געזעץ אונ די תורה האסטו זיי געהייסן דורך משה דיין קנעכט · גאט האט דעם שבת געהיט אונ געהייליגט אזו דארפן דיא ישראל פשיטא דעם שבת היטן אונ הייליגן דען מען קען זעהן וויא גאט האט דעם מן געגעבן אין דער מדבר פערציג יאר האט ער אלע זעקס טעג געגעבן מן אונ אום שבת האט ער ניט געגעבן ווערסטו וועלן זאגן דאס גאט האט קיין כח ניט געהאט צו געבן אום שבת · דאס קען ניט זיין דען ער האט דאך אלע טאג יוא דעם מן געגעבן נאר ווייל ער האט גירועט · אונ דרום האט גאט אום פרייטאג טאפל ברויט געגעבן · וויא אין פסוק שטייט · זעהט דס גאט האט אייך דעם שבת געגעבן דרום גיט ער אייך אום פרייטיג טאפל ברויט · אונ ווי די ישראל האבן געזעהן דס גאט האלט שבת האבן זיי אויך גרועט · אזו ווי אין פסוק שטייט אונ דאס פאלק האט גרוט אין דעם זיבטן טאג · אונ גאט האט דעם זיבטן טאג גבענטשט · גאט האט געהייליגט אונ געבענטשט דעם שבת זאלן דען די ישראל ניט הייליגן אונ היטן דעם שבת · פון דאנן לערנען דיא חכמים אפ דאס דער וואס מאכט ברכה אונ קידוש פרייטאג צווא נאכט איבער וויין דעם דער לייגערט מען זיינע טעג אויף דער וועלט אונ אויף יענער וועלט · וויא אין פסוק שטייט · דען דורך מיר וועלן זיך מערן דיינע טעג אויף דער וועלט אונ מען וועט דיר מערן יארן פון לעבן אויף יענער וועלט :

קם גדול שכר הזהיר בקידוש היום גרוס איז דער שכר אויף דער וועלט אונ אויף יענער וועלט פון דעם וואס איז נזהר קידוש צו מאכן אונ דער וואס טוט דעם שבת תענוג אן לשם שמים וויא מיר לערנען אין מסכת מגילה די תלמידים האבן געפרעגט צו רבי יוחנן בן זכאי דורך וואסער זכות האסטו זוכה געווען צו לעבן לאנג · האט ער צווא זייא גזאגט צייט איך לעב האב איך ניט משתין געווען אין די פיר איילן וואו איינר האט תפלה געטאן אונ האב קיינעם קיין צו נאמן ניט געגעבן אונ האב קיין מאל ניט מבטל געווען קידוש צו מאכן איבר וויין · איך האב געהאט איין אלטע מוטר האט זיא פאר קויפט אמאל די הויב פון איר קאפ אונ האט מיר געבראכט וויין אויף קידוש · מיר האבן גלערינט אז זיא איז געשטארבן האט זיא איבער גלאזט צו רבי יוחנן פיר הונדערט פעסער וויין · אונ אז רבי יוחנן איז געשטארבן האט ער איבער גלאזט צו זיינע קינדער דריי טויזינט פעסר וויין : וגרסינן בפרק במה מדליקין אויך לערנען מיר אין פרק במה מדליקין רב כהנא זאגט דער וואס איז נזהר חנוכה ליכט צוא אן צינדן דער וועט האבן קינדער תלמידי חכמים דער וואס איז נזהר אין דער מצוה פון מזוזה וועט האבן איין שיינע דירה' דער וואס איז נזהר אין דער מצוה פון ציצית וועט האבן איין שיינעם טליה · דער וואס איז נזהר קידוש צו מאכן איבר וויין וועט האבן פולע פעסער מיט וויין : וגרסינן בפרק כל כתבי אויך לערנן מיר אין פרק כל כתבי רבי זאגט דר וואס איז מקיים די דרייא סעודות אום שבת דער ווערט ניצול פון דרייא ערלייא פורעניות פון חבלי משיח · אות פון מלחמת גוג ומגוג · אונ פון דער שטראף פון גיהנם · פון חבלי משיח ווערט ער ניצול דען עס שטייט בייא שבת דאס ווארט יום אונ עס שטייט ביי חבלי משיח לפני בא יום · אונ פון מלחמת גוג ומגוג דען עס שטייט דער ביי אויך והיה ביום בא גוג · אונ פון דער שטראף פון דעם גיהנם ווערט ער ניצול דען עס שטייט דער ביי יום עברה היום ההוא דריבער איז דער יום פון שבת מציל פון די דריי מאל יום פון פורעניות · רבי יוחנן האט גזאגט פון וועגן רבי יוסי דער וואס טוט זיך אום שבת תענוג אן דעם גיט מען איין נחלה אן איין גבול וויא אין פסוק שטייט ווען דו וועסט זיך אום שבת תענוג אן טאן וועט דיר גאט געבן די נחלה פון יעקב ניט אזו וויא די נחלה פון אברהם אונ יצחק דאס זיי האבן איין גרענץ געהאט · נייערט אזו וויא דיא נחלה פון יעקב וואס עס שטייט בייא אים אונ דוא וועסט זיך שטארקן ביז מערב זייט אונ מזרח זייט אונ צפון זייט אונ דרום זייט פון דער וועלט · רב נחמן בר יצחק זאגט ער ווערט ניצול פון שעבוד מלכיות דען ביי דעם שכר פון שבת שטייט גאט וועט דיך דער הייבן אויף דיא הויך פון דער וועלט אונ ביי שעבוד מלכיות שטייט דוא וועסט אויך דיא הויך פון די עובדי כוכבים ומזלות טרעטן : אמר רב יהודה רב יהודה האט

השבת נותנים לו משאלות לבו שנאמר והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך · עונג זה איני יודע כה"א כשהוא אומר וקראת לשבת עונג · הוי אומר זה תענוג שבת · במה מענגו אמר רב בדגים גדולים *וראשי שומין *ותבשיל של תרדין · רב חייא בר אשי אמר אפילו דבר מועט ועשאו לכבוד שבת הרי זה עונג מאי היא אמר רב פפא אפילו *כסא דהרסנא · וגרסינן התם דף קי"ט בעא מניה רבי מר' ישמעאל בר' יוסי עשירים שבארץ ישראל *במה הם זוכין אמר ליה בשביל שמעשרין שנאמר (שם יד) עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר · ושבבבל במה הן זוכין אמר ליה בשביל שמכבדין את התורה · ושבשאר ארצות במה הן זוכין בשכר שמכבדין את השבת · דאמר רבי חייא פעם אחת נתארחתי אצל בעל הבית *בלודקי'א והביאו לפניו שלחן אחד של זהב משוי ט"ו בני אדם וי"ו שלשלאות של כסף קבועות בו וקערות וכוסות וקיתוניות וצלוחיות קבועות בו ועליו כל מיני מאכל וכל מיני מגדים וכשהיו מניחין אותה אומרים (תהלים כד) לה' הארץ ומלואה וגו' וכשהן מסלקים אותה אומרין *השמים שמים לה' וגו' אמרתי לו במה זכית לכך אמר ליה קצב הייתי וכל בהמה שהיתה נאה ושמנה מתכרתה אמרתי זו לשבת אמרתי לו ברוך המקום שזיכך לכך · וגרסינן נמי התם דף קי"ח אמר רבי יוסי תהא חלקי מאוכלי שלש סעודות בשבת · הדעת נותנת כי מאחר ששובת לכבוד השם יתברך ומענג גופו ונפשו בשבת לשם שמים כי לאחר *שתשאר נפשו בת חורין תתענג בעולם שכלו שבת ועליו נאמר מזמור שיר ליום השבת · ועם כל זה אף על פי שנתחייב בעונג שבת אם יראה בו חלום שמורה בתוכו שנגזרה עליו גזירה טוב הוא להתענות בו ביום לשבר גופו ולבו בתענית כדגרסינן בפרק קמא דשבת דף י"א ובפרק קמא דתענית· דף י"ב אמר רבה בר מחסיא אמר רבי חמא בר גוריא אמר רב יפה תענית לחלום כאש לנעורת אמר רב חסדא *ובו ביום אמר רב יוסף ואפילו בשבת · וגרסינן נמי פרק אין עומדין דף ל"א אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זמרא היושב בתענית בשבת קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה והופכים עליו מרעה לטובה ואמר רב נחמן בר יצחק והוזרין ונפרעין ממנו דין עונג שבת מאי תקנתיה ליתיב *תענית לתעניתיה ובין עונג שבת ובין תענית צריך שיהא לשם שמים :

וראשי שומים שהיה תבוך להם לאכול שום בלילי שבתות : ותבשיל של תרדין מין ירק חשוב הוא : כסא דהרסנא ד"ים קטנים מטוגנים בשמן קרכיכן וקמח : במה הן זוכין לעושר גדול כזה : בלודקיא עיר נחו"ל ומביא לראיה שבחו"ל זוכים העשירים מפני כבוד השבת : לה' הארץ דאין אנו רשאין ליהנות עד שנברך שמו בברכת הלחם : השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם לאחר ברכה על כן היו אוכל בלא ברכה כאלו נהנה מן קדשי שמים והארץ נתן לבני אדם אחר ברכה על ידי מתנתו והיינו הסוגה כזאת : שתשאר נפשו בת חורין מהמלאכה כאלף השנימי שכולו שבת : כאש לנעורת כאש המבעיר הנעורת של פשתן כך התענית מבטל גזירות שראה בחלום שנגזר עליו ע"כ אביי' בשבת מותר לצום כדי שיתבטל לער גופו : ובו ביום שחלם יתענה : של שבעים שנה כלומר מנעוריו ינפלו התענית כי כולי עלמא בתענוג והוא בצער וקשה עליו הדבר : תענית לתעניתיה יתענה למחר ביום א' כדי שיכפר עליו שביטל עונג שבת :

שאין בני אדם מצוין לבבותה וסיינו בשבת:

קסא פרק שביעי

במה חייב אדם להיות זהיר בגופו ובבני ביתו ובכל הנשמעין אליו שלא יחללו את השבת שעונשו גדול · כדגרסינן בפרק כל כתבי דף קי"ט אמר רב אין דליקה מצויה אלא במקום שיש חלול שבת שנאמר (ירמיה יז) אם לא תשמעו לי לקדש את יום השבת ולבלתי שאת מש"א ובוא בשערי ירושלים ביום השבת והצתי אש בשעריה ואכלה ארמנות ירושלים ולא תכבה מאי ולא תכבה אמר רב נחמן בר יצחק בשעה *שאין בני אדם מצוין לכבותה · אמר אביי לא חרבה ירושלים אלא בשביל שחללו בה את השבת שנא' (יחזקאל כב) ומשבתותי העלימו

גזאגט פון ווען רב דער וואס טוט זיך אום שבת תענוג אן דעם גיט גאט דאס פאר לאנג פון זיין הארצן · וויא אין פסוק שטייט ווען דו ווערסט דיר תענוג אן טאן פון גאטס וועגן ווערט דיר גאט געבן דאס פאר לאנג פון דיין הארצן אבער איך ווייס ניט וואס פאר איין תענוג ער מיינט אונ ווען עס שטייט דו זאלסט רופן צו דעם שבת עונג זעהן מיר דאס ער מיינט עונג שבת · פרעגט די גמרא מיט וואס זאל מען זיך אום שבת תענוג אן טאן זאגט רב מיט גרויסע פיש אונ מיט די בעסטע קנאבל אונ מיט איינגעקעכטס פון תרדין אונ רב חייא בר אשי זאגט. אפילו ווען ער האט נאר עפס מער גקאכט לכבוד שבת הייסט דאך אויך עונג שבת · זאגט רב פפא עס איז גמיינט אפילו ווען ער האט נאר קליינע פיש גיפרעגלט אין זייער פעטקייט מיט מעל אזו איז ער מקיים עונג שבת : וגרסינן התם אויך לערנן מיר אין דער גמרא רבי האט גפרעגט פון רבי ישמעאל ברבי יוסי דורך וואשר איין זכות זיינן די עשירים פון ארץ ישראל רייך האט ער צו אים גזאגט · ווייל זיי גיבן מעשר דען עס שטייט אין פסוק עשר תעשר ווערט עש גדרשת גיב מעשר כדי דו זאלסט רייך ווערן · האט רבי אים ווידר גפרעגט · דורך וואשר איין זכות זיינן די עשירים פון בבל רייך האט ער צו אים גזאגט ווייל זיי זיינן מכבד די תורה · אונ דורך וואשר איין זכות זיינן דיא עשירים פון אנדרע לענדר רייך האט ער צו אים גזאגט ווייל זיי האלטן ערליך דעם שבת דען רבי חייא האט גזאגט אמאל בין איך איין גשטאנען אין חוץ לארץ ביי איין בעל הבית אין דער שטאט לודקיא האט מען פאר אים גבראכט איין גילדערנם טיש וואש זעכצעהן מענטשן האבן אים גיטראגן אונ זעכצעהן זילבערנע קייטן זיינן גוועזן ארין גשטעלט אין אים אונ עס איז גוועזן איין גזעצט אין אים שיסלען אונ בעכער אונ פלעשר אונ גלעזר אונ אין זיי איז גוועזן אלערלייא עסין אונ אלערלייא זיסע שפייז · אונ אז זיי האבן דעם טיש אנידר גשטעלט האבן זיי גזאגט צו גאט איז די ערד אונ אליז וואס אין איר איז · אונ אז מען האט דעם טיש צוא גנומען האט מען גזאגט · די הימל איז צו גאט אונ די ערד האט ער גגעבן צוא די מענטשן · האב איך צו אים גזאגט דורך וואס פר איין זכות האסטו זוכה גוועזן צו דעם עשירות האט ער צו מיר גיזאגט · איך בין גיוועזן איין קצב את וועלכע בהמה עס איז פעטער גוועזן פון די אנדרע האב איך זיא בהאלטן אויף שבת · האב איך צוא אים גיזאגט גלויבט איז גאט וואס ער האט דיך מזכה גיוועזן מיט אזו איין עשירות אויך לערנן מיר אין דער גמרא רבי יוסי האט גזאגט איך וויל איין חלק האבן מיט די לייט וואס עסין דרייא סעודות אום שבת · הדעת נותנת דער שכל ברייננגט מיט ווייל דר מענטש רוהט אום שבת פון גאטס וועגן אונ מאכט פארגעניגן צוא זיין גוף מיט זיין נפש אום שבת פון גאטס וועגן דאס נאך דעם וויא זיין נשמה בלייבט פרייא פון דעם גוף ווערט ער פרגניגן האבן אין דעם אייביגן וועלט וויא עס איז שטענדיג שבת אונ אויף אים איז גיזאגט · אונ פון דעסט וועגן ווען ער זעהט איין חלום אום שבת וואס ער ווייזט דאס איין גזירה איז אויף אים נגזר גווארן · איז גוט ער זאל אום שבת פאסטן כדי ער זאל צוא ברעכן זיין גוף אונ זיין הארץ דורך דעם תענית וויא מיר לערנן אין מסכת שבת רבה בר מחסיא זאגט פון וועגן רב חמא בר גוריא פון וועגן רב איין תענית איז גוט צו איין שלעכטן חלום אים צו שטערן וויא פייער צוא שטערט פלאקס שטעקליך רב חסדא זאגט ער מוז דווקא דעם זעלביגן טאג פון חלום פאסטן אונ רב יוסף זאגט אפילו אום שבת מוז ער אויך פאסטן · אויך לערנן מיר אין פרק אין עומדין רבי יוחנן זאגט פון וועגן רבי יוסי בן זמרא דר וואס פאסט אום שבת צו רייסט מען אים דעם גזר דין וואס פון פר זיבציג יאר איז אויף אים נגזר גווארן · אונ ער ווערט פר קערט פון בייזן צו גוטן · רב נחמן בר יצחק זאגט ער ווערט דאך גישטראפט ווייל ער האט גפאסט אום שבת אונ דר תיקון דר צוא איז דאס ער זאל זונטאג אויך פאסטן · אונ סייא דער מענטש האלט עונג שבת · אונ סייא ער פאסט · דארף עס אלץ זיין לשם שמים :

קסא כמה חייב אדם וויא זייער דר מענטש מוז זיך אליין היטן אונ מיט זיין הויז גזינד אונ מיט אלע לייט וואס הערן אים צו ניט מחלל שבת צו זיין דען דר עונש דר פון איז זייער גרויס לערנן מיר אין פרק כל כתבי רב זאגט קיין שריפה גיפינט זיך ניט נאר אין אזו איין ארט וואו מען איז מחלל שבת וויא אין פסוק שטייט ווען איר ווערט מיך ניט צו הערן צו היילינגן דעם שבת · אונ ניט טראגן צו קיין משא אונ צו קומן דר מיט אין די טויערן פון ירושלים אום שבת · אזו וועל איך גאט אן צינדן אפייער אין די טויערן פון ירושלים אונ עס וועט פר ברענט ווערן אירע פאלאצן · אונ מען וועט עס ניט פר לעשן · זאגט רב נחמן בר יצחק דאס איז גמיינט דיא

שריפה

עינידם *ואחל בתוכם · ויש דברים שאע"פ שהן חלול שבת שהותרו מפני *פקוח נפש · כדגרסינן בפרק בתרא דיומא דף פ"ד ת"ר מפקחין *פקוח נפש בשבת *והזהיר הרי זה משובח ואינו צריך ליטול רשות ב"ד וכו' כדאיתא התם · וגם כל צרכי חיה האמורין בפ' מפנין וכל צרכי מילה האמורים בפרק ר"א דמילה ושמירת שבת מכבה הדליקה כדגרסינן בסוף פרק כל כתבי דף קנ"א ת"ר מעשה שנפלה דליקה בחצרו של יוסף בן סימאי ובאו אנשי גסטרא (פירוש שלטון) של צפור לכבותה מפני *שאפוטרופוס של מלך היה ולא הניחן מפני כבוד השבת ונעשה לו נס וירדו גשמים וכבוה ולערב שיגר לכל אחד מהם שני סלעים *ולאפוטרופוס שבהם נ' סלעים וכשבא הדבר לפני הכמים אמרו לא היה צריך שהרי שנינו אם בא לכבות *אין אומרים לו כבה ולא תכבה · ושכר המשמר את השבת כהלכתו גדול · כדגרסינן התם דף קי"ח אמר רבי יוחנן כל המשמר את השבת כהלכתו אפילו עובד כוכבים ומזלות *כאנוש מוחלין לו שנאמר (ישעיה נו) אשרי אנוש יעשה זאת וגו' שבת מחללו אל תקרי מחללו אלא מחול לו · אמר רב יהודה אמר רב אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטו בהם אומה ולשון שנאמר (שמות יז) ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט וגו' וכתיב בתריה ויבא עמלק · ארשב"י אלמלי משמרין ישראל ב' שבתות כהלכתן מיד נגאלין שנאמר (ישעיה נו) כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וכתיב בתריה והביאותים אל הר קדשי וגו' :

ואחל בתוכם כ"פ אחר והתהלכו נוס שחללו שבת : פקוח נפש כל דבר שצריך לו לנפש להציל סכנת נפש מפקחים תרגים להציל אבנים לפקח דגור אבנין : והזהיר להציל מיד כנפש אע"פ שחלל שבת : שאפוטרופוס של מלך היה יוסף בן סימאי : ולאפוטרופוס שלהם כרצה מן אותן שבאין לכבותו : אין אומרים לו כבה ולא תכבה להתיר אסור לומר לעובד כוכבים ומזלות רבנן גזרו אמירה משום שבות אבל אם בא מעצמו אין צריך למחות בידו אלא יניחנו לעשות : כאנוש כדור אנוש שהתחילו לעבוד כוכבים ומזלות :

קלסתר זיו הצורה ומראית העין שהוא על פי שנכראה העין מן האב ואם אינו רואה הדא שהרי המת יש לו עינים ושפתים ואזנים ואינו רואה ואינו שומע ואינו מדבר ועוד כמה בני אדם חיים עורים ואלמים וסומים אע"פ שיש להם האברים : פוק מלחא וכו' כך הנשמה היא כמלח לגוף לקיימו כיון שהלכה מבאיש הגוף : משדלתו מפתה אותו כי יפתה תרגום

הכלל החמישי

בכבוד אב ואם ויש בו שני חלקים · החלק הראשון בחיוב כבודם ומוראם · החלק הב' בענין איכותו :

חלק ראשון בחיוב כבודם ומוראם ויש בו שני פרקים :

קסב **פרק ראשון** גדולה מצות כבוד אב ואם שקראו רבותינו לאב ואם שותפים להקדוש ב"ה ביצירת הולד כדגרסינן במסכת נדה פרק המפלת דף ל"א תנו רבנן שלשה שותפים יש באדם אביו ואמו והקב"ה אביו מזריע לובן שממנו עצמות וגידים וצפרנים ומוח שבראש ולובן שבעין אמו מזרעת אודם שממנו עור ובשר ודם ושחור שבעין והקב"ה נותן בו רוח ונשמה *וקלסתר פנים וראית העין ושמיעת האוזן ודבור שפתים והלוך רגלים ודעת ובינה והשכל וכיון שהגיע זמנו ליפטר מן העולם הקב"ה נוטל חלקו וחלק אביו ואמו מונח לפניהם אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי *פוץ מלחא ושדי בשרא לכלבא (פירוש השלך המלח מן הבשר והוא אינו ראוי אלא לכלבים) · וגרסינן בפרק קמא דקדושין דף ל' תנו רבנן שלשה שותפין יש בו באדם אביו ואמו והקדוש ברוך הוא בזמן שאדם מכבד אביו ואמו אומר הקב"ה מעלה אני עליכם כאלו דרתי ביניכם וכבדוני תניא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני *שמשדלתו

שריפה וועט זיין אום שבת וועט עס נפינען זיך קיין מענטשין ניט צו פאר לעשין · אביי זאגט ירושלים איז איבר מער ניט חרוב גיווארין נאר ווייל זיי האבין מחלל שבת גיוועזן וויא אין פסוק שטייט אונ פון מיינע שבתים האבין זיי זייערע אויגין פר הוילן איך בין דורך דעם פאר שוועכט גיווארין צווישן זיי : ויש דברים אונ עס זיינן דא אזעלכע זאכן דאס חאטשע זיי זיינן איין הילול שבת מעג מען זייא דאך טאן ווייל דורך דעם וועט מען איין מענטשנש לעבין דער האלטין וויא מיר לערנן אין מסכת יומא די רבנים האבין גילערינט מען מוז זארגין צו דער האלטין דעם מענטשינס לעבין אום שבת אונ דער וואס איז איין זריז אין דער זאך דער איז גילויבט אונ מען דארף דרויף קיין רשות ניט נעמן פון בית דין · אויך אלע זאכין וואס מען דארף האבן צו איין גיווינערין · אונ אויך אלע זאכין וואס מען דארף האבין איין קינד מל זיין דאס אלץ מעג מען טאן אום שבת · אונ ווען מען היט שבת פר לעשט עס דאס פייער וויא מיר לערנן אין פרק כל כתבי די רבנים האבין גילערינט עס איז גיוועזן איין מעשה דאס עס איז גיוועזן איין שריפה אין דעם הויף פון יוסף בן סימאי אזו זיינן גיקומען די לייט פון דעם האר פון צפורי די שריפה צוא פאר לעשין ווייל ער איז גיוועזן איין אפטרופוס פון דעם מלך · האט ער זייא ניט גילאזט פר לעשין דאס פייער פון כבוד שבת וועגין · איז אים איין נס גשעהן דאס איין רעגין איז גנאנגן אונ האט די שריפה פר לאשין · צו מוצאי שבת האט ער צו איטליכין פון די לייט גישיקט צוויי סלעים אונ צו דעם עלצטין פון זיי האט ער גישיקט פופציג סלעים אונ וויא די חכמים האבין גיהערט די זאך האבן זיי גזאגט דאס ער האט עס ניט גידארפט צוא טאן דען מיר האבין גילערינט ווען איין עובד כוכבים ומזלות קומט צו פאר לעשין איין שריפה זאל מען אים ניט זאגין ער זאל פר לעשין · אויך דארף מען אים ניט פאר ווערין צוא פאר לעשן : ושכר המשמר את השבת אונ דר שכר פון דעם וואס היט דעם שבת וויא רעכט איז · איז זייער גרויש וויא מיר לערנן אין דער גמרא רבי יוחנן זאגט דר וואס היט שבת וויא רעכט איז · אפילו ווען ער האט שוין גדינט כוכבים ומזלות וויא דער דור אנוש איז מען אים דאך מוחל וויא אין פסוק שטייט אשרי אנוש יעשה זאת שומר שבת מחללו זאג איך גלייך וויא עס וואלט גישטאנען מחול לו דאס איז טייטש וואול צו דעם וואס איז אפילו וויא דר דור אנוש דען נאר ווען ער טוט דאס אונ היט שבת איז אים זיין זינד פר געבין · רב יהודה זאגט פון וועגין רב ווען די ישראל וואלטין דעם ערשטן שבת רעכט גיהאלטין וואלטן קיין שום אומה פון יענע אומות ניט שולט גיוועזן אין זיי דען עס שטייט אין פסוק אונ עס איז גיוועזן אין דעם זיבטין טאג דאס איז שבת זיינן אנדערע ארויש גגאנגען מן צו קלייבן אונ עס שטייט ווייטר דאס עמלק איז גיקומן אונ האט מלחמה גהאלטין מיט די ישראל · רבי יהושע בן לוי זאגט ווען דיא ישראל וואלטין צווייא שבתים רעכט גיהאלטין · וואלטין זיי באלד אויש גילייזט גיווארן · וויא אין פסוק שטייט · אזו זאגט גאט צו די בדינר וואס האלטן מיינע שבתים שטייט ווייטר אונ איך וועל זייא ברייננגען צו מיין הייליגען בארג דאס איז ירושלים :

קסב גדולה מצות כבוד אב ואם עס איז גרויס די מצוה פון כבוד אב ואם דאס אונזערע רבנים האבין גרופן דעם פאטר אונ די מוטר שותפים צו גאט אין דאס בשאפין פון דעם קינד וויא מיר לערנן אין מסכת נדה דיא רבנים האבן גילערינט דריי שותפים זיינן אין דעם מענטשן · זיין פאטר · אונ זיין מוטער · אונ גאט · דער פאטער גיט דיא טייל וואס דער פון קומט די ביינר · אונ די אדערין · אונ דיא נעגיל · אונ דר מוח וואס אין קאפ איז · אונ דאש ווייסע פון די אויגין · אונ דיא מוטער גיט דיא טייל וואס דער פון קומט דיא הויט · אונ דאס פלייש · אונ דאס בלוט · אונ דאס שווארצע פון די אויגן · אונ גאט גיט דעם אטום · אונ די נשמה · אונ דאס גישטאלט פון דעם פנים · אונ דאס זעהונג פון די אויגן · אונ דאס הערונג פון די אויערן · אונ דאס ריידן פון די ליפן · אונ דאס גיין פון די פיס · אונ ווישן שאפט · אונ פר שטאנד · אונ קלוגהייט · אונ אז עס קומט די צייט דאס דר מענטש זאל שטארבן · נעמט גאט צו זיין חלק אונ דעם חלק פון פאטר אונ מוטר לאזט ער ליגן פר זיי · רב פפא זאגט דאס איז דאס שפריך ווארט וואס לייט זאגין שאקל אפ די זאלץ פון דעם פלייש אזו וועט מען מוזין פר די הינט ווארפין · אזו איז אויך דיא נשמה דאס זאלץ פון דעם גוף אונ ווען די נשמה גייט אוועק אזו טויג שוין דר גוף ניט · אויך לערנן מיר אין מסכת קדושין דיא רבנים האבין גילערינט דריי שותפים זיינען אין מענטשן · זיין פאטער · אונ זיין מוטער · אונ גאט · אונ ווען די מענטשין זיינן מכבד זייער פאטער אונ מוטער זאגט גאט איך וועל זיי רעכנן גלייך וויא איך האב צווישן זיי גוואונט אונ זיי האבן מיך אויך ערליך גיהאלטין · תניא מיר האבן גילערינט עס איז אנפלעקט אונ גוואוסט פר גאט יתברך דאס איין זון האלט די מוטר מער ערליך פון דעם פאטער

בדברים לפיכך הקדים הכתוב כבוד אב לכבוד אם גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שבן מתירא מאביו יותר מאמו מפני שמלמדו תורה לפיכך הקדים הכתוב מורא אם למורא אב תני תנא קמיה דרב נחמן בזמן שאדם מצער לאביו ולאמו אמר הקב"ה יפה עשיתי שלא דרתי ביניכם שאלמלי דרתי ביניכם צערתוני · וגרסינן נמי התם ת"ר נאמר כבד את אביך ואת אמך וגו' ונאמר (משלי ג') כבד את ה' מהונך השוה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד הקדוש ברוך הוא נאמר (ויקרא יט) איש אמו ואביו תיראו ונאמר (דברים י) את ה' אלהיך תירא השוה הכתוב מורא אב ואם למורא המקום נאמר (שמות כא) ומקלל אביו ואמו ונאמר (ויקרא כד) איש כי יקלל אלהיו השוה הכתוב ברכת אב ואם לברכת המקום *בדבאה ודאי אי אפשר *וכן בדין ששלשתן שותפין בו וגרסינן בירושלמי דקדושין תני רשב"י גדול כבוד אב ואם שהעדיפו הקדוש ב"ה יותר מכבודו שנאמר כבד את ה' מהונך וגם בלקט שכחה ופאה ותרומות ומעשרות אם יש לך אתה חייב ואם לאו אין אתה חייב ונאמר כבד את אביך ואת אמך בין יש לך בין אין לך ואפילו אתה מחזר על הפתחים ובמורא גם כן כתיב את ה' אלהיך תירא וכתיב איש אמו ואביו תיראו ובשם כתיב ונוקב שם ה' מות יומת ובאב ואם כתיב ומקלל אביו ואמו מות יומת בשביל שנשתתף הקדוש ברוך הוא בכבודו לכבוד אב ואם הא למדת כמה חייב אדם להיות זהיר בדבר :

קסג פרק שני

דבור כבד את אביך ואת אמך הוא דבור חמישי בעשרת הדברות וה"ה' הראשונים היו מצות מצד עצמו הוא יתברך וכבודו וזה הה' היו כבוד אב ואם וה"ה' האחרונים מדברי מוסר האדם בעצמו ואמרו שהה' הראשונים היו בלוח אחד וה"ה' אחרונים היו בלוח שני כמו שרמוז בספר יצירה באמרם *עשר ספירות *בלי מה במספר עשר אצבעות חמש כנגד חמש וברית מכוונת באמצע · וגם אמרו שה' הראשונים כנגד תורה שבכתב וה' האחרונים כנגד תורה שבעל פה ואולי לזה רמז באמרם שני לוחות *כנגד שמים וארץ וכנגד חתן וכלה וכנגדן שני שושבינים וכנגדן שני עולמות *והכל חוזר אל מקום אחד נמצא כי בכל ענין הדבור *ה' של כבד מצורף לראשונים שהם לכבוד המקום יתברך · על כן אמרו שהוקש כבודם לכבוד השם יתברך ועוד מצינו כי במאמר זה חזרו והודו האומות למאמרות ראשונות כדגרסינן בפ"ק דקדושין דף ל"א דרש ר' יהודה רבה אפתחא דבי נשיאה מאי דכתיב (תהלים קלח) יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך מאמר פיך לא נאמר *אלא אמרי פיך בשעה שאמר הקב"ה אנכי ולא יהיה לך אמרו אומות העולם לכבוד עצמו הוא דורש

ווייל זיא רעט אים איין מיט גוטע רייד · דרום האט די תורה אן געשריבן כבד את אביך ואת אמך שטייט פריער דר פאטר אונ דר נאך די מוטר · אויך איז אנפלעקט אונ גיוואוסט פר גאט יתברך דאס איין זון האט מער מורא פר זיין פאטר וויא פאר דר מוטר ווייל ער לערינט מיט אים תורה · דרום האט די תורה אן געשריבן איש אמו ואביו תיראו שטייט פריער די מוטר אונ דער נאך דר פאטר · איין תנא האט גילערינט פר רב נחמן אין דר צייט וואס דר מענטש איז מצער זיין פאטר אונ מוטר · זאגט גאט איך האב רעכט גיטאן וואס איך וואון ניט צווישן אייך דען ווען איך זאל וואוינען צווישן אייך וואלט איר מיך אויך מצער גיוועזן · אויך לערנן מיר אין דר גמרא · די רבנים האבין גלערינט עס שטייט אין פסוק דוא זאלסט ערליך האלטן דיין פאטר אונ מוטר אונ בייא גאט שטייט דו זאלסט גאט ערליך האלטין · גלייכט דער פסוק כבוד אב ואם צוא דעם כבוד פון גאט · אויך שטייט אין פסוק איר זאלט מורא האבן פר אייער פאטר אונ מוטר · אונ ביי גאט שטייט איר זאלט פר גאט מורא האבן · גלייכט דר פסוק די מורא פון פאטר אונ מוטר צו דר מורא פון גאט · אויך שטייט אין פסוק דר וואס פלוכט פאטער אונ מוטר איז חייב מיתה אונ בייא גאט שטייט דער וואס פלוכט גאט איז חייב מיתה גלייכט דער פסוק דאס פלוכין פון פאטער אונ מוטר צום פלוכן פון גאט אונ מיט דעם שלאגין קענן זיי ניט זיין גלייך דען קיין האנד קען ניט צו קומען צו גאט · אונ מיט רעכט דארפין זיי גלייך זיין דען אלע דרייא זיינען שותפים אין דעם מענטשין : וגרסינן בירושלמי דקדושין אויך לערנן מיר אין ירושלמי פון קדושין רבי שמעון בן יוחאי האט גילערינט עס איז גרויס די מצוה פון כבוד אב ואם דאס גאט האט דער ביי מער גישטעלט וויא ביי זיין כבוד · דען ביי גאטש כבוד שטייט דו זאלסט גאט ערליך האלטן פון דיין געלט ווען דו האסט · אונ אויך ביי לקט שכחה ופאה ; תרומות ומעשרות ביסטו חייב צו געבין אז דוא האסט · אבר אז דוא האסט ניט דארפסטו ניט געבין · אבר כבוד אב ואם ביסטו אלע צייט חייב סייא דו האסט געלט אונ סייא דו האסט ניט · אונ ווען אפילו דוא דארפסט אין דיא הייזר גיין מאזטו דאך זיי ערליך האלטן · אויך ביסטו חייב פאר דיין פאטר אונ מוטר מורא צו האבן וויא פר גאט · אויך טארשטו דייך פאטער אונ מוטר ניט פלוכין וויא מען טאר ניט פלוכין גאט · דאס אלין איז ווייל גאט האט זיין כבוד גלייך גמאכט צו דעם כבוד פון פאטר אונ מוטר · פון דאנן לערנן מיר אפ וויא זייער דער מענטש מוז זיין גיהיט אין דער זאך פון כבוד אב ואם :

קסג דבור כבד את אביך ואת אמך דער דבור פון כבד את אביך ואת אמך איז דער פינפטער דבור פון די צעהן גיבאט · די ערשטע פינף דברות זיינן גיבאטין וואש גיהערין צוא גאט אונ צו זיין כבוד דען דער פינפטר פון די ערשטע פינף גיבאטע איז כבד את אביך וגו' אונ ער גיהערט אויך צו גאט ווייל גאט איז איין שותף מיט זיי · אונ די אנדערע פינף דברות זיינן גיבאטין וואס גיהערין דעם מענטשין אליין אן · אונ די חכמים זאגן דיא ערשטע פינף דברות זיינן גיוועזן אויף איין לוח אונ די אנדערע פינף דברות זיינען גיוועזן אויף דעם אנדערן לוח · וויא עס איז מרומז אין ספר יצירה די צעהן ספירות דאס זיינען צעהן הייליגע שמות די זיינן קעגין די עשרת הדברות אונ קעגין די צעהן פינגער פינף אין איטליכר האנט אזו אויך זיינן גיוועזן פינף דברות אויף איטליכן לוח אונ מיט דיא דברות האט גאט כורת ברית גיוועזן מיט ישראל · אויך זאגין די חכמים די ערשטע פינף דברות זיינן קעגין תורה שבכתב אונ די אנדערע פינף קעגין די תורה שבעל פה · אונ עס קען זיין דאס אונזערע חכמים האבן מרמז גיוועזן מיט דעם וואס זייא האבן גזאגט די צווייא לוחות זיינן קעגן הימל אונ ערד אונ קעגין חתן וכלה אונ קעגן די צוויי אונטר פירר דאס איז משה אונ אהרן אונ קעגן עולם הזה אונ עולם הבא זערט מען דס אין דר וועלט איז אלץ פאר וויים אבר זיי אלע גייען צו איין ארט דאס איז צום איינציגן גאט · דורך די אלע זאכן ווערט גפונען דאס דער פינפטר דבור פון כבד גיהערט אויך צו די ערשטע פיר דברות וואס זיי שמועסין פון גאטש כבוד · אונ דרום האבן די חכמים גיזאגט עס איז גגליכן דר כבוד פון פאטר אונ מוטר צו דעם כבוד פון גאט יתברך · ועוד מצינו אויך גיפינען מיר דאס דורך דעם דבור פון כבד האבן די אומות מודה גוועזן צו די ערשטע דברות וואס גאט האט פר כבד גיזאגט · וויא מיר לערנן אין מסכת קדושין רבי יהודה רבה האט גידרשת אויף דר טיר פון דעם נשיא וואס מיינט דר פסוק זיי האבן דיך גאט גילויבט אלע הארן פון דער ערד אז זיי האבין גיהערט די זאגן פון דיין מויל · שטייט ניט די זאגי נייערט די זאגן · דאס איז פיל זאגן · דען אז גאט האט גיזאגט איך בין דיין גאט דו זאלסט ניט האבן קיין אנדר אפ גאט אזו האבן די עובדי כוכבים ומזלות גזאגט דאס ער זאגט נאר פון זיין כבוד ווען אבר וויא זייא האבין

גיהערט

ישראל : כהבאה ודאי אי אפשר לסקימם שאין

ישראל : כהבאה ודאי אי אפשר לקיימם שאין שייך ההלם כלפי מעלה : וכן בדין שהוקשו לכבוד ומורא על הבן שהרי אף הם אב ואם שותפין למקום כמו הבן וכולן מחויבין ליראה אותו וחלקו יותר וכן אין שייך לומר הכבוד והמורא להקב"ה כדין כבוד אב ואם כמו שאמר איזה כבוד ואיזה מורא אלא כדין שוהפין לבד בזה הושוו להדדי שאין לומר אל ישב ואל ידבר בהקב"ה כמו באביו וכן בכולם : כבד את ה' מהונך ממונין שלך אם יש לך :

עשר ספירות בלי מה אף על פי שמונין עשר ספירות אין זה רק על ידי מעשי ה' : בלי מה בלתי שום דבר בעולם שיש לו שינוי מעצמות הקב"ה שאין נופל עליו מספר וכן כתובים באצבע אלהים בעשרת הדברות ואומרים חמש דברות נגד חמש אצבעות כל זה נאמר רק על מעשיו ולא שיש כזה בהקב"ה רק נאמר על הסגת הבנת האדם להיות הברית כתובים באצבע אלהים בהדברים אלו כרת ברית עם ישראל : כנגד שמים וארץ גוף ונשמה חתן וכלה הקב"ה וישראל וכנגדן שני שושבינים משה ואהרן וכנגדן שני עולמות עולם הזה והעולם הבא גן עדן התחתון והעליון והתורה שבכתב ובעל פה : והכל חוזר אל מקום אחד שהכל ונרמז זה בזה ונעוץ זה בזה והכל מהקב"ה : ה' של כבד הדבור החמישי שהוא כבוד אב ואם הוא בסוף הלוח הראשון נגד הדבור של אנכי ה' אלהיך שהוא בראש הלוח הראשון : אלא אמרי פיך משמע

פרק ב נר ג כלל ה חלק א

ע"י דבור אחר שודו לסקב"ה : חזרו והודו למאמרות ראשונות כי שכן שחייב אדם בכבודו באף הוא שותף בבריאתו כאביו ואמו וחייו ומיתו מסורין בידו : ראש דברך אמת לא הוזקק שכתוב לומר ראש אלא דברך אמת אלא לפי שהיו מרננים אחר דברים הראשונים לומר לכבודו הוא צריך ולאחר זמן חזרו והודו כששמעו סוף דברין למדו שראש דבריו אמת : ובדבור זה כבד את אביך : שמא פסקה טובה אם היה כתוב בלוחות למען ייטב לך ונשברו : שמתן שכרה בצדה כגון כבוד אב ואם ושלוח הקן : שאין תחיית המתים תלויה באותו מתן שכר להודיעך שאין מתן שכר אלא לעולם הבא : ודלמא לא הוי הכי לא אירע כזה הדבר לעולם אלא מאריכין ימיו ובנוסף מתו בעולם הזה : ודלמא אותה שעה מהרהר בעבירה הוה ולא היה לבו לשמים ועל"כ נפל · ומת : מחשבה רעה בלא מעשה : אין הקב"ה מצרפה למעשה לענוש עליו : למען תפוש שתפשו בלבם הרהור עבודת כוכבים ומזלות דההו מחשבה קרא ונענש עליו : שכר מצוה היה לו להגין עליו שלא יבא לידי הרהור ויענש : והאמר ר"א וכו' והיכי אמרינן דר' יעקב מעשה חזא : איך אלך ואע"ג דבשליחותא דמקום הולך הוה מספי מהזיקא

כיון שאמר כבד את אביך ואת אמך *חזרו והודו למאמרות ראשונות רבא אמר רבי יצחק מהכא (שם קיט) *ראש דברך אמת ולא סוף דברך אלא מה סוף דברך אמת אף ראש דברך אמת *ובדבור זה נכתב מתן שכרו בפירוש במתן תורה ולא בדבורים האחרים ואף בדברות אחרונות נאמר בהם למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך ובדברות הראשונות כתיב למען יאריכון ימיך לבדו · וע"ז אמרו. במסכת קמא פרק שור שנגח את הפרה דף נ"ד שאל רבי חנינא בן עגול את רבי חייא בר אבא מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהן טוב ובשניות נאמ' בהן טוב אמר ליה עד שאתה שואלני מפני מה לא נאמר בהן טוב שואלני אם אני יודע אם נאמר בהן טוב אם לאו לך אצל רבי תנחום בן חנילאי שהיה רגיל אצל ריב"ל שהיה רגיל באגדה אזל לגביה אמר ליה ממנו לא שמעתי אלא כך אמר רבי שמואל בר תנחום אחי אמו של ר' אחא בר חנינא ואמרי לה אבי אמו של ר' אחא בר חנינא הואיל וסופן להשתבר וכי סופן להשתבר מאי הוי אמר רב אשי ה"ו *שמא פסקה טובה מישראל · והאריכות ימים והטוב שנכתבו במצוה זאת אינו בלבד בעולם הזה אלא אף לעולם הבא כדגרסינן בסוף מסכת חולין דף קמ"ב ובפרק קמא דקדושין דף ל"ט תניא רבי אליעזר בן יעקב אומר אין לך כל מצוה ומצוה הכתובה בתורה *שמתן שכרה בצדה *שאין תחיית המתים תלויה בה בכבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך ובשלוח הקן כתיב (דברים כב) למען ייטב לך והארכת ימים הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות ועלה ושלח את האם ונטל את הבנים ובחזרתו נפל ומת היכן טובתו של זה והיכן אריכות ימים של זה אלא למען ייטב לך לעולם שכלו טוב והארכת ימים לעולם שכלו ארוך *ודלמא לא הוה הכי רבי יעקב מעשה חזא *ודלמא מהרהר בעבירה הוה *מחשבה רעה *אין הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה ודלמא מהרהר בעבודת כוכבים ומזלות הוה דכתיב (יחזקאל יד) *למען תפוש את בית ישראל בלבם ואמר רב אחא בר יעקב זה מחשבת עבודת כוכבים ומזלות אינהו נמי ה"ק אי איכא *שכר מצוה בהאי עלמא אמאי לא תגין מצוה דלא ליתי לידי הרהור *והא אמר רבי אלעזר שלוחי מצוה אינן ניזוקין · התם בהליכתן שאני והאמר רבי אלעזר שלוחי מצוה אינן ניזוקין לא בהליכתן ולא בחזרתן התם סולם רעוע הוה דקביע הזיקא והיכא דקביעא הזיקא לא הוה ליה למסמך אניסא שנא' (שמואל א טז) ויאמר שמואל *איך אלך ושמע שאול והרגני ויאמר ה' עגלת

גיהערט דאס נאט האט געזאגט מען זאל פאטער אונ מוטער ערליך האלטין · אזו האבן זיי מודה געוועזן אויך צו די ערשטע דברות · רבא זאגט פון וועגין רבי יצחק איך לערן עס אפ פון דעם פסוק דען עס שטייט אין פסוק ראש דברך אמת דר אנפאנג פון דיינע רייד זיינען אמת איז קשה איז דען נאר דר אנפאנג אמת אונ ניט דר סוף פון דיינע רייד · נייערט דאס איז גימיינט אזו וואול וויא די סוף רייד וואס דו האסט גיבאטן פון דעם מענטשנס כבוד וועגן זיינען אמת אזו איז די ערשטע רייד וואס דו האסט גזאגט איך בין דיין גאט דו זאלסט ניט האבן קיין אנדר אפ נאט זיינען אויך אמת : ובדבור זה אונ ביי דעם דבור פון כבד שטייט קלאר אין דר תורה גישריבן דעם שכר דער פון דאס דיינע טעג זאלין זיך פר לייגגרן אויף דר ערד וואס גאט דיין גאט גיט דירי וואס עס שטייט ניט ביי די אנדערע דברות · אויך שטייט אין דיא אנדערע עשרת הדברות למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך אונ אין דיא ערשטע עשרת הדברות שטייט נאר למען יאריכון ימיך אליין · דרויף זאגט די גמרא אין בבא קמא רבי חנינא בן עגול האט גיפרעגט צו רבי חייא בר אבא ווארום שטייט ניט אין די ערשטע עשרת הדברות למען ייטב לך אונ אין די אנדערע עשרת הדברות שטייט עס יוא · האט ער צו אים גזאגט וואס פרעגשטו מיך פאר וואס עס שטייט אין זייא ניט למען ייטב לך פרעג מיך ליבר צו ווייס איך אויב עס שטייט אין זיי למען ייטב לך אדר ניט · גיי צו רבי תנחום בן חנילאי וואס ער איז גיוואונט צו לערנען ביא רבי יהושע בן לוי וואס ער איז איין למדן אין אגדות · איז רבי חנינא צוא אים גגאנגען אונ האט אים עס גיפרעגט · האט רבי תנחום צו אים גיזאגט פון רבי יהושע בן לוי האב איך עס ניט גיהערט נייערט אזו האט גיזאגט רבי שמואל בר תנחום דר ברודר פון דר מוטר פון רבי אחא בר חנינא · אונ איין טייל זאגין ער איז גיוועזן דער פאטער פון דער מוטר פון רבי אחא בר חנינא דרום שטייט ניט אין דיא ערשטע עשרת הדברות למען ייטב לך ווייל די ערשטע לוחות וועלין צו בראכין ווערין · האט ער גיפרעגט ווען זייא וועלין יוא צוא בראכין ווערין האט דען דרום ניט גיקענט שטיין אין זייא למען ייטב לך · האט רב אשי צוא אים גיזאגט דען עס וואלט חס ושלום ראש גוטש צו בראכין גיווארן פון די ישראל : והאריכות ימים אונ דאס די פר לייגערונג פון די טעג אונ דאס גוטש וואס עס שטייט ביא דר מצוה פון כבד איז ניט אויף דער וועלט אליין נייערט לעולם הבא אויך · וויא מיר לערנן אין סוף מסכת חולין אונ אין מסכת קדושין · מיר האבן גלערינט רבי יעקב זאגט עס איז ניט דא קיין מצוה אין דר תורה וואס איר שכר שטייט דר ביי דאס קיין תחיית המתים דאס איז עולם הבא זאל דרינן ניט אן היינגן · דען ביי כבוד אב ואם שטייט דו וועסט לאנג לעבין אונ עס

וועט דיר זיין גוט אונ ביי שלוח הקן שטייט אויך עס וועט דיר זיין גוט אונ דוא וועסט לאנג לעבין · נוא ווען דר פאטר זאגט צום זון גייא אויף דעם בוידים אונ ברייננ מיר פון דארטן איין פאר טויבן אונ ער קומט אויף דעם בוידים אונ גיפינט די מוטר זיצט אויף די קינדר אונ שיקט זיא אוועק אזו וויא אין דער תורה שטייט אונ די קינדר נעמט ער האט ער דאך ביידע מצות מקיים גיוועזן וואס ביי זיי שטייט דו וועסט לאנג לעבין · אונ אין זיין אראפ גיין פון דעם בוידים איז ער אראפ גיפאלין אונ איז גשטארבן · נוא וואו איז זיין גוטש אונ זיין לאנג לעבין · נייערט עס איז גימיינט ער וועט האבן גוטש בעולם הבא וואס זיא איז גאר גוטש · אונ ער וועט לאנג לעבן בעולם הבא וואס דארטן לעבט מען אייביג · פרעגט די גמרא טאמר טרעפט זיך גאר ניט אזו איין זאך אראפ צו פאלן אז ער גייט די מצות טאן · ענטפרט די גמרא רבי יעקב האט גזעהען דאס איינער איז אראפ גיפאלין פון דעם בוידים אז ער איז גגאנגן אזעלכע מצות טאן · פרעגט די גמרא טאמר האט ער גיטראכט אין איין עבירה דרום איז ער גישטראפט גיווארן · ענטפרט די גמרא גאט שטראפט ניט ווען מען טראכט נאר איין עבירה צו טאן · פרעגט ווידער די גמרא טאמר האט ער גיטראכט כוכבים ומזלות צו דינען אונ דער פר שטראפט גאט אפילו אויף איין מחשבה וויא אין פסוק שטייט צו שטראפין די ישראל פר זייער טראכטין אין הארצין · האט רב אחא בר יעקב גיזאגט עס איז גימיינט דאס זיי האבין אין הארצין גיטראכט כוכבים ומזלות צו דינען · ענטפרט די גמרא רבי אליעזר בן יעקב מיינט אויך אזו · ווען דר שכר פון דר מצוה וואלט גיוועזן אויף דער וועלט פר וואש וואלט אים די מצוה ניט בשיצט דאס ער זאל ניט קומען צו טראכטן פון עבודת כוכבים ומזלות כדי ער זאל ניט בשטראפט ווערן אונ ניט אראפ פאלין · פרעגט ווייטר די גמרא רבי אלעזר האט דאך גיזאגט דער וואס איז איין שליח צו טאן איין מצוה דר ווערט ניט ניזוק · ניט אז ער גייט די מצוה טאן אונ אויך ניט אז ער גייט צוריק אונ וויא אזו איז ער אראפ גיפאלין · וויא ער איז גיגאנגען פון איין מצוה טאן · ענטפערט דיא גמרא עס איז גיוועזן איין שלעכטער לייטער אזו איז דער שאדין לייכט צו קומען אונ וואו דער שאדין איז לייכט האט ער זיך ניט גידארפט פר לאזין אויף איין נס · ווי אין פסוק שטייט דאס שמואל האט גיזאגט וויא זאל איך גיין צוא זאלבין דוד פר איין מלך ווען שאול וועט עס הערן וועט ער מיך הרגנן · האט גאט צו אים גיזאגט נעם מיט דיר איין קאלב פון איין רינד אונ זאלסט זאגן איך בין גיקומען צו קולין איין קרבן צו גאט · אונ חאטשע גאט האט עס אים גיהייסן איז ער דאך גוועזן איין שליח מצוה · האט ער זיך דאך ניט גוואלט פר לאזין אויף איין נס · אמר רב יוסף רב יוסף האט גיזאגט ווען אחר וואלט

דעם

בקר תקח בידך ואמרת לזובח לה' באתי · אמר רב יוסף ׳אלמלי דרשיה אחר להאי קרא כרבי יעקב בר אחתיה לא חטא · מאי חזא איכא דאמרי ׳כי האי מעשה חזא ואיכא דאמרי לישנא דגברא רבה חזא דהוה גריר לה ׳דבר אחר אמר פה שהפיק מרגליות ׳ילחוך עפר והוא לא ידע למען ייטב לך לעולם שכלו טוב והארכת ימים לעולם שכלו ארוך :

חלק שני

בענין איכותו ויש בו שני פרקים :

קסד פרק ראשון

כשם שחייב לכבדו בחייו כך חייב לכבדו לאחר מיתה · כדגרסינן בפרק קמא דקדושין דף ל"א תנו רבנן מכבדו בחייו מכבדו לאחר מיתה בחייו כיצד ׳הנשמע בדבר אביו למקום לא יאמר ׳שלחוני בשביל עצמי מהרוני בשביל עצמי אלא כלהו בכבוד אבא · במותו כיצד היה אומר דבר שמועה מפיו לא יאמר כך אמר אבא אלא כך אמר אבא מרי ׳הריני כפרת משכבו והני מילי ׳תוך שנים עשר חדש מכאן ואילך אומר זכרונו לחיי העוה"ב · תנו רבנן חכם ׳משנה שם אביו ושם רבו· תורגמן אינו משנה לא שם אביו ולא שם רבו ׳אבוה דמאן ׳אילימא דתורגמן ׳אטו תורגמן לאו בר חיובא הוא אמר רבה בר רב הונא שם אביו של חכם ושם רבו של חכם · כי הא דמר בר רב אשי ׳כי הוה יתיב בפרקא איהו אמר כך אמר אבא ומורי ואמוראי אמר כך אמר רב אשי · תנו רבנן איזהו מורא ואיזהו כבוד מורא ׳לא עומד במקומו ולא יושב במקומו ולא סותר את דבריו ׳ולא מכריעו · כבוד מאכילו ומשקהו מלבישו מכסהו מכניס ומוציא ׳משל מי רב יהודה אמר משל בן רב נתן בר אושעיא אמר משל אב אורי ליה רבנן לרב יהודה ואמרי רב ירמיה כמאן דאמר משל אב וכן הלכה· ואף ע"פ שחייב אדם בכבוד אביו לעולם כשלא יאמר לו שיעבור בדברי תורה אבל אם אמר לו אביו שיעבור על ד"ת אל ישמע לו כדאמרינן במציעא פרק אלו מציאות דף ל"ב תנו רבנן מנין שאם אמר לו אביו היטמא או שאמר לו אל תחזיר אבידה יכול ישמע לו תלמוד לומר (ויקרא יט) איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו ׳אני ה' כלכם חייבים בכבודי טעמא דכתב רחמנא את שבתותי תשמורו הא לאו הכי

דקניעה : אלמלי דרשיה אחר סוה אלישע להאי קרא דלמען ייטב לך בעולם שכלו טוב לא חטא : דאיהו נמי כה"ג חזא ואמר אין שכר בעולם ויצא לתרבות רעה : דבר אחר חזיר גריר הלשון של רבי חוצפית כשלום הקיסר לחתכו : ילחוך כמו ילחכו הקהל כלומר יגרור ויתלכלך בעפר : **הנשמע** בדבר אביו למקום אם מגיד באנשי המקום שמכבדין אביו לחלוק לו כבוד לקבל דברים שיאמר בשמו אל יתלה הכבוד בעצמו ואפילו יודע שיכבדוהו כאביו אלא יתלה הכבוד באביו : שלחוני בשביל אבא שהוא צריך לי אבל אם אינו נשמע למקום כדבר אביו כדבר עצמו אל יתלה באביו שאינו לו אלא גנאי : הריני כפרת משכבו עלי יבא כל רע הראוי לבא על נפשו וכן כשכותב כתב לאדם יחתום כך בסוף חתימתו : תוך י"ב חודש מכאן ואילך כבר קבל מה שקבל שאין משפט רשעי ישראל בגיהנם אלא י"ב חודש : משנה שם אביו ושם רבו חכם הדורש דרשה ברבים ולוחש למתורגמן והוא משמיע משנה שם אביו ושם רבו אם בא לומר דבר הלכה שאמר אביו או רבו לוחש למתורגמן כך אמר אבא מורי כך אמר רבי ומורי אבל המתורגמן המשמיע לרבים אינו משנה אלא מכנהו בשמו ואומר כך אמר פלוני : אבוה דמאן אין המתורגמן משנה אי נימא אבוה דמתורגמן אם לוחש לו חכם דבר הלכה בשם אביו של תורגמן להשמיע לרבים בשם אומרו לא יאמר כך אמר אבא מורי אלא קוראו בשמו : אטו תורגמן לאו בר חיובא הוא לכבד את אביו : כי הוה דריש בפרקא ולומר דבר הלכה לתורגמן בשם רב אשי אביו איהו אמר לתורגמן כך אמר אבא מורי ואמוריה בשעה שמשמיע לרבים בשם אומרו אומר כך אמר רב אשי ואינו אומר כך אמר אביו ואדוניו של חכם : לא עומד במקומו במקום המיוחד לאביו לעמוד שם בסוד זקנים עם חביריו בעצה : ולא מכריעו אם היה אביו וחכם אחר חולקין בדבר הלכה לא יאמר נראין דברי פלוני : משל מי מאכיל בנו לאביו ומשקהו ומכסהו : אני ה' אע"פ שאמרתי לך ירא את אביך אני אדון לשניכם

דעם פסוק למען יאריכון ימיך גידרשט וויא רבי יעקב זיין שוועסטערס זון האט גידרשט דאס עס ווייזט אויף עולם הבא אזו וואלט ער ניט גיזינדיגט · פרעגט די גמרא וואס האט דען אחר גיזעהן דאס ער האט גיזינדיגט· זאגט די גמרא איין טייל זאגין ער האט גיזעהן אזו איין מעשה דאס איין קינד איז גיגאנגען צו טאן דאס וואס דער פאטר האט אים גיהייסין אונ איז דורך דעם גיהרגת גיווארין · אונ דאס האט פאר פירט דעם אחר צוא לייקנען אין דר תורה וואש זיא זאגט צו לאנגעס לעבן דעם וואש טוט דעם פאטרס ווילן · אונ איין טייל זאגין ער האט גיזעהן דאס איין חזיר האט גישלעפט דעם צונג פון רבי חוצפית המתורגמן וואס ער איז גיוועזן פון די עשרה הרוגי מלכות האט אחר גיזאגט דר צונג וואס האט גילערינט תורה אונ זיין מויל האט פערלין ארויס גיבראכט זאל ער זיך וועלגערין אין דר ערד דרום האט ער אנגעפאנגן אלץ אפ צו לייקנען · אבר ער האט ניט גוואוסט דאס דר פסוק מיינט עס וועט דיר גוט זיין אויף דר וועלט וואו עס איז דורך גוטס וואס דארטין איז דאס לעבן לאנג אן איין אויף הערונג :

קסד כשם שחייב לכבדו בחייו אזו וואל וויא דר מענטש מוז ערליך האלטין זיין פאטר אונ מוטר פר זייער לעבן · אזו מוז ער אויך זיי ערליך האלטין נאך זייער טויט · וויא מיר לערנן אין מסכת קדושין די רבנים האבן גילערינט דר מענטש דארף זיין פאטר אונ מוטר ערליך האלטין פר זייער לעבין אונ נאך זייער טויט· דאס הייסט פר זייער לעבן ווען ער ווייס דאס די שטאט לייט טוען זיין פאטר כבוד אן זאל ער ניט זאגן פארטינט מיך אפ פון מיין כבוד וועגין טוט מיר די זאך גישווינדר פון מיין כבוד וועגין · נייערט ער זאל אלץ בעטין פון זיין פאטערס כבוד וועגין · אונ נאך זיין טויט הייסט דאס אזו ווען ער זאגט עפיס פון זיין פאטערס וועגין זאל ער ניט זאגין אזו האט מיין פאטר גזאגט · נייערט ער זאל זאגין אזו האט מיין האר פאטר גיזאגט · אונ ווען עס איז דאס ערשטע יאר נאך זיין פאטערס טויט זאל ער זאגין הריני כפרת משכבו איך זאל טראגין דם עונש וואס אויף מיין פאטער דארף קומען אונ נאך דעם יאר זאל ער זאגן זכרונו לחיי עולם הבא· דיא רבנים האבין גילערינט ווען איין חכם דרשת אונ דער מאגט זיין פאטר אדר זיין רבי אין דר דרשה דארף ער זיין נאמן ניט זאגין נייערט ער זאגט אזו האט מיין האר פאטר אדר מיין רבי גיזאגט · אבער דר מתורגמן וואס דר קלערט בעסר די דרשה פר דיא צו הערר דארף זיין פאטערס נאמן אונ דעם נאמען פון זיין רבי ניט פאר ענדערן· פרעגט דיא גמרא וועמס פאטר אדר רבי מיינסטו איז עס דר פאטר פון דעם מתורגמן אדר דר רבי פון דעם מתורגמן איז דאך די קשיא דארף דר מתורגמן ניט אפ נעבין כבוד זיינע עלטערן · ענטפערט רבה בר רב הונא דעם פאטר אדער דעם רבי פון דעם חכם מעג זיי דער מתורגמן ביי זייערע נעמען רופן · וויא מר בר רב אשי האט גיטאן · ווען ער האט גדרשת האט ער גיזאגט אזו האט מיין האר פאטר גיזאגט אונ דער מתורגמן האט גיזאגט אזו האט רב אשי גיזאגט האט אים דער מתורגמן ביי זיין נאמען אן גרופין : תנו רבנן די רבנים האבין גילערינט וועלכס הייסט מורא אונ וועלכעס הייסט כבוד · מורא הייסט מען טאר ניט שטיין אויף דעם פאטערס ארט אדער זיצן אויף זיין ארט אונ ניט אפ שלאגן דעם פאטערס רייד אונ ווען דר פאטר קריגט מיט איינם אין איין זאך זאל ער ניט זאגן דער מענטש האט רעכט גיזאגט דען דאס ווייזט דאס ער האט ניט מורא פר זיין פאטר· אונ כבוד הייסט ער דארף דעם פאטר נעבין עסין אונ טרינקען אונ דארף אים אן קליידן אונ צו דעקין · אונ אריין אונ ארויס פירין · פרעגט די גמרא פון וועמס געלד מוז דר זון נעבין דאס אלץ צו דעם פאטר זאגט רב יהודה ער מוז עס טאן פון זיין געלט אונ רבי נתן בר אושעיא זאגט פון זיין פאטערס געלט נאר דר זון מוז זיך בםיתן אלץ אן צו גרייטן· די רבנים האבין גיפסקנת צו רב יהודה אונ איין טייל זאגין צוא רב ירמיה וויא דער וואס זאגט פון דעם פאטערס געלט · אונ אזו בלייבט די הלכה ווען דער פאטר האט געלט אבער אז ער האט ניט דארף דער זון פון זיין געלט אים עסין געבין : ואע"פ שחייב אדם בכבוד אביו לעולם אונ האטשע דאס דר מענטש איז אייביג חייב דעם פאטר כבוד אפ צו געבין אבר ווען ער הייסט אים איין עבירה טאן זאל ער אים ניט פאלגין וויא מיר זאגן אין מסכת בבא מציעא די רבנים האבן גלערינט פון וואנען ווייסין מיר דאס ווען איין פאטר זאגט צו זיין זון וואס ער איז איין כהן זיי זיך מטמא צו איין מת אדר ווען דר זון האט עפיס גיפונן אונ דר פאטר זאגט אים ער זאל ניט אפ געבן וואלט איך מיינען דאס ער זאל אים צו הערין דריבער האט די תורה גישריבן דו זאלסט דיך פארכטין פאר דיין פאטר אונ מוטער אונ זאלסט מיינע שבתים היטן דען איך בין גאט · אונ דו אונ דיין פאטר זייט איר דאך ביידע מיר חייב כבוד אן צו טאן · פרעגט די גמרא וואס האט מיר די תורה דאס נידארפט שרייבן איך וועל דאך דאס קענן אליין וויסין דאס ווען דר פאטער הייסט אים ניט אפגעבן די אבידה טאר דר זון אים ניט פאלגן דען ביי איין אבידה שטייט

*והוה אמינא דציית ליה *ואמאי עשה ולא תעשה הוא ואין עשה דוחה את לא תעשה ועשה סד"א הואיל *והוקש כבודו לכבוד המקום דכתיב *כבד את ה' מהונך וכתיב כבד את אביך אימא לציית ליה קא משמע לן · ואם אפשר לו לקיים אתו שניהם מוטב כדגרסינן בפרק קמא דקדושין דף ל"ב רבי אליעזר בר מתיא אומר *אבא אומר השקני מים ומצוה לעשות מניח אני כבוד אבא ועושה אני את המצוה שאני ואבא חייבים בדבר מצוה · איסי בן יהודה אומר *אם אפשר מצוה לעשות ע"י אחרים תעשה ע"י אחרים *ועוסק בכבוד אביו · אמר רב אחא בר מתנא הלכה כאיסי בן יהודה · *ואם רואה אדם שעובר אביו על ד"ת אל ידבר עמו כמו עם אדם אחר כדגרסינן בפרק קמא דקדושין דף ל"ב תניא הרי שהיה אביו עובר על ד"ת לא יאמר לו אבא עברת על ד"ת אלא כך כתוב בתורה · כך כתוב בתורה *צעורי קא מצער ליה אלא כך יאמר לו אבא *מקרא שכתוב בתורה כך הוא · ואע"פ שמצינו שהוקש כבוד אביו לכבוד המקום רבו קודם לו לכל דבר זולתי אם היה אביו תלמיד חכם כמו ששנינו במציעא פרק אלו מציאות דף ל"ג אבדת אביו ואבדת רבו אבדת רבו קודמת לשל אביו שאביו מביאו לחיי עולם הזה ורבו שלמדו תורה וחכמה מביאו לחיי עולם הבא · ואם היה אביו שקול כנגד רבו אבדת אביו קודמת וכשהיו אביו ורבו נושאין משאוי פורק של רבו ואחר כך פורק של אביו · אביו ורבו בבית השבי פודה רבו ואחר כך פודה אביו אבל אם היה אביו תלמיד חכם פודה אביו ואחר כך פודה את רבו :

ואם אמר לך אביך עבור על ד"ת לחלל שבת אל תשמע לו : הוה אמינא דציית ליה דאתי עשה דכיבוד ודחי לא תעשה דלא תוכל להתעלם ואין צריך לטרוח להשיב אבידת חבירו כי ירלה תועה נדרך : ואמאי נייח ליה אבידה עשה ולא תעשה היא השב תשיבם עשה ולא תוכל להתעלם לא תעשה ואין עשה דכיבוד דחי עשה ולא תעשה : והוקש כבודם כנ"ש כבד את ה' מהונך : אבא אומר השקני מים ויש מצוה אחרת לפני לעשות כגון לקבור את המת או לויה : צעורי קא מצער ליה והרי הוא כאומר לו עברת על דברי תורה : מקרא שכתוב בתורה כך הוא ואומר לו המקרא כמו שהוא כתוב והוא עלמו יבין מטעה : בששים רבוא שכר היה מתשכר נס ס' רבוא דינרי זהב אם היה מוכרם להם כפעם הזאת : תחת מראשותיו של אביו והוא היה ישן ולא רצה לנערו משינתו שהיה זה לער לאביו לנעור משינתו : שאינו מצווה ועושה כך שילם לו הקדוש ב"ה שכרו :

קסח פרק שני

בני ישראל שקבלו את התורה והם מצווין במצוה זו בתוך עשרת הדברות יש להם לדרוש ק"ו מעובדי כוכבים ומזלות שאינן מצווין בדבר ועושין אותו שכרן כך המצווה ועושה כ"ש ששכרו כפלי כפלים כדגרסינן בפרק קמא דקדושין דף ל"א בעו מיניה מרב עולא עד היכן כבוד אב ואם אמר להם צאו וראו מה עשה גוי אחד לאביו באשקלון ודמא בן נתינה שמו שפעם אחת בקשו ממנו אבנים לאפוד *בס' רבוא שכר ורב כהנא מתני בק' רבוא שכר והיה אביו ישן והיו המפתחות מונחות *תחת מראשותיו של אביו ולא צערו · לשנה אחרת נתן לו שכרו שנולד לו פרה אדומה בעדרו · נכנסו חכמי ישראל אצלו אמר להם יודע אני בכם שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם אתם נותנים לי אלא איני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא וכששמעו חכמים בדבר אמרו מי *שאינו מצווה

השב תשיבנו דו זאלסט די אבידה אום קערן דאס הייסט איין מצות עשה אונ עס שטייט אויך לא תוכל להתעלם דו טארסט דיך ניט פאר הוילן פון דר אבידה דאס הייסט אמצות לא תעשה אונ ביי דר מצוה פון כיבוד אב שטייט נאר איין עשה פון כבוד אב אונ איין עשה קען דאך ניט דוחה זיין די מצוה פון אבידה וואס ביי איר שטייט איין מצות עשה אונ איין מצות לא תעשה וואלט איך דאך אליין פר שטיין דאס מען דארף דעם פאטער ניט פאלגין אונ צו וואס דארף איך האבין דער צו דעם פסוק פון את שבתותי תשמורו ענטפערט די גמרא ווען דיא תורה וואלט עס ניט געשטעלט וואלט איך גמיינט ווייל דעם פאטערס כבוד איז גיגליכין צום כבוד פון גאט דען ביי גאט שטייט כבד את ה' מהונך אונ ביי דעם פאטר שטייט כבד את אביך שטייט ביי זיי צוויי גלייכע ווערטער דאריבער וואלט איך מיינען דאס מען מוז דעם פאטר פאלגן ווען ער הייסט אים ניט אפ געבן די אבידה דרום מוז איך דריגען פון פסוק דאס ער טאר אים ניט פאלגין · ואם אפשר לו אונ אז עס איז אים מיגליך ביידע מקיים צו זיין נאמס כבוד אונ זיין פאטערס כבוד איז גוט וויא מיר לערנן אין מסכת קדושין רבי אליעזר בן מתיא זאגט ווען מיין פאטער זאגט מיר גיב מיר איין טרונק וואסר אונ איך האב איין מצוה צו טאן לאז איך שטיין מיין פאטערס כבוד אונ טוא די מצוה דען איך אונ מיין פאטער זיינען חייב מצות צוא טאן · איסי בן יהודה זאגט ווען עס איז אזו איין מצוה וואס קאן גיטאן ווערין דורך אנדערע לאז איך די מצוה שטיין אונ טוא מיין פאטערס כבוד האט רב אחא בר מתנא גיזאגט דיא הלכה בלייבט אזו וויא איסי בן יהודה זאגט · ואם רואה אדם אונ ווען איין מענטש זעהט דאס זיין פאטער איז עובר אויף איין זאך פון דער תורה זאל ער מיט אים ניט ריידין וויא ער רעט מיט איין אנדר מענטש נייערט ער מוז בכבוד מיט אים ריידן וויא מיר לערנן אין מסכת קדושין ווען זיין פאטר האט עובר גיוועזן אויף די רייד פון דער תורה · זאל ער צוא אים ניט זאגן מיין פאטער דו האסט עובר גיוועזן אויף די רייד פון דר תורה · נייערט ער זאל זאגין צוא אים מיין פאטער אין דר תורה שטייט גישריבן אנדערש וויא דו טוסט · פרעגט די גמרא · דער מיט טוט ער אים דאך אויך אן צער · נייערט ער זאל זאגן מיין פאטער אזו איין פסוק שטייט גשריבן אין דר תורה אזו וועט שוין דער פאטער אליין ווישן דאש ער האט ניט רעכט גיטאן · ואף על פי שמצינו אונ חאטשע מיר געפינען דאס זיין פאטערש כבוד איז גגליכין צו גאטש כבוד פון דעסט וועגין איז זיין רבי פריער פר זיין פאטער אין אלע זאכין נאר ווען זיין פאטער איז איין תלמיד חכם איז ער פריער פר זיין רבי · וויא מיר לערנען אין בבא מציעא ווען זיין פאטער האט עפיש פאר לארין

אונ זיין רבי האט עפיש פאר לארין דארף ער פריער די אבידה פון זיין רבי זוכין אונ דר נאך די אבידה פון זיין פאטר דען דר פאטר האט אים נאר גיבראכט לעולם הזה · אונ דער רבי דורך דעם וואס ער לערינט מיט אים תורה אונ חכמה ברייגגט ער אים לעולם הבא · אונ ווען זיין פאטער איז אבער איין תלמיד חכם אזו וויא זיין רבי · אז דארף ער פריער זוכין דעם פאטערס אבידה אונ דער נאך די אבידה פון זיין רבי · אונ ווען זיין פאטר אונ זיין רבי טראגן איין משא · דארף ער פריער די משא פון זיין רבי אראפ נעמן · אונ דר נאך דעם פאטערס משא · ווען זיין פאטר אונ זיין רבי זיינן גפאנגן אין איין תפיסה דארף ער פריער זיין רבי אויש לייזן אונ דר נאך זיין פאטר ווען אבער זיין פאטער איז איין תלמיד חכם דארף ער פריער דעם פאטר אויס לייזן אונ דער נאך זיין רבי :

קסח בני ישראל שקבלו את התורה די קינדר ישראל וואס האבן מקבל גוועזן די תורה אונ זיינן גבאטן אויף דער מצוה פון כבוד אב צווישין דיא עשרת הדברות דיא דארפן איין קל וחומר אפ לערנן פון די עובדי כוכבים ומזלות וואס זיינן ניט גבאטן אויף דער מצוה אונ ווען זיי טוען זיא איז זייער שכר גרויס כמכל שכן די ישראל דאס זיי זיינן גבאטן די מצוה צו טאן איז בוודאי זייער שכר גרויס ווען זיי זיינן די מצוה מקיים · וויא מיר לערנן אין מסכת קדושין מען האט גפרעגט פון עולא וויא וויט מוז מען האלטן כבוד אב ואם האט ער צו זיי גזאגט גייט אונ זעהט וואס איין עובד כוכבים האט גטאן אין אשקלון צו זיין פאטר אונ ער האט גהייסן דמא בן נתינה דאס איין מאל האבן די חכמים גוואלט קויפן פון אים אבנים טובות צום אפוד פון דעם כהן גדול פאר זעקס הונדרט טויזנט רענדלאך פאר דינסט רב כהנא האט גלערינט פאר צעהן הונדרט טויזנט רענדלאך פאר דינסט אונ זיין פאטר האט גשלאפן אונ די שליסל פון דעם קאסטען זיינן גלעגן אונטער זיין צו קאפן האט ער אים ניט גוואלט קיין צער אן טאן אונ אים אויף וועקין · איין יאר דער נאך האט אים גאט זיין שכר בצאלט דאס עס איז אים גבארן גוואורן איין פרה אדומה צווישען זיינע בהמות זיינן די חכמים פון ישראל אריין גגאנגן צו קויפן זיא פון אים האט ער צו זיי גזאגט איך ווייס וואול דאס ווען איך זאל וועלן גאר דאס געלט פון דער וועלט פאר דער קוא וואלט איר מיר געגעבן נייערט איך וויל פון אייך מער ניט נאר דאס געלט וואס איך האב שאדן גהאט פון וועגן מיין פאטערס כבוד אונ וויא די חכמים האבן גהערט די זאך האבן זיי גזאגט ווען גאט בצאלט אזו איין גרוישן שכר צו איין עובד כוכבים ומזלות וואס ער איז ניט גבאטן מצות צו טאן וועט ער דאך שוין געבן זייער איין גרויסן שכר צוא

דעם

ועושה כך מי שמצווה ועושה על אחת כמה וכמה דאמר רבי חנינא גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה · אמר רב יוסף מריש הוה אמינא מאן דאמר לי הלכה כרבי יהודה דאמר סומא פטור מן המצות עבידנא יומא טבא לרבנן דאמרי לא מפקדנא וקא עבידנא השתא דשמעית להא דאמר רבי חנינא גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה מאן דאמר לי דאין הלכה כרבי יהודה עבידנא יומא טבא לרבנן כי אתא רב דימי אמר פעם אחת היה לבוש סירקין של זהב (פירוש דמה בן נתינה שנזכר למעלה) ויושב בין גדולי רומי ובאה אמו וקרעתו ממנו וטפחה לו על ראשו וירקה לו בפניו ולא הכלימה · ואמרינן התם דף ל"ב שאלו את רבי אלעזר עד היכן כבוד אב ואם אמר להם כדי שיטול ארנקי ויזרקנו לים לפניו ואינו מכלימו · וצריך שיכבדם בסבר פנים יפות כל אחד אשר תשיג ידו כדגרסינן התם דף ל"א תני אבימי בריה דרבי אבהו יש מאכיל לאביו פסיוני (פירוש מין עוף שמן) וטורדו מן העולם ויש מטחינו ברחים ומביאו לחיי עולם הבא אמר רבי אבהו כגון אבימי ברי קיים מצות כבוד · חמשה בני סמכי הוו ליה לאבימי בחיי אבא וכי הוה אתי אבוה קרי על בבא רהיט ואזיל ופתח ליה ואמר אין אין עד דמטא התם יומא חד אמר ליה אשקיין מיא אדאייתי ליה נמנם גחין קאי עליה עד דאיתער אסתייעא מלתא ידרש מזמור לאסף אמר ליה רבי יעקב בר אבא לאביי כגון אנא עד דאתינא מבי רב אבא מדלי לי כסא ואמא מזגא לי חמרא היכי אעביד אמר ליה מאמך קבל מאבוך לא תקבל כיון דבר תורה הוא חלש דעתיה · רבי טרפון הוה ליה אמא זקנה וכל אימת דהות בעיא למיסק לפוריא גחין וסלקא עליה אתא קא משתבח בי מדרשא אמרו ליה עדיין לא הגעת לחצי כבוד אב ואם כלום זרקה ארנקי בפניך ולא הכלמתה · רב יוסף כד הוה שמע קל כרעא דאמיה אמר איקום מקמי שכינה דאתיא · אמר רבי יוחנן אשרי מי שלא חמאן רבי יוחנן עברתו אמו מת אביו ילדתו מתה

רב יוסף סגי נהור הוה ואמר : עבידנא יומא טבא לרבנן סעודה לתלמידים : דאמרי לא מפקדנא איני מצווה ואעפ"כ אני עושה מצות ושכרי כפלים : סירקין לבוש של זהב מרוקם כתופי זהב : ארנקי כיס מלא זהב יתפוף אביו ממנו ויזרקו לים : וטורדו מן העולם ובא על ידו לגיהנם שנענש על שמראה לו צרות עין בסעודתו : ויש שמטחינו ברחים שהיא מלאכה קשה לאביו ובא לעולם הבא מפני שמכבדו בדברים טובים ונחומים והמלאכה המוטל עליו בלשון רכה ומראה שהוא לו צורך במה שאינן יכולין להתפרנס אלא ביגיעה זו ובירושלמי גרס מעשה באחד שהיה מאכיל לאביו פסיוני פעם אחת אמר לו אביו בני מאין לך כל אלה אמר לו סבא מה איכפת לך טחון ואכול כלומר לעוס ואכול כדרך כלבים דמדשין ואוכלין כלומר שקשה לו · ושוב מעשה באחד שהיה טוחן ברחים והיה לו אב זקן ושלח המלך בשביל אביו לבא לעבודת המלך אמר לו בנו אבא טחון ואני אלך החתיך לעבודת המלך שאין לה קצבה אם לבזויין טב לך דעבדין לי ואם למלקי טב לך דעבדין לי : חמשה בני סמכי הוו ליה לאבימי בחיי אביו שהיו רבנים סמוכים ואפילו הכי כי הוה קרי ר' אבהו אבבא היה אבימי רץ ופותח לו לאביו ואינו מניח לאחד מבניו לילך : אין אין אתי אתי ואפתח לך : גחין כשראה שאביו ישן היה גחין ונשתהוה עד שינעור ליתן לו כתים : אסתייעא מילתא בעודו גחין לפניו שהבין במדרש במזמור אחד שבספר תהלים שלא היה מבין בו קודם לכן לדורשו. וי"מ במקרא זה לבדו דרש מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך קינה מבעי ליה ודרש כך שאמר אסף שירה על שכילה הקב"ה חמתו על עצים ואבנים שבביתו ומתוך כך נשאר פליטה לישראל שאלמלא כך לא נשתייר משונאי ישראל שריד ופליט וכן הוא אומר כלה ה' את חמתו ויצת אש בציון : כגון אנא שאני אהוב לאבי ויקר לאמי ועושין לי זאת אבי מעמיד לי כסא שאשב ואמי מתקן כוס לשתות מה אעביד : כיון דבר תורה היא חלש דעתיה אם הקבל ממנו : וכל אימת בכל עת שאמו רוצה לילך לשכב במטה היה ר' טרפון משתחוה כדי שאמו תדרוך עליו וממנו למטה : אשרי מי שלא חמאן פי

דעם וואס ער איז גבאטן מצות צו טאן דען רבי חנינא האט גזאגט דער שכר צו דעם וואס איז גבאטן מצות צו טאן אונ טוט איז פיל גרעסער וויא צו דעם וואס איז ניט גבאטן מצות צו טאן אונ טוט · רב יוסף האט גזאגט צום ערשטן האב איך גזאגט ווער עס וועט מיר זאגן דאס די הלכה בלייבט וויא רבי יהודה זאגט דאס איין בלינדער איז פטור פון מצות וועל איך מאכן איין סעודה צו די רבנים דען איך האב מיר גטראכט איך בין פטור פון מצות ווייל איך בין בלינד אונ טוא דאך מצות דרום וועל איך מער שכר האבן · אבער היינט דאס איך האב גהערט דם רבי חנינא האט גזאגט דאס דער וואס איז גבאטן מצות צו טאן דער האט מער שכר פון דעם וואס איז ניט גיבאטן · אזו איז מיר בעסר דאס איין בלינדר זאל הייב זיין מצות צו טאן דען וועל איך מער שכר האבן · דרום דער וואס וועט מיר זאגן דס די הלכה בלייבט ניט וויא רבי יהודה זאגט דאס איין בלינדר איז פטור פון מצות · וועל איך מאכן איין סעודה צו די רבנים : כי אתא רב דימי או רב דימי איז גקומן פון ארץ ישראל קיין בבל האט ער גזאגט דאס איין מאל איז דער דמא בן נתינה גזעסן צווישן דיא גרוישע לייט פון רום אונ איז גגאנגן אין איין קלייד מיט גאלד אויס גהעפט איז גקומען זיין מוטער אונ האט דם קלייד פון אים אראפ גריסן · אונ האט אים אויף זיין קאפ גשלאגן אונ האט אים אין זיין פנים גשפייגען · אונ ער האט זיא ניט פאר שעמט · ואמרינן אויך זאגן מיר אין דער גמרא מען האט גפרעגט צו רבי אליעזר וויא וויט גייט די מצוה פון כבוד אב ואם האט ער צו זי י גזאגט ווען דער פאטר אונ די מוטר זאלן נעמן איין בייטל געלט פון דעם זון אונ זאלן אין וואסר אריין ווארפן פאר זיינע אויגן דארף ער זייא ניט פר שעמן וצריך שיכבדם אונ ער מוז פאטר אונ מוטר ערליך האלטן מיט איין שיין פריילך פנים איטלעכר נאך זיין פאר מעגן · וויא מיר לערנן אין דר גמרא אבימי דר זון פון רבי אבהו האט גלערנט צו צייטן גיט איינר צו זיין פאטר עסין פעטע עופות אונ קומט דורך דעם אין גיהנם · אונ צו צייטן לאזט איינר זיין פאטער אין זארגעש ארבעטן אונ קומט דורך דעם צוא עוה"ם הבא · דען ווען ער גיט אים פעטע הינער נאר ער גיט אים מיט צארן אונ בהאנדעלט אים שלעכט דער קומט אין גיהנם אונ ווען ער לאזט אים שווער ארבעטן נאר ער רעט אים גוטע רייד אונ זאגט אים וואס זאל איך טאן איך בין ארום אונ קען ניט אנדערש דער האט עולם הבא . אמר רבי אבהו רבי אבהו האט גזאגט מיין זון אבימי האט מקיים גוועזן כבוד אב ואם · אבימי האט פינף זין גהאט ביי זיין פאטערס לעבן וואס זיי זיינן גוועזן רבנים אונ ווען זיין פאטר רבי אבהו איז גקומן אונ האט איין קלאפ געגבין אין דער טיר האט ער ניט גלאזט דאס איינר פון זיינע קינדער זאל אים גיין עפינען נייערט ער אליין איז גגאנגן אונ איי ער איז גקומן צו דער טיר האט ער אלץ גזאגט איך גיי איך גיי דיר עפענן כדי דער פאטער זאל ניט זיין אום רוהיג איין מאל האט דער פאטער גיהייסן ברייגגען איין טרונק וואסר אונ איי ער האט אים גבראכט איז דער פאטער דער ווייל איין שלאפן גווארן האט ער זיך איין גבויגן אונ האט גיווארט ביי אים ביז ער האט זיך אויף גכאפט האט זיך גטראפן דאס עס איז אים דער ווייל אריין גפאלן אין זינען דאס טייטש פון דעם מזמור וואס הייבט זיך אן מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך פריער האט ער אים ניט גקענט פאר שטיין · דען דער מזמור איז גזאגט גווארן אויף תורבן בית המקדש אונ ווארום שטייט מזמור לאסף עס האט גדארפט שטיין קינה לאסף דען דאס איז דאך איין קלאג נאר וויא ער איז נשטאגן אונ גווארט ביי דעם פאטר האט ער פאר שטאנען דען דער גזאנג איז גיוועו וואס גאט האט אויס גלאזין זיין צארן אויף די שטיינער אונ די העלצער פון בית המקדש אבער ניט צום פאלק ישראל · אדער ער האט גזונגען אלהים באו גוים בנחלתך · גאט דוא האסט אונז פאר טריבן ווייל מיר זיינען זינדיג גוועזן · זעה איצט זיינען דארטין גקומען עובדי כוכבים ומזלות וואס זיינען נאך ערגער פאר אונז · דריבר ווייסטו אונז געווים באלד צוריק נעמן · אמר ליה רבי יעקב בר אבא לאביי רבי יעקב בר אבא האט גזאגט צוא אביי ווען איך קום אהיים פון בית המדרש האט מיר מיין פאטער אן גישעפט איין בעכר אונ מיין מוטער האט מיר אן געמשט איין בעכר ויין צוא טרינקען · וויא זאל איך טאן פון וועמן זאל איך צו נעמן · האט אביי צו אים גזאגט פון דיין מוטר נעם עס יוא אן · אבער פון דיין פאטער זאלסטו עס ניט אן נעמן · דען ווייל ער איז איין תלמיד חכם וועט עס אים פאר דריסען ווען דוא וועסט אים לאזן ער זאל דיך בדינען · רבי טרפון האט גהאט איין אלטע מוטר אונ ווען זיא האט גוואלט אין בעט אריין גיין · האט זיך רבי טרפון איין גבויגן אונ די מוטר האט זיך אויף זיין רוקן גשטעלט אונ איז אין בעט אריין האט ער זיך בארימט אין בית המדרש דאס ער טוט זיין מוטר אזו פיל כבוד אן · האבן די רבנים צו אים גזאגט דוא האסט נאך קיין העלפט כבוד אב ואם ניט מקיים גוועזן פון דעם וואס דוא ביסט חייב · האט זיא דען גנומן דיין בייטל געלט אונ האט אין וואסר אריין גווארפן אונ דו האסט זיא ניט פר שעמט דען אזו וייט איז איין מענטש חייב צו ליידן פון פאטר אונ מוטר · רב יוסף ווען ער האט גהערט דאס קול פון די פיס פון זיין מוטר האט ער גזאגט איך וועל אויף שטיין פאר דער שכינה דאס זיא קומט דען פאטער אונ מוטער זיינן גלייך צו דער שכינה · רבי יוחנן זאגט וואול דעם מענטשן וואס ער האט זיינע פאטר אונ מוטר ניט גזעהן דען מען קען גיט מקיים זיין

אמו · וכן אביי האמר אביי אמרה לי אם יההיא מרביתיה הות רב אסי הוה ליה ההיא אמא זקנה אמרה ליה בעינא תכשיטין עביד לה בעינא גברא *איעיין לך בעינא גברא דשפיר כוותך שבקה ואזל לארעא דישראל שמע דקא סלקא ואזלא אבתריה אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר ליה ר' מהו לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ אמר ליה אסור לקראת אמא מהו אמר ליה איני יודע *ארתח פורתא הדר אתא אמר ליה אסי נתרצית לצאת המקום יחזירך לשלום אתא לקמיה דרבי אלעזר אמר ליה דלמא ח"ו מרתח רתח מאי אמר לך המקום יחזירך לשלום אי איתא דרתח לא הוה מברך לך אדהכי והכי שמע *דארונה קא אתי אמר אי ידעי לא נפקי · ללמדנו מכל מעשיות אלו כמה יש לו לאדם להיות זהיר בדבר הזה ויראה זרע יאריך ימים :

שלא ראה אביו ואמו שלא אפשר לו לקיים כמותן בכל כלורך והוא נענש עליהם : וההיא מרביתיה · הות כיון שמתה אמו כיה מגדלתו : איעיין לך · אלך ואבקש אחר : ארתח פורתא ר' יוחנן : הדר אתא רב אסי אמר ניס ר' יוחנן נתרצית לצאת סבר כיס שדעתו לחזור למקומו לבבל אמר ליה רב אסי לר' אלעזר דלמא ח"ו מרסה רתח עלי ר' יוחנן וגם יש לומר ת' אסי מרתח סורתא על שאלה השיב לו תשובה וי"מ לשון עיכוב פי' שהמתין רב אסי מעט וסדר כח ליטול רשות מרבי יוחנן תרגום ויחל עוד והוריך ע"ד : דארונה של אמו כאה וכא לקבור בארץ ישראל :

כבוד אב ואם ווי מען דארף · ווי די מוטר פון רבי יוחנן איז מעוברת געווארן מיט רבי יוחנן איז זיין פאטר געשטארבן אונ אז זיא האט אים געוואונען איז זיא אויך געשטארבן · אונ אזו האט זיך גיפראגט צו אביי · פרעגט די גמרא אביי האט זיך דאך געזאגט מיין מוטער האט מיר זאבן געזאגט זעה איך דאך דאס ער האט געהאט איין מוטער · ענטפערט די גמרא עס איז געוועזן זיין אם וואס זיא האט אים אויף גיצויגן האט ער זיא גרופן מוטר · רב אסי האט געהאט איין אלטע מוטער האט זיא צו אים געזאגט איך וויל שיינע קליידער האט ער איר גימאכט · האט זיא צוא אים געזאגט איך וויל איין מאן · האט ער צו איר געזאגט איך וועל דיר זוכן · האט זיא צו אים געזאגט איך וויל איין מאן ער זאל אזו שיין זיין ווי דו ביסט האט ער זיא געלאזט אונ איז געגאנגען קיין ארץ ישראל האט ער געהערט דאס זיא ציהט אים נאך איז ער געקומען צו רבי יוחנן אונ האט אים גפרעגט אויב ער מעג גיין פון ארץ ישראל קיין חוץ לארץ האט רבי יוחנן צו אים געזאגט מען טאר ניט גיין · האט ער אים גפרעגט אונ קעגן איין מוטער מעג מען גיין האט רבי יוחנן געזאגט דאס ווייס איך ניט אונ איז אביסל ברוגז געווארן · דער נאך איז ווידר רב אסי געקומען צו רבי יוחנן רשות צו נעמן פון אים האט רבי יוחנן צו אים געזאגט אסי דו ווילסט ארויס גיין פון ארץ ישראל גאט זאל דיך אום קערן צוריק לשלום · איז ער גיקומען פאר רבי אליעזר אונ האט עס אים דער ציילט אונ האט אים גפרעגט טאמר איז רבי יוחנן חס ושלום אויף מיר ברוגז גיוועזן האט רבי אליעזר אים גפרעגט וואס האט ער דיר געזאגט · האט רב אסי געזאגט ער האט מיר געזאגט גאט זאל דיך אום קערן צוריק לשלום האט רבי אליעזר גיזאגט ווען ער זאל ברוגז זיין אויף דיר וואלט ער דיך ניט גיבענטשט · וויא רב אסי איז ארויס געגאנגען האט ער געהערט דאס זיין מוטר איז געשטארבן אונ מען האט זיא גבראכט אין איין ארון צו בגראבין אין ארץ ישראל האט רב אסי געזאגט ווען איך וואלט דאס געוואוסט וואלט איך ניט ארויס געגאנגען · פון די אלע מעשיות קען מען זעהן וויא זייער דער מענטש דארף זיין גהיט אין כבוד אב ואם דען דורך דעם וועט ער זוכה זיין קינדר צו האבן אונ וועט לאנג לעבין :

תבא